

వీర గాథలు-II

COMPLIMENTARY COPY

Acc No. 9417

కాటమరాజు కథలు

రెండవ సంపుటము

[కాటమరాజు వుత్తరాది అవుల మేపు, గంగ - కాటమరాజు తరకవాదము, కాటమరాజు దక్షిణాది అవులమేపు, భట్టు రాయబారము, కోటపాటి తాటి వృక్షం తెచ్చే కథ, వేడుక బొంగరాల కథ, యర్రగడ్డపాటి పోట్లాట, అగుమంచి కథ, భక్తిరన్న కథ]

సంపాదకుడు :

డా. తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావు, M. A., Ph. D.

సహాయకుడు :

డా. చన్నాప్రగడ తిరుపతిరావు, M. A., Ph. D.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

కళాభవన్ - నైఫాబాదు

హైదరాబాదు-4

ప్రథమ ముద్రణ

పింగళ - 1978

ప్రతులు-1,100.

894.81331
KAT

మూల్యము రు. 27-00

ఇరువదియేడు రూపాయలు.

Paper used for the Printing of this book was
made available by the Government of India at
Concessional rate.

ముద్రణ :

నాగలక్ష్మి ఆర్టు ప్రింటర్స్,

బిజ్జీర్ బాగ్, హైదరాబాద్-500 029.

తొలి పలుకు

ప్రపంచపు ప్రముఖ సాహిత్యము లన్నింటియందు వలెనే, తెలుగు సాహిత్యమునను, 'వీర గాథలు' ఒక ప్రత్యేక ప్రక్రియగ, జనానీకపు ఆదరణను, అందును ముఖ్యముగ జానపదుల మన్ననను, విరివిగ ఆర్జించినవి. ఈ విషయమున తెలుగు సాహిత్యమునకు సంబంధించినంతవరకు, ఒక ప్రత్యేక విశిష్టత కన్పట్టుచున్నది. తక్కిన ప్రపంచ సాహిత్యములలో ఎచటను ఈ సాహిత్య ప్రక్రియ అగ్రశ్రేణికి చెందిన కవులను ఆకర్షించినట్లు కన్పట్టదు. కాని తెలుగు దేశపు మేటి కవులలో ఒకడుగ చారిత్రక ఖ్యాతిని ఆర్జించి, కవి సార్వభౌముడుగ ప్రశంసితుడైన శ్రీచాతురంతటి వానిని ఈ 'వీరగాథా' ప్రక్రియ ఆకర్షించినది. ఆయన రచించిన 'పల్నాటి యుద్ధము' నాడును నేడును పండిత పామర రంజకమై తెలుగు సాహిత్యమున వన్నె కెక్కినది. అంతేకాదు; ప్రపంచమున ఇప్పటికి వివిధ సాహిత్యములలో లభ్యమగుచున్న వీరగాథలను పరిశీలించి చూడగ, కాలరీత్యా, ప్రాచీనతయందు దీనిని అధిగమించిన వీరగాథ కనరాదని పండితుల అభిప్రాయము.

శ్రీనాథుని తరువాత ఎందరో కవులు వివిధ ప్రాంతీయ చారిత్రక సంఘటనలను ఆధారములుగ గ్రహించి అనేక వీరగాథలను రచించిరి. ఇవి యన్నియు జానపదులందు మౌఖిక ప్రచారమున మాత్రమే నిలచి ఉన్నవి. పాడుటకు అనుకూలముగ ఉండు జానపదీయ గీతశైలిలో రచితములగు ఈ గాథలు కొన్ని ప్రత్యేక ఉత్సవ సందర్భాదులందు, సాంప్రదాయిక గాథాగాయకులచేత పాడబడుచు జనులను రంజింపజేయుచున్నవి. కాని ఆధునిక నాగరికతను సంఘమున తెచ్చిన మార్పులవలన అట్టి గాథాగాయకుల సంఖ్య నానాటికి క్షీణించుచున్నది. కావున, క్రమముగ అవి లుప్తములగు పరిస్థితి ఏర్పడు అవకాశము కలదు. అట్టి దురవస్థ సంఘటిల్లక మునుపే వానికి ముద్రితరూపములను కల్పించవలసిన ఆవశ్యకత ఏర్పడినది.

ఇదివరలో వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారివంటి పండితులు ఈ గాథలందు ఒకటి రెండింటిని, తగు పీఠికలతో ముద్రింపజేసినను అవి సమగ్రములు కావ నుట సుస్పష్టము. వీరగాథలను అన్నింటిని, వాని వివిధ పాఠాంతరములను, కాటమరాజు కథలవంటి కథాచక్రములోని గాథలన్నింటిని సేకరించి, సంస్కరించి ప్రకటించుటకు వారికి ఆనాటికి అవకాశము లేకుండెను. అందువలన దొరికిన ఏ ఒకటి రెండింటినో వారు ప్రచురించిరి. ఈ లోపమును పూరించుటకై ఈ వీరగాథలను అన్నింటిని సేకరింపజేసి, సుసంస్కరితరూపములలో, విమర్శనాత్మక పీఠికలతో ప్రచురించుటకు ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ నిర్ణయించినది. ఆ నిర్ణయానుసారము జరిగిన కృషిలో తొలుతటిది ఈ కాటమరాజు కథలు; ఇది రెండు సంపుటముల గ్రంథము, అందిపుడు వెలువరించినది రెండవ సంపుటము. మొదటి సంపుటము గడచిన సంవత్సరము ప్రకటితమైనది.

ఈ గ్రంథ సంకలన కర్తలు డా॥ తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావుగారు జానపద వాఙ్మయ రంగమున పరిశోధకులుగ సుప్రసిద్ధులు. ఈ వీరగాథలను, వాని వివిధ పాఠాంతరములను సేకరించుటకు ఆంధ్రప్రదేశ్ మంతట వీరు, పర్యటించి, లభ్యములగు తాళపత్ర గ్రంథములను సాంప్రదాయిక గాథాగాయకుల నుండి లభ్యములగు గాథారూపములను సవిమర్శముగ పరిశీలించి ఈ సంపుటములను సమకూర్చుటయే గాక, ఉత్తమమైన పీఠికను రచించి, వీరగాథల పుట్టు పూర్వోత్తరములను, ఆంధ్ర సాహిత్యమున వానికి గల ప్రాముఖ్యమును సాకల్యముగ చర్చించిరి. ఇటుల బహు శ్రమకోర్చి 'కాటమరాజు కథలను డా॥ తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావు గారు ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ పక్షాన సిద్ధము చేసిరి. ఇందులకై వారికి అకాడమీ సదా కృతజ్ఞతాబద్ధము. ఈ గ్రంథము వ్రాత ప్రతి సిద్ధము చేసే సందర్భమున మద్రాసు ఓరియంటల్ మానుస్క్రిప్ట్ లైబ్రరీలోనున్న ప్రతులను పరిశీలించనైనది. ఇట్టి పరిశీలనకు అవకాశమిచ్చి అకాడమీకి సహాయపడిన మద్రాసు ఓరియంటల్ మానుస్క్రిప్ట్ లైబ్రరీకి, ఆ లైబ్రరీ అధికారులకు అకాడమీ పక్షాన కృతజ్ఞతలు.

ఈ గ్రంథముద్రణను చక్కగ సకాలమున నిర్వహించిన నాగలక్ష్మి ఆర్ట్ ప్రింటర్స్, హైదరాబాదు వారికి మా కృతజ్ఞతలు.

హైదరాబాదు

27-1-1978

దేవులపల్లి రామానుజరావు
కార్యదర్శి

ప్రస్తావన

ఈ కాటమరాజు కథా చక్రమును గూర్చి నాకు తెలిసిన సమస్త విషయములు మొదటి సంపుటము పీఠికలో విపులముగా వర్ణించియుంటిని. ఇటీవల కొన్ని నూతన విశేషములు తెలియ వచ్చినవి. వానినిట స్మరించుట సముచితము.

కథల వరుసక్రమము :-

ఈ వీరగాథా చక్రము (ballad-cycle) క ముప్పది రెండు కథలున్నవని చెప్పదురు. వీని వరుస క్రమమును గూర్చి మొదటి సంపుటమున తెల్పియుంటిని. ఆ క్రమములో పెద్దిరాజు కథకును పోలురాజు కథకును మధ్య నుండదగు సింహాద్రిరాజు కథ, ఎఱనూకరాజు కథ, నలనూకరాజు కథ అను మూడు కథలు అలభ్యములని వ్రాసియుంటిని. కాని వానిలో ఇటీవల ఎఱనూకరాజు కథ లభించినది. దానిని ఈ రెండవ సంపుటములో మొదటి అనుబంధముగా నిచ్చితిని.

‘కాటమరాజు దక్షిణాది ఆవులమేపు’ అను కథకే ‘పుల్లరి కథ’ అను నామాంతరము కలదని మొదటి సంపుటము పీఠికలో వ్రాసియుంటిని. అది సరికాదు. పుల్లరికథ ఆరునది ప్రత్యేకముగా నున్నదని నా ఇటీవలి పరిశోధన ఫలన తెలిసికొంటిని.

‘గంగ-కాటమరాజు తరకవాదము’ అను కథ తరువాత ‘ఎఱ్ఱయ్య వాదము’ అను కథ వచ్చునని తెలిపియుంటిని. కాని ఈ రెండు కథలను నిశితముగా పరిశీలింపగా ‘గంగ-కాటమరాజు తరకవాదము’ యొక్క మర్రియొక రూపమే ‘ఎఱ్ఱయ్య తరకవాదము’ అని తెలియవచ్చినది. ఇందు కాటమరాజునకు బదులుగా ఎఱ్ఱయ్య గంగతో తరకవాదము చేయును. అందువలన దీనిని ప్రధాన కథల వరుసలో కన్న అనుబంధముననుంచుట సముచితమని తోచినది. పైగా దీనివ్రాత మిక్కిలి దుష్టముగాను, అన్యాయక్లిష్టముగాను ఉన్నది.

‘ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట’ అను వీరగాథకు ప్రత్యంతరమొకటి కలదు. దీనిని అనుబంధములో నిచ్చితిని. ఇది అసంపూర్ణము. అయినను ఇందు కాటమరాజు యుద్ధప్రయత్నములు (బొల్లావును ప్రార్థించి తెచ్చుట, బీరిసీనికి తాణ్యము నేర్పరుచుట మున్నగునవి) విపులముగా వర్ణింపబడినవి. ఇవి ప్రధాన కథలో లేవు.

మొదటి సంపుటమున ఎనిమిది వీరగాథల నిచ్చియుంటిని. అవి వరుసగా (1) ఆవుల వలురాజు కథ (2) పంపాద్రీ కథ (3) పెద్దిరాజు కథ (4) పోలు రాజు కథ (5) బల్లి కురవ పోట్లాట (6) కాటమరాజుకు పట్నం కట్టిన కథ (7) కరియావులరాజు కథ (8) పాపనూక కథ. ఈ రెండవ సంపుటమున తక్కిన తొమ్మిది కథలను వరుసగా నిచ్చుచున్నాను. (9) కాటమరాజు ఉత్తరాది ఆవుల మేపు (10) కాటమరాజు దక్షిణాది ఆవుల మేపు (11) భట్టు రాయబారము (12) కోటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చే కథ (13) వేడుక బొంగరాల కథ (14) ఎఱ్ఱగడ్డ పాటి పోట్లాట (ఏడు కాండలు) (15) అగుమంచి కథ (16) భక్తిరన్న కథ. వీనిలో వేడుక బొంగరాల కథకు ‘అలుగుల-పోలు’, ‘ముమ్మయ్య-పోచయ్య బొంగరాలు’ అను రెండు అసంపూర్ణ ప్రత్యంతరములు కలవు. వానిని అనుబంధమున చేర్చితిని. అట్లే ‘భక్తిరన్న కథ’కు గల ఒక అసంపూర్ణ ప్రత్యంతరమును కూడ అనుబంధమున నిచ్చియున్నాను. అనుబంధములలో ప్రత్యంతర వీరగాథలేకాక ఈ కాటమరాజు కథాచక్రపు టవగాహనకు తోడ్పడెడి గుండ్రపాలెము శిలాశాసనము, ఖడ్గతిక్కన వృత్తాంతమును దెలిపెడి కొన్ని కైఫీయతులు, చాటుపద్యములు చేర్చితిని.

ఈ రెండవ సంపుటమున తొమ్మిది వీరగాథలున్నవి. ఇందు అనుబంధముగా నిచ్చిన యరనూకరాజు కథను కూడ మొదటి సంపుటమున చేర్చుకొనినచో అందలి వీరగాథల సంఖ్యకూడ తొమ్మిదియేయగును. ఇట్లు మొత్తము నాకు లభించిన వీరగాథల సంఖ్య పదునెనిమిది యగుచున్నది. నా దృష్టిలో ఈ కథాచక్రమున ఇంకను లభింపవలసిన కథలు :

1. గంగ పుట్టుక
2. పల్లికొండ పుట్టుక
3. సింహాద్రిరాజు కథ

4. సలనూకరాజు కథ
5. భైరవ కురువ యుద్ధము
6. పుల్లరి కథ
7. పాపనూక వలపోత
8. అగుమంచి వలపోత

భాషా విశేషములు :—

ఈ కాటమరాజు కథల భాషను గూర్చి భాషా శాస్త్రజ్ఞులు కూలంకషముగా పరిశోధింప వలసియున్నది. ఇది జానపదుల సజీవభాష. ఉచ్చారణ విధేయమగు శక్తి మంతమైన వ్యావహారిక భాష. ఇట్టి నిసర్గ భాషలోని ద్రుతము మీది యడాగమములు, విసంధిలో యడాగమములు, పదావిని వచ్చెడి 'యి, యీ, యే, యే, వు, వూ, వొ, వో'లు మున్నగువానిని నేను మొదటి సంపుటమున అచ్చులుగా చేసి సరళ గ్రాంథికముగా మార్చివేసితిని (అప్పుడు గురువర్యులు ఆచార్య పింగళి లక్ష్మీకాంతము గారి పల్నాటి వీర చరిత్ర పరిష్కరణమును ఆదర్శముగా పెట్టుకొంటిని). అట్టి సంస్కరణము కూడ తప్పనియు, అది భాషా శాస్త్రజ్ఞుల పరిశోధనకు ఆటంకమును కలిగించుటయే కాక వారిని తప్పుదారులు పట్టించు ననియు గుర్తించి ఈ రెండవ సంపుటమున ఆ పరిష్కరణ సాహసమును విడనాడితిని. నా స్థూలదృష్టికి ఈ వీరగాథల భాషలో కానవచ్చిన కొన్ని విశేషముల నిట నుట్టకీంతును.

(1) అచ్చులలో 'అ, ఆ' లు మాత్రమే కలవు. తక్కినవేవియునులేవు. 'ఇ, ఈ' లకు బదులు 'యి, యీ' లును, 'ఉ, ఊ, ఁ' లకు బదులు 'వు, వూ, లును, 'ఋ' కు మారుగా 'రు' అను అక్షరమును, 'ఎ, ఏ', లకు బదులుగా 'యే, యే' లును, 'ఐ' కు బదులు 'అయి' అనియు, 'ఒ, ఓ' లకు బదులు 'వొ, వో' లును, 'ఔ'కి బదులు 'అవు' అనియు కలవు. పూర్ణబిందువు, విసర్గ ఉన్నవి. అనునా సికోచ్చారణమును సూచించుటకై ఈ పూర్ణబిందువు 'బ్రహ్మ' వంటి శబ్దములలో కూడ 'బ్రహ్మ' అను రూపమున చొప్పింపబడినది. దీనికి బ్రెహ్మ, బ్రెమ్మ అను రూపాంతరములు కూడ కలవు దీర్ఘము మీద సావ్యపూర్ణము కొన్ని పదములలో కానవచ్చు చున్నది.

ఉదా: పోంగాను, రాంగాను, కాంగ, యేంట్రి గంగ.

(2) శిష్ట భాషలో కొన్ని పదములలో రెండవ అక్షరములో నుండు హ్రస్వ అకారము ఈ జానపద భాషలో హ్రస్వ ఉకారముగా మారుట సాధారణము. ఈ మార్పు దేశిపదములలోను, తత్సమ పదములలోను కూడ కానవచ్చుచున్నది.

ఉదా: మొదులై న, బలుగము, బసువన్న, పరుమటి, తలుపు (తలపు), గంగురేగులు, పణుతులు, వుదుకము, పరుమాన్నము, తముకము, జలుకము, దేవుతులు, సిరుస్సు, సురులు, ఆరుభటము, పరుష

దీనికి వ్యతిరేకమగు మార్పుకూడా (-ఉ- > -అ-) అచ్చటచ్చట కాననగును.

ఉదా: 'కుసమ పువ్వుల రవికె'

'ధారణీశ్వరుడు', మగవరో! (మగువరో!)

మరికొన్ని పదములలో రెండవ అక్షరములోని ఇకారము కూడ ఉకారముగా మారినది.

ఉదా: పెద్దురాజు, వారుజనేత్రి, అరుషించి, పారుజాత మరికొన్ని మార్పులు:

అ > ఎ: గెడ్డ, పచ్చ గెడ్డలు, యరగెడ్డపాడు, రెణభేరి, రెణబొబ్బలు, 'యెతీశ్వరులార, శెంభునిగుడి, శెలవు, శెంఖము, శెరములు, శెంక, చెద రంగము, జెయము

ఇ-> ఐ:- తైమ్మూర్లు

ఋ-> రి:- క్రిష్ణస్నానము, ప్రిథివి, ద్రిష్టముగ, విరా (వృథా)

-ఇ-> -అ:- దక్షణము (దక్షిణము)

ఔ-> ఆమ్-/ఆవ్:- కంసల్య (కౌసల్య)

కమిగిలి (కౌగిలి)

గవిరీ మనోహర (గౌరీ మనోహర)

సవిఖ్యంబు (సౌఖ్యంబు)

(3) ఈ కాటమరాజు కథలలో లిపి చిహ్నములేని రెండు ముఖ్యధ్వని విశేషములున్నవి. (i) 'అ-ఎ' లకు మధ్యగా ఒక ధ్వని కలదు (x). ఇది కొన్నిచోట్ల 'అ, ఆ'ల తోను, మరి కొన్నిచోట్ల 'ఎ' తోను హల్లులకు చేర్చి వ్రాయబడినది. ఈ హల్లులలో కూడా 'య, శ, చ' అనునవి ఎక్కువగా ఉపయోగింపబడినవి. ఇంకను కొన్ని చోట్ల ఈధ్వని '్య' వత్తుతో సూచింప బడినది. ఈ ధ్వని యందు హ్రస్వదీర్ఘములు రెండును కలవు. ఇది పదాదిని, పదమధ్యమున, పదాంతమున కూడ వచ్చును.

ఉదా: x-: యర్రన్న, యలమంచి, యసగంగ, యలనాగ, యాడ దూరిన,
యామారక, యాదవ బలము. యాజ్ఞార్థము, యాటలు, శలవు, శానలు,
శాయక, చమట, చవులు, చాత.,

-x-: పాడావులు, పాడేవులు, బొల్లావు, బొల్లేవు, పళ్లాలు, బల్లేలు,
మొండ్లాలు, బల్లాలు, పళ్ళాలు, తాటాకు. రాగాకు, మామిడాకు,

-x : దివ్య"

ఈ ధ్వని క్రియాపదముల చివర కూడా కానవచ్చుచున్నది.

ఉదా: వచ్చ, చూచ, పాయ, ఆయ, యెత్తించ, చింద్య,

ఈ ధ్వని పెక్కుచోట్ల యతిస్థానములో కానవచ్చుచున్నది. దీనికి ఇ, ఈ, ఎ, ఏలతో బహుళముగాను, అ, ఆ, ఐ, ఔలతో క్వాచిత్కముగాను యతిమైత్రి పాటింపబడినది.

(ii) అట్లే 'అ-ఒ' లకు మధ్యగా మరియొక ధ్వని కలదు (ఁ) (ఇది తుఖభాషలో ప్రత్యేక వర్ణముగా నున్నది). ఇది ఎక్కువగా 'ఎ' అను హల్లుతో కలిసి వచ్చును. 'క, ఖ'లతో క్వాచిత్కముగా నున్నది. ఉదా: వరి, వరుగు, వనది, వనర, వక వయినాన (వైనాన) వయ్యన, వశికరము, వలురాజు, వనమాల, వనిత, వన్నెల, వార్తలు, వొక్షము (వక్షము), వొజ్జాలు, వొచ్చె. కొమారుడు, బత్తుడు, బంగరాలు. ఈ ధ్వని కూడ అ-ఒ లు ధౌటితోను యతి మైత్రి నెఱపు చున్నది.

హాల్లులు :

ఈ కథలలో ఒక్క శకట రేఫ తప్ప తక్కిన హాల్లులన్నియు కలవు. మహాప్రాణములకు బదులు అల్పప్రాణములు (గనమైన, బారము, దనకొండ, సిద్దిరాజు ఇత్యాది), అల్పప్రాణములకు బదులు మహాప్రాణములు (వఖటి, శంఖ, ఖరములు, భంధువులు, సౌంభమూర్తి, ధొరలు ఇత్యాది) కొన్ని తావులలో వాడబడినవి. అయినను మహాప్రాణములు చాలవరకు సరిగా పాటింపబడిన వనియే చెప్పవచ్చును.

దంత మూలీయమైన చ 'కారము' త్స' గా వ్రాయబడినది. (పత్సల వడ్యాణము) దీనికి స,త లతో యతి వేయబడినది. తాలవ్య చకారము ఇ,ఈ, ఎ,ఏ లతోనే కాక అ,ఔ లతో కూడ కూడియున్నది. 'చెవులు' అను పదము 'బొలు'గా వ్రాయబడినది. కొన్ని చోట్ల 'చవులు' గా కూడ వ్రాయబడినది. అకారముతో కూడిన చ, జలు దంతమూలీయము లైనను వ్యవహారములో కొన్ని పదములలో నవి తాలవ్యములుగనే ఉచ్చరింపబడును. ఈ కథలలో తాలవ్యోచ్చారణ గల బెల్లపు చారు, జడ మొదలగు పదములున్నవి. వ్యవహారములో దంతమూలీయోచ్చారణ కల పదములు ఈ కథలలో కొన్నిచోట్ల తాలవ్యములుగా నుచ్చరింపబడినవి. ('చదరంగమాడుచు చెల్లింపుకొనుచు')

సకారమునకు బదులు శకారము, లకారమునకు బదులు శకారము ఈ కథలలో ఎక్కువగా ప్రయోగింపబడినవి.

స > శ : శిరిదేవి, శేలవు, శలవు, తులశి, వెగశి, వాశిగా, శింహాసనము, పశిలన్న, కశినీడు, పశిబిడ్డ, సమిశెను, కావలు, దరిశించెను, కాశ

శ > హ : సశనన్న, సశము, భూతశము, తుశసి, కశిసములు, కళ్యాణము శ్వాసాక్షరమైన 'హ' వాదాక్షరముగా నుచ్చరింపబడు సందర్భములలో 'హ్య' లేదా 'హ్మ' నా చూపబడినది.

ఉదా: 'పింహ్యము' 'శింహ్మసనము' (= సింహాసనము)

శకటరేఫ యొక్కడను వాడబడలేదు. 'భస్మము' అను అర్థము నిచ్చేడి 'నీలు' శబ్దము కూడ సాధురేఫముతోనే వ్రాయబడినది. ('నిన్ను నీడు భేయక నిలువ మిచ్చోట')

శిష్టభాషలోని హల్లులు ఈ కాటమరాజు కథలలోని జానపద భాషలో ఎట్లు మార్పు చెందినవో ఈ క్రింది విధముగా చూపవచ్చును.

- జ > గ్న : సర్వగ్నుడు, యగ్నోఫలము, మనోగ్నానము.
- చ - > శ - : శక్రము, శాట (చేట)
- చ - > స - : సచ్చిన, సంపి, సయ్యన
- చ - > త్స : పత్సల, రత్సరావులు, నిత్సగా,
- జ - > - ద - : పూదించె (పూజించె)
- డివ్ - > - న్మ్ - : యిసుమంటి (ఇటువంటి)
- డ - / - డ > ణ : పణతి (పడతి), పషిణి (పసిడి)
- ండ - > - న్న - : వున్నంగ (వుడంగ)
- డ్ - > - డ్ - : వేట్క (వేడ్క)
- త్స్య > క్ష : మక్షరేఖలు, మక్షవల్లభుండు
- ర - > - గ - : ముంగల (ముందర)
- ర - > - త - : వుతకాలు
- ర > - న : మీన (మీద)
- ర - > - ణ - : వణిత, మణిషి, ముణిగితేను
- ర > - ణ : కామిణి, అంగణామణులు
- ర్ - > - డ్ - : మడిసి (మనిషి)
- ర > - ల : ముంగల (ముందర), ముంగల (ముందర)
- ల - > - శ - : నశనన్త, స్తశము మొదలగునవి.
- శ - > - ల - : (మిక్కిలి తక్కువ) కల్కంబు
- చ - > - మ - : శిముడు, దేముడు
- చ - > - బ - : దైఖాల (దైవాల)
- శ > చ : (తక్కువ) పసుపతి, సూరుల మఠము, పసువులు
- శ > భ : పషువులు
- శ > స : (తక్కువ) మడిసి (మనిషి)
- స > శ : (చాల ఎక్కువ) శిరిధేవి, శెలవు, శలవు, తులశి ఇత్యాది

స > ష : పషణి (పసిడి), పరుష (పరుస)

-ంహ->-హ్య-/-ంహ్మ-: 'సింహ్యాము', శింహ్మసనము

సంధులు:

యకారంబును వు వూ వో వో లును తెలుగు మాటలకు, పద్యపాదములకు మొదటనే కలవు. ద్రుతము మీద యడాగమములు, విసంధి కోకొల్లలు. ఒక్కమాటలో చెప్పవలెనన్న ఈ కాటమరాజు కథలు సర్వత్ర జానపదుల ఉచ్చారణకు విధేయమైన లిపిలో నున్నవి.

అత్తునకు కొన్ని చోట్ల నిత్యసంధి కానవచ్చుచున్నది.

ఉదా: అమ్మాడు మాటలు, అత్తాడు మాటలు

ఇత్తునకు అచ్చు పరమైనపుడు సంధి నిత్యము.

ఉదా: తాటాకు (తాటి + ఆకు)

రాగాకు (రాగి + ఆకు) = (రావియాకు)

మామిడాకు (మామిడి + ఆకు)

ఇత్తునకు హల్లు పరమైనపుడు కూడ సంధి కానవచ్చును.

ఉదా: కాళాత్ర = (కాళి + యాత్ర)

ఉత్తునకు అచ్చు పరమైనపుడు మాత్రము సంధి నిత్యము కాదు. ఇంచు మించు ప్రతి సందర్భమునందును విడదీసి యడాగమము చేసి వ్రాయబడినది. ఒకవేళ సంధి జరిగినచో జానపదోచ్చారణమే పాటింప బడినది.

ఉదా: అపుడిట్లగనియె.

పైకి వ్యతిరేకార్థకము వలెనున్నను వ్యవహారములో విధ్యర్థకములగు సంధులు కొన్ని కలవు ఇవి ఈ కథలలో హెచ్చుగానున్నవి. ఉదా: చెప్పమనెను (చెప్పుము + అనెను), చేయమనెను (చేయుము + అనెను). కొన్ని కొన్ని పదములలో 'కొని' కి కాదేశము చేయబడి వ్యతిరేక క్తార్థకము వలె భాసించుట కూడ కలదు. తృణము చేబూనక (చేబూనుకొని). కొన్ని పదములలో పదమధ్యాచ్చ లోపించు చున్నది. ఉదా. ధేన్యలు, మద్గులు, గోపాల్కులు, బస్యన్న, వేట్క,

కొన్ని తత్సమ పదములలో గుణసంధికి బదులు సవర్ణదీర్ఘసంధి చేయబడినది ('వసుదీశ').

అక్కటాదులలోనే కాక తక్కిన పదములలో కూడా జడ్డ లోపించుచున్నది.

ఉదా: ఆయలార = (ఆయ్యలార), యరనన్న = (యర్రనన్న),
యరగడ్డపాడు (యర్రగడ్డపాడు), యరనూకరాజు (యర్ర
నూకరాజు), నలనూకరాజు (నల్లనూకరాజు)

సర్వనామము:

'తాను' అను ఆత్మార్థక సర్వనామము ఈ కాటమరాజు కథలలో అన్ని చోట్ల 'నేను' అను ఉత్తమ పురుషార్థములో ప్రయోగింప బడినది.

ఉదా: తాను = నేను

తనను = నన్ను

తా = నే (తా జూడవలెను = నే జూడవలెను)

తనకు = నాకు, తనవి = నావి, తమరు = మేము, తమను = మమ్ము.

శిష్టోచ్ఛారణాభాసము: (Hyper Standardization)

ఉదా: శంఖ (శంక), ఖరములు (కరములు), వఖటి (వకటి),
ఖండించి (ఖండించి), వేడికలు (ఏడికలు), హేష్యము (ఏష్యము), వెర్రయ్య
(ఎఱ్ఱయ్య), యిఘ (ఇక), ఆఘుమంచి (అగుమంచి), సాంభమూర్తి (సాంబ
మూర్తి), భూటకము (బూటకము), ఖద్దు (కద్దు), యిఖను (ఇకను), హసమాన
ఘనుడు (అసమాన ఘనుడు), హల్లకల్లోలము (అల్లకల్లోలము, ప్రవళించె
(పవళించె), వెదిరించి (ఎదిరించి), విద్దరు (ఇద్దరు), వెగిసెను (ఎగిసెను),
వీడేర్చు (ఈడేర్చు), హచ్చర్యము (ఆశ్చర్యము), శఖునము (శకునము),
ఖరవాలము (కరవాలము), ఘట్టిగా (గట్టిగా),

వ్యాకరణ విరుద్ధములగు పదములు, సమాసములు :

ఉదా: వ స్తిమి, చే స్తిమి, చూ స్తిమి, కరవాలు (కరవాలము), దివ్యన (దీవెన),

కాబట్టదు (అవసరము లేదు), దేశాంతి (దేశదిమ్మరి), నీరజనేత్రి, వారుజనేత్రి, పల్లవనేత్రి, చంద్రబింబ (చంద్రబింబానన), కమలజగర్భుడు (కమల గర్భుడు లేదా కమలజుడు), దేశాధిపతులు (దేశాధిపతులు), త్రైమూర్తులు, ఆదశ్రీలు, అన్నము భోంవేసి, రాజుకు, రణముకు, మొ॥

వైరి సమాసములు :

ఉదా: గోత్ర పెద్దలు, దేవతా బొంగరాలు, చిత్ర కన్నుండ, రణబొబ్బలు, రక్త పచ్చదము, రక్త యేరులు, పుడమిశ్వరుడు.

జానపద నిర్మూలన: (Folk etymology)

ఉదా: దళవాయువులు (దళవాయులు), పరమ వృషకారి (పరోపకారి), వేడుకలు (ఏడికలు), పంచమవాయిద్యములు (పంచ మహా వాద్యములు), జలా చంద్రుడు (జరాసంధుడు), మధురాక్షి (మదిరాక్షి), అనిరుద్రుడు (అనిరుద్ధుడు), అగిచంద్రుడు (హరిశ్చంద్రుడు), విడిమేలు (విడియములు), పట్టాభిరుద్రుడు (ప్రతాపరుద్రుడు), పదివేలు చేయించి (పదిలము చేయించి), అవుసత్యము (అసత్యము), శ్రీలు (స్త్రీలు), అనియేక (అనేక) మధురాయతాక్షి (మదిరాయతాక్షి).

వాక్యనిర్మాణము :

ఈ ద్వీపదలలో ఏ పాదమున కాపాదమే తెగ చెప్పబడినది. ఒక పాదము నుండి తరువాతి పాదమునకు వ్యాపించిన వాక్యములు అసలు లేవనియే చెప్ప వచ్చును. అయినను కర్తృపదము బహువచనములోను, దానికి సంబంధించిన క్రియ ఏకవచనములోను ఉన్న వాక్యములు పెక్కుచోట్ల కలవు.

ఉదా: కాంతలు-వచ్చె; వనితలు చల్లె;
అందరు-పడును;
రఘుపతి నలనన్న-భాషించు చుండె;
వల్లవ వీరులు-ఒరిగెను;
పొరిసినవారు-కన్పించె;
అమరంగ గుండాన అందరు బడును.

ద్విపద పాదములను జానపద వృత్తిగాయకులు పాడుచు వ్యాఖ్యానించు ఓరో కొన్ని మాటలు అధికముగా చేరి భండస్సునకు శైథిల్యము తెచ్చినవి.

ఉదా: “మఱవతారమున-(వ స్తివోయి)-మదనవల్లభుడ!”

“చప్పన్న దేశాల-(ధేన్వతి)-చాతమేపితిని”

కొన్నిచోట్ల ఈ శైథిల్యము మరింత హెచ్చుటచే రచన వచన ప్రాయ మగుట కూడ సలభమైనది.

ఉదా: ‘వారికి వడబడ్డ పుల్లరి ధనమెల్ల పప్పించవలెను’

ఈ వాక్యమునందు పద్యపాదము ‘వారికో పుల్లరి పప్పించవలెను’ అని కాని లేదా ‘వడబడ్డ ధనమెల్ల పప్పించవలెను’ అని కాని ఉండవలెను.

ఈ కాటమరాజు కథలలోని ఖాషను గూర్చియు నేమంటువులకెక్కని పదజాలమును గూర్చియు, అనాటి జానపదుల ఆచార వ్యవహారములను గూర్చియు, నమ్మకములను గూర్చియు—కిశోర పరిశోధకులు ప్రత్యేకముగా కృషి చేయవలసి యున్నది.....

కృతజ్ఞతలు :

ఈ రెండవ సంపుటమును సమకూర్చుటలో నేను సంపాదించిన తాళపత్ర గ్రంథములతోపాటు ఆంధ్రప్రదేశ్ యాదవ సంఘ మాజీకార్యదర్శి శ్రీ ఆరాధ్యుల పీచ్యయ్యగారు (తెనాలి తాటూకా, యడవూరు) దయతో నొసంగిన ‘కాటమ రాజు ఉత్తరాది ఆవులమేపు’, ‘బొంగరాల కథ’, ‘భక్తిరన్న కథ’ అను వాని నుపయోగించు కొంటిని. అనుబంధములో నిచ్చిన ‘ఎఱిసూకరాజు కథ’ను ప్రసాదించిన వారు కూడ శ్రీ పీచ్యయ్యగారే! అట్లే మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక ఖాండాగారమున నున్న ‘కాటమరాజు చరిత్ర’ (D. No. 1040) ‘భట్ట రాయవారము’ (D. No. 1043), ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట’ (D. No. 1031) ‘కోటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చే కథ’ (D. No. 1031)-అను వ్రాత ప్రతులను కూడ నేను పరిశీలించితిని. ఆ పుస్తక ఖాండాగారాధిపతి (క్యూరేటరు) శ్రీ సి. ఆర్. విట్టోబాబుగారు పై వ్రాతప్రతులకు పుత్రికలు తీయించి నాకు సకాలములో పంపించినారు.

మొదటి సంపుటము నందు వలెనే దుష్కరమైన ఈ రెండవ సంపుట పరిష్కరణమున గూడ ప్రియమిత్రులు డా. చన్నాప్రగడ తిరుపతిరావుగారు నాతోపాటు అష్టోరాత్రములు శ్రమించి నాకు చేదోడు వాదోడుగా నున్నారు.

పై మువ్వరకును నా కృతజ్ఞతా పూర్వక నమస్కృతులు.....
శుద్ధపతులను సిద్ధము చేయుటలో నాకు తోడ్పడిన చిరంజీవి జి. యస్. మోహన్ కు నా శుభాశీస్సులు.....

కాటమరాజు కథ లనేకములు నిరక్షరకుత్సలైన గాథాకారుల నోళ్ళలో భ్రష్టములగుచు, చివికి పోవుచున్న తాళపత్ర గ్రంథములలో క్రిమిదష్టములగుచు నశించి పోవుచున్నవి. ఇట్టి వానిని నేను అష్టకష్టముల కోర్చి సేకరించి రెండు వేల అయిదువందల పుటలకు పైగా నున్న ఈ గాథాచక్రమును నిర్మించితిని. సాహసోదార్యములతో ముందునకు వచ్చి ఈ కాటమరాజు వీరగాథలను రెండు సంపుటములుగా ప్రకటించిన ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారికి ఐదుకోట్ల తెలుగు ప్రజాసీకముతో పాటు నేనును మిక్కిలి ఋణపడి యున్నాను.....

ఇట్లు

సుధీ జన విధేయుడు

‘జ్ఞాన భారతి’

బెంగుళూరు

పింగళ-‘వ్యాస పూర్ణిమ’

తంగిరాల వెంకట సుబ్బారావు

30-7-1977

విషయ సూచిక

విషయము

పుట

ప్రస్తావన

I

9. కాటమరాజు వుత్తరాది ఆవులమేపు (ఆవులమేపులు - వుత్తరకాండం)

పుట.

1. ప్రార్థన	1
2. కాటమరాజు ఆవులను మేపుచు శ్రీశైలమల్లికార్జునుని దర్శించుట	1
3. కాటమరాజు శ్రీశైల పర్వతప్రాంతమున పడదెందేండ్లు ఆవులను మేపుట	2
4. యాదవుల ఆయుస్సును గూర్చి శివుడు బ్రహ్మను ప్రశ్నించుట	3
5. చిత్రభాను సంవత్సరములో యాదవులు చెల్లనున్నారని బ్రహ్మ శివునితో చెప్పుట	4
6. కాటమరాజు మందలో శివుడు ఊమమును సృష్టించుట	4
7. మేపులు లేక ఆవులు కృశించుచున్నవని కాటమరాజు పద్మనాభునితో చెప్పికొని వ్యథనొందుట	6
8. కాటమరాజు ఆలమందలను కొండలు దింపుట	8
9. ఆవుల అవస్థలను జూచి త్రిమూర్తులు తమలో తాము ఆలోచించుట	10
10. త్రిమూర్తులు బలిజల వేషములతో కాటమరాజు ఆలమందను పరిశీలించుట	11
11. బలిజలు ఆలమందల అధిపతిని ఆక్షేపించుట	12
12. బలిజల ఆక్షేపణను యర్రయ్య కాటమరాజుతో చెప్పుట	15

13.	బలిజలను తోడితెమ్మని కాటమరాజు యర్రయ్యను ఆజ్ఞాపించుట	15
14.	యర్రయ్య బలిజలను బ్రతిమాలి తీసికొనివచ్చుట	16
15.	గోపాలకులు ఆవులను పేరుపేరున పిలుచుట	17
16.	గోపాలకులు ఆవులపాలు పితుకుట	18
17.	బీర్నీని జాగిలముల పూర్వజన్మ వృత్తాంతము	19
18.	కాటమరాజు బలిజలకు విందు చేయించుట	20
19.	బలిజలు కాటమరాజు పూర్వవృత్తాంతము చెప్పుట	21
20.	దక్షిణాదిని నల్లసిద్ధి రాజ్యములో మేపులు విస్తారముగా కలవని బలిజలు చెప్పుట	22
21.	గడ్డిజాతులు	22
22.	కాటమరాజు ఆలమందలతో దక్షిణాదికి తరలుట	24
23.	కాటమరాజు ఇసినేకువ్వ పద్ద మజిలీచేయుట	25
24.	ఏడునూతలపాటివద్ద చిలుకల ఆలజడికి కొన్ని ఎద్దులు చెల్లుట	26
25.	ఎద్దులు చెల్లినందుకు కాటమరాజు దుఃఖించుట	27
26.	వర్షము కురిపింపుచుని కాటమరాజు ఈశ్వరుని ప్రార్థించుట	28
27.	కాటమరాజు ప్రాణత్యాగమునకు సిద్ధపడుట	29
28.	ఈశ్వరుడు కాటమరాజుకు ప్రత్యక్షమగుట	29
29.	ఈశ్వరుడు పశువుల కొరకై పాతాళగంగను పైకి తెప్పించుట	30
30.	కాటమరాజు ధనకొండకు పోయి సిరిదేవి దీవెనలు పొందగోరుట	31
31.	కాటమరాజు దొనకొండ ప్రయాణము	32
32.	అయితమరాజాడులు కాటమరాజును ఎదుర్కొనుట	35
33.	కాటమరాజు స్వాగతమునకై దొనకొండ పట్టణమును ఆలంకరించుట	38
34.	కాటమరాజు తనకును తన చెల్లెలు పాపనూకకును జరిగిన అన్యాయమున సిరిదేవితో చెప్పికొని దుఃఖించుట	40

35.	సిరిదేవి కాటమరాజును ఓదార్చుట	44
36.	కాటమరాజు దక్షిణాదికి పోవుటకై తల్లి సిరిదేవి దీవెనలు గోరుట	45
37.	సిరిదేవి పాకనాటిలోని పాత పగలు జ్ఞప్తికితెచ్చి కాటమరాజును పోవలదనుట	47
38.	కులపగ తీర్తునని కాటమరాజు ప్రతిజ్ఞచేయుట	47
39.	పగభూములలో పశువుల మేపులు వలదని సిరిదేవి వారించుట	48
40.	కాటమరాజు సిరిదేవిని దొడ్డికుడుపు కోరుట	49
41.	కాటమరాజు మందకు తిరిగి వచ్చుట	51
42.	కాటమరాజు ఆలమందలో ఆరవెల్లికి పయనమగుట	52
43.	సిరిదేవి యాదవకాంతలతో కలిసి ఆరవెల్లి దొడ్డికుడుపున కేతెంచుట	53
44.	దొడ్డికుడుపు చేయుట	55
45.	యాదవకాంతలు బసవన్నను పూజించుట	56
46.	సిరిదేవి వీరుల ఆయుధములను పూజింపగా అపశకునమగుట	57
47.	పోచయ్య కాటమరాజుతో పంతములాడుట	57
48.	వీరగంగ తన భర్తయగు కాటమరాజును చూడబోవగా బసవన్న అడ్డువచ్చుట	58
49.	వీరగంగ బసవన్నను శపించుట	59
50.	విందు కుడుపులు	59
51.	కన్యసుఖములను కలసి అరుభవించుడని సిరిదేవి కొడుకులకు హితబోధచేయుట	60
52.	సిరిదేవి కాటమరాజును దీవించుట	62
53.	యాదవకాంతలు తిరిగి ధనకొండకు వచ్చుట	63
54.	కాటమరాజు పాకనాటికి పయనమగుట	63
55.	బసవన్నను పులిపట్టుట	64
56.	పద్మరాఘవుడు పులితో నిరాయుధుడై పోరి వధించుట	64
57.	కాటమరాజు పాలేటివద్ద నిలుచుట	65

10. గంగ-కాటమరాజు తరకివాదము

['గంగ తర్కము' లేక పాలేటి కథ]

పుట

1. పాలేటి ఒడ్డున కాటమరాజు ఆలమంద నిలుచుట 66
2. గంగ కాటమరాజును అడ్డగించుట 67
3. కాటమరాజు గంగకు భుక్తి పెట్టననుట 68
4. గంగ తనకు మ్రొక్కి పూజింపుమనుట 68
5. గంగ కాటమరాజును దక్షిణాదికి పోనివ్వననుట 69
6. కాటమరాజు గంగను తిరిగి పొమ్మనుట 70
7. గంగ ఆలమందపై సేసలు చల్లగా ఆవులు అల్లకల్లోల మగుట 70
8. గంగ తన మహిమలు చెప్పుట 71
9. కాటమరాజు అడశక్తికి మ్రొక్కననుట 72
10. గంగ కాటమరాజుకు ఆర్థ పెంటరణమును జ్ఞప్తిచేయుట 73
11. యరగడ్డపాటి పోట్లాటలో గంగకు తృప్తి కలిగింతునని కాటమరాజు అనుట 74
12. గంగ కాటమరాజును అంటరిమని సాటువ చెప్పుట 75
13. గంగ కాటమరాజుకు వసుదేవుని సాటున చెప్పుట 78
14. గంగ ఆవులను గగ్గోలు పరచుట 80
15. గంగ శక్తి దేవతలను రప్పించుట 82
16. కాటమరాజు శక్తులను ధిక్కరించి ఆలమందను ఏరు దాటించుట 83
17. గంగ మట్టిపెయ్యను గుంటికింద దాచుట 84
18. కాటమరాజు మట్టిపెయ్యను వెదకించుట 85
19. గంగ కాటమరాజుకు మల్లికార్జున సాటువ చెప్పుట 85
20. పోలరాజు గంగను ప్రార్థించుట 86
21. గంగను కొలువుమని పోలరాజు కాటమరాజుకు కలలో చెప్పుట 87
22. కాటమరాజు గంగకు కొలువు చేయించుట 88
23. కాటమరాజు పద్మనాభుడు గంగను ప్రార్థించుట 90
24. కాటమరాజుకు గంగ పంచలింగాల వృత్తాంతమును తెలుపుట 91
25. గంగ కాటమరాజుకు సెలవిచ్చుట 93
26. కాటమరాజు గంగకు చెయ్యే తీ మ్రొక్కుట 93

11. కాటమరాజు దక్షణాది ఆవులమేపు

['ఆవులమేపులు-దక్షిణ కాండం' లేక జన్నివాడ కథ]

పుట

1. కాటమరాజు తాను సాధించిన పగలను బంధువర్గమునకు తెలుపుట 94
2. కాటమరాజు సిద్ధిరాజుపై పోలురాజు పగను తీర్చుకొన గోరుట 95
3. యాదవులు నెల్లూరి భూములలో తమ కవులావులను మేపుట 96
4. కాటమరాజు తన వారికి భూరిదానము లిచ్చుట 97
5. కాటమరాజు జన్నివాడ గుంటి నెక్కుట 98
6. కాటమరాజు పద్మనాయునితో చదరంగ మాడ దలచుట 98
7. పద్మనాయుడు కాటమరాజు శౌర్యమును ప్రశంసించుట 99
8. పల్లికొండ పెరుమాళ్లు బ్రాహ్మణవేషమున కాటమరాజు వద్దకు వచ్చుట. 101
9. కాటమరాజు బ్రాహ్మణుని పూజించి బలము చూడుమని కోరుట 103
10. బ్రాహ్మణుడు యాదవ వంశ క్రమమును వివరించుట 103
11. బ్రాహ్మణుడు కాటమరాజు పూర్వజన్మ వృత్తాంతమును చెప్పుట 106
12. బ్రాహ్మణుడు జన్నివాడ గుంటి చరిత్ర చెప్పుట 108
13. కాటమరాజునకు నెల్లూరి సిద్ధిరాజుతో ఏడుతరాల పగలు గలవని బ్రాహ్మణుడు చెప్పుట 109
14. ఆలమందలను స్వేచ్ఛగా మేపుడని కాటమరాజు యాదవులకు అనుమతి నిచ్చుట 111
15. కాటమరాజు గోగణములు పాకనాటిలోని వరిచేలను వనములను ధ్వంసము చేయుట 111
16. వడ్ల జాతులు 113
17. పంట పొలములు ధ్వంసముకాగా నెల్లూరి కాపులు సిద్ధిరాజునకు కొండెములు చెప్పబోవుట 115
18. సిద్ధిరాజుని వారి కొలువుకూట వర్ణనము 116

19. కాపులు సిద్ధిరాజుతో గొల్లరాజు ఆగడములు చెప్పుట 117
20. సిద్ధిరాజు కాపులను ఓదార్చి ధనమిచ్చుట 118
21. మరి కొందరు కాపులు 'గొల్లరాజును పొడిచి మందలను కొల్లలాడింతు' మనుట 119
22. సిద్ధిరాజు కోపించి కొండెగాండ్రను కొలువు నుండి గెంటింపుడని ఆజ్ఞాపించుట 121
23. ఓరుగంటి బాసన్న సిద్ధిరాజుతో యాదవుల ప్రతాపమును చెప్పుట 121
24. సిద్ధిరాజు కొండెగాండ్రను బంధించుట 123
25. కొందరు కాపులు పట్టపు రాణి త్రిభువనదేవితో మొరపెట్టు కొందమనుట 123
26. మరి కొందరు కాపులు చిన్నరాణి కుందమాదేవితో కొండెములు చెప్ప నిశ్చయించుకొనుట 124
27. కాపులు తమ బందీగాలు మాన్పుమని కుందమాదేవితో మొరపెట్టుకొనుట 125
28. కుందమాదేవి గొల్లరాజు ఆలమందలను పొడిపింతునని కాపులకు అభయమిచ్చుట 126
29. కుందమాదేవి తన అన్న పడవీటి భావరాజును రప్పించుట 127
30. కుందమాదేవి తాను విషము పుచ్చుకొందునని అన్నలను బెదరించుట 128
31. పడవీటి భావరాజు చెల్లెలిని బుజ్జగించి కోరికను తెలుపు మనుట 128
32. గొల్లరాజు ఆవులను వేయించుమని కుందమాదేవి అన్నను కోరుట 130
33. పాపకార్యము తలపెట్టిన చెల్లెలిని భావరాజు దూషించుట 131
34. కుందమాదేవి అలుక 132
35. గొల్లరాజు మందలను పొడిచి వత్తుమని కోయబోయలు కుందమాదేవిని ఓదార్చుట 133
36. కుందమాదేవి కోయబోయలకు దైర్యము చెప్పి ఏడువారాల సొమ్ములిచ్చి పంపుట 133

37. గొల్లరాజు పశువులకు హాని కలుగరాదని సిద్ధిరాజు భావరాజును
హెచ్చరించుట 134
38. ఆవులను వేయుటకై బోయలు భావరాజు సెలవు కోరుట 136
39. భావరాజు బోయలను మందలించుట 137
40. కుందమాదేవి తన పెంపుడు చిలుకచే కాటమరాజు ఆలమందలను
బెదరగొట్టించుట 138
41. కాటమరాజు ఆనతిపై పద్మనాయుడు చిలుకను
బాణముతో కొట్టుట 139
42. దెబ్బతిన్న చిలుకను చూచి కుందమాదేవి దుఃఖించుట 142
43. కుందమాదేవి బోయలకు రహస్యముగా జాబులంపుట 143
44. బోయలు మాటుగా కాటమరాజు ఆలమందను చేరుట 143
45. గోపాలకులు ఆవుల ఆదమరచి పెన్నలో ఈదులాడు చుండుట 144
46. బోయలు ఆలమందలను వేయుట 145
47. గాయపడిన ఆవులర క్తము వరదలై పారుట 147
48. గాయపడిన ఆవులు ఎద్దులు జన్మివాడ గుంటి చుట్టును చేరుట 149
49. గాయపడిన ఆలమందను చూచి కాటమరాజాదులు అడలుట 150
50. గోసంగులు యర్రయ్య కోపించి నెల్లూరును ముట్టడింతుమనుట 151
51. ఆవులన్న యర్రయ్యను శాంతపరచుట 151
52. యాదవులు ఆలమందకు తగిలిన బాణములు తీసి
భద్రపరచుట 152
53. చనిపోయిన ఆవులను ఎద్దులను చూచి కాటమరాజు శోకించుట. 153
54. గాయపడిన పశువులు పగ తీర్చుకొనుటకే బ్రతికియున్నవని కాటమ
రాజు చెప్పుట, 154
55. చనిపోయిన ఆవులను ఎద్దులను యాదవులు కైలాసము పంపుట. 155
56. చనిపోయిన పశువులు రంకెలు వేయగా కాటమరాజు వానికి
అభయ మిచ్చుట. 156
57. కాటమరాజు గొల్లెనలు ఎత్తించి కొలువు దీరుట. 157
58. సిద్ధిరాజును తోడితెమ్మని కాటమరాజు కంపటిలను పంపుట 158
59. సిద్ధిరాజు గొల్లరాజును ఛూచుటకై బయలుదేర బోవుట 160

60. గొల్లరాజును చూడబోవలదని కుందమాదేవి భర్తను వారించుట 161
61. తాను దుస్వప్నము కంటినని కుందమాదేవి భర్తతో చెప్పుట 162
62. సిద్ధిరాజు తనకు మారుగా పరివారమును పంపుట 165
63. సత్యమును పలికించుడని యాదవులు సిద్ధిరాజు పరివారమును
సవాలు చేయుట 166
64. కుందమాదేవి పెంపుడు కొడుకు పిన్నయ్య సత్యప్రమాణము చేసి
చచ్చుట 167
65. తిక్కన మంత్రి పిన్నయ్యను తిరిగి బ్రతికించుట 168
66. ఆవులను వేసిన బాణములను యాదవులు తిక్కన మంత్రికి
చూపుట 168
67. దేవతలు యాదవుల యెడ పక్షపాతులై యున్నారని తిక్కన మంత్రి
నిందించుట 169
68. శివభక్తుల శాస్త్రములు చెప్పి తిక్కన మంత్రి యాదవులను
నిరుత్తులను చేయుట 170
69. గోసంగి వీరులు బోయల తలలు నరికి తెచ్చి సత్యము
పలికించుట 172
70. సిద్ధిరాజు బలములు పారిపోవుట 174
71. చెల్లెలి మాటలు విని భావరాజు గోహత్య చేయించెనని ప్రజలు
సిద్ధిరాజుతో చెప్పుట 175
72. సిద్ధిరాజు భావరాజును బోయలను బంధించుట 175
73. నెల్లూరును ముట్టడింతుమని గొల్లరాజులు సిద్ధిరాజుకు
జాబులంపుట 176
74. యాదవుల శక్తిని తలచుకొని సిద్ధిరాజు భయపడుట 177
75. మేడ యెక్కుచుండగా సిద్ధిరాజుకు గోహత్య గోరుచుట్టుకొనుట 179
76. సిద్ధిరాజు తన తల్లి గుణమతిదేవి నగడుకు వెళ్లుట 180
77. కుందమాదేవిని విడిచి త్రిభువనదేవిని ఏలుకొనుమని
తల్లి కుమారునికి చెప్పుట 181

78.	త్రిభువనదేవి సౌందర్య వర్ణన	182
79.	త్రిభువనదేవి పోలేరమ్మను పూజించి వరములను బడయుట	183
80.	యాదవులు నెల్లూరి కోటను ముట్టడించి ధ్వంసము చేయుట	185
81.	పాకనాటిని ధ్వంసము చేసి కాటమరాజు యర్రగడ్డపాడులో గుడారము లెత్తించుట.	186

12. భట్టు రాయభారము

(కల్లి రాయభారము)

	పుట
1. నల్లసిద్ధిరాజుభట్టు కాటమరాజును దీవించుట	188
2. కాటమరాజుభట్టు కొమారబంగారము సిద్ధిరాజు భట్టును కులగోతములు అడుగుట	188
3. సిద్ధిరాజు భట్టు రాజశృంగావళి తన వృత్తాంతము చెప్పుట	189
4. కొమార బంగారము రాజశృంగావళిని వచ్చిన పనియేమని ప్రశ్నించుట	191
5. రాయశృంగావళి పుల్లరి అడుగుట	192
6. కొమార బంగారము యాదవుల సత్యసంధతను నిరూపించి పుల్లరి నిచ్చుటకు నిరాకరించుట	194
7. దేవతలు యాదవ పక్షపాతము వహించిరని రాయశృంగావళి ఆరోపించుట	196
8. సిద్ధిరాజు యాదవుల ఆవులను బోయలచే వేయించెనని కొమార బంగారము ఆక్షేపించుట	198
9. రాయశృంగావళి సిద్ధిరాజుల యుద్ధ పరాక్రమమును ప్రశంసించుట	200
10. కొమార బంగారము యాదవ వీరుల పరాక్రమమును పొగడుట	201
11. రాయశృంగావళి యాదవ వీరులను కింభవతములు	203

12.	కొమార బంగారము యాదవులను పురాణ పీఠులకో పోల్చి చెప్పుట	205
13.	యాదవుల నమ్మకదోహమును రాయశృంగావళి ఆక్షేపించుట	206
14.	కాటమరాజు చప్పన్న దేశములను జయించిన మహావీరుడని కొమార బంగారము చెప్పుట	208
15.	రాయశృంగావళి కొమార బంగారము మాటలను ఆరీశయోక్తులనుట	210
16.	కొమార బంగారము యాదవుల పీఠుల పరాక్రమమును పేరు పేరున ప్రశంసించుట	212
17.	రాయశృంగావళి యాదవులను గేలిసేయుట	216
18.	కొమార బంగారము రాయశృంగావళిని చూపుట	218
19.	రాయశృంగావళి సిద్ధిరాజులను పాండవులతో పోల్చుట	220
20.	యర్రయ్య నెల్లూరును ముట్టిడించుటను, పద్మరామపుడు కు దమాదేవి చిలుకను కొట్టుటను కొమార బంగారము జ్ఞప్తించేయుట	221
21.	రాయశృంగావళి గొల్లల వెంగలితనమును పరిహసించుట	225
22.	కాటమరాజు కోపించి సిద్ధిరాజుభట్టును శిక్షింప నెంచుట.	227
23.	దూత అపద్ముడని పద్మనాయుడు కాటమరాజును వారించుట.	227
24.	కొమార బంగారము గొల్లల గొప్పతనమును కీర్తించుట	228
25.	కాటమరాజు సిద్ధిరాజుభట్టుకు కట్నములిచ్చి అంపుట	230
26.	పంతులి	230

13. కోటపాటి తాటి వృక్షం తెచ్చే కథ

1.	సిద్ధిరాజు పంపిన భట్టరాయలారము వివరింపగుట	231
2.	కోటపాటి నుండి తాటికమ్మను తెమ్మని కాటమరాజు చుట్టువారి యర్రయ్యను నియోగించుట	231
3.	యర్రయ్య తాటికమ్మ కొరకు కోటపాటికి బయలుదేరుట	233
4.	తాటి వృక్షమును కాచుచున్న రాక్షసిని, పండిని, గండు పీచును యర్రయ్య జయించుట	233

5. యర్రయ్య కమ్మకు మారుగా తాటివృక్షమునే పెకలించుకొని
వెను దిరుగుట 284
6. కోటపాటి రాజు యర్రయ్యను అడ్డగించి సరాభూతుడగుట 285
7. తాటి వృక్షమును పెకలించి తెచ్చిన యర్రయ్యను
కాటమరాజులు ప్రశంసించుట 286
8. కాటమరాజు అయితమ రాజులకు యుద్ధమునకు
సాయము రమ్మని లేఖలు జూయుట 287
9. కాటమరాజు కాలాగిదే కమ్మలను దొనకొండకు పంపించుట 288
10. దొనకొండ పురవర్ణనము 238
11. కాలాగి కమ్మలను అయితమ రాజునకు సమర్పించుట 242
12. సిరిగిరమ్మ మాత్రమే కమ్మలను చదువగలదని
అయితమరాజు మంత్రి చెప్పుట 243
13. అయితమరాజు కమ్మల శుభాశుభములను గూర్చి
ప్రశ్నచూచుట 244
14. శకున ఫలితము యుద్ధమని పల్లికొండ ఏష్యము చెప్పుట 245
15. కాటమరాజు పల్లికొండకు వ్రాసిన జయలేఖను
సిరిగిరమ్మ చదువుట 245
16. కాటమరాజు సిరిదేవికి వ్రాసిన జయలేఖను
సిరిగిరమ్మ చదువుట. 246
17. కాటమరాజు అయితమ రాజులకు వ్రాసిన లేఖను
సిరిగిరమ్మ చదువుట 247
18. యుద్ధ లేఖలను వినిన సిరిదేవి శోకమున మూర్ఛిల్లుట 249
19. అగుమంచి తన తల్లియగు సిరిదేవి పక్షపాతమును
ఆక్షేపించుట 249
20. జయలేఖలు విని సంతసించిన అయితమరాజు
యుద్ధ సన్నద్ధుడగుట 251
21. మేడబెట్టిన పాపనూకను తోడితెమ్మని అయితన్న
భార్యరాజులను నియోగించుట 253

22.	పాపనూక మేడదిగిరా నిరాకరించుట	254
23.	రణమున కేగనున్న అయితమ రాజును తల్లి సిరిదేవి దీవించుట	255
24.	అయితమరాజు ధనకొండ పరిపాలనను తన చెల్లెలు అగుమంచికి అప్పగించుట	257
25.	అయితమరాజు ముమ్మయ్య పోచయ్యలను బుజ్జగించి రాణివాస రక్షణకు నియమించుట	257
26.	అయితమరాజులు దండుతో యరగడ్డపాటికి పయన మగుట	258
27.	అయితమరాజు దండు పాచేట నిలచుట	261
28.	కాటమరాజుభట్టు వచ్చి అయితమరాజు దండును ప్రశ్నించుట	262
29.	అయితమరాజు భట్టు తమ వృత్తాంతమును దెలుపుట	262
30.	కాటమరాజు వచ్చి పల్లికొండ అయితమరాజులను సంభావించుట	263

14. వేడుక బొంగరాల కథ

1.	అవతారిక	266
2.	ముమ్మయ్య పోచయ్యలు వేడుక బొంగరాలాడుట	266
3.	ముమ్మయ్య పోచయ్యలు దేవతా బొంగరాలిమ్మని సిరిదేవి కొమరక్కలను కోరుట	267
4.	అశుభములను తెచ్చెడి దేవతా బొంగరాలను ఆడవలదని సిరిదేవి కొమరక్కలు బాలురకు హితవు చెప్పుట	267
5.	అగుమంచి దేవతా బొంగరాలు తెచ్చి బాలురకిచ్చుట	269
6.	బాలురు సంగడిలతో కలిసి పందెముల చవికెను వెళ్ళుట	269
7.	బొంగరాలాట ప్రారంభము	271
8.	సంగడిలను ఉద్దీలుగా సమకూర్చుట	272
9.	పురస్త్రీలు బొంగరాలాటను వేడుకతో చూచుట	272
10.	పందెము కట్టుమని పోచయ్య ముమ్మయ్యను సహాను చేయుట	273

11. పందెము వలదని ముమ్మయ్య పోచయ్యకు హితవు చెప్పుట 274
12. పందెము ఒడ్డుమని పోచయ్య ముమ్మయ్యను బలవంతము చేయుట 275
13. ముమ్మయ్య తన పచ్చల కంఠమాల విలువను చెప్పుట 276
14. పోచయ్య తన తులసి వనమాల మహిమను పొగడుట 277
15. వలురాజునకు తులసి తీర్థము పోయుట 278
16. సింహాద్రి రాజునకు తులసి తీర్థము పోయుట 278
17. పెద్దిరాజునకు తులసి తీర్థము పోయుట 279
18. యరనూకరాజునకు తులసి తీర్థము పోయుట 279
19. నలనూకరాజునకు తులసి తీర్థము పోయుట 280
20. పోలురాజునకు తులసి తీర్థము పోయుట 280
21. కల్లందుల పోలినేనికి తులసి తీర్థము పోయుట 281
22. యరగడ్డపాడులో బాలరాజులకు తులసి తీర్థము
అవశ్యకమనుట 282
23. బాలురు పందెపు బొంగరము లాడుట 282
24. ముమ్మయ్య వేసిన బొంగరము కోమటి అచ్చమ్మ కాలిలో
దిగబడగా ఆమె మూర్ఛిల్లుట 283
25. ముమ్మయ్య అచ్చమ్మకు ఉపచారములు చేయుట 283
26. అచ్చమ్మ ముమ్మయ్యను దూడుట 284
27. ముమ్మయ్య తన అన్నల వార్తలు చెప్పుమని అచ్చమ్మను కోరుట 285
28. అన్నల వార్తలు సిరిదేవికి తెలియునని అచ్చమ్మ చెప్పుట 286
29. బాలురు అచ్చమ్మను ఆమె అత్తవారింట దొరుకుట 287
30. సిరిదేవి కొలువుదీరుట 287
31. బాలురు అన్నలవార్తలు చెప్పుమని సిరిదేవిని నిర్బంధించుట 288
32. సిరిదేవి బాలురను మభ్యపెట్టజూచుట 288
33. తమ్ము దీవించి పాలేటికి పంపుమని బాలురు సిరిదేవికి ఆనలు
పెట్టుట 290
34. ఆయుధములు చూపి సిరిదేవి బాలురను భయపెట్టజూచుట 292
35. అలుగులపోలు చూచి బాలురు వీరాలాపము లాడుట 292

36.	బాలురను యుద్ధమునకు పంపుమని అగుమంచి తల్లికి చెప్పుట	295
37.	బాలురను యుద్ధమునకు పంపజాలక సిరిదేవి దుఃఖించు	296
38.	అగుమంచి తల్లికి ధైర్యము చెప్పుట	298
39.	సిరిదేవి బాలురను దీవించుట	299
40.	ముమ్మయ్య పోచయ్యలు పాలేటికి ప్రయాణమగుట	300
41.	శకునములు.	301

15. యరగడ్డపాటి పోట్లాట

1. అవతారిక

మొదటి కాండము

'తిక్కనామాత్యుని కథ' లేక 'చల్లవారి జగడము'

2.	కాటమరాజు యరగడ్డపాటిలో కొలువదీసియుండుట	302
3.	నెల్లూరినుండ భట్టు రాయబారము పుచ్చుట	304
4.	కాటమరాజు నైముఖ్యము	304
5.	కాటమరాజు యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట	306
6.	సిద్ధిరాజు యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట	309
7.	తనను రణమునకు పంపుమని ఖడ్గతిక్కన నలసిద్ధి నర్థించుట	314
8.	ఖడ్గతిక్కన రణమున కేగుట	316
9.	చల్ల పిన్నమనేడు ఖడ్గతిక్కనను చంపక విడుచుట	317
10.	ఖడ్గతిక్కన విరుగు	318
11.	తండ్రి సిద్ధనమంత్రి ఖడ్గతిక్కనను దూరుట	318
12.	పురజనులు ఖడ్గతిక్కనను అవహేళన చేయుట	319
13.	భార్య ఖడ్గతిక్కనను అవమానించుట	320
14.	తల్లి ఖడ్గతిక్కనను పోటుమాటలాడుట	320
15.	ఖడ్గతిక్కన ప్రతినబ్బాని కరనమున కురుకుట	321
16.	బ్రహ్మ రుద్రయ్య పిన్నమనేని శంకబాపుట	323

17.	బ్రహ్మ రుద్రయ్య ఖడ్గ తిక్కన్నలు ద్వంద్వ యుద్ధముతో మడియుట	323
18.	బ్రహ్మరుద్రయ్య మృతికి పిన్నమనీడు దుఃఖించుట	326
19.	సిద్ధన మంత్ర రణభూమికేగి ఖడ్గతిక్కన కండలను ఎరి తెచ్చుట	327
20.	ఖడ్గతిక్కన సతి సాగుమానము చేయుట	328
21.	నలసిద్ధిరాజు వీరపరివారముతో రణభూమి కేగుట	329
22.	చల్ల పిన్నమనీడు తన వారిని హెచ్చరించుట	330
23.	కొమార సిద్ధిరాజు రణమున నిహతుడగుట	333
24.	కస్తూరి సిద్ధిరాజు కదనమున కురుకుట	335
25.	చల్ల పిన్నమనీడు, సోదరులు యుద్ధమున మడియుట	335

రెండవ కాండము

బొల్లావు జగడము

26.	నల సిద్ధిరాజు పోరునకు తలపడుట	337
27.	నల సిద్ధిరాజు సేనలో అపశకునము లగుట	338
28.	సంధ్య గోపాలుడు శకునములను విప్పి చెప్పుట	338
29.	సంధ్య గోపాలునితో వీరనాయకులు ప్రలాపించుట	339
30.	నల సిద్ధిరాజు వీరనాయకులను ఆప్రమత్తులై యుండగోరుట	340
31.	యాదవులు బొల్లావును ఆలంకరించుట	342
32.	బొల్లావును ప్రార్థించుట	343
33.	బొల్లావు యుద్ధము	345
34.	బొల్లావు రాగా సేనలు పరుగువారుట	353
35.	చెదరి పారిసేన సిద్ధిరాజుతో మొరపెట్టుట	356
36.	సంధ్య గోపాలుడు ఘంట వృత్తాంతము తెలుపుట	357
37.	సిద్ధిరాజు వీరులను బొల్లావు మీదికి పంపుట	359
38.	మాయోపాయమున బొల్లావు వీరులను మడియించుట	360
39.	పారిచి వీరులు బొల్లావును రాజు నెదుట ప్రశంసించుట	363
40.	సిద్ధిరాజు మండిపడి బొల్లావుపైకి బోయలను పంపుట	364

41.	బొల్లావు మీదికి బోయ లెగపడుట	365
42.	బొల్లావుకు వైకుంఠ ప్రాప్తి	367
43.	బొల్లావు దివికేగిన వార్త బోయలు సిద్ధిరాజుకు విన్నవించుట	368

మూడవ కాండము

బీరినీడు యుద్ధము

44.	సిద్ధిరాజు యాదవుల నోడింప నాలోచించుట	369
45.	సిద్ధిరాజు రాక విని బీరన్న గోసంగుల పిలిపించుట	370
46.	గోసంగులు బీరన్నను చేరి కీర్తించుట	372
47.	బీరన్న గోసంగులతో అయితన్నను దర్శించుట	373
48.	వీరభద్రుని ప్రార్థించి బీరన్న బీరము జూపుట	375
49.	బీమన్న సిద్ధిరాజుకు బీరన్న నెరిగించుట	377
50.	బీరన్న శక్తికి నలసిద్ధి బ్రమయుట	378
51.	బీరన్న నలసిద్ధి పైకి నడచుట	379
52.	సిద్ధిరాజు సరదార్ల పరాకు బాపుట	381
53.	గోసంగి మూకలు, బీరన్న వైకుంఠమున కేగుట	382
54.	నల్లసిద్ధి కొప్పుకొండలో దాగబోవుట	383
55.	కొప్పుకొండలో కొమ్ము కళినేడు తారసిల్లుట	384

నాల్గవ కాండము

కరియావుల రాజు యుద్ధము

56.	అయితమ రాజాదులు వలనన్న కడకు వచ్చుట	386
57.	కరియావుల రాజు యుద్ధ సన్నద్ధుడగుట	387
58.	జగన్నాథునికి వలనన్న అప్పనములు సమర్పించుట	389
59.	అల్లు దాడెన్న కటకమునకు ప్రయాణమగుట	391
60.	పల్లికొండ పగల నేర్పాటు చేయుట	391

	పుట
61. అయితమరాజు భట్టుతో నలసిద్దికి కబురుచేయుట	892
62. కాటమరాజు-సిద్దిరాజుల బలములు రణమున కలియుట	893
63. కాటమరాజు పద్మరాఘవుడు సొగటాలాటలో పంతములు తెలియుట	895
64. కరియావులరాజు యరసిద్దిరాజును వధించుట	897

ఐదవ కాండము - బాలతాజుల యుద్ధము

65. పోచయ్య పగతుర తలలు ఖండించుట	898
66. పోచయ్య పంతమునకు నలనన్న మెచ్చుట	
67. ముమ్మయ్య మృతికి పోచయ్య విచారించుట	
68. పోచయ్య ఉగ్రుడై విజృంభించుట	
69. యుద్ధములో యాదవులు అలసి ఆవులన్న	
70. నలనన్న యాదవులను ఓదార్చుట	

ఆరవ కాండము

ఆవుల యెద్దుల జగడము-- యుద్ధ

71. నలనన్న పల్లికొండతో తమపాటు విచారించు	
72. పల్లికొండ పంతము చెప్పుట	
73. పాపసిద్దిరాజు తన దండుతో పయనమై వచ్చు	
74. సంధ్య గోపాలుడు పాపసిద్దికి సమయము చెబు	
75. సంధ్య గోపాలుని మాటలకు వీరులు చప్పరించు	
76. ఆవులు లేగలు అందరిని అదిరించుట	
77. పల్లికొండ యర్రయ్యతో పంపులేర్పరచుట	
78. యర్రయ్య యెద్దులను ఆవులను ఆహ్వానించు	

79.	ఆవులు ఎద్దులు యుద్ధము సేయుట	418
80.	ఆవుల యెద్దుల పోరునకు దేవతలు హర్షించుట	421
81.	యర్రయ్య కలియబడి పాపసిద్ధిరాజు పనిపట్టుట	421

ఏడవ కాండము - కాటమరాజు యుద్ధము

82.	కాటమరాజు పద్మరాఘవుడు యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట	424
83.	భక్తిరన్న రాలేదని పశువులన్న తలపోయుట	424
84.	భక్తిరన్న రాకనుగూర్చి పల్లికొండ చెప్పుట	425
85.	పశుపతి పల్లికొండ సెలవు వేడుట	426
86.	నలనన్న రణమునకు నడచుట	427
87.	నలనన్న రూపమును చూచి నలసిద్ధి ఆశ్చర్యపడుట	428
88.	కాటమరాజు నలసిద్ధి కయ్యమున గలియుట	428
89.	సిద్ధిరాజు మడియగా చింకర్ల భీమన పద్మరాఘవునితో పోరుట	431
90.	యుద్ధభూమి వర్ణన	432
91.	యాదవుల గెలుపునకు హరిహరులు మెచ్చుట	434
92.	భక్తిరన్న వచ్చువరకు రణరంగమును వీరగంగ కాచియుండుట	435

16. అ గు మంచి కథ

	పుట
1. ఆవతారిక	437
2. పోలురాజు సంతానము	437
3. అగుమంచి సౌందర్యవర్ణన	438
4. అగుమంచి గుణములు	439
5. అగుమంచి రెడ్లను పిలువనంపుట	440
6. పాలేటినుండి అన్నల వారైన రాలేదని అగుమంచి శివరాత్రి జంగమార్చన చేయనేండుట	441

7. శివరాత్రి తమయింట అచ్చిరాలేదని కొమరమ్మ అగుమంచిని
వారిండుట 443
8. అన్నల వార్తలు తెలిసికొనుటకై అగుమంచి గంగను
వేడదలచుట 444
9. కొమరమ్మ బ్రాహ్మణులను పిలిపించుట 445
10. జంగమార్చనకు ఏర్పాట్లు చేయుడని అగుమంచి రెడ్డను
అజ్ఞాపించుట 446
11. అగుమంచి తల్లి నగరుకు వచ్చుట 449
12. వదినలతో కలిసి అగుమంచి శివరాత్రి క్కప్రొద్దుండుట 449
13. యాదవకాంతలు నల్లచెరువులో మామస్నానములు చేయుట 451
14. అగుమంచి జంగమార్చన చేయుట 451
15. అగుమంచి శివుని పూజించుట 453
16. శివుడు కళతప్పి ఎరుపెక్కుట 454
17. పాలేటి రణమున అన్నలు బెల్లుదురని అగుమఠచి
ఏష్యము చెప్పుట 454
18. అగుమంచి శివాది దేవతలను ప్రార్థించుట 455
19. శివరాత్రి జాగరము 456
20. గంగకు వేటలు బోనాలు తెండని సిరిదేవి చాటింపు వేయించుట 458
21. అగుమంచి వీరగంగతో పగడసాలాడుట 460
22. అగుమంచికి శిరసంటుటకై సిరిదేవి కోడండ్రు నిరాకరించుట 461
23. అగుమంచికి శిరసంటుటకై సిరిగిరమ్మ సిద్ధపడగా
అపశకునమగుట 463
24. అగుమంచి శకున ఫలితము చెప్పుట 464
25. అగుమంచి స్నానవర్ణము 464
26. స్నానపు నీరు పనసలకు నిమ్మలకు పారుట 465

27. శివరాత్రి స్నాన ఫలితముగా తన తండ్రి అన్నలు 466
రణమున చెల్లరని కొమరక్క అగుమంచితో చెప్పుట
28. అగుమంచి తన అన్నలకు కీడును శంకించుట 468
29. దాడులు అగుమంచిని శృంగారిండుట ~~469~~
30. అగుమంచి తన అన్నలిచ్చిన చీరలు సొమ్ములు ధరింపగా అవి
అపశకునముగా సొంపు దప్పుట 470
31. భక్తిరన్న రాక సూచన 470
32. కాటమరాజు మరణ సూచన 471
33. అయితన్న మరణ సూచన 472
34. భట్టావలన్న మరణ సూచన 472
35. కరియావలన్న మరణ సూచన 473
36. యర్రయ్య మరణ సూచన 474
37. ముమ్మయ్య మరణ సూచన 474
38. బసవన్న మరణ సూచన 475
39. దీక్షిణి మరణ సూచన 477
40. అగుమంచి తన భర్త యిచ్చిన చీరలు సొమ్ములు ధరింపగా అవి
శుభసూచకముగా సొంపు మీరుట 477
41. తనకు సాగుమానము లభించునని అగుమంచి ఏష్యము చెప్పుట 478
42. గంగను దర్శించుటకై అగుమంచి యాదవ కాంతలను
పిలువనంపుట 479
43. గంగను పూజించుటకై అగుమంచి యాదవ కాంతలతో
బయలు దేరుట 481
44. అగుమంచి గంగను శృంగారిండుట 482
45. అగుమంచి గంగకు పాలు పోయగా అది రక్తమగుట 484
46. అగుమంచి గంగకు బోనాలు పెట్టుట 484
47. యాదవ కాంతలు గంగకు నివాళి నిచ్చుట 485
48. తన అన్నల క్షేమమును తెలుపుమని అగుమంచి గంగను
ప్రార్థించుట 486
49. గంగ దుఃఖించుట 488

50.	అగుమంచి గంగను దూరుట	489
51.	యాదవ కాంతలు తిరిగి నగరుకు వచ్చుట	491
52.	యాదవ కాంతలు అగుమంచిని ఓడార్చుట	492
53.	గంగ అగుమంచికి కల చెప్పుట	493
54.	అగుమంచి తల్లి నగరుకు వెళ్ళుట	496
55.	అగుమంచి వదిన వీర గంగతో తన కల చెప్పుట	
	వీరగంగ కల విప్పి యాదవ వీరుల మరణమును తెలుపుట	500

17. భక్తిరన్న కథ

		పుట
1.	ప్రార్థన	510
2.	భక్తిరన్న శ్రీకైల పర్వతముపై జపము చేయుట	510
3.	తరమునాటి పెద్దలు తమకు గయలో పిండ ప్రదానము చేయుమని భక్తిరన్నను కోరుట	511
4.	భక్తిరన్న కాశియాత్రకు పోదలచి ధనకొండకు వచ్చుట	511
5.	సిరిదేవి భక్తిరన్నను కాశికి పోవలదనుట	513
6.	భక్తిరన్న తల్లిని కవలెలు తెమ్మనుట	513
7.	భక్తిరన్న కవలెలు చూచి ఏష్యము చెప్పుట	514
8.	పాపనూకను దయతో చూడుడని భక్తిరన్న బంధువులకు చెప్పుట	514
9.	భక్తుడు కాశికి బయలు దేరుట	515
10.	భక్తుడు మార్గమధ్యమున పుణ్యక్షేత్రములు దర్శించుట	516
11.	భక్తిరన్న కాశి చేరి అచటి దైవములను సేవించుట	518
12.	భక్తుడు గయకు వచ్చి శ్రాద్ధము లాచరించుట	519
13.	భక్తిరన్నకు స్వర్గస్తులైన పెద్దలు కనిపించుట	520
14.	ముమ్మయ్య పోచయ్యలు పిండములకై చేతులు చాచుట	523
15.	బాలుర మృతికి భక్తిరన్న దుఃఖించుట	524
16.	భక్తిరన్న దొనకొండకు మరలుట	524

17. భక్తిరన్న విశ్వేశ్వరుడిచ్చిన రథముపై దొనకొండ చేరుట 525
18. సిరిదేవి నగరులో భిక్షము గొనుడని భక్తిరన్న శిష్యులను బంపుట 526
19. భక్తిరన్న అర్ధరాత్రివేళ సిరిదేవి నగరుకు భిక్షకై వచ్చుట 527
20. సిరిదేవి కోడండ్రు అన్నము లేదనుట 527
21. భక్తిరన్న భార్య మేడాంబ తనయింట అన్నము కలదనుట 528
22. భక్తిరన్న మేడాంబ తెచ్చిన అన్నముపై విభూతిచల్లి వెడలుట 529
23. అయ్యగారికి ఎంగిలి అన్నము పెట్టబోతివని సిరిదేవి కోడలిని మందలించుట 529
24. ఉడికిన అన్నపు మెతుకులను మొలకెత్తించుమని సిరిదేవి కోడలిని పరీక్షించుట 530
25. సిరిదేవి కోడలికి గౌతమ సాటువ చెప్పుట 530
26. గౌతముడు పక్షులను మఱి విడిచి పొమ్మనుట 531
27. గౌతముడు మఱిని నరికించుట 532
28. వేయించిన విత్తనములను గౌతముడు మొలకెత్తించుట 533
29. మేడాంబ అన్నపు మెతుకులు మొలకెత్తించుట 534
30. సిరిదేవి తాను నోచిన నోములు కోడలికి చెప్పుట 534
31. సిరిదేవి కుష్టు జంగమును తెచ్చి పూజించుట 536
32. సిరిదేవికి శివుడు ప్రత్యక్షమగుట 537
33. భక్తిరన్న పుట్టుక 538
34. సిరిదేవి భక్తిరన్నను నగరికి పిలపించుట 538
35. సిరిదేవి భక్తిరన్నను గుర్తింపలేక పోవుట 539
36. యరణప్ప భక్తిరన్నను గుర్తించుట 540
37. పాపనూక ఎచ్చట నున్నదని భక్తిరన్న అడుగుట 540
38. యరణప్ప భక్తిరన్నకు పాపనూక వృత్తాంతము చెప్పుట 541
39. పాపనూకను మేడ బెట్టినందులకు భక్తిరన్న దుఃఖించుట 542
40. యాదవ కాంతలు కాశితీర్థమును గొని పాపనూక మేడకు పోవుట 543

41. పాపనూక మేడదిగి రాననుట 544
42. భక్తుడు ముసి నదివద్ద గాయపడిన బసవన్నను చూచుట 544
43. భక్తిరన్న బసవన్నను అనునయించి ధనకొండకు పంపుట 545
44. భక్తిరన్న పాలేరు దాటి యుద్ధరంగమును చేరుట 545
45. భక్తిరన్న యాదవులు పడియున్న రణభూమిని చూచుట 546
46. భక్తిరన్న కాటమరాజు కళేబరమునుచూచి శోకించుట 547
47. తమ్ముడు అయితమరాజు కళేబరమును చూచి భక్తిరన్న
దుఃఖించుట 548
48. కరియావుల రాజును చూచి శోకించుట 548
49. భట్టావుల రాజును చూచి శోకించుట 549
50. పెయ్యల యర్రయ్యను చూచి శోకించుట 549
51. తన చిన్నతమ్ముడు ముమ్మయ్యను చూచి భక్తిరన్న
అడలుట 550
52. పద్మరాఘవుని కళేబరమును చూచి భక్తిరన్న శోకించుట 550
53. పుత్రమరాజును చూచి శోకించుట 551
54. అల్లుడు పోచయ్యను చూచి వగచుట 551
55. నాచకూళ్ళ నాయుని చూచి దుఃఖించుట 551
56. చట్టువారి యర్రయ్యను చూచి శోకించుట 552
57. తమ్ములను మరదులను తలచుకొని భక్తిరన్న విలపించుట 552
58. భక్తిరన్న పడియున్న పల్లికొండను అవతార మూర్తిగా
కీర్తించుట 553
59. భక్తిరన్నకు శివుడు ప్రత్యక్ష మగుట 554
60. కొమ్ము కళినేడు భక్తిరన్నను చూడ వచ్చుట 554
61. చనిపోయిన యాదవ వీరులకు గంగ ప్రాణములు పోయుట 555
62. వీరకథ ఎల్లకాలము నిలుచునట్లును, యర్రగడ్డపాడు పుణ్యక్షేత్ర
మగునట్లును శివుడు వరమిచ్చుట 555
63. భక్తిరన్న చాగలకొండకు వచ్చి చల్లవారికై విలపించుట 556
64. భక్తిరన్న మంగలిపాడు వచ్చి ఒరగిన బొల్లావును వీరనేనిని చూచి
దుఃఖించుట 557

65.	బసవన్న ధనకొండ చేరుట	558
66.	యాదవకాంతలు గుండమున కాయ తపడుట	558
67.	సిరిదేవి కొమరక్క లక్కసిరి కూటాలలో అగ్ని కాహతి యగుట	560
68.	అగుమంచి సాగుమానము	560
69.	బసవన్న ముక్కన్ను తెరువగా ధనకొండ పట్టణము భస్మమగుట	561
70.	యాదవకాంతలు కై లాసమేగుట	561

అ ను బంధము - i

యరనూకరాజు కథ

[మొదటి సంపుటమున పెద్దిరాజు కథకును పోలురాజు కథకును మధ్య
నుండవలసిన వీరగాథ]

1.	అవతారిక	562
2.	ఎరుకల పగతీర్చుటకు యరనూకరాజు వీనుగమలను నిలుచుట	562
3.	యర్రభూపతి తన దళములతో యరనూకరాజుపై దండెత్తి వచ్చుట	563
4.	యుద్ధమునకు కట్టాయ తపడుడని యరనూకరాజు తన మంత్రి పులిముద్దు రాఘవుని హెచ్చరించుట	564
5.	యరనూకరాజు యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట	564
6.	ఎరుకులను శత్రువుల కప్పగించమని యరనూకసీత భర్తకుచెప్పుట	565
7.	శరణాగతులను శత్రువుల కప్పగించుట అధర్మమని యరనూకరాజు భార్యకు చెప్పుట	565
8.	యరనూకరాజు తన దళములతో యుద్ధమునకు బయలుదేరుట	566
9.	యాదవ దళములు యర్రభూపతి దళముల నెదుర్కొనుట	567
10.	యాదవ వీరులు యర్రభూపతి సోదరులను జంపుట	569

11.	యర్రభూపతి తన గజబలముతో యాదవుల నెదుర్కొనుట	569
12.	యాదవవీరులు యర్రభూపతి గజబలమును మట్టుపెట్టుట	570
13.	యరనూకరాజు యర్రభూపతిని చంపుట	571
14.	యాదవవీరులు యుద్ధమున మడియుట	571
15.	రణభూమి వర్ణన	573
16.	యరనూకరాజు భట్లకు తన అడియారములిచ్చి ఇంటికి పంపుట	573
17.	యరనూకసీత దుస్స్వప్నమును గనుట	574
18.	యరనూకసీత యాదవకాంతలను పిలువనంపుట	574
19.	యరనూకసీత యాదవకాంతల నాదరించుట	576
20.	యుద్ధమున కేగిన భర్త ఏమయ్యెనో యని యరనూకసీత యాదవకాంతలతో చెప్పి చింతించుట	576
21.	యరనూకసీత కల చెప్పుట-యాదవకాంతలు కల విప్పుట	578
22.	భట్టావులరాజు గరిడిలో సాము చేయుట	579
23.	భట్టు అడియారములను తెచ్చి యరనూకసీత కిచ్చుట	580
24.	గరిడిలోనున్న భట్టావులరాజుకు భట్టు అతని తండ్రి మరణవార్తను చెప్పుట	582
25.	భట్టావులరాజు డుఃఖించుట	582
26.	భట్టావులరాజు తల్లి నగరుకు వచ్చుట	583
27.	యరనూకసీత తన భర్త అడియారములతో సాగుమానము సేయ సిద్ధపడుట	584
28.	రణభూమి కేగి తండ్రి కశేబరమును తెత్తునని భట్టావులరాజు ప్రతిని సేయుట	584
29.	రణభూమి కేగవలదని యరనూకసీత కుమారుని వారిండుట	585
30.	భట్టావులరాజు తల్లికి దైర్యము చెప్పి తన్ను దీవించి పంపుమనుట	586
31.	యరనూకసీత కుమారుని దీవించి పంపుట	587
32.	పరివారమును వెనుకకుపంపి భట్టావులరాజు ఒంటరిగా యుద్ధభూమి కేగుట	588
33.	యుద్ధభూమి వర్ణన	589

34.	భట్టావులరాజు రణభూమిలో తండ్రి కళేబరమునకై వెదుకుట	590
35.	భట్టావులరాజు కనకనందులపెంట రణములో మరణించిన మామలను చూచుట	590
36.	ఏకవీరపెంట రణభూమి వర్జన	591
37.	భట్టావులరాజు తండ్రిని గానక ఏకవీరను ప్రార్థించుట	592
38.	భట్టావులరాజుకు ఏకవీర ప్రత్యక్షమగుట	593
39.	భట్టావులరాజు ఏకవీరతో తరకవాదము చేయుట	593
40.	ఏకవీర భట్టావులరాజుకు తండ్రి కళేబరమును చూపుట	595
41.	తండ్రి కళేబరమును చూచి భట్టావులరాజు దుఃఖించుట	596
42.	ఏకవీర యరనూకరాజునకు ప్రాణము లిచ్చుట	598
43.	యరనూకరాజు పుత్రునితో సంభాషించుట	598
44.	యరనూకరాజుడు కళేబరములను ఏకవీర పట్టణమునకు చేర్చుట	601
45.	తండ్రిని తెచ్చితిని భట్టావులరాజు తల్లికి నివేదించుట	602
46.	యరనూకసీత భర్త కళేబరమును చూడవచ్చుట	604
47.	యరనూకసీత వలపోత	605
48.	సాగుమానము చేయుటకై గుండమును త్రవ్వడని యరనూకసీత ఆజ్ఞాపించుట	606
49.	భట్టావులరాజు తండ్రికి దహనసంస్కారము చేయుట	607
50.	యరనూకసీత సాగుమానమునకు ఆయత్తపడుట,	608
51.	యరనూకసీత కూతురు నాగమ్మకు చనుగుడిపి ఊరడించుట	608
52.	యరనూకసీత తన బిడ్డలను పెంచుమని వదిన పుల్లమ్మను కోరుట	609
53.	యరనూకసీత తన బిడ్డలను భక్తిరన్న కప్పగించుమని చెప్పుట	611
54.	యరనూకసీత భక్తిరన్న గుర్తులు చెప్పుట	611
55.	యరనూకసీత దానధర్మములు చేయుట	612
56.	యరనూకసీత సాగుమానము	613

అనుబంధము -- II

యర్రయ్య తరకవాదము

	పుట
1. గంగ ఆలమందలను చెదరగొట్టుట	614
2. యర్రయ్య గంగను నీ వెవరవని ప్రశ్నించుట	615
3. గంగ తన్నెరిగించుకొని తనకు మ్రొక్కి పూజ సేయుచునుట	616
4. కాటమరాజు చిల్లర దేవతలకు మ్రొక్కడని యర్రయ్య పలుకుట	619
5. యర్రయ్య గంగ తప్పులెన్నుట	626
6. గంగ తన మహిమలు పొగడుకొనుట	627
7. గంగ ఆలమందలను కలవరపరుచుట	629
8. యర్రయ్య ఆవులెద్దులను పాలేరు దాటించుట	630
9. గంగ మట్టిపెయ్యను దాచుట	631
10. కాలాడులు గంగవార్తలు కాటమరాజుతో చెప్పుట	637
11. కాటమరాజు వచ్చి గంగను ధిక్కరించి పలుకుట	637
12. గంగ తాను యాదవుల ఇలవేలుపు ననుట	639
13. గంగను కొలువదగునని పద్మనాముడు కాటమరాజుతో చెప్పుట	640
14. కాటమరాజు గంగకు కొలువులు చేసి మ్రొక్కుట	640
15. గంగ కాటమరాజు ననుగ్రహించుట	641

అనుబంధము - III

i అలుగులు పోలు

	పుట
1. అవతారిక	643
2. ముమ్మయ్య పోచయ్య వేడుక భొంగరాళాడుట	643

3. ముమ్మయ్య పోచయ్యలు దేవతా బొంగరాలిమ్మని సిరిదేవి
కొమరక్కలను కోరుట 644
4. అశుభములను తెచ్చెడి దేవతా బొంగరాలు ఆడవలదని సిరిదేవి
కొమరక్కలు బాలురకు హితవు చెప్పుట 644
5. అగుమంచి దేవతా బొంగరాలు తెచ్చి బాలురకిచ్చుట 645
6. బాలురు సంగడిలతో కలిసి పందెముల చవికెకు వెళ్ళుట 646
7. బొంగరాలాట ప్రారంభము 647
8. సంగడిలను ఉద్దీలుగా సమకూర్చుట 648
9. పురస్త్రీలు బొంగరాలాటను వేడుకతో చూచుట 648
10. పందెము కట్టుమని పోచయ్య ముమ్మయ్యను సవాలు చేయుట 649
11. పందెము వలదని ముమ్మయ్య పోచయ్యకు హితవు చెప్పుట 650
12. పందెము ఒడ్డుమని పోచయ్య ముమ్మయ్యను బలవంతము
చేయుట 650
13. ముమ్మయ్య తన పచ్చల కంఠమాల విలువను చెప్పుట 651
14. పోచయ్య తన తులసి వనమాల మహిమను పొగడుట 652
15. బాలురు పందెపు బొంగరము లాడుట 653
16. ముత్యాల మలిసెట్టి ముద్దుకోడలు బొంగరాలాట చూడవచ్చుట 654
17. ముమ్మయ్య వైచిన బొంగరము కోమటి బాచమ్మ
కాలిలో దిగబడుట 654
18. ముమ్మయ్య బాచమ్మకు ఉపచారములు చేయుట 654
19. బాచమ్మ ముమ్మయ్యను దూరుట 655
20. ముమ్మయ్య తన అన్నల వార్తలు చెప్పుమని బాచమ్మను కోరుట 656
21. అన్నల వార్తలు సిరిదేవికి తెలియునని బాచమ్మ చెప్పుట 657
22. బాలురు బాచమ్మను ఆమె అత్తవారింట దించుట 657
23. సిరిదేవి కొలువుదీరుట 658
24. బాలురు అన్నల వార్తలు చెప్పుమని సిరిదేవిని నిర్బంధించుట 658
25. సిరిదేవి బాలురను మభ్యపెట్టజూచుట 659
26. బాలురు సిరిదేవిని నిలదీయుట 660

ii ముమ్మయ్య పోచయ్య బొంగరాలు

1. ముమ్మయ్య పోచయ్యలు గంగరావుల బయలులో
బొంగరాలాడుటకు సిద్ధమగుట 661
2. దేవతా బొంగరాలు తెమ్మని బాలురు సిరిదేవి కడకు బోడికలను
పంపుట 661
3. ప్రమాదకరమగు దేవతా బొంగరాల నిచ్చుటకు సిరిదేవి
నిరాకరించుట 662
4. సిరిదేవి పలుకులకు కోపించి, బాలురు దేవతా బొంగరాలు
తెమ్మని సంగడిలను పంపుట 663
5. కొమరగిరి చెప్పగా సిరిదేవి సంగడిలకు దేవతా బొంగరాలిచ్చి
పంపుట 664
6. బాలురు బొంగరాలాడుటకై గంగరావుల బయలుకు వెళ్లుట 665
7. సంగడిలను ఉద్దీలుగా సమకూర్చుట 666
8. పురస్త్రీలు బొంగరాలాటను వేడుకతో చూచుట 666
9. పోచయ్య-ముమ్మయ్యలు పందెము కట్టుట 667

అనుబంధము - iv

యర్రగడ్డపాటి పోట్లాట

(ప్రత్యంతరము)

పుట

1. అవతారిక 668
2. కాటమరాజు దక్షిణ భూములలో పశువులను మేపి తిరిగి పారేటికి
వచ్చుట 668
3. కాటమరాజునకు యుద్ధశకునము లగుట 669
4. యర్రయ్య గోవు భాషాంతరములు విప్పి చెప్పుట 671

5.	కాటమరాజు రణోత్సాహము	672
6.	యాదవవీరుల రణసన్నాహము	672
7.	తనకు కోట లేదని కాటమరాజు చింతించుట	673
8.	కోట కట్టుట వీరలక్షణము కాదని పద్మరామపుడు చెప్పుట	674
9.	చల్లవారిని తోడి తెమ్మని కాటమరాజు పద్మనాయుని పంపుట	675
10.	చల్ల పిన్నయ్య సాగల కొండ తాణ్యమును విడిచి రా నిరాకరించుట	677
11.	కాటమరాజు బొల్లావు మహిమను ప్రశంసించుట	679
12.	పద్మరామపుడు వేగర్థచే బొల్లావును వెదకించుట	680
13.	వేగర్థ బొల్లావును దర్శించుట	680
14.	కాటమరాజు తన పరివారముతో బొల్లావును దర్శింపనేగుట	683
15.	కాటమరాజు బొల్లావును అలంకరించి పూజించుట	685
16.	కాటమరాజు బొల్లావును తనకు యుద్ధమున సాయపడుమని ప్రార్థించుట	685
17.	కాటమరాజు బొల్లావును తోడ్కొని వచ్చి తాణ్యమున నిలుపుట	687
18.	పద్మనాయుడు చిల్లర తాణ్యములను ఏర్పరచుట	688
19.	బీరినీడు గోసంగి వీరులతో కొలువుదీరుట	689
20.	కాటమరాజు తనకు తాణ్యమీయలేదని బీరినీడు చింతించుట	690
21.	బీరినీడు తన గోసంగి దళముతో కాటమరాజును దర్శింపనేగుట	691
22.	బీరినీడు కాటమరాజును తాణ్యమడుగుట	692
23.	కాటమరాజు బీరినీనికి మంగల్లిపాడు తాణ్యమును నిర్ణయించుట	694

అనుబంధము - V

భక్తిరన్న కథ

(ప్రత్యంతరము)

1.	అవతారిక	696
2.	భక్తిరన్న శ్రీశైలపర్యటము మీద జపములో నుండుట	696
3.	తరమునాటి పెద్దలు తమను ముక్తి పొందించుమని భక్తిరన్నను కోరుట	697

4.	భక్తిరన్న కాశియాత్రకు పోగోరుట	698
5.	భక్తిరన్న ధనకొండకు వచ్చుట	698
6.	భక్తిరన్న తల్లి నగరుకు వచ్చుట	699
7.	భక్తిరన్న తనను కాశియాత్ర పంపుమని తల్లినడుగుట	700
8.	కాశిపోవలదని తల్లి భక్తిరన్నను బ్రతిమాలుట	700
9.	కవితెలు తెప్పించుమని భక్తిరన్న తల్లి నడుగుట	702
10.	భక్తిరన్న కవితెలు చూచి గత ఏష్యములు చెప్పుట	703
11.	పాపనూకను దయతో చూడుదని భక్తిరన్న చెప్పుట	704
12.	భక్తిరన్న కాశికి పయనమగుట	705
13.	భక్తిరన్న దారిలోగల పుణ్యక్షేత్రములను దర్శించుట	706
14.	భక్తిరన్న కాశిచేరి క్షేత్ర దేవతలను ప్రార్థించుట	709
15.	భక్తిరన్న కాశిలో ఏటిమీద ఆరునెలలుండుట	710
16.	పెద్దలకు పిండ ప్రదానము చేయుటకై భక్తిరన్న గయ కేటెంచుట	711
17.	భక్తిరన్న వలురాజు వల్లమ్మలకు అన్నము వేయుట	711
18.	సింహాద్రిరాజు సింహాద్రి సీతలకు అన్నము వేయుట	712
19.	పెద్దిరాజు పెద్దమ్మలకు అన్నము వేయుట	712
20.	యరనూక రాజు యరనూక సీతలకు అన్నము వేయుట	713
21.	నలనూకరాజు నలనూక సీతలకు అన్నము వేయుట	714
22.	భక్తిరన్న తన తండ్రి పోలురాజుకు అన్నము వేయుట	714
23.	కల్లందుల మారినేడు మారెమ్మలకు అన్నము వేయుట	715
24.	కల్లందుల పోలినేడు చిటినూకలకు అన్నము వేయుట	715
25.	అన్నములకై బాలరాజులు చేతులు చాచుట	716
26.	భక్తిరన్న బాలరాజులకై దుఃఖించుట	717
27.	భక్తిరన్న కాశిని వదలుట	718
28.	భక్తిరన్న మేఘరథముపై ధనకొండ చేరుట	719
29.	పాడుబడినట్లున్న ధనకొండను చూచి భక్తిరన్న విచారించుట	719
30.	భక్తిరన్న అర్ధరాత్రివేళ ధనకొండ వీధులలో బిక్షుకుడుగుట	722
31.	అన్నము గలదాయని సిరిదేవి కోడండరు ప్రశ్నించుట	723
32.	భక్తుని భార్య మేఘాబ భక్తునకు అన్నము పెట్టబోవుట	724

33.	భక్తిరన్న అన్నముపై విభూతి చల్లిపోవుట	725
34.	అన్నపుమెతుకులను మొలకెత్తించుమని సిరిదేవి మేడాంబను పరీక్షించుట	726
35.	గౌతమ సాటువ	726
36.	మట్టి వర్జన	727
37.	గౌతముడు మట్టిని నరుక బూనుట	728
38.	పక్షులు గౌతముని శపించుట	729
39.	గౌతముడు మట్టిని నరికించుట	731
40.	గౌతముడు తన భార్య జలకన్యను విత్తనములు తెమ్మనుట	733
41.	వేయించిన కొఱ్ఱలను విత్తి జలకన్య పంట పండించుట	733
42.	మేడాంబ అన్నపు మెతుకులు మొలకెత్తించుట	734
43.	సిరిదేవి భక్తిరన్నను తన మేడకు రప్పించుట	735
44.	సిరిదేవి భక్తిరన్నను గుర్తించలేకపోవుట	735
45.	యరణప్ప భక్తిరన్నను గుర్తించుట	737
46.	పాపనూక యేడియని భక్తిరన్న తల్లిని ప్రశ్నించుట	738
47.	యరణప్ప భక్తిరన్నకు పాపనూక వృత్తాంతము చెప్పుట	740
48.	పాపనూకను మేడ బెట్టినందులకు భక్తిరన్న దుఃఖించుట	740

అ ను బంధము-VI

శాసనములు-కైఫీయతులు

(i)	గుండ్లపాలెము శిలాశాసనము-యాదవ వంశవర్జనము	743
(ii)	స్థానిక చరిత్రలు (18వ సంపుటము)-రణతిక్కన వృత్తాంతము	748
(iii)	పట్టపురావి కైఫీయతు-ఖడ్గతిక్కన వృత్తాంతము	752
(iv)	ఖడ్గతిక్కనను గూర్చిన చాటు పద్యములు	756
(v)	సిద్ధవటము కైఫీయతు-ఆవుల పరుపు	758

అనుబంధము   vii

కంసుడు కథ (విష్ణుభాగవతము)

1.	ఇష్టదేవతా ప్రార్థన	760
2.	కవివంశాదికము	761
3.	రాక్షసులు తనకు భారముగా నున్నారని భూదేవి బ్రహ్మతో మొరపెట్టుకొనుట	762
4.	రాక్షసులను వధింపుమని బ్రహ్మాదిదేవతలు విష్ణుమూర్తిని ప్రార్థించుట	763
5.	విష్ణువు యాదవ కులమున కృష్ణావతారమునెత్త నిశ్చయించుట	764
6.	కంసుడు, దేవకిని వసుదేవునకిచ్చి వివాహము చేయుట	765
7.	దేవకి అష్టమగర్భమున జన్మించువాడు కంసుని వధించునని ఆకాశవాణి పలుకుట.	766
8.	కంసుడు తన చెల్లెలిని నరుకబోవుట	766
9.	తమకు పుట్టిన పిల్లలనిత్తునని వసుదేవుడు కంసునికి వాగ్దానము చేయుట	767
10.	దేవకి గర్భవతి యగుట	768
11.	పుట్టిన బిడ్డను వసుదేవుడు కంసుని కప్పగించుట	769
12.	కంసుడు మంత్రులతో ఆలోచించుట	769
13.	మొదటి ఏడ్వారి సుతులను చంపనని కంసుడు వసుదేవునకు వాగ్దానము చేయుట	770
14.	దేవకికి ఆర్దురు కొడుకులు పుట్టి పెరుగుట	770
15.	నారదుడు కంసుని కడకు వచ్చుట	771
16.	నారదుడు కంసుని జన్మప్రకారంబు చెప్పుట	772
17.	దేవకి సుతులందరిని చంపుమని నారదుడు కంసునికి చెప్పుట	773
18.	కంసుడు వసుదేవుని మభ్య పెట్టి కుమారులను తోడి తెమ్మనుట	775
19.	ఆటలాడుచున్న కొడుకులను దేవకి పిలిపించుట	775
20.	దేవకి కొడుకులను అరింకరించుట	776
21.	దేవకి కొడుకులకు బుద్ధులు చెప్పి దీవించి పంపుట	777

22. కంసుడు తన మేనల్లుండను పువ్వుల తోటకు తోడ్కొని పోవుట 778
23. కంసుడు బాలురను పువ్వులు కోయ నియమించుట 779
24. కంసుడు బాలురను బంధించి నరుక బోవుట 780
25. బాలురు మేనమామను దీనముగా ప్రార్థించుట 781
26. కంసుడు మేనల్లుండ నాథురిని వధించుట 783
27. కొడుకుల చావుచూచి వసుదేవుడు దుఃఖించుట 785
28. దేవకిదేవి దుస్స్వప్నమును గనుట 786
29. పుత్రుల దుర్మరణమును విని దేవకి శోకించుట 787
30. వసుదేవుడు దేవకిని ఓదార్చుట 788
31. ఉగ్రసేనుడు కంసుని దూషించుట 789
32. కంసుడు తండ్రిని బంధించుట 790
33. బలరాముని పూర్వజన్మ వృత్తాంతము 790
34. దేవకి ఏడవ గర్భమును రోహిణి గర్భమునందు చేర్చుటకై విష్ణువు యోగమాయను నియమించుట 792
35. దేవకి అష్టమ గర్భమున పుట్టబోవు శిశువును చంపుటకై కంసుడు కట్టాయ తపడుట 793
36. శ్రీకృష్ణ జననము 794
37. శ్రీకృష్ణుడు తల్లిదండ్రులకు విశ్వరూపము చూపుట 795
38. తనను రేపల్లెలో యశోదకడ దాచుమని శ్రీకృష్ణుడు తండ్రికి చెప్పుట 797
39. యోగమాయ యశోద గర్భమున పుట్టుట 797
40. శ్రీకృష్ణుని మహిమచే చెరసాల తాళములు ఊడిపడుట 798
41. వసుదేవుడు గాలిగానిని తప్పించు కొనుట 798
42. మత్తగజములు శ్రీకృష్ణుని కోట దాటించుట 799
43. శ్రీకృష్ణునకు శేషుడు తన పడగలతో గొడుగు పట్టుట 799
44. శ్రీకృష్ణుని మహిమచే వసుదేవుడు యమునానదిని దాటుట 800
45. వసుదేవుడు శ్రీకృష్ణుని యశోదప్రక్కలో నుంచుట 801
46. యోగమాయ శ్రీకృష్ణుని ఆశ్లేపించుట 801

47. కంసుని ధిక్కరించి పలుకుమని శ్రీకృష్ణుడు యోగమాయకు చెప్పట 802
48. యాదవుల ఆలమందలో గంగవై వెలయుమని శ్రీకృష్ణుడు
యోగమాయకు చెప్పట 803
49. గంగ కీర్తిని స్థిరము చేసెదనని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పట 804
50. వసుదేవుడు యోగమాయను చెరసాలకు చేర్చుట 805
51. కంసుడు శిశువును చంప వచ్చుట 806
52. యోగమాయ ఆకాశమునకెగిరి శ్రీకృష్ణుడు కంసుని చంపనున్నాడని
చెప్పట 807
53. నందుడు బలరామకృష్ణులకు పుత్రోత్సవము చేయుట 808
54. కంసుడు బాల కృష్ణుని చంపుటకై భూతకిని పంపుట 810
55. భూతకి గొల్లభామ వేషమున రేపల్లెకు వచ్చుట 811
56. పాలుకుడిచి బాలకృష్ణుడు భూతకిని చంపుట 813
57. చిన్నికృష్ణుడు శకటాసురుని పరిమార్చుట 815
58. చిన్నికృష్ణుడు తృణావర్తుని పరిమార్చుట 815
59. యశోదకు చిన్నికృష్ణుని నోటిలో సమస్త లోకములు
కనబడుట 817
60. బలరామకృష్ణులు బాలుకతో ఆటలాడుట 818
61. గోపకాంతలు శ్రీకృష్ణుని దుడుకుపనులు యశోదకు చెప్పట 819
62. యశోద శ్రీకృష్ణుని రోటికి కట్టుట 822
63. శ్రీకృష్ణుడు మద్దులను పడగొట్టుట 823
64. నందుడు రేపల్లెను విడిచి పరివారముతో బృందావనము చేరుట 823
65. బలరామకృష్ణులు బృందావనములో విహరించుట 824
66. బలరాముడు వత్సాసురుని చంపుట 825
67. శ్రీకృష్ణుడు బకుని సంహరించుట 826
68. శ్రీకృష్ణుడు పామును చంపుట 827
69. శ్రీకృష్ణుడు గోపాలురతోగూడి చల్లులారగించుట 827
70. బ్రహ్మదేవుడు శ్రీకృష్ణుని పరీక్షించి పరాభూతుడగుట 828
71. బలరాముడు ధేనుకాసురుని వధించుట 829
72. శ్రీకృష్ణుడు కాళింగుని మర్దించుట 830
73. శ్రీకృష్ణుడు కార్చిచ్చును మ్రింగుట 832

74.	బలరాముడు ప్రలంబాసురుని చంపుట	833
75.	గోపికా వస్త్రాప్రహరణము	834
76.	శ్రీకృష్ణుడు విప్రకాంతలకు వరమిచ్చుట	837
77.	ఇంద్రుని పూజింపవలదనిశ్రీకృష్ణుడు యాదవులకు చెప్పుట	838
78.	ఇంద్రుడు కోపించి యాదవులపై రాళ్లవాన కురిపించుట	839
79.	శ్రీకృష్ణుడు గోవర్ధనగిరి నెత్తి యాదవులను రక్షించుట	840
80.	ఇంద్రుడు శ్రీకృష్ణుని శరణువేడుట	842
81.	శ్రీకృష్ణుడు వరుణుని బారినుండి నందుని రక్షించుట	842
82.	రాసక్రీడ	843
83.	శ్రీకృష్ణుడు విద్యాధరుని శాపవిముక్తుని జేయుట	843
84.	బలరామకృష్ణులు శంకరాసురుని వృషభాసురుని సంహరించుట	844
85.	నారదుడు రామకృష్ణుల విషయము కంసున కెరింగించుట	845
86.	రామకృష్ణులను తోడితెమ్మని కంసుడు అక్రూరుని రేపల్లెకు పంపుట	845
87.	రామకృష్ణులు అశ్వరక్క-సుని చంపుట	846
88.	రామకృష్ణులు అక్రూరునితో మథురకు వచ్చుట	847
89.	శ్రీకృష్ణుడు కుబ్జును అనుగ్రహించుట	847
90.	కంసుడు పూజించెడి విల్లును శ్రీకృష్ణుడు విరుచుట	848
91.	కంసుడు రామకృష్ణులను తన కొలువుకూటమునకు రప్పించుట	849
92.	రామకృష్ణులు కువలయాపీడమను ఏనుగును చంపుట	849
93.	రామకృష్ణులు చాణూర ముష్టికులను సంహరించుట	850
94.	శ్రీకృష్ణుడు కంసుని వధించుట	850
95.	రామకృష్ణులు తల్లిదండ్రుల చెరలు బాపి, ఉగ్రసేనునకు పట్టముగట్టుట	851
96.	రామకృష్ణులు నందుడు మొదలగు యాదవులను సత్కరించి రేపల్లెకు పంపుట	852

కాటమరాజు వుత్తరాది ఆవులమేపు

ఆవుల మేపులు - వుత్తరకాండం

ప్రార్థన

శ్రీ మల్లికార్జునుని సేవించి మ్రొక్కి   పరగ జాహ్నవి గంగను ప్రార్థన జేసి
అమరంగ గణపతిని ఆత్మలో దలచి   శారదను కొనియాడి చెయ్యెత్తి
కమలగర్భునికిన్ని¹ కరములు మొగిచి   మ్రొక్కి
.....నామది దలచి   కవులను ప్రార్థించి కథ చెప్పెదాను

కాటమరాజు ఆవులను మేపుచు శ్రీశైల మల్లికార్జునుని
దర్శించుట

గోరక్ష పాలకుడు కొదమసింహంబు	సుగ్రీవునివంటివాడు శూరుడు పద్మ
గోవుల రక్షకుడు గోపాలకుండు	నాయుండు
శివరూపమైనట్టి శివుని పంపునను	శూరతనాయుడు శూరతమ్ముండు
శివపురాణమ్ములు చెలగి చదువుచును	వరపాలకులు సురులు గోపాలకూలు
రవితేజు యాదవ రాజశేఖరుడు	సుందరీమణులు లక్షనాన్యాలవంటి
ఆమికతొ భూమెల్ల ఆవులమేపి	వారు
రఘురామునివంటివాడు రాజు కాటమ	(రఘురామునివంటివాడు) రాజు
రాజు	కాటమరాజు

(లక్ష్మణునివంటివాడు) తమ్ముడు

మరునాడు పర్వతము మాధవుడు

యర్రయ్య

యెక్కి

సంగతితో హనుమంతు చట్టివారి

పర్వతాల మల్లప్పుకు పడిసాగి మొక్కి

యర్రయ్య

బూదిగై కొని పెద్దభూపతి సుతుడు

ఘనతతో వుత్తర కాంభోజిమేపి

భక్తితో శివునికి పరగతానవుడు

సరువవైరులనెల్ల చట్టలుచీరి

జంగమార్చనచేసి సద్భక్తితోను

తెగువ వీరులద్రుంచి ధీరుడనిపించి

లింగవస్త్రములిచ్చి లీలతోడుతను

తరతరము పగలెల్ల తరిమి పోరాడి

సంగతితో గంటలు శంకు లిప్పించి

చెరుకూరు పగకు-రాజు-చతురత

వడియలకు గోవుల వకకోటి

మెరసి

యిప్పించి

మరియు కృష్ణరేవున² మందలావులు

తడియక యిప్పించి తావుదొడ్డు

దాపె

వేయించి

తొమ్మిది దోనల బండ-కాటమరాజు-

పన్నెండు యేండ్లు రాజు పన్నెండు

తోరణముదూరి

మలలూ

తేరానిద్దప్ప అనే దేవునికి మొక్కి

దండి శూరుడు మేపె తరగనిపూరి.

తెలుగురాయుని చెగ్గో ధేన్వలు నిలిపి

కాటమరాజు శ్రీశైల పర్వత ప్రాంతమున పండ్రెండేండ్లు

ఆవులను మేపుట

యాదాదిమేపినా యేమి తరుగదాయ

సంపూర్ణముగ మందలు సాగెనావేశ

అంబట్ట మలయెక్కి ఆవులుమేళ

సిద్ధుల మేళముచొచ్చి యెద్దులుమేళ

పెంపైన దేన్వలు పెద్దమలయెక్కి

యెద్దులు సిద్ధులు యేకాంతమాది

2. మరియు కృష్ణ డెచ్చెరెండు రేవుల — పాతాంతరము

ముద్దు తమ్మునితోటి ముచ్చటలాడి
ఆమనిగ మందలు ఆజ్ఞోతిమల

దొనబండ కురువ యెక్కి దోరావులు
మేళ

యెక్కె అనువైన మందలు ఆ రావు తర్లి
అగణితముగ మందలు అచ్చోట తర్లి
పేరుసాగి మందలు పిల్లుట్ల మల

అనువైన మందలు ఆ రావు తర్లి
కనిమొన చేసుక కవులావులు మేళ
మన్నీని యెద్దులు మలరెక్కి మేళ

యెక్కె ఎరుకుమలయెక్కి యెద్దులు మేళ
తర్లక యాడాది తగమేయుచూను
నందిముద్ర యెద్దులు మానందిమల

ఎరుకుమలయెక్కి యెద్దులు మేళ
చుక్కల పరవతము చొక్కముగ

యెక్కె గ్రక్కున పాతాళగంగ నదికి వచ్చి
అందమైయుండెను ఆవులు యెద్దులు
జోకై న కవులావు లచ్చోట దిగెను
మేకపోతు కురువ యెక్కి మేయుచు
నుండె

యెక్కి
గ్రక్కున పాతాళగంగ నదికి వచ్చి
సంగతితో యాదవులు స్తానంబు
చేసిరి

శృంగారముగ కళంతో సిరిగలిగి
యుండె

నీలవర్ణుని మందలో నీరు పూరియును
ఆరుట్ల మలమెక్కి ఆవులు మేళ
వాలాయముగ మేళ వకకొన్ని
దినములు

చెరుకూరి పగ మరచి శివుని
పూజింపుచు
సరసుండు పన్నెండు సలవత్స
రములు

పషిణికోండమల యెక్కి పాడావులు
మేళ

పన్నెండు పర్వతాలు పశుపతిరాజు
నిండిన వైపుల నిదానముగ మేపె.

యేనుగ కురువయెక్కి యెద్దులుమేళ

యాదవుల ఆయుష్షును గూర్చి శివుడు బ్రహ్మను
ప్రశ్నించుట

అంతట వకనాడు హరుడు తలపోసి

సంతతముగ బ్రహ్మను చారంగ

బిలిచి

చింతశాయక యితడు బేరి పర్వతాలు యాదవులకు ఆవిస్సు యెన్నాళ్ళు
 సంతోషమున పగ సాధించబోక యిచ్చానో
 పగమరచి యిటువోలె పశువుల వెదకి కవితెలు చూచి యెరిగింపు
 మేపుచు మనిన-
 భోగములుమించి పోడుయెక్కడను బ్రహ్మ కవితెలు చూచి పరమేశు
 కనియె

చిత్రభాను సంవత్సరములో యాదవులు చెల్లనున్నారని
 బ్రహ్మ శివునితో చెప్పుట

“పరమేశ్వర : యాదవులకు చేరువకు వచ్చె”నని చెప్పెనుబ్రహ్మ
 పనిలేదు యిఖను బ్రహ్మచెప్పిన వినెను పరమేశ్వ
 యేజిమీద అరునెలలకు యెద్దులు రుండు
 ఆవులు గ్రహములన్నిటి వక్రగతులు గమ్మనెను
 చిత్రభాను సంవత్సరాన చెల్లనున్నారు అరసి యామందలకు అపజయ మాయ.
 అరవైయేండ్ల సంవత్సరము అంత్యము
 తిరిగి

కాటమరాజుమందలో శివుడు జ్ఞానమును సృష్టించుట

కా రైలన్నియు వరిశ* కవులావులు దేవతామల్లలకు జ్ఞానడాంబ్రము బుద్ధి
 చిక్కె శశిభుని మందకు చేటు గల్పించె
 పశువులు నీరుపూరికి ప్రళాపించసాగె అంభోయని అరిచె ఆవులు యెద్దులు
 దేవతామలమీద ధేన్వలుండగను

మలల ట్టామడాంబ్రము మందమీదికి ధేన్వలు వుసూరుమని దెసపడసాగె
 వచ్చి కురులేగటావులకు గుండెలు పగిలె
 యరగోలుచిచ్చుపడి యెదురుమల³గాలె నర్రావులు యెత్తుబడి నడువ లేవాయ
 పెట్టు చిచ్చులుబడి పెద్దమల గాలె యడ వరువులకు యెద్దుల యెన్నులు
 మాను మాను వారిశ మంటలు మందై యెండె
 తనకు తానే తగులుకొని తరువులుగాలె మిన్ను పురమదాయ మేఘాలు లేవాయ
 యేపెమాకులయట్ట⁴ యెద్దులకు వచ్చె మేఘాలు పడవాయ మెరుపు పుట్టదాయ
 ఆరెమాకులయట్ట ఆవులకువచ్చె వాన కురవదాయ వలగాల మాయ
 జమ్మిపండ్లు తిని దేనువులు డగ్గుతికలు దేశముల కరువాయ ధేన్వలు చిక్కె
 పెట్టెను ఆరుద్ర వరిశ ఆరుకా రైల వరుపాయ
 తునికిపండ్లు తిని ధేనువులు దూపలు పునర్వసు పుష్యమి వరిశ భూమి
 గొనెను కరువాయ
 తోకఘక్కయట్ట ఆవుల దొడ్డిమీదికి మఖపుబ్బ వరిసి మండు వేసంగులాయ
 వచ్చె వుత్తర హస్తమి వారిశ వుడిగె వాన
 నూతిలో నల్లనీరు జుంటితేనియ లాయ⁵ కాలము
 భూమిలో కసువు పచ్చ కర్పూర చిత్త స్సాతి వారిశ సీమ కరువాయ
 మాయ విశాఖ వారిశ ఆవులకు విషమైతోచె
 నిండిన చెరువులు నిభ్రమై తోచ⁶ అనూరాధ వారిశ ఆవులు నొచ్చె
 దొరువులు భావులు యెండి దొడ్డ జ్యేష్ఠ మూలలు వారిశ ధేన్వలు చిక్కె
 యట్ట తోచ లేగలు చిక్కెను లెస్సయట్ట కాలమాయ
 మేనులు వరిశ మేత కరువాయ శ్రీరామ కవులావులు చిక్కుపడె నన్ని
 కాలము కురుదలించె కవులావులు పంచవన్నె కవులావులకు ప్రాణ
 చిక్కె అష్టస్థలాయ⁷.

3. వెదురుమల 4. వెట్ట—వేడి 5. తేనియలాయ (—వానకురువద య్యెను)

6. తోచెను 7. ప్రాణావస్థలాయె

అవుల బడలికె అవులన్న జూచి   ఖలువైన గూడూరు బండి ఆత్మకూరు
నలనన్న యా పద్మనాయుని బిలిచి   యేలూరు చెందళూరు ఏలిన యలమ :
“నమ్మిన సంగడమా ! నా చిన్ని   కటార్ల బొల్లవరము కాణయాచి
                మరిది ;   యలమ :

రేచర్ల గోత్రుడా : రేమంతుడ వినుమ: మేడితోక బట్టని మేడినీశ్వరుడ !
 రణ రంగ పార్థుడ : రాఘవ చంద్ర : నల్లజాలు త్రొక్కని నాయుని కుమార:
 వేశ్మ వుంగరాల వేలాపతి యలమ గి వింటికి తర్జనుడ : విప్పర్ల సింహమ :
 మంతనాల చిలుక ! మరిది పద్మరాఘవ గాఱు యింటికి కర్తీధ : ఘన రాఱు
 యెల్లవారు బట్టింది యలమ ! పాలకూటి లకు మరది :

సంగడము । నాయుడ ! నీతోటి సంగడము పట్టిన
నీవు వేను బట్టింది నెత్తురుకూటి నాటి నుంచియూను

సంగదము   ఆవులకు యిటువంటి అవిధి నే యెరుగ
నెత్తురుకూటికి నెనరై న మరది :   దండి కా రైలు వతిశ నాయుడ ధరి
వేలాపతి యలమ ! వేలు మస్సిడ ,   యింప రాదు

యేగినాడు యలినాడు ⁹ వక యేడు పన్నెండు కౌరేలు వరిశ నాయుడ
దున్ని బలువు యట్ట దోచె

యెలిగినాడు   యలనాడు   వక్క   మహా ప్రళయమైన షామ దాంబ్రము
                                 సమయమందు   మంద మీదికి వచ్చె

వెదబెట్టించిన వెలఘనాయుని కుమారః కౌముగల నత్రావులను కొండలపాలు
నగిరె కంటికి నాయుడ : నాదెండ్ల చేసిని
కల్లుడ :

మంచి మంచి కవులావుల మహనంది

మతి పాలుజేసి

కోలు పెట్టితినోయి కొడువలేని ధేన్వల

అమ్మనాటి ధేన్వల అబట్టమల పాలుచేసి

పెద్దలనాటి ధేన్వల పెద్దలమల పాలుచేసి

పారుట్టమలకు గోవుల ప్రాణాలు

దారపోసి

యేలాగు ధరియింతు యేమి సేయుదు

నాయుడ ?

గట్లకు దారపోసి గంగి మైలావుల

చట్లకు దారపోసి జడదార యెద్దుల

యేలాగు ధరియింతు లింగముద్ర

యెద్దులు చెల్లె

రాళ్ళకు కోలుపెట్టితి రాచకన్నెలను

భద్రేభములవంటి బసవముద్ర యెద్దులు

నిద్రబోయిన రీతి నిలమీద చెల్లె

నర్రావు లన్నియు నాకు సైదోడు

విడనాడి ధేన్వలు విడిచి పోగాను

పగవారమై చూడ భావ్యంబు గాదు

యెద్దుల శల్యాలు యేరులై నిండె

పండుటావుల శల్యాలు పడుగు

పేకలాయె

పోవులు వైచినట్లు భూమిమీద టాను

బోయల జాగిలాలు బొజ్జలు పెంచె

మాలవాండ్ల బిడ్డలకు మాశ్చర్యము

పెరిగె

మరియు పంతపోత మారికే వైచె

అడవిలో మృగములు అవి తెల్లబారె

పల్లికొండ మన మంద పరిణామము

విందె

మనమున దూరుచు మరియు నేమనునా?

శివ గురువు భక్తినన్న¹⁰ చింతించు

నేమొ ?

అలుగునేమొ మనమీద అమ్మయే

మనునా ?

అమ్మ దూరిన అయి తన్న యేమనునా?

కొమరక్క మనమీద కోపగింఛనేమొ?

పుత్రమరాజు మనమీద పోనాడునేమొ

వల్లవులు తిరమందులు వగిసేరు¹¹

నాయుడ :

నాయుని సంగడము బట్టి యెత్రి

అయ్యననియేరు

పద్మనాయుని సంగడము బట్టి గోవుల

పరామర్శింపక

రాఘవుని సంగడము బట్టి రాజు

ఆవుల మరిచె ననియేరు

ఆవులమీది ప్రేమ అది మరిచెనని

యేరు

మలల ధేన్వల దించక మంచి పని కాదు

పర్వతాలు దించక పశువులు బ్రతుకవు

యేరువ భూమికి యేగవలె" ననుచు

శిముని దగ్గరకు శీగ్రమ వచ్చి

పాలు నేతులు అమృత పశ్యేమున నీలకంఠ స్వామి ! నీకు మ్రొక్కెదను
 నుంచి పశువులకు కరువాయ పట్టంగ రాదు
 పర్వతాల మల్లయ్యను ప్రార్థన జేసె ; యిక్కడ వుండుటే మాకు వుచితంబు
 “కరుణించు వో స్వామి ; కైలాస గాదు
 నిలయ : పోయి వచ్చెద” నని పురహదని తోను
 చెప్పి తా కదిలెను సర్వ శానలును

కాటమరాజు ఆలమందలను కొండలు దింపుట

బంధువర్గము బిలిచి పయనము వుర్లబడి మందలు వుండక కదిలె
 గమ్మటంచు బల్లలు వంకిళ్ళు బాకునై జాలు
 “మాపటి వేళను మందలు దాటించి వల్లవులు యాదవులు సాహసోత్తములు
 పరామరిక లేకుంటె పాపము తగిలీని¹² మొల్లమిగల గొల్లలు మూకలు కదిలె
 ఆదరణ లేకుంటె ఆత్య¹³ తగిలీని గొల్లెన యెద్దులు కోరకావళ్ళు
 మలల ధేనువు లుంచ మంచిది గాదు చల్లవారి మందలు సయ్యన కదలె.
 పర్వతాలు దించకుంటె పశువులు యర్రపట్టు గుడార్లు వింజామరములు
 బ్రతుకవు మర్లవారి మందలు మరి వేగ కదిలె
 తర్లించు గోకులము తముకు సేయించి హనుమంతు పడిగెలు ఆలవట్టములు
 జయవారము చాటించు” మని చెప్పె ఘనమైన యాదవులు కదిలిరి కొంత
 నవుడు మొఖమన్నె గుడార్లు మోనుటెక్కెలు¹⁴
 యర్రయ్య పద్మనాయుడు యాదవ రాఘవుని మందలు రయమొప్పకదిలె.
 పీరులు వెనకముందుగాను యెద్దులు కదిలె.
 తర్లమని డాంకలు తముకు సేయించె కోట గోపాలకులు గొబ్బున కదలె

12. తగులును సుమా ! 13. హత్య 14. మీనలెక్కె ములు (?)

గోపాలకులంత సెలగోలల బట్టి
 వూపెట్టి ధేన్వల వూర్ల బిలుచుచును
 యేపెల కురువను యెద్దులు దిగెను.
 దాపుదాపున కడిలే దండైన కోడెలు
 హనుమంతు మోదబెడ్డు ఆవులు లేగలు
 మనమైన ధేన్వలు కానలుబట్టె
 చెలరేగి ధిగివచ్చె శిఖిరేశ్వరముకు¹⁵
 అనువైన మందలు ఆ రావు తర్లె
 పులిచెరువు మడత్రోవ భోరున కడిలే
 ఆమనిగా మరియు ఆవులెల్లాను
 పాముదొన కురువన బాగొప్పదిగెను
 దూడల తల్లులు తుమ్మలబయలు
 దాడివెళ్ళినరీతి తర్లెనావేళ
 పెద్దచామకురువన యెద్దులు దిగెను
 మద్దులనీడన మర్రిత్రాగె నీళ్ళు
 అద్దుగా యెగదల ఆవులెల్లాను
 పెద్దచెరువున నీళ్ళ పేర్మితోత్రాగె
 ముందరి మందకు మురికాయె నీళ్ళు
 యెనికి గోకుళముకు యినికెను బురద
 ఆకొని ధేన్వలు అరవంగ సాగె
 కావిరాళ్ళకురువ గ్రక్కున దిగెను
 యెంక బేళుని కురువన యెద్దులు నడిచె
 పంగిటిపాయన పాడావులు నడిచె
 సంగడావులు కుదుప చాలున నడిచె
 సర్లకొండన నడిచె సలుగుబెడ్లన్ని
 మర్లవారి ధేన్వలు పులలన్ని నడిచె.

సంగడిపాయన సలుగుబెడ్దులు దిగెను
 నడిగడ్డ ప్రాంతాన నడిచె గోకులము
 యెన్నుకుంట సవ్వలకు యెద్దులుమేసె
 యెగువమల గోకులము దిగువమల నిలచె
 దిగువమల గోకులము దీమఫమ్మ చెడక
 పాడావుల కురువన వారి భోగపతులు
 దిగెను
 యెత్తుటావుల కురువన యల్లావులు
 దిగెను
 మత్తేభములవంటి మన్నెసలుకుబెడ్డు
 యెత్తుబడి ధేన్వలు యేపెలకు వరిగె
 పర్వతాననుండి బాటలజెంట
 ధ్వారావతిరాజుమంద తర్లక నిలచె
 నిలచెను మందనావులు
 నిట్టుపాసములను
 తెరువులు తొలిగి ఆవులు తేకు¹⁷లకు
 వరిగె
 మానావతి కవులావులు మద్దులకువరిగె
 కాట్రేని కవులావులు కానుగులకు వరిగె
 వేపల నీడను రాజు వెల్లావుల నిలిపె
 తుమికి మానుల నీడన తూలెడి ధేన్వలు
 వల్లవుల గోవులు వనము నీడన నిలచె
 ఆరుట్ల నీడన రాజు ఆవులు నిలచె
 చెట్లనీడన రాజు చెల్లపెయ్యలు నిలచె
 పెదివిళ్ళ కవులావులు పేర్మితో నిలచె
 ముప్పి కవులావులు ముమ్మరమాయె

మంతనాల ప్రాంతాన మళ్ళి మెయ్య ముసిలి గయ చాల్చున ముంచిమేయ
 (సాగె) సాగె
 (కొండల) ప్రాంతాన కోడెలు మేసె రచ్చయేముల 18 కాడ (రాజుధేన్వలు
 నడిగడ్డ ప్రాంతాన నడిచె గోకుళము మేసె)
 పడుమటి ధేన్వలు ప్రాంత్యానరాగ కోడి కురువన గుడార్లు దిగెను
 నరసింహాల కొండన నర్రావులు అరవై సంఖాల అమృతపు బావి
 (మేసె) గుడారు యెత్తించె గొబ్బున రాజు
 (బో) దవాడ రేవున బోరున వచ్చి గుడారులో.....
 మోదమున ధేన్వలు ముందుగా వచ్చి రాజు రాసువుండు రయమొప్పనుండిరి.

ఆవుల అవస్థలను జూచి త్రిమూర్తులు తమలో తాము

ఆలోచించుట

ఆరీతి వున్నంగ¹⁸ అపుడు నర్రావులు మందలావుల ఆపద మరియు దేవతలు
 యేదైకు వొరుగుచుయెడ లేక మేళ²⁰ వినిరి
 .....లోని ధేన్వలు తల్లిడిల్లసాగె బ్రహ్మ విష్ణు మొదలైన పరమేశ్వర్లు
 పశుపతిరాజు మంద పట్టజాలక వుండె రుండు
 యాదవరాజు మంద యాక²¹ శోక మూడుకోట్ల మునులు ముదము తోడు
 మాయ తను
 ఆవుల ఘోరము ఆకాశ మందె ఆరుకోట్ల దుష్టులు అష్టదిక్పాలకులు
 కవులావుల ఆపద కై లాసమందె వినిరి
 సురభుల బడిలికె సురలెల్ల వినిరి ఆవులు ఆకటికి అఘోరింపగాను

త్రయమూర్తులు ముగ్గురు తలపోత నీరున పుట్టిన వూరి నీకిస్త మనుచు
చేసిరి: మాయచేసి వీరిని వారిని మడియించ

“ఆవిస్సు²² ప్రమాణం యాదవులకు వలెను

యికను కనక రథాలెక్కి కవులావుల చూచి
చిత్రణాను సంవత్సరాన చెల్లనున్నారు పుష్ప రథాలెక్కి పుణ్యనావులచూచి
యాదవులకు ఆవిస్సు యాణ్ణర్థముంది చెరిచేవారఱు మనమె మేపులు చెప్పే
తొల్లిపగ యాదవులకు తొలగి పోరాడు వారము మనమె
ముత్తువతాత పగలు ముందరున్నావి పశువుల బ్రతికించ మనమె పగదీర్చ
దక్షిణాదిన యాదవులకు సమయ మనమె

కారణము ముగ్గురు త్రయమూర్తులు మూడురూప
వద్దవలె మేఘాలు వారి భూములను ముఖ
కురువవలె వరుషాలు కుంభద్రోణముగ బలిజల రూపమున బడుగుల రాజుకు
పట్టవలె మేలుపులు పరిపూర్తిగాను మేపులు చెప్పవలె మేపించవలెను.”
పల్లవాది రాజు మనస్సు భ్రమియించ
వలెను

త్రిమూర్తులు బలిజల వేషములతో కాటమరాజు

ఆలమందను పరిశీలించుట

అసిమి సంచులు తమ అంకెమున కడమ దేవతులంత గోరీలు అయిరి
జేర్చుక పయినగాండ్లవలె వచ్చి పశువులజూచి
విశ్వేసు డప్పుడు వీరిశెట్టి ఆయ మళ్ళి మళ్ళిచూచి వారిమందలావులను
చెలువందగ విష్ణు చెన్నమశెట్టి ఆయ దేవతులౌట యెరిగి దేవతాసురభులు
బ్రహ్మదేవుడవుడు బ్రహ్మశెట్టి ఆయ పొర్లి బెదరినయట్టి పొడగని నిలిచ

గంగమైలావులు లింగముద్ర యెడ్డు
బసువన్న మొదులైన బసువముద్ర

యెడ్డు

శిమునికి యెదురుగా నిలిచి చింతింప

సాగె

చల్లవారి పుల్లయెడ్డు సలుకుటెడ్డులును
బ్రహ్మదేవునిచూచి బాలుబాలున

అరిచె

బొల్లావు శంఖుచక్రాల పోతుకోడెలును

ఆదివిష్ణును జూచి అంభోయని అరిచె

యాజ్ఞార్థమని ధేన్వలు హేష్యంబు ఎరిగి

ముక్తి గలిగెననుచు ముగురుమూర్తుల

జూచి

కరువుదీరె మనకు కలిగె మోక్షంబు

ధేన్వల సంతోషము దేవతులు వినిరి

సురుభుల బడిలికె సురులెల్లజూచి

కడలేని భక్తితో కవులావులజూచి

‘పాంసముద్రము వుబ్బి పారినయట్లు

చాలినన్ని ధేన్వల సంతరించినాడు

యెంత ఘనుడో యితడు యవ్వడో’

యనుచు

‘కాపువారివి ధేన్వలు’ అనిరి గౌరీలు

అంత

‘కాపువారివికాపు బలిజల కవులావు’

లనిరి

అవియన్ని పెద్దవిళ్ళ²³ అవులు అనిరి

యవరివిగావు యివి యాదవుల వనిరి

బలిజలు ఆలమందల అధిపతిని ఆక్షేపించుట

కొందరు బలిజలు కోపంబుతోను

“కండితముగ యాదవులవికావు

యివి యవరివో

యాదవులయితే వాడు యరగకున్నార ?

వానకురిసిన తావున వారు మేపుదురు

పురిగలతావున పుల్లరిబెట్టి

సీరుగల తావున నిలిచి మేపుదురు

మూసిచెప్పను యింత మూర్ఖులా వారు

రాటువంటి సురుభుల యేలిన ఘనుడు

కటకటా మరిచెనో కడు పాపమనక

‘పుండ్రపువ్వనరావులు వుడతసార

యెడ్లు

బొడ్డుమచ్చసక్కని బోగపతులూను

లెక్క పెట్టగరాని లక్క పెయ్యావులు

పొడవన్నె జాలలు బూదముట్టెలును
పొగరవయసు కోడెలు పోతుచెడ్డులును
సముద్రము యెళ్ళియురసిన యట్లు²⁴

సంగడావులును

కడుమంచి ధేన్వలు గాలిధూళికిని
మేపులులేక కన్నీకెలు రూపులుచెడెను
కొమ్ము సన్నముగల కోరకరేవులు²⁵
అడుగులు సన్నాలు అచ్చకరేవులు
బోడెంత చక్కన బోగపతులూను

వేలాపతి ధేన్వలకు వెన్నులు యెండినవి
మానావతి ధేన్వలకు మలుగులు

యెండినవి

మోహావతి ధేన్వలకు మనసులునొచ్చె
సిరిగల ధేన్వలు చిన్నబోయినవి
ఆవుల యేలిన ధాత అవసితో లేడు

కాబోలు

దిక్కుగలిగి వుంటె భూమితిరిగి

మేపుదురు

దిక్కులేని ధేన్వలుగాగ దెసపడు

చున్నవి

పశువులయేలిన దాత పరిణాన వుంటె
పశువుల మేపక ఆతని ప్రాణ

మెట్టుండు ?

యిన్ని ధేన్వలను యేలినరాజు

వున్నాడో లేడో యీ వుసురు తమకేల
అన్నదమ్ములు లేరో? అతిపతి²⁶లేడో
ప్రధాని లేడో? యిందుకు పాలనలేదో?
యెడపక నూరావును యేలిన వానిల్లు

అంపకోలంత పోగ అనరంగ వినర?
తమవంటి ఆకలి తమవంటే దప్పికి
తమవలె చూడక ధర్మంబు దప్పె
పశువుల యేలనేల? యింత పాపంబు
యేల?

గోవుల యేలనేల? యీ ఘోషతమకేల?

వణ్ణంబు గుడిచిన వంటిన బట్టన?

పరిమళ ద్రవ్యంబు మైనిండ నలది

పరుపుమీద తాను పవళించ చెల్లున?

నిద్రయెట్లు బట్టు నిర్విణ్ణుడగుచు?

అధికమగు పాపంబు అంటక పోదు

మేపేమన్న వారికి మేపులు లేవ?

యిచ్చగా మేపులు యెచ్చోట గలవు.”

తలావొక మాటాడి తమకేల యనుచు

అని అయ్యగాండ్లు ఆ తెరువులు బట్టిరి

గోవుల గాచేటి గోపాల వారులు

గొరీలు, అన్నమాట గ్రక్కున వినిరి

అయ్యలు అన్నమాటలు అందరు వినిరి

యాదవ వీర వరులు యేమని పలికిరి?

‘ఆవులన్నకు తమ్ముడు ఆవులమందకు నీడలకు యెత్తించె రాజు నీలి

దశవాయు

పట్టుగుడార్లు

యర్రయ్యకు యీ వార్త యెరిగింప మంచుకు యెత్తించె రాజు మైనపు

వలెను’

జిడ్డిగుడార్లు

గోపాలకులు యర్రయ్య కొలువులో పన్నెండు స్తంభాల గుడార్లు బాగుగా

నిలిచి:

యెత్తించె

“బెజవాడ బెబ్బులి: పెయ్యలెర్రయ్య: మూడుగుడార్లనడుమ ముత్యాలపందిరి

నరసూక రాజుకు నందనుడ వనగ ముత్యాల పందిరికింద దేవేంద్ర

గోవుభావ కత్తిడ! కొదమ సింహంబ!

తమకము

యెద్దల జ్ఞానంబు యర్రయ్యకు తెలుసు దేవేంద్ర తమకముమీద కాటమరాజు

తెలిసి తెలియగలేక భేన్యలు చిక్కె పద్మనాయుడు తాను పరగ కూర్చుండి

పయనాలు నడిచేటి బలిజీలు వారు చదరంగమాడుచు చెల్లిపుకొనుచు

మనమంద నావులజూచి మరి చెప్పి నారు మెందైన బలములు మెరసి కొలువంగ

కడలేని మేపులు కలిగివున్నంగ సంతోషమునవున్న సమయంబునందు

యాల మేపరు భేన్యం! యా పాపంబు! అన్నకు మ్రొక్కుచు అటు చిన్నబోయి

కదిలిపోయిరి చెప్పి క్రమమెల్ల మనకు వలనొప్ప తముకాన వరిగె యర్రయ్య

విన్నవించితిమి మీకు వివర వరుగుట రాజూచి వల్లవులరాజు :

మంతయును”

“నా తమ్మునివంక పద్మనాయుడా

అనిన దిగ్గునలేచి అతి వేడ్క తోను

చూడు

అన్న కొలువుకు వచ్చె యాదవులు

తాను

నిరీరప్పి యర్రయ్య చిన్నబోయినాడు

కొలిచేటి గోపాలకులు కొంగుబట్టువారు

కాటరాజు కొలువు యేకష్టమున

చీనివారు గోపాలకులు చేబట్టినారు

నున్నది :

పగడసాల పందెము పద్దె అడితివె :

యెందఱకు యెత్తించె రాజు యెండి

పందెమాడి వోడితివా పట్న పావులను?

పట్టుగుడార్లు

కాటమరాజు వుత్తరాది ఆవులమేపు

సలుగు చెద్దుల పందెము చయ్యనవాడి వోడివా న్నివేమొ వొలురాజు
మనమడ !”

బలిజల ఆక్షేపణను ఎఱ్ఱయ్య కాటమరాజుతో చెప్పుట

“అన్నరో వోయన్న ! ఆవులన్న ఆకలి యారగనిది అడి ఎంత బ్రతుకు
వినవె ! మనుష్యుల వలె మన మంద నావులా
జూచి
వోడి నీ కొలువుకు వొకనాడు రాను
వొలురాజు మనమడ ! వల్లపులరాజు : ‘పరోపకారులు నోరు యెరుగని
సురభులు
కల్యాణపు సోమని కాంత పెద్దమ్మ
యేడి వరమడిగి యాలమంచి పెద్దమ్మ మేపక చంపేది మేలదే తమకు ?’
కులపగలు దీర్చ నిను కొడుకును ఆవుల పొగిడిరి అన్న నిన్ను దిగనాడిరి
గన్నది యెద్దుల జూచి మన యాదవుల తిట్టిరి
ఆవుల మీద ప్రేమ అన్న ! లేదాయ పశువుల జూచి మన పద్మనాయుని
కాట కోడేశ్వర ! కాటమరాజు : దూరిరి
కటకట గోరీలు కవులావుల జూచి ‘మందకు దశవాయు లేద ?’ అనిరి
తెలివైన మాటలు తెలియ జెప్పెను మరియు పోనాడిరి
‘ఆవులే తల్లులు అంబోతులే తండ్రులు ‘హీనత్వమున ధేన్వలు వూరికే వుండ
తొలుచూరు పడ్డలు తోడబుడ్డవావులు పన్ని వూరి కసువు పరిపూర్తిగాను
మలుచూరు పడ్డలు తక్కుచెల్లెళ్ళు కద్దనీ’ అని చాల కడుదూరి పోయిరి.”
అక్కచెల్లెళ్ళ ఆకలి యరగనిది

బలిజలను తోడిచెక్కుని కాటమరాజు ఎఱ్ఱయ్యను

అజ్ఞాపించుట

యర్రయ్య మాటలు యదము తోపలను “యెందరు గోరీలు ? యర్రయ్య !
సురియలు గాడినరీతి సురుక్కుమనెను : యెంత లెక్క పోదురు ?

వారిని తోడి తేవలెను వాలాయముగను కూడ బోయి గోరిల కూత వేసి నిలిపె
 భూములు చరించేటి పుణ్యలు వారు చై చాచి కేకలు చయ్యన వేసి
 కామదేనువులకు మేతలు కలవని తాము నిలువుమని యర్రయ్య నిముష
 యెరుగకుంటే వారు యెట్లు ఆడేరు ? మాత్రమున
 వారిని తోడి తేవలెను వాలాయముగను బాట కడ్డము వచ్చి పరగ నిట్టనియెః
 దండిగా పోషించి తోడితె” మృనిన “పోకుడు గోరిలు యాల పోవు
 అని చెప్పి యర్రయ్య కతి వేగమునను చున్నారు ?
 గంధ విడియం బిచ్చి కమిగిట జేర్చి వినరయ్య చెప్పేను విశదంబుగాను
 అంపిన యర్రయ్య ఆయ తపడెను పునుడైన మా యన్న కాటమరాజు
 పైనమై సెలగోల పట్టించుకోని మా యన్న మీతోను మాట్లాడ వలసి
 లేగదూడ లఘువున లేడి లాగునను మనవి చెప్పి మిమ్మున మళ్ళి
 పొదలకు వడిగను పోయి వురుకుచును రమ్మనెను”
 వాగులు కుప్పించి వడి వెగయుచును పోయేటి గోరిలు పోక అటు నిలచి
 తన పొడుగు చెట్లను వెగర దాటుచు “ఆన్న యవ్వరొ మీరు ఆడవిలో
 కనుచూపు మేరను కనెను గోరిల మమ్ము
 పొడిమి అటు జూచి పోయేటి వారిని రమ్మని విలిచేరు రాము పొ”మ్మనిరి

ఎఱ్ఱయ్య బలిజలను బ్రతిమాలి తీసికొని వచ్చుట

ఆ మాట కెర్రయ్య అడ్డంబు వచ్చి “బసువన్న పాదమాన : బతుని యానః
 శరణార్థి నేనని చెయ్యెత్తి మొక్కి పర్యతాల మల్లప్ప పాదాల సాక్షి :
 శ్రీ మహావిష్ణువుకు సరివచ్చునట్టి బొల్లెవు²⁷ పాదమాన : పల్లికొండసాక్షి !
 బలిజలతో జూచి పరగ నిట్టనియెః అందరి యాన దాటి అరిగితిరై న

తన శిరసు ఖండించి తప్పక యిప్పుడు
చరణముల సన్నిధి, జేరుతు' ససిన
నిలిచిరి బలిజీలు నీవెవ్వరసిరి
అడిగిన యర్రయ్య హరుషంబుతోను
తన సవిస్తానంబు తగ చెప్పదొణిగె 28
“యెద్ద సంపన్నుడ, యేకాంతరాయుడ
పద్ధతి సంపన్నుడ, భరతుడయర్రయ్య,
రాచమందకు దళవాయు, రాజుకు
తమ్ముడ,

శూరత్వ రణరంగ శూరుడనెను
మరి కట రౌతు వాలు మన్నీల బంటను
సుఖవాణి బంటను శూరుడ నేను
మంద నావుల కెల్ల మన్నీడనేను
గపిసెన పిల్లంగోవి గండ్ర గొడ్డలియు
అల్లికె పుశిళాల²⁹ అడ్డ విభూది
జంపోత పైడంత్ర జంఝము గలుగు
నంమని పంశము నలనూక రాజు
పుత్రుడ నేను మరి పృథి వెల్లయెరుగ
బెజవాడ బెబ్బులి పెట్టసి కోట

సప్తకోటి ధేన్వల నయమొప్ప గలిగిన
యేరువ రాజుకు తమ్ముడ యర్రయ్య
తన పేరు”

వారు యేమి యెరుగని వారుల వలెను
“యెందుకు బిలిచెను యాదవ రాజు ?”
ఆ తావుతర్లి మంద కరిగి రావేళ
కాటమరాజుని కన్నుల జూచి
వొప్పగ రాజును వొర్జించి రిట్లు
“నిండు చంద్రుని బోలు నీమోము తీరు
చెక్కుటద్దము బోలు చెక్కిళ్ళ తీరు
వజ్రముల కిరీటము వాలు గన్నులును
కృష్ణవంశము రాజును కృష్ణు డన
వచ్చును.”

ఆ రాజు మోముకాంతి అప్పుడు
చూడగను
విభూది గుడార్ల కిందను విడిమట్లు చేసి
ఆవుల లేగల అటు పాయ దోలి
గోపాలకులు నిద్రించిరి గుడార్లలోన

గోపాలకులు ఆవులను పేరుపేరున పిలుచుట

అంతట చుక్క పొడిచె అటు తెల్లవారె
కోటి గోపాలకులు గొబ్బున లేచి
పక్షిరి పుసుదాళ్ళు పాల కడవలును
కోటి గోపాలకులు తలకోల లందిరి
మరుగుచు హే యని మందలావులను

పేరెన్ని కవులావుల పేరుపేర పిలిచిరి
“సురభి ధేనువ రావె! సుందరి రావె!
గరుటుని తల్లి రావె! కావేరి రావె!
పాలవెల్లి రావె! పాంచాలి రావె!
చాల కొడుకుల తల్లి ధర్మసాదమ్మ!

28. సవిస్తరము 29. అల్లిక వడిసెల

శ్రీ లక్ష్మమమ్మ! సిరి ముద్దుబొమ్మ!
 బాల బ్రహ్మచారి! పాండవుల గొంతి!
 శృంగారు కన్య రావె! చిత్తారు ప్రతిమె!
 గంగా భవాని రావె! కామాక్షి రావె!
 పార్వతీ దేవమ్మ! భాగీర్తి³⁰ రావె!
 కొదుమ సింహమ రావె! గోపిదేవమ్మ!
 కలికి చిలుకల కొలికి! కాముని తల్లి!
 తొలకరి మెరుపు రావె! దొరసాని రావె!
 మూల ధనమ రావె! మురిపెమ రావె!
 పెయ్యల తల్లి రావె! పెరుమాళ్ళు రావె!
 రాముదేవి రావె! రాజ హంసము రావె!
 హాల బిందె! పచ్చిపగడమ రమ్మి!
 వింశామరమ రావె! విగజాజి పంక్తి!
 గజేంద్రుని తల్లి రావె! కంసల్య³¹
 రావె!
 నిత్యమల్లి రావె! నిధ్యామ రావె!
 పైడి కొండ రావె! షరమ వుపకారి!

అమ్మ సీవు రావె! అంజని రావె!
 కల్పతరువు రావె! కరువలి రావె!
 సొర్జ టంకమ రావె! శుభముని రావె!
 భోగావతీ రావె! బొండు మల్లె రావె!
 మానవతి రావమ్మ! మదరాక్షి రావె!
 త్రిపుర సుందరి రావె! తియ్యమామిడి!
 రావె!

శ్రీగంధమా రావె! చిన్నారి రావె!
 కంచి కామాక్షమ్మ! గవిరిదేవమ్మ!
 యర్రమల్లి రావె! యశోద రావె!
 గుమ్మపండు రావె! గురివింద రావె!
 ప్రాణప్రదమ రావె! భాగీరథి రావె!
 కలుపస్తరువ³² శ్రీగంధపు మాన!
 చిప్ప ముత్యమ రావె! చిలుకలకొలికి!
 ఆణి ముత్యము రావె అమరుల తల్లి!
 పంచ రత్నమరావె బాంధవుల బాసి!"

గోపాలకులు ఆవుల హాలు పితుకుట

హస్త మెత్తి మ్రొక్కి ఆవుల బిలచి
 తొలు చుక్క పొడవంగ దోరావును
 బితికిరి
 మలు చుక్క బొడువంగ పూరావును
 బితికిరి
 కుండి పోయిన ఆవుకు అలిమిరి బుద్దె

వాట్టి పోయిన ఆవుకు వొచ్చె ప్రాణాలు
 త్రయమూర్తులు మంద జొచ్చిరి దగ
 దూప దీరె
 దేవతలు మందలు జొచ్చిరి ధేన్వలు
 బ్రతికె
 గోరీలు మంద జొచ్చిరి కరువులు దీరె

ఆవుఆవు వద్దను అమృతము పితికిరి
ఆవు ఆవు పితికిరి అరిచేతి గుంటెడు
ఆవుల పితికిన పాలు ఆరు కాగు లాయ
ఆరు కాగుల పాలు అతివేగమునను
మూడు కాగులుగ కాచి ముద మొప్ప
నంత
ముందుగా గోరిలకు మీదు వక కాగు

తీసిరి కడగాను తీపరంబుగను
చల్లవారి పుల్లయెద్దుకు మర్లవారి
మట్టె యెద్దుకు
యెద్దులకు కాగెడు పాలు యర్రయ్య
పంపించ
గోలెములో పాలు త్రాగి గుడార్లో
పవళించ.

బీర్నిని జాగిలముల పూర్వజన్మ వృత్తాంతము

గోవర్ధన గిరిని గొడుగుగా యెత్తిన
మాధవు గోపాలు మరుగున డాగి
బెడదంపు రాళ్ళవాన దెబ్బలు తాకి
పడిపోవుచు కృష్ణుని పాదములకు వారిగి
నిజరూపమైనట్టి నీలవర్ణునితో
మాధవ మీ వంశమువారి మందతో
మేము

జాగిలాలమై పగ సాధింతు మయ్య
అహారమ మాకేమి ఆన తిమ్మనిన
అడిగిన శ్రీకృష్ణు అహారము చెప్పె
వాలాయముగ మా వంశమువారి
మందలోన
పోతు జాగిలాలై పుట్టిన యపుడే
పాలు నేతులే గాని మాముసం
భక్షింప రాదు

కడసారి రణమున కట్టడ మీకు
వైరుల మాములంబు వారి రక్తంబు
హరి నియమించిన ఆనతి చాత
మాట తప్పక కవులావుల మందలో
బుట్టె
గుణవంతుడనే జాగిలము గొడుగుల
నీడనువచ్చు
హనుమంతుడనే జాగిలము
అందలములో వచ్చు
ప్రతాపుడనే జాగిలము పల్లకిలో వచ్చు
హరి యానతిచ్చిన అమృతమె గాని
మాంసం బక్షింపవు మన్నీని గండ్లు
కాగెడు పాలు బీర్నేని గండ్లకు బంపిరి.
బసువముద్ర గుడార్లలో బ్రాహ్మణుల
చాత

కాటమరాజు బలిజలకు విందు చేయించుట

గౌరీలకు యిందు³³ గావించి రవుడు
దోరావుల పాయసము దొప్పలతో నెయ్యి
తరిపియావుల పాయసం జన్నావుల
పెరుగు

మీగడతో పిండి వంటలు మినియపు
కూరలు

అల్లంపువూరగాయలు అనియేక రుచులు
బెల్లపు చారును పేరిన నెయ్యి
పక్వంగ వండిరి పాల కడియాలు
పంచ పదార్థములు పాకంబు చేసి
“రారయ్య గౌరీలార! రాజుల బిచ్చిని
మాతోను యిందులు మందలో

బిక్షింతురు”

అనిన గౌరీలు తాము అప్పడిట్లనిరి :
“మీ ఆవులు పేదలు మీరు పేదలును
మాకేమి యిందులు మీ మందలోను ?”
అమాటకు గోపాలకులు అప్పడిట్లనిరి :
“మా యావులు పేదలైతే మేము
పేదలమ?

అష్ట అవిశ్వర్యములు³⁴ ఆవుల
- మందలో గలవు
వచ్చేది మంచిది మీవారము మేము”
అని చెప్పి యాదవులు అతి వేగమునను
ప్రాజమ్మాకు విస్తళ్ళు పంచ పళ్ళాలు
గావించి

పన్నీట జలకమాడి బంటులు సాగించి,
నేరేడాకులు తెప్పించి నై తేలు గూర్చి

బంటులు సాగి కూర్చుండిరి వాగుగా
వారు
అయ్యగారి ముందర అనై తేలు వేసి
జలకము చిలకరించి జాగు శాయకను
పాయసము వడ్డించిరి బంటుల వెంట
సకల పదార్థములు స్రుడును లెల్ల
గంగిమైలావుల కమ్మని నెయ్యి
వాసిగా శివపూజ వారంతచేసి
కందమూల ఫలాదులు కాయగూరలును
పచ్చళ్ళువూరగాయ పెరుగు తొరపండ్లు
ప్రసాదపడిరంత పరగ గౌరీలు
హేమ చెంబులతోను యేన్నీళ్ళు వార్చి
యెండి చెంబులనీరు యెంగిలి వార్చి
పట్టు జముకానము పరిపించివేగ
కూర్చుండ నుంచిరి కూర్మితోడుతను
గౌరీలకు కుంకుమ గోవ జవ్వాజి
అగరు శ్రీగంధము అనుపంద గూర్చి
ఆవులన్న పద్మనాయుడు అతివేడ్క-
తోను

కల్వాన జేసిన శ్రీగంధమలది
గౌరీలకు చైముట్టి గంధంబు నలది
పచ్చని బాకాలు పండుటాకులును
గాలించిన సున్నము గంధ విడియములు
తాంబూలములు యిచ్చి పట్టు తళిరీబులు
గప్పిరి
మందవెల్లి పచ్చడాలు మరియు దుప్పట్లు
శ్రీరామ మాడలు శివకొల్లగాను

మూడావుల గుడిచేటి ముచ్చకరికోడెను
యిచ్చిరి గోరిలకు యేకచిత్తమున
నాలుగావుల గుడిచేటి నల్ల జార్లకోడెను
చెట్లకు ³⁵ కానుకలు యిచ్చిరివేగ

యేడావుల గుడిచేటి యెర్రమట్టెకోడెను
యిచ్చిరి గోరిలకు యేక చిత్తమున
కాటమరాజుతో గోరిలు అనిరి:

బలిజలు కాటమరాజు పూర్వవృత్తాంతము చెప్పుట

“వినవయ్య యాదవ విమల చారిత్రః
మరియు మీ పురోత్ర మంతాయు³⁶

వినుమ!

శంకరుడు కాముడు సరిపందెమాడి
కాముని వోడింప ఘనుడు శంకరుడు
అంభోజుబెళము³⁷కు అటుచారవచ్చి
అంభోజుబెళమున అన్నమమరుతాము³⁸
ఆక్షయమైవుంటే అపవద్ధి³⁹ గాను
కరువాయ భూమెల్ల కాముడు చిక్కె
సురులు మునులు రుషులు సుడిబడి

చిక్కి

సరగున దేవతలు శంకరుని వెతికిరి
సుడివడి దేవతలు సురలెల్ల కూడి
అలాసి ఆకలిగొని అన్నిట వెరచి
అంభోజు బెళముకు అరుదెంచిరంత
ఆవులు గల రాజు అ బెళములోన
గోపాలు లంత వొక కుండకు పెరుగు
పోసుక అటు జుర్ర పొదిలోన కుండ
మాటి తామందకు మరలి యుండగను

కోటి దేవతులెల్ల గొబ్బున వచ్చి
చాటున వున్నట్టి చల్లబాన చూచి
చుట్టుచేరుక దధి జుర్రరివారు
రెట్టన బోయడు లేచి వారిని జూచి
మట్టిగా చేదుడ్డు కట్టెతో బూని
కొట్ట బోవగ తాము గొబ్బున లేచి
తిట్టకురా మేము దేవతుల మనిరి
కొట్టబోయిన సెలగోల తావిడిచి
అయ్యయ్యో యీ యెంగిలమ్మతము
మీరు

నెయ్యము తోడుత నేల యంటితిరి ?
అనిన దేవతులు తా మప్పుడిట్లనిరి
‘అమ్మత మెంగిలని అననేల మీరు ?
యెంగిలి అమృతానికి యెగ్గులేదనుచు’
అని దేవతలు సురలానంద మంది
బడుగులై న దేవతలు బడలిక దీరి
‘బడుగుల రాజు’ని పలికిరి వారు
బడుగుల రాజునే పద్దు చెల్లినది
వారి మనమలు మీరు వారంతవారు

35. నెట్టులకు 36. పూర్వోత్తరమంతయు 37. బలము

38. అన్నము, అమృతము 39. అభివృద్ధి.

బాటసారులు అనక బలిజలు అనక
ఆరగింపులు మాకు అటు లెస్సనాయ
ఆనందపిందులు అమరి తినుటాయ
యెందుకు బిలి స్తవి యాదవరాజ ?
యిందులు పెట్టిన యివరంబు యేమి.'

గౌరీల మాటలకు కాటమరాజు
“భూములు చరించేటి పుణ్యాత్ములు
మీరు
కామధేన్వలకు మేత కద్దు యే రావున”

దక్షిణాదిని నల్ల సిద్ధి రాజ్యములో మేపులు విస్తారముగా కలవని బలిజలు చెప్పుట

ఆవులన్న మేపులు అడిగినయపుడె
చేకొని గౌరీలు చెప్పంగ సాగిరి :
‘యిక్కడ నుండి పాకనాడు యిటు
తర్లవయ్య
నవనిధానము కద్దు నలసిద్ధి భూమిన
నెలకు మూడు వరుషాలు నెల్లూర గలవు
యీ దినము మొదలుకొని యిడువని
వానలు

చెరువులలో నీళ్ళు క్షేమకాలము కద్దు
గుంటలలో నీళ్ళు గుళ్ళకమ్మకు సాటి
చవిటి మడుగులలో నీళ్ళు
సముద్రముకు సరివచ్చు
పాలేరు దాటినది మొదలు పారిమెయ్య
కద్దు
యేరుదాటితే కద్దు యెద్దులకు మేత
మొలకల చెరువు వెనుక ముంచి

పొర్రెను కాల్యలు పొలుప
వొరుద లాయ⁴⁰.
మడుగులలో నీళ్ళు మరి పొలములో
మేపు
కుంటరి వుడకాలు⁴¹ గురుతైన మేపులు

మెయ్య కద్దు
తీగెల చెరువు వెనుక తిరిగి మెయ్యకద్దు
ఆ భూమిన మేపులు అధికముగ గలవు
దేశముల కేడువేలు కనిగిరి చెరువు
ఆ భూమిగాని మీ ఆవులకు చాలదు

గడ్డిజాతులు

పెనరేమిడి గడ్డి పెద్దావుల పొడువు
గురుకు చెంగలగడ్డి కుర్రలేగల పొడువు

మలప వంకెన గడ్డి మనుషుల పొడువు
చేరు బోదగడ్డి చెట్ల పొడువున కద్దు

గోగుడ నేడగడ్డి గొడ్డుటావుల పొడువు
కారె కామంచి కరియావుల పొడవు
దోమకాలిగడ్డి దోసిమేయ కద్దు
మడుగుల వెంట గరిక మసిలి మేయ
కద్దు
ముల్లు గుచ్చి యింతరాని పిల్ల బిసర
అలుము
బొంత చిప్పెర గడ్డి, పోక బొగడ
పూరి,

వెన్నముద్ద గడ్డి, వెల వడపు గడ్డి,
చిలుక వాటుగాను చెలికెల మేపు
చెలికెల మేపులు చేరిమెయ్య కద్దు
పెంట యిరుగుడు గడ్డి పెంట చామపూరి
పెంట తర్లితె మేసు పెద్ద బక్కావులు
పూదరగడ్డి వుర్రంకి గడ్డి
దొండపాల గడ్డి దొడ్డి యిరుమేల
యెలికె నాచుగడ్డి యర్ర చిప్పెర
అలుము

ఇనలకు పచ్చిగడ్డి వరపాటిగాను
పల్ల చిప్పెర గడ్డి పచ్చని గునుక
కురులేగ టావులకు కుందురు గడ్డి
గోళ్ళ చిప్పెర గడ్డి గోగల గడ్డి
కాళి చిప్పెర గడ్డి కారెముము గడ్డి
పద్మతీగెల గడ్డి పాలేరు యిరుమేల
నల్లగోగడ గడ్డి నర్రావుల పొడువు
నెల్లి చామ గడ్డి నెదురు గడ్డి
లత రాముడి గడ్డి రాచిలుక రెక్క
పాల కోవెల గడ్డి పాడావుల మేత
కొండ చిప్పెర గడ్డి కొండకామంచి

యెలికె కొమ్ముల అలుము యెదురు
నాలుకయు
సంత కుదురు గడ్డి సవ్వడు శన్నపు
గడ్డి
వుప్పి చెరువు వెనక వున్నది చాల
రెల్లు గడ్డి కలదు రెక్కకామంచి
నేలసోము గడ్డి నెదురు గడ్డి
దొక్కదోలుడు గడ్డి దోరావుల
పొడుగు

పిల్ల చాలుడు గడ్డి పిల్లపిసర అలుము
పాల కావలి గడ్డి పాడియావుల మేత
కొండ సోమి గడ్డి కొండ కామంచి
యేటివెంట కద్దు యెద్దులకు మేత
కారుజొన్న కారుకంది కారు అనపతిగె
కారు అలుము కారు గండుత్తరేణి
కొండ గుమ్మడి బెండ గోకులపు గడ్డి
తమ్మడి గింజ అలుము తుమ్మిపిండి
రొమ్ముబండ కుచ్చెలి రోకటి బండ
అలుము

మదనపువ్వు మారేడు మాదేవి సాదేవి
కారాడు సాల్వబండి గణపతి అలుము
మూడాకు అలుము మువ్వంబి పొన్న
కలపొన్న నెలపొన్న తెల్లగురివింద
శేషగుత్తి అలుము చెప్పనలవి గాదు
పల్లెరు దూసరి పాపటి గంజేరు
ఆటి మామిడి పుల్ల ఆకు తీగెలును
బిలుకోట తుత్తురు పిల్ల బిచ్చి అలుము
నక్కపెంటి తుత్తురు రెక్క లేదనిన
పేరై న బెంచలి పిల్లి బిచ్చిలిని

పల్లెర్లపాటి మీద పాలబుంగలు

దాయవచ్చు

యెటువంటి మేపులు యెద్దులకు గలవు!

వడ్లపేర్లకన్న గడ్లపేర్లు చాల

గడ్లపేర్లకన్న వడ్లపేర్లు చాల

గొల్లరాజు! పశువులకు కొల్లలు మేపు!"

అని చెప్పి గోరీలు అదృశ్యమైరి

ఆవులన్న పద్మనాయుడు ఆశ్చర్యపడిరి

కంపటిలు గోపాలుకులు కలుషర పడిరి

రాజు రాఘవుండు రాస్యము⁴²

తలపోసిరి

"పరగంగ దళవాయు వో

పద్మనాయుడ!

చల్లగుండ్ల యిప్పెర్ల యేలిన చాల

భాగ్యమంతుండ

గోరీలు కారు వీరు దేవతులుగాని

తక్కిన దేవతలుగారు త్రయమూర్తులు

గాని"

చేతులో చెయివేసి చెల్లించి నవ్విరి,

తమకు వేయించి గోకులము తర్లుమనె

సాటించె.

కాటమరాజు ఆలమందలతో దక్షిణాదికి తరలుట

ఆ మరునాడు మందలు ఆమనిగ వదిలె

గుడార్లు కదిలెను కోటియెద్దులు కదిలె

మంకెనయెడ్లు కదిలె మంద సంపదలు

కదిలె

కోరికతో కదిలెను కోడెలొక కోటి

కోడెలు కదిలెను గొడుగులు కదిలె

ఆరిగెలు కదిలెను ఆ గొబ్బగాను

పల్లకీలు కదిలె పశుపతి కదిలె

పేరు సాగి కదిలెను పేరైన కవులావులు

శ్రీరామ కవులావులు చేరి సాగి నడిచె

టాపతేరు తీసివట్లు సాగె గోకులము

సముఖమున భేస్యలు కూర పెంట

బాలున వచ్చి

యంక జేతుని మడన యల్లావులు వేళ

దేకులపెంట దనుక సెలపెయ్యలు వేళ

టుంకి మానివాగు సుడిపెలపాడు

గురుగుల పాయమడ గుట్టలతోక

చిందగమానితోక ఆందగల మోట

జర్లమూల దనుక నల గుటెడ్లు వేళ

మోతాన యెక్కెను మర్లవారి భేస్యలు

నార్లపాయు కురవన స్రావులు దాటి

యెలగలపాయ చప్పులకు యెక్కి తా

వచ్చి

నూతి కొండలు యెక్కి భ్యాతైన

భేస్యలు

అంబట్ల కొండంత ఆవులు నిండె

యినేకువ్వ చవ్వలకు యేతెంచెధేన్యలు
 పొడిచెత్త మేయుచు పోవంగ సాగె
 ఆవులన్న పద్మనాయుడు అందరు
 యాదవులు

యినేకువ్వ యెక్కిరి యదుకులోత్త
 ములు

కాటమరాజు యినేకువ్వ వద్ద మజిలీ చేయుట

“వినవోయి మరిది రాఘవా : విమల
 చారిత్ర

యినేకువ్వ మహస్తశము విను
 రాఘవేంద్ర :
 యిటువంటి తావున యీ రాత్రి మనము
 వుండవలె యిక్కడ వొక వార్త వినుము
 ఆవులకు యిక్కడ అతివేగ దొడ్డు
 వేయించుమని చెప్పె వేగాళమునను
 రాజుమాటలు విని రాఘవేశ్వరుడు
 పసుల పారిని బిలిచి బాగుమీరంగ
 తెట్టెలు బెట్టించ దిట్టముగాను
 గుడాకు వక్కటి గురుతు మీరంగ
 యెత్తించ దొడ్డ నడుమ హేరాళము
 గను

జముఖానము పరిపించిరి జననాథు

లిద్దరు
 అనాగతము తలపోసి అప్పుడిట్లయె:

“వకనాటి పూటకు వో రాజ సీవు
 మట్టిగా దొడ్డు వెయుటకు కారణం
 బేమి?”

“వినవయ్య రాఘవ : వివరమంత
 యును

మనము దక్షిణాదికి మరి పోవు

చున్నాము

మళ్ళి వచ్చేది నిజమో మరుణమే నిజమో
 అది తెలియరాదయ్య అరిహరుల మాయ
 కలియుగ ప్రమాణము కడవెళ్ళుదనుక
 నిలుచవలె మన కీర్తి నిఖిలంబులోన
 కువ్వతోక్కి మనము గోపాల్కులంత
 దవ్వల దేశాల తార్కాణముగను
 చూతాము రావయ్య చోద్యంబుగాను”
 అని వారు యిద్దరు అరుషంబుతోను
 కువ్వపైకి వచ్చిరి, గుణవిశాలుండు
 చప్పన్నదేశాలు తార్కాణముగను
 తప్పక చూచెను ధారుణీశ్వరుడు
 “విప్లవార్థ సింహామ ! వినవోయి

మరిది :

తప్పక సీవు చూడు దవ్వల చూపు
 దొడ్డెన యా కొండ దొనకొండ చూడు
 పేర్మితో ఆ మ్మిరు పెయ్యల తప్ప
 చూడవోయి రాఘవ ! చోద్యంబుగాను
 పరుగ దక్షిణాది పాటించి చూడు
 పశిమిగ వున్నాది పాకనాడంత
 సూర్యాధిపతిచేత చోద్యంబుగాను

సీళ్ళు గనిపించును నిజముగాచూడు !”

వో రాజశేఖరా ! వల్లవుల రాజు!

దూర భారపు చూపు చోద్యమై యుండు

సూర్యకిరణాలను చూచితిని అచట

అంటివి గాకను ఆవులరాజు !

యెక్కడి దూరంబు యెంత భారంబు

అగుపడునని మీరు ఆనతిచ్చితిరి

కానిమ్ము అటకు మరి కడువేగమునను

పోవుచున్నాము భూతలాధీశ !”

అనిన కాటమరాజు అప్పడిట్లనియె :

“వచ్చిపోయినది గురుతు పరచైన
గురుతు

వొంచి పోవలెనయ్య వో రాఘవేంద్ర

యెల్ల లోకములకు యెన్నికగాను

యెల్ల నిశాని తా యెత్తించు” మనెను

రాజు మాటలు పద్మరాఘవుడు వినియు

నిశాని యెత్తించి నిఖిలంబు లెరుగ

పశుపతి రాజేంద్రు పద్మరాఘవుడు

కుశిలముగ ఆ కొండ గొబ్బున దిగిరి

పసమించు తముకముపైన కూర్చుండిరి

ఆ రాత్రి ప్రొద్దుబుచ్చి అతివేగమునను

భారత పురాణముల్ బాగుగా వినుచు

యీ రీతిగా నుండె యిలనాథుచంద్రుడు

అంతలోపల చంద్రు డరుదెంచి వచ్చె

కాంతిగా వెన్నెల కాయంగసాగె

అంత చుక్క బొడిచ అటు తెల్లవారె.

కాంతుడే యాదవ కాటమరాజు

పుదయకాలమున శివపూజ తాచేసి

కదులుమని సాటించె కంపటంబులను

రాజు మాటలు విని రయము తోడుతను

పొదుల వాకిళ్ళు తా భోరున దీసి

వుర్ల బిలచిరి ధేన్వల మర్ల చాల్చునను

తర్లిరి కంపటము దరిమేర లేక

వుర్లకొండ కురువన వుత్తముని ధేన్వలు

తర్లెను మందలు దాపు దాపునను

కొమ్ముపాయ చాల్చున కోడెలు నడిచె

య్ర జరితోకన యెక్కి యా ధేన్వలు

లందపాయ వంపునక్కిమందలు దిగెను

యీదువ కట్టవ యెల్లావుల జరియు

శోధించి తూళ్ళపొడి చెట్లు తా త్రవ్వి

మోదము తోడుత మంథలు దిగియు

మెరుగు చెన్నుని కురువ మీనుగ వచ్చి

పులిబండ కురువ యిరుమేల తా మేళ

గూబలవాగు మడకు గొబ్బున వచ్చె

రాజు గోపాల్కులు రయముతో వచ్చి

పరగ యేణ్ణాతలపాటను దిగిరి

ఏడునూతలపాటి వద్ద చిలుకల అలజడికి

కొన్ని యెద్దులు చెల్లుట

అంబట్లమల చిలుకలు ఆమృత

ఘోరగించ మరిగి

శంభుని మందయెంట చెల్లించినడిచె

జ్యోతిమల చిలుకలు మేతలు మరిగి

ఆడతర్గి చిలుకలు ఆవుల మీదికి వచ్చె
రాంభవుని చిలుకలు రాచిలుకలు కదిలె
ఆకుచిలుకలు కదిలె ఆవులవెంట
యెండిపోయిన నర్రావుల మీద

వేగమె వ్రాలె

చిలుకలు పచ్చగా వ్రాలె ఆకులవలెను
ఆరునూరు యెద్దులు అరైతి చూచి
చిగురుటాకని బ్రమసి శిరసైతి చూచి
ఆశచే యెద్దులు అందుకోబోగ
గుబగుబ యెగసి చీటుకలు కొండలకు
వూరికె

యెగిసిన చిలుకల యెద్దులు చూచి
బ్రమలడిగి యెద్దులు బాలుబాలున

అరిచి

ఆరునూర్ల యెద్దులు అర్లు కిందుగను

కొమ్ములు కిందుగ బడి గోవులు చెల్లె
ఆశ దప్పి యెద్దులు అవనిపై వారిగె
ఆరు నూర్లు లెక్కపుడు గవినెలు

త్రవ్వించి

పరుగంగ యెద్దుల పాతివేయించ

గంధము కస్తూరి కలిపించి చల్లి
పుసుగూను జవ్వాజి పువ్వులు బరిపించి
వుత్తమ జంగాలు వుగేయనంగ
సత్యమా జంగాలు శంఖులు పూరింప
ఘనగన వాయుద్యమలు ఘంటనాదులు
మ్రోవంగ

ఆవులన్న పద్మనాయుడు అతివేట్క
తోను

గంటవేసి యెద్దుల కైలాస మంపె

ఎద్దులు చెల్లినందులకు కాటమరాజు దుఃఖించుట

యతి పట్టభద్రుడు యెద్దులకుగాగ
ఆపరాని శోకము అణచంగలేక
మరియు పద్మనాయునితో మందంప
సాగె

గోడగోడున అడిలె గోళ్ళ కన్నీరు
వేళ్ళను చిమ్ముచు వెతపడసాగె
“యీడైన సంగడమ ముప్పర్ల మరిది
మలన చెల్లిన ధేన్లలు మనసులో వుండె
యింతగా దుఃఖము యిటువలె నుండ
యెద్దులు వారిగెను వోర్వంగలేను

గుంభిళ్ళ పెద్దయ్య కూలిన వెనుక
కల్యాణాన బుట్టి కన్నవారిని గలిస్తీమి
కన్నవారిని యెడబాసి కవులావుల
గలిసితిమి

వేక⁴³ గర్భమునందు వెడలిన పాప
మనుములేక సన్నాసియై మేడమీద
మందలింపగను

పాపకు కన్తి పడనోయి పద్మరాఘ
వుడ !

ఆవులే తల్లులు ఆభోతులు తండ్రులు

తొలుచూరి పడ్డలు తోడబుట్టువులు
మలుచూరి పెయ్యలు మాకు సైదోడు
అబోతు కోడెలు అన్నదమ్ములును
బసువన్న పాదానకు తన శిరస్సుకు
ప్రతిలంకె చేసి

నమ్మిన ధేన్వలు నన్ను యెడబాసి
చెల్లిపోగా గుండె చెడరెను రాఘవ :
అని గోడు గోడున అడిలె నలనన్న
పశుపతి అడలంగ పద్మరాఘవుడు:

“రాజులకు కస్తీపడ రాదయ్య బావ :
బావ పట్టపురాజ : ప్రలాపించనేల!
బ్రహ్మవ్రాటు తప్పవు బావ యిటు
వినుమ”

అంతట రాజు ఆ నాయునితో ననియె:
“కల్యాణమున మాతల్లి కలగన్ననాడు
యింత దుఃఖము లేదు యిటుచిను మిరిది!
అయ్య చెల్లిన వెనుక అయ్య ఆశువాలు
లెంకలు తెచ్చిననాడు లేదు దుఃఖంబు
పద్మనాయుడ : యేడేడ్ల బాలుడై నేను
తల్లి చాత అంపించుక తండ్రిరణముకు
బోతి

కానక వెతికితి కడు దుఃఖము లేదు

దేవతల పంపున తెస్తి తమ తండ్రిని
తన ప్రాణవిభునిమీద తరుణి పెద్దమ్మ
గానకొని నిప్పుల గుండముకు బోత
నిండిన ప్రాణము నిప్పులకు యిస్త
తముకము మీద నుండి తల్లి పాప

నూకకు

చన్ను యిచ్చేటి ఆ సమయంబు నందు
పాప కనకన అడితే ప్రజలు కస్తీ

పడిరి

నన్ను జూచి కవకవ నవ్వె మా తల్లి
తల్లి ముఖముచూచి తాను నన్వితించి
చెల్లెలికి వగువనైతి యెడ్లచెట్టుకు వగవు
పెట్టె”

ఆ రాజు మాటలకు ఆ నాయుడిట్లనియె:

“యెన్నరాని శోకము యెట్లనోయి రాజు
మీరిన దుఃఖము మీకేల బావ :”

అనిన రాఘవునితో అప్పుడిట్లనియె:

“యినవోయి రాఘవ : యీ ధేన్వలన్ని
పసిచెడి పోవంగ పశుపతి రాజు

చూచెనని జనులంత చోద్యపడియేరు

యీ ప్రాణమేటి”కని ఈశ్వరుని దలచి
నిలచి స్తోత్రముచేసె నీలవర్ణుడు:

వర్షము కురిపింపుమని కాటమరాజు ఈశ్వరుని ప్రార్థించుట

“పార్వతీశ్వర! యీశ! పాకశాసనడ!

గవిరీ మనోహర! గంగ ప్రాణేశ!

యీశ్వర సరివేశ⁴⁴! యీశ మందా:

దోష నివారణ : దురిత సంహార :

పాలలోచన యీశ! బసువ వాహనడ!

అలనాడు సురులును అసురులు గూడి

మనలుచు పర్యతము మది కడలి దించి
తరుపగా ఫణి బలికె 'దధిలోన నేను
విషము గ్రక్కుదుగాన విడువు' మని
పలికె

విడువక తరిచిన విషములు గ్రక్కి
పిషము బుట్టిన మరి విడిచి దేవతులు
వెల్బడుచు నీ మరుగు వెనుక

జొచ్చినను

విషమారగించిన వీశ⁴⁵మందార !
రసికుడ మమ్ముల రక్షణసేయు
దీక్షించు⁴⁶ మమ్ముల దీనశరణ్యుః
యేరువ భూమికి యేగ వెట్లతాను

కడువెగ నంపించు ఘన మేఘములను
ఘనుడవు మాపాలి కర్తవు నీవు
కూరిమి వరుషంబు కురియించు స్వామి
పశువు బ్రతికించు ఫాలలోచనుడ!"

అని పెక్కు విధముల హరుని

కొనియాడి

ఘనమైన వల్లవుల కాటమరాజు :

"పంతమా నాతోను పలుకవు నీవు
యంత చేసితి నీకు యీశ! లోకేశ!
సంతరించేటి మాపాలి స్వామి నీవనుచు
యెంత ప్రార్థన చేసి యిందాక నిన్ను"

కాటమరాజు ప్రాణత్యాగమునకు సిద్ధపడుట

అని శిముని దూరము ఆ నలనన్న
సన చేతి కుంతశము తగ యుశిపించి
యెగవేసి రాజు తా మెదురొమ్ము వొడ్డె
హరిహరాదుల మాఁబడె ఆ కుంతశంబు
గగన మార్గంబున ! దలక నిలిచె
పరుగు బారుచు నానదుడు

పరమేశ్వరుని కడకేగి

కరములు ముకుళించి ఘనత నిట్లనియె :

"పరమేశ విసవయ్య! పశుపతిరాజు
పశువులకొరకు తా ప్రాణాత్యము⁴⁷గను
వగదెని యున్నాడు వల్లవుల రాజు
హరహరా అక్కడికి అరుదెంచకున్న
సమయమౌట నిజము స్వామి యీవేశ"
అని చెప్పి నానదుడు అరిగెను వేగ.

ఈశ్వరుడు కాటమరాజునకు ప్రత్యక్షమగుట

పరమాత్ము డప్పుడు పరువున వచ్చి
ఘంటల కుంతశం ఘనుడందుకొని
దివిసుండి పరమేశు దిగివచ్చి నిలిచి

పరుపతి రాజుకు ప్రత్యక్షమాయె
శరణార్థి చేసెను చేయెత్తి రాజు
యెక్కడి శరణార్థి యాదవరాజు ?

యెంత సాహసుడవు యేల సీకింత
అంతకము యేటికి ఆవులరాజు !
కచ్చితము శాయను కారణంబేమి !
“యినవయ్య కోకేశ! యీశ్వరా! నివు
నా స్తితి చెప్పేను నా స్వామి వినుము!
చప్పన్న దేశాల-ధేన్వల-చాల మేపితిని
అప్పెనము బెట్టక ఆవుల మేపితి
దుర్గాలు మేపితి తుమురు తుమురుగను
భార్గవి నది దాటి పరువున వొస్త
పన్నెండు వత్సరములు పరువతం మీద
ఆవుల మేపితి హరహర వినుము!

శంభుడ! ఆవులకు షామ డాంబము
తోచె
అక్కడ కొన్ని ధేన్వలు హతమాయ
స్వామి
మలలు దిగివొ స్తిమి మంతనాల చాయన
గారీలు-పాక నాట-మేపులు కలవని
చెప్పిరి
పోవుచున్నాము భూతేశ వినుము !
యిక్కడికి వ స్తిమి యీశ్వరా నేడు
వొచ్చిన యెడ్లు యీడ వారిగెను కొన్ని
యిఘ నేమి సేయుదు యీశ్వరా నేను?”

ఈశ్వరుడు పశువులకొరకై పాతాళగంగను పైకి

తెప్పించుట

అని తలపోయంగ ఆ సాంబమూర్తి :
“తలపోయ నేటికి తాపత్రయమేల ?
గోవులకు నీళ్ళు మరి కొల్లలు సేతు”
అని తలచి శివమూర్తి తన చాతనున్న
త్రిశూలం గిరగిర త్రిప్పి తానవట
గజశూలముతోన గడ్డ పెట్కొనిచె
గుబగుబమని వురిమి గుబ్బబిలుకొనుచు
జలము లుద్భవించి జలంబు బారె
గూబగుండము వాగు గుబ్బబిలిపారె
ఆవులు నీళ్ళుత్రాగి ఆనందమందె
ఘనుడు సాంబమూర్తి కై లాసమరిగె
ఘనుడైన వల్లవల కాటమరాజు

నేవేగ తన మరిదితో విచారముచేసె:
“నాయుడా! యిటు వినుము నా చిన్న
మరిది :

ఆవులకు యిక్కడ అలసట తీరె
పోవలె యెత్తు తర్లి ప్రొద్దున లేచి
పాకనాటికి బోవలె పద్మరాఘవుడ !
కలియుగ ప్రావాణము కడ వెళ్ళుద సక
నిలువవలె మన కీర్తి నిఖిలాలు లెరుగ
తన రూపు బ్రాహ్మచే ధారుణీశ్వరుడు
కలియుగము రోపల ఘనులార వినుడి
తనపేరు నిలువవలె ధరజను లెరుగ”
అని పద్మనాయునితో ఆనతి ఇచ్చ

కాటమరాజు ధనముకొండకు పోయి సిరిదేవి దీవెనలు పొందగోరుట

“వినవయ్య రాఘవ విన్నవించెదను
దినకరుడ భూములు తిరిగి మెపితిమి
సీమ భూములకు మళ్ళితిరిగి వొచ్చితిమి
సవలక్ష పరువతాలు శోధించి వొస్తామి
మాల్యవంతములు ఆవుల మేపుక వస్తామి
భూములు తిరిగిన ఆవులకు భూతబలి

పెట్టవలెను

నానా దేశము తిరిగిన ఆవులకు
నరజలి పెట్టవలెను

పాళ్ళు తిరిగిన ఆవులకు పచ్చజలి
పెట్టవలెను

ఆమ్మతో విచారము వేసి ఆవుల దొడ్డి
గుడుపవలెను

అమ్మ దీవెనలేక ఆరుగంగరారు
తల్లి దీవెనలేక దక్షిణాది పోరాదు
మేలు కీడుకు లోనై మేసత్త వున్నది
వారికి యెరిగింపక పోను వరుసగాదు
నాయుడా!

ముందుగా విచారింపక ముప్పపును
మిరిది :

అయితన్న యేలే ధనముకొండకు
అంపునూ తనను”

పద్మనాయుడు ఆ మాటకు పకపక
నవ్వె:

“అదేమయ్య ధనముకొండమీద
ఆశ పుట్టింది?

అన్నలు తమ్ములు మీ అమ్మ వుండంగ

బావలు మరదలు - మీకు - బంధువులు
వుండంగ

కులకోటి బంధువులు మీకు గురువులు
వుండంగ

తనకు యెవ్వరు లేక తలిదండ్రులు లేక
బంధువులు లేకుండ బలగము లేక
రాజ్యభూములు లేక రాజులముగాక
పాపము వసాదాలిగే కొరకు పట్టితిమి
సంగడము

పద్నాలు యేండ్లు పట్టితిమి సంగడము
పగచిర్తము పరజ్ఞానము పరగ నీ వెరు
గవు

పతిలంకె సంగడము పాయకు బావ :
పూరిమెట్లవారు యీ భూములు యేలేటి
నాడు

తొల్లి ధనముకొండన తొమ్మిది
అంగళ్లు

యిప్పుడు ధనముకొండన యిన్నూరు
అంగళ్లు

ప్రొద్దుపోయి ధనముకొండన పొన్ను
అంగళ్లు

రూము బోయి ధనముకొండ నజాజుల
అంగళ్లు

పువ్వుల అంగళ్లు పుర వీధులంత
పరిమళాలు అంగళ్లు పట్నాన తరుచు

పడ్డెనిమిది ఖజాలవారు పట్నాన
పున్నూరు

వృద్ధిబొంది వున్నారని వినిబడె తనకు
సానివాడలు జూచి సాగి రాలేవు
వేశ్యవాడలు జూచి వెళ్ళి రాలేవు
ఆటపాట వారిని చూచి ఆదమరచేవు

తమ్ములు యేలే ధనముకొండ జూచి
తమను మరిచేటి

పట్నము జొచ్చిన మరునాడు పశువుల
మరిచేవు

పశువుల మరచిన పరగతులు నిండు
మమ్ముల మరిచేవు మాధవుడ నీవు
ఆ లక్షగోపాల్కుల అందరిని మరిచేవు
సిరిగల బసువన్న శివపూజ మరిచేవు
నాయుని మాటలు ఆవులన్నకు
నారాసాలాయ

“యెంత మాటాడితివి యేశుయ్య
మరిది;
యెరిగి పద్మానాయుడా యేటి కాడితివి;
దొడ్డిన గట్టిన బిరుదు దొనకొండన
విడువ

మందన గట్టిన కాశ మాయమ్మ
నగురన విడువ
తల్లివున్న ధనుముకొండకు తగనంపు
నన్ను

తొలుచూరి పడ్డలు తోడబుట్టువులు
షలుచూరి పెయ్యలు మాకు సైవోడు
కామధేన్వలు మాకు కన్నతల్లులును
యితరులు నాకేల యిరు నమ్ము రాముడు
వున్నవూరి ఆడవారు కన్నతల్లులును
తోలుమోకులు దండెగోలలు యమారక
నీవు

పరామరికె వుంచు పశువులమీద
మునిమాపున పడ్డ ఆవుల ముని
మాపున యెత్తించు
నడిజామున పడ్డ ఆవుల నడి జామున
యెత్తించు
నీయెదుట పడ్డ ఆవుల నీవె సారక
యెత్తించు

మానావతీ ధేన్వల మనసులో వుంచు
శ్రీరామ కవులావు నీచిత్తాన వుంచు!”
యర్రయ్య పద్మనాయుడు యాదపు
లండరికి

కర్పూర విడియము గంధ కస్తూరి
ఆలది

కవులావుల వప్పగించి కమిగిట జేర్చి
అందరిచాత దివ్యన⁴⁸ అపుడు పుచ్చుకొని
తిరుమందుల వారి దిండ్రమీద శ్రీరామ
ముద్రకలు మోపె

కాటమరాజు దొనకొండ ప్రయాణము

అజానబాహులు యాదవకులు

రాజు వెంట పంపునమైరి రణశూరులెల్ల

నందగోపాల్కుల నలనన్న చూచి
ముందుగా అందరు ముస్తీదులైరి
వల్లవులు గోపాల్కులు వైశంబుగాను
వల్లవులు రాజులు యిరవంకల

గొలువ

తిరుమందుల వారు తిరుగ బారుకొని
మెరసి ఫలములతోను మెండుగా

గొలువ

పంకజనాభుని యిరు పార్శ్వములందు
పమిడికాడ వింజామరములు యాదవ
రాజుకు విసర

వెండికాడ సురటిలు యిరుప్రక్కల
విసర

నడ వింధ్యాద్రిబోలె నలనన్న కదిలె
అయ్యోధ్యరాజు తమ అమ్మను జూడ
ద్వారావతిరాజు తమ తల్లిని జూడ
కొంగరొప్ప దిగివచ్చి కొఞ్జతాల

నడువ

కమనీయగా తూర్పుగండికి వచ్చి
జవ్విండ్లన నీలచి.....

“యీస్తశము మహస్తశము
యినరయ్య మీరు

మమ గన్న తల్లియు మగువ

పెద్దమ్మ

.....యాడ
ప్రతి శిల నిలుపవలె పరగంగ యీడ
అసి తల్లి మాపంబు అపుడు గావించి
..... కస్తూరి ఘనత నై వేద్య

అమరంగ యిచ్చి తమ అమ్మతో

ననియె

“వినవమ్మ వో.....

.....పూజ

జగములో నడిపితు జనులు

మెచ్చంగ’

అసి చెప్పి రాజు తానచ్చోటు తర్లి
మారుకాపురము వెళ్ళి మాధవుడు

కదిలె

చేరి దరిశించెను చెన్నరాయులను

“శ్రీహరి నందన! శ్రీతపారుజాత!

దేవేంద్ర పండిత! దీనుల దాత!

ప్రహ్లాదు కభయంబు పరగంగ నిచ్చి

కశ్యపు దునిమిన ఘననారసింహ

ద్రవుపతి 49మానంబు తగువేట్కు గాచి

అక్షయ వలువలు యిచ్చిన స్వామి

కరుణించువే మమ్ము కలనమర్దనుడు!”

రక్షించుమని మొక్కి రాజు తాక నలె

యిండ్ల చెరువుకు వెళ్ళి వేగమె వొచ్చె

కుభేరు చింతకాడ కూడి పారె దండ

వుత్తరాది పగలు వుక్కణగించి

పోరుకు దక్షిణాది పోవలె ననుచు

మనిసితోలు తమటాలు మరి వేగ

యెత్తించ

గుబులు గుబులున వురిమె గుబ్బిలి

నట్లు

తమటాలు వాయించిరి తగు వేట్కుతోను

పినయెరువ బెదిరె పెదయెరువ బెదిరె

రాజు వున్న ధనముకొండ రంతు	వాయించేటి వాయిద్యములు వాలు
మనమాయ	మేళాలు
దిగులుపడి ధనముకొండ దిశలెల్లగప్పె	కాశవారిగంగు గజ్జుల తిమ్ము
	అలరంగ వైభోగముల ఆ రాజు
రేపటి కొలువున రేమంతుని వీర	కొలువున
బయట	కుభేరు చింతకారు గుభుల్ గుభుల్
మూడు సెలువుల పొడువు ముత్యాల	మనుచు
మేడ	తమటాల ధ్వనులకు ధరణీశు కొలువు
గడియారము మొగసాల కల మండ	విని అశ్చర్యపడిరి వీరు వారణక
పము క్రింద	పట్నము యిట్లట్లయ ప్రజలు
కనక సింహాసనాల గద్దె మీదటను	భీతిల్లిరి
ఘనుడు ఆయితమ రాజు గాంభీర్య	చూపులవారు అయితన్నకు సుద్ది
శాలి	వినిపించిరి
పల్లికొండ రఘుపతి పరగ వల్లభన్న	“బాలరాజు అయితన్న ! మన
అన్నలు తమ్ములు ఆత్మవర్గంబు	పట్నంబుమీద
బావలు మరుదులు బంధుజనంబు	అప్పటప్పటికిని ఆర్భాటము లాయ
వెరసి విరువై ⁵⁰ నాలుగువేల బలంబు	తమాటాల మ్రోతలు తరుచుగనాయ
కాలిబలంబులు కదసి తనను గొల్వ	గొడుగులు పడిగెలు కొమ్ములు
దండిగా రాగాలు జంటగ బాడువారు	వీరణాలు
సరి పందెము లాడుచు సయ్యనువారు	తడుములు వాయించిరి తుది
కిన్నెరుల్ మీటుచు కీర్తనలవారు	మేరగాను”
రాచణ అస్త్రాల వారు రాజుకొలువునను	ఆవార్త విని అయితన్న అపుడిట్ల
వోరుగంటి మేళాలు వారుసతో	గనియె:
కదిలె	“బావా! పల్లికొండ! మన పట్నము
చంద్రగిరి మేళాలు సానె బోగముల	మీన ⁵¹
వారు	యెవ్వరి దళమోకాని యెరిగింపు
ఆటపాటలవారు అక్కడ తరుచు	మనిన

పల్లికొండ అయితమరాజుతో పలికి
యిట్లనియె:

“పగవారొ మనవారొ పముజు
లేర్పరచి

యెదురుగ వచ్చిన యెరిగింతు మీకు
యెవ్వరోకాని వారు యెరుకలే”దనిన
పల్లికొండ మాటలకు పట్టభద్రుండు
అయితన్న పుత్రన్నతో అరుషించి
పలికె

“పూరిమెట్ట చెన్నకేశవః పుత్రమ
రాజు :

పరగ ధనముకొండ మన పట్నము
మీద
వచ్చేవారు ఎవ్వరో వై నము తెలియ
దాయ

హరిగురువు పల్లికొండ నడిగిన
యపుడె

మరుగుబెట్టి పలికె మనకు తెలియ
దాయ

పల్లికొండకు తెలియని భావ్యంబు
యేమి?

గతహేష్య మెరిగిన ఘనుడు
పల్లికొండ

మనవారొ పగవారొ మనస్సున చూడ
మతిలోన మన్నించి మరుగు బెట్టి
నాడు

నడి తముకు సేయించి నాగరమైన
గుర్రాల పంజుల గొబ్బున దండు
రప్పించు”మని శలవు రాజు తాసిచ్చ
అమాటకు పుత్రన్న అతి శీగ్రమునను
మాచకూళ్ల మల్లును మరి వేగ బిలిచి
“గోటకంబుల మంచి గోవ తేజీల
పల్లన గట్టించు”మని పలికె నావేశ

అయితమరాజుదులు కొటమరాజును ఎదుర్కొనుట

రాజు మాటలు విని రయమున నపుడు
వాజీల కస్సింటికి వైనవై నాన
పల్లికొండ యెక్కేటి పంచకల్యాణికి
పిల్లి జల్లులు మంచి బిరుదు లమరించి
వల్లభన్న యెక్కేటి వాసిగల తేజికి
తెల్లని ముత్యాల తెలివైన సరులు
అయితన్న యెక్కేటి అల రూప
రాయునికి

పైడిది పల్లంబు పచ్చల వాగె
రారేఖలు మరియు రత్నభూషణ
ములు
కరియావుల రాజు యెక్కేటి గండ
గత్తెర తేజికి
బిదుదైన ముత్యాలు పిల్లి జల్లులును
నాచకూళ్ళమనేని నట బిత్తర తేజికి

హెచ్చైన ముత్యాలు హేమంబు
మణులు

కూర్చిన సరులు మెడ గుండ
పేరులును

పుత్రమ రాజు యెక్కేటి పువ్వుల
సీలనికి

కక్కుల కల్యంబు కంచు పక్కెరయు
సిరిబాల ముమ్మయ్య యెక్కేటి
చిత్రపిడుగును

బాగైన కంతాణి బన్నసరములును
కల్లందుల పోచయ్య యెక్కేటి
కత్తు తేజీకి

మల్లెపువ్వుల సరులు మణులు
మెడకిండ

మర్ల పిన్నమనేని మడిమె తిరుగని
బంటును

మావకూళ్ళ మల్లురౌతుల మంచి
తేజీల

పల్లాలు గట్టించి పయనంబు జేసె
ఆర్చుచు కదిలెను యాదవ బలము
గడల అరిగెలవారు కత్తులవారు

కాలిమూకల భూమి గక్కటిలగాను
తిరుమందులు యెక్కిరి దివ్యతేజీల
వల్లవులు యెక్కిరి వాహనంబులను

విలుమూక బల్లాలు వీరనాయకులు
తేజీల నెక్కిరి నై జాలవారు
తుపాకి ములమూక తురుతున కదిలె

తప్పెట్లు పిల్లంగ్రోవులు
ధారబూరలును

తమటాల మోతలకు భూమి
తత్తరపడగ

సన్నాయిలు గిడిగిట్ల సన్నవీరణాలు
వన్నెగా పంచమ వాయిద్యములతోను
పచ్చల పాలకి పల్లికొండ యెక్కె

హంసల పాలకి అయితన్న యెక్కె
వాహనంబుల యెక్కిరి వారు వీరనక
గుడిపాటి గుమిడిన గుర్రాల పంజులు
గదిలె

మర్రిపాటి గమిడిన మన్నీలు కదిలిరి
యిండ్లవెనువు గమిడినయిలుమూక

కదిలె

దొండవాగు మొదలుకొని దొరమన్నె
వారు

నలనన్న దశములు నడచి రాగాను
అయితన్న పంజులు అదికొని నడిచ

కాటమరాజు అవుట క్రమమెరుగలేక
యెడుడగా అయితన్న యేతెంచెదండు
హనుమంత పడిగెలు ఆలవట్టుములు
జూచి

ఆవులన్న యనుచు అయితన్న
అతి సంతసించె

గరుడ పడిగెలు జూచి కాటమరాజు
అనుచు

పెరిగెను భుజములు పెద్దరాజు అనుచు
యాదవరాజు గా దెలిసి అందలాలు

దిగిరి

ఆవులన్నను జూచి అయితన్న పాలకి
దిగెను

పచ్చల పాలకిలో పల్లికొండ రాగ
పశుపతిరాజు పల్లకి దిగెను
వేనుయొక వేడ్కతో యెదురుగా

వొచ్చి

పల్లికొండకు మ్రొక్కి ప్రార్థన చేశ
అంతట పల్లికొండ అతి సంతసించి
కనకదండ పల్లకిలో రాజును

కమిగిట జేర్చి

అయితమరాజు ఆవులన్నను జూచి
దయతోను సాష్టాంగ దండంబు బెట్టె.
తమ్ముని కమిగిట జేర్చి తప్పకజూచి
యెనియొక* ప్రియముతో

యెదమున జేర్చె

కొమరమ్మ పుత్తమరాజు గొబ్బన
వొచ్చి

తమ బావ నలనన్నకు దండంబుబెట్టె.
కరియావుల రాజు కడువేట్క⁵² తో

వొచ్చి

కరుణతో నలనన్నను కమిగిలించు

కొనెను

వల్లభన్న వొచ్చి వందన మొనర్చె
అల్లు దాడెన్న వొచ్చి అతి భక్తితో

మ్రొక్కె

అయితన్నను కొలిచిన మొదలై న
వారు

దీనులై మ్రొక్కిరి దీవించె గురువు
అన్నలు దమ్ములు ఆత్మవర్గంబు
బావలు మరుదులు బంధుజనంబు

అంజలి చేసికొని ఆనందమంది
బలాదురు ద్రిష్టితీసిరి పట్టపురాజుకు
అన్నకు యెదురుగా వొచ్చిన
అపకీర్తి యనుచు

ధరణీకు డయితన్న షోడశ దానంబు
లిచ్చె

ఆవులమంద పరిణామము అడిగె
అయితన్న

సర్వగుడు ధనముకొండ
సంతోషమడిగె

ఆవులన్నను కొలిచిన యాదవ
సేనలకు

అయితన్న తాంబూళం అందరికి నిచ్చ
పల్లికొండను కొలిచిన పరివారమునకు
కర్పూరవిడెము కాటమరాజు యిచ్చ
పల్లికొండ ఆవులన్న పల్లకిలు
యెక్కిరి

పల్లవులు తిరుమందులు వయినాన
గొలువ

ఆ తమ్ములు గలసి అశ్వాల నెక్కి
బాలరాజులు యేలేటి పట్నానికి
కదిలిరి

*అనియొక 52. వేడ్క

అమ్మను కొమరిగిరికి అప్ప	కన్నుల పండుగ కలిగెను చూడ
యరజప్పకు	కోలవారి నాగినేని గొబ్బున బిలచి
మాధవుడు వచ్చెనని మరి వేగ చెప్పిరి	'వల్లపుల రాజు ధనముకొండకు
ఆవార కొమరగిరి అమ్మసిరిదేవి	వచ్చుచున్నాడు
యరజప్ప అప్ప అఘుమంచి	సిరిగల పట్నము శృంగారించు'
యాదవ సతులు	మనిన
వీనుల పండుగ విని సంతసించి	

కాటమరాజు స్వాగతమునకై దొనకొండ పట్టణమును అలంకరించుట

అని ఆనతిచ్చిన ఆ పనులవారు	మామిడాకు తోరణాలు మర్లవారి
పరికింప వీధులు బాగుసేయించి	యిండ్ల
వీధులు వూడ్పించి విడిసీళ్ళు చల్లించి	అందముగ తోరణాలు అంగళ్ళవెంట
అంగళ్ళు అలికిరి అతివేగమునను	తమలపాకు తోరణాలు తగువేట్క
శ్రీగంధాన అలుకులు చిలికించి	గట్టిరి
రవుడు	వట్టివేళ్ళ సపారాలు వాడవాడలను
కాంతలు చల్లిరి కస్తూరి వేగ	కురివేళ్ళ సపారాలు కూటాల నడుమ
మెండైన గోడలు మెలపన చేసిరి	పట్నము శృంగారించి బాగేరు పరచి
అగరు పన్నీరు ఆడకాడకును	వారివారి లోగిళ్ళు వైనవైనాన
చిక్కని గంధము చిలుకులు చల్లిరి	ముత్యాలతో పంచవన్నె ముగ్గులు
వల్లపుల దివాణము వన్నెలు దీర్చిరి	పరచి
తిరుమందులవారి దివాణము తిరుతిరు	పైడి పల్లెములో నివాళి బాగేరు
పరచి	పరచి
దొనకొండ శృంగారించి తోరణాలు	మంగళా హారతులు దీర్చిరి మగువ
గట్టిరి	లందరును
రాగాకు * తోరణాలు రాచలోగిళ్ళు	

* రాగి + కు = రాగియాకు

అంగనలు సంతోషమున అటు కొలువు
దీర్చిరి
ఆవులన్న పల్లికొండ అయితమ
రాజు

పట్నము జొచ్చెను యాదవ పట్ట
భద్రుండు
అడుగులకు సిరిదేవి అత్రిప్రియము
తోను
మడుపులు బరిపించ మాధవుడు
రాను

బజార్ల వెంటను పల్లకిలు జేర్చి
అడ్డగోడలవెంట అందలాలు జేర్చిరి
వీర పరివారమును విడిమట్టున
వుంచిరి

మొగసాల మందర రాజు తా నిలచె
మొల్లల చవికెలో మొక మండపాన
అల్లుని గనుగొనె అక్క కొమరక్క
బలాదూరు దిష్టితీసిరి పట్టపురాజుకు
పల్లెమున నివ్వాలి పట్టి పాడిరపుడు
యదటను ఆవులన్న యరణప్పను
కనుగొని

పాదాలకు మ్రొక్కెను పట్టభద్రుండు
అవెచుక కొమరగిరి అత్తకు
మ్రొక్కెను
తమ తల్లి సిరిదేవికి దండంబు బెట్టెను

“నాతండ్రి సీకిరి నది నిధులకన్న
అన్నాళ్ళు వర్దిల్లు అన్నరో నీవు!”
ఘనమైన రాజుకు ఘనత తోడుతను
జముఖానము పరిపించి చదు

రేరుపరచి
పల్లికొండ కూర్చున్న పట్టభద్రుండు
వల్లపులరాజు యిరువంకల నుండి
దివాణములో పరువాదిగు పాఠవేసి
శావలు తీచేసిరి చెలువొప్పగాను
ఆవేశ సిరిదేవి అక్కకొమరక్క
కర్పూర విడెములు గంధకస్తూరి
తబుకుతో తాంబూళము తల్లితానిచ్చె
అందరికి పంచిపెట్టి ఆవులన్న
యపుడు

తాను విద్యము శాయక తలవొంచు
కొనెను
బాల కొమారుని చూచి భగ్గుమనె
గుండె
“నీవేల తలవొంచేవు? నీకేల తండ్రి?
కనుగొంటి నిన్నునే కాటమరాజు!
వినిపించు మందపరిణామము విన్న
పము యేమి?
జయమొ అపజయమొ చెప్పవలెగాక
జయము చాలదని నీవు చింతింపు
చున్నావో?”

కాటమరాజు తనకును తన చెల్లెలు పాపనూకకును
జరిగిన అన్యాయమును నిరిదేవితో చెప్పికొని దుఃఖించుట

శలయెత్తి నలనన్న తల్లివంకజూచి
తలుపులో శోకము తట్టు ముట్టాడి
“యేమి చెప్పుడు తల్లి యెరుగరా
మీరు?

అమ్మను యేమందు? అయితన్నను
యేమందు?
యరణ్యపును యేమందు? తనకు

యవ్వరున్నారు?
పల్లికొండకు దూర పనియేమి తనకు
తమ్ముల దూరను ధర్మమా తనకు?
మమతల మణిషివి మగువరో నీవు
నీకులేని దయ మరి వకరి కేల?
తమ తండ్రి పెద్దన్న పెద్దమా
దేవులు

కళ్యాణము పోయి కాలము చేసిరి
సాహసమంతులు రామసాని మామలు
చెల్లిరి

అమ్మగూడ చెల్లిరి యాదవులు
కొంత

అమ్మగూడాన హతమయ్యె నాడు
అమ్మగూడి చెల్లిరి యాదవ సతులు
కన్న తల్లివండ్లులు కళ్యాణాన
చెల్లిగాను

దాపు దండె లేరు తమకు ఎవ్వరు లేరు

పెందోట ముద్దమ్మను మాయమ్మ
పేర్మితో బిలిచి
నామారె నీవని నమ్మికె పుచ్చుకొని
అప్పుడు ముద్దమ్మ అమ్మతో ననెను:
కన్న కుమారుడు నాకు కాటమరాజు
తమ్ముడు రాఘవన్నతోటి దయ
వుంచి పెంతు

వస్తుభూషణాలు వారి కిద్దరికి
యిచ్చేను నమ్మ వే యింతి సాక్షిగను
చెంచీతిరాలి కన్న చిన్ని పాపమ్మను
పెంచి యీడేర్తును పేర్మి తోడుతను
ఆరీతి కళ్యాణాన అరమర లేక
యెండ నీడ కన్ను యెరగక తాము
కళ్యాణాన పెరుగంగ కరకంఠ

మూర్తి
వల్లవుల భక్తికన్న వచ్చె అక్కడికి
చెంచీతరాలు చెల్లెలు పాపనాక్షి
కుందెన వారిపాలు కుప్పించి పోసి
వల్లవులవారి వంశము యెత్తి

పాపమ్మ
పాపమ్మ గోత్రాలు పాడంగ వినియు
తిరుమందులవారి వంశము తీర్చి
పాడంగ

భారి గోత్రాలు పొడంగ భత్తినన్న
వినెను

పల్లికొండ మొమలైన పందుముల
వార్ని

చెల్లెలు పాడంగ శంకరుడు వినెను
శివగురువు విని చిరునవ్వు నవ్వె
ముద్దుచెల్లెలు మాటలకు ముచ్చట
పడెను:

'మా' పెదతండ్రి పెద్దమాదేవులు
దేశముగాని దేశములకు వొచ్చి
అన్నదమ్మల బాసి హతమైరియిడ
కాటమరాజును కాంత పాపనాక్షి
కలిగినారని విని కరుణతో నేను
వచ్చినాను యిక్కడికి వల్లవుల
గురువ

పెంచి యాడేర్చినవారు పేర్మితో
మీరు

చెల్లెలిని తమ్ముని చేపట్టినారు
అన్నదమ్మల పుత్రులము అరమర
లేదు'

అందుకు ముద్దమ్మ అప్పుడిట్లనెను:
'మాటయేమి యెరుగ కాడితిరి
మాయలవారు మీరు
భూములు తిరిగేటివారి మాటలు

భూటకముగాక
వారు యాదవుల సోమవంశము వారు
కుంభిశ్శపై పెద్దరాజు కూలుట
యెరుగవు
అంబ్యార వీధి రాగ అమ్మ పెద్దమ్మ

గుండానకు పయనమై గురుతులు
చెప్పె

మాకు వప్పగించి మడిసి రిక్కడను
నావారు అంటివి నమ్మికగాను
నీవారు అయితేను నిజమేది మాకు?
మద్దులు మారేళ్ళు మారు పలుకవలెను
పెద్దన్న పెద్దమాదేవులు పేర్వేడ
వలెను

రాతి నందులెల్ల రంకె వెయ్యవలెను
కలుకోడి కుయ్యవలె కలుపొన్న
పుయ్యవలెను

సాక్షుల పలికించి సభ మెస్తేగాని
రాచబాలల యివ్వరాదయ్య మాకు'
అమ్మ ముద్దమ్మ అడిన మాటలకు
అన్న భత్తినన్న అలాగె యనుచు
సోమవారమునాడు సోమశేఖరుని
నమ్మి పూదించెను నరనాథగురువు
అమ్మ గుండాన అన్న భత్తినన్న
పువ్వులువేయించి పూర్వము దెలిపి
ఆరిన గుండాన అగ్ని పుట్టించి
వారిని బలికించి వారివారె యనిరి
మద్దుల బలికించి మారెళ్ళ బలికించి
గంగురావుల చేత ఖద్దు అనిపించి
పాడిగ గూర్చున్న ప్రజల మెప్పించి
సభవారి సందరిని సయ్యనిపించి
పల్లకిలు అందలాలు పదార్థములు
వస్తువ వాహనములు వరుసతో
యిచ్చిరి

గెలసి తెచ్చి గురువు మమ్ము కడ
గెలిపించి
కన్నవారిని అన్నమమ్ము కలిపెనని
వుంటిమి

అయ్యవంక వారిని గలిస్తే మి
అయ్యయో తల్లి
కన్నవారిని గలిస్తే మి కడతేర
దాయెను

భ తినన్న యేమి చేసు భ్రమ యింతె
కాక?

హరిగురువు పల్లికొండ అతడేమి
చేసు?

పూర్వకృతము యారీతి పూనివుండ
గాను

అందరు కాపురాలు శాయంగ చెల్లిలికి
అంత్ర మేడలాయ
పశువుల మందలో పట్నంబు తనది
యెద్దులగూడి తనకు యెతి పట్న
మాయ

బసువన్న పాదానకు తన శిరస్సుకు
ప్రతిలంకె చేసి

అయ్యనాటి ధేన్వలు అడివి పాలాయ
సీనాటి ధేన్వలు సిమ.షమున చెల్లె
పెద్దలనాటి ధేన్వలు బెళమున చెల్లె
గుండ్లమల పాలాయ గోవులు కొన్ని
యర్రమలకు కోలుపెట్టితి యెద్దుల
కొన్ని

బాలు బాలున ఆరిచ బసువముద
యెద్దులు

పాలుట్ల మల పాలాయ పాడేవులూను
శంఖుచక్రాల చక్కని యెద్దులు
అంక పొంకముగ దరికొని అవి

కొన్ని చెల్లెను
దిక్కుదెస లేకుండ ధేన్వలు చెల్లె
వాగుల పాలాయ వడి లేగతల్లులు
కొలుకుల కన్నీరు గొదకొని

కురియంగ
చిలుకలవంటి ధేన్వలు చెల్లెనో తల్లి
హంసల వంటి ధేన్వలు అడివి

పాలాయ
సమిశను నేటితో సరిపుచ్చుకువెను

నీకు సొద లేదాయ నిజమంతురాల
నందుల వంటివి నర్రావులు చెల్లె
దగ దూపలు లేక తల్లడింపుచును
పొగలుచు ధేన్వలు పోయెను తల్లి
మన్నె కవులావుల వెన్నులు వెండి
కన్నీరు బెట్టుచు గడగడ వణుకుచు
సాగెమ్మ సగిలేటి వెంట సత్యమ

సురుభులు
వొర్లుచు అవి కొన్ని వారిగెనోయెమ్మ

యెన్ని చెల్లిన తన కేమియని వుంటివే?
మందలావులు చెల్లంగ మంచిదే తల్లి?
పశువులు చెల్లెను పగడిరెనా తల్లి?
యెద్దులు చెల్లంగ యెటికని వుంటివే.
గురాలు వున్నంగ నర్రావులు

యాలచని
సిరిగల ధేన్వలు చెల్లగా నీవు
సిరి నమ్మి వుంటివే చల్లంబో తల్లి?

ఆందలాల నమ్మి మందలు మరచి
చిందైన ధేన్వలు నీకు చిత్రాన లేవు
పల్లకీలు నమ్మి పశువుల మరచి
మూడుకోట్ల ధనము ముందర

పున్నంగ

కోడేలు చల్లంగ నీకు గుండె లెటు
నిలిచ

యేడుకోట్ల ధనము నీయెదుట

పున్నంగ

అడివిన పున్న రాజుమీద అణికె
లేదాయ

పల్లెలు పట్నాలు బంధువుల జూచుక
రాజ్యభూములు జూచుక రాజువను
జూచుక

ఆవులన్నను తలవని ఆత్మ వున్నాదె?
నీ కొమాళ్ల జూచితే నిండెనా మనసు?
మామీద నీకెట్లు మర్లు లేదాయ?

అల్లుండ్లు ఆడబిడ్డలు అల్లుదామెర
బలుగము

బావకొమారుడను తల్లి పగవాడను
గాను

మేలు కీడు యెరుగవు మేలదే తల్లి?
ఆవులమంద పరిణామము అదియేమి

యెరుగవు

మరచితివె కవులావుల మా తల్లి నీవు
యారాలి బిడ్డలముగాగ యరపరికము

చేస్తి వి

పేరు నడుగవై తివి పెద్దరాజు

సుతుడని

తోడికోడలు కొడుకునుగాగ దొరియ

చూచితివి

యెందు బోయ మామీద దయ యేటికి
లేదు

పగవార మైతిమి పరామరిక లేదు

సిరిదేవి మామీద చిత్తంబు లేదు

న్యాయమా నీకు నర్రావుల నూక?

కోమలి నీవు గన్న కొడుకులెతేను
ప్రేమవుంచి వారిని పెంపు

సేయుదువు

పుణ్యాంగన నీవు గన్న పుత్రులై తేను
మన్నించక తమవలె మరిచేవ తల్లి?
రాజ్యభూములు యేలించి రాజుల

శాయక

యలనాగ నీవు యాల యేరుచేసేవు?

తల్లిదండ్రులు వుంటే తమకు యిలాగ
కారడవి పట్నము కట్టుదురా తల్లి?''

పల్లికొండను దూరి బాంధువుల దూరి
తమ్ముని అయితన్నను తల్లిని దూరి

అందోళన పడంగ ఆవులన్నను చూచి
రఘుపతి పల్లికొండ రాజును జూచి

సిరిగల పుత్రమరాజు చింతింపసాగె

కొలుకుల కన్నీరు కొమరగిరి

దెచ్చెను

యరణప్ప దుఃఖించె యాదవ సత్తులు

నలనన్న దూరంగ నారసాలాయ శివశివా యని మ్రొక్కి సిరిదేవి లేచి
 బావకొమారుని మాటలకు భగ్గుమనె రాజు చరణములకు వొరిగె రామ
 గుండె రామా యనుచు

సిరిదేవి కాటమరాజును ఓదార్చుట

“నా తండ్రి! నా యన్న! నా బావ
 పుత్ర!

మాకు అధిపతిని మా యయ్య! నీవు
 యేటికి రావోయి వో యెట్టి కొమార!
 నీ తమ్ముడు యేలే భూమి నీవు

యేలుట గాద ?

పాఠకీలు అందలాలు పాదార్థ మెల్ల
 నీ సొమ్ములు గావ పుత్ర :

నీకేల చింత ?

బావలు మదురులు యింత బలుగము

గలిగి

తండ్రి! నీ యంతేసి తమ్ములు గలిగి

అప్పులు వెల్లెండ్లు గలిగి ఆత్ములు

గలిగి

నీ వెనుకవారే నీ తమ్ము లెల్లాను

నీ సొమ్ములు అవి, నీ కేల చింత ?

పెద్దల నాటి ధేన్వలు ససె పెన్న
 టుండీ!

పదివేల గోవుల పాలు బోసి పెంతు

తలావులు బోతేను తరువుల వీడేరు

అయ్యలనాటి ధేన్వలు హతమైపోతేను

నీనాటి ధేన్వలు నిలిచిని తండ్రి !

వెన్న బెట్టి పెంతును వెలరేసి పెన్నల

పసిమసి యన్నారు ప్రళాపము

యాల

కోటి లేగలు పది కోట్లగా బెంతు

పచ్చిక లేకుండ పడ్డలావుల యాడేరు

కూడు బెట్టి పెంతును కోటానకోట్లు

ముత్తరిపి లేగల ముత్యాల వలెను

యెత్తుపడ్డ గోవుల యీడేర్చి పెంతు

ఆనాటి ధేన్వలకు అనుమాన పడకు

వెయ్యిలక్షలుగా పెంతును

యీడేరును తండ్రి :

మానాటి ధేన్వలకు మగువ మంచిది

కాదు

యీసువడిగా మందలు యీడేరు

తండ్రి !

పోయిన ఆవులు పొంకము గావు

యిమ్మడి ముమ్మడిగా యీడేర్చి

పెంతును

యేడుకోట్ల ధనము యేటికి తనుకు ?

గొబ్బిన యీడేరు కోడెలావులను

మూడుకోట్ల అర్థము ముంగిట గలిగి

తాత ముతాతల తండ్రుల పగలు

పుత్రముడ ! సాధి స్తివి వొక్కడివె

భాలు

నాయన్న! పెద్దన్న నలసన్న! వినుమ!
పాయక నీవు కులపగలను దీర్చ
ఆ ఘనమే చాలు ఆర్థము యాచి?
పశువుల చావు ఘనను? నీ ప్రాణమే

ఘనము

మీరు తెన్నె వున్నది మాకును చాలు
బాగై వున్నది భాగ్యంబు గలిగె
హో ఆయ్య! నా మాట వొక్కటి

వినుమ

అక్కడ చెల్లిన గోకులముకు

అనుమాన పడకు

సాగెమ్మ సగిలేటివెంట చక్కగా నీవు
మిగిలిన గోవులు మీరు యాదస్తలు
సగిలేటి వెంటను చాలుగ నీవు

యేటివెంట దిగిన యంతలోపలను

తటుకున నూటొక్క నూతులు

త్రవ్వెంతు తండ్రీ!

నూతులకు యాతాలు నూటొకటి

బెట్టి

బాగుగా నూటొక్క భావులు

త్రవ్వెంతు

గోవులు నీళ్ళుత్రాగ గోలంకులు

త్రవ్వెంతు

కాటమరాజు ధక్షిణాదికి పోవుటై తల్లి సిరిదేవి

దీవెనలు కోరుట

ఆహ్లాదు మాటలకు అదిరిపడె రాజు
కోపము పట్టలేక కొంకు తల్లికై

చూచి :

అగణితముగ నేను అరఘడియలోను
కుంటలు వేయింతు కోపము నీకేల?
తాల్మితో చెరువులు తగువేట్క

వేయింతు

కరువులు కట్టలు కట్టుకయుండిన
నీకు బుద్ధులు చెప్ప నిన్నుపోషింప
నాకు తరముగాదు ననుగన్న తండ్రీ!

వేగమే నీవును యెద్దు లావులను

కడువేగ నంపించు కాటమరాజు!

తెప్పలుగ ఆసింతు చొప్పవాములును

తీగెవాములు బెట్టి ధేన్వల యీడేర్తు

కొండల పొడవున కొర్ర కుప్పలును

వున్న ఆవుల బెంచి తండలు సేతు

ఆమరిగ సేయింతు ఆవులకు

యెద్దులకు

అల్లికె చొప్పవాములు అరిసె

గోవులకు

తమిరె వాములు బెట్టింతు తరము

గాకుండ

కోరిక గడ్డిమోవులు కోసి తెప్పించి

గబ్బూర్ల చాతను ఘట్టి వాములు

పెట్టింతు”

“నరావుల సిరిదేవి! నాతల్లి వినవె!
యరగని మాటలు యేటి కాడితివి?
సాగెమ్మన సగిలేటి చాలుగా నీవు

నూతులు త్రవ్వించేని నుడివి - వితల్లి!
సాగెమ్మ సగిలేట నూతుల బండలు
బడును

యీ నూతుల యాతాలు యిరుసులు

యిరుగును

బావులలో చట్టుబండలు బడును
చెరువులు కుంటలన్ని చెట్లలో గలాను
పెట్టిన వాములు పెనుచిచ్చు పడును
వాములన్నియు కాలి వట్టి కరువవును
అంత ఆగర్భు యిటువిను తల్లి!
పట్టరాదు దేకుచెట్టు బయలుగ మేపితి
యేపెకు వొరుగు యెడలేక మేపితి
గోడుగోడు మనంగ గుణహడ

వా సిని

ఆ యావుల పంచితము అని నీరులాయ
దవ్వగాదు యిదిగో దక్షిణాది భూమిన
ఆవులకు మేపులు అనుమానము లేదు
దక్షిణాది బోనగిరి తలుపుక వచ్చి
పచ్చిపూరి కసువు పరిపూర్ణగాను
కంచి నెల్లూరి దనుక కడలేని మేపులు
మంచి మేపులు గలవు మందలావులకు
నెలకు మూడు వరుషాలు నెల్లూర గలవు
గోరీలు మేపులు గలవని చెప్పిరి
పాకనాటికి బలిజలు పైనపై పోవును
మాకు చెప్పిరి మేపులు మందలావులకు
పర భూములు తిరిగిన పంచపన్నె

ధేన్వలకు

బలిబెట్టక ఆవులకు బడిలికె తీరదు
కుంగిరి పర్వతాలు తిరిగిన ఆవులకు
కుంభాలు పోయవలెను

కుంభాలు బొయ్యకగాని కూడదు తల్ల
ఆవులలో దొడ్డిగుడుపు ఆమనిగాను
భూములు దీరిగిన ఆవులకు భూతబలి

బెట్టవలెను

శక్తుల భుక్తుల చాలుననిపించి

కొండ భూతాలకు కోబలి బెట్టవలెను

ఆశించి వచ్చె మన ఆవుల వెంట

ఆవులకు జయము అందాక లేదు

అమ్మ కొమరగిరి ఆవులలోను

దొడ్డిగుడుపు సేయుడు దొరకొని

మీరు

చల్లంగ మండలో సరిపాలు బెట్టి

తల్లి సిరిదేవి మను దక్షిణాది బంపు

కోబలి అనిపించు గోవులలోను

అమ్మా! దక్షిణాదికి అంపుమా నేడు

కొమరగిరి నీవు దొడ్డిగుడిపిన వెనుక

దీక్షించి శాసలు దీరత వేసి

అరువుల పాకనాటికి అంపుమమ్మ

యిప్పుడె

అ క దీవెనలును అమ్మ దీవెనలు

మర్త్యలోకమున యీ మాట నెలిచీసె!*

అమ్మాను కొమరగిరి ఆ మాటల

కవుడు

అమ్మలు గుచ్చినట్లు అభులు గుభు

లాయ

యుడుపు బుట్టి గుండె యుల్లుమనగాను

కొడుకాడు మాటలకు గోరకలై నట్టె*

జీవము యిట్లయి సిరిదేవి బలికె :

సిరిదేవి పాకనాటిలోని పాతపగలు జ్ఞప్తికి తెచ్చి

కాటమరాజును పోవలదనుట

“యిటువంటి మాటలు నీవు	తర్లవద్దు దక్షిణాది మీన తండ్రి:
యిట్లాడవచ్చున ?	పగలు వున్నాయి
కట్టడి దక్షిణాది పొమ్మన్న ఖర్మలు	పోలరాజు పగ వున్నది పోవద్దు కొడుక!
యవ్వరు ?	వాలాయముగ పాకనాడు వద్దోయి
పాకనాటికి పొమ్మన్న పాపకర్ములు	కొడుక!
యవ్వరు?	పగభూసులకు బోయేది పంతంబు
వక్కనాటికి పాకనాడు వద్దోయి	గాదు
కొడుక!	పగవారము గాదు యీ మాటలు
అరువుల పాకనాడు అయిరాదు తండ్రి:	పలుక
నీకు యవ్వరు చెప్పిరి నీలవర్ణుడ?	మేనత్త వద్దనగ మేము వద్దనగ
కంచి నెల్లూరి దనుక కదుల సీతెల?	మానుమా తలంపు మాతండ్రి నీవు!”
మంచి పని కాదు నా మనవి ఒకటి	అమ్మాడు మాటలు అన్నియు వినియు
పినుమ!	సమ్మతంబున కార్యసాహసంబునను
దక్షిణ బోనగిరి తలవకు తండ్రి:	కాంక్షిగల చంద్రుండు కాటమరాజు
మచ్చరములు వచ్చిని మాధవ	కాంతల మాటలు విని కవకవ నవ్వె
వినుమ :	

కులపగ తీర్తునని కాటమరాజు ప్రతిజ్ఞ చేయుట

“పశువుల మేపులు అడుగ వొస్తె	మొగవారికి చెల్లుక? మగువలకు
పగదెలుప మన్నాన?	చెల్లుకుగాక
పగదెలిపితివి నాకు పరిణామమాయ	కాంతసోముని పరమడిగె కాంత
చెప్పితివి గురుతులు సిరిదేవి యిళను	పెద్దమ్మ
మరచి వెరచి యుంటె మాకేమి కీర్తి?	

కొడుకును యిమ్మనెను కులపగలు
 తల్లి ప్రతిగ్గ నిలువ తగ వీరకీర్తి
 కల్ల గాదు జగములో కానవచ్చిని
 పోయిన పగ మేము పొదలుగ చేసి
 సాధించకుంటేను జన్మమా తల్లి?
 ఆరిన పగలు అడుగుజాడ యెత్త
 కున్న

శూరుల సాధించని శూరత్వమే?
 వాలాయముగ దక్షిణాది వలగొని
 పోదు"
 తామగ దంపమువంటి బలుగము
 తల్లడింపుచును
 తెగ కార్యపు మాటలు నలనన్న
 తెగువతో నాడె

పగభూములలో పశువుల మేపులు వలదని

సిరిదేవి వారింతు

ఆవులన్న మాటలకు అంతట సిరిదేవి:
 “అయిదుగురు మీతండ్రులు హత
 మైన వెనుక
 అయిదుగురికి శిలమొదులు అన్నలార
 మీరు
 కలిగి కడతేరిరని కన్నుల తాసి
 యిరువంద కలిగి యీదేరి గనుచు
 మరి వెనకటి వార్తలు మరచి
 యన్నాము
 మరచిన మాటలు ముట్టలు చేసి
 కొరువులు యగదోయ్యకు కొమార
 నీవు!

ఆరిన పగలకు అందరు హతమైనారు
 బంధువులు చెల్లంగ బాలలున్నారు
 బాలల పాతనాటి పాలు చేసేవ;
 పెద్దలు చెల్లంగ పిల్లలున్నారు

పిల్లల పేరుపేరు పేరు లబచేవ;
 యిరువది ఆకుతీగె కొనసాగెనని
 వుంటి
 కొనసాగిన ఆకుతీగె కొనలు తదిమెట్టి
 రాజుల సంగడము పద్మరామపుడు
 బట్టె
 నాయుని సంగడముబట్టి నట్టేట పుట్టి
 ముంచితివి
 పద్మనాయుడు నాయుంటికి
 పాపాత్ముడాయ
 కాటమరాజు నాయుంటికి కాలమృత్యు
 వాయ

యర్రయ్య నాయుంటికి యము
 డయ్యేది యెరుగ
 కోటి గోపాల్కులు దానవుల పగవీర్చ

చట్టివారి యర్రయ్య చలపట్టుట
యెరుగ

వల్లవుల తిరుమందులవారిని

పురికొల్పి

వల్లవుల మొగరాజు వద్దయ్య పగలు
నామాట వినవోయి ననుగన్న తండ్రి!
మారుభూములు మేప మానుమ తలంపు”

కాటమరాజు సిరిదేవిని దొడ్డిగుడుపు కోరుట

అనిన హాగ్రుడై ఆవులన్న బలికె :

“అడిన మాటలు ఆడకె అమ్మ
నన్నుబంపు దొడ్డిగుడిపి నర్రావుల
నూక!”

దొడ్డిగుడుపుమన్న మాటకు దొరకొని
అడిలె

చెడ్డపని యిది యేమని చేతులు పిసికె
“వింటివే యరణప్ప యీ నలనన్న
మాటలు

యీటెల పోట్లాయ్ యీ మాటలెల్ల
యలమంచి వొలురాజు యేలు

గాలమున
తామరదంపమైన తనయులు దాము
త్రుళ్ళద్రూగుచునుండె తుదను

మీ తాత
దొడ్డి గుడుపుచేసె దొడ్డ రణమాయ
అయిన పుత్రులు అయిదుగురు వారు
అన్నల మొఖము తమ్ములు గానక
ఖండ్రెల కేర్పడిరి మిమ్ముగన్న
వారలును

మాకు పెదబావ మీకు పెదతండ్రి

శ్రీవైష్ణవ వెనుక వేసుక చిందుభక్తా
శాలిని

చంపి తా చెల్లిరని చెప్పగా వినవ ?
యెంటనే మీ పినతండ్రి యరనూక

రాజు
దొడ్డిగుడిపిన మరునాడు తొలగక

కొమార !
మరునాడు మందపోటు బోయ మరచి
రందరును

యర భూపతిరాజుతో యరనూకరాజు
వీరుడౌట యెరుగవా వినుము కొమార!
వారి నాటినుండి మన వంశంబువారు
మంద దొడ్డిగుడుపు మరచియున్నాము
దొడ్డిగుడుపు చేస్తేను దొడ్డరణమాయ
మందగుడుపు చేస్తేను మరి లెస్స గాదు
వక్కనాటికి దొడ్డిగుడుపు వప్పదు
తండ్రి!”

సిరిదేవి మాటలకు చిరునవ్వు నవ్వి-

“మరువవే యిన్నాళ్ళదనుక మహా
లెస్సాయ తల్లి!

యవ్వరిని దొడ్డిగుడుపు యేమిచేసింది?

కారుణము యిటువలె కానున్నదని
పలికె

వారివలె బెదరించి వద్దనకు అమ్మ!
అందరి బెదరు నాకు అటు చెప్పకు తల్లి!
వారినాటి దొడ్డిగుడుపు వమ్మకుంటేను
నానాటి దొడ్డిగుడుపు నాకు వొమ్మ
నమ్మ
అయివొచ్చు దొడ్డిగుడుపు ఆవులకు
తనకు

అయిరాదని మాటలు అమ్మ వద్దనకు
నీవు దొడ్డిగుడుపు నీపాదాల సాక్షి
తలచిన పని నీవు తల్లి వద్దనకు
హరిగురువు కన్నను అధికులు లేరు
హరిగురువు పాదమాన అడ్డమాడితి
వైన :

బసువన్న పాదమాన : బత్తుని ఆన!
ఆదివిష్ణు బొల్లావు పాదమాన :
హరిహరుల యాన!

ఆదివారం అమావాస్య నేటికి అయిదు
దినము లున్నది
ఆదివారం దొడ్డిగుడుపు ఆవులలోను
పట్నములో వారు మీరు పైసమైవచ్చి
మెండైన దొడ్డిగుడుపు బెట్టు మేదిని
లోన యెరుగ

అమ్మ సిరిదేవి అత్త కొమరక్క
మారు మాటాడక మంచిదని వొప్పిరి
ప్రజలు మంచిదనిరి పల్లికొండ వొప్పె
రాజుమాటలకు అయితమరాజు

తావొప్పె

“నలనన్న ! యిఖ నొకటి నామాట
వినుమ :

నీ తమ్ముడు యేలే ధనముకొండ
ద్వారావతి బోలు
అమరావతి అయివున్నది
అన్నదమ్ములకు
పల్లికొండ మీరు పట్నము కేగి
యేర్పాటుగా పట్నము యేలు
మా తండ్రి !”

తల్లి ఆడుమాటలకు తలవంచుకొనెను:
“చెల్లంబో వో తల్లి! చెప్పితివి అవునె
ఆవులే తల్లులు అంబోతులే తండ్రులు
తొలుచూరి పెయ్యలు తోడబుట్టుకలు
మలుచూరి పెయ్యలు మాకు చెల్లెండ్లు
ఆవులలో ఆబోతు కోడెలు

అన్నదమ్ములును
నాయకమైన ఆడవారు నాకు సైబోడు
వారకాంతలు నాకు వావి చెల్లెండ్లు
దొనకొండ ఆడవారు తోడబుట్టువారు
యెరిగి యెరుగకను యేటి కాడితివి తల్లి!
అమ్మ! నిను చూసి అత్తను చూసి
పండుముల యరణప్పను జూసి
భ్రామిత బాశ

కడమవారిని చూడ కారణము లేదు
యీడ వున్నవారిని యిందరిని
చూసి

పరశ్రీలను చూడ పట్నము చూడ
పరమ పతివ్రత ప్రాప్తంబు లేదు”

ఆమ్మ నూకాంబికె అన్నము
భోంచేయమనెను

సజ్జనాల మేడకు సయ్యన నేతెంచి
చిరిసాప బరిపించి సిరిదేవి యపుడు
పల్లికొండ నడుమ బావమరుదులు
యిరుమేర

ఆవులన్న నడుమ అన్నదమ్ములు
యిరుమేర

పంచపదార్థము పరుగ భోంచేసి
వారంత యెంగిళ్ళు వార్చించిరపుడు
కమ్మని గంధము కస్తూరి నలది
పచ్చిపోకలు మంచి పండుటాకులును

యిచ్చగా మరుదులకు యిచ్చె పల్లికొండ.

రాజును గొలచిన రాచ పరివాతముకు
షడ్రుచులు చేసి సంతోషపరచి
అయితన్న పల్లికొండ అప్పు కొమరప్ప
“పద్మనాయుని మహాప్రాణ
ప్రదముగాను

ఆశీర్వాదముచేసి అడిగితి ననుమి
యర్రయ్య చట్టివారి యర్రయ్య
యాదవుల

అందరిని అడిగితిమని చెప్పు
ఆవులన్న నీవు”

కాటమరాజు మందకు తిరిగి వచ్చుట

ఆవులన్న లేచి ఆమ్మకు
మొక్కినను.

తెరమరుగునవున్న దెస రాజుమొక్కి
అతివేగ పల్లకిలు అందలాలు యెక్కిరి
అడత్రీల కందరికి అతివేగ చెప్పెను
దొడ్డిగుడువుకు రమ్మనెను దొరల
అయితన్నను

పశుపతిరాజు హనుమంతుని గమిని
పట్నము వెళ్ళి

రఘుపతి మొదలైన రాజు లందరికి
వుండుమని వొప్పగించి వుర్వీశ్వరుడు
గదిలె.

మాపటివేళను మందకేతెంచె

కలవల రాజువొలె కత్తీడు రాగ
గుడారులో కొలువున్నవారు గొబ్బున లేచి
పద్మనాయుడు హంసల పాలకి
యెక్కినను

యర్రయ్య చట్టివారి యర్రయ్య వేగ
సరస పల్లకిలు యెక్కి సంతోషమునను
గోపాలుగులు అతని పాలకులెల్ల
యాదవరాజుకు యెదురుగా వొచ్చిరి.
పద్మనాయుడు రాజు పల్లకి దిగిరి.

కమిగిట చేర్చుకొని కడుసంతసించి
“దిండు విడువనని నాతో దీమసము
బలికి

అడితప్పవై తివి యాదవరాజు!

యాడ మరుచునో యని యెదురు
చూచుచున్నాను...
యీక్షంబున వొస్తావి యిలనాథ
ఘనుడ!

మాయన్న పల్లికొండ మరిది
అయితన్న
తమ్ముడు పుత్తన్న ధనము
కొండవారు
ముమ్మయ్య పోచయ్య ముద్దు
బాలలను

తమ వదిన యరణప్ప తల్లి
కొమరక్క
నలినాక్షి మాయత్త నర్రావుల నూక
చెల్లెండ్లు వదినెలు జేమాన వున్నార?"
'పట్నములో వున్న ప్రజలు
మనవారు

అందరు జేమ"మని ఆవులన్న జెప్పె.
అదివారమునాడు అమావాస్యనాడు
వారు దొడ్డిగుడుప వచ్చేరు మరిది.
ఆవులమంద పరిణామము అతి

వేగిరమున
వినిపించు రాఘవ! యిక్కడివార్త?"
ఆవులమంద పరిణామము అంతయు
చెప్పెను
చెప్పెను పద్మనాయుడు శ్రవణా
నందముగను

వారు జలకములాడి సుద్ది వస్త్రముల గట్టి
పాయక అందరు అన్నము భోంచేసి
మంచి గంధము నలది మల్లెలపొన్నున
ఆరాత్రి నిద్రించిరి అటు తెల్లవారె.

కొటమరాజు ఆలమందతో ఆరవెల్లికి పయనమగుట

వల్లపులరాజు యిరువంకలనుండి
తిరుమందులెల్ల కొలువుదీర్చి వుండిరి
అర్థవీడు చేరె రాజు ఆ మరునాడు
అర్థవీడు గంగకు ఆప్రొద్దు బోనాలు
పోలురాజు పట్నమని పొసగంగ నపుడు
పోలురాజు కాణయాచి యని కీర్తించి
పొగిడి

చెలరేగి కంభాన చేరిరందరును
సత్యముగల నరసింహులకు
సమారాధన సేయించి

వల్లపులు తిరుమందులు వరుసతో కదిలిరి
మంగలకుంటకు మరునాడు వచ్చిరి
రంగై న యెలుకొండ రాయుని చూచి
శ్రీవైష్ణవుల పిలిచి తిల్లకలు యెత్తించె
స్వామికి సమారాధన చేయించె రాజు
చేరెను వాగెమడుగు శీఘ్రంబుగాను
ఆరవెల్లి మిట్టల ఆవులన్న నిలచె
ఆరవెల్లిన గుడార్లు అతివేగ యెత్తించె
సకల దిగ్విజయుండు సార్వభౌముండు
నయముతో యెత్తించె నామగిరి గుడారు

పర(గ)దళముల వైరు

పద్మరాఘవుడు

సిరిగలిగి యెత్తించె చిలుకల గుడారు

రాజు తమ్ముడు యర్రయ్య రాఘవుని

సరస

తేజమున యెత్తించె దివ్యమౌ

గుడారు

చలము విక్రమశాలి సార్వభౌముండు

చెలువమౌ గుడారు చల్లవారి

యర్రయ్య

యేరువరాజు గోకుళము నడుమ

పేరాళముగను

ఆరవెల్లిన యెత్తించె గుడార్లు

ఆవుల నడుమ

భూములు తిరిగిన ఆవులకు భూతజలి

బెట్టవలెనని

తన మరిది రాఘవునితో తలపోత చేసె

తల్లిని పల్లికొండను తమ్ముడై తన్నును

వల్లవుల తిరుమందుల వరుస యాదవుల

కావట కలకూళ్ళు గంప జాతరలు

భావింప రమ్మని పంపె కాలరిని

కాలరి మారెన్న కదిలివచ్చె వేగ

ఆలాగు పల్లికొండ అయితన్న అమ్మకు

“ఆరవెల్లిన మందలు ఆవులన్న నిలచె

ఆరవెల్లి దొడ్డికుడుపు ఆవులన్న

రమ్మనెను”

కలిత సంతోష విశ్రాంతులై పొంగి

అలివేణి చాటించె ఆరవెల్లి దొడ్డికుడుపు

పేరుపేరు చాటించి పిలుపుమని చెప్పె

పనిబడి చాటించె ప్రజలెల్ల వినగ

సిరిదేవి యాదవ కాంతలతో కలిసి ఆరవెల్లి

దొడ్డికుడుపున కేతెంచుట

పట్నాన కలయట్టి భాంధవు

లందరును

ఆరువేల వల్లవులు యేడువేల

తిరుమందులు

ఆరవెల్లికి బోనాలు ఆయత్త పరచి

వీరు వారనకుండ యింటింట బోనాలు

ఫారు గొల్ల బోనాలు పట్టించుకొని

తీర్థము నడిచినట్లు తిరుమందులు కదిలేరు

అర్థిమందారులు ఆ వల్లవులు కదిలేరు

కొమరగిరి సిరిదేవి గోపకాంతలును

కడువేగ రథమెక్కి కదిలె కొమరక్క

రథము బండియెక్కి రమణి సిరిదేవి

బుద్ధిమంతులు పురజనులంత కదిలిరి

వరక్షత్రయ శూద్రవైశ్యులు కదిలేరు

వరుసతో పద్దెనిమిది వర్ణములవారు
కుంకుమ బండ్లు కూతుళ్ళు యెక్కిరి
శంఖుదార వారు జనపతులు కదిలేరు
కాంతలు మొదలైన కాటమన్న

నల గంగ

సంతోషమున కదిలేరు సకల

యాదవులు

కూతుళ్ళు పల్లకీలు కోడండ్లు

అందలాలు

అందముగ ఎక్కిరి సుందరీమణులు
ఆవులన్న వీరగంగ అలివేణి కరి

యావులనాగ

అవేళ అందలాలు అతివేగ యెక్కిరి

భట్టావుల సూర ముమ్మయ్య

చినమల్లు

దండిగా అందలాలు తగువేడ్క

యెక్కిరి

పాలకీలు నడిపించె పణతి అగుమంచి

అలివేణి పాలకీ నరస వారి

అందలాలు కదిలె

అగుమంచి వీరగంగ అతివె

లందరును

మక్కువతో కదిలేరు మానినీ

మణులు

వింతగా ఆరవెల్లికి వేడుక తోన

పంతమున బోనాలు పారుగొర్ల

కడుపులు

కొల్లారు బండ్లూను కొందరు యెక్కిరి

చల్లని మామిళ్ళ సరసకు వచ్చిరి

పల్లికొండ వల్లవులు పైనమై వచ్చిరి

వల్లవులు తిరుమందులు వైనవైనాన

బోనాలు ముందర పుణ్యకాంతలు వెనుక

అటువెనుక ఆయితన్న ఆ పల్లికొండ

పాపమేడ వారుసుక పాలకీలు కదిలె

నిపుణుతముగ పొంగెను నెలత తాజూచి

వేకుళపడి పాపమ్మ వెలవెల బోయ

భేరీ మృదంగములు పెద్ద ధమామీలు

బూరకొమ్ములు చాల భోరు కొలువంగ

ఆరూఢి మ్రోవంగ ఆ రాజు కదిలె

కరియావుల రాజు ఘనుడు వల్లభన్న

సురరాజు ముమ్మయ్య శూరుడు

పోచయ్య

పరగంగ వేడుకల బాగుగా యెక్కిరి

వల్లవులు తిరుమందులు వరుస

యాదవులు

పల్లికొండ వుభయ పార్శ్వముల కదిలిరి

పల్లకీ లందలాలు బారు లేర్పడిరి

మల్లెల వాగును మరివేగ దాటి

నూటొక్క కొమాళ్ళు నెర మంత్రి

వరులు

నాటక సాలలు నడిపించిరపుడు

గుడిపాడు దాటి కూడ పారిరంత

పడిగెలు గొడుగులు పట్టించుకొని

బడుగుల రాజు తమ బలగము చూచి

వేడుక విలసిల్ల యెదురుగా వచ్చి
పల్లికొండను జూచి భయభక్తితోను
అల్లంతట దండములు అర్పించె రాజు
పల్లికొండ అంతట పల్లకి దీగెను
వల్లపుల కాటమరాజును వాంఛ

నెత్తుకొనెను

తండ్రితోడ బుద్ధిన అత్తకు దండంబు
బెట్టెను
తమ తల్లి సిరిదేవికి తగు వేడ్కతో
మ్రొక్కె

అన్నల దమ్ముల అతిగారవించె
తమ్ములందరు రాజుకు దండంబు

బెట్టిరి

కమ్ముక పాపను కానక చింతించె
పల్లికొండను ముందర బెట్టుక

బాంధవులు తాము

గుడారు లోపలికి గొబ్బున వొచ్చిరి
పట్టు తివాళీలు పరిపించి రపుడు

పట్టభద్రులు చుట్టు పల్లికొండ నడుమ

కాల హేష్య మడిగెను కాటభూపాలు

యిల బుద్ధిమంతుల దీవించి పల్లికొండ

“చిత్రభాను సంవత్సర చైత్రదశమి

శనివారమునాడు

ఆ రాత్రివేగిన ఆవులలో పబ్బము”

దొడ్డికుడుపు వేడుకలు

ఆ రాత్రి వై భవము అపుడు గావించి
పర్వతపు యెదుళ్ళ పందిటి కింద
సరసమై వన్నెలు సమకూర్చిరంత
పంచవన్నెల ముగ్గువలకల వేసి
పంచమ వాయిద్యములు బలువడి

మ్రోవంగ

కంభము కాకర్ల కల(ప)దెప్పించి
సంభవ బియ్యము పోలు చాలుగా

బోసి

పాలవెల్లి శృంగారించిరి పందిళ్ళకింద
ఫల పుష్పజాతులు పందిళ్ళు గట్టి
గంగనురుగులు చక్కిరాలు

గజనిమ్మపండ్లు

శృంగారముగాను చెరుకుల గోలలును
గురుపోతు జల్లులు కుసుమ పువ్వులును
ఆరిట్టి నిమ్మకాయలు ఆ పనసపండ్లు
బోనాలకు వీరగంధము ఖాసి

ధన కనక వస్తువులు ధర్మ దేవతకు

బెట్టిరి

బసువ దేవుని దెచ్చి ప్రార్థన చేసిరి
పరగంగ భూమిపై పవళించెనపుడు

అంతట బసువన్నకు హారతులు బాడి

భూతబలి గావించి భూమి శక్తులకు

తుష్టి గావించెను శ్రిష్టిలోపలను

వరికూటి కుంభాలు వటా వృక్షముల

పొడుపు

కొర్రకూటి కుంభాలు గోపురముల
 పొడువు
 కూడును దీపములు గుళ్ళ పొడువునను
 కడవల పానకం కల కూర వంటకం
 వూర్జితము గావలెనని వొనర

భూతాలకు
 నంజుడు కుంభాలు నల్ల
 కొండలవలెను
 అప్పించె భూతాలకు అర్చితమాయ
 "వొప్పిరి భూతమ్మగములు వో
 రాజ ! వినుమ
 జంగిలి దైవములలో యెంగిలికి
 వొప్ప

గంగను యాదవులకు శివగంగను తాను
 తమ్ముడు పోతురాజు అమ్మ భవాని
 కడనుండి వూరికే కాబట్ట"దనుచు
 దక్షణ పారుగొర్ల దామెన యాటలు
 నరికిరి

దక్షణంగా ర క్తము తర్లి యేరులై పారె
 దామెన యాటల తరుచుగా నరికిరి
 ధీమంతుడు వేయించె దిబ్బేల పొడుగు
 పొర్లెను నెత్తురు పోయె దక్షణము
 మర్లవారి గంగ మనసందు వొచ్చి
 అలివేణి సిరిదేవి అక్క కొమరక్క
 కాలహేష్య మడుగ కదిలి వొచ్చిరపుడు

యాదవకాంతలు బసువన్నను పూజించుట

అడ్డ తెరల చాటున అలివె లందరును
 పడ్డలావుల చూచి బసువన్నను
 వేడిరి

"పశుపతివాహన ! పార్వతి
 ప్రియుడ !

పశుపతి మందను ప్రబలితివి నీవు
 వసుధ జనులెల్లరు వందనము
 జేసేరు

రసికుడ బసువన్న ! రక్షించు నీవు
 జయ మంగళము నీకు జగదీశ్వరుండ!
 కరకంతు వాహనమై ఘనముగా
 మందలో

కరమర్థి పుట్టిన ఘనుడవు నీవు
 పరగంగ మమ్మేలు పంపాద్రిదేవ !
 సరసమౌ బసువన్న స్వామివి నీవు
 బసువ పురాణమున బాగుగ వున్న
 సచరాచరంబు సరగంగ నీవు
 పచరింప పంపాద్రి బాగుగ మాపాల
 సుచిరముగ వున్నట్టి శృంగార మూర్తి !
 నీలకంతునికిని నిజ వాహనంబైన
 సలలిత సత్కిర్తి పరగంగ నిలచి
 కాలుదువ్వి రంకె కణేలున వెయ్యి
 నీ యెదుట నిల్వను నెవ్వరికి తరము ?
 పరగంగ మందలో భక్తితో బుట్టి

సరసముగ జగతిలో సరగంగ నిష్ఠ
పరగంగ మాపాల భక్తి వున్నట్టి
వారుసతో నివ్యాళి వోస్వామి నీకు !”

కొమరగిరి సిరిదేవి కోడండ్లు అగుమంచి
మమతతో బసువన్నకు మంగళ
హారతులు ఇచ్చిరి

సిరిదేవి వీరుల ఆయుధములను పూజింపగా

అపశకున మగుట

పొలతి వీరగంధము పోలుగా బోసి
అలివేణి తెమ్మనె మూడు
ఆయుధంబులును
కాటమరాజు చేతిఘంటల కుంతశము
పాటించి రాఘవుడు పట్టిన విల్లు
వీరన్న చేతిది పిడుగుల కత్తి
ఆరూఢి ఆ కత్తి అర్చించి నిలిపె
మొగతన విక్రమ మాధవు కుంతశము
ఘంటల కుంతశము యేడు ఘనముగ
మ్రోగంగ
వింటికి కోపంబు విరసము బూని
విల్లు వెక్కుబెట్టిన విధమున నపుడు
అల్లె కోపుయెక్కి ఆర్భాటము లాయ

పట్టుకత్తి శేషపు పడగెత్తినట్లు
పడిగె మ్రోతలు మ్రోగ ఫణిజిహ్వావలెను
సిరిదేవి కొమరక్క చిన్నబోయిరంత
యరణప్ప అగుమంచి యేడాక్షి వీరగంగ
గడగడ వణికెను కాంత సిరిదేవి
కొడుకు కాటమరాజును జూచి
గొబ్బున బలికె:

“కొడుకా! నలనన్న! వో కుల
దీపమనుడ!

కడువేగ దక్షిణాది కయ్యంబు గలుగు
పుడమిలో దక్షిణాది పోవద్దు కొడుక!
కణగిరి మలలకు కవులావులమేపు”

పోచయ్య కాటమరాజుతో పంతములాడుట

అంతట మరివొచ్చి ఆవులన్న బలికె:
“వింతగా ముమ్మయ్య! వినుము
పోచయ్య!
ముమ్మయ్య ధేన్వల ముందుగా
భిలువు :

కమ్ముక కుంభాలకు కదిలెను ధేన్వలు
పురుష వరేఙ్ముండు పోచయ్యను
పిలువమనిరి
కరమర్థ పిలిచిన కదిలి రావాయ
తిరుమలదుల ధేన్వలు దీకొని నిలిచె

రణముకు యేగుదామని రాకుండె

ధేన్వలు

ముమ్మయ్య ధేన్వలు ముందుగా వొచ్చె
వేడుక పోచయ్య ధేన్వలు యేగవాయ
నవుడు

ఆడబిడ్డ కొమరుండు ఆడంగి

రేకులవాడు

ఆడిన మాటకు ఆడకట్టు గట్టె

“మామా కాటమరాజు ! మాట

వినవయ్య !

కూటికి మీధేన్వలు కుంబాల కాశించె
పోటుకని మా ధేన్వలు పోక నిలిచినవి
పతి వీరకంకణం పగతులమీద

భూతేశ వినవయ్య భూపతి నలనన్న !
అప్పుడు నా ధేన్వలు ఆవులన్న వినుమ

కుప్పలుగా బొడుచు గురుతు నామాట”

వీరగంగ తన భర్తయగు కాటమరాజును చూడబోవగా
బసువన్న అడ్డువచ్చుట

అప్పుడు అగుమంచితో ఆవులన్న

వీరగంగ

బసువన్న తటకున అడ్డము తా వచ్చి

నిలచె

“సంతోషమున వినవమ్మ సఖియ

వకమాట

వచ్చిన బసువన్నను వామాక్షి చూచి

“అసమాన ఘనుడ ! వో అవుతార

నెలమితో వకమాట వినవమ్మ

మూర్తి:

మీయన్న నీలవర్ణుండు

అడ్డముగ నిలుచుంటి అక్క

కళలు చక్కనివాడు కాంతి

వీరగంగకు”

చంద్రుండు

యేతట్టు చూచినా యెడము లేకుండ

సురరాజు భోగము సొంపైనవాడు

అడ్డముగ నిలుచున్న దొడ్డ దుఃఖాన

హరిమూర్తి కీర్తితో అమరినవాడు

చెడ్డకోపముతో గంగ శపియింపసాగె:

చూపు చక్కని రాజును చూతును

“అయ్యయ్యో బసువన్న

అక్కన్న!”

ఆత్మమందు నేను

చూతునని అడ్డతెర సుదతి తానెత్తి

యెన్నో వరాలకు విభు జూతుననుచు

అడు చూట బోయిన ఆడ

కన్నుల పండుగాగా నమ్మియుంటి

హరిమూర్తి

హసమాన ఘనుడు నీవు అత్య
 గట్టుకొంటివి
 దోషము అంటిని తొలగవే బసువన్న
 పతులకు సతులకు యెడబాపినవారికి
 అత్యంత పాపమని అనుకోంగ
 యెరుగవః
 సత్యమంతుడవు బసువన్నఃచాటు
 దియ్యవయ్యః

సతి పతులనుచు బ్రహ్మ వ్రాశగాక
 కండ్లచూపు లేవాయ గవిరీశః యెన్నటికి”
 యెన్నివిధముల వేడిన యిట్లట్లు కదలక
 యున్నంత యాగంగ యోగి కోపమున్
 కన్నుల వుడుకము కవగాని కురియంగ
 చిన్నబోయి గంగ శిరసెత్తి చూచి
 దీకొని బసువన్నను తిట్టంగ సాగెః

వీరగంగ బసువన్నను శపించుట

“పాకశాసనుడని భక్తితో కొలిచితిమి
 పాపపు బసువన్న పాలేట నిన్ను
 కోపాన గోరకుల కుమ్ముదురు నిన్ను
 పతులకు సతుల కెడ బాపిన దోషము
 తుపాకి వేట్ల చాత నీమేతు తునియలై
 పోను
 కొప్పుకొండ నున్న కోరలపులి నిన్ను
 తప్పక పట్టేని తథ్యమీ మాటః”
 అని యిట్లు దూరి తాను ఆలమట
 పడెను
 ఆవులన్న రాఘవునితో అప్పుడి
 ట్టనియెః
 “దోయని బసువన్నను తోలినవారు

యవ్వరు రాఘవా యెరిగింపు”మనిన
 ఆమాటకు రాఘవుండాడెను మాట
 “మాయక్క వీరగంగ” యని
 పలికె నాయుడు

“సమర నిశ్శంకుడ! చక్కని మరిది!
 అతివె మాటలు శాబోలు అంబులై తాకె
 సంతతముగ పరమటి సముద్రాన
 దోయని తోలిన దోషంబు బాయ
 పరుమటి సముద్రాన పాయకనేను
 బసువన్నపాదము భక్తితో గడిగి
 దశకంతు మిత్రులు ధనకోట నిలచి
 ధనకోట వస్తువలు తగువేగ దెత్తు
 ధనకోట స్తానంబు తప్పక సేతు”

విందు కుడుపులు

అని రాఘవునికి చెప్పు అటు సమ
 యాన

వణితెను కాంచి వల్లవులకు తిరుమం
 ధులకు

యనయంగ అన్నము వేర్పాటుగాను
పరుమాన్నము నెయ్యి బహుపిండి

వంటలు

కాయకూరలు మంచికలుపు నేతులును
కాటమరాజు కంపటిలందరికి
కోటి గోపాల్కులు కోటి యగ్నే

ఫలము

పల్లికొండ సరుస పట్టభద్రుడు నల
నన్న

కాటమరాజు సరుస కరియావులరాజు
కరియావులరాజు ఘనుని యా సరుస

అరివీర భట్టావులరాజు అయితన్న
యిద్దరు

పల్లికొండ వలపట పద్మరాఘవుడు
అల్ల రాఘవుని సరుస అవుబాషి
యర్రయ్య

పౌసగ ఆతని సరుస పుత్తమరాజు
అతివేగ చట్టివారి యర్రయ్య సరుస
కోటి గోపాల్కులు గోపాలవరులు

నూటొక్క కొమాళ్ళు నూరు బంతులు
సాగి

అరిటాకు నై తెలు అందరికి వేసి
పరువడి జలుకము పరుగ చిలికించి
పరుమాన్నము హేముపశ్యమున దెచ్చి
పరపూర్తి రాజాన్నము బంతుల

వొడ్డించి

కజ్జాయము పిండివంటలు కడియపుటట్లు
అర్జప్రతాపంబు అరిటిపండ్లూను

వడపప్పు కూరలు వడియాల పులుసు
చాల రసావళ్ళు చక్కెర తేనె

అచ్చ ఆవుల నెయ్యి అమృతము
మొదులు

యెచ్చగా వొడ్డించ అనియేక రుచులు
అన్నము భోంచేసి అన్నదమ్ములును
పన్నీట చై గడిగి బాగాలు అంది

అన్నలు దమ్ములు ఆత్మవర్గంబు
వుండగా సిందేవి వొకమాట చెప్పె

కష్ట సుఖములను కలసి అనుభవించుడని సిరిదేవి
కొడుకులకు హితబోధ చేయుట

“వినవోయి కాటమా! వీరహంకార!

అన్నదమ్ముల కొమాళ్ళు అందరు

మీరు

ఆవులమందలో అరిటిపండు దొరికిన

దొనకొండ లోపల దొండపండు దొరికిన

తగ అన్నదమ్ములు సరిగాను

భోంచెయ్యుడి”

చెప్పిన తల్లికి చెయ్యెత్తి మ్రొక్కి

అప్పుడు తల్లితో ఆడె నొకమాట
“ఆడినమాట తప్పకు అమ్మ సిరిదేవి!
నీవు జెప్పినట్లు నిజముగా మేము
అలాగె భోంచేసేము అమ్మరో మేము
మరువవొద్దు యీమాట మనసులో
వుంచు

తప్పుడు యీమాట తల్లి సిరిదేవి”
అనిచెప్పి అమ్మకు అస్తముల్ మొగిచి
పల్లికొండ కాటమరాజు పద్మరాఘ
వుడు

వల్లభన్న కరియావుల రాజు వరుస
నైతన్న

యర్రయ్య చట్టివారి యర్రయ్య
ముమ్మయ్య

గుడారులోపల కొలువుదీర్చివుండిరి.
కొమరక్క సిరిదేవి గోత్రాల
పెద్దలు

చక్కని గోపకాంతులు సఖియలు
కొలువుండిరి

బంగుజన చింతామణిపట్టభద్రులందరూ
అందరు వొచ్చిరి అమ్మకొలువుకును
పల్లికొండకు సాష్టాంగము చేశ పశు
పతిరాజు

తల్లి కొమారునికి తర్లుమని శలవిచ్చె
పాకనాటి దేశము పదుమనె తల్లి
“కాట భూపాల! యో కాంతి
చంద్రుండ!

మగతన ప్రకమార్క! మాట విన
వయ్య!

పాకనాటికి బోవలె పశువులకు
మేపులు గలిగీని

పాకనాడు బోయిన ఫలమేమి లేదు
వై శాఖ మాసానకు వరుషాలు గురిసీని
ఆరునెలలదాక అద్దంకి పొదిలిని
పరువతం మలల పచ్చికనువు గలిగీని
అయితన్న యేలు భూమి ఆవులన్న
యేలుమ

అయితన్నను పంపునూ ఆవులవెంట
ధనముకొండ మేలుకీడు తగ ఆవుల
మంద

పాళ్ళుబంచుకొని పరగ భోంచెయ్యుడి
అయిదుగురు వక్కతల్లికి అన్నద
మ్ములుగార!

అయిదుగురు కొమాళ్ళార! వో అన్న
లార!

యరగడ్డపాటి కురుక్షేత్రము వమ్మడు
మనకు

యరగడ్డ చెరుకూరు యేగి మేపె మీ
తండ్రి

ముక్కంటి పోలురాజు మునుపు
పోట్లాడిరి

ముక్కంటి పుత్రులు ముగ్గురు వున్నారు
జలోధీరుండు గుణోధీరుండు

మనోధీరుండు

మనోధీరుండనే మండలాపతికి
వారు పుత్రులు వీరు వరుస సిద్ధిరాజులు
పూరియు నీళ్ళకు పుల్లలకు భూమి
యిచ్చిన పగ యీదు యర సిద్ధిరాజు
వచ్చును కార్యము వలదయ కొమర!..”

“కార్యంబు నాకేల వో కన్నతల్లి!
కార్యంబు వల్లను కవులావుల మేపుడు

వలసిన పుల్లరి వప్పించి వారికి
ఆవుల కడుపుల మేపుదు అమ్మ
సిరిదేవి”

“నామాట మీరితివి నాకన్న
కొమార :

ప్రేమ నే బెంచిన పిన్నలు గారు
కాటమేశ్వరుడవు కావు కరకంతుడవు
గాని

కోటివేలు చేసు కొడుక నీ బుద్ధి
పట్టభద్రుని సంగడము పట్ట
భద్రుండు

పట్టిన పెగ్నె పంత మీడేర్చు
రఘుపతి నీవు లక్షుమన్న
యర్రయ్య

భగవతి నీవు కాపాడు నీ తమ్ముని
చట్టివారి యర్రయ్య సకల
యాదవులు

కలిగిన సంగడము కట్టడ నీకు
ఆ లక్ష యాదవులు ఆడగల
కంపటము

యిలాపతి తిరుమందులు యిల్లడ నీకు

ప్రేమ నే బెంచిన బీరన్న వున్నాడు
ఆ మాట చెప్పెద ఆత్మండు వుంచు
పవ్వ రాఘవుని విల్లు పట్టిన కుంతశము
కొడుమ సింహము బీరన్న కొంగవాలు
కత్తి

ముప్పిరి గొనె ఆయుధాలు మూడు
పోలు నడుమ

ముప్పిరి గొని శేషువు మ్రోతల చాత
పట్టు గత్తి కాదు ఫణిరాజు కాని
పట్టభద్రుడు తమ్ముని పంపకు పనులకు
బాటపరువులకు కొంచెపు కార్యములకు
నాయుడు బీరన్న నమ్మిన బంటు
నిను మొయ్య కార్యము నే ధరించినాను
ఘనమైన యేనుగ గజాలమీదికి పంపు
పట్టభద్రుని తమ్ముని పదివేలకైన
పట్టభద్ర : దాచుమి పట్టుచీరె
వజ్రమువలెను

యేరువరాజు పగవారు యెదిరించు వేశ
రహతుల మొన మీద అంపుమ
బీరన్నను”

సిరిదేవి కాటమరాజును దీవించుట

“అందరికి వీడ్య మిచ్చి అమ్మ
సిరిదేవి

కందువ దీవించవే వో కన్నతల్లి :
తల్లివి నీవు ధర్మదేవతవు

తల్లి దీవెన ఆచంద్ర తారార్కమై
యుండు”

“సురరాజు భోగంబు సురపతి బోలి
కరిరాజు గలిగిన మనకీర్తి గలిగి

పరమ పావనుడైన భగీరథుని పోలి	ముగురు మూర్తుల కరుణ ముద
పరగిన శ్రీరామభద్రుని పోలి	మొవ్వ గలుగు
కాళింగు మర్దించి కంసు రక్కసులు	అమ్మదీవెనలు ఆచంద్రతార్కామ
యిల వధియించిన బాల కృష్ణుని బోలి	య్యాని
ముగురు మూర్తుల కాదిమూలమై	కమ్ముక సాయమై కాపాడ వలెను"
యుండు	

యాదవకాంతలు తిరిగి ధనకొండకు వచ్చుట

తల్లికి పల్లికొండకు కాటమరాజు	అనువుగా యరణప్పకు అగుమంచికి
దండంబు బెట్టె	చెప్పి
కల్లరి రిపురాజు ఘనుడు యర్రయ్య	కోడండ్ల అందరిని గొబ్బున దీవించి
తల్లికి అత్తకు ధరణీశుకు విన్నవించె	నడలి పుత్రమరాజు నాచకూళ్ళ
వల్లవ కులపతి వైనాన నపుడు	నాయుడు
కరియావుల రాజును ఘనుడు	పట్టభద్రునికి దండ ప్రణామంబు చేసి
భట్టావుల రాజును	పుత్రమరాజు ఆ సత్యవ్రతుండు
కరుణతో నలనన్న కమిగిట జేర్చె	పుత్రమాంగన పాప వున్నదని చెప్పె
అయితన్నకు ముమ్మన్నకు ఆవులన్న	పల్లికొండ ముందర పద్మిణీకాంతలు
యపుడు	నడిచిరి
వయినాన విడియములు వారికి ఇచ్చె	వల్లవ కాంతలు వచ్చిరి ధనముకొండకు
మేనత్తకు దండమెట్ట మెలత దీవించె	

కాటమరాజు పాకనాటికి పయనమగుట

*ప్రేమ సంవత్సర వెలయ కాత్రిక	పొసగ కాటమరాజు పొదిలెను నిలచె
పసమించు శుక్ల పంచమినాడు	నమ్మగల కంపటము నాలక్ష
నయమైన గుడార్థు నంది చెక్కెలు	గోపాల్కులు
ముసి దాటి గోకుళము మునగపాట	నిమ్మలాదుని సేవించి నిలచి ప్రార్థించి
నిలిచె	"కైలాస గిరివాస! మన తపోధార!

యేనుగ చర్మంబు యిల పచ్చడంబు
 ఘనము గావించిన కల్యాణమూర్తి
 బెబ్బలి చర్మంబు పెంపొంద నికు
 అబ్బురముగ దోవతి అతివేగ చేసి
 నిబ్బరమైనట్టి నీలకంఠుండ''
 సద్భక్తితో వేడి జనపతిరాజు
 "చంద్రశేఖరుండ! జడల శేఖరుండ!
 పొందగ ననుజ్ఞోవు పుణ్యచరిత్ర!"
 ప్రణుతించి వేడియు ప్రార్థన చేసి
 ఘనముగ సేవించి కానుకలిచ్చి

సంగడావులుజనపతి సకలయాదవులు
 మరిది రాఘవుండు మందలావులును
 మర్రిపూడి నూకలాంబను

మాధవుడు సేవించి

అడ్రంకిపల్లె చేరి ఆప్రొద్దు నిలచి
 అడ్రంకిపల్లె కొండల ఆవుల మేపి
 యెద్దుల యర్రయ్య యదువంశ ఘనులు
 ప్రొద్దున కదిలించె బొమ్మిరెడ్డి పల్లెను
 కనిగిరి తిప్పల కవులావులు నిలచి
 కొన్నిధేన్వలు కోపలేట నిలచె

బసువన్నను పులి పట్టుట

కోరలపులి అవుడు గోవుల నడుమ
 అప్పుడు బసువన్నను హాగ్రుడై

చూచె

కోపమున కాం.....

చెలువుడో బసువన్నను చారలపులి

చూచె

నీలకంఠుడు బసువన్న నెరికోప

మూన

కాలుదువ్వి పులివి చూచి భణ్ణిల్లున

రంకెవైచె

రాహు సూర్యునిమీద రాగడిల్లినట్లు

సాహసంబున బసువన్నను సారల
 పులి బట్టె

కరి మకరంబులు కదిసి పోరినట్లు

కరి శ్రీహరివేడి కలసి వేడినట్లు

రాజు రాఘవుని జూచి రయమున బలికె :

"అజుడైన మందను అరికట్ట లేడు

సాటిగల బసువన్న సరెరంకె వైచె

పోటు రంకెలకు భూమి భోరుకొలు

వంగ

కోపలేట ఘాతగా కూతలు అయ్యె"

పద్మరాఘవుడు పులితో నిరాయుధుడై పోరి వధించుట

యేపున కదిలి వచ్చె యెఱమి

రాఘవుడు

పులియును బసువన్న పోరాటము చూచి

కాలాగ్ని రుద్రుడై ఘనరాజు మరిది:

“వింట వేసి నైన వీరశూరులు
 మెచ్చరు
 కలారని వేసి నైన కాటమరాజు
 మెచ్చరు”
 మెండుగా కేతువ చంద్రుని మ్రొంగిన
 రీతి
 రెండు దాలువలు బట్టి రేఖమొయ్య
 కుండ
 రొమ్మున కాలువేసి రోకట
 గుమ్మినట్లు
 చెనికి నెత్తురుగ్రమ్మి చీరె కాలువలు.
 పద్మనాయుని వెనుక బసువన్న
 వొచ్చె
 పద్మరాఘవుండు పరాక్రమశాలి
 నిమ్మళించి బసువన్న నిలిచి
 అంతటను
 కోవున నార్చిరి గోపాల వరులు
 మద్ది నూనుయెక్కిన పెద్ద కోతులును
 వొడ్డికతో చెట్లు పగుసతో దిగెను
 రాఘవుండు రాఘు రాజు తా వొచ్చి
 రాఘవున్న తావుకు రియముర
 వొచ్చి
 పులియు రాఘవుండు పొదసిడన
 వుండంగ
 “పులిని చంపితివి రాఘవు! భుజశక్తి
 మెరసి
 కరి మకరంబులు కదిసి పోదంగ
 కరి రాజును విడిపించిన ఘనుడవె
 రాఘవ!
 పశువుల నడుమను పులి బసువన్నను
 బట్టెను
 విశదంబుగా బట్టి విడిపించితివి”

కాటమరాజు పాలేటి వద్ద నిలుచుట

కంద విడియమిచ్చి కంపటిలు తాను శ్రీశ్రీశ్రీ శ్రీరాములూ నీవో కలవు.
అందముగ పాలేట అవులన్ని నిలిచె

గంగ - కాటమరాజు తరకవాదము (‘గంగ తర్కము’ లేక ‘పాలేటి కథ’)

పాలేటి ఒడ్డున కాటమరాజు ఆలమంద నిలుచుట

శ్రీ రాజాధిరాజు రాజు కాటమరాజు
దక్షిణాదికి ఆవుల తర్గించుకోని

బలువైన సంపదలు పాలేటి నిలచె

ఆరు నూరు గు తికవ్యము

యాదవులు కొందరు

తరమునాటి గోకులము వచ్చి

తాళ్ళూరు మిట్టల దిగెను

బొల్లావు యెద్దులు భోగావతి నర్రలు

వచ్చి

బొమ్మిరెడ్డిపల్లి మిట్టల వారి

బోదావులు దిగెను

జలతారు గుడార్లు జగజంపు

గొడుగులు

చల్ల వారు యేగురు సాహస మనలు

సకలాంబర భూషిత సంపన్నులై

వచ్చి

చాకిరేల మిట్ట వారి నలుగుటావులు

దిగెను

కొమరొప్ప రణభేరి గోకులము

గొబ్బున వచ్చి

కోపులేటిరేవున బసుచన్న గొబ్బున

నిలచె

ఆరువేల గోపాలకులు అందెలు

యెద్దులు

అలవలపాటి రేవున వారి అందలాలు
దిగెను

మూడువేల లేగలు ఆవులు

ముద్దుమోము లేగలు

ముస్తీదులై వచ్చి మందపాటి రేవున

ముచ్చావులు¹ దిగెను

మర్ల వారి ఆవులు మట్టిపెయ్య

మొదలుగాను

లింగాల కొండకు యెదురుగా

నిలచెను యెద్దులు

మారుట రుద్రుండు బీరన్న మంచి

గోసంగులు

చెలువుండు చెన్నయ్య తేజంబు మించి

మంగొలపాటి రేవున వారి మందలు

దిగెను

గొల్లలు కంపటిలు గొడుగులు

పడిగెలు గొనుచువచ్చి

కోటపాటి రేవున వారి కొట్టడిలు దిగెను

మిగిలిన నర్రావులు మీరిన యెద్దులు

తిరుమందులవారి ధేనువలు దివ్యద్విష్టి

ఎరిగి

యేరుదాట నివ్వదని గంగయెద్దులు

తలపోసెను

1. ‘ముచ్చటావులు’ అని పాఠాంతరము

ఆంధ్ర కౌంధ్ర మేరగాను వారి
ఆవులు నిలచెను
పద్మనాయుడు ఆవులన్న భరతుడు
యర్రయ్య²

గంగను పరామరిశింతామని అని
పలికి రందరును:

గంగ కాటమరాజును అడ్డగించుట

ధర ప్రసిద్ధుడు కాటమరాజు
దక్షిణాది భూములకు
కొలువుకు పోనివ్వనని గంగ
కోపంబుతోను
యేటి సొల్పున ముస్తీదులు యెత్తిన
గుడార్లు
ఆవులు యెద్దులు యాదవులనందరిని
పాలేట ఆవులను పరుగులు
పారింతునని
గంగ తా పయనమై గ్రక్కున వచ్చి
సురులు మెచ్చిన పక్షిణిపుట్టము
చిలుకల రపికె (దొడిగి)
వీరసేన కొప్పు వీపున జడలు
అడుచు రాగాను అందెల పాదమున
చెంపల వీరగంధము చెవుల
బవిరెలును
కమ్మలు కుంచెనలు కంఠమున తీగె
సరస గుత్తి పూసలు గురుగింజ
దండలు
తీర్చిన భూషణములు తిలకంబు
నొసట
హస్తమున పక్షిణి కంకణము
అమిరిన సొమ్ములు

ఆయుధములు చేతుల అమరంగబట్టి
పాలేరు కోపులేరు పచ్చగడ్డలు నెరమోసి
యెగవుబికె వుదకము యెద్దులకు
దాటరాదాయ
కాలువలకు యగదట్టి కవులావులకు
దాటరాదాయ
పాలేరు వుతకము కొండలకు
యెగబారెను
పన్నెండు రేవుల శక్తుల గంగ
పదిలముగ నుంచి
భాగీరథి గుంటికి ప్రార్థించి వచ్చి
కూర్మంబు భేదిల్ల గంగ గుంటిపై కెక్కి
కూతలు వేసెను వోంకారములు చేసెను
ఆవులు బెదిరెను అట్టిట్టు చెదిరె
భాగీరథి పలుకులకు బలువైన శక్తులు
బలవంతముగా బట్టిరి పాలేటివెంటను
పేరుగల భూతములు పెద్ద బొబ్బలు
పెట్టుచు
తలలు విరబోసుక ఆవుల తరమంగ
సాగెను
యేకజడల గంగ యేటినడుమున నుండి
ఆవుల కదలకుండా అరికట్టెనంత

2, 'పద్మనాయుడు అంగజుడు పరగ యర్రయ్య' పాఠాంతరము

నిర్బంధముచేసెను గంగ నిలిపెను
మందలను

సీరజనేత్రితో రాజు నిలచి తా బలికెను

కాటమరాజు గంగకు భుక్తిపెట్టననుట

“వాలాయముగ వుత్తరాదిన
వరుషములు లేక
ఆవుల మేపులకొరకు అంగణరో!

మేము పచ్చికసవు పాకనాట పశువులకు

కద్దనుచు

చేకొని గోరీలు చెప్పిరి మాతోను

అమాట మీదగాను ఆవులు మేమున్ను

గడి దాటిపోగాను కాటిపాప వలెను

కన్నులు ద్రీపేవు గంతులు వేసేవు

అటవారి పడుచువలె ఆడేవు సారికె

కొండ సెలలె కాని గొప్పనదులు

గావు

యీపాటి నదులకు విచారము రాదు

ఆరూఢిగా నా యావులు వక్క

జంగని దాటిని

సలుగుబెద్దులకు జంగాలకు చాలదు

చౌకశించి దాటను

పయ్యావులు వురిమి నిను బాటలుగా

ద్రొక్కేని

పాతేరు నీ కింత పరుగు లేమిటికి ?

తెలియక ఆవుల ముందర తెరచాటు

ప్రెతిమె పలెను

పరువులు బారంగ నిన్ను పరామరి

శింపవలెను

మందలు మర్రిపూడి తర్లి పాతేట

కొలేరకము మేర గాను గోకులము

దిగెను

పారంగ నిన్ను మేము పరామరిశించ

వ స్తిమి

రద్దిశాయక నీపేరు రవణి మాతోను

చెప్పవే మాకును తెలిసి వుండేను

యవ్వరి బాలవు నీవు యేమిటికి

వున్నావు ?

యవ్వరు నిన్ను గొలిచిరి యెరిగింపు

మాతోను

రేపటి మజిలీకి తర్లవలె మేము

మిన్నేరు చాయను తర్లవే కడకు

ఆశకు తిరిగితివై న అంగణరో నీకు

కించితు భుక్తి పెట్టననెను కాటమరాజు

గంగ తనకు మ్రొక్కి పూజించుమనుట

కాటమరాజు కొలవనంటే గంగ

ఆరూఢిగా కదసి ఆడె నొక మాట

కవకవ నవ్వె

“యేమోయి నలనన్న ! యెరుగవు
నా మహిమ

ఆవులు యెద్దులు యాదవులు నీవు
పాకనాటి దేశముకు పాలేడు దాటి
గడచి పొయ్యేనని వున్నావ కాటమ

రాజు ?

యదుకులాధీశ్వర ! యేటి కే బుద్ధి ?
నాతోటి మచ్చరము న్యాయమా నీకు ?
గొంటుతనము బొయ్యేది గొరగాదు

నీకు

మట్టిగా పూజించవోయి కవులావుల
వెంటను

కాపాడుక వచ్చేను మడి దాటనిచ్చేను
భుక్తి పెట్టక పొయ్యేద నంటివి

భూనాథ ! నిన్ను

కొండలకు వురికింతు గోపాలకుల నెల్ల
దూడల ఆవుల తూలాడ చేతును

చేపట్టి పూజించవోయి చెలగి పాలేట
అర్థించి దక్షిణాదికి నీ యావుల

యెంటను

పాయక వచ్చేను పశుపతి రాజు !

భాగీరథి మాటలకు పశుపతి రాజు

కినిసి యా గంగతో కేరుచు పలికె

“పలు గొంటు మాటలు ప్రగ్యలాడెవు

కలకంఠిరో భుక్తి కావలసిన

దానవై తే

ఆరవెల్లి కుంభాలకు అరుదెంచు వేగ

నీవంటి శక్తులకు నిఖిలంబులోను

పప్పును కూరలు పాయసాన్నములు

కుప్పతెప్పలుగా బెట్టి వచ్చినాము

కోమలిరో ! పోవె

అగ్గడ వేతెంచి ఆరగించవలెగాక

కోపలేటను నిలచి కొలవమంటేను

సారెకు భుక్తి పెట్టను శక్తిరో పోవె”

గంగ కాటమరాజును దక్షిణాదికి పోనివ్వననుట

పెద్ద భూపతి సుతుని జూచి గంగ
పెళపెళ నార్చి

ఆదిశక్తి కదసి అప్పుడ్డిట్లనియె :

“యదువంశము రాజు : యెమ్మె నీ
కేల ?

చేరి పూజించవోయి చెలగి పాలేట

సద్దు శాయక పోతివై న సరసుడ

సలనన్న !

అపద పుట్టింతు నీ ఆవులకు నెల్ల

కరుగదు నీ మనసు కాటమరాజు :

కొసరక నీ ఆవులనేను కోపలేట ముంతు

సంగతిగా నాతోటి చలము నీకు వద్దు

బుద్ధిమంతుడవై తే పూజించు నన్ను

అడగ వలసిన వస్తువులు నా చేత

అడిగి పుచ్చుకోవలెగాక

కంటు చేసుకుంటివె న కాటమరాజు

సరసముగ దక్షిణాదికి తర్లి పోనవ్వు”

కాటమరాజు గంగను తిరిగి పొమ్మనుట

బల్లిదుడు కాటమరాజు గంగతో
పరగ నిట్టనియె :

“క త్రి బట్టుక చేత కనకశూలంబు
బిత్తరి పోవె నీ బింకాలు మాని
పుల్లయెద్దు మట్టెయెద్దు పురహరుడు
బసవన్న

కల్లరి కోడెలు గంగమైలావులు
కలకంతిరో కానవు గర్వించినావు
దేవతులు నామందకు జడదారయెద్దులు
కుర్రలు నర్రలు గుజ్జారి తరువులు
వాసిగల కన్నెకలు వారి నర్రావులు
వీరన్న వరమున బిరుదు గోసంగులు
అరిదాసుడు చెన్నయ్య అచ్యుతుని

బంటు

ద్రిష్టింప తరమగాదు దిగ్గజముల
వంటివారు

పద్మనాయుడు యర్రయ్య బలిమి
గలవారు

వామాక్షిరో యెరుగవా వారిని గెలువ
ధీమసమున యంతటి ధీరులున్నారు?

అరుపరు యాదవువులు అంబుధి

మంద

బాల పాయము నీరూపు పడుచవు

నీవు

పోగునూళ్ళమారి ! పోగుల దుండి !

పసపూత చెంపల పల్లజడలు

దూలంగ

జగడము నీకు చెల్లదు జరగవే మళ్ళి”

గంగ ఆలమందపై సేసలు చల్లగా ఆపులు అల్ల కల్లోలమగుట

భాషించి కాటమరాజును పాలేరు
దాటకుండ

నేర్చుతో వాచ్చి గంగరేవుల అరికట్టి
పచ్చని వీరసేస పశువులపై జల్లె
గడ్డించి యెద్దుల గడిదాట దరిమెను
ఆర్భాటములకు మందలు హల్ల
కల్లోలమాయెను

కుదరక ఆపులు గుంపులు గూడెను

అరిమొన గట్టుక అర్లుయె త్రి చూచెను
మందనడుమను నిలిచి మరియు

నిట్టనియె

‘నా మహిమ గంటివా నలనన్న నీవు?

యే రీతి నున్నవో యెద్దులావులును ?

ఆ రీతి నిన్ను జుట్టేది అనుమానము

గాదు

గొప్ప కొంచె మెరుగవు గోకులాధీశ!

కావరపు మాటలు కల్లలాడేవు
అబద్ధ మాడేది అదియెంత మాత్రము
నిబద్ధిగా పూజించవోయి నీకు నిష్ఠ
జూపేను'

అసుర సంహారిని జూచి రాజు
అశ్వున నవ్వి
భానుతేజమూర్తితో పలికె నొకమాట
“యెరుకవారి పడుచవో

యలనాగ నీవు ?
బుట్ట నెత్తిన బెట్టుక బూటకము
జూపేవు
ఆర్భాటము శాయకు మందలో
ఆవులు ద్రొక్కేని

కత్తి యుళిపించేవు కన్నులు ద్రప్పేవు
కరకంతుడు నా మందలో ఘనుడు
బసవన్న
ప్రత్యక్షమై వున్నాడు పదరక నాతోను
యేటివెంటను పరువులు యేటికి నీకు?
సాటిగా నాతోటి చలము నీకు వద్దు
బట్టావులు ద్రొక్కిని భాగీరథి
పోవమ్మ⁴

కుందనపు బొమ్మవలె కులకేవు సారెకు
పాలేట నిలచి నీవు బాదశిచేవు
సెలగోల సింహాలు చేపట్టరు నిన్ను
భూమండలిలో పోవె భుక్తి నీకు
పెట్టను”

గంగ తన మహిమలు చెప్పుట

భూనాథు మాటలకు గంగ భోరున
పలికె

“వినవోయి కాటరాజు! వివరంబుగాను
సందడని పొయ్యేటి శక్తినిగాను
చెన్ను మీరగ పూజలు నీచేత

చేయించుకొందు
వాడ కాట్లాటలు వద్దోయి నాతోను
బింకాలు మిక్కిలి నీ బిగువు లెల్ల గంటి
బసవన్న సాటిగా పలికితివి నాతోను
ఆ మాట యెరుగుదును ఆవులన్న నేను
మరుగుదెల్పి చెప్పేది మాటవాసి గాదు
గుట్టన వుండవోయి గుణవిశాలుండ!

మూడు లోకములు నేను ముక్కంటి
నేను

వనయంత్రములు⁵ నేను వాక్కున నేను
జప సంధ్యలును నేను జగములు నేను
తీర్థనిధులు నేను దిశలెల్ల నేను

అకాశమందు నేను అమరులు నేను
యిన్ని రూపులు తనవి యీశ్వరుడు
యెరుగును

అవుతారాల కన్న యెచ్చు యాదవ
రాజ !

కోరి పూజలు చాయవోయి
కొనసాగనిత్తును”

4, 'పారిపో వేగ' పాఠాంతరము

5, 'వననీత్రముల'

కాటమరాజు ఆడశక్తికి మ్రొక్కననుట

గంగాడు మాటలకు కల్యాణమహిపతి
నిలచి యా శక్తితో నిమ్మళాన బలికె
“మాయమారి మాటలేల మగువరో

నీకు ?

మునుపటి వార్తలు మూలమైన

మాటలు

ఆడితివి నాతోను అంగనరో నీవు
వల్లవుల వారి చేతి పూజలు వప్పినా

నంటివి

సంతోషమాయను సఖియరో మాకు
మళ్ళవే దొనకొండకు మందవెళ్ళి నీవు
పల్లెకొండ పెద్దలు పట్నాన వున్నాడు
నందుల సిరిదేవి నాతి అగుమంచి
పొందుగా పూజలు పొలతు లందరును
కొలిచేరు మ్రొక్కేరు గొర్రెల గోసేరు
ఆడశక్తి పూజలు అరమర లేక
అందుకోవలెగాక ఆడవారి చేత
ఆవుల మంద పూజలు అరవవు నీకు
యాదవులు కోపించేరు ఆవులు

ద్రొక్కేని

తియ్య బెల్లి మాటలు తిరిగి పోవమ్మ!
అక్కజముగా నీకు హస్తములే తి
మ్రొక్కను”

రాజు మ్రొక్కనన్నప్పుడు మొల్ల

సుగంధి

తిమురుచు కాటమరాజుతో గంగ

తిరుగ నిట్లనియె

“నాకేటికి మ్రొక్కవు నరనాథ నీవు?

మ్రొక్కితే బ్రతికేవు మోసములేదు

యల్లప్పుడు బస్వన్నకు యాల

మ్రొక్కుచున్నావు?

బస్వన్న యవ్వరు? పశువులెల్ల

యవ్వరు?

కంట చుట్టు యవరు? కరకంతుని

శిరసందు యవరు?

యీ జగమెల్ల యవరు?

జనులెల్ల యవరు?

పూరి నీళ్లు యవరు? భూదేవి యవరు?

వురుము మెరుపు యవరు?

వుదకమెల్ల యవరు:

ఆయుధమందు యవరు?

ఆత్మలో యవరు?

పాల సముద్ర మందెవరు?

అతని పాదమందు యవరు?

సలుపు తెలుపు యవరు?

లంకయందు యవరు?

యే బాట జూచినా యెడల సందులేదు

వుడదలవాని పుక్కిట వుందు నేనెపుడు

కుడి భుజమందు? చూసుకోరాజ!

కూర్మము మోసియున్నాను

యెడమ భాగమందు⁷ చూసుకోరాజ !

యేకమైయున్నాను

ముందు పారజూచుకో రాజ !

మూడు లోకములు నేను

యెనక మళ్ళి చూడు రాజ !

యేకమై వున్నాను

యే బాట వున్నాది ?

యే సందు వున్నాది ?

యెవ్వరికి మ్రొక్కిన యెరుగవు గాక

అన్ని రూపుల వుందును

హరిహరుల వద్దను

సాధకపు మాటల⁸ చల్లని గుఱాన

ఆవులన్న పూజించవోయి

అడుగు తర్లనిత్తును”

చలపట్టి గంగతో రాజు సయ్యన పలికె

“నాతోన యెదిరేవు రంకె లేసేవు

బిరమున వచ్చేవు పేరెములు బారేవు

పదిరేవు పదిరేవు పాతర లాడేవు

మెదిలేవు కదిలేవు మెడలు ద్రిప్పేవు

వూగేవు వూచేవు వురిమేవు గంగ

అక్కడిక్కడ జూచేవు దవడ

లాడించేవు

తక్కివు చొక్కివు తలజడలు

ద్రిప్పేవు

సారెకు వేపేవు చలపట్టి వచ్చేవు

మీరేవు కేరేవు మిన్నంటి వచ్చేవు

చేరేవు మీరేవు చెట్లెక్క బొయ్యేవు

పొంచేవు మించేవు పొమ్మన్న బోక

తరువులను తరిమేవు తప్పక చూచేవు

దేవరకై తే యీ బుద్ధి దేశాన లేదు

లఘువున వచ్చేవు లంచమడిగేవు

యెరి సైవో జడిసైవో యెళ్ళు నామంద

దొమ్మరిదాని వలె దొరకొని ధరమీద

పాడేవు ఆడేవు పల్లటి లేసేవు

పల్లదా లాడేవు పండ్లు గొరికేవు

యేగిరాలాడేవు యెడ్లు ద్రొక్కేని

యెన్ని బోర్పిములు బోయినా

నీ కేమి కడ్డమ్మ ?

కోరి పూజలు శాయను గో సులము

వెళ్ళుమ!”

గంగ కాటమరాజుకు తిర్ల పెంట రోణమును జ్ఞప్తిచేయుట

కాంతమునితో⁹ గంగ కదసి

వాదించెను

“ఆవుతన్న నా తోటి హంకార

మేల నీకు :

మరి సైవో తొల్లిటి మాటపట్టు నీవు :

నీవు యెరుగుదువో యెరుగవో

యెరిగింతు నీకు

7. ‘భుజమందు’ పాఠ

8. ‘సాధకములు మాని’ పాఠ,

9. ‘కాంత సంహారి’ పాఠ

కల్యాణమందున కడుచిన్న
 బాలుడవై యుండి
 యెదక వొ స్తివి రణము
 యేదేండ్లనాడె
 కల్లి నడుమ గంగరేగుల బయట
 ఆర్థపెంట రణమందు
 అల్లిమాని వద్దను
 సాహసుడు మీ తండ్రి
 సమిసి యుండగాను
 కానక మీ తండ్రిని ఆ కల్లిమధ్యమున
 రెయ్యిన్ని పగలుగా మీ తండ్రిని
 రెణమందు వెదకి
 నెలవులు గానక వృక్షమునీడను
 గూర్చుండి
 పలువరింపుచు నీవు దేవతల
 ప్రార్థన శాయంగ
 ఆ గగన మధ్యమున నుండి కల్లికి
 దిగి వస్తినీ
 నిలిస్తినీ నీ యెదుట నీవేమంటివి రాజ ? కాపాడుక వచ్చేను కలకాల మందు”

మరి స్తివో? యీమాట నీమనసున
 లేదో ?
 పెద్ద రాజును జూపమంటివి పెట్టే
 నంటివి భుక్తి
 కల్లలాడితివి రాజ! యేపాటి గణుతి
 కెక్కేవు?
 నాటిమాటలు నాటికి చెల్లెనో నీనాలుక
 పొడుగాయెనో
 చెడ్డతనము వచ్చీని శంకింపకున్నావు
 ఆపాటి వాడ వయితే యాదవరాజ !
 యేది నీ మహిమ యెద్దులను తర్లించు
 నాయాగ్న చాతను న్రావులెల్ల
 మేత నీళ్ళు లేక మెడవిరచి యున్నవి
 కోడెలు అర్చనంచి పూరి కొరకంగ లేవు
 లేగలు పాలులేక లేశమాత్రమును
 తర్లలేక యున్నవి వాటి తల్లుల దగ్గరకు
 మేను వాడి పశువులకు మెట్లు మిదసెను
 వద్దు పూజించవోయి వల్లవుల రాజ!
 కాపాడుక వచ్చేను కలకాల మందు”

యరగడ్డపాటి పోట్లాటలో గంగకు తృప్తి కలిగింతునని
 కాటమరాజునుట

మదన వల్లభుడు 10 గంగతో మరియు
 నిట్టనియె
 “మంచిమాటలాడితివి మగువరో నీవు
 ఆర్థపెంట రణాన నేను అన్న
 మాటలును
 తప్పుదనటె నేను తరుణి యిటు
 వినుమ !
 యేటిమీద ఆరునెలల నాటికి యరగడ్డ
 పాటను
 శత్రువుల నెల్లను చెరిగి చెండాడి

భూతశంబున నీవంటి భూతాల కెల్ల
యిక యెనకటి ముచ్చటలు యేల

చెప్పెదవు?

వల్లమ్మ గొలిచె నంటివి వస్తువలు

యిస్తానంటివి

యలమంచి తావంటివి యెరుగుదురు

పెద్దలంటివి

పూని యీమాట నీబుద్ధిలో నుంచు

ఆ రీతి పంపాద్రీ అయ్యలనాడు

దేశము విడచి యీ దేవతాభక్తిని

అరుదెంచ దలచిరి అయిదుగురు

నాడు

పంపాద్రీలో పాళ్ళు పంచేటి కొరకు

దివాణములో వస్తువలు దివ్య

భూషణములు

మంద నడుమను వుంచిరి మంచి

వస్తువలెల్ల

దొడ్లనడుమ పల్లికొండ దొరసినట్లు

గాను

అయిదు వాకిళ్ళుదీసి ఆవుల పంచిరి

అందరికి అన్నిపాళ్లు సరిపోవగాను

అధిక మయిన పాలు వొకటి ఆవుల

మంద నడుమను

ఆవులు యేనూరు అర్థమొక కొంత
బంగారు జలపోత పషిణి పూజల పెద్దై
మందనడుమ నుంటేను మరి యవ్వరికి

పొతులు పోక

అందుక విచారించుక అయిదుగురు

రాజులు

ఆడబిడ్డను బిలచి అశ్శము యిచ్చి నారు

కొమరక్కతావచ్చి గొబ్బున నిలచి

అన్ని వస్తువలు విడచి మాయత

కొమరక్క

ధనముపెద్దై యెత్తుక దాచుకొన్నాది

కొలిచేను కొమరక్క గోరతి నెలను

ఆడబిడ్డకు అల్లెమిచ్చినామని అతివెరో

మేము

తిరిగి ఆశించరాదు దివ్య పురుషులు

మెచ్చరు

కోరిమా పెద్దలు కొమరక్కకు

యిచ్చినామనిరి

యలనాగ మాతోను చెప్పి వున్నారు

పూజలు యే తావున పుచ్చుకున్నావు

ఆ తావుకే పోయి ఆరగించవలె గాక

నీళ్ళ నడుమ నిలచి నీరజనేత్రి !

గొప్ప మాటలాడకే కొలువను నిన్ను”

గంగ కాటమరాజుకు అంబరీషుని సాటువ చెప్పుట

వల్లపుల రాజుతో గంగ వయ్యన

బలికె :

“వోయి కాటమరాజు : వనది

గాంభీర్య !

మూలెకె మాటాడితివి ముమ్మాటికి నన్ను

వినిపింతు యీమాట వృత్తాంత మెల్ల

తిరమందులు కొలిచేరు తిరిగి

పొమ్మంటివి

కొమరక్కకు అశ్శెమిచ్చినామని

కొలువ నంటివి నాతోను

యే రీతి కొలువక యెట్లు పొయ్యేవు?

ఆ సాదు నీకు తెలపేను ఆవులన్న!

వినుమ

ఆవులు జగత్తుండు లేక అమృతము

లేక

కొండ బెళము నందు గోవులు

వున్ననాడు

ఆ నాటికి హరిహరులు ప్రార్థించి

ఆనతిచ్చిరి నాకు

ఆవలకు కర్తలు యాదవులు

మునుపు

వారిచాత పూజలు వలసినట్లుగాను

యిచ్చేమని నమ్మించిరి యిలమీద

దేవతలు

అంభోజి బెళమున అనేక యేండ్లు

వుంటిని శాపంబు పూర్ణితమాయ

శాపంబు చెల్లెను జగతికి దిగివస్తినీ

ఆవులకు దిక్కుగలిగె అంబరీషులు¹¹

పుట్టిరి

కామధేనువలు లేక కలియుగ మందు

జగతి నడువదని దేవతలు

తలపోసిరి

హరియ రాజులు ముగ్గురు¹²

అరుదొంచి బెళముకు

ఆచ్ఛోటన నిలచి అంబరీషుని¹³

బిలచిరి

ఆవులకు రాజుగమ్మని అభయస్త

మిచ్చిరి

మునులతో బలికిరి ముగ్గురు దేవతలు

తమ నిజరూపులు మందలో నిల్పెద

మనిరి

దేవతలు మందలో పుట్టిరి జగపతి

గంపింప

శిముడు బసువన్న శ్రీహరి బొల్లావు

కమలజగర్బుడు పుల్లెడ్డు కన్నెకలు

తరువులు

గంగమైలావులు మనతతరూపు

సురులు దేవతలు యెద్దులు సుందరీ

మణులు

దేవతలు యెద్దులు దేవేంద్ర

మొదలుగాను

యారీతి బుట్టించిరి యాశ్వరులు నాడు

భాగీరథమ్మను ప్రార్థించి నన్ను

తెరువు యిచ్చిన బెళానకు ధేన్వుల

కళ వచ్చెను

పాషాణమై వున్న ఆవులకు ప్రాణాలు

వచ్చెను

అప్పుడు సంతోషించి అంబరీషుని

బిలిచి¹⁴

అప్పుడు నా చేతికి అప్పగించిరి నాడు

11. 'అంబుధులు' పాఠాంతరము

12. 'హరి హరాదులు ముగ్గురు'

13. 'అంబురుడు' పాఠాంతరము

14. 'అంబురుని బిలిచి'

గంగ నా మారని కరకంతుడు
చెప్పెను
ఋషికి రాచపట్నము రుద్రుండు
గట్టెను
అడ్డబొట్టు యీబూది అరుడు 15
ధరియించెను.

తిరుమణికాపు జేసి శ్రీవిష్ణు గోత్రాన
స్తిరమండులని పేరు పెట్టిరి వేగ
పశుపతి సింహాసనానకు ప్రధాన
పట్టణము గాను
విజయాంభోజునికి గట్టెను విష్ణు
దేవుండు
అతని వంశమువారు హరి
దాసులైరి

పీఠ ఆంభోజుడు శివపూజకు
భక్తుడాయెను
శైవులు వల్లవులు, చెన్నుని దాసులు
స్తిరమందులు 16
హరి కట్టడి చేసిరి హరి హరారులు
నాడు
వల్లమ్మ కోడండ్లు నజితె లైదుగురికి
పొత్తుబోకయుండంగ పొలితి
తానపుడు

వల్లమ్మ కొమారై చక్కతె కనుక
ముగ్ధుకూతులి చాత చక్క ముద్ద
బెట్టించెను
నీలకంతుడివి నీవు నిజరాజి తాను

యిందుకు బేదము లేదు యినవోయి
రాజ !
నరనాథ ! భుక్తి పెట్టవోయి నాకు
ఘనుడివి గాను !"
పరుగున నవ్వొచ్చి రాజు పల్లవ
నేత్రితో

పల్లవనేత్రితో పలికె నొక మాట :
"గాయక మేటికే గంగరో నీకు ?
వురుములు వురిమేవు వుదకము
బుట్టించేవు

రాగతనమున పచ్చేవు రాతిపై నెక్కి
రాతిపై నెక్కివు రంకెలు వేసేవు
ఆరేవు కూర్చేవు ఆవులు ద్రొక్కిని 17
నీ మహిమ జూపితివి నీరజనేత్రి :
నా మహిమ జూడుమా నర్రావులెల్ల
కోపాన వున్నవి కోడెలు సహగాను
యర్రయ్య సెలవు లేక యెద్దులు
నిన్ను

యేమనక వున్నాని యెప్పు నాముందు
సాధిపసి వున్నావి తరువులు నీవు
పూగితే పాలేట వుదక మెల్లాను
అడనుగా ద్రొక్కిని అది యెంత
మాత్రము

పెల్లురికి పాలేరు పెద వొర్రుగాను
భరషము కురిసెను వాగులు యేరు
లాయ
నీ మనసున వుంచకే గంగరో! నీవు

15. హరుడు
16. 'స్తిరమందులు' పాఠ భేదము
17. 'బెడికేని' పాఠ భేదము

కామదేనువులు త్రొక్కేని గంగరో !
చూడు

వాడుగో యర్రయ్య వచ్చేని చూడు
వీరుగో గోపాలుకులు యిటు

చూడవమ్మ
పంతము నీకు చెల్లదు పాలేరు విడచి
తొలగవే కడకు త్రొక్కేని

యెద్దులు¹⁸

ఆవులు యేటికి అరుదెంచెనైన
నీళ్ళనడుమ మెదలకుండా నిన్ను
మట్టు బెట్టేసి

పదరకు వెళ్ళవురుకు పాలేరు దాటి”
నలనన్న మాటలకు నవ్వెను గంగ :
“ఆడితివి మంచిమాట ఆవులన్న

వినుమ

యవ్వరు కొలిచిరి యెరిగించు మంటివి
చెప్పేను యీ మాట జననాథ

యినుమ¹⁹

తొల్లి నీపెద్దలు దొడ్డగా నన్ను
తుమ్మపూడి యలమంచి త్రుశేముగా
వుండంగ

ఆవుల వల్లమ్మ కొలిచెను యాదవ

కాంత

ఐది వారిచేతి పూజలు చెల్లిన వెనుక
వల్లమ్మ కోడండ్రు వసిత లై మగురు
సీతమ్మ, పెద్దమ్మ, సిరిగల కాంతలు
యరనూక, నలనూక, నందుల సిరిదేవి
పట్టి పూజలు గొంటిని పంపాద్రీశోను
ముందు కొలిచిన వారికి ముదమొప్ప
నేను

అమితమైన వస్తువులు యిస్తేని అడిగి
నట్లుగాను

పశువుల మేపులకు పాలేరు దాటి
పరిణాన బోవుచున్నావు పాకనాటి
దేశమునకు

నరనాథ పూజించవోయి! నాకన్న
ఘనుతవు

కోడెలు అమ్మకానికి కొనసాగి రావు
పుల్లరికి కాసైతే పుట్టించలేవు
వెంబడి²⁰ వచ్చేను యేరు దాట నిచ్చేను
కొదవలేని రొక్కం కోట్ల
పరియంతము

నరనాథ : కూడబెట్టేను నమ్మ
నామాట

గంగ కాటమరాజుకు వసుదేవుని సాటువ చెప్పుట

యవ్వరి బాలవని యాల అడిగితివి? యెరుగవా నా గురుతు యేమోయిరాజు?

18. ‘త్రొక్కేని ఎద్దులు తొలగవే కడకు’ అనిన గణభంగము లేదు.

19. వినుమ

20. ‘వెంబడి’ అన్నచో యతిభంగము లేదు

మందు నందుని యింట ముద్దుల
పట్టినై
వుండంగ యెరుగవా వుర్వీశ నన్ను?
అందుకు ఆనమాలు చెప్పేను
యాదవరాజు
వక కార్యము కొరకు వనర జన్మించి
వుంటిని రేపల్లెలో వుర్వి గంపింప
మామను చంపుట కొరకు
మాయవేషమున వచ్చి
పుట్టవా మధురలో వుండరీ
కాంతుండవై
అతని మహిమకు వెరచి అంత
పరాక్రమము లేక
పారిపోయి వచ్చిన వారి ప్రెక్కె
లేపాటి ?
మామకు వెరచిన మాట నీమనసున
లేదా?
యెరిగినందుకు యాల
యదుకులాధీశ :
పల్లదాలు పలికేవు పాలేటి వాడ్డున
తల్లిదండ్రుని వొప్పగించి తర్లితివి
పట్నంబు²¹
దరలోను రేపల్లెలో దాగేనని వొస్తవి
యేరులు వుప్పొంగె యగవుబ్బె
యమున
ఆకాశము మ్రోసెను అవని ఘూర్ణిల్లె

సురులు వెరగందిరి చుక్కలరాజు
జడిసెను
అంధాకార మాయెను అపనీశ! నాడు
వసుదేవుడు వెరగంది వాక్కున
నన్ను
యేమని ప్రార్థించినది యెరుగవా
రాజు?
కన్నులు తెరువని బాలుని కడతేర్చు
మనెను²²
ఆనాటికి వసుదేవుడు అనేక విధముల
తలచి మ్రొక్కడా నాకు ధరణీశ :
తనకు
యెమ్మెగా నీవు నాతో యెదిరించినావు
అలానాడు మ్రొక్కినందుకు యాదవ
రాజు!
విలసితముగ తెనువు యిస్తిని నాడు
న్యాయముగ క్రిష్ణమ్మును నా మరుగున
దాస్తిని
ప్రాణాలు రక్షించుకుంటివి
పగవారిని గెలిస్తవి
అందున నాగురుతు యరగరు
యాదవులు మీరు
యదు వంశమును నేను అనేక వేల
యేండ్లు
కాపాడుక వస్తిని కడతేరిస్తిని నేను
పిల్లకాలువలు యెంతని బింకమాడేవు

21. 'పురిటిల్లు' పాతాంతరము

22, రక్షించుమనెను (దరిచేర్చు)

కాల్వలే నదులుగా జేతు గంగ నాపేరు
రానిపోని మాటలకు రచ్చకెక్కేవు
భూనాథ! పూజించవోయి నీకు

బుద్ధులలేదు?"

కరకంతు రాజితో రాజు గ్రక్కన
బలికె.

"ఆడ వేల్పువు సీకింత అసురతన
మేల?

లేని మాటలు పుట్టించేవు నెశవులు
యెతికేవు

కోపంబు చేసేవు కోడల తరిమేవు
కేకలు వేసేవు గద్దించ వచ్చేవు
గుంటిమీద యెక్కేవు గుడ్డెరజేసేవు
వేతులు జాచేవు పేరి వాచ్చేవు
కలకల నవ్వేవు కల్లలాడేవు

బిరబిర వచ్చేవు బిగువు చూపేవు
వాడులు చేసేవు వలదు పోవమ్మ
వాగులెంబడి వున్నావు వంటింగ నీవు
పేలేవు పెరిగేవు పెక్కులాడేవు
జంకేవు బొంకేవు జగడ మాడేవు
సారెసారెకు తిరిగేవు సలపట్టి వచ్చేవు
మరుగులు దెలిపేవు మద్దు లెక్కేవు
కొంటె చేతలేగాని కోమలిరో నీకు
స్థిర బుద్ధి లేదాయ దేవతవు కావు
యీసారి²³ నను జూడు విధమెల్ల నిన్ను
ఖండింతు యాదవుల చాత నిన్ను
కదలకుండాను
అశించక యిప్పుడు నా ఆవుల
మంద విడచి
పోవమ్మ సీకింత ప్రొద్దే బోదు!"

గంగ అచ్చలను గర్జనలు పరచుట

అచ్చట నిలచి గంగ ఆ రాజును
జూడంగ
కోపించి అదించి కోపాన అరచి
పురిమిన అవుల పురికించి తలిమె
కొమ్మలు వంచుక భేన్యలు కొట్ట
మిట్టాడెను

మెరుపులు బుద్ధెను మేములు
గ్రమ్మెను
ప్రళయ వాయువులు విసిరి పట్టెను
వర్షములు

పారెను నడలెల్ల పశువులకు మోపాయ
పోణ్ణి పాలేరు పొర్లి పారసాగెను
పరచలు ముంచెను వాగులు నిండెను
కనుకెత్తి పాలేరు కానుగలు ముంచెను
గుంటిమీద వుదకము కొండల
పొడుగున

పొలుపార వెల్లి బుట్టి పొర్లి పారసాగెను
ఆవు లేగను గానక అరసంగసాగెను
శంఖిని మందంత చల్లాచెదరమాయ
మందలు ముంచెను మద్దులెక్కి పూచెను

కోడెలు చీదరగొట్టి కొమ్ములు వంచెను
చిల్లరై పోయెను పశువులు చెల్లెక్కి
పురికెను

మందలు వుద్ధరించెను మందలావులు
తడిమెను

యాతలాయెను ధేన్మలకు నీరు వెల్లి
విరిసెను

అరినిక్కులాయెను యెద్దులకు ఆకాశం
పురిమెను

మోరలె త్తి చూచి మొద్దుపారి నిలిచెను
నలనన్న యెదుట నధిక కోపమున
అపరూపమున గంగ అప్పుడిట్లనియె:
“యేమోయి రాజ ! నీమంద చూడు

యెద్దులు చూడు
ఆవులేగను చూడు అరవంగ లేక

తెప్పలై నీళ్ళపైన తేలాడుచున్నవి
ఆపద పాలేట నీ ఆవులకు బుట్టెను
కరగదా నీ మనుసు కాటమరాజ !

యాతూరి ననుజూడు యిదమెల్ల
నిన్ను

ఆవుల యెద్దుల యాదవుల మిమ్ము
ముంతును పాలేట ముమ్మాటికి నేను
మారుమాటాడకు మాధవ నతిదన్న!
గొబ్బున పూజించవోయి రాజ !

“ కోరిన వస్తువులు యిచ్చేను ”
సోమవంశమున రాజు సోద్యంబు
గాను

ఆతూటిగా నిలచి అప్పుడిట్లనియె :

6)

“ భద్రదాటి ! వినవమ్మ పాలేడ నీవు
గట్టిగా పూజలు కావలసినదాన వైతేను
బుద్ధిమంతునితోను పోరు నీకేల ?

శ్రీపిష్టు బొల్లావు దిగ్గజము లెద్దులు
హరిహరారులు మంద అలివిగాదు నీకు
గిరి కూతురు పెండ్లి గినిసి యాడిన
యట్లు

బసవవాహనుడు వాడుబో బసవ
న్నను చూడు

రుషులు తపస్సులు రుద్ర గణాదులు
పురహర ప్రమథులు భూపతి మందన
సలుగులెద్దులై జన్మించె సంగతిగా
నప్పుడు

అష్టదిక్పాలకులు కావిలి యాదవుల
మందకు

దిమ్మరి ! వగలమారి ! దిష్టించి చూడు
యక్కడ నీలవేణివో

యెమ్మొకతై వో కాని
సోలేవు పేలేవు సొమ్ములు దూలంగ
గాంభీర్యము నీకు లేదు గద్దించ వచ్చేవు
గుట్టున పోవమ్మ కొలవను నిన్ను ! ”
యెద్దులు పాలేటికి యేతెంచి రాగాను
గరిమితో దొనకొండ గంగమ్మ యవుడు
మొగధీరుని కాటమరాజును

మోసపుత్తు ననుచు
రాజుయెదటికి శక్తుల రమ్మని పిలిచెను
పతివులు పుట్టెను పాలేటి వెంట :

గంగ శక్తి దేవతలను రప్పించుట

“అంగనరో రావమ్మ ఆరవెల్లి గంగ!
మందలావుల వురికించు మర్రిపూడి

దనుక

చక్కని వేగుచుక్క ! సఖియ

రావమ్మ :

సలుగుటావుల వురికించు సాకిరేల

గంగ :

కోరిన వరములు కొంగు బంగారమై
కోడెలావుల వురికించు కొమలేటి

గంగ :

పరుగున రావమ్మ బట్టుపల్లె గంగ !
పయ్యావుల పోకుండ పదిలముగ

వుండు

నాకు తోడు రావమ్మ నంద్యాల

యల్లమ్మ !

నడియేటికి వురికించు నర్రావుల నెల్ల
మావురమ్మ : మారెమ్మ : మాంకాళి

దేవి :

కమ్ముక రారమ్మ : ఆవుల గడి

దాటకుండ

ముద్దుచెట్లెల రావె ముత్యాలదేవి :

స్తీరమందులవారి ధేనువలు తిరిగి

పోకుండ

చిన్నారి పొన్నారి చిట్టేలి గంగ !

రాజు ఆవుల వురికించు రామతీర్థము

వరకు

మలుభమ్మ ! పోచమ్మ ! మహ

మ్మాయి! మీరు

మంగోలుపాడికి ఆవుల మళ్ళించ

రమ్మ :

కొల్లాపురి రావె కోపలేటి గంగ :

కోడెలు ఆవుల వురికించు గోపాలకుల

నెల్ల

కామాక్షి రావమ్మ కావేటి గంగ:

యెద్దుల తర్లిపోకుండ యేటికి

తరుముడి”

తన తమ్ముని పోతురాజును దాయంగ

బించి

అక్కలకు తమ్ముని అరుషించి పిలచెను

“కోడిపుంజుల తోటి కోలాటకాడ :

మేకపోతుల తోటి మేలాటకాడ :

గంగలకు తమ్ముడ ! గావు పోతున్న :

పొంగుబారి యెద్దులను పోకుండ నిలుపు”

అందరికి సెలవిచ్చి గంగ

అర్భాటము చేసెను

కూడిరి శక్తులు గుంపులు గుంపులుగ

పేరెములు బారుచు ఆవులముందర

వేట్లాడ²⁴ సాగిరి

ఆర్భాటములు చేసి గంగ గుంటిపై

కెక్కెను

ఉక్కులు చీకట్లు గప్పి దిగ్గజములు

వణికెను

శూలంబు జళిపించ సుదులు	గోపాలకులు ఝడిసిరి కొల్లాయ మంద
యరగందిరి ²⁵	ఆవుల యెద్దుల యాదవుల జూచి
పోలేక యెద్దులన్ని పోటురంకెలు	పక్కిన సవ్వెను భాగీగధి గంగ
వెసెను	అక్కజముగ గంగ ఆరుభటము చూచి
నాలుకలు చాచుకొని నర్రావులెల్ల	కాటమరాజు
కడుపులుబ్బి పడెను కళదప్పి యంత	మంద గోపాలకుల జూచి మరివేగ బలికె:

కాటమరాజు శక్తులను ధిక్కరించి ఆలమందను వీరుదాటించుట

“జడదారు మండలి! జట్టి బోయిన	యరయ్య! చట్టివారి యరణ్ణ ! మీరు
గోపన్న! ²⁶	పెద్దిబోయిన రామన్న ! చల్లవారి
పరువునబోయి శక్తుల పట్టితెండి	యరయ్య
మీరు!	సలుగుటావుల తోలుడి సాక్షి తప్పకుండ
ముత్యబోయిన పాపన్న! ముంగర	తప్పక ఆగుండు తలకోలలు వేయుడు
రంగయ్య!	పట్టిగ కడలచేసి పశువుల తోలుడి”
ఆవుల తరుమకుండ అరకట్టుడా	అని యిట్లు సెలవిచ్చి యాదవుల బంపె
మీరు!	పొందుగా ప్రార్థించిరి బొల్లావు
శంకుదార మల్లయ్య! చెవుల	బసవన్నను
నారయ్య :	ఆ వెళ అవతారమూర్తులై
జడలు తూలాడేటి శక్తులబట్టి	అకలంకముగ వచ్చి
కానుగుల గట్టండి గట్టిగా మీరు!	ఆవులన్న ముందర అటువేగ నిలచి
కొండగొడుగు ఎంగట! గోవుదార	బసవన్న రంకె వేసె పశువులెల్ల లేవ
లక్ష్మమయ్య!	బొల్లావును చుట్టుకొని ధేన్యలు
ముందల ఆవుల తోలుడి ముస్తీదులై	పోడెములు తొక్కుచు
మీరు	సలుగు పెద్దులకు కళవచ్చి చొకళించి
యరణ్ణ యెద్దుల యేర దాటతోలుడి	దాచెను

²⁵, వెరగందిరి

²⁶. ‘జడదారు గోపన్న జట్టిబోయిన మండలి’ పాఠాంతరము

కోడెలు తరువులు గోపాళవర్గము
యెరుదాటిన యెద్దులు యేకరంతు
లాయను
ఆవల రవధూళి ఆకాశము గప్పెను.

ఘూర్జిలెను భూదేవి కొండలు ద్వంస
లె తెను²⁷
లింగంకొండ వీరులు నిలచి చూచేరు

గంగ మట్టిపెయ్యను గుంటి క్రింద దాచుట

నురులు వెరగందిరి చొక్కెను గంగ
మళ్ళవాయను పశువులు గంగకు మరి
వశము గాదాచు

తిరుగ వక బుద్ధి తెలసెను
త్రిపుర సంహారికి

అల నీలవేణికి అసురసంహారికి

పరుగులు బారంగ గంగకు

పైచెమటలు పుట్టెను

యెద్దుల రవధూళి యేకజడల గంగకు

కప్పెను నిండార కావూరి రీతి

రాల్చుచు నిప్పులు రాశిపై ధుమికి

ఆవల నడుమ మట్టిపెయ్యను

అరుంధతి రీతి

పొదులుచు పోగాను గంగ పోడెమున

తొక్కుచు

నీళ్ళనడుమ లంకించుకొని నిలిపెను

గుంటికింద

తరువులు గుంటికింద దాసి వేగంబె

ధాచుణి కక్కటిల్లంగ తాండవమాడె

పంకజనాభుడు కాటమరాజు పాలేరు

దాచెను

కోడెలు యెద్దులు గోపాళవర్గము

సర్మలాన గోకుళము వచ్చి

లింగంకొండవద్ద నిలచెను

ముందల గోకుళము మురువైన యెద్దులు

మాంకొండ మేరగాను వారి

మందలు దిగెను

నీలకంఠుడు బసవన్న లింగముద్ర

ఎద్దులు

పోయిరాజుకొండ యెక్కి పోటు

రంకెలు వేసెను

గంగరేగులు చుట్టుక గంగ

మైలావులు

శిలలు చూచి యెద్దులు తిరిగి

ముమ్మారు

బాలు బాలున అరచెను పశువులు

దిగి వచ్చెను

సల్లా పిన్నయ్య సకలభోగమున వచ్చి

సాగల కొండపాటి మేరగా వారి

సంపదలు దిగెను

పాలేటికి దక్షణము భాగంబు నందు

పాటికి దక్షణము భాగంబు నందు

కొండకు తూర్పున భాగంబు నందు
యేపెల చెలికెలో యెల్ల గుడార్లు
యెల్ల గుడార్లు యెత్తించె హేమాద్రి
రాజు
హస్తమానము ఆయ్యెను ఆవుల
మందలు నిలచెను
గోపాలచంద్రుండు కొలువుగుడారు
లోను

కొలువు దీర్చి వుండంగ గోపాళ
వర్గము
పెద్దమంద కంపటిలు పేరు గల
యాదవులు
క్షేమంబు కాటమరాజుతో చెప్పవచ్చి
నారు

కాటమరాజు మట్టిపెయ్యను వెదకించుట

“రఘురామ చంద్రుండ! రాజు
కాటమరాజు!
మట్టిపెయ్యను వెదకితిమి మన
మందలో లేదు
పాలేరు వెదకితిమి మన పశువుల
మంద చూసిమి
అపరూపమై వున్నది ఆవుల
మందలోను”
నరనాథుతో చెప్పి నవ్వె ఆ రాజు
గంగమహిమ దెలిసి ఘనుడు
కాటమరాజు

గోపాలకుల పిలిచి గొబ్బున పలికెను
“యే జాడన వున్నదో యేగంబె మీరు
జాడలు కట్టుడి తరువును వెదుకుడి”
అని చెప్పి ఆ రాజు హాచ్యైర్యమంది
భావింప ధనుముకొండ పల్లజడల గంగ
ఆవును గుంటికింద అమరంగ నుంచి
గుండెక్కి ఆ గంగ గుణ్ణాన ధుమికి
వాలవాలా యని వాలలాడి వచ్చెను
గుంటికింద తరువును కూర్మితో నిలిపి
వాలాయముగ బుజ్జగించి వచ్చెను గంగ
నిజరూపు గై కొని నీరజనేత్రి పలికెను:

గంగ, కాటమరాజుకు మల్లికాదేవి సాటువ చెప్పుట

“మల్లికాదేవి తొల్లి మహాభక్తురాలు
నీవు చంద్రగుప్త పర్యవేక్షకు
సెలగి వేలిన నాడు 28

మగువ నీ మందను మాయధేనువై
పుట్టెను

అరవై వేలేండ్లు పూజించి ²⁹
 శంభునికి అమరత ³⁰మార
 గించెను

పాలారగించి శిముడు పర్వతముల
 యందు
 కైలాసము యిచ్చెను కపిలాపు
 వరములు

ముందల కలియుగమందు
 కామధేన్వరో! నీవు
 యదువంశమున వొలురాజు

యెలమితో బుట్టును
 వలు రాజు కులసతి వారణాసి కన్నె
 వారణాసి కన్నెకు వరము లిచ్చి
 వున్నావు

ఆమె గర్భమునందు ఆవుల వొలు
 రాజుకు

పోలురాజు పుట్టెను
 కామధేనువులై కరకంఠుని కృపను
 ఆవుల మందలో పుట్టెను యాదవుడై
 ఆవుడు

అతనికి సాయముగాను అందరు ఆవుడు
 మందలో వున్నాము మాయవేషమున
 నీలకంఠుడు బసవన్న లింగముద్ర

యెద్దులు
 ప్రమథగణాదులు పశువుల మందలోను
 సలుగు టెద్దులై జన్మించె సంగతిగా
 నవుడు

వారి సతులు ఆవల వరుసతో పుట్టిరి
 యేకాంగులు కోడెలు తన రూపు
 గంగమైలావులు

యెద్దుల యీ రీతి బుట్టించెను
 యీశ్వరుడు నాడు
 పూజ చేసి పోతివైన భూనాథ నీకు
 మంచిది

నన్ను కొలవక పోతివైన గోకుళము
 రాజును

పెన్న యీ సందున పెట్టింతు" ననుచు
 ఆ రూపు మన్నించి ఆవురూపు దాల్చి ³¹
 తరువును గుంటికింద తగ నొప్ప గించి
 ప్రళయకాలమూర్తి వుండె పాలేట నంత

పోలురాజు గంగను ప్రార్థించుట

ఆరాత్రి ³² పోలురాజు అమృత
 భోగలింగము
 ఆవులన్నతో గంగ ఆలిగి వుండ
 గాను

లింగాలకొండ నుండి నిజలింగమూర్తి
 తర్లి వొచ్చి జొన్నవిని సన్నుతిన ³³
 నిలచి

29. 'పూదించి'

30. అమృత

31. 'చేసి'

32. 'ఆవుల'

33. సన్నిధిని

ప్రార్థనజేసెను పోలురాజు   కోరి పూజలు గొంటివి గోకుళము
 భాగీరథి గంగను:   వెంటను
 “శరణె భయంకరి! శరణె శంకరి!   కాటమరాజు కొలువడని కపటంబు
 శరణె పరంజ్యోతి! శరణె భవాని   వుంచకు
 శరణె గవిరీశ్వరి! శరణె జటాజూటి!   బాలలు యెరుగరు నిన్ను పట్టి
 శరణె జొన్నవి గంగ! శరణె   పూజలు శాయను
 పల్లవపాణి:   తరమునాటి వేల్పువు దయ
 శరణె పల్లవపాణి: శరణె పరం   వుంచవమ్మ
 జ్యోతి:   మందలు అరికట్టకు నీ మనసున
 ఆవుల మందలు నీవమ్మ! అలుక   వుంచకు
 నీకేటికి:   కార్యము ముందల వున్నది గంగరో!
 ప్రాణమే నీసొమ్ము భక్తి   యెరుగవా?
 వుంచవమ్మ :   తరుణి గంగవు ధలామేశకు
 కోపంబు శాయకు గోపాల్కులమీద   యాదవుల రాజును
 అమ్మా! నీ బాలలు యాదవులు మీ   తెప్పించేను మీసేవకుల రక్షించ
 వారము   వమ్మ !”
 యదువంశమున నీవు అనేకవేల
 వేండ్లు³⁴

గంగను కొలువుమని పోలురాజు కాటమరాజుకు కలలో చెప్పుట

అని యిట్లు గంగను అటు   తనయుడు కాటమరాజు తగు
 శాంతపరచి   వేడ్కతోను
 మరి వెనుక పోలురాజు మందలోకి   నిర్మలాన గుడారులో నిద్రించగాను
 వచ్చి   మారుట శంభునివలె రాజు
 శ్రీ మహాదేవుండు శివలింగమూర్తి   మతియందు చెప్పెను

ముందర బసవన్న లింగముద్ర
యెద్దులు
గోపాలుకులు కదలిరి గొడుగుల
నీడన
పద్మనాయుడు ఆవులన్న భరుతుడు
యర్రయ్య
బీరన్న చన్నయ్య బిరుదు
గోసంగులు
చట్టివారి యర్రయ్య సాహస
ఘనులు
గంగను వేడను కదిలి రందరును
ముందల రెణభేరి ముక్కమ్మి
కుంతలము
నరగలు వీరణాలు
నాగసౌరములును
బూరగలు కొమ్ములు భూమి
గంపింప
ఆరూఢిగా మ్రోగ యాదవులు
కదిలిరి
నరనాథు కదిలెను నడిచె డమామీలు
పారేటికి ఆవులన్న భాగీరథిని వేడెను
ఆనందభరితుడై అరుదెంచె నచ్చటికి
వొలురాజు మనోహర ముని వొనర
సంత్రము జూచి
మాయకుగ మట్టెపెయ్యును దాచి
గుంటికింద
భావింప ధనుకొండ పల్లజడల గంగ
వాలాయముగ గుండెక్కి యెదురుగా
నవుడు

గాంభీర్యముగ గంగ కనక పుట్టము
గట్టెను
గుత్తముగ దొడిగెను కుసమ పువ్వుల
రవికె
మగటమున కిరీటము మంచి భూష
ణాలు
అమరంగ ధరియించి హస్తమున
బట్టెను
ముంజాత కంకణము మునువైన
చక్రము
వక చాత శంఖు వనరంగ బట్టి
ఆయుధము వకచాత అంబు వకచాత
శూలము వక చాత సురటి వక చాత
కత్తి వక చాత గద వక చాత
వినపకోల వక చాత వీరై వక చాత
అసుర పునికెల పేర్లు అమరిన
సింగాణి
పషిణి అంబులు పట్టె నొక చాత
గదా ఆయుధము గంగకు
కనకశూలంబు
ఆరూఢిగా బట్టెను అభిరౌక మాత
అమరగా గుంటిపై ఆనంద మాడుచు
వుండెను యాదవులు రాగ వున్నంత
మెరసి
చక్కన మొకమున సన్నపు
సిరినవ్వు
పషిడి పుత్తడిబొమ్మ పగడపు కొమ్మ
లింగాలకొండకు యెదురుగా
నిలచెను గంగ

చల్లని వేళను సరుసుడు నలనన్న
బాగీరితి సరసను పశుపతి నిలచెను
కంపటీలను శిశి బిలచి గ్రక్కున

బలికెను:

“హస్తమానముగాక తలికె
యాదవులార మీరు
పొంగళ్లు పొంగించుడి పొందుగా
మీరు”

అని చెప్పి ఆవులన్న ఆదిశక్తి
గంగకు

సంపూర్తిగా పూజలు సకల

యాదవులు

చేకొని యెదిరించిన జాన్నవికి
యిపుడు

పాలతో గుంటిపై జలకంపు లార్చి

నీళ్ళతడి యొత్తి నిండు వొన్నెల
చీర గట్టిరి

వాలుజడల గంగకు కంఠమాల

సొమ్ములు

వురువున ధరియించిరి వురువైన

సొమ్ములు

మల్లెలు విరజాజులు మంచి గేదంగులు

పువ్వుల దండలు భుజకీర్తులు

ధరియించిరి

ఆభరణములు ధరియించి ఆవులన్న

నిలచెను:

ఆరగింపులు గంగకు అర్పించివేగ

సాంబ్రాణి ధూపములు సాలుగ

వేయించిరి

కాటమరాజు పద్మనాయుడు గంగను ప్రార్థించుట

విండు వేడుకతోను నీరజ నేత్రి
పద్మనాయుడు ఆవులన్న సద్భక్తితో
నిలచి

ఆరూఢిగా ప్రార్థించిరి ఆదిశక్తి
గంగను:

“హర హర శాంభవి! ఆదిలక్ష్మి
గంగ!

త్రిపుర పురములు నీవు దిగ్గజ
ములు నీవు

మాల్యవంతములు నీవు మహాపర్వత
ములు నీవు

ప్రళయ వాయువులు నీవు

పరంజోతివి నీవు

పరంజోతివి నీవు పరమేశ్వరివి

నీవు

మూడు కన్నులవాని సతివట ముజ్జగ

ములు నీవట

జంట కంటను నీవట 40 సకలంబు	యేకపూజలు ముందర యేనుగ
నీవట	మెదడులు
మింట కంటను నీవట మిగుల	పరిపూర్తిగా గంగ పెట్టింతు నీకు
వేల్పువు నీవట	తిమిరేటి రాజుల శిరస్సులు గొట్టి
కల్పవృక్షము నీవట కామధేనువు	దొరకొని నీకు తోరణాలు గట్టిస్తును
నీవట	గుర్రాల బారుల నరికి గుట్టలు
సాగరములు నీవట సంజీవు నీవట	వేయిస్తును
కాశీపురము నీవట ఖడ్గంబు నీవట	అమితముగ గావించును ఆరగింపులు
సురగణములు వేంచేయ సురకీర్తులు	నీకు
మెచ్చ	ఆవుల పోలురాజు పగలు మాకు
మునుల ప్రార్థన నుండి మూడులోక	అనుకూలమయితేను.
ముల నుండి	నరపతి శిరస్సులు గొట్టి రాసుల
పాపసంహారివి పాలేటనుండి	పోయిస్తును”
పూజలు మా చాత పుచ్చుకోవలసి	అని యిట్లు గంగను అతిశాంతపరచి
దిట్టముగ మందలో నిష్ఠలు చూపితివి	ఆవులన్న పద్మనాయుడు అతిశాంత
హర హర శాంభవి! ఆవుల రక్షించు	పరచి
మట్టె పెయ్యను మా కిచ్చి	నిలచి ప్రార్థన శాయగాను నీరజనేత్రి
మన్నించవే గంగ	ఆవులన్నతో వీరగంగ అప్పు
అర్ధపూజలు యిప్పటికి అమరెను	డిట్లనియె
నీకు	సంతోషమున పొంగి ఆడె నొక మాట:

కాటమరాజుకు గంగ పంచలింగాల వృత్తాంతమును తెలుపుట

“పశుపతి! నలరన్న! పాలేట నన్ను	పూజలు అంటేను భూలోకమందు
కొలువక మునిగి సలమున బోతిరి	రాజు! విను కాటమరాజు! నన్నెరుగవు
మీరు ముందెరుగలేక	గాక!

కర్తను పాలేటికి కావని మీరు
తావులు జేసుక తరాతరమందు
లోకస్తులై మీరు అయిదుగురు
యరగడ్డపాటను

పూని తపస్సులై హరిహరుల
మెప్పించి

నెలవుగా వుండంగ నేర్చున వచ్చి
చండప్రచండాలు శంకరులు వారు
చెరుకూరు యేలుచుండిరి జపతప
ముల చాత

వారిలో వారికి వైరంబు పుట్టె
మహా విద్ధము చేసి మడిసి

రచ్చటను

దివ్యఋషి దివాకరఋషి దీర్ఘఋషి
మహేశ్వరఋషి

వీరు భక్తులు గనుక శిముడు

ప్రత్యక్షమై

వారితో పలికె నొకమాట యిటు

వినుడి

కైలాసము యిప్పుడు మీకు లేదు

యేదో తరమున యదువంశమున

పుట్టి

అందరు కర్తలై మీరు అంబరుషులై

పుట్టి

ఆత్మ సంతానము కలిగెనని సకల

భోగములతోను

కరకంఠ భక్తుడు కలియుగానకు

శంభుడై నీమీద హరివిష్ణు లీలను

హరివిష్ణు లీలను అల్లుడున్నాను
యతీశ్వరులతోను యరగడ్డ పాటను
హరుడు నమ్మించినందుకు అంకసరి
పుట్టిని

అంకసరి పుట్టిని హరి కృప వలన
కలియుగమందున కామధేనువులు

కలసి

అమోర యుద్ధముచేసి ఆవులతో

ప్రాణాలు

వొప్పగించకగాని అందరికి ముక్తి

లేదు

అని యిట్లు నమ్మించి హరిహరుల

నాడు

అడిగనుక పాలేట ఆనాటి పెద్దలు

తమకు మోక్షము లేదనిరి

శిముని అడిగి పుచ్చుకొన్న ఆదిశక్తిని
నేను

పట్టి పూజలు గొందు పశుపతి నీచేత

యేష్యమెరిగి పుచ్చుకొందు

యెరుగవుగాక

కాటమరాజు! యీ స్తశముగాచితి

నేను

పాలేరు ధనముకొండ యరగడ్డపాడు

అయిదుగురు పెద్దలు అందరిని నేను

తెచ్చివుంచి నేను వెలసి ముందెరిగి

ప్రాణాలు అయిదుగురు

పంచలింగాలకుగాను

వున్నార కాటమరాజు! వుర్నిలో వెలసి

పలుకరు యిప్పుడు పశుపతి! వినుమ పల్లికొండను
 పాకనాటి దేశమున నీవు పశువులు అరుషించి మీరంత అన్నదమ్ములును
 మేపుక పల్లికొండ రాకగాని పలుకరు
 తిరిగి భూమెల్ల స్తిరపతులు⁴¹ లింగాలు
 సేవించి చండ్రపచండాలుగా శంకరుని
 మగిడి పాలేటసు మందలావులు వంశమున
 నిలచినపుడు పుట్టినారు అమరలింగాలు
 దొనకొండ రాజులు దొరలు మునిషునుమలవారు

గంగ కాటమరాజుకు సెలవిచ్చుట

పగవారు దక్షిణాదిన వట్టజాలక ఆవుల మేపుక పోలురాజు పగలు
 వున్నారు సాధించి
 ఆ భూమిలోకి పోయి అరుదెంచి మీరు క్షేమాన రమ్మని" సెలవిచ్చెను గంగ

కాటమరాజు గంగకు చెయ్యెత్తి మ్రొక్కుట

ఆవులన్న పశునాయునికి ఆదిలక్ష్మి అందరిని దీవించి అక్షింతలిచ్చెను
 గంగ అమరంగ యాదవులు గంగకు
 పట్టుమా వీరశాసన పెహత గంధము అస్తములెత్తి మ్రొక్కిరి
 చెలగి రాజులకు యిచ్చెను చెయ్యెత్తి ఆదిలక్ష్మి గంగకు పూజలు చేయుచు
 మ్రొక్కిరి నుండిరి యాదవులందరు
 వేయిన్నూరు కోట్లు యాదవులకు శ్రీ మంగళం...
 యేకజడల గంగ

కాటమరాజు దక్షణాది ఆవులమేపు

(‘ఆవుల మేపులు-దక్షణ కాండం’ లేక ‘జన్నివాడ కథ’)

కాటమరాజు తాను సాధించిన పగలను

బంధువర్గమునకు తెలుపుట

శ్రీరాము వంశమున సిరిసంపదలు	శశి భాస్కరుని వంటి చిన్నతమ్ముని
గలిగి	బిలచి
(వారి) మందలోపల గలరు మంచి	యెలమితో (రమ్మని) పెయ్యల
సజ్జనులు	వెర్రయ్య బిలచి
ద్వారావతి మొగరాజు (తన)తమ్ములు	కరి (వీర) వైరులకు గనుడు కరి
తాను	యావుల రాజు
ఆర్చి భూముల నెల్ల ఆవులు మేపిరి	తమ్ముడా రమ్మని నశనన్న బిలచి
అయోధ్య మొగరాజు అన్ని	జలాచంద్రుని బట్టి చట్టలు చీరిన
దేశములు	అట్టి భీముని నెలవు ఆవుకుల మరది
గో(వు) గణములకు మేత కొదవ	చట్టవారి యర్రయ్యను (రాజు) దగ్గ
లేకుండ	రకు పిలచి
ఆమెత చేయించి(నాడు) యాదవ	బల్లిదురు వేగరు బహు విక్రమ
రాజు	పరులు
తన గోకులములోనున్న తగిన	కల్లలాడని సత్యగణపు నిల్లినగ
బంధువుల(ను)	చల్లవారిని రాజు బామ్మతో పిలచి
పొందుగ బిలిపించి పొసగ	పంటవైరుల తుస్మి తలలు కండ్రించి
నిట్లనియె—	మీరిన మారాజు మేటి తమ్ముడనంగ
అసమాన ధీరుడైన ఆవులన్నకు	బీరినాయుని అత్యంత ప్రేమతో
మరది	బిలచి
ప్రభగల వేట్కతో పద్మనాయని	మంద గోపాలకుని మరియు
బిలచి	మన్నించి

కంపటిలను పిలి(పిం)చి కవుగిటికి	అంచితంబుగ కవులావులు
చేర్చి	పంచుకొని పాళ్లు
యాకర్ణ ముప్పులను వేట్కతో బిలచి	అంచితంబుగ పుణులై అటు
పెద్దలను బిలిపించె (రాజు)	చెల్లినారు
పెద్దరికమూన	వారిని చంపిన వారిని (తా జెప్పెద)
మనవి చెప్ప దొరకొనెను మాధవుడు	వినుడి
ఆవులన్న	ముతాత పగవాణ్ణి మొత్తివేసితిని
'ముందు మన పెద్దలు మూడు	తమ తాత పగవాణ్ణి సంహరించితిని
లోకములు	సింహాద్రి (రాజు) పగవాణ్ణి చీలి
కదనిల్పె వలురాజు గనుడు	వేసితిని
మన తాత	పెద్దిరాజు పగవాణ్ణి పెరికి వేసితిని
అతని కొమాళ్లు యెంచితే అతి బల	యరనూక (రాజు) పగవాణ్ణి
దేవులు	యేపణగించితిని
పంచమ యేదాంతులు బల్లిదు రేగురును	నలనూక (రాజు) పగవాణ్ణి నరకి
మించిన దేశాద్రిపతులు మెచ్చి	వేసితిని
కొనియాడి	

కాటమరాజు సిద్ధిరాజుపై పోలురాజుపగను తీర్చుకొన గోరుట

పోలురాజు పగవచ్చె (తమ్ములార!)	వారి భూములకు వచ్చివలసినట్లుగను
పోరాదు మనము	పుల్లరి ధన మొప్పి పెన్న లోపలను
వాడు (దగ్గరకు) వచ్చెను సిద్ధిరాజుల	కల్లలాడకుండ (దేవగణంబులు)
వారికి మనకు	సాక్షులున్నారు.
పొందులు చేసికొని పోరాదు మనము	యల్లదేశములు మన కథలు
అమ్మ (సిరిదేవి) వద్దనంగ	యెన్ని కెక్కవలెను
(పాకరాదు) ఆవుల మనము	పాప లోపల(మన) సత్యము పాటి
అగరులమై వస్తామి వారి భూములకు	పుండవలెను

వాప్పు తప్పులు లేకుంటే(గాని)
 వుచితంబు గాదు
 తగువు గెలిస్తేగాని ధర్మంబు గాదు
 పత్రాలు చించక (కాని) భాష్యంబు
 గాదు
 సిద్ధిరాజు మనము సత్యమున వుంటే
 (వారికి) వడబడ్డ (పుల్లరి) ధనమెల్ల
 వప్పించవలెను
 వరహాలు వక రాశి వంచించక పోసి
 మాడలు వక రాశి మంచివ్వగాను
 యడగర్ల చేతను యెంచివలెను
 సిద్ధిరాజును పిలచి (మనము) చెయ్యి
 పుచ్చుకొని
 'మా(వద్ద) పుల్లరిధనము మీకు
 చెల్లిస్తామి
 నీరును పుట్టిన పూరెల్లకు నీవు మా
 కిస్తావు
 నీరున పుట్టిన వాడవు నీవు సాగాను¹
 నీన్ను కొనుక్కుంటామి నీవు మా
 సొమ్ము

నిన్ను నీరు చేయక నిలువ మిచ్చోట'
 (అని) పగదెల్పి కయ్యంబు
 (ముందు) బలిమి చేతాము(గాని)
 అదాక మేపుడి (మన) ఆవుల చేత
 (నెల్లూరి రాకకు) కందుముతో
 మేపరయ్య (మన)
 కవులావుల చాత
 పశువులు (వచ్చే) వచ్చేనని భూమి
 పారిపోవలెను
 యేటిమీద ఆరునెల్లు యడ చేసి
 భూమి (వచ్చినారు)
 యడ చేసిన షరతు యాడాది
 వెళ్ళెను
 కడచేసి పోదాము (యా భూమి)
 కవులావులు మేపుడి
 చెరిగి యీ భూమిని చేలు సాగాను
 మెయ్యనియ్యండన్న (గోపాలకులు)
 మేలాయెనని వచ్చిరి

యాదవులు నెల్లూరి భూములలో తమ కవులావులను
 మేపుట

యగవిడిచిరి కవులావులు పంజుము నాగవారము పరగ
 యారాళముగను² నున్నది
 నెల్లూరు పడమట గన్నవరమయ్య యేపులి యలగర్రు యరగుడిపాడు

మరినూడు రేమాడు మరి మల్లెపాడు
యీమల భీమవరం యెలిముద్దపాడు
కోటి గుంపులపల్లి కోటేలపల్లి
రాక్షగుళ్ళపాడు రావుల కొల్లు
గంటి కోటపాడు కంపమడుగుల

యగవిడిచిరి కవులావులు యారా
శముగను
ఆ రాజుమంద నావులు పరవడిమేసె
పెన్నవెట గోకులము పేరుసాగి
నడచెను

పాడు
పడమట వెలుగొండ పంచలింగాల
కొండ
కరివెద్దు యోకురవ కంభమ్ము
స్తనియ
ఆదూరు పండ్రేల అన్నిటోయనిపల్లి
(మీరగను)

విరివిగా ఆ పెన్న విడిమేల నుండి
జన్నెవాడదాకా జమిడి గుడారులు
యెత్తించెను రాజు యే కొడువ లేక
మించిన పడిగల మీగడాంబరములు³
అంచితమ్ముగాను గుడారులు
అమరంగ యెత్తించెను

కాటమరాజు తనవారికి భూరిదానము లిచ్చుట

పడిగలు గొడుగులు పంచమారూఢి
మడదులు గొలువంగ మన్నీలు
దొరలు
పెన్నలో స్నానమాడి ప్రేమలు గూడి
బాలబాడిరి గోపాలురు ఆలమ్ములు
గూడి
స్నానములాడి చాలించి దొళ⁴
వస్త్రములు గట్టిరి
తిరుమణి తిరుమార్జము తిరుమందులు
ధరియించిరి
యీభూతి వల్లవులు యేట్కతో
ధరియించిరి

సూర్యప్రభానులు సొంపుతో జేసిరి
బ్రాహ్మలకు దానమిచ్చిరి (తన)
ప్రధానులు తాను
శాస్త్రగంధము అక్షంతలు సొంపుతో
అలది
భూరి దానంబులు పొసగంగ జేసి
మంచి గంధంబు మరుదులకు పూసి
కస్తూరి తమ్ములకు కలయంగ పూసి
వస్తువులు దెప్పించి వారికిప్పించి
లక్షలకు దేదిన పక్షల కడియాలు
సక్కని తన రాచ తమ్ములకు నిచ్చి

3. మేఘడంబరములు

4. ధవళ

చెక్కిన (నవ)రత్నాల చావంపు
కడియాలు
మక్కువతో తిరుమందుల మరుదులకు
నిచ్చెను
తీరైన కిరీటకములు తిరుమందుల
వారి కిప్పించెను

మాణిక్యాల కిరీటకములు మర్లవారి
కిచ్చెను
చెంకును చక్రాల కిరీటకములు
చల్లవారి కిచ్చెను

కామరాజు జన్మవాడ గుంటి నెక్కుట

యెల్ల రాజుల కీర్తి యెక్కువగాను
గొల్లరాజులకీర్తి గోత్రకుల
పాపనుడు

దట్టముగ విరిమేల పట్టు గుడార్లు
మందలాలు యెగసి మదనవల్లభుడు
గుంటు దిరుగ వాడు గుడార్లు

చల్లనివేశను జన్మవాడ గుంటికి
చేరంగ వచ్చెను కులశేఖరుడు తాను
ఆ గుంటికి రాజు అనశ్వరించి మొక్కి
'యీ గుంటితో సాటి యేవాటికైన
పాటింప జగతిలో పరగంగ గలద?'
అనుచు దగ్గరకువచ్చి ఆశీర్వాదించి
మొక్కి

యెత్తించెను
నిచ్చెళ్ళు జేర్చించిరి నిడిగంటి గుంటికి
బ్రాహ్మలు దీవింప బట్టు పొగడంగ
నిడిగంటి గుంటెక్కెను నిర్మల
చరితుడు

నిచ్చెండ్లు గావించి నిడిగంటి గుంటికి
ఆపైన మేగడాంబరములు గుడార్లు
యెత్తించెను

ఆపైన గోపాలుకులు పట్టు సాలక
నెక్కిరి

(మెరసి ఆమీదను) పడిగలు
గొడిగలు పట్టుటెక్కెములు

వుత్తములు కొందరు 'గోవుగో'యనిరి
చెలగి పల్లపులంత 'శివశివా' యనిరి
కొందరు గోపాలుకులు 'గోయింద
(గోయింద)' యనిరి

కాటమరాజు పద్మనాయునితో చదరంగమాడ దలచుట

గుంటెక్కిన సలసన్న కూర్మితోడుతను "యినవయ్య వెప్పేను యిప్పర్ల
పద్మనాయుని బిలిచి ప్రార్థించి పలికె: నాయుడ!

యింటి అరున చరిత్ర! యిను	యిట్లాగనె నలనన్న యివరంబుగాను
రామ వేంద్ర!	“విను పద్మరాఘవ: వీరు వారనక
యిప్పర్ల పోతునేడు గర్భరత్నకార:	వోడు గెల్పులుండవలెను (మనము)
మందలో ప్రధాని: మరిది	ఆడినందులకు
పద్మరాఘవ:	కేడువచ్చిన యబులాకు మనము
యినుము గంధర్వ గనుడ! (యినము)	కోరుకోరాదు
విన్నవించెదను	యెందుకు సద్రాంగము
(యా)జన్నెవాడ గుంటిమీద	యెల పుచ్చరాదు
సద్రాంగము ఆడవలె (మనము)	శశి రామచంద్రుండు చెలగి
యెల్లరాజులు ఆడే చద్రాంగము	వుండన్నాళ్లు
యాడుగాదు మనకు	(తన) పశువులు కాస్తీమి
బారెడు బాసికాలు చేత పట్టవలదు	ప్రఖ్యాతిగాను
మనోగ్నాన మేర్పరచి (మన)	అనుమాన మేటికి అరగడియలోను
మందను తర్లించి	బ్రాహ్మణ్ణ అడిగినగాని శద్రాంగము
అట్టి యెద్దులపేరు యేనుగులబారు	ఆడరాదు నాయుడా”
కూడి యావులపేరు గుర్రాలబారు	అనిన గోపాలకు లప్పుడేపోయి
చెలగి గోపాలకులు చిత్రకారులును	నెల్లారి పడమట ఆ దినమంతయు
పెదబిళ్ల యాకరులు పెద్దసేదార్లు	తిరిగి
ముష్టిగల కంపటిలు ముంగలబారు”	[ఆ] కాటమరాజుకు కరములెత్తి
(అని) సద్రాంగ జలమును జయ	మొక్కిరి
మేర్పరచిరి	“యెందు వెతికిన బ్రాహ్మణుండు
పసిణి బాసిబాలు పట్టుకొని చేత	మందుమార్గ మాయెను”

పద్మనాయుడు కాటమరాజు శౌర్యమును ప్రశంసించుట

అని విన్నవించగ ఆ పద్మరాఘవుడు	“కడల చుక్కల రాజ! (వో)
అశ్వున తా నవ్వి అపుడిట్లగనియె:	కాటమరాజు:

యీపాటి పనికి బ్రాహ్మణుని యేటికి
అడిగితివి?

(అక్కడ) తనకోటలోపలికి దట్టించి
యురికి

పాతాళ భూమికి పరుగున పోయి
పోయి దేవతలందరిని పొగడమని
మెప్పించి

అయిదు వస్తువులు మూడు
బిరుదులు

పట్టించి వస్త్రవోయి పశుపతి రాజ!
మఞ్జవతారమున (వస్త్రవోయి)
మనద వల్లభుడ!

పొడమెగసి వస్త్రవి (వో)
భూపాలకుండః

అటిమంటి నాడు నీ కనుమానము
లేదు

యీపాటి పనికి బ్రాహ్మణుని నేమిటికి
అడిగితివి?

పూర్ణ నరనాథ
పరుడ!

క్రవర్తులనైన

ప్రభువులనైన

ధరణి

లోపలను

భద్ర రాముడవు

నీవు

మలు బరగిన

ఘనుడవు (నీవు)

చెప్పితివి యీమాట వొప్పరాదు
తనకు

గొప్ప దుర్గమ్ములు కొట్టి సాధించి
జాత్ర నాడు సాధించి జయమేసు

కొంటివి

(చక్ర) కూటముల దేవరాజుల

కొట్టి సాధించి

భూచక్రాల బిరుదులు పొందుగా

నీవు

పుచ్చుకొని వస్త్రవోయి భూపాల

కుండః

కొంకణ దేశమును కొట్టి సాధించి

వకిణి కీలుకొమ్ము వసుధపై

చెల్లిస్త్రవి

పరకీర్తి ఘనుడవు అరవకట్టు

రాజ్యమున

అవుల మేపించిన అనాడు సాగాను

బ్రాహ్మణ్ణి పిలిపించి బలమడుగుదా

మన్న రాజువు గావు

యాభైయారు దేశములు యెద్దు లావులు

మేపించిన నాడు సాగాను

బ్రాహ్మణ్ణి పిలిపించి బలమడుగు

దామన్న రాజువు గావు

యాభైయారు రాజ్యములు యను

వంటి వంటె-

అంగ, వంగ, కళింగ, కాశ్మీర,

కాంభోజి,

కామరూప, సవిర, సౌరాష్ట్ర,
మహారాష్ట్ర,
మగధ, మాళవ, నేపాల, కేరళ,
చోళ, పంబెళ్ళ, గౌళ, మళియాళ,
సింహనందన, ద్రవిళ, కర్ణాట,
కర్ణాట,
కూర్ణాట, అహనాట, నాట, రయ్యాట,
పులింద, కుళింద, విదర్భ, విధేయ,
బమిళిక, బర్బర, కేయక, కొసరక,
కుంతల, కొరత, శూరసేవ, వంగ,
తెంకణ, కొంకణ, మత్స్య, భద్ర,
సైంధవ,
వాచ్య, హరిసిత, గుజ్జరి, యౌవన,
జాలవిందు, సప్తరసిందు, ఔబ్య,
జన్మ,
విశేష, మాళాహళ, నేపాళ, మాగధ,
పాంచాల, చోళ, మృత్యు, పుళింగ,
శూరసేన, వంగ, బర్బాట,
గాంధారి,
కాశ్మీర, కూరిసెల, బంగళ, గుజ్జరి,
సల్వ, సింధు, కొంకణ, వంగ,
సివంగి, వంగ, లలాట

అననౌప్పు యాభయ్యిఆరు
రాజ్యములు
ఆవుల మేపించిన ఆనాడు సాగాను
బ్రాహ్మణ్ణి పిలిపించి బలమడుగుదా
మన్న రాజువు కావు
నీరు మాటల కోన, నిప్పుల కోన,
పాముల కోన, తేళ్ళ కోన, విషపు కోన
కారుచిచ్చు కోన, చీకటి కోన, వస
నాభి కోన,
మాతంగి పవ్వతం మహాశక్తుల
కోనలోను
ఆవుల మేపించిన ఆనాడు సాగాను
బ్రాహ్మణ్ణి పిలిపించి బలమడుగుదా
మన్న రాజువు కావు
యీపాటి పనికి బ్రాహ్మణ్ణి యేమిటి
కడిగితివి ?
యీ అక్కర కొరకు బ్రాహ్మండు
యెక్కడా లేడు
నీమాట వృథగాదు నిజమౌటగాని
నీమనోగ్ధానమున వక అవుసర
కార్యము పుట్టక పోరాదు
జన్నివాడ గుంటిమీదను సద్రాంగము
జయములేదు రాజ!"

పల్లికొండ పెరుమాళ్ళు బ్రాహ్మణవేషమున కాటమరాజు
వద్దకు వచ్చుట

అనిన కాటమరాజు అపుణ్ణిగనియె

"కీడుగానియ్యి మేలుగానియ్యి

ప్రతిగ్నై సద్రాంగం పట్టియాడ
వలెను”

అనంగానే పెన్న పాంచముననున్న
పల్లెకొండ పెరుమాళ్ళు

బలం చెప్పతానని బ్రాహ్మడై వచ్చెను
తన మతిలోను సంతోషించి తల

పోయ దొడగెను :

యల్ల దేశముల (ఆవులు) మేపించి
(నాడు) యాదవరాజు

చెల్లంబో ! నెల్లూరికి చేరంగవచ్చెను
జన్నెవాడ గుంటిమీద చద్రాంగము
ఆడుచున్నాడు

ఆడిన సద్రాంగము అనుమాన
మాయెను

(వారి) పశువులమీద (సూర్య)
గ్రహణం పట్టనున్నాది

(ముంగల కోయ) బోయలనుండి
పోరు పుట్టనున్నాది”

ఆ కాటమరాజు అడిగెనుగనక
సత్యంబు తమకని పల్లికొండ
పెరుమాళ్ళు

బలము చెప్పతానని (తానే వక)
బ్రాహ్మడై వచ్చెను

ధారుణేశ్వరు కడకు భోరున (పల్లె
కొండ వున్న దేవళంబు) వెడలెను

కాషాయవస్త్రాలు కనకకమండలాలు
పషిణివన్నె నుదుట పట్టెపర్థనము

దండాపు కోలకు తగిన కై వళ్ళు

మెండైన జపమాలిక మెరుగు జంజెంబు

గొబ్బున వకచాత గొడుగొప్ప బట్టి
దర్భవుంగరములు తగ వ్రేళ్ళ బెట్టి

అక్షంత పుటికలు అరచేత బట్టి

చెంగావి వలిపంబు చంక పుస్తకము
అవుధరించుకోని అటువలెనే (పల్లె

కొండ పెరుమాళ్ళు) వెడలి

బలము చెప్పతానని (వక) బ్రాహ్మడై
వచ్చెను

ధారుణేశ్వరుడు కడకు

దబ్బున వచ్చెను

‘శుభమస్తు’ అని వచ్చి శుభ

ముహూర్తమున

రాజువున్న గోకులము సొరబడి

వచ్చెను

గోవులు గోపాల్కులు గొబ్బున

చూచిరి

పశువులు కంపటిలు భావించి చూచిరి

గొల్లిండ్ల (దాను) గూర్చుండి కుల

పావనండు

కాటమరాజు(వున్న)కడకు ఘనుడు

రాంగాను

కాటమరాజు బ్రాహ్మణుని పూజించి బలము చూడుమని కోరుట

బ్రాహ్మణుడు వచ్చెనని భటులు	చెలువొప్ప నమస్కారంబు చేసి
చెప్పంగ	యిట్లగనియె :
అమాటవిని (కాటమ)రాజు ఆనంద	“యెచ్చోటనుండి నీవు యేతెంచి
మున బొందెను	నావు ? వో బ్రాహ్మణయ్య !
గొప్పన సద్రాంగము గుండు దిగ	యేమి మీ దివ్యనామంబు యెరింగించ
వురికి	వయ్య !
బ్రాహ్మణునికి యెదురుగా భక్తితో	యిచ్చోట కేతెంచిన యేమి కార్యంబు
బోయి	(తమ) వల్లవులు తిరుసుందులకు
కన్నంత ముసుమొక్కి గనత	పయనమైనాను
తోడుత తెచ్చి	(గాచ్చార) ⁸ బలము చూడవయ్య
స్తానంబు చేయించి (సన్నద) సద	వో బ్రాహ్మణో త్తముండ !”
రాంగముపైన	అని ఆనతివ్వగాను యాదవులజూచి
కూర్చుండబెట్టెను మలపావనుండు	తీరుగా అందరిని దీవించి పలికె
(అస్తరు) ⁹ పన్నీరుతో బ్రాహ్మణుని	బంధుజన గోపాల పరివారంబు దాను
పాదములు గడిగి	గ్రంద మచ్చంతలు ¹⁰ కడుకొని
తనపైన జల్లుకొనెను ధారుణీశ్వరుడు	దెచ్చెను
చల్వగంధ పుష్పములు చందనము	
అలదెను	

బ్రాహ్మణుడు యాదవవంశ క్రమమును వివరించుట

దీవించి బ్రాహ్మణుడు దివిజులుప్పొంగ మంథార ధారుండ ! గంధర్వభుసుడ
 “(వో)యాదవ గాంధీర్య ! అఖిల (విశుమ)
 వినోద !

మీ యాదవవంశపు చాలు

అవుతారము వినుడి :

ముందు మీజన్మంబు మూలమట్టుగను
కందువతో చెప్పెను(మీ) కథ యెల్ల
వినుడి

మంథాద్రి (గిరి సముద్రము) తర

వంగ మరి గోవు పుట్టె
గోవుల యెంటనే(గో)వుల రక్షకుండు
(పుట్టెను)

గోవుల రక్షకుండు కొనితెచ్చిన
ఆమృతము

హరిహర దేవాదిదేవతలకు పంచి
పెట్టించెను

ఆ యుగం పొడిమారి ఆదియం
దుండెను

గోవుల రక్షకునికి జయంతుడు యని
వక కొమారుడు జన్మించెను

ఆ కొమారునికి అగసనందనుండు
అని వక కొమారుడు జన్మించెను

అగసనందన కొమారుడు సింహ
నందనుండు

సింహనందను కొమారుడు అగస
నందనుడు

అగసనందను కొమారుడు
ఆదినారాయణుండు

ఆదినారాయణుని కొమారుడు

బ్రహ్మ

బ్రహ్మ కొమారుండు ¹¹బృంగు

మహాముని

బృంగు మహాముని కొమారుండు

అమృతుండు

అమృతుని కొమారుండు ఆది విశ్వ

బ్రహ్మ

ఆది విశ్వబ్రహ్మ కొమారుండు

సూర్యుడు

సూర్యుని కొమారుడు చెనేశ్వరుడు

చెనేశ్వరుని కొమారుడు నయ

నేంద్రుండు

నయనేంద్రుని కొమారుడు కాల

శంకరుండు

కాలశంకరుని కొమారుడు

త్రీశంకరుండు ¹²

త్రీశంకరుని కొమారుడు

హరిచ్చంద్రుండు

హరిచ్చంద్రుని కొమారుండు

లోహితాస్యుండు

లోహితాస్యుని కొమారుడు

దుందుభానుండు ¹³

దుందుభానుని కొమారుడు

యవనాశ్వుండు

యవనాశ్వుని కొమారుండు

మహందాత ¹⁴

మహందాత కొమారుండు

కృతాసంధనుండు ¹⁵

11. బృంగు 12. త్రీశంకరుడు 13. దుందుభానుడు 14. మహందాత

15. కృతాసంధుడు

కృతాసంధనుని కొమారుండు
దాత్యసంధనుండు
దాత్యసంధనుని కొమారుండు

కకస్తుండు¹⁶

కకస్తుని కొమారుండు కల్మష
బాంధవుండు¹⁷

కల్మషబాంధవుని కొమారుండు
అమిత సత్తుండు
అమిత సత్తుని కొమారుండు
ఆంబరీషుండు

ఆంబరీషుని కొమారుండు సోముండు
సోముని కొమారుండు డిల్లీబు¹⁸
డిల్లీబుని కొమారుడు బగిరాజు
బగిరాజుని కొమారుడు రఘు
రఘువు కొమారుడు భాస్కరుడు
భాస్కరుని కొమారుడు అగ్ని
వరుండు¹⁹

అగ్నివరువి కొమారుడు శ్రీగ్రగతుండు
శ్రీగ్రగతుని కొమారుండు బసాసు
బసాసుని కొమారుడు మగిలి
మగిలి కొమారుడు పులివారి
పులివారి కొమారుడు ధీరుడు
ధీరుని కొమారుడు యక్షధీరుడు
యక్షధీరుని కొమారుండు కుక్షి
కుక్షి కొమారుండు వినకుక్షి²⁰
వినకుక్షి కొమారుండు విస్సట
విస్సట కొమారుండు హరి

హరి కొమారుండు హర్షుడు²¹
హర్షుని కొమారుండు దశరథుడు
దశరథుని కొమారుండు

శ్రీరాఘవుండు
శ్రీరాఘవుని కొమారులు కుశలవులు.
కుశలవుల కొమారుండు

కుంచ గోపాలకుండు
కుంచ గోపాలకుని కొమారుండు
సర్వేశ్వరుండు
సర్వేశ్వరుని కొమారుండు

కేశ గోపాలకుండు
కేశ గోపాలకుని కొమారుండు
ఆనంద గోపాలకుండు
ఆనంద గోపాలకుని కొమారుండు
వసుదేవుడు

వసుదేవుని కొమారుండు
శ్రీకృష్ణుండు

శ్రీకృష్ణుని కొమారుండు మన్మథుడు
మన్మథుని కొమారుండు

ఇంద్రదేవుండు
ఇంద్రదేవుని కొమారుండు ఆనంద
సేనుండు

ఆనంద సేన్సుని కొమారుండు
అంభోదు

అంభోదు కొమారుండు మట్టంబోధి
మట్టంబోధి కొమారుండు వీరంబోధి

16. కకుత్స్థుడు

17. కల్మాషపాదుడు

18. దిలీపుడు

19. అగ్ని వర్షుడు

20. వికుక్షి

21. అజుడు

వీరంబోధి కొమారుండు

విజయంబోధి

విజయంబోధి కొమారుండు

రాయంబోధి

రాయంబోధి కొమారుండు

చంచుంబోధి

చంచుంబోధి కొమారుండు జలంబోధి

జలంబోధి కొమారుండు కనకంబోధి

కనకంబోధి కొమారుండు

యయాద్రి²²

యయాద్రి కొమారుండు కవులావుల

గంగురాజు

కవులావుల గంగురాజు కొమారుండు

ఆవుల భూపతి

ఆవుల భూపతి కొమారుండు ఆవుల

అమృతయ్య

ఆవుల అమృతయ్య కొమారుండు

ఆవుల వలురాజు

వలురాజు కొమారులు అయిదుగురు,

వారు యెవరంటే-

సింహాద్రిరాజు, పెద్దిరాజు,

యరనూకరాజు, నలనూకరాజు,

పోలురాజు,

యయాద్రి పెండైన కొన్నాళ్ళకు

బ్రాహ్మణుడు కాటమరాజు పూర్వజన్మ వృత్తాంతమును

చెప్పుట

కృతాయుగమాయెను త్రేతాయుగ

మాయెను

తెరియాట 28 వెళ్లెను రాజు

తేజంబుగాను

అసురుసురు మని దప్పిక జిక్కి

ఆ కాట నిలచి

విషసర్పంబును రాజు వెనుకంట

వచ్చి

అక్కడ శుక్రాచార్యులు అతికూర్మి

బిడ్డ దేవయాని

రాక్షసేశ్వరుని కొమార్తె రమణి

శర్మిష్ఠ

కారణమున యయాద్రి కైకొనె

నిద్దరిని

వారి యిద్దరికి యదు తుర్వసు

ద్రుహ్య

అను పూరు లనువారు అయిదుగు

కొమాళ్లు

యదు వంశమున పుట్టిన యాదవులు

మీరు

పురహరుడు వంశమున

పుణ్యాత్ములు మీరు

వారిలోని వారే వల్లవులు

తిరుమందులు

వై నవై నాన సూర్యవంశము మీది

కృతాయుగమాయెను త్రేతాయుగ

మాయెను

ద్వాపర యుగమునాటి ధర్మాత్ములు

మీరు

ఆదిమూర్తులై జన్మించి యాదవుల
 యింద్ర
 యిలవెల్ల సరదోలు యిప్పటిప్పటికి
 గోవురూపమై జన్మించె
 గోయిందమూర్తి
 సురులు గోపాల్కులై సౌగసుగా
 పుట్టిరి
 సురకాంతలు గోపికా సుందరులై
 పుట్టిరి
 విష్ణుతో జన్మించి (గోపాల) వీరులై
 తిరిగిరి
 ద్వాపరము నాటి బిరుదులు
 దక్కించు కొనిరి
 నందుని కుమారుడవై నారాయణ
 మూర్తి!
 దూడల గా న్నివి తొణికి కొన్నాళ్ళు
 హరుడవై జన్మించి అయిదవనాడు
 భూపాలకుండవై (పుడివి)
 గోపెమ్మ యింటను
 ఆ గోపెమ్మ గర్భమున కూర్చి
 పుత్రుడవై
 యేశోద పెంచుకొన్న వాసుదేవుడవై
 (వన్తివయ్య)
 చెలికాడవై పుడితివి చిన్నవరులాకు
 వడుగు జాజెంబు వేసిరి గార్గాది
 విప్రులు
 పైడి వుత్తరీయం వెండి వుత్త
 జుందెంబు

కనుక మీపాలను గలిగి వుండేను
 (నాడు) దేవేంద్ర లోకము తెగి
 కొల్లలాడిన
 కందర్పజనకుడు మీమంద నావై పుట్టె
 సామాంత రాగోల జమిలి
 టెక్కెములు
 శ్రీమంతు డివ్వంగ (మీకు) సేమాలు
 గలిగె
 ముందురొమ్మ పోట్లు నాటి
 ముమ్మరముగాను
 కురుక్షేత్రమున మీరు వారిగిననాడు
 మెచ్చి శ్రీమన్నారాయణుడు
 మిమ్ము వైకుంఠాని కుంచెను
 ముందు రుక్మిణి పెండ్లి కందువతో
 నాడ
 శిశుపాల దంతవక్త్రుల శిరసులు
 నరికి
 పౌండ్రక వాసుదేవుల పట్టి సాధించి
 యిలయెల్ల సరదోలు యిప్పటిప్పటికి
 గట్టిగా బిరుదులు గైకొంటి వనియు
 (యీ) కలియుగ ప్రాంతమున
 కాట భూపాల!
 పెద్దమ్మ దేవులకు పెద్దిరాజునకు
 కల్యాణ సోమప్ప మన వరముచేత
 కొమరుడవై పుట్టితివి కోర్కె
 తోడుతను

బ్రాహ్మణుడు జన్నివాడ గుంటి చరిత్ర చెప్పుట

యెక్కితివి నీవు గనగ యీ నడిగంటి చదరమైవున్నది (నీ అంటి రాజులకు)
 గుంటు సద్రాంగమాడ
 వొకరై తె బస్మమై వొరుగుదు నిగిడివేసిన పర్వతము నిడికల్లు
 లిచ్చోట అవును
 నిడిగండి గుంటి అవుట నిజము పారవేసిన పర్వతము పాండ్ర
 చెప్పెదను కల్లవును
 పాండ్రగంటి గుంటి అగుట కలము జార విడచిన పర్వతము జన్నెవాడ
 చెప్పెదను గుంటు
 జన్నెవాడ గుంటి అవుట జయము యీ గుంట చద్రాంగమాడి తొల్లి
 చెప్పెదను గంధర్వులు వోడినారు
 రాముని కులసతిని (సీతను) వారుయవరంటే—
 రామబ్రహ్మ బట్టు విక్రమార్కులాడి గిట్టి
 చెరం గొంపోయి లంకలో పోయినారు
 వుంచిననాడు విధియాడి మహంధాత విధిచేతనే
 డెబ్బదిరెండు వేలు (సిరిశానలు) వాడెను
 దండు గూర్చుకొని దేవతలు యీ గుంట సద్రాంగమాడి
 వనచరోత్తములెల్ల వారాధి గట్టంగ స్వర్గము కోల్పోయి సతమతమయిరి
 వనచరులు కొండలు వడి తెచ్చు వేళ కార్తవీర్జుండు యీ గుంట సెద్రాంగ
 అనుమంతుడు పర్వతము అందుకొని మాడి
 రాంగను కరములు గోల్పోయినాడు పరశు
 (అప్పుడే) వారాధి కట్టబడిన వార్త రాముని చేత
 విన్నాడు ఆర్జును చక్రవర్తులు పదహార్గురు
 అనుమంతుడు పర్వతము అవనిపై రాజులు
 విడిచెన. యీ గుంట సద్రాంగమాడి హతా
 విడిచిన పర్వతము వేళ్లపొడుగున హతమై పోయినారు
 పెరిగి(యండెను)

కాటమరాజునకు నెల్లూరి సిద్ధిరాజుతో ఏడుతరాల పగలు
గలవని బ్రాహ్మణుడు చెప్పుట

నాటనున్న దయ్యా నెల్లూరి రాజులకు మీకు	పశువుల యేమర్థకుండుడి పగటి వింతగాను
యేడు దరాల పగలు మీ యెదమున వున్నవి	వుండుడి (మంద) యేమరక (మీరు) వుచితంబుగాను
పన్నెండు దరముల పాతబోయిన పగలు	యెల్లుండి వుదయాన్నుండి యద మందు మీరు
పాతబోయిన పగలు మీ పాల కలిగి వున్నాయి	ఆదవుంచుడి దయ వో యాదవు లారా !
(అ) పగలు ముంగల వుండంగ బలిమిగై కొంటివి	ముండు ఈశ్వరరామ సవత్సరము నుండి
(ముందర కోయ) కోయలనుండి (ఊరికి) పోదు పుట్టనన్నాది యరవైయొక్క దిగము యిటముందు నాటికి	నీరుసబుట్టిన పూరి నీవుగై కొంటివి అడిగినత పుల్లరి (తనము) అతనికి నొడబడితివి
పశువుల మీద (సూర్యా) గ్రాణము పట్టనన్నాది	అతడే సత్యాన వుంటేను నీవు సత్యాన వుంటేను
పట్టినా గ్రాణము పగటి వింతగాను వల్లవులకు తిరుగుబడులకు యీ గొల్లలకునెల్ల	అతనికి వడబడ్డ పుల్లరిత సమ్మె నీవు గై కొంటివి
కల్లగాదు తగిలేని గ్రాణ కీడింత	నీద్దిరాజు మనసు సంతోషపరచి అటువెనుక పోయి పగలు వున్నచని బట్టుచేత లెక్కలు పెట్టించు రాజు

ఆ వాడు మీమీద వుండేను అది మీకు
 స్వర్గంబు లేదు
 ప్రాణమే అవునెచ్చితంబు²⁴ మానమే
 ఆచంద్రతారార్కమవును
 ప్రాణము శరీరాన బుట్టినది మానము
 మాటన బుట్టినది
 (అటుగనుక) మాట దప్పరాదు
 మహిపతులకెల్ల
 యిటువంటి (మీ) కార్యము యీడేర
 కున్నది
 యరగడ్డపాటి, మీద యామారకుండ
 పదిలమై వుండరయ్య బడుగుల రాజు !
 పోయి వచ్చెదనయ్య
 వుండరీకాక్షుండ !
 దయవుంచు మామీద ధర్మాత్మకుండ
 దేవబ్రాహ్మణులము మా దీవెన
 బొందుమీ"
 అనిన కాటమరాజు అతి వేట్కతోను
 తన రొండు బుజములు తలదాయ
 బెరిగి
 అనందమును బొంది వేగంబె బల్కె:
 "శుభమస్తు ! జయమస్తు ! దీర్ఘాయు
 వస్తు !
 అనందమున దీవించి అక్షంతలు వేసి
 మందవెళ్ళుచు బ్రాహ్మణుడు
 మాయమైపోయె
 అందరు చూడంగ ఆక్కడ
 అదృశ్యమై పోయెను

అందుకు యాదవులు అపుడిట్టగనిరి :
 బ్రహ్మా ! పెష్టో ! యితడు
 పరమేశ్వరుండో !
 కాని చిల్లరదై వము కాబోడు యితడు
 మానవజన్మములు జెప్ప మరి
 మహాత్ముండు గలడ ?
 వంశవార్తలు జేసి వుంచుకొన
 లేమైతిమి"
 అడిన యాదవుల జూచి కాటమరాజు
 అపుడిట్టగనియె :
 "యితడు యెవరనుకున్నారో వో
 యాదవులార !
 యితడే నెల్లూరు పల్లెకొండ పెరు
 మాళ్ళు సుమ్మి !
 మనకు పంచాంగ బలము చెప్ప
 వొచ్చినాడు
 మనకు పంచాంగబలము చెప్ప
 వొచ్చినప్పుడే
 మన బాలరాజులు అప్పున సూకడ
 సుమ్మి వో పద్మనాయుడా !"
 అమాట విని పద్మనాయుడు అపు
 డిట్టగనియె :
 "యెల్ల రాజులతోటి పొందవును
 మనకు
 తనతోటి సంగడమట తమకు యీ
 యనకు
 నెత్తుడకూటి పొందు నెలనైన మరిది!"

ఆలమందలను స్వేచ్ఛగా మేపుడని కాటమరాజు యాదవులకు అనుమతి నిచ్చుట

అనిన కాటమరాజు అపుడిట్లగనియె

“యితడు ఆడిన మాటలు అన్నియు

సజము

కల్లకాదు అన్నియు కానున్న పనులు

వల్లవులు తిరుసుందులు వారు వీరనక

యెల్లినేటి తనక యెడబాఱు కుండుడి

యెడబాఱుకుండుడి వో యాదవు

లార !

కడు వేట్కతో మీరు కలిసి

వుండరోయి

యిక పుల్లరి వారిసొమ్ము భూములు

మన సొమ్ము

పశువులు యెగవిడిచి మేపుడి

భయమేమి లేకను

యెద్దను యెగవిడిచి మేపుడి

యేమి గావచ్చెను :

కవులావు లెగవిడిచి మేపుడి

కాదన యవరికి కారణము లేదు”

అనిన మాధవుని మాటలాకు

మందనావులు ఎగవిడిచినారు

కుదురు ఆరామడ కదులు

పన్నెండామడ

కదలిన వోయి కామధేనువులు

కామధేనువులు కాంబోధి మేసెను

చల్లవారి గోగణములోను చవిడి

గుడార్లు

గుడార్లునీడను కొలువుతీర్చి

కూర్చుండిరంత

పుల్లెద్దు బొల్లావు మట్టెద్దు బసవన్న

గట్టిగ గుడార్లునీడ కడలక పుడెను

వుండిన వేడుకతోను వుర్విశ్వరుండు

చెలగి పద్మరాగమునతోను కాటమరాజు

చదరంగమాడ సాగె

వెయ్యివేలక చద్రాంగము వేసి

యాడసాగె

పదిలక్షలకు చద్రాంగము పట్టి

యాడసాగె

కాటమరాజు గోగణములు పాకనాటిలోని వరిచేలను

వనములను ధ్వంసము చేయుట

పశుపతిరాజు గోకులములోను

పరువాడి పాకనాటి

వరియనక వంత అనక వారి

కవులావులు

మాధవుని కవిలావులు మడుగోరి
మేసెను

యెండితూము చెరువెనక
యెల్లడములు మేసెను

పైడితూము చెరువెనక పాలింకి
మేసెను

రాగితూము చెరువెనుక రాజనములు
మేసెను

కగడుతూము చెరువెనుక కాంభోధి
మేసెను

భూపాల్కుని కవిలావులు భూములు
గప్పకొనెను

భూతలించి అంబోతులు గోదేవుల
మెచ్చెను

గొడ్డుటావులు మేసె అడ్డఃపార్గము
లేక

పాలు గురుస్తున్న వరి మేసెను
పండువరి మేసెను

పద్మరావుని కవిలావులు పరువడి
మేసెను

చాకిచెర్ల ఇరిమేల చల్లవారి కవి
లావులు

వచ్చి పేనయట్టి వరి భస్మంబుచేసెను
పంటల లవలు త్రొక్కెను బట్ట
బయలుగాను

పొట్టికడుపులు మేసె మట్టు
చుల్లాడెను

జొన్న పునాచులు మేసె జన్నెవాడ
ఫలము

కనుచూపు యిరుమేల కాళి
ధూళాయెను

వుసిరికల చెరువులు గొప్పగ వారి
వుక్కుటావులు మేసెను

మొక్కశ్లవు యెద్దులు వరి
మక్కువారగ మేసెను

బీరనాయని కవులావులు పెంటాలు
నిండెను

మొగళ్లచెరువు గప్పకొని బోడావులు
చెన్నయావులు

కదబడి రారుట్లు విరుగగమేసె

కనిగిరి చెరువులు కాంభోధి

కారుజొన్న కదబడిమేసె
కంబల చెరువులను వారి

అభారములు మేసె
పొంగుటూరు యిరుమేల బోడావులు
మేసెను

అగ్రహారములు యిరుమేల అగర
మత్తావులు

వుగ్గకోపముతోన వుళ్లబడి మేసెను
జాల బొల్లావులు సంగటావులను

నేల యానినరీతి నెల్లారి యిరుమేల
తెల్ల బొల్లావులు వక దేము డెరుగును

యెర్ర మత్తావులు యెన్నూరు గోట్లు
ముష్టి కవులావులు మున్నూరు కోట్లు

యల్ల కవులావులు వెయ్యిన్నూరు
కొట్టు
పెదవెల్ల కవులావులు పదిన్నూరు
కొట్టు
బాలాటి కవులావులు పట్టుసాలక
భూమి
యలమ కవులావులు యెల్లివిరిసి
భూమి
పంటరెడ్డి కవులావులు పట్టుసాలక
భూమి
అర్భితపు కవులావులు అన్నియు
గూడి
నిర్భితపు కవులావులు అయిన
నికళంబులలోను
గోవు గణంబు లక్కడ కడగుర్తు
లేదు
శృంగారపు తోటలు చీకాకుపరచె
మక్షరంబున వనములు మట్టు
మల్లాడి
పషిణిమ్మ పనప విప్పిలి నిమ్మ
పాటిని మగుళ
గణతార సంతోష కార్మి వనములు
మలియించు కర్పూర మహా
తురంగములు

చెల్లించి మరువంగ జంబీసతరువులు
తాళిత వింతాళ నారికేళవనము
పుష్పసౌగసున వొళ్లుపూరి పుష్ప
బహుళ పరిమేశ వినుత
కదలె మందరావులు కదుపులుమేసె
చెల్లించె త్రుళ్లుచు వడిగెల్పుచూను
చెల్లించి దాటుచు చెలగె వృక్షములు
రాశి ఖణేలున రంకెలు వేయుచు
యెస సిద్ధ టప్పుసూను వషఫలములు
మెరసి
గోవులు చెల్లింపుకొనుచు కడువార
వచ్చి
అంభారములు మేసి కేవులు జేరి
వికసించి
ఆత్మ అనుచుపై యితను మోపు
పెంచటల్లు చూను
పెల్లుగా బిగువారజేసె జల్లున నిల్చక
జల్లు నిల్చక ప్రక్క చెల్లించెపాలు
చుముకులై వేడ్కతో జోరిచ్చు
విచ్చగాను
నెమరువెట్టుచు వృక్షములకింద జేరి
ఆవులు వుండినట్లే వుండి అటు
చెల్లింపుకొనుచు

వడ్ల జాతులు :

ఆ నెల్లూరి చెరువు వెనకాల
కాటమరాజు

మేసిన వరిసేలు యెషుమంటి వంటే-
కస్తూరి నిగనాలు, గాజుగోరిలూను

రాజనాలు, రవిగుత్తులూను
రెక్కలు రెక్కార సంగులూను
దినసరులు, ముత్యపుసరులు
గజదంతాలు, మొగటకందలు
యర్రమచ్చలు, గోధుమలు
దొమ్మర కేతువులు, కప్రవసంగులు
కళింగ పూవులు, యర్ర వొడ్లూను
గుమ్మడి గుత్తులు, కొమ్మగొరులును
కాంబోడి వంకెలు, రామగిరివంకెలు
పులి పీసాలు, సాటిలూను,
ఆత్మసరులూను, త్రివేంగళి మెచ్చలు
తెల్ల మారావులు, యర్ర మారావులు
యలిక మోరలూను, విప్రరావులూను
కళింగ వొడ్లూను, పొన్నలూను,
గొంతెలూను, మునిపళ్లు,

రాణి రాక్షమోక్షలు, రామద్వార

కలును

కాటికాడి కన్యలు, యాగబండ్లును
పున్నమి వెన్నెలలూను, వింటి

సింగళ్లూను

మార్తపుగుటకలు, పడుగు ఆకులు
మొలకలు, గగ్గాజాలలూను,
పచ్చగన్నేరువడ్లు, ఫలాతులూను,
తదియ రోజనాలు, ముత్యపుచారలు
కవిపురియాలు, విమరామలు
వంకిళ్లు మొదలుగల రాజని

రాగుమ్మళ్లు

మంచి జిలకరవడ్లు వట్టివడ్లూను
పొట్టు మోకలవడ్లు తోకకరిణీలు

కాటిక టెక్కాలు వీగిబండలు
జాడీ రాక్షసూలు, పున్నమివెన్నెలలు
వింటి సింగళ్లు, రాణి ఖర్జూరము,
రామాయణ కరంబ చెక్కిళ్లు
గజపతి గుళ్లు గదప గన్నేర్లు
శ్రీరామవంకెలు, సీతభోగులూను
గుర్రపు తోకలు, గుజ్జుమొలకలును
రాజనపువడ్లు, రామతలంబ్రాలు
తేజముతో ముత్యాల అరుదైన వడ్లు
శాంభవీవడ్లును, సన్నవడ్లూను
కాంబోడి వడ్లును, కన్నెపు

గుత్తులును

యెనుగామోదములు. యెలవంగిపు

వడ్లు,

పిచ్చిరికూనిరాలు, బిరుదులు,

నల్లవడ్లు,

అక్షము గనెపలు, అతికె సన్నవడ్లు
అచ్చరువుకరాలై, యెలమిన

అంసలు

యతపువ్వువంకెలు, విరివల్లు వడ్లు
సితకోరలై జిగులు సన్నాలు
వాసిగాలినయట్టె వరింపు వడ్లూను
జావిళ్లు వరులు, బుగారుతీగెలు
సండిగాల వొడ్లు, సంబంది వొడ్లు
మోదురుతోటి మేలైన మొదలైన

వొడ్లు

కరిణి పిషిని శూల కాకిరెక్కవొడ్లు-
యిటుమంటి వొడ్లు మేపించినాడు

ఆ కాటమరాజు

అటువంటి వొడ్డుమేసి ఆవుల

మందలన్ని

పెల్లుగా పొదుగులు బిగువారగ జేసి

జెల్లున నిల్చక చెల్లించె పాలు

పంట పొలములు ధ్వంసము కాగా నెల్లూరి కాపులు
సిద్ధిరాజునకు కొండెములు చెప్పబోవుట

అటువలె గతకొన్ని మెయ్యంగను
ఆ సీమ కాపులందరు జూసి అసూరు
పుసూరుమనిరి

పసిబిడ్డ బాలలు ప్రణాలింప దొడగిరి
పల్లవాది నల్లసిద్ధిరాజు భూమి
ప్రజలు అల్లడ తల్లడ బడిరి
అల్లాకుల్లారమైరి నెల్లూరి ప్రజలంత
అసూరు పుసూరుమనిరి ఆ సీమ
కాపులు

యెన్నడు యీ పాపము యెరుగరు
వారు
యెక్కడనుండి వచ్చెనోగాని యీ
గొల్లరాజు
వీడి యావులు పోటుబోను మాకు
ఆగరువు రాయెను
చెరువులు చేలన్నిమాకు యెరువులు
జేసెను
యెరువులు జేసెను మాకు యీ గొల్ల
రాజు
మరుగుమోసమాయె మనరాజు బుద్ధి
శాత

వద్దసలేమైతిమి మనమంతా అతని
వద్దనే యుంటిమి

కద్దా యిటువంటి కర్మమెక్కడనై నా
భూమిలో రాజులంతా పుల్లరికిత్తురు
గాని

నీరున బుట్టిన పూర

ఆ ఖర్ముడిచ్చిన కవుళ్లు కాలవేసి
భూమిని
పాడుజేసి పోదామనిరి పాకనాటి
ప్రజలు

వేకమున పోదామనిరి యీ భూమి
కాకిపాడు జేసి
ఆ మాటకు అన్నిదిక్కుల చౌదరులు
అందరు గుమిగూడి
పశువులు జాడ చెప్పుదామని వక్క
పరుగున కదిలిరి
వుద్దగిరి భీమనేడు, వుదయగిరి భీమ
నేడు

సిద్ధపట్ల తిమ్మనేడు, శృంగారపు
మల్లిరెడ్డి

బొజ్జలు చెమటగాను ధోవతులు
వూడగా

సిక వీడి తలపాగలు జీరాడగాను
వెర్రి అనుకుంటూ మొర్రో

యనుకుంటూ

మొర్రోయనుకుంటూ మూకలు

గూడుకొని

పరుగున కొండెము చెప్ప బారలు

చాపుకుంటూ

చొప్ప కట్టలవలె చేతులు విరుచు

కుంటూ

పొట్టచెరువులు మాదిరెడ్డి కదసి

కొట్లాడుకొనుచు

యర్రగుంట మాదిరెడ్డి మళ్ళ

యదురాడుకొనుచు

కోమల జమదంకి కాపులు అందరు

కదిలిరి

కూడిరి యెలమలు రెడ్డు గుమిగూడి

కొనిరి

కొండెములు సిద్ధిరాజు కొలువులో

నిలిచిరి

చెయి చాచమని వేగ చెప్ప

దొరకొనిరి

సిద్ధిరాజులవారి కొలువుకూట వర్ణనము

ఆవేశ సిద్ధిరాజులవారి కొలువు
యే విధముగా నుండెను-

శ్రీ విక్రమార్క సింహాసనాపురము

అన నొప్పు నెల్లార అతివేట్కతోను

పాలింప భానుండు బాహుబలుండు

పల్లవాధిత్యుండు పటుసాహసఘనుడు

బలిమి చెలిమియుగల బసవశంకరుడు

కాలరుద్రుండు భూకాంతుండు

యితడు

పత్ర వీర మరగజ భానుతేజుండు

విరసించిన రాజులకు శిరసు

ద్రుంపతడు

మరిసేటి రాజులకు ముక్కు

కొయ్య యితడు

కరికన్నులు చింతామణి కలయట్టి

రాజు

చేతుల పరశువేణి చెన్నందగల

రాజు

పరగ సత్యము యేర్పాటు గలవాడు

కలలోన బొంకని కరుణా

సముద్రుండు

పాటిధప్పని యట్టి పరమపుణ్యుండు

అసహాయ శూరుండు

అతిభయంకరుడు

యే సీమ రాజులయినా యెరుగుదును
గాని

యీ సీమ రాజ్యమంతా నిర్మూల
మాయెను

గ్రాస బెట్టి గొల్లరాజును కర్మాన
బొందితివి

పుడమిలో రాజులంతా పుల్లరికిస్తురు
గాని

నీరున బుట్టిన పూరెల్ల రివ్వ నీతమా
నీకు?

నీరున బుట్టినాడవు నీవు సాగాను

నిన్ను కొనుక్కున్నామంటే నీవేమి
చేయగలవు రాజు?

నుడుగులోనే వకమాట కడుగాన
వైతివి

కీడు రానున్నది తెలియదు నీకు
కానవు గొల్లరాజును వక కడకు

గెంటించు మనెను

నీమాట కొరకు నిలచితిమిగాని
కాకుంటే వక భూమికి కడు జూర
బోదుము”

సిద్ధిరాజు కాపులను ఓదార్చి ధనమిచ్చుట

ఆ మాటకు సిద్ధిరాజు అనుమానం
పడెను

తన వద్ద చౌదర్లను దగ్గరకు బిలిచి
గణతార సంతోష కల్మితుండై²⁵
పలికె:

“గొల్ల రాజుకు కౌలు కొల్లగా
యిస్తిన

యిచ్చిన యీ కౌలు యిక తప్పరాదు
మాట దప్పితే రాజుకు మతిదప్పే
ననేరు

వాటంపు సభలోను వప్పుకాదనేను
నూటికి వెయ్యిన్నూటికి నుడిగి
బొంకరాదు

పాటించిన అవును భస్మమై పోవును
వినుడు పలికేను వీరు వారనక

పండదు పాకనాడు పారదు పెన్న
యీ యేటికి యెండిపోయిందనుకోండి
వో కాపులార!

మీదటికి మీకు మాన్యములిచ్చేను గాని
యేటి యెంట మాన్యాలు

యిచ్చేను గాని
మన్నేటి యెంట మాన్యపొలాలు

యిచ్చేను గాని
యిత్తులు కూలి కొలిచి యెగ విడిచి

మీకిస్తును

కోరి కయిళ్ళు బాయకుండుడి కోటేలు
పండిన
కొలతూమున కొలవక వ్రాసు
కొటారిని పెట్టక
కంప కోట కట్టించి ఘనమేరపరచి
యిదిమాట దప్పను వీరుల కంపను
కొటారికి అడ్డుబెట్ట కొట్టు తిట్టు
లేకుండ

యిప్పుడే సెలవిస్తినీ యికనేమి
అనుకోకండి
అబ్బరాములు కాని గాదులు అందు
కోండి మీరు
యవరు మొర పెట్టినా యరగమనండి
దండి నేను యుండంగ దనమేమి
లెక్క?
గొల్లరాజు యేడు పిడికిల దనము
యిస్తానన్నాడు
పెన్న పాలేరు అడ్డము గట్టు చాలును
మనకు
కోరి కవుళ్లు యిచ్చేనుగాని మీ
కొండాలు మానుడి
యిప్పుడు అడివి కవులావులు గాసే
గొల్లరాజు మాట నిలిపినాడు
మనము మాట దప్పితే మార్గంబు
గాదు

సత్యంబు తప్పరాదు దేవతలు
సాక్షులున్నారు
మచ్చరములు చాయరాదు కర్మము
అట్లే విచ్చేదనుము
మన కోటకు పెట్టముగాని అబ్బరము
కాను గాదులు
అబ్బరము కాను గాదులు అవరగా
నిచ్చేను”

యిచ్చిన గై కొందరు యెల్ల చౌదరులు
వచ్చిరి సిద్ధిరాజును యెచ్చకము
లాడిరి
తమలోనే తాము సంతోష పడిరి
“సిద్ధిరాజు యెందు బోతేనేమి? అతని
సీమ యెందు బోతేనేమి?
గొల్లరాజు యెందు బోతేనేమి? అతని
గోవులెందు బోతేనేమి?
యేటి పంట యేటిని పోవునుగాని
మన యింటికి రాదు
పశువుల జాడ జెప్పవస్తేను మన
కింత పదార్థము గల్గెను
ఆవుల జాడ చెప్పవస్తేను మనకింత
అర్థము గలిగెను
ధనమందుకొని కాపులు రాజు దగ్గర
గూర్చుండిరి

మరికొందరు కాపులు ‘గొల్ల రాజును పొడిచి మందలచు
కొల్ల లాడింతు’మనుట

మరి వెనుక కొందరు కాపులు
ఘంధుచూ వచ్చిరి

మండలాధీశ్వరుండు మంది మేళము
తోను

సానవరులై 26 వచ్చి సయ్యన
నిట్లనిరి

“లజ్జమానిన చౌదరులారా? వోరాజ!
మీదగ్గర లంచమందుకోని
యితరులవై వచ్చి యీడనున్నార?”
అని ముఖము సూడక నాడిరి

మునుపటి వారిసి
వారుగాక మళ్ళీ పదహారుగురు

చౌదర్లు వచ్చిరి
వారు యెటువంటి వారంటేను—
ధనమివ్వ నేరరు పుచ్చుకోనేరరు
అటువంటి చౌదర్లు వారు
సావిడి కొండికాడు జలదంకిరెడ్డి
సందువీగివచ్చి సలాము చేసెను
నగిరి కొండిగాడు నందివాడ

పోతినాడు
నామనవిగావచ్చి నామనవి వినమనెను
జూతకానికి పెద్దవాడు బొమ్మనరెడ్డి
యింట్లో యేడుయీగలు యెత్తుజడి
చచ్చు యెనగంటి సింగన్న
వాట్టి వాట్టేగాని బాసిగాడు వాట్టి
మాటలుకాని

కనుగిల్చి సైగజేసి కనుగంటి
నాయుడు
సంబ్రానికి బాసిగాడు చాగిచెర్ల
బొమ్మనీడు
యీ నెల్లూరికాపులు గట్టబడేరు
అనంగ

పన్ను అంటె పడి చచ్చును
పందుముల పెద్దినీడు

యింతవాటి వారు అంతాగూడి
యెంత కెత్తుకొనిరి?
“గొల్లరాజును పొడిచి మంద కొల్ల
లాడించి
అతడు యిచ్చేధనము మేము యిచ్చే”
మనిరి

మడివేసిన కాపులు ముంగర
విడుగడలు

“తానై న గొల్లరాజును ముందుగా
జంపితేను

చిల్లరగోపాలుగల సీమెల్లదోలి
తోలి తెచ్చినవారి గోకులము మీదొడ్డి
గట్టగలము

కొల్లలాడి వారి పదార్థము దెచ్చి
మీ కొటార్ని బెట్టగలము
నీమాట గలిగితే చాలు నిమిష
మాత్రమున

మసిబూసి గొల్లరాజును మరకటించ
గలము

నీ కొలువులో పకమాట
కావాలంటేను

కోయబోయలను రప్పించి మంద
కొల్లలాడించి

బందిపోట్లు బడి మంద బజ్జిజుచేసి
కోటలో పెడుదుము వోరాజ! నీమాట
గలిగితేను”

సిద్ధిరాజు కోపించి కొండెగాండ్రను కొలువునుండి

గెంటింపుడని ఆజ్ఞాపించుట

అ మాటకు సిద్ధిరాజు ఆగ్రుదై	వీళ్ళను మన కొలువులో వెళ్ళ
మండెను :	దోలించ'మనెను
గొల్లరాజును పొడవమన్న మాటవిని	'సావిడి కొండిగాండ్రను తన
సిద్ధిరాజు పొలపొల పొక్కెను	సముఖాన వద్దు' అనెను
చంపమన్న మాటవిని సిద్ధిరాజు తల	'మాటవెనుక మాట మలిపుట్టకుండ
వంచుకొనెను	బందిగాన వేయించి మరి పదిలము
'పాపసిద్ధిరాజా! యిది పాపంబు'	చేయించ'మనెను
అనెను	పాతప్పులు యివ్వమని బరతాలు
'కొండెకు సిద్ధిరాజు! కుమార	పెట్టిరి
సిద్ధిరాజు!	

ఓరుగంటి బాసన్న సిద్ధిరాజుతో యాదవుల

ప్రతాపమును చెప్పుట

అ వేళ వోరుగంటి ప్రతాపరుద్రుండు	కాపుల యెదుటనిలిచి యేమను
పంపిన పరిచారకులును	చున్నాడు ?
తన మేనల్లుళ్ళను యుగౌక్షణము	"వో రాజ ! మునుకొలలు దీసికొని
ఆపి రమ్మంటే	మీరు మూకలై పోయి
అపర్యాసు కాపు బాషన్న ఆ రాజుల	గొల్లగోపాల్కులచేత పెట్టుబడి
సన్నిధిని పరగకూర్చుండెను	రాను కట్టడి వున్నది
ఆ కాపు మాటలను బాసన్న	అది తుదిమొదలు వెరగానితోడనే
ఆలించి వినెను	మీరు వో సిద్ధిరాజ !
చదురు దిగ్గున లెగిచి ఆ పరీషు కాపు	యీ కాపుల మాటల విని
బాసన్న	గొల్లరాజును పగజేసికొనకుము

అతడు అవుతార పురుషుండు ఆవుల
 నలనన్న
 వొక్క రెణముతో జంపిరి
 వోరుగంటి ప్రతాపరుద్రుణ్ణి
 వొచ్చిన వొప్పుకై నీలాన్ని
 అయితమరాజు మరిది
 పురిమెట్ట చెన్న కేశవుపేరిట వాడు
 పుత్రమరాజు
 అశ్వాన్ని స్వాధీనముచేసెను
 అసుమాన విక్రముండు
 యిక మట్టి సూతమని
 యీరప్రతాపుండు
 వుక్కుటలుగుల గద్దె వొనరంగ
 బన్నించినాడు
 సన్నపలిపంబు సీరలు ఆమీద
 పరపించినాడు
 జాజులు పరపించి జననాథుండయి
 తమ రాజును
 పలిపించి యాదవుల్ని పిలిపించి
 మోదంబుతోను
 పిలిపించి మోదంబుతోను
 వుక్కుటలుగుల గద్దెమీద వొనర
 కూర్చుండ మనెను
 అందు కయితమరాజు అసుమానపడక
 తనపాల శంభుణ్ణి తగ భక్తితో దలచి
 'శివ శివా! మహాదేవ! శంకర!
 సర్వేశ్వర!

ఓహూదూర పరమాత్మ!
 భక్తమందాత!
 నందివాహన! సకళ ఆనంద
 భూతేశ్వర!
 విందు చేరకె మాకు యీ వరములిమ్ము'
 అనుచు ప్రార్థన చేసి ఆ శంభునికి
 మ్రొక్కి
 చవుకళించి కూర్చున్నాడు చక్కని
 రాజు
 పుడమెగసి కూర్చున్నాడు భూపాల
 కుండు
 కత్తులు నాటవలెనని కట్నాలు
 తెప్పించి
 వుక్కుకబాయి తొడిగించె భోజ
 రాజుకును
 అవి కట్టువర్గములై వుండెను కాంత
 చంద్రునికి
 యిందు 27 భోంచేయవలెనని
 అయితమరాజును వక
 విడుదుకు పంపిరి
 పన్నెండు పిండి వంటలు
 పాలకడియములు
 దివ్యాన్నములు తెప్పలుగా వొడ్డించిరి
 రారా! వోరి కాపు బాసన్న! నీవు
 యాభై య్యారు దేశములు
 చెల్లించి తెచ్చిన కాలకోటి విషము

కూరల్లో సంధించిపెట్టి గొల్లరాజును	ఆ విషము విరిగి అమృతమై
చంపమంటేను	యుండెను ఆ యాదవులకు
మునుపు ఆ యాదవులకు విషము	అందుకు ప్రతాపరుద్రుండును మహా
నేనే పెడితినయ్య వో నలసిద్ధిరాజు!	సంతోషించి యిట్లగని పలికె:
నీ పాదంబు లాన	'వోయీ గొల్లరాజు! యిప్పటి
అన్నము వొడ్డించినాక ఆయుధ	వారిలోకి
ఘనులకు	నీవు భక్తుడవై తివి ఆ నీలకంఠునికి
జుర్రు జుర్రున భోంచేసి గర్రు	మెచ్చితి నోయి' అని గొల్లరాజుకు
గర్రున తేపిరి	యిచ్చెను పచ్చల పల్లకి''

సిద్ధిరాజు కొండెగాండ్రను బంధించుట

ఆ ప్రతాపరుద్రుని మాట రాజు	'సావిడి కొండి గాళ్ళను మన
మనసుకు దెచ్చుకొని	సముఖాన వద్ద'నెను
గొల్లరాజును పొడవమన్న మాటవిని	'ఆ మాట వెనుకమాట మరి
సిద్ధిరాజు పొలపొల పొక్కెను	పుట్టకుండ
చంపమన్న మాటవిని సిద్ధిరాజు	బందిగాన వేయించి వీళ్ళని పదిలము
తలవంచుకొనెను	'చేయించ' మనెను
'పాప సిద్ధిరాజు! యిది మహా	పాతప్పులు గొనమని బారతాళ్ళు
పాపంబు' అనెను	బెట్టిరి
'కొండికి సిద్ధిరాజు! వోయి కుమార	బందిగాన వేయించిరి బందిగములో
సిద్ధిరాజు!	కాపులు పలవరించేరు
వీళ్ళను మనకొల్వ వేళ్ళ దోలించ'	
మనెను	

కొందరు కాపులు పట్టపురాణి త్రిభువనదేవితో

మొరపెట్టుకొంద మనుట

"మనమొర్రు మొక్కదాయె	పేదసాదలు బ్రతికేది మనము
ఘనమాట చక్కదాయెను	గతిలేదు ఘనమాట కడలేదాయె

మంచిమాటలాడిన వారికి మంచి
మాటలె దొరికెను

పషువులు గల గొల్లరాజుమీద
మనము పాపము దలిస్తేను

ఆ పషువుల హత్య మనకు తగిలిన
దని వారు

మన కొరకై మహామనిమిక
జెప్పితేని

మనమాట వినక వున్నాడు ఆ
మదనవల్లభుండు

చెప్పిన మాట సిద్ధిరాజు చెప్పినిబెట్ట
కున్నాడు”

కొందరు చౌదర్లు సొదబెట్టుకొందా
మన్నారు

కొందరు విషం బుచ్చుకుందామన్నారు
అందులో కొందరు కాపులు అందుకే
మనిరి?

“పట్టపుదేవికి బోయి మొరబెట్టు
కుందా మనిరి

యీజాయగా నగరము యేలేటి పెద్ద
దేవరాయల కుమార్తె త్రిభువనదేవి
దివ్య రత్నాంగి దిక్కు అని మనకు

ఆ త్రిభువనదేవిగాని మన బాధలు
యీడేర్చ గలదు

అందులో కొందరు కాపులు అందుకే
మనిరి?

అంత మార్గమున రాజును యేకాంత
మునను

సాయితపు పయాము శాస్త్రమునాను
సూత్రమెక్కించి

మాధవుని మరి పిలిపించి మాటాడత
బరచి

నిటలాక్షు గోష్ఠులంపు మూట
కట కటా కాపులార! యిట్టి కటికి

నాయము

చేయగా దగున మీ వెత్రి బుద్ధిగాక
మరి మరి బందిగములు

మా గర్భంబు లందు
దయవుంచు కాపులను దగ్గరకు బిలచి

మన్నాను భయమాని మరిపించ
గలదు

పదరయ్య పోదాము మనకు బాధలు
లేవు”

మరికొందరు కాపులు చిన్నరాణి కుందమాదేవితో
కొండెములు చెప్ప నిశ్చయించుకొనుట.

అందులో కొందరు కాపులు
అందుకేమనిరి?

“యిప్పుడు త్రిభువన దేవిమాట
యేమి పారకున్నది

యిప్పుడు ఆ దేవులమాట వాసరించ నాడు	మందై పోయినాడు విందుకు రమ్మన్నా రాడు
యిప్పుడు త్రిభువన లోకానలేని దివ్యరత్నాంగి	ఆమెతో విచారానికి రమ్మన్నా రాడు భయమెంతయు లేక పట్నపుదేవులను
కుందను పెండ్లాడినాడు కందర్ప మనుకు	అంటరాదని కుంద ఆనపెట్టినాది పట్టాభిషేకరుండు పగటి
పడవీటి పట్నంయేలేటి విదర్భ రాజుకుమార్తె	భోగంబులాను యేవేళ కుందతో యెడబాయ
బావరాజు చెల్లెలు బంగారు బొమ్మ ఆ కుందను పెండ్లాడిన నాటినుంచి	కున్నాడు ఆ కుందకు చెప్పితే మానమాట
పట్నపుదేవితేతి అన్నానికి రాజు	కందువపడేను"

కాపులు తమ బందిగాలు మాన్పుమని కుందమాదేవితో మొరపెట్టుకొనుట

అని ముక్కాళ కాళకు ముప్పైయేసి వరాలు లంచంబులిచ్చి	తొల్లిటివలె కాదమ్మ నీ యిబుడు మంచి దోసకారి ఆయెను
వెడలి కుందమాదేవి మేడకు పోయిరి "వో కుందమా దేవులూ ! మీ	కడితేరి బ్రతుకేది కాసరాదమ్మ యేటిమీద ఆరు నెలలాయెను
కుమాళ్ళమమ్మా!	యెడచేసి నీ యిబుడు
దయవుంచి మామీడ తప్ప పాలించవమ్మ!	భూమి పశువుల కెగవిడిచినాడు బాయమా తల్లి!
పుల్లరికి వొప్పి నీ యిబుడు భూమమ్మినాడు	యాదవరాజు యేడు పిడికెల ధనము యిస్తేను
మన్ననతో వుంటిమి నీ మాన్యపూళ్ళలోను	యీ పెన్న పాలేరు అడ్డముగట్టు చాలునని
యెన్నడు యీ పాపము యెరుగము తల్లి !	నీరున బుట్టిన పూరెల్ల యివ్వ నీతమా తమకు?

నీరున బుట్టినవారు నీవు నీ యిబుడు
సాగాను
నీ పసుపు కుంకాని కిచ్చిన పండుమ
నాగవారము
వారి పశువులు పాడుగా మేసె
నో యమ్మ!
నీ క్రోమల జలదంకి కొంగు బంగారం
నీ తలగడ కట్టాలకిచ్చిన
జన్నెవాడ పొలము
వారి పశువులు వో యమ్మ పాడుగా
మేసె

కుందగిరి పట్నాలు కుంద పొలాలు
గొల్లరాజువారి గోవులచేత
కొల్లలుగా మేపించినాడు
కుదార్తముగా దలచి
యెంత యర సిద్ధిరాజు యెన్ని
జెప్పినగాని
సత్యము దప్పనంటున్నాడు దేవతలు
సాక్షులున్నారనుచు
మా బందిగాలు మాన్పవోయమ్మ!
యెందైన పారిపోయేముగాని"

కుందమాదేవి గొల్ల రాజు ఆలమందలను పొడిపింతునని కాపులకు అభయమిచ్చుట

ఆ మాటకు కుందమాక్క అధిక
కోపమూని
మన్నించ మాము కొడువ
మాక్కొనినట్లు
కొండలు డీకొన్నట్లు వురుషులు
వడిచార్చినట్లు
వురుషులు వడిచార్చినట్లు మెరుపుల
చందమాన
కోసాములు వేగరంగ కాంతశములు
యివవంగ
కట్టుకోరి అడవినా కోపమూన
యిబ్బు మీద పెళ్ళున మెటికలు
యిరిచెను
మాటలై మండుచు కుంద
కంటకమునాను

"యినరయ్య కాపులారా!
వెరులై తిరి మీరు
ముందెరిగితేకు గొల్లరాజుకు
యీ సందుకే రానీయను
వులుసుపోక సిద్ధి రాజుకు యెవరో
యినగొల్పినారు
పశువులు దొరికిన కొంకే తన
ప్రాణమమ్మినాడు
యిక నన్నైనా అమ్మగలవాడే
యీ భూమియంగు రాజులు
పుణ్యంబు గలదు
నమ్మించి గొల్లరాజును నడుకల్లితో
పొడిపింతును
కల్లజేసి గొల్లరాజును కొల్లలాడెంతు

యక్కడ సత్యంబు? యక్కడ
దేవతలు?

సత్యము తప్పనని సిద్ధిరాజు
అంటావుండగాను

తన అన్న పడవీటి భావరాజు దగ్గర
లెక్కలేని కోయ బోయీలున్నారు.

వారి ఆవులు వేయింతును
అడ్డమాళ్లములేక

గొరకలు వేయింతు వారి
గొడ్డుటావులను

సురకలు దగిలెంతు వారి చూలి
పడ్డావులను

కోడెలు వేయింతు వారి కాళ్ళు
విరగాను

వీడు వాడు వస్తేను గొల్లరాజును
వకనాడు బోవునుగాని''

కుందమాదేవి తన అన్న పడవీటి భావరాజును రప్పించుట

అని కాపులందరిని అక్కడే వుంచి
ఆ కుండమాక్క

తన అన్న పడవీటి భావరాజుకు
పంపె నొక జాబు

జాబు పంపినప్పుడు వస్తూవున్నాడు
అన్న భావరాజు

పందిదప్పలు మనుగోతులు
పట్టించుకోని

తేనె తెల్లని బెల్లం తేటవన్నీరు
కావిళ్ళు చక్కిరాయలు

కజ్జాయములు
పట్టు చీరెలు రవికెం పసిడి

కడియములు
బంగారు గాజులు మంచి బంగారు

సరములు
అక్కచీరెలు గొంచు అలర

భోగములు

మక్కువతో మేడెక్కి
వచ్చిరన్నలును

అన్నలు వచ్చిరని ఆ కుందమాదేవి
విందుగావించెను నింది నిదానమును
మరచి

షడశోభితమైన అన్నము
సౌఖ్యమగా గూర్చి

పేరిన నేతులు బెల్లపచ్చలును
పన్నెండు పిండిపంటలు

పాతకడియములు

దవాన్నములు తెప్పలుగా
వడ్డించెను

షాయసాన్నములు మంచి పంప

భోజనములు

కజ్జాయములు భోంచేసి గ్రర

గర్జన తేదిరి

తీర్చి వారు మంచి తేట షడకాలు

వర్చించి యెంగిళ్లు కూర్చుండిరంత
కలకలా నవ్వుచూ అన్నలకు
కట్నాలదెచ్చె

అన్నలకు యిచ్చెను ఆ కుందమాదేవి
అందరు వినగాను ఆడె నొకమాట

కుందమాదేవి తాను విషము పుచ్చు కొందుననిఅన్నలను
బెదిరించుట

“భావరాజు వో యన్న ! ప్రతి
రామచంద్ర
గోయింద గోపాల గుణ విశాలుండ !
చిన్న తమ్ముడ వో యన్న !
చెన్న కేశవన్న !
మీ అయిదుగురి తోడబుట్టి వోయన్న
తాను అడవిపాలు దాగి
వామనవి వింటేను నమ్మిన దాన
నవుదును

కాకుంటె వకమాట కడమాట జెప్పి
లేకుంటె మందుబుచ్చుకొని
మణుగుదున్ను యీ మేడలోను
యీ రాజ్యభోగము లేమిటికి తమకు?
విషము పుచ్చుకొని ప్రాణము
విడుతు.వో యన్న !”
ఆ మాటకు భావరాజు అనుమాన
పడెను
అయిదుగురు అన్నదమ్ములు అసూరు
వుసూరు మనిరి

పడవీటి భావరాజు చెల్లెలిని బుజ్జగించి కోరికను
తెలుపుమనుట

“వోయక్క ! వో పాప ! వో
చిన్నదాన !
వో ముద్దు వో బాల ! వో గీరువాణి!
విషము దాగి వేసార నీకేలనమ్మ ?
మేమిందరము కలిగియుంటిమి వో
యిందీవరాక్షి !
కుమల నీకేల వో కుందమాదేవి :

నిన్ను దూషించినయట్టి దోష
కర్మునిబట్టి
తెగవేసి ఆగ్నే సేతు అక్కరో :
వినుమ
యెక్కడ లేనిమాట లేమిటి కాడితివి?
పసిడి చాయలవంటి బంగారు నీమేను
కుసుమ చాయలు విడిచి కుముల
నీకేల ?

శేషమువంటి చెరుగు నీమేను
 నీవాసి దిగ విడిచి చివదల నీకేల :
 మగువరో నీబుద్ధి మానువుదుగాక
 తెగువతో నీ విభుణ్ణి దిగ పడనేల
 కామిణి అవుతారము కపింద్ర
 భోగము
 యలనాగ నీ యిభుణ్ణి యడబాయ
 దగున :
 తెగువతో నీ యిభునిపైన చిచ్చురికి
 తేను
 మెచ్చును పరమేశ్వరుండు యిచ్చును
 వరములు నీకు
 ఆ వరముకు యీవరము కావరము
 చేయదగునా ?
 నీకు గర్వంబు యాల : సర్వంబు
 యెరిగి చెల్లెల చావగోరెదావు
 వుత్రి పెట్టుకున్నా జీవుడు వెత్రిపేడై
 దిరుగును
 నూతబడి చచ్చిన జీవుడు భూతమై
 తిరుగును
 విషం పుచ్చుకున్న జీవుడు పిశాచి
 అగును
 గాసబడి చావనేలనే వో మళియ
 భద్రదాక్షి ?
 అహల్యాదేవి తొల్లి ఆరడ బొందేను
 యేగురు తోను యెన్నంగబడకు

చక్కని తారతో సరియన వచ్చు
 నిన్ను
 అవుతార దాక్షిణ బొందినాను నీకు
 అపకీర్తి లేదు
 మండోదరితో సాటి మరి యనవచ్చు
 నిన్ను
 ఆరాముసేనలతోను ఆరడి బొందిన
 ఆరాము సీతతోను సరియన వచ్చును
 నీవు మక్కువ పడనేల మదిరాయ
 తాక్షి ?
 యేక్కువ పనులకెల్ల మేముండగాను
 దక్కులేని దానివలె చివకనీకేల ?
 బిడ్డలు లేనట్టి గొడాలవైతివి
 అడ్డమాడకు విభుని కర్థాయసౌను
 నీ యిబుని కొకమాట యిన్నవించ
 వమ్మ !
 నీ యిభుని యేకాంత మొకరికి
 యినిపించరాదు
 త్రీలలో కెల్ల నీవాక శ్రీరత్న
 మగుదువు
 పురుషులలోకెల్ల నీ యిబుడు వక
 పురుషోత్తముండగును
 మొగవారికి సరిపోయిన మగువలు
 గలిగితేను
 ఆ మగువలు నోచిన నోములు మంచి
 వనబడును

సిద్ధిరాజుకు తగును నీకు సిద్ధిరాజుకు
తగును

సరిలేరు మీకు జెప్ప జగతి లోపలాను
తలపొయ్య నీకేల తగిన వల్లభునికి

కలుగుట భాగములు వక మళియాయ
భద్రాక్షి :

నీమేను ప్రీతికు నీచతురంబు లాకు

వసుధ కస్తూరి కాంతిగల రాజు

వరులట మెరుగంగ

పషిణి కమ్మని చాయ బంహరుటద్ద
ముల వంటి మేను

బ్రహ్మవాసిన వ్రాలు ఫలముండ
గాను

కలహము సేసుకునేది కలదదే బుద్ధి
నీవద్ద యెల్ల చెప్పమా వినివుందుము

గాని''

గొల్లరాజు ఆవులను వేయించుమని కుందమాదేవి

అన్నను కోరుట

ఆమాటకు కుందమాదేవి ఆడెను

వకమాట:

“యెంతపనిలేదు వోయన్న వొట్టి
పసలేనిమాట

యెక్కడనుండి వచ్చెనోకాని యీ
గొల్లరాజు

చెరువులు చేలు విరివిగా చెరిచెను యీ
గొల్లరాజు

మరుగు మోసమాయెను మన రాజు
బుద్ధి

కలదా యిటువంటి కర్మమెక్కడనైన
మనభూమి పరిబుచ్చి చెరచెను

కవులిచ్చినాడు సిద్ధిరాజు కాళిధూళి
ఆయెను

మనభూమి వారి కవులావులచేత

మేపించినాడు

సత్యము తప్పనని సిద్ధిరాజు తాను
అంటావున్నాడు

మీరు మాన్యము యిచ్చిన యెనిమిది
పూళ్లలోను కాళిధూళి ఆయెను

నామాన్యపూళ్లు మట్టి పాలాయెను
కుందగిరి పట్నాలు కుంద పొలాలు

కుదార్థము దలచి గొల్లతాజు వారి
గోవులచేతను మేపించెను

వారి ఆవులు వేయించుడు వోయన్న
అడ్డమార్గములేక

గొరకలు వేయించు డోయన్న వారి
గొడ్డుటావులను

చురకలు తగిలించుడు వారి చూడి వారి కోడెలు వేయించుడి కాళ్లు విరగ
పడ్డలాకు గాను''

పాపకార్యము తలపెట్టిన చెల్లెలిని భావరాజు దూషించుట

ఆమాటకు భావరాజు ఆగ్రుదై	తమ పడవీటి యంతయు పాడుగ
మందెను:	దలిస్తే వో పాపకర్మురాల!
“విడువడ వస్తేను గొల్లరాజు వక	అట్లే సముద్రము తరువంగ ఆ
కడకు బోవునుగాని	అంభోధిలోను
యక్కడ గొల్లరాజు? చెల్లెలా!	కాలకోటి విషము ²⁸ పుట్టినట్లే
యక్కడ తలపోసి వి?	కలిగితివి మాయంట
యక్కడ నీబుద్ధి? యక్కడ నీవెత్రి?	తార పుట్టంగనే ఆ తారమెల్లగా
యంతపనిజేసి వే అని వుంటిమిగాని	అనెను
సిద్ధిరాజుల వారిల వెరికి ²⁹ లేక మంద	రేణుక పుట్టంగనే పోనిమిలోను
చిందు చెయ్యమంటివి	బగరాముపై సుపుత్రుని చేతను
పట్నపు రాజెరుకలేక తమ ప్రాణాలు	క్షత్రియ కులమెల్లాను నిక్షితంబై
కొనజూస్తే వో పాప కర్మురాల!	పోయెను
చిందుకని వస్తేను మాకు మందు	భూపతిరాజు పుత్రిక ద్రౌపదిదేవి
బెట్టితీవి	పాండురాజు కులమెల్ల భస్మంబు
ముందెరిగితేను మేమీ సందుకేరాము	జేసె
కాదమ్మ నీవంటి గణితలెవ్వరైన	అటువలెనే ఆరవెల్లి వీరనాయకు
తొల్లి తాదు జేసినవారు జగతిలో	రాలివై పుట్టి
గలరా?	కార్యంపూడి రాజులందరినీ కళ్ళిలో ³⁰
చేత పట్టంగనే లంక చెడుననిరి తొల్లి	జంపి
అటువలె మాయంట అగ్గివై పుడితివి	మాచెర్ల కారెంపూడి మట్టిపాలు జేసె

నీమాటలు యికమాను నీతంబుగాదు
పట్నాలు నీకేల? తమ ప్రాణాలు
పోనేల?

పూజ నేకేల? వుదము నీకేల?
గొల్లరాజుతో పగయాల చెల్లెలా?

నీ పొట్టకావరముగాక!
పల్లవాది సిద్దిరాజును ప్రాణములు
గొనజూస్తే వే వో పాపకర్మురాలా!

చెల్లెలని వస్తేను మాకు చేటు దలస్తేవి
అప్పవని వస్తేను మాకు అపకీర్తి
దలస్తేవి అన్నెకారిదాన!"

అని వేసారి చెల్లెలుమీద అలిగె

భావరాజు

అని దూషించి భావరాజు మేడదిగి

వచ్చెను

కుందమాదేవి అలక

అప్పుడు అన్న చెప్పక పోయాడని
ఆ కుందమాదేవి అడిగెను

శోకమూన

ముప్పిరగు శోకమూన మునితి

చింతింపుమాను

తప్పేమి యరగని పుత్రబొమ్మ
ధరమీద వారిగెను ధవళ మరి కుంద
యడలి కరములు అస్తకంకణములు

మెరియంగ

కడలేని శోకంబు కాంత శోకింపగాను
కుచములుపైని కన్నీరు కురియంగ

నిట్లనియె:

"యే తల్లి యే తండ్రి యీ మేడమీద
యే యన్న యే తమ్ముడు యెవ్వరిని

యెరుగగదా

తమ తండ్రి సుతుడనెడి తమ

బ్రతుకేల?

తన పుట్టిల్లు పాడగుట

పొడవీటి పట్నము అంతా

బూడిదపాలు జేతును

పల్లవాది సిద్దిరాజు ప్రాణాలు గూర్చి

గొల్లరాజును గెలిపింతు"నని

కుందమాదేవి

ఆనబెట్టినాది విడిచి కదసి

పుత్రమాత్రీ

తనమేడలోవున్న రత్న భూషణములు

తెచ్చి ధరణిపై వేసె

మైల చీరాగట్టె మరి వేగమూన

కోటలో కుందమాదేవి కూలంగ

బడెను

గొల్లరాజు మందలను పొడిచి వత్తుమని కోయబోయలు కుందమా దేవిని ఓదార్చుట

అడలంగ కోయబోయాలందరు వినిరి	భావరాజుల వారి యెరుక లేక
అపుడిట్లగనిరి:	పసువుల వేయగలము
కుంద శోకం మాన్పకుంటే దోషంబు	యడ్లను వేసేది తమకు యంత
తమ కనిరి	మాత్రంబు?
భావరాజు యరగకుండా వక్క	గొడ్లను దోలేది మా కులమై
పరుగున వచ్చిరి:	యున్నది
“అక్కరో! నీకింత అడల నేమిటికి?	అడ్డమార్గములేక వారి ఆవుల వేతుము
పసువులు వేయించమని భావరాజుతో	అక్కరో! వినుము
సలజెప్పితివి	సిద్దిరాజుకు వెరచి వుంటిమి గాని
యే కాంతమున మాకు యెరిగించ	గొల్లరాజును పొడిచి మంద కొల్లలాడ
వైతివి	గలము
గోపిన చెపితేను వారి గోవుల	నీ సెలవు గలిగితేని నిమిష
వేతుము	మాత్రమున
సిద్దిరాజు యెరుక లేక సీమవారి	వారి ఆవుల వేతుము అక్కరో!
యెరుక లేక	వినుము”

కుందమాదేవి కోయబోయలకు ధైర్యము చెప్పి ఏడువారాల సొమ్ము లిచ్చి పంపుట

ఆ మాటలకు కుందమాదేవి అశ్శున	సిద్దిరాజు మాటైతే సంకబెట్ట గలము
నవ్వి ఆడెనొకమాట:	సిద్దిరాజు మాట తన చిటికెనేబు
“నా కన్న ఘనులార! నాయన్నలార!	మాత్రమున
నా కంటె చిన్నవారు నా తమ్ములార!	సిద్దిరాజు నామాట అతిక పడలేడు
సిద్దిరాజుకు మీరు వెరవ నేమిటికి?	తాను కూటాలలోను కూలంగ
సిద్దిరాజు నా మాటకి అతిగా	పడితేను
షాధలేడు	

కూలంగ బడితేను రాజు కొలువుకు
 బోడు
 తాను అలిగి వుండన్నాళ్లు అన్నము
 ఆరగించడు
 తన ఆకలి దీర్చకాని రాజుకు
 అతివేడుక లేదు
 నా కన్న ఘనురాలు పట్టపు దేవులు
 విజయనగరము యేలేటి పెద్దదేవ
 రాయలు కుమార్తె
 త్రిభువనదేవి దివ్యరత్నాంగి
 ఆ పట్టపు దేవులు మేడకు సాగాను
 ముదమొప్ప తన చెలువులో కాకాని
 దాని ముంజల ద్రొక్కడు
 మనసు వినమతితో మాట్లాడ
 వెరచును
 యెంత పన్నె నా తానే యీదేర్చగలను
 మీకు మనవిగ జెప్పేను
 మాయన్నలార!
 వారి యావుల వెయ్యవలె
 అడ్డమార్గము లేకుండ
 గొరకలు వేయుడి వారి గొడ్డు
 టావులను
 సురకలు తగిలించుడి వారి చూడి
 పడ్డలాను

కోడెలు వెయ్యండి కొదవ లేకుండ
 ఆ మాట మీకు మనవిగ జెప్పేను
 మా యన్నలార!
 వారి మనుసులు వేయకుడి మనకు
 మార్గంబు గాదు
 వారి సలుగు చెడ్డను వేసి నూసి
 మసిజూడకుత జరుగుడ
 వక కడకు
 ఆ మీదట పనులు తానె వీదేర్చగలను
 మీకు మనవిగ జెప్పేను మాయన్న
 లార!"

అని రత్నభూషణములు యేడు
 వారాల సొమ్ములు
 ఆ బోయాలకు యిచ్చెను
 ఆవులు వేయమని వారిచేత అభయ
 హస్తంబొందెను.
 పెట్టిలో బాణాలు పేరైన సొమ్ములు
 బరువులు గట్టుకొని వారంత వక్క
 పరుగున వచ్చిరి
 భావరాజు యెరుగకుండ వక్క
 పరుగున వచ్చిరి
 పరుగున వచ్చిరి బలములో కలసిరి.

గొల్లరాజు పశువులకు హాని కలుగరాదని సిద్ధిరాజు
 భావరాజును హెచ్చరించుట

బలములు గూర్చుకొని పడవీటికి
 ఫోంగాను

అయిదుగురు సిద్ధిరాజులు
 అన్నదమ్ములూను

మెల్లంగ చెరువుకు సారివెళ్ళి మగడి
వస్తూవున్నారు
గ్రక్కున యదురాయె భావరాజుకు
ఆ గాళలోపలాను
అంతట భావరాజు రాంగాను సిద్ధిరాజు
అనుమాన పడెను

‘ముస్తీదు కోయ బోయిలకు నీవు
భావరాజు! నీ వైన యెందు
బోతివయ్య?’

ఆ మాటకు భావరాజు అపుడిట్లగనియె:
‘వినవయ్య సిద్ధిరాజువారు:

విన్నవించెదను
పసిడింతబోదు పందియేటలాను
యెడపొద్దునే పోదు యేడియేటలాను
గ్రక్కుననేబోదు కవుఁజు

యేటలాను’
అనుట విని విద్ధిరాజు అనుమాన
పడెను

“వోయి భావరాజూ! గొల్లరాజు
పశువులు మన సీమలో
వున్నన్నాళ్లు
యాటలు మాను భావరాజు! మనకు

వేడుకలేదు
యిందులో యవ్వరై నా సత్యంబు
దప్పితేను
నిర్మూలమై పోవును దేవతలు

సాక్షులున్నారు
మనము తిరుగబడరాదు వారి మన
సందు మేరయున్నది
యేటిమీద ఆరునెలలు యెడసేసినారు

యెడసేసిన చెరియ యేడాది వెళ్లెను
యిక నాలుగైదునెల్లు మాత్రమే

వున్నది
పొదకూర కొయ్యరాదు భావరాజు!
బోనొగ్గరాదు
వాగును జాలారి భావరాజు

వలవెయ్యరాదు
పెయ్యకాలినిం గనుక ఆవగింజంత
పేడు విరిగితే

పెట్టము పుల్లరి తనమన్నారు వో
భావరాజు!

ఆవుకాలినిం గనుక ఆవగింజంత
పేడు విరిగితే

అంపినాము చిద్దు అన్నారు సుమ్మి
వో భావరాజు!

వారి మందలోను చుట్టుకొనబోతేను
పట్టు చీలి విచ్చేనని

వొప్పినాము సుమ్మి వో భావరాజు!
వారి మందలో గొడ్డలి బోతేను

బంగారపు గొడ్డళ్లు
యిచ్చేమని వొప్పినాము వో
భావరాజు!

చోరులు కోయబోయలను పదిలము
చేయించమని

బ్రాహ్మణుని పాదములు
ముట్టించినారు

వారి పశువులు మన సీమలో
వుండన్నాళ్లు బాసతప్పరాదు
కుందతో కపింద్రభోగము కడుకొనె
చేయమనిగాని

కడ యా రాయభారములకెల్ల నే వొక
కర్తవు సుమ్మి వో భావరాజు!”

ఆ మాటలకు భావరాజు అపుడిట్ల
గనియె:

“నీ పాదములు ఆన; యాటలు
మానితినయ్య

నీకు మాటరానేల?

ఆ మాటవిని మించి భావరాజుని
అంపి వేగంబె

పంపినప్పుడు భావరాజు పయనమై
కదిలె

కుందపంపిన యట్టి కోయబోయ
లూను

వారి కవులావులు చూసి కటకట
మనిరి

‘రాజనాలు మేసేటి దోసమిటు
చూడుడ’

ఆనతిగల చెరువుకట్ట కాల్యలలోకి
దిగి వచ్చిరపుడు

భావరాజును చెయ్యిబుచ్చుకొని

చెప్పిరి వొకమాట

ఆవులను వేయుటకై బోయలు భావరాజు నెలవు కోరుట

“యేలినవారికి యేకాంత మొక్కటి
తప్పక ఆపని చాయంగరాదు
చెప్పి చేసిన పనులకు శంకేమిలేదు
తమకు కుందమాక్కచేతి

యన్నముకు దాతమాయె

అక్కచేతి కట్నాలు ఆ రోళ్ళముగా
అందితిమి మేము

అల్లంత ప్రొద్దువేళకు వారి ఆవులు
వేసెయ్యమని

అదయ అస్తమిస్తమి వో భావరాజు!

ఆవులను వెయ్యకుంటేను అసూరు

వుసూరు మనును వో భావరాజు!

ప్రాణాలు విడుచును వో భావరాజు!

యిటువినవయ్య గొల్లరాజును యేమి
సూసేవుగాని వో భావరాజు!

చెల్లెలును చూడవలెను వో భావరాజు!

అక్క చేతికట్నాలు ఆరూశముగా

అందినాము మేము

పదునైదు యెడ్లను బాణాలువేసి

‘కాని వారివలెను వక కడకు బోదాము

మాపిటిప్రొద్దుకు అవుకు వేట్లుపడి

మందకు జేరుతేను

పశువుల యేట్లుచూసి గొల్లరాజు

పారిపోయేను

గొరకల యేట్లుచూసి గొల్లరాజు

నకకడకు బోయేనుగాని

గంట వొంటి ర క్తంబు జూచి

సెలవియ్యవయ్య వో భావరాజు!

గొల్లరాజు వకకడకు బోయేనుగాని
కాకుంటె వో భావరాజు! యడభూమి
కరువును బొందేను

శ్రీఘతంబె మాకు''

భావరాజు బోయలను మందలించుట

అమాటకు భావరాజు ఆగ్రుడై

మండెను

శ్రీరామ కవులావుల చిందుచేయరాదు

దేవత కవులావుల తెగువ చేయరాదు

“మండి యలమైన యెంత

మాటలాడితిరిగొక

యలమల కవులావుల వెయ్య

యెవరికి కారణంబు లేదు

యక్కడ కుందమాక్క యక్కడ

తలపోసె

యద్దులావుల బాస వారి యుర్రయ్యకు

దెలుసు

ఆ కుంద ప్రాణాలు విడిచిపోతేను

సిద్ధిరాజుకు అతి భారములేదు

ప్రాణమొవ్వొబ్బ రాగాతంబు

ప్రాణమే అవునిచ్చత మన్నారు

మానమే ఆచంద్ర తారార్క

మన్నారు

యర్రయ్య బాస యద్దులకు దెలుసు

వారి చెల్వవు³¹లేదయ్యగాని మనల్ని

యిప్పుడే చంపగలవు

రాజు పాదమా నంటేను యెద్దుల ఆన

తప్పరాదు

కాకుంటెగోవులు మృత్యుపాతకమున

గోల చుట్టుకొనేను''

ప్రాణ మే శరీరాన బుట్టింది

మాన మే శరీరాన బుట్టింది

మాట శరీరాన బుట్టింది

ఆటు గనుక మాట దప్పరాదు

మహిపతులకెల్ల

మాట నిలిపితే కూరకు సిద్ధిరాజుకు

తాను యెటు జేసినాడు

కాటమరాజు యెడ్లను వెయ్య యెవరికి

కారణములేదు

అసిన భావరాజు అందర్ని

పయనంబు మాన్చి

పడవీటి పట్నానికి పదమనె నంత

మాట మరిపించి యాటకాళ్ళపుడు

మరిపించి ఆ మాట పాడువడి జేసి

పట్నాన భావరాజును మరిపించినారు.

కుందమాదేవి తన పెంపుడు చిలుకచే కాటమరాజు ఆలమందలను బెదరగొట్టించుట

ఆవేశ కుందమాక్క ఆమేడలోను
బంగారు స్తంభాల పందిరిలోను
ఆ సకంకణాలచాత అందుకొనెను
చిలకను
చక్కెర పంచదార జవ్వాది మేపి
“అబ్బ సమద్రాయమందు
అమ్మనిటావు
వోడవర్తకులు చిలుకని వెయ్య నే
దెచ్చను
రాజుకు నాకు కనగాల నారిపేరే
శాంతరోనిన్ను
పెంచుకొనమని చెప్పిరి
పెద్దలందరును
నువ్వే తన కొమారుడవు నీవే
రామన్నవు
గొల్లరాజు అటుభూమి గొబ్బున
బోయి
కాకి పల్కులు పల్కి కల్లన కుయ్యి
కాకి పలుకులకు ధేనువులు కల్లన
బెదరును
గువ్వ పలుకులు రాము పగులుట్టుగ
గుయ్యమా
గువ్వపలుకులకు ధేనువులు
గుబగుబా బెదురును
చిలక పలుకులు బలికి చికాకుగా
జేయుమా;

చిలక పలుకులకు ధేనువులు
చికాకులగును
పరిభాష యెద్దుల పంఠాన బిలచి
పెన్నదాటదోలి ప్రేమతో
రమ్మనెను
అని వేగ యెగవేసె మేడలో యలనాగ
యపుడు
యెగసె రామచిలుక యేడు
యోజనాల పొడుగున
వారి ధేన్వాల కడకు వయ్యన బోయి
శ్రీగంగరమైన వనముల నీడలోను
చెలగి యా కవులావులు మెరువడి
యుండగాను
అమ్ర మధ్యమందు ఆ చిలుక నిలచి
కాకి పలుకులు ఆ చిలుక కల్లుగా
గూసెను
కాకి పలుకులకు ధేన్వలు కల్లుగా
బెదిరెను
గువ్వ పలుకులు చిలుక గుబ్బటిలు
గూసెను
గువ్వ పలుకులకు ధేన్వలు గుబగుబ
బెదిరెను
సిలక పలుకులు బల్కి చికాకుగా
గూసెను
సిలక పల్కులకు ధేనువులు చికాకు
లయ్యెను

అల్లారు కొల్లారు మాయెను
ఆగుబ్బుగా బెదిరెను

కులగిరులు అదిరెను గుమ్ము గుమ్ము
మనెను

బసవన్న బొల్లియావు పసువులకు
ధీరలు

పదివేల పిడుగులు ఆవుల మంద
మీద పడ్డ చందమాయెను

సాటిగల బసవన్న సరిరాము జేసెను

కాటమరాజు ఆనతిపై పద్మనాయుడు చిలుకను బాణముతో కొట్టుట

కాటమరాజు పద్మనాయడు కలిసి
కూర్చుండి

జన్నెవాడ పర్వతము సరుగున
దిగిరి

జన్నెవాడ గుంటిమీద చద్రంగ
మాడంగను

అందలాలు యెక్కి అందరు వారు
చంద్రకి వీరెలు చేపట్టు కత్తులవారు

అడి అడి చద్రాంగము ఆ రాజు
ఆట సాలించి

కదలి శంభుని కనకనందుల వారు
ఆరువేల వల్లవులు యేడువేల మన్నె

“నాయుడా! నాయుడా! నా చిన్న
మరిది:

తిరమందులు
పన్నెండువేల వీర పర్యారము^{శి}

పలవాయి బాణాలు మన పశువుల
మీద

కదిలెను
బరిసెలు డమామీలు పెద్ద

యారముగ పగవారు యే తెంచినారు
కాబోలు

బూరలును
రుంజలు కై వట్ల రూటికొమ్ములును

పసువుల మీద యేమొ బారంబు
లాయెను”

యినవంబులుగ కంచు వీరమద్దిట్లు
అచ్చట కదలిరి ఆ యాదవవీరులు

పదివేల చద్రాంగము పంతాన నిలిపి
వెయ్యి లక్షలకు చద్రాంగము వేసి

పరుగున ఆ తావు వదలి పయనమై
వచ్చిరి

అటు నిలిపి

రాజు రాఘవుడు రాంగ పగవారు
 పంపిన చిలుక
 రాజుల యెదుటను రావివృక్షం
 మీదను వ్రాలెను
 పరిభాష యెద్దుల పంతంబున బిలిచెను
 రవలెత్తి కూసెను రాజుల యెదుట
 ఆ చిల్కపల్కులకు రాజు ఆశ్చర్య
 పడెను
 “నాయుడా! నాయుడా! నా చిన్న
 మరిది!
 యెండి అనుసుల పల్లకి యెలపతి
 రాఘవ!
 వేళ్ళ వుంగరాలు వెలపతి మరిది!
 నాదిళ్ళలో పైడివారింట
 నాతిపెళ్లికొడక;
 నగిరి కంటద్వారం నాయుడా! మరిది!
 దీనికి ధనముకొండకు విప్పర్ల
 పోతినీడు
 గర్భరత్నమై బుట్టిన మనకీర్తిమరిది!
 నెత్తురుకూటి సంగడా! మా నెలమైన
 మరిది!
 కులము యెలమదొరవు చెలగిన
 గొల్లవు
 పారాయి సంగడమా! మరిది
 పద్మనాయుడ!
 యాభై యారు దేశములు
 యద్దులావులు మేపితిగాని

యీ చిలుకపలుకులు నేను యెన్నడు
 యినలేదు రాఘవా!”
 ఆ మాటకు పద్మరాఘవుడు ఆడె
 నొకమాట!
 “చెలువొందె గద్దె ఆవుల చెన్నస్వామి
 లింగమా!
 వల్లవులు వో భావ! వకమాట
 వినుము
 పోరుకు మనమీన చిలుకను పంపింది
 వినుము
 పాపాత్మురాలు పణితి కుందమాదేవి
 చదువు చెప్పించింది చిలుకకు
 వినుము
 రాత్రి నాలుగు జాములు చిలుక
 రామాయణము చదువును
 పగలు నాలుగు జాములు చిలుక
 భారతంబు చదువును”
 ఆ మాటకు ఆవులన్న అవుడిట్లనియె:
 “పగవారి చిలుకై తె కాణమేయ
 వలెను”
 గజివిల్లు అనేబాణము గ్రక్కున
 అందుకొనెను
 విల్లు యెక్కుబెట్టి వెసగంగ
 దొడిగెను
 ఆ మాటకు ఆవులన్న
 అనుమానపడెను
 “నాయుడా! నాయుడా! నా చిన్న
 మరిది!

రాయాకు పక్షన³³ రామచిలుక
పచ్చన

రాయికొమ్మ తెలుపు రామచిలుక
పాదములు తెలుపు

రాయి యిగురు యరుపు రామచిలుక
ముక్కెన యరుపు

రాయాకున బుట్టిండి రామచిలుక వేగ
చిలుకను దప్పిన బాణము
చిగురాకుకు నాటితే

కాశీలో బ్రాహ్మణుని చంపిన
పాపాన బోదుము''

ఆ మాటకు పద్మనాయుడు
ఆవుడిట్లనియె:

“పర మేశ్వరుండు మెచ్చి యిచ్చిన
పంచపన్నె బాణాలు

వృధియ కాళమందు³⁴ బాణాలు
వెయ్యనే పోయి
సస్త సముద్రాలయందు స్తానంబు

లాడి
పగరాజుల మీద రాయబారంబులాడి
తిరిగి మాపటివేశకు బాణాలు

పొదులకు
మళ్లి తిరిగి వచ్చును మరియు
బాణాలు

ఆ పాపాత్మురాలు పణితి కుందమడేవి
ఆనమాలు పెట్టి బాణాలు నెల్లూరి
పట్నాన అంపునేకదా!

ఆ మాటలకు ఆవులన్న ఆగుడై
మండెను

బెజవాడ పెట్టుకాడ పెయ్యల
వైరయ్య

బారులు నెల్లూరి పప్పునకు దర్లి
గఱుళ్లు తొలగవేయించి చిలుకను

వేసిన బాణము
యేడుగట యేనుగలమీద యరగడ్డ
పాటికి

తిరిగి తెప్పింతును రాఘవా! తేజంబు
మీర''

ముదమొప్ప ఆ రాజు మూడు
సెలవులిచ్చెను

విల్లు యెక్కువ పెట్టగ వెసగంగ
దొడగెను

బాణము తియ్యమని పిలుచుచుండెను
ఆనమాలు పెట్టిన తావున
నిలుపుమని

అనివేలు చిలుకను వెయ్యివేలుగాను
వేసిన బాణము చిలుక యెడమందు
బెట్టుకొని

ఆకాశం పొడుగునా ఆ పక్షి లెగిచె
నెత్తురు చారంగ ధరణికి వారిగి
పరికంగసాగెను

“దక్షిణ దేశంబు మాది
పరగంగ నెల్లూరి పట్నమ్ము మాది
అన్నలార! నన్నుజంపి మీరు

యెన్నాళ్లు బ్ర*కేరు వో

యాదవులార!

మూడునెల్లు పద్దెనిమిది దినముల

నాటికి

మీరంతా యరగడ్డపాటిని వొరగ

నున్నారు''

అని పగలు సాటింపుచు ఆ

రామచిలుక

పరగంగ నెల్లూరి పట్నానికి బోయెను

పగవారి సిలుక పారిపోయిన వెనుక

మగిడి జన్నెవాడ గుంటికి మళ్లి

వేతెంచిరి

కాటమరాజు పద్మనాయుడు కలిసి

కూర్చుండి

జన్నెవాడ గుంటిమీద చదంగమాడు

చుండిరి.

దెబ్బతినిన చిలుకను చూచి కుందమాదేవి దుఃఖించుట

ఆవేశ కుందమాదేవి ఆమేడలోను

పగడంపు తరికోళ్ల పట్టెమంచంబు

పట్టెమంచం మీద పరువైన జువ్వ

పరువైన జువ్వమీద మల్లెల పాన్పు

మల్లెం పాన్పుమీద మదిరాక్షి తాను

నిద్ర సుఖించుచుండె నీరజగంధి

ఖాణము యెంట రక్తంబుధారలు

కుందమాదేవి కురుల మీద కురియం

గసాగె

సన్నవాన కురిసి నట్లుగా వుంటెను

తుళ్ళిపడి కుందమాదేవి దిగ్గున లెగచి

పక్షిని పట్టిన హస్తములు పచ్చి రక్త

మాయెను

యదము రక్తము తుదిసి వెతపోవు

చూను

పాట :

“పాలుదాగే ప్రాయమునాడు

రామాచిలుకా,

పసిడి గోరుపెట్టి సాదుకొంటినే

రామాచిలుకా!

యెన్నదినే ప్రాయమునాడు

రామాచిలుకా,

యెండిగోరుపెట్టి సాదుకొంటినే

రామాచిలుకా!

శ్రీగంగ వనములో సిగురు మామిడి

కింద రామాచిలుకా

కొమ్మల కిందను గోవులు మేసిన

రామాచిలుకా!

రాజు రాఘవా పద్మనాయుడు

రామాచిలుకా,

జన్నెవాడ గుంటిమీద
చద్రంగమాడ రామాచిలుకా!
గొల్ల బిడ్డా యెంత కోపాదారోగాని
రామాచిలుకా,
పక్షి నేసినా పాపకర్ముడు
రామాచిలుకా!

పద్మనాయుడు గాజు వింటను
రామాచిలుకా,
పన్నుగా నిన్ను కోరిపెడితినే
రామాచిలుకా!”
ఆని బాణము తియ్యంగనే చిలుక
ప్రాణము విడిచెను
అగ్నిదానము చేసెను అ నీలవేణి

కుందమాదేవి బోయలకు రహస్యముగా జాబులంపుట

కడలేని దుఃఖమున కరకర జాబులు
కర కర జాబులు కరిచించి వ్రాసెను
కడమ పావురాల మేడల
కమ్మలుగట్టి
“భావరాజుకు యెరుక లేకుండ
పట్నానికి మీరు

పట్నానికి మీరు పరుగున వెళ్ళి
మరుగున వీ కమ్మలు మరివేగ
యివ్వరమ్మ“
పట్నాన భావరాజును మరిపించినారు
సందజాముకాడ వారి ఆవులను
వెయ్య జరిగిరి కొందరు

బోయలు మాటుగా కాటమరాజు ఆలమందను చేరుట

మునిమాపు పొద్దువేళ వారు
మత్తాలాడిరి
సరిపొద్దువేళను జాడలు చెప్పుకొనిరి
యేకువ తెల్లవారంగ యెడలిరి
బోయీలు
భావరాజును యెరగకుండ
కోయబోయీలందరును
యెరవక వారి యెడ్లను వెయ్యను
కదలిరి
వారు యెవరెవరంటే -

పరగసా అబ్బినీడు, పట్టల పిన్ను
జోతుల సోమనీడు, అతనికి మరిది
అతనికి మరిది అగ్గి మైసినీడు,
దబ్బినీడు, అబ్బినీడు, దబ్బి సరివి
నీడు,
మీనుగా మళ్ళినీడు, మీసాల తిరుమళి,
కనకపు మళ్ళినీడు, గట్టికొప్పు
మూతినీడు,
తొమ్మిదివేలమంది తొడబడి మూకలు

తీగల చెరువుగట్ట కాల్యలోకి దిగారు
విష్ణు

రిక్కలు యాలలు పెట్టుచును
రొట్టము మునురుకొనుచు
వక్కసి వడదోళ్లవాట బల్లెములు
వేపిమాకుల వెండలుగొని వారి
యెడ్లను జూసిరి

కణికిమాకుల యెడ్లునుగొని వారి
కవులావులు జూసిరి

జిల్లేళ్లు యెడ్లుగొని దిగసిరి విల్లు
తంగేళ్లు ఆండగొని తలవిట్ల జూసిరి
దోకల అంబులు దొడగి తొడలు

సరసుకొని

అనుముగా దను వియ్యక
అనుమానపడిరి

చిరిగల ఆవులు సింహాల పొడుగున
వొక్కొక్క యెద్దు యేనుగుల
పొడవు

యీ ఆవుల గాసే గోపాలకులు
మహాధికులనంగ బోదురు

వారు యెక్కడ వున్నారో
అనుకుమయితేగాని

వారి ఆవులు వెయ్యరాదనిరి
చూపుల చొప్పన్న బోయనుబోయి
చూసిరమ్మనిరి

మాటుగావుండి చూస్తవున్నాడు వారి
మార్గంబులెల్ల

గోపాలకులు ఆవుల ఆదమరచి పెన్నలో ఈదులాడు చుండుట

ఆవేశ గోపాలుకులు ఆవులు మరచి
పెన్నలో గోపాలుకులు పేరుబంతు

లాడుచున్నారు

అల్ల పల్లికొండ పెరుమాళ్లు

బ్రాహ్మణుడై వచ్చి

బలము చెప్పిన నాటి దివసం చేరికై

వచ్చె

పాచ్చరికంబుగా పెన్నలోను

వీదులాడుకోవారు

పట్టపగలు సూర్యగ్రహణ పట్టింది
గనుక

గ్రహణస్థితి ఆడుగువారు గంతులు
వేయువారు

రావుచేతను సూర్యుడు నాడే

కట్టుబడెను

నాడే వారి గోవు గణములకు

ప్రాణమ్మీది కొచ్చెను

ఆవేశ గోపాలకులు ఆవుల మరచి

పెన్నలో గోపాలకులు పేకుబంతు
లాడమన్నారు
అంటు ముళ్లువేసి ఆలంకుపడువారు
అద్దే పట్టుబడ్డాయని అంటె
కూయుచూను

బిళ్లలాడు పారు పిల్లి
డిప్పలాడుచూను
గడ్డెరి బొడ్డెరి గట్టాడుకొనుచు
గండాభేరుండా లాడువారు

కావరంబుచను
పసువులు యేమల్లిరి పడుచులు
అటలాను
వుబ్బుచుపోక గోపాలకులు యిసిక
లోపలను
సుద్దులు జెప్పమని సోరాదిగ
గూర్చుండబెట్టిరి

గొబ్బలా బొండంగ వుబ్బి సీంహాలు
పుట్టినగాని
వువ్వైబడి పొర్లాడంగ యెర్లు మా
అతికమాయెనని
వురదాళ్లు తీసికొని వోరుగా

కొట్టుకొనేటివారు
తొల్లిటి శాపంబు తగిలిన కాడను
తొల్లి దూర్వాస మహాముని శాపంబు
దగిలి

యమునలో గోపాలకులకు
యాదవులకు ఆవులకు సాగాను
ప్రాణహాని ఆయెను బాగీర్తి
సాక్షిగాను
ఆవులను మరచివుండిరి యాదవులు
అపుడు

బోయలు ఆలమందలను వేయుట

అనిన సూపుల సొప్పన్న బోయ
పోయి చెప్పినాడు బోయకు
చెప్పిన బోయాలు సైగలు చేసికొనిరి
తమకు యిదేసందు ఆయనని
కుడేశ్లకొండ యిరుమేల వారి
గోవులను అరికట్టిరి
నపరాత గురుగుంటన ముడి
బట్టుకొని

యెగరేసి చెలువారు యెద్దులావులను
తేనెరేపిన కితిని తెగువతోడుతను
వలపట యెద్దులు వలల బడదోసిరి
చెదురుకొని ఆవులు చిచ్చుపు
బారి నట్లు
అర్దునెత్తి చూచుచు వారి చెలువు
లేకుండగాను
బోయగాలికి ఆవులు పోగులై నిలచె

కాత్రిణికి కవులావులు యేక
రెణమాయెను
పల్లెకొండ ఆవులకు బాణాలు
నాటెను
తామరనాటి యెడ్లకు తాకెను బాణాలు
మందనుండి ఆవులు మరివేట్లు పడెను
గొదగొని వేసేరు వారి గొడ్డుకావులను
కొట్టి యిలపడవేసిరి లోదులుం
భంగూల
చంద్రగిరి బాణాలు యెడ్లకు
చెక్కిళ్లునాటెను
శిరసు వాలముగానుండి సిరిపాదము
దాక
యెతికి నువ్వుగింజవేయు
యెడములేకుండ
అలలంబోసాల అంపకోలు నాటెను
బాలుబాలున అరిచె వసిలేగలెల్ల
పరుగులు బారంగ చురకలు
తగిలించిరి
చురకలు తగిలించిరి వారి చూడి
పడ్డలకు
కోడెలవేసిరి కాళ్ళు విరగంగ
శ్రీరామ కవులావులు చిందుచిందుగా
వేసిరి
వేల్పుల కవులావులు వేసిరి
బోయీలు
సురభిధేనువలు సూలుకుట్టి వేసిరి
సన్నాసిధేన్వలను చల్లుగా వేసిరి

వుత్తమాసురభులను వులుకుట్టు వేసిరి
చుక్కపెయ్య లరువంగ
చూడియావుల వేసిరి
చూడియావు లరువంగ
చుక్కపెయ్యల వేసిరి
పాడియావులు అరువంగ పక్కలేగ
వేసిరి
పక్కలేగలు అరువంగ పాడియావుల
వేసిరి
కరవులు వనరంగ కడికాళ్లున
బొడిచిరి
బడి వచ్చేటివారి వుక్కుటావులను
బొడిచిరి
పొర్లబడి వచ్చేటివారి బోడావుల
బొడిచిరి
పొగరు వయసు వచ్చేయెడ్లు
పోటుకెదురెక్కె
అంబోయని యెద్దు రంకెలకు
అంబోదులు కదిసి
అద్దేపూని పొడువుతామని వచ్చి
పొంకముగ నిలచి
“ఆవులనలన్న సెలవులేక మన
మంది పొడవరాదు
బసవన్న సెలవులేక మనము పట్టి
పొడవరాదు
కాత్రిణి సెలవులేక మనము వారిని
కదిసి పొడవరాదు

యరన్న సెవురేక మనము	మనోగ్రహణమున యెద్దు మాక్కొని
యవ్వరిని పొడవరాదు	నిలచెను
యెన్నడు యరనారి నాయన్న	యెనక తీసిపోక బోయిలు వాడి
యెడబాడ లేదు	యంబులు దొడగిరి
నేడు సూర్యగ్రహణము కానంగ	యేపెరిగి వేసేరు వారి యెద్దు
వచ్చెను	లావులాను
యిచ్చోట యేట్లు బడ కారణమువున	వున్నబడి బాణాలు గట్టిగా వేసిరి
కాబోయి మాకు	మానవతి యంబులు ముక్కుగోళ్లు
మాయచేత చిక్కితిమి మనము యీ	గొట్టివేసిరి
బోయిలచేత	యెండి చుప్పి బాణాలు యెదముల
అని యరవక జడవక యరిచించి	గొట్టిరి
పారిపోక	బోల అంబులు నెత్తిపుసుకున
	గొట్టివేసిరి

గాయపడిన ఆవుల రక్తము వరదలై పారుట

సింగిణి బాణాలు యెడ్లకు చిత్తవర్ష	కుప్పికోలలు యెడ్లకు కుతికిదింపు
మాయె	లాయెను
తొన యింటి కోలలు యెడ్లకు సోన	చంద్రవంకి బాణాలు యెడ్లకు
వానాయెను	చెక్కిళ్ళు నాటెను
తొండమతి యంబులు యెడ్లకు	చిరునాలము నింపి సిరిపావములదాక
తొడలు గూర్చిపాకిను	యెతికిన నువ్వుగింజ వెయ్యి యెడమ
యిక వింటి యమ్ములు యెడ్లకు	లేకుండ
యీపులకు దగిలెను	వొల్లెల్ల బాణాలు వొత్తుగనాటెను
గాజు దారసాలు గంగడోలుల దూసి	యెడ్లకు రూపులు దప్పి యెదురూస
పారెను	మాయెను
గన్నెర్లకు అలుగులు యెడ్లకు గల్లుగ	ముంగల యెడ్లకు దగిలి వెనక
దూసి పారెను	ఆవులకు దూసుకొని పారెను

యెద్దురూపుదప్పి యేదురూప
మాయెను
వోడిమోన బాణాలు యెద్దకు వొత్తుగ
నాదెను

పొదిలోన బాణాలు వేసిరి
బోయి నాయకూలు

సూర్య కట్టలును జనుదాశములు
బోయముప్పిళ్లు
జారె జారిళ్లు నావరలు దూసుకొని
వురవడిగావచ్చి యెద్దకు వురువులుగా
బొడిచిరి

కణించివచ్చే యెద్దను కముట్ల నరికిరి
చేరినచ్చే యెద్దను కిక్కిళ్లు నరికిరి
యెటుగా గురకాలు వాటు బల్లలు
బొడిచిరి

యేనుగుల యెద్దకు యేట్లు పోట్లు
అయెను
ఆరునూరు ఆవులకు అంబుగాయాలు
నాదెను

కాటమరాజు ఆవులకు గాయాలు
నాదెను

ఆరు నూరు అనుమంతు యెద్దకు
యేట్లు పడెను
యాభై నూరు లింగముద్ర యెద్దు
యేట్లు పడెను
పన్నెండు లక్షల జనవముద్ర యెద్దు
యేట్లు పడెను

పొన్నమాడ బొల్కావులు పొడిచిరి
బోయీలు

పోట్లు యెంట రక్తంబు పొట పొట
కురియంగ

కారేటి రక్తంబు కాలవలై పారంగను
కురిసేటి రక్తంబు కుంభ

ధోరణమై ౩7 పారంగను

యెద్దను గొట్టిన రక్తంబు యేరుపాలై
పారంగను

కాలుపల వెంట రక్తంబు కాలువలై
పారంగను

బోరున వానకురిసి నట్టాయెను
రక్తము పెన్న వెళ్ళివిరిసి పారాయె
నాటు

ఆ కనిగిరి చెరువులోకి రక్తంబు
కాలవలై పారెను

పల్లెకొండ పేరిటి అరణపు ధేనువులు
వేట్లు పడెను

యేసిరి బోయీలు యెరగంద రపుడు

గ్రేణి ౩8 దివసవమౌట కానరు బోయీలు
అకాశం యరదాలు కప్పుటన్నాది

సూర్యుడికను సుతుడుగ మీరు
పసువులు వచ్చిన పాకములు ముంగ
గాను

పనుగులు సుక్కలు పొడిసినను
పాపంబు తగుకనిరి

సెలవులేక కవులావులు మనచేత
చల్లవేట్ల పడెను

ఆవులు వొడిచేమంటేను తమ
అందరిని చంపగలవు

యెద్దను పొడిచేమంటేను మనము
యేమి చేయగలము

యేక జాడ రాకున్నది వక వంకకు
జరుగుదామనిరి

దాను గోవులు సఖిందే తగ
పాపకర్మరాలు

యాలాలు వలెనూ వేలలు బెట్టు
కొనుచు

వారివారి సావిగివులు వడి
సెప్పుగొనుచు

బొగ్గుమల సాపులు బట్టుకొని
బోయాలు తిరిగిరి

దుగ్గానులై పోయి దేశాలు మారిరి

గాయపడిన ఆవులు ఎద్దులు జన్మివాడ గుంటి చుట్టును చేరుట

సాగవారి బోయ పారిపోయిన వెనుక
ఆవులు యెద్దను రణమేలు కొనెను
గోవులు ముచ్చులు గొబ్బిన
దెలంచిరి

అంపకోరింతోను వెడ్డుకొట్టు
ముడడుచూను

బాణాలతో యెద్దు ఆవులు బాలు
బాలున అరచును

పేగులు జీరాదంగ పెంటకు
మళ్ళిరాను

మార్చిట పొద్దుకు ఆవులు యెట్లుబడి
మందపెంటకు జేరెను

పెన్నలో యెట్లుబడి పెయ్యలు
తెగసెను

చెల్లంబు జన్మివాడ గుంటుకి చేరి
రంతటాను

వెడలేని బాణాలు వెడ్లకు వేట్లు
పోట్లాయెనని

జాడకొరకు రక్తము జన్మివాడకు
ఆరెను

పేగులు జీరాదగావచ్చి ఆవులు
యెద్దును

పెనుగొని జన్మివాడ గుంటికి
పొర్లబడి యర్రయ్యకు అర్లు జాస్తుం

దేను
గొళ్ళిల్లతో దొరబడి గొటరించ

సాగెను

గాయపడిన ఆలమందను చూచి కాటమరాజుదులు అడలుట

ఆడి ఆడి చద్రాంగ మారాజు అటు
సాలించెను

గుప్పనా చద్రాంగము గుంటె దిగ
వూరికి

గట్టయెంట రక్తంబు పొందుగా
తొడసి

ఆవులు యెడ్లు యేట్లు పోట్లు జూసి
గోపాల్కులు అడల దొడకొనిరి

యెదము రక్తంబు దుడిసి
వెతపడుతారు

పద్మనాయుని బిచ్చి పలికెను రాజు
“యీనాడు యినవోయి నా
సిన్నమరిది!

మన యద్దలవులు యేమయ్యెనో
యవరు గల్గిరి

యద్దలను జూసి నా యయారవున
జొచ్చినాను యదురూపమై వచ్చినాను
మోదుగులు బూసి బూరుగుల మీద

వ్రాలినట్లుండెను
బూరుగులు బూసి మోదుగుల మీద
వారిగి నట్టయెను

నెత్తురు మడుగుల నేలను పగిలిన రీతి
కోసారక వేట్లు పడెను గోవులిచ్చోట

ఆవులు యేట్లుపడెను అవస్థగ
వచ్చెను

యాభైయారు దేగాలు ధేనువులు
మేపితిమిగాని

యీ కీడు తమకు యెదుట యన్నడు
లేదు

చెవులేక యెడ్లు వారికి చెల్ల యేట్లు
పడెను”

అని అడల దొరకొనెను
ఆ యావులన్న

భీకర విజయుండు బీరినాయుండు
అశరుడై వచ్చి అన్నకు మ్రొక్కి
చిన్నబోయిన వాడవు చెంచన్న

మనెను
కన్నులు సోక విచ్చిణి కమ్మును
విడలిరి

కొమ్మున యీడు వచ్చి గోవులను
జూసి

యన్నడు రాని దుఃఖముల
యెలుగెత్తి అడలేరు
ఆరువేల గోపాల్కులు అంసరు

వచ్చిరి
ఆవులను జూసి యన్నడురాని

దుఃఖాన యెలుగెత్తి అడలేరు

గోసంగులు, యర్రయ్య కోపించి నెల్లూరును ముట్టడింతుమనుట

కత్తిమొన గోసంగులు కారుచిచ్చవలె	కారుచిచ్చవలె వచ్చి అన్నకు
వచ్చిరి	మొక్కిరి:
అంక్ష గోపాల్కులు అందరు వచ్చిరి	“నీతాల్మి యికమాను ధర్మశేఖరుండ
యిట్టని పలికిరి వీర తేజంబుతోను:	నీ కోపంబు లేదయ్య గుణవిశాలుండ
“గొప్పదుర్గములని	కణిగి మన ఆవులను వెయ్యి యవరికి
కొదవుచేయకుము రాజు!	కారణము లేదు
దుర్గములు బొడిపించి దలిచెంచి	యడ్లను వేయించినవాడు పంతకు
వత్తుము ఆవుల నలనన్న	నలసిద్దిదాజుగాని
అలనాడు అనుమన్న లంకకాల్చి	మనమది మరివొక కరువుపగ
భస్మంబు చేసినయట్లు	చేయలేదు
పట్నము కావేసి పాడుజేసి	కోయ బోయాలచేత పొడిపించగా
వొత్తుము అన్నా ఆవులన్న!	కాచిగల గేలాలు పుచ్చుకొని చిత్ర
నల్లమేడ స్తంభాలు నడిమికి	రౌతులూను
వేయింతుమంటే అన్నా	తరిమి నెల్లూరు పట్నము దాడియాడు
ఆవులన్న!	వత్తుమంటే ఆవులన్న
రాణివాసము అంతా లగ్గము పట్టెంతు	యెద్దులు వేయించిన యేగురు
మంటే అన్నా ఆవులన్న!”	సిద్దిరాజులను బట్టి
అనిరి గోపాల్కులు ఆ రాజుతోను	బద్దెగొర్రెలుగా నరికింతు మన
పెరుము కోపమున పెయ్యల	బాగీర్తి గంగకు వో అన్నా!
వెర్రయ్య	ఆవులన్న!”

ఆవులన్న యర్రయ్యను శాంతపరచుట

అనిన ఆవులన్న అపుడిట్లగనియె:   “నా సహదేవుని వంటి సక్కని
తమ్ముడ! వినుమ

శోకము లేదు మనకిలనుడులా.

వినుడి

హన్ముమంతుని పర్వతము పంపి

సంజీవితెచ్చి

చచ్చిన వెడ్లను ధరణిపై నుంచి

కచ్చికి పోయేది వుచితంబుగాదు

యేట్లుబడి ఆవులు యెడ్లు

సంజీవితెచ్చి తమ్ముని కలుసుకొని

తర్లిమి రావణాబ్రహ్మ తలలు

ఖండించిరి

పౌర్ణాడగాను

అది యెరికి కలిగి వున్నది అందరికి

మతముకు పొయ్యేది మర్యాదగాదు

సిద్ధిరాజు మరిది పడమటి బావరాజు

పర్యారము దాను మన్నిలా

దేవసాక్షులు మెప్పించి వారి

అప్పనము చెల్లు అనిపించి

పండుగగా పంపమన్నాడు

సిద్ధిరాజును సొంతముగా తప్పినాడు

తీసుడు పువ్వులకు వచ్చి అతడు

అని

తిరిగిపోయినాడు

దేవతలు సాక్షులు పలికించి అటు

అతని యెరుకలేక బోయీలు మా

వెనక

యెడ్లను వేసినారు

చెల్లుగాను గుప్పమని సెలవిత్తు మీకు

యెడ్లను వెయ్యటము సిద్ధిరాజు

మీ మనసార పగదీర మరిసాల

యెరుగునో - యరగడో గాని

కుంటేను

సిద్ధిరాజు మనము కల్లలాడరాదు

యతకి యీ శూమి యంతయు

మీకు మహా మనవిగ జెప్పేను

యాటాడుదువుగాని

మా యన్నతోర!

సేనలు హింసలవలె అఘోర

అమిణిలో రావణుని బాణము తగిలి

పడుతూవున్నావి

లక్ష్మణ అన్నాయని మూర్ఛిల్లి

అని మనవిగ జెప్పి తమ్మునికి

పోయెను

కోపములు మాన్పెను

తల్లి పోక తాగ వుండు తమ్ముని

కొరకు

యాదవులు ఆలమందకు తగిలిన బాణములు

తీసి భద్రపరచుట

పట్టుగల్గు దెప్పించి యడ్లవంటి

భాణాలు

పాలించి తీస్తవున్నాడు పరగ

యాదవులు

చిల్లాల అంబోడి సేరి చెల్లంబో

శివుడా

కారేటి రక్తంబు కాలవలె

పారంగను

గొరకల అంబులు దీసె యెడ్లు

అగోరంబు పడంగాను

పింజలాల వంటి రక్తంబు

పిక్కటిల్లి సాగెను

కడుపులో చిక్కిన బాణాలు వారు

పాలించి తీశారు పట్టుగొల్లుల చేత

బల్లెపుటలుగులు బలిమిగా పట్టి

తీశారు

గజగండమైయున్న గాయాలు జూసి

బంగారు బిందెలతో రాజు పన్నీరు

దెప్పించి

కొత్తలు విరిగిన బాణాలు పట్టి

తీశారు

అభయ మొత్తించి రాజు ఆ

మంద మీద చల్లించినాడు

యేడు లక్షల యడ్లకు యేట్లు పోట్లు

చట్టవారి యర్రయ్య పట్టి తీసేను

పాడియావుల వెంట బాణాలు

తియ్యంగ

ఆరు లక్షల ఆవులకు అంబుల

గాయాలు మానెను

పద్మనాయుడు బాణాలు పట్టి

తీయంగ

కాటమరాజు ఆవులకు గాయాలు

కప్పుకొనెను

ఆవులు యెడ్లు బాలుబాలున అరచి

ప్రాణాలువిడిచెను

జోరున రక్తంబు జొలజొట

కురియంగను

యడ్లని వేసిన యేడుపెట్ల బాణాలు

ఆవులు వేసిన ఆరుపెట్ల బాణాలు

అమరంగ పెట్టిలోపల పెట్టి

లక్కముద్రలు జూచ్చి రాజు

నగరున వుంచిరి.

చనిపోయిన ఆవులను ఎద్దులను చూచి

కాటమరాజు శోకించుట

“మూడుభూములు బాయ మూడెడ్లు

చెల్లినను

తిరుమల తిరుమందలు నట్టి

అమ్మపాల వచ్చిన

యేడు లక్షలు బాయను ఆవు

నొక్కటి చెల్లినను

ఆ మాలక్కి అనేది ఆవు నొక్కటి

చెల్లితేను

తల్లిని బోలిన ధర్మధేనువులు
 చెల్లెను
 అగుమంచి ఆడబిడ్డను ఆవు
 వొక్కటి చెల్లించినను
 పాపనూకను బోలిన పసిలేగలు
 లేచెను
 నందులవంటి యెడ్డు నాడి కంకళ్లు
 చెల్లినను
 భక్తిరన్నపేరిట బస్వలింగముద్ర
 యెడ్డు యేట్లుపడెను నాయుడా!
 పల్లెకొండపేరిట అరణ్యపుధేన్వలు
 యేట్లు పడెను నాయుడా!
 ముమ్మయ్యను పోచయ్యను బోలిన
 ముద్దులేగలు చెల్లెను
 చిత్రభాను సంవక్షరం చేరికాయ
 నాయుడా!
 కాలాంతము చేరికాయెను
 కవులావులకు

తమకు అంతట సల్లవారికి సాగించి
 సావిజి పాగబొమ్మ
 నీవు పోయిన పీనుగులను నమ్మ
 వచ్చును''
 పొమ్మన్నాక తలికే యెక్కువ
 ప్రొద్దుజాడలకు యెడతిలె నాతడు
 మారిపోయి బోయల యిడుమాట్లు
 జూసి
 పసువులు వచ్చిన జాడనే బోయి
 పరుగున మళ్ళివచ్చి
 చెప్పెను కాటమరాజుకు చేతులు
 మొక్కి:
 "అన్నరో ! వోయన్న ! అన్న
 ఆవులన్న !
 మన ఆవులు యెడ్లకు వేసిన
 బోయీలు
 బొగ్గుమాలలో వున్నారు పోయి
 చూశాను''

గాయపడిన పశువులు పగ తీర్చుకొనుటకే బ్రతికి
 యున్నవని కాటమరాజు చెప్పుట

అనిన కాటమరాజు అపుడిట్ల గనియె:
 "యిరవై యొక్క దినము నాటికిగాని
 అది జగడము ముడిచిరాదు
 ఆ చూపులు దప్పిగాయములు దగిలి
 జరిగిన వారికి యెడ్డు జీవాలు
 నిధువక

నెల్లారు రాజుల మీద పగదించు
 కొరకు ప్రాణాలు విడువక
 యరగడ్డపాటి యెదురు బాదులమీద
 పగతీర్చమని యెడ్లు పంతమున
 వుండెను''

యడ్లను గొట్ట గాయకులప్రతి	వాటిలో యిరవైయొక్క ఆవులు
యాబూది ప్రసాదం మేసితే	పదిహేను యెడ్లు ప్రాణములు
గాయాలు కాసినాయి రీతి కట్టబడె	విడిచెను
నవుడు	

చనిపోయిన ఆవులను ఎద్దులను యాదవులు కైలాసము పంపుట

ప్రాణములు విడిచిన ఆవులను	సమాధులు దీయించిరి జంగాలను
యెడ్లును	బిలిపించిరి
కాబండ్లమీద బెట్టుకొని	శీలామంతులు యెలు తిరుగువారు
పంచమా వాయుద్యములు వాయించు	కొనుచు
కొనుచు	పంచగంటలు మ్రోవంగ
శ్రీరాము కవులావులు యడ్లను	పరమేశ్వరుం డాలకింప
శృంగారిండుకొనిరి	దేవగంటలు మ్రోవంగ
సిరువులు వుప్పొంగుచూను	దేముడాలకింపగాను
తిరుమందులు వల్లవులు తిరుగువారు	దిగిపోయి గొబ్బిలో దించిరి
కొనుచు	యడ్లను ఆవులను
చెరిగి వల్లవులెల్ల శివశివాయనిరి	మారేడు పత్రి మంత్రి హరిపత్రి
కొందరు గోపాలుకులు 'గోయింద	నేరేడు పత్రి యీనె మగకాయలు
గోయింద' యనిరి	పూజలు పాంచాలి సాది విచ్చి పై
వుత్తములు కొందరు వుగ్గోవుగ్గో	కొలుసు బోసిరి
అనిరి	గనమైన సాదులకు గచ్చువిల్లుకి
తండువాపరి పంపులైరి	సేయించిరి.
దాసాన దాసుళ్లు ఆడుతు పాడుతు	శివలింగ యడ్లకు దేవపూజలు జేసిరి
ఆపెన్న నొడ్డుకు వారు అందరు	సత్యముగల సురభులకు చెయ్యెత్తి
వచ్చిరి	మొక్కిరి

దిగివచ్చి పెన్నలోను తీర్థంబులాడిరి
తిరుమందుల వారి యెడు చెల్లినందు

లకు

పల్లికొండ యెదురేవున స్తానంబు

లాడిరి

వల్లపులవారి అవుల చెల్లించినందులకు

సంగపు యెదురేవున స్తానంబులాడిరి

తడి పట్టు చీరెలు ధరణిపై విడిచిరి

దివ్య వస్త్రములు గట్టిరి తెరుగొప్ప

గాను

గోత్రాల వారెల్ల గుడార్లు జొచ్చిరి

పంచరాత్రి నాటికి సమాధులు

పొలించిరి⁴⁰

లింగమా ర్తు జేసిరి జంగాల

కన్నము వోసించిరి

దాసోగ మాడించిరి సర్వేశ్వరుని

కొలుపులోను

పొదివెలు దివ్యరథములు పట్టు

కొనుచు

పల్లికొండ గుడినాథుని పంపటనిలచి

అత్తుల కింద యడగిరినాథునికి

యాకాంతులు వొప్పించితి

గంట వాయించిరి యడ్లను కవిలేశం⁴¹

బంపిరి

చనిపోయిన పశువులు రంకెలు వేయగా

కాటమరాజు వానికి అభయమిచ్చుట

అంభోయని యగచె ఆరు

యోజనములు

ధేనువులు పలవరింపసాగెను

రంకె నాదులు విని రాజశేఖరుండు

ఆ మీదట హరిహరా దేవేంద్ర

దేవతలు

యిట్లగనియె :

ఆకాశమున ధేనువుల ఆర్పాటము

పగిడి రథములు పట్టించిరంత

బాయెను

అంత రథములు యెక్కక

పద్మనాయని విడిచి పలికెను రాజు :

ఆకాశమున ధేనువులు

“ఆకాశమున రంకెలు అడియేమి

కాలుదువ్వి ఖజేలన రంకెవేసెను

నాయుడా ?”

పుష్పరథములు యెక్కక

అనిన మాటలకు పద్మరామవుండు

భూపాలుగని యడ బాయలేక

అపుడిట్లగనియె :

“యినుము కాటభూపాల! యిన్న
వించెదాను
యెద్దుల సావిగ్నెలు⁴² తమ్ముడు
యర్రయ్యకు దెలుసు
యర్రయ్య సావిగ్నె యెద్దులకు
దెలుసు”

అనిన మాటలకు యర్రయ్యను ఆ రాజు
బిచ్చి
“హరిహర వేవేంద్ర దేవతల పేరిట
తమ్ముడ! యర్రయ్య వినుమ
కాలంబు యెరుగుదువు మరి పేష్య
కాలంబు యెరుగుదువు
సాధ్యే వాలాంబు యెరుగుదువు
తమ్ముడా! చాల కాస్త్రంబు
లెరుగుదువు

నిన్ను నేను యన్నడు అడుగలేదు
అడిగితిని తమ్ముడా! అంత్యకాలముకు
తరమెరిగి చెప్పవోయి తమ్ముడు
యర్రయ్య నీవు
ఆ మాటకు యర్రయ్య అన్నకు
మ్రొక్కి యిట్లగసియె;
“చిత్తాను సంవత్సరము మనకు
చేరికయ్యెనయ్య

యిక ముంగర చరబహుళ అమాస
మొదలుకొని
మాడునెల్ల పద్దెనిమిడి దినములనాటికి
యరగడ్డ పాడున వోయన్న! వారగ
నున్నాము
ఆమితము వారగవలె యెద్దు
యడబాసి సోతువున్నామని
నిన్ను పాయలేకి యెద్దు పలవరించే
నన్న
అభయమిచ్చి పంపవే అన్నరో! నీవు”
ఆ మాటకు కాటమరాజు ఆవులకు
యడ్లకు
ఆవులకు యడ్లకు అభయ హస్త
మిచ్చెను

“వో చక్కని తమ్ములారా! వో
సహోదరులారా!
మీరు వెకుంతము వెళ్ళిన మాడునెలల
పద్దెనిమిడి రోజులకు
యరగడ్డపాటున తమరు యేట్లుపడి
మువ్వతమైతేను
గ్రక్కున మిమ్మును కలియవస్తాము”
అని మనవిగ జెప్పి పంపెను ఆ
యావులన్న

కాటమరాజు గొల్లెనలు ఎత్తించి కొలువు దీరుట

మగిడి జన్నెవాడ కూను మళ్ళి భూచక్రాల గొడుగులకింద భూపాల
వేతెంచిరి, కుండు

కొలువై కూర్చుండెను కులభూష
 ణుండు
 జన్నెవాడ గుంటను కాపేషణలు
 వ్రాయించినారు
 ఆవులను యడ్లను ఆ గుంటను
 మలిపించెను
 నందులగా మలిపించెను సూత్రం
 బుగాను
 నరవలన్నిటిని లక్షపరాలు ధనము
 ఆ గుంటను నిక్షేపము అప్పుడు జేసిరి
 సిద్ధిరాజుకు విధము సిద్ధించదాయెను
 సత్యము దప్పక విధానము దశఃః
 నిక్కడ
 అని నిక్షేపము చేసిన అమరనాడు
 జన్నెవాడ గొల్లిళ్లు ఆక్షణము తీయించి
 పల్లెకొండ యెదురేవున బారుల
 వత్తించెను
 యెత్తించిన గొల్లిళ్లు యే కొడువ
 లేకుండ
 పట్టు గొల్లిళ్ళ పసిడి కొండలాలి
 యల్ల గొల్లిళ్ళకు యెర్రిడి కుండలాలి
 కాగి గొల్లిళ్ళకు కంచు కుండలాలి

నీరు గొల్లిళ్ళకు రావి కుండలాలి
 యిలవేలి యద్దె యెల్ల గొల్లిళ్ళు
 దాతనైనా సకల దూదిపట్టు గొల్లిళ్ళు
 చిలకవన్నె గొల్లిళ్లు చిత్తరువు గొల్లిళ్లు
 వ్రాసిన చిత్రారు వన్నె గొల్లిళ్ళు
 నామగిరి గొల్లిళ్ళు నవనందుల గొల్లిళ్లు
 తెలివైన రతచెల్లి తీగ గొల్లిళ్లు
 తామర పూవన్నె దాతు గొల్లిళ్లు
 పొలుపు మీరగ సూర్యపుటము
 గొల్లిళ్లు
 కొమరప్ప చందిర కావి గొల్లిళ్లు
 సాయాలు కుదేరిన పక్షపట్టు గొల్లిళ్లు
 ఆ గొల్లిళ్ల మీదను గరుడ
 పడిగలును
 కంఠీరవం పడిగలును
 హనుమంతుడు పడిగలును
 ఆలతాటములు వివిధమున గొల్లిళ్ళు
 బారులుగా వేయించెను బాను
 కులజుండు
 భూచక్రాల మండపము క్రింద
 భూనాయకుండు
 కొలువై కూర్చుండెను కులశేఖరుండు

సిద్ధిరాజును తోడి తెమ్మని కాటమరాజు
 కంపటిలను పంపుట

పెన్నలోకి తోడితేరొయి వక్క
 పరుగునపోయి
 వెడలిరి కంపటిలు వేడుకతోను

కీడురాను ముట్ట మూమున్నేడు
 యేకాల తిమ్మనీడు

పెదవెళ్ళి అమ్మినీడు కవుటావుల
కమ్మిచెంచు

యిష్టమైన పవార్థము మీరుయెన్నుకో
వలెను

అందలాలు యెక్కి వారు అందరు
కదలిరి

యాభై యారు కనకరాసులును
గరుడాస్తంభములు పోగాను

పల్లకిలు యెక్కి పరుగున కదలిరి
ఆవేశ సిద్ధిరాజు అన్నదమ్ములును
యల్లగొడుగుల నీడల

వరాహాలు అంభ్యముగ రానులు
పొంచి మాడలు యిచ్చి పొడుగున
రత్నములు

యింజామరములు విసరంగ

యెంచి మీరు అయిదుగురు అన్న

కాలితే నవరత్నములు కాంతులు

దమ్ములును

మెరియంగ

సహోదరులకు ప్రధానులకు యిచ్చి

చత్ర చామరములు చేరిపట్టంగను

మీరు అడిగిన

చతురంగ బలములతోను సిద్ధిరాజు

కవిశ్లో లెక్కలుగాన యాభై యారు

సారివెళ్ళినాడు

దేశాలు గెలిచి

ఆవేశ గొల్లరాజు అదుగో

తెచ్చిన వస్త్రములు నేటితో మహారాజు

వచ్చేనంటేను

పాలుచేసినాడు

యెదురుగా సిద్ధిరాజు వేతించినవేశ

అందులకు మహారాజు

“మన్నించు సిద్ధిరాజు! మా మనవి

అతి వేడుకతోను

వినుమ

తడవు చేయక రావయ్య యే దినాన

చెప్పుడు మాటలు వింటే వో సిద్ధిరాజు

తప్పకుండగను

మా చెతురు దెవసము దగ్గరకు

గుడి దిరిగి పాటికి వీ రాసకార్యములు

వచ్చెను

పాత్రాడముగ రావయ్య బాసలకు

మాశమగుమము తిరిగిపోవలెను

నిలువ వలెను

పెన్నదేవునికి పెసాదానము పట్టుకొని

మడిగిపోయి మేము మామండలాకు

మాపిన్న పెద్దలు మీరు పెసాదానము

తరమునాటి పెద్దలు తమ్ములు నీవు

పట్టుకొని

వై నమై రావయ్య వో పల్లవాది

యన్నార పుల్లరి ధనముమీరు

సిద్ధిరాజు”

యెప్పుకోవలెను

నిజములు దెలిపించి నిష్ఠలు చూపి

సిద్ధిరాజు గొల్ల రాజును చూచుట కై బయలుదేర బోవుట

ఆ మాటకు సిద్ధిరాజు ఆనందమును
పొందెను

పదివేల విధముల పార్థనము చేసి
“నూ స్తిరటయ్య చక్కని
తమ్ములార! గాంభీర్యులార!
దండినాయకులార!

ధర్మవ్రతులార!
క్షత్రియోత్తములార! సరినిగ్గులార!
నాదు రాజ్యంబు యిచ్చిననోయి
నా సహచరులార!
సర్వశాస్త్ర ప్రధానులార!

సరినిగ్గులార!
వినుత విక్రములార!
వింటరా మీరు?
కడనుండి కడదాక గొల్లరాజుతో
పొందు కాదంటిరీ మీరు
మనకన్నా సత్యము కలవాడు
గదరోయి అమరవల్దభుండు
పసువుల మెప్పించిన మాత్రాన
తన ప్రాణమిచ్చెనన్న
యిక్కడ పసువులు వచ్చినంతలోన
అతనికి ప్రాణము
యవ్వని యెచ్చు అనినను అతనిని
జూదము యీ షణంబు నను”
పైనమై రమ్మని చాటించెరాజు

సర్వసేనలు తమ్ములు దాము చదురు
దిగ్గున లేచిరి

ముస్తీదులై రి తాము
అంతఃపురంబులోను అరిగిరివారు
అంతలో కుందమాదేవులు తన

యిబునికి యెదురుగా వచ్చెను
పాదములు విచ్చి దష్టితో నివ్వళి
తీసుక పోయెను

జలక మొప్పుగ నాడి ధవళవస్త్రంబు
తొకంబు కస్తూరి దిద్దిరి నొదట 43
కడువేట్కతో నపుడు కమ్మని
రుచులు

అన్నము బోంచేసి అవనీశ్వరుండు
దివ్యగంధము పూసి దివ్యాంబురాలు
కట్టెను

దివ్యభూషణములు పెట్టి
దివ్యమాణిక్యములు
దివ్యకిరీటకములు దరియించిరి
రవి కంటములు నిండు
రత్నారములును 44

పునర వినోదముగాను
కన్నముల సరిది
తెలివై న రావణము తత్తాలు పాకట్లు
బెట్టిరి

గంధాపెండెములు కారవొప్పి
రాయిచ్చిరి

కరముల దండ కడియములు
మెరియంగను

నవరత్నగచితమైన వజ్రాల
వుంగరాలు

శ్రీ గంగరాముగా సిద్ధిరాజు తగుట
కబాయిలు

సిరులు వుప్పొంగ దొడిగి దగవగా
మణి పసిడి

దగదగామణిపసిడి తగుటపము గాను
గుబగుబ మనగాను ముఖమున
బుఖాయి పూసి

పదివేళ్లకూపది పసిడి వుంగరాలు
తదసె భావుల భుజకీర్తులు మెరియం
గను

నవరత్నమైన బిరుదములు అన్నియు
బెట్టి

తానమూర్తి గణమైన తనరక్షోహ
మెరుగ

చిరమించి బంగారు చెరుగుల శాలి
కారములు లింగవార గట్టించె రాజు

అటువలె సిద్ధిరాజు అతివేట్క తోను
కాటమరాజు ముందుకు కదలి వచ్చేను

అడప మాదవుని బిలిచి రాజు అపుడిట్ల
గనియె:

“రావోయి అడప మాదవన్న !
గొల్లరాజుకు మంకు గొబ్బున పోవలెను
కందువతో గొల్లరాజుకు కట్నాలు
దేవోయి

మంచి సొమ్ములు గొంచు ముందరకు
పోవలెను”

గొల్లరాజును చూడ బోవలదని కుందమాదేవి భర్తను వారించుట

అనిన కట్నాలు పట్టించుకొని కదలి
పోవంగను

కుందమాక్క యెదురొమ్ము గొప్ప
గుప్ప మనెను

తన మనసున కుందమాదేవి పూరు
కున్నాది

అంతలోనే కుందమాదేవి అపుడిట్ల
గనియె :

“పువ్వులు వేయించిన దానను నేను
వేసినవారు బోయలు

యెట్లాగునై నాను గొల్లరాజుతో మాట
వచ్చింది కాబోలు

అని కోటలు యెల్లకుండ రాజును
మాట మరిపింతును

మాట మరిపించకుంచేను గొల్లరాజు
మక్కుటించ గలడు”

అరి విషముచేత కుందాన యిబునికి
అడమె తించెను

“గొల్లరాజు మందకుబోయిది మనకు
మార్గంబుగాడు
మండలాలు యేలేరాజులు వారి మంద
చూడరాదు

దొడ్డరాజులు మీరు వారి దొడ్డి
చూడరాదు

పసువులు కాసే గొల్లరాజులు
మీ పౌరుషము యెరుగరు
మోసము రానున్నది గొల్లముక్కు
వారు

నుట మూర్తమున దనకు యెడబాసి
కడకుబోరాదు

బిడ్డలు లేనట్టి నేను గొర్రెలునైతిని
కేదారి గొరంబు నోము బట్టినాను
పంతమున గొరమ్మ పలమిస్త
నన్నాది

యెల్లి నేడు తనను యెడబాసి కడకు
బోరాదు

కడువేడుకతో యీ రాత్రి మనము
కలసివుండవలెను”

అని చెయ్యిబట్టి తియ్యబోయెను
జననాథదేవి

“పట్టకే నను నీవు భావ్యంబు గాదు
చతురు భుజుండైన సొమ్ములు
సింగారింపుకోని
పరవశితుడై చూడబోవుచున్నాను
వారి మందలో మందలు యెరుగ
మార్గంబు తెరుగ
వారి ధేచులు దేవత కవులావులు
వారి పసువులే బ్రహ్మ రుద్రులూను
వారి మందకు బోయివచ్చి నీ మాట
వినేను గాని”

అని చెయ్యి విడిపించుక అతి
శీగముగను

పైనమై కదలెను పల్లవ సిద్ధిరాజు
ఆ పైనము మాన్ప వలెనని
కుందమాదేవి కణ కణ అడిలె
అడిలి నప్పుడు రాజు అనుమాన
పడెను

“పడుచు బుద్ధివి గాంగ పలవ
రించెదవు

పోకుండ జేసి చే పొలితిరో నీవు
అష్టబోగములు గలిగి అలాగ
నేమిటికి?”

తాను దుస్స్వప్నము కంటినని కుందమాదేవి భర్తతో
చెప్పుట

ఆ మాట విని కుందమాదేవి అడె
నొకమాట

“కలగంటి ప్రాణేశ కలగంటి నయ్య
కల విని నామాట కాదనకయ్య

యీ కన్నకలలు పెద్దలకు జెప్పి
 కాకున్న పనులై తె అక్కడకు కదలి
 పోవయ్య
 తిక్కనామంత్ర నిక్కడికి పిలి
 పించరయ్య
 ద్రోయ నరసింహ బట్టును తెప్పించ
 రయ్య
 అరతలు సోమయ్యకు మీరు
 యెరిగించ రయ్య
 విక్క తిమ్మబట్టును యిక్కడికి
 పిలిపించరయ్య
 గూని తిమ్మబట్టును గొబ్బున
 పిలుపుడి''
 పిలిచిరి పెద్దలను ప్రేమతోడుతను
 వచ్చిరి పెద్దలు వవ్వరి చొచ్చిరి
 కూర్చుండ బెట్టిరి కూరిమితోను
 కుందమాదేవిని చూచి కూర్మితో
 బలికిరి
 "వో కుందమాదేవులూ! నీవు
 కలగన్న విధమెల్ల
 కలగన్న విధమెల్ల గ్రక్కున
 జెప్పవమ్మ
 పయనమై వున్నాడు రాజు పంప
 వలెను మనము
 నీవు కలగన్న విధమెల్ల గ్రక్కున
 జెప్పవమ్మ
 శివశాస్త్ర పురాణములు మేము చెప్ప
 గలము

వేదశాస్త్ర పురాణములు మేము
 చెప్పంగగలము
 మనోగ్నానపు కలలు మేము మరి
 చెప్పంగగలము''
 త తరపడకుండ తబ్బిబ్బలాడక
 మాయదారి కలలు కుందమరి చెప్ప
 సాగెను
 "యాభై యారుదేశాల రాజుల వార్తలు
 తనకు
 యెరుక లేదాయెను యెక్కడ
 రాజులు
 యెక్కడకు బోయరేమి తనకు
 యేమిటి కార్యము?
 బరిణలో అమరిన అభరణములు అన్నీ
 మందసమున అమిరిన వర్తంబు
 భూషణములు వలెను
 మరుగున ననెను "పకరి మాటలు
 తనకేలనయ్య?
 యేసీమ గొల్లరాజు మన సీమకొచ్చె
 డర్మకపుష్టకానిచ్చె మనరాజు భూమి
 అరవకట్టు రాజ్యాన వారి ఆవులు
 మేపుకోంగాను
 అరవ కోయబోయలు వారికి
 తక్షణాదం బట్టి
 తక్షణాదంబట్టి గొల్లరాజును చంప
 దలచి నారట
 వారి రాజ్యములో గొల్లరాజును
 చంపుదానుని

చంపుదామని వారు చెవులాడక
పోయిరట

అర్వభూపతి విని అగ్రుడై వణికె
వారిని జంపరాదు మన రాజ్యములోన
మారురాజ్యము పోయి మరచి

వుండె న గాక
అరవ చిక్కుకోయి కోయిబోయీలు
పగ

అది యెందుకు పోరాదు గనక
కడకు బోయినాక వారి కవులావులు
మనసీమ జాడ రాకుండ జంపి

జరుగుదామని గాని
యిప్పుడు కాదనక నా మాట వినక
వుండరయ్య

మరి వెనుక గొల్లరాజు
మన సీమకొచ్చి

జన్నెవాడ గుంటిమీద సద్రాంగ
మాడంగను

వారి అరివాణ బోయీలు ఆకుడజాలు
వచ్చి

ఆ గొల్లరాజు అదమరచి వుండగాను
యెడ్లను బడవేసి యాగరణము చేసి
వారి పసువుల బాణాలువేసి

ప్రాణాలుగూల్చి
మనసివాజడవేసి మన సీమకూను
జాడలు లేకుండగాను జరుగ కలగంటి

నయ్య
సోజనముందు తాను యెడ్లను వేసి
గొల్లరాజు

యెడ్లను వేసి గొల్లరాజు యెత కుడువని
కలగంటినయ్య

కలవరపడి గొల్లరాజు యవరిని
కానంగ లేక

నిన్ను అడగాలని కలగంటి నయ్య
వో సిద్ధిరాజు!

నిజముగ తాను మిమ్ములను అడగాలని
కలగంటినయ్య వో మదన వల్లభుడ!

అడిగిన గొల్లరాజుకు నీవు అడ్డము
చెప్పి

వెరపించవయ్య నివ్వాడ కల
గంటినయ్య!

కాలముకు కీడు యెట్లు తానున్నదో
వచ్చువారికి

ఆప్పుడు విప్రులు ఆ రాజుతో
అనతిచ్చిరి;

“విను సిద్ధిరాజు! కుందమా దేవులు
చెప్పిన మాటలు

యియన్నీ నిజమే నీవు సత్యము
పయిగా నున్నావు

గొల్లరాజుకు కైనికి పెనుగులాడు
చున్నావు

యిక్కడ మీవారు అవుట యెరుగము
గాని

వారుపమవుల బాణాలువేసి ప్రాణాలు
గూల్చి

గోవులను వేసి తిరు గొడువ లేకుండ
వారి పాడియావులు వేసి పారిపోతా

నిజము

నీమీద దయగలిగి యిందీవరాక్షి	పెద్దలన్న దమ్ముల పంపవలె నని
కుంద కలగా మంటే ప్రాణము కడ	కట్నాలు పెట్టి మీకు యిష్టమైనట్లు
ముట్టెగాక	ఆ మాటకు సిద్ధిరాజు ఆనందమును
వాడి బంపిన మాటలకు మెరుపునమై	బొందెను;
పోతే	కుందమను మన్నించి తొడలపై
యెంత కామేమున యేకారణము	కూర్చుండ బెట్టుకొని
జంపుమరు	కడలేని వేడ్కతో కొంత నిట్టనెను.
యాదవ నలుగు యీనైన గొల్ల	“నీవంటి సత్యభామ అష్ట దిగ్బాల
రాజును	గలద?”
గుణము తెలియకగాని మీరు పోరాదు	

సిద్ధిరాజు తనకు మారుగా పరివారమును పంపుట

పట్నము సాటించెను ప్రజలు వినగాను	పంపిన పనివారు వొక్క పరుగున
వారి పశువుల మందకు బోను	పోయి
పెద్దలను పిలిపించెను.	“వోయి యాదవ గాంభీర్య! యద
కోమట్లు బలిజీలు గొల్చున	వంశ తిలక!
పొమ్మనెను	మా నెల్లారి పిన్నపెద్దలు అన్న
బలిజీలు దెసయ బంపె నందరిని	దమ్ములును
వారితో తిక్కన్న మంత్రి గ్రక్కున	పంపితే వస్తమియ్య వో పశుపతి
కదిలె	రాజు!”
వారితో నెల్లారి ప్రజలందరు కదలిరి	అనిన కాటమరాజు ఆవార్తలు విని
పెన్న రోపలికి బలిమిడి పిన్న	ప్రభగల వేట్కతోను పద్మరాఘవుని
పెద్దలును	బిలిచి
ప్రియము తోడుతను పెన్నలోనికి	“అడగవయ్య రాఘవ ఆవార్త పని
వచ్చిరి	వారిని”
సత్యము పలికించి వస్తమిని	అఖిల రాఘవుండు అపుడిట్లగనియె
పనివారిసె పంపిరి	పట్నము వారితోను ఆ పద్మ
గొల్లరాజు కడకు ఆంపిన పెద్దలును	రాఘవుండు:

“అయిదుగురు సిద్ధిరాజులు అన్న
దమ్ములు
వొక్క పరుగున వస్తేను మాపట్టపు
రాజు కదిలి వచ్చెను
రాకుంటే మా కంపటిలు అక్కడికి
కదిలి వచ్చేరు
మీరు యవరు వచ్చినారో యెరిగించ”
మనిన
అమాటకు పనివారు అపుడిట్ల గనిరి:
“పల్లవాది రాజులు రాలేదు వోపద్మ
రాఘవుండ!

వారి పిన్న పెద్దలు విద్వాంసులు
వచ్చి నారయ్య
యినకులాధీశ్వరా! యినవయ్య
మనవి”
ఆ మాటకు కాటమరాజు అంపె
కంపటిలను
పంపెను రాజుకడకు పరగ వేడుకను
పంపిన కంపటిలు వక్క పరుగున
బోయి
పెన్నలో నిలచిరి పిన్న పెద్దలముందు

సత్యమును పలికించుడని యాదవులు సిద్ధిరాజు పరివారమును సవాలుచేయుట

యడ్లను వేసినావి యేడుపెట్లు⁴⁵
బాణాలు
ఆవులు వేసినావి ఆరుపెట్లు బాణాలు
ధనము పెట్టెలనే దేవళ్ళ సన్నిధిని
నిలిపిరి
“మీ సత్యము పలికించి ధనము స్థారి
పుచ్చుకొనమనిరి
వరహాలు వకరాళి మంచివ్వగ మీరు
మాడలు వకరాళి మంచివ్వగాను
యెడగళ్ళ చేతను యెన్నించుకోమనిరి
మీరు మేమును దేవళ్ళకేమొ
పరదక్షిణము తిరిగి

మీరు సత్యము దప్పినను మేము
సత్యము దప్పినాను
పారేటి పెన్న పడమటికి
కైదట్టవలెను
తూర్పు ముఖముండు దేముడు
పడమటికి వుండవలెను
గుడిమీద నండులు గుబ్బటిలవలెను
రాతినందులు యిపుడు రంకె
వేయవలెను
యంపలారి కాలభైరవుడు
యేక బొబ్బిపెట్టవలెను

యిరుగులు పోలేరమ్మ 'యెరుగుదు	మేము యవరము గొల్లరాజులకు
యెరుగుదు' అనవలెను	సత్యము దప్పినాము గామని
నీలకంఠదేవుడు నిజము నిజమని	పెద్దెలో బాణాలు కట్టు విడిపించి
పలకవలెను	కట్టుకోమనిరి"
అన్ని దేవస్థలాలు 'అవును అవు'నని	
పలకవలెను	

కుందమాదేవి పెంపుడు కొడుకు పిన్నయ్య సత్య ప్రమాణము చేసి చచ్చుట

ఆ మాటకు పిన్నయ్య అపుడిట్ల	గిరిగిరా దిరిగిపడి మూర్ఛబోయెను
గనియె	పిన్నగారి పిన్నయ్య పడ్డప్పుడే
సిద్ధిరాజులవారి వంశము సత్యము	వోడితిమి అనుకొనిరి
దప్పినాముగామని	పల్లెకొండ దేముడు పడమట మొక
కుందమక్క పెంచుకున్న	మాయెను
పెంపుడుకొడుకు	గుడిమీద సందులు గుబ్బిలిసాగె
పిన్నగారి పిన్నయ్య పెన్నలో	రాతినందులన్ని రంకెలువేసె
మునిగి	యిరుగులు పోలేరమ్మ యెరుగుదు
దోసిడు వుదకాలు దోసిట	యెరుగుదును అనెను
పుచ్చుకొని	యంపలూరి కాలబైరవుడు యేక
యేడు మంటపములు యెడలి	బొబ్బ పెద్దెను
తిరిగి వచ్చెను	నీలకంఠ దేవుడు నిజము నిజమని
మేము గొల్లరాజులమీద సత్యము	పలికెను
దప్పినాముగామని	అన్ని దేవస్థలాలు అవును అవునని
పలికెను పిన్నయ్య పతి సాక్షిగాను	పలికెను
పలికినప్పుడే పిన్నయ్యకు ప్రాణాలు	అంతట గొల్లరాజులు గెలిచితిమి
బోయెను	అనుకొనిరి
ముక్కునోట పిన్నయ్య ర క్తంబు	క్రొవ్వ క్రొవ్వన అర్చిరి కోపంబు
గ్రక్కెను	తోను

తిక్కన మంత్రి పిన్నయ్యను తిరిగి బ్రతికించుట

అందుకు తిక్కనా మంత్రి ఆగ్రుడై యితనికి పడిపోను యేమి కారణము
మందెను లేదు

“వోరి గొల్లరాజులార! మీకు యీ పనికి రాను తగ”దని
వై రంబుయేల? ప్రసాదము సాలిలైకు

యెటువలె గెలిచితిరి? మీకు యెలిమిగ మూర్ఖులు దెలిసి పిన్నగారి
వచ్చెను? పిన్నయ్య

యీ దేవుళ్ళకు యెక్కడ సత్యము? దిగ్గున లేచెను అంతట తిక్కనమంత్రి
మీకు యెక్కడ సత్యంబు? యాదవులజూచి మంత్రి యే మను
పెన్నలో వుదకంబు దోసెడు దెచ్చి చున్నాడు?

పిన్నగారి పిన్నయ్యమీద ప్రీతితోజల్లి “వలపక్ష దేవుళ్ళ పోకిళ్లు
“యీ పెన్నదేముడా! యితడు నీ యెరుగుదుము మేము

పేరిటవాడు యీ దేవుళ్ళ సొత్తులు మాకు నిజము
యితడు మా కుంద పెంచుకున్న గా”దనెను

పెంపుడు కొడుకు

ఆవులను వేసిన బాణములను యాదవులు తిక్కన మంత్రికి చూపుట

అందుకు కంపటిలు ఆగ్రులై వారి పిన్న పెద్దలుజూసి పడిమూర్చ
కణిగిరి పోయిరి

దేవతలు సొత్తులు గాకుంటే ధనము పడి మూర్చపోయిరి బల్లిటల్లులోను
కట్టు కోమనిరి గ్రక్కున జూసిరి గోరబాణాలు

అందుకు పిన్న పెద్దలూను అందరు యేమనిరపుడు?

లెగిచి పింజువంటి రక్తంబు విక్కటిల్ల

పెద్దెలో బాణాలు కట్టుగావిడచి గాను

గ్రక్కున జూసిరి పశువుల వేసిన అంప కోలలవెంట రక్తంబు జడజడా
బాణాలు ఖరియంగ

నెత్తురు యేరులై నెరిబారంగను
దబ్బరికండ్ల రక్తంబు దప్పెను
యెక్కడి బాణాలు యివి మాకు
యేమి కారణము?

ఆ మాటకు యాదవులు అనుచు
వచ్చిరి

'యివి మీరు వశవులను వేసిన బాణాలు'
అనిరి

'యివి వడవీటి భావరాజు పండియేట్లు.'
అనిరి

'యివి మీ బొగ్గుమల బోయీలు
పుక్కుటలులు' అనిరి

'యివి మీ కనిగిరి బోయీల
గొరకలు అంబులు' అనిరి

దేవతలు యాదవుల యెడ పక్షపాతులైయున్నారని తిక్కనమంత్రి నిందించుట

ఆ మాటకు తిక్కన మంత్రి
అపుడిట్లగనియె

ఆ సిద్ధయ్య బీచునేడు శీగ్రుబె బలికె
పల్కు చేవాసిగల ప్రధాని

పల్కెనావేళ

'యీ బాణాలు మావంటేను

భయంబుగాదు గాని

అప్పుడు దొంగలు అవునానబడును

యీ దేవళ్ళకి యేమి సత్యంబు?

మీకేమి సత్యము?

చెలగి నెల్లూరి సీమను

భయంబుగాదు గాని

మీరు కవులు బుచ్చుకొని

మీకవులావులు మేపిననాటి నుండి

మాకు దేవస్థలాలమీద పరామరిక

లేదాయెను

తంఱీలు చేసెడి శాసలు దప్పెను

వోయి భోగము చేసేటి వరసలు
దప్పెను

నీరున బుట్టిన పూరికి మీరు తిరణము
గట్టుకొని

ముట్టడి వేసినట్టే వుండంగాను

దేవస్థలాలమీద ముస్తీదు దప్పినను

ముక్కబియ్యమైనను మూడు

జాములకు లేదాయెను.

మీ పశువులు మంద వుండంగాను

తమ పర్యారము రావెరుతురు

తింతలుగ వస్తేను దేశాల ప్రజలు

గుపితెను

మీకు కూడా నీ వన్నముగనుక

మేము దేవళ్ళకు తిగబుట్టు

అయినాము

అవరగ మీ అవుపాలు పొయ్యంగాను

యవరు గంగనేమని మేము యెగ్గు	అట గనుక దేవళ్ళకు యేమి
చాయమైతిమి	సత్యంబు? మీకేమి సత్యము?
యాభైయారు దేశాల దేవళ్ళు పేరులు	ఆ మాటవిని గొల్లరాజు కంపటిలు
బెట్టుకొని	గొదకొని వచ్చిరి
ఆవులు పితికి యెల్లగాల పీనుగులు	“వోయీ తిక్కన మంత్రి! నీవు
పిలువంగను	యదుశాస్త్రము గనుక
పాలుతాగుతా దేవళ్ళ మామీద పక్ష	మనుడవని తమరిని యెగ్గు చాయరాకు
మాడినావి	యే దైవము తొల్లిటి దేవతలు
పర్వతాల మల్లప్పు మీ యింట	యవరికై నాను
భక్తిరన్నై పుట్టినాడు గనుక	పాపము చేసినవారికి భక్తినై నా
యీ పెన్న పల్లికొండ పెరుమాళ్లు	వుండును
మీయింటను	కల్లచేసిన వారికి కననై న వుండును
అరిగురువై జన్మించినాడు గనుక	తప్పకుండా చెప్పుకుంటివైన
కడమ దేవళ్ళు కవులావులై పుట్టినారు	మీ తావులు జేర్చు” మనిరి
గనుక	

శివభక్తుల శాస్త్రములు చెప్పి తిక్కనమంత్రి యాదవులను
నిరుత్తరులను చేయుట

ఆ మాటలకు తిక్కనమంత్రి అశ్చున	బ్రతిమాటెను పరగ విడిచి పెట్టెను
నవ్వె	అటువంటి అర్జునుడు అప్పుడిట్లగను
చెంగి తొల్లిటి శాస్త్రము చెప్ప	మెచ్చి
దొడంగెను	పంచపాదములిచ్చె పరమేశ్వరుండు
“పరమేశ్వరుండౌట యరగక	కాశశ్రీ వీశ్వరుణ్ణి వో కష్ట
పొందువారి అర్జునుండు	బోయివాడు
వెనువెంటనే తగిలి ముందిల్లు	చెప్పుకాల నాట పూని తప్పున దన్నె
చొచ్చుకొని	పుక్కిటా వుదకంబు పైనిండ పూసి
పడవేసి మీద పరగ వొండుగా	కరకుట్టు దినిపించి కల్లు దాగించె
దొక్కి	

అటువంటి బోయవానిని అప్పుడే
మెచ్చి

ప్రమథుడిగా జేసె భక్తితోడుతను
అందకా బోనెలయి పొదిలోపలాను
నిమ్మపు భక్తురాలు రోసేలంబిచ్చు
కోని

రేవులు వాగులు నెత్తిని మొత్తెను
కొట్టినా నిమ్మపుభక్తి గొబ్బునా
మెచ్చి

పొదిలెడు వరాలుకై సంతోషమిచ్చె
యా దేవశ్శకు యక్కడ సత్యము
వినుడి

తొల్లి ఆ కాట కోటేశ్వరుండూను
వనక దిస్తిరమునాను మేక పెంటిక
లింగము జేసి

కొడుకు యక్కంటియ్య అరువాడు
సవిడేడు మందల పాలుదెచ్చి
యన్నిపాలు యింటికి పోయ నియ్యక
తాగుమని పొయ్యంగను
యిసిక లోపలికి పొంగోను యక్కడి
దేముండు

ఆకలి గొన్నవాడని పోయుండగాను
అంతట వింటికాడ నుండే కంటి
బోయిండు

వెలుపలి కోపమున పేడకాల
దన్నెను
ఆ మేక పెంటి నయ్యపుడు తన్నిన
కోపమున

తమ తండ్రి తలనరికి ధరణిపై
వై చెను

అంతట మేకపెంటికతోను
మెరసెను దేముడు

తన్నుదు ననివాడు తన కేల అనక
తండ్రి ప్రాణము లిస్తాను కొడుకును
దగ్గిరికి రావోడును

అంతట దవ్వనేమిటి ఆయ్యా మీ
అయితమరాజు

వోరుగంటికి పోయి నీలకంఠుని
జూచి

నిజభక్తి పేరిట ప్రతాపరుద్రుడై
పుట్టెను

అటువంటి ప్రతాపదుని అప్పుడే
వోడించి

మిమ్మును గెలపించాడు
పాపపు శంభులింగము కని పుట్టి
నావట

యడచేసి యిటువంటి దేవుళ్లు మిమ్ముల
కలసిరి

నాడు నరసాక్షులు కూడదని మీరు

దేవుళ్ల గుణములు యెరిగి దేవ
సాక్షులు కోరినారు

ఆ దేవుళ్లు మిమ్ము అని కాలిచ్చినను
వారు సత్యము దప్పిన వారు కారు
ఆ దేవుళ్లు మిమ్మునే కూడిని మీరేమి
కారణము

మీరేమి కారణము మేమడిగి
పోదాము”

ఆ మాటవిని కంపటిలు అచుమానం
పడిరి

మారుమాటాడక మళ్ళి చూచు చూను
జాడ బోయిన వారు చంది వెరుక

లేక

పెదిమలు దడుపుచు పెంపిళ్ల
మొవ్వుచూను

కడు చిన్నబోయి భీతిల్లి నానా
దిక్కులు చూచుచుండిరి

తిక్కనమంత్రి శాస్త్రమూన చిక్కు
బరిద్దరూను

యేమాట తెలియమున యనమక

వుండిరి

గోసంగి వీరులు బోయల తలలు నరికితెచ్చి సత్యము పలికించుట

అంతట దొంగల జాడాలు బోయిన
చొప్పల్లు వొచ్చిరి
చొప్పల్లు వొచ్చిరి చూపులు వారు
చెప్పిరి అవేళ

పది యెనిమిది దినము లాయెను
చూపుల జాడాలు బోయిన వారు

యడ్లను జాడ బోయీలు యడబాసి
రాంగాను

జాడ బట్టుకొని పోంగాను కొండ చెరి

లున్నారు
అని పశువుల వేసిన బోయీల జాడ
కాళ్లు జూసి
జాడకాళ్లు జూసి యేలపదాలు బాడు

చున్నారు;

వీలపదము:-

“నిన్నో మొన్నో యెరుగ జూసి

జన్నెవాడి యెడ్లనేసిరి- వో
నాయుడన్న!

మేము కండ్ల గానకుండ బోయిరి
వొల్లేర్పగాను వారు

అవులు యెడ్లుకు గొరకలు వేసిరి-
వో నలనన్న

అవులు యెడ్లుకు గొరకలు వేసిరి
మల్లి మల్లి సూసుకుంటాను- వో

నాయుడన్న

కల్లరపూడి చెరువు దాటిరి

నల్లా నల్లని ఛాళ్లు

ఎర్రా యెర్రని వాళ్లు

జాలి విళ్ల చక్కనివాళ్లు

కొల్లలుగా వారి అవులు యెడ్లను

వేసిరి- వో నాయుడన్న

పల్లమే పల్లమే పోయిరి

గొల్ల రాజుల ఆవుల యెద్ద
చాల మేపీరి బోయాలెల్లను
మగిడి కొండా చెరువు దాటిరి-

వో నాయుడన్న
గొప్పయెద్దా భూమిగూలేరు- వో
నాయుడన్న

విండ్లవచ్చి గుండ్లు వెక్కిరించీరి॥”
అని పసువులు వేసిన బోయాల

జూసి
యాల పాటలు పాడంగాను
నంజుళ్ళు కరకుట్లు నల్లని కాళ్లు
మది దప్పి సుందరాంగి మ తీబట్టి
వొకరి కాళ్ళు వకరు వొనర బెట్టుకొని
నీళ్ల⁴⁶ ప్రాదరిళ్ళలో నిద్రబోవంగాను
అదిరిపాటుగ దొంగలను ఆగుబ్బుగా
బొడిసిరి

బీరన్నతమ్ములు బిరుదైన మగలు
చెన్నయ్య తమ్ములు చిత్రమన్నీలు
సూరి కటార్లు బుచ్చుకొని చెందు
బొందుగా బొడిచిరి

చికాకుగా నరకిరి చెక్కిళ్ళు
ముక్కులు
చెక్కిళ్లు ముక్కులు చెవులు
బావులును⁴⁷

పిక్కలు పిరుదులు యేళ్ళును
కరములు
కాళ్ళు పాదములు నరములు
శిరములు

నరములు శిరములు నలినలి నలికిరి
యిచ్చగా బొడిచిరి యిలమీద

గూల్చిరి
చీకాకుగా బొడిచిరి చిందు బెందుగాను
సక్కుసక్కుగా నలికిరి సంహారంబు
గాను

దొంగలు బ్రతిమాలంగాను కొందరు
పారిపోవంగాను

తమకములు దప్పి తగిలి దొంగలను
ఘాతుకులు పొయ్యాక కనిగించిరి
స్తరువులలోను గొందులలో దాగిన

కొందరిని గూల్చిరి
కల్లుగాను గాడిచిన యట్లు కల్లుగా
జంపిరి

డాసేటి రిపులను యెన్నుదగిలి
నలికిరి

కుంభిని పైబడ గూల్చిరి కొందరిని
పొడిచిరి కొండ చాల్పుల బాటను
కొందరిని

కొందరిని పొడిచిరి కొందరిని
దూషించిరి

పొలియక దొంగల బొడ్డులు కోసిరి
అయిదుగురి పెద్దదొంగల విరిచి

కట్టుకొని
అయిదు పచ్చితలకాయలు నరకుకొని
వక్కపరుగున వచ్చిరి పెన్నలోపలికి
వొచ్చిరి పగటింతగాను పెద్దమాట
రంతులు

ఒక్కసాము గనక' అని అబయస్త గొల్లరాజుల వారికి చేయెత్తి
మిచ్చినను మొక్కిరి

ఆ మాటవిని సిద్ధిరాజుల వారి ఆనంద మందిరి గొల్లరాజులు
ప్రతాని ప్రజలు మగిడి వచ్చిరి

చెల్లెలి మాటలువిని భావరాజు గోహత్య చేయించెనని ప్రజలు సిద్ధిరాజుతో చెప్పుట

గొల్లలు గెలిస్తేరసి గొబ్బున మెచ్చిరి పడవీటి బోయాలచేత వారి పశువులు
సిద్ధిరాజు వోడెనని సీగ్రంబె బల్కిరి వేయించినాది

కలతేలు దాత్రులు గొబ్బున దీవించిరి పశువులు వేయించంగాను మన
పెన్నతో స్తానంబులు సల్పిరి బాసలు తప్పె

అప్పించుకోని గొల్లరాజుకు పగాయే మనము
గొల్లరాజులు గెలిచినారని గొబ్బున చెల్లెలు మాటవిని భావరాజు చెడుబుద్ధి
బోయి తలచె

పోయి సిద్ధిరాజుల గూడి పొగులుచు వారి పశువులు వెయ్యంగాను మన
చెప్పిరి ప్రాణాలు దప్పెను

అమ్మా అక్కా అని ప్రజలు నేరములు వచ్చెను మన నెలవులు
అసురుసురు మనిరి దప్పెను

“వో సిద్ధిరాజ! మీ కుందనూదేవులు అపకిర్తి వచ్చెను ఆవుల
యెంతపని చేసెనయ్య! వెయ్యంగను

పాపంబు దలచి గోహత్య వడిగట్టు అల్లకల్లోల మాయెను నెల్లూరు
కొనెను ఆగుబ్బుగా జేసెను”

సిద్ధిరాజు భావరాజును బోయలను బంధించుట

ఆ మాటవిని సిద్ధిరాజు ఆగ్రుడై ఆ మాటవిని కొమార సిద్ధిరాజు
మండెను అగ్రుడై కణిగె

పడవీటి మీదబడ బావరాజు నవుడు
పట్టి తెప్పించి బందిగాను 49

వేయించెను

పడవీటి పట్నాన వుండే బోయాలను
దెప్పించి

బోయాలను దెప్పించి కోటలో
వేయించెను

గొల్లరాజుకు తరతరములు

యెరుగుదునని సారె సారెకు

యెడతాకి చిక్కల్ల

భీమనేడు గాదియంత వట్టి చేసిన

వాడు

భీమనేడు చెయ్యంగ మన భూములు

పోయెను

లక్ష వరహాలు వారిచేత లంచమందు

కోని

పలుమారు ఆ పాతకి తమ భూములు

బయలు చేయించెను

మందలోకి వారి మన మాటలు

జాబులు అంపుచున్నాడు

కడు గుడపదట్టి వారితోని పోయి

కలికున్నాడు

కొట్ట భీమనెన్ని 50 కోటలో వెయ్య

మనిరి

పట్టి బలిమిని పదిలము చెయ్యమనిరి

గూడెమంటే బోయాల వలసలు దీసి

మన కోటలోకి రమ్మనిరి చాటించెను

రాజు

యేలిన పల్లెలు పేటలు విడిచి

కోటలోకి రమ్మనిరి గజబీములు

విడిపించి

నెల్లూరి కాపరిపు పట్నాలు విడిచి

బల్మిగుదములు పదిలము చేయించెను

తుర్యముగా పదిలమని చెప్పె

తనర పదికోట్లు బటులతోను

వుత్తర గోప్రము యొక్క

పుర్వీశ్వరుండు

గగనమున ఆటుదాయ తమ్ములూను

సిద్ధిరాజు తలపోత చేసెను-

నెల్లూరును ముట్టడింతుమని గొల్ల రాజులు సిద్ధిరాజుకు

జాబులంపుట

అంతట గొల్లరాజుల జాబులు అప్పుడె
వచ్చెను:

'అంతట లెక్కలు సాధించుకోని

అవ్వాని మన్నీలు

యెద్దుకు యెడిసికోని ఆవులు అరసి
కోని

మూడునెల్ల పద్దెనిమిది దినముల

నాటికి ముట్టడి వెయ్యకపోము'

అని జాబులు తెచ్చి గుమ్మముకాడ
చెలికందించి పోయిరి

తమ్ములు దళ వాయులు దండి నాయ
కులతోను

అవి సందించుకోని సిద్ధిరాజు

విషరాముని చేసి

యాదవుల శక్తిని తలచుకొని సిద్ధిరాజు భయపడుట

గొల్లరాజుకు పుల్లరి కొదవగ

చేసిన తన చేతను చిక్కడు

యిస్తిమి

గొల్లరాజు

యిచ్చిన గొల్లరాజు యిరువులు

చక్కని అయితమరాజు యితనికి

చేసికొనెను

తమ్ముడు గలడు

నీరున పుట్టిన పూరెల్ల యిస్తేను

యేరు వారమునాను కొండలు

నిలపంగను ఆడదాని మాటలువిని

యేలిన రాజు

బావరాజు అంతనె పలికి అపకీర్తి

తమ వోరుగంటి పటాప పుత్రుని 52

దెచ్చెను

వోడించినాడు

యింత కర్మము వచ్చెను దినమందు

గనుడు కాలాకోటి విషము

యేరుగమైతిమి

అమృతము ఆరగించినాడు

మునుపు అడిగినంత ధనము మచ్చే

అతని అంత నినగబాబులు వారి

మంటేను

పద్మనాయుడుకు పోరుకు పోరాడు

ఆశపాతమున మోసము వచ్చేది

యరచిన పనిగా వేగిరంబు .

ముందెరుగమైతిమి

చేయరాదు

యేడాదిలోనె వారి పాని 51

పుల్లరి గొనమంటేను గోపాల్కులు

యీడేరెనని వింటిమి

కొలదిగాదు

అడిగితిమైన దేవతలు సాక్షులు

మార్కొన గలరు మా యన్నలార

పలికినారు

మనమాట నిలిపికొనగగ వారమైతిమైన

మనకు తెగువ చేయరాదు

కోటలు పల్లెలు కొల్లలాడ వలెను

కాలి వెలుసిచ్చిన వెనుక తిరిగి

జన్నెవాడ దాక వారి యెడ్లను

కయ్యానికి పోరాడు

చెల్లినందులకు

51. కాలు ('పాణి' కన్నడము)

52. ప్రతాపరుద్రుని.

సరిపోను మన నెల్లారి బైట
పనిచారకులు కొందరు చిందు

బిందు గావలెను
మరియు దేవతలు మెప్పించి వారు
మగడి పోయిన వెనుక
మనము పుల్లరి యివ్వమనిన

మార్కొని పోంగాను
బలములతో కూడి వారు తరిమి
లాడంగాను

బజ్జిజ్జు చేసి ఆ పశుపతి రాజు
అడుగంగ పుల్లరి యియ్యకుంటేను
సెలవిస్తు మరి యెనుక

సంహరింతురు గాని
అమితతో వుండరొయి నా

తమ్ములార మీరు
మందబోయీలు అంటేను మనకేమి
భయము

మన సత్యము కొరకే మాట
నిలుపలెను

బాణ పరాక్రమశాలి వారి
పుత్రమరాజు

యెంత మచ్చేడు గనుడు
పాండవ భీమునియంత బలిమి
కలవాడు

చట్టవారి యర్రయ్య
వారి బీరినాయుండు చాలు బింకంబు
లబచ

వారి బొల్లావు చాలు పొంకంబు
తొనర్చ

వారి యెడ్డే చాలు యెన్నిగల
పొడువగను

గుర్రాలు పొడువ వారి గోసంగులు
చాలుదురు

కోటానుకోట్లను చంపను వారి
గోసంగులు చాలుదురు

కాలిదళముల పొడువను వారి
కంపటిలు చాలుదురు

కోట పోట్లాట కొడువగాకుండ
నామాట నిలుపగలిగితిరైన నా

యన్నలార
నా మనవి వినరొయి నా

తమ్ములార
యెట్లైన జన్నెవాడ కాడను వారి

యెడ్లు చెల్లికందులకు
గట్టిగా నెల్లారి మీదను పుట్టిడి

వెయ్యకపోరు
నెల్లారి విరియేలకరి నేల గతము

చెయ్యకపోరు
పోరినకారితి గోపాలుకులు

పోనీయరాదు
నామాట వినరొయి నా తమ్ములార

అటు కోటలు వెళ్ళకవుండుడా
యేమాట వినక

కోటబోయిగాని, కొమ్మలోయిగాని
నామాట లేకను కోటలు వెళ్ళకుండిరీ
మీరు''

అనుచు తమ్ములకు రాజు మనవిగ
జెప్పెను
కొలువు యీడు గొలిపి గొల్బునా
లేగచి

పనివారిని బిలచి పలికెను రాజు
గొల్లరాజు ఆవుల మీదను
గోపాల్కుల మీదను

అంపకోలలు వేసి అని సేస్తారె న
అడ్డముగ నరికింతునని సాటించెను
రాజు

మేడయెక్కు చుండగా సిద్ధిరాజుకు గోహత్య గోరు చుట్టుకొనుట

గముళ్లు వేయించి కదలె మేడలకు
అడప మాధవుండు దాను మేడ
లెక్కుతాను

అడప మాధవుని బిలిచి రాజు
అప్పుడిట్ట గనియె
'తనసాటి రాజులలోను తలవంపు
జేసెను

దాని సూరకత్తుల మహా విషము బట్టి
కండలు చేసి నోటికి అందింతు'నని
గిటగిటా పండ్లు గీటుచు రాజు
అని విచారము చేసి ఆ రాజు
అప్పుడు

మేడలెక్కుతుండంగ మెట్టు జారె
కాలు

గోరు విరిగి బొట బొట కురియంగ
రక్తము
'యేమి అడప మాధవన్న!
యెన్నడు యరగను

నేడు గోరు విరిగిన తనకు
యెదరొమ్ము గుప్పుమనె తనకు'
అనిన మాటలకు మాధవుండు

అప్పుడిట్ట గనియె:
"మొదలని అడదానికి అర్థము
చెప్పుకున్నారు

స్త్రీల మాటలు విన్న పురుషులకు
యెంతైన కీడుసుమ్మి రాజు!
స్త్రీ మాటవిని నరేంద్రుడు శిశుహత్య
పొందడా?

స్త్రీ మాటవిని రావణుండు శిరసులు
గోల్పోయినాడు
అడదానిమాట మీదైన నీమాట
కిందాయెను

మద్ది కులమున నీమాట దప్పించెను
చయ్యన బాధలు పెట్టి చంపిస్తినై న
స్త్రీ హత్య గోహత్య సిద్ధించి నపుడె

పశువులను వేసిన పాపము హత్య
చుట్టుకొనెను
గోహత్య సుట్టుకొనెను మీకు కొదవల
కొచ్చినను
పాపకర్ములకు జోడే పాపమయ్యె
మనకు

మీ అమ్మను జూస్తేనుగాని దేహము
గుబులు అణగదురాజు;
నీ తల్లిని జూస్తేనుగాని నీయెదము
గుబులు అణగదు రాజు!"

సిద్ధిరాజు తన తల్లి గుణమతిదేవి నగరుకు వెళ్ళుట

"అవురా అడప మాదవన్న! దాన్ని
పన్నెండ్లు యేండ్ల నుండి పాయక
వుంటిని

తన అమ్మను జూస్తేనుగాని తన
యెదము చల్లారదు"
అని దిగందిగన మేడలకు దిగి వచ్చె
నపుడు

తాను అమ్మ మేడలకు వచ్చెను ఆ
సిద్ధిరాజు

తల్లి గుణమతిదేవి తడువులకు
వచ్చెను

తన కుమారుడు అనుచు అగ్ర⁵⁴
పాద్యంబు లిచ్చి

ఆ గుణమతిదేవి అప్పుడు పలికె;
పలికిన తల్లిని భక్తితో బిలచి
ధరణి సాగిలబడి మ్రొక్కి దండంబు

జెట్టె

తడయక మ్రొక్కిన తల్లి తన
కొమారుని అక్కునజేర్చి

దివ్య మాణిక్యాల ద్రిష్టి దీయించి
పలికెను

కుమారుని మొగమున కోపంబు జూసి
"వో కన్న కొడుక! వో గారాజుల
పట్టి;

వో నిధికుమారి! మరకత గాంభీర్య;
పన్నిద్దరు సూర్యులు ప్రకాశించె మణి;
వున్నతమైన కాంతి లేకున్నది

మొగము

చిన్నబోయి వున్నావు సిద్ధంబు గాను
తూర్పు పడమర వుత్తరము

దక్షిణమున

పందెము వాడి వచ్చేవో పట్నము వాడి
వచ్చేవో

దగ్గము అడి వచ్చేవో చెప్పవోయి
కొడుక

కుంసను తెచ్చిన నాటినుండ నాచేతి
అన్నానికి మంద్రెపోతివి

నీకు వచ్చిన కొదవలు చెప్పుమోయి
వో కన్న కొమార!"

అనిన మాటలకు సిద్ధిరాజు అవుడిట్ల
గనియె;

‘అంతపని అయితేను యిందాక
వత్తునా!

సిద్ధిరాజు బాసతప్పినాడని దేవతలు
సాక్షిపలికినారు

తల్లిమాట విన నైతిని తనకు
నిజమాయె

ఆటువంటి గొల్లరాజు నెల్లూరు
ముట్టిడి చేయకపోడు”

నీవు వొద్దు అనుగా తెచ్చిన కుందూ
దేవులు

ఆ మాటవిని గుణవతి దేవి అశ్చున
పలికె;

కుందమాదేవులు మంది మేళమును
తన అన్న పడవీటి భావరాజు చేత
వారి పశువులు వేయించెను

కుందమాదేవిని విడిచి త్రిభువనదేవిని ఏలుకొనుమని
తల్లి కుమారునికి చెప్పుట

“మూట యినవైతివి నా తనయ నీవు
యెన్ని జెప్పిన వినక యింతపని
జేసివి

తన కోడలు ధర్మ పత్నివత
ధర్మము దేవతలు అదిలె

భ్రష్టదాన్ని దెచ్చి ప్రతతము
జేసితివి

త్రిభువనదేవి దివ్యమాణిక్యము
ప్రాణము మీద వచ్చినా యింతపని
చేసునా?

యీ వేళ దొంగలచేత పొడిపించి
నట్టాయెను

అటు తేరక త్రె గాంగ యింత తెగువ
జేసును గాక

అదృష్టము కడలేని పాపలు కట్టి
తమ వింటను⁵⁶

యీ పట్నవు దేవురైతే యింతపని
చాయంగ గలదా?

పశువులు వేయించ మనిన పాపంబు
గలదా?

కుల భార్యను విడిచిన కులకర్ముడవు
నీవు

అవులు పేయించ మనిన అత్య తమ
వింటను

పణితిని బొడిచిన పాసిష్టుడవు నీవు
యీవేళ కాంతమేడకు రాక యెడబాసి

గోవులు వేయించమనిన గోహత్య
గోరు చుట్టుకొనెను

గ్రంథి

యెడబాసి వుంటివే యింత కాలము
దాక

కరిసుత్రి కారణ సుబాసి
భోజసుమంత్రి అయిన శూర భక్ష
సేకమ్మ
వారి కులముద్ధరించ యీ వింతిని⁵⁰
విడిచిన దోషము
కుందను తగిలిన కీడు కొడుకా!
యికనైన

నీ యాకాంతము నీవు యాకాంతము
గాను

యిడువకుండ వోయి కొమార!
యేడుకతోను''
అను మాటలకు కొమారుండు ఆ తల్లికి
మ్రొక్కెను.

త్రిభువనదేవి సౌందర్య వర్ణన

కనకమేడ యెక్కి పోంగాను కళు
వేట్కతోను

కడమేడలోను బంగారు ప్రతిమ
చలెను ప్సాని గంధి
మందసమున ఆమిరిన నవరత్న
భూషణముల వలెను

మారున సతికిని మరి సరిపోను
శృంగార నవరత్న భూషణము

పద్మరేకుల బోలు పసనించు కన్దులు
తుమ్మెద రెక్కలబోలు తూగిన

కురులు
నెలవంక చంద్రునిబోలు నీచైన

నుదురు
కుంకుమ ముత్యాల పాపిడి బొట్టు

మిసిమిగా కన్నుల కాటుక తేరు

వచ్చిన వంగిన కామాక్షి బోలును

తిన్నని తిరుమణి తిలకంపుబొట్టు

కలికి ముక్కున ముంగర అమరుచు

నుండెను

పలువరుస పెదములు పగడంపుతీగెలు

మృదువైన చెక్కిళ్లు ముత్యాల

బావిరాలు

కమ్మలు చెవలపువ్వులు కర్ణములు

నిండును

రవికంఠముత్యాలు రత్నహారములు

మంగళసూత్రము రంగైన తీగ

ముంగల బరువున మోయంగలేక

కుచముల నడుమను యేలాడు

నవరత్నహారములు

కరములు మృదువైన కంకణంబులు	యలనాగ వగతీరు యెక్కువ గంధి
మెరియ	కలికి కోకిల గీర్వాణికి వున్నంతకేళి
పాటులైన పిరుదులు బాగైన తొడలు	తన బక్తి వేడ్కి కన్నులపండువ
కోమలి పిక్కలకు కుదురైన	గాంగ
పాదములు	గౌరవించిన పణితి తననగుర
అమరికగా జేయ అలివె శృంగారము	పదవంగు
బంగారు కళలతో పద్మిని గంధి	దాదుల దగ్గరబలచి పణితి
తామర పూవువాసన తరుణిపై	విట్టగనియె
గంధము	

త్రిభువనదేవి పోలేరమ్మను పూజించి వరములను బడయుట

“నునమండుగురు దాదులు రాజుల	కడమ పనులకు నిన్ను వల్లన్మమ
వద్ద	నిన్నే నమ్మినాను నీకు మ్రొక్కినాను
సేవక ధర్మమ్ము సేస్తూ వుండరమ్మ	మ్రొక్కు వొప్పుకోవమ్మ ముక్కంటి
కడమ దాదులు నేను కడువేట్క	రాణి
తోను	కుందతోను అలిగి కండువవాడి
యిరుగుల పోలేరమ్మకు బోణాలు	తన యిబుడు నన్నెరిగి వచ్చినాడు
వొప్పించి	వచ్చిన మోహము జూస్తిని యీ
గాంభీర్యమునను మొక్కప్పగించి	మొక్కు వొప్పుకోవమ్మ!
వచ్చేదాకను “పణితి తావచ్చినను	అని గండ్రకత్తితోను శిరసు గరేలున
బోణెలు గుచ్చ	వుత్తరించెను
గవిరమ్మ గుడి దగ్గరకు వచ్చినను	వుత్తరించిన శిరసు వురువడి లెగిచెను
కడుభక్తితోను	యెగసిన శిరసు జూచి యేకానపోయి
బోణాలు మాన్పించి ఆ త్రిభువనదేవి	దుర్గ మును పదిలాన తానందుకొనెను
అందరు వినంగాను అడె నొకమాట	తన భయభక్తితోడు తీరుగా శిరసు
“యెన్నడు కుందని యెడబాసినాడె?	అతికించి
నాయిభుని మొక్కము జూస్తేను చాలు	తీరుగా అతికించి తన దివ్యానదీవించి

యదము గుప్యన నదిరి అదశించి
పలికె

“వంచమ్మ నీవయను కావరము

కాక

వాసి యెరుగక మోసవుచ్చితివి నన్ను
యేసిమ మగని తలయైన మొక్కు

యీడ్యేర్చెననెను

అప్పగింతురుగాక శిరమ

వుత్తరించెను

వుచితముగ నీకు ముందు గాతోను

మాట ముదలకించ వైతివి

గ్రక్కున తరిగివెయ్య వొప్పుగా నీకు

నీవు నోములాంటి వుంటివె

నలినాయతాక్షి

నిన్ను నోమనిత్తునటవె నెలతిరో

నేను

యిల రూపంబు విడచి పాపంబు

వచ్చెగద

పణితించ తమకు పట్నపుదేవుల

రట్టచేసివి నీవు

ఆ పట్నపు రాజులు వింటేను తమకు

బాదలు వచ్చును

గుట్టుతో నీవిభుని కూడికిని పోయి

ముందు యీ పట్నాన మొక్కు

వచ్చినవారు

మొక్కువచ్చినవారు ముదములై

వున్నారు

నీవు అయినమేలు నిష్ఠలు జూసితిమి
యే పోలిమినిన రాగ నిక్కము

పల్కుము”

తనరూపు రేఖలు తనసక్కదనము

మూర్తించి తన కత్తి తనయింపు

తన సొంపు

సకల యీ సొమ్ములు సర్వంబు దెచ్చి

ఆ త్రిభువనదేవి అమరంగనపుడు

జోగి వలెశృంగారించి సొమ్ము

లన్నియును

కారిన రక్తంబు కస్తూరిజేసి

చిక్కని రక్తంబు శ్రీగంధము చేసి

పచ్చకశల చక్కదనము పద్మాక్షి

యపుడు

కలకల నవ్వుతా కమిగిట జొచ్చె

వరమిచ్చి దీవిచెను వనితను

చెయ్యబట్టి

హస్తముల కానుకొని అమరంగనుంచి

“అమ్మ! జీవాలు లేని బొందిమీద

నీ అస్తాలు వాలితే

ప్రాణము వచ్చేటి వరము పణితి

నీకిస్తి నమ్మ!

వో ముదిత నీకిస్తినే” నని చెక్కిలి

నొక్కి

అక్కున జేర్చి వరమిచ్చి దీవించె

వణిత చెయ్యబట్టి భక్తితో కడకు

వోర్చిల్లెను

ఆలో త్రిభువనదేవి అంతఃపురము
నకు అరిగెను

తన యిబునితో గూడి తరళాక్షి
వుండెను.

యాదవులు నెల్లూరి కోటను ముట్టడించి ధ్వంసము చేయుట

అంతట గొల్లరాజు ఆవులు యెడ్డు
కోటపై నడిచెను కోటానుకోట్టు
కోటపైకి వచ్చెను మాట మాత్రమున
నెల్లూరి యిరుమేల నేల యీనిన రీతి
వల్లవులు తిరుమందులు వారి

కవులావులు

చల్లవారి కవులావులు

సలుగు పెద్దాను

మేడలుగా వచ్చివుంటే పాడి

యావులును

కోడెలు కదుపులు కోటానుకోట్టు
కోట యిరుమేలను గొడ్డుటావులును
గాటముగ యిరుబయల గాసి

వుండినను

సలుగు పెద్దలు మంచి

సంగటావులును

ముంగల బారులై మొన లేరుపడెను

యనక ముందల గదిలెను యాక

బారుగను.

పోక వనములు నరికించి దూడలగు

పోగులు వేయించిరి

నిమ్మలు నరికించి నీడలు వేయించిరి

పనస పొన్నలు నరికించి పొర

వేయించిరి

మరియు కర్జూర వనములు నరికించి

దొడ్డు వేయించిరి

నాగమల్లి తోటలు నరికించి కలయ

దొక్కించిరి

వుల్లి మిరియము పసుపు వుల్లాసముగ

దొక్కించిరి

మరి యీ చిలగడము కంద

మట్టుమల్లాడి

దోస పచ్చ తోటలు దోచమని

విడిచిరి

నడిమి నరికించిరి నారికడియములు⁵⁷

ఆరుట్లు⁵⁸ నరికించిరి అడ్డమార్గము

లేక

మరి శృంగారపు తోటలు చిచ్చు

వేయించిరి

మక్షరంబున వనములు మట్ట

మల్లాడిరి

ఫలములు కాసేటి బలువై న

మాకులును

నిమిషమాత్రాన నరికించి
నీడలేయించిరి.

యెడలేని నిమ్మలు యేరు పనసలును
పువ్వు దీగలు దెచ్చి పొదరిళ్లు
జేసిరి

బావులు గలిపించిరి దుర్భశము గాను
వనమెల్లను గాడ్చి వనపాలకుల గొట్టి
తరువులు నరికించి బృందావనము
లూను

పురములు గాల్చిరి అంభోధుల గల్చిరి
ఆ వనము యీ వనము అనకుండా
ఆకుతోటలు ద్రొక్కించిరి
చెండు బెండు లాడిరి శృంగార
వనములు

ఆడేటి గానుగల అడ్డు పెట్టించిరి
పొనకలు బెల్లాలు పెయ్యలకు

మేపిరి
గొబ్బిళ్లు పొనకలు గోవులకు
యెగవిడిచిరి

అంతట కాపులు 'శరణు శరణు'నిరి
'కాపు కాపు' అనిరి కాపులు తెరువుకు
కాపులు తెరువుకు బోకుమని
కవులిచ్చి రాజు

గుండెలు మెడలును గుబ్బిడిల్లంగను
అంతట కొన్నూళ్ళు అల్లకొల్లార
మాయెను.

పాకనాటిని ధ్వంసముచేసి కాటమరాజు యర్రగడ్డ పాడులో గుడారము లెత్తించుట

పల్లెపట్టాలెల్ల పాడుగ జేసిరి
వాగర్తి మేరగాను వలసలు దీసిరి
బొగ్గమలలు బట్టిరి బోయాలు
విడచిరి

చిల్లరి ప్రజలంతా చెడి పారిపోయిరి
ఆపద వచ్చెనని ప్రజలు అడవుల
బట్టిరి

పాకనాడంతాను పాడై పోయెను
శిరమున పెరమున చీచ్చువేయించెను
గెంట్లు రాగూల్చి అంటే యెలనాడు

బలిగెను
బయలు పల్లెలు బొగ్గము పాడాయెను
మాలి కొండలు యేలేటి మన్నీల
బొమ్మిసీడు

నిన్ననే విడిచెను నెడబాసైన
యేపేల, యరగుర్రు, యరగుడిపాడు
మరుమూడు, రేమూడు, మన్ను
విడిచినను

తొలినాడు పాడాయెను
ధొరమన్నివారు

అంతట గొల్లరాజు గుడార్లు ఆక్షణము యర్రగడ్డ పాడున యెత్తించెను రాజు
తీయించి

(శ్రీరాములు. పరీధావి నామ సంవత్సరములో మార్గశిర బహుళ దశమి
ఆదివారం నాటికి జన్మివాడ కథ సంపూర్ణము. వ్రాసినవాడు గుజ్జర్లపూడి
కోటయ్య-కోమారుడు పెంటయ్య వ్రాసిన పుస్తకం.)

భట్టు రాయబారము

(కల్లి రాయబారము)

నల్లసిద్ధిరాజుభట్టు కాటమరాజును దీవించుట:-

సీసమాలిక :

“బ్రహ్మయువుర నీకు బహు	గృహమస్తురా నీకు గోపాల
కుటుంబాధార!	చూడామణి!
రమ్యతో యాదవ రాజచంద్ర!	బాహుబల సోమతరు పరశురామ!
శుభమస్తురా నీకు సమర	కుసల మస్తురా నీకు కుసుమబాణుని
నిశ్శంక! సా	తేజ
హాస విక్రమా! అసహాయ శూర!	వసుమతి యాదవ వంశ(కుల)
ఐశ్వర్యమస్తు నీ కమరావతీ పురీ	తిలక :
సింహాసనానేక స్థిరము వెలయ	జయమస్తురా నీకు జననాథ!
కల్యాణ మస్తురా (నీకు) కార్తిక	మరియును
మందార!	కరుణింపు యాదవ గాంధీర్య
పారిజాతో వుభయ పావనుండ!	మనుడ!”

కాటమరాజుభట్టు కొమారబంగారము సిద్ధిరాజుభట్టును
కులగోత్రములు అడుగుట:-

ద్విపద :

పశుపతి నటువలె ప్రస్తుతి శాయంగ	క్రమమొప్పు నతని కన్నెదుట నిలచి
రసికుండు పశుపతి రాజుల భట్టు	నమస్కారము చేసి నీతిమార్గమున
కొమార బంగార మనేటి భట్టు	అమర చండేశ్వరునితో
గొబ్బున వచ్చి	అప్పుడిట్లయె:

“దండమయా నీకు దై వగురుమూ ర్తి
నిండు వేడుకతోడ నిలచి

మా మందలో
అన్ని మార్గముల మహారాజును
అవిశ్వర్యము గదిలింపగా
విన్నప్పుడే మాకు చెన్నుదీపింప
నిను జూడ గలిగెను మేము మహా

కృతార్థుల మైతిమి
కన్నుల పండుగాయ కరుణ సోబెల్ల¹
దీవించి చదివేవు తావెక్కడిదిసీకు
కేవలము నీ మహిమ కేళింపరాదు
భూసురులో భట్టా భూతేజనంబులో
యే సీమ మన కులము? యేమట్లు
మీరు?

తూర్పు పడమర తుది పూర్వ
మెక్కడ?

తెరగొప్ప మీ రాజు దేశంబు పేరు
పరగంగ నీ వున్న పట్టణం పేరు
మనుజేశు పేరేమి? మంత్రి పేరేమి?
గానకొని నీ రాజు గోత్రంబు పేరు
కృతి నీవు గొలిచిన దేవుని పేరు
అన్నదమ్ముల పేరు అతిప్రేమతోను
కన్నతండ్రి పేరు ఘనత నీపేరు
తప్పక మాతోను తాత్పర్య మొసగి
చెప్పుమా! భట్టు వేవేగ చెవుల
పండవగాను”

సిద్ధిరాజుభట్టు రాజశృంగావళి తన వృత్తాంతము తెలుపుట

అడిగిన మాటకు అవసీశ్వరుని భట్టు
పలికెను వకమాట బంగారముతోనా:
“ధాన్యజీ మేరగా దక్షిణాది భూమి

వ. ఆనది కా సమీపంబున-

ధీరుత పాకనాడు దేశంబునందు
పన్నుగా తరుజడల ప్రబలి యున్నట్టి
బాలాది గంగకు సరివచ్చు పెన్న

నీనమాలిక :

భూలోక సావమై పొగడంగ నెల్లారు

శ్రీ వీర విక్రమ సింహాపురము

ఆ పట్టణంబున అమరంగ తూర్పున

మాకంద చందన మహిత వనంబు

ఆ నగరంబున కడు దక్షిణంబు

చెలువార వేమార సెట్టి బావి

ఆపురి పడమట అంభోజ రాజిచే

ప్రాకటంబైన తటాక మమరు

ముప్పారు నవ్వీటి వుత్తరపు దిక్కున

మున్నేరు కెదరైన పెన్నదనరు

ఆ రాజధానికి మహారాజ మార్గంబు

గంధర్వ సింధూర బంధురంబు

ఆ పుటభేదన మందున్న పణతులు

రత్నంబు బొమ్మలు రమణమెరయ

తే గీ. సకల విద్యల ప్రవీణత చెల్వమిగిలి

.....

వీరభటులకు నెలపైన విభవమనగ

వినుతి కెక్కిన నెల్లూరి విభవ మహిమ²

మంజరి ద్విపద

గజ శృంగములకు కట్టు మట్టు

కురకరపట్నాలకు గుండెదిగులు

కరపట్నాలకు కన్నతల్లి

కుంభినిమీద శంభుని గుడి సాక్షి

అంభోజ నెల్లూరు ఆ తావు మాది

తొల్లి ధరణికోట అమరలింగానకు

బ్రాహ్మల కన్యకు జన్మించినవాడు

మూడు కన్నులవాడు ముక్కంటి

యాశ్వరు

ముక్కంటి కొమారుడు జనోధీరుడు

జనోధీరుని కుమారుడు మనోధీరుడు

మనోధీరుడి కుమారుడు

మన్మసిద్ధిరాజు

కొండొక సిద్ధిరాజు గండగోపాల

సిద్ధిరాజు

కస్తూరి సిద్ధిరాజు కొమారసిద్ధిరాజు

తల్లియేగురు సిద్ధిరాజు దశవాయు

భీమన

భారద్వాజా గోత్రుండు పట్టభద్రుండు

2. ఈ పద్యమే యింఛక మార్పుతో చాటు పద్యమణి మంజరి ప్రథమ భాగమున నున్నది. చూ.పుట 30.

వరవితరణ గుణ వంశ వర్ధనుండు
నవరసాలంకార నవ మన్మథుండు .
శివకీర్తిగలరాజు నల సిద్ధిరాజు
భానుజులేండు సార్వభౌముండు
జగమేలు శానాధిపతి సిద్ధిరాజు
ధరమీద పోడశమహాదాన వినోది
శుభకీర్తిగల రాజు నలసిద్ధిరాజు
వాసికెక్కిన సూర్యుని వంశమున

జనించె

శేషుడనదగు నల సిద్ధిరాజు
మంత్రులు గొల్వ భూసురులు

గొనియాడ

సిద్ధిరాజునంగ లోక ప్రసిద్ధి రాజు
దక్షిణ సముద్రము దరిమేరగా

యేలు

తూర్పు సముద్రము తుదిమేరగా

యేలు

బలువైన ఘనుడు బారద్వాజగోత్ర
కులుండు

అతనికి ప్రధాని అతిసత్యవాది
పృథివిలో చింకర్ల భీమనేడొకడు
మనుజేశు నల సిద్ధిమంత్రి అయినట్టి
కరుణాకటాక్ష గాంభీర్య సమర్థుండు
స్థిరకీర్తిగల వంశ తిక్కన్న పొగడ
రాజభూషణుడు రసికుడు

మా తండ్రి

గాయకుడు నా పేరు రాజ్యశృంగావళి
మీరిన కవులకు మేదిని నమస్క

రించి

భారతి సుతుడనగ పరగ సహోద

రుండు

భువిలోను వుభయ పూజ్యుండ నేను
బహుమాన్య వర్జుండు నాపేరు

భట్టుదేవరను"

కొమార బంగారము రాజశృంగావళిని వచ్చిన పనియేమని
ప్రశ్నించుట

"భట్టయ్యగారు! భళా! లెస్సాయె
గాను

భట్టుదేవర వైతె భాగ్యంబు సిద్ధించె
యాచిగ లక్షణాన యేతెంచి

మా రాజును

అనుసరించితి వైన అవనిలోపలను
దానధర్మాత్ముడు యితడు ధర

గుణశాలి

యితడి వేడిన యిచ్చ అష్టభోగములు
అన్నదానము కొరకు ఆశించ వస్తరా
పతంగంగ పెట్టించు పాయసాన్నములు
వస్త్రదానము కొరకు ఆశించి వస్తరా
ప్రస్తుతించి యిచ్చ పట్టు వస్త్రములు
భూషణము లేదని పొగడగ వస్తరా
రసికు డెన్నగ యిచ్చ రత్నాంబ

రములు

కనకంబు లేదని ఘనునిపుడు

గంటివా

యిప్పుడే యిప్పించు యెన్ని

వొలసినను

పరిమళ ద్రవ్యాళకు ప్రస్తుతించి

వస్త్రవా

గురుతుగా యిప్పించు పునుగు

జవ్వాజి

గ్రాసము లేదని ఘను పొడగంటివే

రాశిగా బోయించు రాజనములు

యేరు సాగదున్న వచ్చి యెడ్లనడిగితివే

కోర్కెతో యిప్పించు కోడె

యెద్దులును

గోదాసమిచ్చిన కొంపోడు నంటివే

లేదనక యిప్పించు లేగ లావులును

భూదాన మిచ్చిన పుచ్చుకునే నంటివే

అడిగిన యిచ్చు మా అయితమరాజు

యేమి నీమనసున యేమి కోరినను

కామితార్తము లిచ్చు కాటమరాజు

దాసి యేశ్యలు రెండు తప్పక విడిచి

అంతైన ఆశపడి యేమి అడిగెదవు

అడుగుమా రాయశృంగావళి భట్టు!”

రాయశృంగావళి పుల్లరి అడుగుట

“బ్రహ్మవాయువు కావలె బడుగుల

రాజ!

ధర్మంబు గలయట్టి ధర్మాత్ములు

మీరు

పొగడ వచ్చినయట్టి భూసురులకు

బొట్టకు

యడపక మీరన్ని వస్తువులు

యియ్యగలవారు

సకలగుణాధార! సర్వజ్ఞ యవరు

వొక పనికి వచ్చిన వొఖటి అడుగ

రాదు

యేమి నిత్యమని యేరిగించు మంటివా

ఆ వార్త నీతోడ ఆనతి విచ్చెదను

ఆవులమేపుకై ఆంపిన వడంబడి

వివర మంతయు మీరు విన్నారో

వినరో

అలనాడు మీ యాదవులు అందరూ

గూడి

నెల్లూరి లోపలికి నేర్చున వచ్చి

అందలాలలో గూర్చి అరువంచుకొని

యేక చక్రంబుగా యేలినయట్టి

సిద్ధిరాజనగ లోక ప్రసిద్ధిగల రాజుతో

అపుడు మీ యాదవులు అడిగి

రొక మాట

‘అమరావతీ భూమిని యాదవుల

మేము

అమరావతీ భూమి ఆ కరువాయ

సశువులు పదమూడు లక్షలు గల
వారలు
కొమర తొమ్మిది కోటి గోవులు
గలవు
యేమి అడిగిన పుల్లరి యిచ్చేము
మేము'
అని పలుమారు ప్రియములు పలుకు
కొంచు
భీమినేనికి చాల ప్రియోక్తులు చెప్పిన
అప్పుడు మా భీమినేడు మారాజుకు
తగ యుక్తి జెప్పె
పూరికి నీళ్ళకు పుల్లరి వడబడి
మాడలు కోడెలు మంచి యావులు
వెయ్యి
యాడాది నాటికి యిచ్చేము మేమని
సమ్మతముగా రాగి శాసనాలు
వ్రాయించి
యిచ్చిన వచ్చిరి ముచువు మీ
యాదవు తెల్ల
అడిన వితి తప్పె అంపిన రాదాయ
అందుకు మాసిద్దిరాజు కోపగించి
కోర్కెతో బెట్టు కొలువు కూర్చుండి
వీరభటుల పరివారమును వేగంబె
పిలిచి
తాకిడుచేసి పుల్లరి ఘనముగా
తెమ్మన్న

అందుకల మారాజు యోలిని యొక
జెప్పి
వీరభటులను పంప విహితంబుగాదు
వారిమీది పుల్లరి వచ్చేన యేమి?
గొల్లమీది పుల్లరి గోవుమీది బచ్చలి
మెల్లనే బోయి మందలించి
వచ్చేనని వస్తామి వసుధేశతిలక!
మాడలేమన్నా పూడకున్నా యో
కోడలేమైరా చన్నుగుడుస్తున్నావో
చమురు చాలకుండా లేదో తరిచుట్టు
కొన్నారో
వారిలోవారికి వైరంబు పుట్టెనో
వఖరి మాట వకరు వనగూడ
కున్నారో
కారణంబేమిగా కలిగియున్నదియో
విదితంబుగా నెరిగి వివరింతునంటి
గుట్టుమార్గమున నీ గుణమెల్ల గంటి
రట్టుశాయక ధనము రాబట్టు తెలసి
యాదవులమీదను అలుగ నేమిటికి?
నే బోయి యా వార్త యేర్చున
చెప్పి
మరువార్త కొంచు మగుడి పోవస్తిని
యిందు నిమిత్తమై నిను చూస్తినిరా!
ఔ భట్టనాదు తేగము యియ్యమని
రాను
యాచిక లక్షణమున యేతెంచి వచ్చి

అనుసరించవచ్చిన అర్థిని కాసు
పుల్లరి ధనముకు పూనివచ్చినయట్టి

పల్లవాది రాజుల భట్టును నేను''

కొమార బంగారము యాదవుల సత్యసంధతను నిరూపించి
పుల్లరి నిచ్చుటకు నిరాకరించుట

“వో వెర్రి! వో జీవ! వో వెర్రిభట్ట!
యీ వెర్రిబుద్ధుల యెక్కడ బుద్ధి
యిచ్చినమాత్రము ధనము యితని

చాత

పుచ్చుక వెచ్చానికి అందుకు
వెళ్ళవై తివి భట్ట!

వొకటి అడుగమంటే వఖటి

అడుగబొయ్యేవు

వులవ లెత్తుమంటే వూళ్ళడగ
బొయ్యేవు

అలువడి తలపోసి అంటే చందాన

దాన మడుగమంటే దగ్గరవచ్చి

భూనాథుని యెదుట పుల్లరి

అడిగితివి

యిట్టి వెర్రిబుద్ధి యేమనగలను?

పుట్టిననాటి నీ తలపురె గుణమెల్ల

నీ రాజు యెట్లంటే? నీవెట్ల వస్త్రీవి?

యీ రాచకార్యము నాకేల ననక

కొలూరి సిద్ధన్న కదులుమన్నపుడె

యేము మరగ రాత్రి వెన్నెలబైట

వేమూలసెట్టి నూత వన్నెలబైట

పుడమి సంకీర్తిగల పుణ్యుని యెరవు

నాటికి పాకనాటికి నడుమ పాలేరు

కదుమ నుండి

నలనన్న పుడమి రాజుల వలనే

పూరికి నీళ్ళకు పుల్లరి మాట్లాడి

మీరు అడిగినంత ధనము వొప్పెను

మా రాజు

కొలుపత్రాలును పెన్నలో బెట్టి

సభవారు మీ సిద్ధిరాజు సంతోషమంద

బాస తప్పి మీ సిద్ధిరాజు పశుల

వేయించి

ఆస నిప్పుడు ధనము అడుగు

నట్లంటే

అప్పనము అడిగినంత ధనము

వప్పె మా రాజు

చిరుమన యేలువాడు చిక్కర్ల

భీమినేడు

మరి తిక్కన మంత్రి మన్నీల

బొమ్మినేడు

బచ్చల కోమట్ల బలిజల వారు

వచ్చిరి పెన్నలో వసుధీశు కొలువుకు

పుల్లరి పత్రాలు పుచ్చుకొని వచ్చిన

కమ్మ చెన్నమసీడు అతడు బా తెచ్చె

మన్నీల బొమ్మినేడు మంత్రితీక్తకన
పెగడ

పిన్నలు పెద్దలు భీమినేడుండ
మీ రాజు కొలువిచ్చె
మే మందుకొంటిమ

మీ రాజు సత్యంబు నిలుప లేదాయ
పాటి దప్పినవారు పాకనాటి దొరలు
పాటి తప్పిన మాట పట్టంగరాదు
పాపాత్ముడు సిద్ధిరాజు పలికి
నందులకు

కోపించి భీమినేడు గొబ్బున లేచి
'యెట్టి మా సత్యంబు? యేమిట
దప్పితిమి?

వట్టిమాటల దూర వలదుగాక!
మీకును మాకును మేడినియందు
సంగమా దేవుడు సాక్షి యున్నాడు
అతడు యెరుగని కల్ల యేమి చేస్తా?
మంచు

సేతాము బాసలు సయ్యన లె'మ్మనెను
పిన్నలు పెద్దలు ప్రేమతో వారు
పెన్నలో పల్లికొండ పెరుమాళ్ళు
సాక్షి

గయ్యాళి శాతల కదసి ముందుగాను
సయ్యన వచ్చెను బాసకు చింకర్ల
భీమినేడు

చంగాయి వస్త్రంబు జలము తడి నీరు
సంగమా దేవుని సమద్రిష్టి నిలిచి
పెరుమాళ్ళ ప్రసాదము పెన్నలో

వై చె

శిలలు పలుక రాదాయ చిన్న బోయ
భీమినేడు

కొలుపులున్న కంపటిలు గొబ్బున
లేచి

తీర్థ ప్రసాదాలు తెరగొప్ప
అందు కొని

ప్రార్థించి పెన్నలో పడవైచినపుడె
యేడు గడియలు పెన్నలో పడవైచి
యెదురొకయ దట్టె

గుడిమీది నందులు కూడి నట్లాయ
గుడ్లూరి నీలకంఠయ్య గుడి దిరిగి
యెద్ద వేసిన వారి మీదను శిలలు
వరిగినట్లాయ

యిద్దరు చూడంగ యెరుకలసాని
సిద్ధిరాజు మీద నరిగిరి కొట్టసాగె
సభవారు చూడంగ సంగమేశ్వరుడు
గర్భ గృహములు మూతలు మూసి
అంతట శారదనే బ్రాహ్మడు వచ్చి
రాగి శాసనాలు చదివె.....
యెక్కడి తగవోయి యర సిద్ధిరాజు!
మోసపోతిమని పెద్దలు

మొఖ మడ్డగించి
సన్నుతి పెద్దలు చప్పట్లు కొట్టి
సభ సత్యసంధులు ఝల్లున లేచిరి
పెద్దలు నెల్లారికి పెనుత్రోవ పట్టిరి
పాలిలోపాలి వోడితిమని పరివారము
చిన్నబోయెనాడె సిగ్గుబడె మీ నల
సిద్ధిరాజు

నాటి మాట మనసునందేమి లేక .

చెల్లిన కపులు మొన్నోయి గొల్ల
రావోయి అంటేను రహితీర్థ మనేటి
మూడు యెద్దులు చెల్లె మూడు
భూములు శాయ

ఆవు పకటి చెల్లెను అప్పుడు పెద్దలు
పుల్లరి ధనము చెల్లెననిరి
ఆవు చెల్లిన ధనము అది లెక్కజేసి
ఆర్నూరు జేసుననిరి
యెద్దులు వేసిన పసినంబులు చుంత
చేసునంటే

యిన్నూరు చేసుననిరి
ఆర్నూటికి యిన్నూరు వెరసి
వేయగను

నన్నూరు యిచ్చేమనెను మీసిద్ధిరాజు

వచ్చిన యెద్దుకు నా రాజు సగము
పైకము యేమి?
పట్టనని వద్దని మా నలనన్న వచ్చె
పాలేటికి

నాటి మాట మనసుచందేమి లేక
యేటికిని నిన్నంపె యెరసిద్ధిరాజు
అంపితేనేమి మీరు అర్థి వాగుగాక
నీతి యెరుగక రాయభారము
నీవెట్లు పన్నెవి?

వచ్చితివని నీవు వచ్చిన తప్పేమి
వచ్చి ధర్మముతప్ప పరుసగాదు
నీకు పాపాజములు పలికించి
పాలి గెలిచినాము

పుల్లరేడిది? తిరిగి మల్లిపో వొట్ట!"

దేవతలు యాదవ పక్షపాతిము వహించిరని రాయశృంగావళి ఆరోపించుట

“పుత్రర కాళి గొట్టరాజు పుత్రముడు
నలనన్న

సత్యవాక్యానికి సాటిలేదనక
తట వట మాటలు తక్కిడిమార్గాన
ఆవులోడిన మాటలు ఆడపొయ్యేవు
అల్లనాడాడినట్టులు నేడాడవైతివి
తగులూరి పందెము తగులబడ్డట్టు
వక మాట వక తప్పు నా రాజు
వడబడె గాక

అది యెటువలె నంటివే

బొడ్డుగల కోడెబిడ్డి నా భూనాథునకు
యిచ్చే ముంటిరి

నీరున పుట్టిన పూరెల్ల నాడితె నేమి
మా వాని తప్పుట మందలావులచేత
తోట ఫలములు అన్ని తొక్కించి
మేపితిరి

వనములు సుగ్గాడి వరిచేలు మేపితిరి
కోటలు గాలించి కొల్లజేసితిరి
నిండిన పాకనాడు నిర్మూలములు

చేసి

పండిన పరిచేయ పాలు జొచ్చితిరి
కడిచేరి వుణ్ణుల కానికె కోడలు
అడగ వస్తేముమ్ము అదలించి

వైచితిరి

యాడ పుల్లరి నెయ్యి యక్కడి

కోడలు

మాటలాసక తిరిగి మల్లి పొమ్మనుచు
కొరగాని శాతలు నుడుగువా తప్పు
పూరేసిళ్ళు దక్కతే పుల్లరి దక్కెన
తటపటని జేసి వేపండ్ల సాక్షి కాగోరి
అవని పట్టిన పూరి అంతము మేపి
రాతరంటు శాతల వచ్చి పెన్నతోను
బాసలు చేసి శిలలు పలికిస్తిరి
మీరు బాసలు చేసేది పాపాణాలు
పలికించేది యీ సందు పుపాయము

యరగడు

ఆ సిద్ధిరాజు ఆది యెట్లువలె నంటివా
తొల్లి రఘుపతి సుగ్రీవుకు

అభయస్త మిచ్చినట్లు

బ్రహ్మ యిపుడు భాగీరథి గంగ
ఆలాగు మీకును అభయ మిచ్చినాది
చల్లవారి యింటను చతుర మొఖాని

బ్రహ్మ

పుల్లయెద్దె పుట్టె భూలోక మెరుగ

క్షీరాబ్ధి శయనుండు చరిగి మీ

మందలో

ఆరూఢి బొల్లావు అయి పుట్టినాది

ప్రమదలు చూడంగ పగ్గతాల

మల్లపు

చదవల బసవన్నై జనించినాడు
కడమ దేవతులెల్ల కవులాపులై పుట్టె
గంగ యిలవేలపై కాపాడుచున్నాది
నీరు గంగా మహిమ నిజరూపు గనుక
పొరకుండా నిలిపె పెన్న వుదకాలు
పమిడిపాల శిలలు పలికిస్తు మనుచు
పుల్లరి యియ్యక పొయ్యేది విహిత
ధర్మమె నిత్యంబు

(ధరను న్యాయంబె)

పురకాసమే పరిచేసు పులికముగాను
పిన్నకరువున పెద్దకరువున చాల
చంబావి న్ని మనుచు సామెత వకటి
నిజమని జనులు కొందరును
నీరు జుంటి తేనెతే పూరి కర్పూర
మైతే

మహాత్మ మైశాంబము నీ మంద

మీదికి వచ్చె

అటువంటి వేళ మిమ్ము ఆదరించు

కొన్నది

అదివకడి విచారించు యాదవరాజు!

సిరి కినిసివ వచ్చేనా, మంచితనమున

వచ్చేని

కినిసి మా సిద్ధిరాజు కీడు దలచినగాని

పాశము చొచ్చినా పట్టి సాధించు

అంత వారి తోను ఆర్కాతుచేసి

గంతులు చల్లవు కాటమరాజు!

బుద్ధి మాని వెర్రి బుద్ధులు పోక

పెద్దరికాలు మాని పెట్టుమా పుల్లరి

సిద్ధిరాజు యాదవుల ఆవులను బోయలచే వేయించెనని కొమార బంగారము ఆడేపించుట

“యిను రాయశృంగార	కంచ బీడు చెలికె అరికట్టి
వివరంబుగాను	తెమ్మనకుండ
మునుపు మీరు మూర్ఖపుతనము	కంచి విజయనగరము గట్టి మీ
ముందర చెరుకులు మోపులు గట్టి	నందు
యా ప్రధాని భీమినేని పంపి మీ	నీర్న పుట్టిన పూరి శలవంటి మీకు
రాజు	గూడె మాడెలకు గోవులు బోయిన
యితకారి మాటలాడి రప్పించి	నేడాడిన మాటలు నాటికి రావంటివి
మాయ వాదము చేసి మంచివాని వలె	వకటి గనక బోయిన యీ మీ
దాయకులు సిద్ధిరాజు నేమంబు బలికె	సొమ్ము
తానేలు నెల్లూరు పట్నంబు లోపల	వకటి పదహారుగా యిచ్చెదనంటివి
పూని సత్యవాక్యం పుట్టించెను	యా పత్రానికి మొదలు
కవులు	పరమేశ్వరుని కొమారుడు
యాశీమ కరుణము తిక్కన మంత్ర	వినాయకుడి సాక్షిగాను.....
ప్రవాసిన పత్రాలు వై నాన వినుమ	పల్లికొండ పెదమాళ్ళు పొరేటి పెన్న
కడగి యా విషభవ కార్తీక శుద్ధ	నెల్లూరి ఇరుగులసాని నెరసాక్షి
పంచమీ గురువారము నాడు	మనకు మూలస్తానలింగము
పసిబాస తెలిపిన పరమపుణ్యుండు	మొదమొప్ప
చెలువొందు కాంపటములు	వై కుంతాకుంచి వడదొప్ప సాక్షి
చెన్నమనాయనీకి	భూమి ఆకాశవాణి బొంకని సాక్షి
యియేలు సిద్ధిరాజు యేలిన కవులు	పుధివిలో చెరువు వోబలేశ్వరము
యెన్నాళ్ల మీకవులావులు యే భూమి	సాక్షి
మేసిన	పర్వతాల మల్లప్పపతి సాక్షి
అన్నాళ్ల మాసీమ అగ్నిలేకుండ	మనకు
యెచ్చోట పర్వం హెచ్చుగా కురిసిన	వినుకొండ వీరభద్రుండు వినయమున
అచ్చోటనెల్లమీ ఆవుల మేపుడి	సాక్షి

అనుచు తనవ్రాలుబెట్టి ఆకులలో
వ్రాసి

నమ్మ బాసలుచేసి నయములు
బలికి

కమ్మ చెన్నమనాయుడికి కమ్మ
వ్రాయించె

మము బంపె పూర్వకాలము నాడు
తమ్ములు సిద్ధిరాజు ధర్మంబు దప్పె
నందవాడ చెరువుకు మాయావులు

నీళ్ళకురాగాను
మందావు వేయించె మనమ సిద్ధిరాజు
కవులు యిచ్చి తప్పిన బలచిత్తు
మోము

కనుగొన దోషంబు కలలోననై న
మాట నిజమైన మానవేశులకు

మాటాడి తప్పితే మానంబు తప్పుట
వుడుముకు రెండు వుండు నాలుకలు
కవులు యియ్య వక నాల్గై కవులు
యిచ్చి తప్ప

వాలాయము మీ సిద్ధిరాజుకు
వ్రాసినటులై న

యిషు నిన్ను పంపుట యేమి
కారణము?

బొంకు నాలుక చెరచుట వాయి
దప్పడు

రెండేండ్లకు యేట్లుపోట్లుగా వేసి
నాడు చేసిన శాత నాటితోనే సరి

తోడత నెల్లారికి తోడక రావద్దనుచు

పడమటి సముద్రాలు చాయ
పశువులు గదిలె

దక్షిణపు సముద్రం దరిమేరగాను
పెన్నవెంట యీ నెల్లారికి పేరు

సాగి కదిలె
పన్నుగా లక్ష్మిదేవి పున్నమపరువడి

దినాలు

అరువర గండసిద్ధిరాజు యుద్ధాలు
శ్రీంగారమున నాయకుల పంపె

బొగ్గిట వెంట
కల్గిరి చెరువెనక⁴ కానకలు నీడ⁵
నీలవర్ణుని మంద నిలచివుండగా
జూచి

పంచగిరి అమ్మలవాడు పడవీటి
భావరాజు

వచ్చి ఆవులచూచి మచ్చరంబున
కొక బెదుర్లుపెట్టి కొవ్వన నార్చి
పోకుండ మందలావుల

పొడిపించినాడు

పొడిచిరి యెడ్లు బోయనాయకులు
పొద్దుబోయి పాలేలకు పొర్లిపోతాను
యేపెటు అండగొని యెద్దుల వేసిరి
కానుగలండగొని కవులావుల వేసిరి

పోట్లు దాకిన యెడ్లు పడి పొల్లాడ
గడగిరి కోలలు గజ నారసములు
ఘనమైన యెద్దులకు కందనములు

నాటి

శ్రీరామ బాణాలు శిరసులు గాడి

గుమ్మడి గింజ అలుగులు కుతికె
డింపాయ

పరువాతి అలుగులు పక్కలు గాడి
దొనవింటి అంబులు సోనలాయ నయ
యెద్దు రూపము దప్పి

యేదురూప మాయ

యెద్దు వొళ్ళు జూచితే యర్రపేమ
వర్జ మాయ

వర్జము లేని యెద్దు వరణమును బడసె
మూడు భూములు శెయ్యు మూడు

యెద్దులు శెల్లె

అన్యమేలే తీర్థమనేటి ఆవు వఖటి చెల్లె
కావరంబున పూని ఘనుడు సిద్ధిరాజు
గోహత్య పాతకానకు యెరుపక

మునుపు

కామధేనువను చంపె

కా ర్రవీర్యుడు

యెట్టితీరై పోయె యెరుగవా భట్ట?

అట పొట్టి శిరసులు అన్నితావు

పడగొట్టడా తొల్లి గండగొడ్డట

భార్గవ రాముడు?

ఆరీతి మిమ్ముల అందరిని బట్టి

పోరిలో వఖరినైనా పోనియ్యక చంపి

బద్దిగొర్ల సేయింతుము భాగీరథీ

గంగకు

అయిన తడవాయ గాక అఖిల

లోకముల

దై వకట్టడి మీ సిద్ధిరాజుకు

దగ్గర వచ్చి

వదరక పలుమారు వసుధీశు యెదుట

కదలి రమ్మను మీ మీ కలవారినెల్ల”

రాయశృంగావళి సిద్ధిరాజుల యుద్ధ పరాక్రమమును ప్రశంసించుట

అనిన రాయశృంగావళి

మరపు వోసాధి మత్రి

కనుగొని అతనితో కమ్మటి పలికె:

సాయ నాయకులు

“వోయి మాకు ముందట వోడక నీవు

యెరుగక యేసిరి యెడ్లను మూటి

శాయ బాకీతనము శాయ బొయ్యేవు

వేసిన యెద్దులకు యేకాల పడితిరి

గయ్యాలి చాతల గడిచెర మాధనం

చాల పశువులు గలచోట

యియ్య బై శమాలి యెట్లాడుతావు?

చచ్చేవెన్ని లేవు

పల్లవ నలసిద్ధి పట్ట భద్రునికి
పుల్లరి వడబడి భూమికిరాగ
పుత్రులలో చిత్త వక్కొక్కచోట
యెత్తుబడి మీ ఆవులు యెన్ని ఛావవు
యిలలో

అందులో యివి కొన్ని అనుకోను
తగును

అంటువంటి తెగువ నీయందున లేదు
తెడ్డడిగినప్పుడే కొయ్యడిగినట్టు
వదిగి ఆ సామెతై వచ్చె మీ వద్ద
తగిలి పెట్టుమనంగ తగవే స్తిమందురు
తగవు లోపల బొంక తావచ్చె మీకు
అయిన పశువులు యెన్ని? అరయ
ధనమెంత?

మీ మందెమేలమున మిక్కిలిగాగ
గొంకక పట్టిన కోటలో జొచ్చి
వంకదారులకాడ వారి జేరినట్లు
పుట్టిన సీమలో పూరెల్ల మేసి
పెరిగిన యెద్దుల పెద్ద కోడెలను
అరయంగ యేడు వేలు

అంపుకునంగ
పల్లవ-నలసిద్ధి పట్ట భద్రునికి
తోలి అంపేనాడు.....
అందులోపల మంచి అరుదైన వాని
ముందుగా పుచ్చుకో మూటికి మూడు

కొమార బంగారము యాదవవీరుల పరాక్రమమును
పొగడుట

“ విను రాయశృంగార!

నివరవంతుడని

గుర్రపు పిల్లలకును లేగటావు
నర్రావులను దోలె నాడందులోనె
అందులోపల మంచి అవులుగాను
వొప్పుగా పుచ్చుకో వకటికి రెండు
కాక మాతోడను కక్కసాలాడి
మా కవులు వెయ్యి మాడెలు కోడెలు
పుడమీశు కీయక పొయ్యద మంటేను
కడగెలిచి మిమ్మును కదలి పోనీడు
వుసురుతో మా ధనము వొడ్డించి పిదప
యసగంగ రాజ్యానికి యేగుడి మీరు
పరవుపకారిని పగయేటి కనుచు
తెరగెల్ల మీతోను తెలుపుచున్నాను
కాసేపు మనసు దిలాస చేసుకొని
ఆలోచనను జేసి ఆపైన రండి
మనముగా పోరాడగలవారు కారు
గజములు అశ్వాలు కల లోటిపిటలు
భూకంపటం బెల్ల పూని యేతెంచి
పెళ పెళ ఆర్చిన పెదవులు

తడవుచు

అడవుల కురితేరు యాదవులంత
కోట్ల పరియంతంబు కూడిన వేళ
పోట్లాట కుడుముల వేట్లాట కాదు
గద్దరి చేతల గడ్డించ రాకు
పెద్దరికాలు మాని పెట్టు పుల్లరిని”

అనువు చదువులు చెప్పి అన్ని
వివరముల

ఘనుడ నంటివి యీడ గర్వించి
యిప్పుడు

యేతావు చదివేవు? యేతావు చెప్పేవు
వసపోసినట్టుల వదరేవు గాక
వక్కొక్క విధమున వరసి

చూచినను

చక్కగా వకమాట జవాబు లేదు
యేవ్వరని చూచితివి యాదవవరుల?
వివరించి చెప్పెను వినవోయి భట్ట :
ద్వాపర మేలేటి ధర్మ సేనుండు
ఆపద బాంధవుడు ఆ పల్లికొండ
పల్లికొండ యాదవుల బ్రహ్మాది

ముఖుడు

భీమ బల సేనుండు బిరుదు వీరుండు
సార బలశాలి ఆ చట్టువారి

యర్రయ్య

అమిత పరాక్రముడు అర్జునుండు

జనియించె

రేచర్ల గోత్రుండు రణశూరు డతడు
పద్మనాయుడు భోగభాగ్యాల పంట
సకల విద్యాకళా సత్కిర్తి ఘనుడు
నకులుండు నాచకూర్కనాయుండు

చూడ

సహదేవు డాతడు సాత్విక గుణుడు
భూదాన సేనుండు పుత్రమరాజు
యేవురు పాండవులే యాదవులును
వేడుక యరగడ్డ పాడు కురుభూమి

వీరు ను తిరుమందులు వినుత

సాహసులు

అనుచు త్రేతంబున అవని యాద
వులు

రామచంద్రుని వార్త రసికత వినుచు
చతుర్వేదములకై సాగరంబులను
వెదకి సోమకుని జంపి వక

రూపమునను

చక్కగా రాక్షసుని చంపి కొమ్మునను
వుర్వితా నిలిపెను వక రూపమునను
కనక కశ్యపునిదే కడుపువ్రయ్యలుగ
వనర నఖముల జీరె వక రూపమునను
అల వామనుండై అడుగులు గొల్చి
బలివక్రవర్తిని పరిచె నొక్కటను
పాడక క్షత్రియులు వైనాన నరికి
గండగొడ్డంటను కార్తవీర్యుణ్ణి
వొండొండె ద్రుంచెను వక రూపమును
జగమేలు ఆ రామచంద్రుడై పుట్టి
వొగి రావణుని జంపె వొక

రూపమునను

ఆ రీతి మిము జంప అఖిల లోకము

తెరుగ

మా రాజు జనియించె మరి సాహసమున
సీతాపతియైన శ్రీరామచంద్రుండు
యాతడే ధరమీద యెంచి చూచినను
యితనికి సహోదరుండు యిన

వంశకులతిలకు

అదిశేషుడె లక్ష్మణుడు ఆతడు

యరనన్న

దశరథ రాజేంద్ర తనయుడు
భరతుడు
అసమాన ఘనుండు అయితమరాజు
సుమిత్రా మహాదేవికి సుతుడు

శత్రుఘ్నుండు
రమణతో కరియావుల రాజశేఖరుడు
భరతుండేలిన అయోధ్యపట్టణము
దొనకొండ

వరుసతో శృంగార వనము పూదోట
అంబెట్ల పెద్దమల ఆరుట్లకోన
పశువులున్న కోన పరుణసాల
అరుదుగా అలయించు

ఆ మాయమ్మగము
ఘనముగ మీ భూమి పశువుల మేపు
చరుకూరి జగడమే సీతామహాదేవి
చర గొంపోయిన రావణుడె
మీ సిద్ధిరాజు
కవులెల్ల వెదకంగ కానలో జూడ

చెప్పిన అంపుదురె శిలావంతులు
గడినుండు పాలేరు గంభీర వార్ది
పుడమి ఆ రావణు పురము యేమి
పురము?

భూనాథు షేమము పుల్లరిమాట
జానకి ముద్రక చప్పినవెల్ల
యిచ్చిన ప్రతాలె యిల రాము ముద్ర
వచ్చిన కంపటి వాయుసుతుండు
పచ్చరెక్కల చిలుక...లంకయిండ్లు
పక్షి నేసిన బాణమే పవనజు వాలు
పదిలమౌ నెల్లూరు పట్టణము లంక
తుద రావణుడు సిద్ధితుంగ

యరగడ్డ
ఆ రాత్రి చంపుదుము అందర మిమ్ము
వదరక పలుమారు వసుధేశు నెదుట
కదలి రమ్మను భట్ట !
మీ కలవారినెల్ల”

రాయశృంగావళి యాదవవీరులను కించపరచుట

“వినవోయి యాదవ వీరుల భట్ట!
పనుపడ మీవారి పౌరుషంబెల్ల
మించి మా ముందర మితిమేర లేక
యెంచేవు సారెకు యెక్కువగాను
అడవుల తిరిగేటి యాదవ వరులకు
యక్కడి సాహసంబు?

యాడ పౌరుషము?

గుర్రంబు పొడగంటె
గుట్ట కురుకుదురు
వెర్రిగొల్లల బిరుదు వెయివేల గతులు
కలవి లేనివి కొన్ని కల్పించి ఆడ
యాదవ వంశంబు యిలగూల్చు
వశకు
పుబ్బించి పురికించి వారుల పడగొట్ట

దబ్బర బుద్ధులు తప్పవుగాక
యిట్టి అనేకులు నీమందలోను
చేటు దెచ్చుకొనేది షేమంబుగాదు
యాడ బుట్టినవార్ని ఆడ చల్లార్చి
.... వారు భట్టున గాక
యగద్రోలినప్పుడు యెగసి

యా మిడత

అగ్గిలోపల బడి అట మడియుగాక
అటువంటి చందంబు యాదవులెల్ల
గట్టిగా నీ బుద్ధిగై కొని వినుము
నీచుబుద్ధులు మాని నీతులు చెప్పి
చచ్చేరు యాదవులు సత్యమీమాట
వారు చావగ నీకు వచ్చునా కొంత
వారు లెస్సగ నుంటే వచ్చును గాక
తన్నేలు రాజుకు తప్పొప్పు లేక
మంచి బుద్ధులు చెప్పి మగుడింప

వలయు

యేకులతో బాకులు యెంత చేసినను
నాటనోపునా అవి నలియును గాక
పచ్చిపాలను ద్రాగి పశువుల గాచి
మచ్చరింతురు వారు

మదమచ్చరమున

పేదవాని కోపము పెదవుల తీట
చేతగానిది యేమి చేయంగ గలడు
పూని దీపము చూచి పూనకము లెల్ల
మలుప వచ్చి అదియందు

మలగునా యెట్లు

కోపించు నీ మంద గోపాలులెల్ల
భావక పోదురే సమరంబులోన

కదసంబు కేగిన కాటిగుర్రాలు
చదరక జగడంబు చేయంగ గలవె?
పెరుగు పాలును త్రాగి పెద్దబాకులను
కాపిళ్లు మ్రోయంగ కడలేక పెరిగి
బొర్రలు పెంచుక బోగువలె నుండు
నర్ర మానిసులెల్ల ననిసేయ గలరె?
యంత గాత్రంబైన యెద్దులపౌజు
దంతిఘటతోడ వుద్ధతి పోరగలదె?
నర్రావుల కదుపు నాణ్యం బెయైన
గుర్రపు పౌజుతో కూడంగ గలవె?
యాదవ సైనికులు యెందరేగాని
నెల్లూరి సాహసుల నెదిరించ గలరె?
పొడవుగాగను చెప్పి పొగడేవు సారె
యేమిటికి పొడవులు

యెంచి చూచినను

బూరుగు తానెంత పొడుగు

పెరిగినను

చందనముతో నడి సరితూగ గలదె?
యలమి జీలుగు చెట్టు అదెంత

లావైన

అల మేడకంబాల నాచుగ గలదె?

పాములు బారలు పదినూరులైన

విష్ణువాహనముతో వివదించగలవె?

యలమి దూదికొండలు యెంత

ఘనమైన

అనలంబు వకయంత అణపంగ

గలవె?

మదియించి యున్నట్టి

మ తేభములును

పొదలి సింహము కూడి పోరంగ
గలవె?

కబ్బి చెప్పుకునేవు ఘనత మీరంగ
వూరక యుండంగ వులుసు

ఆరుదైన నీమంద ఆవులెంతైన
పరికింప బెబ్బులి పట్టంగ గలవె?
వద్దనుండేటి వారల బలిమికి

పోదేమొ
వారిని పొగడుదుగాక వద్దన నేల?"

కొమార బంగారము యాదవులను పురాణ వీరులతో పోల్చి చెప్పుట

“వో రాయశృంగార! పనరంగ
వినుము

కూడి అంబుల వాన కురిసేటి
యపుడు

సాహస ఘనుడితడు సార్వ
భౌముండు

పంచబాణుని బోలు బడుగులరాజు
యెంచి చూచిన యితనికి

మనసున వాక్కున మరి చాతలందు
అని చేయ యితనికి అమలచి త్తంబు
యేడేండ్లకును సాము చేసేటినాడు
వేట్కతో రణమున వెదకబోవంగ
కడువేట్క బాంధవుల కలసేటి

యిదియొక్క దృఢమె?
బసువశంకర బిరుదు పట్టమెక్కే
టప్పుడు

యపుడు
గడినుండి శత్రువుల కదిసేటియపుడు
కడుసాహసుండగు కాటభూపతికి
పుడమిలో యితనికి వడినొక్క
దృఢమె?

పశువుల క్రేపులపై వచ్చునపుడు
దుర్మార్గుడవు గనుక దూషించితీవు
రాయబారులై తేను రాజ సముఖాన
వసుధపై దండెత్తి వచ్చేటి యప్పుడు
కుసువ బాణుండగు గోపాలకునకు
వసుధతో యితనికి వడినొక్క
దృఢమె?

మంచి గంధము చాల మైనలదు
నపుడు

శ్రీరామ చరితంబు చెవుల
విన్నపుడు

మించి అని రక్తంబు ముంచిన
యపుడు

విమతుల ఆర్భాటములు వెసవిన్న
యపుడు

యెంచి పూబంతుల వేసేటి
యపుడు

తమ్ముల గనుగొని తగ మరియు
నపుడు

సమరంబులో రిపుల చంపేటి
యప్పుడు
అమిత సత్యవ్రతుడు యానవ
రాజుకు

యితని కెంచగ యిప్పుడు యిది
యొక్క దృఢమే?
యితనికి సాటిగా యిప్పటి రాజు
ప్రతి యెంచరాదు యే పగతురనైన
కృతయుగ త్రేతాయుగ ద్వాపరములు
యితని యెంచగవచ్చు యెవ్వరికైన
కార్యవీర్యుని బట్టి గర్వంబు నడచు

పరశురామునితోను పరికింపగాను
సరిగ కీర్తింపనౌ శుక్తిర్తిపరుడు
రావణ కుంభకర్ణాదుల గొన్న
రామచంద్రుని సాటి రణములో
యితడు
కురురాజు బలముల కూల్చిన యట్టి
అల కిరీటికి సాటియగు చూడ నితడు
కలగక మధురలో కంసు పౌరిగొన్న
బలభద్రరాముని ప్రతిబోలు నితడు
నాటి నృపులను గాని సాటిగా నిటను
నేటి వారలనెంచ నేరంబ యగును"

యాదవుల నమ్మకద్రోహమును రాయశృంగావళి అధిక్షేపించుట

“రావోయి యాదవ రాజుల భట్టః
కారుణ్యముల బల్క కర్తవు గావు
మీరేమి చేతురు? మిహ్మాడదగదు
వనములోపల జొచ్చి వడి ప్రమాకులెల్ల
చెల్లెల్ల గొడ్డండ్ల చెలరేగి కొట్ట
అట్టి కట్టడి దొంగ అందులో నొకడు
వారిలోపల జొచ్చి వడి ప్రమాకులెల్ల
జుక్కుగా నతికిన చందంబునాయె
చిలకట్టు నేరములు చింకర్ల భీమినేడు
యీలాగు చేయుట యెరుగడు రాజు
మీరు వచ్చినరాక మీరున్న వునికి
అది చూచి మా రాజు అడుగంగ తగదు
గడ్డి నీళ్ళును లేక కారీయలాడు
గొడ్ల భూమికి తోలుకొని వచ్చునాడు

మన్నీల బొమ్మినేడు మందావుల
జూచి
మన్నె మాకులతోను మళ్ళి తోలింప
కనుగొని యాదవ కంపిటిలు వచ్చి
మన్నీల బొమ్మినేనికి మనవిగా జెప్పి
గోవు గ్రాసము నొప్ప కొదలేని
పుణ్యం
గోవుల రక్షించుకోండి యీవేశ
అడిగినంత ధనము అంపేము మేము
అవుల నొకయేడు ఆదరించు మనె
సకల వస్తులు మీకు సమకూర్చ
గలము
వకయేడు మీ భూమిని వుండ
నిమ్మసియు

అని యిట్లు పత్రము అప్పుడే వ్రాసి
పల్లవరాజుకు పంపిన జూచి
యక్కడి గొల్లరాజు యెరుగము
మనము

యేమి అవసరమాయ ? యెరిగి
రమ్మనిన

అతడొచ్చి మీచేత అది కిట్టుములు
కవులీయ నీమంద కంపటిల తోడ
మా రాజు కొలువులో మరి వేగ నిలిచె
అపుడు యాదవులు మాట్లాడ నేరకను

బూడిద కప్పు నిప్పుకై వడిని
త్రొక్కిన కరువని శేషుని రీతి
చివికి పోయిన కొండచిలువ చందాన
వెడమాట లాడంగ వెర్రులు వీరు
అడిగినంత ధనము అంపేము మేము
అనినంత దయ దలచి అప్పుడవసీశు
చేత నొక్క కవులు చీటి నిప్పించె
మాసీమ నుండంగ మాంచి మాటలును
ఆమీద ప్రళయంబు లాయ మీపనులు
పేరేమొ లొటిపిటల్ పెదవులు

మృదువు

కోరింత పొదలెల్ల గోరి నట్లాయ
తేనెను మా భీమినేనికి యిచ్చి
యీనేల వకయింత లేకుండ మేపి
పాలేటి గడిచేరి బలిమిని మాటలు
ఆడంగ జనులు మిమ్మువు సందురోము
చానక పసులకు సంజీవియిస్తే

మొరగకుండగ బొమ్మ మురిపే
దటంచు

రక్షించువారిని రమ్మని పిలచి
భక్షింప జూచిన పనిలేదు యింత
కరువుబడి వచ్చిన కాళమైతేను
కాకినెపముల యెన్నగా దగు మీకు
కేలింత లాడంగ గెలుతురే మీరు?
చెల్లు కాలము మీకు చేరువయాయె
యెక్కడ పోయెదరో యింక

రాజునకు

చిక్కితిరి మీమీద శివుదయ తప్పె
యన్నడు నారదుడు యేతెంచి మీకు
పంచాంగమును జూచి ఫల

మెచ్చినాడో

అప్పుడే నీవని యంతయు దీరె
మితి అరమాసము మీద నున్నాది
చిక్కడు దివసాలు చిక్కి

యుండగను

యెక్కుడు చాతల యెంతైన జెల్లు
అరమాస మది మీకు అధికమై

యుండ

పనులకు మీకును పాలేటిలోను
కూలునని చెప్పిన గురుతు నామాట
వర మిచ్చి నతడైన వధియించు మిమ్ము
యేమిటికి చచ్చేరు ? యేగశాక కడరో
యిట్టి దుర్భ్రమ మీకు వలవదీవేళ
చచ్చిన ధనమీక స్వర్గంబు లేదు

యిచ్చిన కలుగును యింద్రలోకంబు
అలనాడు పంపెద మన్నట్టి ధనము
వడబడి నంతయు వనగూర్చి మీరు
మనవిగా చెప్పికొని మరిమీద దక్కి
నేడు మా వల్లను నేరమున్నాది
అని విన్నపము చేసి

అభయ మడిగినను

కరుణ తోడుత మిమ్ము కాచు

మా రాజు

శరణని వచ్చిన మరణము చేయడు
శరణాగత బిరుదు జరపినవాడు
మితియు మేరయులేని మిక్కిలి

ధనము

మీరు గడించినట్లు మీరు చెప్పితిరి
మీరు గడించిన మితిమేర ధనము
ఆపద కొకవేళ అడ్డు పడనీక

దాచంగ ఆ ధనము దక్కునా మీకు?
ధనకాంక్షబడి భూమి దాతురు

కొందరు

అది గానకయ మిమ్ము

అడుగంగ రాదు

సగము పుల్లరియిచ్చి సమ్మత పరచి
పరిణాన వుండుడి ప్రజలతోబెద్దు
ఆడితే తప్పని అధిక నేర్పరులు
పలికితే బొంకని పరమపుణ్యులును
పసి పట్టభద్రులు బ్రహ్మని కొప్పి
యసగ బొంకిన పాపము

యేమిట బాయు?

స్థిరకీర్తిగల మంత్ర తిక్కన

ప్రగడకు

ఆరువేల వరాలు అప్పుడిత్తుమని
వొడబడు మిమ్మును వకరై నగాని
బాధింపగా వొడబడితిరో నాడు?

కార్య కక్కురిన కరణాని కప్పుడు
వొడబడి లేదనుట వొగి లెస్సగాదు
విప్రదోహముకన్న

విషమైన మేలు

చప్పగా వినవొకో శాస్త్రంబునందు
బ్రాహ్మని సొమ్మును బ్రాహ్మని కిచ్చి
....

సామెత చెప్పుదురు స మైన యిచ్చి
నామాట విని పొండి నమ్మి సద్గతికి”

కాటమరాజు చప్పన్న దేశములను జయించిన మహా
వీరుడని కొమార బంగారము చెప్పుట:

“విను రాయ శృంగార

వివరంబుగాను

ఘనమైన రాజు మా కాటమరాజు
వుత్తర కాంభోజ వుర్వీశులెల్ల

తత్తరించగ బట్టి తలలను ద్రుంచి

కొంకణ దేశాలు కొట్టి సాధించి

వంకీణి కీర్తొమ్మ వరుస చెల్లించె

కాళింగ భూమిని కొలావుల మేపి

వెలయంగ సత్కిరి వెలసినవాడు
ద్రావిడ దేశావిధరణీశ్వరుల ద్రుంచి
క్రొవ్యు లంచంబుగా కుడిపిన వాడు
మాగధ మాళవ మతిమార కాముడై
మగసింహ బిరుదాంక

మాన్యుడై నాడు

మూర్ఖర నేపాళ కువలయేశ్వరుల
చెల్లగా గుడియచే చెల్లించినాడు
సింధు కాశ్మీరాది క్షితిపాలకులను
గమనించి వారిచే కవులందినాడు
పరగ పుళింద భూపతుల నిర్జించి
హేలతో రణభేరి వేయించినాడు
కుకుర కొంకణ భూమి గోవుల మేపి
సకలాభిరాముడై చతురత మెరసి
సుధేష్ట చాళుక్య చోడ భూములను
యెదురించు వైరుల యిల అణచినాడు
అంగ వంగ భూమి అవుల మేసి
భంగ ప్రతాపుని పడజంపినాడు
పాండ్య సౌవీరాది పతుల నుగ్గాడి
చాణూర మల్లుల చంపినవాడు
పాంచాల భూమెల్ల పశువులమేపి
యంచ కీర్తులచేత హెచ్చినవాడు
పుభయ విదర్భ విరోధుల నణచి
భుజ పరాక్రమముచే పౌలు

పొందినాడు

కోసల కీరాత కుంతలంబులను
వాసిగా మూకల వధియించినాడు

సౌరాష్ట్ర వీరాట సౌర దుర్గముల
సవకోటి బిరుదంబు నడిపినవాడు
మరాట లాటముల మందావుల మేపి
నెర సాహసంబుగ నిలిపిన వాడు
శూరసేన క్షితి పాలకుల గొట్టి
బిరుదు పెండెరము కాల బెట్టినవాడు
మచ్చ కురుభూముల మందావుల

మేపి

చెలగుచు వారితో చెలిమందినాడు
మలయాళ గాంధార మహ

రాష్ట్రములను

చెలరేగి బిరుదులు చెలగించినాడు
బాప్లిక గాంధార బహు భూము

లందు

బహు బలశాలియై ప్రబలిన వాడు
కర్ణాట తుళుభూమి ఘనతతో మేపి
దుర్జయ రాజుల దునిమిన వాడు
కాశ్మీరపడులను కన్నడుల నోర్చి
భాను తేజుండై పరగిన వాడు
కౌవ్విర భూమిని కౌలావుల మేపి
నవనాథ సిద్ధుల నయము గన్నాడు
కర్ణాట ద్రావిడ గహన భూములను
కోవరాలుండంగ కూలార్చినాడు
యవ్యరు కదియించి యవరు

కినిసినను

యవరు ఆ రాజుతో యెదిరి నిలిచినను
వాని ప్రోసీయక వసుధపై కూల

పోర నావులచేత పొడిపించిరాడు
వడసార మీరాజు వధియింతు ననుచు
కంకణంబులు చాత కట్టుకున్నాడు
నిలుచుట ముందర నీతియు కాదు
వెలసిన సాహస విక్రమమునుడు

పూని మీ నెల్లారి పురవరులనెల్ల
వెనుదగిలి మారాజు వెంటనున్నాడు
వదలక పలుమారు వదరేవు చాల
కదలి రమ్మనుమ్మి మీ కలవారి నెల్ల”

రాయశృంగావళి, కొమారబంగారము మాటలను అతిశయోక్తులనుట

“అవునోయి యాదవ అవసీశు భట్టః
కవితకు పోషణము కలదు మీవల్ల
యేనుగు వక కొంత యెదిరి

పొడిచినను

యావలావల దూరి యేగ నేర్పరివి
కా సొకటియక కల్లలు నాటి
యీగి కర్ణుండని యెంచ నేర్పరివి
అప్పులతో ఆట లాడేటి నాడి
అతడు కుబేరు డంచనగ నేర్పరివి

గంధంబు కస్తూరి అందనివాని
చందనంబే యని చెప్ప నేర్పరివి
తంగేడు పూవొకటి తల నిడనివాని
వాసవ భోగని వదర నేర్పరివి
పందె మొక్కటిగాని పట్టనివాని
ఆసహాయ శూరుడంచనగ నేర్పరివి
యన్నడు సుఖమనుట యెరుగని వాని
తేవతాసఖుడని తెలుప నేర్పరివి
శ్రీమంతో చెలిమిని చేయనివాని
అల సున్నగుడని అనగ నేర్పరివి

పలుకు రూపెరుగని పనికి మాలిన

వాని

వాల్మీకుడని గొప్ప పలుక నేర్పరివి
బ్రహ్మయువని వచ్చి పాడని వాని
తుంబురుతో తులదూప నేర్పరివి
యింత లేకుంటేను నీ మందలోను
యాదవులందరు అవుననుట యెట్లు ?
యవరి ముందర నీవు యెంచ

బొయ్యేవు

మూరె గంపల కాడ పొర్లుదండాల
వడి ముక్కగా నిస్స వద్దనరాడు
అయిన నిటువలె యప్పుడాడెడి

మూలము

పుత్రరమీయక వొగి నుండరాదు
పిమ్మట దలపోయ వెరితనవ
నెరసాహసాత్ములై నేడు మూలము

మూలము

సారెకు చెప్పుట జంకు పుట్టుట

వుప్పెన కదులునే వుడుత

చప్పుడుకు ?

సరిసేయ యివి గూబ జంకులు

గాక

యవ్వడు సరసుడు ? యవ్వడు

సుక్కుతుడు ?

యెవ్వడో యీ మహిని వెరవక

చెప్పు ?

చల్ల పిన్నయ్యను సాహసుం డనెదవు

తొల్లి ఆతడు యవ్వరితో పోరి గెలిచె?

ఆతని తమ్ములు అతి శూరులంటివి

అట్టుక్రితం బెవరితో అని చేసి

గెలిచిరి ?

వారివద్ద జాంబలివాడ సంతతి భట్ట !

పరికింపగా జమిడి పంబను వాడు

పోటు బంటని చాల పొగిడితివి నీవు

సాటిగా యవ్వరి చంపినాడతడు ?

బొల్లావు నెక్కువగ పొగడి చెప్పేవు

బొల్లావు మునుపేడ పోరిలో గెలిచె

మసిలినేని పుత్రుడు మన్నీడు

బీరినాయడు

అసహాయ శూరుడని ఆతని

జెప్పితివి

పుట్టిన అయిదోనాడు పొలిసె

తలిదండ్రు

నాడె గై కొని పెంచె నగుదుల నిరిదేవి

తల్లి చన్నులపాలు తనివార

గుడిచెనా?

తల్లి దండ్రులవద్ద తగ పెరిగి నాడో

పోతపాల ద్రాగె పొట్ట బట్టినదో

అతడెవ్వరి తోను అని సేయగలడు?

బోడావుల చెన్నయ్యను పొగిడితివి చాల

యాడ పొడిచి గెలిచె ? యెక్కడ

చంపె?

చెప్పట్ట కత్తులు చెంపశిఖలే కాని

చెప్ప నేటికి ఆతని చాత నేమాను ?

యరనన్న ఘనుని మహ యెక్కువగ

చెప్పేవు

సరిసేయ యే రాజు సాటికి వచ్చు?

పారెడి ఆవుల పట్టనేగాని

చేరి జగడ మొకింత చేయగాలేడు!

చట్టు వారెరయ్య సాహసుడంటివి

మొదలు చట్టుగల్లు మొనలపై

నిలుచునా?

నాచకూళ్ళ నాయని నాయము

చెప్పేవు

కొంచెపు బండ్ల నెంచ కొదవయు గాదు

అతిపరాక్రముడని ఆయితమ్ రాజు

సారెకు మాతోను చదివేవు | పజ్జ

ఆతడు పాహసి యైతె అట చెరుకూర

పోలురాజు నొసటి పోటును దాకి

మర్రికి తలకడగ మదలో జెల్లె

తండ్రిపగ తీర్చక తానెందు చోయె?

యెక్కువ సంపదల యలముచి

పోయి

నాడు రావెరచిన వాడు నేడు రావెరచు

పుత్రమరాజును పూని చెప్పేవు

యెత్తు సొగటాలాట యెరుగని వాడు

తన కడ గెలిచితే దగ్గరవచ్చు	కరియావులన్నను ఖడ్గస్థు డందువు
అనువు గాకుంటేను అటు మళ్ళి పోవు	వోరుగంటి జగడాన వొకనాడు
బుద్ధి పోవిడి దుష్ట బుద్ధులు దలచి	పిలిచె
అనిలోన బడి చావ అతనికి నేల?	వోరుగంటి మూక నొకనాడు గదిమె
పోచమ్మ ముమ్మయ్య పొగడితిందాక	శారికకు దెలువను శాస్త్రమున్నాదె?
వే చూపు మెక్కడ వెలసి రనిలోన?	పెద్దరికములు జెప్పి ప్రేలేవు గాక
పలుమారు లాతని బలము చెప్పేవు	తరచు వదరక ధనము సరగున
లోట చేత్తామని లోకంబునెరుగు	పంపు"

కొమారబంగారము యాదవవీరుల పరాక్రమమును పేరు పేరున ప్రశంసించుట

“రాజుతో పలుమారు రావోయి	వరుసతో మీపురి వద్దనునిలిచి
యెదుట	ముయ్యేడు దినములు ముట్టడి వేసె
రాజుల చెప్పేను రాయశృంగార!	అతడు చేసిన చాత అది నాటలేదో?
యే రాజు సాహసుడు యే రాజు	ఘనముగా నలసిద్ధి ఘనుడన్న మాటె
ఘనుడు!	అస్తవ్యస్తుండు అతడని చెప్పనేల?
యే రాజు పుణ్యాత్ముడు? యెరిగింప	దండు గూడిన యపుడె తలచూప
వోయి!	వెరచు
క్రొవ్వూరగా బలిసి కొలువు	యరసిద్ధిరాజును యెన్న కుభట్ట!
గూర్చుండి	యెక్కడ పొడిచెను? యెక్కడ
జగజంపు మాటచే చాటి పల్కెదవు	గెలిచె?
సొరిది సమ్మతముగ సోమరుల నెల్ల	కదసిన చీజోతు గాంభీర్యమేను
యేల చెప్పెదవీడ యెక్కువ చేసి?	నలసిద్ధిరాజును తలపకు భట్ట!
మతిమాట సుజనుడని మరిమడి	యెడమచేయి కుడిచేయి యెరుగని
పొగిడేవు	వాని
మనుమసిద్ధిరాజు మరియెన్న రగదు	కొని యాక పొగడుచు కొండ
దశరథ రాముండు తన పౌరుషమున	చెసెదవు

పాపసిద్ధిరాజు ప్రజ్ఞ చెప్పకుము
జగడ మింతెరుగడు సాహసి కాడు
నీతిమంతు డటంచు నీవు చెప్పితివి
యేరీతి యెరుగని యేకాంత మతడు
పిక్కతో చేసిన పీకైన పాయ
కొమర సిద్ధిరాజు గుణమైనవాడు
పలికితి సభలోను పలుమారునీవు
కల్లలాడితి భట్ట కావరంబునను
రాయబారానకు రాజని వస్త్రవి
పోరు పొందెరుగవు బుద్ధేమి లేదు
తిక్క యెత్తెనో లేక దెస తప్పినావో
బలువైన భూతము పట్టెనో నీకు
పైత్య మెక్కెనో లేక భ్రమను

గొన్నావో

యెప్పుడు చాదస్త మేమైన కద్దో
పాడి గాని మాట పలికేవు గాక
వొప్పిన మాటయు వొకదైన లేదు
బ్రహ్మ రాక్షసి నిన్ను పట్టెనో లేక
తడబడ నేటికి దగ దొట్టినావో
రాజశృంగావళి రమణతో నీవు
తగవు వివేకము తప్పి తిరిగేవు
యేల యీలాగున ప్రేలేవు భట్ట !
ప్రజ్ఞలు యిచ్చట పని సేయరావు
కడుక్రొవ్వి మాతోను కచ్చకు రాకు
చెడ కారణము మీకు చేరిక యాయె
మునుపును మీరును మూర్ఖులని చాల
మమ్ము నడుగ వారి మనముల నడప
మరి మేము కోటపై నెరయ దండెత్తి
లావులు ఘెరయించి లగ్గల కెక్కి

పట్టణంబును కొల్ల బెట్టేటివాడు
నీ రాజు రాలేదో నీవపుడు లేవో
బలిమి చెడిపోతిరో పరిజనము లేదో
పోయి బంట్లును దండు పోయి

రాలేక

సిద్ధిరాజుకు మొదలు సిగ్గింత లేదో
కోరి చేతుల కూర కోయ బోయితివో
మదియించిరోచూడ మది దప్పి

వారో

వరుసతోను నగళ్ళవారు దోచంగ
పొంచులు నున్నారో ప్రొద్దులు గూక
చెలగి మీపట్నంబు చెరుకూరు సేయ
పగ నిర్వహించని బ్రతుకది యేల ?
కటకటా క్రిందు మీదు కానవు గాక
కుటిల బుద్ధులు మీకు కొరగావు భట్ట !
వడముడిగా జొచ్చె వాంతి వెళ్ళంగ
మరియును వినవోయి మా మందలోను
మిన్ను చెడబడ నురిమి మీద

వచ్చినను

అరచేత ఆచేటి అధికు లున్నారు
సిద్ధుడాతడు పరశ్రీ వర్జితుండు
వితరణ కర్ణుండు విఖ్యాతి పరుడు
మతిమంతు లెంచగల మంచి సజ్జనుడు
వృత్తాత్ముడగు పెద్ది భూపాల

సుతుడు

కాంతి చంద్రుండు మా కాటమరాజు
యెరగవా వో భట్ట ? యిఖ వక్క

మాట

యెరుక మరపు లేదు వెన్ను పగ
వారికి

యెన్నండు చూపండు యెన్ని
చూచినను

చేతప్పు వాతప్పు చెదరని గుండె
పిరికి కండయు లేని బిరుదు

రాహుతుడు

కాటమరాజుతో కలియుగములోను
యవ్వడు రణభూమిని యెదిరించ
గలడు

తాకతో మారాజు టముకు సేయంగ
దక్షిణదేశంబు తల్లడంబందె
పాకనాడు చెదరె పలినాడు వణకె
గొడదేశంబెల్ల కళవళమందె
ములికి నాడంతయు వులికిపడె నాడు
కాకినాడంతయు కాకిపారాయె
కంచి భయంబందె కటకము జడిసె
గుత్తి రాజులకెల్ల గుండె దిగులాయె
చంద్రగిరి రాజులకు చింత మనమాయె
అదోనిరాజులకు మోహంబు దప్పి

దేనుకొండ రాజు పెద్దరిక్కిము అడగె
కాటమరాజును కడు పెప్పినపుడె
కడుపుతో భయంబు గుణగణ మెఱుకె
చెలగి మా రాజును చెప్పినబోవ్వుడ
మామెట్ట ముంబువతి భోదన గప్పు
చెట్టి మునుపటివలె పేర్చుచున్నపుడె
చెట్టి మునుపటివలె పేర్చుచున్నపుడె
చెట్టి మునుపటివలె పేర్చుచున్నపుడె
చెట్టి మునుపటివలె పేర్చుచున్నపుడె

యాదవరాజును యెంచిన చోట
యెంత వానినైన యేషణగించు
బలము చెప్పెదు భట్ట నిలిచి
మా యెదుట

యెద్దులే చాలు మీ యేనుగుల చంప
సలుగు దెద్దులు మిమ్ము సమయింప
జాలు

బొల్లావు మీరాజు పొరిగొనజాలు
దిక్కులు చూచేరు దెసదప్పినారొ
పలికిన నూటకు ప్రతి పల్కలేవు
వున్నాదమేమైన వున్నదో యేమొ
దీమ్ము తలకెక్కెనో దెస దప్పినావొ
కటకటా! పుల్లరికా నీదు రాక?
యరుకగల రాజు మా అయితమరాజు
అర్థి కల్పకము మా అయితమరాజు
కొట్టి పగవారిని గుట్టలు పెట్టు
అజి ను తముడు మా అయితమరాజు
అయితమ రాజుకు అతికూర్మిమరది
పుణ్యవైభవశాలి పుత్రమరాజు
పున్నమ చంద్రుండు పుత్రమరాజు
పుణ్య పరాక్రమశాలి పుత్రమరాజు
కొప్పుకొండ భూమి కొదవలేకుండ
కడు సాహసంబున గవనిలో జొచ్చి
కరంబుగ బట్టి బెబ్బలి గొట్టి
బబ్బరించగ గవని బయటకు దెన్ని
కొంకుల గాలాల గుప్పించి పట్టి
దీరన్న కంబాన విరిచి కట్టించె
అట్టి సాహసుడు మా అయితమరాజు
భూసురాశీర్వాద పుణ్యాత్ముడగును

పుత్రమరాజు తా నుక్కు కంబమును
వైనాన తన్నెను వగి నొక్కనాడు
కక్కసపు వైరుల కడుపులు చించి
చనగిన పగవారి చర్మము వొలుచు
గబ్బి విరోధుల కండలు చెండి
చెండాడి రాజుల చెలరేగి పొడుచు
రట్టడి పగవారి రణమున ద్రుంచు
బట్టెన పగవారి బలము నుగ్గాడు
కుచ్చితపు రాజుల గుండెలు పొడుచు
సిద్ధిరాజుల బలము చీకాకు పరచు
పుత్రమరాజొకడు పోరిలో సిద్ధి
భూవరు దళమంత పోరిగొన జాలు
యరనన్న పౌరుషము యిటు విను

భట్ట!

రాజు తమ్ముడును విరాజుల దిగులు
కలనైన శంకను గననట్టివాడు
పదివేలకై నను పదరనివాడు
లక్ష్మ్యపెట్టడు నూరు లక్షలనైన
వొరసిన రాజుల వొక్కలాగునను
దుర్మార్గులను బట్టి తృటిలోన

ద్రుంచు

సమరంబు చేసేటి సమయంబునందు
బడిన మాటను ఆడని రాజు
నిర్మూలముగ జేసి నెల్లారునంత
రమ్మన్న వచ్చును రాయశృంగార!
వెస నొక్కమాటను వినవోయి భట్ట!
కడగొట్టు తమ్ముడు కాటభూపతికి
ముమ్మయ్య యనువాడు

మొససినవేళ

కెరళి మూకలనెల్ల కిటకిటపరచు
వెన్నిచ్చు సేనల వెనకంజవేసి
సమరంబులోపల శంపేనుగాక
విడుచునా వూరక వీరుండు రాజు
భట్టునని వచ్చేవు బంధుల పిలిచి
పారిపొయ్యేవారు భట్టు ననదగునె?
భట్టావుల వల్లభన్న పౌరుషము

వినుము

యేనుగు ఘటములు హేరాశముగను
యెత్తి వచ్చినగాని యెల్ల యేనుగుల
సింహంబు కై వడి చీకాకు పరచు
మరలి సంగరవీధి అరుల సాధించి
అవలీలగా బొడుచు ఆ రాజు

ఘనుడు

అతనికంటెను ఘనుడు అతి

విక్రమమున

కలిగి వెలసిన వాడు కరియావులన్న
వారి సుగ్రీవుల బాహువిక్రమము
కలిగి వెలసిన వాడు కరియావులన్న
గృజరాజుకంటెను భుజపరాక్రమము
కలిగి వెలసిన వాడు కరియావులన్న
చక్కనివారిలో చక్కనివాడు
బిరుదుల గన్నాడు పేరెక్కినాడు
తోరంపు రత్నంపు తొడవులవాడు
మీరిన వైరుల ధీరత మెరయ
వనరంగ యాదవ వంశంబు నందు
కలియుగ భీముడు కరియావులన్న
రట్టడి తనమేల రాయశృంగార!
గట్టిగా యిటువిను గర్వంబుమాని

యేల శంకిల? వీరులు యెదిరిన గాని
కాలాంతకుండగు కాటమరాజు
డమర త్రిశూలంబు తగ మూడు

కండ్లు

కల దేవుడెంచ మా కాటమరాజు
తగ శంఖ చక్రముల్ ధరియించినట్టి
కరివరదు డెంచ మా కాటమరాజు
వర్జింప యాదవ వంశంబు నందు
కర్ణుడౌ యీవిని కాటమరాజు
అర్జునుకై వడి అరివీర వరుల
గర్జించి గెలుచు మా కాటమరాజు
కందె తుండెంబులు గాజేయు ననిలో
గద్దించు రివుల మా కాటమరాజు
పాండునందనులతో ప్రతి యనవచ్చు
రణశూరుడైనట్టి రాజశేఖరుడు
వినుతి కెక్కిన బాహు విక్రమోన్న
తుడు

తనరు ప్రిడశమహావాన విసోడి
వినయ భాసురుడు వివేక

సంయుతుడు

అతుల ప్రతాపి మహా ధైర్యశాలి
దురిత దూరుండు బుధ

తోషితేంద్రుండు

శాస్త్రపాత్రుడు సర్వశాస్త్ర

కోవిదుడు

నిఖిల సమర్థుండు నీతిపాలకుడు
కాంతి చంద్రుండు మా కాటమరాజు
పొట్ట కావరమున పొదలి యిచ్చోట
భట్టనంచును వచ్చి పలికేవుగాక
వొకని కిరీటంబు వొక పౌరుషముగ
వొకని మా ముందర వొక కొండ
చేసి

పూని చదివెద వీడ పౌద్గేమి పోద?
అందెల బండివలె ఆరడికి సైచి
నిందలు పల్కును నీతియా నీకు?
ఓక్కులు నిక్కులు టక్కురి
మాటలు

ఆడకు మూర్ఖతను అటు చాటుకొనకు
హరికి ఆదరువై అవనిలోపలను
గురుతుగా వెలసిన గొల్లలు మీరు
పాదుకొని సంపదలు ప్రభాతిగాను
యదువంశమౌటను యరగవా భట్ట?
యవ్వని ముంగల నీ ప్రజ్ఞతెల్ల
దవ్వగా నలసిద్ధిదవు దెలిపెదవు
చేరు సిద్ధిరాజు పెద్దరికమేగాని
యేకాంగి జగడము యెక్కడ చేసె?
ప్రొడిచేడి మావద్ద పొగడకు భట్ట!
బంటుతనముల నీడ పచరించబోకు

రాయశృంగావళి యాదవులను గేలి చేయుట

“వివోయి! యాదవవీరుల భట్ట

జనసమ్మతంబుగా చెప్పెదబుద్ధి

భట్టు రాయబారము

సారెకు మాతోను సామ్యము లేల?
సామంత దేవుడని సరగ బెదిరింతు
బేతాళు డగుగాక భీతేమి మాకు?
గట్టిగా నీబుద్ధి గైకొని వినుము
నదియత్ర మంటిపై నడచెనో యేమొ
యత్ర పొర్లాడదా యత్రమంటిలోను?
సాముచేసిన వారు జగడంబు చేసె
యీమహి జనులెల్ల యేడ

బ్రతుకుదురు
అలనాడు సాము సేయగ యాలదవుతో
కౌలువనున్నట్లు కాదు కయ్యంబు
బలమి పీనుగులై తిప్పలు సమసినపుడు
కలహమాడినయట్లు కాదు కయ్యంబు
అన్నదమ్ముల రాజ్యము ఆది క్రుంగ
దొక్కి

ఘనత నెక్కినయట్లు కాదు
కయ్యంబు

తలపొలములో బెదరి నిలబడ్డ గోవు
కలవిలుచుకున్నట్లు కాదు కయ్యంబు
ఆవుల కాపరివి అటు పాలు నీళ్లు
కలిపి త్రాగినయట్లు కాదు కయ్యంబు
మురుగి పాలును జున్నును ద్దలు
మెసవి

గర్రున త్రేపుట కాదు కయ్యంబు
చేసిన వెన్నల సెగపొంత కాచి
కాసున కమ్ముట కాదు కయ్యంబు
గోవు లావుల పాలకుండల నించి
కావళ్లు మోయుట కాదు కయ్యంబు

పశువుల తోడ్కొని పోయి

భూములను

కనవు మేపినయట్లు కాదు

కయ్యంబు

బాస పత్రాలిచ్చి పండిన చేలు
గాసిపుచ్చినయట్లు కాదు కయ్యంబు
అడవుల కొండల ఆవుల మేపి
గడిసేరి యున్నట్లు కాదు

కయ్యంబు

సిద్ధిరాజుల భూమి చెలరేగి మేపి
గద్దించి పడునట్లు కాదు కయ్యంబు
చెలగి మాటలె కాని చేతనేమాను?
మాధవుడు నలనన్న మాసాటి కాదు
మా రాజు జగడాన మీరు చాలుదురే?
మనసున వారిధుల్ మరి దాటవచ్చు

గనుకొని కాలువ కడు దాటరాదు
మాటలే పోట్లైతె మదగజము చంప

యీచెలు కత్తులు యేళ గడింప?

పొడువు పొడువుమన్న మాటె

పోట్లైతె. తాకితే

కడనుండి సేయరా కయ్యమెంతైన

చావడికిని రాక సమరసం బగునే?

వివర మించుకలేక వెర్రివై నావు

రచ్చలేటికి నీవు రాజు నేరిచితే

యిచ్చవచ్చిన ధనము యిత్తురు నీకు

పొర్లింపు మాటల పొర్లబొయ్యేవు

కురుచ బుద్ధులు నీకు కూడునే రాజ!

చుట్ట చుట్టుక యెంత సుడిగిన పాము

పుట్ట జొచ్చేటప్పుడు

పొడుగారవలదే?

దూతాన మీరెంత దురుసు లాడినను

నేర్పుతో బుల్కుడి నెల్లూరి

నృపులతో

గొల్లమంద బుద్ధులు కూడ

విక్కడను

గుట్టుతో మా ధనము

గురి తీర్చుకుంటె

చట్ట నెత్తింతును సర్వదా చూడు

యరనన్న మీవద్ద యడబాయ దివిని

నరిగాలు నానించి నప్పటికి గాని

ధనము వొప్పింపంగ తలపరు మీరు

యింత చేసినగాక యెటువలె

నుందురో!

పుల్లరీయక మీరు పొగులు

చుండెదరో!

పంఠాలుమాని మా పైక మిచ్చెదరో!"

కొమారబంగారము రాయశృంగావళిని దూరుట

“మేలుభా! భట్ట! మెచ్చవలె నిన్ను

గాలి జముదాడివలె కరము వదిరేవు

యింక నీ బుద్ధుల యేల చెప్పేవు?

బొంకులే వుగ్గుగా పోసింది తల్లి

వంకర దండాలు వడవడ మాటలు

మాకు కానగవచ్చు మరియేల చెప్ప

అదిగోను పులి అంటె అదిగోను తోక

కానవచ్చే నంటి కడు నేర్పుతోను

సిద్ధిరాజెచ్చట? సేనలు యాడ?

వచ్చే యాళ్ళరు దండు వచ్చెడు

నంటివి

వూరకే పొగులుచు వూగులాడేవు

అవనిలో యేలాగు అగ్ని రాజెడును?

వెర్రివిగాని వివేకంబు లేదు

సారెకు సిద్ధిరాజు సాహసుడనుచు

అరూఢి జెప్పేవు యాదవు యెదుట

యేవూరు సాహసంబు? యేవూరు

రాజు?

చేబాసి మాటలు చక్కనేర్చితివి

యాచకులకు పరియాచకుడగుచు

చూస్తామి నీయందు సుకృతము లేదు

ఆ సాదిగాని వలె అప్పటప్పటికి

మాస్తు తెరచుచు వత్తువు మురిపెమే

లేక

బ్రహ్మపురివాడలో తమ్మిదొరసాని

యెమ్మెలు యెత్తులు యిచ్చోట

చెల్లవు

యే తావుమాటలు ఆ తావునందె

చాతకాని వాదాలు సైచవు మాకు

వదులు కూతల నిట్లు వదరకు

మనుచు

భదువు చెప్పిన గురువు చాటడా నీకు

వుపదేశ గురుడైన వొగి చెప్పలేదో?
బెప్పక యుండంగ చెడు గుణము
మీకు

తప్పించగాలేరు ధరనెంతవారు
సజ్జనులకు బుద్ధి సరిజేయవచ్చు
మూర్ఖుల దెలుపను ముక్కంటి

వశమే?

వదరుబోతులు యెంతవారి వద్దనైన
ప్రాప్తంబు లెరుగక పడుదురు భువిని
భూసురాఁర్వాద పుణ్యులొవారి
దూషించువారును దుర్గతి పడుదురు
భయమెరిగి నీతులు పలుకంగ

వలయు

పట్టభద్రుండైన పశుపతి యెదుట
మొట్టె గోడిగవలె మిట్టి పడియేవు
రాయబారము మాడ రాతాదు భట్ట!
నీతి మాటొకటైన నేర్చుకోవద్దః
కాకర కాయలు కడుపెద్ద కాగ
చేదు యెక్కువొనట్లు చెలగె నీగుణము
గొదకొని రోహులు కొప్పరించుకొని
ఆదలంచ వచ్చేవు అంత కంతకును
దురుసు మాటలవేమి? దుర్భాష లేమి?
చలిచీమ గరిచిందో? జన్ని బుట్టిందో?
వులికి పడుచున్నావు వొక్కొక్క
వేళ

దొర్ల సరసనుండి దొరసీతినందు
బర్ల కాపరి కావు భట్టువుగాని
వెరైతిఁబట్టుల వెక్కిరించేవు
తర్లిపో నీనెత్తి దయ్యము గొట్ట

పుల్లరేడది భట్ట? కల్లలాడితివి
పల్లవ నలసిద్ధి పంపెను నిన్ను
సద్గుణుండని చాల సభవార లెంచి
చదువుల శారదను చాలినావెందు
చదువ నేమగు? సెలవి సత్యంబు
లేదు

అందుని బోలినట్లెతివి నీవు
మంచివాడ వనంగ మహిపతియొద్ద
కొంచెపు బుద్ధులు కొరగావు భట్ట
ప్రల్లద మాడేవు పుల్లరి యనుచు
చెల్లదు నీ ప్రజ్ఞ చాలించు మికను
నెల్లార నుండంగ నీతి గాదనుచు
పల్లవ నలసిద్ధి పగగల్గి పంపె
అంపిన వస్త్రవి అస్తవ్యస్తుడవు
కాక కంపటులు మీ కైరగాండ్లనక
పసుల పాతరలోకి వస్త్రవిగాక
పసువులు ద్రొక్కేని పారిపో భట్ట
పయ్యావు తొర్లించి పడద్రొక్కే
పొయ్యిని

చయ్యన నొక దిక్కు జరుగుమా

భట్ట!

సిద్ధిరాజునకును బుద్ధేమి లేదు
వద్దని చెప్ప మీ వద్ద ధృతిలేదు
పెద్దవాడవె కాని బుద్ధింత లేదో?
కూతులు పంతాలు నిక్కులు నిన్ను
గబ్బి పడనేరిస్తవి

అర్హుడవు గావంచు ఆవంత గూడ
చేపట్ట డెన్నడు సిద్ధిరాజు నీమాట

యీశ్వర పుత్రుడని యెఱుగురు

జనులు

కాసుకు కొరగావు గైకొరు నిన్ను
పూజమానుండవై రాజువద్ద వుండ
బాధ్యుండ వనగావు అబాధ్యుడవె గాని
యీడ ఆడని దిక్కు లింతియే కాని
యన్నడు యింతేసి యెరుగము

మునుపు

యరసిద్ది దళములు హేరాశమనుచు
వెరపింప వచ్చేవు వేసాల భట్ట
మందలింపగ నేల ముందుగా నిన్ను?
నూర్లు ఆ పై పది నూర్లు లక్షలును
తర్లి రమ్మనకుంటె తలి దండ్రు

లాన!

యెందరు వచ్చిన యేమి చేసేరు
మండలాధీశుని మాధవుని బలములు
అమిత విక్రమ శాలులు అత్యంత

జులులు

సమరమన్నప్పుడే సంతోష మగును
కొల్లకాండ మాక కొటానకొట్టు
పల్లవల రాజుల బలము లెంచెదము

కాయకున్న పెద్ద కమికెమన్నాడు
దగ్గరికి పోవంగ ధైర్యంబు లేదు
దూరాన బెట్టిన తురాయుల దండు
అలకోల పెట్టకు ఆగదన్నట్లు
ఆశవచ్చిన వారు వేసేర రణము
పోటు మాటుల నెన్నో పోనేర్చు
కొంటివి

వారిధి జాములు వర్షించినట్లు
హేరాశముగ వచ్చి యేమి చేసేరు?
అగ్నితాకు నిమిత్తము ఆడలి
రణభూమి

అగ్నితగులుబడి అడవంతగాలు
అంతటి వారు మా యాదవుల నగ
సంతతి రాజుల సమయింప గలరు
యదువంశ తిలకులు యాదవ

పుణ్యులు

అదరు గుండెలులేని అసహాయ

వరులు

బెదరించ వచ్చేవు బెబ్బులి వలెను
తిమరక నెల్లూరు తిరిగిపో భట్ట!"

రాయశృంగావళి సిద్ధిరాజులను పాండవులతో పోల్చుట

“ధనమది యంతమాత్రము

గొల్లరాజు!

తగవు దప్పితి గాక ధనముకై నీవు
ధనముకై మీతాతలు

భావభోదురుగాక

అట్టంట యేమంట యాదవరాజు!
మంచితనంబున మా భూమికి వచ్చి
పశువులు మేపితిరి ప్రఖ్యాతిగాను
గోగణము మేపితిరి కొదవలేకుండ
అందుకు సహాయించె నల సిద్ధిరాజు

అదియైన దలపవు యాదవరాజ!
అన్యాయ మగునీది యాదవ రాజ !
సత్యముగల సిద్ధిజన పాలుమీద
స్వామి ద్రోహము తోడ సజిగితివి

గాక

యిక్కడ అక్క డ యవరు చూచెదరు
యీశ్వరుండును నీకు యిచ్చెనో లేక
ధర్మ మింతయు లేదు తగదు మీ

బుద్ధి

ప్రల్లదమాడంగ పౌరుషం బగునె?
పాణడు భూవరు సుతులు

పరగ నందరును

ధర్మజుకంటెను తగ బుద్ధిశాలి

నలసిద్ధిరాజును నమ్మజాలుదుము

నకుల నందనుకంటె ప్రకట

విక్రముడు

కొమర సిద్ధిరాజును గృహస్థ

డందురు

సహదేవుకంటెను శాస్త్రజ్ఞుడనుచు
పాప సిద్ధిరాజును ప్రజ కొనియాడు
అయిన ఆ పాండవులు అయిదుగురి

కంటె

పాటి సేయగవచ్చు ప్రభువు

సిద్ధిరాజు

ఆ రాజుతో సాటి లేరు యెక్కడను
బయిసి మాలును నీకు బాగులేదీంక
మా రాజు చేజిక్కి మరియును తిరిగి
యెక్కడికి పోగలదొ యీ

గొల్లరాజు:

పగచెడి మందల పారెడుగాక

చలము శాయక ధనము

చెల్లించురాజ!"

ఎఱ్ఱయ్య నెల్లూరును ముట్టడించుటను, పద్మరాఘవుడు
కుందమాదేవి చిలుకను కొట్టుటను కొమారబంగారము

జ్ఞప్తి చేయుట

"పాలిలో పాలిగెల్చి ప్రజల

మెప్పించి

మలిదేవి వెంటను మందావులుండ

కడు పట్టభద్రుడు కాటమరాజు

కొలుపు తీర్చియు

దాను కూర్చుండగాను

అంతట యేమని యర్రయ్య పలికె

అన్నరో! వో యావులన్న! ఆలింపు

లేక లేకను గల్గె లోకరక్షణము

పాలిలో పాలిగెల్చి ప్రజల మెప్పించి

ఆరుదెంచినావు మహానందమనగ

రమ్ము తమ్ముండ: యర్రయ్య!

అనిపిలిచి

ఆవుల వ్రేయించి నందుకు నేడు

మన్నెదుర్గాలను మరి పొడిపించు
అవుల వ్రేయించినందుకు ఆరువై
ఆరు కరపట్నాలు అటు పొడిపించు
అవుల వ్రేయించి నందుకు ముందు
పసుల వ్రేసిన వాని ప్రల్లద మడపు
ముమ్మారు సెలవిచ్చె తమ్ము

డెర్రయ్యకు

వ్రేలి వుంగరము అనవాలుగా యిచ్చె
అనవాలందుకొని యర్రయ్య అంత
రథసప్తమీ తిథి రవికి పొంగళ్లు
పెట్టించ వలెనని పెన్న వెంబడిని
పచ్చాకు పందిళ్లు పంపించె నతడు
పాలతో పొంగళ్ళు చాల చేయించి
సూర్యునికి చెల్లించి

సూర్యోదయమున

జమిలి మందకు నడుమ

జయభేరి వేసి

సమనేడు కోటల సంకె ధేనువలు
మిడుతల దండుగా మీరి ఆమందలు
అన్ని నెల్లారిపై మిన్నంది కదలే
నేల పల్లెలు బెదరి నెల్లారు బట్టె
వలురాజు మనుమని వార్త విన్నంత
వాగ్రు మేరగా వలనలు దీరె
పెద్దిరాజు కొమారుని పేరు

విన్నపుడె

పెన్నబడి రాజులు వెన్నిచ్చి చనిరి
ఆరిగెలును మేసె అగిసె గోరాడె
పండు తొగెలు మేసె పనన కోరాడె

నిత్య వెయి పుట్టేటి నిమ్మ గోరాడె
పరువుగల సంపెగలు

పరగంగ మేసె

ప్రొద్దు వెయి పుట్టేటి పొగడిత గాంచు
బొడ్డు పల్లెలు మేసె బోడావు లిలను
నల్లమల తోటలు నరావులు మేళ
బుల్లిని అల్లము పురుల మేపించి
కోసేటి రాజనము కొయ్యకరికట్టి
వేసేటి కుప్పలు వేయకరికట్టి
యెండువరి తొక్కించి పండువరి

మేపి

వేమాల బావిలో వేసీళ్లు చేది
నలసిద్ధి చూడగావలెనని రాజు
కూర్చు తమ్ముడు తెలిగుడారు నెత్తి
కోరుడు మేపియు కోటపై రాగ

కుందమాదేవుల కూరిమి చిలక

వోడబేరి పోవిన వొప్పుల కుప్ప
వడపప్పు బెల్లము వరుసగా మేపి
పంజరంబున చిల్కపడిలము సేయు
బంగారు గొలుసులు పరగ చేయించి
చిలుకను పంపెను వెలికి కుందమ్మ
చిలుక పలుకులకును చిత్తా మండి
వేలుపు ధేనువులు వినవినరాడె
పసిభాష తెలిసిన పరమ ష ష్యండు
యా రాజు చెలికాడు యా

రాజమరిది

పద్మనాయకుచూచి పరగ విచ్చిందె
నాయడు వింటికి నారి యెక్కించె

పిదిపట్టు ముత్యాలు పదివేలు సేయు
యెకుపట్టు ముత్యాలు

యేడువేలు సేయు

తలగడ ముత్యాలు ధగ ధగ మనుచు
సూర్యుని ఆ వింట చూచినట్లుండు
చంద్రుడు ఆ వింట జ్వలియించు

చుండు

మానువిల్లు గాదు మరి భూతవిల్లు
పోలురాజు బాణము పొదివెళ్ళదీసి
వాలాడి బాణము వంకలు దీర్చి
తన తమ్ముడును చౌదంతి యేనుగుల
జగ జంతు క్రోల్పులి పామంత

గొల్ల

చట్టువారెర్రయ్య సరగున బిలిచి
రావోయి తమ్ముడా!

రమ్ము యర్రయ్య!

పండ్లకు వచ్చిన పక్షులై తేను
యింతకు వచ్చేన యెటో

పారిపోవు

పోర వచ్చిన చిల్క పోక నిలిచింది
శృంగార వనములో చిగురుమామిడిసి
చిలుక వ్రాలినది కూర్చిన యట్టి

చిలుక

వెయ్యి పంతముగాదు

వెలయంగ మనకు

కోటి గోపకులచే కొవ్వన నార్చి
చెప్పట్లు కొట్టించి చిలుక తోలించు
అస మహ సంతోష మాయెనని పలికె

చలమకులమున బంటు చట్టువారి
యర్రయ్య

చిగురు మామిడిమీద చిలుక

దోలించె

యెగుర దోలిన చిల్కను యేసె

రాఘవుడు

చిలుక బాణము లాకి సిద్ధిరాజు

నగర

వ్రాలె కంబాన ఆ బాణముతోడ
బాణము తీయించె పట్టపుదేవి
చిలుకయు మూర్చిల్లె ఆశువతి కట్ట
వెంబడి చిలుకను వెన పారవేసి

బాణము తన నగర భద్రంబు చేసె

వింటికోల రాక కాని విడిదికి రాను

పొదికోల రాక కాని బోంచేయరాను

తూరుపు తెల్లవారె తార పొడువంగ

పడమట పొద్దుగూకె బ్రహ్మాదు

తెరుగ

పైడిగుబ్బల గొడుగు

పద్మరాఘవుడు

పారటిగె గదలి వచ్చి నిలచెను

చక్కగా దూరాన సర్వేపల్లి

గవనివద్ద

చల్లవారి గోసంగి చమిడినాయని

బొమ్మ

తూరుపు కొత్త శాన తూగుటుయ్యాల

ఆరువేల పిడికత్తులు అనుమనాయని

చెన్ను

పిలిచెను వారి రాచకొమాళ్లు
పావురాలు దోచేటి వయ్యూళి బైట
దేవపూజ గుడార్లు ధేనువు నిలిచె
పెనుగొండ గవనిపద్ద పెరుసాల బైట
పెయ్యల యరనన్న యెద్దులు నిలిచె
కోటసందున చవుదంతి

కొమ్ము పేనుగుల
జగజంతు క్రోల్పులి సామంతగొల్ల
చట్టువారెర్రయ్య సలుగుబెద్దులు
నిలిచె

బాసిగాలు యెద్దులకు బంతులుగట్టె
హరిగురు మంత్రాల అవులెద్దులకు
సంగడావుల సంకె సంకల్పమునను
వేలాది యెద్దుల మేలుకొలిపించి
అందెల యెద్దులు అవుగుళాల్ దాట
పెండేల యెద్దులు పేరెములు వార
పొగరుమై సంకెడ్డు పోటు రంకెలు
వేయ

యెద్దులకు యరనన్న యేకాంతమాడె
ముందరావుల ధూళి ముత్యాలమేడ
నడిమి ఆవులధూళి నల్లమేడలను
కోడెల రవధూళి కోటయెల్లకమ్మె
రాహిని వాస్వాదాంక లగ్గడివులుగా
పొడిపించె

కొప్పెర పానకాలు గోపకులచేత
కొల్లలాడించె నల్లలకు బెల్లాలు
జసువయెద్దుల మేపి పరగ ఆమీద
కొలువు దీరిచి రాజు కూర్చుండు
నట్టి

రంతగు ఆ చెల్వరాయి నరికించి
పంతమాడి వచ్చిన పన్నిద్దరు రెడ్లను
పట్టి పట్టుకోకలు చుట్టలు చుట్టి
మందలోకి ఆ రాయి మరి

తెచ్చినాడు
గోలెలు తొలిపించి పాలు పోయిస్తే
గముకులు పొడిపించి తముకు

సేయింప
కానాలి గంగరాజు గడిలోన లేదో?
పల్లెల పట్నాల పరిజనము లేదో?
(నగర) సద్యోగమై నడపతులు
లేరో?

సాకిన గుర్రాలు సైన్యాన లేవో?
సైన్యాన నవకోటి క్షత్రియులు
లేరో?

న్యాయశీలుడు రాజు నాడు నెల్లూర
లేదో? నెల్లూరను లేవై తివో నీవు?
నాడె జగడము సేయక నయములు
పల్కక

యెందు పోయితివోయి వెర్రిభట్టు!
వుప్పరిగ పైనెక్కివున్న మీ దేవి
శరణోయి! శరణు! నీ చెల్లెలిమారు
పరగ కల్యాణము పాపన్న మారు
అన్నల చెల్లెలు అగుమంచి మారు
పందుమల యరణప్ప పైడివారి

తల్లిమారు
ఆడవారు చెప్పేది అపకీర్తి మీకు
ఆరునెలలాయె మా యర సిద్ధిరాజు
వెలికొండ చాలుగా వేటాడబోయె

నెల్లూరి పట్నాన నలసిద్ది లేడు
కోవూరి మిట్టలకు కోటలై రాకు
మందలో బాణము మళ్ళనంపించు
అని వేడె శరణులు అందరు చూడ
శరణాగత బిరుదు చెల్లించు మనెను
రాజు తమ్ముడు యర్రయ్య

అంతటను

అరయమందే కాచి యాదవ బిరుదు
తన ఆలమందను తర్లించుకొనెను
గజనిమ్మ తోటలు ఘనమైన మేడలు
అన్న మాటకునై విరుగ ద్రొక్కించి
కోవూరి మిట్టలను కోరిక నిలిచె
పళ్ళెము నిండను మాడలు పోసి

పట్టుకోకను పొడిగి పట్టపేనుగుపై
వీటిలో ముయ్యేడు వీధులేగించి
మందలో బాణము మళ్ళనంపించె
వింటి కోల వచ్చెనని విడిదికి వచ్చె
పొది కోల వచ్చెనని బోంచేయ వచ్చె
వారి పళ్ళెరమున వారి మాడలను
వారు పంపినయట్టి పట్టు చీరయును
వారి పట్టపు దేన్గు పరగ నెల్లూరికి
పసుపు కుంకమలకై పద్మరామపుడు
పరగంగ దేవికి పంపంగ లేదొ
వదరకు పలుమారు వసుధేశు నెడుట
కదలి రమ్మనుమి మీ కలవారి నెల్ల!”

రాయశృంగావళి గొల్లల వెంగలితనమును పరిహసించుట

“వోయి బంగురుభట్ట! వొనరంగ
వినుమ

యింత గర్వంబేల యీ మందలోను?
అప్పుసొమ్మడిగితే అదిరదిరి పడెదవు
పొగురు డీకొల్పుచు పోరేటిమీద
వడి రంకె వేసిన వార్త నిజమాయ
రూపంబు గలిగితే కోపంబువచ్చు
కోపంబు బ్రహ్మత్య కొనితెచ్చు నట్లు
మీ సీమ కరుపైన మా సీమ కొచ్చు
నాడెందు బోయెను నపుడు కోపంబు
యెందు బోయెను కోపము యాదవ

రాజు!

మేతనీళ్ళును శేక మేనులు డస్సి
పాలేమి లేకుంటె పశువుల తోలుక
వచ్చి మా భూమిలో వదిగి

యండియును

నలిని ధర్మాత్ముండు నలసిద్దిరాజు
నెల మూడు వర్షాలు నెల్లూర గురియు
మీరు వచ్చిన మొదలు మేపులు గలిగి
వచ్చి పూరిని దిని పశువులు బలియు
ఆ పాలు త్రాగి మీరు ఆడనేవచ్చు
అమిత సత్యవ్రతుడు ఆ సిద్దిరాజు
తిమిరి పలుమారు నిందించేరు సారె
రామరామా! అశని రంగెంతురోయి

పాపంబు యెన్నటికి పాపుకోగలరు?
కాళికి పోయిన కడ తొలిగి పోదు
ధరణికి నెంతయు తాలిమి కద్దో
అంత తాలిమి కద్దు అవసీశ్వరునకు
యీవికి కద్దుండు వితరణశాలి
సత్యహరిశ్చంద్రు సరసేయవచ్చు
ఆడిన తప్పడు అవసీశ్వరుండు
వకపాటి రాజైతె వోపిక గలదు
మేలైన కోరుదల మేపితి నంటివి
నీరబుట్టిన పూరి కోరనిచ్చితిమి
గడ్డి భవిష్యానకు ఘనుడు సిద్ధిరాజు
యాల కనిపించుకొను యెరుగరు

మీరు

చిలుక జంపితిమని చెప్పేరు ప్రజ్ఞ
చిలుక జంపను రామ చిలుకెంతగద్దు?
వోడపేరుల చాత వొప్పైన చిలుక
తెమ్మంటె దీవుల తెత్తురొక లక్ష
చిలుక మాత్రమునకు సిద్ధి

భూపాలుడు

అలుక చేసునటోయి! యాదవరాజు
నిండిన చెరువుల నెరయ త్రవ్వితమి
పండిన చేలెల్ల పరిచేస్తే మంటిరి
యెంతైన కష్టపడి వేయిసైగాక
మొగలిగున్న చెరువు మొగ్గలెట్టగను
అది పౌరుషంబని అనుకొనదగదు
శృంగార వనములు చేకొని నరకి
రంగైన పూదోట రాచ అవులను
మేపితి మంటిరి.....

ప్రొద్దలెసి వనములు పోషించవలెను

చీకపురుగులు చేలు చెరిచెయ్యంగ
బయటి తోటలనన్ని వరిజేస్తే మంటిరి
కోటలో మేలైన తోటలు లేవ?
రసవర్గములు పండు టాకులు లేవ?
కోపించి చలువరా కొట్టి నరికించి
గోలెలు దొలిపించి గోక్షీరములను
పోయించి అందుల పోషిస్తే మంటిరి
మతిభ్రష్టు గొల్లలకు మరి బుద్ధిలేదు
కొంచుపోయి యాదవుల

కూర్చుండరాద?

అడవుల యందును తిప్ప లేకుంటె
పరగ దొనకొండను వప్పంగరాద?
అది జూచి హర్షించు అయితమరాజు
మేలు మేలని చాల మెచ్చును

మిమ్ము

తెలియకపోయ మీ తెలివెంచనేల?
వెను కచింతించుట వెర్రిపనిగాని
రాయి కావలెనని రాజు నడిగినను
దాని మీరిన రాయి దయసేయు

మనును

మీరు చేసిన చాత మీకు తగుగాక
వెర్రి గొల్లలు మీరు యేమిచేసినను
మనసున నుంచడు మా రాజు

ఘనుడు

అట్టి సాత్వికునిపై అలుకతో మీరు
కొంచము అట్టిట్టంటిరి కొలువు

లోపలను

చల్లని నీళ్ళను సముద్రాము దాక
మెల్లనే పారును మితిమీర లేక

తిన్నంగ వుణ్ణంగ తిమిరేరు గాక
పులులతో స్నేహంబు పొసగ
భుజగముల
పొందు చేసిన వారు పోదురు కొద్ది
వోటించి పలికెదవు వక
గొప్పగాను

గోడ్ర కప్పకు నోరు గొప్పది లేద?
దెబ్బల యెలుగువలె బొబ్బరించెదవు
దబ్బర కాదు మా ధనమును యిప్పుడు
గొల్లవంకరబుద్ధి గొబ్బున మాని
చెల్లించుమీ రాజు! చెడిపోక మీదు'

కాటమరాజు కోపించి, సిద్ధిరాజుభట్టును శిక్షింప నెంచుట

ఆ మాటలను విని అధిక కోపమున
గమకించి కాటమ కాంతి చంద్రుడు
కన్నులెర్రగజేసి కనుయెడుటనున్న
తన మరిది పంకను తప్పక చూచి—
“నాయడ! వినవోయి!
నా చిన్నమరిది:
వెలలేని సంగడిడ! వెలమ
నాయండ!
పాయరాని సంగడిడ!
పద్మనాయండ!
కులమున వెలమ! నా చెలిమిని గొల్ల!
చెలికాండ్ర చిత్తమ! చెరగున పైడి:

గట్టిగా యీ భట్టు కడుక్రొవ్వి
యెడుట
మాట మాటకు చుల్క మాటాడుగాని
గొల్ల గొల్లని యంత క్రొవ్వియున్నాడో
వ్రేలగట్టి అమ్ముల వేయించ వలద;
చూచేటి నయనాల సూదులు గ్రుచ్చి
తిత్తి వలిపించియు తిమురులు అణచి
మందలో మ్రోయించి మన రణభేరి
గుభులు గుభులున గుండె
ఘూర్జిల్లగాను
వాయింగ వలదటో
పద్మనాయుండ!”

దూత అవధ్యుడని పద్మనాయుడు కాటమరాజును వారింపుట

ఆ మాటలకు భట్టు అతి భీతి పొంది
గడ గడ వణకుచు కడు వేగమునను
పద్మనాయని వెనుక భట్టు తా నిలిచె
కోపంబు గల రాజు కోపంబు తొలగ

పద్మనాయడు మంచి వాడెట్టచాత
కాటమరాజుతో గక్కున ననియె!
“కాంతి చంద్రుండ! వో కాటమరాజు!
నిజలోక పుత్రుడ! నీలవర్ణుండ!

వంచన గల యట్టి వసుధేశగండః

పెంపున వినవయ్య పెద్దిరాజు

కొమరః

భట్టన బ్రాహ్మణ ప్రవరుడనంగ

పుభయ దళాలకు పుర్విలింగాలు

భట్టను బ్రాహ్మని కొట్టినవారు

తిట్టిన వారును ధృతినెందు లేరు

అదిగాక వకరాజు అంపెను గనుక

పగరాజు మాటలు పలుకక తగదు

మన భట్టు పోయిన మనమన్నమాట

పగరాజు వద్దను పలుకక తగదు

వారికి కట్నాలు వలనుగా యిచ్చి

వారి భూమికి భట్టను వసుధేశ పంపు

కొమార బంగారము గొల్లల గొప్పతనమును కీర్తించుట

అనియోడు మాటకు యాదవభట్టు

గొనకొన్న పులివలె కొలువులోపలను

పలికె పల్లవరాజు భట్టుతో నతడు—

“మాటమాటకు గొల్ల గొల్లడనియేవు

ముదముగా యీభూమి మోసెను

గొల్ల

తరికొండ లాగంగ త్రాదాయెగొల్ల

సాగరము రెక్కల చల్లెను గొల్ల

వేడుక వ్రేపల్లె వెలదుల గూడి

కొల్లలాడిన వాడు గొల్లతడు కాడః

కన్నులు తెరువని చిన్నబాలుండె

కోపించి శకటంబు కూల్చెను గొల్ల

ముద్దుల బాలుడె మూఢవ నెలను

దానవి చనుబాలు త్రాగెను గొల్ల

యాదాది కుర్రడె యిల తృణావర్తు

మెడబట్టుకొని వ్రాని మృతించేసె గొల్ల

తల్లి వెన్నలకు నె తను రోలగట్ట

కొమరుడె మద్దులు కూలంగయాడె

ముద్దు గోపాలుడు మూరితి గొల్ల

పత్నుని జంపిన వాడును గొల్ల

శబలుడె ఖరదైత్యు చంపెను గొల్ల

యితడు సామాన్యుడే యెంచిచూడంగ

బ్రహ్మదేవుడు గొల్ల పశుపతి గొల్ల

బ్రహ్మసుకన్న శ్రీపతియును గొల్ల

పావనరుద్రుడు యేర్పాటైన గొల్ల

దేవేంద్రుడును గొల్ల దివిజులు గొల్ల

భావింప రుద్రుండు పరగంగ గొల్ల

మా కులమున బుట్టె మదనగురుండు

మా కులంబున పుట్టె మరియు

సూర్యుండు

మా కులంబున బుట్టె మరియు

చంద్రుండు

మా కులంబున బుట్టె మౌని గణంబు

మా కులంబున బుట్టె మరియుక్కవేది?

అవునోయి భట్టః నీవాడు కోతగును

గొప్ప మాటల నెంత కొప్పరించేవు

భట్టు నంచునువచ్చి బైసిపోవుటకు
కాటమేశ్వరు నిట్లు కారులాడితివి
దేవేంద్రు డెక్కిన దివ్యరథంబు
భావజ హర వరభక్తుండు యెక్కె
పరులకు వెన్నీని బాహు బలుండు
పరకాంత తల్లిగా భావించినాడు
యిటువంటి రాజు కనుయెదుటను

నిలచి

తాటోటు మాటలు తప్ప బలికితివి
సుగ్రాన నుంటివో చూడునామంద
వుగ్రసింహము కోరలు వూచంగ

తరమె?

బెబ్బలి మీసాల పెనగాడ నలవె?
వరసి రాజును చెనక వకరాజు వశమే?
మరసి రాజును చెనక మన్నీల

కగునె?

పారిపోవగ చంపు పోర బొమ్మగట్టు
పేరుగల దొరలకు పేటలె త్తించు
జారి పోయినవారి చంపు నిశ్చయము
త త్తరించకు భట్ట! తడబడకు సభను
మిత్రాన కంపటిలు మీర యెద్దులును
కాటమ ప్రభువెంట కదలి రాగాను
శత్రు రాజులు చెదరి చెలకట్టరైతి
మాధవుడు మీభూమి మగుడి

వచ్చినను

మన్నె రాజులకెల్ల మదములు దీయు
మేకకుడ! వో భట్ట! మేకవ బొయ్యేవు
వూళ్ళు పుడ్డాటెను వువయగిరి బెదరె
సావిళ్ళ సందనాగె చంద్రగిరి బెదరె

త్రోవ చూచుకొనియు తొలిగేడి లెన్న
గ్రహించివో భట్ట! మనుని

మందకును

మేడలు చూసివి మాడలాసకును
కోడలు ద్రొక్కేని గోకులం బెల్ల
అలసవైతివి భట్ట! ఆస్థానమునను
పొసగించు నుడిలేదు బొంకేడి తరుచు

వసత్రాగు పిట్టవలె వదరేవు చాల

పోక సోకెత్తెనో పొదిలేవా గాక

తిక్కయెత్తెనో తేక దెస తప్పినావో

వ్రత్తి గింజల వలె పండ్లు తెరచెదవు

నూతిలో కప్పవలె కాతరించేవు

ఆ రాజు భట్టుగా అర్హుడవు కావు

పూజారివై వూళ్ళ పొట్టబోసికొను

తల్లి పోగొట్టగా తంబళి కాన

గేలి మాటల చాత గెల్తురబోయి !

కూడు లేదంటివా కులకాయకమున

కారడవుల కేగి కట్టెలు గొట్టి

కాను కమ్ముక నీవు కడుపు పోసు

కొను

భట్టవా భారంపు భట్టవు గావు

భట్టవా నీవు యెబ్బెట్టవు గాని

యుద్ధము శాయక వసగము ధన్యము

సిద్ధిరాజును రమ్మను శ్రీమంబు నీవు

యేసీమ రాజులకు,.....

తాలిమి దివ్యాయుధముల పోట్లాడ

మా రాజు కాటమ షాపాలు డిప్పుడు

ఆవు, కొమ్ముల ఆయుధాలు చేసి

యేరుగునకు యెద్దు అశ్వానికావు

తరువుకు తట్టువ బంటుకు బంటు

రాజుకు రాజు కాలారికి కంపటిడు

మీ సిద్ధిరాజుకు మా యెద్దుకాలి

బొమ్మ

రణము కాయగ యెత్తి రాగ

మారాజు

తల్లి రాని రాజుకు తరువు

పొలిబొమ్మ

చెల్లిరాని రాజుకు చెడికాలి బొమ్మ

కదిలి రాని రాజుకు మా గండుకాలి

బొమ్మ

రాకుంటె దిగువంతము రమ్మను వేగ

వేగమె సిద్ధిరాజును వెడలి

రమ్మనుము

పట్టు కోకల జుట్టి పలుపుగా పెనచి

నాకు పెనచుటగాదు మీ కల్లి యందు

తగ సిద్ధిరాజులకు దామెన పలుపు”

కాటమరాజు సిద్ధిరాజుభట్టుకు కట్నుములిచ్చి అంపుట

అని భట్టతో చెప్పిఅందరు చూడ

వినయాన కట్నాలు వేగ తెప్పించి

పంపించె పశుపతి ప్రజలెల్లమెచ్చ

అంపించె సంతోష మధికంబు గాగ

వచ్చెను నెల్లారు వడి మీర భట్టు

ఫలశ్రుతి

యిచ్చెను శంభుండు యిహపర

సుఖము

యిది విన్న వ్రాసిన యిష్ట

భోగములు

సదయుడై యిచ్చును సర్వేశ్వరుండు

కాటభూపాలుని కథ యవ్వరై న

వాటంబుగా విన్న వనుదేశ్వరులకు

రాయభారంబని రంజిల్లు జగతి

ఆయు రారోగ్య భాగ్యంబులు గలిగి

పూజ్యమై యీకథ పూర్ణమై

యుండు

శ్రీ మంగళ మహా.....

కొటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చే కథ

సిద్ధిరాజు పంపిన భట్టురాయభారము విఫలమగుట

అంత నా భూపతి యాదవులు కొలువ
సంతసంబున సభాస్థలి నుండగాను
నలువెంద నెల్లూరి నలసిద్ధిరాజు
చెలిమితో బంపిన చెలగి ఆవేళ
రాయభూషణ నుతుడు రాజుల భట్టు
రాయభారము వచ్చి రంజిల్లివేట్క
పశువుల మందలో ప్రబలుచున్నట్టి
పశుపతి పొడగాంచి ప్రస్తుతించియును
అసమాన ధీరుడై అప్పుడిట్లనియె
“వసుధాధిపతికి వడబడినట్టి ధనము
యిచ్చి యివ్వక నీవు యిటువలె

నుంట

మంచి కార్కము కాదు మా మహారాజు
పుల్లరి ధనముకై పొసగ నన్నంపె
పల్లవాధీశ్వరు పైకంబు యిచ్చి
పోవుట వుచితంటు భూపాల?”

అనగ

“అవుర మిక్కిలి క్రొవ్వితివి యదట
నిలచి

గద్దించి పలికిన గర్వంబడంతు
యుద్ధంబు శాయక వసగను ధనము
సిద్ధిరాజును వేగ చలగి రమ్మనుము

బుద్ధిగలిగియు భట్ట; పోపొ”మ్మ
టంచు

పట్టుకోకను వక్కపలుపుగా మెలిచి
భట్టుకు మెడజుట్టి పరగ భూపాలుడు
అనియె నా భట్టుతో అందరు వినగ
“నిను జేయుటనుగాదు నీన్నేలు

రాజులు

యేవరి మెడలను యింపొందు కల్గి
తావున యిట్టులే దామెన యనుచు
తెలిసియుండగ నీకు తెలియ

జెప్పితిమి

తలకకు”మని భట్టును దగ్గకకు

పిలిచి

ఘనవస్త్ర భూషణ కలితుగా జేసి,
“యినకులాధీశ్వరులు యేవరిని

యిప్పుడె

పైనమై రమ్మను బలముల గూడి’

అని భట్టు బొమ్మన్న యాదవరాజు
ఘనమైన యట్టి గోగణముల మంద
తనరుచు నున్నట్టి తావును గడచె

నెడనెడ వణకుచు నెల్లూరితోవ

కడు వేగమున భట్టు కదలిన వెనుక

కొటపాటి నుండి తాటికమ్మను తెమ్మని కాటమరాజు

చట్టువారి యెర్రయ్యను నియోగించుట

అంత కాటమరాజు ఆ మరునాడు

మంతసంబున తన మరది కిట్లనియె:

“పరగండ బై రవ! పద్మరామవుడ
నరనాథుడై నట్టి నలసిద్ధిరాజు
పూజితుడగు రాయభూషణునుతని
హేజీబుగా నంపె యీ మందలోకి
భట్టు వచ్చినయపుడె పగ నిశ్చయంబు
మట్టిగా తెలివిడిగా మదిదెలిసె
అన్నదమ్ములు మనము

అందరొకటై తె
పన్నుగా పగవారు పై శాయలేరు
కమ్మలో యీ వార్త గట్టిగావ్రాసి
తమ్ము డై తమరాజుకు దండు

రమ్మనుచు
అమ్మ వున్నపట్నానకు అంపవలె

కమ్మలు
సమ్మతంబుగా మంచి సౌరని ఆకు
కొనగల మోవాకు కుదురు చక్కనిది
కనుగొన మందలో కమ్మ దొరక”

దన

అంధుకేమని నవ్వి ఆ రాఘవుండు
మందర ధీతుతో మరియు నిట్లవియె
“కొనగల మోవాకు కోటపోయియును
వనరగ నున్నది వుర్వి నెన్నగను”
అన నగుచు మరదితో అవసీకుడనియె

“తాటివృక్షంబని ధర నెచ్చుటంతె
తాటి వృక్షముకొదు దెనుజులకంట
కుదురు పొడుగునుజూడ కొండయై
తోచు

అది మరలగుల కొండ అగును
ఛో మథిడి!

రాజాధిరాజులు రాపోని తావు
గాజుకొండకు అసుర కావలున్నదియు
కొప్పుకొండను పెద్ద కోర పందొకటి
యెప్పుడా తరువున యామరక

యుండు
గచ్చయు కోరింద కలియ

బలిసినను

అచ్చుగా తరువున అల్లియున్నదియు
మొగబంటు లెవ్వారు మోవాకు తేను
తెగువ యీ మందలో

ధీరులగువారు?”

అనిన భూనాథున కనియె రాఘవుడు

“భీమబలుండను బిరుదు పొగిడించు
సామజంబుల వైరి చట్టువారెరు
వున్నత సత్తుండు వగి శూరు”

దనుచు

పన్నుగా బలుకుచు పద్మరామవుడు
అప్పుడు తిలకించె యర్రయ్య వంక
అప్పుడు చూచిన అతివేగమునను
భీకర శక్తితో పృథివీశు నెదుర

ముకుళిత హస్తై ముందర నిలిచి

“కాట భూపాల! వో కాంతి

చంద్రుండ!

మాట మాటకు అతి మాత్ర

పౌరుషము

జేమని చెప్పెదము? యెంత

మాత్రంబు?

భూమిలో అదియొక్క భూరి చెప్పితివి

ఘన మందలో గల మగవీరు లెన్న

ఘన శౌర్యములు గల కదన
సాహసులు
వకరి కంటెను వకరు
వు తమో తములు
ప్రకటింపనేల నీ బలముల గూర్చి;
మొనజేసి నన్నంపు మోవాకు దెత్తు
అనగ యా నలనన్న అల సహోదరుని
భూషించి యా వేశ భూపాలు డపుడు
ఖాషా చమత్కారి పద్మరామపుడు
కర్పూర గంధము కస్తూరి అగురు

పుప్పొడి గందవొడి పుచుగుజవాటి
తెప్పించి యిచ్చిన తెరగొప్పనండి
అప్పుడు రాఘవుం డనియె తమ్మునికి
'సాహస విక్రమశాలి! యర్రయ్య!
బాహుబలింబున పైనమై వేగ
పనివడి యా కోటపాటికి నీవు
వనరంగ పోయి యా వక తాటికమ్మ
అనుర క్తి తెమ్ము నీ' వనిన
యర్రయ్య

ఎఱ్ఱయ్య తాటికమ్మ కొరకు కోటపాటికి బయలుదేరుట

ఘనవేగమున విడిది కడకేగి
యపుడు
అనువైన కొత్త చల్లాణము తొడిగి
కనకాబరము గట్టి తలను గొజ్జంగి
పూల దండలు జార బూన్చి తలపొగ
తెలివైన వనమాల తిరుమణి
నొసలికి
అణిముత్యాలను అమరు శలగోల

వేణువాద్యము తగ యడమ
భుజమునకు
గండ్ర గొడ్డలి పూని కరమున బాకు
కుండలంబులు కర్ణకోటి కింపెసగ
సందిట తాయెతులు సరికొత్త
మెరయ
విలసిల్లు గోడిగలు మోటనే తేర
కొలువగా యర్రయ్య కోటపాటికిని

తాటి వృక్షమును కాచుచున్న రాక్షసిని, పయిదిని,

గండు చీమను ఎఱ్ఱయ్య జలుంచుట

రాగ అచ్చట వక రాక్షసి చూచి
తేజమై జనులెల్ల దిగులు కొనంగ
కొండ గాసెడి గాజుకొండ

ధానవియు

మెండుగా వచ్చియు మిడిగుడ్డు కొలిపి
కన్నుల నెర్రయ్య గద్దించి దైత్య
పండ్లు గీటుచు రాజు భయపడ

బొబ్బ

రింపుచు రాగాను యర్రయ్య అపుడు
 రిప్పెర్లు కొట్టేటి రాక్షసిని చూచి
 భీకర శక్తితో పృథివి యల్లాడ
 ఆకొన్న పులివలె ఆగ్రహంబెసగ
 గొడ్డలి త్రిప్పుచు కొట్టగా అడలి
 వడ్డు కూలిన క్రియ వసుధ మూర్చిల్లి
 తెప్పిల్లి రాక్షసి దేహంబు స్రుక్కి
 తెప్పు తెప్పునబడి తిరిగి చూచుచును
 వడి వడి నా తరువు వదలి

కొండలను

పడిపోయె అంతట పంది

వక్కటియు

పొదలొన నుండి ఆ భూమీశు

గనుచు

మదియించి కోరలు మాటి మాటికిని

వదలొని చరియించి వడి గీటు

కొనుచు

యెదురు దాకినయంత

యర్రయ్య దాని

రెండు కొమ్ముల బట్టి దండి

రోషమున

మెండుగా మోచేత మోకాట మెదిపి
 పెరికిన నా పంది పృథ్విపై వరిగి
 సొమ్మసిల్లియు కొంత సేపటి దాక
 దిమ్ముపట్టగ నుండి తెలిసి

దిక్కులను

కుదుచ బారిన గోవ కోడె చందాన
 చూచి చోద్యమైన చొప్పున అనుచు
 కొమ్ముల వేగడ కోరి యా పంది
 దవ్వల నైనయగ దండి వేగమున
 పోయిన పిమ్మట భుజగంబు లెల్ల
 దాయగా వచ్చిన తరిమిన వుట్ట
 దిక్కుల గానక తిరిగి వేసారి
 యక్కడ చంపునో యీ రాజటంచు
 కారాకు క్రిందుండె గండు

చీమయును

హేరాశముగ వెడలి అడ్డంబు నడువ
 అచ్చట ఆ చీమ నరికాల రాచి
 గ్రచ్చ కోరిందయు కడకు పోనొత్తి
 నిగ నిగ నామంబు నిలువున దోప
 తరువున నుండి అంతట నిట్టులనియె

. ఎఱ్ఱయ్య కమ్మకు మారుగా తాటివృక్షమునే

పెకతించుకొని వెనుదిరుగుట

“పరగ కాటమరాజు షడ్మరాఘవుడు
 పరువున వక్క తాటిపర్రమ్ము తెమ్ము
 అని నన్ను బంపినా రంతియే కాని
 అనురక్తితో బోయి అంతట నన్ను

ముదురు లేతయు చూచి మోవాకు

వకటి

సదయుడు మాబావ చప్పకపాయ

యిది యది మని యెట్టు లెరుగుదు
నేను

వుదురు బిడుకున వచ్చి పోవగా
నేల ?

చప్పని పని యొకటి చెట్టాకు వకటి
వప్పుగా గొంపోవ వలవదు నేను

వాలాకు కమ్మలు వారికే తెలియు
యాలాగు చింతింపనేల నా కనుచు

పెంపైన యాతాడి పెకలించి నేను
కొంపోదు మా బావ కొలువులో

కంత

అని నిశ్చయము చేసి ఆరాజునుడు
వనరగ వుంగరంబుల చేత తరువు

వూచి మాచియును మ్రానొక కొంత
సేపు

అచ్యుత వరభక్తుడు ఆత్రేయ
గోత్రుడు

అలనాడు రామ కార్యార్థమై పోయి
తెలివొప్ప సంజీవి తెచ్చిన వాయు

నందను తన మధి నవుడు ప్రార్థించి

అందున్న పక్షులు అట్టిట్టు చెదర

కుదురై న యామ్రాను కూకటి వేళ్ళు

పదపడి పెకలించి పటు శౌర్య

మహిమ

చక్క బోవగ మళ్ళి సాహసంబునను

కోటపాటి రాజు ఎఱ్ఱయ్యను అడ్డగించి పరాభూతుడగుట

పెక్కు బలములు వచ్చి
దీకరాకృతిని

కొని పోవు చున్నంత కోటపాడేలు
మనుజు నాయకుడును మన్నీల గూడి

యెదిరించి 'నీవు యెందేగుదు ?

నిలువు !

యేది నీ యూరు? నీ వెవ్వర?' వనిన

తాడిని చేబూని తతిమి యర్రయ్య

దూడ లావుల దొడ్డి తోలిన యట్లు

కోటపాడేలేటి కుంభినీశ్వరుని

కోటలో చొరద్రోలి కోట తలుపులును

వేసిన పిమ్మట యర్రయ్య పలికె:

"పశుపతి నలనన్న పద్మరాఘవుని

యెరుక లేకను తలుపు లెవరు దీసి

నను

ధరణిలో తోకకు తగిన బందెయును

తియ్యక విడువము తెలిసుండు

డనుచు

వెయ్యేసి విధముల విన జెప్పితింతె"

అనుచు వేగమే తాడి నటు గొంచు

వచ్చె.

తాటివృక్షమును పెకలించి తెచ్చిన ఎఱ్ఱయ్యను కాటమరాజులు ప్రశంసించుట

అనువొందు నలనన్న ఆప్తవర్గంబు
కొలుపుగా కూర్చున్న కొలువు

లోపలను

పొలుపుగా కూర్చున్న బుధ

జనోత్తములు

భటులు గాయకులును బహుమన్నె

వారు

పటు ప్రవీణులు వీరభటులు

గోపకులు

చొవ్వి విద్యల జనపాలు రంత

“అవురః యీక్రియ నెన్న అజునకు
వశమె?”

అనుచు భూసురకోటి ఆశీర్వాదింప

వినయంబు తోడుత యర్రయ్య

అప్పుడు

కొనగల సురమాను గొబ్బున దెచ్చి

ధనకొండకును జాబు దనర వ్రాసేది

గొనకాని యారాజు కొలువతో

నిలువ

అందుకు నలనన్న అతి సంతసిల్లి

మందర ధీరుండు మరిది కిట్లనియె:

“అత్రేయ గోత్రుండు ఆసహాయ

కూరుడు

యీ చట్టవారెర్రు యంత ధీరుండు!

తాటాకు దెమ్మన్న తటుకున బోయి

తాటివృక్షము దెచ్చి తగనిల్పె నిచట

అతులిత భుజశక్తి అతి పరాక్రముడు

యితనికి సాటిగా నెంచగా వినవె

ధరమున్ను అంజనీతనయుని వకని

పరగంగ ఆ సింహబలుని వక్కరుని

యిరవుగా భూప్రజలు యెన్నుదు

రెప్పుడు

సరిశాయ వారిలో సమమైన శక్తి

పరికింప నాల్గవ భాగంబు కలదు”

అని చాల హర్షించి అవనీశ్వరుండు

ఘనమైన కస్తూరి గంధంబు పూసి

కప్పుర విడియంబు ఘనతతో నిచ్చి

అప్పుడు వ్రాలాకు కనువైన కమ్మ

కత్తించి ఆ వెన్క ‘కడువేగ తాడి

చిత్రవేగంబున చెలువొప్ప మునుపు

యక్కడ నుండే ఆ తావునందు

మక్కువ నీ తరువు మఱినిల్పి

రమ్ము!”

అని వేగమున నంప అ యరనన్న

మునుపు దెచ్చిన తావు ముదముతో

చేరి

పాదులో నా తరువు పదిలమై యుంచి

మరలి గ్రక్కునవచ్చె మది సంతసిల్లి

సరస నలనన్నకు సముఖాన నిలిచె.

కాటమరాజు అయితమ రాజాదులను యుద్ధమునకు సాయము రమ్మని లేఖలు వ్రాయించుట

పెద్దిభూపాలుని ప్రేయ తనూజుండు
వద్దిక రాఘవుండు వనర మెల్పునను
తలకొని ధనకొండ ధరణీశ్వరులకు
చెలగుచు లేఖలు చెప్పివ్రాయంప
భాసుర కీర్తి ప్రధానశేఖరుడు
లేఖలు వ్రాయను లియించి చదువు
ప్రాకట చప్పన్న భాషాధికారి
కాట భూపాలుని కరుణ తోడుతను
మేటియై ప్రభవౌండు

మితభావణుండు

కందర్పు సాటిగాగల రామచంద్రు
చెలగుచు పిలిచి ఆ జనపాలు డనియె:
“చెప్పెదవిను రామచంద్ర!

వివరంబు

ప్రమదమున మా బావ పల్లికొండకును
కొమరక్క సిరిదేవి కోర్కెయిద్దరికి
చెలువొప్ప మన యోగ క్షేమంబు

వ్రాయు

చెరువూర అలనాడు చెల్లిన రాజు
తెలియ జెప్పిన వార్త తేటగాయిపుడు
తలపులో బారంగ తగ నొప్ప

వ్రాయు

కరుణతో అంతట కరియావులన్న
వరుసతో ఆవెన్క భట్టావులన్న
అంత అయితమరాజు అవనీశ్వరునకు
పుత్రమరాజుకు పొందుగానీవు

వేయి భంగుల గొప్ప విన్నపముగాను
మా యోగక్షేమంబు మరివేగ వ్రాయు
అటమీద యాకయ్య మయ్యేటి వార్త
వివరంబు

తటుకున వ్రాయుమీ దండు

రమ్మనుచు

పసుల మేపిన వార్త పసుల

జంపినది

పసుల జంపిన యట్టి పాపాత్ము

వార్త

మదిలోన వగవారు మడియంప గోరి
యెదిరించి యిచ్చోట కదిసిన వార్త
పదివేల విధముల బాగుగా వ్రాయు
కదలి రాగలిగిన కలియ వచ్చేడి”

అని రామచంద్రునకు అవసీశు జెప్పె
వినయాన లేఖలు వివరంబుగాను
పల్లికొండకు నవుడు ప్రత్యేక

మొకటి

తల్లిసిరిదేవికి తాల్మితో వకటి
బాలరాజులు వుండు పట్నాని

కొకటి

వాలాయముగ వ్రాసి వైనాన జూచి
తప్పుప్పు లేకుండ ధరణీపుడు

వినగ

అప్పుడు లేఖల నన్నియు జదివె
విని చాల వేట్కను వేగంబె రాజు

వనధి గంభీరుండు వంశ వర్ధనుడు
తన వ్రాలు చేసిన తగు లేఖలన్ని
ఘనముగా జలలైను కడు

చంద్రికలును

వరుసతో జేసియు వైనాన బట్టి
పురువైన తన చేతి వుంగరంబునను
లక్క ముద్రల జేసిగక్కున

నపుడు

కాటమరాజు కాలారిచే కమ్మలను దొనకొండకు పంపించుట

శబురున నా రాజు కాలారి బలిచి
కాలారి చేతికి కమ్మలందించి
'వైశంబె కమ్మలు వైనాన గొండు
బాలరాజులు వున్న పట్టణము పోయి
బాలరాజులకును పల్లికొండకును
వ్రాలు కమ్మల నిచ్చి పరల వేగమున
చదివించుకొని దండు సన్నాహ
ములను

యదుకులాధీశుల యిటకు

రమ్మనుము'

అని చెప్పి కాలారి నపుడు బోధించి
అనియేక వివరాల అతనితో దెలిపి
అమరంగ చద్దిమూటంత గట్టించి
కొమరొప్ప నా దనకొండ కంపించె
అంతట కాలారి ఆ కమ్మ గొంచు
అతివేట్క ధనకొండ కంత నేతేర
ముదమొప్ప నడుదారి ముసి గాంచి
యందు

పుదకము చేరువ వనరగా నిలిచి
ముసిలోన గావించి ముఖమార్జనంబు
పొసగ తిరుమణి చాది బొట్టు
ధరియించి

పలు తెరగుల సూర్యప్రార్థనము చేసి
ముదమొప్ప ఆ చద్దిమూటయు విడిచి
సదయుడై కడుపార చద్ది భోంచేసి
జలముల చేతుల చయ్యన కడిగి
చలగుచు సవరించి జతనాన లేచి
తడవు శాయక అందు తరలి వేగంబె
పడమట అరజూము

పరియంతమునకు

ధనకొండ పట్నంబు

తాత్పర్యమునకు

ఘన వేగమున జేరి కాలారి సూడ

దొనకొండ పురవర్ధనము

అవేళ ధనకొండ అతి సంభ్రమ
మున

దేవేంద్ర భోగమై తెలివి దీపింప
అలర వాద్యములును అంగళ్ళవెంట

చలగుచు ఘోషించు శంఖ
కాహళులు

చప్ప చోద్యంబైన చాలు
రావులును

ఘుమ ఘుమ వాసించు కుంద
జవాజి

అచ్చట గలిగిన అటకు చేరువను
రచ్చగా కూర్చుండి రాజు

కమనీయ మగు మంచి కస్తూరి
అగురు

తమ్ముడును -
అమ్మనుజాధీశు తల్లుదేశబ్ధి

యే దిక్కుచూచిన యెల్ల భాగ్యములు
శోధించి చూడనే చోద్యమై యొప్పు
జాజి మించిన మంచి జాతి సెంపెంగ
భావింప మొల్లల పరిమళంబులును
ఆ బావులను జూడ

ముమ్మయ్య - పోచయ్య ముద్దు
బాలురును

అమృతోదకములు
మెలికల సోపానములు మించి
యుండు

కొమరొప్ప జగజంపు గొడుగులనీడ
ఆమరంగ బొంగరా లాడుచు నుండ
మందలో కాలార మారన్న రాగ
ముందుగా సిరిబాల ముమ్మయ్య చూచి

యే గరిడిలో వారి నెలమి గై కానిన
వకరి మించినవారు వకరు శూరులును
యే కవీశ్వరునితో యెదిరి భాషింప
ఆ కాళిదాసాదు ననవచ్చు కవులు
యే గృహంబున జూడ హెచ్చుకళ
గలిగి

'అన్న కాటమరాజు అంపిన భటుని
కన్నుల పొడగన గలిగెను నేడు
యే వార్త తెచ్చెనో యెలమి వేడుకల
ఆ వార్త నాయనను అడుగుద'
మనుచు

బాగైన చిత్తరువు ప్రభవింపు
చుండు

బాలలు యిద్దరు పరుగున బోయి
కాలారి నప్పుడు కౌగలించుకొని
వేవేగ కర్పూర విడియంబునిచ్చి
ఆవుల పరిణామ మడిగె ముమ్మయ్య
“వినవయ్య కాలారి! వినర మ్మారన్న!
గొనకొన మావారి గోగణంబులకు
ఆరూఢి క్షేమమా? అన్న! కాలారి!
పేరుకెక్కిన పెద్ద పృథివీశ సుతుడు
నలనన్న, అ పద్మనాయు, డెర్రయ్య
చెలగుచు నున్నారె క్షేమాన వారు?
జేదంతి యేనుగు చట్టువారెర్రు
అవిరళ స్ఫూర్తిచే ఆనందముగను

యే సావిడిని కొలువెవరు కూర్చున్న
భూసురాశీర్వాద పుణ్యవర్తనులు
ఆ సభాపతియైన ఆయితమరాజు
వాసవు నట పోలి వసుధ నింపొంది
మేడలు మిద్దెలు మేలు చవికెలును
వాడలు శృంగార వనముల తోడ
వచ్చెన ధనకొండ పూరి ముందరను

బొల్లావు వినుమన్న బో...ద

కూకులను

చల్ల వారేవురు సాహసోన్నతులు
అండగల కంపటము యాదవులు

లక్ష

మందలాధిపులైన ముచ్చె మూకలును
మందలావులు పెక్కు మపలు

కోడెలును

యెడ్డుట ఆ వలుగు డెనుము

తాదిగను

పరిణాన నున్నారె భవహరు కృపను;
మీరస్వయము లక్ష బిరుదు

గోపంగులు

అందరు సేమమే? అన్న కాలారీ!"

అని రాద ముమ్మయ అడుగు

మాటలను

వినియు మారన్నంత విన్నపము

నేసె;

"అన్నరో! ముమ్మయ్య! అల్లుడ!

ముద్దు;

యెన్నగా పోవయ్య! వినతయ్య మీరు

ఆలమందలనుండి అరుదెంచు వరకు

ఆవులెద్దులు యాదవాళి యర్రయ్య

ఆవులన్నయ్య నాయుండు క్షేమంబు

మొడ్చెన భనకొండ మేదిసీపతికి

గడిమండి కలనన్న కమ్మలంపించె

కడమ భార్తలును యీ కమ్మలో

గలవు"

అని యిట్లు మారన్న ఆ బాలురకును

వినిపింప సూర్యుండు వేగంబె

గుంకె

ఆవేశ కాలారీ ఆత్మలోపలను-

'యీవేశ యీ జాబు లిచ్చితినేని

అయితన్న బందుగులు అయిన

వారెల్ల

వై నాన జూచి యీ వ్రాలు కమ్మలను

ఆపద పడియెదరు అది నిశ్చయంబు

యీ పాప కర్మంబడియేల

నా'క్షనుచు

మదిలోన తను తానె మార్గంబు

తెలిసి

'వుదయంబు గానిచ్చి వుర్వీశు

నకును

గొదకొని కొంపోయి కొలువు

కేతెంచి

సదయుడై యున్న

ఆ జనపాలునకును

చదివించు కొమ్మన సమయంబు గాని

యీ సంజ చీకటి నియ్యరా'దనుచు

బాసురంబుగ నున్న బాలు రవ్వేశ

అమ్మకు సిరిదేవి కాబాలు రపుడు

సమ్మతంబుగ జెప్ప సడగ సిరిదేవి

యెమ్మె మీరగ క్షేమమెన్న

'కాలారీ!

సదమలాచారుండు జనపాలవరుడు

అధిక సాహసుడగు నలనన్న మంత్రి

పద్మరాఘవుడును పయ్యె లెర్రయ్య

మంద నావులు మన్నీలు భటులు

సాధు పోషకుడగు చట్టువారెరు
పరిణామమే? యన పలికె కాలారి:
'సురభులతో జను సుజనపాలునకు
క్షేమమే' అనినను సిరిదేవి అపుడు
ప్రేమతో దాసుల పిలిచి చెంబులను
జలముల తెప్పించి సరగ నిప్పింప
చెలగుచు స్నానము చేసి కాలారి
వచ్చి కూర్చున్న ఆ వనితల చేత
పంచ భక్ష్యంబులు పచ్చళ్ళు పెరుగు
భోంచేసి కాలారి పొగడుచు లేచి
సిరిదేవి సెలవడిగి చెప్పిన విడిదికి
అరిగె నంతట కమలాపుడు గ్రుంక.
అంతట అయితమరాజు అప్పుడు

కొలుపు

అంతయు జాలించి అంతఃపురముకు
సంతోషమున వచ్చి స్నానంబు చేసి
కృత్తివాసుని పూజ బత్తి గావించి
దివ్యగంధంబును తెరగొప్ప నలచి
దివ్య మాల్యంబుల తెరగొప్ప దాల్చి
తెరగొప్ప భోంచేసి దివ్య తేజమున
చేరి యిరుగడలును సేవక వృత్తు
తొనరింపుచును చెలులొక కొంత

నడవ

జననాథు డైతన్న చెలులు కొల్వగను
మేలిమి బంగారు మేడలో కరిగి
చాల వేడుకతోడ శయ్య పవళించి
సరస సాహిత్య ప్రసంగ సంగీత
పరులు పురాణముల్ వక

కొంత పొద్దు

ఆ రీతి గడపిన అటు నిద్ర చెంది
తారల చంద్రుడు ధవళమై కాయ
నాలుగో జామాయ నటచుక్క

పొడువ

తెలివిగా పశ్చిమాదినీ శశాంకుండు
గ్రుంకిన కోకములు గుబులుగా కూయ
ఆ కమలాపుండు అంత తూర్పునను
గట్టుపై నెక్కియు కాంతి తా జూపె
ఆ వేశ పట్టణంబందు పెల్లుగను
పటహ మృదంగాది బహుశ్రుతుల్

చెలగ

నిటలాక్ష భక్తుండు నిజమానసుండు
అటమున్నె మేల్కొంచి

అయితమరాజు

ఘడితమై మెరయ కల నావి నొంది
మరి వేగముగ ముఖ మార్జనము చేసి
పరగ దివ్యవిభూతి ఫలమున దాల్చి
శంభుని బూజించి జననాథు డంత
గాంభీర్యమున కొల్వు గడ్డె కేతెంచి
కూర్చిన ముత్యాల కొల్వుచావడిని
కూర్చున నా రాజు కొల్వులోపలను
అన్నలు తమ్ములు ఆప్తవర్గంబు
మన్నీలు దొరలును మంత్రులు

భటులు

పల్లికోండయు సరస భట్టావులన్న
పుత్రమ రాజును పుత్రమ ఘనాడు
కల్లరి రిపువైరి కరియావులన్న
సత్య సందులు రాజు సముఖాన

నిర్వ

భట్టు పొగడంగ బ్రాహ్మలును
దీవింప

జట్టును తమలోన సాధనలు చాయ

పాడేటి ఆటల పాటలవారి
కనుచు పురాణముల్

విసుచున్న యంత

కాలారి కమ్మలను అయితమరాజునకు సమర్పించుట

ఆవేశ కాలారి అప్పుడు వచ్చి
వేవేగముగ భూమివిభు కొలువు
జొచ్చి

పల్లటి వేసి ఆ పలికొండకు
మొక్కి
అల్లటి వేసియు అయితన్నకు
మొక్కి

కడియాల చేతుల కమ్మలందియ్య
వడికముగా ఆ రాజు వుత్తరాలంది
రాచకరణంబగు రామచంద్రుడును
లేచి యా రాజుచే లేఖ లందుకొని
చంద్రికలో ఆకు చయ్యన దీసి
అందులోపలి వై నమంతయు దెలిసి
మండలాధీశుడు మరివేగ నిపుడు
దండు రమ్మను వార్త తా విన్న
విచక

మనసులోపల నుంచి మంత్ర
శేఖరుడు

ఘనవేగమున కమ్మ గట్టిగా చుట్టి
మానవేశ్యరునితో మంత్ర
యిట్లనియె:

“మనుజేశ! వినునేడు మందలో
నుండి

భానుతేజుం డిటకు పంపినలేఖ
సహజవ్రాతయుగాదు సన్న
చిన్నెలును

యా జాబు తెలియదు యదుకులా
ధీశ! :

అనిన అయితమ రాజు అప్పుడిట్ల
నియె:

“వినవోయి మంత్ర! యీ విశ్వంబు
లోన

భప్పన్న భాషల శేషాహి వనుచు
వప్పుగా పొగుడుదురు పన్నెవాసిగను
నీవెట్టి వ్రాల్చెన నిమిష మాత్రమున
వివరించి చదువరు వెలయ

వ్రాయంగ
దిక్కుల కరణాలు దిన దినంబునను
మక్కువగా నెన్నమంత్రిరో! వినుమ
నీకు తెలియదటన్న నెగులొందు

మదిని
చేకొని యీకమ్మ చదివేటి మంత్ర
నీవె దెల్పు“మటన్న నెరమంత్ర
మదిని

సిరిగిరమ్మ మాత్రమే కమ్మలను చదువగలదని అయితమరాజుమంత్రి చెప్పుట

భావించి పలికె: “భూపాల చంద్రుండ
నేనెంత వాడను యీ యుర్విలోన
ఘనులెక్కువగు వారుకలరు నాకన్న
పరమేష్ఠి సత్యయైన భారతీదేవి
కోరితమును జేసి కూరిమి చేత
వారిజ పువ్వుబోడి వారిజనేత్రి
వారిజగర్భుని వరమున గన్న
నీ ముద్దు కూతురు నీలాలవేణి
ప్రేమతో గొల్చియు ప్రేయమార
పార్శ్వ

తెలుగు అరవంబును (తుళువ
మరాఠి)

చెలగి కన్నడమును చదివె నాగరము
నరనాథ! మీ పుత్రి నలినాయతాక్షి
తెరగొప్ప చప్పన్న దేశీయ భాషలు
అక్కమలాక్షికి అంత తెలివిడియు
మక్కువ మీర మా మనవి చేకొనియు
అక్కడికి యీకమ్మ లంపక కాని
తక్కిన వారికి తగదు తెలియంగ”
అని విన్నపము శాయ అంగీకరించి
ఘన వేగ యా రాజు గద్దెపై లేచి
ఆట పాటలనన్ని అపుడు ఆలించి

సాటువ కెక్కిన సభవారి నంపి
బంధు సహోదరులు

పల్లికొండయును
అందరు నగరికి అప్పు డేతెంచి
మరివేగ శారదా మండపంబునను
ఆరూఢి వరుసతో అపుడు గూర్చున్న
అప్పుడు కూటాల కడ్డ తెరగట్టి
కప్పుర గంధుల కడు వేట్క బిలిచి-
“కొమ్మలారా! మీరు గొబ్బున పోయి
అమ్మ నూకాంబికకు అటువిన్న

వించి
సిరిదేవి కొమరక్క సిరిభోగ లింగ
సరసన అగుమంచి చట్టు మారమ్మ
పందముల యరణప్ప పైడివారి తల్లి
అందరిని తోడుకొని అతివేగ రారె!”
అని వారి లోపలికి నంపి అయితన్న
తన ఆపు లందరు తన చుట్టు కొలువ
గంగరేగులు మంచి ఖర్జూరములును
బంగారు పళ్ళాల బాగొప్ప నుంచి
పంపిన లేఖలు ఫలముల నడుమ
పప్పుగా నుంచెయు వారితో ననియె;

అయితమరాజు కమ్మల శుభాశుభములను గూర్చి ప్రశ్న చూచుట

“వినరయ్య సభవారః విషరంబు

గాను

జననాథు డంపిన జయలేఖ లిపుడు
సకలంబు నావలి సందేహ మెడల
వకప్రశ్న చూతము వనరంగ

మనము

పరమ పుణ్యం డిటకు పంపు లేఖలును
సిరిదేవి కడకిపుడు శీఘ్ర మంపినను
నా చిన్న కూతురు నారి సిరిగిరియు
చూచి తన మదిలోన చోద్యంబునంది
ఫలముల ఖర్జూర ఫలమందె నేని
చెలువంద మన పనులు జయము

కాగలవు

పొలతి జయలేఖలు పుచ్చుకొన్నంత
కలహంబు పాలేట కలుగట నిజము”
అని నిశ్చయింపంగ అంతనా చెలులు
అణు ఖ్యాతమున బోయి అంతః

పురమున

కొమరగిరి సిరిదేవి కోడండ్రతోను
కలసి మెలసియున్న కాంతల బిలువ
కనక పూబోడుల కైవడి తోను
చనుదెంచి అడ్డతెర చాటున నిలువ
కుసుమ కోమలు లెల్ల గొబ్బున

వచ్చి

పసిడి పీఠములెల్ల పరగ దెప్పించి

మనవేగముగ దైవ గద్దెల మీద
పొసగ కూర్చుండిరి పొలతు

లందరును

అంచల గద్దెపై అక్క కొమరక్క
సమముగా ఆదండ చట్టి మారెమ్మ
చెలులు సిరిదేవియు శృంగారముగను
అలివేణి తొడలపై ఆ సిరిగిరమ్మ
పగడాల గద్దెపై పందుముల

యరణ్య

తగనొప్ప పైడివారి తల్లియు సరస
కొమరక్క కోడండు కొమ్మ

లందరును

అమరంగ కూర్చుండి అక్క

కోడండు

సిరిదేవి కోడండు చి తరువుల తె
వరుసతో గూర్చున్న వైనాన సరిస
నెలత లందరు గూడి నెమ్మితో

గొలువ

ఫలములు లేఖలు పంప నచ్చటికి
వడిమీర సిరిదేవి తొడలపై నడి
అచ్చట సిరిగిరి అవి చూచి తాను
పల్లెములో నున్న ఫలముల విడిచి
వేగంబె జయలేఖ వెలది యందుకొనె
అందిన వార్తల అటు పెద్దలకును
చందనగంధులు చెప్పి రంతటను

చెప్పగా వినవారు శకున ఫలంబు
అప్పుడు రఘుపతిని అడిగిరందరును

అడిగిన వివరంబు అంతలో దెలిసి
కడువేగ రఘుపతి కలవారి కనియె

శకునఫలితము యుద్ధమని పల్లికొండ ఏష్యము చెప్పుట

“జనులార! నినుడు యీ శకున
ఫలంబు

అనికి సిద్ధమగుదురు యాదవులెల్ల
వలురాజుసుతు కంటె వలురాజు
కంటె

యిలలోన యీ జగడ మెక్కువ
గలదు

గాంభీర్యలక్ష్మి! వో కాంతాలలామ!
అంబుజనేత్రి! వో అలినీలవేణి!
ఆయితన్నపట్టి! వో అల సిరిగిరమ్మ
వయినాన జయలేఖ వరుస

వినిపించు”

అని పల్క రఘుపతి నందరు
పొగడ

జననాథు డంపిన జయలేఖలపుడు

అందరు పెద్దలు ఆయితమరాజు
ముద్దుకూతురు జూచి ముదము ననిరి

“అమ్మరో సిరిగిరి! అమ్మ
వినవమ్మ!

సెక్కుదిగ్గడమంగ వేర్చితివమ్మ!

పాక దేశమునుండి పశుపతిరాజు

భూనాథుడే తనకు పుత్రైంచినట్టి

జయలేఖ లిపుడు నీ చేయబట్టినట్టి

దయచేసి మాకిపుడు ధరణీశపుత్రి

వినిపించు జయలేఖ వివరంబుగాను”

అనిన చంద్రిక దీసి ఆ సిరిగిరమ్మ

పెనువ్రేలు వ్రాలాకు బెట్టి అప్పుడును

చప్పన్న భాషల శేషాహిమూర్తి

అంపిన జయలేఖ అందరు వినగ-

కాటమరాజు పల్లికొండకు వ్రాసిన జయలేఖను
సిరిగిరమ్మ చదువట

“స్వస్తి సమస్త విజయగుణాధార!
హస్తి పైడి బిరుద! అబ్ధి గంభీర!
భువన జనారాధ్య! భోగ దేవేంద్ర:
రవితేజ! సర్వజ్ఞ! రక్షకుండై న
భావ రఘుపతికిని ఫరగ మీ మరిది

నలనన్న దండప్రణామంబు చేసి
చెలిగి విన్నపములు జేమనుందరము
యీ యెడ ఆభిలాష యే యెడల
మాకు

పాయని మోహవిభ్రాంతియ

యపుడు

అనియేక మార్గముల ఆత్మ మీ వదన
వనజములుగన వాంఛయున్నదియు
యాదవరాజ్య మేలించి యీడేర్ప
ఆదిమూర్తివి నీవ అవనిలోపలను
అనువొంద గత హేష్యమంత యెరుగు

దువు

అనురక్తితో మంద కరుదేర వలయు
అలనాడు మీతోడ అయ్య పోలాజు
చిలుకలమరికడ చెప్పినవార్త
చిత్రాన నుండెనా శీఘ్రముగ వచ్చి
నితైముగ యరగడ్డ నిలువుడి మీరు
పాటను నిలువుడిమీరు మీరు ఆటు

కానక

విన్నపమంతయు యిది" యనుచు

కాటమరాజు సిరిదేవికి వ్రాసిన జయలేఖను సిరిగిరమ్మ చదువుట

అటు వెనక వకలేఖ అప్పుడు

చదివె-

“శ్రీపార్వతీదేవి సీత భగవతియు
శ్రీపాపనాశని శ్రీతలోక గంగ
అరుదైన యట్టి యా అన్నపూర్ణయును
సరినొప్ప భారతసావిత్రి సతియు
పరమ పతివ్రతా పద్మినులైన
వారి సమానమై వైభవమొందు
అక్కకు బావకు అమ్మకు మొదలు
చక్కగా నలనన్న సాష్టాంగముగను
మ్రొక్కి పంపిన వివరము వనరంగ

వినుడి

అక్కడ నుండి మీ ఆనతి చాత
కార్తీక మాసాన కదలి వచ్చితిని
వార్తగా దేశములు వనర దిరిగితిని
భారతి కృప చాత పరిణాన మేము
సురభులతో యెడ్లు సుఖమేపులందు

దండు గడిపిన వాని తనయు

దైతన్న

అండగల కంపటిలందరు మాకు
చేతులో చెయివేసి చెప్పి యొప్పితివి
యే తావునను మీకు యేమి గల్గినను
ఆ తావు ఫలము మీరందరు గూడి
అంచిత పుత్ర మిత్రాదులతోను
పంచుకభోంచాయ పద్ధతి యిదియు
అని యిట్లు దీవించి ఆప్పుడంపితివి
అనియేక విధముల అప్పుడు

బోధించి

అల పాకనాటికి అంపితి మమ్ము
తల్లిరో! అ మాట తనలోన నిలచె
మనములోపల మిగుల నున్నాడి
అమ్మరో! నీమది నెమ్మదినుంచి
అంత విన్నప" మని అటనుంచి

అపుడు

కాటమరాజు అయితమరాజులకు వ్రాసిన లేఖను సిరిగిరమ్మ చదువుట

అంతట పక లేఖ అందుకొని

చదివె:

“స్వస్తి శ్రీమత్సు గుణ సంపన్ను
లై న

సుస్థిరముగ ధర్మ సుగుణపయోధి!

బంధు శిరోరత్న! బాహుబల రామ!

మందర నగధర! మానుషయోధ!

శాస్త్ర వాక్య ప్రతిష్ఠాపనాచార్య!

శ్రీకాంత పరిపాద సేవాధురీణ!

నాక సుత ప్రౌఢి నాయకులై న

చేకొని శుభముల జయరాములై న

కరి ఘటముల వైరి! కరియావులన్న!

పరశ క్తి భట్టావుల వల్లభన్నకును

పౌసగ అయితమ రాజు పుత్రమ

రాజుకు

పశుపతి నలనన్న పంపిన లేఖ

మాఘ త్రయోదశి ఆదివారముకు

బాగుగానున్నాము బలముల తోడ

లక్ష కంపటమును రాఘవుడు

మేము

దక్షిణ దేశాన తరలి ధేనువుల

పరగంగ నాసేతు బంధనము

కరిగి

మరల వచ్చియును మా మందలనెల్ల

జన్మవాడను నిల్చి చలగి వేడుకం

మన్ననచే మిది మరచి యుండినను

పడవీటి కాదరాజు పాపాత్ము

డగుచు

పొడిపించె యెద్దుల బోయల బాత

మూడు భూములు చేయు ఆవును

చెల్లె

దొరకొని చంపెను దుర్మార్గుడయ్యె

పశుల వేసిన యట్టి పాపాత్ము

తలలు

వసుధ గూల్చిన కాని వచ్చుట లేదు

తరమైన పగయాడ దాగెనో

యనుచు

వెరవున భూములు వెదకుచు రాగ

యేడు తరముల పగ యరగడ్డపాట

యీదైన జగడము యింపుగా

గలిగె

పుల్లరి వడంబడి భూమి మేపితిమి

పల్లవ రాజుతో పగయు యేర్పడెను

శ్రీదేవి పతియైన శ్రీహరి కృపను

వాదించి వసులెల్ల వనగూడె మనకు

అలిగి పోవగ విందు అయిన

చందమున

కలిగె నాకును యిపుడు కయ్యంబు

శాయ

గ్రక్కున మన శక్తి కలిగిన

యిపుడే

వక్కటై యీవనులు యీడేర్ప
వలయు

ఆటు గాక మీయంత ఆత్మవర్గములు
నిటలాడు కృప చాత నిందరు

గలిగి

పగ నిర్వహించేటి పశువులు గలిగి
హిమసేతు మేరగా యీ జగము

పొగడ

విమతుల నిర్జించి విఖ్యాతి మింతు
అంత శక్తియు మాకు అత్మతో

గలదు

యింత వార్తయు మీకు యెరిగింప

వలయు

అలనాడు సిరిదేవి ఆడు వాక్యములు
కలిమి కొరకు గాను కమ్మలంపితిని
ఆలాగె మీమది హర్షంబు పుట్టి
వ్రాలాకు విష్ణుంత వచ్చి యితి మీరు
దండ్లు కూర్చుకొని మీ దశములు

మీరు

పెండ్లి చందము వలె ప్రేమతో

రండి

సోమేశ్వరుని శుభ శోభనములైన

ప్రేమతో బసవన్న పెండ్లి మున

యింట

యిల సిద్ధిదాజీతిట్టినట్లుంటి పూబంటి
వెలయంగ బసవనకు వేడగ వలయు
మాఘ బహుళంబున ముంచి లగ్నంబు
బాగుగా గలదని బ్రాహ్మలన్నారు
శివరాత్రి దినమున స్థిర లగ్నమందు

ప్రవిమల యెదురు కోలు

ప్రఖ్యాతిగాను

సకల వాద్యంబుల సన్నాహమలర
సకల పార్థివు లెల్ల సన్నుతింపగను
యెంతో వేడుక పెండ్లి కేతేరవలెను
అంత బంధువులు మీ రరుదేర

వలయు

తాత వక్కడు మనె తండ్రులు

వేరు

తాత తండ్రుల పగలు దరికొనివచ్చె
వచ్చి కలియుడి మీరు

వాలాయముగను

నిశ్చల చిత్తాన నిటకు వచ్చేది
కాక మీ మనసుతో కపట మందినను
యీ కమ్మలను జూచి

యీ క్షణంబునను

యెక్కువ కాపురాలు యెసరెడి

ప్రజలు

తక్కిన దూడలు దశముల నెల్ల
తల్లించుకొని కృష్ణ చాటుడి మీరు
పుల్ల గడ్డ యలమంచి నుండుడా

వెన్న

విదియ తదియలకై న వేవేగ

యిటకు

కదలి వచ్చియు నీవు కలని

శోధించి

చన్నవారిని జూచి సమరంబు లోన
పున్నవారిని జూచి వొగి రణము

గుడిఫి

పోరాడి రణములో పొలిసిన యట్టి
వారి కాంతలనెల్ల వైకుంఠ మనుషు
అంతలో సేనకు అన్న భక్తిరన్న
అంతట రణముకు అరుదెంచె నేని
సాయుజ్య పదవికి సౌపాన పదవి
శాయంగ గలవాడు జగతి లోపలను
అటు మీద పనులకు

హరిగురువు లడుగు

తటుకున వీలైతె తరలి వచ్చేది
యిది కార్యమని మీకు యింత
వాసితిమి
యిది మదినుంచేది వివర
మంతయును

యుద్ధలేఖలను వినిన సిరిదేవి శోకమున మూర్ఛిల్లుట

అని లేఖ చదివిన అంత సిరిదేవి
విని చాల మదిలోన విభ్రాంతి
బొంది
తన సుతుడు అయితన దండు
బోయినను
తన మది నెటువలె ధైర్యంబు

నిలుచు?

మొగము వెల వెల బారి మోమును
వంచి
సోగ కన్నుల నీళ్ళు జొట జొట
కురియ
అదరుచు ఆ దేహమంతయు వడక

పదములు భూకాంతపైని నిర్వికను
చేతుల పిసుకుచు చెల్లబో యనుచు
ఆ తన్ని శోకాబ్ధి అవనిపై కొరగి
వనజాక్షి కన్నీరు వసుధపై గురియ
ముగిణిమందై కడు మూర్ఛయు
నొంది

అప్పుడు సిరిదేవి అవనిపై వడిగి
తెప్పరిల్లకున్న సిరిదేవిని జూచి
అన్నల చెల్లెలు అగుమంచి వచ్చి
కన్నీరు తుడిచియు కడు లేవదీసి
మెరుగు పట్టుకాలు మెడనిండ కప్పి
పురమున చేర్చుకొని వ్రువిద యిట్లనియె

అగుమంచి తన తల్లియగు సిరిదేవి పక్షపాతమును ఆక్షేపించుట

‘కట కటా! వోయమ్మ! కడు
దై స్యపడుచు

యిటు వలె మూర్ఛపో నేటికి నీకు?
పరగ దక్షిణముకు పంపి నీ కిప్పుడు

పరికింప నలనన్న పగవాడు నాయ
యేరాలి కొడుకును వేరుగ చూచి
మారు. భూమికి పంప మన సెట్లు
నిలిచె?

నీకన్న కొడుకైతె నీవు అంపుదువ?
ఆ కాటభూపాలు నంపితివి గాక
పక్షపాతివి గాక పశుపతిని నీవు
దక్షిణాదికి పంప ధర్మమా నీకు?
ధరణిపై వానికి తల్లి యుండేను
పోరాడ ధిపులపై పొమ్మనునె తల్లి,
కట్టని చీరెలు కావు వో యమ్మ;
కన్నకడు పేమియు కాదమ్మ నీది
యేటి మాటలు నీదె వేరుబంధమును
పాటించి నీ సుతుల పాటి లేదమ్మ
యెంత కపటివిగాక యెన్న నీసుతుల
సంతోషమున బంప చాలవైతివిని
పగపాటు దలపోసి పాకనాటికిని
సగమైన బలమును సాయమంపకను
అలనాడె నలనన్న నంపితివమ్మ
తెలిసె నీ కపటంబు తేటగా నంత
యతని పొమ్మనగానె యిటు మూర్ఛ
వచ్చె
అలనాడె పొమ్మన నోరు ఆడెనె తల్లి;
దళకంతుదాది ఆ దై త్యుల నెదరి
వసుధపై గూర్చెడి వై భవం బెసగ
అంత శ్రీరాముండు ఆ నలనన్న
పంతగించి యా ధిపుల పరిమార్చు
నిజము
అలనాడు పకమాట అరవెల్లి కడ

పలికిన మాకు పంపెను గాక
అసహాయుడే యమ్మ ఆవులన్నయును
పసుల చాతనె తన పగ గెల్వగలడు
భూనాథు డయితన్న పోకున్న గాని
కానున్న పనులెల్ల కాకపోవిపుడు
చెలిమితో దీవించి జయము గమ్మ
నుచు

అలివేణి నీ సుతుల అంపవే తల్లి,
వలదు నిష్ఠూరంబు వలదె వోయమ్మ!
నీకు మూర్ఛయు పోను యేటికి
యిపుడు”

అని దూరబలికిన అంత సిరిదేవి
తన మూర్ఛ తెలివొంది తనలోలెనె
తాను
అంతంత పెదవులు అటు తడుపు
కొనుచు

చింతించి సిరిదేవి శివుని తా దూరె
“వో పార్వతీనాథ! వో భక్తవర్య!
ఆ పగభూమిలో ఆవులకు మేపు
కద్దని చెప్పి యా కాటభూపాలు
సిద్ధిరాజున్నట్టి నీమ కంపితివి
వీరికి వారికి సరిపోరు పెట్టి
యేరీతి దాగితివి యేమందు నిన్ను
పట్టభద్రుడు దండు పైనమైనాడు
యెట్టు కట్టడి చేసివీళ్ళరా!”

యనుచు

మగువలు దానును మందిరంబునను
పొగులుచు అడలుచు పొలతియున్నంత

జయలేఖలు విని సంతసించిన అయితమరాజు యుద్ధ సన్నద్ధుడగుట

అంత అయితమరాజు ఆ వల్లభన్న
కాంతి సమానుండు కరియావులన్న
జయలేఖ విని వారు నంతోషమంది
'దయమీర బంధుసోదరులును దాను
ద్వాపరమేలిన ధర్మరాజైన
ఆ పల్లికొండల అనుమతితోను
పుభయ పార్శ్వాలను వుండి తమ

పనులు

అభిమతి నొనరించు ఆవుల' మనియె
'అన్న కాటమరాజు అంపిన లేఖ
విన్నప్పుడును నుండ విహితంబు

గాదు

దక్షిణ భాగాన దండు గుడార్లను
యీ క్షణంబున బోయి యింతె చూ'

దనిన

ధరణీశు శలవున తద్దయు నందె
తగురీతి పయనమై దక్షిణముగను
దేరాల నెత్తిరి తెరగొప్ప వారు
ధారుణీశ్వరునితో తగ విన్నవించి
పలువగ నేజా తుపాకులవారిని
అనువై న యా చక్రి సాయుధము

వారి

మనమైన యా భద్ర గజములవారి
తోడైన గుర్రాల దొరమన్నె వారి
దండు పైసంబని తగ జాటిరంత
వలను మీరగ దశవాయుల కనియె:
'కులకులందు ఘామ కొచ్చర్ల కోట

తురిమెర్ల కాకర్ల తొండమనేడు
అరయంగ చెన్నూరు అరణి జేర్చి
అర్థవీడు దొనకొండ అల రెండు

యెరువులు

అద్దంకి వినుకొండ అమ్మన్న బ్రోటు
అరుదైన మూకల అటుపిల్వనంపి
భీకరంబుగ రణభేరి వేయించు

నయముగ ఆ సభానాయకుల నిల్చి

అమిత వైభవముల అయితమరాజు
తమతల్లి నగరికి తద్దయు వచ్చి
తల్లిని పూరార్చి తానంత వేగ

జలకమొప్పగ నాడి శంభుని నపుడు

చెలువొంద పూజించి శ్రీమంబె వేచి

పాలుపొంద భోజన శాలలో కరిగి

అన్నలు తమ్ములు అపుడు భోంచేసి

పన్నీరు గంధంబు పైనిండ నలది

అడపవారెల్లరు ఆకు చుట్టియ్య

కడువేగ మొగసాల కడకేగుదెంచి

కొలువు మొగసాలలో కొమరు మిగులంగ

కులబాంధవులు రెండు కొలువ

కరణాలు

పరగంగ రఘుపతి పుత్రమరాజు

ధరబలాధికుడైన అయితమరాజు

కల్లరిపుంకు వైరి కరియావులన్న

వల్లభన్నాదిగా వరుస కూర్చుండి

సకల శాస్త్రపురాణ సంపన్నులైన

సకల విద్యులవారి సరగ రప్పించి

ఆ రాత్రి జాగరముటు చేసినట్టు
భారత పురాణములు బాగ వివరించి
సభను సత్కవులెల్ల సన్నుతులు

సేయ

విభవాన డేవేంద్రు విధమున బోలి
వీర భూరత్వమును వివరించి చూడ
ఆ రూఢి విక్రమార్కుని బోలి
తనకత్తి దిక్కుల ధరణి వేయంగ
మన దానమునను ఆ కర్ణునిబోలి
వృత్తమోతమ కళల వొగి చంద్రు

పోలి

సత్యభావల హర్షించు బోలి
యీ రీతి కొలువుండి

యితలాధిపుడు

దారుణి సురులకు తన యాచకులకు
గాన విద్యాప్రౌఢ కవి తార్కికులకు
దానము లిచ్చుచు తగ వేట్కనుండె
ధరణి చీకటి వాసె తగ చుక్క

పొడిచె

నెరిగొండపై నపుడు నిలిచె

సూర్యుండు

ఆ సమయంబున అష్టదిక్కులను
వాసి మీరగ కదలివచ్చెను దశము
అచ్చుగా గావించి అయితమ రాజు
వీర పరివారము విందారగించి

వారికి విజయముల్ వరుసతో నిచ్చె
సొమ్ములు కట్నాలు సొన్న టంకాలు
గమ్మున వాసించు కట్టు వస్త్రాలు

జల్లులు సప్తరాలు జుహులిదెక్కెములు

వల్లవ కులపతి వరుసతో నిచ్చె
బేరీమృదంగముల్ పెక్కు

వాద్యములు

ఆరూఢి మ్రోయంగ అవనీశ్వరుండు
నావంటి పెద్దను మల్లెనోకాని
వేవేగ పిలిపించి వేట్క నిట్టనియె:
“గొప్ప తేజీఱును గోరాజములును
జల్లులు సమకట్టు చాల సవరించి
వల్లన గట్టు” మని పల్కెనం

తటను:

రాజు శలవండియు రావలన బోయి
వాజుల కన్నిటికి వైన వైనాన
వాగెలు బంగారు వన్నె సమకట్టు
బాగైన కట్టాడి బన్న సరములును
పికిలి తలాటాలు బిరుదు జల్లులును
నకలంక బంగారు నాదు టందెలును
బాలార్కు బిళ్ళల పగడ నేవడాలు
పాలసంకుల పేర్లు పసపు రుమాళ్ళు
తరచైన బంగారు టంగీ బిగించి
పరిగె పట్టెనములు పైని సవరించి
సిగె బందు జీరాలు సింగిణి విళ్ళు
తగగ బొమిడికములు తగ ధరియించి
వృత్తమ రాజు పువ్వుల నీలనికి
కత్తుల కళ్ళెంబు కంచు పక్కెరము
ముత్యాల ముఖ మరుగు మూడు

ముఖములది

వంతగా రిపులపై విజయంబు నొందె
కొంతైన చాళువ గొలుసు

లిరుగడల

పంతగించిన క్రియ పట్టుక రాగ
అయితన్న యెక్కేటి అపరూప

పులితోలు పల్లంబు పొందు

వాగెయును

రాయనికి

రావిరేకలు మణి రత్నభాషికము
లావణ్య భనియైన లాలుసరి జల్లి
అసుర ముఖముల ఆందె హనుమంత
బిరుదు

పసిమించు యద్రో గోపాలహను

బిరుదు

వేగంబె ధరియించి వేడుకతోను

వరభక్తి భట్టాశుల వల్ల భన్న

యెక్కు

తురగంబునకు నొక తొండ

పల్లము వైచి

సరిబోర రత్నాల సరి ఫెన వైచి

అరివేగ అల్లు దాడెన్న యెక్కేటి

పున్నత హయముకు వొనర వేగంబె

పసడి తలాటంబు పట్టువైరి అందె

పసిమించు పువ్వుల పేరులు వేసి

కరియాపులన్నెక్కు గండ క తెరకు

బిరుదైన మువ్వల పిగిలి జల్లులును

తక్కిన గుర్రాల తగ నభంజోళ

వక్కెడ లేజీల శల్లన కట్టించి

మావంటి కడుమర్లు మరివేగ వచ్చి

అవనీశ్వరుని తోడ అంత వినిపించె

అప్పుడు అయితన్న హయ శిష్యునకు

కప్పుర గంధంబు కడువేట్కు విచ్చె

బంధు సోదరు జూచి పలికె

అయితన్న:

“అంధరము పైనమై అతివేగ భ్రష్టి

యిందు జాగేలయ్య? యిది పండు”

గనుచు

మేడబెట్టిన పాపనూకను తోడి తెమ్మని అయితన్న

బాలరాజులను నియోగించుట

నందుల నూకాంబు నగరు కేతెంచి

అప్పుడు అయితన్న అతివేగమునను

పప్పుగా ముమ్మయ్య అల్లుని జూచి

కప్పుర గంధుల కడువేట్కు బలిచి

అప్పుడే అందలము అతివేగ బట్టి

“బాలల వెంబడి పైనమై పోయి

అల మేడలో నున్న అతివె పాపన్న

మనసు లోపలి చింత మాన్చి

మీరంత

మనవేగమున నిటకు గ్రక్కున

రండి”

అని వారి బంపిన ఆలాగె పోయి

నిబ్బరంబుగ మేడ నిచ్చెన చేర్చి

గొబ్బున మేడకు కోర్కెతో నెక్కి

చేడెలు పోవయ్య చిన్నముమ్మయ్య
 మేడ అంతరువుకు మేకొని యెక్కి
 ఆ పాప గనుగొని అని రిట్టు లంతః
 “వో పరమ పావని! వక విన్నపంబు
 కరియావుల రాజు ఘనుడు

అయితన్న

హేరాశముగ దండు వెడలుచు

మిమ్ము

కన్నుల చూచి పోగల వారయనుచు

మన్నెరాజయితన్న మిము

మేడదించి

తమ సముఖానకు తరలి రమ్మనెను”

పాపనూక మేడ దిగిరా నిరాకరించుట

అనెడు అన్నల మాట కతివశోకమున
 కన్నులనీర్పించి కాత యిట్టనియెః
 “వో చేడెలార! మీ కుచితమా యిట్లు?
 అవసీశ్వరుడు మిమ్ము అంపె

యేలాగు?

మాతల్లి సిరిదేవి మరి వేగ మునుపు
 అయితన్న మొదలైన ఆ

సహోదరులు

కన్నుల పండువుగా జూచుచుగడు
 యెన్నడు రఘుపతి మన్ననతోను
 కడమేడ నుంచియు కన్నతల్లియును
 కడసాగి యిటు పిల్వ కారణంబేమి?
 నను మేడనుంచియు నాతి సిరిదేవి
 కనుగొన దోషంబు కలలోననైన
 అంత్య కాలము వచ్చె యాదవుల

కిప్పుడు

యంతైన గాని యీ మేడ దిగననుచు
 అన్నదమ్ములకును అతి వేగ మీరు
 విన్నపంబును జేయండిది బుద్ధి”

అనిన

వారందరును మేడ వైశంబె డిగ్గి

దారుణీశ్వరునితో తగ జెప్పి

రపుడు:

“అన్నరో! పాపకు అనియేకములుగ
 విన్నప మొనరింప వినక యా పాప

అన్నల పెద్దల నా సిరిదేవి

దూరుచు మిము చాల దూరె

మీ చెల్లెలు”

అని విన్నపము శాయ

అయితమరాజు

తన మది చింతించి తల్లిని దూరి

వారిది గంభీర వంశ వర్ధనుడు

ధరణీశుడై తన్న తా పైనమయ్యె

చీనాంబ రంబులు చెలు వొందగట్టి

చక్కని ముత్యాల చౌకట్లు పెట్టి

కెంపుల వుంగరాళ కేల కడియములు

సొంపైన ముత్యాల జోడు హారములు

కడు పెద్ద ధరియించి గండ

పెండెములు

నడుమున వడ్డాణము నేమమునను

మస్తకమున వజ్ర మకుటంబు బెట్టి
కస్తూరి గంధంబు కరమొప్ప నలది
చన్న రిపులకు వైరి జమిళియు గట్టి
పున్నమ చంద్రుడై పొంకంబు
మెరసి

అన్నలు తమ్ములు ఆత్మ బంధువులు
మన్ననతో బావమరుదు లాదిగను
ఆ రీతి భూషణాల లలవడ దాల్చి
ఆరూఢిగా వచ్చి అయితమరాజు
యిరుగడలను గొల్చి
యిలతలాభపుడు

తల్లి సముఖానకు తా తరలి వచ్చె
వల్లవ కులజుడు వచ్చుట జూచి
కొమరక్క సిరిదేవి కొలువుండె నంత
అమిత విక్రమశాలి అయితమరాజు
వుల్లంబులో భక్తి వుల్లసిల్లంగ
తల్లికి అత్తకు దండంబు బెట్టి
“వో యక్క! వో యమ్మ!

వొనరంగ మీరు

దయమీర వర రిపు దళములపైని
వీర శూరత మాకు విభ్యాతి గలుగ
ధీరతతో మమ్ము దీవించు తల్లి!”

రణమున కేగనున్న అయితమరాజును తల్లి సిరిదేవి దీవించుట

అను పుత్రు వాక్యముల కంత
సిరిదేవి

మనమున భీ తిల్లి మరియు
నిట్టనియె:

“వో యాదవాంభోధి!

వో పూర్ణచంద్ర!

దయమీర వో ధర్మ ధర్మవర్తనుడ!
యెన్నో నోములు నోచి యే నిన్ను
గంటి

అన్నరో నే నిన్ను అంపుదున దండు?
తొల్లి శాప ఫలంబు తోడయ్యేనేమొ
వలని సాహసములు వద్దన్న వినరు
అలనాడు వద్దంటె ఆ మాట వినక
నలనన్న తాబోయె నట దక్షిణాది

పరభూములకు పోయి పశువుల మేపి
కెరలి వారలతోడ కయ్య మేమిటికి?

అందిన కార్య మేలాగై న జేయక

యిందరి కీలాగు లేఖ లంపించి

అంపిన జయలేఖ లంది మీకిపుడు

వప్పుగా పైనమై యున్నట్టివారి

అంపక పోరాదు ఆత్మజులార!

అంపితే అట మీకు అయిన కొదవేమి?

కదలిన శకునాన ఘన పుణ్యలార!

కదనంబులో రిపుల కల్లుగా జంపి

ఆరిపు బలముల కపజయం బొసగి

విరివిగా మీ బలము విజయంబు

నొంది

పశుహత్య జేసిన పాపాత్ము తలలు
వసుధపై ఖండించి వైభవంబునను
యిల జనుల్ పొగడంగ యెంతో
వేడుకను

తలపూవు వాడక తరలి''రమ్మనిన
అను వాక్యములు విని అయితమ
రాజు

మనవిగా తల్లికి మురియునిట్లనియె
“తల్లిరో! మామీది దయచాత నీవు
పల్లవరాజుల బలములు విడిచి
తల్లి మము దీవించ దగునదో యమ్మ!
యల్లలోకములోన యన్నగా తల్లి
యిరు బ్రహ్మాండమీద యెక్కుకై వడిని
పరగంగ దయయుంచు ప్రభాతిగాను
దూషింప వలదమ్మ! దుర్జనులనైన
భూషింపవలె దగ పుత్రులవలెను
సత్యంబు నిలిపి సమకూరు శుభము
నిత్యమా దేహంబు నీటిపై బుగ్గ
సత్యంబు నిలిపిన సకల పుణ్యములు
సత్యంబు నిలిపితే సాచెవరెక్కు
సత్యమే జయముని ఛాటు వేదములు
సత్యసంధుడో బోతి చరియించువారు
సత్యతోకానను సన్నుతించెదరు
సత్య వ్రతము తొల సాటి లేదెంచు
అటు గనుకో వాడిపై అతిభక్తి నిలిపి
తటుకున యిటు మాకు తగ శాసేలిడక
పాలేది జగదమ్మ పాలి గాకుండ
పాలివంతంబు లేర్పరచి పోరాడ
వీర కథ లోకమున విరివి కమ్మనుచు

ఆరూఢి దీవించి అంపవే తల్లి!
అని యిట్లు లై తన్న ఆడుమాటలకు
విని వేట్కు సిరిదేవి వేవేగమునను
తన సుతుల శిరముల తగ
సేసలిడియు

వనజాక్షి దీవించి వైశంబె యపుడు:
“నా యన్న; నా పుత్ర! నా వంశతిలక!
యియ్యెడ దీవన లిటు వినరయ్య
దశ దేశములు ద్రుంచి ధాత్రి బాలించు
దశరథరాముని దయ ఘీకు గలుగు
విమలశౌర్యుడు కా ర్తవీర్యుని జంపు
జమదగ్ని రాముని శౌర్యంబు గలుగు
యెలమీద స్వాదుల యేపణచినట్టి
జలభద్ర రాముని ప్రభాతి కలుగు
విరటు ధేనువులెల్ల విడిపించినట్టి
కిరీటికి గల మంత కీర్తియు గలుగు
పగతురకు వెచ్చిక బాహులమునను
పగతుర యరగడ్డపాట పొడవగు
అనురేంద్రు పొగడంగ ఆ రాజు మీరు
సమరంబులో నొక్క సమయాన
బోరి

కలియుగ మెన్నాళ్ళో కడతేరు
దనుక

నిలుపుడి మీకిర్తి నిఖిలంబులోన”
అనుచు దీవెన లొసగ అందరు

నపుడు
మనసు సమ్మదముగా మరియుండి
రంత

అయితమరాజు ధనకొండ పరిపాలనను తన చెల్లెలు అగుమంచికి అప్పగించుట

అంత అయితమరాజు అగుమంచి
జూచి
యెంతో సంభ్రమముతో యిట్లని
పలికె:
“అన్నల చెల్లెలా! అగుమంచి వినవో
అన్నమందకు మేము అరుగంగ
వలయు
యిది మొదలు శివరాత్రి యిటవచ్చు
దాక
పదిలముగ దొనకొండ పాలించు
నీవు
పంట యేరువరెడ్డ పద్మనాభకుల
వంటరిగానున్న సక్కొక్క బలము
పటుబలంబున జనుల పాలించు నీవు
కట కట యిదిగో యీ కాపు కరణ
ముల

వెలయ బాలించుమీ విశ్వాస పరుల
కలలోననైన బొంకని సత్యవ్రతుల
ముద్దు బాలకులను ముమ్మయ్య
పోచయ్య
యిద్దరి నిట పుత్తు యిక తోడుగాను
దొంతేటి నుండి మన దొరమన్నెవారి
మంతెన మూకతో మరల సంపెదను
దిన దిన వార్తలు దినచరులచాత
అనువంద సంపెద అక్కరో! నీకు
పాలేటి వార్తలు పావురాలచాత
వైశంబె లేఖలు వ్రాసి యంపునును
నేటినుండి శివరాత్రి నెలమాన మెరిగి
మన కేతెంతురు మఠము జంగాలు
వడయుల కన్నంబు వడి తృప్తిగాను
తడయక అంపించు తగు వేట్కతోను

అయితమరాజు ముమ్మయ్య-పోచయ్యలను బుజ్జగించి రాణివాస రక్షణకు నియమించుట

అని యిట్లు అయితన్న అచట
బాలురకు
ననియేక విధముల నచ్చన బచ్చి
“సిరిబాల ముమ్మయ్య! సింహ
విక్రముడ!
కరివరదు నిజదాస కల్లందులపోచ

అగ్నిదేవ కుల వరప్రసాదకులు
మీరన్న!
విఘ్నంబు శాయక వినుడొక్క మాట
ఆవులన్నయు లేఖ అంపినందులకు
పోవలెనటు మేము పోకున్న తప్పు
ఆవులమందకు అతి వేగ పోయి

ఆవులన్నను గాంచి అభీభక్తితోడ
ఫాలలోచనుడైన పసులన్న గాంచి
యిలలోని వింతల యింపుగా దెలిసి
పసుల మందల వార్త బాగుగా దెలిసి
దశమి తిథి వచ్చు నంతట వత్తు

మిటకు

ఆవులన్న అనుమతిని అంపించు
కొనియు

వేవేగ క్రోల్పుల వెల్లకొండల
చాల్పులను

తెరగాప్ప వేటాడి ధీరత మెరసి
కరి సింహ శార్దుల శరభముల్
మరియు

చిలుకలు సావురాలు చెలగు డేగలును
తెలివగు సారంగములు

జక్కువములు

రాచ గోర్వంకలు ఆతామ భూములను
కాచిన ఫలములు కర్పూరములును
పరగంగ భట్టుచే పట్టించు కొనియు
మరలి వచ్చెదమయ్య మహా

వేగమునను

యిచ్చోట మీరిద్దరు యెసక
మెసగంగ

అచ్చుగా బొంగరాలాడుడీ వా

అయితమరాజులు దండుతో ఎఱ్ఱగడ్డపాటికి

పయనమగుట

అండలంబులు పైడి అల పల్లకులతో

రాజీ వాసమునకు రణశూరులయ్య
పోడిమి ధనకొండ పురిచుండు

డయ్య!"

అని యిట్టు లయితన్న ఆజర
బాలురకు

అనియేక విధముల హర్షంబెసంగ
అక్కిరెడ్డి మొదమామ అనువుగ

బిలిచి

మక్కువ మీర నా మహిపాలు

డనియె:

"వినుడి సాహసులార! పివరంబు
గాను

ధన దాన్యముల మీద ధనకొండ
మీద

కెరలి కుటుంబము గృహముల మీద
సరవి హెచ్చరికతో పరగుడి మీద"

కయి జీతగాంధ్రను కడువేగ పిలిచి
అయితన్న వారితో అప్పుడిట్లనియె;

"సాహసఘోషలార! సజ్జనులార!

బాహుబలంబున ప్రఖ్యాతి గలిగి

పదిలాన వుండుడి పట్నంబులోన

యిదె నిల్చు దెచ్చరిక యిదె పోదు"

మనియు

దండుపైనము లయ్యు తగ వేట్కు

నడచు

మన్నీలు దొరలును మంత్ర వర్గంబు
సన్నాహముతోడ చయ్యన కదిలి

రారాజు ననుమతి అటుమున్నుగానె
కోరిన వస్తువులు కొదువలేకుండ
చక్కెర కట్నాలు సన్నబియ్యములు
బుక్కాలు గండవొడి పునుగు

జవ్వాటి

పోకలు కంట్లాలు పొన్నటాకులును
చేకొని యొకకొంత చేరువగ నడువ
పట్టు తివాసీలు పరజాలు కొన్ని
దిట్టముగ ముందర ధీరత నడవ
పట్టెమందాలును పరుపులు దిండ్లు
శీతైల చీరలు పెద్ద ఆడపములు
గొట్టడి యెద్దులు గొబ్బున నడువ
ముట్టడి సేయంగ ముందుగా గదిలె
గొప్పైన గూడార్లు గోడ సరాదులు
వొప్పుగా యెత్తిన యెద్దులు నడచె
అటు ముందుగా జండ అది గొని

కదిలె

అటు వెనుక శానలు అంతము

కదిలె

విలుమూక యీదెలు

వెన తుపాకులును

వెలు గొండగా నూరు వెల్లి

ఛత్రములు

గంభీర వాద్యములు గాలి

తెక్కెములు

శంభుని పల్లకి సరసనే కదలె

నందివాహను సరస

నతిసౌంపుతోను

పండుముల రఘుపతి పల్లకి కదలె
పరగంగ పల్లికొండ పల్లకి కదలె
కరియావులన్న గండకత్తెర నడచె
ఆ వెనుక పల్లకి అయితమరాజు
వే వేగముగ నెక్కి విజయంబు

శాయ

అరుదుగా గదలెను ఆ సరస నపుడు
నాచకూళ్ళ నాయడు నేతివారి

ముద్దయ్య

ఆ చెంత గదిలిరి అశ్వాల నెక్కి
అరువై న ఆ సరస అందలం బెక్కి
వర సెట్టి భట్టాపుల వల్లభన్న కదలె
పుత్తమరాజును పొంది యేతెంచె
ఆచిరశంకుగ మేఘమతి అనులేజి
అవసీశ్వరుని సుతుడు అల్లుదాడెన్న
మెండుగా తేజిపై మెరవడి గదలె
కొండు వారి కొండయ్య గోవుల

గంగయ్య

మెండై న మూకతో మెరసి చనుదేర

నూరిన కేడెములు నేజాంతోటి

నెరితెగ కదలెను నేతి ముద్దయ్య

కొలుపు గడలు మంచి గొప్ప

బంతులును

గొలివారి నాగినేడు గొబ్బున గదిలె

వెండి కుప్పె కటార్లు

వింజామరములు

దండిగా పిన్నయ్య తాకదలె నంత
జగజంపు గొడుగులు జమిలి

బెక్కెములు

పగడంపు చాయల పటువై స నగలు
తందరను భేరి మృదంగములు

మ్రోయ

సందడింపుచు రాజు సన్నాహములును
సరదార్లు తోటట్టు సయ్యన గదలె
ఆ రాజు యిరుగడల అను వొంద

భట్టులు

చేరి కై వారముల్ చేయుచు రాగ
వరుసతో బ్రాహ్మణ వరులు దీవింప
విరివై న ధనకొండ వీధు లూరేగ
బాలరాజులు పోవు పయనంబు

తెలిసి

చెలియ లందరు వేగ సేసలు

గొనుచు

విలసిల్లు శృంగార వీధి కేతెంచి
చెలియలు దీవించి సేసలు వైవ
భూతలా ధీశ్వరు పొడగని పొగడి
ఆ తరుణులు కుంకు మటు చల్లిరంత
తగ నొప్ప అయితమధరణీశు చూచి
మగువలు గందవొడి మరి చల్లి

రపుడు

జనునాథులను చూచి చెరిగి యావేశ
ఘన విసంతము దెచ్చి కాంతలు

చల్లిరి

అంత నా మూకలు అతి భీకరమున
పంతంబు లాడుచు పరి పరి గతుల

గంగ వారుపు గమిడి గడిమన్నెవారు
పొంగుచు కదిలిరి బోరు కలగంగ
విండ్ల చెరువు గమిడి విడిమూక

కొంత

మెండుగా కదలిరి మెరసి

యాడుచును

అచ్చాళి మూకతో అశ్వాల నెక్కి
కొచ్చర్ల గమిడిని గొయ్యిన గదలె
గుడిపాటి గమిడిని గుర్రాల వెక్కి
వడివడిగా దండు వచ్చె నాక్షణమె
పొట్టపాటి గవని బొందియల బార్లు
కట్టుగా కదిలిరి కడు మోదమునను
హనుమంత గవనిని అయితమ రాజు
తనతోడ మూకల తరలించి కదలె
పాడి గొర్లను విడిచి పడ పొడిపించి
యిల పిక్కటిల అశ్వదళము కెల్ల
శ్రీరామ మాడలు చేతుల కొలది
యిర వంద నిచ్చుచు యేతెంచుచున్న
కొల్లకొండందరు కూడి ముందరను
మల్లెల వాగును మని వాగు చూప
ఆ సమయంబున అయితమ రాజు
యెసగంగ దొడ్డతన మేలు మన్నీల
దనకొండకును వారి తగమల్లి అంపి
యినకులాధీశుండు వేగంబె కదిలి
పొదిలి నిమ్మనాథుని భూమి కేతెంచి
పొరిలె నిమ్మనాథుని పొంగించివారు
అంచగిరి పల్లెకు అయితస్స వెడలి
అండగిరి భీమేశు నపుడ సేవించి

అయితమరాజు దండు పాలేట నిలచుట

తలకొని వక లక్ష దళముల లోడ
బారి రాజ్యతన్న పాలేట నిలిచె
నిలచె గుర్రపు దండు నిలచె

నేనుగులు
నిలచె దళములు పెక్కు నిలచె
రఘుపతియు

గండ భేరుంచని గ్మృ హనుమంత
జెండాలు వెసనెత్తి చాటించి రచట
సూర్యదంతట గ్రుంకె చుక్కలు
పొడిచె

ధరణిపై యాదవధవు కీర్తి పొగడు
విధమున చంద్రుండు వుదయించె
తూర్పు

అది చూడమనినట్లు నడచెను మింట
అంత అయితమ రాజు ఆల సఖులు
తాను

సంతోషమున నున్న సరదార్లు
పొగడ

బిరుదై న వాద్యములు
పిల్ల గ్రోవులును

భేరులు శంఖములు పెద్ద భూరుగలు
పంచవాద్యంబులు బలువిడిమోయ
పంచాయి దివిటీల బారుల గాంచి

యెచ్చ రింపుచు దండు
యేగుచు వారు

అచ్చటచ్చటనిల్చి అటు లెచ్చరింప
పాలేట నీ రీతి ప్రఖ్యాతిగాను
వలనొప్ప రఘుపతి వసుధేశుడుండె
ఆవేశ నలనన్న ఆ రాఘవుండు
దేవేంద్రు జనుదెండు

దివ్య తమకమున
సమముగా గూర్చుండి సందడాలించి
కొమర భంగరుభట్టు గొబ్బున బలిచె
“యిటు విన వో భట్ట! యీ
ప్రౌద్ధదేమొ

పటునాదములు చాల పాలేటి వెంట
పెనుమోత మ్రోగెను భేరి నాదములు
యిను డస్తమించెను యీ సంద్యవేశ
మన దళంబులొ లేక మరివకరి
దళమొ

సరగ మనపై వచ్చు శత్రులోకాక
యెవరై న మిత్రులో యేమిటో తెలిసే
వేవేగ రావలె వినుమొక్క మాట
పోరుకు తొడిబట పోరాదు మనము
దూరంబు తెలియక దొరకొనరాదు
నీవేగి యీవార్త నేర్చున దెలిసి
వేలేగ ర”మ్మన్న వేట్కనా భట్టు

కాటమరాజుభట్టు వచ్చి ఆయితమరాజు దండును ప్రశ్నించుట

పరువున బోయి యా బలముల జూచి
ధీరుడై యా భట్టు తెరగొప్పపలికె
“వో వీర పరివార! వొనరంగ వినుడు
యీ వసుధేశ్వరుం డెవ్వడు? యిటకు
సాహసంబున వచ్చు చందంబుదేమి?
సాహసంబున మందసరస కొచ్చితిరి
రణవిజయుండు మా రాజు నలనన్న
కణగి శత్రులనెల్ల కల్లుగా జంపు
బలువైన తాణ్యాలు పరిపించి

యిపుడు

బలువుగా యరగడ్డ పాటను నిలచె
భటులు ముప్పదివేలు బహు

కాల్చలములు

నిటలాక్షుతోనైన నెదిరింప గలరు
దాచక చెప్పడి దశములోవార!

తోచి యుండగవలె దొడ్డ కార్యంబు
ధాతకై నను మంద దాచంగ రాదు
పోతుటిగై నను పొలియంగ రాదు
చూపుల వెరుమాన చూడంగ రాదు
భూపతులకు మంద పొడగట్ట రాదు
యిదిప్రొద్దు యిదివేళ యీ

పటాటోపము

యిది వచ్చి నిలుచుట యేమి

కార్యంబు?

మీది గోత్రముపేరు మీ తండ్రిపేరు
పదపడి మీరేలు పట్టణము పేరు
అదియంత వినిపంపు దతివేగ మీరు
గొదకొని మీరేల కూడినారితను?
బందుగులో మీరు? పగవారో మాకు?
చందం బదేమిటో చాటింపరయ్య

ఆయితమరాజుభట్టు తమ వృత్తాంతమును దెలుపుట

అనిన అంతట భట్టు ఆ భట్టుతోడ
యినకులాధిపుడున్న విడిపట్టుకేగె
అడిగిన యర్థంబు లంత తెలుపుటకు
వినయాన భట్టుతో వివరంబు పలికె
“కొమరబంగారమా! కొమర

వినవయ్య!

అమిత విక్రమశాలి యాదవరాజు
ఫలరాజు మునుషుడు వార్తమన్నీడు

పోలరాజు కొమారుడు భోగ
దేవేంద్రుడు

బాలరాజై తన్న పట్టభద్రునకు
అల పల్లికొండకు ఆదిపెద్దలకు
ధనకొండ యేలేని ధీరజీశ్వరులకు
అన్నదమ్ములకును ఆత్మవర్గముకు
జయలేఖలను గొంచు చెలగి కాలారి
వైనాన ధనకొండపచ్చి లేఖలను

నన్ను కాటమరాజు అంపించె ననుచు
వున్నతంబుగ జెప్ప వొయ్యన లేచి
అన్న అంపిన కమ్మనంది శిరసునను
కన్నుల కద్దుక కడువేగ జూచి
వైనాన వల్లపుల్ విన చదివించి
పైనమై వచ్చితి బలములతోను
అత్రేయ గోత్రులు అమృతఫల్లవులు
దాత్రి వెలసిన యట్టి ధర్మవర్తనులు
యసగంగ విభవ దేవేంద్ర సము
లగుచు

వసుధి మించినయట్టి వంశవర్ధ
నులు
పల్లికొండ రఘుపతి భట్టావులన్న
వల్లవకులజులు వంశవర్ధనులు
భుజ బలాధిపుడై న పుత్రమరాజు
గజవైరి భీకరుడు కరియావులన్న
నాచకూళ్ళ నాయుడు నేతి ముద్దయ్య
రాచ బలములు కొంత రౌతు అల్లు
దాడెన్న

మెరసిన యొకలక్ష మెండు
రాహుతులు
పరగిన మూకతో బసవదేవునికి
పెండ్లని వినిమేము ప్రేమతోడుతను
తమ్ముడు అయితన్న తగవచ్చె
ననుచు
తెగువ చెప్పినమాట తెచ్చి మదిలోన
పగవారు గారనుమి బాంధవులనుఘి
అన్న నలనన్నకు అయితన్న చాల
మన్ననలు బెప్పెనని మరె
-
విన్నవించు''

అని భట్టుకును చాల హర్షంబు పుట్ట
మన భూషణంబులు కడువేగ నిచ్చి
అంపిన ఆభట్టు అతిసంభ్రమమున
యింపొందగా వచ్చి వృత్తాంత
మంత
నలనన్నకును దెల్పు నాత్మలో మెచ్చి
పల్లికొండను జూడ పైనమైనంత

కాటమరాజు వచ్చి పల్లికొండ అయితమరాజుదులను సంభావించుట

మందర ధీరుండు మహిసత్య ధనుడు
పద్మ రాఘవుడును పైనమైవచ్చె
యరనన్న చట్టువారి యర్రన్న
మొదలు
పరివార మొక కొంత బలిసి
కొల్వగను

సరదార్లు పకకొంత జతనమై నడువ
అందలం బెక్కెను ఆవులన్నయును
అందమౌ పల్లకిని అల రాఘవుండు
హేమ పల్లకిపైని యర్రయ్య యెక్కి
అమితమౌ బంగారు అందలము
పైని

చుట్టు వారెరయ్య సయ్యనయెక్కి
 దిట్టమౌ కాగు దివిటీలు వెయ్యి
 పట్టించిరప్పుడు ప్రభలి శంఖములు
 దిట్టమై వూదుచు దిద్దిమిద్దించుల
 బూరలు దారలు పూని గొరులును
 ఆరూఢిమోషంగ అవసీశ్వరుండు
 వచ్చుట గనుగొని వాచికెదురుగను
 యచ్చరికె అయితన్న యాదవులు
 గొల్వ

తమ్ముల పుట్టేటి తగవచ్చె నంత
 తమ్ముల గనుగొని తమ ఆందలములు
 పల్లకిలను తగ్గి బావ రఘుపతికి
 నలనన్న మనసులో నటు మ్రొక్కె
 నంత

కన్నుల దీవించె ఘనుడు రఘుపతియు
 వినయంబునను రాగ వీరశేఖరుడు
 దండంబు బెట్టినను తరిని యర్రయ్య
 దండంబు బెట్టెను చుట్టువారెరు
 అందరిని దీవించి ఆ పల్లికొండ
 అందరు పొగడగా అపుడు నలనన్న
 కమిగిట జేర్చుక ఘనుడు

రఘుపతియు

నగుచు మెల్లన నలనన్న కిట్టనియె:
 "పసుపతి! నలనన్న! టట్టాభిషేక
 వసుధలో యాదవంశ కుల తిలక!
 ముమకొని మీ తాత ముత్తాతలందు
 యనయంగ మీ తండ్రులేవురు

మునుపు

అగణదన్విర్యహించిరి కాని...

పగవారి నిటువలె పాలించలేదు.
 చప్పన్న దేశాల ధేనువులమేపి
 వొక్కొక్క దేశానవున్న శత్రువుల
 వుక్కణగించితిమి వుర్విలోపలను
 నూనవేశ్వర : అపుడు మనుజు
 లోకమున

పనిబూని వెలసిన పరమేశ్వరుడవు
 యనయంగ నూటమురువది యేండ్ల
 మీరు

యిల తాత తండ్రి పగలీడేర్చినావు
 యీనాట నినుబోల యింత
 సాహసుడు లేడు

కలియుగంబున నీదు కథనిలుచు
 నంత"

అని చాల భూషించి అక్కున జేర్చి
 మనసున సంతోషమున నొప్పుచుండె
 ఆ సమయంబున అయితమరాజు
 యసగ తమ్ములు సుతులు
 యదుకులాపతులు

భావలు మరుదులు భందువులతోటి

ఆ వీర శూరులు అందరు వచ్చి

పసుపతి నలనన్న పాదపద్మములు

పొసగ మ్రొక్కిన వారి పొగడి

దీవించి

అయితన్న గనుగొని ఆవులన్నియును

దయమీర గొనియాడి తమ్ముల

నపుడు

కర పల్లవములచే కడు లేవదీసి

పురువార నెత్తికొని పుర్తిపై దించి
అనుజుల తమ్ముల ఆత్మబంధువు
కొనియాడి నలనన్న గొట్టున పలికె
“పోలురాజు కుమార! భోగదేవేంద్ర;
బాలరాజైనట్టి పట్టభద్రుండ;
ఆందరు వస్త్రీరి అలరిన వేట్క
ముందు నా తమ్ముడు ముమ్మయ్య
యేడి

యేడి నా అల్లుడు? యేడి పోచయ్య
కడువేగ మీ వెంట కదలి రాలేద;
కాకాత్ర పోయిన కడు పుణ్యమనుడు
వాసిగా మిము గలసి వారు రారైరి
కొనిమ్ము దై వసంకల్ప మెట్టిదియో!”
అను వాక్యములకును అయితమరాజు
వినుమని నలనన్నతో యిట్లని పలికె:
“ఆరయంగ శివగురువు అన్నభక్తి
రన్న

పరిణాన గయయందు ప్రఖ్యాతినుండు
యిప్పటిమము గలియ యిటకురాలేదు
యప్పటికి వచ్చునో యెరుగంగరాదు
ముమ్మయ్య పోచయ్య ముద్దుబాలకుల
అమ్మ వున్నట్టి యా ధనకొండలోను
సమ్మతముగా కొంత శానలగూర్చి
నెమ్మడి వక కొన్ని నేర్పులు దెలిపి
పదిలమని ధనకొండ పట్నాన వుంచి

కదలివ స్తిమి మేము కాటభూపాల!”
అని విన్నపము శాయ అయితన్న
నవుడు

అనియేక విధముల అపుడు
గొనియాడి

తన మరిది రాఘవు తనుజేరి కొలువ
దొరకొని హరిగురువు తోడుగా నడువ
నరనాథుడయితన్న నలనన్నతోడ
తన ఆత్మబంధువులను తగిన పెద్ద
లును

మరలి వారందరూ మాటలాడుచును
అరుదుగా అరువది ఆరుకంభాల
చెలువొందపట్టు జముకాశ పరచి
అంత పువ్వలపాన్పు అటు పరచి పైని
పందుముల రఘుపతిని పరగంగ
నునిచి

ఆందరు నలనన్న ఆవ లీవలను
పొందునా గూర్చుండి పొద్దు
చూచుచును

కద్దు లేదనకుండ గల శానలెల్ల
ఆరాత్రి పెండ్లి యాలోచన రీతి
రఘుపతి నలనన్న రాచకార్యములు
పగసాది పంతములు బాషించుచుండె

శ్రీరామార్చనమును
శ్రీరాములు నీవే గలవు

వేడుక బొంగరాల కథ

(ఆలుగుల పోలు)

అవతారిక

శ్రీపార్వతీనాథు చి తమువ దలచి
గోపాలకృష్ణుని కోరి నుతియించి
బ్రహ్మదేవునివేడి భాగీరథికి మ్రొక్కి
సింహయానకు మ్రొక్కి చెలగి

గణపతికి

సాష్టాంగ మొనరించి సరగున
మ్రొక్కి

అష్టాదశ వర్ణాల¹ అయ్యల గొనియాడి
ఆది మహాకవులకు హస్తములు

మొగిచి

చెప్పనేర్చినవారి సేవకుడ నేను
పృథివితో ముమ్మయ్య
పోచయ్య లిద్దరు
ధనకొండ లోపల తగ వేట్కతోను
పనిబడి కతసతి బాలలిద్దరును

బొంగరాలాడిన పూనిక వినుడి
సంగతి చెప్పెద శ్రవణానందముగ
యింపుగా సభవారు యిందరు మీరు
కంపింప యీ కథ ఘనులార వినుడి.

ముమ్మయ్య పోచయ్యలు వేడుక బొంగరాలాడుట

ముమ్మయ్య పోచయ్య ముద్దు
బాలలును

అమ్మనగరు బొంగరాలు అందుకొని
వేగ

కనకసరి పచ్చల కంఠసరి బాలలు
అనుదినము బొంగరా లాడుచు నుండ
పద్నాలుగు యేడ్లు పర్యంతము
దనుక

అరుదై న బొంగరాలు ఆడుచునుండిరి

చిత్రభాను సంవత్సర శివరాత్రి
దినము

శాస్త్రవంతులై న చిన్ని బాలలును
దేవేంద్ర వైభోగ ధీరులై వుండి
దేవతా బొంగరాలు దినదినము వారు
సంతోషచితులై చతురత నాడ
అంత్యకాలము వారికి అయ్యేటి
తుదకు

వేడ్కతో నాడిరి వెంశి ములికి   బచ్చన బొంగరాలు పదివేలు
    బొంగరాలు   చేయించి²
 ఆడి చాలించిరి అవి ముద్దరించి

ముమ్మయ్య పోచయ్యలు దేవతాబొంగరా లిమ్మని
 సిరిదేవి కొమరక్కలను కోరుడ

పోచయ్య ముమ్మయ్య పొంకంబు	యిన్నాళ్ళ దనుకను వేడుక
మెరసి	బొంగరా లాడితిమి
“పెద్దలనాటి బొంగరాలు పెద్దల	పదిలముగ దాచినారు బంగారు
నున్నవి	బొంగరాలు
యిద్దరము పలుకరించకగాని	ముదమొప్ప అవి మాకు మందర
యివ్వదు తల్లి”	బెట్టించు
అని యిట్లు తలపోసి అమ్మనగరుకు	సిరిలక్ష్మి పార్వతి సరివచ్చు మీరు
వచ్చి	వెలదిరో! యిప్పుడు హేమ
చనవున బాలలు తల్లి సముఖాన	బొంగరాలు
నిలచి	మారు మాటాడక మంచి వాక్యమున
కామిత ఫలార్థులై కరములు మొగిచి	తీరై న బొంగరాలు దీవించి
“పద్మలోచనలార! పద్మినులార :	యియ్యండి”
విద్వాంసులైనట్టి వో వెలదులార!	

అశుభములను తెచ్చెడి దేవతా బొంగరాలను ఆడవలదని

సిరిదేవి కొమరక్కలు బాలురకు హితవు చెప్పుట

బాలల మాటలకు పణతు లిట్టనిరి:	దేవతా బొంగరాలు తెమ్మంచి రిపుడు
“వాలాయముగ బాలలార:	అవి మీకు వద్దురోయి అన్నలార
వచ్చి మీరిప్పుడు	వినుడి

ఆరుగురు¹ చక్రవర్తులు పదహారురు
రాజులు

పరగంగ నాడిరి పనిఱుని వారు
వరుసతో వారంత వర్ణిల్లరైరి
అంతలేసివారు సహ ఆ యుగమందు
కంటసమున కొందరు కలహమున
కొందరు

పోయినారను మాట భూమిలో
విందుము

జయముగాని బొంగరాలు జేమాన
వుండి

అడ మీకేటికి అన్నలార! వినుడి
పాయక ఆడిన ఫలమేమి మీకు
యప్పటివలె మీరు యేర్పాటుగాను
తప్పులు వొప్పులు తరువాత లేక
నేను జేయించిన బచ్చన బొంగరాలు
జోడికలార! మీరు బొంగరాల
బయట

అడుడి అన్నలార! అందముగ మీరు
దేవతా బొంగరాలు తెమ్మనవచ్చునా;
రామలక్ష్మణులు రమణతో నాడి
సీమేల్ల యెరుగంగ సీతను

గోల్పోయిరి

బలభద్ర కృష్ణులు పరగంగ నాడి
జగములో ద్వారక సమయదే నాడు

నాటి నుండి బొంగరాలు నేటి
దనుకాను

తరతరము బొంగరాలు తరవనే
వెరతు

వశముకాసి బొంగరాలు వద్దు
మీ'కనిన

సిరిదేవి కొమరక్క చెప్పిన
మాటలకు

వరుసతో బాలలకు వజ్రాలు నాటి

వీపున మొనలు వెళ్ళి నట్లాయె:

“సంపదల కాశించి శరీరములు

బాచుక

బతికేటి వారికి భయమచే తల్లి;

తతికాలము చేరుంవ సవత్సరము
తిరిగింది⁴

వోయమ్మ సిరిదేవి! వద్దనక నీవు
పసిడి బొంగరాలిచ్చి పంపవే తల్లి!
దేవతలాడినారు దివ్యబాణములవంటి
బంగారు ములుకుల బాగై న

బొంగరాలు

అవి తెచ్చి మాకిచ్చి అంపవే తల్లి!”

కంతసరి బాలల కదలికలు చూచి:

“నేదైన బొంగరాలు నేనియ్య రాదు

అగుమంచి యిస్తేను అన్నిటికి లెస్స

సరియని బొంగరాలు పైదోడు ఇస్తె

అనుమాన ముండదు అన్నలార!

యెఱుడు

మనవేగ బొంగరాలు గ్రక్కున దె”

మ్మనిన

అగుమంచి దేవతా బొంగరాలు తెచ్చి బాలురకిచ్చుట

సిరిదేవి మాటవిని శ్రీమమే పోయి
హరిహరారుల ప్రార్థించి అర్ఘ్యంబు

లిచ్చి

మందసము తలుపులు మరివేగ

దెరచి

దండైన బంగారు జలపోత బొంగ
రాలు

జాల వల్లికలోను జననాథు చెల్లెలు
అతివేగమున దీవించి అగుమంచి

యిచ్చె.

అలరంగ సన్నపట్టు చీరె పరిపించి

అమీద కనకము రాశి పోయించి

రాశిపై పెట్టుక రమణి తానవుడు

వేమారు అక్కన్తి వెలది తాదెచ్చి

శేషుని బోలిన జలపోత బొంగరాలు

అతివేగ దీవించి అగుమంచి యిచ్చె:

“ప్రతి వాదించక బాలలార! మీరు

వోడు గెల్పులు లేక వుర్విపై మీరు

అడుడి బొంగరాలు హరిహరుల బోలి

పుచ్చుకొండి బాలలార! పుత్రుడి
బొంగరాలు”

పెచ్చుగా ముమ్మయ్య యలమి

పోచయ్య

అందిరి బొంగరాలు అగుమంచి చాత

కందువతో తింగముద్ర కలిగిన
బొంగరాలు

ముమ్మయ్య అందుకొని మ్రొక్కెను
వేగ

విష్ణుముద్ర బొంగరాలు వీర

శూరుండు

పచ్చందుల పోచయ్య పరగ తానందె

అక్షయంబుగ వారు అతి వేట్కతోను

అంపించిన బాలలు అమ్మనగరు

వెడలి

రంజిల్లు ఆయితమ రాజు

కొలువుండేటి

మద్దికాయల మేడ వద్దకు వచ్చిరి.

బాలురు సంగడిలతో కలిసి పందెముల చవికెకు వెళ్లుట

పట్టయిన మేషాలకు పల్లాలు వైచి

పట్టు వాగెలు బట్టుక బాలలకు

దెచ్చిరి

గజ బిరుదు అనువాడు గ్రహరాజు

అనువాడు

వదలక బొటికలు పరగంగ నపుడు

మునమొప్ప వేడుకల* ము నీదు
చేసిరి

వేడుకల నెక్కిరి యిద్దరు సంగడిలు
అందలాలు యెక్కిరి అతివేగమున
కొందరు

కొందరు సంగడిలు గుర్రాలు నెక్కిరి
కొడువలేని బొంగరాలు గొలుసుల
పేర్లు

కుంటు కొమ్మ వేడుకలకు సూర్య
పుటము వాగెలు

పట్టు కుచ్చల మంచి బంగారు
పల్లాలు

ముత్యాల కుచ్చలు ముఖ
మరుగులూను

పుర్రడి తీరుట్లు పువ్వులమంచి
డాకాలపెండెము జగ్గుల ము నీదు
భీకరంబైనట్టి బిరుదు మేషముల
కొడువలేని బంగారు గొలుసుల పేర్లు
మట్టు సొమ్ముల బటువైన వేషములు
ధరియించి

బొటికలిద్దరు కడు వేడుకల వచ్చిరి
వేడుకలవంక జూచి చుట్టాలు
వేడ్కపడి అపుడు

అచ్చగా పల్లకిలో ఆలర వేడుకను
యెచ్చగా ముమ్మయ్య యెక్కెనా
వేశ

పచ్చందుల పోచయ్య పల్లకిలోను
మచ్చితో వెక్కి మరివేట్క కదిలె

ముత్యాల గొడుగుల నీడ ముమ్మయ్య
కదిలె

చి త్తజుడు పోచయ్య శీఘ్రమే
అపుడు

పట్టుగొలని సభ బాగొప్ప గదిలె
ముండుగా బొటికలు పొట్టేళ్ళ నెక్కి
అ దలాలు యెక్కి మరికొందరు
గదిలిరి

కొందరు సంగడిలు గోడిగల
నెక్కిరి

సూర్య సోమవీధులవెంట శూరులైన
బాలలు

పేరేల ద్రొక్కించు బిరుదు
మేషముల

తప్పెట్లు పిల్లగోవులు వారలు
బూరలు

పుపొంగములచేత వూరు వెళ్ళిరాగ
అప్పుడు ఘోషించి ఆవని కంపింప
నెట్టన వాద్యములు నెరసి

మ్రోయంగ
పట్టణము వారెల్ల బ్రమసి చూడంగ
విష్టుండు పోచయ్య యీశ్వరుడు
ముమ్మయ్య

వాలాయముగ బాలలు వచ్చిన
విధము

ముప్పై అయిదుగురు బాలలు
ముమ్మయ్యను గొలచిరాగ

వేడుక బొంగరాల కథ

అప్పుడు ముప్పైయింటికి అల్లుని
గొలచిరాగ

యిద్దరువెంట అరవైపైగా
యిరుగడల రాగ

అరుదైన గచ్చుటరిగెలు పట్టంగ
బంగారు బొంగరాలు పట్టించుకోవి
సంగడిలు దాము సయ్యన కదలిరి
బొడ్డుగంటలు పేరెములు బారుచూను
వేడుకల బోడికలు హెచ్చరికతోను
వడివడి బాలలు వచ్చిరి కదలి
పొలుపొందు వేడుకలు పోడిములు
దొలకంగ

బాలకులు బొంగరాల బయటికి
దెచ్చిరి

తెచ్చెరావుల బయట దేవుని
గుళ్ళవద్ద

పుట్టమెగసి బాలలు పొట్టేళ్ళ దిగిరి

వాగెల కురుసాలెలు వారందుకొనిరి
మేఘముల వెంట నీలమేఘముల

దెచ్చిరి
మరివేగ సురపొన్నమానుల కట్టిరి

యిరుగడల సంగడిలు యెక్కిన
అందలాలు

అన్నరావుల బయట అందలాలు
దిగెను

ధన్యులకు బట్టిన జగజంపు
గొడుగులు

కొండరావుల క్రింద గొడుగులు
జేర్చిరి

పండిన పనసల క్రింద పల్లకిలు
చేర్చిరి

పందా చవికతో బాలలు సంగడిలు
అందరు కొలువుదీరి అతివేట్క

నుండిరి

బొంగరాలాట ప్రారంభము

అలరంగ బొంగరాలు

ఆడుదామనుచు

కొలుపున్న బాలలు గొట్టున లేచి
కాళలు బిగువార కట్టిరి వేగ

వాసిగా బొంగరాలు వారందుకొనిరి
కుశలపులు ఆడిరి కొంతకాలంబు
త్రేతాయుగమునాడు తెరగొప్పగాను

రాముడు లక్ష్మణుడు ధనుర్వే

నాడిరి

ధరయెల్ల యెరుగగా ద్వాపర

యుగమందు

బలభద్ర కృష్ణులు పరగంగ నాడిరి

దూర్వాసు శాపమున దుల్లిరి

యాదవులు

ముమ్మయ్య కట్టించిన ముత్యాలబావి
నిమ్మలు మారెళ్లు నేరేళ్ళు చుట్టు
సిరిదేవి కట్టించిన బొంగల్వబావి
ఆరువేళల బవికి అటు దక్షిణాన
కల్లోల కాంతలు గంగరావుల బయట
మల్లెలు జాజులు మారేళ్ళు పనసలు
గురుత్తె న శంభుని గుళ్ళ దాపునను
కూర్మితో బావుల కూడలి నడుమ
వుద్దీలు వకరొకరు వొనరంగ బట్టిరి
అరుదై న బొంగరాలు ఆడుచునుండిరి
బాలల ఆటలు వచ్చి ప్రజలు చూచేరు
పాలకావిళ్ళవారు బారుగట్టుకొని
సిరిబాల ముమ్మయ్యను చేరి చూచేరు
తిరుపతి పరుషపలెను తిరుగు

బారుకొని

భోరున చూచేరు పోచయ్యను
ముంచుకొని

మురుస్తూ చూచేరు ముమ్మయ్యను
ముంచుకొని

కాంతలు మగువలు గంధర్వస్త్రీలు
సంతోషమున చూచేరు సభవారు

నిండి

సంగడిల ఆటలు సభవారు చూడంగ
బొంగరాలాడేరు పోచయ్య

ముమ్మయ్య

వకచేత బొంగరాలు వకచేత జాలెలు
డాచేత బొంగరము వలచేత జాలె
పుచ్చుకొని బొంగరాలు పృథివెల్ల
ఎరుగ

పదివేల దీరింది పాలమాని

బొంగరము

పాలమాని బొంగరానికి పగిడిది

ములికి

యేనూటికి దీరింది యేదెమాని

బొంగరము

యేగెమాని బొంగరానికి యెండిది

ములికి

పట్టునూలు దాపిన బలువైన

బొంగరాలు

చుట్టిరి జాలెలు చోద్యంబుగాను

సిరిబాలలు ముమ్మయ్య చిన్ని

పోచయ్య

వేళుక బొంగరాలు వకవిడుత

నాడిరి

పందెము కట్టుమని పోచయ్య ముమ్మయ్యను సవాలు
చేయుట

ఆడి చాలించియు అపుడు పోచయ్య వల్లపుల ముమ్మయ్యతో వక

మాట పలికె

“కల్లరిపులకు వైరి కంఠసరి   ఆశితిమి యింతదనుక అవునని
    ముత్యమా!   మెచ్చగ
 అమర విభునికి జోడు మాయమ్మ   వోడు గెల్పులులేక వుల్లాసమునకు
    సైదోడు   వడిగల వో మాను! వాది
 నా మీద ప్రేమగల నా మేనమామ: ప్రతివాదించి
 అలరు పుత్రడిబొమ్మ: ఆమృతంపు   ఆడవలె బొంగరాలు అవనెల్ల నెరుగ
    గుమ్మ!   వోడుగెల్పులు రెండు కనవచ్చు
 వలసి పగడపుకొమ్మ!   గాకిపుడు
    సిరిభామవమ్మ: వాటముగ పందెమిపుడు వప్పుకో
 విప్పపముచేసేను వినవె వోమామ: మామా!”
 యిన్నాళ్ళ దనుకను వేడుక
    బొంగరాలు

పందెము వలదని ముమ్మయ్యకు పోచయ్య హితవు చెప్పట

పోచయ్యమాటలకు పోలురాజు   వనర అమృతపు తేట:
    సుతుడు:   వన్నెల మాట
 “రచ్చరావుల చిలుక: రఘువంశ   ధరణి కనకపు కోట! ధర్మజుని
    తిలక: మాట!
 కొమనాల సింహమ: గుణవిశాలంబ: పోర రిపులకువైరి: పోచయ్య
 సమర బలభీమ: సర్వజ్ఞ వినుమ: వినుమ!
 చిటిసూక పట్టి చెరిగి జగజెట్టి   పరగ వాడింతాము పందెమదీ వినుమ
 గట్టిగ యేనుగును బట్టి కరముల గొట్టి   వనర యిద్దరిసందు వోడుగెల్పు
 హరివంశమున బుట్టిన అగుమంచి   అయితేను
    పట్టి!   అనుమానము కలదు అల్లుడ:
 ర వితేజఘనుడ: రాజులకు అల్లుడ: పోచయ్య:
 భావజు సహానుడ: బలభద్ర బలుడ: నీవు గనుక వోడితే నేరంబు తనది

తాను గనుక వోడితే తన వంపు నీది
వోడు పందెము వద్దు వద్దికతో మనకు
అటలకు బొంగరాలు అడుదాము

వినుమ

దేవతలు ఆడి తొల్లి దేశములు

విడిచిరి

కొరవులు పొండవులు ఆడి కాపురాలు

విడిచిరి

తాతలు ఆడిరి ధనములు వోడిరి
బలరామ కృష్ణులు పరగంగ నాడ
జలములో ద్వారక సమీపము నాడు

రాముడు మఱిసెట్టి రమణతో నాడి
జమదగ్ని గోల్పోయెను చీకటి
కోనలోను

రామ లక్ష్మణులును రమణతో నాడి
సీమెల్లయెరుగంగ సీతను గోల్పోయిరి
కుశలవులు తమరాడి ఘోరాజిలోను
యసగంగ తండ్రి మీద

యెదిరించినారు

వోడు గెల్పులులేక వూరికేమనమ
అడుదాము బొంగరాలు అట్లుడ!
పోచయ్య!”

పందెము ఒడ్డుమని పోచయ్య ముమ్మయ్యను బలవంతము చేయుట

మరివేగ పోచయ్య మామ మాటలు
విని

అరయంగ వకమాట ఆనతి యిచ్చెను:
పందెము వప్పకొమ్మని పలికె
పోచయ్య

కందువతో ముమ్మయ్య కలకల
నవ్వె;

“యంత చెప్పినగాని యెరుగవు నీవు
పందెము కావలెనని పదిరేవు సారె
యేమి పందెమడిగిన యిస్తును నేను
ధీమంతుడ! కోపంబు తెచ్చుకోవద్దు”
మామాడు మాటలకు మరి చిన్ని

పోచయ్య

పంతముతో పోచయ్య పలికె నావేళ

“యంత మాటాడితివి

యదుకులాధీశ:

పోరు వచ్చిన వెనుక తల్లి పుట్టింటి
పేరు చెప్పుకుంటేను బిరుదు దక్కెన?
వెనుకకు తియ్యనేటికి వినవే

వో మామ:

కనకము వక పందెము కవులావులు
వక పందెము

మెడనున్న సొమ్ములకు మేటి

పందెంబు

వీటితోనె వోడుగెల్పులు వినవె

వో మామ:

అడుగు దర్లక వొడ్డు”మనెను

పోచయ్య

అల్లుడు మాటలకు అప్పుడు
ముమ్మయ్య
వొప్పుగా పోచయ్యతో వానర
ఇట్లనియె:
“అక్క కుమారుడవు అడితివిగాక
తక్కిన వాడైతే తలవంచ గలన ?
వక్కపందెము నీవు వొప్పితివి
యిప్పుడు
రెండో పందెము లేదనరాదు
మూడో పందెమున కంటు మొరసి
అడితేను”
ముమ్మయ్య మాటలకు మరిశెప్పె
పోచయ్య;

“మామరో వో మామ: సిరిబాల
ముమ్మయ్య:
నీ మెడను వుండేటి పచ్చల కంఠ
మాల
లక్షలకు దీరినది పచ్చల కంఠమాల
వనమాల కంఠమాల వక్కసరిచేసి
భూనాథ! బొంగరాలు పూని
అడుదము”

అని యిట్ల పోచయ్య అడిగిసందులకు
అనిన అల్లుని జూచి ఆ గుడై బలికె;

ముమ్మయ్య తన పచ్చల కంఠమాల విలువను చెప్పుట

కడువేగ కోపాన్ని కన్నుల
దొరయంగ
బడబాగ్గిరితిని పలికె ముమ్మయ్య;
“కట కటా! నక్షత్రాల
కంఠమాలకును
కొయ్యపూసలు సాటి కోరితివి నీవు
వొయ్యన నిట్లాడ వాకెట్లు దోచె
చెల్లెలు కొడుకువు కాంగ చెప్పితివి
గాక
చెల్లున యిటువంటి చిన్నమాటలును;
రావణ బ్రహ్మను రణములో బట్టి
కావరం బణచిన యీ కంఠసరిమాల
తాటకిని మర్దించి ధనుస్సును విరిచిన

మనమైన పక్షాల యీ కంఠసరియు
ధనకోటి స్తానంబు తగనాడి తెచ్చి
వనరంగ రత్నాల వజ్ర
కంఠమాలకును
వద్రంగి చేసిన పసమాలపేరు
దుడ్డుచేయని దెట్లు తోచె పోచయ్య
అమ్మ వున్న ధనకొండ అంగళ్ళవెంట
అమ్ముదురు కాసుకొకటి ఆ
తులసిపేర్లు
కుబేరు చింతవద్ద కొండ వాగులను
సైలెస్సగా బెరిగి చాల వున్నావి
కూలి వాండ్లుబోయి కోసి రంపాల
వెలబెట్టి అమ్ముదురు రాగికాసులకు

వాసికెక్కినయట్టి వజ్రాల
సొమ్ములకు
దాసరిపూసలు సరిశాయ తగునె?
గండ్రతనంబులు గ్రక్కున మాని
వుండుమా పోచయ్య!
వుండుమచ్చోట”

బాలుడు ముమ్మయ్య ఆడు వాక్య
ములు
కల్లందుల పోచయ్యకు కత్తులె నాటె
ఘనమైన యీటెలు నాటినట్టాయె
గురిజెసి బల్లాల గుమ్మినట్టాయె
ధారుణి మిన్నును తారసిలినట్టాయె
సమర నిశ్శంకుండు సరగ నిట్టనియె:

పోచయ్య తన తులసి వనమాల మహిమను పొగడుట

“తోచని మాటాడెదవు
దొరనంట నీవు
యాచకులు పెట్టుదురు యిటువంటి
సొమ్ము
లెక్కదీరిన సొమ్ము నీవు పెట్టలేవు
లెక్కదీరని సొమ్ము నే పెట్టిచాను
మేనమామవు గనుక మించి వకమాట
అడితివి గనుకను అవును కాదనక
తడవు బట్టిన ముమ్మయ్య! తాళితి
గాక

సాక్షాది దేవుండు సకల జీవుండు
వంచనము లేనట్టి యీ వనమాతపేరు
ముగ్గురు త్రైమూర్తులకు మూల
స్తంభమైన

జగమెల్ల రక్షించు చెన్నుని వనమాల
పుట్టింప గిట్టింప భువనంబు లెరుగ
యిట్టి వనమాలకు యీ డేడగలదు:
యేనూరుకోట్ల భూమండలం బెల్ల
యనభై నాల్గు లక్షల జీవులనెల్ల

కాపాడు వనమాల కడతేర్చునెపుడు
శాపము తోపము శాంతగుణములును
వోపికతో రక్షించు యీ వనమాల
పేరు
దాపులు మాపులు నీ ధాన్యవస్తువులు
కృపతోను వనమాల గురుమోక్ష
మిచ్చు
వనమాల కొంచనము వున్నదా మామ?
కానక ఆడుచుంటివి ఘనుడ
ముమ్మయ్య!
నీసొమ్ము మహిమీద నిక్షేపముచేస్తే
పాపాణమై యుండు బాల ముమ్మయ్య!
వో మామ ముమ్మయ్య! వకవార్త
వినుము

సామెత జెప్పేను జగమెల్ల ఎగుగ
మీ తాతలు యేడుతరాల వారు
ఆయిదుగురు మీతండ్రులు పోట్లుబడి
హతముగా జెల్లిరి

వారికి మోక్షముగల్గె ఈ వనమాల కలిగిన తావు కలుగ తెలిపెను మామ
 నుండి నీ బలువై న కంఠమాల భరియించిన
 ఏడుతరాల వారికి ఇహపరముల తావు
 త్రోవ చెప్పుమా ముమ్మన్న! సరిపోను తనకు

వలురాజునకు తులసితీర్థము పోయుట

తమవారినుండి మీ తాత తండ్రులకు	వక్షమున పోట్టునాటి వరిగె మీ తాత
అమర పురికి త్రోవ అలనాడు కలిగె	అచ్చోట మా తాత తరిముత జోయ
బొంకు గాదామాట బొల్లావు	దుండగాను
పాదమాన	మీ తాతకు తులసితీర్థంబు యిస్తేను
వావిళ్ళ గుట్టల వంగల బయట	యిహపరములకు త్రోవగలిగె
కాపుల కరణాల వెనక వేసుకొని	పిబుధనాథుడు మెచ్చె
కలభూత గంగురాజుమీద కదిసి	సురలోక పుణ్యము చూడలిగేసు
యుద్ధంబు	అచ్చోట నా వనమాల వశీకరము
చేసెను ఘనుడు మీతాత వలురాజు	ఆయ
కాలము కురుదలించ గంగదయ	నీ కంఠమాల యేమి వశీకరము
తప్పె	మామ?
పురుస్తలాలు 8 మీతాతకు గాయాలు	
నాటి	

సింహాద్రి రాజునకు- తులసితీర్థము పోయుట

ఇంకను వకమాట వినవె ముమ్మయ్య	యిడిబడి యుద్ధము చేసి (వీరుడై
శ్రీ కూర్మము మీద మీ పెదతండ్రి	చెరిగి)
సింహాద్రిరాజు	గట్టిగ యెదురొమ్మన గాయాలునాటి
శ్రీ వైష్ణవుల కొరకు సింధుభక్తాని	సింధుభక్తాని రాజుల శిరసులు నరికి
రాజులమీద	

చంద్రాయుధములు నాటి చెట్ల

మీ తండ్రికి తులశీచీర్మములు పోసెనో

మీ చంద్రి

మామ!

ఆచోట మా భూనాథ శంకరుండు

పుండగాను

పెద్దిరాజునకు తులసితీర్థము పోయుట

మావి మీద మీ తండ్రి పెద్దిరాజు

మూరాచ పగలకు మరిదండు కదిలి

యేదేడు కుంభిష్టయేక తెగటార్చి

కడ కుంభిణి మీద కదసి పోరాడి

బహువాక్తి పోట్లు పెద్దిరాజుకు

జ్ఞాంతికై తొలుపులాయ

యిమ్ముగా రొమ్మునయీటెలు నాటి

ಲಕ್ಷ ವೈಯ್ಯ ಜಾಂಬುಲ ರಾಜುಲ

సంహరించి

వన్నెగల పలుగురాళ్ళ వరిగె మీ

చం.డి

ఆర్థపెంట రణమునందు అర్థిమాను

వర్తమా

హతముగా చెత్తెను మీ తండ్రి

ಪ್ರದೀರ್ಶು

అచ్చోట మా తాత దామసాని

పోతినేడు

దామసాని పోతినేడు దండ్రిగల

శూరు డుండగాను

తులశీత్రిమలు యిచ్చెను మీ

శం. దీ. గ్ర.

అచోపి నా వనమాల పశికరమాయె

నీ కంఠమాల యేమి వశికరము

మామ?

యరనూక రాజునకు తులసితీర్థము పోయుట

యరుకుని పగలకు యరనూక రాజు

యేనుగనాథు కొండకు యేతెంచి

ಚೌಯ

య.ర భూపతితోను యెదిరించి పోరి

యెదురొమ్మ గాయలు యేకముగ

॥३॥

యేనుగుకొండ తావాయెను యత

నూక రాజుకు

ఆచోట పులిమద్దుల రాఘవుండు

పుణ్యదుండంగ

తులశీప్రీతము యిచ్చె మీ తండ్రీకి

ఆచోట నా వనమాల వశికరము

అయె

నీ కంఠమాల యేమి వశికరము

మామ?

నలనూక రాజునకు తులసి తీర్థము పోయుట

నున్న బెజవాడను మీతల్లిడి వల

నూకరాజు

నడికల్లున చెల్లె మీ తండ్రి నలనూక

రాజు

కంచుకు కాలు దువ్వి కదసి పోరాడి

నంది కేశవరాజు చేతి నరుకులు

తగిలి

ఆచోట మావద్ద సూరినేడు వుండంగ

తులశితీర్థము యిచ్చె మీ తండ్రికి

పోలురాజునకు తులసితీర్థము పోయుట

ఆవుల పోలురాజు అతి విక్రమశాలి

శ్రీరంగనాథుని చిత్తమున సేవించి

సీమ భూములకు మల్లిరాగాను

చెరుకూరికి పడమర చిలకల ముత్రి

చిలకల ముత్రి దగ్గర ఆవుల మంద

వుండంగ

జంగాలు వచ్చి మీ తండ్రి మరుగున

జొచ్చిరి

మరుగున జొచ్చిన జంగాలు ముత్రి

బట్టియ్యక

శ్రీకై లమునకు బంపెను మీ ఆయ్య

పోలురాజు

జంగాల కొరకు మంచువంటి

బోయదండు

మంచు వంటి బోయదండు మంద

ఘడికి నడిచె

మంద మీడికి వచ్చిన బాణములు

ముత్రిమీదప డెను

వృక్షము తిరుగు వోకర వీర క్షేత్ర

మాయె

కాయలు రాలినట్లు కంపటిలు రాలిరి

అకులు రాలినట్లు యాదవులు చెల్లిరి

ముత్రి క్రింద రక్తము మడుగులు

గట్టెను

అప్పుడు పల్లికొండ రఘుపతికి

ముప్పైమూడు కోట్లు ముప్పైర్లు నాటి

అరవయ్యారు గాయములు అతి

భీకర మాయె

పట్టలేను ప్రాణంబు నిలుపలేను

బొంది

గంటలో కైలాసము అంపవే మామ!

అని యిట్లు అడిగినందులకు అప్పుడు
పోలురాజు

విభూతి మంత్రించి పల్లికొండ
గాయాల వైచెను

పల్లికొండ గాయాలు సోణలాయె
నక్కడ

అక్కడ పోలు రాజుకు అతి భార
మాయె

నౌసలు పోట్లు చాకి మీ తండ్రి
వారిగి వుండగాను

మా తండ్రి తులశీతీర్థము యిచ్చె
మీ తండ్రికి

అచ్చట నా వనమాల వశికర
మాయె

నీ వనమాల యేమి వశికర మాయె
మామ?

కల్లందుల పోలినేనికి తులసితీర్థము పోయుట

యికనొక మాట వినవె వో మామ!
కల్లందుల పోలినేడు రాళ్ళదిద్ది
భైరవుని కురువ దగ్గర

జాల ధీరుల జంపి శానల నరికి
గట్టిగా యెదురొమ్ము గాయాలు నాటి
చిత్త వొత్తుగా నరుకులు
తగిలిననాడు

అప్పుడు మా తల్లి చిట్టినూక
గుండానికి

సాగుమానము కావలెనని
సయ్యన లేచి

పయనమై అప్పుడు పరుగున రాగ
యేడు నెలలు బాంనై వుంటిని నేను
వల్లపుల కాంతలు తిరుమఃదుల
కాంతలు

శ్రీఘముగ వచ్చిరి చిట్టినూక కడకు
చిట్టినూక కొల్లు సిరిదామర కొల్లు
పొచయ్యను పెంచుకొనేము అని

వచ్చిరి
అప్పుడు అగుమంచి అతి
త్వరగ వచ్చె
వచ్చిన అగుమంచి చేతికి వయ్యన

చిట్టినూక
అందముగ నిమ్మపండు

అగ్నిదేమునికి యిచ్చిన చందాన
యిచ్చెను అగుమంచి చేతికి

వయ్యన చిట్టినూక
మండలాపతి తోడ మడిసె
గుండమున

యర్రగడ్డపాడులో బాలరాజులకు తులసి తీర్థము ఆవశ్యక మనుట

యిక నొకమాట ముమ్మయ్య	ముద మొప్పగా తులశి తీర్థము
యర్రగడ్డపాటికి	ముందుతీయవలెను
బాలరాజు లందరు పైనమై	వల్లవులకు తిరుమందులకు
పోయినారు	వై కుంతము లేదు
కాలము వారికి నిండి గాయాలు	వుల్లసము లాడగ మామ
పడితేను	వుచితంబుగాదు
యిల యల్ల వెరుగంగ యుద్ధములు*	పందెము సరిపోతె పరగంగ నివుడు
చేసి	సందేహము పడక జాలెలు
బాలాయముగ బ్రహ్మవాత	చుట్టు మామ;
చెరిగితేను	పొసగంగ సరిపోను బొంగరాలాట"
యెదురొమ్ము గాయములు	
యీవలెవల వెడలితేను	

బాలురు పందెపు బొంగరము లాడుట

అనిన అల్లునిజూచి అతి సంతసించి	బిరబిర శికాళాలు* బిగువారజుట్టిరి
పచ్చల కంఠమాల పరగ వనమాల	ఆటలకు బొంగరాలు ఆడంగ సాగిరి
సరిపందెము చేసి జాలెలు చుట్టిరి	ముందుగా పన్ని వొడ్డి ముమ్మయ్య
పరగంగ నప్పుడు పలికె ముమ్మయ్య	వై చె
"ఆవులు ధనములు అక్కప్పకు	వెనక బిన్నివొడ్డి వెసె పోచయ్య
మేము	పుచ్చుకొనె బొంగరము పుడమెగళి
బావింప సరిసొమ్ము పాలిచ్చినాము	ముమ్మయ్య
వనరంగ వాటికి వప్పును పందెము	వెచ్చుగా కుంభిణి వొడ్డి వేళ నావేళ
వనమాల కంఠమాలకు	వోడు గెల్పులు లేక వక విడత
వప్పె పందెంబు"	నాడిరి

*విద్ధములు-యుద్ధములు లి. 'శిఖికానెలు' (—తలపాగలు) కావచ్చును

వడివడిగ నాడంగ వచ్చె కోపంబు	అబ్బరంబుగ ప్రజలు అందంద
తగవేట్క బొంగరాలు జాలెలు	జూడ
జుట్టిరి	మబ్బు పొడుగున వెగళి మాయ
యగళి కావున నార్చి యాదవ	బొంగరం
కులపతి	సభవారికి కానరాకుండ రురిన
యవ్వరు జూచిన యరుగరాకుండ	వెగసె
రివ్వన బొంగరం నిలచి తానేశ	

ముమ్మయ్య వేసిన బొంగరము కోమటి అచ్చమ్మ కాలిలో దిగబడగా ఆమె మూర్ఛిల్లుట

వెగసిన బొంగరం యవ్వరు	అదరిపాటున బొంగరము అతివకాలు
యరుగకుండ	నాదె
దిగదిగ బొంగరం తురుతున వచ్చి	దద్దటిలి యా కాంత తబ్బిబ్బులాయె
అంత సభవారిలో ఆశ్చర్యముగాను	కత్తివలె బొంగరం గాడి పదనాట
అంత్యకాలము వారికి ఆయ్యేటి	నెత్తి నీళ్ళకడవ నెలత తానపుడు
తుదకు	భుజమున బద్దెను పూబోణి యపుడు
బాట దప్పి అడవిలో పడ్డ	ముత్యాల మల్లిసెట్టి ముద్దుకుమారై
చందమున	వుత్తమ పతివ్రత వారిగె ధరమీద
చేటుకు బొంగరం చేడె కాలు నాదె	వజ్రాల మల్లిసెట్టి వాసిగల కోడలు
గరిన మీగాలు గాడి యా	సజ్జనోత్తములు సొమ్మసిలిబోయె,
బొంగరము	ఆ కాంత మూర్ఛిల్లి అందరు జూచి
అరికాలు గద్దెను అవనిపై నొరిగె	కోక పై గప్పిరి కూడి రిడుగడల

ముమ్మయ్య అచ్చమ్మకు ఉపచారములు చేయుట

అప్పుడు ముమ్మయ్య హఠాఠ	కర్పూరం దెప్పించి కర్ణముల
యనుచు	పూరించి

కారున బట్టించి కడ నొవ్వుకుండ
పెరికె బొంగరము పిరికి వారకుండ
గ్రక్కున దీయించి క్రమ్మర నతడు
పుక్కిట తాఁజూలము పొత్తిగా వైచి
పట్టచీర దెప్పించి పట్టలు చేసి

గట్టిగా గాయము కట్టించె నపుడు
గాయము గట్టినపుడే యా కాంత
తా వేగ
దేహము వనట మాని తెప్పరిలి చూచి

అచ్చమ్మ ముమ్మయ్యను దూరుట

అదలుచు ఆ కాంత అసురుసురు

మనుచు

ఝడిసి తోచినయట్లు తా దూరసాగె

“అయ్యయ్యో! ముమ్మయ్యో!

శ్రీహత్య గట్టుకుంటివి

వయ్యన జనులెల్ల వోర్వలేని

మాటలు

అడికెలకు లోనై తి అన్న ముమ్మన్న!

తోడబుట్టుకలని తా జూడ వస్తినీ

నేరము నావల్ల నిందమోపేరు

కూర్మితో పెద్దసెట్టి కూతురను నేను

కోటికి పడగెత్తెనవారి కోడలను నేను

తనసాటి వారితో తలవంపుగాను

చేస్తిత బాలలార! చెల్లంబో మీదు

చేకొన రత్నవారు, జనుల నోరు

మయ్య

మూకుడు గద్దటే ముమ్మయ్య

వినుమ,

పక్షపాతము చేసి పాపము

కట్టుకుంటిరి

ముమ్మయ్య! ముట్టిల్లు మరిచేరనిచ్చేర?

కటకటా హెచ్చుగా కన్నుల

వుదకాలు

పొటపొట కురియంగ పూబోజి తాను

బడలిక బోలుచు పాప మెరుగకాను

మూడు ప్రాణాలు గొంటివి

ముమ్మన్న నీవు

బలిమి గలిగితే నీవు బ్రతుకవలె

గాని

నెలమితో వినయంబు నేడెరుగవైతివి

అయిశ్వర్యము చాత ఆత్య

గట్టుకుంటిరి

అందలాలు పల్లకిలు అణిగేది

యెరుగరా?

హెచ్చుగా మీయన్నల కొచ్చిన

త్రోవలు మీకు యన్నడు వచ్చినీ?

తన వుసురు మీకు యన్నడు

తగిలినీ?”

అని కోమటివారి అచ్చమ్మ

కోపించి పలికె.

ఆ మాటలు బాలలకు అలుగులై నాటె

భామాడు మాటలు బాలలకు బాకులై
నాటె
సిరిబాల ముమ్మయ్య చిన్న పోచయ్య
గురిచేసి బల్లెలు గుమ్మినట్లాయ
కల్లందుల పోచయ్యకు కడు
వేగమునను

కల్లిలో పగవారు కుమ్మినట్లాయ
వల్లవుల ముమ్మయ్యకు వజ్రాలు నాటి
బల్లెలు ప్రక్కల పరిమినట్లాయ
బాలలు కోమటి భామను జూచి

ముమ్మయ్య తన అన్నల వార్తలు చెప్పుమని అచ్చమ్మను కోరుట

చాత చక్కని యింటః సఖియ
మెరుగుల దొంతి!
మరుని పట్టపుదంతి! మత్తెపూజంతి!
మరువంపు పూబొమ్మ మగువ
పు తడిబొమ్మ!
అమిత నవ్వుల కొమ్మః
యలనాగవమ్మ
అలివేణి యరణప్ప అగుమంచి
మారు
పైడివారి తల్లి మా పాపన్న మారు
దయగలిగి యీ మాట దైవగతి
వినుమ
యివ్వుడు ఆడిన మాటలు
యేర్పాటుగాను
దయగల్గి చెప్పవే వో కొమ్మః చెల్లెలు
మారు
మొనసి కోమటి మాటకు మోసంబు
లేదు
కనకాంబరములు కట్నాలు సొమ్ములు

ధనకొండ నున్నాళ్ళు తోబుట్టుకవని
సారెలు నడిపోము సైదోడః నీకు
నేరము లేకుండ నేడు వో యక్క!
వనరుగ మీవారికి వప్పజెప్పేము
ప్రాణముగల పర్యంతము దనుక
పోడిమిగ పుట్టింటికి పోకుండ నీకు
సంతతముగా నీకు సారెలు నడిపేము
నాతి నీ వాడినవి నవ్వుల మాటలు
గావు
బొంగరము నాడబట్టి పుట్టుపూర్వారు
ముందర వచ్చేటి మోసంబు తెలసి
ఆడితి వో యక్కః నీవాడిన మాటలు
కొమరప్ప సిరిదేవి కొల్సులోపలను
ఆ మాటలు వారితో అనతియవలెను
నలిచాక్షి చెప్పవే నాతోను నీవు
యలనాగ నీప్రాణము యటువంటి
దమ్మః
అమరంగ జెప్పవే అక్కరో నీవు."
అనిన ముమ్మయ్యతో ఆ కాంత బలికె;

“మేటిని కుమ్మరి మేటి జేసిన కడవ
కాదనక వినుమ నాగర్భమందొక్క

ప్రాణి
నాదొక్క ప్రాణి నా యన్న లార!
మూడు ప్రాణాలు కొంటిరి ముమ్మన్న
వినుమ”

“అక్క నీమాటలు అనుకూలవమ్మ

చక్కగా మా యశుజులు చనిన
యా వార్త

చక్కగ చెప్పవే సఖియరో నీవు
ధనముకొండ రాజులు తల్లిన వార్త
దాచక చెప్పవే సైదోడ: నీవు

కొసరక యా వార్త గొల్లిన

జెప్పుమి”

అన్నల వార్తలు సిరిదేవికి తెలియునని అచ్చమ్మ చెప్పుట

బాలల మాటలకు పణతి యిట్లనియె;

“కలియుగమున ధనముకొండ

కడువేట్కతోను

యేలిన వార్తలు యెరుగుదుముగాని

ముప్పైనేల కోటలు మూడుదుర్గాలు

యిప్పుడు స్థిరమై యేలింది

యెరుగుదుముగాని

యలమంచి పంపాది యిడిచి

యెలుపలకొచ్చి

పాలించి ధనముకొండ పట్టణము

లేలింది

యిటువంటి వార్తలు తా నెరుగుగాని

కంతసరి బాలలార: కడమ వార్త

నెరుగ

ముమ్మయ్య బొంగరము ములికి

వాదినందులకు

దిమ్ము బట్టి మిమ్ము తిట్టితిని గాక

మీ అన్నలు పోయిన వార్త మీ అమ్మ

సిరిదేవి నడుగు

మీ మేనత్త కొమరగిరిని మీ

రడ్డుగుడు పోయి

అమరంగ జెప్పిని అన్నలార! మీకు

క్రమమున వున్నట్లై తన్నిపల్లి జెప్పిని

అన్నల చెల్లెలు అగుమంచి నడుగుడి

వున్నట్లు జెప్పిని మీకు వుచితంబు గాను

కోపము మాటలు గురిళాయ రాదు

ఆపద మాటలవి నిజము గావు

పరవారి మాటలు పాటింపరాదు

పోరోరి బాలులార: పోరాదు నొప్పి

యెడపక పురిలోకి నే నెటువలె పోదు;

కడువేగ బంపరోయి కంతమాల

బాలలార!”

బాలురు అచ్చమ్మను ఆమె అత్తవారింట దించుట

యింపైన మాటలు వెలది*జెప్పినను
కంపటిలెక్కేటి కనకదండ పాలకి
జెట్టిబోయిన మల్లును శలవడిగి

యప్పుడు

ఆట్టి పాలకి దెప్పించి ఆ పాలకిలోన
అతివను గూర్చుండనుంచి

అతివేగమునను

పరగ బెస్తల చాత బట్టించుకోని
సురిటిలు విసరంగ శూరులైన బాలలు

తల్లి వారొచ్చిరి ధనముకొండలోకి
పెద్దలైన కోమటిపెద్దల బిలిపించి
వద్దికతో బాలలు వడండ్డజెప్పిరి

యిద్దరికి తళిరీబులు యిచ్చిరి వేగ
"కద్దు వక నేరంబు కాయుడు మీరు
చేదప్పి బొంగరము చేరుదెగి వచ్చి
అతివకాలు నాచెనని అనుమాన

పడక

అనుమానపడవద్దు అయ్యలార! మీరు
నేరము తనవల్ల నిందకు మీరు
వరునతో పెనుకొండ పురహారులు

మీరు

మరివేగ నేరములు మన్నించు"

మనిన

ప్రియముగ వొప్పించ పెద్దలిట్లనిరి:

"అయ్యలార! యంతటి వారలకైన

అటల తమిని

వాతప్పు చేతప్పు వచ్చును వినుడి

యిది యంత పని మీరు వేంచేయు"

మనిన

అత్తవారింటికి అతివెను వప్పగించి

అతివేగమున బాలలు తమ అమ్మ

సముఖమైరి

సిరిదేవి కొలువు దీరుట

కూటాల నడుమను కురువేళ్ళ

చవికెలో

పాటించి సిరిదేవి భామలు దాము

పొలితి తా రత్నాలప్రోలు బోయించి

తెలివైన శీతాశ దిబ్బెంబు నిలిపి

కొమర బంగారపు కుప్ప బోయించి

కొమరక్క సిరిదేవి కొల్లు

గూర్చుండి

వియ్యాలు సిరిదేవి యిరుగడల

నుండిరి

జైట వాకిట సందుముల యరణపు

* 'యలది' అని జానవదుల ఉచ్చారణ

అగుమంచి మొవలైన అరుధాంగ
లక్షుములు

సఖి పుల యాదవశ్రీలు సముఖాన
నుండిరి

బాలురు అన్నల వార్తలు చెప్పుమని సిరిదేవిని నిర్బంధించుట

పరుగున వచ్చిన బాలలు పొట్టేళ్ళ
దిగిరి

విన్నపము జేసేము వినరమ్మమీరు
బొంగరములు మీ చాత పుచ్చుకొని
మేము

దరవాణ లటు జొచ్చి తల్లి సముఖాన
నిలచిరి

ఆంగనామణులు! మేము ఆడంగ

సిరిదేవి కొమరక్కకు శీఘ్రమే
మొక్కిరి

బోతిమి

కొమరజ్జు సిరిదేవి గొబ్బున దీవించి
గుప్పున బాలలను కూర్చుండ
మనెను

పాటించి బొంగరాలు పట్టి ఆడంగ
వేటుదప్పి బొంగరము వెలదికాలు
నాదె

నిబ్బరముగ బాలలు నిలచి యిట్లనిరి
“కొమరక్క వో యక్క! కృప
సంధులనూక!

నాదిన కోపాన నాతి యిట్లనియె

‘మీ అన్నల కొచ్చిన త్రోవ
మీకెన్నడొచ్చిని?’

వో యమ్మ! యిట్లని వుల్లాసమాడె

సామజగంధులార! శ్రీకాంతలార!
బామినీమణులార! వో పణతులార!
వొప్పైన పల్లవుల వో వెలడులార!
మచ్చికతో వదిన మరదండ్లు మీరు
అలర వేకువచుక్క అక్కకొమరక్క
అలరంగ భూదేవి అమ్మ సిరిదేవి!

ఆ వార్త జెపుమంటె ఆమెళ్ళిపోయె
నీవెంత లేదనక మేము అడిగిన మాట
అన్న పోయినవార్త ఆన తీయవమ్మ
కన్నతల్లివి నీవు కల్లలాడవని మేము
అడుగంగ వచ్చినాము అమ్మ సిరిదేవి
కడువేగ జెప్పవే వో కన్నతల్లి!”

పన్నుగా వినరమ్మ పరాకు శాయక

సిరిదేవి బాలురను మభ్యపెట్టు జూచుట

మొమ్మయ్య పోవయ్య ముచ్చట్లువిని అమ్మయు కొమరగిరి అప్ప యిట్లనిరి:

“వివేక మెరుగని వో వెర్రి.
బాలులారా!

యవరెందు బోయిరేమి? యేమిటికి
మీకు?

ఆ వార్తలు మీకేల? ఆటల తమిని
భూవల్లభులు రాజులు పూజితులై
వుండంగ

యేమి యాటలాడేరు యిద్దరు మీరు
శ్రీమంతులై నట్టి చిన్న బాలులారా!
బొంగరాలాటలని పుట్టిన వార్తలేగాని
సంగతిగా మీ యాటల తా

చూడవలెను
తనయుల ఆటలు తల్లి చూచి మెచ్చి
తేను

ఘన వేగ శౌర్యంబు కానవచ్చిని
ఆడుడు బొంగరాలు అన్న తారా!
మీరు”

అని యిట్లు సిరిదేవి ఆడుమాటలకు
క్రమమెరిగి బాలలు కిలకల నవ్వి:
“యేమి మాటలాడేవు యెరుగని
దాని వలెను

వాటముగ అన్నల వార్తలు జెప్పితే
యెరిగి వుండేము తల్లి యాల
దాచేవు?

గురుతుగా చెప్పవే కృప నందుల
నూక!”

“యరువక¹⁰ ధనముకొండ యాదవు
లేలుచున్నారు

పరిణాన వున్న బాలలారా! మీరు
విష*వాకులు గోరేరు యెర్రి

బాలలార
యెక్క డెక్కడి వారు హెచ్చరిక
తోను

గ్రక్కున వేటలాడ కదలి పోయి
నారు
దేవస్థలాలు కొందరు త్రిపురాంతముల
కొందరు

భావజ గురుడైన పల్లెకొండ రఘుపతి
మారకాపురి చన్నరాయునికి మహా
సంభ్రమము గాను

శావలు చేయించ పోయినాడు
శనిచారము నాడు
పరగంగ యాదవుల పట్టభద్రుండు
పర్వతపు మలల వెంట పండి

వేటలకు
పుర్యోశ్యుండు తిరిగి వచ్చి
యిరుగుల సాని

కుర్వ వద్ద నాటక సాల లాడించు
చున్నాడు
మాటవాసి కలిగిన మన్నెనింహంబు

మడియరో భట్టావుల మనుడు
వల్లభుండు

త్రిపురాంతక దేవుని తీర్థంబుతోను
కృపతోన జంగమార్చన చేయించి
కల్లూరి భామన్నకు గరుడశావ
చేయించి

వల్లవ కులజుండు వచ్చుచున్నాడు
తైత్తిలోక్య మాధవుడు ధన్యుడై తన్న
కై జీతపు దొరలు కలిగిన బాంధవులు
వెలికొండ సొల్పున వేటలాడ బోయి
నారు

బలుపైన మృగముల పండుల
యేనుగుల

గొలుసుల బట్టించు కొచ్చు చున్నారు
అని వాలాయముగ జాబులు వ్రాసి
అంపించినారు

కొమరమ్మ పుత్రమరాజు కొందరు
దొరలు

అమరంగ వూరిమెట్ల హరికి వేవేగ
తేరు తిరునాళ్ళ చేయించ పోయినారు
వూరిమెట్ల చన్నరాయునికి పుత్రు
రాజు

పేరిట వాడని పెండ్లిచేయించి
వస్త్రావున్నామని జాబులు వ్రాయించి
అంపించినారు

సుస్తిరముగ ధనకొండ సోమవంశ
మంత

వరుసతో నేట రేపట వచ్చేరు
బాలులార!
తిరుమందుల వల్లవులు తేజమై
వున్నారు

చల్లావారి బొల్లియావు చట్టివారి
యర్రయ్య
పెయ్యల యరణన్న పద్మరాఘవుడు
వైనాన బీరన్న వారి గోసంగులు
బసవన్నయెద్దులు బలువైన ఆవులు
పశువుల దక్షణాదిన పరిణాన

మేపుక గుడి

పాలేరు దాటితిమని పట్టభద్రుండు
అటు వార్తలన్ని వ్రాసి కాటమరాజు.
తనపేరట కమ్మల అంపించినాడు
వాటముగ కాలారి వచ్చెను మొన్న
వస్తువులు యక్కడెక్కడ నుండి
వచ్చేది యరుగరా?

వస్తువులు ధనకొండకు రాగ
చూడరా?

బాలలార! అంతేసి పసులేమి రావు
జాలెలు జుట్టిరి సముఖాన మీరు
ఆడుడు బొంగరాలు అన్నలార!
'యిప్పుడు'

తమ్ము దీవించి పాలేటికి పంపుమని బాలురు సిరిదేవికి
ఆనలు పెట్టుట

అమ్మాను సిరిదేవి ఆనతిచ్చినను కడువేగ ముష్టయ్య కల్లందుల పోచయ్య

అమరంగ వకమాట అడిరపుడూను;
 "తల్లిరో! యీ మాట దాచితివి నీవు
 కల్లలాడితివి నీవు వో కన్నతల్లి!
 అందరికి అన్నిపనులు అమ్మరో నీవు
 వందనపు మాటలు వో తల్లి సిరిదేవి;
 నీలాటి రేవుల నీళ్ళకడవల వారు
 వాలాయముగ ధనకొండ వారు
 పీరనక

వాలాయముగ పోయిన వార్తలైన
 వింటిమి

అన్న మందనుండి అతివేగమునను
 కాలారి మాయన్న కమ్మలు దెస్తేను
 కమ్మలు చదివించి తల్లి కడు
 మూర్చబోయె

సొమ్మసిల బోతె చూచె అగుమంచి
 భ్రమ నీకు తెలియదటె తల్లి సిరిదేవి!
 యేమన్న వార్తలు మేము
 యెరుగమటె తల్లి?

వో యమ్మ తల్లి! అన్నల వార్త
 లన్నియును
 అతి వేడ్కతో మిమ్ము అడిగితిమి
 గాక

దేవాధిదేవుండు తొల్లి జీవములు
 గట్టి

భావింప రథములు పంపిరి వేగ
 జాగాజాగాల సంభ్రమ మాయెనని
 అగతి వ్రాయించి పంపినారే తల్లి!
 బ్రహ్మ త్రైమూర్తులు బాటలు
 నరికించి

శ్రీ కూర్మము కల్యాణము జాబులు
 యేనుగనాథు కొండకు పంపినారు
 బెజవాడ వద్దను పర్తులు పెట్టి
 కాపురము చెరుకూరికి కదలివచ్చిన
 వార్తలు
 జాబులు వస్తేను చదివించుకొంటిమి
 యీ భూమి రాజ్యము యిన్నాళ్లదాక
 యేలితిమి

బాలు యెల్లెను తల్లి సరసంబుగాదు
 అలసించరాదు అంపవే తల్లి!

అంత్యము వచ్చింది అంత
 నీ వెరుగవ?
 చింతింప పనిలేదు శివుని దూషింప
 రాదు

శమ తోరము కట్టి దీవించి మమ్ము
 అమరంగ పాలేటికి అంపవే తల్లి;
 పంపితివై న నీకు ప్రగ్న
 దక్కునమ్మ

అంపకుంటివై న అపకీర్తి నీది
 బసవన్న పాదమాన పంపకుంటివై న
 యశగంగ త్రైమూర్తులు యెదురు
 చూచేరు

అన్నల పాదమాన అంపకుంటివై న"
 మన్నీని తమ్ముని మాటలు విని
 కర్పూర గంధులు కడు చిన్నపోయి
 వప్పుగా వకమాట వనరంగ బలికిరి:

ఆయుధములు చూపి సిరిదేవి బాలురను భయపెట్టు జూచుట

<p>“యటునలె జెప్పిన యరుగరు బాలలు మాటలతో నిలుపలేము మనసులు యరుగుదాని</p> <p>ధీరత యిద్దరి దిట్టతనము చూతాము సురియలు తెమ్మని సిరిదేవి బత్తికై సురియలు జూడక కాని స్రుక్కరు బాలలు</p> <p>అలుగులు చూడక కాని అణగరు బాలలు</p> <p>బాలలు భయపడి కాని పైనాలు మానరు”</p> <p>అట కలిపోలు బోసి ఆయుధాలు దెప్పించి</p>	<p>పటుతరముగ నిలిపిరి పరుజులు కిందుగాను</p> <p>ఆయుధాలు చూచి బాలలు హాగ్రులై నిలచిరి</p> <p>భైరవుని రీతిగ ఆర్పాటంబు చేసి సురియలు చూచుచు బాలలు శూరులై నిలచిరి</p> <p>వెరువక బాలలు వీరభద్రుని రీతి పెడబొబ్బ లార్చిరి పృథివి గంపింప</p> <p>బడబాగ్ని రీతిని పలికి యిట్లనిరి:</p>
---	---

అలుగులు పోలు చూచి బాలురు వీరాలాపము లాడుట

<p>“అమ్మరో సిరిదేవి! ఆయుధాలు దెచ్చి నిమ్మళాన నీవు నిలిపిచావె తల్లి నవ్వులకు నిలిపితి నాతల్లి: నీవు ఆ వార్తలకు చెప్పక అడుగు తర్లనీయము</p> <p>కన్న మందెమేళమున కానీవుగాక యన్నంగ లోకాన యెదురెవ్వరు తమకు</p>	<p>నారసములై తేను నదురడే తల్లి: చేరి పగతుల నుగ్గు సేయఁచుటె తల్లి: సురియలు చూపి మమ్ము స్రుక్కనాడ వస్త్రీవా?</p> <p>కరీన రొమ్మున కాటించు కుందుము అలుగుల జూపి మమ్ము అదిలించ వస్త్రీవా?</p>
---	--

తొలగక మొనలపై దూకుదుమా

తల్లి?

వుల్లసములాడకే తల్లి వుచితంబు గాదు
కల్లరి రిపులను గండించగలము
చేడెలాడిన మాటలు చెవుల

విన్ననుండి

కడుపులో బాణాలు కళపెళ మనెను
తిరుగుచున్నవి మీకు తెలియదుగాక
ఘారికారాడిన వార్తలు వింటేను
ఆప్పటినుండి తమకు అలుగులు నాడి
గుప్పున గుండెలు గ్రుచ్చినట్లాయె
అడవారాడిన ఆడికెలకు తల్లి!
దండిగ శరీరములు తాకినట్లాయె
యీ ఆయుధములు జూచి

యిట్లు బెదిరితేను

ఆలములో వైరుల హతము సేతుమె

తల్లి!

యడపక వార్తలు యిట్లు ఆడితివి?
గడినుండి పెద్దిరాజు కమ్మలంపించెను
యన్నాళ్ళ పట్నమేల యడము లేదు

తల్లి:

పన్నుగా అయితన్న మాడు

గడియలు పట్నంబు యేల

ప్రాణబంధువులతో పాలేరు తల్లి

ప్రాణంబునకు వెరచి పంతంబు

విడచి

ప్రాపు చేసుక యిట్లాడ పరగంగ

దాగితేను

అపకీర్తి వచ్చును అన్నలు వింటేను

యిఖనై న పోకుంటె యిహ

పరములకు త్రోవ

లేకపొయ్యాని తమకు లేమరో!

వినుమ

క్రమమెరిగి కాశీబోయిన కంఠమాల

గురువు

రహస్యము చెప్పిరమ్మని

పోయినాడు

హేష్యము కాశీలో యెరిగించ

కుంటేను

యేలేశ్వరుడు మమ్ము యన్నటికి

నమ్మడు

సదాశిముడు మాకు సాయుజ్య

మివ్వడు.

దూరము తెలిసిమమ్ము దీవించి సీవు

అతయంగ పాలేటికి అంపవే పల్లి!

చెరకూర పోలురాజు చెల్లిననాడు

ఆరువేల వల్లవులు ఆరువేల తిరు

మందులు

పన్నెండువేల యిండ్ల బాంధవులు నెల్ల

పిన్నల చేపట్టి పెంచుమని తండ్రి

అప్పగించి పల్లెకొండకు అయ్య

పోలురాజు

అప్పగించిన పూట అందరిని

తోడుకొని

పోయినాడు హరిగుతు పూట

వప్పగించి

యిప్పుడు మేము కదిలివెళ్ళక కాని

వాప్పుడు తమ తండ్రి వో యమ్మ;
వినుమ

వేవేగ పంపవే యరగడ్డపాటికి
పూట వప్పగించిన వెనుక పోయి
కాశీలోకి

కంతమాల భక్తి నన్నను గ్రక్కున
నడిగి

తోడితే బోవలె త్వరితముగ మేము
యడములేదు దెవసాలు యిద్దరము
పోయి

పలుకరించకకాని భక్తుడు రాడు
అమరంగ మమ్ముల అంపనట్లయిన
పోకమానము మేము పొలతి సిరిదేవి
చేకొని పంపకుంటే శ్రీహరి
పాదమాన;

యిట్లె మమ్ము పంపకుంటే యీశ్వరుని
ఆన!

దిట్టముగ పంపకుంటే దేవేంద్ర
లోకాలు

పట్టి కొల్లలాడేము మాప్రగ్నె
చూచేవా?

వినమమ్మ సిరిదేవి యింద్రాదిసురుల
ధనకొండలోపలికి తోడుక వస్తుమా?
మున్నుపు పోయినవారి పోట్లాట

ముందుగాక తలికె
వెనక పోయినవారు వీటిలోన డికొని

వుక్కుటలుగులమీద వొడగవల్లె తల్లి
అక్కడివారి కయ్యముద్దక తొలికె

వాడ్డిన పంజులమీద వారగవలె
తల్లి

దండిగా చల్లవారు తొలునాడు
మరునాడు

అడ్డావుకట్టను ఆవులపోట్లాట
మరునాడు బీరన్న మంగవారిపాటను
అరయంగ యుద్ధము అయిదోనాడు
తమకు

ఆవులకు యెద్దులకు ఆరోనాడు
జగడము

వేవేగ రాజు రాఘవునికి యేదోనాడు
జగడము

ముందుగా యుద్ధము ముదమొప్పచేసి
కనక గొలుసుల కట్టించుకొని
వస్తుము

యిద్దరికి మోసంబు యిహపరములకు
త్రోవ

కందువతో తమ్ముని కలపవలె తల్లి!
అమ్మరో! దీవించి అంపనట్లైన

కొమ్మరో! బండారంత కొల్లలాడుదు
మా తల్లి!

అతివేగమున నీవు అంపకుంటి వైన
శీరాశదిబ్బెము సిందుజేతము తల్లి!
పలుమారు నీతోను పట్టి ఆడేది

తగదు
అయిగులు పోలంత హతము సేతుమా

తల్లి?

ముదముతో వకమాట ముదమొప్ప
వినుము

మేదిని కొల్లగాను మేలుకొల్పి
వత్తుము

పోవలె పాలేటికి ప్రొద్దున్నె తల్లి!
దీవించి పంపవే దీరత తల్లి!

విడెమిచ్చి తిరుమందులకు వీరశాలువ
లిచ్చి
కడువేగ పంపవే వోకన్న తల్లి!

మారుమాటడితివై న మామీదయాన!
సిరిదేవి చెరుకూరి శిలలు పాదమాన!
పల్లెకొండ పాదమాన!

పంపకుంటి వెన
వొల్లేవుపాదమాన! పోవలె తమరు
అక్కన్నతోటి అంప కుంటివెన.''
దిక్కరించి బాలలు డీకొని పలికితేను
యన్నగల కొమరక్క వెలది సిరిదేవి
చిన్నతోయి యిద్దరు శిరసులు వంచిరి

బాలురను యుద్ధమునకు పంపుమని అగుమంచి తల్లి కి చెప్పుట

అప్పుడు అగుమంచి అన్నల చెల్లెలు
వొప్పుగ తల్లితో వనరంగ బలికె
“కొమరక్క వోయక్క! కృప

నందుల నూక!

భ్రమలు మీ కేటికి వోభామలార!
దక్షణాది భూమి ధనముకొండ

నుండి

అక్షయముగ రాజు ఆవుల

మేపటోయెను

కాటమరాజు మీద యింత కరుణ

లేదాయ

భట్టావులరాజు పరగ యర్రయ్య

కరియావులరాజు మీద యింత కరుణ

లేదాయ

పగవారిగ జూచి పంపితివి తల్లి!

అయితన్నను పాలేటికి అంపేటి

యప్పుడు

దైర్యమువిడచి నోట తడిలేక

వుంటివి

వకరిని వకచూపు వకరిని వకచూపు

వలపక్షము చూస్తే వి వప్పుడు తల్లి

నీకు యిటువలె జూడ విహితంబు

గాదు

కొమాళ్ళ మీదనెల్ల కృప నందుల

నూక!

సమముగా జూడకుంటె జనులు

యేన్నేరు

ముమ్మయ్య పోచయ్య అంటె

మోహంబు పుట్టె

సమ్మతము గాదటే సఖియ వోతల్లి!

కయ్యము వచ్చిన వెళ్ళకన్నతల్లివి
 నీవు
 వయ్యనె వేరు కాయవద్దు వోయమ్మ!
 బాలుల దీవించి పంపకుంటి వెన

మేలు దక్కదు నీకు మేదినిలోన
 మాటలు కథలై మరినిల్చుగాని
 దిటము దెచ్చక బాలల దీవించి
 పంపు "

బాలురను యుద్ధమునకు పంపజాలక సిరిదేవి దుఃఖించుట

కూతురి మాటలువిని కృప నండుల
 నూక
 కాంతి మూర్తులు దప్పె కాంతకు
 నపుడు
 కడుపులో భీతిపుట్టి కడు భయము
 నొంది

వాలు కన్నుల వెంట వచ్చు కన్నీరు
 కలవరపడుచును కాంత సిరిదేవి
 తాగన్న కూతురిని తప్పక జూచి;
 'అక్కన్న! వుపకారము ఆడవైతివి
 నీవు

యెక్కులు దెలిపేవు యేమి పగ
 యుండెనే?

తోడబుట్టి తోడు దయతోడు
 యందుడు

పిడుగులై మాటలు పెంపు జేసేవు
 కన్నతల్లి నేను కడుచిన్ని బాలల
 పన్నిన యీటెల మీదికి పంపుదునె
 యెట్లు?

చూసిచూసి పగవారి సురియల
 మీదికి
 పసి బాలుల యెట్లు పంపుదునె నేను?

ఆటపాయపు బానల అగుమంచి
 వినవె
 పోట్లాటకు నేనేట్లు పొమ్మందు నేను?
 బాలల దీవించి పగవారి మీదికి
 యేలాగు అంపుదునె వెలది అగు
 మంచి?

భోగాన బెరిగిన భుజబల భీముల
 పగవారి యీటెల పాలెట్లు జేతు?
 గర్జాన బెరిగిన కంఠసరి బాలల
 యేరీతి బంపుదు యేమనివారి
 మీదికి?

చెల్లంబో అక్కన్న! మన్నె
 సింహముల

బల్లెల మీదికి పంపుదునే యెట్లు?
 యాకాదళ రుద్రుల యమునివారి
 మీదికి

అగుమంచి యేరీతి అంపుదు నేను?
 పదరె బాలుల వసుల పాతరిలోకి
 కాదనక నేనెట్లు కలని కంపుదును?
 పనస పండ్ల సూరవిడిచి

భక్తి నయ్యను గంటిని
 గొనకొని పాలేట కూరేది యెరుగ!

అరిటిపండ్ల సూరవిడిచి అయితన్నను
గంటి

ఆరయంగ పాలేట అణిగేది యెరుగః
ముత్యాల చూరవిడిచి మువ్వయ్యసు
గంటి

కత్తుల పాలాల కానలేనై తి!
సూర్యకాంత నోము నోమి శూరుల
గంటి

మురివేము పాలేట మునిగేది యెరుగః
చందకాంత నోములు నోమి చంద్రుని
గంటి

చంద్రులు పాలేట సమిసేది యెరుగః
దేవకాంత నోములు నోమి దేవతుల
గంటి.

ఆవలన్న పగతోటి అక్కన్న :
యెరుగ

ఆరవెల్లి వద్ద ఆడిన మాటలు
నేరములు వచ్చేది నేనెరుగనై తి
బాగుగా ధనము పంచిపెట్టే నంటి
గాక

పగపాలు పెట్టుమంటినా బాపురే
దై వమా!

పంపాద్రి యలమంచి పరిణాన
బ్రతుకంగ
తప్పదెచ్చె పల్లెకొండ తానేమి సేతు?
రామకుల గోత్రానికి రమణి యో
కూతుర!

యముదాయ పల్లెకొండ యేమి
సేయుదును?

సోమ వంశమంత శోధించి పాలేట
యముడు దివ్యబెట్టి యెదికేది
యెరుగ !

పాయక ధనకొండ
పట్న మంతయును
కాయలు కొట్టిన మానోట కానలే నై తి
తల్లి దండ్రులు లేని తనయుల
దోడుకొని

తల్లి మన బాలల తావుంచదాయః
సంతులేని బాలల తా తోడుకొనిపోయి
సంతుగల అయితన్నను
తా వుంచదాయః

భద్రదేభముల వంటి బాలుల
పంపకుంటేను
నిద్రవచ్చునంటె నేడు వో యక్క !
పాండవ అర్జున్ను నివంటి బాలల
బంపకుంటేను
గుండె కూడు బట్టునటె కూతుర!
తమకు

ధనకొండ పండిన ధాన్యాదులెల్ల
గోనల బట్టుక పాలేటికి కొంచు
పోవుట యెరుగః
హరిహరబ్రహ్మదు లందరును గూడి
కోరుపాలు చేసేది కూతుర! యెరుగః
ధనముకొండ ఫలము దక్షణాన
పాలేట

ఫనివడి యమునివారు పంచేది
యెరుగః
కోమటి అచ్చమ్మ కోపపు మాటలు

ధీమంతులకు యీదెల్లై తగివేది
యెరుగ!

అత్తింటి కోడండ్రు ఆడిన మాటలు
పోతపు నేజాల పోట్లాయ గదవె!
అమ్మయింటి బిడ్డలు ఆడిన మాటలు
అమ్మరో! బాలలకు అంబలాయ
గదవె!

అచ్చటాడిన మాటలు అగుమంచి
వినవె

పోచయ్యకు బల్లెముల పోట్లాయె
గదవె

ముత్తాల మల్లిసెట్టి ముద్దు కూతురు
మాటలు

వుత్తమ క్షత్రియులకు వుక్కు
టలుగులాయ

వజ్రాల యెల్లిసెట్టి వారి కోడలు
మాటలు

బొజ్జలో జముజాలి పోట్లాయ గదవె!
యలమంచి ఆకు తీగె యెరువు

కళ్లెనని వుంటిని
చెలరేగి హాకొమ్మలు చిదిమేది

యెరుగ

మొదళ్లు పడెను మోసులు యిగురు
పెట్టెను

విధిదప్పి మోసులు విరిగేది యెరుగ!

కొమ్మకాలు యిగురు పెట్టి కొంచాన
పండి

అయ్యయ్యో! యెరువై అతినిష్ఠ
నుండంగ

పండిపైరంత పాలేటి వెంట
దట్టించి పగవారు తరిగేది యెరుగ!

కటకటా! బాలల కల్లి కంపితేను
తాటాకు మంటగదే తన మది

వో యక్క!

ముమ్మయ్య పోచయ్యను మునికల్లి
కంపరేను

కుమ్మరామము చిచ్చుగదే కూతుర!
తనకు

తెగవచేసి బాలల దీవించినంటిచా
మొగలిమాను సోడుగదె ముదితరో!
తనకు

పగవారి మీదికి బాలల పంపమంటివి
తగునదే అక్క! నీకు దయ లేదు
గాక"

దయతోడ సిరిదేవి దద్దరిల్లి పలికెను
భయము దెలుపసాగి పణతి

అగుమంచి

సిరిదేవిని బిలిపించి సామెతలుగాను
చేరి అక్క బుద్ధులు చెప్పంగ సాగె

అగుమంచి తల్లికి ధైర్యము చెప్పుట

"తల్లిరో! నీ కొక్క ధర్మంబు
చెప్పేను

తొల్లిటి వారికన్న దొడ్డదే వీరు?

రామలక్ష్మణులు యద్దరు లంకపైకి	ఆరూఢి రేణుక అంపదా తల్లి ?
రాగ	కవురవుల మీదికి ఘన పాండవుల
కంసల్య దీవించి కానలకు పంపదా?	కుంతి
భూలోక మెరుగంగ పుత్రుల దీవించి	ఆ వెలది దీవించి అంపదా నాడు :
అలనాడు కుశలవుల అంపదా సీత ?	ఆరుగురు పదహారుగురు సహాయమై
వూర్జితముగ దీవించి వనర యశోద	పోయిరి
అర్జుని మీదికి కృష్ణుని	వారికంటె దొడ్డ వారటే వీరు ?
అంపదా నాడు :	బాలల దీవించి పంపవే తల్లీ :
హనుమంతు దీవించి అంజినీదేవి	నేల మిచ్చుగలంత కాలము నిలవీని
పనివడి పంపదా పాతాళ లంకకు ?	మాటలు
పరశరాముని దీవించి పరగ	గ్రక్కున దీవించి కన్నతల్లి
కార్తవీర్యుల మీదికి	పంపవే ?”

సిరిదేవి బాలురను దీవించుట

అగుమంచి మాట విని అమ్మ	పోయిరా కల్లందుల పోచయ్య! నీవు
కొమరక్క,	రామ లక్ష్మణుల బోలి రారయ్య మీరు
ఆయుధాలు విడిమేలు ¹¹ ఆవేశ	బైరవుని పగిదిని బలముల గెలిచి
దెచ్చి	జయమొంది రారోయి చిన్న
సయ్యన దీవించిరి చక్కని బాలల :	బాలలార!
“ఆచంద్ర తారార్కమై అవని	సూర్యుని చంద్రుని సురతను బోలి
లోపలను	మతివేగ ధనముకొండ మగిడి
పోచయ్య! ముమ్మయ్య! పురహరుల	రావోయి
బోలి	పైకొని వచ్చిన పగతుల నుగ్గాడి
వడ్డిల్లు ముమ్మయ్య! వాసుదేవుని	జేయించి రారోయి సిరిబాల
కరుణ	ముమ్మయ్య!
మర్దించి పగతుల మట్టి మల్లాడి	తరిమె పగతుల బట్టి తలలు ఖండించి
వాయునందరుల బోలి వడ్డిల్లు నీవు!	భోరున తిరిగి రావోయి ముమ్మయ్య!

11. వీడ్యములు > విడెములు > విడిమేలు

అవులన్నను జూచి అయితన్నను

జూచి

పల్లెకొండను జూచి బాలరాజుల జూచి

చల్లవారేగుర సాహసుల జూచి

బొల్లెవును జూచి బసవన్నను జూచి

అదరక బెదరక అన్నలార! మీరు

గొడకొని బీరన్నను గోసంగుల జూచి

బంరామ కృష్ణుల పార్థివుల బోలి

బాలలార! నేరించి పరిజాన రారోయి!

బలువు కార్యమైతె భావమరుదులు

బంధువర్గంబు

కాట కాలు మెలుసుక కార్యంబు

సేయుడ!

వాలాయముగ కాశిబోయిన వల్లవుల

భర్తినయ్యను

వార్తలు వేవేగ వయినాన అడగి

ముహూర్తములు పన్నుడ మోదంబు

తోడ

యిలలోని బాలలార! యిల్లదుని

బోలి

తంపువ్వ వాడక తలికె

ధనముకొండకు రాండి !

మేలు వార్తలు కొంచుక మేటి

ధనముకొండకు

రాజపూజితులార! రారయ్య మీరు!"

తేజముగ దీవించి తెరుగొప్పగాను

అమ్మాను కొమరక్క ఆయుధాలు

విద్యములు

ముందర కొమరక్క ముదముతో

నిచ్చె

సిరిదేవి పోచయ్యకు శ్రీమ్రమే

యిచ్చె

సురియలు బుచ్చుక బాలలు

శూరులై యపుడు

అత్తకు సాష్టాంగము అగుమంచికి

మ్రొక్కిరి

ముత్తవ్యకు సాష్టాంగము మ్రొక్కె

పోచయ్య

బాలలకు వేవేగ పల్లెలతోను

పొలుపుగా అన్నము బోంచెయ్య

బెట్టెను

ముమ్మయ్య పోచయ్యలు పాలేటికి ప్రయాణమగుట

బాలలు బోంచేసి పైనంబులెరి

యలమితో సంగడిలు యేర్పడి రంత

బోడికలు బోంచేసి పొట్టేళ్ళ నెక్కిరి

గొడుగులు పడిగెలు కొల్లు

చెక్కెములు

అనోవేగమున అరిగెలు బట్టి

ఘనవేగ వచ్చిరి బాలలు కలకల
నగుచు

పెట్టు తుపాకీలు పెద్ద బాణములు
జల్లులు యీటెలు జగజంపు

అశ్వచింపగా¹² అలర పురోహితులు
వాసిగల బాలలు వచ్చిరి వేగ
భజింత్రీలు రుంజలు బహు
వాద్యములు

గొడుగులు

బల్లీలు నేజాలు బాతు జము జాలములు
ముమ్మయ్య కై జీతము మూడువేల
మూక

లేజముగ మ్రోవంగ ధీరులై బాలలు
ఆద్రోల చాతను ఆంపించుకొని
పోడిమితో బాలలు పొట్టేళ్ళ నెక్కిరి
సంగడి లెక్కిరి సరుగున లేజీల
గంగవరపు గవిడిని కదలిరి బాలలు
బటులున్ను జెట్టిలు పరివారము
దొరలు

కమ్ముగ యిరుగడం కదలి రావేగ
పొందుగా మూడువేలు పోచయ్య
కై జీతము
ముందర మూడు మొనలు ముస్తాడు
కదలె

శక్తునములు

బాలలు పాటేట్టికి పైనమై పోగాను
పొంగరుడులు రెండు
పరవ కట్టగాను
యడమ నుండి కుడికి యేతెంచె
నపుడు
కుడినుండి యడమకు గుర్రమిడి
అదెను

యిలలోన యీశఖునమెటువలె
నున్నది?
తెలుపుమా అల్లుడ! తెలువంద
నిపుడు"
"వలకొప్ప వినవయ్య వో మామ;
నీవు
పొంగరుడులు రెండు పర్వ
కట్టినందుకు

అది జూచి ముమ్మయ్య అల్లుని
తిల్లచి
"భావింప కల్గెందు బాల పోచయ్య

అరువ్విలచి ఆవుల్ని...
*
(అసంపూర్ణము)

12. అశ్వచింపగా

* 'అలుగులపోలు' 'ముమ్మయ్య-పోచయ్య బొంగరాలు' అను పేర్లతో
మరి రెండు అసమ్మగ అసంపూర్ణ ప్రత్యంతరములు లభించుచున్నవి.
అవి అనుబంధము నందీయబడినవి.

అమిత విక్రమశాలి యాదవరాజు
కుముద బాంధవుండు గోవుల
పోషకుండు

వసుధ పెద్దిరాజు వరనందనుండు
పగకునై పశువుల పాకనాట మేపి
పుల్లరి యివ్వక పొగలుచు వచ్చి
వెలయ నై రంబున్న యరగడ్డపాటి
పల్లవాది రాజుతో పగదీర్తు ననుచు
'గుంటను రణవీరగంగ గరుడు

యుగములకు
వీరగంగ మందర రణవీరులమై
మేము
పరగ పోట్లాడుదు యిక్కడ పగ
సంహరింతు'

అనుచు తన మదియందు ఆత్మలో
దలచి
పరినిచారకుల బిలచి పలికెను రాజుః
'పాలేరు గడిచేసి పరగ

దక్షిణమందు
మా తండ్రి పోలరాజుకు మరియు
నెడురుగాను

తమరుండే తావుకు తమక మేర్పరచి
రణవిధి తమచుట్టు బహు
రమ్యముగాను
గుడార్లు యెత్తించ' మని గొబ్బున
జెప్పె

యేపైన గుడార్లు మెండుగా
నెత్తించ మనుచు
అనుచు కాటమరాజు ఆశ్రతి యిచ్చి

పరిచారకులు అపుడు పనిపడి వేగ
తరుచుగా గుడార్లు తగ నొప్పయైతి
తగు నొప్ప యా వీర తమక

మేర్పరచి
పయిన చిత్తరువు గుడారు

పరగంగ యెత్తిరి
ఆ ముందరను యెత్తిరి ముత్యాల

గుడార్లు
నలుగడల యెత్తిరి నవరత్నాల

గుడార్లు
పచ్చవన్నె గుడార్లు పరగంగ

యెత్తిరి
నలు బైనాలుగు స్తంభాల

నామతీర్థపు గుడారు
కొలువు గుడార్లు గొబ్బున యెత్తిరి

గుడార్లు రత్నాల గుడార్లు ముతై
గుడార్లు వెలిపట్టు గుడార్లు చాల

యెండలకు యెత్తించ యల్లపట్టు
గుడారు

మైనపుజిడ్డు గుడార్లు వానలకు మరి
చాలా యెత్తిరి

పచ్చపట్టు గుడార్లు చల్వపందిట
గుడార్లు

యడలేక యెత్తించిరి యర్రపట్టు
గుడార్లు

సందు సందున ముత్యాల చలవ
గుడార్లు

తరచుగా నెత్తిరి ధరమీద నంత

గుడారు గుడారుకు పసిడి కుండ	ననన్న చూచి యా నట సంతసిల్లి
నెత్తించిరి	తన మరిది పద్మనాయుడు తాను
ఘన శరభ శార్దూల గండ	తగు వేట్కతోను
భేరుండములు	నలభై నాలుగు స్తంభాల గుడారులలో
కర విరుదులన్నియు కడువేడ్క	కొలువై నవ్వుచు రాజు
యెత్తిరి	వల నొప్ప పంచమా వాద్యములతోను

నెల్లూరు నుండి భట్టు రాయబారము వచ్చుట

నెలకొని వుజ్జంగ నెల్లూరి నుంచి	బడుగుల రాజువు బహు కీర్తి
రసికుండు అనభట్టు రాయబారిగను	ప్రతాప :
సిద్ధిరాజు పంపిన భట్టు శ్రీఘమే	ఘనరిపుల సంహార! వో కాటమరాజు!
వచ్చి	సోమ వంశాధిరాజు! వక్క
కాటమరాజు యెత్తించిన గుడార్లు	చోద్యంబు వినుము-
కనుగొని చూచి	పడబడిన పుల్లరి యియ్యక
ఆశ్చర్యమందుచు ఆ భట్టు వచ్చి	వచ్చింది నీకు
కనుగొని రాజుకు కనుయెదుట	అపకీర్తి వచ్చెను యికను
నిలిచి	అడుగైన తర్లక
ఆర్భాటములు చేసె భట్టు ఆమర్శంగ	నిలు పుల్లరి యిప్పించు నిటు అటు
చదివె:	చూడక'
'కాటమరాజు! బ్రహ్మయ్యవు కావలె	
నీకు!	

కాటమరాజు వై ముఖ్యము

ఆ మూటానిని రాజు ఆగ్రుదై మండి	'వాడు పుల్లరను మాటకు వనరుగా
కొమాళ్ళ బలగారమనే భట్టును	చెప్పి
గొబ్బున బిలిచి	

యర గడ్డపాటి పోట్లాట

కడువేగమున వాని కదలి
 పొమ్మనుము'
 విని యాదవుల భట్టు వివర
 మేర్పడను
 భట్టు భట్టు కథ సంభాషించి
 రపుడు-
 'రాయభారము చాలు రసికుడ!
 వినుము
 కడు పుల్లరి అంటేను కాసు వక
 టెయ్యము
 యీ మాట మీ రాజుకు వివరించి
 చెప్పు
 అందుకు మీ రాజు అతి
 పుగ్రుడాయెనా
 దందెత్తి మీ రాజును తర్గి
 రమ్మనుము
 కాక మా పెద్దల కడు యుద్ధ
 మహిమ
 చెప్పంగ మీ రాజు చెవి సోకివుంటె
 యెప్పుడు కదనమంటె యిటకు
 రావెరచు
 తరుచు మాటలు మాని దాగుండు
 మనుడి'
 ఆమాట జేసి యా రాయశృంగావళి
 మగుడి వేగమున
 యాదవుల ముందును
 రాయభార మాడి
 అంత చింతాక్రాంతుడై రాయబట్టు

రాయభారము చెడె రాయన్నవంత
 కొండంత నెత్తిపై కొని వూరికేగ
 కలియుగ కర్ణుండు కాటమరాజు
 భట్టు తిరిగిన చూచి పక్కున నవ్వి
 వెలయు పద్మనాయునితో విచారించి-
 'నాయుడ! వినవోయి! నా చిన్న
 మరిది
 పాయరాని సంగడిడ!
 పద్మరాఘవుడ!
 ధర్మ యుద్ధమునకు తగ దొరుకునో
 యనుచు
 కారణ యుద్ధము కలిగితే మనకు
 కైలాసమనుచు
 మనకిట్లు సంతోషమై వుండగాను
 తొల్లి మన ఘెద్దల పగలు దొరకొని
 వచ్చె
 పల్లవాది రాజుల పాలేటి వద్ద
 పట్టి పోట్లాడవలె మా తండ్రి
 ప్రతిజ్ఞ యీడేరు
 ఆముకొని సిద్ధిరాజు అంపిన భట్టు
 పగలు చాటుచు పోయ పగ నిజము
 ఆయ
 రాయభారం బోయి వారి రాజులకు
 చెప్పి
 యెప్పుడు వత్తురో యెరుగంగ రాదు
 కట్టాయత్తు పడవలె మరిది!
 కడు వేగ మనము'

కాటమరాజు యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట

అని ధనముకొండనున్న
అయితమరాజుకు

పల్లెకొండకు జాబు వక్క పరుగున
వ్రాసి

కలారి చేతికి జాబు ప్రుక్కున
యిచ్చి

త్వరితమున రమ్మనుచు తీవ్రముగ
బంప

పద్మనాయునితో రాజు బల్కె నా
క్షణమే

'వరుసతో ధనకొండ రాజులు
వచ్చేటి వరకు

బొల్లావు మట్టావులకు పొసగ
చల్లవారికి

పగ చేరువాయెను పైనము
గమ్మనుచు

మరి యెరుక చేయించు మరిదిరో:
నీవు'

'మంచి'దని నాయుడు మరి
సంతసిల్లి

వెలయ పద్మనాయుడు యర్రయ్యను
బిలిచి

'పశుబాస తెలిసిన భావజ్ఞమూర్తి:
పగ యెరిగించు పోయి పశువులకు

నీవు'
అని చెప్పి నాయుడు ఆ చల్లవారికి

వెరుక చేయించెను వేవేగమునను
ఆవేశ సూర్యుండు హస్తాద్రి కరిగె

ఆప్రొద్దు యాదవులు అంపము గాను
పరవాన్నములు మెలుమె బంతి

భోంచేసి
మరి నిద్రపోయిరి మందపాలకులు

భల్లున తెల్లవారె భానుడుదయించె
ఆప్పుడు పల్లికొండ అయితమరాజు

బాలలు భట్టావులు రాజు పరగ
యర్రయ్య

సకల సంభ్రమముతో యుద్ధమునకు
చనుదెంచి వచ్చిరి.

నాచకూళ్ళ నాయుడు, నేతివారి
ముద్దయ్య

కార్యమునకు సంతోష కలితులై
వచ్చిరి.

గడి పగలకు వైరు కరియావుల రాజు
పంచలింగాల కొండవద్ద నెల్లారి

పగలు నిర్జింప
చాల వేడుక నొంది సరగ మేతించె.

బిరుదు కత్తి మన్నీడు చూచిరినేడు
'పగతుల కరులను పట్టి వధింతును'

అని వేడుక నొందుచు అతివేగ
వచ్చె.

దొనకొండ నున్నట్టి దుర్గాధిపతులు
వచ్చిరి అందరు వసుధ కంపింప

యరగడ్డపాటి పోట్లాట

పల్లెకొండ వచ్చి గంగను ప్రార్థన
చేసె:

‘పృథివి ఆకాశము భువనము
లేనినాడు

యేక జలంబు నీవై గంగ! వెలుగుచు
నుంటివి

అండాండంబులు నీవు
బ్రహ్మాండంబులు నీవు
అండముల బుట్టిన ముగ్గిరికి ఆదరువు
నీవు

తగ సూర్య చంద్రులకు దారివి నీవు
అతలంతములు నడప అంబవు నీవు
మింట మంటను నీవు మిగులు
వేల్పువు నీవు

అన్ని విధాలైన ఆయువు నీవు
యేక స్వరూపివై యేలుకో నీవు
మదములు వుడిగింప మాతవు నీవు
జగములు వెలిగింప జగదేవి నీవు
అలరు అకార ఆకారము లన్నియు
నీవు

శ్రీపురుష కారిణివి నీవు సిద్ధిజనములు
నీవు

హాంకారుడవు నీవు, యుగ మహా
కాళివి నీవు

శరణన్న వారిని చేపట్టు నీవు
ఘనులు ప్రార్థన సేయు గంగవు
నీవు

అమర వల్లవులు కొలుచు హాంకార
రూపి!

తిరుమందుల వారు గొలిచిన దివ్య
స్వరూపి:

మా కారణం చూడను మరియు
పాలేట

ఘనమైన గుంట వెలసిన గంగరో!
నీవు

వల్లవుల తిరుమందుల
వై కుంతవాసుల జేయు
సహాయమై యుద్ధము చేయించు
సఖియరో! గంగ!’

పల్లెకొండ వేడంగ గంగ ప్రత్యక్ష
మాయ.

చెరిగి దర్శన మీయ సేనలందరును
హస్తములు ముకుళించి ఆమె
సెలవంది

అప్పుడు వీరేశాలు హస్తమున
వుంచి

గంగతో సెలవంది లింగాలకొండ
కడకు యేతెంచె

గుడారు వెడలి కాటమరాజు గొబ్బున
వచ్చె

పల్లెకొండకు దండ ప్రణామంబు జేసి
పట్టపు రాజు అయితన్నను ప్రస్తుతి
జేసి

అందరుని కౌగలించుకొని అరిషించి
నపుడు

కోర్కెతో అందరు లింగాల కొండకు
నెక్కిరి

ఘనముగా గంగరేగు కడకు యేతెంచిరి

గంగరేగు క్రిందవున్న లింగాల
 కన్నుల జూచి
 మామయని హరిషించె మరియు
 పల్లెకొండ
 తగు లింగమైన తండ్రికి కొమాళ్ళు
 దండము పెట్టె
 పల్లెకొండను కలిసి అందరును
 ప్రదక్షణ మైరి
 పంచాక్షరుండైన తమ మామను
 ప్రార్థించె:
 'శివా! శివా! శంకర! శరణు మహా
 దేవ!
 భక్తవరుల పాలి పరమేశ! యీశ!
 తొల్లి చంద్రగుప్తుడు శివుని దొడ్డ
 పూజలు
 ప్రతిష్ఠ పర్యంతంచేసి పరమేశ్వరుని
 కృపను
 ఆవుల వలురాజు అదృష్ట వశమున
 వల్లమ్మకు
 పోలురాజువై పుట్టితివి పురహరుని
 కృపను
 ఆ రూపమున హరుని అటు పూజచేసి
 తుదను జంగాలకై దురములో నీవు
 పరిణాన జంగాల పర్వతం బంపి
 చూడ చోద్యముగ చోడ దేశమును
 చుట్టుకొనె నీకు
 హరహరా యని తలచి అటు
 పారజూచి
 అది తానాప శాసన గూర్చి

ముప్పైమూడు పోట్లు నీకు ముందుగా
 నాటె
 అప్పుడు అరువై యారు పోట్లు నాకు
 అతిభారమాయ
 హరిపురికి సెలవిచ్చి మామ!
 సన్నంపుమంటె
 కల్లవుల వోమామ! వద్దని చెప్పితివి
 తల్లిదండ్రులు లేని బాలలకు తగ
 నీవుదిక్కు
 పంచకాండముల చెల్లినవారి సుతుల
 బాగుగా తెచ్చి
 యింత లంతల బాలల యీడేర్పు
 మర్చితివి
 దొరకొని బాలల ధనముకొండ
 యేలించుమంటివి
 మల్లివచ్చే చిత్రభాను సంవత్సరాన
 శిశువుల మాకు
 చిత్రభాను సంవత్సరాన యీ పగ
 సిద్ధముగ వచ్చు
 తనకు పంచలింగాల కొండ తావని
 పలికితివి
 గంగరేగుకింద లింగమై వుందునంటివి
 మనుడ వోమామ!
 నీమాట మీరక పెంచితి మామ!
 మీ కృపచాత
 అరలేక పెంచితి మామ! నాతో
 హర్షించి పలుకు
 డాసిరి పగవారు దగ్గరవచ్చె

బాలుల పూట వప్పుకొని పరుగంగ	పదిలెముగ తాణాలు భాగుగా నిలిపె
మాకు	అసమయమున బీరునేడు అతి
పగ దీర్చ సెలవిచ్చి పంపుమీ	వేగముగ మ్రొక్కి
మమ్ము:	సెలవు దయసేయమని సన్నిధి
పల్లెకొండమాటలకు లింగాలు	నిలచె
పక పక నవ్వి	'మంగోలిపాటను మీ తాణాలు
అవును పోలురాజును లింగమూర్తి	మరియుండ' మనిరి
ప్రత్యక్షమై పల్లెకొండను పరగంగ	అయితమరాజు పల్లెకొండ అతిభక్తి
మెచ్చి	తోను
పగ దీర్చమని సెలవు భాగుగా యిచ్చె	కాటమరాజు పద్మనాయుడు కడు
అందరికి సెలవిచ్చె ఆ లింగమూర్తి	భక్తితోను
ధీరులై సెలవంది కొండ దిగినచ్చి	ఆదినారాయణుని ఆత్మతోదలచి
రపుడు	గంగ విలువేల్పును ఘనముగా దలచి
వీర తముకము దగ్గర వేగంబె నిలచి	పరవీర తముకానికి ప్రదక్షణముచేసి
పల్లెకొండ రాజుల పరగంగ పిలిచి	ఆ వీర తముకముమీద అపుడు
పట్టపురాజు అయితన్న తముకము	కూర్చుండి
యెక్కి పయనమని చెప్పె	భీమ దుర్యోధనుల బిరుదు
కరియావులరాజు ఘనుడు వల్లభన్న	ప్రతాపంబు వినుచు
నాచకూళ్ళ నాయుడు, నేతివారి	రామాయణము వినుచు రమణ
ముద్దయ్య	వీరతముకంబు పైని
పోచయ్య, ముమ్మయ్య, పుత్తమ	సొగటాబు ఆడుచు సొంపు
రాజు	తోడుతను
మొదలైన బలాధ్యులు మోదము	పగకు యెదురుచూచుచు నట్లు
తోడ	యుండగాను-

సిద్ధిరాజు యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట

అంతట నెల్లూరను ఆ సిద్ధిరాజు	నాయకులు తామును నాట్యశాలలోను
ఫంతఘుగ వీర ఫరివారము గొలువ	ఆ యువసరంబున అపుడు కూర్చుండి

పశువుల మందను భట్టు రాయబార
 మాడి
 మగుడి వచ్చిరాజు కొలువు భట్టు
 మరివేగ నిలచి
 ముకుళిత హస్తదై రాజుకు మొర
 చెప్పసాగె
 'సిద్ధిరాజు! నీవు పంపిన శీఘ్రమే
 పోయి
 పంచలింగాల కొండకు తూర్పున
 పాలేటివద్ద
 యేమి కొడువయులేక యాదవరాజు
 వన్నె వన్నె గుడార్లు వాడ యేర్పడను
 విరివిగా యెత్తించినాడు
 విచిత్రముగను
 బాగుగా నలభేనాలుగు స్తంభాల
 గుడారుతో పగడసాలాడంగ
 కనుగొని రాజును కడువేగ చదివి
 పశువుల పుల్లరి యివ్వక పరుగున
 వస్తవి
 వచ్చిన ధనము యివ్వక వస్తవి
 యిక్కడికి
 శిలాక్షరము వంటిది సిద్ధిరాజు
 ధనము
 నేర్పుతో ముడుపులు కట్టిన
 ధనమును నెల్లారి కంపిన
 అడుగు సాగనిత్తు నన్నను రాజు
 పుగ్రుడై మందె
 గొడకొని యాదవులు మాహా
 కోపమున లేచి

హాగ్రులై మండుచు అవసీశ;
 నిన్ను
 తూలనాడుచు యాదవులు దుడుకులు
 ఆడిరి
 పుల్లరి యమ్మంటే పొడిపింతు మనిరి
 మళ్ళీ నీవంటి భట్టువచ్చి మనిమి
 చేసినాను
 కాసు వకటియ్యము కాబట్టి యుంటె
 యుద్ధముకు రమ్మను మీ రాజును
 యిప్పుడె
 నీవు అంత శక్తుడవు కాకపోతే శరణు
 పడుమానుము
 హంకారములుచూపి ఆడిరి రాజు!
 విని సిద్ధిరాజు వివశుడై వ్రాలె
 హాగ్రుడై మండుచు అట్టిట్టు చూచి
 మన్నీల దొరలను మంత్రుల బిలచి-
 'సాహసులార! వినుడు వోక్షత్రి
 యులార!
 భారత పురాణములు చదివేటి నో
 ప్రాజ్ఞులార!
 చదువరులార! వినుడి యీ యాద
 వుల సాహసమెల్ల
 మునుపు కౌరవులనాడె మూర్ఖులు
 యనుచు
 మనసు లోపల చాల మాత్సర్యముండె
 భీమినాయుడు అనియేక ప్రయములు
 చెప్పి
 భూమిలో యాదవులు పుణ్యాత్ము
 లనుచు

సత్యము తప్పని సరసులని చెప్పగా
కవులిచ్చి నిలిపితి కవులావులరెల్ల
భూమి నీళ్ళ బుట్టిన పూరెల్ల మేపి
ఆనేక దుష్ట పశువులు యంత

చేసినాను

తనువులో సత్యంబు తప్పక వుంటిమి
యిప్పుడు గొల్లలు విపరీతముగను
రాకున్న దిగు పంతము రంపమని

పండును

హాంకారములు చూపి ఆడిరి యిప్పుడు
పదును కల మాటలు పలికిన వెనుక
గొల్లరాజు మాత్రానకు గొబ్బునదండు
వెళ్ళకుంటే రాజు వెరచే ననియేరు'

సిద్ధన తిక్కనను శ్రీప్రసాదే పితిచి
'వుదయగిరికి రేఖలు వ్రాయించు'

మనెను

'కోట్ల పరియంతరము దండు

గూడుదురు గాని

చీట్లు వ్రాయించి తిక్కన!

శ్రీరంగానికి అంపు

వాలాయముగ దండు వత్తురు గాని
కొలలు విరచిన బోయ గుట్టల

కంపు

వేలు లక్షలు వచ్చు వివర మేర్పడు'

ననెను

అనిన తిక్కన మంత్రీ అన్ని

దిక్కులకు

కడువేగమున బంపె కదిలి

రమ్మనుచు

అంపిన రేఖలకు అవని ఆకాశంబు

కంపింపగా దండు కదలి యేతెంచె

తిరుణామల తిప్పరాజు శ్రీకంఠ రాజు

యిరు పదివేలతో యేతెంచె నపుడు;

పెదవేగి చొక్క రాజు పెదవరుద రాజు

మద గజములతోడ మరివేగ వచ్చె,

అర్లుకొండ అచ్చిరాజు ఆదివన్నె

మారాజు

తర్లెను మూడువేల దళముల తోను,

గయ కొండ నేలెడు ఘనుడు గంగ

రాజు

పదివేల దళములతో పరగ నేతెంచె,

వుర్లుకొండ సోమన్న వుదయాద్రి

ముమ్మయ్య

సాహసులై కదిలిరి సౌర్య దళముల

తోను

ఆదుకొని దండెత్తె ఆముకొని వచ్చె

చన్నపట్టణము యేలు చంద్రశేఖరుడు

పరగ దేవముని వెంగయ్యతో

జలములు చాల

యనయంగ దండెత్తె యాదవుల

మీద

పట్టుకోట బసవరాజు పాపతిమ్మ

రాజు

కట్టుజల్లులు గడలు గుఱిగూడి వచ్చె

రాకోట యేలు రాయ శృంగపతి
అతివుగ్ర కోపమున అతివేగ వచ్చె
చోరమండలము యేలు సురియల
సోమన్న

సబదంతి మూకతో సరగ నేతెంచె
పరగ కాశహస్త్ర పాప తిమ్మరాజు
వెలుకంచి యేలేటి వెంగళపతి రాజు
జోళ్ళ గుర్రాలతో జోకతో వచ్చిరి
ప్రభగిరి పట్టణమేలు పద్మశేఖరుడు
రథసంబుతో దండు రాగిడిలగాను
నందికనమ నాగరాజు నాల్గు వేల
తోను

అందెల గడలచే అప్పు డేతెంచె
నార్నవనము యేలు నంగ భీతినేడు
వేడుకతో దండు వేగంబె వచ్చె
నందివాడ పోతినేడు నన్నూరు
మూకతోను

సండు గల్గెనని సరస నేతెంచె
పచ్చమల తిమ్మరాజు పెదవటి
బావరాజు

అశ్వాశి మూకతో అప్పు డేతెంచె
బలవంతు దగువాడు పట్టతో
పిన్నయ్య
విలుమూక పన్నెండు వేలతో వచ్చె
తొమ్మిదివేల విలుమూక జోతుల
సోమినేడు
సమ్మతముగా దండు సరిగ నేతెంచె

మన్నె మరిది యేలేటి మంచిగంధము

మాదిరాజు

యేకాంగి మూకతో యేతెంచె నపుడు
చోడమండలమేలు సురియలు

సోమన్న

మెండైన మూకతో మెరసి యేతెంచె
వశువుల మంద కంటె పడి లక్ష

పది కోట్లు

మసలుచు కదిలిరి మరి వేగమునను
గొల్లమంద కంటెను కోటాను కోట్లు
అల్లూరి మూకలు అరుదెంచి వచ్చె
మాళము సౌరాష్ట్ర మగధ

భూపతులు

కాశ్మీర కర్నాటక కాంభోజ పతులు
బర్మర కేకయాది బహు మూక
లెల్ల

ద్రావిడ కొంకణి ధరణిపాలకులు
భావింపగా ఆంధ్ర భూపతులు
సింధూర కుంకురు శింశుపాలకులు
మొదలైన అందరు నెల్లూరి కేతెంచి
రపుడు

కరి మోటకంబులు కాల్బలంబులును
సర్వేపల్లి మెట్ట సర్వ దళాలు నిలచె
వేగుచో సంధ్రము వెలివిరిసి నట్లు
బాగుగా నేతెంచు బహుళమై దండు
నిలచిరి వజ్రీలు నిర్విచారమున

దళవాయువు లంపిరి తగువేట్కు
తోను

పుడమీశు కావార్త పోయి వినుపింప
కడువేగమున భద్రగజమున యెక్కి
అన్నలు దమ్ములు ఆప్త వర్గంబు
యన్నగల తేజీల యెక్కి రిరుగడల
బాహు బలసేనుడై వీర పరివార

హితులు
కొలువంగ ముత్యాల గొడుగుల నీడ
బహువాద్య మేళముతో బలువిడి

మ్రోవ
మహిపాలు దేతెంచి మంత్రులు దాను
దూరాన రాగాను దుర్గాధిపతులు
తగు బారులు దీర్చిరి దళము

లందరును
భానుకుల యీశ్వరుడు బారుల వెంట
వెనుకగను నడిపించె వేడుక గాను
కరి తురంగంబులు మనవీర భటులు
విరివైన లోటపిటలు వెసరాగ

జూచి

వారి పటాటోపము వారి ముస్తీదు
వారి సన్నాహంబు వరుసతో జూచి
ఆప్పుడు సిద్ధిరాజు అతి సంతసిల్లి
బంధుజనులు తోను పట్నాన కరిగె.
యేరాజు పరివార మేర్పరపించి
వాడికి భత్తాలు వలసిచట్టిచ్చి
దొర మన్నెవారిని తోడి తెప్పించి

పరమాన్నములు మెలచి బంతి
బెట్టించి

దేశాధిపతులతో దినకర తేజాండు
భాషింపుచుండెను పట్టణంబు లోను
అంతట భూపాలుడు ఆ మరునాడు
వంతు కెక్కిన మంత్రి వర్గముల

బిటచి

చైత్ర² చామరములు చేరి పట్టంగ
మిత్రులు సుతులు సామంతులు దాను
చనుదెంచి రంతట శానలో నిలిచి
దినముడి మ్రొక్కగ దేశాధిపతులు
పరివణాగతలు పట్టించ నపుడు
యెనభై యెనిమిది వేల యేకాంగి

వీరులు

వెలయ తొంభై వేల వృత్తమహా
అశ్వములు³

సెరిగి యెనిమిదివేల చొక్కపు
నుల్నిపెలును

యిరవై యారు లక్షలు యీను
గోడిగలు

కరులు మూడువేలు గడలైదు
లక్షలును

పరగంగ లోటపిటలు పది అయిదు
వేలు

పసగల పచ్చల పాలకీలు నూరు
సరిగలు నొకలక్ష అందలాలు నూరు
వెసగంగ సూర్యపటము లేనూరు

వెరసి ముప్పైరెండువేల
వింజామరంబులును

డమాము లేనూరు డాలు లేనూరు
కొమరొప్ప జగజంపు

గొడుగులేనూరు

తుపాకీలు మూక తొమ్మిది లక్షలును

అరుదైన శూలాల బండ్లు ఆరునూరు
గడిమన్నె వారుగా సవార్లుగాక

నడిమి కొల్లకాండ్రు నాలుగువేలు
బహువాద్యమేళాలు పరగ నేనూరు

మహిపాలుడిటు చూచి మరి సంతసిల్లి
అతులిత ప్రతాపశాలి ఆ సిద్ధిరాజు

తన హిత మంత్రుల దాయంగ బిలిచి
పరగ సహోదరుల నొప్పారంగ జూచి
హితమంత్ర సహోదరులతో యిట్లని

పలికె:

‘కనుగొంటిరా మీరు మనవీరు

భటుల?

యవ్వరిని కనుగొన్నయేకాంగి

వీరులును.

యవ్వరి సాహసం బెన్న గోచరము

యింత పటాటోప మింత మస్తీబు
యింత పరాక్రమం బెంతవాడోపు

బ్రహ్మ లిఖితము యెటువలెనున్నదో
కాని

యిమ్మహిని వీరితో సాటివాడు

యాదలేడు

పంపిన మన వొక్కమొన బాగుగా

బోయి

చంపి వత్తురు యాదవుల నైతే

సమరంబునందు

మన వొక్కమొన చాలు మడియింప

వారిని

వారి మందలోన వాసుదేవుండు

ఆరూఢి బొల్లావు అయి పుట్టినాడు

పరగ కృష్ణ సహాయ మని యాదవులు

పదురుచున్నారు

అదిగాక వారికి అధికదైర్యంబు

పురణింప గవి వాత పులియున్న యట్లు

అరుదైన రాజాన ఆ చల్లవారు

సాహసుడుగాని వారితో సరిపోర లేడు

అని మది సిద్ధిరాజు అనుమానపడగ

తనను రణమునకు పంపుమని ఖడ్గతిక్కన నలసిద్ధి

నర్థించుట

అనిన తిక్కన మంత్ర ఆమెత

సంతోషమునను.

‘పల్లవుల సిద్ధి! పట్టాభి షేఖర!

మదిని

చల్లవారని యెంచకుము నాకు
 లేశమాత్రము గారు
 చల్లవారును యాదవ శానలు యెంత?
 మిగుల మన దశములు మితిలేక
 యుండు

శరణుచు నినుగొలుచు రాజులు
 శానాపశానలు
 అందలాల రాజులు యందరో గలరు
 పౌరుషంబున వచ్చినారు పాలకీల
 రాజులు చాల

కనుచూపు మేరన వున్నాది ఆ
 కాలిదశము
 పగ అంటే నెల్లూరు పొగలుచున్నాది
 కార్యంబంటే యీ శానానశానలు
 కలకల నవ్వుచున్నారు

భుజం భుజంబు వొరిస్తే నీకొలుపున
 బుక్కాయి రాలుచున్నాది
 శిఖ శిఖ వొరిస్తే శ్రీ మల్లెలు
 రాలుచున్నావి
 కత్తి కత్తి వరిసిన వుక్కుపొడి
 రాలుచున్నాది

యేతట్టు చూచినా మన దశము
 మూడామడ అరలేక కుదురు
 చెదిరితే ఆరామడ మన సేన లున్నావి
 యీ దశములకు సాటి అని
 యాదవుల తలచకు రాజు!

కులగిరి పర్వతాలు కోరి చెప్పినచోట
 తెలియ పోలు పల్లె తిప్ప లేసాటి
 యేరునిండి షారంగ వెంపలిచెట్లు

పారకుండాజేసి పట్టంగ గలవ?
 యీ సర్వదళాలు యాడ? చల్లవారు
 యాడ
 వీర విశ్వరుండ! నేను వక్కడనే
 పోయి

సంహరించి వత్తును సాహసముగాను
 గంహరముగ రాజును గద్దించినట్లును
 చల్లవారి నందరిని సమయించి వత్తు
 చక్కగా నరుకుదు సమరంబులోను
 పల్లవాది రాజు! పంపుము నన్ను
 అనిన భూనాథుండు అందు కేమనక
 అట్టై వూరకవుండె; ఆ మరునాడు
 వనర తిక్కనమంత్రి రాజుతో
 వప్పుగా పలికె:

‘ధరణీశ! అటు నన్ను నిన్న
 దండంపమాన్న

అమరంగ ఆ మాటకు
 అని దెల్పవై తివి
 యేమి నీ వుద్దేశము? యెరిగింపు’
 మనగ

నవ్వి తిక్కన మంత్రితో రాజు
 నప్పుడిట్లునియె-

‘కరణాల దేవూరు? కయ్య
 మేవూరు?
 పరికింపకు చదువను బాసలు
 దెలుప

వ్రాయను వ్రాయంప వ్యవహారసరణి
 లెక్కింప మీకు చెల్లికది, అంతెగాని
 పగతుర నిర్దింప పనికాదు మీకు

నరుల కండలు రాల్చు
నలవాటు లేదు'

ఆ రాజు మాటలకు తిక్కన

అప్పుడిట్టనియె:

'కరణమని మాపాల కరుణ వుంటే

చాలు

బ్రాహ్మణని చూడకు యీ పట్టభాను

తెల్పుండ

యీ పనికి నన్నంపు యీడేర్చి వత్తు

మట్టిగా సెలవిచ్చి రాజు! నను
కార్జమునకు పంపు'

పైపైని అడుగంగ రాజు పరగ

సెలవిచ్చి

గంధము కస్తూరి ఘనముగా బూసి

తబుకుతో తాంబూలము తగగ

యిప్పించి

పోయిరమ్మని చాల పోషించి పంపె.

ఖడ్గ తిక్కన రణమున కేగుట

పంపిన యాతను మహా

ప్రతాపంబుతోను

వుత్తమాశ్వాన్ని వొనరంగ నెక్కి

కొలువంగ జగజంపు గొడుగుల నీడ

సలలితంబుగ వెల్లి చామరంబులను

మదగజంబులతోడ మహిమ దీపింప

ఖడ్గ తిక్కనమంత్రి కదలె తేజీల

గొదకొని చాగలకొండ కేతెంచె.

ఆవేశ చల్లవారు అత్యంతబలులు

దేవేంద్ర భోగలై ధీరులై వుండంగ

తన బలములు గడిచేసె పరగ

యా మంత్రి

అప్పుడు తిక్కనమంత్రి ఆర్పుచు

కదిసె

కదిసిన యాదవులు ఖడ్గము

లండుకొని

చదరక నిలిచిరి సమరంబులోన

'గోవింద! గోవింద!' యనుచు

గోపాలచర్గంబు

వేవేగమున రాచవీరుల గదిసి

గాండివములతోడ కలిసి పోట్లాడ

గడలు గడలు చాల కదిసిరి బలము

వాణిజ గదాశములు వంకిణీలు

కొంత

కటార్లు నొకకొంత కత్తులును కొంత

అట్టహాసము చేసి రనియేక తడవు

చలముకొని యెండలో సమసిన రీతి

ఆకు లన్నియు పడిన ఆ మర్రి

మీద

వడి బేసి నురగాలి విసిరిన యపుడు

కారాకు డుల్లిన కై నడి తోను

మడిసెను తిక్కన మంత్రి బలమెల్ల,

యదు బలములకు చాల యేట్లు
పోట్లాయ

'వడి చేసి యుద్ధాన తిక్కన
వక్కడే యున్నాడు'

అని యాదవులు తలచి ఆలంబు
శాయకను

కదలక నిలిచిరి మనముగ నంత.

మరి తలచె తిక్కన మంత్ర

తనలోను-

'వద్దు వద్దనగ రాజు యిటకు వచ్చితో
నేను

చల్లవారు నిలిచిరి నా బలమెల్ల
సమెసె

నేనున్న ఫలమేమి? నిపుడు చల్ల
భూపతులు

యేనుగులపై దూకి యదువుల
సమయింతు'

అనుచు తన ఆశ్వాన్ని ఆటు

వీడుకొల్చె

కపటారి గజములపై కదిసి రాగాను,

చల్ల పిన్నమనీడు ఖడ్గతిక్కనను చంపక విడుచుట

చల్ల పిన్నమ నాయుడు సౌర్వ
భౌముండు

అల్లంతటను నిలిచి అప్పడిట్లనెయె:

'పోరు నిచ్చుము వోయి భూసు
రోత్తముడ!

సరిగాదు మాతోను సమరంబు శాయ

అగ్రజులు మీరు యాదవులము

మేము

వగ్రము మామీద వుంచగా రాదు

తరతరముల నుండి మా తాత

తండ్రులు తొల్లి

భట్టులను బ్రాహ్మణులను పరగ

వైష్ణవులను

వెట్టి చెరలు పడిపించి వెనుక వేసు

కొని

వెసగొని ప్రాణాలు యిచ్చినారు

కీర్తి ప్రబల వలె నేనుచు

పుడమిలో యాదవులు పుణ్యాత్ము

లనగ

కడసారి బ్రహ్మత్య కట్టుకోరాదు

ఆ మీదట నీవు అన్నియు

యెరుగుదువు

భూమిశుడెరుగని పోరు నీకేల?

యవ్వరు చూడేరు నీవు యుద్ధంబు

శాయగను?

దవ్వన వున్నాడు మీ ధారుణీశ్వరుడు

పోరు నీకేల? బుధపుంగవ!

పోవోయి!

ధారుణీశ్వరుడు సిద్ధిరాజును దండెత్తి
రమ్మనుము'

అని యిట్లు చల్ల పిన్నయ్య అటు
వేగ చెప్పె.

ఖడ్గ తిక్కన విరుగు

అన విని తిక్కన ఆశ్వముపై నుండి
మనసులో వక నీతి మార్గంబు

మునిదశముతో వచ్చి ముందుగా

బలసి

దలచి—

పగతుల చంపుదు పల్లవరాజు

'యతి ప్రాసనీతులు యధగని కవి

చూడంగ

యాల:

యీ చల్లవారిని నే త్రుంతు

సుతి గూర్చి పాదని సొగసు పద

సమరంబులోను'

మేల:

అనుచు తిక్కన మంత్రి ఆత్మ దల

పతి చూచి మెచ్చని బంటుతన

పోసి—

మేల:

అని శాయ కప్పుడు అచ్చట బాసి

యితరులు మెచ్చని యీదె సాధనము

తన బలమంతయు ధాత్రి గోల్పోయి

యాల:

చనియె నంతట గృహమునకు

నే బోయి రాజుకు యిప్పుడు

చయ్యన నపుడు

చెప్పినను

బహు బలముతో రాజు పయనమై

వచ్చి

తండ్రి సిద్ధనమంత్రి ఖడ్గతిక్కనను దూరుట

అశ్వంబుపై డిగ్గి అలసట దీర్చి

అశ్వాలలో తేజి నపుడు కట్టించి

తనువు లోపంపున్న దాహంబు తీర్చి

గానకొని శయ్యపై కూర్చుండగాను

సిద్ధనమంత్రి తా శ్రీఘ్రమే వచ్చి

సుద్దుల వార్తలు సుతుని తానడిగె

యేమి తోచక తండ్రితో యెదు

రాడకున్న

అప్పుడు తన పు తుండు యాదవులకు

(వోడి)

పారి వచ్చి నాడ) పలికె నొక

మాట:

యర్రగడ్డపాటి పోట్లాట

పరికెను వక మాట పెద్ద కాలము
నాడు

'కొడుక! మన వంశము పేరు
కలదంచు

సిద్ధన తిక్కన! సిద్ధిలోపలను
పులికడుపున గొర్రెపుట్టిన చందమున
కలిగితి నాయింతి గర్భంబునందు
చదువున శాస్త్రాన సాహసమునందు
తిక్కన! నీ పాటు ధీరతలేరు అనగ
సాహసంబున వారిని సాధితునని
పోయి

యింతగా వెన్నిచ్చి యిటువలె రాను
మొగతనంబున బుట్టి
మొగవాడ ననుచు

పగతుకు వెన్నిచ్చిన ప్రాణంబు
యాల?

హరులకు⁴ వోడి వచ్చి అవనిలో
మనుటకన్న
సరగ రణములోన సమయుట మేలు
పందవు పిరికివి గాని భావజ్ఞుడవు
కావు

యెందుకు యీ ప్రాణంబు? యాల
యీ బ్రతుకు?
అనుచు సిద్ధనమంత్రి తనయుని
అటు తూలనాడె.

పురజనులు ఖడ్గతిక్కనను అవహేళన చేయుట

మనమైన తిక్కనమంత్రి తానపుడు
తన మది అంతయు తలగక యుండె
అప్పుడు పురజనులు అందరు అతని
చప్పట్లు గొట్టుచు జాతలాడుచును
కేలు వేయుచు గేలి బట్టించిరి:
'వివేక' మెరుగని వెర్రి కరణము
గాక

అవనీశ్వరా! నే బోయి అని
చేతుననియు

పూరకే చెప్పని వొక్క పొద్దున్నట్లు

జగదానకు నీవు చనుదెంచి పోతివి
తాటాకులు మోసి తగ వ్రాయనేగాని
చెలగి యుద్ధము శాయ నీచాత
యేమాను?
మెరువడి నిలచిన మేలైన మొనలు
సరిశాయ అవి యజ్ఞశాలలు గావు!
హరులతో పోరుగాని అక్షింతలు గావు!
ప్రళయమైన తుపాకి వేట్లుగాని
ప్రయోగ మంత్రాలు గావు!

అట్టహాసములుగాని
సంధ్యానుష్ఠానములు గావు!
చనుదెంచు చక్రాలు చక్కిలాలు
గావు!
మనమైన బాణాలు గారెలు గావు!
ఆర్చిన కత్తులు అరిసెలు గావు!
పూని పొడిచే బల్లాలు పూర్ణ
కుడుములు కావు!
కుంతాల పోట్లు యిప్పుడు కూరయు
గాదు

కమ్మని పాశంబుతో నమముగాదు
కమ్మంబు!
వండిన పిండివంట బారగొననే కాని
బంటుతనం బేవూరు? బ్రాహ్మ
డేవూరు?
అనుచు పురజనులు అందరు అతని
అనేక విధంబుల ఆస్యంబు చేసిరి
యందరు యెన్ని అడిగినా తిక్కన
వెరువక వుండెను

భార్య ఖడ్గతిక్కనను అవేమానించుట

కావున మధ్యాహ్నకాలంబు ఆయ
పరగ తిక్కనభార్య పతివ్రత గనుక
పగతులకు వెన్నిచ్చి నావిభుడు
వక్కపరుగున వచ్చి
ఆయన తడవిభుడు తాసినాడనుచు
కడువేగ విభునికి కాగిన నీళ్ళు
బిందెలతో చన్నీళ్ళు బిర బిర దెచ్చి
పసిటి తోటలు నీళ్లు పాకలుచేసి
అక్కడ బట్టిమంచములు అడ్డంబు
బెట్టి
అద్దశేరు మనుష్యముద్ద తమరంగ
మంచి

'కూర్చుండి స్నానంబు గొట్టున సేయు'
అని చెప్పి వచ్చెను తమ అత్తదగ్గిరికి
'గొట్టున స్నానంబుచేసి నీకూతురు
వస్తుంది
తీర్చి అడ్డబొట్టు స్త్రీరముగా బెట్టు
గంధము చెక్కిళ్ళను ఘనముగా
జూసి
పళ్ళెములో అన్నంబు బాగుగా బెట్టు'
అత్తతో మనవిగా అటువిన్నవించ
మామ సిద్ధనమంత్రి విని మరి సంతసిల్లి
తన సతికి కొన్ని బోధించి తగ
వీడుకొల్పె

తల్లి ఖడ్గతిక్కనను పోటుమాట లాడుట

స్తానంబు చేసె కొమారుడు, తగ
సంధ్యవార్చి,
భోజనపు కాలకు వచ్చి పొందుగా
నిల్చె

ప్రితితోడత తల్లి పీఠంబు వేయించి
అన్నంబు వడ్డించి అతిభక్తితోను
'అకొని వస్తవి కొమార! అరులకు
నోడి

భోంచేయ'మని నెలపు పొందుగా
యిచ్చె
పప్పుకూర ఆన్నము పరగ
భోంచేసెను
అమృతము వడ్డించె ఆ సమయ
మమునను

వేగ ఆవులపాలు విరుగంగ కాచి
ఆన్నములో తోశ ఆ విరుగుబాలు
కన్నున జూచి తిక్కనమంతి
తా బలికె:
'పణతిరో! నో తల్లి! యీ పాలు
విరిగినది యేమి"
యివి నాకు తోసిన విచిత్రమేమి?"
ఆన్న కొమరుని జూచి ఆ తల్లి
బలికె

'అరుణోదయవేళ అది యెట్టిదో కాని
ఆవులు పెయ్యలు అటు పెయ్యబోయి
హరులతో పోరాడి అటుమీద నీవు
విరిగిన నినుజూచి విరిగెను పాలు'
అనిన కుమారుడు అప్పుడేమనక
తన ధృతియంతయు తప్పక నిల్చి

అప్పుడు బహులెస్స అన్నంబు
భోంచేసి
కర్పూర విడియము మ్రుక్కున
సేయుచును
పసగల జాజులు పరచిన పాన్పు
పైని'

నీతిగల తిక్కన నిద్రభోనించి
కలలోను తిక్కన కత్తులతోను
కండె మొండెములుగా నరుకులుగనిలేచె
తెల్ల తెల్ల వారంగ తిక్కన
మేల్కొని
సంద్యానుష్ఠానములు చయ్యన దీర్చి
గంధము కస్తూరి కడువేట్కనలది
నవరత్న భూషణాలు అలంకరించు
కొని

వేవేగ భోంచేసి విడెమందుకోని
ధాత్రిని యన్నంగ బుద్ధితలచె వేగంబె
తను తండ్రి సిద్ధనను తగ
పిలుచుకోని
అతులిత ప్రకాశశాలి అప్పు డిట్టనియె:

ఖడ్గతిక్కన ప్రతినబూని కదనమున కురుకుట

'నో తండ్రి! వీనుపుకోనక వీను
విన్నపంబు
నా యొక్క కీర్తియు నానంద
మొంద

యెదుబలముల మీదికి యెలెంచు
చున్నాను
వాటిని చంపి మళ్ళి వస్తినా
మేలాయ

పోరాడి వారి చాత పొలసితి నై న
నీవు అక్కడి కార్యవార్త నిజమని
తెలిసి

వేవేగ తన రణమును వెతకంగ
రమ్ము !
ఆముకొని పగవారిని నేను హతము
శాయంగ
కనుగొని పగవారు నా ఖండలు
నరికినాను

పరగ యెముకలు వున్న పోరుడు
పగతుల ద్రుంతు
వకచోట వుండదు వనరగా బొందె
కదనంబులో బొందె నీవు
కానకుంటేను

ఆ దుర్గ ఘోరయుద్ధంబు నందు
అక్కడక్కడ ఖండలు
యెగిరి పడుచుండెనై నను
అవి తిక్కన ఖండలని తెలియంగ

చూడుము'
తగ చెప్పి తండ్రికి దణ్ణంబు పెట్టి
చత్ర బిరుదునుగల సరస్వతిని
నుతియించి

అప్పుడు తిక్కన అశ్వాన్ని యెక్కి
జనకునికి తగ జెప్పి శౌర్యంబుతోను
కదసి కొంత దశము కవగొని
నడవ

గరిగపేటు రుమాల జగజంపు

గొడుగులు

తిమురుచు రాగాను ధీరత మెరిసి
పురవడిగా తేజిపై పురుకుచు రాగ
ఆజిలో రాగాను యాదవులు జూచి
చల్ల పిన్నమనాయుడు సరగ

నిట్టనియె
ఘట్టన నవ్వి యా విప్రుని జూచి
'తన బలమంతయు ధాత్రి గోల్పోయి
మనుజేశు కొలువుకు వక్కాడు
మగిడి పోతేను

మానవాధీశ్వరుని మంత్రి వర్గంబు
పూని యితనికి తోషంబు
పుట్టించినారు

తగ బంధుజనుల దూషణము
తా నోర్వలేక
సరగ కొంత దశమును జతగూర్చు
కొనియు

బుద్ధిచాలని యట్టి భూసురుడు
మనతోను

యుద్ధంబు శాయను యేతెంచినాడు
సర్వదా బ్రాహ్మణుడు చావకపోడు
బ్రహ్మత్య మనకును బాధింపకపోడు
అని చంపకున్న యితడు

చంపకపోడు
చంపకుండగ రాదు చావగా రాదు
యిందుకు గతియేమి యెరిగింపు'
మన్న...

బ్రహ్మరుద్రయ్య పిన్నమనేని శంకభాపుట

బాగైన తన మంత్ర బ్రహ్మ
రుద్రయ్య
ధీమంతు డిట్టని తెగ విన్నవించె:
'ధీమంతుని తలచి చింతపడ నిపుడు
చలముకొని పోరాడ చనుదెంచు
నపుడు
కులవర్ణములు దెలుప కూడ దెవరికైన
అవనిలో రాఘవులు ఆ పణతి కొరకు
రావజేశ్వరుని ద్రుంచడా
రణవీధిలోను?
వైరుల యొక్కవనక వసుధపై
కూల్పవలెను
యెదిరించినపుడు యెవడై తే నేమి?
వధియింపవలెగాని వర్జింప తగదు
భూసురుం డతడని పోరాడకున్న
నే జేతు అతనితో నేడు యుద్ధంబు
బ్రాహ్మడు అతడు శివబ్రాహ్మడ
నేను
బ్రాహ్మణునితో పోరాడ భావ్యంబు
మాకు
అతని చంపి తాను హతమైతినైన
యాదవ కులనాథ! యిటు
వినవయ్య!

గోదావరి నదులు కులగిరి యెన్నాళ్ళు
ఆదిత్య చంద్రులు అవని యెన్నాళ్ళు
కలియుగ మహత్యం యెన్నాళ్ళు
యాదవ పుణ్యకథలు
నిలుచునన్నాళ్లు
మా పేరు అవనిలో మరివేగ నిలుపు'
'హరహరా' యని తలలింగమును
అచ్చోట నిలిపి
గంధ మక్షింతల ఘనపూజ జేసి
మారేడు పత్రియు మల్లెపువ్వులును
శిరమందు ధరియించి
శివలింగమునకు
వీరబోనము తనకు వేగ చెల్లించి
కానుకలు తమలంబు కడు
నొప్పగించి
మరి ధూప దీపములను మహాదేవునకును
'మేదినిలో మాకు యీ మేరులు
నిలుపు
సూర్యులు చంద్రులు సురులు
సాక్షిగను
మీరక నడిపించి నీటిలో మేరగా
నీవు'

బ్రహ్మరుద్రయ్య-ఖడ్గ తిక్కన్నలు ద్వంద్వ యుద్ధములో
మడియుట

అని విన్నవించి ఆ బ్రహ్మరుద్రుండు కడువేగమున వీరభావగా గట్టి

వీభూతి ధరించి వెలయ రుద్రాక్షలు
అభరణాలు సొమ్ములు అలంకరించి

అతడు

మహలింగమును తన మనస్సునందు

జేర్చి

తా నాత్మపూజయు త్వరితముగ జేసి
అలింగనం జేసి అర్ఘ్యపాద్యాదు లిచ్చి
ఖరవాలము⁵ చేపట్టె ఘనుడు

రుద్రయ్య

పరికింప నా వీరభద్రుని రీతి

వక కొంత యాదవులలో

వనరంగగొల్వ

ముఖనాయకుడై ముదముతో మేగ
వేవేగ రుద్రుండు వృషభంబు నెక్కి
అది యెరిగి తిక్కన అశ్వమును

దూకించె,

మరి యా బ్రహ్మరుద్రుండు

మార్కొని నిలిచి

తీవ్ర తీవ్రముగా తిక్కనమంత్రి

తిప్పె ఖడ్గంబు

ఖరవాలము రుళిపించె బ్రహ్మ

రుద్రయ్య

తిక్కన అశ్వంబు తిమ్మరుగా నడువ

త్రొక్కిరి చెట్టను

త్రొక్కింపుకొనుచు

తరిమి యా తిక్కన దళముల నరికె
సరగ తన్నతేజీని చలుకున గొట్టి

మొత్తమే మూకల మెరిసె సరుకంగ

పరగ బ్రహ్మరుద్రుడు బసవేశ్వరుని
తురంగముకు మించ దూకించె

నపుడు

బారుల తోటార్చి బాపురే యనుచు

ఐంటు బంటు కదసి బహు

యుద్ధమాయె

వాటంగ చూచియు వడి నరుకువారు

పుత్రమాశ్వాన్ని బ్రహ్మరుద్రునిపై

నురికించెనపుడు

యెద్దును దూకించె యేకాదశముగాను

పృథివిపై యెగసెను పెంధూళి

యపుడు

కదనంబులో యిద్దరు కానరాక్షుండ

ధరణి ధూమము గప్పె తరచుగా

నపుడు

యక్కడ చూచిన యాదవులు

యడలేక కదసి

యక్కడెక్కడ రుద్రుడే

యెదిరించినట్లు

యక్కడ చూచిన యాజిలో నపుడు

తిక్కనమంత్రి జగదములాడి

తిరుదీపులాడి

అంఖించు ఖడ్గము అందుకొని

యపుడు

వైరుల వొక్కొక్క వై నాగ్రద్రుంచి

అప్పుడు రణములో అట్టలు సెట్టలును

తలలు బాహులు తరచు

మొదలె లు

కుప్పలై కుండలుగా గుండెలు రాలె
వనర తిక్కన మంత్రి దశమెల్ల
వరిగె

అప్పుడు తిక్కనకు గాయాలు
అవలీలగా నాయె

చూచి యాదవులు చోద్యపడుకొనుచు
'తిక్కన వక్కడై దిగువారి నాడు
పెక్కురొక్కని తోడ'

పెనుగాడ రాదు
వక్కడు తిక్కనపై వలదు
యద్ధంబు'

అని బ్రహ్మ రుద్రుండు
అటు దలపోసె

నిలిచిరి అంతట నీతిజ్ఞులగుచు
అప్పుడు తిక్కన మంత్రి అగ్ని
చందమున

కదిసిన కోపాగ్ని కన్నుల
దొరియంగ

అదిలించి తిక్కనమంత్రి
ఆయుధాన వై చె

మనమైన రుద్రునకు ఆ వాటు దప్పె
కోపించి కరవాలము ఝుళిపించె
రుద్రుండు

విడిబడి రణమున యిద్దరు పోరి
తప్పించుకొని వారు ధరణిపై యెగిసి
లంఘించి వెనుకకు రాగడిల్లుచును
పరగంగ ధూకుచు పరగ

పొడుచుచును
తాటిని నరకుచు తామసంబునను

పురవడిన వచ్చి పరువెడి సేసియును
కటపెట ఖలగురింగు మల్లుమల్లు
మనుచు

యిరువురి వట్టి తాశములు శాయ
మెరుపులవలె మీరి మెరయుచు

పిడుగు
చరపులవలె గొప్ప సడిని వ్రేయుచును
యిరువురు పోరిరి దుర్వారు లగుచు
రణమున తిక్కన కండలు

రాలె నెల్లెడల
గొదకొని తిక్కన మహా

కోపముతోను
అదలించి రుద్రుణ్ణి ఆయుధాన వై చె

ఆయుధాన వై చిన ఆ
బ్రహ్మ రుద్రయ్య

వడలు సఖములు తెగి వుర్విపై
బడియె

వొరుగుచు రుద్రుండు వుగ్రంబుతోను
తతికొని యా మంత్రి తల

ద్రుంచివై చె
అతనిచే ఆయుధములు అతని

శస్త్రములు
అముకొని యాదవులు అదుకొని

రపుడు
తిక్కనను పరిమార్చి తన

పంతమాడ్చి
అప్పుడు బ్రహ్మరుద్రయ్య అటు

మూర్ఛబోయ

బ్రహ్మరుద్రయ్య మృతికి పిన్నమనేడు దుఃఖించుట

చల్ల పిన్నమనాయునికి బ్రహ్మ
రుద్రుండు సమిసెనని చెప్పిరి
అనేక చింతించి అప్పుడు లేచి
తన సహోదరులైన తమ్ములు తాను
సాహసఘనుడు వరిగిన చందంబు

చూచి
తెగి వయ్యలై వున్న దేహంబు చూచి
సాహసధీరుడై చల్ల పిన్నమనాయు
డిట్టనియె

'కటకట బ్రహ్మరుద్రుండ! కట్టడి
నీకు
యటువలె బ్రాహ్మడా! యీశ్వరుని
మహిమ
యాదవులకు బ్రహ్మత్య యంటకుండ
చేసె

యితనిచే పోరితివి యిక్కడ
వారిగితివి
పర వుపకారివి పావనమూర్తి!
పరగంగ తమ కొరకు ప్రాణాలు

యిస్తివి
యెన్నెన్ని జన్మల యీ లోకమందు
యనయంగ నీ ఋణము యెటు
బాపగలము
మాతోడ నాడిన మాటల క్రమము
మూతలంబున నీకు పూజ లొనరించు

అరుదుగా విలువేల్పు^{రి} వని
కొలచినగాని
పరికింప నీ ఋణము బాపుకోలేము'
అనుచు పిన్నమనాయుడు అనుజాలు
దాను

పరగ బ్రాహ్మణుని గుణములు
యెంచుచును
చింతించి అనేక విధముల దలచి
అంతయు సమాధి అతనికి

యేర్పరచి
మాఖ బహుశ అమావాస్య
మంగళార్థము నాడు
వేగంబె అతనికి యేర్పరచె నపుడు
గోబిలములో బ్రహ్మరుద్రుని
గూర్చుండబెట్టి

విమలముగా శంఖములు వీరణాలు
ప్రమోద
నీలకంతుని సముఖాన నిక్షేపంబు
చేసె

వెనయంగ నందరు యిండ్లకు చనిరి.
సిరిగల తిక్కన చెల్లిన చిల్లరవారు
అంతయు నెల్లారి కేతెంచి రపుడు
సిద్ధన మంత్రి కొలువుకు శీఘ్రంబె
పోయి

నిలిచి చెప్పిరి తిక్కన మంత్రి
 నిష్ఠుర కార్యంబు
 'యుద్ధంబులో కొందరు యాదవుల
 ద్రుంచె
 కొదమ సింహ్వాము లేళ్ళ గుమి
 జొచ్చినట్లును
 కణుకులుగా నరికి కట్లుగా జంపె

పరగ బ్రహ్మరుద్రునితో సరిపోరె
 కసి మసంగుచు వుప్పుకట్లుగా చిదిమె
 బ్రహ్మరుద్రునితోడ ప్రతి నిల్చి పోరె
 వొండొరులను వారు ఖండించుకొనిరి
 ధీర విహారులై తెగిరి యిద్దరును
 తిక్కన రుద్రయ్య దివికేగినారు'

సిద్ధనమంత్రి రణభూమికేగి ఖడ్గతిక్కన కండలను ఏరి తెచ్చుట

ఆ మాట విని సిద్ధనపుడు రణరంగ
 భూమి
 వేవేగ తన కొడుకు రణము వెతకను
 వచ్చె
 తన కొడుకు చేసిన ఘోర
 యుద్ధంబు చూచి
 అట చోద్యమనుచును అరచు
 చిట్టనియె
 'కొడుక : నీ రణము
 హరుడెంచవలెను
 నరులు యెంచుట కొడుక:
 న్యాయంబు కాదు
 మనమార: తిక్కనమంత్రి :
 గణకంఠీరవుండవు
 వుండె యిన కులాధీశ్వరుండు యా
 సిద్ధిరాజు
 పేరు కల యా పుణ్య పెన్న
 సాక్షిగను

కలువలరాజు భాస్కరుడు సాక్షిగను
 కొనియాడ పగ ద్రుంచితివి కొడుక
 నీ రణము
 వారిజగర్భుని వనిత సాక్షిగాను
 నిలిపితివి నీ కీర్తి నిఖిలంబునందు
 అనుచు వెతకెను చాల అబ్బరపు
 కొడుకును
 వెతకంగ కొడుకు రూపు యేకరూపు
 లేక
 ఆనవాలు తండ్రితో చెప్పినట్లుగా
 మరియు
 కడువేగ యుద్ధములో తన ఖండలు
 అన్ని
 యంతయు రణములో వెదజల్లినట్లు
 జలధిలో మీనంబులు చలించునట్లు
 యెగసి పడుచుండెను రక్తములో
 యెర్రని ఖండలును
 కనుగొని అది చూచి కన్నీరుబెట్టి

కావి ధోవతిని ఖండలు కడువేగ
పొదివి

అనువుగ నెల్లారి కప్పుడేతెంచె

ఖడ్గతిక్కన సతి సాగుమానము చేయుట

వృణ్యశ్రీ తిక్కన పొందె న భార్య
తన విభుని తెచ్చెనని మామకు
యెదురుగా వచ్చె

పాదార్చన చేసెను పదానికి
తానవుడు

కావి ధోవతిలో వున్న విభుని
కండలు చూచి

మల్లన నవ్వెను ఆ విప్రకాంత
'వో మామ! వినవయ్య వొక
విన్నపంబు

సత్య పురుషుల శ్రీల సమ్మతి
వినుము

పతివ్రత పురుషుడి కన్న పరము
ముందై తే

తగను తన ప్రాణేశుడు తను
జేరుదనుక

యెడరు చూచుచునుండు ఆ
వృణ్యకాంత

పురుషుడు ముందై న వృణ్యఫలములే
మమత

పతి గూడ యిద్దరు పరమునకు
అచట

పుష్కలమని శుశులు పొందుగా
బలుకు

పతి నెడబాప నీకు పరగ దోషంబు
నా ప్రాణవిభునితో నన్నంప'మనిన
విని సిద్ధన మంత్ర విప్రవరుల

బిలిపించి

యిది మంచి వేశయని వెరవేర్చడను
అప్పుడు సాగుమానము ఆయ నావేశ
పరిపరి విధముల రాజును పలికించి
రవుడు

యంతయు జెప్పిరి యటనున్నవారు
'యినకులాధీశ్వరుడ! పురి

వల్లభుండ!

అనిలోన తిక్కన హతమాయ

నయ్య!

ఆ అనఘుని భార్య అతి

వృణ్యకాంత

సాగుమానము ఆయను జననాథ!

అనిన

నల సిద్ధిరాజు వీరపరివారముతో రణభూమి కేగుట

ఆ మాట విని సిద్ధిరాజు హాగ్రుడై
లేచి

తామసింపక లేచి దండు కదులు
మనుచు

బాటింపు సేయించి సకల భాషలను
కట్టాయిత్రు పరచె కడువేగ దళము
కనకము వేట్కతో కట్నాలు
మాడలు యనయంగ

పరివారములకు యిప్పించె రాజు
రాజు భంటు అనక రాజాధిరాజు
దాత్రిదహతముగా ధనము లిప్పించె
అవని ఆకాశంబు అటు బట్టుకొనగ
భీకరముగా రణభేరి వేయించ
నపిరీలు బట్టిరి నాడు యడలేక
బూరగలు కొమ్ములు భూమి దద్దరిల
తప్పెట్లు తడెమెలు తరచు

వాద్యములు

భేరినాదులకు తప్పెట్లు మోతలకు
దాతుని పోవును⁷ దండు కదిలె

ధర తల్లడిల్ల

చయ్యన కడిలిరి సురదార్లు మేదల
పరగ శృంగారిరచి భద్రగజములను
ఆలంటునకు ముస్తీదు అంతారి

యెత్తించి

పైన యర్రపట్టు పరము లెత్తించి

యేనుగుల బారుతో యర సిద్ధిరాజు
తా గదిలె

చిక్కంగ నొకబారు చొక్కపు
గడలు

బంగారు తీగెల బాగై న కడలు
పెండెకట్ల డలు పెదజల్లి గడలు
మంటలు అందెలు కట్టిన గడలు
పదునై న యీదెలు పలక బాగుగా
నేగయుచు

ముస్తీదు వేలుమూక వకమొన
యేడుపరచి

ప్రళయదై నడచెను పాప సిద్ధిరాజు
కటినంపు మూక విచ్చుకత్తులతోను
పేరుగల సరదార్లు బిరుడు మన్నీలు
ముస్తీదులై తుపాకి ముందర నడువ
వెలయ సంతోషమున వేడుక మీర

కస్తూరి సిద్ధిరాజు కదిలె షాక్షణమె
వన్నె లక్ష గుర్రాలు వనరేరుపరచి

ముచ్చాడ పల్లాలు ముప్పులు అల్లాడ
కరాళింపుచు అక్కాలపై గట్టిగాకట్టి

పల్లాలు బంటు చేసిన అక్కాలజోడు
నడవంగ

తురంగముల కోతి ధూళి పెల్లెగయ

కుమార సిద్ధిరాజు ఘోటకము నెక్కి
బాకు జాజాములు పరగ చేపట్టి

ఆవలీవల రాజు అండను రాగ
 గడి మన్నె మూకలు వెనువెంట
 కదిసి నడువంగ
 సాహసులు మన్నీలు సరికొని రాగ
 విచ్చు కత్తులవారు ముందర
 విమతులై నడువ
 జల్లి గడలును చాల జమిలి
 టెక్కెములు
 వింజామరంబులు రాజు యిరుగడల
 వేయ
 బంగారు గొడుగులు రాజుకు
 పట్టిరి వేగ
 సురటలు పట్టిరి చూడ చోద్యముగ
 ఘనుడు నలసిద్ధిరాజు గజముపై
 నెక్కి
 కార్యమునకు చనుదెంచె కడు
 వుగ్రమునను
 గండగోపాలరాజు కడు వేగమునను

చయ్యన శూలాలు బండ్లు తాను
 సాగించ
 ఆ విరోధుల దండు అచ్చోట
 గదిలెను.
 గోరు కత్తులు గొడ్డండ్లు గొబ్బున
 దెచ్చి
 కారడవి నరికించె ఘనుడు లోఫలను.
 బాటలు చేసిరి పరిచారకులును
 ఆవల సిద్ధిరాజు అవలీలముగను
 బారులు నడిపించె బాటల వెంట
 కనుగొని చాగలకొండ శానలు
 కన్నుల జూచి
 డాకొని వచ్చెను దండి దళములును
 చల్లవారితో సేన సరిపోర జేసి
 దళమి గురువారమునాడు దండు
 తగ నొప్ప నిలిచె
 కనుగొని చల్లవారు కడు సంతసిల్లిరి

చల్ల పిన్న మనీడు తనవారిని హెచ్చరించుట

హల్లున నవ్వి చల్ల పిన్నయ్య అప్పు
 డిట్టనీయె
 "కొమకొప్ప తిక్కన కొంత
 దళమున్ను
 హతమాయనని రాజు అతిరోష పుట్టి
 సర్వదళముతో గూడ రాజు
 సరగనే తెంచె
 అని ఫరికింపుచు అటు పారజూచి

పేరాళముగ దండుపై ప్రతి యేతెంచి
 రాగ
 పిన్నయ్య పిలిపించి బిరుదుకలవార్ని
 తమ హిత భాందవుల దాయంగ బిలిచి
 'వినరోయి! చెప్పెద వీరభటులార!
 సిద్ధిరాజుకు యింత శానలు లేవు
 మరియేమి యెరుగని వెర్రి గొల్లల
 మందలు

జగదానికని చెప్పిన యిందరు
చయ్యనరారు
వారిచై ముందుగా వనర వెళ్ళినవెనక
దాసి చంపక మీరు డాబు

శామగదరోయి
కటార్లు జంజాళములు కత్తులు

మరియు
వజ్రంపు మొనలుగల వంకిణీలున్న
నేజాలు సురాలు నేర్పుతో బట్టి
బాకులు సురకత్తులు బూని బావురే
యనుచు

భళి భళి యనుచు మీరు బాగుగా
నవుడు

ముస్తీదులై మీరు మొనసి
యెదురెక్కిన

అప్పుడు కొల్లదండు ఆశ్చర్యమంది
మొనసి కలువరమొంది మోరెత్తి
చూచి

వుదుట అడవులు బట్ట వురికించి రండి
తొణికి చంపకుడి దోషంబు వచ్చు
మార్కొని నిలిచినవారిపై మరువకడి
చెయ్యి

చెండాడి చంపను శల'వని పలికె
గొల్లలు కంపటిలు గోసంగి బలము
తరచు మన్నీలెల్ల తలపడిరప్పుడు
ఆవేశ వేవేగ ఆఘుధాలతోను
వడి కదసి నరికి వురికెనె పై నెగసి
సురియలతో పొడిచి శూరులై నిలచి
సరిగదసి వయ్యాల స్వారేతెంచి

బాకుల పోట్లాడి బావురే యనుచు
గొదకొని యాచవులతో పోరిరపుడు.

చలముకొని అంబులు ఝడి
గురియింప

గడలు గడలు చాల కదిసెను

బలము
పొడిచిన యీదెలు పొత్తెములు విరిగి
వరుగుచు ధరమీద వాపోవువారు
కదలి యాదవులు కటార్ల నరికిన
వాటుకు రెండు తునియలై వసుధపై
వరుగువారు

కటార్లు పొడిచిన కడు నిలువలేక
ప్రాణమూర్చునొంది వరుగువారు;
చైచై తారసిలి చేరి నరుకులాడి
తందర నొందుచు ధర

కూలువారు
బరిసెలను బల్లెల దూకి పడబొడిచి
రణమున వరిగిరి వీరరౌతులును;

వురువడి బాణాలు వురమున వెడలి
కమ్ముచు రక్తము కార్వలై పార
శరీరముల కుంతాలను చెల్లించి
పొడిచిన

హరియన ముక్తౌట అని తలచువారు;
బటువుగా యాదవులకు వీవున

బరిసెలు వెళ్ళి
రామ రామాయని తలచి రణమధ్య
మున

చక్రాల కొందరి శిరస్సులను వేసిన

కంతములు తెగి హర హరా యని
కడు దలచువారు

సురక త్తి పిడిక త్తి సురియలతోను
సరి పోరి రిపులను సాహసులు

గూల్చిరి

ఘోర యుద్ధము చేసిరి గోసంగు
లపుడు

బాహు బలములతో పట్టి పోట్లాడ
గోసంగి బలములు కూలిన కొంత

చూసి

పిన్నమనాయుడు సొరిది నిట్లనియె
'సమిసె మన దశములు పగ శాన
వున్నాది'

కొందరు మన్నీలు అతిఘోర
యుద్ధంబు శాయంగ

భోరున యా చల్లభూపతి సుతులు
భక్తిగల పిన్నయ్య పగలకువైరు
ఆ చల్ల గోవిందు హరికి సరివచ్చు
రఘురాముని తలచి భక్తిచేవారు

రాక్షసుల చంప

అంతవాడు ఆ చల్ల ఆనఁతు గలడు.
సత్య హృత్పంథునికి సతి

యనవచ్చు

తర్వాత ఆ చల్ల గనుడు కోనేరు
భీమునికి సరివచ్చు వృద్ధి లోపలను
అధిక పరాక్రమశాలి అచ్యుతుడు
గలడు

భరతుని అంతవాడు బాహుబలి శాలి

చల్ల పుణ్యండను సభలుండు

యతడు

పగతుల వధియింప పటు

క్రోధమూర్తి

అందరి తమ్ముడు ఆ వెంకటాద్రి

పంచ పాండవులకు చల్లవారు

ప్రతియన వచ్చు

అప్పుడు వారు యేడుగురు

అన్నదమ్ములును

వొప్పుగా దశమియు వొక్క

ప్రౌద్ధుండి

కోరిక యొప్పుగా నాడి ధవళాలు గట్టి
నెలవంక తిరుమణి నేర్పుతో డీర్చి

వాయుదేవ పూజయు వరుసతో జేసి

ప్రతియు పూజించి భక్తితో నిలిచి

'వో గిరి పాలకుడ! వో దేవదేవుడా!

వో పాప సంహార! వో పరమేశ!

సకల జీవులకును సంరక్షకుడవు

యెన్నడు మీ చింతయేను స్వామి!

మాకు

మా నిష్ఠ పరాక్రమము కని కై లాస

మిమ్ము'

అని వేడి మొక్కిరి ఆ

క్షణంబునను!

దశమి వకప్రౌద్ధు తగ నొప్పజేసి

ప్రియముతో తమ్ముల పిలిచె దగ్గరికి

'చక్కని తమ్ములార!

సాహసులార!

బుద్ధి తిరగక రణభూమిలో నిలచి
హెచ్చి పగతుల జంప యెత్తి

చనుడయ్య

మరపు వెరుపు లేక మడిమె

తిరుగకను

పరులకు వెన్నులు యియ్యక పాటు
వోర్చునను

సూర్యసోమ వీధు లేర్పడ తమ్ము
తిరిగి పొడిచినను

నిలువుడి సమరాన నీతి దప్పకను
వెరువకుడి తమ్ములార! మనకు

జెరుపేమి లేదు

అలుగులు నాటినను హరిహరుల

తలచునంబు లేదు'

అని చెప్పి పిన్నయ్య ఆయుధమంది
కణకతో యెదురు రణమునకు

కట్టాయితప్పడిరి

వీరకాశలు కట్టిరి వీరగంధము

బెట్టిరి

రత్నాలు దాల్చిన రాకట్ల దరియించి

ముత్యాల హారములు మురియించు

వేసి

చౌకట్లు కర్ణముల చయ్యన దొడిగి
దేదీప్యములు వెలుగు

డివ్యాంబరములు

ఆభరణాల సొమ్ములు

అలంకరించి రపుడు

కడు సూర్యకటార్లు మహాదేవా

యనుచు

జగదము శాయను చనుదెంచి వచ్చిరి
వారు వచ్చుట చూచి వసుధీశునకును

పిన్నయ్య తమ్ములు పేర్మితో రాగ
అంబారిపై నిలిచి సిద్ధిరాజు ఆట

పారజూచి

ఆశ్చర్యము బొంది అపు డిట్టనియె:

'చక్కదనమునకు మన్మథు

సరియనవచ్చు

దండిశానలు యని మది దలచక

వీరు

అతి సాహసులు గాకుంటే

చనుదెంచబోరు

వీరభటులతో గూడ వివర

మేర్పడును'

కొమార సిద్ధిరాజును గొల్పునఁబె

కొమార సిద్ధిరాజు రణమున నిహతుడగుట

ఆ కొమార సిద్ధిరాజు ఘోరము

నెక్కి

సమరమునకు ఆవేశ చయ్యన

కదిసె

కదిసిన యతనితో మనుడు

పిన్నమనాయుడు

కదిసిరి అప్పుడు హంకారులై తాము

ఫెళ ఫెళ నార్చుచు పృథ్వి కంపింప

ఆర్భాటములు చేసె ధరణి
 అగుభగుల్ యనగ
 ఝడిసి పగతుల గుండెలు ఝల్లున
 బగుల
 శేష వేజింహులఁ చెల్లించినట్లు
 ఆ సూర్యకాటార్లు అప్పటప్పటికి
 ఝలిపించి మెరుపు చందమున
 నుండ
 పులులు పులులు కదిసి పోరు
 చందమున
 చలముకొని పోరాడి చల్ల పిన్నయ్య
 బాహుబల వుగ్రుడై సర్వదశములు
 భళిభళి యనగ
 ఆర్చుచు కోపమున అంకించి కదిసి
 ఆ కొమార సిద్ధిరాజు ఆశ్వాన్ని
 బొడిచి
 వసుధపై ఆశ్వము వరుగుట యెరిగి
 కొమార సిద్ధిరాజు కోపించి దూకె
 కదిసిరి అప్పుడు కడు వుగ్రమునను
 ఆ పిన్నయ్య తమ్ములు అవని
 కంపింప
 అంతకంటె బలులు అతి
 బలాధికులు
 బారిని గొల్చిన వనర యాదవులు
 యన్న తరముగాని వెలయు
 సాహసులు
 మార్కొని రణములో మరియు
 సర్దార్లు

పేర్కొని యుద్ధంబు పెనగి
 సేయుచును
 డీకొని సేయుచు శిరములు
 కరములును
 కో యనుచు వేయుచు కో యని
 ఆర్చుచును
 కేకలు వేయుచును కెవలి
 నరుకుచును
 ఘాతలు జేయుచు కదిసి పొడిచినను
 వరుగుచు రణమున వారిరి కొంత
 ఘోరయుద్ధము చేసిరి కుంభిణి మీద
 ఆరీతి యుద్ధము సేయునట్టి
 సమయమునను
 చల్లవారి గోసంగి సమిడిగు బొమ్మ
 మదము దేనుగుల నైనను
 మట్టగలవాడు
 చిల్లర మూకల శానల జంపి
 హోగ్రుడై మండుచు ఆర్చుచు మిగుల
 తన చేతి కత్తికి పగతుల చెరకు
 చందమున
 కుడిని యెడమను విసురుచు
 కూర్చు రిపుల
 త్యాప నూరు మందెలుగ తెగబడ
 నరుక
 సమిసెను బొందెలు రణమునందు
 లేకుండ
 అప్పుడు పిన్నమనాయుడికి అతి
 రోషపుట్టి

అట్టహాసంబున ఆముకొని పోరి
ఆ కొమార సిద్ధిరాజుపై అస్తము
యెత్తి

కడువేగ ఆ సూర్యకటారులను
తడయని కోపాగ్నిచే తలద్రుంచివైచె
కొమార సిద్ధిరాజు కూలిన యపుడే
కన్నుల చూసెను కస్తూరి సిద్ధిరాజు
మరియును నలసిద్ధి మండలేశ్వరునికి

వినిపించినప్పుడే వితాకులైరి
మరి నిబ్బరించి నలసిద్ధి
మండలేశ్వరుడు
పనివడి కస్తూరి సిద్ధిరాజును పైనము
చేసి
'నీవు దశములు చాల నిప్పుడేపోయి
క్షణమున చల్లచార్చి సమయించి
ర'మ్మనెను

కస్తూరి సిద్ధిరాజు కదనమున కురుకుట

ఆరుదై న బలముతోను ఆరు
అశ్వంబులక్కి

కస్తూరి సిద్ధిరాజు కదలి తావచ్చె
కదసిరి యుద్ధమునకు ఘనముఖ్యు
లంత

కార్ముఖంబున¹⁰ కొంత కదిసి

నరకుచును

చైచై తారసిల్లి చెలరేగి పొడిచి
తాకియు నరుకంగ తలలూడనపుడు
శరముల కుంతలాల¹¹ చెల్లించి
పొడిచిన

హరియని తలచుచు అటు

వరుగువారు

చక్రాల కొందరి శిరములను వేసిన

చల్ల పిన్నమనీడు, సోదరులు యుద్ధమున మడియుట

సత్యాత్ములై నట్టి యా చల్లవారికి
వలపట పారిశ్వాన¹² వంకిళ్ళునాదె
హరిని మరువక తలచిన ఆ

చల్లవారికి

దాపటి పారిశ్వాన దాబాకత్తి

నరుకులాయ

ధర్మాత్ములై నట్టి తగు చల్లవారికి
యెత్తివచ్చిన బాణాలు యదముల

నాదె

వొంచి విడిచిన బాణాలు వురువున

వెడలి

పిక్కల పక్కల బిగువు నందిళ్ళ

10. కార్ముఖంబున

11. కుంతాల

12. పారిశ్వాన

ప్రీతి

కొటమరాజు కథలు

వీపున మోపున యడలేక మొససె
గాయాలు

అప్పుడు చల్లవారికి అతిభారమాయ
చాల పగతుల చంపి చెండాడి
కొంత పగ దళముల ఘోరాజిన
గూల్చి

తన మనస్సున హరిహరులను
తప్పుక తలచి

శివకేశవులను దలచి శ్రీరాములను వేడి
హరిసుఖ్యులై నట్టి ఆ చల్లవారు
ధర మూర్చ గతులై రి తందర కుడిచి
ఘోర రూపంబున కుంభిణిపై వరిగి
వనర ఆ యేడుగురు వరిగి రచ్చోట
అంతట మృతమైరి ఆ చల్లవారు.

రెండవ కాండము

బొల్లావు జగడము

నల్లసిద్ధిరాజు పోరునకు తలబడుట

ధరీశీశ్వరుడు దండు అంత కోల్పోయి
తమ్ముడు సిద్ధిరాజు యిక్కడ

ధర గూలె ననుచు

మదిని చింతింపుచు నలసిద్ధి మండ

లేశ్వరుడు

ఘన వుగ్ర కోపుడై గజమును

యెక్కి

కడులుమని సెలవిచ్చి ఘడిగు

ఆలస్యము చాయక

కణ కణ వాయించిరి కంచు రణభేరి

నఫీరీలు బట్టిరి నాడు యడ లేక

తుడుములు కొమ్ములు తుది మేర

లేకుండ

అన్నిటి నాడు చేసిరి అగుభగుల్

కొనగ

పట్టిరి రాజుకు పట్టు గొడుగులును

వింజామరంబులు విరివిగా వేయ

మొనకొని భట్లు పొగుడుచు ముందర

నడువ

కదలివచ్చెను రాజు కయ్యంబు శాయ

పరగ యాదవులను పంచలింగాల

కొండ

కనిచూపు మేరలో కని సిద్ధి రాజు

వచ్చి అర్మావు కట్టను వై శంభె

సిలచి

దిరిసెల రేగడి దిన్నెల బయల

కరియెద్దు కురువను గడిచేసి మొనలు

ఆదూరు పెండ్రేలు అన్నెబోయిన

పల్లె

యీదల భీమవరం విడిమట్టు చేసి

చీమపెంట... చీట మడుగుపాడు

ఆరుమూరు గుళ్ళు అవి మేర చేసి

నెల్లివాగు కూడలి నెరగడి చేసి

మారినీని పల్లె మంగోలి పాడు

దామిసెట్టి చెరువు దంతెల బయలు

కంపమడుగు పాడు గడిచేసి

మొనలు

గుజ్జర్ల వాగు యిరుమేల గుర్రపు

రౌతులును

ఆరీతి నిలిచెను అవనీశు దండు

రాచ బలములతోను నలసిద్ధి రాజు

తరుచైన మన దళము తప్పక

చూచి

‘పరగ యాదవులు పారి పోకుండ

పడమట వెలుగోడను లోవరంప

పదిలాన వుండుడి

దిట్టముగను వుండు' మరుచు రాజు
దిగుమజిలి చేసె.

హితులు సహోగరులు యిష్ట
బాంధవులు

గొడుగులు పడిగెలు గుమ్మట
గుర్రరాజు

ప్రధానులు వారి పరివార మంత
నరనాథు యిరుమేల నట సమయమున
విరివిగా బలములు వేగంబె నిలచె.

పడిరాగ తేజీలు భద్ర గజములును
శూలాల బండ్లును సొరిది బాణాలు

నలసిద్ధిరాజు సేనలో అపశకునము లగుట

దండు నిలువున సర్వదశముల మీద
అప్పుడు వక్క విధమున

యనయంగ మనదండు యచ్చోట
దిగగాను

అవుసఖిన¹ మాయె

అనేక విధముల అవుశఖున మాయె

మెండైన రాగాలు మెరసాడ సాగె
చీతువులు మింటిపై చెలరేగి పలికె
అవుతల పైడికంటి అదిరిపడి లేచి
పాలపేరెము బారె పాములు నడకొట్టె
నేల నాడువచ్చోట నిలచెను గవళి

అనాగత వేష్యంబు యెరుగుదురు
మీరు

అలంబులో చాల అవుసఖిన మాయె

యా శఖున మంతయు యెటువలె
నన్నది?

అందుకు సిద్ధిరాజు ఆశ్చర్యపడెను

యాశఖున పక్షులు యేమను చున్నారు?
యా పక్షులు పలికేటి పలుకులు

సంధ్య గోపాలుని చయ్యన బిలిచి

లక్షణములు

“విను సంధ్యగోపాలు వివర

యాక్షణంబున మాకు యెరిగించ”

మనెను

మంతయును

సంధ్యగోపాలుడు శకునములను విప్పి చెప్పుట

జననాథు మాటలకు సంధ్యగోపాలుడు
దిసకరుని ప్రార్థించి దిక్కులర్చించి
భగవంతు పలికిన క్రమము తా దెలిసి

‘భాను కులధీశ్వర! పట్ట భిషేకర!
నేనేమని చెప్పుదు నిట్టి నిచిత్రంబు
నన్నడిగినందుకు నరనాథ! నీకు

వినిపింపగలదు వ్రతాంత
మంతయును

అవుతల పైడికంటె అదిరిపడి
యీచినందుకు

అదరిపాటున బొల్లేవు అరుదెంచు
నిటకు

బలుమృగము కిక్కురు పెట్టినందుకు
పంతము గల శానల పరగ బొల్లేవు
సమయించు

గూబల శఙ్ఖనాల గుర్రాల రౌతులను
తరిమి చంపిన ధేనువుకు దాగినవారు
భీభత్స గాగలవారు బిరుదుల
పోనాడి

సురుగాలి గుడార్లు సుడిసి
పడగొట్టినందుకు

సరదార్లు అనేకమంది
సమయనున్నారు
కనుపెంటి పలికిన కారణార్థమున
అజిరో మన యేనుగులు హతముగా
మడిసేని

పాల పక్షులు పేరెం పారినది
యెందుకు

వాలాయముగ మన అశ్వాలు
వడి వరుగగలవు

అల్ల పులుగులు గూయ ఆ
పంతమునకు

సంధ్యగోపాలునితో వీరనాయకులు ప్రలాపించుట
అని సంధ్యగోపాలు రాజుతో

అడుచుండగను

మేలుగల అశ్వాలు మెండుగా
మడియు

పడగలు ముడిచిన పాముల
శఙ్ఖనాన

పట్టపు రాజునకు పట్టెడి పడిగలు
గొడుగులు

వుర్రిపై పడవేసి వురకను గలరు
గొప్పగా కొండగొర్రె
కూసినందులకు

కొదవలేని పరివారము
కూలంగ గలరు

వడి గాలి శఙ్ఖనాన వసుధీశ!
మన దండు

వడిచెడి మనదండు వక్కవంకలు
బట్టి

అడవులకు వెరచి అటు
పారిపోగలరు

పంతాలు చాల దశముపై
పారెడుటాకు

వనరై న లొటిపిటలు వరగ
నున్నాయి

శీతువుల శఙ్ఖనాల చిల్లర మూకలు
కూతలు పెట్టుచు గుట్టలెక్కి పోవు

వాసికెక్కిన సూర్యవంశ కులధీశ!
యీ శఙ్ఖన పంతము యిట్లు

గాగలదు'

వినిరి రాజును గొలిచే వీర

పరివారంబు

పత్రికూళ మన్నెవారు పరగ

నాయకులు:

ఆ సంధ్య గోపాలునకు అంద

రిట్లనిరి:

“వో సంధ్య గోపాళ! సఖినగాడవా

నీవు?

మీ తాత తండ్రు మిమ్మును బెంచి

వెలయ చనువుచాత

యెదురాడికున్న

మంద మేళము చేసుకొని రాజుతో

మాటాడితివి గాక

బలములు యేనాడు? పసర మేనాడు?

కొలనొలినట్టి యా కుటిల మూసరుకు

తృణము చేబూనక¹⁴ తోలితే వురుకు

యింతమాటకు నీవు విచిత్రముగను

దొర మన్నెవాయకులు దొడ్డ

సరచార్లు

ఆవుకు వురుకుదురని అరుదు

చెప్పితివి

యీ వింతమాటలకు

నిన్నేమనవచ్చు ?

ఆవుకు వెరచేమా? అపకీర్తిగాక!

అవతారము లెత్తినా వెరువక మేము

ఘనముగా పొడుతుము కదిసి

పోనీయక

సింహము నైనాను చీరగలవారము

పులివైన గయిజొచ్చి పొట్ట బిగించి

చలమున యెడరించి

చంపగలవారము

రెండు చేతులతోడి చెంగి శూరు

డెనురైన

బంటుకన ముగ పరిమార్చు

గలవారము

వొక్క బొల్లేవుకు వోడుదుమా

మేము?

చిక్కించి బల్లెల చిమ్ముదుముగాని

వట్టి భయము పట్టించితివిగాక

కట్టుమా నీ కవిలె కట్టుమా చాలు!

నలసిద్ధిరాజు వీరనాయకులను అప్రమత్తులై యుండగోరుట

అని యిట్లు పరివారము ఆడిన

అందుకు

విని రాజు మదిని ఆవేశ సంతసిల్లి

పంతలబుగల వీర పరివారము

కల్లశాయగరాదు

‘వినరోయి! నామాట విచిత్రమనక

వొక్క రొక్కరు పదిలాన వుండుడి

రాత్రి

భద్రపేనుగుల మీద పట్టించు

దివిటీలు

నిద్రగాచి వుండుడి యీ రాత్రి నీవు
నేనక

వంటరికాండ్రను వనరంగ బిచ్చి
బంటుకు బారెడేసి ప్రహరి వేయించి
ఆ వెనుక విల్లు విరిసి అమరంగ
దిగండి

బాలుగా వలలన్ని చక్కగా వడ్డుడి
వలలకు యడముగా వాటముగాను
చిలుకుటంబులు పాతుడి శ్రీఘము
వేగమున

తగవొప్ప వాడాలు తవ్వించి అప్పుడు
కాలువలు దీయుడి కందకాల వెంట
నాయకులు దొరలు నందరు మీరు
అయిత్తుపడి వుండరోయి అశ్వాల
నెక్కి

యంతవాడైనను యెదిరించలేడు
యాదవులంటేను వెరుపేమి లేదు
అవుతారమూర్తి యని అవుననెదరు
అదిగాక దిగుమజిలీ అటు నిల్వగాను
అవశేషున మాయెను వో

అధికులార!

తగనందుచే తృణమైనా బాణమై
తాకు

అబద్ధము కాదు నా మాట ఆంకించి
వినుడి

వజ్రీలు సరదార్లు వడి జమేదార్లు
కన్నోజి రౌతులు యీ కాలిదళమంత
తప్పట్లు దారలు తరచుగా వాయింప
మనసు

అప్పటప్పటికి తప్పెట్లు అగాతు
సేముడి

కావరం తిరుగుచు .....
మువాత పెమ్మినేని మునివుక్కశాన
చెలువుగా వుంచుడి శానలలోను
నేరిమి వుక్కశాన నంగం బేతినేని
పొడచాల సామినేనితో కూడ

పొందుగా వుంచుడి
జననాన వుండు' మంచు శానల
తోను

అతుల ప్రతాపశాలి అతివేగమునను
వసుధీశు వెట్టివాండ్రను బిలిచి
'అలసట లేక మీరు అరుణోదయం
దనుక

దీటిలు పట్టరో! ధీరతతోను
దంతులపై కొన్ని ధరమీద కొన్ని
మెండుగా పట్టరోయి? మెరసి దీటిలు'
అప్పుడు వెట్టినాయకులు

అగుబుగులు గాను
పైనున్న దుప్పట్లు పాగాలు చించి
చాలక బొక్కిసల చలవ దుప్పట్లు
చించి దీటిలకు చెరిగి చుట్టుచును
పరి పరి విధములపైన్నము గాగ
రమ్యముగా కాటమరాజు రణవీర
తముకాన నుండి

హరి గురువు పల్లికొండతో ఆప్పు
డిట్లనియె!

'బంటు మాటలు విని పరగ
సిద్ధిరాజు

సర్వదళములతోను తగ

గూర్చుకొనిన

చయ్యన వచ్చి చల్లవారితోపోరి

సమయించి మించి

మార్కొని యెదిరించి మరి

నిలచినాడు

వీర తమకము మనము యెక్కిన

యపుడె

ఆరుత్తుపడిరి అపుడె యాదవులు

ఆది విష్ణు బొల్లేవు యెద్దులావులును

గోసంగి బలములు బీరన్న మొగలు

పషిణి తమకము చుట్టు వున్నారు

పగడుకు యెదురెక్కి

పల్లికొండ! నీ సెలవు కావలెనని

పరగనున్నారు

అలభద్ర శేఖరుడు! పల్లికొండ

మూర్తి!

యేకాదశి నేడు యవ్వరికి వంతు?

సెలవు దయసేయు' మని పలికి

సన్నుతి జేసి

దివ్యమూర్తి పల్లికొండ తెలిసి తా లేచి

తన వెంట అయితన్నను తగ

బిలుచుకొనియు

పంచమహా వాద్యములు పరి పరి

గతుల

వల్లవులు తిరుమందులు వైన వైనాల

పషిణి బిందె గాజు గిన్నెలతోను

గంధ మక్షింతులు

దివ్యనామంబులు తిరుచార్ణములు

గొంచు

ఆవుకు రగినట్టి ఆభరణములు

గొంచు

పసిడి బిందెల నీరు బాగుగా గొనుచు

కంచు కొమ్ముల భూమి కక్కటిల

గాను

అసుర ముఖాల గుడారులో

ఆదివిష్ణుండు

పొంకముగా వున్న బొల్లావు కడకు

కళలు గులుకుచు ఆవు కడకు

నేతెంచిరి

యాదవులు బొల్లావు నలంకరించుట

పల్లికొండ రాజు ప్రదక్షణంబులు

తిరిగి

ఆవు రూపము అయిన

ఆదినారాయణునికి

గోవురూపంబైన గోపాల మూర్తికి

పషిణి బిందెల తీర్తాన పాదములు

కడిగి

ఆందముగా నొడుట యెదురాకు

చందమున

తిరువణి తిరుచార్ణము దుద్ధిరా షణమె

అలదిరి మేనున అగరు గంధంబు
 ఆటు పునుగు జవ్వాది అలదిరి చాల
 సురయించి కస్తూరి చల్లి సురటిలు
 విసరి
 ఘుమ ఘుమ వాసన గుబులు
 కొనగాను
 ఝణ ఝణయనుచు చలగుచుమ్రోగ
 నాలుగు పాదముల నాడుటందెలు
 వేసిరి
 ఆవుకు శృంగారించెను అయితమా
 రాజు
 మేలిమి ఘంటలు మెడను మెండుగా
 వేసిరి
 రత్నాలు దాపిన రాగిరేఖలూను
 తళ తళా మెరయ నొడుట
 ధరియించి రపుడు
 కొమ్ముల బంగారు కుప్పె ధరియించి
 రహిమించ మెడచుట్టు రంగుగా
 నపుడు
 గోమేధికం చెక్కిన బంగారు
 గొలుసు వేసిరి

బొల్లావును ప్రార్థించుట

అగరు పొగ చీల్చుచు ఆవుణ్ణంగ
 మామయు అల్లుడు మరి యదట
 నిలిచి
 హస్తము ముక్కిలించి ఆవును యేడు
 కొనిరి

మృదువైన ముత్యాల మువ్వలపేర్లు
 ఘంటల సరసన ఘనముగా వేసిరి
 వూపరము చుట్టు ధరియించిరి
 వురువు గజ్జలును
 వజ్రంపు సరులు అనవచ్చు వనరైన
 గజ్జలును
 అ సన్న గజ్జలు వేసిరి ఆవుకు సందు
 సందులను
 పాతాళ విఘ్నేశ్వరునితో పంతంబు
 గెలిచి
 ఆవుకని తెచ్చినాడు రాజు అర్ధనాలు
 ఘంట
 పొందుగా ఆవుకు బొడ్డుగంట వేసి
 అభరణాల సొమ్ములు ధేనువుకు
 అలంకరించిరి
 పల్లెకొండ నివ్వాలి పళ్ళెములు బట్టి
 హారతులు యిచ్చిరి ఆదిమూర్తికిని
 అప్పుడు సాంబ్రాణి అగుబుగులు
 గాను
 మహిసాక్షి వేసిరి పొగలు మిన్నంట

“పరబ్రహ్మ స్వరూప! వో పరగ
 బొల్లావ!
 గోపి నామములు గల గోవింద
 మూర్తి :

యోగులను రక్షించిన యో
కామధేనువ!

హరులకు నరులకు ఆదరవు నీవు
మాకు కొలువ మూర్తివి మరి
ఆదివిష్ణుండవు

పుడమిలో జను లెల్ల ఆరుదుగ
పొగడ

అవు అవుతారమున మందలో
అరుదుగా బుట్టి

నిరతముగ జూచితిమి నీ రూప
మెల్ల

రూపులో ప్రత్యక్ష రూపంబు మాకు
చూపుతో చూచిన సూక్ష్మరూపంబు
నిత్యపాపము జాయ నిను చూడ
గలిగె

పరగ మల్లికాదేవి పరమేశ్వరుని
పరగ వరమడిగిన సురులు

పడిమాలి
ప్రత్యక్ష సురుభులై ప్రబలితిరి

గనుక
కోరినట్లు మాకు కోర్కెలీడెర

తైలాస వాసుని శాపము కలిగెను

మాకు
పరమున సుఖించు జన్మపావనము

తైత్తిమి
సౌఖ్యమున బొందితిమి వో

సత్యసురభి:
చలగి పోలరాజు యా చరకువాడ

నున్నంగ

శివద్రోహి బౌధారి జంగాల చరలు

బట్టంగ

వచ్చి పోలరాజు మరుగు యొడబడిరి
పరపుపకారుడై న పట్టివ్వలేక

పంతాపి సురభివని ప్రార్థన జేసె

మనమి చేకొంటివి మాయస్వరూపి!

పొందుగా జంగాల వెంట పోతిని

గనుక

అందుకు నీవులేక మా తండ్రిని

అవనిపై గూల్చితివి

ఆ పగలు నేటికి అనుకూలమాయ

బలుపైన శానతో పగరాజు రాగ

మన చల్ల పిన్నయ్య మాకని పోరి

తనవంతు పగతుల చంపి ధరణిపై

గూలె

అల్లవాడుగో! పగవాడు అదుముకొని

వచ్చె

మనకు సరిగడ వేసి మార్కొని

నిలచి

బయలు యుద్ధము శాయ

పంతంబు గెలువ

నీవు దిక్కని చాల నెర నమ్మినాము

మా తండ్రిచేగదీర మమ్ము

రక్షింపుము

'పరగ యెద్దులావులు' అని

పగతులు వచ్చి

'తలకోలు వేసి తరిమిపట్టుదుము'

నీదు మహిమ యెరుగక నిట్లాడు

వారికి

యరగడ్డపాటి పాట్లాట

మాకు సహాయమై పగతుల నీవు
మడియించినపుడే
అదివిష్ణువని యెంతురు ఆవు
గాదనుచు
కలియుగంలో చాల యీ కథ

నిలువవలెను
భువిని కంఠకుఁ చుప బుద్ధుఁగు
నిలువ
నీకు చెల్లునుగాక నెవ్వరి వశముః"
అని యిట్లు వేడిన ఆవు తా లేచి

సంతోషమున బొంది సయ్యన నిలిచి
అల్లుడు మామయు అతి భక్తితోను
అని సేయుమని చాల ఆవును వేడి
సాష్టాంగ దణ్ణములు సమరపణము
జేసి

తర్లి వచ్చిరి వీర తమకముకు వారు
వీర తమకము మీర వేతుక నుండి
తమకము విరుగడల ధనముకొండ
రాజులు

క్రిక్కిరిసి వుండిరి వుక్కుపొడి రాల

బొల్లావు యుద్ధము

అప్పుడు సిద్ధిరాజు దశములో
అగుబుగులు ఆయ

పట్టిరి దివిటీలు పట్టపగలై యుండె
కాల్చిన దివిటీల కారును పొగయు
కప్పెను శ్రీరాము కపిలావుమీద
దివిటీల వెల్తురు ఆవు తీరుగా చూచె
శ్రీహరి రూపమైన చిత్తజగురుడు
గుడారు వెడలి తాను గొదకొని

వచ్చె
అలించి వినెను యా ఆదిమూర్తి
తిడిమి తిడిమిన భూమి
దిగులుకొనగాను

అదిరిపాటున డుడుములు
అగుభుగులుగాను
పెట్లు గోవులు కాల్చిరి పెళ్ళుకొని
క్రమోగ

వుదటుగా వాయంప విని
పుగ్రమూర్తి

గోవురూపము అయిన
గోవిందమూర్తి
కొమ్ము రాతన తీడి కోపాన మిన్నండి
పాదము తాటించి పగతుల మీద
మచ్చపుటముగ నెగిశ మరి పుట్ట
దగ్గిరికి

హొమ్ము గమ్ములు చేసి ఘాత
కోరాడి
పగవాడి మీదకి పిడుగులై
పడవలెననుచు

ఘేనుగుయెత్తు గడ్డలు
యెగసిపడ జిమ్మె
పాదుకొమ్మున బిమ్మె పగులు
గడ్డలును

యెగిసెను ఆ గడ్డ యోజనంపొడుగు
నలసిద్ధిరాజు ముందర సరదార్లు
మన గుంపుగా వున్న గడ్డపై బడెను
తలలు పుచ్చలు పగిలి తర్లక

అదాడ

మెదడు చిందిన సరదార్లు
మేదినిపైన
వరిగిరి వజ్రీలు వసుధపై నంత
మందటి యాలోన మరి తిప్పరాజు
ఆశ్చర్య మందుచు వచ్చి అటు

చూడగాను

కోపించి మించిన కొంచపుగడ్డ
తిరుణామల తిప్పరాజు నెత్తిపై
బడెను

గ్రుక్కు మిక్కు మనక కూలె
నచ్చోట

ఆ గడ్డ ఘాతలకు దండు అట్టిట్టు
చెదరి
సర్వశానలు సిద్ధిరాజు సరగ రావెరచి
తమ తమ యాలములకు దగ్గర
నిలచె

మది దలపోయుచు మరియు
నిట్లనియె:

‘వానలేని పిడుగాయ వో స్వామి!’

యనుచు

‘మిన్ను విరిగెనేమొ మనపాలి మిత్తి
అవునేమో’ యనుచు

‘చోద్య’మనుచు సంద్యగోపాలు

రాజుకడకు ఛనుదెంచి

ముఖుశిత హస్తదై ముందర నిలిచి
‘వో రాజు! వినవయ్య! వారికథ

వింతగాదు

యీ గడ్డ పరలేమి? ఆవుకు
వింతగాదయ్య!

మన దండుమీదికి మరి కదలి వస్తు
తామసంబున కొమ్ము ధరను గుచ్చి
వనర చిమ్మిన గడ్డ

వసుధీశ్వరుండ!’

అని యిట్లు రాజుతో ఆడుచుండగను
పక్కికూళ్ళ మన్నెవారు

పగవీరనాయకులు

ఆ సంద్య గోపాలునితో అప్పు
డిట్లనిరి

‘పంతగాడ వనుచు పలికితిమిగాని
పొగరుచే ఆబోతు పొడిచి

ధరచిమ్మను

దుమ్ము రేగురుగాని గడ్డ తృణమంత
లేవదు

ఆవు చిమ్మినది అని అరుదు
చెప్పితివి

అస్మికాంతముగాను ఆడితివి మాట
మనకార్యములు సేసికొని గడిపిన
వారమే గాని

గగనంబుపై నుంచి గడ్డలు రాళ్ళు
పడి వకరు గాకుండ పరువడి దళము
యిపుడు మడిసెను వింత యిటుల

నేడ లేదు

చెప్పంగ కథలను చెవుల వినలేదు

యర్రగడ్డపాటి పోట్లాట

యిదియేమొ మహిమమని మాకు
వింతగా దోచు

నీవు చెప్పినమాట నిజమైతే చాలు
మరి కారణముగాక ఆవు ఆయితే
మరి యంతలోది?

బలబల తెల్లవార ఆయావుపై గదసి
అడవులదాగిన ఆ కొండ

గృహలందున్న
తలకోలలను బట్టి తాళ్ళ గట్టుదుము'
దివ్యదృష్టి తెలసిన ఆవు

దేశతమూర్తి

పంతములు పలుకంగ వినెను పరగ
బొల్లేవు

పాదము తాటించి బలరంకె వేసి
కొండలు ధ్వంసమై కుంభిణి వణికె
ఆకాశము ధ్వని బలికె అమరులు

వినగ

వుక్కుటాల మీదికి వరువడి బొల్లేవు
యగసి ఘట్టన ధూకి మన్నీల
యడపక పొడిచె

వుక్కుడాల మన్నెవార్ని తన్నిన
వర్షిపై యెగిరిరి

కుప్పించి పొడిచెను కూల పీనుగులు
ఆ మేడ్యంబు దగ్గర అధికులనెల్ల
మున్నూట విలుమూక మునివాత

పెన్నీని

చలమున యెదిరించి చంపె బొల్లేవు
అధిక కోపముచాత ఆదివిష్టువు
బొల్లేవు

మెండ్యంబు దగ్గిరికి మెల్లనె వచ్చి
కాలి వురులు చూచి కడు చౌకశించి
ఆవల పడదూకె అవలీలముగను
పండిన వెన్నుదొక్క బంతి నేననుచు
తన వాలమును చుట్టి ధరణికి నణచి
త్రొక్కిన సమసెను తుపాకి మూక
కుప్పించి మేడ్యంబు కూలంగ దన్నె
తన్నిన మేడ్యంబు తరువాత నున్న
మన్నీలపై వురికి ఆవు మాయగ

నెగిసి

శానలకు పిడగై చెల్లించి పొడిచి
నిలచి ధిక్కరించి నిటు అటు చూచి
అటు వక్క కొమ్మున అదట విడి
పొడిచి

యిటు తన్నిన తలలు వెగసి రాలె
యడలేక

ఘోరయుద్ధము చేసె గోవిందమూర్తి
బొల్లేవు వచ్చేనంటే భూనాథు బలము
హల్లకొల్లారమై అటు తిరిగె మొనలు
మొత్తమై నిలిచెను ఆవుపై మొనసి
రాలేక

సాహసులై నిలచిన వారి చందంబు
చూచి

తన మది ఆవు తలచి ధరకూల్చు
విధము

పగతుల మీదికి నాల్గు పాదచక్రాలు
అని దండు మూకపై నెగసె

తరుకు చందమున

తలలు తెగబడ పాదాలు తాపించి
 దూకె
 తిరిగి చూచిన శిరస్సులు డిబ్బలై
 వుండె
 కుడిన యెడమన పీనుగులు గుట్టలై
 వుండె
 ఘన శంఖు చక్రము గల గరుడు
 బొల్లెవు
 యే తట్టు చూచిన దళము యెడలేక
 కడిసె
 దాచిరి యీటెలు ఆవుపై సరగ
 విలుమూక
 తన వాలమున దట్టి తరిమి చంపంగ
 చిక్కిన చిల్లర సేనల జూచి
 'అవతారమూర్తిని ఆయివుండి నేను
 వక్కొక్కరిని చంప వడివిడి కాదు'
 అని తన దేహంబు అటు మించ
 పెంచి
 పరగ హనుమంతుండు వాలము
 పర్వతాలకు చుట్టి
 పెకలించి తెచ్చిన చందాన పెనసి
 తానపుడు
 తన వాళమున కొంత దళమునుచుటి
 యెత్తి నేతను గొట్టె యడలేకయుండ
 ఘన రౌద్ర కోపమున ఘంటలు
 మువ్వలును
 చలరేగి మ్రోగంగ ఆవు
 చవుకశింపుచును

ఘల్లున పైదూకె ఆవు ఘనుల
 పడదాకె
 లేవకుండా త్రొక్కి రేచి కోపాన
 నాదు టందెలు మ్రోగ నాల్గు పాదాల
 పాదాలు తాటించి యగసె పగతుల
 పైన
 తన్నెను సంబెట యేట్లు తాకినయట్లు
 పరియలై పుర్రెలు పడగ ఆదాడ
 వనర గుండెలు బద్దలై వరిగిన
 దళము
 పొడజూపు పగతుల బొల్లెవు అపుడు
 సుడిసి తన్నిన పేగులు కాల
 చుట్టుకొని వచ్చు
 కొందరు విలుమూక గుంపులై వున్న
 కొమ్ము చక్కగ వంచి కుదురుగా
 పొడిచె
 పెడ ముఖముగా వెంట పేగులువెళ్ళ
 వాలము మెడకు చుట్టి వడినేల గొట్టి
 పాలేర గంగ భూపాలుని జంపె
 నందికనమ నాగరాజు నడికల్లున
 జచ్చె
 కొందరు మన్నీలు గుట్టలై పడిరి
 యడలేక చంపెను వెద ఆదిమూర్తి
 కందుకంబును బోలె కాంతితో నెగసి
 ఘల్లున పడదూకి గజముల చూచి
 చేరువనుండి ఆయావు చంగలింపంగ
 శ్రీహరి గని రాజు చింతింప సాగె

ఆశ్చర్య మందుచు రాజు అటు
దిగులుకొనుచు

గజము సింహము చూచి కలువరించిన
యట్లు

వైరుని కనుగొని రాజు వగదప్పి
యుండె

పంతాన సురభి రాజుపై బడిరాగ
ఘన గజముల మీదికి ఆవుఘక్కున
దూకె

ఆవును చూచిరి ఆచటి మాపటిలు
మరి నిబ్బరింబడి కొలిపిరి మదపు
దేనుగుల

ఘీపెట్టి యేనుగులు కిక్కిన కడిసె
మదపుదేనుగుల బొడిచి ఆవు మట్టి
మల్లాడె

ధరణి గుబ్బరంబేగ దానవు లందరును
యగసి కుంభ స్తశములు ఆవు తన్నిన
యేనుగుల మెదడు

గుట్టలుగ పడివుండు కుంభిణిలోను
కొండల వలె ముండాలు

గొతపెట్టుచుండు

మరి యగసి తన్నిన మావటిలంత
తలలూడి ముండాలు ధరపై కూలిరి
తొండములు బిగద్రొక్కి ఆవు
తిరిగి పోనీక

కుతికెలు పొడిచిన గుండెలు చినిగి
వెన్నున కొమ్ము వెడలి యేనుగులు

వరిగె

అలశ్య మాయెనని ఆ యాదిమూర్తి
సింహమై యేనుగులపైకి బిరి లఘుమ
చేసె

ఘన సింహమని యేనుగులు కలువర
మందె

కల్లుపడి¹⁵ యేనుగులు కడువరిగె
కొన్ని

అది కొన్ని చూచెను అశ్వాల బారు
హయముల నెగసి తన్నిన అవనిపై
వరిగె

తగిళ్ళ పోట్లాట చందమున తాకిన
యపుడె

ఘక్కున అశ్వాల గుండెలు

బద్దలుగా బిగిలె
విలవిల తన్నుకొని విడిచె ప్రాణాలు

గొదకొని అశ్వాల తన కొమ్మున
గ్రుచ్చి

పుర్రెలు పడజిమ్మి వుడుట బొల్లావు
అవలీలగా జంపి అచ్చోటు బాపి

ఘోర రణమున నిల్చి గొదకొని
చూచి

కంచు భేరిలును కవక తప్పట్లు
వరిగిరి రణముపై వగిచార చూచి

సిరిలేని దేవళాల వలె సిరితప్పి
గుడాత్లు

వుండరాదని తలచ ఆ వుగ్రమూర్తి
గొడుగులు పడిగెలు కూలంగ

తన్నెను

పడదీసి దేరాలు పాదాన జుట్టి
భూం మీద మచ్చపుటముగా నెగసి
దివిటీలు చల్లార్చి దిక్కులాలించి
మొల పొడుగు పీనుగులు మొండాల
నడుమ

శిలబట్టి రక్తాన నిలచె ధేనువ అటు
యిటు చూచి
యదరించి యుద్ధంబు శాయ యస్వరు
లేక

అలుపు దీరగ నుండె అరఝాము
సేపు

వీరనాయకులు అందరూ ఆవేశ
కత్తులు యీదెలు రణమున కడు
పారవైచి

చిత్తు విత్తుగ చల్లంగ చిక్కినవారు
కొందరు మన్నీలు గుట్టల బట్టిరి
బెదరి చిల్లర మాకలు బెగడొందె
పోయి

పొదలు దూరి ఆడాడ పొంచుండ
సాగిరి

అప్పుడు మేఖంబు అటుగప్ప మింట
కప్పెను చీకట్లు ఘనశాన మీద
అవు పచ్చేరాక వారికి అటు
కానరాక

ఆ వీరనాయకులు అప్పుడు
పురుకంగ

వకరిపై బడి వకరు వడికట్టు బడిరి
తల్లడింపుచు వారు తల్లకిందులైరి
కత్తులు నేజాణ కడు వంకిణులు

తను ఆయుధంబులు తరచుగా నాటి
చిత్త విత్తుగాను చెల్లేటివారు
అవు వచ్చేనని అప్పుడు బెదరి
ఆ ఘోర రణమున అప్పుడురకంగ
గుడార్లు చేర్లు కొంకులు తగులుకొని
తల్లకిందుగా బడి తారెడు వారు
నెళవు చీకటివేశ నెప్పెరుగలేక
అవుకు తొవ్విన దొరైల బడిరి
అటుతొలగి కీళ్ళు

వడి పాకులాడుచు వాపోవు చుండిరి
ఆ వీరనాయకులు విడిబడి అప్పుడు
పురకంగ

వలలను తగులుబడి వాపోవుచుండిరి
ఆడ'దాని చాళ ఆపత బడలేక
యేమిటికి వస్తమని వెత కుడుచువారు
అక్కడ కత్తులు భేడిలు అటు
పారవైచి

మళ్ళీ చూచుచు వారు మరియు
నురకంగ

పడివారి పాదాల్లో పడి లేవలేక
'హరిహరి నారాయణ! కావు'
మనియేటివారు

చక్కని మేడ్యంబు సందున గూరి
పరుగున పురకంగ పురైలు పగిలి
ఆపద నొందుచు అనిరి వారిట్లు:

'యీ గండము గడచి కడితేరితిమైన
బోనాలు పెట్టుదుము నెల్లూరి
పోలేరు తల్లి!'

చాలను దండములు సమర్పించువారు

కాలికొద్ది వురికి కడు మన్నెవారు
కావరపు మన్నీలు కడుదూరముగ

వురికి

ధీరులై నిలచి తిరిగి యిట్లనిరి:
'వోరి! మనకన్నా దొరకొడుకు
లేడు!' అనె వకడు

వురికేటి వారిని వూరడించు నొకడు
'పరుగుబారకండి మెడమీద

యే బడికల్లు పడ్డాది'

పోటు బండ్లెల్లను అక్కడ పోగులు
అయిరి

తిన్నంగ పంతాలు పలుకంగ సాగిరి:
'పగలు గాదాయను అవును

పడుగెడలు వేసి

పగడీర పొడుతు'మని పలుకును
వకడు

'యెరగకుండా మనము వెనుకకు
దాసి

యిప్పుడేమాయ' నని యీదె
చేబూని

మంటలు అందెలు కదల దాటించి
అటుమళ్ళి కుప్పించి ఆవు తట్టెగిసి
వెనక' లగువున నిలిచి వెనువక

యిట్లనియె:

'యీ రీతి పొడిచిన ఆవులు
యేడవుండు

ఆవును మన గుంపు అటు
చదరకున్న

అవలీలగా పొడుతు'నని పలికెను
వాడు

నీతిమార్గం దొకడు' వారితో నిలిచి
యిట్లనియె:

'దగ్గర లేదని ఆవు తరుచు ప్రేలేరు
ఆవు అయితే యేనుగులకు

అశ్వాలకై యదిరించదు

సరదార్ల బటులదు దొర్ల
సాహసులను గూల్చి

మాయగా నుండి ఆవుచాత చంపించు
కొంటిరి

పంతాలు పలికిరి చాటున పడి
వుండలేక

యేటికి చావవలె యీ మాటున
వుండు' మనెను

అవునని తలపోసిరి అందరు నపుడు
'తరుముచు తోక మోర తా

నెత్తినపుడు

నేను హనుమంతుడనుకొంటి ఆ
యావురూపు'

'ఆ రూపుకాదు నీవు అంటివి కాని
కరులపై నురుకంగ ఘట్టిగా చూస్తే
కొదమ సింహము రూపుగానుండె
మరియు

వినరొయి! యదట వుండి నేను
వివరించి చూస్తే

శంఖు చక్రములు చెలగి అల్లాడు

ఆదివిష్ణువు అనుకుంటి ఆ
 యావురూపు
 యీ రీతి వుండగా యింతపడుట
 యేమిటికి?
 అన్నలారా! యిక మీరు అవును
 తలచక
 మన పూర్వ ఫలమనుచు మరి
 తలచరోయి!
 ఆ వీర నాయకులు అటు తలపోసి-
 'యీ కొలువు బడేటందుకన్నా కూర
 తెచ్చుక తిన్న
 అలబలం లేక వుండుమానెడి వారు
 సందగోపాలు మాట
 చెప్పచేసిమి గాక
 సందకాడ వక దిక్కుకు
 జరగమైతిమి' అనగ
 'తనవెంట కొందరు తగిలి రా రైతిరి
 గాని
 పొడిచి చంపుదు అవు మిగిలిపోయెను
 గాని
 పోయ' ననగా వినెను పొడబాల
 సోమన్న
 'నేను తరిమితి అవును
 తలచూపకుండ
 తోడు యవ్వరులేక తొణికి పొడవ
 వెరచి వస్తినీ ఆవు మళ్ళివచ్చునో
 యేమో
 యే చాలున వచ్చునో యెరిగి
 పొడతాము

కాచుండి చల్లలో' ననె వారితోను
 వోబళ అనువాడు వకవార్త చెప్పెను
 'ఆట పాట గాదు ఆవు వచ్చెనై న
 నజ్జులుగా ద్రొక్కేని నవ్వులుగాదు
 చాటున వుండరోయీ చాలు
 గాయకుడి'
 తండారిగా జెప్పి తా నిలువలేక
 గుజ్జర్లు వోబళ గుర్రాన్ని దిగవిడిచి
 బొజ్జ పిసుకుకొంచు పోసాగె నపుడు
 చయ్యంపు వోబళు జంజాలి ఆటవేసి
 తూట తీగెలవంక దూరె నాపదకు
 'సాగిరాగ మొదట శెఖునము
 గాదాయ
 వేగరాన వస్తమని వెతకుడిచి వారు
 కాని శెఖునాన వచ్చినందుకు ఆవు
 కల్లుగా జంపె
 యిఖనైవ నెల్లూరికి యిప్పుడే పోయి
 మళ్ళి మంచి శెఖునాన వత్తు'మని
 పలుకువారు
 'యన్నండు ఆవువార్త యెరుగము
 గాని
 వుండూరి పరిణామాన వుండు'
 మనువారు
 'సందె గోపాలుని మాట సత్యమనక
 వక కావరమున అతని పోనాడబట్టి
 సంధ్యవేళకు దిక్కుకు జరగమైతిమి'
 అనగ
 హాస్యపరచినవాడు అండ పొదనుండి
 'వెరచి పలికేరు నా పంతమెంచేరు

తెల్లవారితే ఆవును తేటముగజూచి
వక్కడనేపోయి మన సిద్ధిరాజు
వద్దికి నేను
పరగ తోలుకువత్తు నా పంతంబు
చూడు
యిట్టట్టు వేగించి యిఘ రెండు
రూములు
తెల్లవారి యిక్త డికి ఆవును తేకుంటినై న

అందరము నెల్లూరికి అరుగుదా'మనిరి
అని యిట్లు వారికి అటు తోచినట్లు
అనుకోను వినెను ఆదివిష్ణుండు
కొందరు పంతాలు పలుకు మాటలును
గోవుకు వెరచి కొందరు కొనియాడు
మాటలును
మనస్సున తలపోసెను మరి
ఆదిమూర్తి

బొల్లావు రాగా సేనలు పరుగువారుట

'చంపంగ చిక్కిన శానల నెల్ల
పురికి అడవుల బట్టిన వుదుటు
మానరైరి
నేనీడ వుండుట యెరుగరో వారి
నిబ్బరమో
తిరిగి యుద్ధము శాయ నామీద ధీరులు
కలరో
అంతట నిలువక ఆ పంతములు
మాని
పురుకగల వారై తే నేనీడ వుండ
నేమిటికి
పురికిన వారిపైబడి వొగి చంపరాదు
గురి దెలసి అసుర మొఖాలకు
దొరుకు వేగ వచ్చితేను'
అని పుగ్రకోపియై అపుడు బొల్లావు
కాళ్ళ అందెలుమ్రోగ కాలు తాటించి
ఘన రంకెవేసి బొడ్డుగంట నాడించె

ఆ ఘంట ధ్వనులకు రాజు ఆశ్చర్య
మొంది
అడలు చుండగ శానలు అగుభుగులు
అయిరి
వచ్చెను ఆవుయని వాపోవుచూను
దాగిన పొదవిడిచి తల్లడింపుచును
వడి నాయకులు పురకంగ పురదాళ్ళ
భంగి
యాద తీగెలు చుట్టుకొని పడ
వెతుకుచు వారు
సాహస మంతులు పురకంగ
చబుకుల భంగి
కోరిందరెబ్బలు మొఖమున గొబ్బున
గొట్టి
కండలు గీచిర రక్తాల కాల్యయై
పార

వెతపడుచు వురికిరి ఆవు వెన్నంటె
ననుచు

బాగైన నాయకులు పరుగు బారంగ
వుండ కంపను బడి లేచి వొగి
వురకసాగిరి

ఆ ఘంట ధ్వనులకు ఆవు వచ్చె
ననుచు

తల్లిడిప్పును వురుకుచు తాము
అడల సాగిరి

పాడి యావు కొల్లయని వక్క
పడుగున వస్త్రమి

తల్లి బిడ్డలు యనుచు తావు
చారకుండ

దిక్కులేని చావాయ యీ
తూడితీగలలోను

నక్కలే దిక్కాయ నట్టడవిలోను
వెతపడుచు వురికిరి వీరు వారనక
పొడబాల సోమన్న పొడతెరువుగానక
యాడడు-రిన సందు యనలేని
పొదలు

అడ యాడను దూరిన
దేహమంతయును

జీరలు జీరలు జర్జరితముగను
తగిలిన కొత్తి పోట్లు తరచుగా నాదె
బలిమిని పొదదూరి పరుగు బారంగ
వెనువెంట వోబుకు యీదెతో వెడలె
జల్లులు గుండు అందె జరజర దూసె
అప్పుడపె పట్టుకొని ఆ వెంట పరచి

పారవైచి గడార్లు వోబుకు పరుగులు
పారంగ

మంట వడిలో వుండి ముఱుము వాగె
ఆ చప్పుడు విని సామినేడు
ఆవొచ్చెననుచు

తందరలాడుచు తాను వురికి
చలపట్టి ఆవు నన్ను చంపవలె
ననుచు

నా వెనువెంట వచ్చె యేమిసేయుదు
ననుచు

అని గజ్జర్లవాగు గొబ్బున దాదెను
తగ తూములేరు దాటి తా తిరిగి
చూచి

నలుగడల ఆలించి వినెనా
మంటనాదు

వసపెట్టుచును యతడు
గచ్చపొద చొచ్చి

పిట్ట కీచుమన్న బెట్టులికి పడుచు
నరులకు పోయుబంటు పొడబాల
సోమన్న

కన్నులు పొడుచుచు వుండె
కట్టెపొదలోన

సిద్దిరాజుల కాములెవర పో పో ప
పొదల గుట్ట దాగి అప్పుడు పొదగ
వేడుచును

దాగి వంక నాగులను ఆవు దైవ
అనుచు

యక్కడ దాగిన శానలు ఆవును
వేడుచుండిరి

ఆదిమూర్తి బొల్లావును అంతయు
దెలసి

ఆ రణము వెళ్ళెను ఆదివిష్ణుండు
కలువలున్న కొలను కడకొచ్చి
కోపాన

కదసిన కోపాన యా భద్ర
గజముల చంపి

అరిగెలు భేడిలు అటు నుగ్గు చేసి
సరదార్ల బంటుల సాహసుల గూల్చి
.....¹⁶

అందలాల రాజులను వందలుగ
జంపి

పాలకీల రాజులను బవరంబున
గూల్చి

అందెలు గడలన్ని అటు
విరగదొక్కి

తుడుముల భేరిల తొక్కి
తెక్కరము చేసి

వడి వన్నె డమామీలు వక్కలు చేసి
హరిహరులు చూడంగ హరులు

పొగడంగ
నారసింహుని రూపమై నటు గదలి

వచ్చి
అంతట బొల్లావు అతి వేట్కతోను

అనురుమొఖాల గుడారు
కప్పుడేతెంచి

పంతమున గుడారులో
పవళించి యుండె

తెల్లతెలవారంగ తొలిచుక్క
పొడిచెను

పలికె నానా దిక్కుల కల పక్షు
తెడలేక

యినడు వుదయాద్రికి యేతెంచి
వచ్చె

అడవుల దాగిన అవనీశ్వరూలు
పొదల దాగిన యట్టి పోటుమన్నీలు

వర్రెల దాగిన వడుసుమ్మీలు
మోకాళ్ళ మోపున లేచి ఆవును

మోరెత్తి చూచి
వొంగివొంగి ఆవును వెడ

వెతకిరంత
ఆ లేదినాక చూచి ఆవు లేదు

లేదనుచు
జననాథు దగ్గిరికి లేచి రాగాను

కలువరింపుచు పొడబాల సోమన్న
కట్టుపొసకీను

‘అదె వచ్చె! అదె వచ్చె! బొల్లావు
అదిగో! అదిగో!’

దద్దరిట్టుచుండంగ దండి నాగములు
వెరవకు మనుచు అడవి

పొసకీను
‘అదె వచ్చె! అదెవచ్చె!’

అనుచు
‘జడియకుడి’ అని వీపు చీలిచెడలారు

యెదురొమ్ము సరచిరి యంత

లేదనుచు

భయము దెలుపుచు అతని 'పదపద'

మనుచు

సిద్ధిరాజు వద్ద చేరిరందరును

మొగిచి హస్తములెత్తి

మొరపెట్టసాగిరి

చెదరి పొరిన సేన సిద్ధిరాజుతో మొరపెట్టుట

"అవనీశ్వరా! మేము ఆవుతో చాల
ఆపత బడలేక అడవులకు నురకంగ
వర్రెరి వాగులవడి చిక్కు కంపలను
అంధకారంబున అతకంపమున

బొంది

ఆవుచే సంసెను¹⁷ ఆయ్య మన

దశము

సంద్యవేళనే చెప్పె సంద్యగోపాళు

పంతము కాదనిరి మన దశములో

పలుగాకులెల్ల

యెరుగని మాటకు నీవు యెడము

లేదనక

మట్టిగా నుండుమని కట్టడి చేస్తాని

నీవు చెప్పిన కట్టడిలో మట్టిగా

నుంటిమి

పైనుంచి యాగర్మ పడు చందమాన

అంబరీదుల¹⁸నుంచి ఆవు పడబోత

శంఖు చక్రముగల ఆవు మన

కానల గూర్చి

గజముల అశ్వాత కట్టుగా జంపె

యీరాత్రి సంసిన దశము యింత

అంత అనుచు

చెప్పి చెప్పగలేము రాజు! చేరి నీవు

చూడు"

ఆ మాటకును రాజు ఆశ్చర్యపడుచు

ఆ రాజు మంత్రులు అందరు యా

రజముతో నిలచి

యెటు చూచినాను ధరగప్పి వరిగిన

దశములజూచి

'శ్రీరామ! బొల్లావుచేసిన యుద్ధంబు

కన్నుల జూడ మాకు కారణమాయ'

అని కాపమున బొంది రాజు అప్పు

డిట్టనియె:

'కాని శఖువాన నిలచిన కారణం

బిదియు'

యెత్తించిన గుడార్లు వేగంబె దించి

దారజీశ్వరుని దండు తరై ఆవలను

యెడముగా బయలను యెత్తించె

గుడార్లు

పేరాశముగ నిలిచె యా రాజు దండు

దేరాలు యెత్తించె ధీమదై రాజు
అట రాజు మంత్రులు ఆశ్చ
భండువులు

గొడకొని దేరాల్లా కూమండి రంత
సర్వదళములను సభవారిని బిలిచి
వురవీశ్వరుండును వాయ్యన బలికె
'విచ్చక తులవారు! విలుమూక వారు!
గదిమన్నె మూకలార !

కాలబలంబులార! కంచు టరిగెలవార! ఆవును
కనుగొని పారి
జాడకొండ వెనువెంటపోయి సరిపోరి
పనిబడి హతము కాయ పై నమై
రండి

యిబ్బడి బత్యాలు జీవితాలు
యిప్పింతు మీకు'
అను రాజునకు మ్రొక్కి
అప్పుడిట్లనిరి
"రాజు యీ రాత్రి బొల్లావు
రణమందు జొచ్చి
యిచ్చగా జంపెను వేలు లక్షలును
నురుగుచుండగ ఆవు ఘంటనాడులకు

కొండలు ధ్వనులచ్చె కుంభిణి అదరె
అప్పుడు సంసిన మూకలు అంతంత
గాదు

ఘంట ధ్వనులకు మేము తల్లిడిల్లాము
యిబ్బడి భత్యాలు యిచ్చినా వద్దు
ప్రాణాలు కలిగితే బలుసుకూరమ్మి
యిబ్బడి భత్యాలు యిటుతెత్తు"
మనగ

మరియు విని యీ రాజు మతిని
స్వయించి
ఆ సంధ్య గోపాళతో రాజు
అప్పుడిట్లనియె
"కాగెడి ఘంటలు మన గజముల
మెడను

మ్రోగుచున్నవి ఆ మ్రోత మిన్నంటి
ఆవు గంటల నాడు కొండ లదిరంగ
మ్రోగె
ఆ మ్రోత లక్షణం బది
యెటువలెను?"
అడిగిన సంధ్య గోపాళ హస్తములు
మొగిచి
మ్రోతపుట్టిన తీరు మొదలు వచియించె

సంధ్యగోపాలుడు ఘంట వృత్తాంతంబు తెలుపుట

"ద్వాపర యుగమొందు
దుర్మార్గులైన
బాణాసురుడు నరకాసురుడు
పొండక వాసులును

బహుకాల కర్ముండు కంసుడు
బహు రక్కసుండు
కాలయవసుడు బకుడు గడుసు
ప్రళయండు

విను భేరి కాసురుండు

దంతవ క్త్రిండు

వినుడు సాల్వండు మురదైత్యు

మొదలుగా

భూదేవి మొయ్యలేక హరికి

మొరపెట్టిన అతడు పరిమార్చ
మదురలో కృష్ణుడై మనుజుడై పుట్టి
పరగ ద్వారా పురి పట్టణంబు నేలి
అంత భూతకి చంపి అసురుల

గూల్చి

పదహారు వేం గోపికాశ్రీలభమయించి
చిన్నవాడై యుండి శ్రీ కృష్ణమూర్తి
యింద్రుని దేవేంద్రుని యంత

వాండ్రనిన

వెరువటిక శ్రీకృష్ణమూర్తి వక్క

వేలునాను

గోవర్ధనగిరి గోటనే యెత్తి

మరియు నా గిరికింద మనుజులనెల్ల
కరులు సింహాలు కడిసె హితవుగాను
మేకలు తోడేళ్లు మితమై యుండె
వెలుకలు పిల్లిలు యేకమై వుండె
ఘనజానాదూర్ణగడ

భేరుండమూలు

యేకమై పక్షులు వెలయుచునుండె

వైరి వర్గము లేకుండ వసుధ

జీవులకు

రక్షకుడై కృష్ణుండు దాండ్లపెట్ట

గాను

పుణ్యంగ దేవేంద్రుడు వానకు

వెరువడు యనుచు

ప్రళమైన పిడుగులు పంపెను

యపుడె

శ్రీ కృష్ణునిపై దూకి చిరసమయాన
దాసివచ్చిన పిడుగు దాచాత బట్టి
వడిసి పట్టిన పిడుగు వనర బంధించి
కరుణచే యా విశ్వకర్మ బిలిపించి
'వినుము యా కలియుగనుందు

యా విశ్వకర్మ

పాతాళవిఘ్నేశ్వరుండు పరమాత్ముని
పూజ

సేయు సమరంబున చేరి నాదీంపు

ఘనమైన యా మంచిగంట గావించు
అదిగాక జాంబవుడు ఆదికులమందు
గడచి జన్మములెల్ల కలియుగ మందు
వీరన్న వరమున వీరన్న యనగ
ఆదికులమున బుట్టి అతడు చేపట్టి
యారభద్రుని చేతి కరపాలకము¹⁹

యీడైన

గోసంగి పేరిట కొంగవాలు కత్తి

యిప్పుడే కావించు యినుము యిఖ

మొకటి

కోర్కతో యా కోడెకత్తి గావించు

ఆ కత్తితో చాల అక్కర గలదు'

కలికావతారుడు చెప్పిన క్రమమున

నపుడు

కావించె యావిశ్వమును దంతలోన

అది చూచి కృష్ణుండు హాశ్చర్య
పడుచు

ఆ దివ్యాయుధంబులకు కృష్ణుండు
ఆనతి యిచ్చె :

‘చలగి మిమ్ము చేపట్టగలవారు
వేవేగమున వచ్చి వేడినయపుడె
సహాయం గమ్మని చెప్పెను స్వామి
ప్రార్థించి యా ఘంట పరగ చేపట్టి
పాతాళ విఘ్నేశ్వరునికి బాగుగా
యిచ్చి

ఆ ఘంట నాదించి హరుని హృజింప
గర్వదై యిచ్చిన ఘనుని తలుప
డనుచు

అవుతారము విడిచి కృష్ణుడు
ఆ యదువంశమందు
కాటమరాజుగా పుట్టి కాలావుల
మేపుచు వెతకి

కరుణతో పాతాళ విఘ్నేశ్వరుని
కనుగొని

భాషించె హర్షించి పరగ సమ్మతిగ
పగడసాలాడను బాగుగా దలచి
అది పంతము గెలచి అప్పుడు రాజు.
ముమ్మారు గెలిచెను రాజు ముదముతో
నిలచి

వోడి విఘ్నేశ్వరుడు పడ్డి యా ఘంట
కొమ్మని రాజుకు గొబ్బన యిచ్చె
కవులావులు మందకు ఘంట
గొనివచ్చె

వొల్లావుకు ధరియించె బొడ్డున
ఘట్టినను
ఆఘంటనాదు అంత యింత గాదు”

సిద్ధిరాజు వీరులను బొల్లావు మీదికి పంపుట

విన్నపము చేసిన విని సిద్ధిరాజు
పుగ్రుడై మండుచు ఆ రాచమూకల
బిలిచి-

“ఘంట చంపదు అవుగాతలు గాని
వెసనొక్క అవుకు వెరచి ప్రాణంబు
దాచి నూరేండ్లకు మించ తగనుండ
గలదా ?

చావును పుట్టువు సర్వేశ్వరుండు
కట్టడి చేసిన క్రమము మదినుంధి

యెరువక ప్రాణములకు యెదురించ
వలెను

నందికనమనాగరాజు! ఆనంద
కాటమరాజు!

వాగర్త భీమరాజు! వలపత్తి
పాపరాజు!

కందకూరి గంగరాజు! కస్తూరి
తిమ్మరాజు!

ప్రతికోట బసువరాజు! పద్మాక్ష
గోపరాజు!

విటకోట అబ్బిరాజు! యింద్రభోగం
అక్కిరాజు

సజ్జనరామరాజు! సంకల్పసిద్ధిరాజు!
వింద్యాద్రి జగ్గరాజు! యిప్పుడు పోయి
బొల్లావును వెనుతగిలి పోనీయక
చంపి

శ్రీమాన ర"మ్మని శలవిచ్చె రాజు
యాడు కొల్పిన రాజులు యీచెలు
అంది

సానక త్తులు అందరు జబురుగా నంది
విల్ల నంబులు పొదులు వెసగ
తామంది

అప్పుడు రాజులు అవని కంపింప
కదనంబు శాయను కదసి రంతంత
అవు జూడను వచ్చి అవును జూచి
నెమ్మది అస్థుర మొఖం గుఢాడలో
ఆవు నిద్రబోవంగ

గొనకొవి యార్చుచు కూడిరి
యిరుగడల

ఆ యార్చులు విని ఆవుతాలేచి
నిజమని శంఖతో నిలిచె బొల్లావు
నిలచిన ఆవు మీద నెదరి విలుమూక
తెంపుగా విండ్లను తెగనిండ దీసి
విడిచిరి బాణాలు వేయు విధములను
అప్పుడు బాణాలును ఆవుపై రాగ
పింజలు ధ్వనియని పెనుమోతలై
మోవ

అడలించి దూకుచు ఆవుపై గదసిన
యేమి యెరుగని ఆవు వెర్రిగానుండి
కదిసి రానిచ్చె ఆవు కాలు తాటించి
వద్దికి రానిచ్చె తన వాలమున జుట్టి
అడలంగ చంపెను అవనిపై
రాజులును

చలరేగి ఆయావు శానల మీద
పడి తన్ని చంపుచు వారెందు
జొచ్చినను

పొడిచి చంపుచు ఆవు
పరిమార్చగాను
సంసిరి తాళమూకలు సాహసులెల్ల

మాయోపాయమున బొల్లావు వీరులను మడియించుట

ఆర్బాటంబులు విని ఆయాదిమూర్తి
రాగడిల్లుచు కదిసి రాచమూకలచూచి
తన విశ్వరూపంబు దాచి బొల్లావు
మాయరూపము దాల్చి మరి లేవలేక

పండ్లు వూడిన ముసలి
బడుగోద వలెను
గజ్జలు మువ్వలు మంటలు సరులు
ఆవుపై జోరీగ లాడిన యట్లు

పిడుదులై కరుచుక పెనగి

యున్నయట్లు

ఆ రీతిగానున్న అవుపై జొచ్చి

రాక చేరువనుండ రాణువలెల్ల

యడముగా నిలిచిరి యింద్రెక్కుపెట్టి

వెసదీసి బాణాలు వేసిరి యరుగడలు

ఆదివిష్ణువు బొల్లావుకు ఆగురు

బాణములు

భక్తుల మీదను ప్రమథ గణముల

చాత

మ త్రాక్షతలు వేగ మరి చల్లినట్లు

ఆ రీతి తెలియక ఆ రాచమూక

వెసరేగి చాల వెయ్యంగ సాగిరి

యంత వేసిన అవు యేమనక

యున్న

అప్పుడు కొందరు అటు డాసివచ్చి

అంతటంతట నిలచి ఆవును చూచి

'బాణాలు వెయ్యకుడి ఆవుపడి

లేవలేదు'

అని యిట్లు ఆడుచు అందరుగూడి

పొంచి చూచిరి ఆవు పోలికలన్ని

'యీ రాత్రి యుద్ధం చేసింది యీ

ఆవు కాదు

వంటి కొమ్ము ఆవు కాని యిది

వట్టి ముసలి ఆవు

మన శానల రాత్రి మహి మీద

గూల్చిన

ఆవు దీని బిడ్డ అవు'ననె వకడు

'జోరీగలతో ఆవు సుక్కిందిగాని

కొమ్ము వకటున్నది యీ ఆవు

కొంచమనరాదు

బలిసి వుంటే యీ ఆవు బహు

పలువ'దనిరి

'గుండె ముసర తగిలితే రయముగా

గూడారు యెత్తి

మందలో నుంచక యీడ మరి

తోలినారు

వేసిన బాణాలు యెత్తి పోయగాని

వక్క శరమందిన ఆవు వరుగు

నిక్కడను

తోకబట్టుక దీసి తోలుక పోయి

పొందుగా మనరాజుకు పోలిక చూపి

మరి చంపవలె యీ రూపు

మామీను²⁰ంచరాదు

ఘట్టిగా మనమీద కార్యంబు చేసి

మట్టిమల్లాడిన బొల్లావు

మందనున్నాదో

కల్లుపడి వురికెనో కారడవులాకు

యందు చొచ్చెనో కాని వెతికి సాడించి

బాలు బాలున అరువంగ బలాల

బొడిచి

మన మందరమును చంపిన ఆవును

మామీద కూల

చంపి పోవలె రాజు సముకం బాధ'

వారి పంథాలు వినుచు తన వాలము

బెంచి

తన విశ్వరూపాన తాను వడి లేచి
కదసిన దళముపై కాలు తాదించి
యుడిసి బెమ్మడిపోయి రాణువ జాలి
బడిన

వట్టి వారికి నెల్ల తన వాలంబు జుట్టి
బిగువక అంకించి వెలిగించి యెత్తి
వడసి నేలను గొట్టె పుర్రెలు

వాప్పలై పొగకె
చలగి యా బొల్లావు శానల మీద
వడిసి తన్నిన కొందరు వరగిరి
ధరను

యెందు జొచ్చిన పోనియ్యక
వెనుతగిలి ఆవు
పొడిచి చంపుచు ఆవు

పురిమార్చగాను
సంసిరి రాచమూకలు సాహసు లెల్ల
చిక్కిన వారిపై చలగి దూకంగ
ఆవు రాకలకు వెరచివారు

అగుబుగులైరి
వెరచి పురికే వారి వెనుదగిలి ఆవు
సందుల గొందులు పొడించి ఆవు
యెందు జొచ్చిన పోనియ్యక చంపగ
అప్పుడు పురికిరా రాచమూక అడవి
చేకొనిరి

లెస్సగ రణమందు ఆవు యంతయు
నిలచి

యెటుపార జూచిన యదరించ
యవ్వరు లేరు

వచ్చి అసురముఖాల గుడార వద్ద
యుండె.

సలుగడల పురికిన అటు రాచమూక
గుజ్జర్ల వాగున అందరు గూడి
అలసట దీర రాచమూకలు ఆలోచన
పడిరి

‘ఆవుచే రాచమూక అంతయు మడిశ
వనరంగ మనము రాజుకు వద్దికి
నరుగ

పద్ధతి గాదిపుడు పరగ రాజులకు
సరగ రణమున పగతుల చంపను
చావ

కట్టడి కలదు కాకున్న మనకు కారణ
మిపుడు’

అనుచునుండిరి ఆడి అతిరోషమునను
మరి రాచమూకలకు మరి రోషపుట్టి
‘పొడువు! పొడువు!’ మనుచు

పొడుములు ద్రొక్కుచు
కదసిన శ్రీరామ గరుడ బొల్లావు
పాదములు దట్టించి పగతుల మీద
కొమ్మల గొరిశల కొనగిట్టలాను
వ్రుగుడై పొడిచెను పురివి బొల్లావు
ప్లంలాడుని చిరుగోళ్ళ పదును
కలదనుచు

తాను నరసింహుడై తగ గూల్తు
మనుచు

కదనంన రాచమూకలు గగ్గోలు పడగ
చొకలించి పురికి శానపై దూకె

వాసి కలవారు వడి చేరి పొడువంగ
 చూచి వాలంబునను చుట్టిరా దీసి
 విరిచి నుగ్గులు చేసెను యీటె
 లన్నియును
 వీర రౌతుల తలలు యెగిరిపడ తన్నె
 తనపైన గడలు వేసి తందరనొంది
 అటు మళ్ళి వురుకుట వాణ్ణి అరికట్టి
 గుదులు కొమ్మన గుచ్చి యగచిమ్మె
 యెగిసెను పీనుగులు యోజనం
 పొడువు
 రివ్వ రివ్వన తటాలున దివిపైన
 పడెను
 కొన్ని దశములు పైబడి కొందరు
 హతమైరి

దుడ్డు కోలలు వారిని దురమందును
 గూల్చి
 అడ్డ కత్తుల వార్ని హతమణిచి
 చంపె
 జందాశముల వార్ని సమరమున
 గూల్చె
 తలపడి శత్రువుల తలలూడ తన్నె
 మానవుల జీవించ మరి యాదిమూర్తి
 యదరు నెవ్వరు లేక వేడుక దీర
 ఆవు పగతుల చంపి అనందమంది
 రణములో శిలబంటి రక్తములో
 నుంచి
 వచ్చి అసురముఖాల గుడారు వద్దన
 యుండె

పారిస వీరులు బొల్లావును రాజునెదుట ప్రశంసించుట

అప్పుడు కొందరు అతశేషులు వచ్చి
 మ్రొక్కుచు చెప్పిరి రాజు ముందర
 నిలచి
 “వో పల్లవాడి రాజు! వినుము
 పరిణామ మెల్ల
 పోరాడి అవు చాత పొలసిరి దేవ!
 కన్నులు చూస్థిమి అవు క్రమమెల్ల
 వినుము
 పాదాలు నాల్గు పదను చక్రాలు బోలు
 పైపిల్ల గొట్టెలు యెనిమిది
 రామభాణాలు బోలు

ఆవుకు తోకగాదయ్య హనుమంతుని
 వారి మనవచ్చు
 వంటి కొమ్ముకాదు ఆవుకు
 వజ్రాయుధంబు
 శంఖు చక్రంబులు చేరి అల్లాడు
 అసుర తలాటములు గల ఆవు
 అవనిపై యెగిసెను
 నరసింహమూర్తి యనినట్లు యెన్న
 దగును
 యెదురుగావచ్చి ఆవును వెరువక
 చూస్తె

మట్టిగా శ్రీహరి గరుడవాహనమెక్కి
కల్లగాదో రాజు! కదలిన విధము
పరగ యాదవులకు ముందుగా

తామరపద్మ ముఖంబు

కలవరేకలు బోలు కన్నుల తీరు
ఆ కర్ణములు చూడ ఆనంద మవును
ఆ దివ్యనామం ఆమరంగ చూసె
మట్టిగా శ్రీహరి గరుడవాహన మెక్కి

కల్లగాదోయి రాజు! కదలిన విధము
పరగ యాదవులకు పగచాతగాని
కాకుంటే వో రాజా! నీవును కనుగొని
హరియని వేడిన పాపమంతయు వీడి
పరమ పావనులై పరము
పొందుదువు”

సిద్ధిరాజు మండిపడి బొల్లావుపైకి బోయలను పంపుట

అని విన్నవించిన ఆ సిద్ధిరాజు
మనమైన కోపాగ్ని కన్నుల

దొరియంగ

వేలును రెండేసి వేలు గలయట్టి
బోయల పిలిపించ భూనాయకుండు

‘పరకసాని అబ్బినీడు! పట్టలో
పిన్నయ్య!

గురిపోతు వన్నయ్య! గుజ్జర్లు
వోబులు!

మత్తి సాతంనేడ! మతుకుల విట్టల!
వంటరి మరిస్తేడ! వయసు ముకుండు!

జల్లిచి ధన్నీడ! సాతర్ల పరచి:
బొగ్గుమలా చూడయ్య! భోగ

సంబినేడ!

నిగ్గుల కామినీడ! నెలవరి భీమినీడ!
జన్నవాడ పామినీడ! జక్కం

వోబులు!

మిణుగూలి బొమ్మినీడ! మీనుగ

కొండు!

తొమ్మిదివేలు విలుమూక జోతుల

సామినేడ!

పయనమై రారోరి బటనాయకులార!

యిమ్మహిన వెలసిన యిట్టి సాహసులు

మీరు

పరుగంగ మీరు మీ బల్లములతోను

వేవేగమున బోయి వెయ్యేసి

బాణాలతోను

తోలిపేయుడి ఆవును తుపాకిగుండ్ల’

అని యిట్లు పేరు పేరున అటు

చెప్పగాను

పయనమై కట్టాయుతుపడి వచ్చిరంత

మొగచి హస్తముల రాజుతో మొనసి

యిట్లనిరి!

‘ఆవు చేసిన యుద్ధం అంతింతగాదు

ఆవు మీదికిడిచినవారు హతం
అవుట నిజం
రాజు మా ప్రాణరక్షకుండవు నీవు

నేడు మా యుద్ధం నీవు కను'మనుచు
అని చెప్పి బోయలు అంతయు వచ్చి
ఘనమైన బొల్లావు కడకేగిరింత.

బొల్లావు మీదికి బోయ లెగబడుట

ఆవును చూచితి ఆశ్చర్యపడుచు
యచ్చరింపుచు విండ్లు యలమి

పైకెత్తి

పొంచిరి బాణాలు బొల్లావు మీదట
తెట తెటా విండ్లును తెగనిండ దీసి
నిలచిన ఆవుమీద కదిసి వేయగాను
నిప్పుల మీదను నెయి చల్లినట్లు
గుప్పెడి అంబులకు ఆవు గొదకొని
చూచి

యేటికి గండుమీను యెదురెక్కినట్లు
వేటబోయల మీద వేగంబె నడిచెను
నడచిన బోయలు నంత గుమిగూడి
యెడమ కుడిని చేరి బాణాలు

యెడలేక వేసిన

చెవిన బొల్లావుకు శంఖయు లేక
చీదర కొట్టుచు చెల్లించి దూతె
పొడిచిక శత్రువులకు పొట్టలు చించి
వడి రక్తధారలు వరదలై పార
ప్రేగులు తెగి నేల పేరులై రాల
యదరిని భల్లాలు వేసేటివారు
వారిని మెచ్చుచు ఆవు వడి వడి

వెగసి

సింగిణి విండ్లువారిని చెండు చెండాడె

యెదురిండ్ల వారిని వెనుతగిలి చంపె
తొమ్మిదివేల విలుమూక బోతుల

సోమినేని

కుమ్మిరణములోను కూల్చె బొల్లావు
గురుపోతు వన్నయ్య గుజ్జర
వోబుకును

నరములు శిరములు నజ్జుగాదొక్కి
వీర నృసింహుడై వినుతులగూల్చి
అతికోపమున పగతుల అవనిపై

గూల్చె

ఆ సమయమున బోయలకు అతిరోష
పుట్టి

తీసిపోక ఆవును తీరకొట్టుకాని

'చెరిచెగదా ఆవు చెల్లించి పొడిచెనో'
యనుచు

తరిమి చంపసాగె తలచూపకుండ
ఆవును యిచ్చోట హతము శాయకను
ఆవుకు వురికితే ఆపకీర్తిగాక'

అని పొరుషంబున అతివేగ కదిసి
మల్లెమొగ్గ అంబుల మరి వేయసాగిరి
చిల్లకోల అంబులు చెల్లించి వేసిరి
వెగచర బాణాలు వేసేటివారు

ఆరీతి బోయలు ఆవుమీద అంఖించి
కడిసిన

అలయక ఆవు ఆ రేయు పగలు
వొక విధమున పోరి పగతుల

వసుధపై కూల్చి

అప్పుడు బొల్లావు శ్రీహరిని దలచి

అతి భారమును జొంది ఆవు

తలపంగ

కనక రథములపైనుండి హరిహరులు

కనురెప్ప వెయ్యక

చూచి ఆవు యుద్ధంబునకు

చోద్యంబు పడుచున్న

అటుమీద తలచిన హరి సంతసిల్లి

మము చారరమ్మని మరి చాతవున్న

అక్షింతలు వేసిరి హరిహరులు

మునులు

చలగి దేవతులు ఆవుపై కాసలు

చల్లిరి

అప్పుడు బొల్లావు తనపై అక్షింతలు

చూచి

సంతోషమున నిలిచి ఆవు సరగ

వేడంగ

అప్పుడు సంగించి అట్టనాయకులు

పుటపెరిగి బల్లల పొడిచేటివారు

పేరు పెప్పి ఆవును పెనగొని దాసి

చొక్కచువ్వల గడల చొచ్చి

పొడువంగ

పరమాత్ముని తలచి ఆవు బాలు

బాల్చిన ఆరుచుచును

గన్నెరాకు అంబు ఆవుకు గాయాలు

నాదెను

తిరుమందుల వారి బొల్లావుకు

తిరుమణి తిరుమార్గం

ఘనముగా కూరినను గాయాల

వెంట

పొత్తపు నేజాల ఆవును పొడువంగ

సాగిరి

‘గోవింద! గోవింద!’ యని ఆవును

కోరిల వేసిరి

‘రామా! రామా!’ యని ఆవును

రణ మొల్లుగాను

బక్కల పిక్కల అంబులు ఆవుకు

భారముగా నాదెను

తమకం దగ్గర పల్లికొండకు తెలిసి

‘గోవింద! గోవింద!’ యనిరి

తిరుమందుల గోపాలకులెల్ల

అప్పుడు పల్లవుల రాజులు

‘హరహరా!’ యనిరి

యేడు సానలు తీరిన వెండి

నేజాపోట్లు

ఆవుకు యెదురొమ్మున అప్పుడు

నాదెను

మాయాల బాదాలు ఆవు సరికట్టి

వెడలె

పార్వతి అంబుల పరువెట్టి వారు

పెనగొని యిరుగడల పేరాల

బోరుచు

గుమ్మడిగింజ అంబుల ఆవును
గుప్పంగసాగి
పండగిరి అంబులు పూసి పరుగున
వచ్చి
యడపక ఆవును వెయ్యంగ సాగిరి
కదిసి బోయలు యిట్లు కపిలావు
మీద
చదరక యుద్ధంబు చేయుచుండగను
పెక్కు ముంగిసలతో పెద్ద శేషుండు
సాహసాన పోరు చందమున ఆవు
కొమ్ముల చిమ్ముచు గొరికల
మట్టుచు

అకొని బొల్లావు అలుగులు
ఆరగించ
దాహముగొని బొ వు ర క్తదారలు
ద్రావుచు
ధీరులై న బోయమూకల దిండ్లు
ద్రీప్పుచును
వింతగా పున్నెపు వెన్నెల గాయంగ
అంతంత పిల్లదీపులు ఆడినయట్లు
పంతపు సురభి అటువలె శాయంగ
అంతట నుండి అమరులు చూచి
ఆవు పోట్లాటకు హాశ్చర్యపడిరి

బొల్లావుకు వైకుంఠ ప్రాప్తి

మెచ్చిరి కనకరథం మేలు మేలనుచు
విష్ణుదూతలతోను వింజామరంబులు
అంపిన ఆవుముందర అటు నిల్చి
దూతలు
అప్పుడు సురకాంతలు అక్షింతలు
వెయ్యంగ
ఆ విష్ణుదూతల రథంబుపై ఆవు
నెక్కించి
దేవదుందుభులు దిండుండి మోహంగ
కురిపించిరి ఆవుపై పుష్పవరషంబు
పషిణి విహంగంబుపై నెక్కి ఆవు
చలగ విష్ణుదూతల శావలు
శాయంగ

నటుమించి తుంబురు నారదులు
పొగడ
తనయెత్తు పగతుల ధాత్రిపై గూల్చి
మనుజు లోకమునుండి మరియు
బొల్లావు
అకాశవీధినుండి అమరులు చూడంగ
యేకాదశినాడు యిరవై యేడు
మడిచులమీద
కలివరదుడు అంపిన కనకరథ
మెక్కిను
అరిగెను బొల్లావు ఆ విష్ణుకడకు
ఆవు రథమెక్కి అరుగంగ జూచి

చోద్యమందుచు బోయలు సోలి
సొక్కుచును

.....²¹

పొదలుచు బోయలు పుడమిపై
నెగయుచు

తమ పొడుగు వృక్షములు తామె
దాటుచును

భూనాథు దగ్గరికి బోయలు వచ్చి
కడు వేగమున నల్పి కరములు మొగిచి
జనపతి కావార్త చెప్పిరందరును

బొల్లావు దివికేగిన వార్త బోయలు సిద్ధిరాజుకు విన్నవించుట

“వో పల్ల వాధీశ! వో పట్టాభిషేక!
పలువై న పగ చచ్చ పట్టపురాజు!
వీనుల పండుగా వినవయ్య రాజు!
ఆ యాదవుల మందను ఆవనీ

యంటిమి

ఆది విష్ణువుగాని ఆవుగాదయ్య!
వుదయా సమానంబు వక్క కై వడివి
కదసిన బలముల కల్లుగా జంపి
మితిలేని బలముల మేడినిగూల్చి
అలుపు సొలుపు నిద్ర హారంబు లేక
యీ రీతి యడపక యుద్ధంబు

శాయంగ

గగనంబుపై నుండి దేవతలు

కనుగొని చూచి

సురులు మునులు చూచి చోద్యపడి
వేగ

మెచ్చి పువ్వులవాన మేలుమేలనుచు
ఆవుపై కురిసెను ఆ భావమేమొ

నెమ్మది గుడారులో నిలిచియుండంగ
వో రాజు! నీ వంపు వుగ్రంబుతోను
పోయి బొల్లావు పోలిక చూచి
యడపక బాణాలు యీవలావల

వెడల

వేసిన కదలక యేకముగ యున్న
బల్లాల బరిశల పశువడి పొడిచిన
గాయాలు యీవలావలకు కానవచ్చు

వేళకు

హరిహరులు మెచ్చి రథము ఆవుకు
పంపిరి

కడసారి ఆయావు కదకరథమెక్కి
పుడమి జనులును చూడ పోయను

దివికి

మమ్మును యేమనక ఆవు మది
వుండె గనుక

మా ప్రాణములు గడిచి నిను

చూడగలిగె.”

మూడవ కాండము

బీరినీడు యుద్ధము

సిద్ధిరాజు యాదవుల నోడింప నాలోచించుట

అని విన్నవించిన ఆ సిద్ధిరాజు
విని తమ్ములు తాను వక విచారము
చేసె:

“ఆ కామధేనువు ఆదివిష్ణుండు
కాకుంటె

చలగి యారీతి యుద్ధంబు శాయుడు
ఆవుచే సంసెను అరుదైన దళము
చల్లవారిచే మన దళము సంసెను
కొంత

చల్లవారు మందకు సఖము బలిమి
యనుచు

వుండిరి యాదవులు వురుచల్ల అడిగె
చల్లవారు చెల్లినందుకు సంతోష
మాయె

ఆవు దివికేగుట మనకు అది మహా
లెస్స

యిక యాదవుల చంప యంత
మాత్రంబు

మాతంగి బంటుట మంగల్లి పాట
అధిక భుజశాలియని అతనిచెప్పెదరు
సంసంగ చిక్కిన దళము చాలవున్నది
యంతైన వక్కాడు యేమి
శాయగలడు

అంతకు మించిన అతిశూరుడెతె
గొదకొని మట్టింతు కొమ్ము చేనుగల
చాళ

వశముగాని ఆవును వధియించిపట్టి
ఎలా బోయలేచాలు

యుద్ధ రంగముకు”²²
అని యిట్లు సహోదరులతో ఆడుచు
రాజు

వీర పరివారముతో రాజు వినమని
పలికె;

“ఆ బీరినీని హతము సేయుటకు
యేకాదశినేడు యిచ్చోటచేసి
వేకువనే దండు వేగంబై కదిలి
వుదయాన బారుసు వొక కొంత

యేర్పరచి
కదసి గోసంగుల కల్లుగా జంపి
మరిపోయి గొల్లరాజు మంద
చుట్టుకొని

తరిమి యా యాదవుల తలలు
ఖండించి

పశువుల చరలను పట్టుగా బట్టి
యెసగంగ నెల్లారికి వేగుదా”మనెను
కోపాగ్ని కన్నుల గురియుచు రాజు

22. యుద్ధరంగమునకు

ఆ పొద్దు సర్వ దళములు అచ్చోట
నుంచె
అంతట సూర్యుండు అస్తాద్ర కరిగె
బాగుగా దివిటీలు పట్టిరి అపుడు
తురుతు జమీనుల త్వరితముగ
పిలిచి
అప్పుడు విచ్చుకత్తులవారిని ఆయుత్తు
పరచి

పారాలు చవికిలు బండు యేర్పరచి
పనుపడి యుండంగ బాటుదుదయించె
రూప కందర్పుండు ఆరూఢి నలసిద్ధి
రాజు
భూపాలు నటు దండు ప్రొద్దున గదిలె
భేరీ డమామీలు పెళ్లుకొని మ్రోవ
బారులు మంగోలిపాటను నిలచె,

సిద్ధిరాజు రాకవిని భీరన్న గోసంగుల పిలిపించుట

ఆవేశ భీరన్న అనుజులు దాను
గొల్బైన నల్లపట్టు గుడారులోను
పరగ జమ్ముఖాన పరిపించుకోని
అపైని పులితోలు అమరంగ బరిచి
పంచాక్షరి యిత్రి చర్మము పరుపుగా
బరచి
స్తిరముగా ముక్కండేశ్వరుని
దేదీప్యముగను
పైడి జంద్యాలలో లింగాల అక్కడ
పరగంగ నిలిపి
కడు మంచి తీర్థాన గంగమైలావుల
పాలు
అభివేకము చేసి యా భీరినీడు
పంచ ఘంటలు యల పలికించె
నపుడు
ప్రముఖుల ఘంటలు ప్రణవంబు
మ్రోవ

తాముతో తామెడు తమ్మి
పువ్వులును
ఆ నీలకంఠునికి అయి పూజచేసి
తామరలు కలువలు తగు విరిజాజాలు
కరముల చేబట్టి ఘనుత వేడుచును
పంచభూతములకు పరతత్త్వమునకు
స్వామికి వొక్కటి సమర్పణంబు
సేయుచు
యాశ్వరుని వేడుచు వీరేశ్వరుడై
యుక్కుంగ
అప్పుడు చెప్పిరి అధికారులు వచ్చి
“మసిలినేడుపుత్రః మాతంగి గోత్రః
సిరిదేవిపెంఱిన శివుని పరపుత్ర
పశుపతి సేమిత్రః భద్రావతారః
పల్లవాది సిద్ధిరాజు బారు లల్లవిగోః
యేనుగులు లొటపిటలు
హేరాశముగను

అల్లవారుగో! వచ్చిరి అశ్వాల నెక్కి
మానవేశ్వరుని దండు మరివచ్చె
నదిగో!”

అని విన్నవించిన ఆ బీరునేడు
సరగ తన మదిని సంతోషమాయె
తన బంధువర్గమునకు తన
సహోదరులకు

వినయుడై కర్పూర విడియంబులిచ్చి
గొబ్బున సాహసముగల గోసంగుల
నెల్ల

గుబ్బిల రంతుల కడువేగ బిలిచె
వచ్చిరి గోసంగి బలములందరును
అనువైన బిరుదులు ఆయుధంబులును
కొంగవాలు కత్తులువారు

కోరసిగవారు
బంగారు పరుజులు పట్టు కత్తులవారు
వెండి కత్తులవారు వింత పరుజుల
వారు

దండైన పడిగె జంజాలములవారు
సన్నపు తిరుమణి సంకుటరిగలవారు
సరిగె కాలి గొలుసులు సంకుటరి
గలవారు

అర్ధనాల జల్లులు అడ్డ కత్తులవారు
మాపుపిడి బాకులు మరివంకిణీలు
ఆమరించి బిరుదులు అరహదాలంది
బొడ్డుగంట రంగస, బోడెపాటి
సింగన

బిడిదంపు వురుమన, పిడుగు
సూరినేడు

అడ్డగ త్తి కంచినేడు, అడిదెంకాచు
మెరుపుక త్తి సందినేడు,
మెడపాగు లంకు

వైరిగడ మసిలినేడు, వాలుగ త్తి
మగుచు

తిరుగడల మసిలినేడు, బిరుదుల
బాలినేడు

కొంపి గడ్డం నాగినేడు, రుద్రపాగు
లింగన

కెంపుల కొమ్మినేడు, కెతపాగు
కొండ

పట్టుగ త్తి పాపినేడు, బాకుల
బెమ్మినేడు

గంగులంక సూరినేడు, గల్లపాగు
బొడ్డు

కంచుటరిగెల పోలు, గంధముబ్బినేడు
నిచ్చకయ్యం లెఱ్ఱు, నెలవరి బంపు
పెద్దక త్తి వేశన, చేపోలి మాధవు
సదన సందునేడు, సమిడెక

పాకుబొమ్మ
అరిగెల కంచెను, అందెల పాగు
చెన్నుసా పడి మన్నీడు, గుమ్మి పాగు
యెర్రు

గుడి పెట్టు గుండర్న, గుమ్మసి
పొరినేడు

కారుపోతుల సోమినేడు, కార్పిచ్చు
తిమ్మినేడు

వీరలు మొదలైన వీరగోసంగులు

వారికి కొమరు నాదాలు

కొత్తచల్లదాలు

కమనియ్యముగ చంద్రకావి ధట్టిలు

కడు రత్నములు చెక్కిన

కాలి గగ్గరలు

కుచ్చల తురాయిలు కుసుమపూత

రుమాలలు

వరదూసిన కత్తులు వనర బొడ్డు

ఘంటలును

కంచు టరిగెలు మంచి ఘంటల

వడ్డాణములు

నీటుకోర సిఘలు నిలువు

తిరుణామాలు

వొళ్ళల్లా గంధాలు వరుగు

రుమాలలును

ఆడకాడకు శ్రీహరి అవుతారములు

బాడుచు

వేడుక కేకలు వేయుచు కొంత

షీసములు గీటుచు మిన్నుచూచుచును

తమ తొడలు నడుచుచు తాను

సొక్కుచును

కీగంట చూచుచు కెరలి పలుకుచును

తప్పెట్ల ధ్వనులకు తావెల్లయనుచు

అప్పుడు చిందులాడి ఆడిపాడుచును

మతేభముల రీతి మసలచు వచ్చి

ఆరువేల గోసంగులు హరిని

దలుచుకొని

మొత్తమై బీరన్న ముందర నిలచి

వారికి అధిపతులు వచ్చిరి నలుగురు

చిగబ్బి పెదగబ్బి చెన్నభుక్తి

తమ్ములును

చినరంతు పెదరంతు బీరన్న

తమ్ములును

అనిమొన నాల్గువేలు ఆయత్తు పడిరి

బీరన్నకు మ్రొక్కిరి భీకర

లీలతోను

వేడుచునుండిరి విభవమంతయును

గోసంగులు బీరన్నను చేరి కీర్తించుట

“వో ఆదిజాంబవ! వానపరి దుద్ర!

అండచూపినయట్టి అకలంక పరుడ!

మాతంగముని వరద!

మరి దివ్యరూప!

మహేశ్వరుని కృపను అతిమోర

నపమన

వరివీర సేవ్యులై వసుధ లోపలను

శివచాధ మందిన శ్రేష్ఠకులమనుచు

ఆ మహాదేవతలు అటుపడి మారి

అరుంధతియై పుట్టిన ఆ మహామునులు

కారణమున వసిష్ఠ కన్యకను గూడె

వారి కులపావనులు అవతాగపరులు

మసిలి నేడను యొక్క

మరిపుణ్యకాలి

కులసతి మసిలమ్మ కోరిక వలను

బీరన్నవై పుట్టి బిరుదు వహించి

ఫాలలోచను కృపను సిరిదేవి

పట్టివై పెరిగి

బాహుబలి సేసుడా! భద్రావతార!

పరగితి తూమిలో బహు

పరాక్రముడ!"

అనియిట్లు ప్రార్థించి అమరంగ

మ్రొక్కి

ధరణి వణకంగ తప్పెట్లు వాయించి

రంతులు సేయుచు రాగడిల్లుచును

ధరణి దూమము గప్ప చిందు

దొక్కుచును

విరగడల నుండిరి విరివిగా నంత

అంతట బీరన్న అతి భలాధిపుడు

దేవపూజలు చేసి దేవునికి మ్రొక్కి

పొందుగా వీభూతి పొసగ ధరియించి

చేతులో లింగాల జంధ్యాలనిడియు

కనక పువ్వులు పట్టుదట్టి కాశిగాగట్టి

వాళ్ళున వీరగంధం వొప్పుగా బూసి

తల్లి సిరిదేవి యిచ్చిన సొమ్ములు

ధరియించి

అయితన్న యిచ్చిన హస్తకంకణాలు

అన్నియు దేహమున

అలంకరించుకొని

అరువేల గోసంగులు యిరుగడల

అవని గంపింప

కడువేగ తప్పట్లు కంచు

కొమ్ములును

వాయింపు కొనుచు వసుధ మూర్తిల్ల

అవులన్న పల్లికొండ అయితమారాజు

కడకు

వంగనర శలవడుగ వచ్చె బీరన్న

బీరన్న గోసంగులతో అయితన్నను దర్శించుట

బాగుగా తమకంపైని బలరాము

వలెను

అయితమరాజు పల్లికొండ

అందమైయుండ

నడుమ కృష్ణుని వలెను నలనన్న

వెలుగ

కనుగొని బీరన్న కడుడాసి వచ్చి

సాష్టాంగ దణ్ణములు సయ్యన బెట్టి

ముకుళిత హస్తై నిలచి

మురియుచు బలికె:

"మా కారణము యెరిగి మమ్ము

యీడేర్చిన

ధీరుడ! పల్లికొండ! దివ్యజ్ఞానమూర్తి!

అన్న కాటమరాజు! అవుతారపరుడ!

అయితమరాజు నీవు నామీద

అత్యంతప్రేమ

మనతల్లి సిరిదేవి మాయలుగావు
వలచంటి అమృతము సాకు వలసిన
వచ్చి

పేరుగా సిరిదేవి పెంచింది నన్ను
మీ రుణము యీచేరు మేలు
మేలనుచు

వేయు ఘటంబుల యేనుగులతోను
అనువంద నూరువేల అశ్వాలతోను
లక్షల కోట్ల పర్వతరం
రాణువుతోను

పరగ సిద్ధిరాజు వచ్చినాడని
దొనకొండ పట్టణమునకు
ఆవులన్న కాలారితో అంపెను
జామ్ము²³

కమ్మల వార్తలు విని అందరు
కలకల నవ్వి
వస్త్రీమి యరగడ్డపాటికి యిది
జయవార్త యనుచు

కడువేగ ముందరి కార్యమున
కన్నను
అంపేరని చాల ఆశతో వుంటి
నామతి యెరిగి పెంచితిరి మరి నేటి
దనుక

శ్రీహరి బొల్లావుకు శలవు యిచ్చితిరి
అపిన పగతుల అవు ఆవనిపై
గూల్చి

అవువేడుక తీరెహరిపురి కేగె

శివపురికా శివభక్తుడు చేరి రాడాయ
మీ అందరి ముందర యీ

ఘడియనైనా
యద్ధము²⁴ శాయను పంపుడి

యిప్పుడు నన్ను
తలపడి పగతుల తాను హతముసేతు
మీ కన్నులను చూచి మది వేడుక
పడును

తమకముపై నుండి నా ప్రతాపమెల్ల
రంగుగా చూడుడి శ్రీరాములార!
అన్నలు తమ్ములు అల
బావమరదులు

అందరి ముందర నేను అనిసేయు
విధము

అందముగా గూచుండి
మా యన్నలార!
సీతకై హనుమంతుడు చేరి యాలంక
కాల్చి దగ్ధము సేయుకైవడి నేను
కరుల నురుమాడుదు రణకల్లి
సేయుదును

ఘోరించి నరుకను కొంగవాలుకత్తి
పట్టుకత్తి శలవిచ్చి పంపవలె నన్ను"
అని విన్నపము శాయ అందరు
పొంగి

హరిగురువు పల్లికొండ ఆనతి యిచ్చి
సరగ మరుగుననున్న ఛాయల కత్తి

తరముల నాటి కత్తి తగనుంచె
భువిని
చిలికించె కస్తూరి శ్రీగంధ మచ్చించె
ప్రార్థించి యాకత్తి పరగ శలవిచ్చి
అంతట బీరన్న అతి వేట్కతోను
పల్లికొండ రాజుకు పరగంగమ్రొక్కి
శలవంది ఆకత్తి చేరువను నిలచి
హరి హర బ్రహ్మాదుల అందరిని
ప్రార్థించి

సిరిదేవి కొమరక్కను చింతలో
తలచి
పల్లికొండను దలచి బత్తిరెన్నకు
మ్రొక్కి
బొల్లావు బసవన్నను బోరున దలచి
ఆవులన్నను కీర్తించి అయితమ
రాజును కొనియాడి
ఆ వీరభద్రుని అపుడు ప్రార్థించె:

వీరభద్రుని ప్రార్థించి బీరన్న బీరము సూపుట

“వో దక్ష సంహార! శరభావతార!
నీది ప్రతాపంబు నేడు నాకిమ్ము
మా తండ్రి మసిలినీడు తల్లి మారమ్ము
నీ పేరివాడను నీబంటు నేను
నిన్ను పూజించి నీ పాదతీర్థంబు
అనుభవించి నీవు అటువేగ వచ్చి
పురివిలో వారి గర్భాన వుత్పత్తి
చేసివి
బీరన్న యను పేరు పెట్టె మాతల్లి
యాపట్ల నీమూర్తి యియ్యవోదేవ!
నీమూర్తి కలిగితే నిఖిలంబులోను
సమగంబులో రిపుల చక్కు
సేయుదును”

అనుచు ప్రార్థించంగ ఆ వీరభద్రుండు
తన విశ్వరూపంబు దయచేసె నపుడు

బిరుదుగల బలశాలి బీరినే డంత
పరగంగ ఆకత్తి ప్రార్థింప దొడగి;
“పిడుగుల తునియ! వో పట్టుకత్తి
నీ పదును నీ బలము నేను
యెరుగుదును
దేవకి తనయుండు తెలియ
నిన్నెరుగు
కావించిన ఆ విశ్వకర్మ తానెరుగు
యితరులు నీ మహిమ యరగ
రెవ్వరును
కృతయుగము నాడు దేవతులలోను
భైరవు అను పేర భైరవకత్తి
వీరభద్రునిపేర వెంఱు వాలంబు
వాడికి సాటిగా వర్ణింపదగును
ప్రళయమైన పిడుగుల బట్టి బంధించి

గోసంగి పేరిట కొంగవాలుక త్తి
వసుదేవ తనయుండు వసుధగల్పించె
ఆ అవుతారము విడిచి ఆ కృష్ణ
స్వామి

ఆ వంశమే యని కాటమరాజు
యివుడు కదనమేర్పరచె
వున్నారు యాదవులు వ్రుగులై
యివుడు

యాదవులకు ముందర ఆవు
సమరంబు నిశ్శంబు
మాధవ బంటుకు మరి పంపు యనుచు
ఆనాడు శ్రీహరి ఆనతి యిచ్చె
చారపులులు తనకు జాగిలాలాయె
విరుగడల కదసిన విమతుల హూల్ప
ఆత్మ రచితముగ నాకు అవునరము
కలిగె

పరగంగ నీవు నాకు పంపితివైన
భూమినున్న క త్తి నాదు భుజముకు
రమ్ము
నా మనస్సులో చాల నమ్మిక
కలదు''

అనుచు ప్రార్థించంగ ఆ పట్టు క త్తి
అతి వేగమున యెగసి హరులెల్ల²⁵
చూడ
వలపటి భుజముందున వాలెను క త్తి
క త్తి భుజమున నిలచిన

కడు సంతసిల్లి
క త్తికప్పుకు సమస్కారంబు చేసి

పరుజులో చెయివేసి పదిలముగ బట్టి
పద్దెడలు కద్దెను పాలు పోయించి
పట్టు తాళ్ళతో పద్దెడలు దూసి
ఘనమైన సింహపు గచ్చుటరిగెలండి
తన మనస్సుకు బుద్ధి మార్గంబు

జెప్పె:

'యెరుక మరిపించి జీవాత్మ యెముని
సన్నిధికి
పోవక పరమాత్ముని చారపోవలె
మనుస!

వైరుల పొడగని విరుగకే మనుస!
మేరువ కంటెను మింతువు గాని
అదనకే వో గు డె! ఆయుధంబు
చూచి

వుక్కుగుండై పగతుల
వుడికించవలెను
చెదరకే వో మనుసా! పెల్లు
ప్రమోతలకు
ప్రమోతలకు యెదురెక్కు ప్రమోగవలె
గాని

పొరలకే వో ప్రాణి! పోరుబలములు
చూచి

జడియక కల్లుగా చంపుదువు కాని
పగతులు చాలరని వో క త్తి! పదును
దియ్యకుమి

మదగజములు బరిమార్తువు గాని'
అని యిట్లు తన మనస్సు అంతయు
చెప్పి

తన మరిది చెన్నయ్య తానును
మరియు

ఆరువేల గోసంగులు అతి శూరులై
వారు

మెండుగా యిరుమేల మెరసి రాగాను
ధణధణ తప్పెట్లు ధరణీయు మిన్ను
కడు ధ్వనులు చలగంగ

కర్కటిలుచూను
భుజ బలాధిపుడై కదలె భుజశక్తి
మెరసి

వరదీసి యా కత్తి వడి ఝుళిపించి
చెలగి పురువడి చేసి తాచౌకళించి
ధరణీశు బలములు తప్పక చూడ
మెరసి కేకవేసి మీసంబు తీడి
కత్తి బల్మి తనకు కల్గిన సత్తువ
చిత్తంబులో చాల సింహాగ్రు డగుచు
కదసి చెరకుగోల ఖండించినట్లు
యెదురున్న యా మద్ది
యాటవాలుగను

మరివైచినట్టి యామాను ఘూర్జిల్లి
మోడు మీదాయెను మొనలు కిందాయ
వాటున ఆ మాను వసుధపై వరిగె
మాను వరగంగను మన్నీలు ధొరలు
మానవేశ్వరుండును మంత్ర వర్గంబు

అంతయు నటుచూచి ఆశ్చర్యపడిరి:
'యింతటి భుజశక్తి యవ్వరో

యితడు
వక్క వేటున మాను వురివిపైపడెను
చక్కగా నరికెను చెరకు చందమున
మాను తృణముగా నరికె
మానవులెల్ల
వెయ్యి రెండు వేలైన యీడనరాదు
పణతి వితని తల్లి నోము ఫలమెంతో
గాని

యితడు స్వామిపూజ యేమి
చేసినాడో
యితనికి వీశ్వరుడు యెటువలె
యిచ్చెనో వరము
యింతటి రాజ్యంబు యేలితిమి గాని
యింత బలాధిపుడు యెక్కడా లేడు
కవులు వనచరులు అని కథలు
చెప్పుదురు
భీమినేడు! వారి మందకు

పిన్న పెద్దవై నీవు
ఆ మందలోకి అటు పోయి వత్తువు
ఆ మందలోకెల్ల అతిశూరుడితడు
యతని పేరేమి? భీమన్న!
'యెరిగించు' మనెను

భీమన్న సిద్ధిరాజుకు భీరన్న నెరిగించుట

అప్పుడు భీమన్న అతివేగమునను
చెప్పంగ దొడగెను సిద్ధిరాజుతోను

'మానవేశ్వర! వారి మంద లోపలను

యేనుగులతోనైన యెదిరించ
గలవాడు

భీమ బలశాలియని పొగిడించు
కొనుచు

యంతైన చల్లవారి యరనన్న
వకడు

అతనికన్న మహామనుడని
చెప్పుదురు

అమరంగ జాన కంటెను
కరియావులరాజు

కదమవారు అందరు మనసుగలవారు
కాని

కారణంబున మాతంగి కన్య
గర్భమున

వీరభద్ర వరమున వెలయ జన్మించె
ప్రేమతో నూకాంబ పెంచిన కొడుకు

ప్రియమార నామంబు బీరినేడంగు
పుడమి వీరికి సాటి భుజబలులు లేరు'

అని విన్నవించిన ఆ సిద్ధిరాజు
విని రాజు తమ్ములతో యిట్లని

పలికె:

వీరన్న శక్తికి నలసిద్ధి బ్రమయుట

'వీసి హస్తమునకు యీ భుజశక్తికి
ధరమీద భద్రావ తారుడు గాకుంటె
నరుడైతె ఆ మాను నరకంగ లేడు
మర్రి నరికిన వాడికి

మర్రి వూడలన యంతః
అరయంగ సారసత్తులైన చందంబు
మాను నరికిన వారికి మానవులు

యాడు గారు
యేనుగ ఘటలను యేర్పరచు'
మనెను

మనుజేశు మాటలకు
మదగజంబులును

అనిమొన యేర్పరచిరి
అటువేగ మరియు
పణ్ణెండువేల యింటివాడు²⁶ పర్జాల
పిన్నయ్య

వన్నెవెయ్యి గుర్రాల
వంకిణీయులును

వాటముగ నుంచిరి వైనవైనాన
అళ్ళాల బారును ఆయత్తు పరివి
బగులుగా తుపాకి మొనలు బాగుగా
వుంచి

బారులు యేర్పరచె భానుకలాధీశు

భీరన్న నలసిద్ధిపైకి నడచుట

బైట బారులై వుజ్జంగ బలముల జూచి
వుగ్రుడై భీరన్న వురిమి తా చూచి
చేతి పట్టుకత్తి చలగి యుళిపించి
తకుకు తకుకున మెరసె పగతులు

తందరకుడువ

బాతుపై నెగసు బైరవు చందాన
కొదకొని భీరన్న గోసంగులు తాను
మద గజంబులు మీద మరివేగ

కదిసె

కదిసిన యా భద్రగజములు

డికొలిపిరి

మసిలమ్మ పుత్రుండు మార్కొని

నిలచి

అదలించి మెరువడి అందె తాటించి
దట్టించి అందెలు ధళధళ యనగ
యేటికి మచ్చములు యెదురెక్కినట్లు
కొండలై వచ్చేటి ఘోర గజములను
తొండాలు తెగనరికిన తునియలై రారి
మొండాలు యెగురునని

మొరపెట్టుచుండు

ఆ మీద చెలరేగి అగ్రుడై మండి
దామన యాటలను నరికినయట్లు
దండి యేనుగల నెల్ల ధరమీద గూల్చె
చన్నయ్య చెలరేగి శానలు మీద
బారుల తెగటార్చె బాపురే యనుచు
గుబ్బులు రంతులు కదసి

యరుగడల

చెలరేగి నరుకుచు చేబాకులాను
గుప్పించి గుద్దిన గుండెలు చినుగు
గోసంగు లందరు ఘోర యుద్ధంబు
యడలేక విమతుల యిలగూల్చగాను
వీరభద్రునిపోలె వీరన్న యప్పుడు
కదసి కొమ్ము చేసుగుల

కల్లిలో గూల్చి

కుంభ స్తశములు నరికిన మెదడు

కుప్పలై యుండు

మదగజంబులమీది మావుటిలనెల్ల

తృణమాత్రముగ జూచి

తెగనరికివై వ

అంబారి యిలమీద ఆదునేదార్లు
చిత్తు చిత్తుగబట్టి చెల్లించి నరికిన
వాటు వాటున వరిగిరి వడుసు

మన్నీలు

ఘోటకంబుల వారు గొదకొని

కదిసిరి

యీటెలు నేజాలు యినుప శూలాలు
భీరనేడిపైని బెదరక చాచిరి

తన అరిగె తొగడలు తప్పించి దూరి

కరవాలములు అన్ని ఖండించివైచి

పౌరుషంబున తన పంతంబు మెరయ

రణమున ఆళ్వాల రౌతులనెల్ల

దురమున వేటారు తునియలుగాను

వైచను కొంగవాలును వాటికే తగును

ఆళ్వాల నరుకంగ ఆశ్చర్యమంది

పట్టెండు వేల విలుమూక పర్వాల
పిన్నయ్య:

'యేనుగల నరకంగ మనము యేమి

కాయగలము?

వీడు కొలుపుచు రాజు వెనక

వున్నాడు

రణమువెళ్ళి వురుక రాత్రి గాదాయ
ఆయువ నూరేండ్లు నేటితో ఆయను'

యనుచు

పర్వాల పిన్నయ్య పరగ విలుమూక
అప్పుడు కదిసి యా అంపవర్షంబు
రుడివాన కురిసిన చందమున వేయ
పరగ రివ్వు రివ్వున బాణాలు రాగ
చేక త్తిన తట్టిరి చెలగుచు వాని
తాటించి అరిగెను తట్టిరి వాని
యనలేక బాణాలు యగదట్టి మింటికి
వీరన్న పర్వాల పిన్నయ్య నంత
వెన్ను తునకలు గాగ వేసె

నార్పుచును

పన్నెండు వేల విలుమూక బాగుగా

చూడ

రెండు తునియలై రొప్పచు వరిగె

పన్నెండు వేల దళమును వీరన్న

పారంగజూచి

దోమలను కత్తిని నడుకుతే తొలగును

గాక

యీ దోమలకు నాకు యీడు

గాధనుచు

జాగి లాల పట్టెండ్లు జరజరదీసి
ఘనమైన జాగిలాల యేనుగులు మీద

గవియించి

చిక్కిన జాగిలాల శానపై విడిచె

చవుకళించి కదిసి జాగిలా లపుడు

బెబ్బులి సంబెట పెనగి యేనుగల

గబ్బితనమున యేనుగల గద్దించు

కరచు

గాలి జాడల తీసి గయ్యాలివాడు

నరుల కాళ్లుబట్టి నయముతో యీడ్చు

సాశ్వపక్షి యను జాగిలము కదిసి

సాగబట్టి రివుల చంపంగ సాగె

బేతాళ సరిపెన బిరుదు గజములను

గూన గుర్రాలను గొదకొని కరచు

కొందరు గోసంగులు కోలాహలము

గాను

పెద్దకత్తులు ఝళిపించి పెనసి

నరుకంగ

వారు అల్లనంతంత వడి చార గాను

పటార్ల పిన్నయ్య బలమెల్ల వరిగె

నలసిద్ధి రాజుకు నమ్మిన బోయలు

ఆ బారుల వీరన్న బాగుగా చూచి

ఆ నాయకునితో కదిశ ఆ వీరునేడు

వొన్నె వెయి గుర్రాల

వంకిణిమల్లుతోను

చన్నయ్య పోరాడె చిత్త విత్తుగాను

చిన గుబ్బి అనువాడు చన్నయ్య

తమ్ముడు

మిణుగురు బొమ్మతో మెరసి
పోరాడె

మరియు పెదరంతు సుహా
రోషమునను

పరకసాని అబ్బితో పట్టి పోరాడె

వారి వారికి తగిన వారితో పోరి

నడి కల్లితో నిలచిన నలసిద్ధిరాజు

మళయాల సాహసు మరి

వీడుకొలిపె

చిల్లర గోసంగుల మీద చెలరేగి

మించి

గూడెగాండ్లను బట్టి గుదులుగా

గ్రుచ్చి

వంకిణి మల్లును వడి ద్రుంచివైచి

కొంకుల గాలాలు గుప్పంగ సాగిరి

గొల్లర్ల లాడెడ్ల గుమి జొచ్చినట్లు
పొర్లించి పొడిచిన చెల్లిరొక కొంత

అప్పుడు విమతుల ఆజితోపలను

కూల్పంగ శిరసులు కుప్పలై వుండు

రణమున సంసిన తలలా రాసులై

వుండు

గుబ్బులు రంతులు కదసి పొడిచినను

మోరాజితో సంసి గుట్టలై వుండి

ఖార్ముఖంబున బీరన్న కత్తి

విసురులకు

తలరెగసి నూలేసి ధరణిపై బడును

గుంపులు బడిరంత గోసంగులు చాత

రాల బలంబులు కరులు తొటపిటలు

నేల మీదను యుండె నెరపిన యట్లు

సిద్ధిరాజు సరదార్ల పరాకుబాపుట

ఆరాజు చూచియు ఆశ్చర్యమంది

మండలపతి రాజు మన్నీల బిలచి:

'సరదారులారా! వో సాహసులారా!

హరులకు వాడని అతిశూరులార!

కరి ఘోటకములను కార్పలంబులను

మరి మావటిలను మంచి సరదార్ల

వొరకొని గోసంగులు త్రుంచి

రందరిని

వకరికి వకరైతే వదుగ రెప్పరును

యిఖ మీరు సేయుడా యేక

యద్దంబు'

అనుచు తుపాకులువార్చి అనిమొన

నిలపి

యీదెలు బల్లల వారితో యిట్లని

పలికె

'పొందుగ రంజకం పొగవెంట ధూకి

సాహసంబున గోసంగుల సమ

యించు' మనెను

బాగుగా బోయలు భళి భళి యనుచు
తమ మందుగుండును తగ బారు

చేసి

సంధించి రంజకం సయ్యన బోసి
జానకి తాళ్ళు చక్కంగ రగిల్చి
భూనభోలోకములు భోరు కలుగంగ
కొండలు ధ్వనులిచ్చె గుబుగుబా

యనగ

దండె న గోసంగి దళముల మీద
వడిగండతో తొలకరి వాన

గురిసినట్లు

తొడబడ గురియించిరి తుపాకిగుండ్లు
వెనువెంట బాణాలు వెసకాల్చి విడిచి
పోడిమి త్రొక్కుచు బల్లాల మూకలు
పొగవెంట దూరి

మోరించి పొడిచిరి గోసంగులు

అప్పుడు

కడసి గోసంగుల కల్లుగా జంపి
తుపాకి గుండ్లు గోసంగులకు

తొడిబడ నెల్ల

చిత్తవాన పురిసినట్లు జొత్తు
చినుకులును

గుండ్ల వెంటను రక్తము కురియంగ

సాగె

ఆ మందు పొగలకు ఆ రవధూళి

మరి యెగసె మింటిపై మబ్బు

చందమున

కాపురులో బీరన్న కత్తి ఝళిపించ

మెరపులై మెరిసెను మిన్ను

గంపింప

తాటించి నరుకుచు ధర గూల్చె

నప్పుడు

గోసంగి మూకలు, బీరన్న వైకుంఠమున కేగుట

ఆరువేల గోసంగులకు అంబులు నాటె
నకసిక పరియంతరం నందరికి

తగిలె

ఆవేశ దేవతలు అటు చోద్యపడగ
బాగుగా గోసంగులకు అతి

భారమాయ

తుపాకి గుండ్లకు బీరన్న గుండెలు

తునిగె

చయ్యక తన వంతు పగ సంసెను

గనుక

శ్రీ మహాదేవుండు శివలింగ మూర్తి

తన వరపుత్రుడు తన భక్తిపరుడు

చాలగా అలిసెను నా సముకానవైన

అలుపు దీగగ నుండు అని తలచి

నప్పుడే

భారపు గాయాల బీరన్న పరశూ
తుమి తలచె

పైకొన్న అంబుల పొప్పుపై వరిగె
కుడి యడమ వరిగిరి గోసంగు లంత
జాగిలాలు బీరన్న సరసను వరిగె

దండిగా గోసంగులు ద్వాదశినాడు
వైకుంఠమునకు వారిగి అరిగిరావేళ
బీరన్న చెల్లెను పృథ్వికంపింప
వారి మందకు గమిడి వడి దీసినట్లు

మన్నీడు చెల్లెను మంద బలిమి తీసె.
రణమున వరిగిన రాణువను చూచి
అప్పుడు సిద్ధిరాజు ఆశ్చర్యపడెను
యిటు మీద యాదవులు యెంద
రున్నారో

అబ్బిలో ప్రౌఢు గూకినయట్లు
అవునేమొ యనుచు
కడువడి చింతించి మనరైర్యముగను
మగుడి తన సేనకు మళ్ళెను రాజు

నల్ల సిద్ధి కొప్పుకొండలో దాగబోవుట

అచ్చోట నుండక ఆ ప్రౌఢు రాజు
కొప్పుకొండకు దండఁ గొఱ్ఱున
నడిచె

కొప్పుకొండన వున్న కొమ్ము
కసినేడు

అంతట కనుగొని ఆ బలములు చూచి
భూలోక మాతను భోరున దలచి
కుంభిణి ఘూర్జిల్ల కొమ్ము నాదించె
కొండలు ధ్వనులిచ్చె కుధిరాలు వరిగె
గండ భేరుండములు కదలి భీతిల్లె
మృగములు శార్దూలములు పారిపోవ
గగినంబు చెదరి చుక్కలు

వ్రాలుచుండె

పెడదాత కొమ్మంది పెనుధార పట్టె

గణుతింప యాదవ మనులెల్ల వినిరి
తలకొండ పాటను దారశించి నేడు
వలనొప్ప దళములు వచ్చుట జూచి
తన బలముతో తాను తగగ నిట్లనియె
'రారోయి మనులార! సిద్ధిరాజు
యీవేళ

బీరన్నచే రణమున బెగడి భీతిల్లె
బలములు చెదరి యిట్లు పారిపోదలచి
యిక్కడ మనమున్న
వివరమెరుగును కాదు

కొప్పుకొండను మంచి

గృహులున్నచనుచు

విడిబడి వచ్చుట విధమెల్ల చూడుడు'
అని యిట్లు పలుకుచు ఆయిత్తు పడగ

కూచిధార పట్టెను కొమ్ముకళినేడు
ధారానాదమును పిని రఁనేలవారు
అతివేగ పచ్చిరి ఆ వీరఘనలు
మంతనఁబుగ అస్తమానఁబువేళ
తను జేరవచ్చిన దార శింబినేడు

కన్నూరి కుంకుమ గందంబు లెచ్చి
అఁబించి రణమునకు
అరుదెంచమన్న
సిద్ధిరాజు బలములపై శాసలు గదిసె

కొప్పుకొండలో కొమ్ము కళినేడు తారసిల్లుట

కదిసిన సిద్ధిరాజు కలవరమంది
తన మంత్రివరులతో
తలపోసె నపుడె:

“శ్రీహరి బొల్లావు చేసిన
యుద్ధమునకు

యెడలేక పీనుగులు వెండిలిండగాను
ఘనుడు బీరన్నచే గణములు

అశ్వములు
బలములు యెడలేక పడియుండె
రణము

సంసిరి గోసంగులు సందులేకుండ
రాత్రి రణమున వుండరాదనుచు

మనము
బయిలని వచ్చిన యిక్కడ వారి

బలము వున్నాడి
యాదవ బలములే చుందు

చూచినాను
అయినా కొదువయు అనుమానమేల
సాధింప వలెగాక సమరంబువందు

మగడి వచ్చిన దళము మళ్ళిపోకుండ
మన బలము చుట్టుకొని
మాతాబులెత్తి

సమరంబు శాయు”దని
శలవిచ్చె రాజు

కాలిదళములు కదిసె కనకపొడి రాల
అశ్వాల దూకించి యాదవుల

అంది నరుకంగ
కదసిన అశ్వాల యాదవులు కల్లుగా
జంపిరి

దార సంబినేడు కదిసె దళముల
మీద

యోధ బారుల లెగటార్చి
బాపురే యనుచు.

వారు వీరును కదసి వజ్రాయుధముల
వంకీళ్ళను కదిసిరి వజ్రీలు కొంత
చెలరేగి పోరాడి చెల్లిరొక కొంత
చేరి యొండ్లతో కలసి చలగి

చెట్లాడిరి

రొమ్మన అంబులునాట రొప్పుచు

పడిగిరి

యిరువరులు సంసిరి యడము

లెకుండ

తరవళ్ళ కత్తులు తరచుగా నాటి

యాదవులు పక లక్ష ములమీద

గూల్చి

అక్కడ సిద్ధిరాజు బలముతో

హతమైరి యాదవులు

రణమున యాదవుల చంపి

లక్షగోల్పోయి

నాలుగో జామాయ నట చుక్క

పొడిచె

శుభకిరణాలతోను

సూర్యుడుదయించ

రాజాని వారిని తగ్గ సంహరించి

డేవాల కేతెంచ ధీరుడు రాజు

సరదార్లుతో రాజు చయ్యస నసియె:

'నేడు యెప్పురి మీద నెదిరించవలెనో

యెదిరించి రాకున్న యాదవుల మీదికి

ఘడియ రెండు ఘడియలకు కదసి

పోవలెను'

అని తమ్ములును తాను

ఆడుచుండగను

'అవును అవు' ననుచును అందరావేశ

యెదురు చూచుచు నంత

విమతులై యున్న—

కఱియావుల రాజు యుద్ధము

అయితమ రాజాదులు నలనన్న కడకు వచ్చుట.

మూడు నదులు పకచోట మొనసి

యున్నట్టి

కైలాసముకు దీటుగా ఘన సంఘ²⁷

మందు

ఫాలతోచనుడున్న భావంబు దెలిసి

ఆవేశ సతివేట్కా అయితమ రాజు

శిష్యుడై తనపాలి శెంభు పూజింప

గురులైన కన్నిక గుణ్ణంబు నందు

జలక మొప్పగనాడి ధవళములు గట్టి

భసిత త్రిపుండ్రంబు భవ్యరుద్రాక్ష

స్పటిక హారములు పరగ ధరియించి

మల్లెలు మొల్లెలు మరి జాజి పూలు

చల్లగా వాసింపు సంపెంగి పూలు

ముకుళములై విడుచు మొగ్గ

తామరలు

విరులు చామంతులు విరులైన మంచి

మరువంపు పత్రియు

మాచపత్రియును

మారేడు పత్రియు మరి జమ్మి పత్రి

కరకంఠ ప్రేమమైన కలువలు

మొదలు

అగరు శ్రీగంధంబు అక్షింతలూను

వేర వేర ఆస్ని వైనాన దెచ్చి

సజ్జముఖంబున చలువలు పరచి

పరమేశ్వరుని అందు బాగుగా నీలిపి

పంచామృతంబులు బాగుగా దెచ్చి

పంచాక్షరీ మంత్రం పఠన గావించి

మరియును వేద మంత్రోదకములు

అభిషేకములు చేయు ఆ సమయమందు

యేకార్తి పంచార్తి యలమి షడార్తి

మంగళార్తులు బాడి మరి పూజచేసి

రమణతో మహిసాక్షి సాంబాణి

ధూపము

అరయంగ శివునికి అర్పించి నిలిచి

ఆ పార్వతీరమణు అపుడు ప్రార్థించె

“శరణు గిరిజానాథ! శరణు లోకేశ!

శరణయ్య భూదేవ! శరణు పరమేశ!

భవదూర త్రిపురాంత భక్త మందార

నంది వాహనుడ! ఆనంద భూతేశః
యందు శేఖర! మాకు యిహ పరము
లిమ్ము
అని మ్రొక్కి శంభుని అవుడు
ప్రార్థించి
అనికి ముస్తాబాయ ఆయితమ రాజు
చల్లాడము దొడిగెను సరిపొద్దు వేళ
వనర శ్రీగంధంబు వొప్పుగా బూసె
ఆలములో తుపాకి గుండ్లు
అయుధంబులను
నరికిన తెగకుండ నటు దూర కుండ
వజ్రాంగి తొడిగెను వల్లపుల రాజు
వింతగా శిరమందు పీరజడ ఆల్లిరి
విరజాజులు తురిమి వేడుక మీర
పరగ మాణిక్యాల పతకంబు
ధరియించి
పచ్చల కడియములు పషిణి
పుంగరములు

మెచ్చెన తావళం మెడనూలు వేసి
అడపగాడు అంతట అకు చుట్టియ్య
పనిపడి తేజీల పల్లం గట్టించి
పట్టపురాజు ఆయితన్న పైనము గాగ
అలాగు బాలరాజులు అందరు నపుడు
పాలేట స్తానాల బాగుగా చేసి
జంధ్యాలు వేసుకొని జాహ్నవి వేడి
అప్పుడు వీరగంధం బలదిరి మేనున
కస్తూరి బొట్టు కడు మసముగా దిద్ది
మన బాహులందున కడియములు
పెట్టి
రంజితమైనట్టి రత్న హారములు
తగ నొప్ప భూషణాలు ధరియించి
రంత
పుతడి వువ్వల కాశలు గట్టిరి
చలగి సూర్య కటార్లు చేపట్టుకొనిరి
ముత్తైదు లొచ్చిరి ముదమొప్ప నంత

కరియావుల రాజు యుద్ధసన్నద్ధు డగుట

కరియావుల రాజు కడు సాహసమున
ధీరుడై నెలవంక తిరుమణి దిద్ది
పురమున వీరగంధం వొప్పుగాబూసి
కరముల చామపూ కడియములు
పెట్టి
మేలైన రత్నాల మెడనూలు వేసి
డాకాల పెండెంబు ధరియించె నంత

బిరుదులు ధరియించి పరువడిని వచ్చి
నలభై మూళ్ళదట్టి నడిమికి గట్టి
యేకాంగి భీముని యినప రాగోల
వకనిచే పట్టించ వోపైన యట్లు
వనరైన చెంగావి వలిపెంబు గట్టి
కరియావుల రాజు గజముపై నెక్కె
అందరు అశ్వాల అమరంగ నెక్కి

పొందుగా బాటరాజులు పొట్టేండ్ల
నెక్కిరి

అప్పుడు బలమెల్ల అనిమొన వుంటు
నాచకూళ్ళ నాయుడు నేతివా

మొద్దయ్య
పోచయ్య ముమ్మయ్య పుత్తమరాజు
కరియావుల రాజు ఘనుడు

అయితన్న
పరోపకారి భట్టావుల వల్లభన్న
మొదలు

గొప్పైన నందుల
కొలువుగుడారులోను
పల్లికొండ కాటమరాజు
పద్మనాయుండు

సంగతివున్న రాజు సముఖానకు
వారు పైనమై వచ్చిరి పశుపతి
కడకు

భేరీలు విరదాలు బిరుదైన శంఖులు
ఆరూఢి మ్రోవంగ అవసరి గంపింప
ఆ రాజు సిద్ధిభట్టు అపరూప
సరస్వతి

చేరి కైవారం చేయించుకొనుచు
వెనువెంట వింజామరంబులు
వేయుచునుండ

గొనకొని ముత్యాల గొడుగుల
నీడను

వచ్చిరి ఆందరు వంశపర్థను కడకు
అల్లంతట వస్తూనే అశ్వాల దిగిరి
నలనన్న కొలువుకు కాలినడకను

వచ్చి

బంధు సహోదరులు బాసలు

అందరూ రాజుకు అతిభక్తి మొప్ప
అంజలి చేసి ఆ అయితమరాజు
కనుయెదుట నిలచెను కడు

సాహసమున
జంభాశం పరపించె జననాథు డపుడు
కు సరించి అందరిని కూర్చుండనుంచి
కస్తూరి గంధంబు కశ్యప బూయించి
యనయంగ కర్పూర విడియ

మియ్యంగ
యలనాథు డైతన్న యిట్లని పలికె:
“అన్న! వోయన్న! ఆవులన్న!
వినుము

అన్ని దేశంబుల నీవు ఆవుల
మేపంగ

యచ్చోట పరవాట యదరించినాను
అచ్చోట వారిని హతము చేసినావు
పన్నుగా ధనముకొండ నేను

పాలించి యేలుచు
యన్నడు జగడంబు నే శాయకేడు
యేడు తరాల పగలు యిక్కడ
చేకూడె

నానుండి నీ యెదురు నని
శాయగలిగె

శ్రీరాము శలవంది లక్ష్మణ సీతకై
పోరి

యింద్రజిత్తును పట్టి యిల
గూల్చినట్లు

కదనము శాయను మాకు కట్టడి
గలదు
వో నరనాథ! మీ యెదుట వాడల²⁸
భంగి
చాటున్న గుడార్లు చక్కగ బట్టించు
వాటముగ యెత్తించు వాడ
లేర్పడును”
యదు వంశకుల తిలకు విమల
మతితోను

అనిన మారాడక కాటమరాజు
ఘనమైన గుడార్లు కడకు బట్టించ
కనుదృష్టి యుద్ధంబు కానవచ్చేటట్టు
యనయంగ బారులు యేర్పరచగాను
కలికి జగన్నాథు కడనుండి
యపుడు
తటుకున దన్నేరు దాసట్లు వచ్చి
పశుపతిని పొడగని పలికి యిట్లనిరి:

జగన్నాథునికి నలనన్న అప్పనములు సమర్పించుట

“వసుమతి యాదవ వంశకుల
తిలక!
నరనాథ నీవు జగన్నాథం
దరిశనమున
వరములు నాలుగు వరుసతో నడిగి
యిప్పించుకొని ఎస్తూ ఆ ధేవునికి
అప్పెనం వడబడి మీరు అంపమంటిరి
మూడువేల వరహాలు మున్నూరు
ఆవులు
మూడు పోతుచెడ్డు ముదమొప్ప
వినుడు
పరగ రాచకుమారుని బంగారు
పాలకి
యి వస్తువులనెల్ల యియ్యక మీరు
సాహసులై యుద్ధమునకు
చరుదెంచవలదు

అడుగు దర్లక స్వామి అంపు
వరమిచ్చి
సరగ మమ్మిప్పుడే జగన్నాథు
కడకు
పంపవయ్య స్వామి ప్రసాద”మనగ
కడు సంతసిల్లెను కాటమరాజు
తన యన్నదమ్ముల దాయంగ
పిలిచి:
“వినుడు సాహసులార! వివర
ఘంతయును
వనర జగన్నాథునికి నేను వొప్పింది
నిజమె
పంపక తీరదు మన పని సాగకుండ
దాసుల పంపింది స్వామి దయ
అంతే చాలు

వనర మన అందరిలో యవరైన
వకరు
జగన్నాథుని శావ చేయుచునుండ
యవ్వరు బొయ్యేరు యెరిగించ''

మనెను

నలనన్నతో ననిరి నవ్వచు అందరు
''అన్నరో వో యన్న! ఆవులన్న!
వినుము

యెన్నెన్ని యేండ్లకు వేడుక మీర
యుద్ధంబు గలిగెను అన్నా!

యిప్పుడు మాకు

కళలు గులుకుచు మిగుల వీరకాళలు
గట్టి

ఆ వీరగంధం ధరియించి మిగుల
ఆయుధాలు అందినాము నీ

కన్నుల యెదుట

మేము యుద్ధము చేసేమే కాని
అనుచు మాకిట్లు సంతోష

మయ్యుండగాను

వొప్పుగా యిందరిలో వకరు

అయినాను

అప్పెనపు కాసులకు అరుగంగలేము
అర్థ విహీనులకు పరిశ మబ్బిన

చందాన

ఆకొన్నవారికి పరవాన్న మబ్బిన

యట్లు

కాలారి లొటిపిటలు కరితురంగములు

వడిమీరి సిద్దిరాజు వచ్చి యున్నాడు
ఆ సిద్దిరాజుమీదికి శలవిచ్చి మమ్ము
యుద్ధంబు శాయను పంపుదువుగాని
కుటిలారి హరిదుగ్గ కాలను²⁹

వుండంగ

యిటువంటి పనులకు అంపకయ్య
మమ్ము''

అనిన మారాడక కాటమరాజు

ఘనుడైన తన బావను కనుగొని

పలికె:

''పందెముల వో బావ! పల్లికొండ

రఘుపతి!

యవ్వరిని బొమ్మన్న

యిట్టాడుచున్నారు

యవ్వరు పోవలెనో యెరిగింపు

బావ!''

మత హేష్యము యెరిగిన ఘనుడు

పల్లికొండ

యెతి పట్టభద్రునితో యిట్లని పలికె:

''విమలాత్ములార! మీ రందరిచ్చొట

కదనంబు శాయను కట్టడి గలదు

భందు సహోదరుడు

భయపావనుండు

అందరికి కడుపిన్న అల్లు దాడెన్న

యితనితో యుద్ధము శాయను

యవ్వరు లేరు

అతివేగ కటకానికి అంపవలయు
యితని

యితడినుంచి మన వంశం యిల
రూఢికెక్కు”

అల్లు దాడెన్న కటకమునకు ప్రయాణమగుట

పల్లికొండ యీ రీతి పంపుశాయగను
కాటమరాజు అయితన్న కలకల

మురహారుని సేవలకు మువ్వల
రంగదాసు

నవ్వుచు

పరమ వుపకారి యా పెయ్యూవుల

అల్లు దాడెన్నను హరికించి పిలిచి
అనుగు కుమారునికి హరుష పుట్టించి
కనకదండె పాలకి మనత దెప్పించి
పాలకికి యనమండు బెస్తల

చెన్ను

దేవుణ్యావులు గాచు ధర్మవర్ధనుడు

కావటి కదిరిని కరుణతో బిలిచి

వారికి భత్యాలు వరుసతో నిచ్చి!

యేర్పరచి

“అన్నలార! మీరింక ఆవుల

దోలుకొని

అల్లు దాడెన్నకు పదహార్గురసి యిచ్చి
ముందుగా వరహాలు మూట గట్టించి
మందలో మున్నూరు అవులు

వెన్నంగ మీ కుటుంబాలు వెంట బెట్టుకొని

పుణ్య పురుషోత్తముని చూడ

మరి వేగ యేర్చి

పొండి వేవేగ”

ఆరూఢిగా మూడు అబోతులాను
కానుక లేర్పరచి జగన్నాథమునకు
గోవుల తోలను గోపాలకులను
పేరుపేరున యాదవుల పిలిచె

అనుచు కౌమారునికి అటు వప్పగించి

పరగ దాసులతోను ప్రసాద మంది

అందరిని పైనముచేసి అటువేగ

పంపి

నావేళ

ప్రసాదంబు పంచి పెట్టించె

పరిజనంబుల కెల్ల

పల్లికొండ పగల నేర్పాటు చేయుట

“యినకులాధిపు దండు యెత్తించి
రాగ

పందుముల వో బాప! బహు దివ్య

పురుష!

దేశాధిపతులెల్ల ధీరులై రాగ

పైకొని సిద్ధిరాజు బారుల గదసి

యెవ్వరెవ్వరితోను యెదిరించ వలెనో
యెప్పరికి దొరకునో యుద్ధంబుకాయ
పగలను యేర్పరుచు ప్రఖ్యాతి గాను
పంపవే యిట మమ్ము బలము.

మీదికిని”

అనిన పల్లికొండ అంతలో దెలిసి
వయ్యన వాడితో పనర యిట్లనియె:

“యందరికి పగదశము యీడుగా

లేదు

కయ్యాన హతముగా మనకు కట్టడి
గలదు

వారిలో వక్రచాకరు వైన వైనాన
యిటువలె పోట్లాడుత నే జెప్పినట్లు
కరియావుల రాజు! కదసిన బలముల

తోను

యర సిద్ధిరాజుతో యుద్ధంబు

కాయుమా

భట్టావుల వల్లభన్న! పరగ

నీ బలము తోను

మట్టి మల్లాడుమా పాప సిద్ధిరాజును
గండ గోపాల రాజు కస్తూరి సిద్ధి

రాజు తోను

ముందుగా అయితన్న! మెరసి

పోరాడు

పురువుగా వుండవెల్లి విరిగోపు తోను
సిరిబాల ముమ్మయ్య! సేయు

యుద్ధంబు

పెదవేగి బావరాజు పెద తరువారు

రాజుతోను

నేతివారి ముద్దయ్య! నీవు

నని సేయుము

నారూఢి నాచకూళ్ళ నాయుడా!

నీవు

పేరుకల యాగు తి భీమునితో బోరు
పురుష వృషభుండ వో పోచయ్య!

నీవు

తిరువామాల తిప్పయ్యతో

ధీరత పోరు

కొండువారి కొండయ్య! గోవుల

గంగయ్య!

మెండైన బలముతో మెరసి

పోరాడు”

పల్లికొండ యీ రీతి పంపు

లేర్పరచె,

కాటమరాజు పల్లికొండ కడు

వేగమునను

యుద్ధము కాయను శలవు యిందరికి

యనిరి

అయితమరాజు భట్టుతో

నలసిద్ధికి కబురు సేయుట

అప్పుడు అయితమరాజు ఆ శాసన

జూచి

అపరూప సరస్వతి అను భట్టును

భిలిచి

“సిద్ధిరాజు కడకు శీఘ్రమే బోయి
యుద్ధంబు శాయను యిది మంచివేళ
పాలిబెట్టి ఆవు పాలిగాకుండ
పాలిపంతము యేర్పరచి

ప్రఖ్యాతిగాను

వకరొకరు కడసి వైనవైనాన
యల్లతోకములకు యెన్నికగాను
యుద్ధంబు శాయనలె వెరపు

యెత్తె న లేక

రణమునకు యెడిగించి చచ్చునుము
నీవు”

ఆనతిచ్చిన భట్టు తివేగమున

బోయి

పరుగున వచ్చి సిద్ధిరాజుకు ప్రస్తుతి
చేశ

‘పరాక్రమశాలి కాటమరాజు భట్టును
నేను

చనుదెంచి యుద్ధమునకు సాగి

రాలేక

అదిరిరో భీరన్న అపద చాల

చన్నమ్మ చలరేగి చేసిన

యుద్ధమునకు

పరగ యాదవులందె

భయమొందినారో

భయముచే భీరదు బ్రహ్మకట్టడికి
యేమి తోచక మీరు యీ రీతి

నున్న

అయితన్న తమ్ములు ఆ

బావమరదులు

కదసి కయ్యము శాయ కారణము

యిప్పుడు

కనక యాదవులు మిమ్ము గడచి

పొయ్యేరు

సరగ మతములు విడిచి

సంతోషముగను

యుద్ధము శాయను యిది మంచివేళ

పిలిచి వివరించి రమ్మని యిటు

పంపినారు’

మేదిసీశ్వరుడు విని భట్టుకు మేలు

కట్నాలు

రాకట్టు వుంగరాలు రత్నకడియాలు

భట్టుకు సిద్ధిరాజు బహుమానమిచ్చె.

కాటమరాజు-సిద్ధిరాజుల బలములు రణమున కలియుట

అప్పుడు సిద్ధిరాజు అతివేగలేచి

భేరి మృదంగములు పెద్ద

బూరుగలు

రణభేరి వేయించె రాణువ కదలి

తమకంబుపై నెక్కి తానుండగాను

సరగ భేరి మోతలకు సరదార్లు

మొదలు

మొనలు యేర్పరచి కదిసిరి
 మొత్తముగ మూక
 అప్పుడు నిలిచిన అయితమరాజు
 తాను చూచి
 తమ్ములకు మరుదులకు తా శలవు
 యిచ్చ
 పంపు చేలు యేర్పడి యాదవులు
 పరువడి రాగ
 అవుదాలపై నిలచి ఆ సిద్ధిరాజు
 పరువడి వచ్చేటి యాదవుల
 పారంగ జూచి
 చోద్య మందుచు నుండె శూరుడై
 రాజు
 ముందుగా జగదాన ముమ్మరముగాను
 మనమైన బాణాలు కాల్చి
 రొక్కడను
 అటువెనక తుపాకులు
 ఆగుబుగులుగాను
 పెటపెటల తుపాకులు
 పెట్ట కాల్చినను
 గుబులు గుబులున కొండలు
 ఘూర్జిల్లుచుండె
 బాణాలు జబుర్జంగులు పరగ
 మ్రోతలతో
 భూమి తల్లడించెను భోరు కలుగుచును
 కదిసిరి విలుమూక ఖడ్గహంబేర్చి
 మూకలు మూకలై మొనసి
 ధురువంక

సరిగ నారిబిగువు సశ్శకుండగను
 తటతట పంచభూతములు
 వాపోవగాను
 ఆర్చుచు గుప్పిరి అంప
 శరములును
 యీదెలుతో కదిసి యుద్ధరంగమున
 చొకళింపుచు దూకి చాగి
 ఝుళిపించి
 వాటకుగ పోట్లాడుదురు
 పడుసు మన్నీలు
 అడిదంబుల దట్టుచు యాదవులు
 అటు చొకళించి
 సురియలతో నరికి రణశూరులై
 నిలిచి
 అరిగెలు తాటించి అన్ని యగదట్టి
 గొదకొని గోపాలకులు
 రణఘొల్లుగాను
 చీకాకు పరచిరి శిరము లెత్తగను
 నరకుచు రణమున నార్చుచు కొంత
 విడువక పోరాడు విధమున కొంత
 పోచయ్య ముమ్మయ్య పోడిమి మీర
 అప్పుడు బాలలు అశ్వముల నెక్కి
 బాలరాజుల కదసి బలుయుద్ధమునకు
 పల్లికొండ తమ్ము పైనము చేశ
 అనతిచ్చిన క్రమమున
 హరిపంశపరులు
 తప్పక వారితో తలపడి యుద్ధము
 ముప్పరిగొన్న కోపమున శాయగను

కాటమరాజు - పద్మరాఘవుడు సొగటాలాటలో పంతములు తెలియుట

ఆ సమయమున వీరతమకమున	'యుద్ధములో వార్త యిటు
నున్నయట్టి	దెలిసినట్లు'
పశుపతి నలనన్న పద్మరాఘవుడు	అనుచు తన మరిదియందు ఆత్మ
పషిణి తమకఁ బుకు పైన గూర్చుండి	సూయెంచి
రసికుండు యా పద్మరాఘవుం	మేరువ దైర్యంబు మెచ్చి సొగటాలు
డనియె:	సారెలు పాశెపై చయ్యన నిలిపి
'అయితమరాజు బాలలు	వసర నవ్వుచు నలనన్న పాచికెలు
అమరయాదవులు	అందింప
సరగ యుద్ధము సేయు సమయంబు	పద్మనాభుడు సారెలు పంపులేర్పరచ
యిదియు	'అరిదళములు యాదవుల ఆలించి
మనవార లే రీతి మసలుచున్నారో	చూడు
పగవార లే రీతి పారుచున్నారో	అరయంగ భూదెల్పు అన్నియు
అక్కడి వార్తలు మనకు అని	నివ్వి
దెలుపయవరు	యాదవ దళము యెరుపు
ప్రసాది యని సొగటాలు	పరదళము నలుపు'
పట్టియాడవలెను	అని యిట్లు పొలిచెను ఆ
అందులో దెలుపుదురు హరిహరులు	రాఘవుండు
మనకు	ఆవులన్న తలచ ఆత్మలోపలను
పట్టుమా సొగటాలు	పరగ గణపతిని దలచి హరుల
పట్టియాడుదుము	ప్రార్థించ
బావరో తెప్పించు పాశెపాచికలు'	'యిక్కడ సొగటాల యీ
అని యిట్లు మరిసి పద్మరాఘవుం	హటలోను
డనగ	అక్కడ నా తమ్ముల అని
అవుననుచు కాటమరాజు హల్లున	దెలుపవలెను'
నవ్వి	

అని భారతీని తలచి పాచికలు
 విడిచె
 'భారపందె'మని రాజు పక్కున
 నవ్వె
 'యిప్పుడు నా తమ్ములు రిపుల
 విరగబొడిచేరు'
 అప్పుడు రాఘవుడు అటు
 పుచ్చుకొని
 'పందెముచూడ నేడు లెస్స
 అయినాను
 నా పందెము చూడవా నరనాథ
 తిలక!'
 అస్తములచే నలచి పాచికలు
 అవినిపై విడుచు
 జక్కు దగడవైచె సాహసంబునను
 'పగదళంబులు సంసె బావరో
 చూడు
 యిప్పుడు మించిన యిలగూలు
 హరిదళము'
 అని సారెపొడిపించి ఆ యెరువు
 గెలిపించి
 అతివేగమున రాజు అప్పుడు
 పుచ్చుకొని
 తప్పక హరిదలచి 'తమ్ములకు
 మేలనుచు'
 అప్పుడు తా వైచె ఆ రాజునుడు
 సదా అదేచూడ సంతోషమనుచు
 సాహసంబున ఉన్న రెండు సారెల
 చీరె

పరగ యరుదళములు సంసె
 యా సాళములమీద
 యాదవుల పోల్చిన యర్థం సారెలు
 అయిదు కర్రలుపండె అంతలో పలను
 'నీ పంతమే నిజము నిజము నీదేను'
 అని యిద్దరు వుప్పొంగి అని
 యిట్లు వారు
 అడుతు వుజ్జాగ యాదవుల
 రణమున
 వక్కరొక్కరు కదిసి రిపుల
 వైనవైనాన
 చక్కగా నరికిరె సమరంబులోను
 నరికిన శిరములు నలిగులి ఆయె
 హరి నెంచి మూర్ఛితు లయ్యెటి వారు
 శంకేమియును లేక చలరేగి మించి
 కొంకులు నరికిన కూలు అశ్వాలు
 ఝుళిపించి కటార్లు యాదవులు
 సాహసంబు గాను
 సూర్య సోమ వీధులు యేర్పడ
 చొచ్చి నరకంగా
 ధర మీద పీనుగులు తరచుగా నుండె
 నేలపై పరుషడి నిలచి
 పొడిపించినాను
 మేల్వంతకారు అని మెచ్చియు వారు
 తరిమి యాదవుల నరక దద్దరిల్లిరి
 కొంత
 పారేటి రక్తంబు పై ఒల్లుకొనియు
 చచ్చిన వారందు జొచ్చేటి వారు

నజ్జు నజ్జుగా సురియలు నరికిన
యవుడె
ప్రాణాలు విడుచుచు పరగి సెట్లనిరి
తల్లి దండ్రులు భార్య తన వారిని
యడబాసి

బల్లాల నేజాల పాలె తి మనువారు
తలపడి యాదవులు తరిగి పగతులను
బలములు సమయించి భూపాలుల
జూచి

కరియావులరాజు యరసిద్ధిరాజును వధించుట

యర సిద్ధిరాజు యెక్కిన యేనుగు
మీదికి
కరియావుల రాజు గజము సడపించ
అమిత వి క సుశాలి ఆ కాంచనరాజు
తమకముపై నుండి తా, జూడగాను
యేనుగుపై నెక్కి యర సిద్ధిరాజు
కమ్మక రాగాను కరియావుల రాజు
కరులపై నురికించ గణక
తోడుతను

తిరకట్టి మూకల తెగువతో నరికి
యినప రాగోలలచే యిట్టట్టు లార్చి
యర సిద్ధిరాజును యేకాండముగ
గొట్టె
యర్ర సిద్ధిరాజు యెక్కిన గజము
భోరున కొండవలె భూమిపై వరిగె
కరియావుల రాజు ఖండించి వైచ.

(ఈ కరియావుల రాజు యుద్ధకాండము అసంపూర్ణముగా తోచుచున్నది).

బాలరాజుల యుద్ధము

పోచయ్య పగతుర తలలు ఖండించుట

సిరిబాల ముమ్మయ్య సింహ
పరాక్రమమున
చేరిన మూకల నెల్ల బెండు బెండాడి
విడబడి వుండవెల్లి విరిగోపుతోను
చలముచే సాధించి సాహసంబునను
పోరి పగతుని రొమ్ము పొడిచి
పడదోసి
దండి విరోధులనెల్ల ధరణిపై గూల్చి
పచ్చందుల పోచయ్య నిచ్చ
పెళ్ళికొడుకు
కన్నె కుమారకము యేలే కమనము
గంగురాజును
చన్నపట్టణము వేలు దేవముని
వెంగళయ్యను
తిరుణామాల తిప్పయ్యతో ధీరత
జోరి
అగ్రుడై తన చేతి ఆయుధంబునను
తఁమి వారి ముగ్గురి తలలు ఖండించి
తరిగిన శిరస్సులు తన చాత బట్టి:
'అలనాడు ఆరవెళ్ళి వద్ద ఆవుల
పిలువ
ఆవుల పిలువంగ అవి రావటంచు

నలనన్న వోక్షము పెట్టి నవ్విస
యందుకు
పంత మీడేర్తునని ముమ్మయ్యతో
పలికితిని
ఆవులు దక్షణానికి అరుదెంచి నపుడు
ఆరువెళ్ళి గంగను అపుడు ప్రార్థించి
కుంభాలు బోయించి కోర్కెలీడేత
కవులావుల మంద ప్రుక్కున లేవ
ముమ్మయ్య పోచయ్య
ముద్దు బాలలార
ఆవుల పిలువమని అనతి యిచ్చ
అర లేక పిలిచితిమి ఆవుల మనము
ఆరవెళ్ళి వద్ద ఆవేశ నన్న
పోనాడి నిను మెచ్చ పొందుగా మామ
పద్దు కొడువాయనని నేడు నా పంతమీడేర
బహు విధముల నార్చి పగ
సంహరించితిమి
పగవాని శిరస్సులు పశుపతికి నేను
పాదకానుక పెట్టి పంత మీడేర్చి
వత్తును వో మామ! పక ఘడియలోను
అల్ల నేరేడు వద్ద ఆనవాలు గాను

యర్రగడ్డపాటి పోట్లాట

అలసట దీరగ వుండు వో మామ!
అరఝూము
తాను మూడు ఘడియలకు మామతో
తాంబూల మంది
జంబు నేరేడు కాడికి చారంగ వత్తు"
అని యిట్లు ముమ్మయ్యకు .
ఆనవాలు చెప్పి

శిరస్సులు కొనివచ్చె శ్రీ వీర
తమకమునకు
పల్లికొండ కాటమరాజు
పద్మనాయునికి
పగతుల శిరస్సులు మూడు
పాద కానుక బెట్టి
పరగంగ నివ్యాళి పట్టెను వేగ

పోచయ్య పంతమునకు నలనన్న మెచ్చుట

హల్లున నవ్వెను పల్లవుల రాజు
'ఇతని సాహసమెల్ల యిట్లని తెలియ
వలె'
పోచయ్యతో రాజు పొసగ యిట్లనియె:
'చచ్చిన శిరస్సులు రీణమందు చాల
వుజ్జంగ
తేజమైన శిరస్సులు యేర్పరచి
తె సైవాయిటకు?
యీ సరదార్ల నీవు సాధించి నరికి
తెచ్చిన మాటైతె మాకు తెలుపంగ
వలెను'
ఆగ్రుడై మండిపడి పోచయ్య అప్పు
డిట్లనెను:
'చెల్లెలి కొడుకని నన్ను చెదర
నాడితివి
నీ తమ్ముడని ముమ్మయ్యను తగును
తగునంటివి
నన్ను చిన్నబోనాడంగ బెల్లునచె
మామ?

నాడు ఆవుల పిలువ లేదని నివు
నవ్వి నప్పటినుంచి నలనన్న నిజము
నారసాలై యుండె నామది యందు
నేడు గొడకొనిపోరి ఘోరాజిలో నేను
కోసి పగతుల శిరస్సులు మీ
కోరిక మీర
పరగ మీ పాదకానికి పట్టితి నేను
మేలని తెచ్చినా మెచ్చుకో వైతివి'
మామ అట్లునితోను మరి యిట్లు
లనియె:
'సాహసంబుననీవు పగతుల సాధించి
నరికి
అట్లుదా! శిరస్సులు కానుక అట్లు
తెనునంటివి
అంత వాడై తేను అట్లుదా! నీవు
చచ్చిన శిరస్సులు పలికించు
చక్కని పోచయ్య?
అతి సాహస మందు అట్లుదా! నిన్ను'

మామాడు మాటలకు మరి చిస్స
పోచయ్యకు

గోరు చుట్టపై యీటె గుచ్చగట్టాయ
పూని కటార్లు కొద్ది పొడిచినట్టాయ
మంటయై మిన్నంటి మరచి దేహంబు
అర లేక పరమాత్ముడంటె జీవంబు
యీ పద్దు గెలువమని హరుల

పార్థివ
'వో పరమాత్మ! నా నిజ మొక్క-
డెరుగుదువు
మతముగ శిరస్సులను పలికించ'
మనుచు

పడిన శ్రీహరి వేడుకపడుచు
పరగ శిరస్సులకు ప్రాణంబు లిచ్చె
అగుడె పోచయ్య ఆర్భాటంబుచేసె
పీసాలు యెగవేసి మిట్టిపడె
శిరస్సులు
ధరణి మున్నుగ అదిరె తమకంబు
వణికె

రణవీర తమకానవున్న రాజు,
చల్లికొండ,
ఆశ్చర్యమందుచు అప్పుడిట్లనియె;
'యింత సాహసమునుడు యితడు
పోచయ్య
అర్జునునికిసాటి అనవచ్చు యితని

బలపరాకమశాలి కాసుంటె పలకవు
శిరస్సులు

భీమునికి సరవచ్చు రాకడు పృథివి
తోపలను
లంకలోపల తొల్లి రాజుని చంపి
ఘనముగ విభీషణుని కి పట్టము
గట్టిన నాడు

పలకనాను శిరస్సులు వో
పద్మనాయుడా!
జరసంధునితోను³⁰ నలగి కృష్ణుడు
సరిపోరెనని వింటు సమరంబునందు
నాడు

పలుకవాయ శిరస్సులు వో
పద్మనాయుడా!
కడు పరిశరాముడు కార్తవీర్యుణి
వేయి కరములు ద్రుంచె వేడుకమీర
నాడు పలుకవారం శిరస్సులు
వో పద్మనాయుడా!
యితడు సత్యముగల సాహసుర'

దనుచు
పోచయ్య పరుగు పొగుడుచు చాల
'మేలు భళా' యని మెచ్చి అల్లుణ్ణి
అప్పుడు మూడు విడియము లిచ్చి
అఱిసాహసాన వుండిరి
శలవంది రణవీధికి సరగ నేతెంచ,

ముమ్మయ్య మృతికి పోచయ్య విచారించుట

జంబు నేరేడికాడ చారంగ పచ్చ
పమిడి తంగేళ్ళన్ని పారంగ చూచ
కవగొని వెళకిన ముమ్మయ్య కాక
రామన్న

అలించి తన మామను అలపంది పిలిచె
'వీరనందుల మామ! యిక్కడ లేవు
యిక్కడ వున్నావో నేను యేమి
సేయుదును?

విజయ నందుల మామ!
వనరంగ పలుక వే!

కంచునందుల మామ! కపటంబు
చేస్తేవి
గజ నందుల మామ! నీకు యిక్కడ
గడి చెప్పి పోతిని
యెందు పోతివి మామ! యెందు వెద
కెదను

కదసిన మీ దళములు మీ అన్న
కట్టుగా జంపంగ
తామ సింహంగ లేక దళములపై
దూకి

చండాడు చున్నావ చేరి వోమామ
అల జాలము లాడ నేను అల్లుణ్ణి
గనుక

అనవాలు తప్పి అవలీలగాను
దాగి వున్నావ నన్ను తందర జాయ?
అని నాలుగు దిశల రణవీధిని
జూచిన

కారాడాయుడు ముమ్మయ్య కాలతి
చంపుండు
'నేను వచ్చిన దనుక అల్లనేరేడు
వద్ద

పంతముగి వుందునని పలికితివి
మామ!
పంతము కాడికి వస్తేని పద్దతులు
గలచి'

కల కల నవ్వి పోచయ్య మనవాల
వేసె

'వాలరా వోధీర! వంశ వర్ధకుడ!
వాలరా వల్లవాది వంశకుల తిలక!
వాల వాలో నీకు వల్లవుల మామ!
వాలరా తావు విడిచిన వల్లవుల
ముమ్మకు వాల!

బొందికి పోయిన జాల ముమ్మన్నకు
వాల!

వాల వేయుచు పోచయ్య మందలించ
సాగె

గాయాలతో ముమ్మన్న కళ దప్పి
యుండగా

ముమ్మన్న వీరజడల ముడిచిన
పువ్వులు

తెప్పలుగ రక్తాన తేలుచు నుండి
జొత్తువలె రక్తాన సొంగి వుణ్ణంగ
వాలయు చాగ నెత్తురు వరదలోనుండి
వాలన్నమాట వకకాస్త వినెను

మామను చూచి పోచయ్య మందలించ
సాగె

గాయాలతో ముమ్మన్న కళదప్పి
యుండంగ

దగ్గర కూర్చుండి తాత్పర్యముగను
తొణసి హస్తముల మామను

తొడలపై చేర్చి
మృదువుగా అల్లుడు, మామ ముద్దుల
ముఖము,

కన్నుల భాష్పములు కాలువలై పార
జిలుగు సన్నపు చంద్రశాలు చేపట్టి
దరదర ముఖమున రక్తధారలుడుడిచి
'చంద్ర బింబముబోలు చక్కని
ముఖంబు

కాంతి చెప్పగలేను ఘనుడ వో
మామ!'

కణగి నెత్తురు కరుండ్లున దేహంబు
చంగావి వలపంబు చేదుడిచ నంత
"వో మామ! యీ కాంతి కళలుగల
దేహంబు

పొత్తెపు నేజాల పగవారు పొడిచిరా
మామ!

నేను వచ్చినదాక నేరేడువద్ద
నిలువక పగతులమీద యేల

నెదిరించితివి?
కదిసిన పగతులను కల్లిలోపలను
బారుల నరకంగ బాహులు

నొచ్చనటె మామ?

అండలేడని నన్ను అటు తిరుగు
చూస్తేవా మామ?

అప్పుడు సందించి అముకొన్నదా?
మాయగా పొడిచిరటే మామ బల్లన?
పూని శత్రువుల నీవు పరిమార్చగాను
పరుగంగ వేసిరా బాణాల నిప్పు?

యిరుగడలవచ్చి బాణాలు యడము
లేకుండ
వలపల నరుక దాపల వెడలెనే మామ
దాపల సరికట్టి వలపల వెడలెనే

మామ?

సూర్యకటారితో నీవు చూడ
చోద్యముగ

వెన్నంటి నరుకంగ మాయవెలువేలు
గూడి

నేజాలు వంకిణి నారసాలతోను
యదరొమ్మున పోట్లు వెడలెనా నీకు
వారిలో సాహసులు వజ్రాయుధ
ములును

పుత్రముడ పోట్లుబడి పురివిపై
నొరిగితివి

గన్నెరాకు అంబులు తాకెనటె మామ
దొనియింటి కోలలు తుదల దూసెనే
మామ?

వెడలెనే నీతో యెత్తివచ్చిన బాణాలు
ఝల్లు ఝల్లున బాణాలు నీకు సందు
లేకండ

కంచువంటి బొందికి ఘడియ
 లోపలను
 కడుపులో బాణాలు కత్తులు నాటెనా
 మామ?
 వల్లవుల వారికి వజ్రాయుధాలు నాటె
 వై నముగ పోట్లాడి వరిగిరా
 ముమ్మన్న?
 తిరుమందుల వారికి దివ్య బాణాలు
 నాటె
 ధీరులై వరిగిరా దివ్యరణ మందు?
 అమరంగ నీ వెంట నేను అద్దనైతి నో
 యనుచు

కపటము వుంచకే ఘనుడ వో మామ!
 వట్టి పగవులు గావు వల్లవుల మామ!
 పద్మగా చూడు నా పరాక్రమమెల్ల
 నిన్ను చంపిన పగవాణ్ణి నేను
 హతము చేతు
 వీరతమకం రాజుమేను తగిలించు
 దును''
 తన తొడలపై నున్న మామను
 ధుణ్ణిపై జేర్చి
 పైగప్పి కనకవన్నెల
 పట్టుకాలువయు

పోచయ్య ఉగ్రుడై విజృంభించుట

అగ్రుడై పోచయ్య అశ్వాన్నియెక్కి
 కాలు తాటించిన అశ్వం కరాళించి
 దూతె
 చేరి విమతులతోను చేసె యుద్ధంబు
 పోచయ్య వక్కడే పదివేలతో పోరి
 అప్పుడే వెనుతగిలి హతము శాయంగ
 కల్బలంబుల నరికి కల్లుగా చంపి
 ఆమీద పగతులు ఆముకొని కదసి
 ఝుళిపించి బల్లాలు సంధించినాను
 చాచి బల్లాలమీద చొకళించి పోచయ్య
 తడయని కోపాగ్నిచే తలలు
 ఖండించి
 ఆముకొని పోచయ్య హతము
 శాయంగ

మోరు మోరుమనేటి విధము
 గోపాలకులనెల్ల
 వేడుకమీరి బలము వెలయ
 నురుమాడి
 యేనుగుల అశ్వాల యన్నగల
 బలము
 విరివిగా రణమందు వరిగిన విధము
 మోరాజిరో పీనుగులు గుట్టలై
 యుండు
 దురములో శిరస్సులు దొంతుల భంగి
 గుట్టలై యుండేను కొదువ లేకుండ
 ఆరీతి రణమందు యాదవులు కదిసి
 వెను దగిలి సరదార్లు యిల
 కూల్పగాను

కాటమరాజు వెరచితి తరచు మున్నీలు
 విడిచితి రణమున వెళ్ళేటివారు
 లడిబడి రణమున దాగేటివారు
 తాచి బొంతుల నందు దాగేటివారు
 పారిపోయి అడవులు పట్టేటివారు
 చచ్చినవారికి కిడు చొచ్చేటివారు
 కడువేగ దొంతుల నందున కడవ

అన్నట్లు

తలల గుట్టల నందు దాగేటివారు
 వెళ్ళేటి వారికి చూడవులు యేమియు

అనక

యెవరించు మన్నీల వీరులై కదసి
 అతి పరాక్రమశాలి అయితమరాజు
 'క్షితిమీద శత్రువుల క్షయముగా

నరికి

గండగోపాలరాజు కస్తూరి సిద్ధిరాజు
 తోడుగా అందరితో మొనసి పోరాడి
 యరువుగా వుండవెళ్ళి వీరగోపు

అనువానిని

సిరిబాల ముమ్మయ్య సింహ

పరాక్రమముగను

ఆర్పుచునరికిన వీరగోపు అవనిపై
 వరిగె

కస్తూరి సిద్ధిరాజు మీద కదసి

అయితన్న

మదగజంబుల బొడిచి మంచి

అశ్వాల గూల్చి

కస్తూరి సిద్ధిరాజును ఖండించివై చె
 కిరియోవులరాజు కడుసాహసమున

కదసి క బలముల కిట్లుగా జరిపి
 తర సిద్ధిరాజును యేవొండము

గొట్టె

నాచకూళ్ళి గూరుకుడు నేతివారి

ముద్దయ్య

సాహసులై వైరులను రణమందు

గూల్చి

అలయక సొలయక అట్టహాసమున
 పల్లికొండ చెప్పిన పద్దు మీరము
 వై నముగ వారి వారి వైరుల జంపి
 మేరువ ధీరులై మేదినిమీద

ఆరూఢి పోట్లాడి అందుల రక్తం
 అస్తమానమువేళ అవనిపై బారె
 పాలేటికి యెదిరించి రక్తం చక్షిణ

ముకు

పారుచుండెను పగవారి రక్తం
 అంబరవీధిని దేవతలు ఆనంద

మందిరి

అప్పుడు యాదవులకు ఆతెభారమాయ
 యెక్కిన అశ్వాలకు యేట్లు

పోట్లాయ

వక్కరొక్కరికి అంబులు వైన

వైనాన

వజ్రాంగి సురియలు వంకిణీలు

నాదెను

తిరుమందులవారి దివ్యబాణాలు

అందరికి వక్క మడియలో అలుగులా

నాదెను

హరివంశ రాజులకు అటు మూర్ఖ
లేక

శ్రీహరి భక్తులై నిరిశకల తోను
పక్కెర తేజీలకు బల్లాలు నాటె
పుత్రమ రాజు యెక్కిన

పువ్వులనీడ కడిసి

కత్తుల యీటె కసిగందు లాయ
వల్లభన్న యెక్కేటి వాసిగల తేజికి
వశ్యెల్ల నేజాయి వడివడి నాటి

కడమ గురాలకు కడు గురుతు
లేకుండ

యడలేక అంబులు యదముల నాటె
యదువంశ కుల తిలకులు యాదవ

పుణ్యులు

అదురు గుండె పిరికి కండలు లేని
ఆ సాహసులు

యెదు రొమ్మున పోట్లతో యేకాంగి
వీరుతై

సమరమున చల్లక నిలిచిన
సజ్జనమంతులు

ధనముకొండ యేలేటి ధారుణీశ్వరుడు
తప్పక వారిని గొలిచిన వనరైన

దశము

కాలి పరివారంబు కదనమున వరిగె

అనిలోన యాదవ బలము హత

మాయ

అస్త్రాదికి సూర్యుడు అరుగు వేళాయ

ఆవులా మందకు అటువచ్చు వేళాయ

నీతిజ్ఞు లైనట్టి నీతిమంతులకు

ధర్మయుద్ధము శాయను తగని

వేళాయ

పల్లవ నలసిద్ధి పట్టాభిషేకరుని

తమ్ములు చెల్లిరి చాల దశమును

మడిసె

యేనుగులు లొటపిటలు వెలయ

నశ్శములు

మరి రాచ దశములు మన్నె

మూకలును

హేరాశముగ మడిశ రణమున

యెడము లేకుండ

హతమాయెనని రాజు హాశ్చర్య

పడుచు

పుగ్రుదై యుండెను పురవీశ ఘనుడు

యుద్ధములో యాదవులు అలసి ఆవులన్న కడకేగుట

అప్పుడు అయిత మహా రాజు అమర
యూదవులు

జొత్తువలె రక్తంబు జొబ్బిటిల్లంగ

గాచాలు ఎూవలాచల కానరాగాను

వల్లవ కులాపులు వచ్చిరి మడి

తిరుమందు లైనట్టి ధీరులు మొవలు

కత్తులు నాటిన శరికశిలతోను
 నాచకూళ్ళ నాయుడు నేతివారి
 ముద్దయ్య
 పోచయ్య ముమ్మయ్య పుత్రమ రాజు
 కరియాపులరాజు ఘనుడు అయితన్న
 పరువుపకార భట్టాపుల వల్లభన్న
 మొదలు
 బలాధిపులకు యదురు రొమ్మున
 బల్లాలు నాటి
 చీలికలై అల్లాడు కండల రక్తం
 చిమ్మించి పారు
 కళి గండలై నట్టి గాయాలు రక్తం
 కమ్ముచు యాదవులు కలకల
 నవ్వుచు
 మారుగ వృక్షాలు పూసిన యట్లు
 పారుజాతపు పువ్వులు పరగ
 ధరియించి నట్లు
 బాకుల పోటు గాయాలు పువ్వుల
 బంతులే యనుచు

గజ నారసంబుల పోట్లు యెర్ర
 గన్నేరులే యనుచు
 మల్లె పువ్వులు ధరించినట్లు మరి
 వేసిన బాణాలు
 వేసిన బాణాలు యడలేక నాటె
 వెరగొప్పు పువ్వుల బంతులై
 తేజంబు మెరసి
 పనసలు మామిళ్ళు ఫలమంది నట్లు
 యసగంగ పువ్వులు పిందెలు
 వికసించినట్లు
 ఆరీతి యాదవులు హరికృప వలను
 అశ్వాలు కోలుపోయి ఆచోటు బాసి
 వుళ్ళాస నిళ్ళాస వూపిర్లతోను
 అయిగూర్చి నట్లు అప్పుడు వచ్చిరి
 అయితన్న వెనువెంట అంది
 యాదవులు
 పొందుగా దాసాని పువ్వులు గూర్చి
 నట్లు
 ఆవులన్న కడకు అప్పుడు వచ్చిరి.

నలనన్న యాదవులను ఓదార్చుట

తమ్ములు రాగాను తప్పక చూచి
 తమకముపై నుండి ధరణిపై దూకి
 యెదురుగా వచ్చి వారిని యెత్తుకొని
 దీవించి
 సతుల వర్జితుండు సంగ్రామ
 నిజయుధుడు

భక్తిగా తమ్ములతోన పలికె నొక
 మాట:
 “నాకన్న ఘనులార! నాయన్న
 లార!

పగతుల మీదికి మీరు పైనమై పోయి
భూకాంతుపై నిలచి భుజశక్తి మెరసి
చలముకొని వారితో సమరంబుచేసి
కోలాహలములై మీ కోరిక లీడేర
దండి బారులనెల్ల ధరణిపై గూల్చి
షేడుకతో మీవంతు దళము వెన

గూల్చు వరకు

ఘీ దేహాలు బడలెనా దీనాత్ములార!
పరగ ధనముకొండ పట్టణమేలుచు
కులైల పానుపులమీద మసిలేటి

దేహాలపై

అంబులు నాటినవి అతిబలులార!
పరగ జాజులమీద పండిన దేహాలు
అందరికి బల్గాలు నాటినవో

అధిపులార!

పన్నీట స్తానంబు అమర్చి పంచ
ప్రాణాలు

పల్లికొండ పంచిన ప్రజ్ఞ యీడేర్చి
యెడకత్తుల పోట్లు నాటి తమ్ములార!
కమ్మని కస్తూరి గంధం అలదేటి

మేనులను

కారేటి రక్తం కరుండపైని
కస్తూరివలె రణదువ్వ

కప్పియున్నాది

చిమ్మించి రక్తం చిండి కాశలపైని
రణములో రామభద్రుని తమ్ములు
వలెను

నా యిరుగడల అందరు వెలయు
విధములును

కరకంతు కృపవలన కారణమిట్టాయ
వున్నదేదాలు"నని తమ్ముల

వూరడించి,

తన పట్టు శాలువన రక్త ధారలు

తుడిచి,

కళదప్పి ముఖములు కావురుగప్పి
కందు బారివుణ్ణంగ కాటమరాజు
రవళాలు చేపట్టి రవధూళి తుడిచి,
అందరికి విడిముట్టు ఆనందముగను
గొప్పగా శివనందుల గుడారులోను
పట్టు జముఖానములు పరిపించి వేగ,
అయితన్నకు పట్టుతివాసి అమర

అవయకుండ

బారంపుగాయాలకు తులసిపత్ర

తెప్పించి,

ప్రాణహాని గాకుండ పట్టు వస్త్రాల
మట్టిగా గాయాలు కట్టించె అందరికి

ఆరవ కాండము

ఆవుల ఎద్దుల జగడము - ఎఱ్ఱయ్యల యుద్ధము

నలనన్న పల్లికొండతో తమ పాటు విచారించుట

నలనన్న ఆ పద్మనాయుడిద్దరును
వెలయ పల్లికొండతో వేడుక నిట్లనిరి
బలభద్రమూర్తి, వో బావపల్లికొండ!
చెరిగి మన యాదవులు చేసిన
యుద్ధంబు

మాఖబహుళ అమానాశ్య
మంగళార్థంబు మొదలు
బాగుగా తంబళ బ్రహ్మరుద్రయ్య
దశమి గురువారము నాడు తగచల్ల
వారు

యసగంగ బొల్లావు యేకాదశినాడు
అమర ద్వాదశినాడు అమర బీరన్న
త్రయోదశినాడు తగ బాలరాజులు
యనయంగ రేపట యవ్వరి వంతు?
పల్లికొండ వో బావ! పరగ

ఆనతిమ్ము”
ఘనుడు పల్లికొండ కాటమరాజు
కనియె

పల్లికొండ పరితము చెప్పుట

“పరగ సిద్ధిరాజు బలములతోను
యసగంగ పోరాడఁ యుద్ధరంగమున్న
చట్టవారి యర్రయ్య సాహసంబునను
శ్రీకంఠము రాజుమీద చలరేగి
మించి

ఘట్టిగా పోరాడ కట్టడి కద్దు
మరివేగ పగవారి మరగజంబులను
మన సలుగుదెద్దులు కదిసి సమరంబు
చేసి

కదనంబులో చంప కట్టడి గలదు
కోరి యా పగవారిని పుల్లయెద్దు
బసవన్న
ఆరూఢి యెదిరిని అందరిని గూల్చు”
అని యిట్లు పల్లికొండ అను వార్త
వినచు

ఆ రాత్రి వుండిరి అష్టభోగముల

పాపసిద్ధిరాజు తన దండుతో పయనమై వచ్చుట

అక్కడ సిద్ధిరాజు అగ్రుడై మండి
జామున తెల్లవారున శరదార్ల

భటుల

రమ్మని పిలిపించి రాజు తా పలికె:
“యాదవుల మీదికి యేనుగ ఘటముల
అశ్వాల సన్నుటి అయితు పరచి
ఆ పరివారముకు అధిపతియైన
పాపసిద్ధిరాజును పైనము

గమ్మనుము”

“అరికించి రణమునకు అరుగంగ
మాకు

శలవిమ్ము నలసిద్ధి జయశేఖరుండ!”
అడిగిన తమ్ముని అర దీవించి
నలసిద్ధిరాజు వారిని నని శాయ
బంపె.

పొలు పొందగా సూర్య పురముల
నీడను

కదలె తురంగములు కనక పొడి రాల
బలములు యరుగడల బాగుగా నడిచె
పడగ గొడుగులు గల వరగ
నాయకులు

వెనువెంటనే కదిసి వివరముగ
నడువ

వక ఘటం బేనుగులు వడి మావటిలు
పాపసిద్ధిరాజు పన్నిద్దరు

దశ వాయువులు

మతిమంతుడై నట్టి మన్నీల
బోమ్మినేడు

మొదలై న పరివారము మొనలు

యేర్పడియు

నడిచెను దశములు నపిరి భేరిలు

నవాదుచేసిరి నాదు యడచేక

ఘన బిరుదు బెక్కుములు

గండభేరుండములు

కురురాజును బోలె కుంజరము నెక్కి

విరుగడల రాజుకు వింజామరంబులు

వెయ్యి తొండాల యేనుగులు

దొడ్డిమీదికి వచ్చి

మెండై న శానలు మెరసి యేతెంచ

యేకోజామున ౩1 మందకు

హేరాశముగను

ఘనమైన యేనుగులు

కాల్బలంబులును

గుర్రాల బారును గొదకొని వచ్చ

నలుదశములు జూచి నర్రావులెల్ల

మిర్రి మిర్రి చూచెను యిరులవలెను

మద గజంబుల చూచి మరి

సలుగుబెడ్డు

గదసి రంకెలు వేసు కాలు దువ్వుచును

కాలబలం చూచి కంపటిల్లె

చాటుగా నిలచిరి సమరంబు శాయ

దివ్యదృష్టిగల మంద ధేనువలు

కనుక

అశ్వాల నెదిరించి ఆవులు నిలచ
యేనుగుల నెదిరించి యెద్దులు నిలచ
బలముల యెదుట గోపకులెల్ల వరుస
యేర్పడి నిలచెను యా రాజదశము
మరి చూచి యాశ్చర్యమును బొంది
యిట్లనిరి

“గజముల అశ్వముల

కాలబలములను

వక్కచే బొల్లావు లక్షలుగూల్చె
అటువంటి యెద్దులావులు గల
యాదవుల మంద
ఋమందమీదికి యిప్పుడు వస్త్రీమి
మనము కుయి చప్పటము లేకుండ
కూలుట నిజము”

అని కద సుసమయాన

అగుబుగులుగాను

తుడుము డమామీలు తుదిమేర లేక
తడిమి కడిమిన భూమి దిగులు

కొనగాను

పరగ తుపాకి బలము లందరును
యాదవుల ఆవుల యెద్దుల మీద
గుభగుభ యని కదసి

గుబ్బటిలగాను

వెన కాల్చిరి తుపాకులు యడము

లేకుండ

తొడిబడి యాదవుల మీద తుపాకి

గుండ్లు

వడగండ్ల తొలకరి వాన

గురిసినట్లు

తొడి బడ గురిసెను తుపాకి గుండ్లు
యిరు మూకలవారు వేగంబై కడిసి
తెలివై న అంబులు తొడిగి తెగనిండ
దీసి

బాణాలు మందపై పరువడి వేశ
మంచువలె బాణాలు ముంచుకొనె

మంద

కుంభిణి మీదను కడిసి ఘోర

యుద్ధంబు

యిల పాలె యనుచును యీటెల

వారు

పరువడి సేయుచు దూరిరి బారు

లేర్పడుచు

అంతటంతట కడిసి జగడము వారు

అటు శాయగాను

యాదవులు యెద్దు లావులు

యరపింత లేక

పల్లికొండ శలవు లేక పగతులపై

బడరాక

నిలిచిన మైలావుల నీలి యెరుగ లేక

పాప సిద్ధిరాజు బలము లందరును

మనస్సున దలపోసి మరియు

నిట్లనిరి:

“మన మొనలు యుద్ధమునకు మరి

కడిసినాడు

యాదవులు రణమునకు యెదురెక్కి

రార్చెరి”

అసందు దెలియక సంద్య గోపాలుని

బిలిచి

పాప సిద్ధిరాజు గోపాలునితో పరగ

నిట్టనియె:

"పరగ మన దశములు యెదురెక్కి

పరువడి చేసి

మందపై తుపాకి మందు గుండులును

యడపక బాణాలు వెసగాల్చి విడిచిన

యెదురెక్కిరాని కారణము యేమిటిది

సంద్య గోపాళు?"

విని సంద్య గోపాళు విన్నపము

చేసె:

సంద్య గోపాలుడు పాపసిద్ధికి సమయము చెప్పుట

"విను రాజశేఖర! వివర మంతయును

పరగ యాదవులకు పెద్ద పల్లికొండ

కలడు

ఘనుడు పల్లికొండ అనాగతములు

చెప్పవలయు

వెలయు పల్లికొండకు హేష్యములు

తెలుసు

పల్లికొండ శలవు లేక యేపనులు

కావు

దిన దినమున యెవరెవరికి ద్రిష్టి

నూహించి

చల్లవారు బొల్లావు సరగ బీరినేడు

అయతమ రాజు యాదవులు

అంద రిదివరకు

పల్లికొండ చెప్పిన పంపున యుద్ధము

చేసిరి యీవేళ యవరికి శలవు

గాలేదు

యిప్పుడు యెద్దులావులు యాదవులు

కొందరు

పైనమై వున్నారు మన పంజుల గూల్చ

పల్లికొండ శలవు లేక పైకి రాలేదు

పల్లికొండ కాటమరాజు

పద్మనాయుండు

యెద్దులకు శలవిత్తురు మన యేనుగుల

చంప

ఆవులకు శలవిత్తురు మన ఆళ్వాల

గూల్చ

కాలబలంబుల హతము చేయుదురు

యాదవ ఘనులు

యిప్పుడు వారికి శలవు యిస్తు

వున్నారు"

సంద్య గోపాలుని మాటలకు వీరులు చప్పరించుట

అని యిట్లు పంతములు అటు

చెప్పగాను

ఆ పరివారమువిని ఆశ్చర్యమంది

వీరనాయకు లెల్ల యిట్లని పలికిరి:

“పరగంగ సంధ్య గోపాలు!

పంతము చెప్పితివి
ఆ వేళ బొల్లావు పంతము చెప్పితివి
అమవంటి ఆవులని నీవు అమర
చెప్పితివి

బొల్లావు రూపంబు యీ ఆవులలో
పోల్చి యెతికినాను
వక్కటైనా లేదు వనరంగ వినుము
యిప్పు డావుల మందపై మన
దళము కదిసి

గడికొని తుపాకులు కాల్చిన అపుడె
మిరి చూచి యెద్దు లావులు యిరుల
భంగి

బాణాల మ్రోతకు ఆవులు పరగ
పురకంగ

తొలిగి పోకుండ యాదవులు
దొడ్డితోలినట్లు
మగ్గించకుంటె యీవేళకు మలలకు
పురుకు

వూర జంగలి ఆవులతో సంధ్య
గోపాళు!

చాలించు యీ పంతము చక్కగా”
దనిరి.

పలికిరి యిట్లని హరివార మెల్ల
వినిపాప సిద్ధిరాజు విస్మయమంది
యేమి తోచక రాజు యేమనకుడ
మది నుస్వయింపుచు మరియు
నుండగను

కొల్లకు వక...గుంపు లెరంత
అల్లంతటను నిలచి ఆవుల చూచి

రాజ సముఖానవున్న రాణువులెల్ల
‘వూర జంగలి ఆవులను వార
నిజమె

పోల్చి చూచిన బొల్లావు వంటిది
వక్కటియున్న

దళములు కదసివుంటే ధూకి
తలలూడ తన్ను
యేనుగల అశ్వాల యెడలేక చంపు
అందరిని యీ వేళకు హతముగా
గాల్పు

అమరంగ యీయెద్దు లావులన్నింటికి
మరియు చిన్నవాఁడ్లు ఫేయని
మలుపుచు

అన్నిట మేపుకొని అటు తోలుక
తెత్తురు

పఱతులు కట్టివేతరు యీ పాడావుల
నన్నింటిని

దొరకొని చిక్కిన బాటి దొడ్ల
పెట్టుదురు’

తమలోను యీరీతి తలపోత చేసి
‘పోటుకోండ్ల వలెను బోరున మనము
గొల్లరాజు మంద అంటే కొల్లకు
వస్తామి

వొట్టు టావుల తాళ్ళు పట్టుకోరాక
దండైన సరదార్ల రాజు బలము
చూచి

యిలవర గండరాజు యింటికి పోయి
యీటె బోతే మాడ మిత్తునుని

వస్తామి
యీటె బోయన మాడ గొనకపోడు

తల కోలలు తోగాని ఆవుల తర్గించ
లేము

ఆవులు దొరికితే అవి అక్షరహాలు'
అని ఏచారము దేసి ఆ యీదెబన్ని
మట్టుగా తలకోలలు మడిసేతు

మనుచు

కాళ్ళనుంచున బెట్టి కొన్ని రయమున
విరచిరి

కాళ్ళ దొక్కిపట్టి గడలు కొన్ని
విరిచిరి

కాళ్ళ లేవాయనని తలపోత చేసి
కొంత ఛట్టిలన్ని గొబ్బున చించి
చేకాళ్ళ పేనిరి చనిరేగి అంత

తల కోలలు గట్టిరి తగవేట్కతోను
తల కోలలు చేపట్టి ఆవుల దాయంగ
వచ్చిరి

పోల్చి ఆవులు జూచి పొసగ నిట్లసిరి
పెయ్యావు నాదని పలికెను వకడు
నల్ల పొడల యావు నాదనె వకడు
పుల్లావు నాదని పోల్చెను వకడు
మైలావు నాదని మరి పలికె నొకడు
యారీతి పోలుచుచు వెలయ

వుబ్బుచును

బారుగా నిలిచి తలకోలలు పట్టుక
యెత్తిరి

ఆవులు లేగలు అందరిని అదిరించుట

తలకోలలు చూపిన ఆవులు
త్వరితముగలేచి

జిరకొట్టి యెద్దులావులు చీదర రేగి
తాచుబాముల రీతి తరమంగ సాగె
తలకోలలు అటువేసి దైవమాయను
మళ్ళిమళ్ళి చూచుచు మరివేగ వురికి
వేసిన తలకోలలు వెలయ

నురుమాడుచు

తొక్కుచు నురుమాడుచు తోక

లెత్తుకొని

కాళ్ళ దువ్వుచు కడు రంకె వేయుచు
మొనసి వురికెడు వార్చి మోరెత్తి
చూచుచు

వుండిన యెద్దు లావుల చూచి వుర్వీశు
బలము

హల్లకల్లోలమై అటు పారి పోయిరి
కొల్లకొండ మూకలు గుంపురై
వురికి

ఆడ మొత్తముగా నిలిచి ఆడిరి
వకమాట;

“పంతము సంధ్యగోపాళ పరగంగ
చెప్ప

తత్తవలు గాదని రాజువద్ద పరివార
మెల్ల

అవి పూరజంగి లావులని వాటిని

బట్ట

తగినన్ని యీదెలు తల కోలలు
చేసిరి

ఆవులు యెదురెక్కినపుడే అన్నీడ
వేసి

వేగిరాన రాకున్న మన తలల
పెంచులుగా ద్రొక్కు

వెక్క డొక్కలు చినగ కొందరిని
దొరకొని పొడుచు

ప్రాణాలు గడుపుకొని పరుగున
వస్తామి

అని యిట్లు వారంత అనుచుండగాను
ఆవుల ముందర లేగలు ఆడుచు
నుండి

చల్లాటము లాడుచు చంగలింపుచును
ఆవుల యడబాసి దూరముగా

ఆడుచునుండె
చిన్న లేగల జూచి చేరువకాండ్లు
ముదమొంది నాయకులు మొనసి
యిట్లనిరి

“అన్నలాగా మీకు యింత ఆపద
యాలి

ఆవులన్నియు మనకు హస్తగత
మాయ

దూరాన వున్నవి త్రుళ్లుచు లేగలు
ఆవులతో కలియకుండా అడ్డము
పోయి

లేగలు తోలుకరావచ్చు
లేశమాత్రమున

తగ వీటి తోలితే తల్లులన్నియును

తమకు తామే వచ్చు మన తావుల
దనుక

అగడ్లు గొట్టుచు అవె వచ్చుననుచు
పడగొట్టకుడి లేగల తడెగుడెలతోను
సూక్ష్మమైన సన్నపు చువ్వలతోను
పూరపశువుల లేగల వొగి తోలినట్లు
ఆవులతో తోలుదము” అని అందరు
చేపట్టి

పేపెట్టి తోలంగ యెగిరె లేగలును
శానలు తోలంగ ఆవులు ధిక్కరించి
చిరికొట్టి ఆవులు చిరుముర్రాడి
పట్టి తోలుమని బలములు గదిశ
చలరేగి లేగలు చంగలింపుచును
క్రేపుల నటుదొక్కి కిక్కురుపడె
దశము

అగ్రరు గేయని అరచి ముత్తురువురులు
లేగలు అడ్డుకొని లేళ్ళవలె యెగసి
మేదినిపైజూచి మెండైన దశముల
తాటించి తన్నిన తలలాడిపడెను
కాలు తాటింపుచు కడులేగలెల్ల
లేళ్ళ గుమిచూచి సింహములు

లేచినట్లు
యడపక పగతుల యదములు పగుల
తన్నుచు త్రొక్కుచు లేగలు

దశములు గూర్చి
నాలుకలు చాచుచు నతికోపమునను
పగవారు శత్రువులు అరికట్టబోయి
పురికి తల పునకలు వూడిపడ తన్ను
తోకలు గిట్టలు చిక్క దొర్లెడ కన్నె

ధేనువుల దగ్గరికిపోసు తెరువు
లేర్పడను
యదరించి లేగలు యస గూల్చె
భువిని
ఆవుల దగ్గరికి పోకుండ
అరికట్టి వారిని
పొట్టేండ్లవలె తాకిన లేవలేక
'యరగక లేగలని వస్త్రీ' మనుచు
యదపడువారు
ఆశకు వచ్చిన ఆ కొల్లగాండ్ల
రోషించి లేగలు దురిమార్చి చంపె
గొదకొని లేగలు పగతులు
ఘోషించగాను
పద్మనాయుడు రాజు పల్లికొండతోను
'మరి వేన సిద్ధిరాజు దళము మందపై
కదసి
యెద్దులావుల తెరవురా వెంతపరచి

చెల్లాటము లాడుచు లేగలవెంత
నుండగాను
పగదళము చుట్టుకొని లేగలపట్టి
తారినారు
కోపించి లేగలు కొట్టిమిట్టాడి
చుట్టుకున్న దళములు సుడివడ
చంపుచు
ఆ గుర్రు గేయని తల్లులు
అటు పిలిచినాను
నీ శలవులేక యెద్దులావులు చెల్లింపు
చున్నావి
యెద్దులావులకు శలవు యిచ్చి పంపు
లేర్పరచి
యిప్పుడు యెవ్వరెవ్వరిమీద
యెదిరించవలెను?
శలవిచ్చి పంపు' మని చెప్పెను రాజు

పల్లికొండ ఎఱ్ఱయ్యతో పంపు లేర్పరచుట

పల్లికొండ లేచి పంపు లేర్పరచె
పేరు పేరున కాటమరాజు పిలిచె
నందరిని
తమ్ముడు యర్రయ్యను డాయంగ
బిలిచి
మరిది చట్టవారి యర్రన్నను మరివేగ
బిలిచి
'యిద్దరు మీరు నిలచి యుద్ధము
సేయుడి'

అని చెప్పి తమ్ముని మరిదిని అటు
కొగిలించి
'మా కోర్కె పగతులపై మనసు
రంజిల్లి
మించి పగతుల మెదడు మేదినిమీద
కుప్పలుగ రాలంగ మోరయుద్ధంబు
వో తమ్ముడా! వో మరిది!
వుదయా సమానంబు

సీతాపతి కృపను సేయుడ ముద్దంబు
యెద్దుల డీకొల్పి తమ్ముడా !

యేలగుల బొడిపించు
ఆవుల డీ కొల్పి ఆళ్వాల బొడిపించు
ఆ మీద పముజుల మీరు

హతము సేయండి'
అని శలవు యిచ్చిరి హరిగురువు

రాజు
పనిచిన రాజుకు పల్లికొండకు మ్రొక్కి
యరణన్న యర్రయ్య వేడుకతోను
కడువేగ రణముకు కట్టాయుత్తు

పడిరి
అప్పుడు కట్టిరి హనుమంత కాశ
వీరులై తలకురులు వీరజడ లల్లి
విరజాజులు రణముందు వేగ ధరియించి
మెడను పువ్వులు గంధములు

మేలు హారములు
శర కుంతలంబులు చాతను బట్టె
బెజవాడ బెబ్బలి పెయ్యల

యర్రయ్య
వేడుకతో రణరంగ వీధి కేతెంచి
యర్రయ్య, సాదంటి సట్టివారి

యర్రన్న

నవరత్న భూషణాలు సపుడు

ధరియించి

కర మొవ్వు చిక్ పెను గద తీసుకొని
హరులతో పోరాడ అస్పదేతెంచ
పశుభాష తెలిసిన పరమ పుణ్యండు
పశువులలో నిలిచి పగతుల మీదికి

పయనము గమ్మని బావంబు దెలిపె
అప్పుడు ఆవుకు హరిమంత్రం

యెద్దుకు గురుమంత్రం
వినిపించి వీనులకు యిది

మోక్షమనుచు
గురి దెలిసి యెద్దులావులు గుప్పన

నిలచి
ఆత్మభావము దెలిసి అవి లేచ ననుచు
అప్పుడు పగదశమును హతముగా

జంప
పల్లికొండ జెప్పిన పంపకం దెలుప

అన్నిటి పేరుపేర ఆవుల బిలచి
పల్లవాది రాజు బలముల పైకి

యచ్చరికెతో బిలిచి యెద్దులావులను
భీకర లీలతో పృథివి గంపింప

బాగుగా డీకొల్చె యెద్దులావుల
బలములమీదికి

ఎఱ్ఱయ్య యెద్దులను ఆవులను ఆహ్వానించుట

“సురభి ధేనువులార ! సురకాంత
లార !

కరుణతో మాపాల కలిగితిరైన
పచ్చిన దశములమీద వుగ్రులై మీరు

యిప్పుడు డీకొని పొడిచి చుం
గూర్చుంటాను

వాహిణి సిద్ధిరాజు వచ్చిన దాని
రాశిగ రంపమారై చెడ బొడవు
శ్రీకంఠము రాజు శానలేతెను
యేకాంబర నాథ మెదిరించి పొరువు
గుత్తి గుర్రంకొండ కూటపముకెల్ల
స్థంహాదు తండ్రి బట్టి పరగ
చీరినయట్లు

అల్ల నృసింహ మూర్తివై ఆదికొని
చంపు

కుంభకోణము మూకలు కూడెను
దండు

సరగ వేదములకై సోమకాసురుని
చంపినయట్లు
జాంబవనాథ : నీవు చెర్లించి పొడువు
మార్కొనవచ్చును సామంత
మళయాళదండు

బలిని భూదానము అడిగి పాతాళ
మునకు

అణగదొక్కిన శ్రీహరి కృపవలెను
కోర్కొండ గిరినాథ ఘోరించు
పగతుల

మట్టి నురుమాడవలె మాయగా నిపుడు
కాశ్మీర కర్నాట దళములు గడికొని

వచ్చె
పరశురాముడు కార్తె పరగ వీరుణ్ణి³²

వేయు శిరములు ద్రుంచిన విధమున
నిపుడు

హరిమల్లె చెన్నుడా అచిరిపడ
పొడువు

వేవేగ నల్లమల యర్రమల నుంచి
వచ్చిరి తుపాకి వరస నాయకులు
హరిరామ కృపచేత ఆ రావణునిమీద
పరగ శ్రీరాముడు పంపెనయట్లు
గొడుగుమల్లె చెన్నుడా ! ఘోరించి

పొడువు
మదగజంబులు చాల మందమీదికి

వచ్చె
మధురలో కృష్ణుండు మామకంసుణ్ణి
తల విదలించినట్లు తడువు శాయకను
కదిరి వోజునాథ ! కలుగా జంపు
పుల్లయెద్దు మట్టెయెద్దు పురహరుడు

బసువన్న
కల్లగాదు నేడు కట్టడి మనకు
కటక జగన్నాథుని కరుణను మీరు
యెద్దుల వెసకొల్పి వెనయ దీవించి
ఆవుల బలిచెను అతివేగమునను

“ఆరురాజ్యపు మూకలు ఆదికొని వచ్చె
పొచ్చి పొడుతువు ధావె పోగలనెవలి
మొరసరాజ్యపు మూకలు మునుకొని
వచ్చె

భాగీరథీ గంగ ! బలముతో పొడువు
వాగ ర్తమూకలు వచ్చెను దండు

శ్రీఃశ్రీ! గురాల చీరుదువు రమ్మ!
 గోదావరీ! రమ్మ గొంతి! గాంధారి!
 భూదేవి! సరస్వతీ! పొందుగా రమ్మ
 భూతేశ గిరిజ! వో భూమిదేవమ్మ!
 భైరవి! విరాళి! భద్రగిరివినుత!
 దుర్గ! మహాకాళి! దుందుభి! రావె
 సౌమిత్రి! జాంబవతి! సముద్రాదేవి!
 కంసలక్ష్మి! రేవతి! కాళింది! రమ్మ
 ధర్మదేవత! చంద్ర తగమతిదేవి!³³
 ఆల్య!³⁴ ద్రౌపతి! రమ్మ, అరుంధతి
 దేవి!

అమ్మ సీతా! రావె, అంజనీదేవి!
 పార్వతమ్మా! రావె, భద్రకాళమ్మ!
 పద్మాక్షి! రావమ్మ, పాంచాలి! రమ్మ
 పాలపెద్ద! రావె, పతితపావని! రమ్మ
 త్రిపురసంహారి! రావె, దివ్యాంబరీ!
 రమ్మ

దివ్య తేజముగల సప్తదీపమా!³⁵
 రమ్మ
 దేవకన్నిక! రావె, దేవకి! రమ్మ
 భోగావతీ! రమ్మ, బొండుమల్లెరొ!
 రమ్మ
 గాంధారి! రావమ్మ కయ్యము శాయ
 వైనముగా యిక పిలువ వడిప్రొద్దు
 లేదు''

అన్ని ఆవుల బిలచి తన హస్తములు
 యెత్తి
 మ్రొక్కి పగతుల చూపె మొనసి
 యిరుగడల
 శలకల యెత్తిన ఆవులు చల్లించి
 లేచ.

ఆవులు ఎద్దులు యుద్ధము సేయుట

నాగుపాముల రీతి నర్రావు లెల్ల
 పంపులు యేర్పడి ప్రఖ్యాతిగాను
 మానవేంద్రుని అశ్వబారముల చేర్చి
 నట్లు
 వృజ్ఞంగ ఆవులు వడి మిక్రచూచి
 పౌంకముతో మెరసి పొడము
 త్రొక్కుచును

ఝుడుపును యెరుపును శంఖయు లేక
 పొడుపు, చంపు, త్రుంపు, పొడుపు
 మటంచు
 యెద్దులు చెలరేగె యేనుగల మీద
 దంతి ఘటములతోను తగిలి పోరాడి
 కొమ్మున చిమ్మిన కుంభస్తశములు
 పగిలి

యేనుగులన్ని ఖాదరమున కూలె
 ముమ్మరముగ యెద్దులు మొత్తముగ
 దూకి
 తలలూడ తన్నుచు యేనుగుల తగ
 పొడిచి చంపు
 గుర్రాల మీద అవులు గొదకొని
 కదసి
 నర్రావు లన్నియు నతి కోపమునను
 పరగ వాలముల యెత్తి పొదముల
 తాటించి
 చాల రోషమున చౌలుకిరి దిక్కరించి
 తూరి గుర్రాల పొడిచె తుది పదము
 గాను
 వెను వెంట యర్రయ్య
 వెసకొల్పుచున్న
 చంగళిపుచు యెగసె శంఖయు లేక
 అశ్వాలపై రౌతుల తన్నిన అటు
 తలలెగసి
 అరుచుచు ధరణిపై అన్నియు వ్రాలి
 యెగసి పడుచుండెను యా తల లన్ని
 భావమరిది చూచి పకపక నవ్వుచును
 వ్రాలిన శిరసులపై నడిచె నర్రావు
 తెల్ల
 అశ్వాల బారుల కెదురెక్కి
 హతము శాయంగ
 నలుగు టెద్దులు యేనుగుల
 సాహసంబునను

చెక్కిళ్ళ పొడిచిన కొమ్ములు చౌలకు
 కూరు
 పక్కల పొడిచిన కొమ్ములు బరులకు
 వెడలు
 కుతికల పొడిచిన కొమ్ములు
 గుండెలు తునిగె
 వెన్నున కొమ్ములు వెళ్ళగుమ్ముచును
 పకాళించి తన్నిన కుంభస్థశములు
 పగిలి
 మెదడు కప్పలుగ రాలు మేదిని మీద
 యర్రన్న యర్రయ్య చూచి వేడుక
 పడుచు
 కరుల నురుమాడుచు యెద్దులు
 కల్లితోపలను
 కావు లావులు యెద్దులు రణకల్లి
 శాయంగ
 యర్రయ్య చట్టవారి యరనన్న
 యసకొల్పగాను
 చూచి పాప సిద్ధిరాజు చోద్యపడు
 కొనుచు
 యేనుగులు గుర్రాలు రణమున
 యేకముగ వారిగి
 వుణ్ణంగ పన్నిద్దరు దళ వాయువులను
 పిలిచి
 పలికె నిట్లని రాజు బిరుదు మన్నీల
 తోను

'వేగ సంధ్య గోపాలుని మాట కల్లని
పలికితిరి

యేనుగల అశ్వాల యెద్దు లావులు
గూల్చె

దళములపై కదిసి యిక తాచుల
భంగి

అందరూ కదిసి యెద్దులావుల
హతముగా శాయ వెలెను'
అని చెప్పిన తుపాకులు అగుభుగులు
గాను

యెద్దులావుల మీద యెడమ లేకుండ
కాల్చిరి తుపాకులు రణఘెల్లు గాను
రణము రణమున రణభేరి వాయించి
కదిసితి యీ టెలు కత్తులు వారు
మందపై విలుమూక మంచు చందాన
చలగి సమరము చేసిరి చదరక
నిలచి

నలుగు టెద్దులు ఆవులు పగతులు
నరికొని పోరంగ
యర్రనన్న యర్రయ్య చూచి
వేడ్క పడుచు
బావమథుదులు యిద్దరూ రణములో
బావంబు పోల్చి
పరగ యిరు దళముల కోపమే

ప్రళయ వాయువు గాగ
వురువైన వాయిద్యములు వురుములు
గాగ

చాయల బల్లలు ఝుళిపించి తళుకు
గమతంప తీగలై ఘన మెరుపులు

గాగ
యనగంగ సూర్యపురములు యింద్ర
ధనువులు గాగ

వసుధ తుపాకిగుండ్లు వడిగుండ్లు
గాగ

సిద్ధిరాజు శాసలు చెలరేగి యప్పుడు
యీరీతి భావమున యడము లేకుండ
సాహసంబున గోవుల చలరేగిపొడిచి
కదిసి గోవులు పొడిచిన కడు

వొరుగు వారు
కదిసి విలుమూకలు కయ్యంబులోను
యెద్దులావుల మీద బాణాలు
యెడము లేకుండ
పరగ గురియింపంగ పంతపు
ధేనువులు

గొదకొని చలరేగి గోవులు పొడిచ
కదసి గోవులు పొడిచి కాల్చలంబులు
వొంగె

కదసి విలుమూకలు కయ్యంబులోను
గోవుల యెద్దుల గోపాలకుల మీద
యడలేక బాణాలు వెస గురియించిరి
గొదకొని అశ్వాల

కొమ్ము చేనుగులను
కూలిచెను ఆవులు ఘోర రణమందు

ఆవుల ఎద్దుల పోరునకు దేపతలు హర్షించుట

హరి హరులు దేవతలు అటు మహా మునులు	గన్నెరాళ్లు అబులు ఆవులకు ఘడియలో నాటె
రుషులు కిన్నెరులును రూఢిగా జూచి	దోనెయింటి కోలలు యెద్దుల తొడల సరికట్టె
యెద్దు లావుల పోట్లాటకు వేడుక పడిరి	యేనుగుల చంపే పోతులెద్దులు వరిగె
ఆవులెద్దుల మీద పువ్వుల నరక్షంబు హరులు గురియించిరి వెనువెంట అక్షింతలు విడిచి	అంబులో చాల అంపకోలలు నాటె
మునులు మగి సంతసంబున యెద్దు లావులు మదిని	భోరు భోరున అరిచె పొడిలేగ లెల్ల చదరక యేనుగుల చెల్లించి పొడిచి సలుగులెద్దులు వరిగె సమరంబు లోను
'హరిహరులు మాపై అక్షింతలు వేయుట	అంతట గోపాలకులు ఆవులెద్దుల చాత
పాపనినారణంబాయ యిఖపరము లరుగుదుమున	యెంతయు పగతులమీద యెసగూల్చె
అనుచు సంతోషముగనున్న ఆవుల మీద	దశమును యేనుగుల తగగను అశ్వాల
వేడుచునున్నట్టి యెద్దులమీద సంసంగ చిక్కిన సాహసులు కదిసి వేసిన బాణాలు వెలయు నంబులును యడలేక వేసిరి వేయవిధములాను యెద్దు లావులకు పోట్లు యడత్రక నాటె	కూల్చిరి రణమందు కొడువ లేకుండ యదరించిన దశమును యంతయు గూల్చి యెద్దులావులు వారిగె పద్దులు వేగ చెల్లె
ఘనమైన యెద్దులకు గాయాలు నాటె	

ఎఱ్ఱయ్య కలియబడి పాపసిద్ధిరాజు పనిపట్టుట

తలిపోసి మర్రయ్య తడవాయ ననుచు	కదిసెను పగతులమీద కయ్యంబు శాయ
--------------------------------	---------------------------------

కోర్కెతో జగజంపు గొడుగుల

నీడను

సిద్ధిరాజువెంటను శ్రీకంఠమురాజు

పన్నిద్దరు దళవాయివులు బారులై

పుణ్ణంగ

మదము చేనుగుల దీర్చి మావటిల

చూచి

వేవేగ నవ్వుచు యర్రయ్య చట్టవారి

యర్రన్న

అధిక శూరులమీద అప్పుడు కదిసిరి

మహిపాలకునివద్ద

మదముచేనుగులకు

అయుధాల కొమ్ములకు అమరించి కట్టి

కడువేగ గొలుసులు తొండాల

గట్టించి

ఘోరాజి డీకొల్చి కొమ్మ చేనుగులను

మదగజంబుల మీదికి మరి చట్ట

యరనన్న

గద తీసికొని కదిసి గమనించి మించి

చేరి విక్రమశాలులకు శంఖయు లేక

మెండొడ్డి కదిసిన యేనుగుల

మించి గదయెత్తి

అప్పుడు కదిసి హంకారులై పోరి

పిడుగుతో సరియైన పెను

గదలతోను

దట్టించి యేనుగుల దాసి కొట్టినను

కుంభస్తంభములు పగిలె

కుంజరంబులు వరిగె

ఆవుల యర్రయ్య చట్టవారి

యరనన్న

అశ్వాలమీద చెలరేగి హాగ్రులై

నుండి

వడిసి శ్రీకంఠమురాజు శిరస్సుపై

వజ్రాయుధంబు బూని

భీకరశక్తితో నరిగి పెరిగి పడవైచిరి

బావమరదులు యిద్దరు

పాపసిద్ధిరాజును జూచి

కయ్యంబు శాయను కదిసి రావలెను

పరగ గజముపై నుండి పాపసిద్ధిరాజు

కదిసిన వారిపై కరిని డీకొల్చి

అగ్రులై కదిసిరి అపనిఘూర్జిల్ల

సాహసులు డీకొన్న చందంబు వీర

తమకముపై నుండి తగ నలనన్న

చూచి వేడుకపడగ చోద్యంబుగాను

పింజ పింజ కదిసి బాణాలు పృథ్వి

గంపింప

కడువచ్చు బాణాలు గదను యగదట్టి

భీకర లీలతో పెను గద యెత్తి

కొట్టిరి రిపులను గుట్టలు వేయుచు

రంజిల్లసాగెను రణవీధిలోను

కృతయుగంబున లక్ష్మణు లంకమీదికి

కదిసి

వేగ రావణుమీద యదరించినట్లు

ఆ సిద్ధిరాజుమీద యుద్ధంబు అటు

శాయగాను

సురులెల్ల దివినుండి చోద్యపడగాను

తరుచైన అంబులు యడతడవు

లేకుండ

కంచు తుపాకి గుండ్లు వడిగండ్లవాన

చంద్రమున

పనివడి పోరాడి పాప సిద్ధిరాజును
చేరి యా యర్రన్న శిరమంట పొడిచ
అప్పుడు యరనన్న ఆయిదు

అంబులు తొడిగి

వైచిన రాజు గజము వుర్విపై నొరిగె
వెనువెంట యర్రయ్య యోజనంబుల
తోను

రాజు సిద్ధిరాజును రణమందు గూల్చె
తక్కిన ఒలములు తందర

లాడుచును

చిక్కిన బలములనెల్ల చేరి రణమందు
యెదురు రొమ్మున పోట్లతో యేకాంగి
వీరులై

చదరక నిలచిరి సమరంబులోను
గోపాలకులు వరిగిరి గోవులు మడిసె
పరగ నంతటికిని భానుడు గ్రుంకె

మగిడి వచ్చిరి యిద్దరు మందలోపలికి
అని గెలిచి యిద్దరు ఆవులన్నయదట
నిట్టూర్పు లూర్చుచు పోట్లతో నిలచిరి

యిద్దరును

కనుగొని నలనన్న కవుగిలించుకొని
మునుపటి తమ్ముల ముందర

వుంచెను

గాయాలకు శ్రీతులసి పత్రి గట్టిచ
గొడకొని యిద్దరిని కూర్చుండ

నుంచిరి

పల్లికొండ, రాజు, బంధువర్గంబు
శివపురాణము వినుచు యేకచిత్తమున

నుండి

శివరాత్రి జాగరము చేసినయట్లు
అతివేట్కతో నున్న అర్కుడు

పొడిచె.

వీడవ కాండము కాటమరాజు యుద్ధము

కాటమరాజు పద్మరాఘవుడు యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట

అంతట మరువాడు ఆమావాస్య నాడు
పపంపు నలసిద్ధిరాజు బారు లేతెంచ
కడువేగ యెదిరించి కాటమరాజు

పద్మనాయుడు తాను పైనముగాను
కట్టిరి హనుమంత కాశలు వేగ
హనుమంత కాశపై రేమంతముండ్లు
చామంతిపువ్వుల బంతులు వేసిరి
చలగుచు వేగ

కనక వడ్డాణము కట్టిరి మీద
మేలుతుమ్మెద రెక్క మీరిన వన్నె
సంపంగి నూనె వంపించెను చక్కని
కురులు

వీరజడ లల్లిరి వేడుకపడుచు
ముడిచిరి గేదంగులు జడ
ముంచుకొనియుండ

పాలమున కస్తూరి బాగుగా దిద్దిరి
పచ్చల చెక్కిన పులిగోరు
పతకములు ధరియించిరి
సన్నపు రుద్రాక్ష సరులు ధరియించి
వన్నెగా బిరుదులు వరుస ధరియించి

చల్లవారి పుల్లయెద్దు సలుగు దెద్దులకు
కొమ్ములకు కుందనపు కుప్పెలు
దాపి

ఘంటలు మెడను బొడ్డుఘంట
ధరియించె
నాల్లుకాళ్లను నాడుటందెలు ధరియించ
పంచవన్నె జల్లులు పట్టెండ్లు వేసె
ముత్యాలు దాపిన మువ్వలు దాలె
శంఖు చక్రంబులు చెవుల నమరించ
శివనంచుల గుడారు వెడలి

చిరునవ్వుతోను
పరగ తా కోరికదీర యా
పల్లికొండను
తానుండు సింహాసన తమకముపై
నుంచి

మానవేశ్వరుండైన మాధవుడు
నలనన్న
అల్ల రఘుపతిని చూచి అప్పుడిట్ల
నెను:

భక్తిరన్న రాలేదని పశువులన్న తలపోయుట

“భావరో వో భావ! పల్లికొండ
రఘుపతి!

అన్నిట సంతోషమాయ బావ!
అఘరంగ వినుఘ్న

యీవేళ బత్తిరెన్న లేదాయ బావ!
చలగి యా కురురాజు శానల రీతి
నలసిద్ధిరాజు బలములతో యెద్దు
లావులు ననిసేయు విధము
కన్నులజూడ బత్తిరెన్నకు కారణము
లేదు

నేటికి రాదాయ నేనేమి సేతు
మనసు తీరగ నేను మరి సిద్ధిరాజును
మట్టల కుంతలమున నేను వాని
శిరము భండించి

పగవాని శిరస్సు గంగకు పాదకానుక
పెట్టు వేళాయ
హరి హర బ్రహ్మరుద్రులు అమర
దేవతులు
సురలోకమున నుంచి చూస్తు
వున్నారు

యింతలో బత్తిరెన్న యిటకు
వచ్చునో రాడో
బావకో, తెలుపుమీ పరితపు మాట"

భక్తిరెన్న రాకనుగూర్చి పల్లికొండ చెప్పుట

విని పల్లికొండయు విస్మయంబంది-
"వో మరిది కాటమరాజు! వినుము
వార్త చెప్పేను

యీ జగడ వృత్తాంతము భక్తుడు
యరగడ్డపాట్లకు
దశమి యేకాదశి ద్వాదశి మొదలు
యీశ్వరుని పూజ శాయగా యేక
చిత్తమున

వున్నాడు యెరుగదు వొగి పెద్దలఖి
నేడు
అక్కడ పెద్దలకు మోక్ష మందించు
వేళ

కడిసి పగతుల చంప కాటరాజు నీకు
యసయంగ తుదియుద్ధం యిపుడు
నీవు యరగడ్డపాటి

పరశు భండివాల పట్టెసాములతోను
పగతుల మీద నీవు యెద్దులు పరగ
డికొల్పిన

చేసేటి యుద్ధము చెల్లేటి బలము
కాశితో నీ యుద్ధము కానవచ్చేని
అప్పుడు భక్తిరెన్న ఆ విశ్వనాథునికి
వప్పుగా సాష్టాంగము వనరంగ

మొక్కి
వేవేగ దొనకొండకు వేంచేసు నతడు
కనక రథములో వచ్చు, కాటమరాజు!
కాశి తీర్థంబును గయనున్న విభూతి
దేశాంత్రి అయ్యగారు తెచ్చే ని యిటకు
పరగ మున్నూట యనభై అమడ
నేట రేపటగాని నెళవుగా రాడు

దివ్యదృష్టిగల భక్తుడు లేడను ద్రిష్టి
నీ కేల?

కాటమరాజు! మీయన్న వున్నట్టె
నాకు కొదవేమి?

యిరువురు వంశముల వారికి

యిహ పరము లియ్య
అరిగెను భక్తుడు వుత్తర కాశియాత్ర
ఆవులు మేప దక్షిణానికి ఆరుదెంచి
వస్త్రీవి

పగలు చేకూరెను పశుపతిరాజు!
నీవు నీ పగతుల నిర్జించువరకు
తల్లివంకవార్ని తండ్రివంక వార్ని
యేడు తరాల పెద్దల వెంటబెట్టుకొని
భక్తుడు వచ్చేని నీవు పగ
సంహరించు"

పల్లికొండమాటకు పశుపతి నవ్వి
'విచ్ఛపం వున్నాది బావ! విను;మని
పలికె

పశుపతి పల్లికొండ సెలవు వేడుట

"పరగ యాదవులు పరవుపకారులని
తర తరముల నుంచి ధాత్రిలోపలను
పొగడబడుచు వుండ పోట్లాట

గలిగె

తగిన రాజు లేడు ధాత్రిని

యిన్నాళ్లు

నా పుణ్యవశమున నే కోరినట్లు
నీ పాద పద్మములు నే చూడ గంటి
రాజువు గురుడవు రక్షకుడవు నీవు
భానుకులజుండగు పల్లవాడి రాజు

యేనుగ ఘటములతో యదరించినాడు
యదరించి యుద్ధము శాయ మాకు

మాకు యేది వుపాయంబు?

కదనంబు చేసేటి క్రమము లెల్ల

నేడు

యీదై న రాజుతో యుద్ధంబు గలిగె
తమకు సెలవిచ్చి నీవు తమకముపై
నుండి

చూడుమా వో బావ! చోద్యంబు
అనక".

అను రాఘవుడు తాను ఆ
పల్లికొండకు

వినయులై అనేక యిష్టములు జెప్పి
ముగ్గురు మూర్తులు యిచ్చిన

ముక్కమ్మికుంతము

డాబేత కుంతలం డాయంగ బట్టి
ఖడ్గ త్రిశూలమనే గాండివ మంది

పగతుల వడి గూల్చి పద్మరాఘవుడు

కనక నంబుల పొది గాజు విల్లందె

కొందరు కనకపిడి కోలలు బట్టిరి

అందరు యాదవులు సూర్యకటార్లు
అంది
గొనకొని వక లక్ష గోపాలకుల
నడుమ
అనాడు శ్రీరాము పెండ్లికి ఆరుగు
చందమూను
గలిగి పేరంటాలై గంగయు రాగ
పెనగొని తిమ్మూర్తులు
పెండ్లిపెద్దలు గాగ
పనివడి శారదాదేవి లక్ష్మి
పార్వతియు
దేవతలు భృత్యులై దివినుండి చూడ
కమలాక్షు శ్రీహరి కరుణని రాజును
కనక రథమై యితరులకు
కానంగరామ

మునుకొని మహామునులు దీవింప
పరగ తుంబురు నారదాదులు పొగడ
గవకూడి యా దేవకన్నెక లంత
'కల్యాణమే గౌరి కల్యాణమే'
యనుచు
మంగళ శుభకార్యమైనట్టు రాజుకు
చలగుచు నేతేర సమర సన్నాహంబు
మెరసి
భజంత్రీలు ఊంజలు పంచ
వాద్యములు
త్రిజగంబు లెల్లను దిగులుకొనగాను
నవపంజ గొడుగుల నీడను నలనన్న
గదిలె.

నలనన్న రణమునకు నడచుట

పడిగెలు గొడుగులు వుభయ
పార్శ్వముల
మెరయుచు పట్టిరి మేలు మేలనుచు
నడుమను బసువన్న నందివలె గదిలె
ఐలసి యిరువంకలను ప్రమథాదుల
వలెను
సలుగు పెద్దలు గదిలె సాహసం
మెరసి
చత్ర చామరములు చేరి పట్టంగ
వెంట విజృంభములు
వేయుచు గుండ

ఆలవట్టంబులు రాజుకు ఆవ లీవలను
సింహ్వాతలాటములు రాజుకు చేరి
పట్టంగ
భుజకీర్తులు గల రాజుకు భూ చక్ర
గొడుగులు పట్టిరి
హనుమంత పడిగెలు అసుర
తలాటములు
ముందర రణభేరి రాజుకు ముకుంద
బల్లెము
నరగలు వీణలు నాగస్వరములును
ప్రముఖున మ్రోవంగ కదిలెను రాజు

కత్తళీడు నలనన్న కదిలి రాగాను
కనకతో కదిలెను కాంతి చెందుండు
ప్రళయాంతకుని బోలి పద్మనాభుని
బోలి

నలసిద్ధి రాజుతో నని శాయ బూని
నిలచ గొడుగుల నడుమ
నీలవర్ణుండు.

నలనన్న రూపమును చూచి నలసిద్ధి ఆశ్చర్యపడుట

శానలు నలుగడల చేరి కొలువంగ
గజముపై సిద్ధిరాజు కనుగొని చూచి
కాటంరాజు చక్కదనంబు కడు

పున్నతంబు

అతని గాత్రంబు చూచి

ఆశ్చర్యమంది :

“యన్నాళ్ళు భూమి యేలితిమి

మనకు

యితని దౌడ్డతనంబు యితని

రాజనము

యెంచి చెప్పగలేదు యెవ్వరు ఆయిన
అనుకోంగ విన్నవారము కాను

ఆశ్చర్యమాయ

ఛాత కుంతలము బట్టి

చసుదెంచినపుడు

యితడు గొల్లరాజుని యేర్పడ గాక

అలా యుధు పట్టడాయను గాక
బలభద్రు రాముతో పాటించదగును
శరచాపము యిశడు చేబూనితేను

పరికింప శ్రీరామభద్రుడనవచ్చు

గాండీవశస్త్రములు కడు తేవుగాని

పాండవార్జునుడను ప్రతి యనవచ్చు

యింతవాని తొదముట్ట యుద్ధం

చేసిన

పంతము నిలుచు”నని సిద్ధిరాజు

బలముతో అనెను

‘పంతముగల నలసిద్ధి

పట్టభద్రునికి గాక

తక్కినవారికి తరముగా’దనుచు

అని యిట్లు పరివారము అంతయు

బలుక

కాటమరాజు-నలసిద్ధి కయ్యమున గలియుట

యినకులాధిపుడైన యా సిద్ధిరాజు

కాటమరాజుతో కయ్యంబుశాయ

మేటి బలములతోను మెరసి పోరాడ

రామభద్రుని బలము రావము

బలము

కదిపిన చూదాన కాటమరాజు

పొందుగా నిలచి పోల్చి మదియందు
 పేరుసాగిన నలుగురెద్దు పెండ్లి
 దొరల గాగ
 పేరుగల బసువన్న
 పెండ్లికొడుకుగాగ
 బుధుడు బృహస్పతి
 పురహాతల³⁷గాగ
 పృథివి యరగడ్డపాడు పెండ్లి
 అరుగుగాగ
 శ్రీదేవీ శ్రీకాంత సేసలు చల్ల
 కడగి పేరటాలు గంగయు గాగ
 పశుపతి నలనన్న పద్మరాఘవుడు
 పేర్మితో బసువన్న
 తోడిపెండ్లికొడుకయ్యె
 నిగుడంపు తుపాకి నొప్పులగుండ్లు
 యెలమితో పెండ్లికి
 యెదుర్కోలుగాగ
 ఆరిచి వేసేటి అంబులు
 అక్షింతలుగాగ
 జబురు ఝంగులు కాల్చిన
 సురితాకు గుండ్లు
 విరజాటి మొగ్గల వేట్లాట గాగ
 పెడబొబ్బలు పూర్చిళ్ళ పెద్ద
 రంతులును
 పెండ్లిపాటలుగాగ పృథ్వి కంపింప
 వడి రక్తధారలు వసంతములుగాగ
 పల్లవాచీరాజును పశుపతిరాజు
 పెండ్లికూతురు అని పేర్మితో కోరి

చూచి వేడుకపడుచు శూరుడై
 వుణ్ణంగ
 కదసి పోరాడుచు కొందరు
 కయ్యంబులోను
 చెయిచెయ్యి తారసిలి శంకయులేక
 సురియలతో పోట్లాడుదురు శూరులై
 కొంత
 కాలు కాలు పెనసి కల్లిలోపలను
 వనరైన బాకుల పోట్లాడువారు
 పండ్లుగీటుచు కటాన్లు పైకొని కదసి
 పడిగుద్దు లాడేటి బిరుదు మన్నీలు
 పరువడి సేయుచు పరగ నవ్వుచుచు
 కదసి సూర్యకటార్ల పొడిచి
 కల్లిలోపలను
 'వో స్వామి' యనుచును
 వారిగేటివారు
 విల్లనంబులు పూని వేట్లాడువారు
 చిల్లకోల అంబులు చేరి వేయంగ
 తూరి యా బాణాలు దురమందు వెళ్ళి
 సమరంబులోపల చొకళించి కదసి
 జంజాళముల పొడిచి
 సరినొరుగువారు
 కదసి శాస కత్తులదూసి
 కడు పాహసమున
 అరడుచు నరకుచు ఆటు పొడుచువారు
 పూని యీదెలతోను పోట్లాడువారు
 మాఘ బహుళ అమావాస్య
 వంగళ్ళారమునాడు

అధికులై పోరిరి అంతకంతకును

హేరాశముగ నున్న యా

శాస నడుమ

అధికులై యాదవులు అతి

సంభ్రమమున

శూరులై యుద్ధంబు సేయుచుండగను

చల్లవారి పుల్లయెద్దు సలుగుబెద్దులు

అప్పుడు

చలరేగి యేనుగులు చర్చించి

పొడిచి

కోలాహలముగా కొమ్ముచేనుగల

చంపి

సలుగుబెద్దులు యేనుగల

సమయింపగాను

ప్రళయకాలరుద్రుండు

బసువన్న యప్పుడు

పరగ సిద్ధిరాజును పారంగజూచి

దళములపై దూకె శందరజేసి

ఘనరాజు యెక్కిన గజముపై దూకి

చౌకళించి కొమ్మున సాహసంబునను

అగ్రుడై బసువన్న ఆదికొని కదిసె

బసువన్న మీదికి భద్ర గజంబును

యసగంగ డీకొల్పె యా సిద్ధిరాజు

గజము పైకొని రాగ కాలుతాటించి

నిలచి రంకెవేసె నీలకంఠుని బోలి

బసువన్న రంకెకు పట్టపు యేనుగ

గజము సింహాము చూచిన కై వడి

కాగ

అర్రొంచి కొమ్ములు అట్టిట్టు ఆర్చి

మించి ఘంటల మ్రోత మిన్నంటి

మ్రోవ

కాలు దువ్వి దూకి గజమును బొడిచి

కుప్పించి పొడిచిన కుంభస్తశము

పగిలి

గజము రక్తము శల కాల్య

చందమున

తప్పక రక్తము ధరణిపై బారె

భోరున కొండవలెను గజము

భూమిపై వరిగె

ధారిణిశ్వరుడు సిద్ధిరాజు ధరిణిపై

నిలిచె

కదిసె బసువన్నపై కాల్యలము

తోను

బసువన్న యిరుగడల పగవారు

చేరిరి

ఆదికొని బసువన్న మీద అంప

వర్షంబు

పింజ పింజలు కదిసి పెన

వెయ్యంగ

వుగ్రుడై నలనన్న వురువడి లేచి

కళ్యాణ శుభమనుచు కౌటమరాజు

యడపక ఘంటల కుంతల మెత్తి

ఝుళిపించి యా సూర్యకాంతులు

చదర

అప్పుడు తళ తళ మెరయ అవని

గంపింప

ఘంటల కుంతలం ఝుళిపించిన

ఘనుడు సిద్ధిరాజు

కదిసె కాటమరాజుతో కయ్యంబు
శాయ
• బలము లందరు చూచి భయమంద
గాను
.... లుజా దీసికొని నలసిద్దిరాజు
దక్షుడు శంభుడు తారసిల్లె నట్లు
ధరణి గబ్బరం యెగయ తగను
పోరాడి
కడువేట్కతో రాము రావణులు
కదసిన యట్లు
వృద్ధి ఆకాశంబు మూర్తిల్ల పోరిరి
యిద్దరును
మచ్చము మచ్చములు మర్లాడినట్లు
వారధి వారధి వడి కదసినట్లు
వడికొని పోరాడి వసుధపై నంత
మేరువ మేరువ కదిసి మెరసినయట్లు
సాహసంబున పోరిరి సాహసు
టద్దరు
ధరణి ధూమము యెగిసె సురలు
తందర నొందిరి
సురలు కండ్లు మూసిరి
కడు చోద్యంబు నొంది

సూర్యునికి యరకావురు
చుట్టినట్లాయ
అతివేగ చంకదునికి మేఘంబు
కప్పినట్లాయ
కాలాంతకుని బోలి కాటమరాజు
సిరి లఘువుతో కదిసి యా
సిద్దిరాజును
యెదురు రొమ్మున బొడిచెను యగసి
కుంతలాన
కుంతలాన పొడిచిన గుండెలు పగిలి
రంతుగా నార్చిరి రణవీధిలోను
నెరిగూలె రణముపై నలసిద్దిరాజు
కాటమరాజుకు యరగడ్డపాట
కారణం కనుక
వొరుగుచు కాటమరాజును
యద రొమ్మున పొడిచిన
ఆ కాటమ రాజుకు తగిలె గాయాలు
అంతట సిద్దిరాజు హతమాయె
నపుడు

సిద్దిరాజు మడియగా చింకర్ల భీమన పద్మరాఘవునితో
పోరుట

సిద్దిరాజు ప్రధాని చింకర్ల భీమన
కాటమరాజు సంగడిడు పద్మ
రాఘవుడు

అధిక యుద్ధము శాయ నప్పుడు
కదిసి

మన్నీల బొమ్మినేమి మరి

దళను తోను

రాగాను యా పద్మరాఘవుడు కడిసి
గాజు విల్లును కత్తి కనక బాణాలు
వేయుచు ఆర్చుచు వెస గూల్చె రిపుల
మరియు పగతులు మార్కొని

వచ్చిన

చిరిపోతు రాజుకు శివమెక్కినట్లు
పద్మనాయుడి మేన బాణాలు దాకె
ప్రధాని భీమినేడు బవరంబున గూలె

మన్నీల బొమ్మినేడు మామీద గూలె
పరుగుచు పొడిచిన పద్మనాయుని

పక్షస్తాన

పోటు నాటిన వీరభద్రుని పోలి
విడబడి బారెడు వీరజడలు

తూలగాను

కోపాగ్ని కన్నుల గురియుచు రాజు
కుంతశం ఝళిపించి కూల్చిన రిపుల
దంతీల బొడిచిన ధరగూలు విధము

యుద్ధభూమి వర్ణన

కూలేటి పీనుగులు గునియు నశ్వాలు
వాలేటి పీనుగులు వరుగు

లోటపిటలు

కదిలేటి మొండ్యాలు కల్లి నెడలేక
చెదరేటి కండలు రక్తాన

చెల్లింపుచుండె

కొండలవలె యేనుగులు కల్లిలో

గురపెట్టుచుండె

ఆడాడ పడియుండు మోపులై

ఆయుధంబులును

కొల్లగా పడియుండె రణమందు

కోలపడిగెలును

త్రొక్కితే నలిగిన తుడుము లెడలేక

యెడలేక పడియుండె యేనుగు

చవుడోళ్లు

తెప్పలై రక్తాన తేలు గొడుగులును
కుప్పలై పడియుండు గురుపోతుజల్లు
యీడాడ బడియుండు

వింజామరములు

పొగలుచు రణమందు మొండ్యాలు

పొర్లాడుచుండు

కడలేని లోటపిటల కల్లిలో వరిగి

కొదవలేక రణమందు కొండగట్ల రీలి

పడియు పొర్లాడేటి భద్రగజములును

చంద్రవంక గొడ్లళ్లు చేపట్టు

కత్తులును

భద్రగిరి యీటెలు భద్రాయుధములు

వొర్రెలై పడియుండె

వగి రణమునందు

చౌకట్ల పోగులు పరిపెన
గొర్రునులును

రాకట్టు కడియములు
రత్నహారములు
ముత్యాల హారములు
ముద్దుటుంగరములు

పతక హారములు బలు సొమ్ములెల్ల
రక్తాన పెనగొనీ రణమందు నిండె
నైకపు దుప్పట్లు చలువలు మడిగి
తెప్పలై రక్తాన తేలాడుచున్న
పైకొని పడియుండె పడివాగెలన్ని
యింద్ర నీలపు కత్తులు యినప
జీరాలు

అంతె వన్నెతాళ్ళు ఆ కంచుటరిగెలు
పొంకమైన మంచి భూచక్ర
గొడుగులు

అసుర తలాటములు ఆ శంఖ
చక్రములు

వనరై న ఆ మంచి వన్నె గుడార్లు
హెచ్చగల్గిన యట్టి వెల్లగుడార్లు
యెత్తినచో పీన్లులు యెడలేకయుండె
మురిగిన మొండాలు మూల్గు
పీనుగులు

ఫరఫరలై యున్న పట్టదట్టిలు
కకచికలై యున్న కక్కుకళ్ళాలు
అమర గట్టిన సకళాతు పల్లముల
యశ్శాలు

అలసి గాయములతో అటు
తిరుగుచుండు

మంభిణి పల్లాలు కూయనశ్శాలు
కరమొప్పు కేడెలు కావు పడగలును
పడగల క్రిందనుపరగ మొండ్యాలు
చాలుకొని పడియుండు
సంకుటరిగెలును

కూలిన లొటిపిటలు గునియు
నశ్శాలు

హేరాశముగ నుండె ఆ రణమందు
నడికట్టతో వరుగు నాయకులు

తరుచు
వడ్డాణముల వరగు వడుసు మన్నీలు
బొమికెలు శిరములు ప్రోగులై
యుండె

వజ్రాంగి ధరియించి వరగు వజ్రీలు
గొరక పోటులునాటి గొరపెట్టుచుండ్రీ
చిల్లకోలలు నాటి చెల్లి సాహసులు
గడియాల సాహసులు

మడిసియున్నారు

చినిగిన డొక్కలు చితికిన తలలు
పారేటి రక్తాన పడిన మొండాలు
పక్కలు ముక్కలై పరగె
రణమందు

పెదిమెలు దంతములు పెనగొని
యుండె

చెక్కిళ్ళు చెవులును చేతులు మరియు
మోకాటి చిప్పలు ముంజేతి వేళ్లు
కనుగుడ్లు అడాడ కండలు వుండు
పుర్రెలు పుసికెలు పోగులై యుండె

పండ్ల సందును గరచి పట్టి
నాయకులు

తరచుగా రణమున తలలు పడి
యుండె

బాకులు చేపట్టి పరగ విడువకను
అటు వక్క ప్రాణాన అల్లాడు
నరులు

మొన తెగిన హస్తములు మోపులై
యుండె

కుమ్మరి చేసిన కుండల కుమరు
కూర్చినట్లు తలలు గుట్టలై యుండె
గజములు అశ్వాలు కాలు బలములును
రణమందు అరలేక రాసులై
యుండె

యాదవుల గెలుపునకు హరిహరులు మెచ్చుట

తమకంబుమీది యావవరాజు లపుడు
వస్త్రాల తులసిని పరమాత్మ
యనుచు

వేడుచు కట్టుకొని వీరశేఖరులు
నలనన్న పోటులు నాటిన వెనుక
అరువై యేండ్ల నాటి గాయాలు అవి
పల్లికొండకు

అప్పుడు నలనన్న హరి హరుల
వేడ

పల్లికొండయు దలచె పరమేశ
యనుచు

మెచ్చిరి దేవతలు మేలు మేలనుచు
అతని అందము దృఢ మంతయు
చూచి

హరి హరులు వారిపై అవలీలగాను
వృధివిపై కురిసిరి పుష్పవర్షంబు
అంత గోపాలకులకు ఆవులెద్దులకు
ఘోర్చ తెలిసినయట్లు మోహంబు
వీడె

దివ్యమూర్తి పల్లికొండ దిష్టి
నూపించి

ముందు యుద్ధము చేసి ముమ్మయ్య
పోచయ్య

'రా రమ్మని పిలిచి, 'రణములో'
వార్త

కాశిలో వున్నట్టి మనుడు భక్తునికి
చెప్పంగ కారణము చెంది వున్నాది
యోగ మార్గంబున యెరిగింపు'

డనగ

శలవంది కాశికి చేరిరి బాలలు
అయితన్న నలనన్న అమర
యాదవులు

పంతాన అరులను పట్టిపోసీక
కుంతశముల సామంతుల కురుచ
కత్తులను

కటార్లు జంజాళములను
ఖండివాలములు

మనమైన సిద్ధిరాజు కల్పలంబులను

పరగంగ గద్దెపై బంతాడినట్లు
వెన యుద్ధమన పెండ్లి చేడుకై నట్లు
అందరి మనసున ఆరమరలేక
విరివిగా దళమును యిలగూల్చి

తాము

పంతాన పోబడి పగవారి చాత
యెద్దుల వుసి కొల్చి యేనుగుల

చంపి

ఆవుల డీకొల్చి అశ్వాల గూల్చి
సిద్ధిరాజు బలముల సింహిపై కూల్చి
బొందితో బొల్లావు పోయె స్వర్గంబు
ఆజుడనే పుల్లెద్దు హరిపురి కేగ
పగ మిగుల కుండంగ ప్రఖ్యాతి

గాను

పగదీర్చె యరగడ్డపాట నలనన్న

భక్తిరన్న వచ్చువరకు రణరంగమును వీరగంగ కాచియుండుట

పల్లవ రాజుల పాలేట జంపి
పగవారి రక్తం గంగకు ప్రదక్షిణం
తిరిగి

పారుచుండగ గంగకు పగవాని
శిరస్సు

పాదకానుక పెట్టి ప్రస్తుతిచేసి
అల్ల కాళియాత్ర అటు బోయినట్టి
వల్లవుల భక్తిరెన్న వచ్చిన దనుక

గంగను రణము కాపాడవలెనని
రాజు వేడంగ

సంతోష ముప్పొంగ గంగ చయ్యన
లేచి

తమ్ముడు పోతురాజును తానును
మరియు

కల్లి నడుమ నిలచి రణము కన్నుల
చూచి

ఆ రణము కన్నుల చూచి ఆశ్చర్య
మంది

‘పరువుపకారులు యాదవులు బహు
పరాక్రమమునను

సాధించి పగతుల చాల సమయించి
అరలేక వరిగిరి అమర యాదవులు
రణము కాపాడితే నాకు రణభుక్తి
కలదు

నన్ను పూజించిన నాథుల రణము
వనర కాపాడితే యిటకు వచ్చి
బత్తిరెన్న

కలియుగంబున నాకు భుక్తి కట్టడి
చేసు’

అని తలచి ఆగంగ ఆ పోతురాజు
వల తిరిగి ఆ రణము వనరంగ

చొచ్చి

వల్లవుల తిరుమందులమీద వైన
వైనాన

శేషగిన్నె ౩౪ తో వీరశాసలు
చేపట్టి

అందరిపై చిలికించి అప్పుడు
ముద్రించి

యీగె వాలకుండ యీపి పెట్టకుండ
కాకులు ఆ రణమందు కదిసి రాకుండ
నక్కలు రణమున నిక్కి

చూడకుండ

నీచుకు భూతాలు నీగిరాకుండ

తొసుకు గద్దలు కారాడకుండ

అకాశము పొయ్యే పక్షులు

అర్చు వంచకుండ

మేదినీపై పందులు మెడ వాల్చకుండ

పుట్టలో చీమలు పొలసిపడకుండ

పెట్టిన తిరుమణి పీటె త్తకుండ

పూసిన శ్రీరామ గంధం

పురిచిట్లకుండ

కాంతిగల దేహాలు యీరీతి

కందువారకుండ

రమణతో కాపాడుచుండెను రణవీర

గంగ

అగుమంచి కథ

అవతారిక

శ్రీకృష్ణ దేవుని చిత్రాన దలచి
అంచితంబుగా శారదాంబను ఆత్మలో
దలచి

రమణ తోడుత విష్ణురాజుకు
మ్రొక్కి
బ్రహ్మరాంబికను మదిన ప్రార్థన చేసి
శ్రీ గిరిజాధీశు సిరుస్సున వున్న
భాగీరథి గంగను ప్రార్థన చేసి
వొణిత బాషించి వెన్నుకు నెక్కి
బాణావీరుని పెగ్నె కొనియాడి
కాళిదాసుకు భువి కవివరులకెల్ల
తాల్మితో సాష్టాంగ దండంబు బెట్టి
వాలాయముగ నందరిని వాక్కున
దలచి

సంధి లక్షణ మెరిగి

చప్పునేర్చిన యట్లు

ముందుగా సంభవులకు

ముద(మున మ్రొక్కి-)
(కలుములకు పుట్టిల్లు) ఘనత

విలసిల్లు
చెరిగి జరుగున పల్యా చెన్నయ్యను
వాడు

పుడమి అరుంధతికి పుట్టింటి
ఘనుడు

కడువేగ అ(గుమంచి కథ
వేట్కతోను)

శ్రీకరంబుగ చెప్పెద చెరిగి
యాదవుల కథ

ప్రకటంబుగ వినుడా ప్రేక్యాతిగాను

పోలురాజు సంతానము

వల్లవుల గోత్రాన పంశాబ్ధిసోము
...తోడుతను పోలురాజునగ

శివుని పోలిన గనుడు

ఆ పోలురాజుకు

అరువాంగ లక్ష్మిమి కృప నందుల

సిరిదేవి

పార్వతికి సరివచ్చు పరమ కల్యాణి

యేరుప రాజులై యలమి ఉనియించె

భక్త వొచ్చల పేరు పరగ
 నుతికెక్కు
 భక్తుడు ఆశి ... ..
 అతనికి తమ్ముడు అయితమరాజు
 భూతలంబున రిపుల పొరిబుచ్చునట్టి
 అయితమరాజుకు తమ్ముడు
 అనుజుడు ముమ్మయ్య

... .. వనధి గంభీరుడు
 ముగ్గురి మూర్తుల పేరు ముదము
 తోడుతను
 పొలుపొందు కీర్తుల పొదలిన గనుడు
 అన్నల ముగ్గురికి అగుమంచి
 య)నగ
 వన్నెగా జనియించె వారుజనేత్రి

అగుమంచి సౌందర్యవర్ణన

ఆల్య¹కు సరివొచ్చు అగుమంచి
 గుణము
 తెల్లమిగా ... ..
 నల్లతుమ్మెద బోలు నాతి తలకురులు
 అలర చంద్రుని బోలు అతివ
 నీ మొకము
 మెరుగుటద్దముల బోలు మెలత
 చెక్కిళ్లు
 కాముని చెరుకుయిండ్లు గతినుండు
 బొమ్మలు
 చెలువముగ బేడిసకు సరివచ్చు
 కన్నులు
 నిండు సంప్రతి² మొగ్గ నెలత
 నాసికము
 మెరుగు తీగను బోలు మెలత
 దేహంబు
 దాడింభ విత్తుల దనరు హల్వరుస

తామర తుండును బోలు తరుణి
 అస్తములు
 కనక కళిశముల బోలు కాంత
 కుచములును
 కొదమ సింహము బోలు కోమలి
 నడుము
 నీళ్ళ సుడియను బోలు నెరవైన
 నాభి
 అరిటి స్తంభముల బోలు అతివె
 పెనుతొడలు
 పొటకర్ర లనవొచ్చు బిగువారు
 పిక్కలు
 చిగురుటాకులు బోలు చెలియ
 పాదములు
 పగడపు మొగ్గల బోలు
 పాదముల వేళ్లు
 నక్షత్రముల బోలు నఖముల తీరు

కామధేనువును బోలు

కమలాక్షిమోము

ఋదేవి సాక్షిగా పొగడంగ దగును

తరుణి కీర్తికందంబు

తగు చంద్రబింబ

అగుమంచి గుణములు

యిన్ని అందములుగల యింతి

అగుమంచి

పన్నుగా దనకొండ పట్నంబులోన

వల్లవులు ఆరువేలు వణితలలోను

మెల్లసుగంధి యాముదిత అగుమంచి

అక్కన్న దనకొండ నలర తానుండి

భక్తుని చెల్లెలు భామలలోను

పుత్రమురాలు అగుమంచి

పుత్రడిబొమ్మ

కాటమరాజు చెల్లెలు కలికి అగుమంచి

మెటిగుణములతోను మేలగు

అగుమంచి

అయితన్న చెల్లెలు ఆణిముత్యము

బొమ్మ

... .. కాంత అగుమంచి

భట్టావులరాజుకు బాగైన చెల్లెలు

సుట్టాల సుశీలయౌ సుందరి

అగుమంచి

కరియావుల రాజుకు గాంభీర్యపు

చెల్లెలు

మరియాధ గలిగిన మగువ

అగుమంచి

యరనన్న చెల్లెలు హేమంపు బొమ్మ

ముమ్మన్న చెల్లెలు ముద్దు రామచిలక

కొమ్మలలోకెల్ల పూగొమ్మ అగుమంచి

బీరన్న చెల్లెలు పృథివి లోపలను

పొందుగా తిరుమందుల పుత్రము

రాజుకు

కుందనపు బొమ్మయగు కులసతి

అగుమంచి

అత్తవారింటను అలరంగనుండి

పుత్రమురా అగుమంచి వొనర

యిట్లనియె:

“పైడెండి దాదులార! పనిబూని మీరు

కైజేసి ముత్యాల గద్యో దేరమ్మ”

చెలువుగా నీలాల చంద్రకాలలోను

భలువుగా పచ్చలు బాగుగా దాపిన

పన్నెండు స్తంభాల పందిళ్ళ నడుమ

శృంగారమైనట్టి చెలువంపు గెద్దె

దాదులు యా గెద్దె దాయముగ దెచ్చిన

మోదముతో అగుమంచి ముదిత

కూర్చుండె.

అగుమంచి రెడ్లను పిలువనంపుట

వేవేగ దాదుల వేగఁబె బిలచి
దండిగా పలికెను దాదులతోను
“పొలు పొందగా బోయి భూమితో

రెడ్ల
చెరిగి పిలువరమ్మ చెలులార! మీరు
వారితో ఆలోచన వొగి కాయ వలెను
చేరి పిలుచుక మీరు శీగ్రమే రారె”

అని యానతిచ్చిన అంతలో దాదులు
పనిబూని యందరు పలికి యిట్లనిరి:
“యెవ్వరెవ్వరిని పిలుతుము

యేకాంతమునను?”

ఆవేశ అగుమంచి అడిగిన యపుడె
యింతి దాదులతోను యిట్లగనిపలికె:
“పొట్లపాటి పోలిరెడ్డిని పొలపు

మీరంగ

గట్టిగా తోడి తేరె కమలాక్షులార!
పొదిలి గంగిరెడ్డిని పొంకముతో

మీరు

కదిలి పోయి పిలువరమ్మ

కాంతలార! వేగ

నాదిండ్ల పాపిరెడ్డిని నలినాక్షులార!
పన్నుగానున్న యా భూపతి రెడ్డిని
వొన్నెగాను తోడితేరె వొణితలార;

మీరు

వోరుగంటికి పెదకాపు వొనర

నాగిరెడ్డిని

కూర్మితో రమ్మనరె కోరిక మీర
యేర్పు రామిరెడ్డిని యెలమితో మీరు
పరువున తోడి తేరె వో వణితలార;

యలమంచి కొమ్మిరెడ్డిని వేవేగ మీరు
నలుపున తోడి తేరె నలినాక్షులార;

ధనకొండకు పెదకాపు దాద్యాల

గంగిరెడ్డిని

గనముగా తోడితేరె కమలాక్షులార;

రాజుకు కలిగినవారు అక్కిరెడ్డిని వో

అంగుణలార!

మక్కువ తోడితేరె మాట్లాడ వలెను”

అని యానతిచ్చిన అ తలో దాదులు
పనిబూని యందరు పరువున బోయి
వినయముతో రెడ్లను వేగమే

తోడితెచ్చిరి

మక్కువతో అగుమంచికి మరి

పిన్నవించిరి:

“మాట తప్పకను రెడ్ల తోడి తెన్సి
మమ్మ”

వయ్యాన దాదులు వనర నిట్లనిరి

అక్కన్న ఆరెడ్లను అప్పుడు చూచి

జముకాణము పరిపించి జననాథు

చెల్లెలు

కు స్తరించి రెడ్లను కూర్చుండ నుంచి

విన్నవించె రెడ్లతో వేడుక మీర:

పాలేటినుండి అన్నల వార్తలు రాలేదని అగుమంచి శివరాత్రి జంగమార్చన చేయనెంచుట

“మా యమ్మకు తమ్ములార! మాకు
మేనమామలార!

పయనమై మా యన్నలు పాలేటికి
బోవుచు

పాయక నాతోను పలికిన వివరములు
వినరయ్య చెప్పెద వివరంబు మీకు
ఘనముగా రెణరంగ కంతీరవుండు
మా యన్న అయితన్న మాధవు
డవుడు

నయకాలి పోలురాజు నందనుండనగ
రాజు తేజోనిధి రాజు గణసింహము
బోజుండు వృత్తమ పుణ్య భూపాలు
పున్నమ చంద్రుండు భూమేలు రాజు
సన్నుతి కెక్కిన సర్వంగ మూర్తి
మరియు యీ శివరాత్రి

మాసంబునకును

తిరిగి వచ్చెదనని తెరగొప్ప నాతోను
వలనొప్ప బలికెను వరుసతో

వినుడా!

యలమంచి పెద్దలార! అందరు

వినుడా!

చెలగి ధేనువుల మేపి క్షేమమున

మేము

అగణిత పాదేట అందరము మేము

(నిలచి) మాగస్తానము జేసి

మక్కువ మీర

అప్పుడు శివరాత్రి ఆతివేగమునను
శప్పక వచ్చేమనిరి దాయంగ

మా యన్నలు

రారైరి శివరాత్రి రమణతో వినుడా!

అరయంగ మా యన్నలు ఆప్పు

డిట్లనిరి

‘చెల్లెలా! మా అందరి క్షేమంబు

నీకును

మెల్లముగ పంపేము మేలువార్తలు

నీకు

పావురంబులచేత పంపేము’ అనిరి

రావాయ పావురాయిలు రాజులు

వార్తలు

తేవాయ పావురాయిలు నా కిప్పుడు

దిన దిన వార్త

చేటుకు పావురాయిలు చెలికొండ

బాసి

పరగంగ ఆడువుల పాలు గాబోలు

చెలరేగి పావురాయిలు చెలగి

దిక్కుల కెగిసి

మల్లక మళ్ళాది బట్టకుండినను

రాలేక పావురాయిలు రణములో
 జిక్కి
 పోలేక పావురాయిలు పూనిక దప్పి
 కూడలి సంగప్ప గుడి
 నుండకుండిన :
 రాలేక పావురాయిలు రణమందు
 జిక్కికుండిన:
 కను చెదిరి పావురాయిలు కలిగిరి
 కొండకు
 కలిగిరి కొండకు కదిలెనో గాక!
 చూపు దప్పి పావురాయిలు
 చుండి కొండలకు చేరెనోగాక
 గోపాల్కుల వార్తలు కొంచు
 రావాయ
 వేగుబోయిన పావురాలు వెలికొండ
 బట్టె గాబోలు
 వాగిర్త చెరువుపై వాలకుండిన?
 సక్కని పావురాయిలు సంగడిల
 బాసి
 రెక్కలు డిగి పావురాయిలు రక్తాన
 మునగకుండిన?
 సంగతిగా పావురాయిలు సంగడిల
 బాసి
 లింగాల కొండను నిలువ కుండిన
 ముందు రాకటకు ముచ్చటలు
 దెలిసి
 గంగరేగు మాను కై వ్రాలె గాబోలు
 నిండిన సంపదలు నిలువంగ జూచి
 తండ్రి వున్న లింగాలకొండకు
 తావుసేసె గాబోలు

మొలబంటి రక్తములో
 మోకాటిబంటి పీనుగులలోను
 గోడు గోడున పక్షులు గుబ్బటిల
 సాగె
 కుతికల పొడుగు రక్తములోను
 గురిపెట్ట సాగె
 తెప్పలై పావురాయిలు పాలేట
 తేలకుండిన?
 అన్నల జగడము చూచి అక్కడ
 నిలిచె గాబోలు
 యరగెడ్డపాటి వార్తలు యేమి
 రావాయ
 చెరుకూరి చిలకలమర్రి చేరకుండిన?
 పగవారి రక్తాన పడి వీడులాడి
 భగదేవమ్మ గుంజిన పావురాయిలు
 వుండకుండిన?
 పుడమీశు ఆవులన్న బుద్ధులు
 వినకుండ
 కూడలి సంగప్ప గుడినుండె కాబోలు!
 ఆవుల యెద్దులు యాదవుల విడచి
 తావులు చేరుకొని పావురాయిలు
 తర్లి రావాయ
 యేవార్త విననైతి యేమి యీ వేళ
 శివరాత్రి అన్నము శివునికి
 మెప్పించి
 వెలయంగ నిష్టతో వినుడు
 తానుంటి
 అన్నంబు పెట్టిన అన్నదాన ఫలము
 సంగతిగా జేతు జంగమార్చనము

వలనుగా చాయవలెను వినరయ్య
 మీరు
 యలమంచి పెద్దలార! అందరు
 వినుడ
 వినుడి మీరందరు వివరంబు గాను''
 అప్పుడు అగుమంచి అలరంగ
 ఆవార్త

చెప్పిన కొమరమ్మ చేరి యిట్లనియె;
 కరుణతో రత్నాల గద్దెపై కూర్చుండి
 ప్రేమతో అగుమంచిని పిలిచి
 యిట్లనియె:

శివరాత్రి తమ యింట అచ్చిరాలేదని కొమరమ్మ అగుమంచిని వారించుట

వద్దమ్మ శివరాత్రి వమ్మడు మనకు
 యేమిటికి శివరాత్రి యలనాగ
 మనకు
 ఆలనాడు మేమును అగుమంచి!
 వినవమ్మ
 అర్థవీడు ధనముకొండను అలరంగ
 నుండి
 వర్ణిల్లు ధనధాన్య వస్తువులు గలిగి
 తామర తంపమై దండిగా మేము
 భూమెల్ల యేలుచు పొందుగా
 నుంటిమి
 మోక్షమూల కొరకు ముందెరుగ లేక
 శివరాత్రి వుంటిమి చెలియరో! మేము
 పాయక శివరాత్రి ఫలమెల్ల మాకు
 ఆవె. ట చూపెను అగుమంచి వినవె
 మారుట శంబుడు మాయన్న
 పోలురాజు

దారక చెరుకూరు వద్దను నాడు
 భక్తులు కొరకును బవరంబులోను
 రక్తమెరగ పోట్నాడె రాజాధిరాజు
 ధీశుడు మేనమామ స్తిరమందు మల్లు
 కూర్మితో పోలురాజు గురుతైన
 పెద్దలు
 సొరిదిగా కలియుగ చోడాని మీద
 చెరుకూరు వద్దను చెల్లిరి నాడు
 ముందుగా శివరాత్రి ముదముతో
 వినుము
 మోసపోతిమి మేము ముందు
 అగుమంచి!
 సరవితో చిత్రభాను సంహృత్సరము
 బోయి
 అరవై యేండ్లాయె అమ్మరో! నేటికి
 మానిన శివరాత్రి మగువరోనాడు
 మానవే శివరాత్రి మదురాక్షి⁷నీవు

బలము చాలకున్నది పణతి

అగుమంచి

వలనొప్పగా శెనివారము లుండు

అంగనరో! నీవు అతి వేట్కతోను

మంగళవారము లుండు మానక నీవు

సమ్మతి గాదీమాట సకియరో! మాకు

అగుమంచిరో; మీ అన్నలుండేటి

వమ్మడు శివరాత్రి పెక్కాతిగాను

మొల్లసుగంధిరో! ముదిత అగుమంచి

నల్లచెరువున నీవు నయమొప్పనిపుడు

వెలదిరో స్తానంబు వేట్కతో జేసి

సలలితముగా సుద్ధి చెలమ దవ్వించి

వదలక గోదానము వనిత

అగుమంచి

శివలింగ వస్త్రములు చెలగె నీవేళ

కొంకక యిప్పుడు గోత్రాలు

చదివించి

పంకజనేత్రి తా

బ్రాహ్మణోత్తములకు

అయ్యగాండ్రకు నిపుడు

అర్పణముగాను

దయతోను అగుమంచి దానములు

సేయి

భూమిలో యంచంగ

పుణాత్మరాలువు

యీ ప్రౌద్ధ శివరాత్రి వుండనే

తగదు"

అన్నల వార్తలు తెలిసికొనుటకై అగుమంచి

గంగను వేడదలచుట

చిత్తములో కొమరక్క చెప్పిన బుద్ధి

విని అగుమంచి తా నిట్లని పలికె:

"వాహిణి గలయట్టి వనిత

కొమరక్క!

గోత్ర రత్నమా నీకు కోరి

చెప్పెదను

వినుడ త్రిపురాంత లింగము

తేజంబుతోడ

అపురూపమైనట్టి అక్క కొమరక్క

కీర్తులు పొడవైన వో కీరణవాణి!

ప్రార్థించి నీ కృపను పలికెద

వినుమా!

మా యమ్మ సిరిదేవి మగువరత్నంబు

నాయకమైనట్టి నాతిశిరోమణి

కృప నందుల సిరిదేవి గురువులుకు

తల్లి

పుపవాసములుండి పుచితంబుగాను

చిన్నయిత నాటనుండి శివుని

కర్పితముగను

అన్నల తోడెట్లు ఆమ్మ నన్నుంచె

చెలువుగా స్తానంబు చేయించి వేట్క
వలనొప్ప తాజేయు వ్రతము చెల్లించు
ప్రియముతో గూర్చుండి ప్రియమున
వార్కి

అమెతలు దీర్తును అత్తరో నేను
బాలనై నేజేయు పాయని వ్రతము
వాలాయుడుగ నన్ను వద్దనక నీవు
వద్దంటె మన వ్రతము

భ్రష్టుగదవమ్మ
కొదవైన నీబుద్ధి కోర్కెతో వుండు
మరి వక విన్నపము మగువ

చెప్పెదను
అలరంగ వినవమ్మ అత్త
కొమరమ్మ
పావురాయిలు రావాయ పాలేటనుండి

యేవార్త నాకును వినబడవాయ
గడియతోనే బోయి గంగ నేడవలెను⁸
పుడమిలో గల్గిన బుధుల రప్పించు
యెటువంటి వార్తలు యేరువమ్మ

నడుగవలెను
పాటించి పిలిపించు పరగ

బ్రాహ్మణోత్తముల
పంచాంగములు చూచేటి

బ్రాహ్మణోత్తముల
అంచితంబుగ పిలిపించు అత్త
కొమరమ్మ

అన్నల పరిణామము ఆదిలక్ష్మి
గంగ నడుగంగవలెను
పన్నుగ పిలిపించు పరగ
బ్రాహ్మణుల''

కొమరమ్మ బ్రాహ్మణులను పిలిపించుట

అగుమంచి మాటలకు అత్త
కొమరమ్మ

త్యరితముగ పిలిపించె
బ్రాహ్మణోత్తములను

“ఆరు శాస్త్రములు వద్దెనిమిది
పురాణాలు చదివిన బుధులనెల్ల
ద్వారావతి పురోహితుడు

ధర్మ వర్ణింబొట్టును
పిలువండి కోర్కెతో ప్రియమున
మీరు

దండిగా దోస్యము⁹ తప్పక చదువు
మనుచు

యేరువరాజులకు కాలహేష్యము
చెప్పుమనిన

యేరువ పురోహితుడు యెల్ల
వర్ణులును¹⁰

మేలమున తోడితేరే వో ముదితలార!
కళ్యాణ పురోహితుడు

గంగవర్ణంబొట్టును

చెలువుగా తోడితేరే చెలులార!

మీరు”

అప్పుడు అగుమంచి అలర

పురోహితులకు

చేడెలు కొమలక్క చెప్పిన పనిబూని

వేడుకతో బిలుచుక యేతెంచి రపుడు

మతిమంతు అగుమంచి సముఖాన

కపుడు

తప్పక సాష్టాంగ దండంబు బెట్టి

గంధ మక్షింతలు కర్పూర

భోగాలు¹¹

పొందుగా కట్నాలు పురోహితుల

కిచ్చిరి

అతివేగ తోడితెచ్చిరి

అగ్రజను లపుడు

“పంచాంగములు చూచేటి

తోడితెచ్చిరి యపుడు

బ్రాహ్మణులార!

తోయజముఖులు

మాసంబు తనకును మంచి

“చూడుమా అక్కన్న! శుభములు

ముహూర్తంబు

అడుగుమా

యేదిన మయ్యెనో యేర్పాటుగాను

వారుగో బ్రాహ్మలు వచ్చిరి”

శోధించి చూడరయ్య సొంపుతో

యనిన

మీరు”

అని విన్నవించిన అగ్రజనులకును

ఆనతిమ్మని అగుమంచి అడిగిన

మనవేగమున నమస్కారంబు జేసి

యపుడు

జంగమార్చనకు ఏర్పాట్లు చేయుడని అగుమంచి

రెడ్లను ఆజ్ఞాపించుట

పంచాంగములు విడచి పట్టిరి

పురోహితులు

నేడును సోమవారము పొందుగా

వినుము:

చెప్పంగ సాగిరి చెరిగి

ముహూర్తంబు:

మమరాక్షి అమావాస్య

మంగళవారము రేపు

“వినవమ్మ చెప్పెద వెలది

అగుమంచి

వారము మాసము వరుసతో వినుము

అరూఢిగా మీ యాదవులెల్ల

మోదముతో మీ యన్నలు

మ్రొక్కుబడి యున్నట్లు
కాదనక నమ్మికతో కాంతరో వినవె
శివరాత్రి శాయను శ్రీకరము గాదు"
రవితేజు చెల్లెలు రమణి అగుమంచి
పన్నుగా బ్రాహ్మణుల వాక్యములు
వినెను

వప్పెను శివరాత్రి వద్దికె మీర
తప్పక మరియు తలచి

యిట్లనియె:

"బంధువులు మా యన్నలు
పాలేట నున్నారు
మంద లోపలనుండి యే వార్త
తనకు

యే వార్త నాకును వినబడదాయె :
గడియలో నే బోయి గంగను

అడుగవలెను

యెన్నడు ముహూర్తమయ్యె
యేర్పడగాను

పన్నుగా జెప్పరయ్యె
బ్రాహ్మణులార!
ఆనతి"మ్మని బలికె అగుమంచి
యపుడు

"వినవమ్మ చెప్పేను వెలచి
అగుమంచి

నేడును వీభూది నిష్ఠతో నుండి
ప్రాణ దక్షకుడైన భావజ

భస్మంగు¹²

లీలతో శంభులింగమును పూజించి
పాలించి అన్నంబు భక్తులుకెల్ల
తాల్మితో నిడి నీవు తప్పక నేడు
వస్త్రముల్ మాడలు వాయనంబులును
ను స్తిరంబుగ నీవు భూసురుల కెల్ల
దయతోను అగుమంచి దానములు
సేయి

భూమిలో యంచంగ

పుణ్యాత్మురాలవు

వేడుక శివరాత్రి వేగించిన ప్రౌద్ధన
కడువేగమున యాదవ

కామినీమణులు

స్తానములాడి జంగమార్చలు జేసి
మానిని యాదవ మంచిమూర్త
మున్నది

వలను మీరగ మంగళవారము

నీ పేరు

బలము చాలి వున్నది పణతి

అగుమంచి

స్తీరముగ తెర్జ్యంబు దెవసంబు లేదు
గరిమె యరువై యెదు గడియలలోన
మంచి మూర్తము వున్నది మగువ

అగుమంచి

అంచితంబుగ పుణ్యఅంగనలు నీవు
పోడిమి రేపురు పొందుగా గంగను
వేడుమా అగుమంచి వెలచిరో బోయి"
అని విన్నవించిన అమ్మ సిరిదేవి

అగ్రజనులకు గగ వేగమున
 నవస్కారము జేసి
 అంపెను వేగింబె అక్కన్న వారిని

భూనాథు చెల్లెలు పురోహితుల
 నంపుతానే

జంగమార్చనకు ఏర్పాట్లు చేయుడని అగుమంచి రెడ్లను ఆజ్ఞాపించుట

వనజాక్షి రెడ్లను వరుసతో బిలిపించి
 బంగారువ్రాత వన్నె పట్టు
 పచ్చడాలు గప్పి

అంగన పేరుపేర నందరిని పిలిచి:
 “మామలార! నేను జంగమార్చన
 శాయ వలెను

శ్రీమించు దొనకొండ నల్లచెరువు
 వెనక

తెగువలరగ నిమ్మతోట తోపలను
 ప్రాకట్రంబున చలువ పందిళ్లు
 బెట్టించుడా

మట్ట పతులకెల్లను మరుగులు
 బెట్టించుడా

యిటువలె చేయించుడా యీ పను
 లెల్ల

సన్న బియ్యము నెయ్యి సారపప్పు
 తేనె

పన్నుగా బెల్లము పంచవారయును
 గోదము సెనగలు కొబ్బెర చెరుకు
 మధుర ఫలములు మంచి

మదనహారములు

మధురమైన మంచి ఖర్జూరములును
 దినుసైన పోకలు తెల్లనాకులును
 పాలును పెరుగును పచ్చళ్ళ అల్లము
 సాలిననట్లుగ వంట చెరకు

దెప్పించుడ
 కొత్త భాంధవులును కొదవ లేకుండ
 మొత్తముగ దెప్పించుడా ముదము
 తోడుతను

మొల్లలు విర జాజులు మరువము
 చామంచి

మిల్లెపూవులును మంచి
 మొగలిరేకులును

జవ్వాజి కస్తూరి జాశువ బంగారు
 లింగ వస్త్రములును లీలతో
 మారేడుపత్రి

శ్రీగంధమాదిగా జంగమ
 శివపూజ కిప్పుడు

వరుషతో యిటువంటి వస్తువు లెల్ల
 గరిమతో యీ వేళ గడియలో

దెమ్మనిన

అగుమంచి మాట మీద అందరు వారిని
 వొప్పిరి ధీమంతుని చెల్లెలు రెడ్డనంపుతానే
 అని యిట్లు వేగంబె అక్కకున్న

అగుమంచి తల్లినగరుకు వచ్చుట

ఆవేళ అత్తకు అస్తము లెత్తిమొక్కి
 పల్లకి యెక్కెను పద్మాయ తాక్షి
 తల్లి నగరుకు వచ్చి ద్వారంబు
 కోమలిట్టనియె:

దగ్గిర
 వయ్యన పల్లకి వరుషతో డిగ్గి
 ధనవంతు చెల్లెలు ద్వారంబు జొచ్చి
 ఆ వేళ లోపలికి అరిగెను వేట్క
 మేలై న నీలాల మేడలోపలను
 గనమైన వజ్రాల గద్దిపై కూర్చుండి
 అనువేగ సిరిదేవి అప్పుడు తాజాచె
 వల్లపుల చెల్లెలు వనిత అగుమంచి
 తల్లికి సాష్టాంగ దండంబు బెట్టె
 దండంబు బెట్టిన తనయని జూచి
 (సిరిదేవి) మెండుగా దీవించె
 మీనాక్షి యపుడు
 యెదురుగా వచ్చి వేగమెత్తుకొని
 దించి
 కూతురిని చూచి వుప్పొంగి
 కూర్చుండ బెట్టెను

“నా తల్లి! అగుమంచి నా
 ముద్దుపట్టి;
 జాతి ముత్యపుబొమ్మ! జాజిపూ
 కొమ్మ
 నాకు కీర్తి దెచ్చు నా ముద్దు చిల్క
 భూకాంత దేవిని పోలిరావమ్మ!
 అన్నల్కు చెల్లెలు! ఆణిముత్యపు
 పట్టి;
 వున్నతంబుగ నీవు వొచ్చిన పనులు
 నాతోను చెప్పవే తల్లి! నాతి
 అగుమంచి:

అగుమంచిని తల్లి అడిగిన యపుడె
 ముకిలిత అస్తులై ముందర
 కూర్చుండె
 తల్లితో అగుమంచి తగనిట్లు గనియె:

వదినలతో కలిసి అగుమంచి శివరాత్రి

ఒక్క ప్రొద్దుండుట

“నాతల్లి విశవమ్మ నాతి సిరిదేవి
 విన్నపము జేసేను చిశ నౌధరింపు

తల్లిరో మా యన్నలు ధక్షణాది

బోవుచు

తాము చేసేటి శివరాత్రి ఫలము

శాయమని చెప్పిరి చెలరేగి

మా యన్నలు

వొప్పుగా నే జేతు అన్నల వ్రతము

అమ్మ నీ కోడండ్ర నందరిని బిలచి

కమ్ముక నాతోన కట్టడి

శాయరమ్మ”

కూతురి కూబాల్కు కృప

నందుల సిరిదేవి

తన కోడండ్రనందరి తప్పక బిలచి

సమ్మతిగ అగుమంచి సముకాన

నిలిపె

సొంపుతో అగుమంచి చూచి

నెలతలను

“అక్కలారా! మనము అందరము

నేడు

వక్కపొద్దులు వుండవలయును

మనము”

అగుమంచి మాటమీద అందరు

వొప్పిరి

శ్రీకరముగ శివుని చిత్రాన దలచి

దండిగా వొక్క పొద్దులు తాముండి

రంత.

కొమరక్క మొధులైన కోటి

బంధువులు

పుపవాస్యము లుండమనె వణిత

అగుమంచి

భామల నందరిని భక్తితో బిలచె

కామిణీమణులెల్ల ఘడియలోపలను

ముప్పై అందలాలు మాడు పల్లకీలు

వొప్పుగా యెక్కిరి వొనిత లందరును

నెలతలు సిరిదేవి నెత్తరైన పెద్దలు

కలిగిన వారును గాంభీర్యముగను

నలిరేగి కొమరమ్మ నగరుకేతెంచి

పాలకీలు డిగ్గిరి భామిసీమణులు

అందలాలు డిగ్గిరి అంగణామణులు

అందరు కొమరమ్మ మాచీరంబునకు

(కదిలిరివేగ)

చెలువైన పచ్చల సిరిగద్ది మీద

కొలుపు కూర్చుండిన కొమరమ్మను

జూచి

కరములు మొగచి కాతలందరును

అంగముగ జేసిరి ఆలింగనంబు

అప్పుడు అగుమంచి అత్తకు

సాష్టాంగ దండంబు బెట్టి

వల్లపుల స్తిరమందుల వణితలందరిని

మొల్లముగ కొలువుదీర్చి వనిత

అగుమంచి

అందరి నటుబిలచి యిట్లగని పలికె:

యాదవకాంతలు నల్ల చెరువులో మాఘ స్నానములు చేయుట

“చందన గంధులార! అని¹³

సంతోషమునను

నల్లచెరువున మాగస్తానము

సేయవలెను

వేవేగ నందరు కదలుదా”మనెను

పల్లకీలు యెక్కిరి భామలందరును

అందలాలు యెక్కిరి

అంగణామణులు

ఆశీర్వాదములు జేసిరి ఆ బ్రాహ్మత్రీలు

వాసిగా నివ్యాళి వనిత లీయంగ

క్షతినాథు చెల్లెలు పణతి అగుమంచి

అతివేగమున వచ్చె అలర వేడుకను

పాలకీలు డిగ్గెను చలువపందిళ్ళక్రింద

తెల్లపట్టు చీరలు తరగొప్పనంత

మొల్లముగ కట్టిరి ముదిత లందరును

అప్పలు చెల్లెండ్లు అలర వొదినలును

జలము తొయ్యగజొచ్చి స్నానములు

జేసి

మలయుచు అగుమంచి మతిని

బాంధవుల దలచి

ముగ్గురు మూర్తుల దలచి మూడు

బుటకలు వేసి

స్తానముల్ జేసిరి దరియెక్కివొచ్చి

తడిబట్టలిడచిరి పద్మాయతాక్షులు

మడతలు వేసిన కనకాంబరములు

వేడుకతో గట్టిరి వెలమ లందరును

చేడెలందరు తమ శిరస్సు

లార్చుకొనిరి

పొందుగా వీభూది ధరియించినారు

అందరు శ్రీగంధము అలరు

ధరియించినారు

సిరిదేవి కొమరమ్మ చల్వచప్పరమ్మ

క్రింద

గురుతుగా కొలువుదీరి కూర్చుండి

రంత

పచ్చల గద్దిమీద పణతి అగుమంచి

వొప్పుగా కూర్చుండె వొనిత

అగుమంచి

అప్పుడు దాదుల అందరిని బిలిచె

అగుమంచి జంగమార్చన చేయుట

“మక్కువతో రారమ్మ

మధురాక్షులార!

పర్వతపు మటపతుల పదహారువేలు

అరయంగ బిల్వరే అతివేగ మీరు

సారంగ మరపతుల సతాకోటి

జంగాల

వై నాన పిలువరే క్షణములోపలను
పెయ్యల తిప్పనున్న పెద్ద మరపతుల
చయ్యన పిలువరే జంగాలనెల్ల
దానము లందను దక్షులై నట్టి
ధీరత పిల్వరే దేవబ్రాహ్మణుల
పంపిన పనిచార్లు పయనమై పోయి
సౌంపుతో నందరిని తెప్పించె వేగ
పందుముల యరణప్ప పాయక

వెనుక

అందముగ తెచ్చిరి అతివేగమునను
కదిలిరి వారంత అనుమంతు గెమెనిని
జొచ్చిరి

శరణార్థి తమలోన కరములు

మొగిచి

పొందుగా శంకులు భోరించు వారు
కందువతో గంటలు గణగణ

యనుచు

నాదించు శంకులు నమ్మిన వారిని
పాడుక బంగారు పావాలు దొడిగి
వురువున లింగాలు వుంచినవారు
యిత్రి చర్మము గప్పి యోగవాగాలు
తొడిగి

గండ గత్తిర జంగాలు కడగురుతు
లేదు
చక్కని బాల జంగాలు కడగురుతు
లేదు

‘చూడరాని జంగాల చూస్తేమి
మనము’

వేడుకతో నిట్లు విహరించి నపుడు
మరపతుల యోగులు మహా

నీతిపరులు

కూడిరి జంగాలు కొదువ లేకుండ
వేడుకతో వేదాలు చదివేటి వారు
వచ్చిరి బ్రాహ్మలు వరుసతో నపుడు
అతివేగ దీవించిరి అగుమంచి నపుడు
అయ్యలకు బ్రాహ్మలకు అతివ

లందరును

మాడలు గోవులు మరె వాహనములు
భూవాసము లొసగె భూవాధు చెల్లెలు
ధారుణిలో షోడశ దాసంబు లొసగె
అని వేగంబై అక్కన్నవారికి
అప్పుడు దీవించి అరిగిరి బ్రాహ్మలు
అప్పుడు జంగాలు అల శివపూజ
సంతోషముగా జేసి సముకాన

నిలిచిరి

ప్రియముతో కూర్చుండె ప్రియమున
వారికి

లింగ వస్త్రము లిచ్చె జంగాలకెల్ల
రంగు మీరగ ముచ్చెను సంపూర్తి
గాను

సరవితో నిచ్చెను శమయంబునందు
స్థిరముగా సూర్యుడు గూకిన వెనుక
పరగ జముకానము పరిపించి వేగ
అయ్యగాండ్ల గూర్చుండ మనెను
అతివేగ నపుడు

చయ్యన గూర్చుండిరి జంగాలు

యపుడు

అయ్యగొండ ముందర అరిటాకు
లిడిరి
వయ్యన అన్నంబు వడ్డించె నందరికి
పాలును నెయ్యియు పంచదారయును
మేలైన చలిమిట్ల మించిన
అగుమంచి
చయ్యన భుజియింప సాగి
రందరునును
సారపప్పును మంచి తియ్యమామిట్ల

పంచ పదార్థము లెల్ల
అంచితంబుగను
ఆరగింపమని సెలవు
ఆయెను అప్పుడు
ఆరగింపుచేసిరి అయ్యలు తృప్తిగాను
వయ్యన జలములు వడ్డించి వేగ
తెల్లని ఆకులు కర్పూర బాగాలు
సంపూర్ణముగా యిడిరి జంగాల తెల్ల
అందరినటు బిచ్చి అగుమంచి పలికె

అగుమంచి శివుని పూజించుట

జాగారం శాయవలెను స్వాములార
మనము
వేగమే దేవస్తానకు వేంచేయరయ్య''
'అర ఆరా' యని కదిలిరి
అయ్యగొండ్రు అంత
అరిణాక్షి అక్కన్న అతివెలు దాను
వక్క పొద్దులతోను వచ్చిరందరును
కంపింప యాదవ కామినీ మణులు
సొంపుతో నందరు సొరిది
శెంబుని వేడిరి
పండుముల యరణప్ప పాయక
వెనుక
పదివేల భటులును బాణవిద్యలును
కదిలిరి అనుమంతు గమిని గుండాను
కూర్చితో దేవుని గుడివద్ద నిలచి
ద్వారంబు జొచ్చిరి అతివలందరును
కామినీమణులెల్ల కరకంతుని జూచి

స్వామికి సాష్టాంగ దండంబు బెట్టి
వారతెక్కిన యట్టి వల్లభు చెల్లెలు
ప్రార్థన చేసెను భక్త వత్సలుని:
"శివ! నీలకంఠ! యో శ్రీపారిజాత
శివలోక రక్షకా! చిత్తజనంహార!
త్రిపుర సంహార! యో దీనమందార!
నిపుణ తంబైనట్టి నీలకంఠేవ!
గవురి మనోహర! కరుణాంతరంగ!
దేవతాప్రార్థిత! దీనమందార!
నంది వాహన రూఢ: నాగ
భూషణుడుడ!
యిందుశేఖర! మాకు యిహ పరాదు
లిమ్ము
యెందు నీకు సరిలేదు చంద్రశేఖరుడ
అన్నలు చేసేది ఆస్తారవ్రతము
సన్నుతిగ నే జాయ జుగమార్చనకు
సమకూడి వస్తినె నన్ను కృపజూడు
వేగ''

శివుడు కళతప్పి ఎరుపెక్కుట

అనుచు ప్రార్థన శాయ ఆ

శైలబులింగము

తనరూపు తనతీరు తప్పెనా క్షణమె

యర్రని వర్ణమై యేర్పడి యుండె

నర్రావుల సిరిదేవి నాతి కొమరక్క

అరయంగ పిన్న పెద్దలు అందరు

జూచి

చెలువుగా విచారముచేసి రందరును

అగుమంచి నా విధము అడిగి

రందరును

అక్కన్న వారితోను అప్పడిట్లనియె;

“సకల బుద్ధులు నేర్చిన సర్వాంగులు

మీరు

మీకు తెలియని మనోభావము

మా కేమి తెలుసు?”

ఆమాటలు విని పెద్దలు అప్పడిట్ల

గనిరి

‘అక్కన్న! దైవాల ఆదినిష్ఠ తెలుసు

నీకు

మాకు తెలియదు నీకే తెలియు

చెప్పవమ్మ”

పాలేటి రణమున అన్నలు చెల్లుదురని అగుమంచి

ఏష్యము చెప్పుట

ఆ మాటకు అగుమంచి అప్పడిట్లనియె

‘కన్నవారు వినరమ్మ! కరకంతు

నిష్ఠలను

మీరు అడిగినందుకు నే జెప్పెద విరుడి

మాయన్నలకు సంగాన ఆరుడు

దయ దప్పకుండిన?

కళలుదిగి శైలబుడు కళదప్పినందుకు

పంపాద్రి పల్లకీలు పాలేట

మడియకుండిన?

వెలదులార! శైలబుడు చింతపోయి

నందుకు

యలమంచి పల్లకీలు యరగెడ్డపాట

కూలకుండిన?

విడిబడి బసువన్న యిక్కడికి

వచ్చిని రేపు

అన్నల పరిణామము అందకుండిన?

పన్నుగా కాశి బోయిన భక్తిరన్న

వచ్చినీ రేపు

మాపిటికి ధనకొండ మరి
చారకుండిన?
శివ పానవటము గిరగిర తిరిగి
నందులకు
పోలురాజు వుండేటి లింగాలకొండ
చుట్టుకొని రక్తము గుభగుభ
యేరులై పారకుండిన?
కొండ మీద శిలలెల్ల 'గోవిందా
గోవిందా' యని
ముణిగి రక్తముతోన
మొర పెట్టకుండిన?
రంగుగా రక్తము
పిక్కటిల్లకుండిన?
గంగరేగు మాన కై తొట్టకుండిన?
బొల్లావు పుల్లెద్దుకు పోట్లు
బడకుండిన?
వొరుగుదురు వల్లవులు తిరుగుదురు
స్తిరమందులు
కాలుకాలు పెనుచుక కల్లి
యేరుపరచుక
వల్లవుల తమ్ములకు వజ్రాయుధాలు
నాటి

వరిగిరి పాలేట వైన వైనాన
పల్లికొండ తమ్ములకు పెరిగ్యాది¹⁴
శూరులకు
వజ్రాయుధం పోట్లునాటి వరిగిరి
కాబోలు
ఆ లక్షా యాదవులు పాలేట ఆతమైరి
కాబోలు
కోటి గోపాలుగులు కులక్షే తముగా
యరగెడ్డపాట కూలకుండిన?
అన్నలు పోట్లుబడి అందలాలు
వరగ కుండిన?
తమ్ములు పోట్లుబడి తమకాలు
వరశకుండిన?
గావులు యిందులు గంగకు పాలేట
శివరాత్రి పాలేట చిక్కె కా బోలు"
భావించి అగుమంచి బంధువులతోను
యోగక్షేమములు శంభునితో చెప్పి
చాలించె
మాయాకృతి శంభుని కోపము మరి
నిల్వసాగె

అగుమంచి శివాది దేవతలను ప్రార్థించుట

"శాంత మే రుద్ర వేణీ! శాంత మే
భద్రాణీ!
శాంత మే గౌరీశ! శాంత మే గంగాధర!

శాంత మే పర్వతాల మల్లప్ప!
శాంత మే పరిసి వేధి!

శాంతమే కుసుమశరవైరి: శాంతమే
సారంగపాణి:

శాంతమే బసువేశ్వర: శాంతమే
ఆదిశెంబుడా నీకు"

అనబెట్టెను శెంబుడు అగుమంచి
మాటమీద

మునికొని యా శాంతమూర్తియై
నిలచ

అనేక విధముల రుద్రునికి
అతివెలు వేగ

సలలితంబుగ నై వేద్యంబులిచ్చి
సంబ్రముల్ జేసి

స్తీరముగా పదివేలు దివ్వెలెత్తించి
నారీమణులంతా అచ్చోటనుండి

వీరభద్రుని వేగ మతియందు దలచి
వేమారు ప్రార్థించ వెలది అగుమంచి:

"కమనీయ రుద్రుడా! ఘన వీరభద్ర:

పరమేశు నందనా! భద్రాక్షరూప!
శరభావతార: వో శంకర నిలయ:"

తప్పక ప్రార్థించి తరుణులు మ్రొక్కి
గోపాల కృష్ణమ్మ కోవిలకు వచ్చి

"గోపికాధీన! యో ద్వారకా వాస:
భక్తజన మందార! భాగ్యగంభీర:

పుండరీకాక్ష! యో పురాణపురుష:
గజేంద్ర వరద: యో కరుణా

సముద్ర!

అయ్యా గోవింద! ఆసినారాయణ!

శ్రీహరి పద్మనాభ: శ్రీగోపికానాథ
మహాఘనుడవయ్య మదనగోపాల:"

అగుమంచి ప్రార్థించె అనేక

విధముల

మక్కువ పదివేల మాడలు కానుక

అక్కజముగ నిచ్చి అతివెలు

మ్రొక్కిరి.

శివరాత్రి జాగరము

మత్త గెజామణులు¹⁵ మరి
శెంబుని వొద్ద

మొత్తముగ నిలిచిరి
ముఖమండపమున

రాచకొమార్తినుట్టు రంగు మీరగ
వొచ్చిరి

పనుల వారెల్ల అడ్డతెరలు గట్టిరి
అచ్చట వేగ

అడ్డతెరలలోన అంగాణామణులు
ముత్యాల జముకాణము మీద

ముదము తోడుతను

చొక్కముగా నందరు సొరిది

కూర్చుండిరి

భూమిలో శివరాత్రి పుణ్యంబునందు

స్రిష్టిపై శీతాల దిబ్బె మెత్తించి

శివుని కర్పితముగా శివకథ లెల్ల

బసువ పురాణాలు బాగుగా

వినిపించి

శివరాత్రి జాగరము చేసిరా రాత్రి

పసిమించు నంతట పంకజహితుడు

పాయక తూర్పున భాగంబునందు

వేయి కళలతోను వినుడు¹⁶

వుదయించె

అంతట జంగాలు అలర శివపూజకు

సంతోషమున కదిలిరి స్తానాస కంతా

భావింప యాదవ పణతు లంధరూను

అవేశ స్తానాసకు అరుదెంచిరంతా

వుదయకాలమందు వువిద లందరును

నల్లచెరువులోన మొల్లసుగంధులు

గుమిగూడి స్తానంబు గొల్బున జేసిరి

అంతట అగుమంచి అబ్బురపు

చెల్లెలు

జంగాల తోట్కూని సకియలుదాను

వేగంబె తోటకు వేతెంచి వొచ్చి

బంగారు శెంబుల పన్నీరు దెచ్చి

జంగాల కర్పించి సకియ దానపుడు

సంపంగులు మొల్లలు జాజిపూలూను

యింపైన కలువలు యలమి

తామరములు

పొసగిన గేదంగులు మంచి

బొడ్డుమల్లెలును

పసిమించు మంచి మారేడు పత్రియు

అగుమంచి తెప్పించి అతివెలు దాను

పువ్వుల గెందాన జంగాల శివపూజ

జేసి

అబ్బురపు చెల్లెలు పూని

అయ్యగాండ్లు

ప్రమథ గణాధుల ప్రేగ్నగానుంచి

జంగాల ముందర యిస్తళ్లు నిమిడి

వై నాన అన్నంబు వొడ్డించ సాగిరి

పాయసము ఖజ్జాయ ముల్ పప్పును

నెయ్యి

పాయక తేనియు పంచదారయును

చెలువైన పచ్చళ్లు శాకావి కూరలు

భక్తితో వొడ్డించ పూతి అగుమంచి

వారబోసిన విధము వొప్పుగా నిచ్చ

గంటలు శెంకులు గణ గణ

నాదించిరి

శెంకులు నాదించి శెంబుని దలచి

అయ్యగాండ్లు లింగాల కర్పితము

జేసి

చయ్యన లింగాలు సజ్జతో నిమిడి

ఆరగింపు జేసిరి అయ్యలు

తృప్తిగాను

అస్తమూల్ గడిగి జంగాలు

వైన కూర్చుండి రపుడు

అంతట అగుమంచి అయ్యలకు నెల్ల

అరి 19 కూటి కుంబాలు అడ్డకొండల
పొడుగు

జొన్న కూటి కుంబాలు సొప్పవాముల
పొడుగు

అరవెల్లిలో కుంబాలు పోసిరనాడు
అగణితంబుగ జయవారము

సాటించినాను

తీటి గెంధం నేడు తీసి నాకు యిచ్చిన
సాటి వొచ్చెద నమ్మ సరగున
నేను"

అని విన్న వించిన అమ్మ సిరిదేవి
పనుల వారిని బిలచి పణతి సిరిదేవి
"తీటియి గెంధము దెమ్మని బలికె
అమ్మాడు మాటలకు ఆపనులవారు
తీట్కి వేన మ్రొక్కి

తెరగొప్పవారు

వేటలు సాధించి వేడుకమీర
ధూప దీప నవేద్యములు సమర్పించి
వేగ

తీటి గెంధము వుల్లమన్నకు
అందిచ్చిరి వేగ

అందుకుని వుల్లమన్న అతివెకు
మ్రొక్కి

నగరు వెళ్ళి వొచ్చినపుడే వుల్లమన్న
గాటముగా గంగకు ఘనముక్తి
బెట్టవలను

వేటలు బోనాలు వేగదెమ్మనుచు
సాటించె వుల్లమన్న జయవారం
సల్లగా నవుడు:

"స్తిరమందుల వార: శ్రీగాన మీరు
కదిలి రారయ్య గంగను వేడ
పుల్లావులవార! భూకూడువార!
మెల్లమితో రారయ్య మీరెల్లరూను
కపిలావుల వార! గాంగేయిని వార!
అగణితంబుగా మీరు అందరు

రారయ్య

పల్కాబోయ్యువార! బండారు వార!
చల్ల వారు మీరు సాగిరారయ్య!
మకట కోటవార! మరినేతివార!
అగణితంబుగ మీరు అందరు

రారయ్య:"

అని వుల్లమన్న అ పట్నంబు సాటించి
తల్లి సిరిదేవికి సాష్టాంగ మ్రొక్కెను
తీటియి వొప్పగించె స్థిరముగా
నవుడు

అప్పుడు వుల్లమన్నకు అమ్మ
సిరిదేవి

కర్పూర బాగాలు కడువేట్కనిచ్చి
అంపెను వుల్లమన్నను

అమ్మ సిరిదేవి

అగుమంచి వీరగంగతో పగడసాలాడుట

అప్పుడు అగుమంచి అబ్బురపు
చెల్లెలు

అలరంగ పగడసాల ఆడు
సమయమున

మేదైన తన వొడినెను మించిన
ప్రేమతోన

కాటమరాజు కులసతిని కరుణతో
బిలచె:

‘సోముడు ఆవులన్న సొంపు
వీరగంగ!

కాముడు ఆవులన్న కాంతి వీరగంగ!
భీముడు ఆవులన్న బిరుదు వీరగంగ!
గోపాలుడు ఆవులన్న కోమలి
వీరగంగ!

భూపాలుడు ఆవులన్న బుద్ధి
వీరగంగ!

రఘురాము డావులన్న రంభ
వీరగంగ!

శ్రీరాముడు డావులన్న సీత
వీరగంగ!

మోదముతో ఆవులన్న ముదిత
వీర గంగ!

కట్టమీద నల్ల మొయిలు కాటమ
నల గంగ!

చెలియరో గంగకు సరివొత్తు వమ్మ!
మన్నెరాజు దేవులు మన

మిథ్యరమును

అలర యిప్పుడు మనము
అతివేట్కతోను

పగటివేళ దనుక పణసలు నీడగా
పగడసాల పంద్యాం పట్టి
అడవలను”

అగణితంబుగ బిలచ అగుమంచి తన
వొడినెను

పిలచిన యంతలో ప్రియముగ
వీరగంగ

సదరంగ మాడిరి అతివె లిద్దరును
అతివేగ చిక్కుపడెదవని అగుమంచి
వొహిచె

యిది యిదియు నాదని వీరగంగ
వహిచె

అరుదుగా పూనియు అగుమంచి
వహిచె

రెండు జాములదాక రేమంతుని
చెల్లెలు

గట్టిగా పగడసాలాడిరి
కాంత లిద్దరును

సరి పంద్యా మాయనని చాలించి రంత
పంద్యంబు చాలించి పణతి అగుమంచి
శిరు సెటు కోవలనని తల్లితో

ననియె.

అగుమంచికి శిరసంటుటకై సిరిదేవి కోడండ్రు నిరాకరించుట

అమ్మ! నీ కోడండ్రు నంధరిని

బిలచి

కమ్ముక నా శిరసంటు కాంత

శాయవమ్మ!"

కూతురి మాటలకు కృప

నందుల సిరిదేవి

నీతితో కోడండ్రు నేర్పుతో బిలచె:

"రుద్రాక్ష కడియాల రూఢి

నల్లమేడ

భద్రాక్ష కడియాల భక్తుని నల్లమేడ!

శివపూజ వర్షాల శివభక్తు రాల!

శివభక్తి కలిగిన సిరిగల కోడల!

మధురాక్షి అగుమంచికి మరివేగ

నీవు

శిరు సంటుమవు రావమ్మ సిరిగల

కోడల!"

ఆరూఢి సిరిదేవి ఆడిన మాటకు

భక్తినయ్య నల్లమేడ పలికి

యిట్లనియె

"నాతి శిరోమణి! వో యత్తగారు!

రాజుల చెల్లెలు రమణి అగుమంచికి

తేజముతో శిరుసంట తీరుగాదమ్మ!"

ఆ నెలత మాటలు వినెను అమ్మ

సిరిదేవి

వేడుకతో వీరగంగను వైయ్యన .

బిలచెను:

"కనుసోగ పూబంతి కస్తూరి

మొకము

మన్నెరాజు దేవులు మగువ వీరగంగ

ఆవులన్న చెల్లెలు అగుమంచికి నీవు

వేవేగ శిరుసంట వెలది రావమ్మ!"

అత్తాడు మాటల్కు అవుడు వీరగంగ

"అతివెకు శిరసంట అత్త నే

వెరతు"

వీరగంగ పలికిన విన్నపము వినెను

నాతి శిరోమణి నలినాయతాక్షి

పొందుగా నేతి వారి పోతుచు బిలచె

"చందన గంధి! యాదవ సకియ

రావమ్మ!

తాలిమి గలయట్టి దయగల కోడల!

రత్నామణి రావమ్మ రావన్న

దేవులు:

రత్నంబు అగుమంచి రాజుల చెల్లెలికి

శిరుసంటుమవు రావమ్మ సిరిగల

కోడలా!"

ఆరూఢి సిరిదేవి ఆడుమాటలకు

తనగు పోతయు బలికె దండంబు బెట్టి

"పాత నీలాలు బోలు భామ

నీ కూరులు

నాతికి నేనంట న్యాయంబు గాదు"

పోత మాటలు వినెను నాతి సిరిదేవి

వరషతో బిలచెను పల్లభస్స
సూరను

భట్టావుల రాజుకు బాగైన కులసతి!
పటాని ముత్యమా పణతి సూరమ్మ
అగుమంచి శిరుసంట అతివేగ

రావో!"

ఆరూఢి సిరిదేవి ఆడుమాటల్కు
సూరమాంబిక పలికె సొంపుతో
నపుడు

"నాతి సీతామణికి సరివొత్తువమ్మ!
తుమ్మెద రెక్కల బోలు

కొమ్మనీకురులు
సొంపుతో నేనంట నేరనోయత్త"
సూరమాటలు వినెను సుదతి సిరిదేవి
కరియావుల నాగను గ్రక్కున

పిలచె:

"తీరుగా నుడుటను దీర్చిన తిలకంబు
కరియావుల రాజుకు ఘనమైన

కులసతి

పలుకుల యింపుగా భామరో నాగ!
అగుమంచి శిరుసంట అతివేగ రావో
నాగమాంబిక పలికె నాతితో నపుడు
"యిందుబింబము వంటి

యింతి నగుమోము

నీలాల వంటివి నెరిగల కురులు
దండిగల రాజుకు దాచగల చెల్లెలు
నెలతరో యీమె శిరుసంట

నేరనోయమ్మ

నలినాక్షి సిరిదేవి నాగమాటలు

వినెను

బాగుగా యరణయ్య భయ్యను బిలచ
"అగణి తంబుగ రావమ్మ

అణిముత్యపు బొమ్మ

సయ్యన భూదేవికి సరివొత్తువమ్మ!

భయ్యమాంబిక రావె భామ

అగుమంచికి

శిరుసంట రావమ్మ సిరిగల

కోడలా!"

ఆరూఢి సిరిదేవి ఆడినందులకు
భయ్యమాంబిక బలికె బాగుగా నపుడు

"కాంతుని చెల్లెలు కాంత అగుమంచికి
నీ పుత్తిరత్నముకు నేనంట వెరుతు"
భయ్యమాంబిక మాటలు వినెను

పణతి సిరిదేవి

చయ్యన ముమ్మయ్య సతి మల్లును
బిలచ

"రంభ! పుత్తళి బొమ్మ!

రాచిలుకవమ్మ!

యిమ్ముగా ముమ్మయ్య విల్లాలి

రమ్మి

నా ముద్దు కోడలా! నాతి చినమల్లు!

అమ్మరో అగుమంచికి

సిరుసంటవమ్మ!"

ముమ్మయ్య చినమల్లు ముద్దుమాటలు

వినె పలికె

"యేరవన్న చెల్లెలు యేమంపు²⁰

బొమ్మకు

అమ్మరో ఆమె శిరుసంట
నేవెరుతుసమ్మ!"
ముమ్మయ్య చినషల్లు ముద్దుమాటలు
వినిపోయి

అగుమంచితో జెప్పె అమ్మసిరిదేవి

అగుమంచి శిరుసంటుటకై సిరిగిరమ్మ సిద్ధపడగా ణపశకున మగుట

అమ్మమాటలు విని ఆగుమంచి
యపుడు
'తామసింపక యిపుడు తమరు
యీక్షణము
శిరుసంట మని జెప్ప సిరిగిరమ్మను
బిలచి'
అగుమంచి మాటవిని అమ్మ సిరిదేవి
గురుతు గల్గిన ముద్దు కోడలిని
బిలిచ
"సిరిపయిడి కడియాల సిరిగిరి
బోగలింగా!
రాజుల కుమార్తె రత్నాలపట్టి
బోజరాజు కొమార్తె
బోగ సిరిగిరమ్మా
సాదుగుణములు కల్గిన సక్కని
కోడలా!
పోచయ్య నిజరాణి పూబోణివమ్మ!
వాసి కెక్కెన ఆయితమరాజు
కొమార్తె!

అగుమంచికి శిరుసంట
అమ్మ రావమ్మ!"
అని పిలువ తా వొచ్చెను
అమ్మ సిరిగిరమ్మ!
అత్తగార్కి మ్రొక్కి ఆనతి మీద
అతివేగ బంగారుగిన్నె అస్తాన బూని
వావారి లోపలికి వొయ్య నేతెంచి
రవణుచు అగుమంచికి రమిణి
శిరుసంట
సంపంగి నూనెలు చలగి
గిన్నెలలోను
సొంపుతో నిడుకొని సుదతి
సిరిగిరమ్మ
కరమున గొంచక రాగ
కాంత తానపుడు
దాల భింద్రము²¹ దాకి తలచమురు
చింద్య²²
సిరిగిరమ్మ అదిచూచి చిన్నబోయ
నపుడు

వనరంగ అత్తకు కావిన్నవించె

అగుమంచి శకునఫలితము చెప్పుట

వినియపుడు అగుమంచి

యిట్లగనిపలికె:

“వన్నిగల సిరిగిరమ్మ:

వకవార్త వినవే

చిన్నబో నీకేల? చింతింపనేల?

చమురు చిందినందుకు

శకునంబు కద్దు

ఆన్నల వార్తలు అందీని గాబోలు

యన్నంగా కోర్కెలు

తలకూడిగా యెశుచు

తలసమురు చిందినందుకు తప్పేమి

సిరిగిరమ్మ:

సయ్యస వినవే సకియరో నేడు

నల్లచెరువు తూములు నాతిరో

తీయించి

పాలేట వద్దను పణతులు దాము

అతికె పుణ్యపురీరు ఆడేరు తమరు

యన్నంగ సొమ్ములు యిచ్చెద రేపు

అందరికి చిచ్చులు అగ్నితగిలించి

కందువ ధనకొండ కాలు'గాబోలు

కళ్యాపు చెల్లెలి కనకమేడ తగులబడి

ఆకాశము పొడుగు మంటలొ

గాబోలు

కల్లగాదు ధనకొండ

గంగమ్మముందర

చెల్లంబో సిరిగిరమ్మ మనము

చిచ్చుల కొరిగేము”

తలంటమని పలికె తరుణి

అగుమంచి

మీదటి వార్తలు శెగున

సత్యంబుగాను

కావించెను బ్రెంమ్మ

కలియుగమువార్కి

అవుశెగునము²³ తనకు అయ్యేది

లెస్స

అగుమంచి స్నాన వర్ణనము

నవ్వుచు వొచ్చి నాతి సిరిగిరమ్మ

చేకొని బంగారు సిరిగిన్య²⁴తాను

నాతికి సంపంగినూనె శిరసుపై వూచి

చేతులు తాళముల్ చెలువుగానంచెను

పరి పరి విధముల భామ శిరుసంటె

కురులు చిక్కులు దీసి కూడంగ దువ్వి

కీలు గెంటుము²⁵ వేసి కనక ముడివేసి

చమురు చాతను వొళ్ళు

సక్కగా చుడచి

అలర సిరిగిరమ్మ తన అత్తకు

మొక్క

చయ్యన దీవించ తల్లి సిరిదేవి:

“వినవే సిరిగిరమ్మ! వక వార్త నీవు

పిలువు దాదులనెల్ల ప్రియముతో

నీవు

దాదులనెల్లను దాయంగ నీవు

బటువైన తత్నాల బంగారు గిన్నెల

చందనం జవ్వాజి సకియలు దెచ్చి.

నలుగు బెట్ట” మనెను నాతి

అగుమంచి

వేవేగ నలుగులు వేట్కతో నిడిరి

నలుగాడి అగుమంచి

నయముతో నుండె

మలయుచు సంపంగి మాకుల నీడను

కలతమైన మంచి కనక పీఠమున

అగుమంచి కూర్చుండె ముస్తీదుగాను

మక్కువతో కలి మర్దించినట్టి

శీకాయ అడ్డికెలు చెలులంత దెచ్చి

శీకాయ నీళ్ళను శిరుసెల్ల కడిగి

చేరి వామాక్షులెల్ల తెరగాప్ప నందరు

తొర్లించి బంగారు తొట్లతో నీళ్ళు

వరుషతో జలకము వామాక్షులెల్ల

చెలువైన బంగారు చెంబుల ముంచి

జలకము పైయార్చిరి కలికి

అగుమంచికిని

జనగాథు చెల్లెలు జలకంబు లాడి

పొడువైన బంగారు పుట్టము²⁶

ధరియించె

పుడమీశ చెల్లెలు పొంకంబు మీర

బలువైన చక్కని సురపొన్నల నీడ

శిరుసు లార్చుకొనుచు సిరిదేవిపుత్రి

కరము నిపుణమై మనతతోనుండె

స్నానపు నీరు పనసలకు నిమ్మలకు పారుట

స్తీరమందులు వల్లవులు

దివ్వెగోపికలు

శిరసులు కడిగి శృంగారపు తోటతోకి

వరుషతో వచ్చిరి వామాక్షులంత

అనువుగా అగుమంచి అడినజలకంబు

పనసలకు నిమ్మలకు

పారివుండగ జూచి

కొమరక్క మొదులైన

కోటి బాంధవులు

అమరంగ అది జూచి ఆచ్ఛర్యపడిరి

25. ఒక కీలు గంటును

26. పుట్టము

శివరాత్రి స్నాన ఫలితముగా తన తండ్రి అన్నలు రణమున చెల్లిరని కొమరక్క అగుమంచితో చెప్పుట

అప్పుడు కొమరక్క ఆడె నొకమాట:
“వినవమ్మ చెప్పేను వెలది

అగుమంచి

యలమంచి మాతండ్రి యేలేదీనాడు
నెలకొని శివరాత్రి నేనుంటి నమ్మ;
శివరాత్రి తగనుండి శిరసంటుకోని
ఆవేశ తానైన ఆడిన జలకంటు
తనరంగ యేరులై .....
పొందుగా గొజ్జంగి పొదటకు జారె
అందుకు తార్కాణము అంగనలారా:
మా యయ్య వొలురాజు

మండలేశ్వరుడు

దయగలిగి కరణాల వెనక

వేసుకొని

కరణాల కొరకు కన్నె మొగిలి

వీరబయలు

శ్రీ వీరకల్లుగా చెల్లె మా తండ్రి

అరువై అందలాలు ఆడ రుత్తలాయ

తరమునాటి పెద్దలు మా తండ్రినద్ద

చెల్లిరి

రాళ్ళబండి కనమకాడ రక్తంజు

యేరులై పారె

తమ తండ్రి చెల్లితే ధరియించలేక

అమరంగ మా యన్నలు

అయిదుగురు నాడు

పట్నాలు విడిచిపోయిరి

రణభూములకు

శ్రీ కూర్మము బోయను

సింహాద్రి రాజు

శ్రీ వైష్ణవ కొరకు సింధు

భల్లాని రాజుమీద

పోరి పోరి వైరుల పొట్టలు ఊరి

పుక్కుటలుగుల మీద రాజుల

పుక్కుణగించి

దండిగా పగతుల తలలు తరించి

పుక్కుజీరా రాజుల పుక్కుణగించి

గొడుగులు దప్పించి పడిగెలు నరికిరి

పడిగెల దప్పించి గొడుగుల నరికిరి

పడిగెలు కింద రాజుల గొంతులు

కోసిరి

చక్రాల కొందరిని శిరుసులు

ఖండించిరి

పగవారి ఆయుధములు

భారంబులాయ

యీదెల పోట్లకు యీవలావల వెడలి

వాటముగ వచ్చిన ఆయుధములు

పక్కలునాటి

సింధు భల్లాని రాజుల శిరుసులు

ఖండించి

వరిగెను మా యన్న వల్లపుల రాజు

కానుపుల కొరకు పెద్దరాజు
 కల్యాణము దర్శెను
 మారాసపు దండుకై మఱి పగలుచెసి
 వారికేతవ రాజుమీద వయబడి
 యుద్ధంబు జేసి
 లక్ష వెయ్యి జంజాలుగల రాజుల
 జంపి
 తూము వంటి బొందెకు తూలె
 బాణాలు
 కంచు వంటి బొందెకు కదిశ
 బాణాలు
 వుక్కుటలుగుల మీద రాజుల
 వుక్కుణగించె
 దండిగల రాజుల తలలు ఖండించె
 యేడేడు కుంభిళ్ళ యెతికి శోధించి
 కడా కుంభిణిమీద స్తంభ మెత్తించి
 స్తంభాన గండభేరుండ మనేటి
 తూము తొల్పించి
 తూముతో తూమెడు జంజాలు రాజు
 తూలపోట్లాడి
 తూము వొంటి²⁷ బొందెకు తూలె
 బాణాలు
 కంచు వొంటి బొందెకు కదిశ
 బాణాలు
 ఆర్గపెంట రణములో ఆతమాయెను
 మా యన్న
 యేనుగునాథు కొండకు బోయ
 యరనూక మా యన్న

యెరుకుల కొరకై యేటుబడి
 బెబ్బలి
 యరనూక మా యన్న మరుగు
 జొచ్చెను
 మరుగు జొచ్చిన బెబ్బలి కొరకై
 మా యన్న
 నూటొక్క రాజుల నుగ్గుగా
 జంపి
 వురువడిన బాణాలు వుక్కుటలుగుల
 నాటి
 యీచెల్లపోట్లకు వారిగి రన్నలను
 బల్లాలు పోట్లకు భారంబు లాయ
 యరభూపతిరాజుమీద వారిగె
 మా యన్న
 ఆతనికి చిన్న మా యన్న
 నలనూకరాజు
 నున్న బెజవాడకు పోయెను
 నలనూకరాజు
 కంచుకు పెంచుకు అక్కలగాజుకు
 సుంకము లేదని
 నన్నభూపతిరాజుల నుగ్గుగా
 జంపెను
 వుక్కుజీరా రాజుల వుక్కుణగించి
 దండిగా పగతుల తలలు త్తరించి
 వొక్కెల్ల గాయాలు వుక్కుటలుగులు
 నాటి
 నున్నభూపతి రాజు మీద వారిగె
 మా యన్న

అన్నలకు తమ్ముడు ఆ పోలరాజు
పన్నుగా చెరుకూరికి పెబడి పోయ
కలియుగ చోడాని కావేరు వెట్టికి
శీలామంతుల క్షణమందు దెమ్మన్న
పోలరాజు మరుగుకు పోయిరి

జంగాలు

మరుగు జొచ్చిన జంగాల మళ్ళ
బట్టియ్యక

శీలగోరు మొక్కబోకుండా జంగాల
శ్రీశైలము బంపెను శిముడు

పోలరాజు

కాలిగోరు మొక్కబోకుండా జంగాల
పర్వతము బంపెను భక్తుడు

పోలరాజు

జంగాలకొరకు మంద

లింగదార పోసి

భక్తుల కొరకై మంద ప్రాణధార
పోసెను
రక్తమొండ్యంగ పోట్లాడి మా యన్న
పోలరాజు
మూడు కన్నులవాడు ముక్కంటి
మీద

వడియ భక్తుల కొరకై వరిగె
పోలరాజు

తాము నోచిన నోములు యీలాగు
నయిన

ధగ ధగ మంటలో దాగెను మా తల్లి
వల్లమ్మ

నేడు యీలాగు ఆయెను

నలినాక్షులార!"

అగుమంచి తన అన్నలకు కీడును శంకించుట

ఆ మాటలకు అగుమంచి యిట్లగని
పలికె :

“నిత్యము నుండి యేరులై పారిని
యేవిధమై వుండేని వో కన్నవార!
సత్యము పాపము సదరంగ

మయ్యాని పాలేరు

నిత్యము యరగడ్డపాడు నిజము

లింగాలకొండ

ధాక్ష మెరగడ్డపాడు దండు నిల్వ
లింగాలకొండ

మోక్ష మెరగడ్డపాడు మొగనిల్వ
లింగాలకొండ

కోమలేరు తూమలేరు
కొప్పుకొండ మేర

నీళ్ళవలె రక్తంబు నింకి పాలేరు
చార్తుల గుడారు సంపగి మని
కింద

గుండెలు పేగులు గుదులు

గుదులుగాను

పిల్లా పేటికి రక్తం

పెళ్ళగిలకుండిన!

రంగుగా రక్తంబు కై తొట్టి

పారకుండిన!

గంగరేగు మానికి రక్తము కై తొట్టి

పారకుండిన!

పంచలింగాల కొండకు రక్తము

ప్రదక్షిణం తిరగకుండిన;

కన్నెకల గుండానికి రక్తము

పారకుండిన

కొండమీద వుండేటి శిలలు గోయిందా

గోయిందా యనుచు

మునిగి రక్తములోను

మొరబెట్ట కుండిన!

వాగులు తప్పి వరదలు బట్టి

నెల్లివాగు కూడలి నేరెళ్ళవాగు

పిల్ల కాల్యలు నిండి పెరిగి

యీదులుగాను

రక్తంబు యేరులై పారకుండిన!

పగవారు మా యన్నలు పాలేట

రాక వుండిన!

వాలి వాలో యనుచు

వాలలాడకుండేర!

నీళ్ళవలె రక్తంబు నిండి పాలేట

కలిసి పారకుండినా వో కన్నవార;

కారుణము యీరీతి గంగసాక్షిగాను

వినరే అంగుణులార!" తానాడిన

జలకంబు

రంగుగా దలచెను అగుమంచి

యపుడు

శృంగారపు తోట వెళ్ళి

శీగ్రమే వచ్చిరి.

కూటాలు నడుమ కురువేలు

సవికెలోను

సాటువుకెక్కిన సకల బంధువులు

కొలుపు కూర్చుండిరి కురువేలు

సవికెలోను.

దాదులు అగుమంచిని శృంగారిండుట

భాగుగా అగుమంచి పచ్చల గడ్డెమీద

వొప్పుగా కూర్చుండె వుర్వీశ సెల్లెలు

యలమితో దాదులు వొచ్చి సరసన

చేరిరి

శృంగారింప సాగిరి అగుమంజికిని

గరి మొకము రీతిన

కమలాక్షి కపుడు

కూర్మిణీ ముడిచిరి కొప్పుసవరములు

చంద్రుని బోలు వెలదికి నుదుట

భాగుగా దిద్దిరి పాపట బొట్టు

కన్నుల సన్నపు కాటుక పెట్టిరి
దిట్టముగా నుడుట దిద్దిరి కస్తూరి
అస్తముతో గసి ఆమీద దాదులు
కాంత అగుమంచికి కస్తూరి దిద్దిరి
అక్కలు చెల్లిండు అరుధాంగలక్షిమి

కొప్పులు బెట్టిరి కొమరొప్ప 'మిగుల'
వొదినెలు మరుదండ్లు
వాలాయముగను
ముదముతో ముడిచిరి
కొప్పు సవరాలు.

అగుమంచి తన అన్నలిచ్చిన చీరలు-సొమ్ములు ధరింపగా
అవి అపశకునముగా సొంపు దప్పుట

అగుమంచి దాదుల గొబ్బున బిలచి
" అన్నలు తనమీద అతిభక్తి
గలిగి
యన్నగా యిచ్చిన వారవారపు
సొమ్ములు
పెట్టెలున్నవి 28 తేగమ్మ మీరు"
అంతట అగుమంచి మాట విని
పోయిరి
పెచ్చెన దాదులు వేగాన బోయి

తలుపులు దీసిరి దాదులు యపుడు
తెచ్చిరి పెట్టెలు తెరగొప్ప నంత
వొచ్చిరి సముకానకు వామాతు లపుడు
జాళువా బంగారు జతకట్ట నెల్ల
తన దగ్గిర వుంచుక సలలితంబుగను
యనయంగ పేరు పేరున సొమ్ములు
యాయంగ సాగె

భక్తిరన్న రాక సూచన

తరుణికి భక్తిరన్న దయగలిగి
యిచ్చిన
చీరలు సొమ్ములు తీసెను అగుమంచి
పముజులు కమ్మలు బాగుగా
ధరియించి
చెలువైన బంగారు చెరుగుల చీర
రంగుగా ధరియించె
రత్నాల సొమ్ములు

ధరియించె అగుమంచి తాల్మితో
సొమ్ములు
అలివేణి నిలువుటద్దంబుతో నీడలు
జూచె
పచ్చలు కడియాలు పైనున్న
చెంగావి
అచ్చగా నల్లపట్టు కమ్మె అటు
గనిపించ

అదిజూచి అగుమంచి ఆచ్ఛర్య
పడెను

“నందు అసిరిదేవి! తల్లి వినపమ్మ!
భక్తి నన్న యిచ్చిన బంగారు
సొమ్ములు

అందముగా నా వొల్లికి 29
యుక్తమె యున్నది

వుత్తర కాశికి బోయిన వుత్తముడు
గురువు

ధర్మాత్ముడు భక్తిరన్న యక్కడికి
పైనంబు గాబోలు
అమ్మలార! కాశీతీర్థము అందీని రేపు”

కాటమరాజు మరణ సూచన

అని సొమ్ములు చీరలు
అటు కడకు తీసి

ఆవులన్న తనమీద అతిభక్తి గలిగి
భూవరుడు యిచ్చిన భూషణాలు
ధరియించ

మధురాక్షి 30 అగుమంచి
మణులు దాపిన మంచి

గురులైన కెంపులు కుందనపు తీగె
మెరువడి ధరియించ మెలత

కంతమున

చెలువైన కరకంచు చీర తా కట్టెను
అగుమంచి తా నిలుపుటద్దంబు చూచి
అగుమంచికి నిలుపుటద్దము

నీడలు దెలిసి

సకియలు చూడంగా జల జల

వ్రాలెను

కలకంఠి అవి జూచి కడు

చివ్వు బాయను

“కన్నవార వినరమ్మ! కాటమరాజు
యిచ్చిన

సొమ్ములు చీరలు సొంపుదప్పినందుకు
మందిష్టి యర్రనైన మహిమకు తల్లి
కుందువతో యెరగెడ్డపాట నుంచి

యేమో కాని వార్తలు వచ్చినివో

కన్నతల్లి

మనమొప్పుగా నేల వ్రాలినందుకు
తెగువతో కాటమరాజు యెక్కేటి

దివ్యరత్నాల తేజి

రక్తాన ముణిగి రక్తాన తేలకుండీన!

పగవారి బిల్వలు కాటమరాజుకు

పానుపులాయ కాబోలు

యీదెల పోట్లు యీవల

వెడలకుండీన!”

అని అగుమంచి చీరలు సొమ్ములు

కడగ వొడ్జించ

అయితన్న మరణ సూచన

ఆన్న దయగలిగి యిచ్చిన సొమ్ములు
చీరలు తీసెను అగుమంచి
మహిమీద యిచ్చిన మాఁదావతి
కడైను

గై కొని ముత్యాల కంఠమాల
ధరియించె నపుడు

అలవేణి తా నిలుపుటద్దంబు జూచి
చెలువైన ముత్యాల సిరిదప్పె

యపుడె

ముత్యాల కంఠమాల కళదప్పె

యపుడె

అగుమంచి కట్టిన పట్టుచీరై న

తెల్లనై కనుపించ గాబోలు

అందుకు అగుమంచి ఆవృర్యమంది

“నందుల సిరిదేవి నా తల్లి వినవె!

అయితన్న యిచ్చిన సొమ్ములు
అరుషంబుగా నందుకొని

త్రైలోక మాధవుడు దక్షిణాది

భూమిన

కట్టడి పగతుల రణములో జంపి

మట్టిగా యెదురొమ్మున గాఢాలు నాటి

అయితమ రాజు యెక్కెటి

అపురూపు సరస్వతికి

పయినిండా చంద్రబాణాలు నాటి

కణలించి అశ్వము కళ్య మధ్యమునను

చెల్లకుండిన పాలేట శ్రీవీరకల్లుగా

వుండంగనాయ”

అప్పుడు అగుమంచి ఆ చీరలు

సొమ్ములు అటు కడజిమ్మి

భట్టావులన్న మరణ సూచన

వరుషతో భట్టావుల వల్లభన్న

యిచ్చిన చీరలు సొమ్ములు

తీసెను అగుమంచి

పేటంచు వ్రాత వన్నెప్రతిమెల చీర

గట్టిగా కడైను కమలాక్షియపుడు

భావించి పచ్చల పతకంబు బెట్టి

హేమంబు గలిగిన నిలుపుటద్దము

జూచి

శ్రీమంతు చెల్లెలకి సిరిదప్పి

సొమ్ములు

వామాక్షి చీరలు వ్రాసిన ప్రెతిమెలు

తోడు ప్రాణము లొచ్చి శోకింప సాగె

కడు మంచి పతకంబు కన్నుల

జూడగాను

గురిగింజ దండలై కూర్మికొని యుండె

అగుమంచి అభిఛూచి అటు చిన్నపోయ

చెక్కిట చెయి చేర్చుకుని సిరిదేవిని
 బిలచ
 “ఓ యమ్మ! వినవమ్మ! వల్లభన్న
 యిచ్చిన చీరలు
 పై వ్రాసిన ప్రెతిమెల కెల్ల
 ప్రాణములు వచ్చ
 ఆ ఊణములోన తోచక తమలోన
 దుఃఖించినందులకు
 నిర్ణీవ ప్రతిమలు నేడు
 దుఃఖించినందులకు
 దుర్బాడి చెట్టుల దనుమాడి చంపి
 భట్టావుల మా యన్నకు బల్లెలు
 నాటి

ఆ ఘోరయుద్ధమున
 అతఃతము³¹గాబోలు
 భట్టావుల రాజు యెక్కిటి వాసిగల
 తేజీకి
 వొళ్ళెల్ల యీదెలు వడి దాకినపుడె
 యేడుకతో మా యన్నలు యేలిన
 మందలెల్ల
 చూడక రణమందు చిక్కి ని
 వో సుదుతులార!”
 అని అగుమంచి చీరలు సొమ్ములు
 అటు గడజిమ్మె

కరియావులన్న మరణ సూచన

కరియావుల రాజు యిచ్చిన
 కనకాంబరములు
 కెంపులు బన్నసరము గరిమెతో
 ధరియించి
 సొంపుతో నిలుపుటద్దము అగుమంచి
 కన్నుల చూచెను
 బంగారు సొమ్ములు పసిమెల్ల
 దప్పెను
 సంగతిగా మేనుకు సరిపోకయుండె
 మేలైన బన్నసరము మీనాక్షి
 కపుడు

తప్పక పువ్వుల దండవలెనే
 వుండెను
 అందుకు అగుమంచి ఆచ్ఛర్యమందె
 “నందుల సిరిదేవి నా తల్లి వినవె
 సొంపుతో కరియావుల రాజు
 యిచ్చిన సొమ్ములు
 అగుమంచికి సొంపు దప్పినందుకు
 అక్షుతుడు³² మా యన్న
 కరియావుల రాజు
 పాలేట పోరాడి వైరుల పొట్టలు
 చించి

వరువడి బాణాలు వుక్కుటలుగులు
నాటి

కరియావుల రాజు యెక్కేటి కరి
వాహణానికి

చెరీరమండు యీదెలు

జజరితముకిరిగ నాటి

కరియావులు మా యన్న కళ్ళిన
పరగక వుండిన!

చీరలు సొమ్ములు అగుమంచి
అటుబడజిమ్మె

ఎఱ్ఱయ్య మరణ సూచన

భీముడు యరనన్న పేట్కొని
యిచ్చిన

తామర పూవుల చీర తాల్మితో
గట్టెను

సొంపుతో గట్టెను అగుమంచి
యపుడు

అచ్చర్యముగా నిలుపుటద్దము
చూచెను

అద్దములోపల ఆ చీరలు సొమ్ములు
సిద్దముగా పసుపుచీరలవలె నుండె

భామ అగుమంచి భూటాంధవుల

బిలుచి

“సోమకుల గోత్రము
సొంపు చూడుడ మీరు

వెరణన్న యీ సొమ్ములు తనకు
సరిపోనందుకు

సామజంబులవంటి యెద్దులు
యరణన్న యుద్ధంబు చేసి

సిద్దిరాజులవారి శానలు గూల్చి
చెరీరమున వీదెలు జర్చితముగ నాటి
వెరణన్న యీరీతి వెరగడ్డపాటన
వరగకుండిన!”

ముమ్మయ్య మరణ సూచన

ఆ చీరలు సొమ్ములు అటుకడకు దీసి
వాసిగా ముమ్మయ్య వరుషతో

యిచ్చిన

ముంగల మురువులు బెట్టి

సందిట కడియాలు సకియ దాబెట్టి
చెలువైన కరకంచు చీర తా గట్టి

అగుమంచి తా నిలుపుటద్దము చూచ

అద్దంబు లోపుల ఆ చీర సొమ్ములు

చీర నీళ్ళను ముంచి జిగి దప్పినట్లు
ఆరీతి ద్రేహమునకు అంటుకయుండె
సంచిట కడియాలు జాతి

శేషుని వలెను

మెలగొని తమలోన మెలుగుచు నుండె
తన చేతి యుంగరములు మూడు

తునకలై యపుడు

రంగుదప్పి ధరమీద రాలినట్లుండె
పలికెను తల్లితో బంధువులు వినగః

“ముమ్మయ్య యిచ్చిన ముంగారు

మురుగులు తనకు

వినవమ్మ సిరిదేవి తనకు

వుండనేరదు

కల్లందుల పోచయ్య గార్చపు

కొడుకు

శ్రీ బాలముమ్మయ్య పాలేట తర్లి

స్తీరముగా యల్లవులు సిద్దిరాజు

బలము

శిరుస్సులు తెగగొట్టి శ్రీ

వీరతముకానకు

నివ్వాలిగా బట్టిరి నిష్ణ కాశిలోన
తావులు చెప్పదురు తల్లిరో వినవే
పోచయ్య ముమ్మయ్య భూవరుని

కొలువున

సన్నుతిన నిలుతురు సత్యమీమాట
పోచయ్య మెడనుండేటి తులసి

వనమాల

రక్తాన మునిగి రక్తాన తేలకుండిన !
ముమ్మయ్య మెడనుండేటి ముత్యాల

కంఠమాల

మునిగి రక్తములోన తేలకుండిన!

ఈ పొద్దు రేపు వుదయానకు

విపరీత వార్తలు చూడరమ్మా రేపు

నిండిన ధనముకొండ నీళ్ళాటి రేవున

దోవలు వాగులై దొంతులు పగిలి

శివలోక పయనాలు చేడెలార

తమకు

బసువన్న మరణ సూచన

రేపు మూడోజామున నలినాక్షులారః

ఆపద పాలేట వార్తలు నేటికి

యేడు దినముల నుండి

యరగడ్డపాటను

భేసేటి యుద్ధము చెల్లేటి బలగము

బసువన్నకు భారపు గాయాలు

దగిలి

యాళ్వరుడైనట్టి బసువన్నకపుడు

జర్జరముగా నాటె

వుక్కుటలుగులును

కుంచాన బాణాలు కుదబోసినట్లు
మించిన రక్తంబు కరిశ

వరసంబుగాను

మల్లె మొగ్గలవంటి అంబులు

మోపురము నాటి

నీలకలు అంబులు శిరుసుపై నాటి

జడల బసువన్నకు సందు లేకుండ

వల్లెల్ల అంబులు యడలేక నాటి

మల్లె మొగ్గలవంటి బాణాలు శిరస్సున
నాటి

గెన్నేరాకులవంటి అలుగులు

గరగర నాటి

కొన్ని కొన్ని అంబులు గుండెలకు

నాటి

యెద్దు రూపము దప్పి సిరిదొంగి

పోయె

వద్ద నిలచి చూచెను గురువు

పల్కకొండ

బసువన్నపై బాణాలు నేర్చున దీసె

తీసిన గాయాలు నిండా

తొలసి తీర్థము వుంచి

శిరస్సు కాడనుండి బసువన్నకు

పాదముల వరకు

యడలేక పోట్టు యదమందు నాచె

పశువులుకు రాజైన బసువన్నా! నీవు

పశువులుపై యాధువులుపైకి

ధాతవు నీవు

చైయ్యిన ధనముకొండకు

నిజ ధూపమునను

వేవేగ కదులుమని పల్లికొండ

సెలవిచ్చెనవుడు

నందుల సిరిదేవి! నా తల్లి!

వినవమ్మ

అన్నతమ్ము లందరుని కోల్పుచ్చి

బసువన్న

పాలేటి నుంచి వచ్చిని తల్లి

పైడి సెంబుతో వుతకంబు

చైయ్యిన దెచ్చి

బసువన్న పాదాలు జలకంబు లార్చి

పాలేటనున్న బాలరాజుల వార్తలు

నీలకంతుని వల్ల సిజవార్తలు

దెలచిని

లక్కసరి కూటాలు రచ్చ లోగిండ్లు

చక్కని కొల్లారప యిండ్లు

సందనాలు మేడలోను

తరుణులందరిని బిలిచి తలుపులు

వేయించి

సిరిదేవి కూటాలు చిచ్చులు దగిలించి

కొమరగిరి కోడండ్ల నెల్లా

మొదులుగాను

అమరలోకానకు అందరము మనము

బందారముగా చెళాచూరవిడచి

గుండాన పడవలను గొట్టున

యవుడు

బసువన్న వచ్చిని పయనాలు.

మనకు"

అన్నల చెల్లెలు అగుమంచి పలికెను.

బీరినీని మరణ సూచన

కలితుడు బీరన్న గార్వమున
యిచ్చిన
చీరలు సొమ్ములు తీశాను అగుమంచి
యింద్ర గోపాలు పట్టుచీరలు గట్టెను
కరముల బంగారు కడియములు
బెట్టె
ఆరూఢిగా నిలువుటద్దంబు జూచ
భావించి జూచితే బంగారు
కడియముల్
కంచు కడియముల్ గా వుండెను
కనుపించినంతలో అగుమంచి
కళదప్పియుండె
“నందుల నిరిదేవి! నా తల్లి
వినువమ్మ!
గోసంగి బీరన్న, బోదావుల
చెన్నయ్య

పోరి పోరి దన రిపుల వారిని జంపి
మటాల యేనుగుల కండించి చంపి
గుర్రాల లొటిపిటల తునియలుగా
నరకి
మంగోలు బాటన మడియకుండిన!
కొంగవాలు కత్తులు కూలకుండిన
భట్టు కత్తి పగవారు పాలుగాకుండిన
పట్టుచీర దాచినట్టు బందును
దాచితినే మముగన్న తల్లి!
పగవారి ఆయుధానికి బద్దిగొర్లగా
జేసి
మొగధీరుడు బీరన్న మడిచిన
వార్తలు
వుదయ వేళకు వార్తలు తెలిసిని
తల్లి!”

అగుమంచి తన భర్త యిచ్చిన చీరలు సొమ్ములు
ధరింపగా అవి శుభసూచకముగా సొంపు మీరుట

ఆ చీరలు సొమ్ములు అటు కడజిమ్మి
అన్నలు యిచ్చిన సొమ్ములు
ఆరుషముగా పాయనంచు
వన్నెగా తన పురుషుడు యిచ్చిన
వారవారపు సొమ్ములును
ధరియించ అగుమంచి తాల్చితో నలత

పువ్వుల వన్నెచీర పూని తాకట్టి
నవ్వుచు పులిగోరు రవికి తా తొడిగ
మొలక కుచముల మీద
బన్నసరము ధరియించి
అందుకుని ముత్యాల ఆరములు బెట్టి
సందిట కడియాలు సకియ తా బెట్టి

పొంగుచు అలవేణి

పట్టుచీరలు మీద

పత్సరి వడ్యాణము గడియించి బెట్టి
వేడుకతో అగుమంచి నిలుపుటద్దము
చూచ

అగుమంచి కన్నులకు ఆ చీర

సొమ్ములు

పువ్వుల వొన్నెచీర పొంకమై

వుండెను

పులిగోరు రవికకి మిక్కుటముగ

బిగువై వుండె

అరయంగా సొమ్ములుకు అటు కాంతి

వొచ్చ

చెరీరమున బంగారుచాయ గనుపించ.

తనకు సాగుమానము లభించునని అగుమంచి

ఏష్యము చెప్పుట

తన వొళ్ళు కాంతికి తాను

అగుమంచి

కన్నవారిని బిల్లిచి కలకల నవ్వెను:

“విండ్లరా తన్నవార! యేవి

సోద్యమోగాని

పుట్టిబివారు యిచ్చిన సొమ్ములు

చీరలు

అమరదాయెను తనకు అతి

సొంపులేక

అ తవారు యిచ్చిన సొమ్ములు

అమిరెను సొంపు మీరగాను

పురుషుడు యిచ్చిన పువ్వుల చీర

అరువమై మేనుకు అమిరినందులకు

కోరసింహము తా గోరాజిలోను

తిమిరేటి మూకల తెగువతో జంపి

దండిగా పగతుల తలలు తరించి

యెదురొమ్మున యీటెలు యీవున

వెడలి

యీటెలు పోట్లు యీవలావల వెడలి

చదరక నా విభుడు చెల్లెగబోలు

యిది తనకు మోక్షంబు యిది తనకు

జెయము

కనివుండు అమ్మలార ! కల్ల

గాకుండ

పనిబూని కైజేసి పయనంబు రేపు

నల్లచెరువులోన నర్రావుల సిరిదేవి

వల్లవులు స్తిరమందులు వారు

వీరనక

పణ్యపు నీరాడ పోవల రేపు

పాలవెళ్ళి గోత్రానకు పైనంబు రేపు

వైకుంఠ పైనాలు వో యమ్మ! రేపు

కనివుండు అమ్మలార! కల్ల

గాకుండ

అమ్మరో సిరిదేవి! అరుదాంగ

లక్ష్మిమి.”

మక్కువతో కొమరమ్మ మరియు
నిట్టనియె:

“యింతలేసి పంతాలు యింతి
అగుమంచి

పంతంబు లేటికే బంధువుల మీద
మనివుండువమ్మ యిటువంటి

మాటలాడకు

అనవొద్దు పాపంబు అన్నలు మీద”

పిన్న పెద్దలవారు పలికినంతలోనే

అన్నల చెల్లెలు అగుమంచి బలీకె:

“అమ్మలార! పగగలిగి అనలేదు
నేను

సొమ్ములు చీరలు సొంపు
దప్పినందుకు

తెలిసిన వార్తలు జెప్పితే యేమి
నేరంబో గాని

నేరము రెంచకు కన్నవార!

నిజము నా మాట

గంగను దర్శించుటకై అగుమంచి యాదవకాంతలను పిలువనంపుట

గంగను వేడను గ్రక్కున పోవలెను
వినరమ్మ! అంగనా మజులార:

ఆయ త్తపడుడ

యిరు వంశమువారు కన్నవారు

యాదవ సతులనెల్ల

భామలార: పిలువరే ధనముకొండ

పెద్దల”

మక్కువతో అగుమంచి మాటవిని

పోయిరి

వరుషతో నీరుమందుల వారిని

పిలచేరు

“పందెముల వో పాప! భండారు

లక్షము!

చందన గంధీర: చట్టు మారెమ్మ!

పులిముద్దుల దేశ! భూమాడు పోలు!

పొంగుచు మీరంతా బోనా! గొంచు

గంగను వేడను గ్రక్కున రారమ్మ!

జెట్టి భోయిన యెంగు! జెడదారు

గంగ!

గట్టిగా రారమ్మ! గంగను వేడ

మకట కోటి మల్లమ్మ! మర్ల

మారెమ్మ!

తటుకున దామసాని తల్లిరో! రావె

గ్రక్కున రారమ్మ గంగను వేడను

నాచకూళ్ళ నన్నమ్మ! నన్నము

నాగమ్మ!

వంచన గలయట్టి పనితలార : మీరు

కల్లందుల పుల్లమ్మ! గాలము
లింగమ్మ!

సంగమేశ్వరుని సంగ! సారంగ
రామ!

పొలితి పువ్వుల బంతి పుల్లావుల
పుల్లమ్మ!

పలికి బొంకని యట్టి పిన్నపాపలార!
నేతి వారి ముద్దమ్మ! నెలతులార!

మీరు
నెనరైన పెద్దలు నేతివారి పోతమ్మ!
క్యాతిగా రారమ్మ గంగను వేడ

గోవుదారి సిద్దమ్మ! గొడ్డటి వార!
ఆవుల వల్లమ్మ అరుదాంగి నాగమ్మ
దండిబోయిన యెఱ్ఱు తరుణులార!

మీరు
నిండు వేడుకతోన నెలతులార!

మీరు
గంగను వేడను గ్రక్తున రారమ్మ!
కొమరక్క మొదులైన గోత్రాల

పెద్దలు
వామాక్షులందరు తగు వేట్కతోను
కొర్ర కొత్త బోనాలు గొబ్బున
వండించి

పెద్దల నందరిని పేరుపేరున బిలచి
అమరంగ అగుమంచి అప్పల

బిలచేరు:

“పందెముల యరణప్ప! పయిడివారి
తల్లి!

నన్నము వో నాగ! నలినాక్షి నీవు
పన్నుగా రారమ్మ! బాగీర్థిని వేడ
చట్టువారి సాన! చల్ల నాగమ్మ!
మట్టిగా రారమ్మ! గంగను వేడ”
వొప్పుగా అగుమంచి వొదినెల

బిలచేరు:

“భక్తుని నల్లమేడ! పైనమై నీవు
అతివేగ రావమ్మ ఆవులన్న గంగ
అయితన్న నో పోత! అరుదాంగ

లక్ష్మిమి

పైనమై రారమ్మ భట్టావుల సూర,
కరియావుల నాగ! రావో గంగను

వేడ

యరణన్న వోభయ్య! వేగమె రావో
ముమ్మయ్య సినమల్లు! ముదిత

సిరిగిరమ్మ

కమ్మకొని రారమ్మ! గంగను వేడ”

అందరికి పై నాలు అతివేగ జెప్పి
సందన గందలు⁸⁴ సముకాన నిలచి
అక్కన్న గంగకు అతి నిష్ఠతోను
మక్కువతో వందనం మరివేగ జేశ

గంగను పూజించుటకై అగుమంచి యాదవకాంతలతో బయలుదేరుట

అరయంగ జవ్వాజి ఆశులు

భూతియును

వీరగెంధము కుప్పెలు వెలదుల

చేతికి

సిరి మించు భంగారు సిటిగిన్నె నిండ

ర గుగా సిడుకొని రమణి

అగుమంచి

అరయంగ నిచ్చెను అతి నిష్ఠతోను

బంగారు నివ్వాళి పళ్ళాలు దెచ్చి

సంగతిగా సాంభ్రాణి సతులచేతికి

అంగణామణి యపుడు అతి

వేగమునను

నిచ్చ

ఆదివారపు భావి అగ్గుణాలు తెప్పించి

గరిమితో భంగారు కళశాలు దించి

చామంచి కరువెలు చెంగల్వ పూలు

వేమారు మల్లెలు వికిసింపు మొల్లలు

పొన్నలు పొగడలు బొండు

మల్లెలును

రాజుల చెల్లెలు రమణితో నపుడు

పూజెర్ల చేతికిచ్చి పువ్వులు దాగర్లు

గెజరాజు చెల్లెలు గంగను వేడను

పయనమై వొచ్చను పణతి

అగుమంచి

దాయాదు చుట్టాలు తల్లివొంక

బలుగము

వొన్నగా జూజులు వాసింది నట్లు

పరగ దాగర్లతో పట్టిచినంత

అరయంగ అగుమంచి అతి

వేగమునను

రామబేరి మ్రోవంగ రాజుల చెల్లెలు

కుచ్చులు ముత్యాలు కూర్చిన యట్టి

సవరణ పచ్చల పల్లకి యెక్కెను

పందముల తల్లి

వొప్పుగా వీరగంధము వనరంగ

యపుడు

దండిగా నీలాలు దాపి వున్నావి

వెండెంచుల పల్లకి యెక్కెను

నేతి ముద్దమ్మ

గాజు కుప్పెలతోను కుదురుగా నుంచి

అటకలి బట్టించి అక్కన్నదాను

మేటి రోజుల చెల్లెలు మెరసి

అగుమంచి

కొమరొప్ప ముత్యాల కూర్చినయట్టి

కోదండపాలకి కొమరమ్మ గొబ్బున

యెక్కెను

దీవించి బోనాలు తెలివితో నంత

భావించి అగుమంచి పట్టించెనపుడు

మణిభూషణాలు మాటివున్నావి

అమసలకి పల్లకి యెక్కెను
 అమ్మ సిరిదేవి
 కనక భూషణములు కశగులికి నట్టి
 కనక దండ్యాల పల్లకి యెక్కెను
 కాంత అగుమంచి

వల్లపులవారి దివాణము వాకిట
 ముందర
 బలువైన మేళాలు భజింత్రీల వారు
 ఆరూఢి మ్రోయించిరి ఆగుబులుగాను
 బేరీలు డమామీలు బిరుదులు

మద్దిండ్లు
 వీరణ డోలులు వెలయ సన్నాయిలు
 నరగలు రుంజలు నైతకై ముళ్ళు
 సన్నవీరణాలు శంకులు ద్దనలు
 కనక తప్పెట్లు కాలకొమ్ములును
 భోరున మ్రోవంగ భూనాథు చెల్లెలు
 గారవంబున వెడలె గంగను వేడ
 అజారము ఏథిట్టి అనుమంత

గెమినికి
 తేజముతో వొచ్చిరి దివ్య గోపికలు
 గెమిని వెళ్ళిరాగానె గంగగుడి మీద
 రవిమించు భంగారు రత్నాల కుండ

కనుపించను యాదవకాంతల కపుడు
 పల్లకిలు దిగిరి భామామణులు
 అందలాలు దిగిరి అంగణామణులు
 పాదచారులై రి భామినీ మణులు
 మోదముతో వొచ్చిరి

మ్రొక్కును వారు
 కుడిచైలోగాను గోపకాంతలును
 సెలగోల కాంతలు శాంభవిని వేడి
 అగణితంబుగ మేటి అంగణామణులు
 తూర్పు గెమినికి జొచ్చిరి తోయజ
 నులు

నేర్పుతో కోవెలకు నెలతలు
 మ్రొక్కి
 భూత కోట్లకునెల్ల పురుషుడై నట్టి
 పోతురాజుకు వారు పొందుగా

మ్రొక్కిరి
 నాగికాంతులు సపుడు వేడిబోనాలు
 దించిరి

తప్పక తిరుమందుల దాదుల బిలచి
 తలుపులు తియ్యమని తెరగొప్పబలికె
 తలుపులు తీసిరి స్తిరమందులవారు

అగుమంచి గంగను శృంగారించుట

అగుమంచి మొదులైన
 యాదవ శ్రీలు

మక్కువతో లోపలికి
 మరి బోయిరంత

నాగభూషణ కాంతకు నమస్కరించి
పట్టు పట్టావళ్ళు పరిపించిరి వేగ
పాతపూజలన్ని వేగ్రానశిరిజరిపించి
సక్కని గంగకు సంపంగి నూనె
అగుమంచి శిరుసంతె

అతి వేట్కతోను
శిరుసంటి గంగకు చెలువై న కస్తూరి
పసుపున నలుగాడి పణతి శీకాయ
అటకల నలుగాడి అతినిష్ఠతోను
కలకంఠి బంగారు కళిశాల్కు

జలకంబులార్చి
జాన్నవీ గంగకు స్నానంబులాయ
మేనిమి పట్టున మేనెల్ల దుడిచి
చక్కువిడచి గంగకు వీరజెడలల్లిరి
తప్పక తలయార్చిరి దానవసంహారికి
కడువేగ కుందనము కనకమైనట్టి
పొడువైన బంగారు పుట్టము గట్టిరి
అగరు శ్రీగంధము ఆలర కస్తూరి
సొంపుగా బూసిరి వామాక్షి కపుడు
కురువేలు పువ్వులు గురుతుగా

జడలకు
సరవితోముడిచిరి

జాన్నవీరగంగకు³⁶
వాసిగల గంగకు భంగారు శాసలు
బెట్టిరి
వేగుచుక్కను బోలు, వెలదికి
నొడుట

బాగుగా దిద్దిరి, పాపట బొట్టు
అస్తంబు లంకించి ఆషాఢ వారు
కస్తూరి దిద్దిరి కమలాక్షి కపుడు
కాటుక దిద్దిరి గంగకు నపుడు
దిటముగా కస్తూరి దిద్దిరి కాంతలు
బవిరులు కుంటెళ్ళు పముజులు
కమ్మలు
సవరించు కర్నములు సకియ
గంగకును

పగడాల బన్నసరము పచ్చల
పతకము

జగదేవ మాతకు సరివితో ధరియించిరి
కీర్తిగల కడియాలు కీట కంకణాలు
మూర్తిగా దొడిగెను పుత్ర గాజులు
కిరమొప్ప వేళ్ళను కనక ముద్రకలు
ధరియించి గంగకు తాల్మితో నంత
హోంకారికి బంగారు వొడ్డాణము
ధరియించి

నవరత్నాల కిరీటము నయముగా
శిరుసున

శివుని ఇల్లాలికి చెలువముగా
బెట్టెను

పన్నెండు చేతుల బాగీర్తి కడుపు
మెండైన సొమ్ములు మేలిమితో
బెట్టెను
గంగకు సొమ్ములు ఘనముగా
అగుమంచి

శృంగారిచెను యోగశాంబరి
కవుడు
సాంభాణి ధూపముల్ సకియ
దానవుడు
ఘమ్ము ఘమ్మున నెగయ
శృంగారిచి
బ్రహ్మరాంబికకు కుప్పెలు
పన్నీరు దెచ్చి

వలవూరి దిరిగి వార బోయించి
పొలుపుగా రత్నాల పోలు బోయించి
అందముగా కస్తూరిని అలిదించ
నవుడు
చెలువుగా వీర గెంధము జితికించ
నవుడు

అగుమంచి గంగకు పోలు పోయగా అది రక్తమగుట

రాజులు చెల్లెలు రమణి అగుమంచి
తేజముతో పోలు అందముగా బోసి
పాలేటికి బోయిన బాలలు లాజుల
బోల్చి
పోలు బోసి అన్నల పోలికలు
జూచి
అన్నల బోల్చిన పోలు అటు
చిన్నబోయి
వన్నెదప్పి పోలు రక్తమై వుండె
అందుకు అగుమంచి ఆచార్యమంది
“నంధులు సిరిదేవి! నా తల్లి
వినవె

దుర్వాసు శాపము ధనకొండకు
తగలంది
యెరిగి వుండుటకన్న యిది నిజమైన
వార్త
పోలు యర్రనైని పోలికలు
వినుడి
ఆవుల మందలు రుత్తలాయ
అమ్మ సిరిదేవి!
వాలాయముగ తన పోలు వార్తలు
జెప్పెద

అగుమంచి గంగకు బోనాలు పెట్టుట

తాల్మితో బోనాలు దగ్గర దెప్పించి
వల్లవులవారు దెచ్చిన వారి
కొత్తబోనాలు

వారి కొత్తబోనాలు వక వల్లన నుంచి
స్తిరుమందుల వారు దెప్పిన
కొర్ర కొత్త బోనాలు

కొర్ర కొత్త బోనాలు వకవల్లన
నుంచి
నూటొక్క ముద్ద నూటొక్క పోక
నూటొక్క అకు
వాటముగ నిలిపెను వనిత

అగుమంచి

పాటించి యానడుమ పణితి

అగుమంచి

మేటి ముద్దజేసి ముందుగా నిలిపెను
పప్పుతో పదివేలు శాకాపి కూరలు
వాసిగా వొడ్డించ వణిత అగుమంచి
వారబోసి దూపం వొరుషతో

నించి

యాదవకాంతలు గంగకు నివాళి ఇచ్చుట

పేరు పేరు వరుసన పెద్దలార!
మీరు
నివాళి యివ్వరమ్మ! నిలచి
యెదురుండి

పందెముల యరణప్ప! పాయరాని
యియ్యమ! శిరి పైడివారి తల్లి
కందువతో నివాళి గంగకియ్యండి!
సన్నము నాగ! యో

ముమ్మయ్య కొమ్మ!
పన్నుగా నివాళి బాగీరథికియ్యండి!
గుట్టువారో సాన! జడదారి నాగ!
గట్టిగా నివాళి గంగకియ్యండి!
పులి ముద్దుల దేసు! భూమాడి పోలు!
గనముగా నివాళి గంగకియ్యండి!
పందెముల వో పాప! బంగారు
లక్షుమ!

కందువతో నివాళి గంగకియ్యండి!"
భక్తుని నల్లమేడ! పణత వీరగంగ
కరియావల నాగ! యరన్న బియ్య
పోచయ్య సిరిగిరమ్మ! వో

ముమ్మయ్యమల్లు
గనముగా నివాళి గంగకియ్యండి!"
అగుమంచి మొధులై న యాదువశ్రీలు
నివాళిపాడి చాలించిరి పళ్ళములు
కడనుంచిరి

అటు వెనుక మాతంగి వణితలును
నిందుకొని నివాళి నెలతులు దెచ్చిరి
ముఖమండపమున మొత్తముగా
నిలచిరి

నివాళి పట్టిరి నిలచి యెదురుండి
వీరన్న కులసతి చెప్పియ్యచేడె

పాడి సాలించి పశ్యములు

కడనుంచిరి

తన అన్నల క్షేమమును తెలుపుమని అగుమంచి గంగను ప్రార్థించుట

ధీమంతుని చెల్లెలు అగుమంచి తాను	మెరుగు వాయములు నీవు
వేమారుగంగను వేడుకోసాగె	మేషములు నీవు
“ఆధిశక్తివి నీవు అకిల మాతవు నీవు	అల్ల వేధములు నీవు అమురులు
నాధరంబులు నీవు నవబ్రహ్మలు	నీవు
నీవు	అంధంబులు నీవు బ్రహ్మాంధంబు
భువనంబులు నీవు భూములు నీవు	నీవు
రవి చంద్రుడు నీవు రాగంబులు	కొండ గ్రహములు ⁴⁰ నీవు కోనలు
నీవు	నీవు
భోగంబులు నీవు భూములు నీవు	సంధ్యలు నీవు అన్ని జెపములు
యోగంబులు నీవు యూధంబులు	నీవు
నీవు	మానంబు నీవు మహత్యంబు నీవు
కదనంబులును నీవు కయ్యములు	అన్నిట నీవు మాకు ఆదరువు నీవు
నీవు	గంగరో! మాపాల కలిగితివైన
మనుజులెల్లను నీవు మాయలు నీవు	రంగుకా దక్షణాదికి బోయిన
కాలమెల్లను నీవు అకాశంబు నీవు	రాజుల క్షేమము
యెలివాడలు నీవు వెలదులు నీవు	మాతోన జెప్పవే మముగన్న తల్లి
పాడి పంటలు నీవు పశువులు నీవు	భూతల పతులైన పూని మాయన్నలు
నక్షత్రములు నీవు నభములు నీవు	యరగెడ్డపాటను యెట్ల వున్నారో
పక్షియక్షులు నీవు పన్నగములు నీవు	యెరుగను వోతల్లి! యెవరి
సారంబులు నీవు సవుసారంబు 39	నడుగుదును?
నీవు	

మాకు దిక్కు వీరమండలివి నీవు
చేకొని నిత్య నీశావ నే జేతు
పొడగట్టి నాతోను పలుకవలె
గంగ
వూరికే వున్నావు వో యమ్మ నీవు
అగుమంచి వేడితే అపుడు
వేరువమ్మ⁴¹
వుక్కు బొమ్మ వలను వుండెను
గంగ
పప్పుడు గంగను అందరు జూచి
తప్పక తమలోన తలపోసి రంతః
“పొలతులార! యిన్నాళ్ళు బోనాలు
దెస్తేను
కల కల నవ్వి నట్లు కనుపించు
గంగ
అమ్మలార! పాలేట యేమో అవుగతి
బుట్టకుండిన?
కమ్ముకొని యాగంగ కళ దప్పి
యున్నది”
అగుమంచి యప్పుడు యా దుర్గిని
జూచి
మక్కువతో వేడి మరియు నిట్లనియె
“యాటలు బోనాలు యేగమే
తెస్తేను
పాటించి నాతోను పలుకవే గంగః
చేడెరో మాయన్నలు క్షేమము
వింటేను
పాటించి పదివేల బారి గొరెలును
చాలుగా నరికింతు శెక్తిరో! నీకు

వొంత కెక్కిన గర్భ శ్రీమంతులు
మాయన్నలు
సంతోషము వింటినై న జాన్నవీర
గంగ
వుత్తరపు గమినిలో వూర జాతరు
సేయింతు
అవులు మంద రాజులు మాయన్నల
వద్ద నుండి
మేలు వార్తలు వింటినై న మించిన
ప్రేమతోను
దక్షణపు గమిని ముందర దామిని
యేటలు
యాక్షణమే నరికింతు యింతిరో!
నీకు
చక్కని మాయన్నలు సంగ్రామ
విజయుండు
కక్కసపు వైరుల కంఠీరవుండు
శానలు ధేనువులు క్షేమాన వొస్తేను
యేపిలు నరికించి ప్రయముతో
బండి సిక్కు
యా రాత్రి యాడింతు మాతల్లి! నీకు
చల్లవారు యేగురు సాహస ఘనులు
చల్లగా వొస్తేను సంతోషమునను
వీరి క్షేమము నేను వింటినై నాను
ముందరి జడలిత్తు ముదితిరో! నీకు
యెద్దులు బొల్లావు యెఱమితో
అయితన్న
నెలతరో! పరిణామము నే
వింటినై నాను

చేతిగావు యిత్తును శాంభవి నీకు

భట్టావుల మాయన్న పరగ

కరియావుల రాజు

వీరి పనితామము నేను వింటినై నాను

మూపున కండ యిత్తు ముదితరో!

నీకు

పల్లికొండ మా పెద్దభావ

పద్మరాగవుండు

వెలయంగ చట్టువారి యర్రయ్య

నా మర్ది

లేమరో పాలేట లెస్స వుంచేను

భామరో యెత్తెను పదివేల దివ్వెలు

నాచకూళ్ళ నాయుడు, నా సుతుడు

పోచయ్య

వాసి కెక్కిన స్తీరమందులు

వన్నెగల పెద్దలు

వన్నెగా శుభవార్త నే వింటినైన

పన్నుగా కుంకము బండ్ల దోలెంతు

ప్రాణనాథుండు తనకు పాయని

పురుషుండు

రాణవు⁴²లో పుత్రమరాజు

పాలేట జేమాన వుంచేను

రాతి గుడియు కట్టించి రమణితో నీకు

భక్తితో గట్టెంతు బంగారు గుడియు

మాయన్న బీరన్న మన్నీలకు వైరు

రాయసమానుడు గనుడు చెన్నయ్య

వివరమంతులు వారు వెలయ

గోసంగులు

ధారుణి గలిగిన దక్షణ పాలేట

జేమాన వుంచేను జాన్నవీర గంగా

భారిగుండము జొత్తు భాగీర్తి నేను

పరగ గోపాల్కులకు పరమ

పున్నిడు⁴³ బసువన్న

అలక్ష యాధువులు అడ్డగల

కంపటము

అక్షయము శాయ వలను ఆధిలక్ష్మి

గంగ!

మోధముతో నీకు మ్రొక్కెను

గంగా!"

గంగ దుఃఖించుట

అగుమంచి మ్రొక్కితేను అపుడు

వేరువమ్మ

పరగంగ మేగము పట్టినట్లుండె

పటపటమని గుడి పగిలినట్లుండె

పెటపెటమని పురుములు

ప్రభళినట్లాయ

కటకట యెచ్చెను కప్పులలో

పాపలు

జొటజొట కన్నీరు జోరున గురియ
గడగడ వొణికెను కంబము

లాదిగాను

వురుతాలు వూగెను వురువు

భూషణాలు

వొడివొడి శాసలు పరుషతోరాలె
రవ్వలు చెడిరెను రత్నకిరీటాననుండి
యేర్వమ్మ గెంధము యర్రనై యుండె
కాంతియు దప్పెను

(కళయునుదప్పె)

అందము దప్పెను అతివి మేనెల్ల
పువ్వుల తోమాలూ భూమిపై వ్రాలె
నక్షత్రములు వ్రాలెను భూమిన

యపుడు

పక్షి చీకాకుబడి కూలినట్టాయ
కుడికంట వుతకము కురియంగ సాగె
యెడమకంట వుతకము

యేరులై పారె

గుభగుభమని గంగ గుబ్బటింసాగె
గుబ్బటిత్తి గంగ గుడి పొడుగున

బెరిగి

గర్భ గ్రాహములో నున్న గంగను
చూచి

బొబ్బర్లు పెట్టెను పోతురాజపుడు
భాగిరిథి అడలంగ పణుతులు జూచి
తెగువుతో దుక్కంబు

తెచ్చిరందరును

సిరిదేవి మొసలైన యాదువశ్రీలు
అరుధాంగ లక్ష్మి అడలంగ సాగె
తామరాకు నీళ్ళు తర్లటించ సాగిరి
కుమ్మరాము చిచ్చువల కుమ్మరిల
సాగిరి

తాదేకు మంటవల దరికొనసాగె

భామలు దుక్కించిరి పాయక

తమలోన

వామాక్షులు గంగకు

యిరుపార్వము⁴⁴ బుండిరి.

భాగిరిథి దుక్కంబు అగుమంచి

చూచి

తాను వేడి ఆనవుంచి దుక్కము

నిలుషంగసాగె

“శాంతమే రుద్రాణి! శాంతమే

భద్రాణి!

శాంతమే జయధర్మి! శాంతమే నీకు!”

ఆనబెట్టితే గంగకు శాంతము

మూర్తియై నిలచ

అగుమంచి గంగను దూరుట

తీరుని చెల్లెలు డిటమున తూరంగ
సాగెను:

“అమ్మరో! నీకింత దుక్కపడనేల:

కమ్మక పాలేట గంగరో

మాయన్నలకు

అంత్య కాలంబు చేరి ఆయ గాబోలు

వినవమ్మ గంగ యాదువులుకు

విలయేల్పువమ్మ!

ముందు మాయన్నలకు

ముఢముతో నీవు

మిన్ను విరిగి వొచ్చి మీద పడకుండ

అరిచేత అనేమంటివి అమ్మరో! నీవు

వొచ్చేటి మిన్నును వెరచి గడగడ

వొణికి

మాయన్నలమీద విడిచి పెట్టితివోమ్మ!

పారిపోయి వొస్తేవా భాగిరిది గంగ?

నిద్రబోయి కలుపురించినాను

యెన్నడు పరగ్రాణము యెరుగనేతల్లి!

వాటముగా చెరుకూరి వొద్ద

పోలురాజు

దిటముగా చెల్లిన డినములు నేటికి

అరువై యాండ్లకే అంత్యంబు

చెల్లెనా?

అరమరలేక నాతోను ఆడు వకమాట

నడిబూజన వున్న నాయన్నల బట్టి

యరగెడ్డపాట చెల్లించి వొస్తేవా?

నిన్ను వేడినందుకు (నిత్యముగ గంగ)

చిన్నబోయి వున్నావు సిద్ధంబుగాను

నన్నుగూడి పలుకవు

న్యాయమా నీకు?

భూరంగ యాగంగ ధుక్కపడిన

విధము

కారణము చెప్పేను కన్నవార

వినుడి!

మబ్బుగప్పినట్లు మీనాక్షి యుండంగ

పరావారు అన్నల మీద దయగలిగి

వుండేర?

గుడి విరిగి పడ్డట్లు కోమలి యుండగాను

పోలురాజు ఆవులుమంద

పోదొక్కకుండిర?

కన్నుల పాప సోకించి నందులకు

కన్నవారు ధనకొండ కాకి సోక

మయ్యాని

స్తంభములు గడగడా కదిలి

నందులకు

కుంభిణిలో ధనకొండ కూలకుండిన?

పెద్దపెద్ద భూషణాలు

వూగినందులకు

మెరువడితో పాపమ్మమేడ గాలీని!

మంటలో చెల్లెలు మడియ కుండిన?

యేరువమ్మ గెంధము

యర్ర నైనందుకు

పారేటి రక్తము పాలేరు నిండిని!

శాసలు విడిబడి చెదిరినందులకు

యీక్షణమే ధనముకొండ అతమై

పొయ్యాని!

పువ్వుల తోమాలు భూమిపై

రాలినందులకు

ఆమినిగా శివపురికి అందరము రేపు

కలిగీని నమ్మరే! వో కన్నవార!

గుభ గుభమని గంగ గుభటిర్లి
నందులకు
గర్భ గ్రోహము కెదురుగాను.....
శోభనాలు గుండాలు సోరలు
యేరుపడిని;
గానకొని పోతురాజు కూతలు
బెట్టినందులకు
ధనముకొండ పట్నము
దగ్ధమయ్యాని!
పక్షులు కిలకిల పలికినందులకు
అశించిన ప్రజలెల్ల అడలకుండేరః”
బంధువులుతో జెప్పి బాగిరిధిని దూరి
“యిప్పుడు పలుకకుంటివై న
యీప్రొద్దు మాపిటికి
కర్పూర గంధియై నా శోభనమందు
వొచ్చి
వొప్పుగా మేలు వొనరంగ నిపుడు

చెప్పవే అన్నలు జేమంబు నీవు!”
అనుచు అగుమంచి అప్పుడిట్లనియె:
“నందుల సిరిదేవి! నాతల్లి వినవె!
పదరమ్మ పోదాము పట్నానికిపుడు”
భామలందరు వినిరి అగుమంచి
మాటలు:
“కలకంఠి అక్కన్న! గంగనేల
దూరేవు?
బాలరాజుల కందరికి పాలేట
మధ్యమున
కాలము తీరితే గంగ యేమి జేసు?
గట్టిగా వారికి కారుణము యుండెను
యెంతవారి కైన యీశ్వర మహిమ
దొంతులలో దాచిన దాగునటమ్మ?
అట్టె ఆ గంగను దూరతగదు
అగుమంచి”.

యాదవకాంతలు తిరిగి నగరకు వచ్చుట

అంతట నగరుకు వణితులు
నడిచిరి వేగ
తెగువుతో గంగకు తెచ్చిన వొస్తువులు
బోనాలు కానుకలు పూజార్థకిచ్చిరి
వారు వీరు పల్లకీలు యెక్కిరి
వరుషణో నపుడు
మచ్చికతో స్త్రీరమందుల మగువల
బిలచిరి
పొచ్చెన వల్లవుల యింతుల బిలచిరి

ఆవేశ అగుమంచి అందరిని బంపె
అప్పుడు అగుమంచి అరుదెంచి వచ్చె
రంగుగా వజ్రాల కిసీట మండు
వనరంగా కూర్చుండిరి తాపంబు మీద
శెంబుల వుతకాలు తెప్పించి వేగ
మొక మార్జనము చేసి ముందర
నిలచిరి
బంగారు పశ్యమున
ఫాయసాన్నములు

సమ్మతిగా వొడ్డించిరి
 సకియ లందరును
 బంతులు కూర్చుండిన పణుతుల
 కపుడు
 సవిఖ్యంబుగా వారికి పణతు
 తొడ్డించిరి
 చెలవై బోంచేసిరి సవిఖ్యంబుగాను
 అంతట అగుమంచికి అన్నము
 కావుసుగాలాయ
 డిగ్గునలేచి అగుమంచి ఆచార్యపడెను:
 “నాతల్లి వినవమ్మ: నందుల
 సిరిదేవి;

యేనిక్కని తెలుసు కుందునమ్మ
 వుత్తర కాశికి బోయి వుత్తముడు
 గురువు
 రాకపోయినందుకు వొగుతునా నేను?
 పావురాయిలు అన్నల పరిణామము
 వార్తలు
 తెలియనందుకు వొగుతునా నేను?
 తలకొని అంత్యకాలము దగ్గిరాయ
 నేమో?
 సారెసారెకు సెగునాలు పుట్టించనేల?
 యేరితి అయనో యేమి జేసేను?”

యాదవకాంతలు అగుమంచిని ఓదార్చుట

యేడు తరాలు పెద్దలు యేరెమ్మ
 యివుడు:
 వెనకటి మన అయ్యలు యేరే
 వున్నారా
 శ్రీకూర్మము యేనుగు నాథు కొండ
 చెంగి బెజవాడ చేకొని కల్యాణము
 చెంగి చెరుకూరు చేరి కాంఠాలు
 చెల్లిన అయ్యతేరే చేడె అగుమంచి?
 వాలాయముగ బ్రెంహ్మ
 వ్రాసి యుండంగ
 తాలిమితో నిండి ధరమీద జనులకు
 దావు పుట్టుక సరిగాను జేసెనో
 బ్రెంహ్మ”

అచే అలుకదీర్చిరి అం. బామణులు
 వూరికే వుండమనిరి వుచితంబుగాను
 గారవించిరి అగుమంచిని
 కాంతలందరును
 పంచ పదార్థములు గారవించి
 బంగారుగిన్నెల దెచ్చిరి
 ఆరగింపమనిరి అగుమంచి నపుడు
 ఆరయంగ తల్లికి ఆలింగనము చేసి
 భామలతోడు పాలకీలు యెక్కెను
 కొమరమ్మనగురుకు గొబ్బున
 తానొచ్చి
 అంతట సూర్యుండు అస్త్రాద్రి కూకె

మలయుచు అక్కన్న
మందిరంబునను
పరిపించి యున్న జాజుల శయనము
మీద

స్థిరముగా అగుమంచి పవళించె
నపుడు

గంగ అగుమంచికి కల చెప్పుట

అరధరాత్రి వేళ అరుదెంచె గంగ
సేసగిన్నె వకచాత చక్ర మొక చాత
పట్టుక వొచ్చెను గంగ
ధనకొండకూను

నారాయణను పేరు ననుదినము
బిలచేటి
యేరువమ్మ తేజీని యెక్కి తాకిదిలె
నిరుతముగా ధనకొండకు నీరుజన్మేతి
మట్టిగా అగుమంచికి కలజెప్ప
వొచ్చెను

గంధ పద్మెలు మంచి కనకభోరు
తలుపు
కనక శూలము జూపెను గడియలు
దొరిగె

సప్పుడు శాయక చంద్రసేనలు
కరిగె

అగుమంచివున్న గడ్డిపై దివ్వెలు
తప్పక మలిపెను దాన(వ) సహారి
మచ్చికతో నపుడు మాధవుని

చెల్లెలకి
పచ్చని అక్షింతలు పైబడ జల్లి
అగుమంచి వద్ద నిలచి యా గంగ

తాదేసు మంటవల తల్లిదండ్రులకొని
సాగె
అక్కరో యేమి జెప్పుదు నేను!
యేమందు నమ్మ!

అతివేగమున గంగ ఆడె నొక మాట
అప్పుడు యేరువమ్మ
అతిదుక్కమునను

చెప్పంగ సాగెను జెననాథు చెల్లెలకి:
“యేమి నిద్ర బొయ్యేవు అగుమంచి
నీవు

వామాక్షి! నీనిద్ర ఆపద లెరుగదు
నన్నేల దూరితివి నా మాట వినక
వరుషతో మీ అన్నలు వార్తలు
జెప్పేను వినుము!

శివునికి యెత్తిన శీతాశు దిబ్బెము
అతరు సమరు బిందెను అగుమంచి
లేవె

అమ్మవున్న ధనముకొండకు
ఆపద పుట్టెను
పాయక దివ్వెలు పాలేట మలిగెను
తప్పక అగుమంచి ధరమీద
కూలినందులకు

వొప్పుదప్పి సంగాన వారిగెను లేవె,
అయిదు కొండలచుట్టు అశ్వాలు తిరిగి
నందులకు

వహిబడి సంగాన వారిగెను లేవె
వరుషతో కొంగవాలు కత్తులు
వైషంబె యిపుడు

విరువైన బెబ్బి బిరుదాంకములు
పట్టెతిరుమణి నొదుట వున్న
రూపు జూచి

గెట్టిగా సేనల కదనమున జంపి
అడ్డాపు గట్టుక ఆరుల చెలికిలోన
విడిబడె పెరుమాళ్లు వేగలేవమ్మా!
పాలేట యాదవులుకు

అమర వైకుంఠము గలిగెను
అగుమంచి లేవె!

పంతమున మంగోలుపాటి
బైళ్ళ

పంతు మీరిన వీరభద్రులందరును
నెత్తురు వొరుదులై కడ్గంబు మెరశను
చెన్నుపాటి బయిళ్ళ సంపంగి

పూదండ
చెన్నుని మెడనుండి క్షణములో
దెగెను

ధరిణిపై వ్రాలెను తప్పక యిపుడు
అరయ నిద్రబోక అగుమంచి లేవె!
మత్తేభముల వారు మడిచి రందరును
జొత్తువలె రక్తంబు కురియంగసాగె
దిగులు లేక నీవు నిద్రబోకు

అగుమంచి

నిజవార్తలు నీవు అడుగుదువు

లేవమ్మ

మెండు సంగపుతోట గాతకుని

నరికితే

గాటముగ అందమైన కన్ని మొగిలి
వారిగె

వాడిన పువ్వుల వాసన వనిత
అగుమంచి

కాశిలోకి బోయెను కడువేగ లేవమ్మ
ఆపద వార్తలు అడుగుదువు

అగుమంచి లేవె!

మాచెర్ల చెన్నుని మంటపము
ముందర

పాతిన వుక్కు స్తంభము పడెను
భూమ్మీద

చాలించు నీ నిద్ర సకియరో! లేవె
సాక్షికై పొన్నారు సంపతి వెలసిని

దీక్షగురుడు భావదేవుని చేతి
చక్రంబు తునియలై చేరె సంగాన
చక్రంబు నేల వారిగె లేవమ్మ!

కమల గంధర్వుండు వోర
భుని

చేతిశూలంబు తునియలాలె
సుందరి లేవమ్మ!

మగువరో! పూడల మర్రి సంగాన
పగవారు నరికితే పడెను లేవమ్మ
తెగువుతో సంగపు దేవుని ముందరి
మొగమంటపు విరిగె లేవమ్మ!

మదురాక్షి! బెజవాడ మల్లప్ప
 . ధరియించి వున్న
 రుద్రాక్ష తావులాలు రూఢి దప్పె
 లేవమ్మ!

ఆదినారాయుడు చేతి అలరు శెంఖంబు
 పాడుకొని ధరమీద కూలె లేవమ్మ!
 పన్నెండు గట్టాలు భద్ర సేనుండైన
 దక్షిణ పాలేట

మెండుగా వారిగెను మేదిని మీద
 నిండెను యిది మీకు నెలత లేవమ్మ!
 వారధి వుప్పొంగి వనమెల్ల నిండి
 యేరులై పారీని యెరగడ్డపాట
 సారెకు నిద్రబోకు సక్రియరో లేవె!
 సొరిది యిప్పుడు మీర సూర్యుని
 చుట్టు

వరదగుడి కట్టెను వనితరో లేవె!
 కారుణము నిండెను కాంతరో లేవె!
 కల్యాణపు లింగము కంఠ సోమపు
 మూర్చ నిద్ర బొయ్యేవు ముదిత
 అక్కన్న
 కార్చిచ్చు పడి ధనకొండ కాలె
 లేవమ్మ!

వెన్నముద్ద పెరుమాళ్ళు వెలయ
 భూమిలోన

సన్నుతి కెక్కిన జగదేకమౌళి
 కొంచక పంచలింగాల కొండ వద్ద
 నుండి

అంచితంబుగా గాతలు ఆణిగె
 లేవమ్మ!

కాళి విశ్వేశ్వరుని కొలువులో నుండి
 వాసి మీరగ ధనకొండకు వచ్చెను
 లేవె!

తేరులు రథములు తెగువతో పాటేట
 (వీరుల బలములు) విరిగె లేవమ్మ
 పంచ వన్నెల చిలుక వుండేటి
 పైడికంబము మేడ
 ధగ ధగ మంటలోన సమిసె
 లేవమ్మ!

లంకాధిపతులైన రాజుల మీద
 శంక లేక పోరి శరాశూర గాను
 బొంకక చెప్పెను పొలతి లేవమ్మ!
 అయ్యోధ్యా పతులెల్ల అబ్బిలో
 మునిగిరి

మీకు చెప్ప వొచ్చినాను గొబ్బున
 లేవమ్మ!

శిరుసున అలుగులు శెరీరమందు
 నాటి

వొరగిరి లంకలో అగుమంచి నేడు
 వనచెర్ల లంకలో వారిగిన వార్తలు
 వినక వున్నావు నీవు వెలిది
 అగుమంచి!

గోపాల క్రిష్ణమ్మ యెత్తిన
 కొండకింద నుండి

గోపాల్కులు ఆకొండ వెగిచెను లేవె
 ఆవులు పెయ్యలు అల్లకల్లోలముగ
 చెల్లెను

అపధ పుట్టెను అయ్యయో
 ధనముకొండకు

శిముడు పెట్టిన తోటలో

యమునివారు జొచ్చి
పువ్వులు కాయలు పుడమి తెగవై చిరి
యేనుగుతో సింహము యెదిరించి
పోరితే

అణస లేక వొస్తినీ అగుమంచి
లేవె!

చాలు చాలనీ వొస్తినీ వణిత
లేవమ్మ!

రెక్కలు తేజీలు తణములో మడిచీచు
అక్కన్న! నిజవార్త అడుగుదువు
లేవె!

పరమేశ్వరుడు పండించిన పంట
కోరుపట్టిరి పోలేట గొబ్బున
లేవమ్మ!

పణస పండ్లు పాలేట పందిరి
లేవమ్మ!

ధనముకొండ వలెను దక్షణాది
విధము

పంచలింగాల కొండ వద్ద నుండి
వొచ్చిరి లేవమ్మ!

కూచిగుంపు లాయ ధవముకొండ
వలసలు దీసె లేవమ్మ!

పూచిన జూరగ దీర్చి కరిగిర్చి పాలేట
విరివైన విజ్ఞాలు భూమిపై వారిగ
లేవమ్మ!

అగుమంచి తల్లి నగరుకు వెళ్ళుట

అంతట అగుమంచి తుళ్ళిపడి
మేల్కొని

గరుటడు పాములకు కారాగ
లేవమ్మ!

తరువుకాళ్ళు వొచ్చిరి
ధనముకొండకును

కైలాస పైలాలు కతిగె లేవమ్మ!
జడిబెట్టి వరషము దళిమినాటి నుండి
విడువక కురిసేను వెలది అక్కన్న!
లింకాల కొండ చుట్టు నెరవళ్ళు బట్టి
గంగు రేగులు ముంచుకొనె గ్రక్కున
లేవమ్మ

సెలగోల పురదాళ్ళు శిమునికి
వొప్పగించి

పాలవళ్ళి గోతము పాలేట వారిగ
లేవమ్మ!

పైడుత్ర జంజాలు పాలేట(గలిసి)
మాయమై పోయెను మగువ లేవమ్మ!
దివినుండి దేవుతులు (డిగివచ్చి)

చూచి
భావించి రథములు జరిపిరి లేవమ్మ!
పాడ్యాన తెల్లవాటి పంపునములు
మీకు!"

అని యిట్లు వేరువమ్మ అగుమంచి
కిట్లు

కాని కల జెప్పి గంగ గ్రక్కున
కదిలె.

దిగ్గున తా లేచి కడవేగ అగుమంచి

వణిత ధయర్పమునను⁴⁵ గుబగుబ
 మని గుబ్బటిర్లగాను
 త త్తరంబున లేచి తమకంబు మీద
 భీతుకుని అగుమంచి గాదుల
 గొబ్బున బిలచ:
 “కలగంటి దాదులార! గ్రక్కున
 మేలుకోరె!
 వెలమితో దివ్వెలు యెరిగించరమ్మ”
 యిగ్గు దిగ్గున లేచిరి దివ్వెలు కంబాన
 వేగ్రాన (దామలు) వెలిగించి రంత
 తప్పక వెలిగించిరి దాదులందఱును
 “దాదులార! వినరమ్మ తమకపు
 కలగంటి
 నిదుర లేపరమ్మ నెంత
 కొమరమ్మను”
 అమరంగ దాదులు అతివేగబోయి
 కొమరమ్మను లేపి గొబ్బున వొచ్చిరి
 తలచిక్కు బాపినట్లు తలపోసి
 యపుడు
 యెలమితో కడవార్త వెరుగంగజెప్పి
 అప్పుడు బాయను అమ్మరో! వినవె
 తప్పక యీశ్వరుడు దయదప్పె
 గాబోలు
 రగని కలగని గొబ్బునబోయి
 సిరిదేవికి కల జెప్పవలెననుచు
 అమ్మవున్న నగురుకు
 అంపవలననుచు

వెయివేళ యిటు కలగన్న యెరిగింప
 నేర్చు
 అవున్న పీరగంగను
 అడుగవలననుచు
 ‘యేమివార్త జెప్పనో
 యెరుగవలెగాని
 అంపవే గ్రక్కున అక్కరో! నీవు’
 అంపించిరి అగుమంచిని
 అతివేగమునను
 ధీమంతుని చెల్లెలు దీటి బట్టించుకొని
 భామలు వొచ్చిరి బజార్లు బట్టి
 పారిగంట తలార్లు పట్నముగాతురు
 తలారి రామన్న తగువేట్కవొచ్చి
 గనవేగమున సిరిదేవికి వొకవార్త
 జెప్పెను
 అయితన్న వొచ్చెను అమ్మ సిరిదేవి
 ‘అయితన్న వొచ్చెనందేను అదిరిపడి
 సిరిదేవి
 దివ్వెలు ముట్టించిరి అతివేగమునను
 ఆవేళ కొలువుదీరి అమ్మతానుండె
 అయితన్నగాదు అగుమంచి రాగానె
 కూతురు రాగాను చూచి కృప
 నందుల సిరిదేవి
 చింతించి కడుపులో దిగులుజొచ్చి
 యుండె
 రాజుల చెల్లెలు రమణి అగుమంచి
 దాదులు కొలువు ద్వారంబు వెడలి

45. ధైర్యమునను

తగ రాజు చెల్లెలు తల్లి సముకమున
నైన నిలచ

పొగలుచు దుక్కాన బోవుచు

సిరిదేవి

తన కూతురిని జూచి దైర్యంబు లేక
యెడలేని శోకమున యిట్టని పలికె:

“నాతిరో అక్కన్న! నా ముద్దుపట్టి
నీతిగాదు యీవేళ నీకు రా తగునా?

రాజులేని వెనక నగరంబు వెడలి

రాజెల్లునటవమ్మ నా తల్లి నీకు?

మీయ త కొమరమ్మ మేనవారనుచు

వియ్యమంది దివష మాయెనమ్మ!

యేప్రొద్దు ఆడికలు యెవ్వరెవ్వరితోడ

ఎలపోత మాటలు తలపోయనమ్మ

కలవారి యిండ్లను కడుపేదవారు

తెలియక చుడైరకము తెగిళాయరాధు

పుట్టింట వున్నదని హరి వారితోడ

కష్టపడుతా నుండు కొంత

కొమరక్క

అలివిగా నీవును అర్థరాత్రివేళ

లలితంబుగా నీకు నాతి రాదగునే?

యేమివార్తలైన యెంత లేదనక

అమితో జెప్పక కనుపించ

వొచ్చిన

అటుమీద యేమి మాటలాడినా జెల్లు

మేనవారనుచును మందిమేళము

కాయ

మనవంటి వారికి మరి నీతిగాదు!”

అమ్మాడు మాటలకు అగుమంచి

బలికె:

“నిమ్మళాన వొ స్తినంచే నేరంబు

లెంచను

పుచ్చుకున్నవారి యిండ్ల

జొంచాయలేద?

యిచ్చిన వారియిండ్ల యిటువంటి వేళ

కన్నవారి యిటు కడపంచనై న

అన్నము భోంచేతు

రమ్మనరో జనులూ?

మాయమ్మ యింటిని మహాలెస్సగాను

వైకుంఠ పైనాలు

వొచ్చియుండగాను

శ్రవణానందముగాను చెప్పవొచ్చితిని

నేను వొచ్చిన పనికి నేరము

లేదుతల్లి!

అత్రచాత అంపించుక

అమ్మ నీనగరికి

గ్రక్కున వొచ్చినా కలగని తల్లి!”

కలయన్న యప్పుడు కాంత సిరిదేవి

నెలపొడువున నుండి

నెర్వెర⁴⁶పడుచు

వున్న యా తల్లితో నప్పుడిట్లనియె:

“నీనోటి వాఖ్యము నే

నడిగినదాన గాను

కాదేకు మంటలాయ తల్లిరో!

మనకు”

“వానకు పిడుగులు పడిందె నిజము

మానినా తమకపు మాటలే పిడుగులు
అబ్బరపు కూతురనుకుందు నిన్ను
గొల్బున ముచ్చటపు కూతురువసి నీవు
యెదు వంశముల వారికి విషవాక్తులే
ప్రొద్దు
కోరుచున్నావు కూతురా! నీవు
కలగన్న వార్తలు గ్రక్కున
తెల్పుమా!”

“అలాగే జెప్పేను అమ్మరో! నీకు
వివేక మెరిగిన వెలది నీ కోడలును
ఆవులన్న వీరగంగను
అనుపించువమ్మ”

అగుమంచి మాటలు అమ్మసిరిదేవి
మక్కువతో పించు మర్లవారి
గంగను

క్రమమున అగుమంచి కలగన్న
విధము
అమరంగ జెప్పవే ఆవులన్న
గంగ!”

ఆ మాటకు వీరగంగ ఆడెనొకమాట
“యేమి మాటలు జెప్పేను యలనాగ
యిప్పుడు

గారవించి ఆ కన్నకల జెప్పనేరను”
వీరగంగ మాటలు విని యపు
డిట్లనియె

“ఇందరు వుండిని యేమి వో
వీరగంగ
చెంద్రు తెలిసిన దానవు నీవు

దేముడు ఆవులన్న దేవులు నీవు
దీవ్యేగ్యానివి గనుక తెలుచును
నీకు
ముందు గురుతులు మోదముతో నీవు
కొదవ లేక జెప్పితివి గంగరో! నీవు
గాజు యిల్లు ముణిగిన కారణము
చెప్పితివి

నిజవార్త ఆ మాట నిజమాయ
తనకు
పచ్చల కంటమాల తొళసి వనమాల
గురికొడ్లు వొచ్చిరి
అనుకొండకూను

వెనుక ముందు యిటు వెరిగి
వుండగాను
అడిగితిగాని మా కందరికి తెలుచునా?
కడువేగ వున్నట్లు గంగరో
జెప్పవె”

సంతోష మాయనని సఖియ
వీరగంగ

అంతట కూర్చుండి అగుమంచి
సంగదాన

“అగుమంచి కలలు అందరు
వినవలెను”
అంతట కొమరక్కను యాధువ
సతుల

నీతిగా బిరిపించె నెలత సిరిదేవి
వైనాన బంధువులు వొచ్చిరందరును

కొమరక్క సిరిదేవి కొలువు

దీరియుండిరి

కూర్మితో వాడందరు కొలువై

యుండిరి

రాముకుల గోత్రము రముణు

లందరును

అగుమంచి వదిన వీరగంగతో తన కల చెప్పుట-

వీరగంగ కల విప్పి యాదవ వీరుల మరణమును తెలుపుట

అతివేగమున వీరగంగ అగుమంచిని

బిలచి

అగుమంచిని బిలచి అతివయిట్లనియె

'యేమి కల గంటివి యింతి

అగుమంచి

గంగ మాటలు విని అగుమంచి కల

చెప్పసాగె

అగుమంచి :

“అమరంగ మనయింటి ఆదిలక్ష్మి

గంగ

జేమంబు చెప్పెను చెప్పెదఁ వినుము

శీతాళు దిబ్బెము సమురు చిందెనని

చెప్పెను

నే గన్నకలలు నెత్తురువాన

కురిసినట్లుండె

యా కన్న కలలు యెటువలె

యున్నదో

పలుకువే వీరగంగఁ బంధువులు

వినగాను”

వీరగంగ :

“వినరమ్మ మీరంత యివరంబుగాను

శీతాళు దిబ్బెము సమురు

చిందినందులకు

మాతలంబుగ ధనకొండ పుణ్యంబు

నేటితో

శ్రీమహాలక్ష్మి తొలిగెను స్తీరముగా

అక్కన్నః

వామాక్షిః నెత్తురువాన కురిసి

నందులకు

నదురు బాలభీములు తడిసేరు నిండి

రక్తమున”

అగుమంచి :

“యా రెండు కలలు యీలాగు

నుండె

యిక నొక్క కలగంటి వింటి

వీరగంగః

భీకరముగా అయిదు కొండలు

పెళ్ళగిలెనమ్మ

వుదయగిరి తూర్పున వొరగ
కలగంటి నమ్మ

అదిగాని తేజీలు ఆ కొండ చుట్టు
మడియ కలగంటి మర్లవారి గంగ

వీరగంగ :

“పై వొచ్చు రిపుల బాదులుగా నరికి
చల్లవారు అక్కడ సమయ కుండేర
జల్లుల తేజీలు సమిసి నందులకు
వారిని గొలిచిన పరివారమంత
పోరాడగ బల్యపోట్లు నాటి
సాగల కొండను సమసి వుండేర?”

అగుమంచి :

“ఇక నొక్క కలగంటి యిందీవరాక్షి!
ఆవల మందలు రుతలై అమ్మరో!
నేడు

యావలున్న నల్లకొండ యిరుగల
తగులపడి

యేనుగు పొడుగు పీనుగులై

అగ్నిలో మడిసెను
గాదంగి మాకులు భూమిపై వొరగ

కలగంటినమ్మ!

యా కన్న కలయెవరికి బడును
యెరిగించవమ్మ?”

వీరగంగ :

“నల్లకొండ భోలును, నాతిరో, వినవె

సల్లవారి గోసంగులు సమయ
కలగంటివమ్మ!

అగుమంచి :

“మరివొక కలగంటి మగువ
వీరగంగ!

చెరుకూరి చిలకలమర్రి చెరువను
అడ్డాపు కట్టెను ఆరుట్ల చెలికెలోను
విడిబడి పెరుమాళ్లు పోగ కలగంటి
నమ్మ!

యారగంగా! యీకల వివరించ
వమ్మ!”

వీరగంగ :

“వీరనారసింహ్మాడు విడిపడి పోయి
చెదరించి పగతుల చేరి తునియలు
కాయనున్నాడు

కరుణతో బొల్కావు కనకరథమెక్కి
బొందితో కైలాసంపోను కలగంటి
వమ్మ!”

అగుమంచి :

పన్నుగా మంగోలుపాటి బైళ్ళ
వీరభద్రుని కరువాలము విరుగ
కలగంటినమ్మ!

యా కన్న కలలు యెవరికి పడు
నమ్మ?”

వీరగంగ :

“కరువాలము విరిగినందుకు

కాంతరో! వినవె

గాత జేసి శానల తెగువుతో జంపి

వీరినాయుడు రణములో అతము

గ బోలు

రాలిన పువ్వులైతే రణము లోపులను

వానికి యెదురొమ్మన వ్రజాలు

నాటిని

సక్కని గోసంగులు సమిశ బీరన్న”

అగుమంచి :

“గంగరో! యిక నొక్క కల

వినరమ్మ!

సంగాపుతోటంత సక్కగా నరికితే

కన్నె మొగిలు పువ్వులు రెండు

కైవారెనమ్మ!

వన్నెగల పువ్వుల వాసన కాశితోన

యీశ్వరుడు ధరియించేటి వీబూధి

లోన

యీశ్వరూపులు బోయివుండ కలగంటి

పూలు రాలింది యేమొ? పూసిండ్లి

యేమొ?

ఆవులన్న వీరగంగ అటు

విన్నవించు”

వీరగంగ :

“ఆవులన్న చెల్లెలు! అగుమంచి!

వినవమ్మ

కన్నె మొగిలి పువ్వులయితే

కంతమాలికె బాలలు

సంగాపు తోటలోన రంగుగా

యుద్ధంబుజేసి

ధనముకొండ రాజులు దక్షదాది

పూముల్లో

ముఘ్మయ్య పోచయ్య మునపుగా

చెల్లిరి

కాశీకి పోయిన భత్తుడికి పొడగట్టి

కాశీతీర్థము వచ్చిని అగుమంచి నీకు

చూర్తిగల బాలలు ముందుగా

చెల్లితేను

చేటువాచ్చి ధనకొండ చెడను

కలగంటివమ్మ!”

అగుమంచి :

యిటు వినుము వీరగంగ! యిక

నొక్క కల జెప్పేను

చెన్నుని మంటపము మందర వేసిన

గజసంభము

యిరగ కలగంటి యలనాగ! వినవె

కాకొర్ల తెలుగురాయని

కంతమాలలు తెగి

చేకొని రక్తాన చిక్క కలగంటి

యాకల జెప్పవే వీరగంగ! నీవు”

వీరగంగ :

“వల్లభుని కంతమాలికె, వక వార్త

వినుము,

బల్లిదుడు కరియావుల

పట్టాభిరుద్రుడు

తరిమి పగవారిని తలలు కండించి
గురుతుగా పోట్టునాటి వారిగినాడమ్మ;
కరియావుల మీయన్న కల్లుగా చెల్ల
కలగంటివమ్మ!”

అగుమంచి :

“వీరగంగ! నేనొక యింత
కలగంటి

పొన్నూరి బాచయ్య భుజమున
చెక్రంబు

వేటారు తునియలుగా విరగ కలగంటి
నమ్మ!

చలమున విజాలు సమయ కలగంటి
నమ్మ!

వీరగంగ! యీకల యెవరికి పడును
యెరిగింపవమ్మ?”

వీరగంగ :

‘చెలువమైన విజాలు ధారుణి
చక్రంబు

సరవితో విరిగిన చందంబు వినుడ!
కటారు మన్నీల కల్లుగా జంపి
భట్టావుల రాజుకు బిర్యాలు నాటి
అక్కరో! పాలేట అతము గాబోలు
భట్టావుల మీయన్న పాలేట చెల్లితే
పోయి కూతలు జేసి పగవారు మనకు
పగవారు మనకు పొడవ

కలగంటివమ్మ!”

అగుమంచి :

“యెక్కువ కలగంటి వో వీరగంగ!
వినవె

చేకొని వోరుగంటి శెంబుని
కంచుకంబము

యేడు తునియలుగాను విరగ
కలగంటి

సకలగా జెప్పవే సకియ వీరగంగ?”

వీరగంగ :

“వోరుగంటి శెంబుని నరస
సంబ్రమైతే

పరగ ధనముకొండ పట్టభద్రుండు
మహిలోన అయితన్న

మాధవు డివుడు
ధరలోన దక్షణాది రాజుల జంపి

యెదురొమ్ము గాయాలు యీపున
వెడలి

చెదరక అయితన్న చెల్లెనోయమ్మ;
మరచి అయితన్న మహిమీద చెల్లితే

మనకు కైలాసపైనాలు కలుగ
కలకంటివమ్మ!”

వీరగంగ చెప్పిన విధమెల్ల తెలిసి
నవనండ్లు చెల్లెల్లు నవ్వె యిట్లనియె:

“వోగంగ! నా ప్రాణవల్లభుని
వార్తలు

తెగువుతో వొస్తేను తా జేసిన
పుణ్యంబు

బొందితో వైకుంఠము
పుణ్యకాంతలును

యిక నొక్క కలగంటి వీరగంగ
వినవె

వో వాదినా! వీరగంగా! వున్నట్లు
చెప్పవే!

బెజవాడ మల్లప్ప మెడనున్న
రుద్రాక్షలు

చేరులు తెగి రక్తాన తేల కలగంటి
నిజముగా యికల
నిర్ణయించవమ్మ!”

అక్కన్న మాటలకు ఆవులన్న గంగ
గ్రక్కున యీ కల కని జెప్పెనంత!
“బెజవాడ మల్లప్ప రుద్రాక్ష
చేరులు

తెగి వ్రాలినందుకు తేలి రక్తాన
కొయ్యని రిపులను ఖండించి నరికి
పెయ్యల యర్రయ్య పృథివిపై నేడు
కదనంబు రిపులను కల్లుగా జంపి
వురువున శెరములు నాటి
వారిగె నో యమ్మ!”

అగుమంచి:

“యారీతి మన్నన వానివరణము గంగ!
యరణయ్య పాలేట చెల్లినట్లయితే
మందబోటు పోకుండిన
మర్లవారి గంగ?”

వీరగంగ:

“నందుని ముత్యమెల్ల రణవీధిలోన

మందకంపటిలు మడియ
కలగంటివమ్మ!”

అగుమంచి:

“యిక నొక్క కలగంటి వీరగంగ!
వినవె
చిత్తజగురుని చేతి శంఖంబు
మూడు కుప్పతై నిలచ
ముత్యపు చిప్పవలె రక్తాన మునగ
కలగంటి”

వీరగంగ:

“చెప్పేను యీ కల చేపట్టి వినుము
చేకొని చిత్తజగురుని శెంకంబు
వొప్పులై రక్తములో
వారిగినందులకు
చట్టువారి యర్రయ్యకు పడును
యీ కల

భీమ బలశాలి పట్టపు యేనుగుల
నరికి

శ్రీమంతునికి యెదురొమ్మన

శెరములు నాటి
చట్టువారి యర్రయ్య సమయ
కలగంటివమ్మ”

గట్టిగా వీరగంగ కల చెప్పినందుకు
మాధవుని చెల్లెలు మరియు
నిట్లనియె:

“మధిరాక్షి వీరగంగ! మురుదులవార

కలవారమని నేను కడ్డ
పొంచుందుము

సలపట్టి యేరువమ్మ సంతోషము
నేటితోను

వుడగజేశ నేటితోను వో వీరగంగ!
మేడలు పన్నెండు మెరళి పాలేట
పీనుగలు బొందెలు బోరుకొండ
వలెను

యోగుల చందాన యొక కలగంటి
వొదినా వీరగంగా! యీ వార్త
యిట్లుండె”

వీరగంగ:

“విరివై న మేడలు విరిగి నందులకు
కాపుతో పోరాడి ర క్తంబు కాలవలై
పారినందులకు

బసువన్న యెద్దులు పాలేటి వెంట
వాసిగా చెల్లెరు వో అక్కన్న!
వినవె”

వొందన మెరిగి వర్జించి నందుకు
మాధవుని చెల్లెలు మరియు
నిట్టనియె:

“యేమిసేతును వీరగంగ! యెద్దులు
చెల్లితేను
రాము; కులగోత్రము వొడియల
పాలాయనమ్మ;
యికనొక్క కలగంటి వోయమ్మ!
వినవె

బలమైన కల్యాణము బసువన్న
కిరీటము

నడిమికి రెండుగా నరికిన
విధమాయ

వొడిదప్పి ర క్తములో వారుగ
కలగంటినమ్మ;
యీ కల యెవ్వరికి బడునో
యెరిగింపు వీరగంగ!”

వీరగంగ:

“నెలకొని యీ కల నిలకడగాను
చెప్పెను అక్కన్న! చేకొని
వినవమ్మ!

వై నకాంత సోముని వ్రాజ కిరీటము
విరిగి ర క్తములోన ముణిగి
నందులకు

సరసి సహోదర పాలు కలిగిన రాజు
పశుపతి పట్టభద్రుండు
బవ్వె⁴⁷చారితుండు

కుసుమ శార్దూండు గోకుల
పోషకుండు
వాసికెక్కిన ముంతి వల్లవుల

గోత్రుండు
దక్షణాది రాజుల తలలు కండించి
వక్షమున పగవారి వ్రాజులు నాటి
వ్రాజుల తముకాన
వారిగె నోయమ్మ;
నిజవార్త రేపు వొచ్చునోయమ్మ!”

మచ్చికతో వీరగంగ మాటలు
 వినియు
 ఆవులన్న చెల్లెలు
 'అర ఆరా' 48 యనుచు
 "రవితేజవారు రాజశేకరుండు
 మాయన్న ఆవులన్న దేనువలకు
 రక్షకుండు
 చెల్లిన వార్తలు నిజమైతే
 అమరపురినుండి
 దివ్యే రథములు బంపేరు
 దేవతులపుడు
 పంచలింగాల కొండమీద ప్రత్యేక్ష
 మైపుండురూ
 అంచితముగ కైలాసము అందరికి
 మోక్షము
 పొంకముగా శివపురికి పొందుగా
 మనకు
 శంకలేక ధనకొండ చిచ్చుల పాలెను
 చందనగంధ లందరు
 నమయకుండేర?
 కందువతో యిక నొక్క కల
 జెప్పేను వినుమా!
 నాథిండ్ల నిలయుడు నవరత్న
 కంటసరి
 పాదుకుని తక్తాన మునగ
 కలగంటినమ్మ;
 వీరగంగ నీవు యీకల వివరించ
 వమ్మ!"

వీరగంగ :
 "పుర్వీశుని చెల్లెలా! వినవమ్మ
 యీ కల వితాంతము
 వింటికి అర్జునుండు విప్పర్ల
 సింహము
 కంటకత్తిరిపులను కల్లుగా జంపి
 బలిదునికి యెదురొప్పు గాయాలు
 నాటి
 పద్మనాయుడు అవనిపై నొరిగే
 యిటువల నున్నది అగుమంచి
 యిపుడు"

అగుమంచి :

రాఘవుడు పృథివిపై నొరిగితే
 సదయుడె దనకొండ
 సొర్గలోకమునకు
 బుధువారము నాడు పోవల మనము
 వినవమ్మ వీరగంగా! యిక నొక్క
 కల జెప్పేను
 వనజనాభుని మైనున్న సొమ్ములెల్ల
 మాతమీరగ కలగంటినమ్మ!"

వీరగంగ :

మునుకుని యీ కల ముచ్చట వినుము
 భావించి యీ కల భద్రసేనుండైన
 రవితేజ పల్లికొండ రగుపతికి పడును
 చెరుకూరివద్ద అంటిన గాయాలు
 బాలరాజు లంత పాలేట చెల్లితేను

కాలము చేరు వె గాయాలు పడ
కుండినా?”

అగుమంచి :

“గరిమితో యింక నొక్క కల
వినపమ్మ
సూర్యుని చుట్టు వరదగుడి కట్ట
కలగంటినమ్మ!”

వీరగంగ :

“పగవారు ఆవలమందలు పోనియ్యక
చుట్టుకుని
కదలక పొడిచేటి కలగంటివమ్మ!”

అగుమంచి :

“యిక నొక్క కలగంటి యలనాగ,
నేను
రామభద్రుడు యెక్కేటి రత్నాల
శింహాసనము*
వాలాయముగా రక్తాన వరగ
కలగంటినమ్మ!”

వీరగంగ :

“రత్నాల శింహాసనము రక్తాన
ముణిగితేను
తెగువుతో కాటమరాజు యెక్కేటి
దేవేంద్ర తమకము

పగవారు పరికితే భూమిపై వరగక
వుండినా?

పోటుదప్పి ధనముకొండ
పాడుగాకుండినా?”

అగుమంచి :

“గట్టిగా యికల గంగరో వినుమా”
.....

వీరగంగ :

“లంకాధిపతులైన నెల్లూరి రాజులకు
బడును
చెల్లుగా నరికియు శిరములు కండించి
వొలురాజు మనమలు⁴⁹ వరగ
కుండిర?”

అగుమంచి :

“గంగరో యిక నొక్క
కలగంటి నమ్మా!
తల్లడిల్లుచు నల్లచెరువు తూములు
విరిగి

మునుకొని ధనముకొండ ముంచ
కలగంటినమ్మా!”

రక్షకుడు ఆవులన్నరాజు వీరగంగా
యెటువరి వున్నదో యెరిగింప
వమ్మ?”

వీరగంగ :

“పగవారి చాత పశుపతి చెల్లితేను
పున్యపు నీరాడ పొందుగా మనకు
నెలతరో పున్యాపు నీరాడినపుడే
మలయుచు ధనకొండ మంటలై
మండిని

పున్యాపు వెకుంట పైనాలు రేవు
కలిగిని వోయమ్మా! గ్రక్కున”
ననిన

అగుమంచి :

“యిక నొక్క కలగంటి వీరగంగ
వినుమ
కనక మేడలు కాలి కంబములు
విరిగె”

వీరగంగ :

“కట కటా పాపమ్మ కనకమేడ కాలి
మంటలో చెల్లెలు మడియ కుండీనా?”
చెల్లెలు అంటేను శిరసు వొంచి
అగుమంచి

కొలుకుల కన్నీరు గొబ్బున
ధుమికెను
“మమ్మబాసి చెల్లెలు మేడపై నుండి
యిమ్ముకుని అగ్నిలో మేలాగు
సమీసినో;

యిందరము రథమెక్కి యింద్ర
లోకానకు
తాగన్నా కలలు చెల్లెలికి
కార్కాణ మాయ

కాని కలలాయ గంగరో! వినుము
పాయక మా యన్నల పట్టి
యమునివారు

వాడిన విజాలు వ్రతమైతే
ప్రాణాలు విడువన (భగ్గున)
మండెను

కాశి దోవలు యెదురుచూడ కలగంటి
యిదియేమి గంగా! (యెరిగింప
వమ్మ?)”

వీరగంగ :

“వాడిన విజాలు వార్తలు వినుమా!
అయితన్న వేయించిన అరిటి
వనమైతే
స్తరమందులకు పడును తెలుసు
అక్కన్నా;

నరపతులు నెల్లారి రాజులు
యమునివారు
వారు వీరు పోట్లాడి (వరగకుండేర);
శ్రీవీర కల్లుగా చెల్లకుండేరా?”

అగుమంచి :

“యా వార్త నిజమైతే యరగెడ్డపాట
నుండి

ఆవులమంద పరిణామ మందకుండీన?
శ్రీహరి సతాశిముడు వొచ్చినందులకు
వనరాశి పోయిన వొల్లవుల గురువు
చనిపోయిన వారి మనివున్న వారికి

దినమెరిగి (శివగురువు) తీర్థము

యీ కల జెప్పవే వీరగంగ నీవు?"

గొంచు

సందివేశకు ధనకొండ చేరీనా

వీరగంగ :

యేచోట నున్నారో యెరుగము

"కలియుగమున మన మాటలు

మనము

కథలై ముందర

కడసారి కలవిను గంగరో: నీవు

నిలువ గలిగే విధి నేడు యీ

దొడ్డి వెళ్ళి బసవన్న తురుతు వార్తలు

కలలకు

గొంచుక

ఆవులమంద పరిణామము అందరు

శంకరు డిక్కడికి జయవార్త

జెల్లినా

గొంచుక

దేవదేవుడిక్కడ తెల్లవారి వచ్చిని"

రంతెలు వేయుచురాను

కలగంటినమ్మ!

శ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీ జయము మంగళాది జయము సంపన్నజయం జయం జయం గలగవలెను. యెవ్వరు సదివినా యెవ్వరు విన్నా వేదం శాయక తప్పులు వొప్పులు దిద్దుకుని గనత పొందించ వలెను. తెలిసిన వారికి యేమీలేదు. తెలియనివారికి యింకా అనేకం వున్నది. యీలాగున వుండును కాబట్టి విష్ణు వీశ్వరుడు పాదమాన.

తోడేటి పాపయ్య కొమారుడు పొద్దెయ్య వ్రాసిన అగుమంచి కథ సంపూర్ణం. లోకం సంహృత్సరం నందన సంహృత్సరం ఆవణి నెల కతేదీలు. యెవ్వరు ధాచుకోరాదు. సదువుకుని పెడకంటి పల్య గ్రామంలో వుండే తోడేటి యిద్దివొస్తుల్కు⁵⁰ యివ్వవలెను. అట్లా యివ్వక పోతే పుస్తకములో వ్రాతంతా యెలాగా వున్నది, కడన యట్లావున్నది అలాగు ఆవును గాక, తెలిసినోర్కి విశేషం వ్రాయలేదు. యింతే, దన్నములు.....

భక్తిరన్న కథ

ప్రార్థన

శ్రీకంఠ మదిలోన జెలగ ప్రార్థించి
చేకొని శ్రీహరి చిత్తమున నెన్ని
పంకజగద్భుని ప్రణమిల్లి మొక్కి
పొంకమా శారదను బుద్ధిని దలచి
ఆతులిత కవిరాజు లందర దలిచి
మతియందు రేణుక మాతకు మొక్కి
యేకదంతుని మది నే కొనియాడి

మాకు బాగ్యము లివ్వ మహి నెలకొన్న
గరిమితో ధనకొండ గంగను వేడి
హరిహరామల కృప యాదవ కథను
జగమెల్ల నెరుగగ జనములు మెచ్చ
శ్రీగిరి మల్లప్ప సేవ తత్పరుడు
భక్తుడు గిరిని తా పట్టిన వ్రతము
సత్యంబు జెప్పెద జనులార! వినుడు

భక్తిరన్న శ్రీశైల పర్వతముపై జపము చేయుట

చుక్కల స్తగమున్న సూర్యుల మఠము
యెక్కువో పర్వతం బేలేశ్వరమును
కాముని గుండంబు మనలింగ వీడు
హేమాద్రి నడుమను

యిరీద్రకీలాద్రి

శిశిరేశ్వరంబును చెలగ మహానంది
అధికేశ్వరము పురహరునికి యిరవు
భూలేములకు వైరి బొబ్బ వీరన్న
పాతాళ గంగ యాభ్రమరాంబ

మఠము

గంగలోపల నున్న మనమైన కొండ
భృంగీ నటన కుండు పుట్టలో

యిరవ

చేత హరిణపిల్ల శిరసున గంగ
మతిశిలానందుల మఠము పడమటను
మరివేగ సారంగ మఠమున నుండి
గిరిభేరి వినుతుండు గిరిశ స్వరూపి
పుడురాజ శేఖరుడు

పురగభూషణుడు

విడువక కొండ తా విల్లు గలవాడు
ప్రమథ రక్షకుండు జనవతురగుండు
అమిత విక్రమశాలి అంగజ వైరి
హస్తమున విరించి నణచిన స్వామి
వస్త్రము పులితోలు పల్లెవాటుగను
కరిచర్మ పచ్చడం గప్పిన బోగి
మరి యావుసాను మరిగిన యల్లి

కైలాస మేలిన కర కంఠమూర్తి
తెల్లని వీభూతి దేహము పూసి
మల్లప్ప వరమున మది బుట్టిసట్టి

వల్లవులకు గురువు వనరంగ జపము
చేయగ మున్నుతా చెల్లినవారు
వో యని జపమున చొగి గనబడిరి

తరమునాటి పెద్దలు తమకు గయలో పిండప్రదానము చేయుమని భక్తిరన్నను కోరుట

అయిదు రణముల చెల్లిన అయ్యలు
వచ్చి

జేయని భక్తుని చెంగట నిలచి
'హర హర రక్షింపు' మని

పల్కిరంత

తరము పెద్దలు తన తాత తండ్రులును
ఆయనతో జల్కిరమ్మ పూర్వులును:

'గయ నన్నమును బెట్టి గంగను

గలిపి

భుక్తిడి మము ముక్తి బొందించు

మికను

భక్త వత్సలుడవు భక్తిరయ్య నీవు'

నియమమున జపములో నిష్ఠలు

జూప

కనక శూలము బెణితె కప్పెర

చెదరె

దక్షిణమున మెరసె ధర గుబ్బటిల్లె

శిష్యులు భీతిల్లి జపము చాలించిరి

భక్తిరన్న కాశియాత్రకు పోదలచి ధనకొండకు వచ్చుట

కాలహేష్యమా దెలిసి కరకంఠ

నుతుడు

నిలిచిన పెద్దల నిష్ఠలు జూచి

పలికెను భక్తుడు ప్రమథుల తోను:

'కాశికి పోదాము మనులార రండు'

వేసెను పైనము శిష్యుల నపుడు

తన తోటివారికి తానున్న మఠము

మనవేగ వొప్పించె కదలె ధనకొండ

మహిలోన అయితన్న

మనుజేంద్రుడుండు

పెయ్యల తిప్ప ప్రవేశింపగాను

పర్వతమున నుండు భక్తుని రాక

వరుసతో ధనకొండ వారెల్ల వినియు

కొమరక్క సిరిదేవి గోశ్రజు లెల్ల

తమరు విచారము తలపోయ సాగిరి:

'మఠము విడచి యిటకు మాయయ్య

వానె

కట కటా కష్టము గాకుండున యిక

దేవపూజను యిట్లు దిగనాడి రాగ

భావింప ధనకొండ పలు కష్టమాను

యతివరు డిటువలె యే వార్త లేక
సతి వర్జితుడు పూజ చాలించి రాడు
తొల్లింటి వార్తలు తోచక యుంటె
పల్ల జడలధారి పట్టము రాడు'
యిటువలె విరిదేవి వెత దలపోయ
మతప్రస్తు లటు వచ్చి మరి

శంఖపట్టిరి

నగరి కేతెంచగ నాతి సిరిదేవి
'తెగువతో మీరెల్ల దేశికు నెదుట
వుండుట సరిగాదు వుచితముగాదు
పొందనిదెల్పెను పొంతుల తెల్ల
దేశయాత్రికు డవుడు దేవు పూజించి
బోంచేసి కాశికి పోవలె ననుచు
శిష్యులు గొల్చిరా శివభక్తు డంత
పసిడి బొగడ దూది పాపదాల్

దొడ్డిగి

వల్లు విభూతితో యోగవాగాలతో
తల్లివుండిన యింటికి తా వచ్చి నిలచె
దేశికు డటుకు నేతెంచుట గాంచి
వాశిగో నర్థము పాద్యము దెచ్చి
పాద ప్రక్షాళన పణతి తా జేయ
నాదించె సంక్కును నతిముదమునను
నుదుట్లను తల్లికి నొనరంగ సతికి
ముదముతో ఆత్మకు భూతిని బెట్టె
సందుముల యరణ్యపును పరగంగ

బిలిచె

ముందుగా పలికొండ మ్రొక్క

పెద్దలును

అన్నలు తమ్ములు అయితన్న

మొదలు

పన్నుగ భక్తునికి వందనము జేయ

పుకహరనుతుడు దా

పులిచర్మమునను

ఆరూఢి గూర్చుండి అందర నపుడు

కూర్చుండుడని ఆజ్ఞ గురువు తా నిచ్చె

కూర్చుండి అందరు గురువును జూచి

శ్రీశైలమున నున్న షేమము లడుగ

పశుపతి వినుతుండు పరగంగ దెలిపి

అత్తను తల్లిని ఆతిథను జూచి

భక్తుడు యిట్లనె పణతలతో:

'నారీరమణులార! నా వార్త వినుడు

పారణాస్థికి పోయి వచ్చెద నేను

పుడురాజముఖలార! యోగములోను

అడిగి రన్యము నన్ను అయ్యలు

తాము

అక్కడ నండి నే నడుగక వచ్చి

యిక్కడ నృతాతమెల్లను దెలుప

సీవున్న నగరికి నే వచ్చినాను

దీవించి పలపవే తిరముగ నన్ను'

అమ్మను కాశికి అరుగంగ నడుగ

క్రమ్ముక సిరిదేవి కాంత మేనత్త

అందరు తెలబోవ అమ్మ యిట్లనియె:

సిరిదేవి భక్తిరన్నను కాశికి పోవలదనుట

'పొందుగ కాశికి పోయెదనంటే
గుండె యవిసె మరి గుబులుగానుండె
వుండుము కాశిపోవొద్దు నా కొడుక!
వారణాసికి పోయి వచ్చెద నంటె
నోరాడ దిక మాట నుడువను నాకు
నా యయ్య! నీ శఙ్ఖనాదము విన్న
వోయని యీ పురి పుప్పొంగె నిపుడు
నీ విటుముందర నిలిచినందులకు
దివినుండి శివుడు తా దిగినటులుండె
అరిగెద కాశికి అంటివి కొడుక!

పరువడి దుఃఖము పట్టగ లేను
భాగ్యభోగ్యములను పట్టము విడిచి
యోగుల గండి పో నుడుటను గలద
మమ్ముల విడనాడి మఠమును విడచి
యిమ్ముల కాశికి యేగంగ నేల!
నీకు యెందుకు కాశి నీలకంఠుండ?
మాకు బుద్ధులు చెప్పి మాచద్ద నిలుపు
గయవద్దు కాశి ప్రయాగ పోవలదు
మా యయ్య పెయ్యలతప్ప మఠమున
నుండు'

భక్తిరన్న తల్లిని కవితెలు తెమ్మనుట

కడుప్రేమ నిటువలె కన్నతల్లి యన
వడ లింగమూర్తి తా నవ్వి

యిట్లనియె:

'రాజ్యభోగము జూచి రాణువ జూచి
తేజముగల మంద ధేనువుల జూచి
నిశ్చయముగ నిట్లు నీకెట్లు దోచె
మోక్షము నొందేది ముందెరుగవుగ
యిరువంశములవారి కిహపరములును
గరిమతో నావల్ల కలుగంగ వలెను
మమ్ము పోవలదన్న మాటేమి తల్లి!
అమ్మ నా జనకుడు హతమైన వార్త
కనివుంటి వికనేను కాశికి పోయి
మునుపటి వారికి మోక్ష మందించి

వెకుకటి వారికి వేగమే నేను
తీర్థము యిచటకు తెచ్చెదను తల్లి!
వార్తలు మారాడ వలదు మాయమ్మ!
కవితెలు తెప్పించు కన్నతల్లి నీవు'
కొమరుని మాటకు కృప నొంది తల్లి
'పల్లికొండ నడుగు పరువడి కవితె'
తల్లి పలికిన విని తపసి తానపుడు
పల్లికొండను జూచి పలికె తానిట్లు:
'దివ్యదృష్టి నెరుంగు

దేవతామూర్తి!

భవ్యుడ హరిగురువ! పల్లికొండయ్య!
మనసున నెరిగిన మహనీయమూర్తి!
చనిపోయిన వారి బావని వారి

బ్రతికించ భుక్తియిడ ప్రమథుడ నీవు
కవితెలు దెప్పించు కనిపోడు కాశి'
శివభక్తు డడిగిన చెచ్చెర ననియె:
'రహస్యమౌ మాట రసభంగ మౌను
బయలు పుచ్చగ రాదు భక్తిరయ్య
యిపుడు'

పందుముల రఘుపతి పలికి
నందులకు
నందుల కుల గురువు నవ్వి
యిట్లనియె:

'కందర్ప గురు భక్త! గాంభీర్య
శాలి!

అందరు విన్నది అది లెస్స గనుక
వినియుంటే మంచిదిపనుము వో బావ!
కవితెలు దె' మ్మనె
కరకంఠనుకుడు

శివగురువు మాటకు చెచ్చెర కవితె
హరిగురువు భక్తుని కందిచ్చె కవితె
కవితె లందుక జూచి కరకంఠను కుడు

భక్తిరన్న కవితెలు చూచి ఏష్యము చెప్పుట

'పూర్వపు చిత్రభాను పోయి
యీవరకు
యిర్వుగ యేబదెన్నిదేండర్థ మాయె
శ్రీకూర్మ మందున సింహాద్రిరాజు
చేకొని కళ్యాణము చెలగి పెద్దయ్య
యేనుగనాథు గిరిని యర్థనూకరాజు
పూనిక నలనూక భూపుడు బెజవాడ

చెరుకూర పోలాజు చెల్లిరి వెనుక
చిత్రభానాబ్దము చేటు యాదవులకు
తెలిసి కాశిబోయె దినమున నుండి
సెలలు పద్దెనిమిది నిండుగా నుండె
గురుతుగ మామ'మని
గురులింగమూర్తి
సరవితో నందర సముఖము నందు

పాపనూకను దయతో చూడుడని భక్తిరన్న బంధువులకు చెప్పుట

'వో బావ! పలికొండ! వో కొమరక్క!
నాబుద్ధి వినరమ్మ నా తల్లులార!
తమ్ముడ ఆయితన్న! దయ వుంచ
వోయి!
నమ్మించి తెచ్చిన నాతి యిటనుండె
పాపనూక వుండెను బాంధవులార!
కాపాడుచుండుడు కన్నతల్లి మీరు

పాలి గెలిచి తెచ్చిన పాపమ్మ మీద
తాలిమితో నందరు దయవుంచరమ్మ
ఆగుమంచిసి పాపను అమ్మరో! నీవు
వొగి నొక్కటిగ చూచుచుండుము
తల్లి!
వుసురు మంటే మనసు వొప్పదు
నాకు

కసరక యెప్పుడు కనికరముంచు
అప్పకూతురటని అదలించ వలదు
చెప్పితిరని తల్లి చిత్తమున సుంచు
కూతుళ్ళమీదను కృపనుంచు నటులె
వో తల్లి! పాపపై వుంచుము దయను

కొమరక్క! వో యత్త! కోడలుమీద
అమితమౌ దయవుంచు' మనిచెప్పె వేగ
అలాగు భక్తిరయ్య ఆనతి యివ్వ
శిష్యులను భక్తుని సిరిదేవి యపుడు
పొసగంగ అన్నము భోంచేయ బెట్టె

భక్తుడు కాశికి బయలుదేరుట

వొక్కొక్కరు తమ
యోగదండములు
గ్రక్కున వుచ్చుక కదలిరి వేగ
కొమరక్క సిరిదేవి గోత్ర పెద్దలను
ప్రేమతో సిరిగిరమ్మ పెండ్లి చవికె
వద్ద
అందరు తిరుగ నంప అయగారు
కదలె

పండుముల పలికొండ బాలు
డయితన్న
అందరు వచ్చిరి అయగార్ని గొలిచి
చెంగట పలికొండ సరస నయితన్న
గంగరావుల నీడ బొంగారాల
బయలు
రంగు మీరగ నిలచి రఘుపతిని
జూచి-

'వుండుడు ధనకొండ
నుత్సాహముగను
దండిగ నాచంద్ర తారార్కముగను
యేలుడు పట్నము యీశ్వరు కృపను
బాలరాజు లందరికి భయభీతి గరపి

రఘుపతి నడిపించు రాజ్యభారంబు'
అగణిత పల్లికొండ అయితన్న
మొదలు
తమ్ములు మరుదులు దండము లిడిరి
సమ్మతి నందరు సర్వేశ్వరునికి
వందనములు చేసి వచ్చిరి మగడి
బంధువులను బంపి భక్తుడు కదలె
ముమ్మయ్య పోచయ్య ముద్దు
బాలకులు

యిమ్ముగ కదలిరి వెనుకొని వారు
కందర్పహరనుతుని కలసుక కొలిచి
నందుల కురువకు నట వచ్చి నిలచి
అల్లుని తమ్ముని అలుముక వేగ
వల్లవ కులగురువు వారల కనియె:
'వక్కట మీరలు యోగక్షేమములు
గ్రక్కున శిశువులార! కనీ

వుండరోయి
అందరితోగూడి అనుమతి తోడ
పొందుగా నుండుడి పోయి వచ్చెదను
దక్షణాది వార్త ధనకొండ వార్త
నిశ్చయముగ దెలియ నేవేగ వత్తు'

చెల్లిలి కొడుకును చిన్ని ముమ్మయను
మళ్ళించి భక్తుడు మరి పోయె కాశి,

బాలులు ధనకొండ పరువడి వచ్చిరి.

భక్తుడు మార్గమధ్యమున పుణ్యక్షేత్రములు దర్శించుట

కాలాంతక నుతుండు కదలె

త్రిపురముకు

చేరి సర్వేశ్వరు సేవలు జేసి:

‘హరహర గౌరీశ; ఆంగజవైరి!

త్రిపురములు గొట్టిన దిట్టవు స్వామి!

కృపజూడు మమ్మును గోరాజ

గమన!’

అని సన్నుతించియు అచ్చట తర్లి

చెన్నుమీరగ వచ్చి చేజర్ల నిలచె

కపోతలింగము కరకంఠనకును

ప్రదక్షిణము చేసి ప్రార్థన జేసె

‘కాశికి సరిగాను కావలసి నీవు

వాశిగ నిచ్చట వ్రతము చేకొనియు

జపతపముల చేత శంఖు మెప్పించి

ఆ పక్షి రక్షించి హరిహాయునకును

మేలన శిరస్సుతో మెదడిచ్చినట్టి

చెలగి కీర్తిని గన్న శిబిచక్రవర్తి

ప్రాపున చేజర్లవతిగ వెలసితివి

కపోత యీశ్వర! కరుణించుమమ్ము’

మరునాడు భక్తుడు మరి తర్లిపోయి

ధరణాల కోటను తగు వేట్క నిలచె

అమరేశ్వరుని జూచి హస్తములు

మొగిచి:

‘ప్రమథ రక్షకుండ! భక్తవత్సలుడ!

కరుణించు ముక్కంటిని కన్నట్టి

స్వామి!

ధరణాల కోటిశ! దయయుంచు

స్వామి!’

అని సంస్తుతి చేసి అచ్చట తర్లి

మనుడు వుండపల్లి కడకేగి నిలచి

వర్ణించె యీ పద్మవల్లభు నపుడు

‘శంఖు చక్రము గల సరసిజనాథ!

పంక జేక్షణ హరి! బ్రహ్మాండనాథ!

లంకాధిపతి యగు రావణహర్త!

పొంకముగ అయోధ్య

పురినివాసుండ!

సీతామనోహర! క్షీరాబ్ధి శయన

నాతులప్రియ! పద్మనాథుండ!

శరణు’

అనంతశయనుని అర్చించి వెడలి

స్తానము బెజవాడ దరిజేసె గురువు

క్రిష్ణ స్నానము చేసి కీలాద్రి యెక్కి

విష్ణుతో పెనువుద్ది వెలయ మల్లప్ప

వేదెను భక్తుడు వినమిత శిరుదై:

‘పైడిని వర్ణించి భక్తుల గాచి

చినుకు చిన్నము యెత్తు క్షితిని

వర్ణించి

కనక నిక్షేపముగా జేసినావు

నిజముగ నీ కీర్తి నిండె లోకమున
బెజవాడ మల్లప్ప పెంపొందినావు
విజయ మి'మ్మని స్వామి వేడి

మరునాడు

రాజమ హేంద్రము రమణతో నేగె
గోదావరిని మునిగి గురువు తా లేచి
ముదమున సారంగు మోక్షమొందించి
ఆదరించిన యట్టి అమ్మను వేడి
ముదమున శ్రీకాకుళమున కేతించి
సువర్ణముఖిని మునిగి సొరిది

భక్తుండు

వర్ణించె ఆ తెనుగు వల్లభుని వేడి-
'విల్లును దునుమాడి యింతిని గొన్న
వల్లభస్వామి! నావందనము లివిగో!
రాతికి ప్రాణంబు రాజేసినావు
సీతాపతి: నీకు శర'ణని వేడి
పరుసవేడి లింగము పయనమయ్యేగి
కరపాట నిలచెను కరకంఠ నుతుడు
చింక సంధ్రంబున చేసె స్నానంబు
'బెళుకు చూపులు దొడ్డ తళుకులు

గలుగు

చింక సముద్రమా: శర'ణని వేడి
ప్రణాతి సముద్రమునకు పరగంగ

జేసి

మణిత పట్టము బోయె

మహనీయమూర్తి

మణి కేశ్వరుని జూచి మరి

మొక్కినించి

వేడంగ సాగెను యీశ్వరు నపుడు:

'కరకుట్టు దెచ్చిన కన్నప్పను మెచ్చి
తరుణి వట¹ బలికిన దాతవు నీవు'

ప్రాకటముగ దేవు ప్రార్థన జేసి

యేకాంబరుండు తా యేతెంచె వేగ

శ్రీపురి పొంతకు² చేరంగ వచ్చి

ఆ పొద్దు యింద్ర జింహుడు

కట్టించిన³

యిహపరములు నివ్వ హెచ్చెన నదిని

యాకుళంబమును నదిని స్నానము

జేసి

కటకమునకు జేరె ఘనుడు భక్తుండు

మహానది స్నానము మరిజేసి గురువు

బహుగ జగన్నాథు ప్రార్థన జేసె:

'పుండరీకాక్షుండ! భువన రక్షకుడ!

కొండ గొడుగుగ నెత్తు

గోపాలమూర్తి

ద్రౌపది అభిమాన ధన రక్షకుండ!

జీవుల రక్షించు శ్రీహరి దేవ!

వటపత్రకాయ! వో వాలిసంహరణ!

కటక జగన్నాథ! కరుణించవయ్య!'

అని వేడి కాళికి అభిముఖముగను

అతిసాగరము బోయె నా భక్తిరయ్య

వెయ్యిపాయలై వచ్చి యేరులు

గలసిన

చయ్యన సంధ్రమున స్నానము జేసి

'అయ్య! సాగరముల కన్నిటికి పెద్ద:

కులాబ్ధిసాగర! కోటి పుణ్యమూర్తి!

కలియుగము వారికి కన్నతల్లివిగ
గాంభీర్యము గలుగు ఘనపుణ్యనదిగ
అంబుధి జలరాశివయ్య! శరణార్థి!
తేజముతో నుతించి తెరువు సాగించి
రాజ్యములను జూచి అటు సంతసించి
భార్గవనది జూచి భక్తిరయ్యపుడు
స్వర్గానికి మోక్ష స్నానము జేసి

అతినిష్ఠ ప్రయాగ నలగంగ మునిగి
గంగస్నానము జేసి గలుగ మోక్షంబు
సంగతిగ యమున సరస్వతి జూచి
స్నానంబు జేసియు సరగ భక్తుండు
వినతుడై గయ వాసుల కిచ్చె
దానములు

భక్తిరన్న కాశి చేరి అచటి దైవములను సేవించుట

అంతట గణపతి నటు జూచి మ్రొక్కి
అంతరంగంబున అతిభక్తి వేడె:
'మూషకవాహన? ముక్కంటి పుత్ర!
శేషభూషణుండ! శరణార్థినయ్య!
కొంచెపు బొజ్జయు గుజ్జరిరూపు
అంచితంబుగ గల ఆదిదేవుండ!'
అని సన్నుతించియు నచ్చట తర్లి
కాలభైరవు వేడి కడు వేట్కుతోను:
'యీశ్వరుని సుపుత్ర! వీర హంకార!
దూషకులకు వైరి! దుష్టసంహార!
భూతపుణుకులపెద్ద! భూరివిక్రముడ!
ఘాతతో భూతాల ణ్డించు ఢేవ!
యీశ్వరుని కుమారు యిలభర్తు పట్టి!
పరువడి నను బ్రోవు పరగ శరణార్థి!
కాశిలో రుద్రుని కంబాలు జూచి
కాశి వీరన్నకు కరములు మొగిచి
'శంకరుని చమట నుద్భవించియును
కరవాలు శివునిచే గ్రక్కున బడసి
పరగ శ్వాతవ వైరి! శరభావతార;

శరణార్థి' యని భక్తి సన్నుతి జేసి
వల్లవభక్తుడు వచ్చె విశ్వేశు
సతి అన్నపూర్ణమ సదనంబునకును
చని అన్నపూర్ణకు సాష్టాంగపడియు -
'కన్నతల్లివి నీవు కాశిలోపలను
పన్నుగ వున్నట్టి ప్రమథనాథులకు
పిన్న పెద్దలకును బీద సాధులకు
అన్నము నీపేర ననుదినమునను
భోజనము గల్పించు పూబోణివమ్మ!
రాజితముగ మమ్ము రక్షించు తల్లి!
అన్నపూర్ణను వేడి ఆ విశ్వనాథు
సన్నిధికేగెను సరిభక్తితోను
విశ్వనాథుని జూచి వినుతులు జేసె:
'వాశిగా శివయోగి! వ్రతముల
భోగి!

గవిరీమనోహర! గంగాధరుండ!

శ్రీరతి వర్జిత! చిత్ర కన్నుండ!
పయినిండ పులితోలు ఫణిరాజభూష!
నయశాలి శ్రీకాశి నాథుండ! శరణు'

అమరంగ ప్రార్థించి ఆ భక్తిరయ్య
స్వామి సన్నిధి జాగ సరగ నివ్వగను
మనవి జేసిన యంత మఠము
యేర్పాటు

ఘన విశ్వనాథుని కరుణను వేగ
మఠము గల్పించుక మహాదేవదేవు
పటుతరముగ తపము భక్తుడు జేసె,

భక్తుడు గయకు వచ్చి శ్రాద్ధము లాచరించుట

అక్కడ యేటి మీ దారునెలలకును
గ్రక్కున కాలము గనవచ్చె దనకు
అంకమును సమీప మయగారు జూచి
శంకరనుతుడు తా చాలించి తపము
మునుపటి వారిని మోక్ష మందించి
వెనుక తీర్థముగొని వెడలంగ దలచి
నభకేశ నుతుడు తా నటువచ్చి
గయకు

సభ బ్రాహ్మణుల గూడి జరుపంగ
క్రతువు
అతినిష్ఠ ప్రయాగ నలగంగ మునిగి
యతి వర్జితము క్షౌర మట శ్రాద్ధ
మొనరించి
కాశితో కేదార మట్టమున మునిగి
వాసిగ కాలభైరవ దర్శనమును
విశ్వేశ్వరస్వామి వైస దర్శనమును
అన్నపూర్ణను జూచి అట శ్రాద్ధ
మొనరించి

పన్నగ గయక్షేత్ర ఫల్గుణి మునిగి
నది వొడ్డునను వంట నతిభక్తి జేసి
యందు మూడవ భాగమట శ్రాద్ధ
మొనరించి
ఫల్గుణి శ్రాద్ధము పరి సమాప్తించ

విష్ణు పాదము లొద్ద వెస నొక్క
సగము
నిష్ఠతో శ్రాద్ధము బెట్టి పిండములు
విష్ణు పాదంబుల బెట్ట పశువులు
ముట్టగ విష్ణు పాదముల దన శిరము
మూడు మార్దంటి కపాల
మోక్షమ నెంచి
యట పిష్టు షట్కోణ మందొక
గుంట

పటుగతి తిలల తర్పణ మాచరించి
వటవృక్షమున మిగతవంతు
అన్నముతో
శ్రాద్ధము పిండ ప్రదాన మొనరించి
పిండములట తినిపించి గోవులతో
శ్రాద్ధ పిండముల శేషము వటపత్ర
మందుంచి ఆహూణ మమర
జేసియును

ప్రేత పర్వత మెక్కి బ్రహ్మాది
మూర్తి
త్రయ సరస్వతి గణనాథాది సర్వ
విగ్రహ దర్శనము వెస జేసి ధ్యాన
నైమిలిత నేత్రుడయ్యె భక్తిరయ్య

భక్తి రన్నకు స్వర్గములైన పెద్దలు కనిపించుట

సోమ వంశంబున శూరులై నట్టి
రాయ భోజుండటు విజయభోజుడాది

నాయన ప్రపితా మహాదు లెల్లరును
జేయని గోచర మాయెను మరియొ

ఆవుల వలురాజు

కందె మొండెము కోట కలభూత
గంగు
దండించ కరణాలు తలకి వేడగను
కరణాల కొరకునై కదిసి దండెత్తి
దురమును గంగు రాజుతో జేసి చంపి
కీర్తిని గన్నట్టి కవులావుల గంగు

రాజు పుత్రుడు వలురాజును దోచె
వలురాజు వద్దను వైరుల ద్రుంచి
కల్లుగా రిపులను ఖండించి కలను
పురువు గాయాలతో నుర్చిని బడిన
తరిము త తాతయు తా దోచె నపుడు

సింహాద్రిరాజు

శ్రీవైష్ణవం గాయ సింహాద్రిరాజు
శైవ మతస్తులౌ సింధు భక్తాణు
శ్రీ కూర్మ మందెదిరి చెరిగి
యుద్ధములౌ
మూకల నెల్లను మునుమున్న ద్రుంచి
సింధు భక్తాణుని శిరసును నరికి
చంద్రాయుధము నాటి చెల్లిన యట్టి

సింహాద్రియును సతి సీత గన్పడిరి.
భూమాటి శంకర పుణ్యండు మంత్ర
ధీమంత ప్రభు సన్నిధిని నిల్చి పోరి
మెందైన గాయాల మేనమామచట
కాండెంబులో చెల్లగా శంకరమ్మ
గుండ్రన వారిగెను గూడి గన్పడిరి.

పెద్దిరాజు

సంకు లేదని చాల చింతించి తరలి
కాంతతో కళ్యాణ మనప్పురి కేగి
పుత్రులు గల్గగా భూమికి రాక

శాస్త్రము గాదని చెప్పె పెద్దలని
అక్షత గంధంబు నద్దిన మోము
పక్షులు నొక్కంగ పరరాజు లంప

పక్షుల కొరకునై పరిపరి గతులు
అవూరి ప్రభు పగకై దండు వెదలి
వావిరి సేనల వరుసలు ద్రుంచి
పోరాడి రాజుల పొట్టలు చించి
మోర యుద్ధము జేసి కుంభిశు నరికి
ఆరెమాని వీర వయ్యాళి బయలునను
వారిగిన పెద్దిరాజు, వనిత పెద్దమ్మ
కోభనాల గుండాన సొద వేరు పరచి
అభుత గంధపు మ్రాను తెలమి

పేర్పించి

అంచితముగ విభు నందుండ జేసి
మంచి సొమ్ములను బ్రాహ్మణులకు

నొసగి

వరుస బిడ్డల వొడ్ల⁴ వారి కొప్పించి

దండ మొప్పుగ బెట్టి తగ⁵ వారి కెల్ల
గుండము లోపల గుప్పున ధుమికి
మంట లోపల నిల్చి మాటలాడియును
కంటికి రెప్పగా కాపాడి యెపుడు
ఆరిన గుండము నందున రూపు
ధారుణి సభవారు తబ్బిబ్బు పడగ
బంగారు బొమ్మనా బాగుగ జూచి
బొగ్గులు తామర పూవులై దోయ
పంత మీడే⁶చి బాలు లొప్పించి⁷

సంతసమును గూర్చు సతి విభు దోచె.

దామసానిమామ దశముగా⁷ పోరి

రామ రామా యని రాజు

సముఖమున

పొలసిన వెంగళ పోతమ దోచె.

యరనూక రాజు

యెరుకులు శరణన విడువక కాయ
యర్రభూపతి తోడ యెదిరించి

నిలచి

యెనుగ నాథు కొండన

యరనూకరాజు

అనిలోన రిపులను హతముగా నరికి
యర్రభూపతి తల వెన నరికి కలను
వర్రున ప్రాణాలు వరద్రచ్చుచుండ
యెదురొమ్ము పోట్లతో యిల గూలినట్టి

సదయుడు యరనూక సతితో

గన్పించె.

చలమున రాజుల చంపి చెంతాడి

పులిముడ్తు రాఘవుడు భూమి

గంపింప

ధిక్కరించిన వారి తెగటార్చి చెండి

అక్కడ సరికల్లు సయ్యవద్ద బడిన

చక్కని రామపు దేశములు గన్పించె

నలనూక రాజు

నున్న బెజవాడకు నురవడిబోయి	అగ్నిగుండము బడ్డ నమ్మతో దోచె.
నున్న భూపతులను నురుమాడి	పట్టపు కరులను పగతుర ద్రుంచి
చంపి	మట్టిగా యెదురొమ్ము గాయల తోడ
బలువైన యీదెలు బల్లెముల్ నాటి	చట్టి మారయ, రాజు సముఖాన
నలనూకరాజు తా నడికల్లుతోను	బడగ
దుర్గదేవిపెంట ద్రుంగగ భార్య	అట్టై నిప్పులబడ్డ అతివ గన్నడిరి.

పోలురాజు

లింగమంతుల కభయ మిడి	మూడు కన్నులవాడు ముక్కంటి
పోలురాజు	యెదిరి
జంగాల నందర సతుల బిడ్డలతో	సమరంబు చేయంగ జంపి
శ్రీశైల మంపియు చెలగ తోడిచ్చి	ముక్కంటిని
వాళిగా చెరుకూర వసియించనపుడు	శ్రీమంత చెరకూడ చెల్లిన తండ్రి
చోడారి సెలవియ్య సొరిది	తిరుగువార బడిన తిరుమందులెల్ల
సేనలతో	వరుసగ గన్నడిరి భక్తుని కపుడు.

కల్లందుల మార్పిడు

బల్లి కురు నందు బవరంబు జేసి	యిమ్ముగ గాయాల యిల గూలినట్టి
కల్లుగా శత్రుల ఖండించివైచి	కల్లందుల మార్పిడు కాంతయు దోచె
యిమ్మధక్కమరాజు వెసద్రుంచి	
కలను	

మసిలిసిడు

అల్లంత దూరాన అతిరథుడైన	అని నెదిరించియు నతని యేనుగుల
వాళిగా జాంబవ వంశవర్ధనుడు	గుర్రాల గూల్చియు గూడి భల్లాణు
మళిలన్న యనబడు మాతంగవరుడు	శిరసును కరవాలుచే నరికి కలను
వినుకొండ యేలెడి ఫిరభల్లాణు	పడిన మళిలన్నను పడతిని జూచె.

బోడావుల అన్నెపాకు

బోడావులన్నెపాకు భూరియుద్ధమున   అశ్వాల నరికియు నతనిని గూల్చి
కంచర్ల ప్రభు గజకంఠకు తోడ   విశ్వవిఖ్యాతుడై యిలమీద బడిన
అంచితముగ నెడిరి అతని కరిఘటల   అన్నెపాకును భార్య అచట గన్నడిరి

కల్లందుల పోల్నీడు

కాళ్ళదిండి భైరవరాజు కురువ వద్ద   పోట్లచే కల్లందుల పోల్నీడు వారిగె
జులోధీరుని జంపి సైన్యము నరికి   అప్ప చిటినూకతో అతడు కన్నడియె.

చల్ల భూపతి

వుత్తర సరిహద్దు వొడ్డెరాజులతో   మర్ల పిన్నమనాయుడు మామయ్య
యుద్ధము జేయగ వొడ్డెభూపతితో   మరియు
బాలరాజు లనికిని బరగ బోసీక   మర్ల చిన పిన్నముడు మరది
పెదతండ్రి భూపతిపేరు నిల్పియును   పెదమామ
చల్లభూపతి కడు సాహసమునను   కొడుకు మాటలనేర్పు గుణులని
తత్తరిల్లగ పోరి తలలు   జనులు

   ద్రుంచియును   అనెడు వారలు వొడ్డె యధిపు
కత్తుల పోట్లచే కలనిలో బడిన   యుద్ధమున
వుత్తముడు చల్ల భూపతి భార్య   పోరి రిపుల ద్రుంచి పొలసినవారు
   భద్ర   వారి భార్యల గూడి వరుస
అత్తరి గన్పించె నందరతోడ   గన్పించె.

ముమ్మయ్య పోచయ్యలు పిండములకై చేతులు చాచుట

తరము పెద్దలు తన తాత పెద్దలును   కోకొమ్మని బాలురు గొబ్బున దోచె
పరగంగ గన్నడ భక్తుడు మురిసి   బాలులు హస్తముల పరగ
నీక నమస్కృతులు వెసజేయ వెంట   చాచియును

నిలిచిన బాలుల నిలువెల్ల జూచి
జొత్తువలె ర క్తము జొబ్బిలి కురియ
భక్తుడు తా జూచె బాలు లిద్దరను
వాలుజడలు గల్గు వల్లవ గురువు
నీళ్ళను బాలుల నెట్టిన జూచి
పోట్లచే ముమయ్య పోచయలకును

జొట జొట ర క్తము జొబ్బిలి గురియ
తమ్ముడు ముమ్మయను తడయక
చూచి

సొమ్మసిలి భక్తుడు శోకింపసాగె
అల్లుడు పోచయ్య ఆకారమునకు
వల్లవ కులగురువు వలపోయసాగె

బాలుర మృతికి భక్తిరన్న దుఃఖించుట

'మక్షరేఖలు గలుగు మా బాలులార!
వక్షము పోట్లతో వ స్తిర మీరు
బాలులు ధనకొండ పరిణాన వుండ
వాలాయముగ కాశి వ స్తిని నేను
నందుల కురువకు నన్నంపిపోయె
యిందుశేఖరు వద్ద యిటు

నిలిచియుండ

యీ లోన చెడువార్త యెరుగను

నేను

కాలము గూడెను గంగ దయదప్పె

ముమ్మరముగ పోట్లు ముప్పిళ్లు నాటి
తమ్ముడ ముమ్మన్న! తలచితివ
నన్ను;

బల్లెముల పోటులు బలువుగ నాటి
అల్లుడ పోచయ్య; అనివార్త

దె స్తిర;

అల్లుడు తమ్ముడు హ స్తముల్ చాపె
హర హర యెవరికి అన్నము

నిడుదు!'

భక్తిరన్న దొనకొండకు మరలుట

పరికించి భక్తుడు పరమేశు దలచి
బాలులు కలనిలో పడిన వారలకు
ప్రారేట ఆవుము పరగ బెట్టుదునని
పూజించి విప్రుల పోనంపి యవల
రాజుని విశ్వేశు దనర ప్రార్థించె:

'కాశినుండియు యింటి

కడ కేగుటకును

యీశ; యనుగ్రహించి యిటు

జూపుమయ్య

యిమ్ముగ నడచియు యే బోవు వరకు
తమ్ముల శల్యములు ధరణిని

గలయు

బొండిని విడి జీవి పోయెద' ననుచు

తుండెగర వేసియు తొత్తుశూలమును

వచ్చెడి శూలముకు వక్షము బట్టె
చెచ్చెర హరుడు తా వచ్చి

శూలమును

అమరులు మెచ్చగ అరచేత బట్టి
ప్రేమను రథమిచ్చె మేలని పొగడి

కాశి తీర్థము గయ మన విభూతియును

వాశిగా ప్రాతల వలను బట్టియును

రథముపై నుంచియు రవితేజునుడు

బదుడని శిష్యుల పైనము జేసి

కదలెను భక్తుడు కావడితోడ

భక్తిరన్న విశ్వేశ్వరు డిచ్చిన రథముపై దొనకొండ చేరుట

పదపడి భేచర భాగంబు పట్టి
నందుల కురువకు నటు వచ్చి నిలిపి
అందు రథమునుండి అన్న తాడిగ్గి
వందన మొనరించి బంపె రథమును
'చంద్రశేఖర!' యంచు శంఖు

నాదించి

నందుల కురువ స్నానమును

జేసియును

సరగున శిష్యులు శంఖులు బట్టి
కరమొప్ప భుజమున కావడి బెట్టి
పొడపాటి మిట్టలు ప్రొద్దుండ వోయె
పొడపాటి వీరన్నను భక్తుడు తాను
ఆవేశ ప్రార్థించె అతిభక్తితోను
'వో వీరభద్రుండ! నో యీశపుత్ర!
కావిఫట్టుగు కాశె గలిగిన దేవ;
నీ పేరిటివాడు నీ వరసుతుడు
వీరన్న యనువాడు బిరుదుగల శౌర
జేమాన వున్నాడ? శరచాపమూర్తి:
ప్రమథ రక్షకుండ! ప్రజ్ఞావిశేష;
భద్రదేశ; ఆయుధాలు బరగిన మూర్తి!'

నంది కుప్పెల జలమటు జలకమార్చి

నుదుటను వీభూతి నొనరంగ బెట్టి

శలవని దండము చయ్యన గదలె

చల్ల (చాలు) రావుల బయల

చయ్యన నిలచి

పల్లజడల దారి పట్టెను శంఖు

వల్లవ కులజుండు వరభక్తుడేగి

నల్లచెరువు కట్ట నాదించె శంఖు

చంగల్వలును నుంచి శామంతి పూలు

శృంగారమై యొప్పు తీగమల్లెలును

పెంపైన జాజులు పెద బొడ్డుతులై

సంపంగ తామర సరవి గన్నేర్లు

వనరంగ నేలపై వ్రాలియుండుటను

కనులార వీక్షించి ఘనుడు భక్తుండు

పొల పొల దుఖించి భూతేశు దంచి

'బాలుడు అయితన్న పట్నాన లేడు

రేపటి శివపూజ మాపటి పూలు

మాపటి శివపూజ రేపటి పూలు

చాలవు అయితన్న సద్భక్తి జేయ'

రాలిన పుష్పపు రాశులు జూచి

అనుమాన మొందియు నచ్చట తర్లి
అగుమంచి కట్టించినట్టి నడభావి
చెంగల్య బావికి జేరగ వచ్చి
భామలు నీరుతేమి పాడు బడుండ
షేమమా ధనకొండ చేటు పుట్టెనని
గంగనగరు కేగి కాలాంతనుతుడు
గంగ మండపమున కావడి దించి
గంగను ప్రార్థించె కరములు మోడ్చి
'జలజాక్షి! పూబోణి!

జమదగ్నిరాణి
కినుక వైరుల గొట్టు గిరిరాజు పట్టి!
శరణార్థి పావని! పురహరు రాణి
కరవాలు శూలము కంకణములును
మెరుపులు కన్నులు మేఘము

కురులు

విలసితముగ నిట వెలసివ గ్రగ
జలవేల్పు వని నమ్మి యిటు. కాశి బోతి
పలికొండ అయితన్న

బాలరాజులును
పాలేటి కేతించి బవరంబు జేయ
తిరుమందులు వల్లవధీరుల నెల్ల
బరిగొత్త జేసితే భాగీరథీ! నీవు?
అనుచు గంగను ఒల్కి

ఆ ఘను డపుడు
మనమజ్జనము జేసి కాశీతీర్థమున
నొసటను వీభూతి నుంచి గంగకును

హస్తముల్ ముకుళించి అంబును
వేడె
'అసుర సంహారివి ఆదిమూర్తివని
వెస నమ్మి పోతిని యిటుజేయు
తెరుగ!'

కస్తపడెను గంగ కరకంఠనుతుని
భక్తికి మదిలోన వనరుచు గంగ
వక కంట రక్తము వక కంట నీరు
గ్రక్కున జారంగ గంగ తా నపుడు
పొల పొల దుఃఖించు పూబోణి జూచి
కలకంఠి ధనకొండ గంగకు

మొక్కి

శిష్యుల. భక్తుడు చింతించి కదలి
యసగంగ శివుగుడికి యేతెంచె

గురువు

చేతులు ముకుళించి శివుని ప్రార్థించె
'భూతి పుండ్రము చేత పుణుకు
పేరులును

పుత్రుడి పరుసము పులితోలు కాసె
భూతేశ్వరుండవు పూని పెండెంబు
త్రిపుర సంహారక! త్రిశూలధారి!
కపటపు నవరసము గలిగిన స్వామి!
గవిరీ మనోహర! గజచర్మ ధరుడ
శిరమున జాహ్నువి శివయోగి

శరణు!

పరమేశ్వరా! యని ప్రస్తుతిజేసి

సిరిదేవి నగరులో భిక్షము గొనుడని భక్తిరన్న

శిష్యులను బంపుట

గయ చంద్ర వీభూతి కాశీతీర్థమున చయ్యన జలకము సల్పి శంభునికి

ఆవేశ శిష్యుల నందర బిలచి
 శివరాత్రి సమమగు సిరిదేవి
 నగరు
 సిరిదేవి నగరికి శ్రీఘమే పోయి

ఆరంచిగియు రాగ ఆనతి యిచ్చె
 అక్కడ శిష్యులు అయ్యను వుంచి
 గ్రక్కున నగరికి కదలి తామేగిరి

భక్తిరన్న అర్ధరాత్రివేళ సిరిదేవి నగరుకు భిక్షకై వచ్చుట

నిశి సమయము వేళ నీలకంతుండు
 వెస శంఖు నాదించె వీధుల వెంట
 కరకంతుని గంట ఖంగున మ్రోయ
 తరుణులు మేల్కొనిరి తల్పము నుండి
 'అమ్మలారా! భిక్ష అయ్యలారా! భిక్ష
 సమ్మతినిడరమ్మ! సఖులార! భిక్ష
 సంద్య భిక్షము పెట్టి శతఫలమమ్మ!
 సత్యము యిడరమ్మ! జలజాక్షులార!
 తేరమ్మ భిక్షము! దేశయాత్రికునకు
 కోరి భిక్షంబిడ కోటి ఫలమమ్మ!
 నారీ రమణులార! నడవడి భిక్ష!
 పశ్చెమున నిడ భిక్ష పరమేశ్వప్రీతి
 తల్లులారా! భిక్ష, ధర్మాత్ములార!'

అలాపనము చేశ ఆయగారు తాను
 అలాపనమే గాని ఆయ గానరాడు
 శంఖునాదమేకాని జంగము లేడు

పంకజముఖు లటు పరిపరి చూడ
 గంటనాదమే కాని ఘనుడట లేడు
 వింటి మనుచు తాము వెదకెడి వారు
 మాయలవాడుగా మమత గావించె
 మాయల జంగము మర్మమెరుంగక
 కరుణతో సిరిదేవి గ్రాలెడి వాడ
 ఓరవాజ గుర్తించి తా నగరు కొచ్చె
 'కాశినులడియు వొస్తే ఘనతల్లి! వేగ
 దేశాంతికిని భిక్ష తేపమ్మ! తల్లి!'

గంటనాదుకు తల్లి గ్రక్కున లేచి-
 'కట కటా అన్నము కడమ కాబోలు
 రచ్చల వీధుల రాచ యంగళ్ళ
 అచ్చోట కోటల అరుగులమీద
 మరియెటో నిద్రించె మహానీయు
 డతడు'

సిరిదేవి కోడండ్రు అన్నము లేదనుట

పేరెము కోడండ్ర పేరెత్తి బిలిచి
 'కాంత సొమ్ములిడుదు కరియాల

కాంత!

యంతైన నీనగర అన్నము గలదా!
 'తొలికిన బోనమే దొంతి లేదమ్మ!
 'కలికి జాజిమొగ్గ! కాటమరాజు

నారి వీరగంగః నగరున కలదః'
 'వీరై న బోనము యేమియు లేదు'
 'భావించి చెప్పుము భట్టాల సూరః
 నీవు జంగానికి నిటు కుడువబెట్టు'
 'అందైన బోనమే అధికము లేదు'
 'యింట నేమైన వున్నదా?

యర్రయ్యచాన!

కోడల జంగమును కుడువగ బెట్టు'
 'వీడిన బోనము యేమియు లేదు'
 'అపురూప కన్యక! అయితమభార్యః
 కృపజూచి జంగమును కుడువగ
 బెట్టు'
 'అపరాధ మగునమ్మ! అధికము లేదు'

'ముద్దు కోడల రావె! ముమ్మయ్య
 సకియ!
 పద్దుగా జంగముకు పారణ సల్పు'
 'అంటిన బోనము అది పెట్టరాదు'
 యింట జంగమ పూజ యిటు

కొరవడియె

'భద్రాక్ష తావళాల భక్తి నలమేడ!
 నిద్రమేల్కొనిరావె! నీరజగంధి!
 అల్ల సిరియాళు మాంసము

అడిగినయట్టి

పల్ల జడదారొచ్చె మల్లప్పయిటకు
 పడతి అరఘ్యం బిడి పాదములు కడిగి
 వెండియు బోనము వేగమె జేయు'

భక్తిరన్న భార్య మేడాంబ తన యింట అన్నము కలదనుట

అంతట మేడాంబ అత్తతో బలికె:
 'చింతింప నీకేల? శివుసాక్షిగాను
 దొడ్డితో దాచితి తొణకనొగిరము
 యామరక అన్నము యెప్పుడు
 దాతు'

'భామ! నీ దాచిన పని యేమి
 చెప్పుము?'

'వుత్తరకాశేగిన వుత్తము డొచ్చునో
 పాలేటికేగిన బాలు లొచ్చెదరొ
 అలములోనుండి అన్న లొచ్చెదరొ
 అంటని బోనము అటు దాచినాను
 పాటించి దాచితి పరమేశ్వనాన;

సత్యమైనది యిది స్వామిసాక్షిగను!
 'సత్యమైనది యేతె నభియరొ'
 తెమ్ము'

నిత్తరువు కూటవకు చేరి

తిరిగిపోయి

'ట్టిదేశ్య శిబిక : డ్డించుకొనియు
 పట్టు వస్త్రంబును పైన గప్పుకొని
 వనజాక్షి మేడాంబ వచ్చెను వెడలి
 తాను వోగిరమును తాగొంచు రాగ
 అలాపనము జూచి అతివగా దెలిసి-
 'పాలేట అన్నము పంచిపెట్టవలె
 పోట్ల తమ్ములుబడిరి బోనమెవ్వరికి?'

మాటాడకను తాను మదిని చింతించి- మరి జంగముల దీక్ష మరచింది
 'సంపద గర్జంబు సౌభాగ్యగరిమ శల్లి'
 పెంపైన రాజ్యము విభవముగూడి

భక్తిరన్న మేడాంబ తెచ్చిన అన్నముపై విభూతి చల్లి వెడలుట

అరయ భక్తుడు వేగ అన్నము మీద నల్ల పూసలు దక్క నాతి సొమ్మెల్ల
 వీభూతి చల్లియు వెడలె గ్రమ్మునను కొలుకు లాడియు దర గుప్పున
 శంభునిగుడి కేగె సర్వేశనుతుడా బడెను.
 రుద్రాక్ష తావళాల్ భద్రాక్ష సరులు గడ గడ వణకియు కడు భిర్న
 ఘృద శంఖుల దండ సూత్రము యయ్యె
 నరుత

అయ్యగారికి ఎంగిలి అన్నము పెట్టబోతివని సిరిదేవి కోడలిని మందలించుట

మేడాంబ అత్త సమీపము కేగి- అంటు లేనన్నము అయగారి కిడక
 'అన్నము వల్లక అయగారు పాయ' అంటు వడ్డది పెడితివి అయగారు
 విన్నవించెను తాను విన్నపము పాయ'
 వినియు- అత్త మాటకు కోడ లడలుచు
 'అంగనామణి! వినుమమ్మ బలికె:
 మేడాంబ! 'అత్తయ్య! అంటు లేదా శంభునాన:
 యెంగిలి బోనము యెతులకు గొంచు బంగారు పాత్రలో పదిలము జేసి
 పోతివి జంగము పాయె తా మగిడి యెంగిలి గాదత్త విను విన్నపంబు
 సత్యమా బోనమని సకియ! కాశి బోయిన నీచు కన్నకొడు

చెప్పితివి

కవునా!

దేశాంత్రి యైతేను ద్వేషించడమ్మ!
పరదేశి జంగము పట్టును భిక్ష
స్థిరముగ నామాట సిద్ధము నమ్ము'
'పరదేశి జంగమో భుక్తుడో యగుట
అరయంగ విభు గుర్తు యెరుగవా
సీవు?'

సిరిదేవి పలుకంగ చెప్పె మేడాంబ:
'పొడలమెకము శాలు వుట్టు
కుండలము

వొడ రెల్ల వీభూతి యోగ వాగములు

కప్పెర డావేత కనక శూలంబు
యిప్పుడె మగిడేగె యెరుగను గురుతు
త్రై మూర్తి సాక్షిగా తలబ్రాలు
నాడు

తాము జూడను గుర్తు తలయెత్తి
విభుని

కంకణము గట్టిన కన్నెత్తి జూడ
యింకెటు విభుగురుతు యెరుగుదు?’
నంచు

ఉడికిన అన్నపు మెతుకులను మొలకెత్తించుమని సిరిదేవి
కోడలిని పరీక్షించుట

మాటలాడగ అత్త మరి యిట్టు
 అనియె:
 'బోటిరో! సత్యమౌ బోనమె యైతె
 నీళ్ళలో అన్నము నిక్షేపణించి
 మొలిపించు అన్నము ముదిత;
 యీవేళ'

అత్తాడు మాటకు అతివ మేదాంబ
అత్తతో యిట్లనె అంజలి బిడ్డః
'రోళ్ళను బోసియు రోకళ్ళదంచి

నీళ్ళతో కడిగియు నేరి దాళ్ళ మీద
వుడికిన మొలచుట వుండునా
భువిని?

కోడలాడగ జూచి మేడాంబ కనియె:
'అది యేమి చోద్యము అన్నము
మొలువ
మది రాక్షి: వినగదే మరి కథ
చెప్పుదు:

సిరిదేవి కోడలికి గాతమ సాతువ చెప్పుట

భక్తి జూడగ గోరి పరగ దేవతలు ,
అతిథులై గౌతముని అన్నము నడిగిరి

సంతసించియు వొప్పె సత్య
గౌతముడు

పాల చవుడు గాక పల్లము గాక
 నీళ్ళ జాలును గాక నెరి బీళ్ళు గాక
 కలచోటు కృష్ణ రేగడ సరివొచ్చు
 వెలిగొండ పడమర వెలసెను మర్రి
 వూడలు కొమ్మలు వుర్రూతలూగు
 చూడ వేడుకయైన సొంపైన మర్రి
 వింధ్యాద్రి మలలలో విరివైన మర్రి
 కుంజరముల కిరవు గురుతైన మర్రి
 పెంజేరి గున్నలు పెను పాములకును
 త్రాచులు నాగులకు తావైన మర్రి
 శేషుండు పుట్టలో తేమాన నుండు
 గండ భేరుండవ కాపోతములును

మెండుగా పావురాలు వుండు
 యేప్రొద్దు
 కొంగలు కోవెలలు గోరువంకలును
 నింగి దాకెడు యెత్తు నెలవు
 చిలుకలకు
 పైడి కంటుల కిరవు పరగిన మర్రి
 అడకాడకు దిక్కు లాకమించెనన
 మర్రి క్రిందను నిల్చి మరి నిక్కి
 చూచి
 యిరవులై కాపురాలు వెస చేయు
 చున్న
 పక్షులతో నిట్లు పలికె గౌతముడు:

గౌతముడు పక్షులను మట్టి విడిచి పొమ్మనుట

‘వృక్షము ఖండించి వెస నగ్ని
 చల్లార్చి యీ పోడు చక్కగా
 నలుసులు యేలియు నతి వేగమునను
 కొర్రవెట్టగవలె గొబ్బున మీరు
 యిరువుగా దీమర్రి విడిచి
 పో’ మృనెను.
 ఆమాట విని పక్షులు ఆక్రోశమొంది
 తామెల్ల మూకలై తల్లడ పడుచు
 యేకమై అప్పుడు యెలుగెత్తి అడలె:
 శోకించి కన్నీరు సోనలై కార:
 పీల్లలు పక్షులు పికపిక లాడె
 తల్లడించీయు తాము ధరణిపై
 వారుగ

తల్లులు బిడ్డలు తరి చావ వొచ్చె
 ‘చెల్లంబో గౌతమ! చెప్పెదము
 వినుము
 అంబోధి సెలల కొన్నాళ్ళటులుండ
 అంబుధి యెరుకువాడు
 హత్యకట్టుకొనె
 మర్రిచెట్టున మేము మరినిలువగాను
 మర్రికి నీవల్ల మరి చేటు పుట్టె
 పట్టుము శాపము పరగ గౌతమడ!
 యిట్లు మా యిరవుచెడ నీ యిల్లు
 చదును
 వుండ యిరవులు లేక యెండ
 తగిలి
 వుండుదమని యిటు వొచ్చి తమి
 మేము

కులాయములు చెడ్డ కోన తా చెడును   యిరవుగా దీమ్రు విడిచిపోమ్మనెను
 మాలాగు మీరును మరి కస్తీ పడుడు'   గౌతము మాటకు
 శాపము పెట్టగ సంయమి వరుడు   ఖగములన్నియును-
 'యీపట్ట మీమీద విధి దయతప్పె   'వెతనొంది చావుకు వెరచి
 కొర్రపెట్టగవలె గొబ్బున మీరు   యెటుపోము?'

గౌతముడు మఱిని నరికించుట

కోపించి గౌతముడు గొబ్బున వచ్చి   మ్రురికి దగ్గర మరి చేరకుండ
 దీపించు గొడ్డళ్లు తెగు మడ్డి కత్తులు   ముని కుమారుల శేషమూర్తి తా
 చంద్రవంక పరశు చౌకాట కత్తులు   తరిమె
 మెత్తగ నూరించి మెరుగు పొడివేసి   శేషుని వధియించె సెలవిచ్చె
 పొందుగా పోటికి బోన మర్పించి   మునియు
 పునమైన పారలు గడ్డపలుగులును   శేషుని తునియలు చేసిరి వేగ
 పూనియు గుమిగూడి   శేషుడు సమసిన చెడె మ్రురి వేగ
    ముని కుమారకులు   పురపడి గొడ్డండ్లు పురికించి నరికిరి
 అనువుగా మ్రురికి ఆటుయిటు   విరివైన యామ్రురి యీవలావలను
    నిలచిరి   కుంశలు పెట్టుచు కూలంగ నరికిరి
 మ్రురికి కాలము మరి నిండె ననుచు   అతలకుతలమై ఆవనిపై వారిగె
 'హరహర మహదేవ! హరహర   కూకటి వ్రేళ్ళతో కూలంగ సరుక
    శంభో!   అకులు కొమ్మలు హతిహతముగను
 చేకొని సరుకంగ సెలవిచ్చె   ఖండించె మ్రురిని కణికెలు గాగ
    మునియు   మండించె నామ్రురి తునకలు జేర్చి
 వీకతో పలుగులు వెస గుద్దలులతో   మంత్రించి వీభూతి మ్రురిపై వేయ
 మూకల్లె శిష్యులు మొదలు   అంతలో మంటలు ఆకసము పొడవు
    త్రవ్వెయును   మంటలు మండెను మసిమయ్యె
 మురియుచు ఖండించ   మురి
    ముని కుమారకులు   అంతైన తొరటలు ఆరక కాలె

ఉకులు కొమ్మలు ఆ పక్షులెల్ల
యేకమై కాలెను వెస నగ్నిలోను
కొమ్మ కొమ్మకు నున్న
కూలాయములును
కుమ్మరావము రీతి కుమిలియు కాలె
కలగాలి యా మర్రి కణుకులై యుండె

చలపట్టి గౌతముడు సమమును సేసె
పోడుమీదను వాన పౌర్ణంగ గురిసె
వీడక దున్నియు వెస నలుసులేరి
సత్యమా గవుతుడు* సఖియను బిలచి
విత్తనంబులు లేని వివరము దెలిపె

వేయించిన విత్తనములను గౌతముడు మొలకెత్తించుట

జలగన్య వేగమే జమిలికాదేవి
నిలయంబునకు నేగి నెలతనుగాంచి
అలరంగ దీవించి అడిగె విత్తనము
జలగన్య సత్యంబు అలవిభుని

మహిమ

అలివేణి తా జూడ వలెనని యపుడు
పైడి మంగలమున పరిపాటిగాను
వెండి మంగలమున వేయించి

యపుడు

సతగ విత్తుల మూట జలగన్యకివ్వ
మరి విత్తులను గొంచు మగువ

తానేగె

మలల వేటకు నేగి మగిడి గిరిరాజు

జలగన్య కెదురుగ చయ్యనవొచ్చె
చెల్లిని తా గాంచి శీఘ్రమే పలికె
'యేల వొస్తవి తల్లియెరిగింపుమమ్మ

అన గిరిరాజుతో అనుజ యిట్లనియె:

'అనువంద మున్నెలొచ్చి అన్నము గోర

అనుమతి పొందెను అన్న: నీ మరిది
అన్న: విత్తులకొని అవియును

దొరికె

పరగ యీవిత్తులు పండునో లేదో'
యెరుగను అన్నయ్య! వెళ్ళివచ్చెదను
'నోచిన వారికి వేచినా పండు
నోచని వారికి వేచకా పండవు'

అనవేగ జలగన్య అచ్చట తర్లి
వెనువెంట అడవికి వేంచేసె తాను
పతి గొర్రుపట్టంగ భామ విత్తగను
సత్కాని కా కొర్ర సరగున పండె
వుడికిన అన్నము వుర్విలో మొలువ
కడు అబ్బరంబటే కాంత మేడాంబ:

సత్యబోనంబై తె సారసగంధి!

ప్రత్యక్షముగ మొలుచు పరమేశు

కృపను'

మేడాంబ అన్నపు మెతుకులు మొలకెత్తించుట

అత్తమాటల నెల్ల ఆలించి వినియు
చిత్తర్వు కూటాలు చేరి మేడాంబ
నీరాడు చోటుకు నెలత తా బోయి
సరవితోడుత మూడు చాళ్ళు

చేసియును

అన్నము చాళ్ళలో అర్పితము చేసి
మన్నుపైనను గప్పు మదిరాక్షి
యపుడు

జలకము చివికియు సాంబ్రాణి వేసి
నీలి చీర ధరియించి నెలత
గూర్చుండి

పృథుగండ గత్తెర భుజమున జేర్చి
యెదురుగ కాళికి వెలది కూర్చుండి
ప్రాణేశు ప్రార్థించె పరి పరి గతుల

అన్నము మొలచియు అది వనమాయె
బల బల తెలవారె పనులు

క్రేవులును

యెలుగెత్తి అడలెను వెన

పక్షిగణము

కాంతలందరు లేచి గ్రక్కున తాము
భ్రాంతి నన్నము మొలచి ప్రబలి
యుండుటను

కనుకొని మెడనున్న

గండ కత్తెరను

కని తొలగించిరి కాంతలు వేగ

‘నాతిరో! మేడాంబ! నా నోముకన్న
నీతిమంతురాల! నీ నోము పాచ్చు
సీతకు సరియోదు’ సిరిదేవి మెచ్చి

సిరిదేవి తాను నోచిన నోములు కోడలికి చెప్పుట

‘సత్యము చెప్పెద సఖి వినవమ్మ!
మున్ను యలమంచిలో ముదమొప్ప
నుండి

చిన్న ప్రాయంబున

చిటిబోట్ల నోము

బాల ప్రాయంబున బహుగ

నోమియును

యల ప్రాయమున యెన్నో విధముల

నోఱి

యీడేరు ప్రాయమున యెద్దును

నోమి

వడుగులు పెండ్లిండ్లు వలనొప్పజేసి

అడు గడుగు బెట్టితిని

అన్న సత్తరువు

విడువక పదకొండు యేండ్లు

నోమియును

పదిరెండు యేటను పరిసమాప్తించ

పదివేల యెద్దుల బలిజ పాపన్నను

అయిదువేలెద్దుల జెట్టి అల రాముని
పిలిపించి పర్వతం బేగ బరువులును
శలవిచ్చితిని యెత్త శీఘ్రమే
యపుడు

జల్లించు బియ్యము చమురు

సంచులును

పప్పులు చక్కెర పండ్లు ఫలములును
వచ్చెన రసగంధ వస్తువు లెల్ల
చీని చీరాంబర సెల్లాల దిండ్లు
పూనిక తివాసీలు పొడవు గుడ్డార్లు
పైడి తోరణములు పట్టుతోరణాలు
వెండి తోరణములు వేరుగ పట్టి
జడల జంగములకు జడమాడ లెన్నొ
అన్నియు వారలు ఆయత్తపరచిరి
బాణ విద్యల మూక పరగ ముందరగ
పంచ వాయిద్యముల్ మించి

మ్రోయగను

కంచుకి జనములు గ్రమ్ముక నడువ
అందలాలెక్కియు అతివ సిరిదేవి
ముందుగ కొమరక్క ముదితలు

కిదలిరి

పరగ అశ్వదళాల బారులు ముందు
విరివైన విలుమూక వెన్నంటి

నడువ

యలమంచి నుండియు

వెడలి వచ్చియును
చెలులందలాలు దిగి శ్రీగిరి కెదుర
పడిసాగి మ్రొక్కియు బామలు

ఫలికిరి!

‘విడువక పదకొండు యేండ్లు

నోమియును

పదిరెండు యేటను పరిసమాప్తించ
మదినెంచి వెడలితిమి మహనీయ

మూర్తి!

యలమంచి వెడలిన యేడు

అడుగులలో

వెలయచిందైనవి యే సమకూర్తు
యేడు అడుగులు దాటి వెళ్ళినవెనుక
కడమగునవి మీ కులుకగు

అర్చితము’

అని తర్లి పోతిమి అతివ మేడాంబ!
పని వడి పర్వతమల్లప్ప పురిగ
యేవురు వడియలు యెలుగులై వచ్చి
వావిరి బరువులు వడిచిమ్మి చెదర
అటులైన కబురును అందినంతటనే
చెట్ల నారను దీసి చేలములు దిగిచి
సన్నబియ్యము పప్పు సరకుల కిసుక
గోనెల బట్టించి కూర్మికట్టించి
మైసాక్షి సాంబ్రాణి మరివేసి

మ్రొక్కి

పయనమై చేరిరి పర్వతంబునకు
అమర యేదుము కరియావుల నేయి
క్రమమున గుడిలో అఖండమున

కిడియు

పాతాళగంగ లోపల మునిగి జలము
చేతను గొనివచ్చి శివుని మార్జనము
జేసి అంజలి బట్టి శివుని ప్రార్థించి
వాసిగా నై వేద్య మొసగియు నవల

జడలెన్ని జంగాలకు జడ మాడలిచ్చి   వెండి తోరణమును నివ్వగ నొకరు
వడియలకు శంఖును వరనంది   కడువెలితిగా అమ్మగార్లకు మ్రొక్కి
లింగము   వడియకై వెదుకంగ వనితొ నం పె
పైడి తోరణమును పట్టు తోరణమును

సిరిదేవి కుష్మ జంగమును తెచ్చి పూజించుట

జంగము వెదుకంగ చనిన దాదులును   నిష్ఠలు చెడగొట్టినేల జంగాలకు?
అంగ డంగడి వీధులన్నియు తిరిగి   అమృలమాటలు అప్పుడు తా వినియు-
తూరుపు బోయిన తోయజాననలు   'అమ్మలార! విన్నపము అది
పడమర కేగిన పణతులు వొచ్చి   విన్నదొకటి
దక్షిణామేగిన దాదులు వొచ్చి   విడువక పదకొండు యేండ్లు
'యెచ్చోట జంగము వెదకిన లేడు'   నోమితిని
వుత్తరమేగిన వువిదలు వొచ్చి   ఏండ్లెండుయేటను పరిసమాప్తించ
'నాదించి శంఖును నటు చేర్చినాడు   నోము నోచెడివారు నొక వెలితియైన
వొక కరియెద్దును వాకిట గట్టె   నోము విప్పుంబని నుడువుదురు
ప్రకటితముగ చీముపడగ   పెద్దలు'
రక్తముతో   అయ్యలకును తెలిపి అతివ సిరిదేవి
వున్నాడు జంగము వ్యాధితో' ననగ   అయ్యను గొనిరాగ ఆడ్డ తెరలందు
తానును కొమరక్క దండము పెట్టె   కొమరక్క సిరిదేవి గొబ్బున బోయి
అంతట మాతపతులామె కిట్టనిరి:   నీమంబునను మ్రొక్కి యిటు
'యింతి! మరలిపోయి యలమంచి   రమ్మనంగ
తోను   'వోయమ్మ! యిటులేల వచ్చు
జేవురు జంగాల కిడమ్రొక్కు   చున్నారా?
కొనుము   నాయందు కుష్మను రోయరా మీరు:
యీవు జంగము తక్కువ   అయ్యమాటలు విని అప్పుడిటు లంటి-
యిటనననేల: 'యెడ లేక పదకొండు యేండ్లు
కుష్మ జంగము దెచ్చి కూర్చుండ   నోమితిని
బెట్టి   కడముట్టగా జేయ కదలి వచ్చితిని

పన్నెండు యేటను పరిసమాప్తించి
యన్నంగ భక్తులకు అన్నముబెట్టి
నాభి శంఖంబును నందిలింగమును
వీభూతి పిడిగంట వెండి తోరణము
పైడి తోరణమును పట్టు తోరణము
జడమాడ లివ్వంగ జంగము కొరవ
యెక్కడ జంగము వెదకిన లేడు
యిక్కడ దొరికితివి యిటు

రాగదయ్య!

అన్నంత జంగము అప్పుడిట్లనియె :
'యెన్నైన రానమ్మ! యీవ్యాధి జూచి
వున్నవారలు పోదురు వువిదలార!
యిప్పుడు

నీ నోము విప్పుమా యెందుకు
పొమ్ము!

అటులన వినినేను ఆ కొమరమ్మ
బడిబడి ప్రార్థించి పాలకినుంచి

పట్టువస్త్రము బురక బాగుగా గప్పి
పాలకి దెచ్చితిమి పణతి మేడాంబ!
పాలకి దించియు పాలునేతులతో
బంగారు పశ్చెమున పాదములుంచి
అంగుళములు గడుగ అరచేతినిండ
అయ్య రక్తము చీము అందు
పురువులును

అయ్య పాదము తీర్థము

ఆరగించగను

అయ్యలు చూచియు 'హరహర'
యనుచు

'యేసీమదానవు? యెటనుండి
వొస్తావి?

యెసగ చీమును రక్తము
మెసపుదానవిట

వద్దన దెస్తావి వడియ పంక్తికిని
కద్ద యెచ్చట?' నని కనలిపల్కగను

సిరిదేవికి శివుడు ప్రత్యక్ష మగుట

అంతలో జంగము అదృశ్యమాయె
బంతిగ చీమును పారురక్తమును
పురువులు కస్తూరి పుష్పములాయె
పరమేశ్వరుండట ప్రత్యక్షమాయె
బంగారు వస్త్రము పాంకోళ్ళు దొడిగి
బంగారు బెత్తము పట్టుక నచట
అంతట నేనును హరునఱు మొక్క
సంతసించియు 'కోర్కె సరవి
తెల్పు'మనె

'నీవె నా సుతుడుగ నిలపుట్టు
మంటి'

'అవుగాక' యనె హరుడు అతి
సంతసమున

వుప్పొంగి మరిమరి వందన
మిడియ

వొప్పుగా మగిడియు వొచ్చితి
పురికి.

భక్తిరన్న పుట్టుక

యలమంచి వొచ్చిన వెనుకను నాకు
అల చీము రక్తము ఆరగించినది
గర్భిణియై దోచె ఘనముగా నాకు
నిర్భరముగ నాకు నెఱలు నిండగను
పసిడి పళ్ళెములోన బాలుని గంటి
వెస జడలేనును యెక్కువలేక
చౌత కప్పెరయును ముత్యాల

సరులు

భూతి పూసిన వొడలు పుణుక
వకచేత
పసిడి పళ్ళెమునున్న భక్తుని చాయ
ఆసచే జూచుచు ఆశ్చర్యమంద
అన్నదమ్ములు నలుగురు

ఆ పల్లెకొండ

యెన్నగ దానములు యిడిరి

విప్రులకు

హరుని అవతారము అనుకొని

రపుడు

పరగంగ నిట్లనె పల్లికొండపుడు:
'పురహరు డిచ్చట పుట్టిన వార్త
మామ పోలరాజు తా మరి వచ్చి వేగ
కామసంహరు జూడగా వలెగాన
కాలారులను బిల్చి కమ్మలు వ్రాసి
అలమందకు కమ్మలంపుడు మీరు'
పల్లెకొండిటు జెప్ప బాగు బాగనుచు
పిలిపించె కరణాలపేర్ని నచ్చటను
అలమందను పోల అధిపుడు వుండె
తనయుడు గలిగెను తడవులేకొచ్చి
కనుల జూచియు పోవగా

రమ్మటంచు.

కమ్మను వ్రాసిరి కన్నతల్లి!

అపుడు"

సిరిదేవి భక్తిరన్నను నగరికి పిలిపించుట

అమ్మ ఘేదాంబకు అంతయు జెప్పి
రాత్రి భిక్షమడుగు రక్షకుడెవరొ
వెదకి తోడుకరాగ వేగమె బంపె
గొబ్బున నాగినేని కూటాలు వెడలి
శంభుని గుడిలోని శిష్యులతోను
వుండంగ జూచియు వొప్పుగా

చెలులు

ధండంబు బెట్టిరి దగ్గర నిలచి:

'సిరిదేవి పిలిచెను శిష్యులు మీరు
వేగంబె రం' డని విన్నవించినను,
ఆ భక్తుడటలేచి 'హరహరా'

యనుచు

శంభుని గుడినుండి చయ్యన వెడలి
తల్లి వుండినచోట తావొచ్చి నిలచి
అలాపనము చేసి అయ్య తా నచట
భుజుమున కావడి భూమిపై దించి

అజినము పులితోలు అవనిపై పరచి
కాళ్ళ పావుకోళ్ళు కడకు బోదీసి
చల్లగ కూర్చుండి శంఖునాదించె
అలించి వినెను తా అమ్మ నూకాంబ
బావించి పిలిచెను బంధువర్గమును
నీవాళి పశ్చిమము నిటు గొనిరాగ
పండుముల యరణప్ప పైడివారమ్మ
అందరు గూడుక అర్ఘ్యోదకంబు
పైడి చెంబుల దెచ్చి పాదముల్ గడిగి

వెడియు అర్ఘ్యము వెలది ముగించి
నీవాళి బట్టెను నీలకంఠనకు
సేవలు హారతులు చెల్లించిరపుడు
బిడ్డలు కోడండ్లు ప్రియము
తోడుతను
అడ్డతెరల మరుగు అయ్యకు
మొక్కిరి
పుత్రులు గల తల్లి పోలరాజు సత్యము
భక్తిరన్నను జూచి పరగ బాషించె:

సిరిదేవి భక్తిరన్నను గుర్తింపలేక పోవుట

‘నిర్మల చిత్తుండ! నీతిమంతుండ!
ధర్మంబు తప్పకు తండ్రి! నాతోను
పలుకుము నీ విడిదిపట్టు యెచ్చటనా
తలిదండ్రులుండిన స్థలమును జెప్పు’
తల్లి పల్కగ విని తపయోగి పల్కె
‘అల్ల మధుర, ద్వారక అది

పూర్వతావు

హలి యేలు పట్నము అయోధ్యతావు
పుట్టుక యలమంచి భూములతావు
ఋట్టిపు డీతావు యెలమి నాతావు
తండ్రి వద్దకు నేను తర్లిపోచుంటి’
వెండియు ననగను వెలది యిట్లనియె
‘నిను జూడ నా సుత నెగ

పోలికలుండె

ఘనరంగ నీయట్టి వ్యవ గురువు

పోలరాజు పుత్రుండు పోయెను కాశీ
కాశికి బోయె నా కన్న పుత్రుండు
కాశిలో పుత్రుని కానవా తండ్రి?’

ఆ సిరిదేవితో అపుడిట్లగనియె:

‘కాశీ పురమనంగ మనలింగ వీడు
దేశయాత్రికు తీరు తెలియంగ లేరు
నల్ల బొంతయ్యలు నలుదెసలందు
యర్ర బొంతయ్యలు యెల్లెడనుందురు
కొణిదెడు తీర్థము గోరంత భూతి
మాకలైయున్నారు మాకన్న

మనులు

కన్నతల్లివి నీవు కానంగ లేవు
యెన్నంగ పెరవారు యెరుగుదుర

గురుతు?

నన్నేమి అడిగేవు నాతల్లి నీవు?’

అమ్మను జూస్తిని అతల జూస్తి
నమ్మితి గద పాపనాతి యేదమ్మ ?
పండుముల వారి బలగము జూస్తి
యెందున పొడగాన యేదమ్మ పాప?
వల్లవుల వారినెల్ల వరసతో జూస్తి
తల్లి! పాపమ యేది?

తడవాయె రాదు!

తిరుమందులవారి తీరెల్ల జూస్తి
తీరుగా నా చెల్లె దివాణమున లేద?
అంత మ్రొక్కినయట్టి అప్పల
జూస్తి
యింతి పాప యేదమ్మ?

యెంత సేపాయె!

చేరి మ్రొక్కినయట్టి చెల్లెండ్ర జూస్తి
గారాబమౌ పాప కానరాదమ్మ!
నేతివారిని జూస్తి, నాతుల జూస్తి,
భ్రాంతియయ్యెను చెల్లిని
పలికించు నాతో
మర్ల వారిని జూస్తిని మగువల
జూస్తి

పొర్రెను మనసును పొడగానవైతి;
చల్లవారిని జూస్తి, సఖియల జూస్తి,
నలినాక్షి చెల్లెలు నాతులతో లేదు!
ముచ్చట అవు పాప ముచ్చట విన్న
యెచ్చోట చెల్లిని యెద దలచినను
దవ్వగ కాశిలో తలతు చెల్లెలిని
భవ్యమౌ చెల్లి నెడబాయదు మనసు
తల్లిదండ్రులు లేని తన చెల్లిషీద
వల్లము యెడబాసి వుండదు నాకు
యేవేళ దేవపూజ యెలమితో జేయ
ఆవేళ చెల్లెలు ఆత్మలో నుండు
అగునుంచిని పాపను

అమ్మరో! నిన్ను

తగ సమానముగ చూడ
తగుననలేద?

భూతేశు భక్తుడు పొలతి పాపమను
ఆత్మలో తలపోసి అడలంగ సాగె.

యరణాప్ప భక్తిరన్నకు పాపనూక వృత్తాంతము చెప్పుట

ఆ సమయము భక్తుడాడు మాటలకు
పండుముల యరణాప్ప పాప
వృత్తాంతము
పొందుగ దెలిపెను పుణ్యగురువునకు
'వల్లవ భక్తన్న! వలపొయ్యనేల?
చెల్లెలు పాపమను చెప్పెద వినుము

పల్లకొండ రఘుపతి బంధువులెల్ల
చెల్లెంను మనుమివ్వ
చెప్పె బాహ్మలకు
జన్మనక్షత్రము చప్పంగజూచి
ఫాల్గుణ అమవాస్య పగలు
బుధవారము

యిల్లట మివవచ్చు యిలువెళ్ళరాదు
మనుము యిల్లటమును

ఆవులన్నకు జాబు అవుడు

వ్రాసియును

మరి యివ్వకుంటె
మనమేడ నుంచుమనె కళ్యాణ

ఆవులన్న వుత్తరము అందినవెనుక

కమ్మను జదివియు కలవారికి జెప్పి

చెల్లెలిని

అమ్మ సిరిదేవియు ఆయితన్నవారు

కోపించి మేనత్త కొమరమ్మ లేచి

కట్టించిరి మేడను కనకపు పోడ

'యీపగిది వారింట్లో'

నెట్టన పాపను నీవొచ్చు దనుక

యిల్లడముకన్న

ఆరూఢిగా మేడ నమ్మవుంచినది

దెడి ఆడవులయందు చేరేది మేలు:

నెరమెంచకు యిది నీకు చెప్పితిని.'

వెడగులమా' యనుచు

వెళ్ళి పోయినది

పాపనూకను మేడ బెట్టినందులకు భక్తిరన్న దుఃఖించుట

'పాపను మేడుంచె పాపపు శల్లి'
కోపంబుతో తాను గోడు గోడదలె
మిన్నువిడిగి తనమీద బద్దట్టు
కన్నుల వుదకము గగనమై కురిసె
'వల్లవ చరితలు వైనాన బాడ
కళ్యాణ చెల్లిని కని యిటు తెస్తె
యెల్ల లోకంబుల యెన్నిక గాగ
శల్లి పాపను విడదలచుట యెరుగ!'

తల్లివంకను జూచి దావాగ్నివలెను-

'యిట్లు సిరి దొలుగునని యెంచితే

అమ్మ?

పెండ్లి చేయక బందిపెట్టితివి నీవు

యేండ్ల తరబడి రాజ్యమేలగ దలచి

జేటు యెడుంగక చేస్తేనా అమ్మ!

వేటికి చేకూరె యేమందు వచ్చు?

కట కటా! చెల్లెల్ని మాత చేసితివి!

పటునింద పారెతివి పలువురి లోన

మేలు చూడగలేక యీలాగు చేస్తేవి

యేల కట్టుకొంటివి యీ పాపమైన

ఆగురువు పల్లికొండ అటు

వూరుకొనెనా?

బాగుగాదని చెప్పి మాన్పడా వారిని?

యెగ్గులు యిక మిమ్ము యెంచగనేల?

శ్రీమమే తమ్ముల చేర బోవలెను'

యాదవకాంతలు కాశీ తీర్థము గొని పాపనూక మేడకు పోవుట

అప్పుల చెల్లెండ్రు అందర బిలచి
వప్పుగా తీర్థము వై నాన యిచ్చె
తల్లికి మేన తకు తగువారికిచ్చి
కళ్యాణ చెల్లెలికి కాశీ తీర్థ మంపె
పసిడి చెరుగు చాటున పందుముల

యరణప్ప

కాశీతీర్థము గొంచు కదిలెను తాను
కనక దండ అందలము కాంతలు బట్ట
గను యెక్కి యరణప్ప

కదలెను వేగ

చల్లవారు వేయించిన

చాలురావుల వెంట

వెళ్ళి పాలకి దిగి వెలదులు తాను
పైడి కుండల మేడకు పాలకి చేర్చి
నిచ్చినలు చేర్చిన నెలతలు, యెక్కిరి
పైడి కుండల మేడపై పావురాలు
పడ పడ బెదరగ

పాప మేల్కొనియె

దిగులున చెల్లెలు దిగ్గున లేచి
తగ ధనకొండను తప్పక చూచె
'యెన్నఁడు రానివారు యెందుకొచ్చి

కొకొ!

తన్ను మేడకు పంపి తర్వాత
యిపుడు'

చేత నివ్యాశియు చెంబుల నీరు
పట్టించుకొనివచ్చె పరుగున పాప

అంది చెంబుల పాద్యము

అర్ఘ్యమైనంత

పందుముల యరణప్పను

పట్టుక పాప

అడలంగ సాగెను అమితముగాను

కనియరణప్పయు కన్నీరు తుడిచె

'యిందరు వచ్చితిరి యేమి కారణము:
విందు చెప్పు' మటన్న

యరణప్ప చెప్పె

'అన్న భక్తుడు వచ్చె అయితన్న

తోడు

కన్నుల నిను జూడగా బంపె చెల్లి!

భక్తిరన్నని చెల్లి ప్రలపింప సాగె

'పుణ్యగురువు దెచ్చి బోనున ద్రోచె

కన్నుల జూచుచా? కనకన అడలె

'అన్నలతో బుట్టి (నెనరు)

యెడమాయ

పావురాలు తోడు పక్షులు తోడు

చిలుకల తోడును సిద్ధించె నాకు

కంబాలు తోడును గానుంటి యిచట

అన్నలు యెవ్వరు? అక్కలు

యెవరు?"

కన్నీరు గార్చును కళ్యాణము చెల్లి

'అన్న యిటు లేబట్టి

అగచాట్లు ఆయ

నందుల పుణ్య గురువు నాడొచ్చివేగ

పందుముల వారిని పరగ వల్లవుల
చరితాలు వైనాన సరగ బాడగను
తిలకించి కూర్చుండి తెరగెల్ల వినుచు
తాత బంధువులను తమవారి నెల్ల
భ్యాతిగా బాడంగ కడదాక వినియు
మారాచులకు జెప్పి మమ్ముల దెచ్చి

బోయల కర్పించి పోవుట యెరుగ !
కంటిమి కాలము కనడాయెనమ్మ !
వింటిమి యరణప్ప యీ చిత్రమేమి
భక్తుడు చెల్లెల భ్రమత పడ్డాడు
చిత్రాన దెచ్చుట చెల్లె నేటి? కన

పాపనూక మేడ దిగి రాననుట

చేతుల బట్టుక - 'చెల్లెరో! యిప్పుడు
నాటి! మేడను దిగిరావమ్మ! అనగ
'కాలము చెడుగాయెగద! మేడ దిగను
పాలేట అన్నలకు పగ చేరువాయె
యంతైన మేడ దిగను యనిపల్కె
పాప

అంతట కాశీ తీర్థము యరణప్ప
యిచ్చె

కన్నుల కద్దుక కడుభక్తి త్రాగి -
'భక్తుడు కలుగుట భాగ్యము అబ్బె
అప్పలారా! పొండు' అన మేడదిగియు

అన్నసముఖానకు అందరు వచ్చి -
'అన్నపిలిచెనన ఆవుర్న అడలె
పంతమున దిగదాయె భక్తుడ!

వినుము

క స్తిపడి వేడుత కాశీతీర్థ మిడ
కన్నుల కద్దుక కడుభక్తి త్రాగి
భక్తుడు కలుగుట భాగ్యమబ్బెననె'
యరగడ్డ పాటునుండి యరలెక్క

పావురాలు

చేటువారనుతెచ్చి చెప్పపాపమకు

భక్తుడు ముసినది వద్ద గాయపడిన బసవన్నను చూచుట

చెల్లెల్లు అగుమంచి చేరంగ బిలిచి
.....
.....
వల్లవగురువు మల్లెవాగు దాటియును
అల్ల 'ముసి', వద్దకు అటు ముందు
పోయె.

అలోన బసవన్న అందరు సవయ

అలమందలు యెడ్లు యాదవ బలము
బాలరాజులు వొరుగ పాలేటివొడ్డు
నీలకంతుని కెడర ని. . . . . ర దెలుప
శిరసున నుండియు శ్రీహదమునకు
శరీరమంతయును జర్జరితముగ
కసిగండలై యున్న గాయాలతోడ

‘ముసి’వద్ద కొచ్చెను ముక్కంటి
 మూర్తి
 కాలాంతపుణ్యండు కాశీనివాసి
 ఫాలలోచనుడైన బసవదేవునికి
 వెదకిన నువ్వుగింజ వెయ్య
 యెడము లేక
 యెదురొప్పు పోట్లతో అల నందివచ్చె
 ప్రక్కను లింగసుళ్ళు
 పరుస వేదియును
 స్రుక్కెను పోట్లతో చూడ గురుతవక
 పోట్లను రక్తము పొటపొట గురియ
 యేట్లోకి బసువన్న యెదురుగా వచ్చె
 బసువన్న రాగాను భక్తుడు తాను
 శిష్యులు యెదురేగి శ్రీమమె చూచె
 భక్తిరన్నను జూచి బసవదేవుండు

భక్తి కాలును దువ్వి పటురంకె వెచె
 బసువన్న దేహము బాణాలు విరిగి
 వెసరేగి పొడిచిన యీటెల పోట్లు
 ‘కటకటా శంకర! కారుణ్యమూర్తి
 యిటుల నీ రూపెరుగ కిటు బొడిచినారు
 నీలకంతుడ వని నిన్ను దెలియకను
 ఫాలము నంబులు బరపిరి నిన్ను
 అలనాడు త్రిపురాల అసురుల నెల్ల
 యిల గూల్చినాడవు నీవు మహేశ!
 కారణార్థంబిటు కావలసి అనిలో
 నీ రూపు దాచితి వేల చింతింప?
 అరువదేఁడ్లు చిత్తిభావ బద్ధము
 యిదియు
 వొరిగిరి తమ్ములు వగవగనేల?’

భక్తిరన్న బసవన్నను అనునయించి ధనకొండకు

బంపుట

అనియిట్లు బసవన్నను
 అనునయించియును
 మును గాయముల నున్న ములుకులు
 దీసి
 గాయాల రక్తము కారకుండగను
 అయగారు వీభూతి అద్ది గాయముల
 తీర్థప్రసాదములు తినిపించ పలికె!

‘అర్థి జనావన! అతి వేగనీవు
 తమ్ముల వార్తలు తల్లికి దెలిపి
 కొమర త మొదలైన
 కులబాంధవులును
 అమ్మ వుండిన నగరు అగ్గిమట్టిచి
 యిమ్మగు కైలాసము యేగు’మటనెను

భక్తిరన్న పాలేరు దాటి యుద్ధరంగమును చేరుట
 అని చెప్పి బసవన్నను అంపి వీడికిని చనెను భక్తుడువేగ సమర భూమికిని

వొప్పుగా పాలేటి వు తరపువొడ్డు
తెప్పలై ప్రవహించ తిరుగు

ర క్తమున

గుండాలు మడుగులు కుదిరిన జూచె
కండలు గుండెలు కడు శల్యములును
వెల్లిగా మడుగులకు యెగదట్ట చూచి
చెల్లున భక్తుడు శంఖు నదించె
భాగీరథి గంగను భక్తుడు చూచి
వేగ కావడి దించి యిటులాడ సాగె!
'కాలసంహరి! వో పాలేటగంగ!
వాలలు ర క్తమును వైశమే యాడి
చాలగ నిదురించు శాంభవి వీవె
తమ్ముల వొప్పించి తగ కాశిపోతి
నమ్మి వెళ్ళినవారి నదిపాలు చేసి
ఆ యశోదకు పుట్టి యాదవులకును
ప్రియములు జూపించి

పెంపు వహించి

భక్తిరన్న యాదవులు పడియున్న రణభూమిని చూచుట

ఆమ్మ హేళ్ళరులును ఆ భక్తిరయ్య
యిరువంశములవారు యరగడ్డపాట
వొరిగియుండుట జూచె

వల్లవుల గురువు

సిద్దిరాజు బలము సేనలు జూచి
యెద్దులావుల జూచి యేనుగుల చూచి
గుర్రాలు లోటిపిటలు కూలుట జూచి
వక్రగుగ్ కాలార్డు వరుగుట జూచి
తమ్ములు చేసిన ధర్మ యుద్ధంబు

తరతరంబుల వారు తమ్ము సేవించి
సిరిసంపదలు గూడి చెంగిరో యమ్మ;
పాలవెల్లిగోత్ర బావమరుదులును
పాలేట చెల్లిరి పలుకివా నీవు?
గుంటి గంగను బల్కి

గురులింగమూర్తి

గుంటి గంగకు భూతి గొబ్బున నలది
కాశితీర్థము పులకాపన చేసి
వాళిగా నై వేద్యము వలనుగ బెట్టి
తాంబూలమును ధూప దక్షిణలొసగి
అంబుజాక్షికి మ్రొక్కి ఆటు
తర్లె గురువు.

వొడ్డునెక్కి కదలి వొచ్చి భక్తుండు
అడ్డమో నేరేశ్శ ఆ వాగువాటి
తమ్ములున్న రణము తాపారజూచె:

యిమ్ముగ వేడుగ వెస తిరిగి జూచి
కనిచూపుమేరను కల్గిమధ్యమున
మునుములు రథదంతి మొగి

హయములును

రథసారథులు వున్న రాజులు

దొరలు

వితథమై వొరిగిన విధమును జూచి
తెగిపడ్డ శిరములు తేలు మొండెములు

వగరించు లొటిపిటలు వణకు
గజములును
గుబ్బలు విరిగిన కొన్ని రథములును
బొబ్బలు పెట్టుచు పొర్లు
హయములును

దండెలు విరిగిన తగు పాంకిలు
మెండుగ తెగిపడ్డ మేలు చత్రములు
వాపోవుచున్నట్టి పరిజనంబులును
చూపుమేర వుభయవైపుల జూచి-
'యెంతటివారైన వెయ్యేండ్లు మనరు

యెంత చాలద కీర్తి యెన్నాళ్ళకైన?'
అనుచు సంతసమున ఆభక్తిరన్న
తన తమ్ములుండెడి తమకము చెంత
నలుబదిస్తలభాల నామగుడారు
కళ దప్పియుండుట ఘనుడు

తా జూచె

గోపకులు పోట్లతో గూడార్లవద్ద
యేవుడిగి పడియున్న

విధమును జూచె

భక్తిరన్న కాటమరాజు కళేబరమును చూచి శోకించుట

మనుడైన తమ్ముడు కాటమరాజు
పైన గప్పిన శాల్య ప్రక్కకు దీసి
తమ్ముని ముఖమును తా జూచి

అడలె:

'ప్రేమతో ఆవుల పెద్ద భూపతియు
తల్లి పెద్దమ్మయు తనయుల కొరకు
కళ్యాణ శంభుని కడువేట్క నోమి
వరమున గన్నట్టి వంశపావనుడ!
సరివీరకల్లుగా సరదార్ల దొరల
యేడుతరాల పగలు

యెదను పాటించి

పుడమార్చి రణమున పొలికల్లు జేసి
నలసిద్ధిరాజును ననిలోన జంపి
బలువు గాయాలతో పడితివి నీవు
యెదయందు తమ్ముడా!

యెనిమిదిపోట్లు

నుదుటను చూపట్టె నురువగు పోట్లు
అలనాడు జెప్పిన ఆనతి మీరు
వలనుగ పోట్లాడి వరిగితి విచడ
దయగల మీ తల్లి తనయుల కొరకు
వేయి నోములు నోచి వెన

నిన్ను గనెను

కొన్ని నోములు నోచి కూతును

గనెను

అన్నకు చెల్లెకు అన్యాయ బ్రహ్మ
సన్యాసి బ్రతుకుగ

సమకూర్చి వ్రాసె

వొప్పుగా తలిదండ్రులు వున్న

రోజులలో

గొప్పగా పెంచిరి కూర్మి మోహన
అంతలో వారికి అంత్యంబు నిండ

చేంత పెరవారల చేతికి మిమ్ము
(అప్పగించి)

అగ్నిగుండము జొచ్చె అమ్మ
పెద్దమ్మ

ప్రెగ్గెతో ముదితల్లి పెంచెకొన్నాళ్ళు
అంతట వుండనీక అయ్య! నేవచ్చి
పంతమాడియు దెచ్చి పట్నము జేర్చ
పలికొండ సిరిదేవి పాపమెంచకను
ఆలమందకు పంపి అడవి పాల్వేసిరి
యిల్లడ ముంచక యెటులొ సిరిదేవి

పెళ్ళిజేయక చెల్లిని పెద్దెను మేడ
అన్నకు అడవిల్లు అనుజ కాకసము
కన్నతల్లి జేయున ఘాతకమిట్లు?
అన్నదమ్ముల పుత్రులము

అందరము మనము
యెన్న అన్యాయము యెవరికి లేదు?
యెన్నడు నిను జూతు యేమి
చేయుదును?

అని యిట్లు తమ్ముని అలుముక
యేడ్చి

తమ్ముడు అయితమరాజు కళేబరమును చూచి
భక్తిరన్న దుఃఖించుట

తమ్ము డైతమ రాజును
దాయంగ వచ్చి
యిమ్ముగ శాలువ విడదీసి జూచి
అయితన్న ముఖమును హరహరా
యనాచు-
'వయితరిగి రణమున వరిగితివి
అనుజ!

యెన్నడు కష్టములు యెరుగవు నీవు
ఆవులన్నను గూడి ఆలంబులోన
నీవు యుద్ధము జేసి గిరిపితి కీర్తి
సిరిదేవి మాటలు చిత్తమున నిడక
అరిగి అన్ననుగూడి ఆలము జేసి
వురువు గాయాలతో వారిగితివి
అనుజ!

పన్నుగా యలమంచి వ్రభువైన దాది

అరుదయ్యెనని కొనియాడి అటు తర్లి

కరియావుల రాజును చూచి శోకించుట

కరియావులరాజు కడకు నేతెంచి
వలిపెపు శాలువ వర్జించి కడకు-
"చెలువుగ సింహాద్రి శేఖరు కూర్మి
నరపుణ్య రణశూర! వంశపావనుడ!

వోరుగంటి ప్రభువులకు వురువగు
సురియ!
పానుగంటి రాజు ప్రక్కలో
సురియ!

మనకరి మటవైరి! కరియాల రాజు!
 పల్లవ రాజుల బలముల మీద
 చెల్లుగా పోట్లాడి దేతుల దట్టి
 వొళ్ళెల్ల గాయాలు వొప్పుగా నాటి

కల్గిలో వారిగితివి మనరణశూర!
 చెల్లు నీ' కని యిట్లు చెలగి
 పల్కియును

భట్టావుల రాజును చూచి శోకించుట

వచ్చెను భట్టాల వల్లభు కడకు
 వొచ్చియు భక్తుడు
 వొనర యిట్లనియె:
 'కట్టడి రణశూర! భట్టాలరాజ!
 మోటక మటమాల కొట్టి చెండాడి

తీరుగా రణకేళి తేలితివి అనుజ!
 వొరుస శత్రువులను వుర్విపై గూల్చి
 బరువు గాయాలతో పడితివి కలను'
 పరి పరి కొనియాడి భట్టావుల
 రాజును

పెయ్యల యర్రయ్యను చూచి శోకించుట

నిజగురువు అటనుండి నేగి
 యావలను
 బెజవాడ బెబ్బులి పెయ్యల
 యర్రయ్య
 కడనిల్చి పైనిండ గప్పిన శాల్య
 కడకును దీసియు కన్నుల జూచి-
 'మరి నీవు బెజవాడ మల్లప్ప కరుణ
 వుర్విని బడగానె వోపుణ్యమూర్తి:
 దరికొని కాలెను తగ వాడ నాడు
 అందుకు బ్రాహ్మలను అడుగగ
 చెప్పిరి
 మందసమున నుంచి మడుగు
 ద్రోయుడని

గండాన బుద్ధెను కనుక
 యీ బాలుడు
 వుండ కీడవు నన వొగి చేసి రటుల
 మడుగున దిగి స్నానమాడను
 మునుగ
 జడిమందసమునంటి జలధిపై లతల
 పడి చుట్టుకొని యున్న మందసము
 రాగ
 తలుపులు సడలించి తాళములు తీసి
 పోలికలు జూచియు పూర్వస్మృతి
 వచ్చి
 తమ్ము డంచెంచియు తగ విచారించి
 అమ్మ కరువవుట మేనత్తకు యివ్వ

అత్తగు చట్టి మారమ్మ తా గొనియు
యెంతయుప్రేమతో యెత్తుచు పెంచి
కూర్మితో తనుగన్న కొడుకు

యరయకు
సమముగా పెంచెను సారసగంధి
'బెజవాడ బెబ్బులి'గ పేరు వహించి

భుజబలమున శత్రువులను ఖండించి
పాపసిద్ధి ప్రభుని బవరాన గూల్చి
యేపుగాళానల విడబడి నరికి
కదసిన సేనల ఖండించిపెచి
తుదకిటు రణములో తుదిముట్టినావ!
అని యటు తమ్ముని అటులాడి కదిలి

తన చిన్నతమ్ముడు ముమ్మయ్యను చూచి భక్తిరన్న అడలుట

చిన్నితమ్ముడు ముమ్మయ్యను
చేరంగ బోయి
కదనిల్చి భక్తుడు కన్నీరు గార్చి
అడలుచు బలికెను అన్నతానపుడు—
'చిన్నితమ్ముడ! నిన్ను చెలగ
పురినుంచి

అన్న పాలేటికి ఆరిగిన వెనుక
నీవైన వంశము నిలుపగలేక
నీవు రజానికి నేగంగ నేల!
వల్లవ గోత్రజుల వంశమంతయును

పల్లవరాజుల బవరమునందు
వంశక్షయము గాగ వ్రాసెనా
బ్రహ్మ?
సంశయమును వీడి సర్వజ్ఞమూర్తి—
'అన్నదమ్ముల పుత్రులందరు మీరు
పన్నుగా పాలేటి ప్రక్కను గూడి
వొక్కొక్కరు యెదిరివెరుల మీద
చక్కగా పోరాడి సమసితి రిచట
యీ కీర్తి జగములో యెన్నాళ్ళకైన
ప్రాకి వీరకథల ప్రజ లెన్నుచుండు!'

పద్మరాఘవుని కళేబరమును చూచి భక్తిరన్న శోకించుట

తమ్ముల గొనియాడి తానటు కదలి
పద్మరాఘవు చూచి పలికె భక్తుడు!
'మరిది పద్మరాఘవ! మండ

లేళ్ళరుడ!
అరుదయ్యో నీ చెలిమి అనుజుని తోడ
కులమున వెలమవు చెలిమిని మరిదివి

చెలికాండ్ర చిత్తమా! చెరగున పైడి!
నాదెండ్ర పైడివార్లకు పెండ్లికొడుక!
విప్పర్ల సింహమ! వీటికి రాజు!
విప్పర్ల నీవు బుట్టి విలయెల్ల యేలి
తమ్మునితో చెల్మి తగ నీవు జేసి
యామ్ముగ ధేన్వుల నెల్లెడ మేపి

మేలు కీళ్ళకు మాతొ మెలగితివి నీవు వీరులకును నీకు వేరు లేకుండ
 కలియుగమున వీరకథ తెన్నినాళ్ళు జరుపుదు రెప్పుడు మరిది
 నిలుచునో అన్నాళ్లు నీకీర్తి నిలుచు: నాయుండ!'
 రణవీర తమకాన రాజుసన్నిధిని
 ఘనముగా అవుసరాలు
 కడు భక్తితోను

పుత్ర మరాజును జూచి శోకించుట

పొందుగా తిరుమందుల పుత్రమరాజు వితరణ గుణశూర: యేకై కవీర:
 చందము జూచియు జాలి భక్తుండు: వోరుగండిలోన పోరులుగెలువ
 'కొమర త సుతుడవు ఆ రెక్కలశ్వము వాహ్యాళి వెడలి
 గుణ విశాలుండ: స్వారి చేసియు దాని సమయ జేసితివి:
 సమర విజయ: శత్రుసైన్యాలవెరి: తమ్మునితో రణస్థలిని పోరాడి
 తమ్ముడెతన్నకు తగు ప్రదానివిగ తమ్ముల పాలెతివయ్య వో మరిది:
 సమ్ముఖమున సింహాసనమున నుండి యిమ్ముహి నీకీర్తి వెలయు'నంచరిగి
 షితిని పాలించియు చిరకీర్తిగనియు

అల్లుడు పోచయ్యను జూచి వగచుట

అల్లుడు పోచయ్య నటు చూచి కలను ధిక్కరించిన వారి తివిరి చెండాడి
 వల్లవ గురువు తా వగవంగసాగె: పెక్కురు మన్నీల పృథివిని గూల్చి
 'చక్కని పోచయ్య: చెల్లెలి కొడుక వురువు గాయాలతో వారిగితివి
 వెక్కస రిపులను వెన్నులు విరచి అల్లుడ!

నాచకూళ్ళ నాయుని చూచి దుఃఖించుట

మరి మరి దుఃఖించి మరి యటు అడలి నాచకూళ్ళ నాయుడా: నా చిన్న
 నాచకూళ్ళ నాయుని నడిగల్లు జూచె: మరిది

వాసిగ రణమున వైరులమీద

పురువుగా గాయాలతో వారిగితివి

చేసి ఘాతలు వారిని చెండు చెండాడి

మరిది!

పోరాడి రణమున భూపతుల గూల్చి

చట్టవారి యర్రయ్యను జూచి శోకించుట

రట్టడి శూరుడు చట్టివారి యర్రయ్య

వయ్యన రణములో వరిగితివి

అట్టై రణమున గూలుటది జూచి

మరిది!

బలికె:

అయ్య కీరితి కాముడ' వని పల్కి

'యెలమితో పెయ్యల యర్రన సరస

కదలి

చెలికాడ! పడితివా చేసి యుద్ధమును

దామసాని వెంగళు తనయుని జూచి

భీముని రాముని పేరెన్నికైన

'వేమారు శత్రుల యేపణగించి

సామజుల వైరి చట్టవారి యర్రయ్య

అల్ల మీ మేనత్త ఆల పెద్దమను

మ తేభములనెల్ల మట్టి మల్లాడి

తలచియో కాటమధవుని చెంగటను

యిత్తెరంగున పెయ్య లెర్రయ్య

వారిగితివి ధరమీద వో చిన్న మరిది!

యెదుట

తమ్ములను మరదులను తలచుకొని భక్తిరన్న విలపించుట

అని యిట్లు భక్తుడు ఆ రణభూమి

'పేరు కీర్తులు గన్న బిరుదాంకులార!

చని చూచి యెల్లెడ చాపకట్టుగను

నెరవైన రణరంగ నిశ్శంకులార!

తమ్ములు మరుదులు తగిన

సత్యమే జయమన్న సర్వజ్ఞులార!

బాంధవులు

నిత్యులైన మీరే యీ ధాత్రిలోను

ముమ్మరమగు పోట్లు మూర్చలు

పాలేటి వీరులు పరమ పుణ్యులును

చోయి

పలుకరు నాతోను భక్తుడ నేను!

కళదప్పియుండుట కల్గిమధ్యమున

అడలుచు బలిచిన ఆ పుణ్యగురువు

వల్లవ తిరుమందుల వునికిని జూచి

కడ కోక్కరైన పల్కరు భక్తుతోడ

భక్తిరన్న పడియున్న పల్లికొండను అవతారమూర్తిగా క్తిర్తించుట

హరి గురువు కడనిల్చి

ఆ భక్తిరన్న

పరదక్షిణము జేసి పడి సాగి మ్రొక్కి

పరమాత్మ : గోవింద!

బలభద్రమూర్తి

అదినారాయణా! అజుడ: గోవింద:

మత్స్యమై జలధిలో జొచ్చి వేదములు

తెచ్చి బ్రహ్మకు నాడు యిచ్చిన దేవ:

కూర్మమై నగమును కుదురుగామోసి

వేమారు దివిజుల యేలితివపుడు

వారాహరూపము వయ్యన దాల్చి

హైరణ్య నేత్రుని హతము జేసితివి

నరసింహమై హిరణ్య కశిపుని

ద్రుంచి

కరుణించి ప్రహ్లాదు గాచితి వపుడు

వామన మూర్తివై వచ్చి యా బలిని

భూమి దాన మడిగి పుచ్చితి వటకు

పరశురాముడవై పరగి లోకమున

కార్తవీర్యుని ద్రుంచి కీర్తి జెందితివి

దశరథ సుతుడవై తాటకి ద్రుంచి

కుశికు యాగము గాచి గూడియు పోయి

శంకరు విలు విరిచి జానకి గొనియు

లంకరాక్షసుల నిశ్శంకతోగూల్చి

పొంక మణిగించిన భువన రక్షకుడ:

గోపాల కృష్ణుడై గోవులగాచి

వ్రేపల్లె యందుండు వేల గోపికల

మనసున దనరూపు మరి యుండజేసి

కంసాది రాక్షస గణముల దునిమి

వంశపావనుడవై వర్తిల్లినావు

నీ మహిమ వర్ణింప నిఖిల లోకముల

వేమారు వెదకిన యెవ్వరులేరు

యిరు వంశముల యున్న యెల్ల

యాదవుల

గురుమూర్తి వగుచున్న

కులపావనుండ:

హరి! మాకు దిక్కివె వరపుణ్యశాలి:

పరమాత్మ ! దిక్కివె : పలుకు

నాతోను

నినుగూడి తమ్ములు నీరణస్థలిలో

అనిజేసి వొరిగి యున్నారలు వీరు

యీడు జోడుగ తమ్ము లిరుగడ

మరుమలు

వీడక పోరాడి యిల గూలియుండిరి

కాశి తీర్థము యిచ్చి మనుల నందరిని

వాశిగా కైలాసవాసుల జేయ

కాశితీర్థము దెస్తి కనుము భక్తుడను

బావరో! నాతోను పలుక వదేమి?"

భక్తిరన్నకు శివుడు ప్రత్యక్షమగుట

యీవిధి నడలిన యేమనకున్న

'రఘుపతి మిము గూడి

రణరంగమందు

పగతుల కెదిరించి బవరంబు చేసి

సమర రంగంబున చావలేదనుచు

నీమదినుంచితో యేమన విపుడు

చూడు' మటంచును శూల మెగవైచి

పడు శూలమునకును పచ్చె రొమ్మెదురు

తొలకరి మెదుపురా దూరము కెగయ

శూలము దివినుండి సుర లందుకొనిరి

పర్వత మల్లప్ప పయనమై వచ్చె

గురుడున్న చోటికి కూడి ప్రమథుఁడతొ

భక్తుని యెదుటను ప్రత్యక్షమైన

భక్తి సాష్టాంగము పడి మ్రొక్కె

గురువు

కొమ్ము కసినేడు భక్తిరన్నను జూడవచ్చుట

కొప్పుకొండ నున్న కొమ్ముకశినీడు

అప్పుడు రణభూమి నటు పారజూచె-

'నాలుగు పూటలు నయ్యె నేటికిని

దాలు డమామీలు తగ గొడుగులును

గురుతుగా నున్నవి గుడి గుడ్డార్చితట

పెరువారు రణభూమి పరగ

వొచ్చిరొకొ

కాశిబోయిన యన్న ఘనుడు

భక్తుండు

వాళిగా రణభూమి వచ్చియున్నాడొ

తెలియవలె' నని కొమ్ము

తెరగొప్పనంది

వల భుజముపై నిడి వచ్చె అచ్చటికి

సాగిరిబడి మ్రొక్కె సరగ భక్తునికి

బాగుగ దీవించి భక్తుడిట్లనియె!

'నలుబదేండ్లయె కొమ్మునాదము

వినియు

కలగ కొమ్మాదుము కశినీడఃనీవు'

గురువు జెప్పినమాట గొబ్బున

వినియు

పరిపరి విధముల పట్టెను కొమ్ము

ప్రణవ నాదంబుగా ప్రజ్వరిల్లగను

విని కొమ్మునాదంబు యీశ్వరుడు

మెచ్చె

శింగినాదము కొమ్ము శివయోగి

యెదుట

ఖంగున మ్రోయంగ కని భక్తు డలరె

చనిపోయిన యాదవ వీరులకు గంగ ప్రాణములు పోయుట

రణము కావలియున్న రణవీరగంగ
ప్రాణాలు యిడి లేపె పరమపుణ్యులను
వీర మాహాత్మ్యము వెలయంగ వారు
వీరులై శివలీల వెస నాడి రచట
శిరసుల వెంట్రుకలు చెదర

వల్లపు లానంద మొప్పుగా నాడిరి
యెల్ల తిరుమందులు వుల్లాసమునను
'నరహరి! గోవింద! నారాయ'ణనుచు
పరిపరి విధముల పలుకుచు నాడిరి
'హరిహరి గోవింద!

నాడుచును

హరి ముకుందనుచు

'హర హర లింగ! శివా! హర!'

శరణు జేయుచు లేచె సరగ పలికొండ

యనుచు

యెల్ల వీరుల తాము యిట్లని రపుడు

వీరకథ యెల్ల కాలము నిలుచునట్లును, యర్రగడ్డపాడు
పుణ్యక్షేత్ర మగునట్లును శివుడు వరమిచ్చుట

మల్లిఖార్జుని జూచి ప్రమథుల జూచి
పల్లెకొండను జూచి భక్తుని జూచి!
'యెల్లకాలము నిలుపు డీ వీరకథః!
వల్లపులు తిరుమంధులు వందనము
చేయ

'వల్లె' యనుచును నవ్వె అల్ల

మల్లప్ప

'వీరులై మృతిబొంది వీరస్వర్గంబు
పరగ కాశి జలష. పాలేటి నీరు
వెలయు శ్రీశైలమై యిదె

లింగగిరియు

విలసితముగ కలిని యెరగడ్డపాడు

యిదె పుణ్యక్షేత్రమగు యెరగడ్డ
పాడు!'

విరివియౌ పాలేటి వీరు లెల్లరకు
బోరున ప్రాణాలు బొందులు వీడె
పలికొండ భక్తుడు పరగ వీక్షించి
తాలిమి చెడి కొంత తడవు చింతించి
'కళింద! ర'మ్మని గారవించియును
'పసి బిడ్డ లాదిగా పరగు మీరెల్ల
తర తరముల నుండి దై వయోగమున
బిరుదులు వాయించి బిడ్డల మారు
వేరు బంధము లేక యెల్ల కాలంబు
కోరికతో యింటి కొడుకుల రీతి
మేలు కీళ్ళకు మాతౌ మొలగితిరి

మీరు

కల కాల మిట్టులే కలుగును మీకు!

అన్న ఆనుమతి చేత ఆకళి నీడు

మదన సంహరు డిటు మన్నించి అరిగె పన్నుగా జనె అటుబాసి రణభూమి.

భక్తిరన్న చాగలకొండకు వచ్చి చల్లవారి కై విలపించుట

ఆగత మెరిగి భక్తుడా పల్లికొండ
చాగల కొండకు చనుదెంచి రపుడు
చల్ల వారలు పోట్ల సమీసిన విధము
అల్ల రఘుపతి భక్తుడటు జూచి

యచట

పిల్ల యేరుగ రక్త పొర్లిక జూచి-
'చల్ల నా తమ్ములు! సాహసులార!
బలువు యుద్ధము జేసి పగతుల

ద్రుంచి

యిల గూలితిర మీరు వేరు వేరుగను
చల్ల పిన్నమరాజు! సాహస మనుడ!
బరువుగా యెదురొమ్ము బాకులు

నాటి

వారిగితివి ధరమీద వో పిన్నమయ్య
చిన్ని నా తమ్ముడా! చెలగ

నారాయణ!

మన్నె మూకల నెల్ల మహి మీద
గూల్చి

యెన్నియో మొయినిండ యీటెలు
నాటి

వానరంగ ధర మీద వారిగితి
విచట

గుణ ధీరుడా! చల్ల గోవింద! నీవు
చందమామను బోలు అందమౌ

మోము

సందేహమును లేక సర్వ దశములను
నురుమాడి రణభూమి వారిగితివి
నీవు

వీరుడ వను పేరు వెలయంగ జగము
పొంకమౌ తమ్ముడ! వెంకటశౌరి!
శంక శైలయ లేక సైన్యము

ద్రుంచి

మూల బలము తరిగి మొన విడ

బొడిచి

బల్లెములు యెదురొమ్ము బలువుగ
నాటి

కల్లని వారిగితిగా వెంకటాద్రి!
అచ్యుతుడు వొరుగుట అచట

జూచియును

వొచ్చియు భక్తుడు వొర్జించి బలికె:
'చల్ల అచ్యుతుండ! సమర నిశ్శంక!
యెల్ల వైరుల సేన యేపణగించి
మచ్చరంబుగ పోరి మన్నీల జంపి
హెచ్చుగా అలుగులు యెద యందు

నాటి

యియ్యెడ రణములో యిటుల
గూలితివ!

అయ్యయ్యె తమ్ముడా! అవి
పలవించి,

బంధువులను జూచి మరుదుల జూచి,
'పండుముల గోవిందు! బలు

పరాక్రముడ!

తమ్మునికి ప్రధాని! తన చిన్న
మరిది!

అమ్ముల పాలై తి వయ్యయో!
యనుచు

వల్లవుల తిరుమందుల వైన వైనాన
అల్ల రణమున వెదకి అందర జూచి
'చాగలకొంచ రణసాహసులార!
త్యాగ మూర్తులార! ధన్యాత్ములార!
కాశీ తీర్థం బిదె గైకొను' డన్న
వాళిగా పిన్నముగు పలికె నిట్టులను -
'శరణార్థి! శరణార్థి! శంకర వినుత!
వేరుగా జూస్తిరి యెల్ల కాలమును
గతమైన మాటలు కదప నేమిటిక
చతురంగ బలమును సాహస మెదిరి
మాఘ బహుళ సప్తమి అది
మొదలుకొని
ఆష్టమి వనమి దశమి అదరక
మేము
చలమున నెదిరించి చాగలకొండను
బలముల గూల్చియు ప్రఖ్యాతి మించి
ముందర శౌర్యము మొన కెరుకపడగ
పొందుగా పోట్లాడి పొలిసితిమి
యిచట
మా రణముకు రాక మమ్మాదరింపక
యరగడ్డపాటికి వెళ్ళియు నీవు

తమ్ముల ముందర తగ నాదరించి
మమ్ము వేరుగ జూచి
మాట్లాడుచుంటి
కల కాలమిచ్చట కనిపెట్టుకొనియు
నిలచితి మిటురాక వలపక్ష మాయె
వీరమాహాత్మ్యము యెల్లకాలంబు
మేరలు మీరక యేర్పరచు' మనిరి
అని యిట్లు చల్లవారు అడిగినందులకు
విని పల్లెకొండయు విశ్వేశునుతుడు
'పాలేటి నెలకొన్న భాగీర్తి గంగ
యిలలోన శివలీలలు యెసగిన వారికి
వీరగంధము జందె మిచ్చి యామీద
పేరుగా గొలుతురు పెంపుగా నెపుడు
సాక్షాత్తు శివురాణి జలదేవి గంగ
యిచ్చోట చెల్లితిరి మీరలు గనుక
వీరగంధము జంధ్య మెసగి సాంబ్రాణి
వరధూప నైవేద్య మొనర చేసియును
పాలేటి వీరులకు పరమ పుణ్యులకు
యిల మీకు యెందును వేరు లేకుండ
కొలుతురు మిమ్మెపుడు కులము
వారంత

భక్తిరన్న మంగలిపాడు వచ్చి ఒరగిన బొల్లావును
వీరనేని జూచి దుఃఖించుట

చాగల కొండవిడి సరగునవారు
మగిడియు వచ్చిరి మంగలిపాడు
బొల్లావు పోట్లాడి భూపతుల జంపి

బలువగు సిద్ధిరాజు బలముల నెల్ల
చెల్లగ పొడిచియు చీకాకు పరచి
ఆకు యెడమలేని అమ్ములు నాటి

యేకాదశీనాడు విష్ణుపురి యేగె
ఆ రణమున చెల్లిన ఆవును జూచి
బీరు నాయని జూచి పేరెత్తియడలి
మాను వారిగిన రీతి మరియుండ జూచి
తను గొలుచు గోసంగిదశములు చుట్టు
అనువుగ రణములో హతమైన జూచి
పగవారు గోసంగి బలముల మీద
తెగబడి చెల్లిన తీరెల్ల జూచి
గుర్రాలు యేనుగులు కుంభిణిమీద
వ్రరుగా చెల్లిన వైనము జూచి
భక్తుడు పలికొండ పరగ నిట్టనియె
'వంతుకెక్కిన జాంబ వంశవర్ధనుడ
అలనాడు మసిలినీడు ఆరువదేండ్ల
మున్ను
బల్లికురువను పోరి బలముల గూల్చి

కల్లుగా పోట్లాడి చెల్లె మీతండ్రి
నేటికి బీరన్న నీవు యిచ్చోట
పాటి తప్పక పోరి పగతుల జంపి
గాటంపు అలుగుల గాయాలు నాటి
వారిగితివి ధరమీద వో బీరినాయుడ!
సిరిదేవి నిను బెంచి చేసే పెద్దగను
వేరు బంధము లేక వీరాజితోను
గురుతుగా బాగాది గుండు సన్నిధిన
బీరినాయుని గుండు పేరెన్న బడును
వీర గోసంగుల బీరన్న నీకు
కలియుగ మందున గంగ సన్నిధిని
కొలుతును నిన్నును కోర్కెతో
నెప్పుడు
కాశితీర్థం బిడి గోసంగి వీరునకు
వెస వచ్చి కూర్చుండిరి యీవలిద్దరును

బసవన్న ధనకొండ చేరుట

బసవన్న ధనకొండ పట్టణము చేర
ఆ సిరిదేవి కొమరమ్మయు సతులు
బసవదేవుని జూచి భక్తి నందరును
ఆర్ఘ్యము నై వేద్యమమరంగ నిచ్చి
సాష్టాంగ మొనరించి సర్వేశ్వరునికి

పశ్చెమున నివాళి భామలు దెచ్చి
అల్ల బసవన్నకు అర్పించగాను
బల బల కిన్నీరు పశ్చెము మీద
కురియుట సిరిదేవి కొమరమ్మ చూచి

యాదవకాంతలు గుండమున కాయత్త పడుట

గురువు చెప్పిన మాట గురుతులు

అంశ్యకాలము తమ కయ్యెనని

తెలిసి

యెరిగి

పండుముల యరణప్ప, పైడివారితల్లి
సిరిదేవి వందనము చేసి రందరును-
'వుండరాదింకను వో కన్నతల్లి!
గుండముకు యత్నము గొబ్బున

జేయు:'

అగుమంచి నటు పిల్చి అమ్మ తెల్పగను
సగరుల పిలిపించి సరిత్రవ్వ

గుండము

'అన్నలారా! నేను అతివల గూడి
పున్నెపు నీరాడ పోవలె నిపుడు
కొలను గావించుడు గొబ్బున మీరు'
అన సగరులు తాము అంతయు

త్రవ్వ

గంగ సన్నిధి నిల్చి కరములు

మొగిచి

గంగతోడుత పలికె గవురు

అగుమంచి:

'గొనకొని సగరులు గుండము

త్రవ్విరి

అనువుగ జలకము ఆడియు మనము
గుండాన బడవలె కోమలి యిపుడు
లెండు! పయినమయి లేచి రం'దనిన
'అన్నవ చెల్లెలా: అగుమంచి వినుము
యెన్న జనన మరణము లెడుగను నేను
మిన్ను మన్ను గలిగియున్న

దినములును

యెన్నియో యుగములు యెరిగితి

నేను

శివవిష్ణు బ్రహ్మలు చెల్లు దేవతలు

అవిరళ దిక్పాలులు అందరు చెల్లు
పుట్టుట గిట్టుట పొడము వారలకు
యిట్టు నిలచువారు యెవ్వరు లేరు
తనకు పుట్టుట గిట్టుట తథ్యము లేదు
విను విను చెప్పెద వెంది అగుమంచి
కలకాలమును ముందు కలియుగ

మందు

నిలుచును భక్తిని నీ వేగి యిపుడు
వొక్క ప్రొద్దుండియు వొప్పుగా నీవు
గ్రక్కున బోనంబు గావించి తెమ్ము!
జంట యెడబాయక సఖి! అగుమంచి:
వేడుకనుంటిమి విందును గుడువ'
గంగన మరితెలిసి కాంత అగుమంచి
సంగతిగా వచ్చి జలకము లాడి
పున్నెపునీరాడి పొలితి వేవేగ
అన్న లిచ్చిన సొమ్ములు

ఆభరణములు

ధరియించి అగుమంచి తల్లికి మొక్కి
పరిజనులతోగూడి బాజార్లవెంట
తిరువీధు లారేగి తెరువు నచటచట
తన వంటి సొమ్ములు తరుణుల కిడుచు
పనివడి ముతైదు పణతుల కిడుచు
కోటలు విడిచి పోవ గోపకాంతలును
వాటమౌ గాదెలు వరుస వస్తువులు
బొక్కసముల నుండు రొక్క

జాలెలును

గ్రక్కున కొల్లబెట్టి కాంతలందరును
కొమరమ్మ సిరిదేవి గొబ్బున తాము
పట్టణములో నున్న ప్రజల నందరిని

యెట్టా వలసలు బోవ వేగ చాటింప వెన దొనకొండ విడి యేగిరి ప్రజలు
పసిబిడ్డ బాలాది పలవరింపుచును

సిరిదేవి కొమరక్క లక్కసిరి కూటాలతో అగ్ని కాహుతి యగుట

దేశాది రెడ్లను తా సిరిదేవి
కరణాల కాపుల గ్రక్కున బిలచి-
'యిరువురకును ఋణము యిటు
తీరెనయ్య!

అన్నలారా! మాకు అంత్యము నిండె!
చిన్నబోయిరి ప్రజలు సిరిదేవి పలుక
గోడుగోడున ప్రజ గుబ్బిటిలసాగె-
'యేడువ పనిలేదు యేలుకొండెపుడు
మామారుగా మీరు మా యన్నలారా!
కొమరమ్మ సిరిదేవి కూటాలనున్న
పదార్థపెట్టెలు పంట వస్తువులు

విదితముగా ప్రజకుయిచ్చె సిరిదేవి
ప్రాపులేకను ప్రజ పలవరింపగాను
తాపత్రయమునొంద తగదని
చెప్పుచు-

'కారణ మిటుల గావలసెను నుండి!
వారల నోదార్చి వగవకు డనుచు
సిరిదేవి తెలిపియు శీఘ్రముగాను
కొమరక్క సిరిదేవి గోపికా స్త్రీలు
తమ తమ కూటాల తలుపులు
మూసి
అగ్ని దరికొల్పిరి; అటులేగినట్టి

అగుమంచి సాగుమానము

అగుమంచి గుండాని కాయ తమ్మాయె
మంటలు మండెను మింటి పొడవునకు
పంతమును వచ్చేను బాలరాజులు
చెల్లెలు
వచ్చి చంపుడు కట్ట వరుసతో
నెక్కెను

హస్తములు మొగిచి అగ్నిదేవునికి
ప్రస్తుతింప దొడగె పాలేటి వీరుల
గగనంబు భూదేవి వలరాజు డలచి
వప్పుగా వరములు వనరంగ నిచ్చె

హస్తములు ముకుళించె సభచారి
కప్పుడు
గుప్పున అగుమంచి గుండాన దుమికె
చమురు కుండలు వేసి సఖియలు
అడలిరి
పొగులుచు వెల వెలపోయి రందరును
గంధపు మ్రాకులు కడకును కదుల
పొందుగా కూర్చిరి ప్రోగుగానపుడు
చందనగంధియు సమసి మసి
యాయె

బసువన్న ముక్కన్ను తెరువగా ధనకొండ పట్టణము భస్మమగుట

బంగారు కంబాన వరగిన బసువన్న
ముగురు మూర్తులదలచి ముక్కన్ను
దెరిచె

భాషింప ధనకొండ భస్మమై పోయె
లక్కసిరి కూటాలు రాచ లోగిండ్లు
చిచ్చులు తగిలి కాలె సిరిదేవి

కూటాలు
కొమరగిరి కూటాలు కొలిమిమంటలై
మండె

అగుమంచి కూటాలు అగ్ని
తగులబడెను

కాటమన్న నల గంగ కూటాలు
కనుకులై మండె

బత్తుని నల్లమేడ భద్రాక్ష కూటాలు
భద్రాక్ష కూటాలు కాలి భస్మంబు
లాయె

చిత్తర్వు కూటాలు చిచ్చులు తగిలె
కొల్లారు కూటాలు కొలిమి
మంటలై మండె

కైలాసగిరికి కాంతలు పయనమైరి
కనక రథము లెక్కిరి
గోపకాంత లందరును

పాపనూక మేడమీదికి
పరమేశ్వరుండు
చిత్రబాణములు శివుడు శ్రీఘమే పంపె
పాపనూకమేడ భగ్గున మండె

యాదవ కాంతలు కైలాస మేగుట

పాపనూక అగుమంచి పక్షిణిరథ
మెక్కిరి

యెరణప్ప, తల్లప్ప, యేడాషి
అక్కప్ప.

సిరిదేవి, కొమరక్క, సీతలందరూను
మరివేగ అగ్నిచే మడిసి రందరును.

బత్తుని నల్లమేడ, పణతి వీరగంగ,
కరియావుల నాగ, కాంత లందరును

కనక రథములు యెక్కి కైలాస
మేగిరి

కాంతలు రాగాను కరకంఠకుండు
బత్తినన్న కైలాస బండకడ నుండి

పాతేటి వీరులు ప్రఖ్యాతిగాను
బసువన్నకు దండప్రణామము

చేసిరి
కరుణతో యాదవులు కైలాసమేగిరి

యరనూక రాజు కథ .

[ఈ వీరగాథ మొదటి సంపుటమున పెద్దిరాజు కథకును పోలురాజు కథకును
మధ్య నుండవలసిన మూడు కథలలో నొకటి]

అవతారిక

శ్రీలోలు గోపాలు చిత్తమున దలచి	ధారుణి తమకీర్తి దశదిశలందు
రఘురామునకు మ్రొక్కి రమణ	వెలుగొంద కృతులచే వెలసెడి
తోడుతను	భూమి
ప్రేమతో పార్వతి పెద్ద సుతుండు	పూ చంద్ర గోత్రాబ్ధి పూర్ణ
సర్వవిఘ్నేశుని సతతము దలచి	చంద్రుండు
విష్ణు బ్రహ్మను శివు వేడ్క ప్రార్థించి	ఆరూఢి వినిపింతు యాదవ చరిత
వాణిని మదిని గీర్వాణి నుతించి	రమణతో యరనూక రాజు పోట్లాట
రాణించు శివురాణి రమణి ప్రార్థించి	విఖ్యాతిగా విన వేట్కు సొంపెసగ
కడువేడ్క ధనకొండ గంగను దలచి	సరగ వేట్కుతో చెవుడు .
కాశికాంబకు మ్రొక్కి కవుల కీర్తించి	శ్రద్ధగా వినుడు.

ఎరుకల పగ తీర్చుటకు యరనూక రాజు

ఏనుగమలను నిలుచుట

అరయంగ యరనూక యాద	వల్లవుల ఘనుండు పల్లాంబసుతుడు
వేండ్రుండు	యెరకుల పగకునై యేనుగమలను
గరిమతో రిపుగజ కంఠీరవుండు	యేపుతో నిలచెను యెదిరించి రిపుల

యర్రభూపతి తన దళములతో యరనూకరాజుపై దండెత్తి వచ్చుట

అంతట యరభూప అవనీశు డనియె!
చయ్యన ఆనుజుల సభికులతోను;
'వీరశూరులు మీరు విక్రములార!
మనతోను యెదిరించి మార్కొని
నిలచె

యెరుకుల పంపున యరనూకరాజు
పరగయోధులు మీరు పంతముమీర
యిపుడు యాదవుల మీరు ఇల
గూల్చవలెను
కడువేగ తర్లుకు కదనము సేయ!'
రమ్మని మన్నీలకు రాజుతావ్రాసె
అంపిన కమ్మలకు అవని కంపింప
కడువేగ కదిలెను కాలారి మూక

ధీరుని ఆనతి తీవ్రమై వచ్చె
ఘడియాలసములేక కదిలెను మూక
అతివేగమే దొరల అశ్వాలు కదిలె
తుములను కదిలెను దుర్గాల మూక
గోకార భూమేలు గుణుడగు రాజు
మరివేగ కదిలెను మన్నెమూకలతో
అంస్తానపుర మేలు అందెల సోమినీడు
మసలక కదిలెను మన్నెమూకలతో
పంతగిరి యేలేటి బరిగెల భామినీడు
ఆరూఢి కదలెను ఆలముసేయ
భూసాంగి యేలేటి భూనాయకుండు

ముదమొప్ప విలుమూక ముందుగా
కదిలె
యిందుకూరు యేలు వీరశేఖరుడు
సయ్యన కదిలెను సర్దార్లతోను
గంధవతి యేలేడి గంగురాజును తాను
వాలాయముగ దండు వచ్చెను యెత్తి
పదివేల రౌతులు పక్కతేజీలు
మెండైన బలముతో మెరసి యేతెంచె
బల్లెలు యీదెలు బాణాల మెరుపు
చలగుచు దళములు సమకూడి నడచె
విండ్లు తుపాకులు వెలయంగ బూని
వయ్యన నడిచిరి వడ్డె రౌతులును
మాతాపురము యేలే

మహిమండనుండు
అరుదెంచె వేగమే ఆలము సేయ
శూలాల బండ్లును చొక్కుచు నడిచె
బండ్లపై యీదెలు బారులుగ నుండి
వరఫిరంగుల బండ్లు వసుధ కంపింప
దళముకు ముందుగా తర్లె నంతంత
మనవేగ నడిచెను కాలారిమూక
బహుళము కదిలెను భద్రదగజములు
ఆవేళ చారులు అదిగెలు పౌజు
దండి యేసుగమల దరిసెను దళము
సానకత్తులు జిబురు జంగుల వారు

మరివేగమున తర్రె మార్గొన ముందు
గొరకలు గిరికాండ్ర మోటకములతో
ప్రతిమీరగ కదలె పాలె గాండ్రెల్ల
గజములపై థాలు కన్నోజి బలము
ముందుగా మన్నీలు ముస్తీదు కదలె
నేజాలు బల్లాలు నేపైన బరిసె
గాటమో బండ్లును కదిలెను వేగ
గుజ్జరి దళములు గుర్రాల బారు
వాలాయముగ తర్రి వచ్చెను బారు

అరెమరాజీలు అతివేగ వచ్చె
శీఘ్రమె వచ్చెను చిల్లరి మాక
కడు వేగమే కదలి గక్కున వచ్చె
దొరలును మన్నీలు తోడి మూకలతో
సరివారు కొలువంగ సరిదాల్చితోను
మహి నెర భూపతి మరివేగ తర్రె
యేకవీర పెంట యేనుగు ఘటము
ఆరూఢి యరభూప అధిపతి నిలిచె

యుద్ధమునకు కట్టాయ త్తపడుడని యరనూకరాజు
తన మంత్రి పులిముద్దు రాఘవుని హెచ్చరించుట

క్రమ్ముక బలములు కడదిగ గాను
వేవేగ యాదవులు వేగంబె అంత
అంతంత యరనూక ఆ రాజునుడు
భూపాలకుడు పులిముద్దు రాఘవుని
ఆరూఢి పిలిపించి అపుడిట్లు అనియె
'ధీరుడ! పులిముద్దు దినకర తేజ!
తగువేట్క యరపతి దళములతోను
కలుపుక వచ్చెను కల్యూఘు నేడు

పరగ యాదవులెల్ల పంతము
మెరయ
అనికి ముస్తీదు గమ్మని చెప్పుమనిన
రామబారులు వచ్చి రాఘవ! మనల
రాజధర్మము కామ రమ్మని పిలువ
ముదమొప్ప దళముకు ముందెదుర
వలెను
అనికి యెల్లదను కట్టాయ త్తపడుడు'

యరనూకరాజు యుద్ధమునకు సిద్ధమగుట

అనుచు యిట్లని చెప్పి ఆ
రాజునుడు
వయ్యన విడిదికి వసుధీశుడొచ్చి
జలకమాడె ధరించె చల్వవస్త్రములు
లిలకమా నుడుటను దిట్టెను రాజు

అన్నము భుజియించి ఆకుల వైచి
పగరతో పోరగ పయనమై రాజు
తుపాకి గుండులు దూరకయుండ
వాటమో మేనున వజ్రాంగి దొడిగి
చయ్యన కర్ణముల చొకట్లు పెట్టి

యెలమితో రత్నాల వెలుగులు మీర చయ్యన ప్రక్కన సవరించి యంత
 పొందుగ కంకణ భూషణములును పరగ మీల మీలలాడు పై జార గట్టి
 పసిమించు రత్నాల పచ్చల తాళి కడువేగ రణమునకు
 వనరంగ ధరియించె వసుధీశు డంత కదలుచుండగను
 వైరుల బెండెడి వాటప్పిరంగి

యెరుకులను శత్రువుల కప్పగించుమని యరనూక సీత భర్తకు చెప్పుట

అనువేగ యరనూక అతివ తా వచ్చి సంతతి కలిగింది సర్వేశ్వరము
 తన ప్రాణవిభునితో తరుణి యిట్లనియె మనసున దయయుంచి మచ్చరము
 'నర నాథ! యరనూక! వీడి

నా ప్రాణనాథ! ఆమరంగ యెరుకుల అంపుము వార్చి
 మనభూమి యెచ్చట? పన్నులగ ప్రత్యక్ష ఫలమిచ్చె
 మనూజేశా యిచట హనుడు
 పగవారితో పోర పయన మయ్యావు? ఆది విష్ణువు గొల్చి అటుమీద యిచట
 గజములు గలవాడు కయ్యబడదేల! పగబూనగా రాదు పట్టభద్రుండ!
 మన్నించు నా తెల్పు మనవి ప్రాణేశ! వశుధీశ! పంపాద్రి వైశంబె పోయి
 యెన్నాళ్ళు పాలగు యెరుకతో నీకు అన్నదమ్ములగూడి అరుదెంచి వెనుక
 యేమిటికి మచ్చరము? చలపట్టి యీ పగ సాధించవచ్చు
 యేలయ్య రాజ! వైరము చాలించు, వాదేళ మనకు?

శరణాగతులను శత్రువుల కప్పగించుట అధర్మమని యరనూకరాజు భార్యకు చెప్పుట

కలకంఠి మాటలకు కలకల నవ్వి దశముతో యతభూషణవుడు
 తరుణితో యరనూక ధరణీశు డనియె తా నెదుర
 'భామరే! యీ బుద్ధి పలుక నీకేల? పరగ యెరుకుల విడువ పంపంబు గాదు

పుడమిలో వలుకాజు పుత్రుడ నేను
మరుగు జొచ్చిన వీరి మరల

పట్టిచ్చి

యిటుమీద భూమిలో యెటులుండ

గలను?

యేమి బుద్ధులు మాను యెలనాగ నీవు
సామ్యము యెరుగువా?

సరసిజనేత్రి:

సతతము పక్షుల చంపెడి యెరుకు
పుర్వి నా పక్షులు పుపకార మనుచు
పరగ పక్షులు వాని ప్రాణములు

నిలిపె

వై ర మెంచక పక్షి వాని రక్షించె

కాపోతములు వాని కాచిన వార్త
యెన్నంగ జగతిని వెలసెను కీర్తి
కదనంబునకు వెరచి కాచియు విడువ
దురమున పగతులద్రుంచుదు గాక!

ప్రాణము దాతునే! పణతి యరనూక!

అటుగాక పుపకార మన్ని దేశముల

పరలోక సాధన పణతి యరనూక!

చావును పుణ్యంబు సమరంబు నందు

కావించినాడిట్లు కపట నాటకుడు

అరులకు నెదురగ అనుమానమేల?

నూరేండ్ల కై పను నుడుట వ్రాతాను

యిందుకు చింతింప నేల లతాంగి!

యరనూకరాజు తన దళములతో యుద్ధమునకు బయలుదేరుట

భాను తేజుడు యిట్లు భార్యకు తెలిపి
పడతుల యెడ తగు వారిని వుంచి
చెలగి యాదవులకు చెప్పెను రాజు:

‘పరువడి కొలువుడి భట్టావుల పతిని’
అని యిట్లు యాదవుల కతని

నొప్పించి

తరువాత కదలెను ధోరణి దండ

భేరి డమామీలు పెద్ద ఖూరలును

కన్నీలు రుంజలు కనక తప్పెట్లు

మమ్మని మ్రోయంగ కల

బందువులతో

చయ్యన కదితెను సమరంబు సేయ

పడు వాగె తేజెక్కి పట్టభద్రుండు
తర్లిరి యాదవులు తమకంబు

మెరయ

జముజాలు యీదెలు చాయ

కత్తులును

పొడవైన విలుకాండ్రు పుడమి

కంపింప

పొందుగా తల్లెను పులిముద్దు

రామపుడు

కురుచ చౌకత్తులు గుజ్జరి బాకు

అమరంగ అందుక ఆపపువువారు

సమరంబు కావేళ చనుదెంచి రంత

తీరైన బల్లెములు తిరుగు కత్తులును
కనక నందులవారు కదలె పట్టుకొని
చంద్రగిరి యీటెలు చేతి కత్తులతో
శానల గదిలించె జడదారివారు
గద లాయుధములు గండ్ర గొడ్డండ్లు
కదిసిరి పట్టుక శాంగేయువారు
లక్షణవరులు కల్లందులవారు
కదలిరి వేవేగ గజముల మీద

చక్రకూటులవారు శంకరువారు
చెలగి యేతెంచిరి సేనల మీద
ధీమంతు లై నట్టి దినకరు వారు
ధీరత నడిచిరి, దివ్య బాణాలతో
బండారువారును బంతులవారు
కడువేగ రణముకు కదలి రందరును
యెన్నిక తేజీల నెక్కి యిరుగడల
వేవేగ తర్లిరి యెల్లావులవారు.

యాదవ దళములు యర్రభూపతి దళముల నెదుర్కొనుట

యేసుగమల పడమట యెరభూపు
దళము
గొదకొని యదువులు గొబ్బున
నడచి
ముందుగా యెలగోలు మూకల
నణచె
తరుచైన విల్లులు ధర నెక్కు వెట్టి
బాణాసనంబులు బారులు డీర్చి
చెండాడి పగతుర సేనల నరికి
వేరుజాల విరిగె యెదురెక్కు మూక
పృథివిపై బెబ్బులులు పోరాడి నట్లు
ఆజిలో తేజీల నటువేగ తోలి
చౌకము వురికించి సైన్యము కదిలె
జమురు జంగులు గ్రుచ్చి సైన్యము
గూల్చి
తడయక గూల్చిరి తల్లడ పడగ
వడగండ్ల వానలు వర్షించి నట్లు
పెట పెట తుపాకులు పేల్చిరి రిపులు

అట్టె సాహసమున ఆలము చేసి
దట్టమౌ అలుగులు తరచుగ నాటి
విదితోడ పోరాడి విరుగక రిపుల
పదను కత్తుల చేత పగతుర నరికి
వీర శూరుల నరికి విడువక అంత
వానకాలము రీతి వర్షించె కలను
కాలార సేనలు కదిసెను బలము
చెలగి పోట్లాడిరి సేనలు తమలొ
కమ్మి మేఘములోన కడు వేగ
మెరుపు
కాంతులు మెరసెడి కత్తులతోను
తడయక వురుములు తగ
గుణధ్వనులు
వురువున రక్తంబు వుప్పటిలి కురియ
దొరకొని రక్తాన దొర్లాడుచూను
పెడబొబ్బ కూతలు పెద్ద రంతులతో
పోసీక రిపులతో పోట్లాడు వారు
క్షణముకు నిర్వుర చెల్లించి నట్లు

గుడియలు చేబూని కుంభిణి మీద
 ధట్టించి కొట్టిన దంతము లూడి
 వణకుచు రణమందు వరిగెడి వారు
 మురువీడ దరిజేరి ముసలాన నడిచి
 అలుకచే రణమున ఆరెడి వారు
 కురుచ చేకత్తుల కేరుచు పొడువ
 గురుబెట్టుచు రిపుల కూర్చెడి వారు
 కేటము నడ్డుచు కేరుచు నరుక
 చిదురుపలై ధర చెల్లెడి వారు
 మోకాళ్ళు కాళ్ళను మురువీడ నరుక
 మొండెములు ధర గూలి మొరపెట్టు
 వారు

జాకులతో పొడిచి పడ నెట్టివేయ
 వనరంగ భూమిపై వరిగెడి వారు
 త్రైజాలతో పొడిచి కడుపులు జీర
 పదరుచు ధరిమీద వరిగెడి వారు
 వైరుల కెదురెక్కి వంకీల పొడువ
 వరలుచు కుంభిణి వరిగెడి వారు
 సురియలతో పొడిచి శూరులందరును
 స్రుక్కుచు రణవీధి సొరిగెడి వారు
 విరంగి కత్తుల పెసేగీ నరికియును
 కండలు లెగి కొంత కైవాలు వారు
 చేరిండ్ల కడ్డిసి చెల్లగి పోట్లాడి
 కదనంబులో గూల కలగెడి వారు
 చేయి చేయి కత్తిపి చేరి నరికియును
 చెదరక రణమున చెల్లెడి వారు
 పదరుచు నెదురెక్కి పగులుత నరికి

కోలాహలముగ నార్చి కుతికెలు

విరిగి

కూడలుడిగి అచట కూలెడి వారు
 వరవళ్ళతో పోరి వలలూడ నరికి
 మద్దులవలె వారు మడిసిరి కలను
 కటారు యుద్ధము కలగి చేసియును
 కొద్ది పూపిరితోడ కూలెడి వారు
 సానకత్తుల పొడిచి చౌకశించియును
 చేకొని కొందరు చెల్లెడి వారు
 శరములు గాడియు చెల్లెడి వారు
 మందు పొగల చేత మడిసెడి వారు
 చెడి విరిగి మూకలు చెట్ల పాలైరి
 జాణాలు వడి దాకి బవరంబులోన
 సేసలు మడిసిరి చెలగ కలనిలొ
 గొదకొని శత్రులు గుదులుగా

పొడువ

కూలిరి భూమిపై కుములుచు వారు
 సురియలు బట్టక శూన్య హస్తములు
 పరువులు వారుచు పలవించు వారు
 రాత్రివేట్లు తగిలి రాలెడి వారు
 పూపిరి వెళ్ళక వారిగెడి వారు
 శిరసు పోటులు నాటి చెల్లక కొంత
 సొరిదిగా చెట్లలో జొరబడువారు
 కటారి పోట్లచే కలగి కొందరును
 పొదల లోపల చేరి పొర్లాడువారు
 దిమ్మరిమూకల తిరుగార బట్టి
 గొదకొని పొడిచిరి గోపాలు లంత.

యాదవ వీరులు యర్రభూపతి సోదరులను జంపుట

చలమున శత్రుల సైన్యము జంపి
విజయభూపతిజేరి యెదిరి యాదవులు
చేరి నరుకులాడి శంకలే కెదిరి
విజయభూపతినని యిలమీద గూల్చి
తిమురుచు యాదవులు ఓట్టలై కదిసె
విజయభూపతి పడ వీర శేఖరుడు
అతని సహోదరుడు యాదవులమీద
గొనుకొని పోరాడ గొబ్బున కదలె
వీర శేఖరు బంధు లిరుగడ చేరి
బంతులు గట్టియు పగతుల మీద
విల్లనంబులు బూని వివిధ బాణములు
జడిరాన గురిసిన చందాన బరుప
డాలులు ద్రిప్పుచు తరిమి శత్రువుల
వీర శేఖరు శిరసు విదళించి పెరికి
పంతము లాడుచు పడవైచి రంత.
అతనికి తమ్ముడు యదువుల మీద
గజవరదుడు కదిసె కయ్యంబు

సేయ

మహిని యేనుగులును మసిలిన యట్లు

గజవరునితో పోరి కడువేగ రిపుల
తరిగి గుట్టలు బెట్టె తలకాయలెల్ల
యదువులు పోట్లుచే అవని కంపింప
కుములుచు శత్రువులు కూలిరచ్చోట
గజవరుగుడు చచ్చె కడు ప్రొద్దు కుంకె
కాలకేతుడు విరిగె మనమూకతోను
విరిగిన కాలకేతు డేక వీరవని
ధరణీసుడు యరభూప దళమున

గలిసె

వీరులై యదువులు విమతుల నరికి
మగిడియు నేగిరి మహారాజు గలియ
కనక నందుల పెంట మునుడు

యరనూక

డేర యెత్తించియు ధీరత మెరయ
కడువేగ డేరలో కంపటిలు తాను
చేకొని శివరాత్రి చేసిరా రాత్రి
అవ్యయ శివపురాణాదులు వినుచు
ధీరుడు చాలించి తిరిగి బంధులతో
అన్నము భుజియించి ఆరాత్రి గడపె

యర్రభూపతి తన గజబలముతో యాదవుల నెదుర్కొనుట

అంతట యరభూప అవనిశ్వరుండు
పిక్కటిలు రోషాన భీమ కోపమున
సరదార్ల దొరలను సరసకు బిలచి
వసుధీశు డెరపతి వచ్చున పలికె.
క్షత్రియోత్తములార! సాహసులార!

కదిసి బారులనెల్ల కల్గితో జంపి
హేరాశమై సేన కెదిరి యాదవులు
పసర కాలాశుల వసుధపై గూల్చి
రాజుల పడ గూల్చి రంతు చేసిరిగ
చయ్యన దళములు పరగ నయటను

యేనుగు లన్నిటి యేక ముచేసి
ముస్తీదు బారుల మూకల ముందు
చాల తుపాకులు చయ్యన వుంచి
యిలమీద బారులు యీదెల వారి
వాటముగ నుంచుడు అవనీశు

నెదుర

మట్టింతు కరులచే మహిమీద రిపుల
భద్రగజముల దండు పగతుర ద్రుంచ
బంటుతనంబున బారులు దీర్చి
పరగంగ ముస్తీదు బలముల నెల్ల
అమరంగ రణమునకు ఆయ తపరచి
ఇనుప జీనులు కరుల కింపుగా

దొడిగి

కడకను కొమ్ముల కత్తులు గట్టి

దొరకొను గొలుసులు తొడాల కిచ్చి
మావటీలు దొరలును మదకరుల
మీద

మలసిరి కరులపై మావటీలంత
చాలుగా నిలిపిరి సైన్యము ముందు
అటువెనుక సరదారు లవని గంపింప
గొబ్బున దీర్చిరి ఘోటకములను
భేరి ధమామీలు పెళ్ళుగ మ్రోయ
పరగంగ యరపతి భద్రకరి యెక్కి
అరుణోదయంబున యదువుల మీద
గొదకొవి రణముకు గొబ్బున నడిచె
రావణు సేనలు రాముని మీద
పన్నుగ నడిచిన పగిది నేతెంచె

యాదవ వీరులు యర్రభూపతి గజబలమును మట్టుపెట్టుట

ఆరూఢివచ్చెడి ఆసేన జూచి
అప్పుడు యదువులు ఆయ తపడిరి
వీరకాసెలు గట్టి వీరజడ ల్లి
వీరగ్ధంధము మేన వేడుక నలది
కస్తూరి పునుగును కడువేగ పూసి
పరగంగ ధరియించె పైడి
జంద్యములు
అమరంగ ధరియించిరి

ఆయుధములను

నందుల ముప్పిళ్ల నారసములతో
కత్తులు జముజాలు గొడ గొడ్డండ్లు
తినుచు నేతెంచు ధీరులమీద

కడువేగ యదువులు కదిసి రావేళ
కత్తులు యీదెలు కదిసెను చాల
చిత్తవిత్తుగ పోట్ల చెల్లిరి కొంత
పూని యీదెల పోట్ల పొలిసిరి
కొంత

వణుకుచు రణవీధి వరిగెడివారు
ఆయుధములు పెరికి ఆర్చుచు
యెదిరి

శతిగొని రౌతుల తలను ఖండించి
గుడ్డు వెళ్ళగ వచ్చి కూలు పీనుగులు
బాటలుగా నరికి బారుల గూల్చి
భోరు కొండలరీతి పొర్లాడువారు

ఆర్పాటములు జేసి హతముగా నరికి
వాలాయ మవనిపై వరిగెడి వారు
కయ్యంబులో గుండ్లు కడుపులో

చిక్కి

చయ్యన రణమున సమిసెడి వారు
పొంత నై జాలతో పొడిచి యెదురెక్కి
దిట్టమౌ శత్రుల ద్రెంచెడివారు
తలగ కత్తుల పోరి తరిమి పోనీక

వీర శూరుల గూల్చి యిల పడువారు
వీకతో పోట్లాడి యెంతయో నరికి
వాపోవుచు భువిని వ్రాలెడివారు
ఆజిలో యెదురెక్కి అశ్వాల నరుక
గుంపులై తేజీలు కూలె నా కలన
గండ్రగొడ్డలి పూని గజముల నరుక
మట్టుగా గజములు మడిసె నా కలన

యరనూకరాజు యర్రభూపతిని చంపుట

కాలకేతుని గూల్చి గజముల నరికి
మార్కొని శత్రుల మహిమీద గూల్చి
కడు వేగ యరనూక కంఠీరవుండు
ఆజిలో యరపతి నంతట గదిసి
చేకొద్ది తొండము చెండి కుంజరము
ధరపడ నేసియు దార్కొనె రిపుని
కొలను జొచ్చిన కరులు ఘూర్జిల్లు

నట్లు

సింగంబులును తారసిల్లిన యట్లు
చెలగంగ చెలిగిరి చేతి కత్తులతో

వర్షిపై నెగసియు వర్షిశులపుడు
చిమ్ముచు కత్తుల శిరసుల పొడిచి
కేదెములు కేడించి గీటుచు నెదిరి
కదిసి భూపాలకులు కదన

విక్రములు

చెలగి పోటుకు పోటు చేక త్తి పొడిచి
రెండు పోటులు నాటి రెట్టించి

ధరను

కదిసి జంజాలిని గాడిగ పొడిచి
యర్ర భూపతి కూలె యేచుగమలను

యాదవవీరులు యుద్ధమున మడియుట

సరగున యరనూక సరసుని కడను
యదుకులు లందరు యేచుగమలను
పుక్కుటలుగులు గాడి పురవడి నాటి
పాలవల్లిగ బడె బవరము నందు
తిరమందు మరుదులు శిరసు

పోటులతో

చిమ్మించి రక్తము చిందగ పడెను
వాటమౌ పోటులు వజ్రాంగి దూరి
వల్లవ వీరులు వారిగెను ధరను
సామజుల నెల్ల చక్కగా నరికి
మన్నీలు పోట్లచే మడిసిరి కలను
చేబల్లెముల పోట్లు శిరముల నాటి

చెల్లె తిరుమందులు చెలమున పోరి
యెడురొమ్ము పోటులు యెక్కువ నాటి
కై వాలి లెల్లరు కదన రంగమున
మెండుగ బల్లెములు మేనుల నాటి
మద గజములు తిరుమందులు మడిసె
వొయ్యన సరదార్ల వుక్కణగించి
వల్లపులు పోట్లచే వరిగెను ధరను
సరగ రాజుల నెల్ల సమయంగ జేసి
పోరాడి రౌతుల పొట్టలు జీల్చి
పులిముద్దు రామపుడు భూమిపై
వారిగ

బల్లెముల పోటులు బలముగ నాటి
పందుము పెద్దయ్య పడెభూమిపైన
శంకలేకను హయసంఘమున నరికి
శరములు వాటియు సర్వాంగములను
శంభుని కొండయ్య చెల్లెనా కలను
భద్రకరుల గూల్చి పగతుర నరికి
బాణాలు శిరస్సున బారుగ నాటి
గాయాల రక్తము క్రమ్మి కురవంగ
గాలము లింగన కై వాలె నచట
పతగ రాజుల గూల్చి పయల కోనేరు
యీదెల పోట్లచే యిలపై గూలె
గద్దరి శత్రుల కల్లుగా నరికి
కశికంతముగ మేన కత్తులు నాటి
జాంగేయు వెంగురు కథనమున

వారిగ
సరపోరి రిపులను సమరాన గూల్చి
జముదాకి పోట్లచే చాలగ నాటి
సారంగు రామపుడు మడిసె నా కలను

తడకొని పగతుల తలలు ఖండించి
చింతల నర్రయ్య చెల్లె బాణముల
మహిమీద రిపులను మట్టి మల్లాడి
మట్టుగా అమ్ములు మకుటము నాటి
మల్లెపోయిన పెద్దు మడిసెను

కలను

గొదకొని పగవారి గుదులుగా పొడిచి
కొండేటి నారయ్య గొరకలు నాటి
వయ్యన ధరమీద వారిగె నావేళ
కోలాహలముల కొమ్ము దేనుగుల
తొండముల్ చీల్చిడించి దురమున

గూల్చి

యీదెల పోటులు విరివిగా నాటి
గోవిందు శింగర్న ఘోరాజి పరిగె
దట్టమౌ శత్రుల ధీరత నరికి
చింపి కత్తులపోట్లు శిరమున నాటి
శ్రీమంతు రంగన్న చెల్లె నా కలను
కూటువ మూకల కూంగ నరికి
గరుకైన బల్లెము గాయాలు నాటి
గోపాలు శంకరు గూలెను కలను
మన్నీల నెల్లను మహిమీద గూల్చి
మాధవు మల్లయ్య మహిమీద గూల్చి
మాధవు మల్లయ్య మహిమీద చెల్లె
సంధు లేకను విగ్గి సానకత్తులును
సంగము చల్లయ్య సమసెను కలను
శూరులు పొడిచియు సురియలు నాటి
వొయ్యన ధరమీద వారిగిరి చాల
మంచాల పాపయ్య మడిసెను కలను
బండారు చంగన్న బవరమాన నారిగె

పృథ్వీపైశత్రుల బంకంబులణచి
భూపతి పురుషోత్తం పుడమిపై

నారిగె

ఆరూఢి బలముల హతముగ నరికి
యదువులు పోట్లుచే నవనిపై బడరి
యేనుగు పతికుల యేక వీర కలను

దండి శూరులు పోట్లు దళముగా నాటి
వీరక్షేత్ర మనంగ యరుమేనరాటి
వలురాజు పుత్రుని పల నిరుగడల
మడిసిరి యాదపుల్ మరి పెక్కు
గతుల

రణభూమి వర్ణన :

కంకట గుండెలు కలిసి రక్తమున
యెండవేసిన రీతి యేకవీర పెంట
దొబ్బలు ప్రేగులు దొరసి రక్తమున
ధుమిలి పొరగసాగె దొడ్డ

రణమునను

వృక్షముల్ ధరమీద పడ వెచ్చిగట్లు
కరులు గొంబడె కలుగ రక్తమున
కుమ్మరి పేర్చిన గుండల రీతి
కుంబిణి శిరసుల గుట్ట మదోచె

వసుధపై చెరుకులు వడి నరికినట్లు
చీగడించి నట్టుల చేతులును కాళ్లు
పోట్లచే రక్తము పొంగుచు నంత
పొర్లి పొరగసాగె పొలికల నంత
వీరకాశెలు రక్తయేరుల వెంట

ఆరూఢి రణమున నల్లిన జడలు
శేషులపలె లేచి చెలగంగ సాగె

జొత్తుగ రక్తము జొబ్బిలుచుండ

నిడుచిప్పి కన్నుల నిట్టూర్పు విడుచు

యరనూకరాజు భట్లకు తన అడియారము లిచ్చి యింటికి పంపుట

కలనిలో యరనూక ఘన విళాలుండు
కుములుచు భట్లను గుణవతుల బిలబి
భూనాథుడు శరీర భూషణంబులను
రయమున భట్లను రాజు తా యిచ్చె
ససరైన మెడనూళ్లు స. దెకడిముల
చిన్న సేలపులుసు చిత్తకల వాళి
వంకిణి ములనూలు వాలరి గొలుసు

అమరంగ భట్లకు అడియము లిచ్చి
భట్లతో నొకమాట పలికెను రాజు:
"గుణవీర రణమెల్ల గొల్బున బోయి
అడియార మందించు యాదవ సతికి
కొడుకు భట్టావుల గుణవీరకునకు
వయ్యన నాచేతి వ్రాలను యిమ్ము
వ్రాలను చదువుక వల్లవపతిని

అడలకుడని చెప్పు డయలార! మీరు
తగనొప్ప భట్టాల తనయుని మీరు
దైన్యమొందక నుండు తండ్రి
లేడనుచు

గారాబు భట్టాల కంఠీరవుండు
కన్నీరు బెట్టక కడు చూడరయ్య!
బాల బుద్ధులు మాని బంధుల గూడి
యెంతయు రాజ్యము నేలగా జెప్పుడు."

అని యిట్లు భట్లకు నంతయు జెప్పి
కలనిలో మూర్ఛిలై, కదలిరా భట్టు
కడు ప్రౌద్ధగుంకెను గ్రమ్మె
చీకటులు

గుంపుకై పులుగులు ఘుమ్మున
యెగిసె
కనుగొన చుక్కలు కనిపించెమింట.

యరనూక సీత దుస్స్వప్నమును గనుట

ఆరాత్రి యరనూక యధిపతి దేవి
రూపుత్రిని హసించు పౌలతి
సోయగము

యీ రూపు రేఖల యింతి యరనూక
బంగారు తరికోళ్ళ పట్టి మంచమున
పరులైన జాజులు పాస్సున బరచి
పద్మాక్షి నిద్రించె పర్తిచారికలతో
కలువరేకులవంటి కన్నుల నిద్ర
చెంగియా యరనూక చెలువతో జెందె
తన విభు డేగిన తలపోతతోను
అలివేడి కలలోన నంతయు దెలిసి
యరనూక తన భర్త యేకవీరవని
పగవారితో బోరి బల్లెముల్ నాటి

చెలగి కదనమున చెల్లినట్లుగను
అటు వె కను భట్టు నచ్చటనుండి
చెలగి అడియారముల్ చేర్చినయట్లు
అడియారముల కెదురు అరిగె

యరనూక

పుచ్చుక అడియారముల్ పౌలతి

యరనూక

అమరంగ గుఱదాన కాయ తపడగ
పుత్రుడు భట్టాల పృథ్వీవరుండు
పనిబడి రణముకు పైనమైపోయి
తెగువతో రాజును తెచ్చిన యట్లు
కడియంగ తన విభు కన్నుల జూచి
పతిగూడి కాలగ పణతి కలగనెను

యరనూక సీత యాదవ కాంతలను విలువనంపుట

అదిరి తా లేచెను అతివ యరనూక
మేనెల్ల పులకంచి మెలతల లేపి
"అమ్మలార! రండి! అతిదాదులార!

కానిది కలగంటి కామినులార!
యేమిసేతునమ్మ యే మందు విధిని
పొందుగా పోరమ్మ పౌలతుల బిలువ

కడువేగ రారమ్మ కాంతలతోను”
అని యిట్లు యరనూక ఆసతిచ్చినను
పరువున బోయిరి పణతుల బిలువ;
“ఆవు పువ్వులవార! ఆవులవార!
కడువేగ తిరుమందు కామినులార!
వల్లవ చెలులార! వో యక్కలార!
అతివ యరనూక మాయమ్మ
బిలచెడిని”

అందందు పిలువంగ యాదవచెలులు
కడువేగ నిద్రలు కరముల నులిమి
చేరిన దాదుల చేడెల కనిరి
'రాత్తిరి వేశను రమ్మని పిలువ
యేమి పనుండెను యరనూక చెలికి
దాదులారా! చెప్పుడు తగళాక్షి మాట
రాజులు లేనపుడు రాచకూటముకు
నాతులు పోరాదు నామాట వినుడు
నగరులు వదలిరా న్యాయంబుగాదు'
అని యిట్లు భామలు ఆడుమాటలకు
'అటులైన వినరమ్మ అది యెరిగింతు
కలగని యరనూక కాంత తా మిమ్ము
రమ్మని మమ్మంపె రారమ్మ మీరు'
'కలగని యరనూక కడు

చిన్నబోయె
పోదము రారమ్మ పొంతులారిపుడు'
యరనూక కలయన యదువంశమెల్ల
గొల్లస యందలు కుములుచు లోన
వెలదుల మోములు వెలవెలబోయె
తామరపై నీరు తల్లడి విలాగు

కాంతల కన్నీరు కడవలుగ కురిసె
చిన్నబోయి చెలులు చీకాకుపడిరి
వెనుదగిలియు మంట లెగసినయట్లు
మగువలు తలపోసి మందిర మెడలి
రాగవీధిలో కాకరంతులు యెగసె
పరువులు వారుచు పలువరించుచును
గూబలు వొండొంటి గూడుచు

యెగసి
వాలాయముగ ముందు వలపోయ
సాగె
గూండ్లలో పైడికంట్లు గుబగుబ
అదిరె

నెలవు దప్పె గురుచు నెత్తురుగక్కె
అది గని అడలిరి అంగనామణులు
కడువేగ దుఃఖము కాంతలు మాని
రారమ్మ! పోదాను రమణులారిపుడు
దైవము కృపవుంటె తరళాక్షులార!
చలగ ఆపద తప్పు శకునములైన
దైవము దయదప్ప తప్పు

గ్రహములును
వగవను పనిలేదు పనితలు రండు
ఆరూఢి తలపోసి యాదవ చెలులు
పల్లకి లెక్కిరి పణతులందరును
తిరమందు పల్లవ తరుణు లందరును
కడువేగ నగరికి కాంతలు వచ్చె
ముదమొప్ప దాచులు ముందుగనేగి
చెప్పిరి దేవికి చెలులు వచ్చిరని

యరనూక సీత యాదవకాంతల నాదరించుట

అరుదుగ యరనూక అతిసంతసమున
వదినెలు చెల్లెండ్రు వచ్చిన నెదిరి
అలింగనము జేసి ఆ రాజుదేవి
భామలు సగవుచు బంగారుమేడ
గూడియు వచ్చియు కూటములోకి
పలు హేమకంబాల పండిరిలోన
పరగంగ జమకాణ పరిపించి పణతి
పలువిధ ఆసనాల్ పరగ జేర్పించి
గొబ్బున యాదవ గోపికామణుల
కడువేగ కూర్చుండ కాంతసెలవియ్య
చెలగి కూర్చుండిరి చేడె లందరును
గంధము కస్తూరి కలిపి గిన్నెలతో
దాదులు అందీవ్య తరళాక్షి పట్టి
వదినెలకు యరనూక వరుసగా పూసె

చెలగుచు మదిరాక్షి చెల్లెండ్ర కెల్ల
కడువేట్కు గంధంబు కంతమున
బూసె

పక్కించి బాగాలు పరడుటాకులును
ఃర్పార విడియముల్ కాంతల కిచ్చి
రాజదేవియు నుండె రత్నాల గద్దె
ముచ్చట వార్తలు ముదమొప్పనాడి
కలకంతు రెరనూక కాంతకిట్లనిరి
“రనుణీమణి మమ్ము రమ్మనుట
యేమిః

అమ్మరో! జెప్పము అతివ
యరనూక”

చెప్పమని యడిగిన చేడెలతోను
కడువేగ యరనూక కల సెప్పసాగె

యుద్ధమున కేగిన భర్త ఏమయ్యెనోయని యరనూక సీత యాదవ కాంతలతో చెప్పి చింతించుట

“నాతి పువ్వుల బంతి! నా
మేనవదినెః
పులిముద్దు రేశమ్మ! భూపతచ్ఛమ్మః
యిలధరు సీతమ్మ! యిచ్చదుని పోత
చంద్రుని పెద్దమ్మ! శంకరు

మల్లమ్మ

కనక సందులన్నమః గాంగేయ

వెంగ

కాంతలారా! విన్నుడు కల్గిందీ నేను

కల్లందుల కనక! గాలము లింగ
సంగము చంగమ్మ! సారంగు రాము
పొలతి పువ్వులబంతి! పుల్లాల పుల్లః
సరివచ్చు వియ్యము సంకుల
సానమః

చెన్న కృష్ణుని చెన్ను! చెవుల

వీరమ్మ

పందుము పద్మాక్షి! బండారు జంగ
చెల్లెలు ఎనవమ్మ! శంభుని కొండ!

అత్మబంధులు మీరు (అంగనలార!)
 అంగన లారమ్మ! అచ్యుతు కాంత!
 గోవిందుని గోపి: గొడ్డటి కాంత
 మాధవు మల్లమ్మ! మంచాల కేశు:
 మల్లెబోయిన రాము: మట్టావు లక్క!
 దొంతుల జోగమ్మ: దొంతుల పోత!
 చింతల నారమ్మ: చీదర సింగ!
 భాగీరథుని వెంగ: పయ్యెల కంగ!
 కూకట కోటమ్మ! మరల సూరమ్మ!
 జమ్మల సానమ్మ: సాగి యమ్మమ్మ!
 పచ్చిపాల్ సూరమ్మ: పశుపతి నూక
 వెల్లాల యెల్లమ్మ: వెన్న ముద్దమ్మ!
 జెట్టి బోయిన కోట! జడ దారి కోట!
 కుందెబోయిన నన్నమ్మ: మందలనూద:
 ఆవుల సోదమ్మ: ఆవుల సోమ:
 పగనొప్పు బంధుల తరుణులు మీరు
 అచ్యుత పంశము అమ్మలా రిపుడు
 చెలులార కలగంటి చెప్పెద మీకు
 అత్మ బంధులు మీరు అంగన లార!
 కొరగాని కలగంటి కోమలులార
 చారదు నామనసు చెదిరెవో యమ్మ
 తనువు వణుకుచు నుండె తల్లడిరె
 గుండె
 సత్పుత్రు కొదవగ సంతస ముంటి
 వప్పక్క దైవము వై దొలగె నేమొ
 కల్లగాఢు వినుడు కామిను లార:
 ఆరుంధతీ సమము అత్త వల్లంబ
 యన్నంగ కలగనె యలమంచి నాడు

ముందుముఖులార: కల విసరమ్మ
 జెప్పుదు
 భూపతి వలురాజు భూపుల జంపి
 తప్పక యీదెలు తాకి వీకలను
 మనుడవు వలురాజు కైవాలె వెనుక
 తెల్లహారక ముందె తెచ్చిరే వార్త
 అడియారముల నంది యా
 వల్లమాంబ
 తరిము త మొదలైన తరుణులతోను
 అరువది యార్గురు అగ్నిరగిల్చి
 తిరుమంద కాంతలు తెగువ
 తోడుతను
 వల్లంబ సఖియుల వరుస నందరును
 గుభ గుభ మండెడి గుండాన బడిరి
 ఆరూఢి మడిసిరి అమ్మలందరును
 అత్త తా కలగనె ఆ రాజు చెల్లె.
 తరుణులార! నాకు తప్పదు నిజము
 వలదన్న నావిభుడు వల్లవ రాజు
 పగతులతో పోర పైనమై పోయె
 తిరుమందుల వదినె ధీవిశాలమతి
 పాపపు దైవము పగబూనె నేమొ
 పంపాద్రి నెడబాసి పణుతులారిటకు
 వచ్చిన మొదటనె వచ్చె నీ బెడద
 చెడుకల కంటిని చేడెలారిపుడు
 రమణు లారా! నాడు రఘుపతి తాను
 పరభూమి వలదనె పల్లెకొండయ్య
 పొందుగా జెప్పెను పోవల దనుచు
 అల్లుడు పల్లికొండ రయ బాంధవులు

తగదని పలికిన ధరణీశు డొచ్చె   పొలకులారీ రాత్రి సొందుగా
 రఘుపతి మాట నారస మయెనేమొ   మనము
 కొమరమ్మ మాడల్లు కూడి వచ్చినవొ   యేరీతినో వుండె నేమి సేయుదును?"
 ఘోరాజికిని బోయె కువలయ పతియు

యరనూక సీత కల చెప్పుట - యాదవ కాంతలు కల విప్పుట

రాజు దేవికి తాము రమణు లిట్లనిరి
 "అలివేణి యరనూక అమ్మరో!

వినుము

యేమి కలను గంటి వెవ్వరు వచ్చె
 నారీమణి దెల్పు నాతల్లి నీవు
 భామరో! మనవారు పరిణానవుండ
 అమ్మరో నీకింత అలకుట యే?
 మగవరో! నీకల మాతోడు జెప్పుము
 తెలియ జెప్పుదు మన్ని తెలిసి
 నట్లుగను"

అని యిట్లు యడిగితి యాదవ

చెలులు

పఱగంగ కలజెప్పె పణతెఱనూక:

"మరిగి చీకటి గ్రమ్మె మగువ

దివ్వెలును"

పులిముద్దు దేశమ్మ పొసగ నిట్లనియె

"మగువ యీ దివ్వెలు మరిగి

నందులకు

భామరో నీయింటి భాగ్యము తొలగె"

"పరువగు గజనిమ్మ పడ

కలగంటి"

'పరువు దప్పియు నిమ్మ వ్రాలి

నందులకు

పరగ నీ విడుదుండె పనికి గుఱారు

సిరి దప్పి రక్తాన చిదుకునో

యమ్మ!'

'పొలకులారీటకుండి పొసగ

పకియింతి

పొక్కుచు పురి వెళ్లి పోను కలగంటి'

'పురి వెడలి యింటి పొందె న లక్ష్మి

మగువరో! తొలగెను మహాలక్ష్మి

మీకు'

'పమిడి శాలలు విర్గి పణతి దూలాలు

అదటున తునియలై అవనిపై

వారిగె

యెవ్వరికి కల యెరిగింపు డమ్మ?'

'యెలమి చిత్తరు మేడ లిల

గూలునమ్మ'

'అంత కాలగ గంటి అతివ నా వదెన'

'మేడలు మండిన మెలగ యాదవులు

మేన బల్లెము నాటి మేదిని బొడగ

చిత్తరు ప్రతిమలు శిరిగల చెలులు

అమరంగ గుండాన అందరు
బడును'

'జోకు భూషణములు జొరకొని
యగ్ని

కుమిలి కాలగ గంటి కోమలులార!'

'భూపుడు నీ విభుడు భూమివై
వారుగ

తొడి బడి కాలుదుర్ తోడు
గూడుకొని'

'పంకిన వృక్షము పలువురు నేరి
పడనరక కలగంటి పణతులారికను'

'యేమని జెప్పుడు యరనూక దేవి
పొలతిరో! మీ యన్న పులిముద్దు
ఘనుడు

పోరాడి శత్రుల పొడిచి వధించి
ఆలంబులో బడె అమ్మ నా విభుడు'

వినియు తా నెరనూక యిట్టని బలికె

"కట కటా రాఘవుడు కై వాలి తేను
అమ్మలారా! పతికత్తి భారమౌను

తరుణీలలామరో! దావాగ్నిలోను
వనర పువ్వులు బంతు లొరుసగా

కాలె

యెన్నగ యీకల ఏమిటో

చెప్పుము?"

"వినపమ్మ యీకల యరనూకదేవి!
పులిముద్దు మీయన్న భూమిపై

వారుగ

జామరో! ఏనును పతిని గూడుకొని

గుభ గుభ మందెడి గుండాన

బడుదు"

పడతి తా యరనూక బంధులతోను!

'హగొప్ప వినరమ్మ పడతులారిపుడు

పండిన పనసలు పడ కల గంటి

చెరిగి యీ కల యెట్లు చెప్పుడు

మీరు?"

పనిబూని దెవితో పడతు లిట్టనిరి!

'పగవారి నందర బవరము గూల్చి

పండుమ్లు వారికి బల్లెముల్ నాటి

చెలగ రణంబున చెల్లిరో తల్లి!"

పొక్కుచు దుఃఖాన పొగిలి యిట్టనిరి:

'చేడెగో ఏమని చెప్పుడు మమ్మ

తడవామె మేమొచ్చి తగ చాలు

కలలు

చంద్రుడు గ్రుంకెను చెదరె

చుక్కలును

కుక్కుటా లెలుగెత్తి కూయంగ సాగె

వచ్చెద'మని లేచి వనిత లందరును

పైనమై వెళ్ళిరి పల్లకి లెక్కి.

భట్టావులరాజు గరిడిలో సాము చేయుట

ఆవేశ భట్టావులా రాజు ఘనుడు

పుల్లావుల పతుల భూరి గరిడిని

సాధన జేయంగ చనుదెంచి వేగ

బిర బిర చల్లడం బిగువార దొడిగి

మట్టుగ ధట్టిచి మరి వేగ కట్టి
గుత్తము శిశున కుళ్ళాయ బెట్టి
గట్టిగా జరిగోల కరమున బూని
ధట్టించి సాధన ధరణి భేదిల్ల
బెట్టుగా జేయుచు పెడ చేత త్రిప్పి
ఉలుకగ యుట్టుతో నురవడి బెనగు

బరికోల త్రిప్పుచు బాహుప్పళించి
ధరణిపై మల్లల దగ పడద్రోయు
బాణాలు ద్రిప్పుచు పరపళ్లు త్రొక్కి
రాళ్ళగోతము చేత రయమున నిల్చి
అరచేతను నిలిపి అల్లటు వైచు

భట్టు అడియారములను తెచ్చి యరనూక సీత కిచ్చుట

తొలగెను చీకటి తూర్పు దిక్కునను
రవి యుదయాద్రిపై రంగుగా నీలచె
అంతట రణము నుండా రాజభట్టు
తెచ్చిరి గురుతులు తీవ్రముగాను
చింతించి భట్టులు చిన్నబోవుచును
గృహమేడ ముందుండి గొనకొ

పొగడె

"వల్లవకులరత్న వో పుణ్యకాంఠ
భూసుత సరియగు పొత్తి

నీ గుణము

వోహో పత్తివతః వో పుణ్యశీలః
వేవేగ రావమ్మ యరనూక సీతః
వైరుల కెదురించి పరునగ గూల్చి
పోరాడు శత్రుల పొట్టలు జీరి
దండి బారులనెల్ల ధరబడ జేసి
యేనుగులను గూల్చి యెరపతి

జంపి

వాటము యీదెలు వక్షము నాటి
యమ్ముగ శరములు వీపున వెళ్లి
వలరాజు పుత్రుండు వారిగె

నీ విభుడు

వల్లవ రాణి వారిగెను తల్లిః

మన్నె సింహము పోట్ల మడిసెను
తల్లి
తేజమౌగురుతులు తెస్తమి తల్లి!
యన్నగ కులసతి యరనూక

పతివి

కారీవచీ! నులు చా తల్లి గమ్మ!
అని ట్లు భట్టు తానెవరూటమిగను
యెలుగెత్తి పిలుచు వినియెర సీత
కాంతలందు పేస కటకట బడిరి
మగువలదరు దుఃఖమగుల్లెరంత
అడియారములు రాగ యాదవ

సతిని

పేస మని తో నున్న వెలిది దేశమ్మ
'చెప్పితి నంతయు చెబులార మీకు
తెల్లవారకముందె దెచ్చిరి గదవె
కల యర్థమే వేచ్చె కామినులారః'
అని యటు దేశమ్మ యన యరనూక
ప్రాణేశు గురుతులు భట్టు దెచ్చిరట
పదరమ్మ పోదాము పద్మాక్షులార
అని పతికి యరనూక

యాదవసతులు

బంగారు పళ్ళెము పట్టువస్త్రములు

చెంబులతో నీరు చేడక గొంచు
వయ్యన యెదురేగి వనితలందరును
తత్తరింపుచు భక్తి తరుణులు తాము
యెన్నంగ తెరబట్ట యరనూక

సీత

తెరచాటున నిలిచి తెరగొప్పనంత
పుదక పంభలు పట్టి పుర్వీశుకాంత
వారికి అడిమాన పోకి తామొక్కి-
పశ్చెములో నివాళి పట్టించె నంత
తరుణి తా దిష్టిసి తా దీసి భక్తి
మొక్కియు భట్లతో మదిత

యిట్లనియె

'భట్టలాగా! మీరు బలులెస్సయాయె
యేడయ్య యరనూక విభుడు

నా భర్త!

రాదాయె యిచటకు రాజు యేమాటె?
వాలాయముగ విభుడు వరుగగ

జూచి

వస్తరా అయలార! వోర్వక మీరు
యెప్పుడు రాజును యేడబాయ

కుండు

తోడులు వస్తరా ధొరనట వీడి
కూర్చితో రణముండి గుణధీర

మిమ్ము

అంపెడి యప్పుడు ఉన్న నా విభుడు
యేమని జెప్పెను యెఱనూక

విభుడు?

ఆవార్త నాతోను ఆనతివ్వండు'
అన విని యా భట్టులపు డిట్టు లనిరి
'నారీమణి! విను నాతల్లి జెపుదు
ఆరణమున నుండి యంపెడు నపుడు
ఆనవాల్ తన చేతి యంగుళ మిచ్చె
భూనాథు దేహము భూషలు యన్ని
అందుకె నెన్నిమి అందుకో తల్లి
బంగారు పశ్చెము భామ తాబట్ట
కొంగు భూషలు విప్పి గొబ్బున బెట్టి
త్రిపమె నడియాలు తెరగొప్పనంది
కన్నుల నద్దుక కలకంతి చూచి
పశ్చెములో సొమ్ము పచ్చి

రక్తమున

కలియ కలిపినట్లు కనిపించె నంత
బంగారు వస్తువుల్ పసిమి

బాసియును

కందువారియు రక్తకలితమై

యుండె

గొల్లన అడలంగ గోపికామణులు
తిరముగ యరనూక దేవి తోడుకొని
కుంటాల లోనికి గొబ్బున బోయి
పరగంగ బంగారు పట్టిమంచమున
హంసతూలిక పాన్పు నడియాల

నంచె

సురటిల పసరించె సుదతులచేత

గరిడిలోనున్న భట్టావుల రాజుకు భట్టు అతని తండ్రి మరణ వార్తను చెప్పుట

కనుగొని భట్టను కాంత యిట్టనియె:
'కులదీప కుండును గుణవిశాలుండు
సాధన జేయును చయ్యన మీరు
రయమున భట్టాల రాజుకు జెపుడు'
అనతిచ్చిన భట్టు యతివేగ బోయి
గరిడిముందు నిలిచి కైవార మొసగి
'భట్టావులాధిప! వనధి గంభీర:
విక్రమార్కుని సమ! తీర హన్మంత:
గండరి రిపులకు గండరిగండ:
చండ భాస్కరతేజ! సర్వజ్ఞమూర్తి:
యదుకూంధీశ్వర! యరనూకపుత్ర!

వినవయ్య భట్టాల విక్రమశాలి:
దండి వైరులచంపి ధరమీదగూల్చి
తేజీల నాజిలో తీవ్రత నరికి
యేనుగులను సూల్చి యెరభూపుజంపి
యెదరున పోటులు యేకమునాటి
గాయాలతో తండ్రి కడబట్టి వారిగె
రావయ్య భట్టాల రాజసుతుండ!
రాజిడు గురుతులు రయమున నంది
యెదురు జూచెడి తల్లి కెటుగంగ జేతు
భానుతేజుడ! తండ్రి పంపున మేము
పట్టుక వస్త్రమి భట్టాలరాజ!'

భట్టావుల రాజు దుఃఖించుట

అనియిట్లు భట్టులు అనతివ్యగను
విని యపుడు భట్టాల విక్రమశాలి
మాష్టింతో సాము మరివేగ వదలి
పట్టిన కోంసు పరువడి విడిచి
పొంపొం దుఃఖాన పొగులుచు కంటి

గ్రుక్కుచు కన్నీరు గుణధీరు

కనియె:

'యేమోయి గుణధీర! యేమి వార్తలన
వ్రాలాకు దెస్త్రమి వ్రాక్కుచెప్ప మీకు
తేరోయి భట్టార! తెచ్చిన కమ్మ
యి'మ్మని పలికిన యిధరుసుతుకు

కస్త్రీ పడుచు తాను కమ్మనందించె
వుక్తులు చదువుక వుర్వీశ సుతుడు
కన్నుల నద్దక గద్గదికమున
'వో తండ్రి! నీనోయి వాగి

ముత్యములుగ

నాతండ్రి! వ్రాస్త్రవి నన్ను వల్లనుచు
రాజ్యమేలుమటంచు వ్రాస్త్రవి తండ్రి!

అరయ యీ రాజ్యము అయ్య మాకేల?
బంధుల పోషించ పంపితి కమ్మ
బంధులు నాకేల? పట్టము యేల?
శింధేని వూజలు చేతునే తండ్రి!'

అని మది కటకట నడలుచు వేగ
దండి మాష్టిలను దగ్గర బిలిచె;
'జట్టిలలోనయ్య జగబిర్దు రామ;
వుక్కు బోరల గంగ! వుయ్యాల
చందు:

బాణకారీ మల్లు! బరిగెం సోము.'
అను వేగ మాష్టిల నందర బిలిచి
జట్టిలతో జెప్పె భట్టాలరాజు:
'మాయమ్మ యరనూక

మానినీమణియు

పురుషుని అడియార్లు పుచ్చక వేగ
యెదురుచూచును నన్ను యరనూక
దేవి

యెనయంగ మాతల్లి యరనూక
సతిని

గుండాన బడకుండ గొబ్బున బోయి
ఆన బెట్టగవలె హరిహరు మీద
తల్లికి ఆనడి తగ వూరడించి
యేర్పడ రణమున కిప్పుడె బోయి
మా తండ్రిని గొనుచు మాపు

వచ్చెదను

మాపు రాకుంటెను మా యన్నలార
పుదయము కొచ్చెద నుర్వీశు గొనుచు
శంక లేదీమాట శంకరునాన'

అని యిటు మాష్టిల కనువేగ జెప్పి
భేతాశునకు మ్రొక్కి వెడలె నారాజు.

భట్టావుల రాజు తల్లి నగరుకు వచ్చుట

కట్టిన కాశతో ఘనవేగ రాగ
గృహ మేడపయినుండి కోమలి తల్లి
తనయుని రాకను తాజూచి వేగ
సంగతి గా దేవి సఖియల కనియె
'ఖామలారా! చూడు భట్టాలరాజు!
కడు చిన్నవోయి నా గారాబుపట్టి
గరిడి వెళ్ళింది వరు కదిలి వచ్చుటలు
కనుగొనుచుందురు గదరమ్మ మీరు
గొడుగులు తేజీలు కూడుక రాగ
అపి యిరుగడలను అందలమెక్కి
వెలయ చామరములు వీయుచు

నుండ

వైపుల ఛెలగుచు వచ్చు నాసుతుడు

సర్వసన్నాహము సఖులును లేరు
ఒంటరిగేతెంచి వచ్చెడి సుతుడు
తనయుని కెందైన తగు గారబములు
మురియుచు తండ్రికి ముద్దు

చూపుదురు

మురహరి దయదప్పె మురిపెంబు

దప్పె

తండ్రి లేనీ బిడ్డ తరుణి నా సుతుడు
యేమిగదాసు విధిని!

యేమి సేయుదును!

అనియిటు తలపోయ నారాజు

సుతుడు

మోద ముడిగి వచ్చి ముందర నిలిచి

తల్లికి సాష్టాంగ దండము బెట్టి.

తనయుడు మ్రొక్కిన తరుణి

యరనూక

కొడుకును దీవించి కోమలెత్తుకొని

'అరయ బట్టావుల అయ్యరో! నీవు

అదితి వంచగనేల అబ్బురపట్టి

నీతోటి ఘనులును నీకన్న ఘనులు

కనుగొని నీకును కరములు ముడువ

వసుధీశపుత్ర! యేల వ్రాలి

మ్రొక్కెదవు

నిలచి మ్రొక్కిన చాలు నెమ్మది నాకు'

తల్లి పల్కిన విని తనయు డిట్టనియె:

'తల్లి నీగర్భాన తగనొప్ప బుట్టి

తల్లికి మ్రొక్కిన తగదనవలదు

కన్నతల్లికి మ్రొక్క కాపాడు హరుడు

హరిహరులకు మారు అమ్మ తల్లింద్ర

నామాట వినవమ్మ ననుగన్న తల్లి!

సొరిది దుఃఖముచేత సోలుచున్నావు

నాతోను జెప్పమ్మ ననుగన్నతల్లి

యరనూకసీత తన భర్త అడియారములతో

సాగుమానము నేయ సిద్ధపడుట

సుతుడాడు మాటలు నడకలెట్టి

యిట్టనియె:

'భానుని సమలేఖ భట్టాలరాజు

అడియారములు వచ్చె

అయ్యవద్దండి

కమ్మయు వచ్చెను మడియందరాదు

భూషణు పచ్చెను భూనాథు నుండి

పొందుగ గుండము పోవలె నేను

తనయుడా గుండంబు త్రవ్వించు వేగ

పుణ్యపు నీరాడి పుణ్యక్షేత్రపులకు

చేకొద్ది దానముల్ చేసెడి వరకు

మాటుగా తెప్పించు ఘనసౌర తరులు

కురుచగా నరికించికొని తెచ్చివేగ

పొందుగా గుంతాన పొసగించు

కొడుక

చాలుగా నుంచుము చమురు

కడవలును

పసుపు చీరను గట్టి పైనమా వరకు'

రణభూమికేగి తండ్రి కళేబరమును తెత్తునని భట్టావుల

రాజు ప్రతిన నేయుట

పొత్తిపొత్తి దుఃఖించి భూపతిసుతుడు

తల్లి పల్కుట విని తనయుడిట్టనియె:

'అడియారముల గూడి ఆయ తపడగ

తగునమ్మ యరనూక తల్లి రో నీకు

అమ్మ నీగర్భము నందున బుట్టి
తండ్రి లేకను నంప ధగ్గమా నీకు?
అచ్చట మాతండ్రి అణగి వుండంగ
చచ్చెదనంటవు చాల నాతల్లి!
ప్రాణేశ్వరుని నెడబాసి నాతల్లి
భావ్యమే గుండాన పడగ వోయమ్మ!
భట్టు తెచ్చిన సొమ్ము పరగ బుచ్చుకొని
వేడుక పైనమైతెపరు మెచ్చెదరు
సతిపతులును గాల జతగూర్చు
హరుడు

పతిలేని గుండాన బడుదువా తల్లి?
యిలమీద నీ మోము విధి
యనుకొనుము
పొలతి నీగర్భాన వుట్టినందులకు
పతివున్న రణముకు పరగ నే బోయి
నీతావునకు తండ్రి నే గొనివత్తు
జోకతో యిద్దర జోడుగా జేసి
అంపెద గుండాన కన్నురో! విసుము
తల్లిరో నన్నంపు దైత్యము యిది?

రణభూమి కేగవలదని యరనూక సీత కుమారుని వారింతుట

భట్టాలరాజు తా పరగ బోవుదన
వెలది యిట్లనె మోము వెలవెలబోవ!
“కటకటా! భట్టాల! కన్నకుమార!
యెటుల బంపుదు నిన్ను యెవ్వరు లేక
పగవాని రణముకు పంపి నేనిచట
యెటుల వోర్తును పుత్ర! యేతీరు

చెప్పుము

వరుసతో వినరమ్మ వో కాంతలార
పరగ నా పుత్రుడు పైనమైనాడు
వలదని చెప్పుడు వామాక్షులార
నెలవుగాదు కొడుక నిన్ననికంప
నెలకొని తొమ్మిది నెలలు నే మోసి
కనిపించి యిడేర్చి కడగడ్లు బాసి
కలని కెట్లంపును కన్నకుమార

కనుగొన కడనము కడుభీతి నొదవు
యడనూక పతిని నీ వేకవీరవస్త్ర
వేరపు లేకేవిధి వెదకెదు కొడుక
సొరిది గారణమున సోలి భూతములు
మరిమరి యెదిరించి మార్కొను
తనయ

కలనితో మూగియు ఘనశక్తు లుండు
తరముగా దన్యులు తగభూమి
బొరగ

భూపతి మీతండ్రి భూపుల జంప
కట్టలుగా నుండు కలను పీనుగులు
కుంభిణి కరులును గూలె పిలమీద
గుట్టలుగా నుండు కొండ పొడుగునను
రౌతుల తీజిల రణమున నరుక

ప్రరెవాటుగ నుండు వసుధనంతటను
అట బ్రహ్మరాక్షసులా రణభూమి
దారి చుట్టుకయుండు తరలక

యెపుడు

అటువంటి రణముకు

అయ్య నిన్నిపుడు

యేరీతి బంపుడు యెరిగియుండియును
పశిబిడ్డదవు తండ్రి భట్టారాజు
పోవద్దు రణముకు పోవద్దు కొడుక
బంధుల నెడబాసి వచ్చితి మిటకు
కపటనాటకదారి కిట్టడి చేసె
పంపాద్రీ నెడబాసి పైనమైవచ్చి
(వొప్పుగా కలనికి వొప్పిస్తే విడుని)
పంపితిని కుమార పట్టపురాజు

శ్రీహరి దయదప్పె చేటానగూడె
బసవన్న వరమిచ్చె బాలిక కలిగె
పాపపు దైవము పరభూమి జూపె
ఘనతగా శ్రీకూర్మ కళ్యాణములకు
పుత్రసంతత కయి పుడమిశ్శరుండు
యేకవీరాజ్ఞచే యిచటి కొచ్చితిమి
యేనుగునాథు కొండిటను తావాయె
రాజుకు, యేకవీరను నమ్మితి మిట
పద్దన పంపాద్రీ వైశంబె విడిచి
వల్లవపతి దెచ్చి వసుధకు నిడితి
నాతండ్రి నిన్నంప నా

చిన్నితనయ

భూపతి శోకాన మునిగి యుండగ
పుత్రశోకము వేర పుట్టించెదవటర"

భట్టావుల రాజు తల్లికి ధైర్యము చెప్పి తన్ను దీవించి పంపుమనుట

అని యిట్లు శనతల్లి ఆడుమాటలకు
ధీరుడు తల్లితో ధీరతలు పలికె
పూనియు భీతిని బుట్టెంతువీవు
పగవాని నిలనెందు పట్టి సాధింతు
మాతండ్రి పగవాడు మహిమీద
నెదుర

విడువక మార్కొని వెసవాగ్ని
దృంతు

పగవారు తండ్రిని పట్టిదాచినను
చలమున పోరాడి సాధింతు నేను
హిత ఘాతముగ నరికి ఆలములోను

దాడివెట్టియు కొండ దగ్గము చేసి
పోరిలో తెగటార్చి భూపతుల నెల్ల
ఖండింతు వారిని ఘనశక్తి

మెరయ

యెర్రభూపతి వైపు యెందరుండినను
వేవేగ పొలియింతు వెదకి పోనీక
తెగువ దేవేంద్రాది దివిజులు మెచ్చ
తెచ్చెద తండ్రిని తెరగొప్ప యిటకు
సోమకాసురుని జంపి సొరిది వేదములు
దెచ్చి బ్రహ్మకు యిచ్చు దేవుని
ఫగిది

వచ్చెద తండ్రితో వల్లవ తల్లి
అమ్మరో నన్నంపు ఆలము కడకు
పసిబిడ్డడని నీవు భావించకమ్మ
పసి బిడ్డడే గాడ పరశురాముండు
కా ర్తవీర్ముని జంపె కామధేనువుకు
చిన్నవాడని మది చింతింప వలదు
అబలవు బాలుడంచడలెదు నీవు
బాలుడై పుట్టియు పవన పుత్రుండు
భానుని కబళించి పట్టడా మున్ను .

చిన్నవాడని మది చెదరనాడెదవు
చిన్నవారలు గార శ్రీ కుశలవులు
హనుమును బంధించి యారాము
కెడిరి
సేనల గూర్చిరి చెలగుచు వారు
పసిబిడ్డలే గద పణతి నాతల్లి
సామెత లెంచగ చనె ప్రొద్దు చాల
అంపవే రణముకు అమ్మ దీవించి
అంపిన నేబోయి అయ్యను దెత్తు

యరనూక సీత కుమారుని దీవించి పంపుట

సుతుడాడు మాటకు సుదతి
యరనూక
గజ గజ వణకుచు కాంతయిట్లనియె
“యేమని దీవించు యెట్లు
పంపుదును
గట్టిగా చిన్నంప కలుగదు మనసు
చంద్రశేఖరు డిటు సమకూర్చె పుత్ర
యేలాగు పంపుదు యరనూక
తనయ
యేమని దీవించు నేమందు విధిని”
“తల్లిరో! పంపవే తర్లిపోవలెను
ప్రతిమాట లాడకు పరగ ప్రొద్దెక్కె
అయ్యపాదములానః హరి హరు
తోడుః
నాతోడుః పంపవే నను గన్నతల్లిః
తల్లిరో! నేపోయి తర్లిరాక మును
తమక మెక్కితివైన

త్రైముర్తులాన!
పరమేశ్వరుని యానః భట్టరయ్యాన!”
ఆనలు వెట్టిన అమ్మ తా జూచి
కొడుకును దీవించె కోమలి తాను :
“కోరి సంజీవిని గొబ్బున దెచ్చి
నట్టి వీరుడు హనుమంతుని బోలి
పనిబూని పోవయ్య! భట్టాలరాజుః
శంకలేకను తండ్రి సమర భూమికిని
శ్రీఘమే రావయ్య! శ్రీధరులు కృపను
భీతినొందకను కుంభిణులు శోధించి
పరిణాన రావయ్య! పరమేశు
కృపను”
అనిముట్లు దీవించి యాదవకాంత
పొమ్మని సెలవిచ్చె పుత్రుని కపుడు
అమ్మ మాటలుగొని అంజలి జేసి
దీరుడు భట్టాల ధీమరు డపుడు
కడువేగ రణముకు గదలగ దలచి

బిరుద చల్లడమును బిగువార దొడిగి
హనుమంతు కాశె తా నాపయి గట్టి
చెరుగు వీడిచి కడై చల్వ ధట్టియును
వజ్రంపు తళుకుల వంకి మొలజెక్కి
భీకరముగ నందె బిరుదు కఠారి
అరిచేత బట్టుక అమ్మవద్దకును
చనదెంచి మ్రొక్కిన జనని తా జూచి
ఆత్మలో ప్రార్థించె హరిహరు వేగః
“సూర్యత వ్రతులార!

సురదేవులారః
నా వరపుత్రుడు నా ముద్దు కొడుకు
కలనికి వస్తుండె కాయుడు మీరు

ఆదిశక్తివి గంగ! అమ్మరో! నీవు
వెంబడిపదవమ్మ యలమంచి గంగ”
అనియిట్లు ప్రార్థించి అంపెను సుతుని
అమ్మచే సెలవంది ఆ రాజునుడు
తేజిపై గూర్చుండి తేజంబు మెరయు
చత్రచామరములు చేరి పట్టగను
అందలాల్ పల్లకి లారాజు వెంట
గొనకొని కొలువంగ కొడుకుడు

వెడలె

పుల్లాల కేశవుడు పొరి హయమెక్కి
రాజు వెంట నేగె రథసంబు మెరయ

పరివారమును వెనుకకు పంపి భట్టావులరాజు ఒంటరిగా యుద్ధభూమి కేగుట

భైరవ నరమను భట్టారాజు
అశ్వమును దిగెడు అపియు రాజు
పరువడి భట్టాల భానుతేజుండు
పల్లకి లందలాల్ పరిహారము గని-
“పరిణతి రానేల పరివార మీవు
సంపద యొద్దను జతనమై యుండు
ఆడవారుండిరి అబలల తోడ
పైదండు రాకుండ ప్రజలుండవలెను
ధీరుడ! కాపాడు ధీరత మెరసి
పొందుగా యిరువురం పోనేల యనిరి
ఒక్కడనే పోవు టుచితంబు యగును
యేనుగు ప్రభువుల కితెంచి నేను

తండ్రిని వెదకియు తర్లి వచ్చెదను
మాపో రేపో వత్తు మరిది కేశవుడ!”
అని పత్తి కేశవు తా రాజు మనుడు
పరిచరుల్ ధోరలును పరగ కేశవుని
తానెక్కు తేజిని దళముల నెల్ల
తిరుగనంపియు రాజు ధీరుడు కదిలె
భైరవునడవను ప్రళయాగ్ని బోలి
వారిధి హనుమంతు వడి దాటినటుల
ఒక్కడె భట్టాల వసుధీశ సుతుడు
తగ ధూళి పైలేచి ధరణిపై గప్ప
మంధరధీనుడై మహిధర మెక్కి
పరువడి రణముచు పరికించి జూచె

దట్టమైన గుడార్లు ధత మేరలేక
హేరాశయై యుండె ఏకవీర అని
కనుచూపు మేరను కదనము జూచి

పర్వతమును డిగ్గి పార్థివసుతుడు
కడువేగమున వచ్చె కలను దగ్గరకు

యుద్ధభూమి వర్ణన

మనుజు సంచారము మరియేమి లేక
దొరకొని మృగములు దొడ్డగా వుండె
యెలుగులు పులుగులు యెసగ

కలనిలో వారిగిన గజములు
తరుచు

చిరుతలు తోడేళ్లు చేర్చి గుంపులుగ
లెక్కలేని మృగంబు లెల్లడ ముసిరి
మనుజుల భక్షించి మరి మత్తుచేత
చొక్కుచు మృగములు సొరిది

కరులను నుగ్గాడి ఘనులను బొడువ
బోరు కొండలరీతి పొర్లాడుచుండె
కన్నోజు రౌతులు కాలారి మూక
పక్కెర తేజీలు పరగ రాహతులు
మదిమేర తేలిక దూలెను తరుచు
కండలు గుండెలు కరకు

యా కలను

వెంట్రుకలు

చప్పరించుచు రక్త జాలును చాచి
క్రాలుచు రొప్పుచు గంతులు వెచు
చంగలింపుచు పొర్లు చలగి

కాళ్లు కీళ్ళును కరళిరంబులును
నజ్జలై యుండెను నడి కల్లు లోన
బోయలు చెంచులు బోరియు లెస్స
బంతులుగా కర్ణి పడియుండిరంత
పిక్కలు దొక్కలు ప్రేగులు దెళ్ళి
ప్రవేళ్ళును కాళ్ళును వెన్నెముకలును
చెక్కులుగా నరుక శిరసు

యా కలను

కడుపులై యుండెను కదనంబు

నిండ

వాటికి వెరవక వల్లవరాజు
ధిక్కరించుచు తాను ధీరత మెరసి
యిలవయి గదనము వీక్షింప సాగె
కొట్టి వేసిన బొంది

పుర్రెలును
కుప్పకై వడి యుండె కుంభిని మీర
వెల్లి నిండినట్లు హేరాశముగను
పీనుగు మొండెముల్ పెక్కులు

వుండె

క్రొవ్వుదొబ్బలును
గుట్టల రీతిని కూలు పీనుగులు
దరిదప్పి వారిగిన దళములు

మెండు

భట్టావులరాజు రణభూమిలో తండ్రి కళేబరమునకై వెదుకుట

డాసి యా బొందుల దగ్గర కొచ్చి
వయ్యను తండ్రిని వర్ణించి చూచె
యీ రూపు గాదిది యిచ్చోట లేడు
కటకట పడుచును కదిలెను రాజు
ధరమీద వారిగిన దశముల నెల్ల
విడల దీసియు తండ్రి వివరించి
చూచె

చెండాడి చెల్లిన సేనల నెల్ల
తర్లదీసియు జూచి తండ్రిని గనక
పొగులుచు నా రాజు పోయి

ముందునకు

కళదప్పి పడివున్న కాలారిమూక
పడదీసి తండ్రిని పంగ జూచియును
చీకాకుగా నున్న చిక్కెడబాపి
వెదుకుచు తండ్రిని యెత్తి చూచుచును
అందున గానక నా రాజు ఘనుడు
దరికొను దుఃఖాన తల్లడిల్లుచును
పొలకలై పొలిసిన బొందులు దెచ్చి
పొసగించి తమతండ్రి పోలిక జూచి
వీక్షించి తండ్రిని యీ రూపుగాదు
పోవుచు మగుడుచు పొక్కుచు నంత
తిరిగి వచ్చుచు తండ్రి తీరెల్ల జూచి

భట్టావులరాజు కనకనందుల పెంట రణములో మరణించిన మామలను చూచుట

ధీరుడై రణమెల్ల ధీరతవెదకి
కనక నందుల పెంట కదీలె నారాజు
వీరశూరులు గూలు విధమెల్ల జూచి
పంజుదాళ్ళ బిగువ పన్ని గుడార్లు
శిలలేని గుడులుగా చేద్పడి యుండె
గోపాలకులు బడె గుడహార్ల ముందు
కసిగంద గాయాలు కత్తులు నాటి
సమిరిన తిరుమండ్లు చందము జూచె
దిగ్గజముల వంటి తిరుమండు లెల్ల

ప్రమగ్నిన విధమెల్ల మరి మరి జూచె
వగచి దుఃఖించెను వల్లవరాజు
“తిరుమండల మామ! ధీవరులార
వగుసగా పోట్లు మీ వక్షము నాటి
వారిగితి రిలమీద వో మామలార
శంకలేకను పోరి శరములు నాటి
చెల్లితిరో మామ! చెలగి యిలమీద
మదయు క్త రిపులను మద మణిగించి

మహిని రాలితిరి యిట మామలార!

మీరు

దరణిశుడౌ తండ్రి దగ్గర లేడు

యెచ్చట వారిగెనో యరనూక

తండ్రి

చెప్పుడు మామలు శంకేం మీకు

కలలోని తండ్రిని కానంగ లేను

యేమి తెల్పురు మీరు యెచ్చోట

నుండె

మీ తోడుబుట్టువ మీనాక్షి మిగుల

వలపోయుచున్నాడి వసర మా తల్లి

తల్లిపోవలె మామ తండ్రిని

గొనుచు

అయ్యయ్యో మామలార! అయ్యసు

విడిచి

వొయ్యన మీరిట వుండిరి మామ!

రాత్రి కావచ్చెను రాజు కన్పడదు"

అని ప్రలాపించుచు నచ్చోటు కదిలె

ఏకవీరపెంట రణభూమి వర్ణన

ఏకవీరాపెంట కేతెంచె రాజు

మహిని యా కదనము

మరి యెటులుండె

ఘనమైన శక్తులు కదనములోన

విహరించు చుండెను విపరీతముగను

చెలరేగి భూతముల్ చేరి యా కలను

కర్కశ పిచుగు కండలు మెసవి

సొక్కుచు శివమాడు సొరిది

యా కలను

శాకినీ ధాకినీ చలగుచు కలను

కేరుచు నార్చుచు కేకలు వేయు

చిల్లర భూతముల్ చెలరేగి వచ్చి

యీదులాడుచు రక్త యేరులలోన

వాటికి వెరువక వల్లవరాజు

ఘోరుడై రణమున చొచ్చి పోవుచును

వెదుకగా రణమును యెటువలె నుండె

హతముగా నరికిన ఆశ్వాల బారు

కూలిన శవములు గుఱ్ఱి దశము

సరదార్లు దొరలును సామంతవరులు

మడిసి గుట్టలు పడె మహిమీద చాల

మేర లేకుండెను మేదినంతటను

పెనుగుట్టలె యున్న పెద్ద తేజీలు

భీకర రాహుతుల్ బిరుదుమన్నీలు

పోట్లచే రణమున పొద్దుచు నుండె

దవడలు పండ్లును దండ చేతులును

నరికిన భుజములు నల్లని యొడలు

కడలేక యుండెను కల్లి మధ్యమున

కొంకులు నరికిన ఘోటకాలెల్ల

పంజ దన్నుక యుండె పారిపోలేక

తెగివడిన తలలు తేలి రక్తమున

మీసాలు యెగవైచు మేటుల్బపగిది

అటువంటి రణమున ఆ రాజుమనుడు

వెదకుచు నడచుచు యిటునటు చూచి

చీకాకు శరముల చిక్కెడబాపి

బిట్టగ తండ్రిని పేరున బిలిచె.
 రట్టడి రణశూర? భట్టాలరాజు
 అరుదుగ చూచెను ఆ కదనమును
 తేరులు సారధుల్ తెగిన గొడ్డులును
 పల్లకి లలదలాల్ భద్రకరులును
 తొండముల్ తెగి కూలె దొడ్డగుట్టలుగ
 వాగె బిగువు దప్పి వాహనంబులును
 పొర్లాడు చుండెను పుడమిపై మిగుల
 మావటిల్ గూలిన మదకరులెల్ల
 కొండలవలె తిరుగు కొమ్ముచేనుగులు
 కట్టలుగా గూలి కాలారి జలము
 మిట్ట పల్లము గతి మేడిని యుండె
 మందు పొగలు దాకి మరి వీరవరులు
 సందులు పిడిలియు సమిసి రచ్చటను
 వింటికొప్పులు జిబురు యిసుప జీరెలు

కేళాలు గెజాలు కీలు కత్తులును
 పొడి పొడిగా విరిగి పోగులై యుండె
 బల్లెముల్ యీటెలు బాణకత్తులును
 కైజార్లు వంకులు కంచుటర్లును
 కచ్చుపెచ్చుగ నుండె కల్లిమధ్యమున
 బొత్తులై పడియుండె బొరి గుడహార్లు
 చంద్ర గుడారులు చంద్రహారములు
 సమరమునను బడె సంకులముగను
 భేరి డమామీలు పెద్ద బూరలును
 తుడుము నగారాలు తుడిమేత లేక
 కుప్పలై పడియుండె కుంభిణినంత
 శింగిణుల్ తరకసాల్ బిరుకత్తులెల్ల
 సరగ కుప్పలు గుండె సందులేకుండ
 బాణాలు వడి దాకి బారులు మడిసి
 హేరాశ మై యుండె యేకవీరవని

భట్టావులరాజు తండ్రిని గానక ఏకవీరసు ప్రార్థించుట

కనుమేర రణమును కన్నుల జూచి
 ఆశ్చర్యమును బొంది ఆత్మతా దలచె:
 “అవుర యీ అనిచేయ హరునికె
 తగును

నరునికి సాధ్యమా శరయ
 యీ రణము
 కంటిని రణమును కన్నులనిండ
 కల్లితో తండ్రిని కానలేనైతి
 తండ్రిని దెత్తని తల్లితో పలికి
 కడువేగ వచ్చియు కానలేనైతి
 ఆయ తపడకుండ ఆనలు బెట్టి

యెదురు చూడుమనంటి
 యరనూకనమ్మ

కన్నుల తండ్రిని గననైతి కలను
 మాయగప్పెనొ యేమొ మరి

యిట నాకు

యేమందును విధిని యేమిసేయుదును
 ధీరుడై నిలచియు దిక్కులు జూచి
 పరులు నా తండ్రిని పట్టగ వెరచు
 యేనుగునాథు కొండేకవీరీవు
 సర్వేశ! శంకర! సర్వలోకేశ!
 భూపుల గూల్చియు భూమిని వారిగ

చూపుము తండ్రిని సురలోకవినుత
గాంభీర్య ధనుడగు ఘనుడు

నాతండ్రి

పోరాడి సమిసెను భూనాథుడిచట
వెదకిన కనుపించ డెచ్చోటనైన
కానరా తండ్రిని కలనిలో మీరు
సుందరి పరశక్తి సురులకు తల్లి

వీరశూరుడు తండ్రి యిచ్చోట గూలె
అరులతో పోరాడి హతమాయె

తండ్రి

చూపుము మ్రొక్కెద సుందరి నీకు''
అని యిటు శోకాన నడలి యారాజు
ప్రార్థించె నేకవీర్పరశక్తి నెదను

భట్టావులరాజుకు ఏకవీర ప్రత్యక్షమగుట

బెడదంపు మిడిగుడ్లు పెద్ద కోరలును
నాగభూషణములు నందుల కడెము
తరుచు వీరజడలు తామరరవిక
చేత శాసపు గిన్నె సింధూర బొట్టు

అట్లు ఎరునిం ది యు ప్పడచరగు

అట్లు ఎరునిం ది యు ప్పడచరగు

పర్వతాకారమై పరువున వచ్చి
రాజు యెదుట నిల్చి రమణి యిట్లనియె:
"యెవరవు నీపేరు? యెవని

పుత్రుడవు?

సురలైన రణమును జూడ వెరతురు

దేవాది దేవతుల్ దేవేంద్రుడాది
వీక్షించ వెరతురు వీరులీరణము
నడిరాత్ర కావచ్చె నడికల్లు లోన
నెరపక నెదకేళ నెరపక నెదకేళ

నాతండ్రి ఏకవీర బటపు

నాతండ్రి ఏకవీర బటపు

తరిమింతు వురికింతు తథ్యము

చెప్పుమ

నా యాజ్ఞచేతను నరుడ శక్తులిటు
యేమనకున్నారు వెరతురు నాకు"

భట్టావులరాజు ఏకవీరతో తరకవాదము చేయుట

పెళ పెళ నార్చుచు పలుకగ శక్తి
వినియును భట్టాల వీరశేఖరుడు
చెదరక నెదురగ చేరి యిట్లనియె
"గంగవో, గౌరివో గద్దించి పలుక

తలనిండ జడలును త్రాడుల వలెను
మెలియించి పలికేవు మేదిని నీవు
శక్తుల మొనగతై చెప్పుము పేరు
తరుచు మాటలు మాని తర్లిగోవలెను

కుంభిణి నిల్చియు గుడ్డెరజేతు
చలగ నీరంకెల శంక లేదు మరి
హరి హర బ్రహ్మల కవతారమైన
పరశ క్తిని గొలిచెడి వల్లవుల మేము
రుద్రగణాదులు రూఢిగా మెచ్చ
భద్రమౌ లింగము ప్రమథుల మేము
మందరధరు భక్తమాన్యుల మేము
రుడుపు వెరపు లేదు జరిగి

పోపొమ్ము

పాములల్లాడగ పరువులు బారి
చేష్టలెల్లను వీడి శక్తి పోపొమ్ము
వంటరి యీకల్లి వనిత వెదకెద
తలచూప వెరతురు దానవు లెల్ల
నీకు నే వెరతున నిలిచి యున్నావు
మాతల్లి యరనూక మదిరాక్షి తాను
చచ్చు కాయతమై సిద్ధముగ నుండె
యివుడె వత్తునటంచు యింతికి జెప్పి
వెదక వచ్చితి రణము యరనూక
పతిని

కనుపడడు మా తండ్రి కల్లి
మధ్యమున"

అనియు భట్టాలరాజాడు మాటలకు
చలగ యా దేవియు చలమున పలికె
"యెవరోయి నరుడ! నీవెదిరించి

పలుక

పూని పల్కెద వీవు పుట్టుక వినుము
నారూపు గుర్తించ నగున నీ కెపుడు
హరి హర బ్రహ్మాదు లంతము
లపుడు

మాతనై బెంచితి మహిను

జెన్నొంద

యేరూపు యెరుగుదు విలలోన నీవు
అరగంగ నారూపె నవనెల్ల నేనె
గంగ మీ యిలవేల్పుగను పల్కెద
వీవు

ఆరూపె నారూపు ఆలించి వినుము
సూర్యుడు చంద్రుడు సొరిది

తారలును

సురలును నారూపు సురరాజు నేను
నరులు నీ లోకము నాగలోకమును
గగనంబు దిక్కులు కలయ నారూపు
ప్రళయ వాయువు నేను పరిపూర్ణమేను
కారణం జమదగ్ని కామిని నైతి
పరశురాముడు కొడుకు

పరంజ్యోతి నేను

కలకంఠి యరనూక గారాబు కొడుక
కానితి నిందన్కు కరుణించి నిన్ను
పరవారు నైతేను పారద్రోలెదను
రాజ సుతుడ వొట రానిచ్చి తిటకు
కాపాడి తిందనుక కరిగె నా మనసు
మన్నీల దొరలను మహిమీద గూల్చి
వొరుగుచు మీతండ్రి వాయ్యన

నన్ను

యేకవీరా యనె యరనూకరాజు
అతడు తల్పుటవల్ల నాత్మ నుప్పొంగి
కాపాడితి రణము గొలె త్తకుండ
వొరిగిన తండ్రిని నొగి బ్రదికించి
మాటలాడించెద మహి రథములను

పరగంగ తర్జితు భర్గవ పురికి
యేరీతి కొలిచెద వెరిగింపు”

మనిన

అను శక్తి మాటల కా రాజమనుడు
కల కల నవ్వియు ఘనుడిట్టు

లనియె!

“నాతండ్రి యరనూక నమ్మిన వేల్పు
నాతోడ తండ్రియు నరయ మాట్లాడ
మరి వేగ వినవమ్మ! మాతరో!

నిన్ను

అమరంగ కొలిపింతు

నానందమొంద

కడమ శక్తుల కెల్ల ఘనభోగములతో
కల్పింతు కొలుపులు కల

విధంబునను

తుష్టిగా భక్తులు తుడిమేర గాగ
జరిగింతు నమ్ముము శంభునితోడు

ఏకవీర భట్టావుల రాజుకు తండ్రి కశేబరమును చూపుట

ఆరాజు మాటల కలరి యాశక్తి
కలకల నవ్వియు కడు సంతసించి:
“పదవయ్య భట్టాల పట్ట భద్రుండ!
చూపెద తండ్రిని సురుచిరమూర్తి!”

మనుని వెంటనిడుక కదలె రణముకు
వివరింప నారణ మేవిధముండె:

మల్లెలు జాజులు మరువము తావి
కురువేరు దవనము కూడిన తావి
క్రమ్ము కస్తూరి ఘనత జవ్వాజి
ఘుమ్మును వాసస కుంభిని వెలయ
గరిమెతో యాదవ గజములనంగ
వీరులు వారిగిన విధమెల్ల నపుడు
పేర్మి నేకవీర బ్రయమున జూప
ఘోటకముల నరికి గొరకలు నాటి
ఆజితో వారిగిన యాదవుల్ జూచి

ఆ చోటు కదిలెను ఆ రాజమనుడు
గర్భ నిర్భేద్యమౌ గాయముల్ నాటి
గాలము లింగన కలనిని జూచె
పంతము రౌతుల బారులగూల్చి

పెయ్యల కోనేరు వారిగింది జూచె
శంక లేకరులను శిరములు డునిమి

శశిధరు వారంత చెల్లుట జూచె
మట్టుగ పోటులు మకుటము నాటి
మాధవువారలు మడియుట జూచె
తీరుగ నందర తిలకించి చూచి

ఆచోటు కదలెను ఆ రాజమనుడు
సంగబోయిన వారు సారంగువారు
కనకనందుల వారు కల్లండ్లువారు
కలనిలో గూలిన క్రమమెల్ల జూచె
“పండుము వారికి బల్లెముల్ నాటి

రాజువద్దను వొగ్గె రావయ్యచూడ
చీకాకుగను పోట్లు శిరముల నాటి
వొరిగెను తిరుమందు వరులను జూడు
జడదారువారును శంభునివారు
పశుపతి వారలు భద్రాక్షువారు
కూలిన గోపుల గుంపును జూడు
భార్గవువారలు పయ్యలవారు
వొరిగిన ఘనులను వో రాజు! చూడు
అందరు గూలిన ఆ చోటు చూచి
దాపట చెల్లిరి దాయాదు లెల్ల
వలపట చెల్లిరి వల్లవులెల్ల
పొందుగా భట్టుల భూనాథ రమ్ము
రాజుగ నరికియు రాశిగా జేసి
పూని యీదెలపోట్లు పొలుపుగా నాటి
పులిముద్దు రామవ భూపతిమామ
వొరిగినా డీతని వైనము జూడు”
అని యిటు దెలుపగ నా రాజు వచ్చి
మేనమామను జూచి మిగుల దుఃఖించె:

తండ్రి కళేబరమును చూచి భట్టావుల రాజు దుఃఖించుట

ధరణిపై వొరిగిన తండ్రిని జూచి
యెలుగెత్తి భట్టాల

యదుకులాధిపుడు

తన తండ్రిపై బడి తానేడ్వసాగె:
“పుట్టిన తావులు భూములు విడిచి
చెల్లితి విటులను చేసెను బ్రహ్మ
కంతము రక్తము గమ్మియు నుండె
పోటులు నాటియు వో కన్నతండ్రి!

“తిరుమందుల ముడుద!

దివ్యప్రతాప!

వొరిగితివా యిట వైరుల జంపి
మేటి యీదెల పోట్లు మేనెల్ల నాటె
అయ్యకడ వరిగితివి అనితోన

మామ

వనరంగ కుడి భుజు వల్లవపతికి
కుడి భుజము విరిగి కూలితే మామ!
బావ మరిది వీవు బంధుడ వీవు
బారులు తెగటార్చి బల్లెముల్ నాటి
అండ బాయక చెల్లి తయ్య

యిచ్చటను

తండ్రిని గనవలె తర్లిపోలెను”
అని యిట్లు ఆ రాజు నడంగ జూచి
అనియెను యెకవీరాతని జూచి:
“అడలకు మీ తండ్రి నడవనవచ్చుని
చూతువు ర” మ్మన చురచురవచ్చి

కాణాచి యలమంచి కడజేసి వచ్చి
యేనుగమల చెల్లి తెరనూక తండ్రి!
యెదురొమ్ము రక్తము యేరులై పార
యీదెలు రొమ్మున విరిగియు నుండె
బల్లెముల్ నాటెను బహుగను తండ్రి
కదిసిన పగవార్ని ఖండించి వైచి
కుంభిణిపై యిటు కూలితే తండ్రి
తమ్ముల బంధుల తగ నెడబాసి

యిచ్చట మరణించితే తండ్రి నీవు!
దండిగా రిపులను ధరణిపై గూల్చి
దండచేతులు నొచ్చే తండ్రిరో నీకు!
గొదకొని రాజుల మోరాజి గూల్చి
గొరకలు నాటెను గోపాలమూర్తి
జొత్తుగ రక్తము జొబ్బిలుచుండె
ప్రదరముల్ కడుపులో బారె

నా తండ్రి

వాలాయము రిపుల పసుధను గూల్చి
మరఫిరంగి గుండ్ర వారిగితే

తండ్రి!

తొడిగిన వజ్రాంగి తుత్తురుమయ్యే
తూపాకి పోటులు దూరె నా తండ్రి
కాంతియో దేహంబు కందువారినది
పరబాణములు నాది పారె నా తండ్రి
పుత్రుడి జంధ్యము పోగులు తేగియు
చెదరి పడుండెను శారీరమందు
భాసిల్లు మెడనున్న పచ్చపతకమును
వాసిగ రక్తము వన్నెయై యుండె
పెరిగెను చొకట్లు ప్రేలి రక్తమున
కనుపించకుండెను కన్న తండ్రిపుడు
పురరము రక్తము నుబుకునుండె
పుక్కుటలుగులు నాటె పుదరాన

తండ్రి!

తండ్రిరో! నేనెంత తల్లడించినను
తలయెత్త దూడవు దయలేద నీకు
పలువరించినగాని పలుకవు నాతో
దశముల గూర్చుక తర్లి రాననియు
అభిగితివో తండ్రి! అలుకేల నీకు

పలుకవు నాతోను పంతమా తండ్రి!
దండ యెవ్వరు నాకు దయలేద
తండ్రి!

యేమనకున్నావు యరనూక తండ్రి!
పలుమారు అడలిన పలుకవు నాతో
పూరకుండుట మీకు వుచితమా

తండ్రి!

సమరంబునను నీవు చంపగ మిగులు
పగతు రెచ్చట నుండె పలుకుము

తండ్రి!

పోరాడి రిపులను పొలియింతు

తండ్రి!

యెంతయు తలపోయ వెరనూక

తండ్రి!

బాలుడ నుంచితి పట్నాన నన్ను
అయ్య! నీవెంటనే నాజికి రాగ
చెక్కుదు రణమున శత్రులనెల్ల
వీరపతివ్రత యరనూకదేవి
కేమని జెప్పుదు నే వార్త జెప్పవు
తాత యేల్ యలమంచి

తర్లిపోయినను

ప్రజలెల్ల వచ్చి నీ పరిణామ మడుగ
యేమని జెప్పుదు యరనూక తండ్రి!
అల్లుడు పల్లెకొండాతురత వచ్చి
మామ యేడని యడుగ మరి

యేమి జెప్పుదు?

అయ్య! నీ చెల్లెలు అత్త కొమరమ్మ
మాయన్న యేడన మరి

యేమి జెప్పుదు?

అవుల పోత్రాజు కర్ణాంగి లక్ష్మి
పావని శిరిదేవి బావ యేడనిన
యేమని దెలుపుదు యరనూక

తండ్రి:

కరుణ యెంతయు లేదు కన్నెత్తి గనవు
తండ్రి నీ యొద్దను తర్లక యిప్పుడు
విడినెద ప్రాణంబు యిప్పుడు

చూడు"

ఏకవీర యరనూకరాజునకు ప్రాణములిచ్చుట

కలనిలో భట్టాల ఘనవిశాలుండు
కడు దుఃఖమున బల్కె ఘనసురల్
వినియు

సోమవంశపు పతుల్ శూరులు వీరు
కనుగొన తెంపుచే కల్లిమధ్యమున
తెంపు జేసి నటంచు దేవతావరులు
హరుడు విష్ణువు బ్రహ్మయాశక్తి

కనిరి

'పలికించు రాజుకు ప్రాణములిచ్చి
ముదమున సుతానితో భూపతి

నివుడు

ముచ్చట లాడించుము మునిరాణి

నీవు'

అని దెల్పి కనక రథ మంపిరి సురలు
అని దెల్పి వినియును ఆ యేకవీర
మాయ రూపిణి శక్తి మహిమతో

నవుడు

సౌరిది శరీరము జొచ్చె వేగంబె

ముదమొప్పు రాజుకు మూర్ఛయు

వీడె

అజిలో పోరాడి యా రాజు

ఘనుడు

అలసి నిద్రించిన యటు మేలుకొనెను
శరములు నాడించి కదలె నట్టిట్టు
పురమున రక్తము వులుకుచు నుండ
తనయుని వంకను తాజూచి రాజు

పుత్రుడౌట నెరింగి భూనాథు డప్పుడు
అదరియు పుత్రుని అక్కున జేర్చి
మొగము తప్పక జూచె ముచ్చట దీర

పలుచని చెక్కిళ్లు పట్టి తా జూచె

వీవున చెయి జేర్చి విన్నవనాన

కనుగొని పుత్రుని కడు చిన్నకుడులు

వన్నెగా దువ్వుచు వరుసతో చేత

తనయుని తోడను తండ్రి

యిట్లనియె:

యరనూకరాజు పుత్రునితో సంభాషించుట

"హా పుత్ర! భట్టాల అయ్యరో! నీవు

యెట్లుల వస్త్రీవి యెవ్వరు పంపె

కూడుచు మృగములు కూతలు
వేయు

మేరలేకను వుండె మేది నంతటను
వీటి థాకల కెర్చు కిటువంటి రణము
యేరీతి వస్త్రవి యేడేండ్ల కొడుక!
బాలుడ నెంచక పణతి మీతల్లి
పనిబూని యెటువలె పంపె కుమార!
నోములు సుతునికై నోమి మీతల్లి
తనయ నిన్నని పెంచి తానోర్వలేక
కలని కెట్లంపెను కన్న కుమార!
పశిబిడ్డడని నిన్ను బావించు కొనక
యీ దండి రణముకు నెట్లంపె తల్లి?
బిట్టుగ శవములు పిక్కచీలు చుండు
వస్త్రవి బెదరక వల్లవ రాజు

మదిరాక్షి మీతల్లి మనసెట్లు కరిగె
యెంత కఠినురాలు యీ కల్లిలోన
వెరపు లేకెటువస్త్ర వి యదుకులాధీశ,
రాతి గుండియ తల్లి రణముకెట్లంపె?
రుదువు లేకెటువస్త్ర వి చక్కని

కొడుక!

అతిభీకర రణముకు ఆయ్య నిన్నంపి
యెటులోర్చు కొనె నయ్య యెలమి

మీ తల్లి!

కొడుక నిన్నంపియు కోమలి సీత
గుండెటు భరియించి కుదురుగ

నుండె!

యెంత నిర్దయురాలు యరనూకదేవి!
కడు చిన్న బాలుని కలసేకి బంపె
కలని నుండి భటులు కానంగ రాగ

కన్నీరు బెడితివో కమ్మలు చదిపి
నామీద ప్రేమచే నాయయ్య సీవు
ఆపదపడి వస్త్ర ఆబ్బురపు

కొడుక!

ధరణి వై పొరిగిన దళముల జూచి
దద్దరిల్లికొ పుత్ర దాహ మొందితివో
అల్ల కల్లోలము నగు కల్లిలోన
బాధ నొందియు వస్త్ర బానుప్రతాప!"
అని యిట్లు రణములో ఆ రాజునుడు
తనయుని తోడుత దయతోడ బలుక
పరగంగ తండ్రితో పలికెను

సుతుడు

"నరనాథ! యరనూక! నాతండ్రి!

సీవు

వక్కడ విచ్చోట వొరిగి యుండినను
యెట్లు భరింతుము! యెవ్వరు దిక్కు!
ఆపురై వచ్చిరి హరివంశమెల్ల
సమరంబు జేసియు సమసి రిచ్చటను
నరనాథ; గనవస్త్ర వి ననుగన్న

తండ్రి!

ధరణి కుమారుడై దనరినందులకు
తండ్రిని వెదుకని తనయుడు

యేల!

బవరమునను నాదు బ్రాంతెల్ల దీర
యీరీతి పొడ గంటి నిప్పుడు నిన్ను
చల్లనాయెను తండ్రి సంతసమాయె
చెడ్డది రణముని జెప్పుమవు నాకు
జలధిలో మత్స్యంబు చరియించునట్లు
కూర్మము గిరిని తా కుంభించినట్లు

వో అయ్య రిపులను నురుమాడుదేను
తరమైన పంపాడి తరలియు మీరు
తర భట్టరయ్యను వరమడిగిటకు
తనయుని నిచ్చెను తనమూర్తి నేక
హరివంశమున బుట్టి యవతారమైన
ఆలము కెరుతునా అయ్యరో నేను
శంక యేలను తండ్రి: చెలగి

యీ రణము

తండ్రి: నీ భుజబల్మి తద్దయు గల్గి
సమరంబు కెరుతునా జననాథ!

తండ్రి:

తండ్రికి గల పగ తనయుడు దీర్చ
అవును ధర్మంజని అవని

పల్కుదురు

మాతల్లి యరసిత మధురాయతాక్షి
తమకము యెక్కిన తగ నాన బెట్టి
వనరంగ రణముకు వచ్చితి తండ్రి
కదనములో నిన్ను కనుగొంటి

తండ్రి

జెప్పుము పగలు నీచిత్తమునున్న
యే రాజు వచ్చెను: యెవ్వరు యెదిరె:
వేవేగ వినుపించు యరనూక తండ్రి:
పట్టుదు వేధింతు పగలు యీడేర్తు
కపటముంచకు తండ్రి

కరకంతునాన:

యెర భూపతి వంశ మెందరునున్న

మరుగు బెట్టక నాతో మరివేగ జెపుము
చంపుడు గెలుచుడు సమరంబులోన
కోటలు దుర్గముల్ కోలాహలముగ
చెటుల యేగుగుమల చిచ్చును బెట్టి
మగిడి వచ్చెద తండ్రి మరివేగ జెపుము
అయ్య నీసెలవిచ్చి ఆంపుము నన్ను"
ఆరీతి పుత్రుడు ఆడు మాటలకు
పుత్రున కెరనూక భూనాథు

డనియె:

"అడిగితివి పగలు అయ్య నీవిపుడు
చెప్పెద వినవయ్య: చెలగ నీవిపుడు
కారు చిచ్చుల రీతి కలనితో నెదిరి
సరిగ పోరెద పతి సమసెను

అడుగొ

ఆతని సహోదరు లతి పరాక్రములు
కనక నందుల పెంటగల తమ్ములెల్ల
చెల్లిరోయి కుమార: సేనంతోడ
యిప్పటికి రిపులు యెవ్వరు లేరు
కలదెర్రపతికిని కలిగిన సుతుడు
పేర్మి నేనుగుమల పెరుగుచు నుండె
ధీరుడ పురికిని తిరిగి పొమ్మిపుడు
యెదురు జూచును తల్లి యరనూక
సీత"

అని సుతునికి బుద్ధులన్నియు దెల్పి
కొడుకు తొడను మూర్చ గొల్చున

జెందె.

యరనూక రాజుదుల కశేఖరములను ఏకవీర పట్టణమునకు చేర్చుట

తండ్రి మూర్ఖిలగాను

తనయుడు జూచి

గట్టిగా తండ్రిని కరముల బట్టి
కన్నీరు బెట్టుచు కట కట అడలి
ధరణిపై నటువుంచి తాజూచి రాజు
పరువడి శక్తితో పలికె నీలాగు
“ఖావింప మునిరాణి! భార్గవు తల్లి!
పరదై వమవు నీవు పర (ం)

జ్యోతిషమ్మ!

అదిలించి బెదిరించి ఆయ్యను జూపి
తడవు బల్కించితి తగునమ్మనీకు
తద్దయు మాతల్లి తరుణి యరసీత
యెదురు జూచుచు నుండు

వేగపోవలెను

పలుచనాయె యిరులు బయలాయె

దిశలు

ప్రేమతో వేడెద యేకవీర నిను
రాజును బంధుల రథములపైన
యెక్కించి నందర వేగంబుగాను
ఘన హయంబులగట్టి కడిలించు

వేగ”

రత్నాల పల్లకి రాజును వుంచి
యేకవీరాంబ తా వేగంబె తాను
కల్లిలో గూలిన కడమ నందరను
భట్టరయ్య కృపను వై కుంత మంపి
“వినవయ్య భట్టాల విక్రమశాలి!

తర్లింతు రథములు తడవు లేకుండ
అప్పుడాడిన మాటలివి తప్పరాదు”
అని పల్కి రాజుతో నామె శక్తులను
పేరు పేరున బిల్చె యేకవీరపుడు
“శంకరి! మీరాక్షి! చండికాదేవి!
బోరున రండు పూబోజులారిటకు
పులిముద్దు రాఘవ పుణ్యాత్ముడితడు
పూని నడ్పించుడి పుష్పరథమును
పెద్దమ్మ! చౌడమ్మ! పల్లజడలమ్మ!
తీరైన చక్కని తిర్మందు వీరు
పరగ యీ యరదముల్ బరువుడి
మీరు

చెంగట కూనమ్మ! చెలగ మారెమ్మ!
కలకంతు లారిపుడు ఘన వల్లవులును
గల అందలములను కడువేగ బట్టి
నడువుడి రాజుతో” నన శక్తులెల్ల
కలకల నవ్వుచు గ్రక్కున వచ్చి
యేకవీరాంబయు వెలయ శక్తులును
పన్నిన రథములు పల్లకి లెల్ల
పట్టుక వైనాన పరువడి నిలువ
అంబ తా పైనమై యా రాజు వెంట
భట్టాల రాజుతో బాగొప్ప ననియె
“మీ తండ్రి రథముపై మీరెక్కు
డిపుడు

రణభేరి వేయించి రథము

నడ్పింతు”

అన విని రాజు తా నరదము యెక్కి
జంఝూ యని రథము చలగంగ

తొలె

అటువెన్న పులిముద్దు ఆధిపతి

రథము

పొందుగా వుటమెగిసి భూమిపై

నడువ

తిరమందు లరదముల్ తీవ్రమె

కదిలె

పరగంగ శక్తులు బారులు దీర్చి

ఘనముగ నడువగ గగన మధ్యమున

గల దేవతులు జూచి కడుచోద్య

మందె

‘వనర భట్టరస్వామి వర

ప్రసాదమున

వసుధను జనియించె వంశ వర్ధనుడు

యీతడు హరివంశ పృథ్వీవరుండు

కలియుగమున వీని కథ నిల్చు’

ననుచు

మెచ్చి సురలు జన, మెలత యేకాంబ

వచ్చె భార్గవపురికి వనర తెంవార

పురి సమీపంబున పొదలు పూదోట

జాజులు గొజ్జంగి సంపెంగ విరులు

పరువమైన మొగిలి పసుపు

రంగుగను

వికసించు మల్లెం విర్రవీగు లత

వాటంపు పొన్నలు వరుసను లతలు

మారేళ్లు నేరేళ్లు మంచి వెలగలును

చింతలు మామిళ్లు చిగురాకు పొదలు

తరుచుగ నుండెడి తరుల నీడలను

రాజు రథము నిల్చె రణభేరి వైచె.

రాజును భట్టాలరాజు దెచ్చెనని

గుబ గుబ లాడుచు గుంపులు గూడి

పరువులు బారుచు పట్నపు ప్రజలు

తము గొనవచ్చిరి ధైర్య ప్రతాపు

కడమ వారరదముల్ గ్రక్కున నిల్చి

పులిముద్దు రాఘవు పొన్నల నీడ

అందర నుంచిరి ఆరటుల నీడ

కనక రథమున నున్న ఘనుని

యరనూకు

వుత్తము నుంచిరి వృక్షమునీడ

దీవించి భట్టాల ధీరుని తాము

గొల్లన నార్చియు గొబ్బున కదిలె

అదృశ్యమాయెను ఆ శక్తు లెల్ల

యేకవీరేగెను యేనుగుమలకు

తండ్రిని తెచ్చితిని భట్టావులరాజు తల్లికి నివేదించుట

అంతట భట్టాల ఆ రాజు ఘనుడు

తల్లికి జెప్పంగ తా కదలెనచట

వేడుక తోడుత యరనూక దేవి

పసుపు చీరెను మోము పలుమారు

తుడిచి

ప్రక్క బరుండిన పట్టి నెత్తుకొని

ముద్దాడుచును తన ముడితల గూడి
వీణెలు మద్దెళ్లు వెలయ సన్నాయి
జతగూడి వాయించ చలగు భోగమున
ఆటల పాటల నటు ప్రౌద్ధులుచ్చ
నిద్ర వేగింపుచు నీరజనేత్రి
తన విభు నడియాలు దగ్గర వుంచి
కన్నుల జూచుచు కండ్ల కద్దుకొని
సారెకు నివ్వాలి సఖయలు పట్ట
కాంతియో సొమ్ములు కన్నులజూచి
యరనూకదేవి తా వెలదుల కనియె:
“తరుణులార! వినడు ధరణి

విభుండు

సొమ్ములు నెడనాపె జోడును బాసె
రాజేడు పుత్రుడు రణమున కేగి
మరియు చంద్రుడు గ్రుంకె మరిగెను
డివెలు
తండ్రిని గనుగొన తనయుడు పోయె
రాలేడు యెటులొకో రమణు
లారికను

సుతుడై న రాలేడు సూర్యుడు
పొడమె”

వైడూరు చెరనూక వెలది యటుండ
కడువేగ భట్టాల కంతీరవుండు
అనువుగ నగరికి ఆయన రాగ
చూచియు చేడెలు చురచుర వచ్చి
‘అమ్మ! నీ తనయుడు యాదవ

ఘనుడు

అల్లుడుగో వచ్చె నవనీశ సుతుడు’

సుతుడు వచ్చె నటన్న

సుదతి యరనూక

గద్దెపై నుండియు ఘనుని వీక్షించి
దిగ్గున లేచెను దీనతతోడ
‘కామిను లారిదె కల్లితో నుండి
చనుదెంచె కొమరుడు సరగున మీరు
పట్టుడు నివ్వాలి పై దృష్టి దీసి’
దిగ దిగ దీసిరి దృష్టి గోపికలు
నెలతలు పట్టిరి నివ్వాలి నంత
తనయుని కెదురుగా తల్లి తావచ్చె
అమ్మను కనుగొని యా రాజు ఘనుడు
తలవంచి తల్లికి దండము బెట్ట
వందనమిడు సూను వదనము జూచి
ఆదరమున తల్లి అత్కున జేర్చి
‘తెచ్చితివా తండ్రి! దేవు నావిభుని
అవు పువ్వుల తీరును ఆచ్యుతుకేశ
పులిముద్దు రామవు భూపతి మరిది
అందర రెచ్చితివయ్య నా కొడుక!
వలురాజు పుత్రుండు

వరవిక్రముండు

యెచ్చోట నున్నాడు

యరనూకరాజు?’

తల్లి పల్కగ విని తనయు

డిట్టనియె:

“అమ్మరో! మాచుయ్య అరులతో

పోరి

అలసి నిద్రించిన ట్లవనిపై వారిగె

మరియు నీతోడు తిరుమందులు
మువ్వరు
రణమున పోరాడి రణభూమి వారుగ
వారిని తండ్రిని వనర దెచ్చితిని
చూతురు పదరమ్మ
సుదతు లందరును”

అనిన కుమారుని హర్షించి తల్లి :
“భట్టర పరమేశు వరపుత్రుడవుగ
అందర దెచ్చితి వనినుండి యిటకు
భట్టాలరాజు! నా భాగ్యము పండె
జగమున నీపాటి జనులెవ్వరుండు?”

యరనూకసీత భర్త కళేబరమును చూడవచ్చుట

అని యిట కొమరుని హర్షించి పలికి
మగువ మాటాడుచు మరి వేగ వచ్చి
బంగారు గద్దెపై భామ కూర్చుండి
దాదులు పెట్టంగ ధరియించె నగలు
పట్టుచీరెను గట్టి పణతి యందివ్వ
వామాక్షి నడుముకు వడ్డాణమిడియె
పశిమించు కడియముల్ పద్మాక్షి
కపుడు

బాగొప్ప పాదాల పణతులు యిడియె
తతిరాకుబోడి యద్దము చేతనంది
నీరజనేత్రయు నీడ తాజూచె
కామిని తన రూపు కడు

వేడ్కజూచి
కలకల నవ్వియు కామిని పలికె :
“మునుపటి కన్నను ముదమొప్పె
రూపు

కడువేడ్క జూడుడు కామినులార!
పోరుతో నా భర్త పొలిసిన వెనుక
చేటుకై యిటులుండె చేడె నారూపు
ఘననవల్లభు డట మారేశ్వనీడ

కొలుపుండె పోదాము కోమలులార!
అతివలార! పదుండు ఆలస్యమేల?”
నారీమణియు పల్కు నాతులందరును
కలకల ధ్వనులను కదలి రందరును
అటువెన్క- తిర్మంద అతివ లందరును
అధిపుల గన్నొన ఆయత్తపడిరి
పుత్తడి బొమ్మల పోలినయట్టి
రమణులు యరనూక రమణి

తోడుతను

వీరుడౌ తనయుడు వెంటను నడువ
వనితలందరు వచ్చె వనములోనికిని
చూచెడి ప్రజలెల్ల చుట్టుక రాగ
తరలాక్షి తన విభు దగ్గర జేరి
‘చూడుడు నా విభు సుందరులార!
పరగ శాలతో నిద్ర పరత నొందినటు
చల్లని నీడను సరసత నుండె
నే వచ్చు బెరుగడు నేడు నా విభుడు
ఆశితో పోరాడి అలసెనో లేక
పలుక లేకుండెనో పణతులారిపుడు
రక్త పచ్చడమెల్ల రక్తమున తడిసె

పట్టుక రారమ్మ పట్టు పచ్చడము
తనువునంటున్నది తడిసి రక్తమున
మెల్లన దీయరే మేను నొవ్వకను
పట్టు పచ్చడమును పై చారకప్పి
తన విభు మోమును తరుణి వీక్షించి

గంధము కస్తూరి కలిపి దెప్పించి
కడుభక్తి నెఱనూక కరములనంది
పొలతి గాయములకు పూసె
నిండుగను

యరనూక సీత వలపోత

తరుణి విభుని వద్ద ధరణి గూర్చుండి
ముఖము తప్పక జూచి
ముచ్చటలాడె
భామ విభుని తోడ భాషించె యిటుల:
“యేమయ్య ప్రాణేశ!

యరనూకరాజ!

నునవిని వినవైతి మరిచురి దెలుప
జగడము వద్దంటి సర్వధా మనకు
యెరుకుల విడుమంటి విను
ప్రార్థనంటి
వినవైతి నా మాట యిటులాయె
కడకు

పోరుకు వలడంటి పోతివి వినక
పగవద్దు పంపాది పదమంటి రాజు!
హితులతో యలమంచి కేగుదమంటి
తమ్ములగననైన తర్లవు పురికి
పరిణాన బాలుల పంపాది పంపి
కన్నవారలతోడ కలుపవు సుతుల
అన్నదమ్ముల బాసి అరుదెంచి
యిచట
పగబూని వారిగితి ప్రాణేశ! నీవు

పంపాది నెడబాసి పరభూములొచ్చి
పరులను ననిగూల్చి పడితివి కలను
యెరుకులు నీ పాలి యెములైరి
నాథ!

పరిపరి దెలిపితి ప్రాణేశ! వినవు
వక్షము పోట్లుచే వల్లవరాజు!
పనుధను గూలంగ వ్రాసె నా

బ్రహ్మ?

మెడచుట్టు రక్తము మెత్తుకవుండె
కడు దేహమెల్లను కందువారినది
బల్లెము పోటులు బాటలై యుండె
భట్టరస్వామి నీపాల లేదాయె!
యలమంచి గంగ నీ వెంబడి రాదు
తగ యిలవేల్చెటా దాగెనో నాథ!
కలకల యెడలేక కాయుదు ననిన
పాపపు గంగ నీ పాల లేదాయె!
యమురాలు యేకవీ రెంబడించినను
యేనుగుమల గూలి తెరనూకరాజు!
వాపోవు బిడ్డల వారించవేమి?
దయలేక యున్నావు ధరణీశ! నీవు
పసిబిడ్డ లెల్లరు పలువరించెదరు

యెవరికి వొప్పింతు యేమి
చెప్పవుగ
మల్లటించెడు సుతుల్ మాటాడవేమి?
తనయులపై భ్రాంతి తలకె నారాజు?
నేరేళ్ళ నీడను నిద్రుంచుచుంటి
యెటులోర్చుదును నాథ: యేమి

చెప్పవిక
మెత్తని పరువులేక మేనెల్ల నొవ్వ
ధర పండి యుంటివి తరువులనీడ
తరముల బంధువుల్ ధరణి

జనులును
వగచుచు నుండిరి వారిని జూడు
జాగాయె పలుకవు బాలుల జూడు
మనసెట్లు కరుగదు మనుజేశ నీకు:
బాలలకై రాగ పరభూమిలోన
సరవి భట్లరుస్వామి సంతాన మిచ్చె
రవధూళి నీమీద రాలియున్నదిగ

పొలయెండ నీమీద పొలసెచు రాజు!
అలమున కేగిన యాదవు లేరి?
కొలిచెడి పరివార గోపాలు లేరి?
సరగ నీవెక్కెడి స్వార గుర్రమును
వైరులు చెక్కిరా వల్లమ్మ తనయ,
ఘోటకా లేమాయె? గోవు లేమాయె?
భూనాథ వస్త్రవా పుత్రునివెంట
తగు బాంధవులు యెల్ల ధరణిని గూల
తగదక్కి వస్త్రవా వలురాజపుత్ర!
ధరణీశ! నీవెంట తర్లి రాననుచు
పలుకవా! యేమయ్య! ప్రాణేశ!

నాతో

మేలాయె పలుకవు మేదిసీశ్వరుడ !
కదలి వచ్చెద నేను : డుప్రొద్దు లేదు
భూనాథ నేబోయి భువిజనులెల్ల
సరవిని జూడంగ చనుదెంతురాజు!"

సాగుమానము చేయుటకై గుండమును త్రవ్వడని యరనూక సీత ఆజ్ఞాపించుట

తదయక విభునితో తగ ముచ్చటాడి
చయ్యన లేచెను సఖియ్యోయరనూక
ఆవు పువ్వుల వెంగ, అచ్యుత లింగ,
పులిముద్దు దేశమ్మ, పొలతు

లందరును

తెరగొప్ప నాథుల తిలకించి చూచి
"ఏమయ్య వోబ్రహ్మ! యిటుల

ప్రాస్తవిగ

మహియెంచ తరమొన మన

కింతజేసె

పదపద" మంచును పణతు లందరును
పంచ వాయాద్యముల్ పరువడి

మ్రోయ

తామర చెరువుకు తర్లిరి వేగ
కనుగొని ప్రజలంత క్రమ్ముక రాగ
సుతుడును తోడురా సుదతులెల్లరును

శ్రీమమె వచ్చిరి చేరి కాంతా
కనుగొని భూమికి కరములు మొగిచి
బాషించె యరనూక భక్తితో నిలచి
“శివశివ! మహదేవ! త్రితరక్షకుండ!
హరహర! శరణార్థినయ్య!

మహదేవ!

తరులును గిరులును తగ సాగరములు
నదులును నిధులును నన్ని జీవులను
పొందగా కుక్షిని పోషించు దేవ!
ననుబ్రోవు దయతోను నాథుని

జేర్చు”

అని వేడి వుప్పర్ల నచటకు బిలచి
చాలిన వస్తువుల్ సకలము నిచ్చి
“అన్నలాతా! గుండమును

వేగమునను

త్రవ్వడు వేగమె తగ ప్రొద్దు లేదు”
అని పల్కి వుప్పర్ల నంపియు మగిడి
తన కుమారుని బిల్చి తరుణి

యిట్లనియె

“కట్టెయి దెప్పించు గ్రక్కన బోయి”
తల్లి పల్కగ విని తనయుడు లేచి
పరగంగ పరజనుల్ పట్టపు ప్రజలు
పరువడి వనికేగి భట్టాలరాజు
మంచి గంధపుచెట్టు మర

యేపెతరులు

తగు పెను మద్దులు తరులు పట్టించె
తామర చెరువుకు తరువులు దెచ్చె
కురుచలుగా నర్కి కూర్చె యేపెలును
తరిగించి గుండాన దాపిరంతటను
మంచి గంధపు తరుల్ మరి

చందనములు

గుగ్గిలం మ్రాకులు గుండాన గూర్చి
పుణ్యాహవాచనం భూసురుల్ చేయ
అగ్నిని గొనివచ్చి నట వుంచి రంత
మన కైలకుండలు కడను బెట్టించ.

భట్టావులరాజు తండ్రికి దహన సంస్కారము చేయుట

పతి నందలము సతి పట్టించెనంత
స్వారిబోయిన రాజు చనుదెంచినట్లు
కొలిచెడి పరివార గోపాలవరులు
దొరలును మన్నీలు తొలగక రాగ
ప్రేరై తుపాకులు పెట్టుగొల్పగను
భేరీ డమామీలు బిరుదు వాద్యములు
ఆరూఢి మ్రోవగ నవని ఘూర్తిల్ల

శ్రీమమె తెచ్చిరి చెరువుదగ్గరకు
అందలమున రాజునవనిపై దించి
భూసురుల్ తగు క్రియల్ పూని యొనర్చ
గోవుదానము లాది కోరినవెల్ల
భట్లకు ద్వీజులకు పరివారములకు
కామధేనువువలె కామితార్థములు
కరుణతో నిడి విభు కణకులపైని

సుదతి తా పెట్టించి సుతుని కిట్టనియె
 'రావోయి! నా పుత్ర రాజశేఖరుడ
 తనయుడ మీ తండ్రి తలచిచ్చు పెట్టు'
 అమ్మ పల్కగ సుతు డల్లనబోయి
 జలము మట్టి పాత్ర చయ్యన నుంచి
 కడవ భుజము బెట్టి గ్రక్కున వచ్చి
 కొరవి చేతను బూని గొబ్బున తాను
 దీనత ముమ్మారు తిరిగి తా వచ్చి

కొరవి తలక్రిందిడి మొల్లున అడలి
 భుజమున కడవిడిచి భూమిపై వరిగె
 పుతుడు అడలంగ పొలతి యరనూక
 అడలేటి తనయుని అక్కున జేర్చి
 కన్నీరు దుడుచుచు కడువూరడించి
 'రాజాధిరాజ! యదురాజకుమార!
 నాయనా! అడలకు నాతండ్రి! నీవు'

యరనూక సీత సాగుమానమునకు ఆయత్తపడుట

తన సుతు నిట్టుల తగ గారవించి
 కడలెను యరనూక కాంత వేగంబె
 పొగులుచు యదువులు బోరున అడలె
 ఆవుపువ్వుల తిరుమ, అచ్యుత కేశువు,
 పులిముద్గు రామవు పొందుగా దించి
 ముసగా ముడాల ముస పుంచి
 తగు ప్రేయసొనరించి తగువారి వలన
 కణుకులు రగిలించి కడలి రందరును
 నియమొప్ప నా సతుల్ నిమ్మలనీడ
 పన్నించి తమకాలు పరువున వచ్చి
 రాజశేఖర కాంత రమణి యరనూక
 పన్నిన తమకము పజితి త్రాయెక్కి
 ఆటపాటల వారలందరు వేగ
 తమతమ విద్యలు తగులీల దెలుప
 జతగూడి వాయించి సరసవాద్యములు

పాత్రదారులు పొడుచు

బహువిధంబులను

వివిధ గర్మనెరయ విలసిల్లెనచట
 పట్నాల పల్లెల ప్రజలెల్ల గూడి
 కాక గట్టుల ప్రజల్ల నెచ్చి
 మునుమున కంత నెల్ల నును
 అలివేజిని చూచి నన్ని దిక్కులను
 అతివలు యిరుగడ ఆకుచుట్టివ్వ
 తమ్మపడిగ చేత తరుణులు పట్ట
 కడిగి వింజామరల్ కాంతలు విసర
 వల్లవ తిరుమంద వనిత లందరును
 తత్తరపడుచును తమకము చుట్టు
 పొగులుచు నిలిచియు

పొలతులుండగను

యరనూకసీత కూతురు నాగమ్మకు చనుగుడిపి

ఊరిడించుట

పొరిపొరి నాగమ్మ పోరు పెట్టుచును

తల్లికి చెయి చాపి తరుణులవద్ద

అలమటింపుచుచుండ అతివెలుదెచ్చి
 'అమ్మ! నీ కూతురు ఆకలి గొనెను
 బాలకు చన్నివ్వు భాగ్యపుతల్లి!
 అనుచును కూతును అమ్మకందివ్వు
 కూతురు నాగను కోర్కొ నెత్తుకొని
 చెక్కిళ్లు దుడిచియు చెలగి ముద్దాడి
 చనువుగ యతనూక చన్నిచ్చెనంత
 'తనివిడిరగ కుడువు తల్లిరో! నీవు
 యెడమాయె కూతురా! యేల

చూచెదవు

పాపపు దేవుడు బాపెనే తల్లి!
 పసికూన: నాచిన్ని బాలనాగమ్మ!
 కన్నుల నీళ్ళిడి కడు చూచెదేమి!
 యెన్నడు పొగులవు యేలనే తల్లి!
 గండు తుమ్మెదవంటి ఘన కుసులకును
 సారెకు జలమార్చు సఖియలు నుండె
 పోరును మాన్పేటి పొలతు లుండిరిగ
 రమ్మని చన్నిచ్చు రమణులు నుండె
 చక్కని నాతల్లి! సఖియ నాగమ్మ!
 తల్లిలేదని నీవు దైన్య మొందకుము
 తలిదండ్రు లేరని దగ్గరదీసి

తనర పోషించెడి తరుణులు
 యెవరు?
 యెవరికి వొప్పింతు! నేమందు విధిని
 యెవ్వరు జూతురు! యెవరు
 బెంచేరు!

గారాబమున బెరిగె ఘనముగా బుట్టి
 కడ తల్లిదండ్రుని కడువు జేసికొని
 దరిలేని సుతలై రి తనయరో! మీరు
 అమగ ముత్యపు చిప్పలనెడి నీ కనుల
 తీరుగ కాటుక దీర్చువారెవరు?
 దేవుడు యిటుజేసె దిక్కేది యికను"
 తల్లిదన్నుల పాలు తనివిగ గుడిచి
 అమ్మయెదనుండి అల్లాడసాగె
 అల్లాడు తనయను ఆతల్లిజూచి
 కూతురు చెక్కిళ్ళు కోమలి చేత

తడవుగ నులుముచు తరుణి

ముద్దాడి

"సంతోషమాయెనా చక్కని

తనయ:

తీరెనా రుణమెల్ల దేవుని యాన!
 ఆపద యెరుగవు అలరుచున్నావు"

యరనూక సీత తన బిడ్డలను పెంచుమని వదిన పుల్లమ్మను
 కోరుట

అని యిటు తలపోసి యా రాజకాంత
 తమకముసుండియు తరుణుల బిచ్చె

"యిందరు వార! నా యీ ముద్దు

సుతుల

యిచ్చెదగొనరమ్మ! యీడేర్చరమ్మ!
 భర్గవసతులార! భద్రాక్షులార!
 బాలల పుచ్చుక పాలించరమ్మ!
 పయ్యావులవార! పందుములార!
 యిచ్చెద బాలల యీడేర్చరమ్మ!
 గాంగేయుని వార! కల్లందువార!
 కన్నబిడ్డల నిత్తు కని పెంచరమ్మ!
 కనకనందుల వార! కరుణతో మీరు
 ఆదరించుడు సుతలనందుక మీరు
 మల్లెబోయిన వార! మాధవులార!
 బాలల చేకొని బ్రదికించరమ్మ!
 కొండగొడుగు వార! గోపాలువార!
 కొమరుల యిచ్చెద గొబ్బున గొసుడు
 పచ్చిపాలావార! పశుపతి వార!
 పొందుడు బాలల పోషించరమ్మ!
 మట్టావుల వార! మదిరాక్షులార!
 సిరి బాలల నిత్తు చేకొనరమ్మ!
 శ్రీధరు వారలు! చింతల వారు!
 కడు బాలలను యిత్తు కడతేర్చరమ్మ
 జడదారు సతులార! శంభునివార!
 తల్లిలేని సుతల దరి జేర్చరమ్మ!,,
 ఆరీతి యెరనూక అతివల బిలువ
 వల్లవ తిరుమందు వనితలు యెల్ల
 తమకము దరినిల్చి తరుణి కిట్టనితి
 “ఓ యమ్మ! వినవమ్మ!

ఓ యెఱనూక

అతివల కేరికి అర్చకు లివ్వ
 హర్షించి యుండరు అర్చకు లమ్మ!
 బోధించి యెత్తిన పోరు చేసెదరు
 పూబోణి కిప్పించు పుల్లమ్మ సతికి
 యితరుల కై నను యిమడరు

సుతలు”

మగువల మాటలు మరివేగ దేవి
 తరుణులందరు విన తగ నిట్టులనియె
 “నాతిరో! పుల్లమ్మ! నా మేనవదినె!
 పుచ్చుక బిడ్డల పొలతి యీడేర్చు
 రాజ మారుగ జూడు రాసుతు తల్లి!
 అమ్మ! నీ కూతురు అతివె

సూరమను

భట్టాల పతికిచ్చి పరిణయమొనర్చు
 సుదతి నాసుతుడు సుతుని

కేశవుని

తోడుగ బెంచియు దొరలను జేయు
 నామారుగా పెంచి నాగమ సుతను
 తరుణి నీ పుత్రుకు తగ పెండ్లిజేయు
 సరియని పుల్లాంబ సంతసించగను
 పరగంగ యరనూక పణతి నాగమను
 పొందుగా ముద్దాడి పొలతి పుల్లమకు
 యిదొ ఆని అందిచ్చె యింతి

యరనూక

బాలల నొప్పిచ్చి భామ తా నడలె
 మోరున నడలిరి గోపకాంతలును

యరనూక సీత బిడ్డలను భక్తిరన్న కప్పగించుమని చెప్పుట

అదట యరనూక అడలుట చూసి
కనుగొని పల్కెను కాంతల తోడః

“సఖియలార! కుమారుడు

శంకరమూర్తి

పరుసవేది జడల బంధించు గురుడు

పర్వత మల్లప్ప భక్తుడై పుట్టె

భక్తుని చేతికి బాలల యిచ్చి

పదుడు భక్తుని వెంట పంపాడి

వేరుపుడికి

యలమంచి కేగుడు యాదవులంత

నెలవుగాదీభూమి నేర్చున విడిచి

కదులుడు యలమంచి కరకంతు

వెంట”

పలికిన యరనూక పడతి మాటలకు

పణతులందరుగూడి భామకిట్లనిరి:

“కోమలి యరనూక గురుతెట్టు

తెలియ

యెటుల గుర్తింతుము యదు

జంగమూర్తి

పంపాడి నెడబాసి పెనమైనపుడు

బాలుడుగా నుండె పశుపతిమూర్తి

యెవ్వరి నెరుగము యెట్టిత్తునుమ్మ”

యరనూక సీత భక్తిరన్న గుర్తులు చెప్పుట

అమాట కెరనూక అప్పు డిట్లనియె;

“అమ్మలారా! వినుడు

యదుజంగమూర్తి

భూతేశు గురువున పోలికల్ దెలియ

గురుతులు పరికించి గురుతు

చూపుమని

ఆనవాల్ భక్తుని అడుగుడు మీరు

పొన్నగ గుండమువద్ద పొన్న

లున్నవిగ

తియ్యని మామిళ్లు తీగె మల్లెలును

కమలచెరువు చుట్టు కమ్మకనుండె

కన్నె కొలను బావి గట్టున వుండె

నాటుగు మూల నంది మూర్తులును

పరమేశ్వరుడు వచ్చి పార్శ్వము

నిలిచి

గోదెడు వీభూతి గుండము మీద

అయ్య తాచల్లిన అందిరు జూడ

పొలిసిన గుండాన పొగ తెలికెగయ

నందులు పల్కును నాల్గు దిక్కులను

ధారుణి కంపిల్లు తరువులు కదలు

యేకధ్వనిగ గంట లెలమిని మ్రోయు

అవి మీకు గుర్తులు అమ్మలారపుడు

బాలలు మీరును భక్తుని వెంట

కదలుడు యలమంచి

కలకంతులార!”

యరనూక సీత దాన ధర్మములు చేయుట

పరగ గుర్తులు చెప్పి పణతి

యరనూక

కడువేగ దెప్పించె మనవస్తు తతిని

గోవులు వస్త్రముల్ కొరలేని ధనము

రాసులు బోయుంచి రమణి యరనూక

కొల్లగా ద్విజులకు కోరినవెల్ల

దానముతిచ్చెను తరళాయతాక్షి

మగువల యిరుగడ మరివేగ నిలిచి

పలికిరి యరనూక పణతితో నపుడు

తరళాక్షి యరనూక తమకము

దిగుము

కూటమునకు నేగి కూడి రావలయు

నన దిగి స్నానము నతివ యొనర్చి

తన తోటివారితో తల్లె కూటముకు

వనితలను చూచి బివాణము చొచ్చి

సఖియలూ కూర్చుండె

జహ్నుకాణమునను

తాళబీగములెల్ల చాదుల కిచ్చి

దాదులతో చెప్పె తల్లి యరనూక

'యేడుగడు తనయుడు వెలయ

బాలుండు

మనవస్తువులు కనకాంబరములును

వుండె పదిలముగ వుండుడు మీరు'

అని యిటు దాదుల కంతయుదెల్చి

చిత్తర్వు ప్రతిమల సిరిగల చెలులు

శీఘ్రమె వచ్చిరి చెలియ లందరును

పొంగుచు నుబ్బుచు పొలతు

లందరును

పొలుపుగ నీతాడి పొన్నల నీడ

పుష్పపు గంధము బోటులు గొంచు

సరగును దేవిపై చల్లిరి తాము.

పసుపును గుంతుమ పణతులుదెచ్చి

వరుసగ దేవిపై వనితలు చల్లె

ఆంగరంగము భోగమాట పాటలును

మనముగ జేయుచు క్రమ్ముక రాగ

తరుణులు వచ్చిరి తరువు నీడలకు

కనక గచ్చురుగుల కాంతలు వుండి

ప్రజల నందర బరాబరులు చేయించి

కనకపుటకుగున గౌరిని నిలిపి

పదివేల చేటలు పరగమాడలును

పదివేల చీరెలు పరగ భూషలును

చాలగ దెప్పించి సఖియ యరనూక

గౌరినోమును నోమి కథయెల్ల

వినియు

పొందుగా బ్రాహ్మణ పౌలతుల బిలచి

సఖి పంచిపెట్టెను సకల వస్తువులు

చీరెలు రవికెలు చెలువుగ నిచ్చె

చూచెడి ప్రజలకు సుదతి యరనూక

యరనూక సీత సాగుమానము

అటు వెన్నె యరనూక అందరికి
మొక్కి

పట్టుచీర విడచి పసుపు చీరగట్టి
వనర పూబంతులు వయ్యన జుట్టి
కదలె గుండమునకు కాంతల గూడి
పణతులు గుండముల్ ప్రదక్షిణించి
సురులను ప్రార్థించె సుందరి తాను
“భక్తుడు వచ్చిన పరగ సురులార
ధరణిపై పల్కుడి తలగక మీరు”
అని యిటు సురులను ఆమె

ధ్యానించి

చప్పున కట్టెక్కె సఖి యరనూక
గుబగుబ తాడుచు గొబ్బున నగ్ని
మింది పొడవుసాగి మెలగుచునుండ
భక్తితో నగ్నిని ప్రార్థనజేసె
“దేవాదిదేవులు స్థిరముగ నీవె
సర్వజగము నీవె జలధులు నీవె
తృణ కాష్టములు నీవె తుదమొదల్

నీవె

అయ్య! నీవే చిక్కు

అవతారమూ ర్రి!

పరువడి వచ్చిరి ప్రజలంత చూడ
దేవ వనెకొని తేజస్వరూప
మేదిని సత్యము మెచ్చుగా నిలుపు
అయ్యరో! నీయందు ఐక్యము
జేయు”

అని వేడి నిమ్మ పండ్లద్ద మందించి
అతివ చమురుకుండ లమర

పుష్పములు

గొప్పగా యరనూక గుండాన వైచి
అతివ తాభక్తితో నగ్నికి మొక్కి
“అమ్మలారా! దీవె నందుకొండనుచు
ఆ చంద్ర తారక మవని వర్ణిలుడు”
ప్రజలను దీవించి పణతి యరనూక
వెసబారి దూకెను యరనూక దేవి
గుప్పన యరనూక గుండాన బడగ
మువ్వురు తిర్మంద ప్రిల్

మొగి చిచ్చుబడిరి.

యర్రయ్య తరకవాదము

గంగ ఆలమందలను చెదరగొట్టుట

చేరి గోపాలకులు రాజు సేవలు

చేయంగ

ఆరూఢిగా గొలువంగ అమరుల తల్లి

అందెలు మువ్వలు అతిజన్న

సరములు

[పొందు] యైన ముత్యాలు

భూషణంబులును

కంకణంబులు వన్నెగాజులు

వడ్డాణము

శంకరు సతియైన జాన్నవి గంగ

యేడేండ్ల పాయమున యర్రయ్య

యెదుట

ఆరూఢిగా నిలచె ఆవులమందలో

పసుపు వన్నెల, రవిక

పట్టుపుట్టము గట్టె

అనురుల సంహరి.....గూచె

గంగ ఆర్భటములు కూడవు ఆవులు

బెదిరెను

చెంగు చెంగున యెగిసె నలుగురెడ్లు

ముంగల

[గుండి] గంగ యెర్రి కూతలు కూసె

కోటివేల ధేన్వలను గొబ్బున

మలిపెను

కయ్యాలుయేంటి గంగ గాతకొని

అరిచె

పెయ్యలు బెట్టురికి బెదిరిపో సాగెను

దిక్కులు నాలుగు తెరుకట్టె గంగ

యెక్కడ జూచినా యే సందు

లేకుండ

పారుజాత పుష్పాలు భామ యెగజల్లె

యేరువమ్మ డాకలకు యెద్దులు

బెదిరెను

యెక్కడ జూచినా యేకకూతలు

కూసిరి

అక్కడ నిజరూపు ఆయెను గంగ

మరివక వింతగాను మైకూతలు

గూసెను

యిది యేమి సోద్యమని యాదవులు

యరగండిరి

సురుకు బాణంబులై..... రామర్లె

కరికరి కోపమున గంగ

కవులావులగూసె

దిరుణి నుండి ఆవులు తెప్పలు వీడి చేరె

మాధవుని కవులావులు.....

పోకుండ కవులావుల పొర్లగూచె

గంగ ॥౧॥

యర్రయ్య గంగను నీవేవరవని ప్రశ్నించుట

కన్నుదీపమున యర్రయ్య
గంగవంక జూచె
వెన్నాని తమ్ములతో వేగంగ వచ్చె
బెజవాడ పెట్టుకాడ పెయ్యల
యర్రయ్య

యింతితో యెదిరించి యిట్టగని
పలికె:

“మాయకూతలు గూచేవు
మా మందలోను
కోయవారి పడుసువో? గొబ్బున
జెప్పుమ?

పూరికె వుండమందే నువ్వు
చెవ్వకానుకులు
యెరికివారి పడుసువో?
యేమి నీకులము?
రంతులు చేయుచు

గంగగంతు లేసేవు
యింతిరో నీపేరు యేమందురమ్మ?
కంతను నిలుచుండి చెయ్యెత్తి కూసేవు
దీప్తపు కవులావులు పడత్రొక్కేను
నిన్ను
చూతము వో రాక్షసీ! వో పాప
నీపేరు?

యేతీరున వొస్తివో యెరుగము నిన్ను
దానవో దయితవో తరుణి నీ పేరు
ధేనువులు పొర్లంగ తెరువేది నీకు
కూతలు కూసేవు గురుతెరుగలేవు

నాతివై తే నీవు నాతోను బలుకుమా
యిటువంటి దైత్యులు యెన్నైన గలవు
తటపటలు మాముంగల సాగవు నీకు
గోపాల్కులు కల్లర్లు కొట్టేరు నిన్ను
పాపరో! తొలగవే పంతంబు మాని
మారాజు విన్న కల్లరి మాట వచ్చేను
జానులు బొర్లకే జరగవే పడుస!
రాగతనంబున కొరగాదు నీకు
కాగులు పాలుదాగి కదలవే పడుస!
యిన్ని మాయలు బోను యేమిటికి
నీకు?

వెన్నముద్దలు దిని వెళ్ళవే పడుస!
వెలుగుల వెంటను యేసాలు బొర్లేవు
పాలు పెరుగు దాగి పదవమ్మ తొలగి
తూరి వస్తవైన తూడలు త్రొక్కేని
నిన్ను

మీగడ పాలుదాగి మెల్లనే పొమ్మి
కోడెలు నిరోధి గోరంత విన్న
సూడుమ.....వకవంక
ఆవులన్న చెలువు అయినా నిపుడె
కావరము అణిచేని కడకు బోవమ్మ!
యెద్దులు.....యేపాటి విన్న
గద్దించి త్రొక్కేని కడకు బోవమ్మ!
కయ్యాలు వెంట శక్తి ఘాతలు
చేసేవు

పెయ్యలు త్రొక్కేను నీపేరు
జెప్పుమ ॥౨॥

గంగ తన్నెరిగించుకొని తనకు మ్రొక్కి పూజసేయుమనుట

తిన్నని కస్తూరి తిరికింపు బొట్టు
వన్నెల పైసాల వాలంబు శూలంబు
మాణిక్యాల కిరీటకం మగువ తా
వచ్చెను

అవుల మందలో నిలిచి

అపుడిట్లగనియె:

“ద్వారక మందలోపల తరమునాటి
పెద్దలు

గారవమున గొలిచిన గంగను నేను
లోకాలోకములు పుట్టని నాడు
ప్రాకటముగా వెలసిన పరఞ్జోతిని
నేను

మిన్నును మన్నును మిగులు
భూములును

యెన్నిజాచిన గాని యేరువ రాజ!
వారధి యేరులు వర్జించి చూచిన

అగ్ని తన కోపమున ఆకలో మాతను
చందవైరులకెల్ల గుండె దీగులును
నేను

కొంపులు వురిమితేను కొట్టు పాతును
గంగ

గాయ గాసి తుంగభద్ర గోదావరి
కృష్ణగిరులు

తరులెల్ల పెన్నగా తమాయె మన
పెంపు అంటి నామాట

సురులు మునులు గన్న
సుందరీమణిని

గార్యంచి నారాజులు కుక్తాల విధిని
నేను

భూలోక శక్తి నె పుట్టిన దానను
బాలజంగము జడలు ప్రబలిన దానను
సవితి పోరుకు వెరచి జనికినదాన
సరిలేరు నాకును శక్తు లెందరైన
నీతిమంతుడ! వినర నీకు నే గంగను
భూతకోట్లు నా సేవ పొందుగా

జేతురు

నాగ భూషణాలు నాకు నావిభువికి
నాకు నా దేవతలు వందనము జేతురు
ఆకాశగంగను ఔర నాపేరు
నిక్కి శివుని శిరస్సు యెక్కినదానను
చక్కని జాలరి గంగ సూపేరు
పోనాడకు నన్ను తాట భూపతి

తమ్ముడ

జాన్నవి తనపేరు జగమెల్ల
యెరుగుదురు

మ్రొక్కుడు తలవడు యెక్కడి రాజొ
గారవంబున మీరాజు కని పూజ
చేయడు

అవులు పాకనాడు అవల పోవంగ
గట్టిగా మీరాజును కవులావుల మిమ్ము
పట్టి పూజలు గొందు పాలేటి

వద్ద”॥౩॥

మాశక్తి మాటలకు కడు కోపమునను
యనక ధిక్కరించి యర్రయ్య బలికె:

“మాత్రమైన శాంబ్రము ఆవులమంద
మీదికి వచ్చె

పరగ దక్షణాది పశువులకు మేపులు
కలవని చెప్పిరి గవిరీలు మాకు
గవిరీల మాటలకు కడు సంతసిల్లి
విరివిగా దొడ్డిగుతువు వేగంబె

చేస్తామి

పచ్చమల దైత్యులు పరువున

వొచ్చిరి

యెరుపుమల దైత్యులు యేగంబె

వొచ్చిరి

అంబెమల దైత్యులు ఆదిగొని వొచ్చిరి
గాల పోసమ్మ డాకారుల మెసమ్మ

.....శక్తి మండలాదేవి

తగుళ్ళు జలిశక్తి దొడ్డి మెసమ్మ

మూకుళ్ళ పోతురాజు ముందుగావచ్చి

అంక(మ్మ. పోలేరమ్మ) ఆదిమా

శక్తులు

ద్రుగ్గిదేవి మారెమ్మ దృఢశక్తులూను

మలలమ్మ శలలమ్మ

మహాశక్తులూను

ఘనమైన శక్తులు కడు వేగమునను

పరువున వొచ్చిరి పశువుల

మందలోకి

కడియాలు అరిసెలు గట్ల

ఫొడుగునను

కుడుములు పిండికూరలు కొండల

ఫొడుగునను

చాపట్టు పిండి వంటములు

సన్నవంటకం

తీపియైన పిండివంటలు తేనె పేరిన

నెయ్యి

ఆరవెల్లి గంగకు ఆవులలోను

గారవంబున బోయించె కాటమరాజు

కొవ్వను నంజుళ్ళు కొర్రకూటి

కుంభాలు

అభివృద్ధిగా బోయించె అవులనడుమ

కూడిన శక్తులు కుంభాలకు ఏగె

దండిగా భోంచేసి తలలు

విరబోసుకొని

సొక్కుచు సోలుచు సోద్యంబుగాను

ఆనందమును బొంది ఆడిరి శక్తులు

మీగడ పెరుగులు మెండుగా

భోంచేసి

కాగుల పాలుదాగి గ్రురున దేపి

తిరుగబడి వస్తామి తెరువాయె మాకు

మక్షవల్లభుండు మాధవుడు నలనన్న

దక్షణాది పోవంగ మచ్చరించేవు

రట్టడి కాటమరాజు నలనన్న

కొట్టెను పోవమ్మ కోమాతి

“తొలి” ॥४॥

అదిలక్ష్మి గంగ ఆపుడిట్ల గనియె:

“యెర్ర బుద్ధులు యేమిటికి నీకు

యర్రయ్య యిటు వినుమ యెమ్మెలు

మాని

థిల్లీ సురాతాని కోటలు దిగ
దొనిపించి

పిగిలి పింఛపు జల్లులు బిరుదులు
దెస్తీరి

అక్కడ సాయకారమై వస్తీని నేను
అల్లణి బూబునై నేను ఆవులలోకి
వస్తీని

యెరుగుదు పొమ్మనెను యాదవరాజు
కాసిగా యిలలోను కవులావులు...
వాసిగా చీకటి వసనాభి కోనలో
మేసి వీర కవులావులు మెరవడితోను
కంకణము యెగవేస్తీవి తెలాసము
పొడవు

సూర్యుడు కావి గప్పెను చూస్తీరా
మీరు?

అష్టదిక్పాలకులు ఆటు చోద్యముగ
నుండిరి

యేకాంబరిని నేను యెరుగుదురు
జనులు
యేయంచ గలిగినయట్టి యేరువరాజు
శంకభూమికి వొస్తీరి తెగువ
తోడుతను

నవిలిస్సు గాసిరి నడుము గట్టితిని
పిగిలి పింఛపు దండలు పేరులువేసి
ఫారుటాకులు చీరె పైని గప్పితిని

మీర నాయకి విల్లు మేరుటంబులును
ఆ రూపమున వొస్తీని ఆవులలోకి

యెరుగుదు పొమ్మనె
మీ యాదవ రాజు

కరకంతుడైనట్టి కాటమరాజు
యెరుకు మలల మీద యెద్దు
లావులును

మత్య సరి పుట్టము ముత్యాల బొట్టు
మెత్తని పట్టురవిక మేనుగంధంబు
కొత్త శంఖులపేర్లు కుందనపు
కమ్మలు

మత్రే బాము నడుమన నెత్తిని
యెరుకలబుట్ట

.....ముకిరాకులు కంటసికలు
పొంకముగ మెడతీగ చంక నొకపాప
కొల్లాపురి అమ్మను కోర్కెతో దలచి
వల్లపుల మొగరాజుకు యెరుక

జెప్పితిని
యెరుగుదు పొమ్మనెను మీ
యాదవరాజు

ఆరవల్లి దొడ్డి గుడుపు వొప్పదునాకు
మారు గాచివున్న యేకాంబరిని నేను
జంగిలిదైవాలు సాటి యటరా తనకు
భంగపరతురు మిమ్ము

ఫాళేటిలోను"॥౩॥

కాటమరాజు చిల్లర దేవతలకు మ్రొక్కడని యర్రయ్య పలుకుట

సంతసంబున జూచి చక్కని
యర్రయ్య
యింతితో యెదిరించి యిట్లగని పలికె
“అతుల ప్రతాపశాలి యాదవరాజు
సతులు వర్జితుండు జగమెల్ల
యెరుగుదురు
తరువులే చెల్లెళ్ళు తగ పోతు కోడలు
అన్నలని జగమెల్ల యన్మంగ వినవ?
ఆవులే తల్లిగా ఆంబోతు తండ్రిగా
భావించినాడు మా బడుగుల రాజు
యిటువంటి రాజు నీకు యెటువలె
మ్రొక్కేని
తటపటలు మాని శక్తి
వైదొలుగుమా!
.....మైన రాజుకు యవ్వరు
వున్నారు?
గోడిగ గుర్రాలసాల గట్టించినాడు
దేశాల రాజులకు చెయ్యేతి
మ్రొక్కడు
వాసిగా వల్లవుల కాటమరాజు
కాశంగి రుద్రుడైన కైలాసపతికి
ఫాలలోచనుడైన భక్తవత్సలునికి
యెత్తిన కరములు యెత్త దెవ్వరికి?
చుక్కలు మేలని త్రిశూలధరునికి
ముక్కన్ను గలిగిన మూర్తమా
ఘనునికి

యెత్తిన కరములు యెత్తదెవ్వరికి
భూతిపునుకుల పేరు పునుగుజవాది
నాగభూషణుడైన నందివాహనునికి
యెత్తిన కరములు యెత్త దెవ్వరికి?
చంద్రశేఖరుడైన జగమెల్ల యేలేటి
మందలో బసవన్న మల్లికార్జునికి
యెత్తిన కరములు యెత్తదెవ్వరికి?
బసవ శంకర బిరుదుగల రాజు
బడుగుల రాజు
కొద్దేను పోవమ్మ కోమతి తొలగి
రక్షకుడు కాటమరాజు పేరు చెప్పినా
అనురుల గుండెలు ఆవలించేను
యింతేసి బింకము యేమిటికి నీకు?
పంతపు దైత్యులు పారిపోయ్యేని
కాటమరాజు ఘాతచేసె నాయనా
భూతాలు తలలు విడిచి పోయ్యేది
నిజము
నీవు అనంగ నెంత? నీపేరు
అనంగ నెంత?
భావంబులో కుష్కప్రగ్న నీకేల?
కావరంబున వొచ్చి గంగ ననేవు
ఆవుల పొర్ల గూసి ఆటలాడేవు
పొద్దు పోయినచోట గద్దరితన మేల?
బుద్ధి మనసుకు తెచ్చుకొని పోవమ్మ
తొలగి
మీరిన యెద్దులు చేరి పొడిచేని

దరసీలు పక చుంక వొస్తివో నీవు
రట్టడి కాటమరాజు నలనన్న నిన్ను

కొట్టేను పోవమ్మ కోమలి .

తొలగి'' ||౬||

గంగ :

“యిటువంటి జంకులకు యర్రయ్య
నేను

తనకను భూలోక శక్తి నా పేరు
గారవాన నన్ను కని పూజ చేయక
నిర్బంధమున బోయిరి

నీతిమంతులును

చేరి హరిశ్చంద్రుండు సేవింపలేక
కులపీరుని గొలవడా గురుతు

నా మాట

మర్రి కిందట సుగ్రీవు మారాజు తల్లి
మతి యందున దలచి మతి వినడాయె
గొట్టెముచ్చ అయి తలకోతలు

బడెను

కుంభకర్ణుండు వన్ను శురీ

తప్పలేక

నిద్ర పొక్కును చాత నీలయి

పోయెను

సంపద విర్రవీగె శక్తియని తలచుక
కుర్రరాజు అక్షోణి పదకొండు

అక్షోణి బలముకు

సాయమైతిని విన్నావ

వాయునందనుడు వన్ను వాకున

తలవక

పట్టుబడె లంకలో గట్టిగా వినర

ధళావళారులు ధేముడు సాగెను

విసిగెను పోరాడి విధిచాత తొల్లి
నిష్ఠ దెల్పును నేను నిజరూపు శక్తిని
ద్రిష్టముగ మీయుంట లేని వేల్పును
నేను

ఆకాశగంగను అవురా! నా పేరు
యేకాంతమున పోయేవు

యేరువరాజు!

అంతర్ము గంగను అవురా! నా పేరు
నిక్కి శిముని శిరసు యెక్కిన దానను
చక్కని జాలతి గంగ నా పేరు
పోనాడక కాటభూపతి తమ్ముడా!
జాన్నవి తన పేరు జగమెల్ల

యేరుగుదురు

జిగిరాముడు వుదయించిన (బహు)
చక్కనినేను

భూతాల వైరిని పాతాళగంగను

చేతి శూలము కొండి చెండుడువైరుల
పెన్నాగవతి మీయందు పెంపుండి

నామాట

అన్న దోషంబు అనుచు నా మాట

యేమన నర్మదయందు యెంచగల

మాట

యేమరికారుల బట్టి యేపణగించు

నా మాట

ఫాప దోషంబులు సయ్యన బట్టి

యేపున మీరంగ యెలుగు నామాట
కాలవిధిని నేను గంగను నేను

వాలాయముగ కొల్వరా వాడు
మనకేల?" ||౭||

యర్రయ్య :

“పశుపతి కవులావులు పాలేరు
దాటంగ

పసి బాలవైషచ్చి పశువులు గోరేవు
కోరలు తాడించి నోరు దెరిచేవు
బారలు చాపకు పశువులు బెదిరేను
జడలు దిప్పకు గంగ మెడలు

నొచ్చేను
గుడ్డు దిప్పకు గంగ మాయెడ్డు
బెదిరేను

శూలమేటికి వితా శూలంబు నీది
కరకంఠకుని యెదుట

కాలుద్రువ్వుతావు
భుక్తికి ఆశించి యెమ్మెల బొర్రేవు
శక్తి నిన్ను తొక్కించ చెల్లులేదు
యెద్దులకు

పాలేరు దాటి పోలేరు అనుచు
పిల్ల కాల్యలు దాట భీతి చెవుతావు
గోవులకు అడ్డమా కొంపు నద్రలును
కొవ్వన కొయ్యకు పొట్టకొవ్వ
రానివ్వు

యెరిగొండ పాలేరు యెళ్ళి విరిపింతు

గంగ :

“బాగీర్తి గంగను బడుగులరాజు!
యోగమాయల శక్తిని యరగవా
నన్ను?

ధేనువలచేతనే దుక్కి చేయింతు
గబ్బిదేవతా! యింత కావరమా నీకు?
వుచ్చిన పాలేరు వుర్ల దొక్కింతు
వుసిక నుప్పులు చేసి వున్నావ గంగ?
పశువులదాత తొక్కించి పాలేరు
జేరుతు

నీరు మంటలు జేసి నిక్కుచున్నావు
పారుబోతువు పొంగి పార నీకేల?
బాగాతిగుండు అనంగ నెంత? బండి

అనంగ నెంత?
భంగపెట్టి మడుగు వుర్ల దొక్కింతు
నల్లగుండు యెక్కి నలనన్న యెదుట
పల్లదాలు ఆడకు పడుచు బుద్ధులును
వాలున వొస్తివి వరదన బోతివి
కాలు రొమ్మున వున్న కావరమె నీకు
వొకని చేసుకుని వొకని మోసుకొని
వొకనిమీద యెక్కిన పశుపతికాన
అడవుక తె నిన్ను అనరాదుగాక
యాడను నా కొల్వ యెళ్ళు
నా మంద" ||౮||

యెరగకుంటివైన యేటిలోపలను
పరువులు బాడింతు పాలేటి వొడ్డున
తల్లిని దైవమును ధరణీశ్వరా నీకు

పల్లదాలు ఆడకు పశుపతిరాజు!
కారు మాటల నన్ను కదిలింపరాకు
పారిగొర్ల రీతిని పశువులు తరిమింతు
జలము మంటలు చేసి జడలు

విరబోసి

కొలవక పోనివ్వ యవ్వరిని

కొనసాగనివ్వ

మ్రొక్కక పోనియ్య మొనకట్టనివ్వ
శిషించి మురుజుడు చేయుదు మిమ్ము
చిక్కి మ్రొక్కిన వెనుక సిగ్గులుచేటు
చేతులెత్తి నన్ను చేరదాయనుకోర
పోతురాజుకు చెప్పి పొలిజేతు

మిమ్ము

ఆవుల యెద్దుల యాదవుల మిమ్ము
కావర మణచక కదిలిపోనియ్య
శక్తులా మొగ విడిచి చలము సాధించి
నిత్యపూజలు కొనక నిన్ను పోనివ్వ

గుంటి కిందను వైచి గుండెలు

పగల

కంటి దావుల మిమ్ము కలవర

పరతు

మిన్ను బెళ బెళ వురిమి మిరుగుర్లు

రాల్చి

కన్నులకు చీకటి కప్పింతు నేను

(కడమ) రాజులనెల్ల గర్భములు

బగులు

గుబులు గుబులుగ కడుపులో

గుబులు బుట్టెంతు

గుబులు గుబులున రాళ్లు కురిపింతు

మీద

పిడుగులు బట్టట్లు పీనుగులు జేతు

అదరువు అయితిని ఆవులకు మీకు

వాడు నాతో నీకు వలదుపో రాజు!"

॥౯॥

యర్రయ్య :-

"అరికాల జల్మించి అరియింట

నిలచి

యెర్రబాగుల మమ్ము యెదిరింపరాకు
బాగది గుండెక్కి బై రవ దిరిగేవు
గుండు నా యెద్దులచాత కూల

దొక్కింతు

కన్నబిడ్డల దిన్న కర్మరాలవు నీవు
యెన్నడు బాయను యిటువంటి

శిశుహత్య?

మేగవా...పై నెక్కి మొదట

పాపంబు

నేగాల వై తివి 'యిట్లు నీళ్ళలోపలను

ముందల మూడుకోట్ల మునులు

చూడంగ

అంగమొల అయితివట అదియేమి

పనికి

మొగవాని వలె వొచ్చి మోనై నిలిచి

నవును కేకలు వెయ్య నాయమా నీకు?

పచ్చి రక్తము చాల బద్దిలో బట్టి
యిస్సమెరి సాగిన విడిమాల పోత
ఆడవారితో బోలిన అపవిర్ధి అనుచు
కూడదంటేను కుప్పలించేవు
జాతు లేమిటికి నీ చేతు లేమిటికి?
కూతలేమిటికి? యేటిలో కూపదు

నానుసు

బద్ది కత్తిబద్ది పశువుల దరి మేవు
సద్ది కూటికి వొస్తేవి జాగునీకేల
కరకంతు రూపమైన కాటమరాజు
కరుకులాడి మమ్ము కదిలింప రాకు

గంగ :-

“కొదవ బుద్ధిని యర్రయ్య
కొల్వరానన్న
కొల్వనన్న యపుడె కోపంబు
వచ్చును
వెలిగొండ పాలేరు వెల్లి విరిపింతును
తెప్పవలె ముంతును ధేనువలను
నిన్ను
గుప్పనా బాగదిగుండుతో కొడుతు
సుడియై తిరుగుదును సుడిబడ
గొడుదును
వాడిగల గోపాల్కుల వాగున
ముంతును
మేలిమై వొచ్చి యెద్దను నీళ్ళలో
ద్రొక్కుదు
నీళ్ళలో ద్రొక్కుదు నిన్ను
సాగనివ్వను

మొగులు బుట్టిన యపుడె మోసంబు
నీకు
మొక్కలకు యెద్దుచాత తొక్కింతు
నిన్ను

గంగాభవానివి దొంగవు నీవు
ముందల వేరుగాక ముచ్చట
లేమిటికి?

చేతులో ముద్దలకు చెడుమాటలాడి
ముద్దలకు ఆశించి మురిసేవు సొరెకు
నీచు బుద్ధులు మాని నిల్వక పొమ్మి”
॥౧౦॥

చట్టవారి యర్రయ్యను
సాగిపోనివ్వక
కొట్టుదు నేలతో కోపంబువచ్చు
పేలేవు నాతోను పెయ్యల
యర్రయ్య
జాలి బుట్టింతును జర్జరితంబు గాను
రాజును అరికట్టి రాఘవుని తిడుదు
కొల్వక నిన్ను నేను కొనసాగనియ్య
ఆదివేల్పును నేను అమ్మను నేను
అది యెరగవు నీవు అల్పుడవు గాంగ
బొల్లావు బసవన్నను పోనియ్యక
మిమ్ము
గొల్లలా వురికింతు కొనకూతలు చేత
పెళ పెళ నార్చి బెగడ బుట్టింతు
మంచి గోపాల్కులు యెద్దు గావలెను
శూలాన యేతును సుడిబడ గొడుదును

తోలి తోలి తరిమి దొరతనము
జేతును

ఆవుల పొర్లగూచి ఆదళించినపుడె
పోలికతో అన్నియు పొర్లాడ వలెను
చూతుము మీప్రేక్షె చూడు

మన్నాను
పోతురాజును బిల్చి బొబ్బలు
బెట్టింతు

పట్టపు తాజ: నా తోటి
పట్టియిడవనేల?

గుట్టనూ తోకుమా కొల్వూమా నన్ను
మ్రొక్కనన్నా పెగ్నె మొదటనే నీది
మ్రొక్కక పోనియ్య మొగబిరుదు

నాది
నిక్కముగ యీమాట నిలవంగ
లేవు

చిక్కిమ్రొక్కిన వెనుక సిగ్గులుచేటు
నీ తరమా పోను నీలవర్ణుండ:

యేతరము నా కొల్యక యిట్లాడినార?
కొల్వనన్న మాట కొనకు నీ నోట
నిల్పుమా గట్టిగా నీ వొక్క పూట
రవ్వచాయకు కాటమరాజు యిచ్చోట
బావు బరుసుడు దై వము నేను
తరివారికి మీకును మీ తరతరము

నుండి
తిరుమంథులకు మీకు దిక్కుసుమి
నేను
కుంతము బట్టి యింత పంతమా
నాతోను

గంతులు వెయ్యకు కాటభూపతి
తమ్ముడ:" ||౧౦||

యర్రయ్య :-

"అసుర నీ కన్నులకు మదమా?
దట్టినదా!
కసరక షాతోను కచ్చి చేసేవు
దుండి నీకు యిసుమంటి దండి

యేడ గలిగె
వుండ చారవు నీవు దుండగ మేల?
చెంగులిడిసి నీవు డిక్కులు
చూసేవు

గంగ నీవెన్నడు కానవు మునుపు
చనువులేని చంక పొరెకు యొక్కిన

గద్దరి పడుచ: నీ కావర మేమో?
మంద ముందల నిలిచి మాయల బిల్లి
యెదిరించి మ్రొక్కమన యెట్లాడె
నోరు

చిత్రకన్ను గలిగిన శిమునికేగాని
వచ్చి దై వమా నీ వంటివారికి
మ్రొక్కడు
వామదేవుడు నందివాహనునికే గాని
తామసి నీ వంటి దై వాలకు
మ్రొక్కడు

ఆపదోద్ధారుడగు హరునికే గాని
అసుర దైవాలకు అతడేలమొక్కు?
యింతేసి మాటలు యేమిటికి నీకు
మోళిపురాజు నీకు మ్రొక్కడు
పొమ్మి

ఆయితపడి వస్త్రవి ఆవులలోకి
కుసుమ కోమలి నిన్ను కొల్వడు
పొమ్మి" ||౧౨||

గంగ:-

"బాలుడవు కాటభూపాలుడవు నీవు
యేల మా యెరిగాక యియ్యక మీడి
తరతరము మీ యింట పూజలు

గొన్న
తరము నాటి యేల్పును తలసవా
నన్ను?

అంబురుషులు కవులావులు అన్ని
దిక్కులను

యెందరు దేశాల యెద్దులు మేపితిరి?
వలపట దాపట తమ్ముల నిన్ను
కాపాడి వచ్చిన గంగను నేను
వలితట కోడివలె వలపట నీకు
ఓడలు విని వచ్చిన జాన్నవిని
నేను

కొలవకుంటే అపజయము నీకు
నిన్ను నీ తమ్ముణ్ణి నిలువబెట్టించి
నీతో అన్ని నూటలు నిలుపుదు
నూడు

కుఱ్ఱో! మొర్రో! యని కూయించి
మిమ్ము

గద్దించి నానోట గవురా కల్యాణము

పాడించకున్న భాగీరిని గాను
జుగిలి దైవాల యెంగిలికి రోసి
ముంగల నిలిచితిని ముజ్జగము
లెరుగ

ప్రతిగ్గె పట్టాము పాలేటి వొడ్డున
యేర్చిపెట్టిన మంచి యర్ర
గొర్రెలును

కుంకము వసంతము కొమ్ము
తగుళ్ళును

కొంకిక పూజలు కొందు నీచేత
వకరిని యిద్దరిని వరదను గలిపి
మ్రొక్కనన్న రాజుచేత
మ్రొక్కించుకుందును

కృష్ణ డెబ్బెరెండు రేవుల కించిత్తు
గాను

దాటి వచ్చితిని దైర్యంబుతోను
వున్నావ వో రాజ! పూర్ణితంబుగను?
కొలవక పోనియ్య గురుతు నా మాట
వాదు నాతో నీకు వలదు

నలనన్న!" ||౧౩||

యర్రయ్య గంగ తప్పులెన్నుట

గంగ అన్న మాటలకు కణెగె
యర్రయ్య:

రంగు మీరగ నిద్ర రాదటే నీకు
అంగమొల అయితివట ఆది

“యెంగిలి పడుచ: యింత
యేగ్రంబు యేల?
ముందర దెలియక మొగవారి
యెదుట

యేమి పనికి?
ప్రాణానికి అడ్డపడితివి యెవ్వరికి?
యెనిమిది నామములు నీకు
యెవ్వరు బెట్టిరి?

సంగులు చేసేవు సైసావు మాట
యేర్పివక మరువక యెన్ను తగిలి
నీవు

యే దుర్గవై సోమకుని తురిమితివి
జడలు?
ముక్తి వెరిగి అసురుల యేల

ఆశించి వొస్తివి ఆవులలోకి
నీవంటి గంగలు నిండు యెదురు గలరు
సేవ చేయమని చెడుబుద్ధులు మాన
మందలో జొచ్చి నా ముందల నిలచి
యేమందురే జనులు యెమ్మెలబోకు
యారీతి పద్నాలు యిగంబులందు
యేరాజు యెవ్వడు? యేడె

సంపితివి?
రక్తము బడిపారు యేగాజు నీకిచ్చె?
మరియు డెబ్బెరెండు

నీ విభుడు?
అతని పేరు యేమె అతివేగ జెప్పు
కోర్కెతో నీవుగన్న
కొడుకు లెందరును?

యేమి జూలూసె
విడివిగా నీను కొలిచినవారి పేరేమి?
హరి బలిని మూడు అడుగులు
అడిగె దానంబు
ధరణి మిన్నన రెండు అడుగులు

యెందర్ని గన్నావు?

పాతాళమణిచె

యెందరున్నారు?
తిందువట బిడ్డల తెలుపు నాతోను,
యే చీర గడితివి? యెటు

అలివేణి దాగితివా అడుగులో
నుండివా?
మందిగల అతివా మింటి కేగితివా?

మొక మైతివి?
మించివచ్చి నిన్ను మింగేదెవ్వరును?

కుంటెనకాణ్ణి చేసుకుంటివట
అదియేమి చెప్పుమా?” 1, 041

గంగ తన మహిమలు పొగడుకొనుట

గురుతులడిగిన గంగ గుంటిపై
నెగసి

“యర్రయ్య నన్ను అడుగ
యెంతటివాడవు?

నిన్న మొన్నటి వాడవు నీవేమి
యెరుగుదువు?

తనను గొలిచినవారు తరము
యిటు యినుమా రాజ

ఆగ్నేయపు మూలకు అటు
మొకమైతి

చెంగువిడిచి చుర్రపట్టు సీర గట్టించి
దొంగు బాయిని బెళ్లి పెట్టెశోబెట్టి
అగ్గిదేవత నన్ను గొలిచి హారంబు
వేట్టె

దక్షిణపు మొకమై ధవళ వస్త్రములు
గడితి

యచ్చని కొర్రకూటి యేడి కుంభాలు
రమణీయముగ రత్నకంకణములు

బెట్టి

మముడు తనను గొలిచె
యెరుగుదురు సురులు

నైఋతుడు మొకమై నల్లపుట్టిము
గడితి

నైఋతుడు నను గొలిచి సీరాజనము
బెట్టె

పడమట మొకమై పాలసీరె గడితి
వలి నట్లుగా గొలిచె వర్ణుడు తనను

వాయివ మొకమై వన్నెవొలిపెము
గడితి

శాయల కరువాలము చాత
దరియించి

పాయసాన్నంబుల పదార్థములు బెట్టె
వాయుదేముడు తనను వంగొని

గొలిచె
పుత్రపు మొకమై ముత్యసీరె

గడితి
కుంభేరుడు రాజనపు కుంభాలు బోసె

యిశానపు నూలకు యిటు మొకమైతి
పూసీరె మించి పైకి కంకణాలు
యీశానుడు తనను గొలిచె యిస్తుని
వరములు

అష్టదిగపాల్కులు అమురులు
అందరును

యేడి కొలిసిరి ఆదివేల్పుని నన్ను
బడుగుల రాజు నీ పంతము మాను
సత్యముగల అరిచంద్రుడు కాశిలో
తనను గొలిచె

సతిపురుషుడు విధరు
సాంబ్రాజ్యమేరె

యేక చక్రముగ భూమి యేలిన
గనులు

కోర్కెతో దామిన గొర్లతో గొలిచిరి
పూరుకుంచు గొలిచెను

పులిజున్ను తోను

పురుహుడు నన్ను పైడిపువ్వుల
పూదించె
కనగారల దెచ్చిన శాంభవిని నేను
బగిరాముడు దెచ్చిన పరమ

పతి వతను
బండమాటలు మాను బడుగుల రాజు!
॥౧౪॥

యర్రయ్య :-

“గంగనంటా నీవు రంగులు జేసేవు
జాగుల బొర్లక శక్తి వైదొలుగుమా
యిద్దరు పెళ్ళాలకు వక్కడే
మొగుడు గద్దు
వక్కతికి ముగ్గురు మొగులు
యెక్కడ గలరు?

ముగ్గుర్ని చేసుకున్న ముదితరో నీవు
కొంచక ముగ్గుర్ని కొనసాగవైతివి
అంచితంబుగ నీ బ్రతుకు అయ్యె
నిటుపలెను

యెంచి చూచిన మాట యెక్కడికి
ప్రియము?
పుట్టింటికి కొరగాక పట్టితివి ప్రగ్న
అత్తవారికి కొరగాని అతివెవు నీవు
యిచ్చిపుచ్చుకున్న తావు యెరగని
యితుమాలపోత!

సిగ్గుబడక మాతోను దిక్కరించేవు
యనమందుగురిని గన్న
యెచ్చిరిశముతోను
దేశము మీద బోతివి తిట్టరా నిన్ను?
చిల్లరి బుద్ధులు చెల్లించ వచ్చేవు
మర్రి పోవే నీ మంకు మాటలు మాని

వెర్రి గొల్లనంట నీవు మాయెంట
బడేవు
యెర్రిగాడ యీశ్వరుడు యిద్దరు
యెలదుల మోచె?
యెర్రిగాడ దెన్నేవుడు పదహారువేల
శ్రీ వెంటనే తిప్పె?
యెర్రిగాడ బ్రహ్మ సరస్వతిని
పుక్కిట బెట్టుక
అటు సోద్య మెచ్చెను సకల
జనులకూను

వెర్రివై నీవు మా యెంట బడ్డావు
కల్ల లాడితివి యిచ్చోట కానక నీవు
యిల్లాలువై వకని యింట వుంటేవా
నీవు?
చేసుకున్న మొగనిపేరు చెప్పవే నీవు?
నీ కొడుకు కూతుడపేరు గొబ్బున
జెప్పు?
పురుకులు బెట్టేవు నీ పూరు పేరేమి?
పూరుపేరు జెప్పవు వుండదు మనసు
వాలున వొస్తేవో వామాక్షి నీవు
వాలు సుక్క యెవ్వరికి వైనమేకాని
నేను అడిగిన అన్ని నేర్పులు నాతోను

చెప్పలేక నీవు చిక్కితి వైన
గోరాట మా మంద గొబ్బన
వెళ్ళు"॥౧౫॥

కాద్రేడు ఆడిన కంటకపు మాటలకు
ఘనతతో అరవెల్లి గంగ యిట్లనియె:
"యశోద యింట బుట్టి యెన్నో
తరము లాయె

ఆశించి గొలిచిరి యాదవులు నన్ను
కంటికి రెప్పవలె కాపాడి మిమ్ము
వెంట వెంట తిరిగి వేసారితీని
పగ చేరువకు వచ్చె పాకనాడు

యిదుగో

చిత్రభాను సంవత్సరము చెల్ల
నున్నారు

మీర హతమైన యెనుక మీ మహత్మ
మేది?

కోరి రాజు కొలువక కొలుచువారేది?
బలిమిని మీరాజును పట్టి

మ్రొక్కించక
కలియిగమందు నా కథలై నిలుసును
పాలేట అరికట్టి పంత మీదేర్చక

అలిగి పూజలు గొందు ఆగ్నేపెట్టి నిన్ను
మోరతోపున నాకు మ్రొక్కవా
యిప్పుడు?

యెక్కడ బోయేవు యెరగవా రాజు?
వొకరిని విద్దరిని వారిగె ననిపించి

మోసపుచ్చి ముందల మ్రొక్కించు
కొందు''

గంగ ఆలమందలను కలవర పరచుట

నూటొక్క శక్తుల వెంటనే తాను
పోటు కూతలు బెట్టి పోతన్నను
బిలిచి

నవనాటి సిద్ధుల నలుగురైదుగురిని
వేవేగ రమ్మని యెంట బెట్టుకొని
అరవెల్లిగంగ అరి వేరమునను
తూరి పాలేట తుంపిళ్ళు గురిపించి
అల్ల శ్రీ రాఘవుడు అంబోడి కడకు
వెల్లువాసిరి చేన నిడిన యట్లు
కోటాన కోట్లు కూర్చుక వేగ
పరుగున వచ్చి పాలేట నిలిచి
ఆవులు చూచి గంగ ఆర్భాటములు
చేసె

గోవులు గనుగొని గొరికెను పళ్లు
యెనుగు లెక్కికూసె యనక
ముందలను

సలుకుబెట్టు చూసి సప్పట్ల గొట్టెను
నర్రమాను లెక్కి నర్రావులు గూసె
కుర్రలు దరిమెను గొర్రెల రీతి
మందనావుల గూసె మచ్చరంబునను
పచ్చని వీర సేస పైబార జల్లె
యేరు బగబగ మండె యాక

కూతలాయె

పోరుకు రాచమంద పొర్లబడి గూసె
రంతులు ఆర్భాటములు సంతమాను
లెక్కి

బంతి తోలినయట్లు పాడియావుల
 గూసె
 జానలెక్కి రాజుధేనువల గూసె
 చివ్వు చివ్వున యెగిరి జువ్విమాను
 లెక్కి

కచ్చకు రాచి మంద కవులావుల
 గూసె
 తబిసి మానులెక్కి అబిసి కూతలు
 కూసె

వుప్ప సప్పని కోపాన వురికించి
 యెడ్లను
 గోకుళము యెంటజూసి మాకువూసె
 దాకాలు తరసి దయ్యమై తోచె
 గంగ రూపు దాచి గరాటు చేసె
 నింగిమోయగ బెరిగి నిప్పులు రాల్చి
 కణిగి మాకులు యెక్కి కణిగి

కోపమున
 తునక మాకులు యెక్కి తుళ్ళెను
 గంగ

పుబ్బల మిట్టల మబ్బువలె నుండె
 కిబ్బిబ్బ యని యార్చె వుబ్బి పాలేరు
 వుల్లెరు యేటివొడ్డున తల్లెరు గంగ
 చెర్లించి సురభుల మర్లించె శక్తి
 బడుగుల రాజు మంద పరదక్షణం
 తిరిగి

పిడుగులు బడ్డట్లు పెడబొబ్బలార్చె
 చేతి శూలము వెగసి చక్రంబు దిప్పె
 మచ్చలు మాయలు రాజు మందలో
 చేసె

యెలుగులై పులుగులై యీడాడ
 అనక
 కలవర పరచె మంద కలవర పడెను
 పోతలింగడు రెణబొబ్బు లిడుచూను
 భూతకోట్ల పశువుల బోయల
 దరిమెను

సిద్ధుల అగ్నేదాత శిముని ఆవుల
 మంద
 మొదలై పాలేరు మోస్తే నిలిచి ||౧౬||

యర్రయ్య అవులెద్దులను పాలేరు దాటించుట

యెటిలోపల గంగ యెమ్మెలు
 బొర్లంగ
 కాటమరాజు తమ్ముడు ముసుడు
 యర్రయ్య
 మేదైన యెద్దుల మేలు దీకొల్చి
 'కాశంగి వో రుద్ర! గణవీరభద్ర
 రంగవాళుని ముద్ద! లక్ష్మివై నిద్ర

పరగంగ శివకాళి! బంగారుకాళి!
 కూర్మమై ధరమేసి కులతటరిని వేసి
 కొమరప్ప పూబోణి కోగిలవాణి
 పల్లవవాణి! భ్రమరికా రాణి!
 నవరత్నములు కెంపులు నాదము
 సొంపు
 పరగరాజులు జూపు ప్రగుళుల ద్రుంపు

పండిన గజనిమ్మ! బంగారు బొమ్మ;
పచ్చిబగదపు కొమ్మ; నిత్యామృతపు
గుమ్మ;

తిరుపతి పైడికొండ! కీర్తాని నిండ!
రంగనాథుని కొండ!

బన్నసరములు పచ్చ; పద్మనాయుని
మచ్చ;

అర్జునిపై మచ్చ; ఆణిముత్యపు
కుచ్చ!

గురునాథుని శూలమా; గుండెల
గాలమా;

నడివాన కాలమా; నాయమైన
నీలమా!

కయ్యానికి వెదిరించి కణ్ణిరువులాను
రంతుల రెణ్ణభేరి; రాజుల వైరి;
మాణిక్యముల రూప! మర్దవారి
తరుప!

కందీలోపలి ఎరుప; మిండిపై
మెరుప;

పంతమున రావయ్య పాలేరు దాట
మగువను యెదిరించి మెరుపువలె
మెరసి

చేకొని వైరుల చెర్లించి పొడిసిన
దీకొని రావయ్య తిరువెంక దేశ;
యెంచ గలిగిన యట్టి
కంచి వరదప్ప;

కొంచక పాలేరు గొబ్బున దాటుడి

.... .. నీవు చెదరక మనుసు

యగబడి దాటుడా యేరు

అనంగ నెంత;

పిల్లకాల్వలు యివ్వి లక్షణము

చాయక

చల్లవారి ధేనువులు; సరుగున దాటుడి

పందుములువారి ధేనువులు!

పాలేరు జొచ్చి

కందువుతో దాటుడి శక్తిగాతలకు

యరవక

నిర్వాణేశక్తి నీళ్ళలోపలను

గర్వంబు అణుచుడి గంగని

చూడక"

యర్రయ్య పెయ్యల యర్రయ్య

విద్దరు

చయ్యనాడి కొల్పిరి శక్తి

మీదికిని ||౧౭||

గంగ మట్టిపెయ్యను దాచుట

వాలంబు జరిపించి గంగ

శూల మెగవేసె

పాలేటిలోపల భగ్గునమండె

తొలకరివాగులు తొలికురిసిన యట్లు

నురుగులు తెప్పలు నురవడివచ్చి

యెచ్చరించెను గంగమేరు అల్ల

యేకమంటలు మండె

పచ్చగెడ్డలు ముంచి పారంగ సాగెను

నిప్పులు మింటిపొడువున గుప్పుమని
యెగిసె

అప్పుడు బాగిరితి ఆర్భాటములు చేసె
మిణుగుర్లు వెగిసెను

మింటి పొడుగునను

వెరగంది పోయిరి యాదవులు

అప్పుడు

యెక్కడ జూచినా యెడల సందులేక
దిక్కులు నాలుగు తెరికట్టి గంగ

కొండవలె బెరిగెను గోవుల

ముందల

పన్నెండు రేవుల బారలు సాచె

పచ్చగెడ్డలు ముంచి పాలేరు

వుప్పొంగె

యెచ్చరించెను గంగ

యేరు మంటలాయె

మురుజుడు అవులను ముంచెను

గంగ

బొబ్బిణ్ణగా వుబ్బి పోలిక చిక్కె

పొక్కెను కాళ్ళను బొబ్బలేకుండ

తెక్కలు పగిలెను ధేనువలు

చిక్కెను

సురులు మునులును చూచి

చోద్యపడిరపుడు

వెరగంది గోపాల్కులు వెల వెల

బోయిరి

గుంటి క్రోవులు నేల గుబ్బిటిల్లినట్లు

మంటలు నిప్పులు మింటి పొడుగున
వెగిసె

ఆకాశ గంగ అవుల నడుమ
కూతలు బెట్టెను కులగిరులు

అదుర

కణిగి దిక్కులు భూమి గజ గజ

వొణికె

కడుపులో వుదకము కాగినయట్లు

సల సల పాలేరు తెల్లంగ సాగె

జడలు విరబోసుకొని చెర్లించి గంగ

పెళ పెళ నార్చెను పెయ్యల

మర్ల సాగెను

అవులు సలుగు బెడ్లలో.....

లేగలు తరువులు మూకలు జేసె

పోగుబారి గంగ పోకుండ నిలిపె

మర్ల మల్లయ్య మంచి సజ్జనుడు

యిరవై అయిదు అవుల యేర్చుక

యపుడు

అరణంబు లిచ్చెను ఆ యావులన్న

మట్టి యావు గర్భమున పుట్టినయట్లు

మట్టి పెయ్యను బట్టి మడుగులో

దాచె

అవులు బెదిరించి ఆర్భాటములు

జేసె

చట్టు క్రిందను దాచి గంగ సంతోష

పడెను''

“౧౪”

కడుకోపమున యర్రయ్య గంగవంక
జూచి

యెన్నుని తమ్ముడు యేగంబె
పలికెను

“వైరము నాతోను వలదుపో
శక్తి!

అట యేమి నాతోను తటవట శక్తి
యెలిగొండన బుట్టిన పిల్ల కాల్యలు
యివ్వి

పిల్ల కాల్యలు దాటలేరని తగ
జెప్పుతావు

కృష్ణా గోటావరి దాటేటి ధేనువలకు
యిసు మంటి పిల్లకాల్యలు దాట

భీతి జెప్పినావు
అల్ల శ్రీరాఘవుడు అంబుధి దాటంగ
వనచరులచేత వారధి గట్టించె

వారు అంత వారము వామాక్షి
మేము

నీగుండు యేమి లక్షణము?
నీ కొరకొరలు మాను;

పురదాళ్లు గట్టి గుండు పుర్ల
దొక్కింతు

తీసి గుండు అగ్గిలోకి తిప్పి
వేయింతు

జిర బిర అని ఆ గుండు పెరికి
వేయింతు

తలకొలలు వేసి ఆ గుండు తర్ల
ధీయింతు

(నీ) బడాయిలు మాని పదవమ్మ
తొలిగి

కాశీలు చాత గుండు కణికెలు
చేయింతు

వుక్కు మొలలచేత ప్రక్కలు
చెక్కింతు

నిక్కక పోవమ్మ! నీ వేషాలు మాని
గొబ్బున వెగ విడిసి కోడెలచేత
పుచ్చిన పాలవేరు పుర్లదొక్కింతు
మచ్చరించిన సలుగు చెద్దుల చాత
పచ్చిపైరులుగాను పాలేరు

దొక్కింతు

కోడెల చేతను కోమలి యిప్పుడు
పొంగిన పాలవేరు వూడదొక్కింతు
యేరు అనంగ నెంత? నీరు

అనంగ నెంత

పారిపోవే శక్తి నీ పంఠాలు మాని
బండ మాటలు మాని గుండ

దిగవురికి

వుండవమ్మ శక్తి వొదిగి

వొక వంక

మీరిన కవులావులు గుండుమీదికి వొచ్చి
చూరుగా ద్రొక్కేన నురుగు

వొక వంక

కన్నుల మూసుక కడకు బోవమ్మ

మంది మేళమునను మందలో నిలిచి

పొందుగా కొల్వమని పొగ్గేవు

సారెకు

నిత్యముగ కొలుతుము నీలకంఠుణ్ణి
శక్తి నిన్ను గొలిచితే అవుసత్య
మవును ||౨౦||

వల్లవుల కాటమరాజు వంక
తా జూచి
పల్లవపాణి తా పలికె నొక మాట
“అడ్డ బొట్టుయవరిది? తిరునామం
యెవరిది?
వొప్పిరము లాడకు వుచితంబు గాదు
సాటిరాకు నా తోను కాటమరాజు!
భూలోక శక్తిని భూకాంతను నేను
తల్లివని మ్రొక్కుదురు ధరణి
లోపలను

గొడ్డకాపరవు గాంగ గురుతెరుగ
వైతివి
దొడ్డలోపల చాల దుర్తి పిశాచులు
నిలువుకున్నానని నిక్షరము నాను
యెలముబు కాంతను యరగవా నీవు?
అటు మునుపటి వార్తలు అంతయు
వినుమ
మిన్ను మన్ను మేలు గిరులు పుట్టని
నాడు

అంబారగిరికిని అరవై వాకిళ్ళు
కంబాలు నాలుగు కడవొత్తులు నాలుగు
పదారు డిళ్ళు పాదుకంబ
మొకటి

ఆదరువుగా నిలచి ఆమీద విరాజగతి
పై నుండి
కంటికి నిద్రలేక గట్టిగా నేను
అఖిలాండ జ్యోతిసై వెలుగుచు

నుంటిని
యేవాకిట నుంటివి? యే దిండున
వుంటివి?
యే తావున వుంటివి?
యెరుగవానన్ను?
వుచితమైన మాట వొకటైన మీవలన
కలలోను వినలేదు కాటమరాజు!
పశువుల గాచేవాడ! పాముమీదవాడ!
అసురుల సంహార! ఆంచమీదవాడ!
ఆకుమీదవాడ! హస్తాన రాయి

యెత్తినవాడ!
ఆయుధము చేతబట్టినవాడ!
ఆదిలక్ష్మీపతివని ఆశించివస్తా
దశావతారుడ! తప్పక వినుమ
పక్షిమీదవాడ! పశుపతి వినుమ
కుదిరి మూడు అడుగులు
కూల్చినవాడ!

యెశోదయింట బుట్టిన
యిళ్ళుదొంగవు నీవు
దూర్వాసుని శాపంబు తొణికినవాడ!
సన్నుకుడిసి అసురను సంపినవాడ!
మౌనవతారుడ! మకరిని
ఛంపినవాడ!

అక్షయమనంగ మిన్ను అరిచేత
నిలిపి
పొన్నమాను యెక్కిన
పురుషోత్తముడవు
మా యుగంబులన్ని మనసున
గ్రహించి

వొంటిచేతివాడః వాలపెట్టినవాడః
అంటక పరమొండెమై నిలిచినవాడః
అంతవాడవని నీవు ఆశించి వొస్తీ
వలపక్షపు మాటలు వద్దు నలసన్న!
చయ్యన ననుగొలువక
సాగిపోనియ్య ॥౨౦॥

సంకుమోమిణి జలశంకరి
పద్మాక్షిణి పద్మకుల చిత్రామణి
అష్టవీరా జలాంబరి ఆది పరఃజ్యోతి
దిగ్గి మండలేశ్వరి వొత్తిలేక
మిత్తిలేక
కుంచీలేక స్తంభంబులేక అఖిలాండ
కోటర

వీర జగజ్యోతివై వెలుగుచునున్న
గోకుళములోనున్న
గోసంద్రవతి యీ
అయివోధ్యలోవున్న అంబుజ
కన్నెవు
యిలరాజుకు తల్లివి.....

.....
(గ్రంథపాఠము)

.....

.....సికరు పట్టుదట్టి
అరికాళ్ళ తామరపద్మం
అరవైయ్యారు చెరుగులు అర్థగిరుసు
నదుట భస్మదూళి వాలుగన్నుల
చింతామణి

చేతుల పరసవేది అరికాల తామర
పద్మం
ముంజాత మునిమీసము అరిచాత
గొగ్గిపండ్లు
అరవైయ్యారు కొండల గెలిచి
అలుగులు వుద్ధరించి
నాదులేని పెంటలోను నగాశ్వరము
తీసికొని

మొకములేని పెట్టెతో జిహ్మములేని
బాల దీసుకుని

తొడపైన కూర్చుండ బెట్టుకొని
వర్జములేని బోగముబాడ్లి
అసురముఖాల సింహాన్ని పల్లము
గట్టించుకున్న
ఆదిశక్తివి నీవు నీ పన్నుగడ
అశ్వము

పన్నుగడ అలించి వినుమ
అరవైయ్యారు చెరుగులు అర్థగిరుసు
అర్థశము వకచార హలాయుధము
వకచేత

ఆ శూలము వకచేత.....
దబరకము * వకచేత డక్కి
వకచేత

అసురుల మర్దించ అంబు వకచేత
 ధూర్తుల మర్దింప దుడ్డు వకచేత
 గద్దగోరు వకచేత గజాంకుశము

వకచేత

శంకు వకచేత శక్రము వకచేత
 పరువైన దాసిమ్మపండు వకచేత
 పన్నెండు చేతుల పన్నెండు

అయుధములు పుచ్చుకొని

అసుర ముఖాల సింహాన్ని పల్లము

గట్టించుకున్న ఆదిశక్తివి నీవు
 అశ్వము పన్నుగడ ఆలించి వినుమ
 యీశ్వరుడు గుర్రము విష్ణుపల్లంబు
 బ్రహ్మదేముడు గోగిలి
 అష్టదిక్పాలకులు అంకివొన్నెవారు
 సూర్యచంద్రాదులు కక్కుల

కశ్యపము

యితర దేవతలు ఆగితాళ్ళు

బోడిదేవతలు అశ్వానికి

పొట్టపట్టెడ తాళ్ళు

యెల్లదేవతలు అశ్వానికి యెగపట్టెడ
 తాళ్ళు

చుక్కలు అశ్వానికి

చూపుకన్నులును

ఆకాశము దవడలు మేఘమే

అశ్వానికి మేత

భూదేవత అశ్వానికి నోరు

నవ్వున నువుకు జేసి

యెక్కినికి తోలినావు నీపేర్లు

చెప్పవే శక్తి || ౨౨ ||

బెట్టురికి మింటిపై పిడుగులు

రాల్చుచు

గురుతులడిగిన గంగ గుంటిపై నెగసి

“యర్రయ్యా! నన్ను

అడగ యెంతవాడవుర!

రాజు నాకెవ్వడు రాజు తేజుండు!

పూజచెయ్యక నిన్ను

పోనియ్య”ననుచు

మురిజుడ్డు మందనావులను ముంచెను

గంగ

“జర్జితంబుగ మిమ్ము సాగిపోనియ్య

యెఖడకు బోయెవు యర్రయ్య

యికను

చక్కని మీ రాజును మ్రొక్కక

పోనివ్వ

పారిపోతివ నా తోను భుజశక్తి

వెరసి?

యేరీతిని బొయ్యెవు యర్రయ్య

యికను?

యెక్కడ జూచినగాని అక్కడ

నారూపు

చిక్కములో పిట్టవలె చిక్కుబడితిరి

మీరు

గంతులు వేసేది యెంత యెగిరేది

పంతమా నాతోను? పాలేరు

ధాటనివ్వ

మట్టిగా నా మాట కాదనక వినర!
పట్టితిని మర్లవారి మట్టి పెయ్యను
వొడిసి

యర్రయ్య మీ ఆగ్నే యిక
చూతమనుచు

గుంటి కిందను దాచితే గురుతు
యరగవైతివి

కయ్యలో దాచితి గట్టిగా వినర!
పెయ్యను జూచుకో పేరు నీకేల
మాయల నూటలు మాముంగల

సాగవు
గుసగుసలు మాని కొలవరా నన్ను!
పంఠాలు మా ముంగల ప్రగ్గెలు
సాగవు

సంతోషంబున నన్ను సాగి పోనివ్వ
జాగులు బొర్లితే సాగిపోనివ్వ
బాగుగా కొల్వరా పాలేటి లోపల
గంగమైలావుల కటలంపు గోవులను
యాదవ వీరవరుల యేటిలో ముంతు
నీ మెచ్చి రణము మురిపెను

యర్రయ్యమాను
యిచ్చోట కొల్వరా యిది నీకు లెస్స
ముచ్చటలు యిచ్చోట మురిపెములు
మాను

అరికట్టుకున్నాను ఆవుల మిమ్ము
కరకంఠకుని పాదమాన!
కదలి పోనివ్వ “అక”

కాలారులు గంగవార్తలు కాటమరాజుతో చెప్పుట

యర్రయ్య గోపాల్కుల యేగమే
పిలిచెను

“కవులావుల చన్నయ్య! కాలారి
మారెన్న!
గ్రక్కునబోయి మీరు
కాటభూపాలునికి

యివరమంత మీరు యిన్నవించండి”
వడివేగ గోపాల్కులు వచ్చి రాజు
వెదట

కడు వేగమున నిలిచిరి
గంగవార్తలును

మనవిగా చెప్పిరి యాదవులు
జననాథుతోను;

‘గట్టిగా తనపేరు గంగననుచు వచ్చి
మట్టిపెయ్యను బట్టి మడుగులో గాసి
అటు యిటు పోనియ్యక అరికట్టు
కొనెను

కొద్దెను పాలేరు కొండలు తెగను
యర్రయ్య శక్తితో యెదిరించి నిలిచె
పోరాడు చున్నాడయ్య
ఫాలలోచనుడ!

రావయ్య కాటమ రాజశేఖరుడ!”

కాటమరాజు వచ్చి గంగను ధిక్కరించి పలుకుట

విని రాజు పద్మనాయుడు
వీరపరివారము

పనువడి వచ్చిరి పశువుల మందలోకి
“జాగులు చాయక శక్తి వైదొలుగు!
దానవలు నామందలో దగ్గర రావు
నేను కోపము చాయ
మరిమింగే వానికి మరిపూడలు

ఘనమా?

గట్టు మింగేవానికి గుట్ట యేమినుము
వట్టి ప్రగ్నలు మాను వాడు నీకేల?
వాడుగాలి మెట్టంగా శాట సెబునేల?
కావరంబులు మాని కడకు బో శక్తి
పారి పోవే వొక పంక ప్రగ్నలు
మాని

యేరుగాసినానని యెమ్మెలు బోకు
దాటనివ్వకుంటే దబ్బక వచ్చు
మట్టిపెయ్యను దెచ్చి మా కప్పగించు
గుండు దిడిపోవె నీ కూతలు మాని
తక్కిన దైవాల తలనను నేను
ముక్కంటికే కాని మొక్క నెవ్వరికి
నిక్కక పోవె నీ తక్కులు మాని
వొరె వాగులు గాచి యెరివై నీవు
గుర్రేవు మా యాదవుల కొదవచేసి
నీవు

వొకని కాలికిందనుండి కార్యార్థము
కొరకు

వొకని నమ్మించి వొస్తే వాడక
నీవు

కన్ను బోగొట్టుక కలకాలము
మిడికేవు

వకని యెంట బోతివి వాడక నీవు
మీరి నడుమ వారుడు మ్రొంగెను నిన్ను
వొకని యందు యెడలి వయ్యన

వస్తే

యెక్కడ గెలుపు లేక యిక్కడికి
వస్తే

శక్తి నంట నీవు చాల నిక్కేవు
చాచులకు బొల్లేవు వాడు నీ కేల?
పసి లేదు నీ ప్రగ్న పంతము

మాను

కోతివలె యిగిలించి కొవ్వరించేవు
నిప్పు ద్రొక్కిన కోతివలె

తొక్కులాడేవు

జడలు నీవు పెద్దచెర్ల రొయ్యవలెను
పరువులు బారేవు పాలేటి వొడ్డున
సవుకు తగిలిన అశ్వమువలె

తల్లడించేవు

సవుకు లేక సదువు సాదకం గాదు
యిందుకు రోషించ యేమిటికి నీవు?
కందువతో మందవెళ్ళి కదలవే

పడుచు' '॥౨౪॥

గంగ తాను యాదవుల ఇలవేలుపు ననుట

గుంటిమీదను గంగ మింటి పొడుగున
బెరిగి:

“కంటకాలు యేమిటికి కాటమరాజు?
కొల్వక పోనియ్య గురుతు నామాట”
పెళపెళ నాత్ని జడలు విరబోసు
కొనెను
కడు వేగమున భూమి గజగజ
వణితె

మిన్ను బెట్టురికె మెరుపులు బుద్ధె
గర్జిత మేఘము కయ్యలు ఎగదొడ్డె
“వోరి కాటమరాజు! వొయ్యన
విసరా!

యేడు దరాలు నాటి ములవేల్పును
నేను
నేడు మ్రొక్కనని నిక్కేవు సారెకు
గోపాళ కృష్ణుండు గొలిచెను నన్ను
ద్యోరకి లోపల గొలిసి వెకుంత
మేగిరి

విష్ణు ప్రాదమున యెలసిన దానను
అష్ట దిక్పాలుకలు అందరు గొలిసిరి
విష్ణు గండము కొరకు ఎలియ
రేపల్లితో
నందుని వింట బుట్టి నాతి నెతిని నేను
బలభద్రుడు నాయన్న
పల్లికొండాయె
తరివారు గొల్తురు ధర్మాత్ములూను

అవుల వొలురాజుకు అయిదుగురు
మీ తండ్రులు

భావించి గొలిచిరి బడుగుల రాజు;
సచ్చిన మీతండ్రిని సరుగున
మాట్లాడిస్తినీ
వొచ్చినీవు నన్ను వాకు నాలసవు
దక్షణాది పగలు సాదక మవును
మచ్చరంబు యేమిటికి మాధవ!
కొల్వర” ||౨౫||

అసంత కోటి యాదవులు అతి
భక్తితోను
అన్నము భోంచేసి అపుడిట్ల గనిరి-
రాజులుప్రధానులు తేజంబుతోను
కాటమరాజుకు మనిమి గ్రక్కున
జెప్పిరి
నంద గోపాల్కులు ఆనందమూన
పొందుగా బలికిరి కందువతోను:
“ముంగిట ముత్యము మూలధనము
మనకు
గంగను గొలిచితే కలుగు సంపదలు
కొండంత దాపు అవును గోవులకు
మనకు
గోపాల్కులు మందలకు
సంతోషమునను”
పద్మనాయుని ఆడిగె పశుపతిరాజు;

గంగను కొలువదగునని పద్మనాయుడు కాటమరాజుతో చెప్పుట

అడిగిన పద్మనాయుడు అపుడిట్ట

గనియె:

“తల్లి బాగీర్తి తరాతరము మనకు
గంగ అనంగ నీరు కలదు జగితీలోను
గంగలో ముణిగితేను కలుగు పుణ్యంబు
నీరులేక జీవనము నిలువ దెవ్వరికి
నీరూపకారము నీరు తరముగా
యినుమా గంగను చేపట్టి యీశ్వరుడు

పుప్పొంగె

శక్తి శాయంగ ఋశ్వరునికి

శంకు చక్రము గలిగె

శక్తి శాయంగ బ్రహ్మకు స్రానంబు

గలిగె

శక్తి శాయంగ విష్ణు శేషువు మీద

పవళించె

శక్తి శాయంగ అరిచంద్రుడుకు

చంద్రమతి గలిగెను

సాంబ్రాజ్యం గలిగె సంతోషపడెను

శక్తి శేయంగ మాంధాతరాజు

సతీయును సుతులు

కలిసి వుండిరివారు కడువేట్కతోను

శక్తి శాయంగ కృష్ణుడు చరణము

యేటుబడి

కటికి జగన్నాధుడై తటుకున

వెలిసె

కటకట అనుగా గండగొడ్డట నరికిన

కొట్టినా తల వొచ్చి గొబ్బున అరికె

యెచ్చైన సంపదలు యిచ్చేను గంగ

అక్షయముగ గొలుతాము ఆవుల

మందలో”

కాటమరాజు గంగకు కొలుపులు చేసి మొక్కుట

కాటమరాజు పద్మనాయుడు

కడువేట్కతోను

తిరుమందుల వారిని తీవరముగా

బిలిచి

అరిటిస్తంభాలు పందిరి ఆదింక్మికిని

పచ్చని పందిళ్ళు పెట్టిరి పాలెటి

వొడ్డున

తమలపాకులు తోరణాలు తగ

వేట్కతోను

పాలవెల్లి గట్టిరి ప్రఖ్యాతిగాను

నూలిస్తంభాలు అరిటి మాకులు

దెప్పించి

మగువుకు తరువాత మాలి గట్టించెను

మల్లెలు మొల్లలు మంచి కురువేళ్ళు

కస్తూరి వీర గ్రంథము కనుక
బండారు

సకల పదార్థములు సమర్పించి
రపుడు

బద్దిగొర్ల మంచి బాగనైన తగుళ్ళు
పారిగొర్లను గావు పోతును దెప్పించి
గంగను గొలిచెను కాటమరాజు
జాము జామున బోయించె జాము
భోజనాలు

బొల్లేవు బస్వన్నను పొసగ రప్పించి
తెల్లవారిన దాక గంగమ గొలిచెను
వల్లవులు తిరుమందులు వైనవైనాన
పద్మనాయుడు రాజు ప్రభ్యాతిగాను
గంగను వేడిరి కరములు మ్రొగిసి
“సక్కదనము తల్లి! జాగారవెల్లి!
అరియ రాజులకు తల్లి! ఆనుచు శోభిల్లి
సొంపు యింపుల ప్రేమ! జోడు
చందమామ

కన్న పుత్రుల రమ. కరకంతులభావ!
పాప విమోచన భాగి ర్తివమ్మ!

శాప విమోచన శాంభవివమ్మ!
యేపున నీరూపు యరగని వార్ని
కాపాడుదువమ్మ రక్షింతువమ్మ
ధరలోను పెద్దిరాజు దండెత్తిపోయి
పురవడి యెదురొమ్మున పోట్టును నాటి
జంగ ప్రతాపుని చంపి సరివీరకల్లున
వారిగిన పెద్దిరాజున సరుగున

మాట్లాడించిన గంగవు నీవు
ఆవులకు యెద్దులకు అరిసి వేగంబె
(పూరెల్ల) యిప్పించి పూనిక చేసి
పల్లవాది రాజుల పగలు వీడేర్చు!
తల్లిని నీవు” అని దండంబు

పెట్టిరి || ౨౬ ||

గంగ కాటమరాజును అనుగ్రహించుట

సాటి గాబట్టి గంగ సంతోషపడెను
మట్టి పెయ్య వచ్చెను మందలో
గలసె

కలకల నవ్వుచు గంగ తా బలికె:
“పల్లవాది రాజుల పగలు మదిపింతు
నీల్లను పుట్టిన పూరెల్ల నేరంబుచేసి
పుల్లరికి యిప్పింతు భూపాలకుండ!

కవులావుల రక్షింతు కాటమరాజు!
పోలురాజు పగలు పోకుండ నిలిపి
వారికి మీకును వైరంబు చేసి
వీరకల్లుగా సంపింతు నేను
యైనగులు గుర్రాలు యెద్దులావులను
శానాపశాలలు సంపింతు నెను

అంభోయని యెద్దుల అలుగులు   చెల్లును పంచలింగాల కొండ చుట్టు''
                                  ఆరగించు   అని చెప్పి ఆ శక్తి
 కుంభిణిమీద కూలేది నిజము   అదృశ్యమాయే   ॥౨౩॥
 అంచితంబుగ కోట్లు ఆవులు యెద్దులు

శ్రీరాములు. ప్రమాదీచ నామ సంవత్సరములో కార్తీక శుద్ధ సప్తమి
 బుధవారము నాటికి గుఱ్ఱర్లపూడి కోటయ్య కొమారుడు పెంటయ్య వ్రాసిన ప్రతి.
 యర్రయ్య తరకవాదము. తప్పులు వొప్పులుగా దిద్దుడి వో బుద్ధిజనులారా!

అలుగులు పోలు

అవతారిక

శ్రీ పార్వతీనాథు చిత్తమున దలచి
గోపాల కృష్ణుని కోరి నుతియించి
బ్రహ్మదేవుని దలచి భాగీరథికి

మ్రొక్కి

సింహయానపట్టి చేరి గణపతిని
అష్టాది వరణాల ఆయుల కొనియాడి
ఆదిమా కవులకు అస్తము లెత్తి

మ్రొక్కి

పృథివిలో ముమ్మయ్య పోచయ్య
యిద్దరు

ధనముకొండలోపల తగ వేట్కుతోను
పనిపడి కంఠసరి బాలలిద్దరూను
బొంగరాలాడిన పూనికె వినుడి
సంగతి చెప్పెద

శ్రవణానందముగాను
యింపుగా సభవారు యిందరు మీరు
కంపింప యీ కథ ఘనులార

వినుడి

ముమ్మయ్య పోచయ్య వేడుక బొంగరాలాడుట

ముమ్మయ్య పోచయ్య
ముద్దుబాలలిద్దరూను

అమ్మనగరు బొంగరాలు
అండుకొని వేగ

కనకసరి పచ్చల కంఠసరి బాలలు
అనుదినము బొంగరాలు

ఆడుచునుండ

పద్మాల్మయేండ్లు పరియంతరము

దనుక

అరుదైన బొంగరాలు ఆడుచునుండిరి

చిత్రభాను సంవత్సర శివరాత్రి
మాసమందు

శాస్త్రమంతులై నట్టి చిన్నబాలలూను
దేవేంద్రవైభోగ ధీరులై నంత

దేవతా బొంకరాలు దినదినమువారు
సంతోష చితులై తమరాడసాగిరి

అంత్యకాలము వార్కి ఆయ్యేటి

తుదకు

వేడుకలకు తమరాడిరి వెండిములికి

బొంగరాలు

ఆడిచాలించి అవిముద్దరించి

బచ్చన బొంగరాలు పదిలెము

సేయించిరి.

ముమ్మయ్య పోచయ్యలు దేవతా బొంగరాలిమ్మని సిరిదేవి
కొమరక్కలను కోరుట

పోచయ్య ముమ్మయ్య పొంకంబు

మెరసి

యిన్నాళ్ల దనుకను వేడుక

బొంగరాలు

'పెద్దలనాటి బొంగరాటు

పెద్దెనున్నావి

పదిలముగ దాచినారు బంగారు

బొంగరాలు

యిద్దరము పలుకరించక

కాని యియ్యదు తల్లి'

ముదమొప్ప అవి మాకు ముదల

బెట్టించు

అని యిట్లు తలపోసి

అమ్మనగరుకు వచ్చి

సిరిలక్ష్మి పార్వతి సరివచ్చు మీరు

హెచ్చు బొంగరాలు

క్షణములోపల వచ్చి తల్లి సముఖాన

నిలచి

యిమనక మీద

మారు మాటాడక మంచి వాక్యమున

కామితఫలదురై కరములు మొగచి:

తీరై న బొంగరాలు దీవించి

"పద్మలోచనలార! పద్మినులార!

యియ్యండి"

విద్వాంసులైనట్టి వో వెలడులార!

అశుభములను తెచ్చెడి దేవతా బొంగరాలు ఆడవలదని
సిరిదేవి కొమరక్కలు బాలురకు హితవు చెప్పుట

బాలల మాటలకు పణతు లిట్లనిరి:

అవి మీకు వద్దురోయి అన్నలార!

"వాలాయముగ బాలలార! వచ్చి

వినుడి

మీరిపుడు

ఆర్గురు చక్రవర్తులు పదహార్గురు

దేవతా బొంగరాలు తెమ్మంటి

రాజులు

రిపుడు

పెరము చాతను వర్ధిల్లరై రి

అంతలోనేవారు అనుమానముచేత
కంతసమున కొందరు కలహమున
కొందరు

అనుకోంగ భువిలోన అది
విందుము మేము
జయముగాని బొంగరాలు

క్షేమాన నుండ
పాయక ఆడిన ఫలమేమి మీకు
యప్పటివలె యిద్దరు యేర్పాటుగాను
తప్పులు ఒప్పులు తరువాత లేక
నేను చేయించిన బచ్చన బొంగరాలు
బోడికలార! మీరు బొంగరాల

బయట

అడుడి అన్నలార! అందముగ మీరు
దేవతా బొంగరాలు తెమ్మన వచ్చున?
రామలక్ష్మణులు రమణతో నాడి
సీమెల్ల యెరుగంగ సీతను

గోల్పోయిరి

బలభద్ర కృష్ణులు యెరుగంగ నాడి
జలధిలో ద్వారక సమయదే నాడు?
నాటినుండి బొంగరాలు

నేటి దనుకాను
తరాతరము బొంగరాలు తలువ నే
వెరతు”

సిరిదేవి కొమరక్క చెప్పి మాటలకు
పరుసతో బాలలకు వజ్రాలు నాటి
వీపున మొనలు వెళ్ళినట్లాయ

“సంపదల కాశించి శరీరములు

దాచుక

బ్రతికేటి వారికి భయమచే తల్లి
చేరి కాలము దగ్గరకు వచ్చె

సంవత్సర ఫలము

బొంగరా లిచ్చి మము పంపవే తల్లి!”

అగుమంచి దేవతా బొంగరాలు తెచ్చి బాలుర కిచ్చుట

కంతసరి జ్ఞానం కదలికె జూచి

“నేడైన బొంగరాలు నేనియ్య

వెగతు

అగుమంచి యిస్తేను అన్నిటికి

లేస్స”

జాల పల్లకిలోన జననాథు చెల్లెలు

శేషుని భోలిన జలపాత బొంగరాలు

అతివేగమున దీవించి అగుమంచి

యిచ్చె

“ప్రతి వాదించక బాలలార,

పట్టుక మీరు

వోడుగెల్పులేక వుట్టపై మీరు

అడుడు బొంగరాలు అన్నలార!

మీరు”

పొచ్చుగా ముమ్మయ్య యులమి
 పోచయ్య
 అందిరి బొంగరాలు అగుమంచి
 చాత
 కండువతో లింగముద్ర కలిగిన
 బొంగరాలు
 ముమ్మయ్య అందుకొని మ్రొక్కెను
 వేగ

విష్ణుముద్ర బొంగరాలు
 వీరశూరుండు
 వచ్చుండుల పోచయ్య పరగ తానందె
 అంపించిన బాలలు అమ్మ నగురు
 వెడలి
 మద్దికాయల మేడవద్ద కమరి
 వేగ వచ్చిరి

బాలురు సంగడిలతో కలసి పందెముల చవికెకు వెళ్ళుట

పట్టిన మేషాలకు పల్లాలు వైచి
 పట్టు వాగెలు బట్టుక బాలలకు
 దెచ్చిరి
 యేడికల నెక్కిరి యిద్దరు సంగడిలు
 అందలాలు యెక్కిరి అతివేగమున
 కదలిరి
 కొందరు సంగడిలు గుర్రాని నెక్కిరి
 సూర్య సోమవీధుల శూరులై బాలలు
 పేరాల ద్రొక్కించు బిరుదు
 మేషముల
 తప్పెట్లు పల్లగోవులు ధారలు
 భూరగలు
 వుపాంగముల చాత వూరు వెళ్ళిరాగ
 పట్నము కాంతలు బ్రాంతిపడి చూడ
 విష్ణుండు పోచయ్య ఈశ్వరుడు
 ముమ్మయ్య
 బాలలు బొంగరాల బయటికి వచ్చి

వాలాయముగ బాలలు వచ్చేటి
 విధము
 ముప్పై కురళాలలు ముమ్మయను
 కొలిచి రాగాను
 అప్పుడు ముప్పైయిద్దరు అల్లుని
 కొలిచి రాగాను
 ముదమొప్ప యేడికలతో
 ముస్తీదులైరి
 చుట్టుకొమ్ములకు సూర్యపురము
 వాగెలును
 పట్టు కుచ్చుల జూలు పల్లాలు మీర
 ముత్యాల కుచ్చులు ముఖపడిగె
 వాగెలు
 పుత్రుని గొలుసులు పూలతరులట్లు
 దాకాల పెండెంబు జల్లుల ముస్తీదు
 భీకరాకాగమై బిరుదు మేషములు
 శేషువుల పేరిటి చిల్లకొండి యేడిక

హెచ్చగా ముమ్మయ్య యెక్కెను
 వేగ
 పచ్చలందుల పోచయ్య పల్లకొండి
 యేడిక
 మచ్చికతో యెక్కెను మరివేగ
 కదిలె
 ముత్తాల గొడుగు నీడన ముమ్మయ్య
 కదిలె
 చిత్తజుడు పోచయ్య శంఖు
 చక్రముల నీడన
 పచ్చ గొడుగుల నీడన బాగొప్ప
 గదిలె
 గచ్చుటరిగెల వారు కమ్మకొని రాగ
 బంగారు బొంగరాలు పట్టించుకొని
 సంగడీలు తాము చయ్యన కదిలె
 బొడ్డు గంటలు పేరెములు
 బారుచును
 యేడికలు బోడికల హెచ్చరికతోను
 వడి వడి బాలలు వచ్చిరి కదలి
 తెట్టె రావుల బయట దేవునిగుళ్ళ
 వద్ద

పుట్టమెగసి బాలలు పొట్టేళ్ళ దిగిరి
 వాసెలు కురుసాలెలు
 వారందుకొనిరి
 శేషువు బోలిన మేషముల దెచ్చి
 మరివేగ సిరిపొన్న మాకులకు
 గట్టిరి
 యిరుగడ సంగడీలు యెక్కిన
 అందరాలు
 అన్నరావుల బయట అందరాలు
 దిగెను
 ధన్యులకు బట్టిన జగజంపు
 గొడుగులు
 కొండ రావులకును గొడుగులు
 శేర్పిరి
 పండిన పనసల పల్లకీలు చేర్పిరి
 పంద్యాల చవికెలో బాలలు
 సంగడీలు
 అందరు కొల్లుదీరి ఆతివేట్కు
 నుండిరి

బొంగరాలాట ప్రారంభము

కొలువున్న బాలలు గొబ్బున లేచి
 కాశల బిగువార కట్టిరి వేగ
 వాసిగా బొంగరాలు వారందుకొనిరి
 కుశలవులు ఆడినారు కొంతకాలంబు
 బలభద్ర కృష్ణుండు పరగంగ నాడి

దుర్వాసు శాపాన దుల్లిరి
 యాదవులు
 పేరులు కలియుగమున పెంపొంద
 వలెను
 బ్రహ్మ త్రిమూర్తులు పరగ బుట్టించి

అంబోధి బలమున అంబరీషుడు

తరాతరము నాటినుండి దాచిన

గొల్ల

బొంగరాలు

కుంభిణిమీద రాలెల్ల గోవులై పుట్టి
అంబోజు వంశాన ఆయ పరీక్షితు
పరీక్షితు వంశాన బలువైన

దాచిన బొంగరాలు ధాత్రిపై నిల్చి
పోచయ్య ముమ్మయ్య

బొంగరాలందిరి

బొంగరాలు

సంగడిలను ఉద్దీలుగా సమకూర్చుట

సంగడిలను బిలిచిరి చయ్యన వారు

అత్తుకొని మీరిద్దరు ఆడండి వుద్ది”

“జెడ్డెబోయిన మల్లు! జడదార వెంకటి అనిన సంగడిలు అంగిరి

పట్టి మీరిద్దరు వుద్దిగా వుండండి

బొంగరాలు

ముత్తబోయిన పాపన్న!

వనముల నీడల వ్రాసిరి గెర్రలు

బత్తుల గోపన్న!

పురస్త్రీలు బొంగరాలాటను వేడుకతో చూచుట

భామలు సీళ్లు మోతురు

భావులు మూడు

అగుమంచి కట్టించిన అగ్గుణాల భావి

ముమ్మయ్య కట్టించిన ముత్యాలభావి

నిమ్మలు మావిళ్లు నేరేళ్లు చుట్టు

సిరిదేవి కట్టించిన చెంగల్వి భావి

తిరువేశల భావికి అయ దక్షణాన

కల్లాల కాంతలు గంగరావుల బయట

ముత్తాల జాజులు మల్లెల వనములు

గురులైన శంభుని గుళ్ళ దాపునను

వుద్దీలు వకరొకరు వనరంగ బట్టిరి

అరుదైన బొంగరాలు ఆడంగ సాగిరి

బాలలాటలు చూడ ప్రజలు వచ్చేరు

పాలకాపిళ్ళవారు భారులు గట్టుక

చేలగంపలవాళ్లు చేరి చూడంగ

తిరుపతి పరుష వలె తీరుగా వచ్చు

సిరిబాల ముమ్మన్నను చేరి చూచేరు

కాతలు మగువలు గంధర్వ స్త్రీలు

భోరున చూచేరు పోచయ్య నవుడు

ముంచుకొని సభవారు ముమ్మయ్యను

చూడ

పొంచుకొని సభవారు పోచయ్యను

చూడ

సంగడిలు బొంగరాలు సభవారు
 చూచేరు
 పుచ్చుకొని బొంగరాలు పోచయ్య
 ముమ్మయ్య
 డాచాత బొంగరము వలచాత జాలె
 పుచ్చుకొని బొంగరాలు భూషింప
 సాగిరి
 పదివేలకు తీరించి పాలమాని
 బొంగరము
 పాతమాని బొంగరానికి
 పగిడిది ములికి

యేనూటికి తీరింది యేగెమాని
 బొంగరము
 యేగెమాని బొంగరానికి యెండిది
 ములికి
 పట్టులాళ్లు దాపిని బలువై న
 బొంగరాలు
 చుట్టిరి జాలెలు చోద్యంబుగాను
 వేడుకతో బొంగరాలు వకవిడుత
 నాడిరి.

పందెము కట్టుమని పోచయ్య ముమ్మయ్యను సవాలు
 చేయుట

ఆడి ఛాల్చియ్యి అపుడు పోచయ్య
 వల్లపుల ముమ్మయ్య వంక
 పారజూచి
 “కల్లరిపులకు వైరి! కంఠసరి
 ముత్యమా!
 అలర యీడుజోడు మాయమ్మ
 సైదోడు
 నామీద ప్రేమగల నా మేనమామ!
 విన్నపము చేసేను వినవోయి
 మామ!
 యిన్నాళ్ళ దనుకను వేడుక
 బొంగరాలు

ఆడితిమి యంతవరకు అవునని
 మెచ్చంగ
 వోడు గెల్పులు లేక వుల్లాసమునను
 నాద ప్రతివాదంబు వచ్చును మనకు
 అంధుకొని బొంగరాలు ఆడవలె
 మనము
 వాటు పందెము కానవచ్చు
 మనకిపుడు
 వాటు పందెము మామ! పప్పుమని
 పలికె

పందెము వలదని ముమ్మయ్య పోచయ్యకు హితవు చెప్పుట

పోచయ్య మాటలకు పోలురాజు	తాతలు ఆడిరి ధనములు వోడి
సుతుడు	బలరామ కృష్ణుండు పరగంగ నాడి
“రచ్చరావుల చిలుక! రఘువంశ	జలములో ద్వారక సమయదే నాడు?
తిలక!	రాముడు 2 మలిసెట్టి రమణతోనాడి
కొమనాల సింహమ! గుణవంశ	జమదగ్ని గోల్పోయెను చీకటి
తిలక!	కోనలోను
పోరు రిపులకువైరి! పోచయ్య!	రామ లక్ష్మణులు రమణతో నాడి
వినుమ	సీమెల్ల యెరుగంగ సీతను
వనరంగ వాటు పందెము	గోల్పోయి
వప్పుమంటివి నీవు	కుశలవులు తమరాడి ఘోరాజితోను
వనర యిద్దరి సందు వాడు ¹ గెల్పు	యసగంగ తండ్రి మీద
అయితేను	యెదిరించినారు
నీవు వోడితేను నేరంబు తనది	వోడుగెలుపు లేక వూరికే మనము
తాను వోడితేను తలవంపు తనది	అడుదాము బొంగరాలు అల్లుడు!
దేవతలు ఆడికొల్లి దేశములు	పోచయ్య!”
విడచిరి	

కవురవులు పాండవులు ఆడి
కాపురాలు విడచిరి

పందెము ఒడ్డుమని పోచయ్య ముమ్మయ్యను బలవంతము చేయుట

కందువతో ముమ్మయ్య కలకల	“యంత చెప్పినగాని యెరుగవు
నవ్వెను:	నీవు

పందెము కావలెనని పలికేవు సారెకు
యేపందెమడిగినా యిస్తును నీకు
ధీమంతుడ! కోపంబు తెచ్చుకోవద్దు''
మామ ఆడుమాటలకు మరి

చిన్నిపోచయ్య
''యేమంటివి వో మామ! యెంత
మాట్లాడితివి!

పోరు వచ్చిన వెనక తల్లి పుట్టిల్లు
పేరు చెప్పకుంటేను బిరుదు

దక్కెన?

వెనుకతియ్య నేటికి వినవె

వో మామ!

కనకము వక పందెము

కవులావులు వకపందెము

మెడనున్న సొమ్మలకు మేటి

పందెంబు''

అడుగు దర్లక వప్పుమనె అల్లుడు
పోచయ్య'

అల్లుడు మాటకు అప్పుడు

ముమ్మయ్య

''తక్కిన వాడైతె తర్కించగలడు?
వక్కపందెమునకు వంటి చేస్తీవి

నీవు

రెండో పందెము లేదనరాదు

మూడో పందెమునకు మొనసి

యాడితేను

కళగుల్కు నక్షత్రాల కంఠమాలకు

సాటి

కొయ్యపూసకు సరి కోరితివి నీవు''

ముమ్మయ్య తన పచ్చల కంఠమాల విలువను చెప్పుట

అప్పుడు ముమ్మయ్య అల్లునివంక

జూచి

క్రమమున కోపంబు కన్నుల

కురియంగ

ఘరీన యీటెలు గాడినట్లాయ

ధరణి మిన్ను రెండు

తారసిల్లినట్లాయ

భళభళా యని పల్కి బాలుడు

ముమ్మన్న

''కళగుల్కు వయ్యన యిట్లాడ

వాకెట్టు తోచె?

చుక్కలు దాపిన సొంపైన మణికి

కొయ్యపూసలకు సరికాయ

కోరితివినీవు

వయ్యన నిట్లాడ వాకెట్టు తోచె?

వోషము లేనట్టి వనమాలపేరు

చుక్కలు దాపిన సొంపైన మణికి

చెక్కపూసలకు సరిశాయ చెల్లునా
నీకు?

రావణబ్రహ్మను రణమఃలో బట్టి
కావరం బణచిన ఘన కంఠసరియు
కుంభకర్ణాదుల కూలంగ వైచి
గంభీరమైనట్టి ఘన కంఠసరియు
తాటకి మర్దించి ధనువులు విరచిన
కటిక జగన్నాథుని ఘన కంఠసరియు
ధనకోటి స్నానంబు తగనాడి తెచ్చి
ఘనమైన రత్నాల కంఠమాలికెయు
వడంగి చేసిన వనమాల పేరు
దౌడ్డశాయ నీకెట్లు తోచె పోచయ్య
అయితన్న యేలు ధనముకొండ

అంగళ్ళ వెంటడి

అమ్ముదురు కాసుకొకటి ఆ తులసి
పేర్లు

కుబేరు చింతకొండవాగుల వెంటడి
సైకాలుగా బెరిగి శానలు గలవు
కూలికాండను దెచ్చి కోసి రంపాల
వెలచేసి అమ్ముదురు రాగి కాసులకు
వాసి కెక్కిన యట్టి పజ్జాలపేరు
దాసరి పూసలకు సరిశాయ ధర్మమా
నీకు?

అచరణకు రాని మాట ఆడంగ నేల?
పోచయ్య చాలును బొంగరము
వేయును''

పోచయ్య తన తులసి వనమాల మహిమను పొగడుట

తమ మామ ముమ్మన్న
దట్టించినందులకు
శుభర నిశ్శంఖుండు సరగ

నిట్లనియె:

“తోచని మాటలాడేవు దొరవంట
నీవు

యాచకులు బెట్టుదురు యిటువంటి
సొమ్ములు

లెఖ తేలిన సొమ్ము నీవు పెట్టినావు
మేనమామవుకాక మించి షకమాట

ఆడితివిగాక నిన్నవుననరాదు
సాక్షాత్తు దేవుండు సకల జీవులకు

వక్షముకి లేని యీ వనమాల పేరు
ముగ్గురు త్రిమూర్తులకు మోక్షమైనట్టి
జగమెల్ల రక్షించు జయము

వనమాల

పుట్టింప రక్షింప పొడవణింప
యిటువంటి సొమ్ములకు యీదు
లేదనెను.

యేనూరుకోట్ల భూమండల మెల్ల
యెనబై నాలుగు లక్షల జీవరాసుల
నెల్ల

కాపాడు వనమాల కడలేని యట్టి
కోపము శాంతము గుణము వనమాల

వనమాల కొంచమసి వున్నదే మామ
కానక ఆడుకొంటివి ఘనద

ముమ్మన్న

నీ కంతమాల యేమి నిక్షేపము

చేసినీ?

పాషాణమైయ్యుండు బాల ముమ్మన్న
వో మామ ముమ్మన్న! వొకవార్త

వినుమ

సామెత చెప్పేను జనులెల్ల యెరుగ

తాతలు యేడు తరాలవారు

అమర మీ అయ్యలు అయిదుగురు

చెల్లిరి

వారికి మోక్షము వనమాలపేరు

యిరువంశముల వారికి

యిహపరముల త్రోవలు

అలనాడు మీ తండ్రి ఆవుల

పోలురాజు

జంగాల కొరకునై సమరము చేసి

భక్తులందరిని పంపె పర్యతాము

చిత్తవృత్తుగ పోల్లెడి చిలకమర్రికాడ

అత్తుకొని పగతుల హతముగా చంపి

మాక్కంటి బాణము

వక్షస్థలంబు నాటి

చెరుకూరికాడ చెల్లె మీ తండ్రి

పొంకముగ తొలసి తీర్థము పోసె

మా తండ్రి

అంచితముగ కయిలాసమునకు

అంపె పల్లికొండ

నాడు మోక్షము యిచ్చు వనమాల

పేరు

కానక మాటలాడితివి గర్వంబుచేత

యికనొకటి వో మామ!

యర్రగడ్డపాటి

అలాగజు లంపడు పయనమైపోయి

నల్లూజులమీద శాసన మీద

యుద్ధంబు చేసి యిల మీద వరిగిరి

వేగంబె జాలెచుట్టి వేయుము

బొంగరము"

బాలురు పందెపు బొంగరము లాడుట

పోచయ్య మాటలకు సరిపోను

ముమ్మయ్య

'అక్కకొడుకువు గాక అడితివి నీవు'

పచ్చతాకంతసరి పతగ వనమాల

సరిపందెములు చేసి జాలెలు చుట్టి

అందుకొని బొంగరాలు

ఆడంగసాగిరి

మునుపుగా చిన్న వొడ్డి ముమ్మన్న

వైచె

అటు వెనుక కుప్పించి నైచె

పోచయ్య

వోడు గెలుపులు లేక వక

విడుత నాడిరి

వడివడి నాడంగ వచ్చె కోపంబు

చెమటలు వుర్విపై దిగజారగాను

ఆడిరి బొంగరాలు అతి వేగమునను.

ముత్యాల మలిసెట్టి ముద్దుకోడలు బొంగరాలాట చూడ
వచ్చుట

అగుమంచి కట్టించిన అగ్గునాల బావి
వచ్చిరి ధనకొండనుంచి వనిత

పున్నమ చంద్రుని బోలిన కాంతలు
ముత్యాల మలిసెట్టి ముద్దుకోడలు

లేనూటికి

తాను

కలువ రేకులవంటి కన్నుల కాటికె
బిన్నసరములు కీళ్లు పతకములు

చూచె బాలల అటల చోద్యంబుగాను

మెడనూళ్లు

ముమ్మయ్య వైచిన బొంగరము కోమటి బాచమ్మ కాలిలో
దిగబడుట

తముకాన ముమ్మన్న తాబుద్దె జాలె
యగసి భోరన యార్చి యిట్టట్టు

చేటుకు బొంగరము చేడెకాలు నాదె
కత్తి వలె బొంగరము గాడిన

జూచి

యపుడె

తగిలి దడుని గొట్టు వీరభద్రుని రీతి
బొంగరము రివ్వన బోవైచె

నెత్తినున్న నీళ్లకడవ నెలక బట్టలేక
భుజమున బట్టలెక భూమ్మీద వైచె

ముమ్మయ్య

ధరణిపై యాకాంత

చేతులో వైచి చేరు తెగివచ్చి
మబ్బు పొడుగున యగసి మాయమై

తామూర్చబోయె

బొంగరము

ఆ కాంత మూర్చిల్ల అందరు జూచిరి
కోకలు గప్పిరి కూడి యిరుగడల

ముమ్మయ్య బాచమ్మకు ఉపచారములు చేయుట

కనులెత్తి ముమ్మయ్య కాంతను

పెరికి బొంగరము తియ్య పిరికి

జూచి

వారంచు

కమ్మరిని పిలిపించి పటకార

తెప్పించి

గట్టిగా తియ్యించిరి కమ్మరిచేత
యడలేక రక్తము యేరులై పారె
పక్కిట తాంబూలము భూమిమీద

వైచె

పట్టు చీరెలు దెప్పించి పద్మెలుగ

జేసి

గట్టిగా గాయమునకు కట్టిరి వేగ
కర్పూర పలుకులు తెప్పించి

కర్ణముల వూదించె

దేహమెల్ల చెమట బుట్టి తెప్పిల్లిచూచి

బాచమ్మ ముమ్మయ్యను దూరుట

చిన్ని ముమ్మయ వంక శిరసెత్తి

చూచి

కను రెత్తి చూచియు

కాంత యిట్లనియె:

“అయ్యయో? ముమ్మన్న!

హత్య గట్టు కుంటివి

కట్టు కుంటిరి బాలలార! కడు

క్రొవ్వి మీరు

వయ్యన జనులెల్ల వోర్వలేని

మాటలు

అడికెంకు లోనైతివి అన్న

ముమ్మన్న

చేటుకు పుట్టిల్లు చేరనిచ్చేర?

నేరము తనవల్ల నిందమోపేరు

కూరిమి పెదసెట్టి కూతుర తాను

కోటికి పడగెత్తిన వారి కోడలిని

నేను

తన సాటివారిలో తలవంపు లాయె

చేస్తీరి బాలలార చల్లంబు మీరు

వస్తీరి తనసాటి వారెల్ల రాగ

వర్తకుల వంశాన వంపనలేని వార

కాలికి చేటుదెస్తీరి మనపుణ్యలార

అపకీర్తి దెస్తీరి అన్నలార మీరు

చేపట్టరు అతగారు జనులు

నోరు ముయ్యరు

మూకుడు గప్పేర ముమ్మన్న

వినుము

చేకొని పుట్టిల్లు చేరనిచ్చేర

మూడు ప్రాణాలు వంగొంటివి

ముమ్మన్న వినుము

బల్మి గల్గితే బదుకవలెగాక

పెచ్చుగా అన్నలకు వచ్చిన త్రోవ

మీయన్నంకు వచ్చినత్రోవ

మీ కెన్నటికి వచ్చీని:

కయ్యానకు మీరు కదలి పోగాను

తన కన్నులార కాన్నెన్నడు జాతు

తన పుసురు మీకు తగలక

మానడు”

అతివెమాటలు బాలలకు అలుగులై

నాడె

సిరి బాల ముమ్మన్నకు
 చిన్న పోచయ్యకు
 గురిచేసి బాణాలు గుమ్మినట్లాయ
 వల్లవుల ముమ్మన్నకు వజ్రాలు నాటె
 బల్లాలు యెదురొమ్మ పరిపినట్లాయ
 కల్లందుల పోచయ్యను కత్తులు నాటె
 కల్లిలో పగవారు కమ్మినట్లాయ
 పీటెలు యెదురొమ్మన వేసినట్లాయ

మరీన అమ్మలు గాడినట్లాయ
 పూని కటార్లతో పొడిచి నట్లాయ
 “ముమ్మయ్య యెదురొమ్మన
 ముప్పిళ్ళు నాటి
 కమ్మకొని రక్తము కారెనని విందు
 చేకొని కండలు చెదిరి ముమ్మన్న
 పొన్నకాయంటి శిరస్సు పొడిచెనని
 విందున”

ముమ్మయ్య తన అన్నల వార్తలు చెప్పుమని బాచమ్మను కోరుట

ఆ కాంత అడలుచు ఆడుమాటలకు
 దయయుంచి ముమ్మయ్య తరుణితో
 బలికె
 బాల కోమటివారి పడతిని జూచి
 “చాల చక్కని యింతి! జాజి

పూబంతి
 సకియ మెరుగులబంతి! జాజి
 పూబంతి
 మక్కువపు బొమ్మ మగువ
 పుత్తడిబొమ్మ
 యలమి జనులుమెచ్చ యలనాగ
 బాచమ్మ

అలివేణి యరణప్ప అగుమంచి

మారు
 యలనాగ మూడు ప్రాణాలు
 యట్ల వలగొంటిని?
 నలనాక్షి చెప్పవే? నా తోడు నీడ:

యిప్పుడాడిన మాటలు యేర్పాటు
 గాను
 చెప్పుము బాచమ్మ మా చెల్లెళ్ళమారు
 మొనసి కోమటి బుద్ధికి మోసంబు
 లేదు

కనకాంబరంబులు కట్నాలు
 సొమ్ములు
 ధనకొండ తోపల తోడబుట్టువు నీవు
 సారె చీరలు నడిపేము సైదోడ నీకు
 నేరము లేకుండ నిందలేకుండ
 పోడిమిగ పుట్టింటికి పోయి విడిచేము
 సంతోషమున మేము సారెలు
 నడిపేము

నీవాడిన మాటలు నవ్వులు గావు
 బొంగరాలాడ బట్టి పుట్టు పూర్వము
 ముందర వచ్చేటి మోసంబు
 తెలియక

ఆదితివి యీవరకు ఆడినమాటలు
కొమరక్క సిరిదేవి కొలువులోకి
పోయి

ఆ వార్త సీకేటికి ఆనతియవమ్మ
దాచక చెప్పుము సముదోడు నీవు

అన్నల వార్తలు సిరిదేవికి తెలియునని బాచమ్మ చెప్పుట

బాలల మాటలకు పణతి యిట్లనియె మీ యన్నలు బోయిన మేలువార్త
“కలకాలము ధనముకొండ నేనెరుగ

కడు వేడ్క తోను మీ అమ్మ సిరిదేవిని మీరడుగబొండి
యేలిన వార్తలు యెరుగుదు గాని
ము ప్రేమూడు నేల కోటలు అమరంగ చెప్పేని అన్నలార మీకు
మాడు గడిదుర్గాలు పయిడివారి తల్లియ్యను పరగంగ

యిప్పుడు యేలుచున యెరుగుదు అడుగుడి
గాని వయినాన మీ అన్నల వార్త చెప్పేని

కంతసారి బాలలార కడమవార్త కోపము మాటలు గురి గాయరాదు
నేనెరుగ అపద మాటలు అవి నిజముగావు

ముమ్మన్న బొంగరము ములికి పగవారి మాటలు పాదంప దగదు
నాటినందులకు పోరోయి ముమ్మమ్మ పోచయ్య

దిమ్ముబట్టి మిమ్ము తిట్టితిగాక మీరు
చేటుకు బొంగరము ములికి పోరాదు నొప్పుచే పురిలోకి తాను
నాటినందులకు యేరీతి పోవలె యిప్పుడు నేను

ధీరులార మిమ్ము తిట్టితిగాక వొప్పగించరోయి వో బాలలార”

బాలురు బాచమ్మను ఆమె అత్తవారింట దించుట

కెంపులు దామిన కనకదండ పాలకి ఆడబెస్తలచాత అతివేగ
జెట్టైబోయిన మల్లు శలవడిగినారు బట్టించుకోని
అందళము దెప్పించి అతివెను సురబీలు యిసురుచు శూచులై
కూర్చుండబెట్టి బాలలు

దరవాజులు జొచ్చి ధనము

కొండలోకి

పెద్దలైన కోమటి పెద్దల బిలచి
వద్దికెతో బాలలు వప్పుమని పలికిరి
యిద్దరు తసిరీబులు యిప్పించిరి

వేగ

“కద్దు వక నేరము కాయుడ మీరు
చేటుకు బొంగరము చేరు తెగివచ్చి

అతివెకాలు నాటె అనుమాన పడక
నేరము తనవల్ల నిందమోపేరు”

ప్రేమతో జప్పంగ పెద్దలిట్లనిరి
'అయ్యలార యింక ఆటలుమాని
వాతప్పు చేతప్పు వచ్చును వినుడి
అదియెంత పని గనుక వేంచేయ'

మనిరి

అత్తగారింటికి అతివెను వప్పజెప్పిరి

సిరిదేవి కొలువు దీరుట

పట్టెళ్ళ చవికెలో పవళించె సిరిదేసి
పొలితి తా రత్నాల పోలు బోయించి
తెలివైన శీతావళి దిబ్బెము లెత్తించి
కొమర బండారము కుప్పబోయించి
కొమరక్క సిరిదేవి

కొల్వదీర్చి యుండిరి

అగుమంచి మొదలైన ఆర్థాంగ

లక్ష్మి

సకల యాదప స్త్రీలు సముఖాన

నుండిరి

భక్తుని నల్లమేడ పణతి వీరగంగ

అతవె చక్కని యింతి అయితన్న
హోత

వల్లవుల కోడండ్లు వరుసతో

నుండిరి.

బాలురు అన్నల వార్తలు చెప్పుమని సిరిదేవిని నిర్బంధించుట

ఫెళ ఫెళ వచ్చి బాలలు పొట్టేండ్ల
దిగిరి

దరబారు జొచ్చి తల్లి సముఖాన

నిలిచిరి

సిరిదేవి కొమరక్కకు చెయ్యెత్తి

మొక్కిరి

కొమరక్క సిరిదేవి గొబ్బున

డివించిరి

సమర సాహస సింహాసనము మీద

గొబ్బున బాలల కూర్చుండ మనిరి

నిబ్బరముగ బాలలు నిలచి యిట్లనిరి

“కొమరక్క వోయ త్త!

కృప నందుల నూక!

సామజ గంధులార! శ్రీ కాంతలార!

భామిణి మణులార! వో పణతులార!

శ్రీలక్ష్మీ పార్వతికి చెలువంద మీరు

పోలురాజు నిజరాణి పొలితి

నూకాంబ!

పాడించి బొంగరాలు పట్టి ఆడగాను

వేటుదప్పి బొంగరము

వెలదికాలు నాడెను

నాడిన కోపాన నాతి యిట్లనియె

మీ అన్నలకు వచ్చిన త్రోవ మీకు

యన్నటికి వచ్చిని

వో యమ్మ యిట్లనె వుల్లాసముగ

ఆడెను

ఆవార్తలు జప్పమంటె

అల్లి పోయెనమ్మ

నీవెంత లేదనక మేము ఆడిన

మాటలు

అన్నలు పోయిన వార్తలు

ఆనతియ్యవమ్మ

కన్నతల్లి నీవు కల్లలాడకమ్మ

కడువేగ జప్పవే కన్నతల్లివి నీవు”

సిరిదేవి బాలురను మభ్యపెట్ట జూచుట

ముమ్మయ్య పోచయ్య ముచ్చెటలు

వినియు

అమ్మ సిరిదేవి అక్క కొమరక్క

“వివేక మెరుగని వెర్రి బాలలార

యెవరెందు బోయిన యెరిగింప నేటికి

బాలలార యింతేసి పనులేటికి మీకు?

ఆ వార్తలు మీకేటికి అన్నలార

యిప్పుడు”

మాటలు మరిపించి మరి తల్లి బల్కె

“తెట్టిరావుల బయట శంభుని

గుళ్ళవద్ద

అడుచున్నారని అయిదువలు చెప్పిరి

తల్లి కన్నులజూడ తగ నోచనైతిని

యన్నడు బొంగరాలు నాయదుట

నాడరూను

కన్న కొమాళ్ళ ఆటలు కన్నుల

చూచేము

అడుద బొంగరాలు అన్నలార

మీరు”

బాలురు సిరిదేవిని నిలదీయుట

ఆ మాటలు సిరిదేవి అడినందులాకు
కంతసరి బాలలు కలకల నవ్విరి

“యేమి మాటలాడేవు తల్లి

యరుగని దాని వలెను

అన్నల వార్తలు అడిగిన యప్పుడు
అన్నల వార్తలు అతివేగ జెప్పితే
నిముషమున బొంగరాలు నిలచి

అడుదూము

హరుషించి అన్నలు పట్టిన లేనిది

యరుగమటె తల్లి యాల

చెప్పేదావు

మరుగు జెప్పితివై న మాయయ్య

ఆన

చిన్న వారమని చూడేవు తల్లి

సిరిదేవి

యేరీతి వుండుము యాల దాచెదావు?

ముమ్మయ్య పోచయ్య ముచ్చటలు

వినియు

.....

.....

(అసంపూర్ణము)

అమ్మ కూటాలకు బోడికలు	సిరిదేవి కూటాలకు శీగ్రమే పోయి
అతివేగమున బోయి	కరములు ముఖశించి "కాంత విటు
సమ్మతిగా బంగరములు సతగున	వినుము
అడిగి	తల్లి నీ పుత్రులు ధర్మశాలకులు
తెగువతో బంగరములు తేవల	అలనాడు తొల్లి దేవుతులు ఆడిన
మనకు"	బంగరములు
అనిన మాటలకు వారు అచ్చోట తర్లి	పక్షింద్రుల పోచయ్య
పుగ్రగాతకుండనువాడు	బాల ముమ్మయ్య
పురువడిన బోయి	పంపుమని పలికిరి పద్మాయతాక్షి"

ప్రమాదకరమగు దేవతా బొంగరాల నిచ్చుటకు సిరిదేవి నిరాకరించుట

వెరగంది సిరిదేవి వెలవెలబోయి	అనిరుద్దుడు కొమారుడు యసగ
నడుము నెక్కున విరిగి	వజ్రీడు ⁶
నాతి యిట్లనియే:	వజ్రీడు పరీక్షితు వంశ .....
....	.....అవుతారము చాలించి
....	హరి వెకుంతమునకు అరిగిన
....	పిమ్మట
....	అర్జునుండు హరి మునిమనమల
....	.....
....	..... ని పోయి
....	ధర్మ భీమ అర్జున నకుల సహదేవ
....	సమరంబులో త్సావగ మిగిలిన
....	వారిని దెచ్చి
....	యాదవ ....
....	.... పురంబునకు మాహిపతి జేసి
....	పాండవ పవిత్రుడైన ⁷ పరీక్షితునకు

(ప్రద్యుమ్నాని కుమారుడు) పతగ
అని రుద్దుడు⁵

పరగ అస్తినాపురంబు

(పట్టంబుగట్టి)

పాండవ నందనలు పరమపద

మేగిరి

పరగ వజ్రీడు భూమి పాలింపుచు

నుండె

వజ్రీ ....

..... పావనముగా పూజించిరి

తరాతరము పెద్దలు

నరునకు యీ బంగరములు ఆడ

నాయంబు కాదు

..... టి దాకాను

తరాతరము పెద్దలు దాచినారు

వెరుతుము

భాగీరథి సముఖాన బంగరములు

ప.....

.....

... లును మీరు పొందుగా నిలిచి
తప్పక చప్పరయ్య తగదని మనకు"

వుగ్రగాతకుండను వాడు వురువడిన

బోయి

బాలలకు వెనువేలు ప్రస్తుతి జేసి

తల్లి ఆడినమాటలు తప్పక

వినిపించెను

"దేవుతలు నాటి బంగరములు

తెమ్మన వచ్చునా?

నరపతులకు ఆడ న్యాయంబు గాదు"

అని కన్నుల కోపంబు కాంత

తాబలికె:

సిరిదేవి పలుకులకు కోపించి, బాలురు దేవతా బొంగరాలు
తెమ్మని సంగడిలను వంపుట

అమ్మాడిన మాటలకు అతికె

రోషంబు పుట్టె

పలికెను ముమ్మయ్య బాలలకడ

జొచ్చి;

పాయక పన్నెండేడ్లు పర్వతాలు

నడిచి

పూని మల్లప్పచాత పుచ్చుకున్న

వరము

మలిచెట్టి పోచయ్య నురివీర గారు

సిరిదేవి అడిన మాటలకు సిద్ధంబు

జేసి

యీశ్వరుడు బక్తుడు యిలదరుడు

అయితన్న

వాసికెక్కిన సోమ వంశమున బుట్టె

హిమ్ముగా రామకీర్తి ముమ్మయ్యను

తాను

అమ్మను బంగరములు అంపించు

మనెను.

అచ్చట మాటలకు అమ్మకు
పొలతిగాను
రాజనీతులు బలుకుటకు న్యాయంబు
గాను
పోచయ్య సంగడిలు పోయి
తెమ్మనెను
కొమరగిరి నూకాంబిక కొలువుండ
గాను
సంగడిలందరు చెయ్యన వచ్చిరి
కరములు ముకళించి కాంతను
కీర్తించిరి
“యిందుముకి సిరిదేవి: కొమరక్క
యిందరుండగాను
చంద్రమతి దేవికి సరివత్తువమ్మ;
వంతుకెక్కిన యట్టి కీర్తిమంతురాల;
సీతకు సరివత్తువమ్మ సిరిదేవి నీవు

అమ్మరో! నీవుముందు ఆడిన
మాటలకు
ముమ్మయ్య పోచయ్య మాద్దు
బాలలూను
పరగ కోపించి పలికిరె తల్లి;
కరకంతుడు వర మిచ్చె కలిగిరి
పుత్రులు
నగపతులు అన నీకు నాయమా తల్లి;
మలిచెట్టి పోచయ్యమరి బాల
ముమ్మయ్య
కరుకంటుడు బక్తుడు కాదటవమ్మ
కగ కంటుడై నట్టి బస్వనై పుట్టె
సందేహ మేటికి సకియరో తల్లి;
అమ్మరో! బంగరములు అందియ్య”
మనిరి

కొమరగిరి చెప్పగా సిరిదేవి సంగడిలకు దేవతా బొంగరాలిచ్చి పంపుట

కొమరక్క యా మాటలకు గొబ్బున
లేచి
సిరిదేవి తోడను చెన్నోంద బలికె:
“అంతట బంగరములు అడనే రాదు
దతి ఘటముల వంటి కొమాళ్ళ
జూచితేను
సంతోషము గాదచే సకియరో
మరకు?”

కొమరగిరి మాటలకు సిరిదేవి
గొబ్బున లేచి
వారబోసి ధూపము వరుసతో బట్టి
ముత్యాల నిఘాళి ముదమొప్ప పట్టి
పెద్దెలలో బంగరములు చేపట్టి
అందుకొని
అట్టె బాలల చేతికి అందిచ్చె
నూకాంబికె

దీపంపు కళలతో చంద్ర బింబంబు   యలమక్క వడికింది యరనూలు
బ్రాహ్మణక్క వడికింది పట్నాలు   జాలె
జాలె   ముత్యాల కుచ్చులు ముప్పది జాలె
చెరిగి కస్తూరి నుదుట దిద్దిన కాంత

బాలురు బొంగరాలాడుటకై గంగరావుల బయలుకు వెళ్ళుట

జాలెలు బంగరములు సరగున	అందరు గోపాలకులు ఆళ్వాల డిగ్గిరి
అందుకొనిరి	పొందుగా బాలలు పొట్టేళ్ళ డిగ్గిరి
కాలువు గొబ్బున లేచి గొడుగుల	గనమైన రావుల కట్టిరి వేడుకులు
నీడను	అన్నవు రావుల ఆళ్వాల కట్టిరి
పోచయ్య ముమ్మయ్య పొట్టేళ్ళ	కొండిగా రావుల గొడుగుల చేర్చిరి
నెక్కిరి	పండిన పణసలు పల్లకిలు జేర్చిరి
అందురు గోపాలకులు ఆళ్వాల	అందు కొమ్మల మీద మందిష్టి
నెక్కిరి	పచ్చా డావహిచ్చిరి
కొందరు గోపాలకులు గోడిగిల	అందుకొమ్మనిరి బంగారాలు
నెక్కిరి	ఆవేశ బాలలు
ముత్యాల గొడుగులనీడ ముమ్మయ్య	పాలమాని బంగరానికి పట్నాలు
కడిలె	జాలె
పట్టు గొడుగులనీడ పక్షింద్రుల	పైడివి ములికెలు బాగొప్ప జేసిరి
పోచయ్య కడిలె	యేపిమాని బంగరానికి యరనూలు
సవరీల గొడుగులనీడ సంగడిలు	జాలె
కదిలిరి	యెండివి ములికెలు వేగంజె జేర్చిరి
సాగిరి బాల రాజులు సకలనేర్పులను	వేడుక పడి బంగరానికి ముమ్మయ్య
కల్లాల కాంతలు గంగరావుల బైట	ఎండి పొదిగించె
బోడిగుండ్ల మిట్టకాడ బంగరాల గెరిడి	బ్రాంతి పడి పోచయ్య బంగరానికి
బంగరాల గెరిడికి బోడికలు వచ్చిరి	పైడి పొదిగించె

సంగడిలను ఉద్దీలుగా సమకూర్చుట

అప్ప కొమారుని జూచి ఆ బాల   దాసి బోయిన రామన్న! ధర్మజుని
    ముమ్మయ్య   అక్షుడు!
 పలికెను వక మాట పంతంబు తోను;   మీరిద్దరు బంగరములు వక వుద్దిగా
 “బంగరము లాడవలను పోచయ్య   నాడుడా!
    మనము   మత్యబోయిన పాపన్న! బత్తుల
 సంగడిల వుద్దుల సమకూర్చు” మనెను   గోపన్న!
 “కరకంటు లింగయ్య! గనుడు   మీరిద్దరు బంగరములు వకవుద్దిగా
    రంగయ్య!   నాడుడా
 మీరిద్దరు బంగరాలు వక వుద్దిగా   అందారు యల్లయ్య! బడుగుల
    నాడుడా!   మల్లయ్య
 శ్రీకంఠ వోబుళు! సిటికేశ్వ రాగవు!   మీరిద్దరు బంగరములు వక వుద్దిగా
 మీరిద్దరు బంగరాలు వక వుద్దిగా   నాడుడా!”
    నాడుడా!   ముమ్మయ్య పోచయ్య మునుపాడ
 బుద్దుల చన్నయ్య...మాడి శంకరు!   సాగిరి
 మీరిద్దరు బంగరములు వక వుద్దిగా   సంగడిలందరు సరగున అడేరు
    నాడుడా

పురస్త్రీలు బొంగరాలాటను వేడుకతో చూచుట

అచ్చట కాంతలు అటు సోద్యపడుచు   మెచ్చగా కస్తూరి దిద్దిన కాంతలు
 వచ్చిరి ధనముకొండ వణిత లందరును   కలిత కంకణములు కడునొప్ప
 పాలించి యాశ్రీలు కేలలు బాడుచును   ధరియించి
 కేలలు బాడుచు బాల యవ్వనమున   ఘల్లు ఘల్లున మ్రోవ కాళ్ళ
 మంచు మించిన యట్టి మంచి   కడియాలు
    వలపములు⁸ గట్టి

నిగ నిగమను జాతిముత్యపు	చల్లకడవల వారు చేరి చూచేరు
సరులు దాల్చి	పాల కడవల వారు ప్రబలి చూచేరు
నిండు వేడుకతోను నెలతలందరును	వోబుళపు పరుష వలను వచ్చేరు జనులు
యెదురేగి వేలెంచిరి వెంతయు	తిరుమల పరషవలను తిరిగి చూచేరు
వేట్కతోను	పర్వతపు ప్రజల వల ప్రబలి
ముదమొప్ప రంజిల్ల ముత్యాల శాస	చూచేరు
కాంతలు మగువలు కన్నెలందరును	మన్నీలు మాష్టీలు మరి సాహస
భ్రాంతిపడి చూచేరు బాలల ఆట	మనులు
నీళ్ళ కడవల వారు నిండి చూచేరు	కన్నుల చూచేరు కంతసరి బాలల ఆట

పోచయ్య ముమ్మయ్యలు పందెము కట్టుట

పుటమెగసి బాలలు పుచ్చుకొని	అనిన పోచయ్యను జూచి ముమ్మయ్య
బంగరాలు	అపుడిట్ల గనియె
తటుకున బంగరములు తగజుట్టి	“ఆడితివి పోచయ్య అందరిలోను
ఆడుచును	వోడితె పోసీయ వాకు దప్పక నీవు
అచ్చట పోచయ్య అపుడిట్ల గనియె	మొటువల పందెంబు నాకెరిగింపు”
“మామరో వో మామ! వల్లవుల	మనిన
మామ	అనిన మాటలకు పోచయ్య
మామరో వో మామ! వలురాచ మామ!	అడెనొక మాట
పందెములేని బంగరాలు పట్టరాదు	“నేను గనక వోడితి నై న వో మామ!
మనము	వినవె
పందెము వడ్డ వలను ప్రత్యాతిగాను”	నేను ధరియించి వు.....

యరగడ్డపాటి పోట్లాట

ప్రత్యంతరము

అవతారిక

శ్రీరంగధాముని చెలువొప్ప దలచి
కారుణ్యమునను శ్రీ కమలజు దలచి
శంభుని దలచి స్వశక్తి పూజించి
అంబను శ్రీ శారదాంబను దలచి
యేకదంతుని కొనియాడి వేగంబె
లోక లోకములెల్ల లోలత మెరయ
చేకొను గుండాల శాంభవి ప్రాపు
సమకూర్పు నని చాల సన్నుతి జేసి
విమల విజ్ఞాన వివేక గుణములును
గంగాభవానిని గనత ప్రార్థించి
కొంతు బంగారుచే దొరికిన మేలు
సమ్మత మొనరింతు సర్వజనములకు

నెమ్మది బోయపాట నెలకొన్న గంగ
కంజలి మొనరించి కడు వేట్కతోను
సంజీవి రాయని సతతంబు దలచి
కసక సంపద లొసగు గంగాభవాని
యలమంచి గంగను యంతట దలచి
తన మది నిలిపి తాత్పర్యంబుతోను
పకటించు యరగడ్డపాటి పోట్లాట
క్రల భూజనులకు చెవులు పండువుగ
వివరించు యీ కథ యిద

మెట్టదనిన

కాటమరాజు దక్షిణ భూములలో పశువులను మేపి
తిరిగి పాలేటికి వచ్చుట

అవనిపై యాదవ వంశంబు లోను
భువన భీకరుడును
భుజబలోన్నతుడు
వసుధపై పెద్దిరాజు వర తనూజుండు
అసమాన ధీరుండు అమిత

విక్రముడు

పశుపతి నలనన్న పట్టభద్రుండు
దేశ దేశములెల్ల ధేనువుల మేపి
వడ్డి దేశమునేలు వసుధ పాలకుని
డండించి కోవరాలండ విడిపించి
మరల దక్షిణభూమి మరి వేగ వచ్చి
భిరుదులు జేకొన్న భీకరోన్నతుడు

కరిమాధవుని యాజ్ఞ కాటభూపాలు
పరగ దక్షిణభూమి పశువుల మేపి
యసగంగ జన్నవాడ కేతెంచి నచట
పొసగంగ గొబ్బిదేవరకు బెట్టియును
రంతుకు నెల్లార రాయ నరికించి
పంతగించిన క్రియ పగ నేరుపడను
వెరవొప్ప చిలుకను వేయించి రాజు
.....
పగ బెణికి తన మరిది

పద్మనాయుడును

తగు బండ్లు జనులును తమ్ములు
బలము
లెద్దులావులు కోడె లేపార మిగుల
సందడింపుచు పరిజనముల తోడ
గడిభూమి లోపల కయ్యంబు బెణికి
నడి భూమికిని తిరిగె నతివేగమునను
పాలేరు గడ్చిపోవలె ననువారు
వాలాయముగ సరసి పద్మను నిలిచె

కాటమరాజునకు యుద్ధ శకునము లగుట

యెద్దులు పోట్లాడి యెట్టెట్టు చెదరె
దద్దిల్లి కోడె లందందె బెదరగను
కాలావు లోక లక్ష కాలు కదలకను
చౌలాలకింపుచు చిరకొట్టసాగె
నది చూచి నలనన్న నాశ్చర్యమంది
మదిలోన నిదియేమి మాయయోగాని
అని పద్మనాయని నడుగ నూహించి
తనకైన మతిదీని డాయంగ బితిచి
తెలియ చెప్పిన విని తేటగా నవ్వి
పలికె నలనన్నతో పద్మరాఘవుడు
కలకల నవ్వుచు కడు వేట్కతోను
“సలితంబుగ నేను చప్పంగ

వినుమ

విను మహిపాలకః వినవె వో బావః
ఘనముగా యీ గోగణంబుల బాష
నీ సహోదరుడగు నీతిపాలకుడు

వాసిగా యర్రయ్య వనర గురైరుగు
పిలువ నంప” మటన్న ప్రియవాక్య
ములకు

కల కల నవ్వుచు కాటభూపాలు
తన బంట్ల కొంద రుద్ధతి నేగనంపె
పనిబూని యర్రయ్య పాలికి బోయి
అన్న కాటమరాజు ఆనతి వారు
విన్నవించిన యతి వేడుక పడియు
బెజవాడ బెబ్బులి పెయ్య తెరన్న
రాజ పూజితుడు సురుగంగ విజయు
పొలుపొందు కాటభూపాలుని జేరి
వాలి దండముబెట్టి వరుస దీవింప
కరములు ముకిశించి కడు

వేడదొణగె

“వారిది గంభీరః వంశ విస్తార!
ధీర ధీరోద్ధారః దివ్యావతారః

కరుణా సముద్రః వో కాటభూపాలః
 నను పిలువ నంపిన పని యెల్ల చూకు
 విన సాధరింపవే విమల చరిత్రః”
 అని పల్కు యర్రయ్య ఆకు
 వాక్యములు

విని కాట భూపాలు డిట్లని పలికె
 “వినవోయి తమ్ముడు! విను
 విచిత్రముగ
 మనమైన వృషభముల్
 కామధేనువులు

చాల పోట్లాడిన శకునంబు తెలియ
 కాలు కదలని యట్టి కట్టడ తెలియ
 పాలేట మల్లాడు పంతముల్
 తెలియ

మేలు కీడును తెలియ మేమిమ్ము
 యటకు
 రప్పించితిమి సహోదర మీకు
 ముందు

క్రమముగా బెజవాడ శివుని
 సత్కృపను

గోవు భాషాంతము కొంత దెలిసితివి
 నీవు దాచక మాకు నెరిగింపు”

మనిన
 నవ్వుచు నెరనన్న నలనన్న కనియె
 “యీవ్యాశ పనికాదు రేపు
 ఝాముకును

యేర్పడి జెప్పెద యిలతలాధీశః
 పంపుమా శలవిచ్చి పంపవే” యనిన

పొమ్మని శలపయ్య పోయి
 యర్రయ్య
 యెమ్మ మీరగ విడిది కేంతెచి రాత్రి
 పప్పు పూపాజ్య ఫలర సాన్నములు
 వొప్పార భుజియించి వొగి నిద్ర
 జెంది

తెలవారిన వెనక దివ్యతేజముగ
 పల్లవితాత్ముడై స్థానంబు జేసి
 తెల్లని వలిపెములు తెరగొప్ప గట్టి
 మల్లికార్జునుని తన మదిలోన నిలిపి
 భక్తితో మందలోపలికిని బోయి
 భక్తితోడను నిలిచి పెయ్యెల్లెరన్న
 ధేనువులకు మ్రొక్కి ధీరుడై సురభి
 ధేనువులకు చుట్టు దిరిగియు తనదు
 హస్తంబులు మొగిచి

అనియేకముగను
 ప్రస్తుతింపుచు బల్కె పెయ్యె
 లెరన్న

“సురభి ధేనువులారః
 సురకాంతలారః

కరుణతో మాపాల గలిగితిలై న
 మీలోన వాక్యంబు మేము

తెలియగాను
 చాల గోరిన భక్తి సమకూర్చవలెను
 ముందర నడిచేటి మేలిమి కీడు
 అందరు వినగ మా కానతి”

మృనిన

ఎఱ్ఱయ్య గోపు భాషాంతరములు విప్పిచెప్పుట

యర్రయ్య భాషలు యెద్దులావులును
నర్రావులెల్లను నాలించి తెలిసి
యెద్దులావులు దూడ లేఘార మిగుల
మందలోపల చాల వట్టు మల్లాడి
సందడింపుచు చాల చౌకళింపుచును
అందలి ధేనువులు ఆవల పొరలె
యీవలి ధేనువులు ఈవల పొరలె
అడలె ధేనువులెల్ల అంభోయని చాల
మెడలెత్తి వంచెను మిగుల ధేనువులు
కనుగొని యర్రన్న కాటభూపతికి
వినుపింప చనుదెంచి వినయుడె

మొక్కి

ధేనువులు తెల్పిన తెరగెల్ల తెలిపె
“విను కాటభూవరా! విను మహారాజు!
చప్పన్న భూముల ధేనువులమేపి
వప్పుగ నెల్లారు వచ్చిననాడె
గడిమన్నె వారితో కలహంబు గలిగె
తొడిబడ నెల్లార ధొరలకు మనకు
యీడైన జగడంబు యిక్కడ

గలుగు

జోడైన రాజులు జూడంగ గల్గు
సరియైనరాజులు సమయింప గలుగు
పరిపరి విధముల పల్కె ధేనువులు
లంకకు ప్రతిబోలు నెల్లారు యనగ
శంకలేకను యేలు జనపాల గురుడు
దశకంతుడన దగు నలసిద్ధిరాజు
దశరథ రాముగా తల్పనీ వనిన

పటు విభీషణు బోలు పద్మరాఘవుడు
అర్జుని సాటిగా ఆయితమ రాజు
అర్జుని తనయుగా అవనితో నెన్న
మర్జించు రిపువైరి కరియావులన్న
భరతుని ప్రతి బోలు భట్టావులన్న
నకుమని సాటితో ననగ ముమ్మయ్య
చలగి సుగ్రీవుడె చట్టువారెరు
పొలుపొంద అంగజు పుత్రమరాజు
వనచరులను బోల వసుధలో మనకు
మనమైన గోప కుమార వర్గంబు
నారూఢమగు యీడ నాలంబులోన
జూరులె పోరాడి సుక్కి యిరుబలము
యిచ్చోట చచ్చేరు యని యెద్దులావు
లెచ్చరింపుచు బల్కు వెలమి

సాహసమున

యిది ముక్తికిని త్రోవ యిది వీర

మహిమ

సదయులె పొగడొందు జగము

లోపలను

పరగంగ యర్రగడ్డ పాటను

మనము

పురిణింపగా జల్ల పోలరాజపుడు
చెప్పిన దినములు చేరువై వచ్చె
వప్పుగా యాదవులు వసుధపై వరగ
కట్టడ చేకూరె కామధేనువులు
రట్టడి యెద్దులు రవుతు రాణువయు,
చచ్చుట సిద్ధంబు సమరంబులోన

ఋచ్చవచ్చిన రిపుల యెదిరించి పోరి
చచ్చి స్వర్గము జూడ సమకూడె
ననుచు

ఋచ్చట్లు వార్తలు మురియుచు నాడు
ధేనువులును బలుకు తెరగెల్ల మీకు
వినిపించితి" ననిన విని నలనన్న

కాటమరాజు రణోత్సాహము

కలహంబు నవునన కలకలనవ్వి
చలమొప్ప పెన్నిధిచే దొరికినట్లు
చావుకు చింతింప జాల నేననుచు
కావున స్వర్గభోగము గల్గుననుచు
మదిలోన నవ్వచు మరిది రామవును
సదయుడై గనుగొని

జనపాలుడనియె:

"వినుము పద్మనాయుడా! వింటి

విచ్చోట

ధేను భాషెంతములు తెలిసెగా

మనకు

సరియైన రాజుతో సమరంబు గలిగె
ధరణిలో మన తాత తండ్రుల పగలు
సమముగా పోరాడ సమకూడె మరిది

క్రమమెరిగి యిచ్చోట కనక డేరాలు
కోటి గోపాల కుమార శేఖరుల
యేటివెంట గుడార్లు యెత్తించు

మనుచు

శలవిచ్చి పలపవే నా చిన్న మరిది
పలనొప్ప నీ"వన వుప్పొంగి పొంగి
యాదవులను పిలిచి యిట్లని పలికె

"మేదిసిపై నచట మీకు యీ వేశ
హేమాద్రీ గూడార్లు యెత్తుడి"

యనిన

ఆ మానవాదీశ్వరుడు ఆడు

వాక్యములు

విని వేగ యా యాదవులు

వేట్కతో బోయి

యాదవ వీరుల రణ సన్నాహము

కనక కుండలు బూని మన గుడార్లైతి
యెండకు చాటుగా యర్ర గుడార్లు
మెండుగా ఆమీద మేఘవన్నెలను
వేడుక గుల్కెడు యెల్ల గుడార్లు
అడగ ఆ మీద హనుమంత పడిగెలు
మంచులు చొరకుండ మైన గుడార్లు

మించి యుండెడి మంచి మీను

చెక్కెములు

బసువన్న యుండెడు బంగారుపాత

పసిమించు ముత్యాల బరువు

వాచూరు

యిరవొంద నొకడేర

యింపుసొంపలర

పురమారు మారుగా పొగడు బసువనికి
ముని దొడ్డి నడుమను ముందుగా

యెత్తి

కనక కలశములు కడు వేగబూని
పంచనందుల నిలిపి బహు హరుమేని
పంచవన్నెల కాలుపై ఘంటశంఖు
సింహాసనంబుపై సిరులు చెన్నోంద
గంహ్వార రిపుగజ కంఠీరుడనగ
బసువనికి యిరుపార్శ్వములందు
వేవేగ యింద్ర గోపాలంబు వకటి
బాగింపగా యరపట్టు గుడార్లు
నలుదుగా నలుబదినాల్గు స్తంభాలు
తెరగాప్పనొక త్రికూటం బనేటి
యెరవుగా నొక గుడారు

యెత్తిరామిద

గురుతుగా బంగారు కుండలు యెత్తి
పన్నుగా ముత్యాల పందిలి బెట్టి
కన్నుల కావిరి కప్పినట్లుగను
పన్ని యెత్తిరి సూర్యపట్టు గుడార్లు

చూపుడు గంభాల చుట్టు సరాదు
లేపార యెత్తిరి యలమి యేడుకల
తిరుమంద లుండేటి తెల్ల గుడార్లు
విరివిగా యెత్తించె విఖ్యాతిగాను
తగిన వాళ్ళకు నెల్ల తగిన గుడార్లు
వేగంబె యెత్తించె భూవిభు

దావులన్న

యేలుచు దివిజులు మెచ్చ

వెలలేనియట్టి

ఘనముగా నవతత్న కనక పీఠంబు
వనరంగ వైచియు వుబ్బుచు మదిని
ఘనులై న యా యాదవులు

గ్రక్కున బోయి

ఎనుపింప నావేళ పద్మరామపుడు
తన భావ కాట భూ ధరజీకు కవుడు
తెలియజెప్పిన మీద తెలిసె

నలనన్న

చెంగుచు మరిదిని చేదండ బట్టి
రంజిల్ల రత్నాసనంబుపై నెక్కి
రాజు రామపుడును రమణతో గొల్వ
గూర్చుండి మరిదిని కొనియాడెనంత

తనకు కోట లేదని కాటమరాజు చింతించుట

“నా చిన్న మరిది! యో నాయుడ!
విసవె

యీ వసుంధర యేలు యీ

సిద్ధిరాజు

యేవ్యాళ వచ్చునో యెరుగంగ రాదు
కోటలేని యుద్ధము కూడునన రాదు
సాటిలేని యుద్ధంబు సమ్మతము గాదు
అలనాడు వినవేమో తండ్రు లేవురును

చలమొప్పగా కోట చాటులేకపుడు
అందరు జగడాన హతమైరి మరిది!
ముందు జేసిన కలహమును విన్న
విధము

అరివీరు కలహాన హతమైరిగాని
నెరవీర కలహంబు నే వినలేదు
అరకల్మి గాకుండ ఆలంబులోన
నెరవేర కల్లుగా నని శాయవలెను
ఘనులైన రిపులను కదసిన వేళ
యేనుగకును యెద్దు అశ్వాని కావు
తరువుకు తట్టువ బంటుకు బంటు
వరగ రాజుకు రాజు పంజులు గదసి
కాలారి నెదిరిన కంపటి డెదురు

మును నొప్ప యేడహోరాత్రములు
రిపుల
తోలి పట్టుడి యని ధిక్కరించి
ధీ యనుచు

చెలగి శత్రుల గని జగతీశు నెదిరి
పోట్లాడవలె మరిది పొందుగా
యివుడు
కోట పెట్టగ వనగూడదు యుద్ధంబు
హరిహరాదులు మెచ్చ
ఆము త్రముగాను
వెరవొప్ప కోటగావించు విచ్చోట"
నని పల్కు నలనన్న కనియె
రాఘవుడు

కోట కట్టుట వీరలక్షణము కాదని పద్మరాఘవుడు చెప్పుట

"విను కొటభూపాల! వీరాగ్రగణ్య!
వితరణ గుణశాలి! విఖ్యాతిపరుడ!
సంతతము గొనియాడ సర్వజ్ఞ
నీధివి
పున్నమ చంద్రుని పోలు నీ గుణము
కన్నుల చల్లగా కంటిమో బావ!
కోట కొత్తశంబులు కొమ్మలు
మరుగు

చాటులు మాటులు చావజాలకను
మనియుండె వారికిని మరుగింటె కాని
చనిపోవువారికి చాటు లేమిటికి!
యెల్లలోకమువారు యెన్నికగాను

సల్లలితాత్ములై జనులు
పొగుడుదురే!
ప్రాణహానికి చాల భయపడి రాజు
గణుతింపగా చాటు గావించె ననరె!
నగుబాటు కాకుండ నామాట వినుము
తగు బుద్ధి యెరిగింతు ధరిణిపై
మనకు
యేనూరు కోటలు యెరుట

నుండగను
నన్నూరు కోటలీ నడుమనుండగను
అన్నలు దమ్ములు ఆవులు సూతులు
పన్నుగా బందువుల్ బలములు లేక్క

గల వృషభంబులు కామధేనువులు
తలపగా కోడెలు తరుపులాదిగను
మేలైన కోటలు మేడిని మీకు
వాలాయముగ నుండ వరుసతో మీరు
మెండుగా నా కోట మేకొని వేట్క
దండిగా భోగింప తగుగాక మీరె
కొమరప్ప పెట్టని కోట మా మదిని
అమరు కోటకు కొమ్మలనదగు

మేము

కొమ్మలు కూలక కోటలు బడునె?
ముమ్మరంబుగా ధనము ముడుపులు
మీరు

ముడులపై నుండెడు ముద్రలు
మేము

కదు ముద్ర గోల్పోక కనకంబు
పోదు

వున్నతంబుగ కన్ను లెన్నగా మీరు
పన్నుగా కన్నుల రెప్పల చాలు
మేము

కనురెప్ప కోల్పోక కన్ను
మోసమగునె?"

అని పవ్వనాయుడు ఆడు వాక్యములు
వితి కాటభూపాలు డిట్లని పలికె:

.....

"నాయడా! వినవయ్య నా చిన్న
మరిది

పాయరాని సంగడిదవు వో
పద్మనాయడా!

అందుకు బుద్ధి మాకానతిమ్మ"నిన
పెద్దిరాజు కొమారుని ప్రియ
వాక్యములును

వొప్పుగా వనలేక వుచిత
వాక్యములు

"చెప్పెద కాట భూజననాథవర్య!
అన్నదమ్ములు మీరు అందు వకటైతె
పన్నుగా పగవారు పగ కాయగలరె?
యెన్నగా గుమిగూడి యెవడైన
మనను

కన్నెత్తి చూడగా గలదె వో భావ
యీ వసుంధర?" యన విని

నలనన్న
నవ్వుచు యా పద్మనాయని కనియె

చల్లవారిని తోడి తెమ్మని కాటమరాజు పద్మనాయుని
పంపుట

"వల్లవులను గూడి వాలాయముగను
చల్ల పిన్నమనేని సముఖాని కేగి
యిక్కడ నడిచిన వృత్తాంత మంత
అక్కడ మా అన్న కంత వినిపించి

ఆ రాజు లేవురి ఆలస్య పడక
భోరున తె"మ్మన భూపాలుని

కనియె:

“అమ్మహిపతి కడకు

అవనీతలేంద్ర!

పొమ్మన్న నేనట్లు పోరునే బావ
పల్లవాధీశుతో పగబెడికి మనము
చల్ల వారిని గూడి సకలంబు నెరుగ
వచ్చి సాగలకొండ వద్దను నిల్చి
ఆచోట మీరపుడు ఆడువాక్యములు
యిటువంటి రాణ్యంబు యెచ్చోటలేదు
తటికున యిటువంటి

రాణ్యంబునకును
తగిన యీ పరిపాటి ధరణీశ్వరులలో
వొగి యెవరి పాలిట వచ్చునోగాక
గండిలోపల నుండి గజము

లశ్వములు

మెండైన బలములు మెరసి రారాదు
మచ్చరంజన వచ్చు మన్నన నెల్ల
శిక్షింపనేవచ్చు చెండు బెండుగను
పేరు బలమును యెవరి

ప్యార నున్నదియొ

వారి బంపుదమని వస్తరి మీరు
అనిన వాక్యములకు ఆ చల్లలాకు
తన తమ్ములను తాను తలపోసి

పోసి

అందలాలను దిగి అన్నదమ్ములును
మందరధీరులై మన్నెరాజులును
గోపాలులును లక్షగోసంగు లాది
యేవుతో నిల్చిరి యీ రాజువద్ద
అని పద్మనాయుడు

ఆడు వాక్యములు

విని కాటభూపతి వెల వెల బోయి

“శట కట రాఘవా! కాని మాటలకు
యిటువలె పిన్నయ్య నెట్లంపుదకట!
తమ్ములు మేము పెద్దలు

సూడ వారు

తమ్ముల పనిగొన తగుగాక తమరు
తమ్ములపని విన్న తాకునే భువిని:
తమ్ము రాజును గొన తగుగాక

మరిది

పిన్నయ్య పేరయ్య పృథ్విలో

జరులు

పిన్నులు పెద్దలుపొగడగా వినవె
పరదశంబులును మందలై

రాకమున్నె

యెరసిద్ది రాజులు యిల రాకమున్నె
వేగంబె మీరున్ను యరనన్న

గుమిగూడి

బాగుగా పిన్నయ్య పాలికి పోయి
యీ వివరమంతయు విసిపించి మీరు
వేవేగ దోడుక యీపురి రమ్ము
పనిమీని పో” మ్మన్న

పద్మనాయుడును

తన మరిది వెరనన్న తగిన

బంధువులు

కొందరి భటులను కూర్చుక వేగ
అందలంబులు యెక్కి అతి

మోదమునను

సందడింపుచు వారు

సన్నాహములును

అందరూబోయి రంతట చల్ల వార్ని
అందగుని గని అందలంబులు

డిగియు

వందలంబుగ బావమరదులు
లిద్దరును

చల్ల పిన్నమనేని సన్నిధి జేరి

.....

వారు దందండము బెట్ట వరుస

దీవించ

.....

రంజిల్ల నా పద్మనాముడా వ్యాళ

అంజలి యొనరించి అప్పుడిట్లనియె

“యదుకులాధీశ్వర! యిచ్చట యిట్లు
యిదియేమి నిలుచుట?

యేమి కారణము

నాసిద్ధిరాజుతో నాలంబు గోరి

నలనన్న నిల్చినాడని నాడె తెలిసి

లక్షగోపాలులు లక్ష కంపటము

అచ్చటనే నిల్చి రది యేమొకాని

పెద్దిరాజు కొమారు పెట్టింపె మమ్ము

అందలంబులు యెక్కి

అన్నదమ్ములును

పాలేటికిని జాల పైనమై రండి

.....”

చల్ల పిన్నయ్య సొగలకొండ రాణ్యమును విడిచిరా నిరాకరించుట

మరిదాడు మాటలు మదిలో దెలిసి
యిరవుగా పిన్నయ్య యిట్లని పలికె
“పరదళ సింహమ! పద్మరామవుడ!

ధరణి యేలిన సిద్ధిరాజు దళములును
ధీమ సంబున యెదిరి తెగటార్చివైవ
మేము యిక్కడ వుండ మితి యేరు
పరిచె

కలకాలమును మమ్ము కన్న కడగానె
వలపక్ష మొనరించి వసుధీశ్వరుండు
చెప్పినట్టుగ.....చేసెను మాకు
అప్పుడే తెలివిడి ఆయను మరిచి!

శమ్ముడు పెట్టిన రాణ్యంబుగను
నమ్మిన నాపాలి నఖిల దేవతలు

హరిహరుల్ నిర్మించి అందరు మెచ్చ
యిరవుగా మాకిచ్చి యుండరే మరిది:
యదురు బలములు యెడదాక

కుండెదము

పదిలాన యర్రగడ్డపాట మీరుండ
యామారి యుండక యేర్పడ మీరు
భూమిపై పగవారు పూని రాకుండ
గట్టిగా హెచ్చరికగా వుండు” డనిన
అట్టి పిన్నయ్యకు అనియె రాఘవుడు:

“అన్నలు దమ్ములు అలర

బాంధవులు

నిన్ను గొల్చిరిగాని నీయంత వారి
నీ మాట ఖసదాట నేర్తురే వారు:

భూమిపై రాజుల పొంకములు దూల
దంతి ఘోటకముల తగిలి పోరాడ
పంతగించిన వారి పరిమార్చగాను
యెక్కడెక్కడికిని యేర్పడ బంప
.....

మనముగా మీరును కదిలిర''మ్మన్న
కనుగొని పిన్నయ్య కడువేగ బలికె
.....

“మనసులోపల నీవు మా మారుగాను
ఆవులన్నకు మరిది! హర్షంబు పుట్ట
దవ్వల నున్నారు తగ చల్లవారు
యేవిధంబునను సందేహ మేమిటికి
భావింప తండ్రులు పరగ తాత

వొకడె

పరగండ భేరుండ పక్షు లన్నిటికి
శరీరములు వఖటి శిరములు వేరు
అలాగు మా మది ననుకొందు మరిది!
వాలాయముగ రిపులు వచ్చుచున్నారు
తాత తండ్రుల పగ ధర నిల్వకుండ
యేతావు నైనను యీడేర్చుటె లెస్స
సాగలకొండ జనార్ధనస్వామి
వేగంబె సాక్షిగా వెళ్ళించి యిచ్చోట
పరిపరి విధముల పగవారు మేము
గురిపడి పోరాడి చచ్చిన వెనుక
పిల్లాపియై యేట మాపై రక్తములును
కొల్లగా బారిన గురుకు మీకగును
గువ్వటి జడ దేలి గొట్టున వచ్చి
నవ్వుచు రక్తాన నట పుచ్చె లాడు

నలనన్న నా యుద్ధము నటు

చూడవలెను

యేల మీరును బోయి వేగంబె యెందు
చాటున్న డేరాలు చక్కగ దీసి
వాటముగ యేర్పరచ వలెనయ్య

మరిది!

తమ్ముడు నలనన్న తన మదిలోన
మమ్ము దూరక చాల మన్నించ

మనవె

కడువేగ మనపాల గల్గిన రాజు

.....

పల్లికొండకు మన బంధు వర్గముకు
వల్లవులకు మన వల్లభన్నకును
అయితమ రాజుకు అన్నదమ్ములకు
వైనాన జాబులు వ్రాశంప మనవె''
అని పద్మనాయని ఆ యరనన్నను
తన కౌంగిట జేర్చి తమ్ముని మరిది
పనిచిన యరగడ్డపాటి కేతెంచి
గొనకొని నలనన్న కొలువుకేతెంచి
జావను కనుగొని పల్కె రాఘవుడు!
బావరో! వో బాప! భావ నలనన్న!
మీరు పంచిన బోయి మేము

వేడుకలను

పేరుగల్గిన చల్ల పిన్నయ్యతోను

కొన్ని వార్తలు మీరు కూరిమి చాల
ఆన్ని మార్గములను ఆ చల్లవారిని

రమ్మన రారైరి రంగుగా తమరు

నమ్మియుండిన యట్లు నలనన్న;
జూడ

సిద్ధిరాజు నెదిర్చి చిత్తవిత్తముగ
గద్దించి తిపులను ఖండింతు మనుచు
సలలితంబుగ గలిగె చల్ల

తాణ్యమును
బలములును కొంత బాగుగా నిలిపి
యసగ సాగలకొండ యుండిరి వారు
పొసగంగ పిన్నయ్య పుడమిలో
జనులు

పదివేల విధముల ప్రకటించి పొగడ
సదయుడై యున్నాడు సర్వేశు

కృపను
పగరాజు లెల్లను పైకొనక మున్నె
.....
.....

తగిన వారలవేగ తాణ్యాల నిలుపు
డని నిను దీవించి పంపె న"న్ననగ
మనసులోపల చింత మానె నలనన్న
తప్పక మరిదిని తా చూచి పలికె!

కాటమరాజు బొల్లావు మహిమను ప్రశంసించుట

వాప్పుగా వినవయ్య వో చిన్న
మరిది!

నీవు చెప్పినమాట నిశ్చయంబుగను
అవును ముందుగా హరి హరులు
మెచ్చ

యక్కడ పుండినా బ్రతికించు
మనను

గ్రక్కున సురభిని కడు
వేడుకొనియు

అరుదై న ఆరు తాణ్యము లేర్పరచి
వురవుగా బొల్లావును వుంచగా
వలెను

కృతయుగంబున కార్తవీర్యుని
కొరకు

ప్రతి జేసి పుట్టెను భార్గవేంద్రుండు
దేవతలు పొగడంగ శ్రేతాయుగమున

ఆ వీర రావణు నంతముఖాయ
దశరథసుతుడై ధర నుద్భవితై
దశకంధరుని గూల్చి
ద్వాపరమునకు

కంసభూవరు జంపి కల్కి
రోహిణికి

భాసురంబుగ బలరాముడై పుట్టి
కాలకన్యుని జంపె
కలియుగంబునను

హాలాయకము యాదవాన్వయము
బ్రోవ

ధేనువై పుట్టెను దేవతులు పొగడ
పూని నెల్లారి భూపాలుని బలము
చంపుచు త్రుంపును సమరంబులోన
తెంపులు వొనరించు ధేనువ మమ్ము
కంటికి కనురెప్ప కాపాడు రీతి

యింటి వేల్పువలె వుండునే మరిది
వెదకి బొల్లేవున్న యిరువుల జూడ

అతివేగ వేగర్ల ఆంపవే మరిది!"

పద్మరాఘవుడు వేగర్లచే బొల్లావును వెదకించుట

అనిన రావను చూచి హరుషించి
మరిది

శ్రీరామ బొల్లేవును శీఘ్రంబె చూచి
మారువార్తలు గొంచు మాపటికి

తనరంగ వేగర్ల దగ్గర బిలిచి
వినరోయి భటులార!

రండి"

కర్పూన విడియములు కడువేగ నిచ్చి

విను శూరులార!

అంపిన వేగంబె ఆ క్షణమె పోయి

వనరుగా బొల్లేవు వున్నతావులును
యేరుల ప్రాంత్యాస వుండు బొల్లేవు
అరూఢమైయున్న నాతావు వెతకి

బాగై న యా మల ప్రాంత్యముల కేగి
వేగంబె వెదకుచు విపినంబులోన

వేగర్లు బొల్లావును దర్శించుట

తేతాయుగము నాటి దేవతాపుట్ట
ప్రాతిగా కనుగొని బాగుగా జూడ
పెక్కు కొమ్మలతోను పెద్ద
చందనము

వాలివై బొల్లేవు పవళించియున్న
ఫణి రాజు గొడుగుగా పట్టె ధేనువుకు
గణులింప నెమిళ్ళు కడువేగ చేరి
అరుదుగా నాట్యములు ఆడంగ

అక్కడ శృంగారమైన వనమున
చందన పున్నాగ జంబు జంబీర
మందార బూరుగ మహిసాక్షి వెలగ
మాతులుంగ లవంగ మారేడు జమ్మి
చూత కేతకి పనస సురపొన్న
తింత్రి

దొణగె

సరుగున తుమ్మెదలు చాలగా జేరి
మోదంబుగాను వున్నాదముల్

చలగ

సాధు పోషకుడగు చవులాలకింప
కోవెల లొక కొన్ని గుంపుగా చేరి

బృందార వృక్షముల్ పొలుపు నటింప
సుందరం బెక్కడ చూడ

భావింప రాగముల్ పాడంగ దొణగె

కీరము లొక కొన్ని కెరలుచు పండ్లు
సారంబులును గ్రోలి చలగి వేడుకల

చోద్యముగ

చల్లని విరజాజి చట్ల నీడలను

శ్రీరామ కీర్తనల్ సేయుచుండగను

ఆరామ బొల్లేవు ఆలించి చౌల
అవిరళ వుత్సాహసంపన్నత్వమునను
.....

వినుచున్న బొల్లేవు వేగర్లు జూచి
పనివడి బొల్లేవు పాదపద్మముల
అల్లంత గనివారు అప్పుడు మ్రొక్కి
బొల్లేవు నుతయించి పొలుపుగా ననిరి:
'శ్రీవత్స లాంఛన! శీతపారుజాత!
దేవేంద్ర వందిత! దీన మందార!
సకల జీవాధార! సాగర వాస!
అఖిలాండ పోషక! అబ్ధి గంభీర!
యాదవాన్వయదైన యా నలనన్న
ఆదరంబుగ రేపు యాదవుల్ దాము
మిము జూడగా గోరి మీకు

ముందుగను
సముదయంబుగ రాజు చెప్పి

రమ్మనుచు
మన్నన చేబూని మమ్మంపినాను
మిమ్ము గంటిమి మేము యంత

ధన్యులము
పోయి వచ్చెద"మని పొందుగా వారు
వేయు భంగుల నావు వినుతింపు

కొనుచు
మాపటి వేళకు మందకేతెంచి
గోపాల పతిగాంచి కోర్కెతో

మ్రొక్కి
యదుకులాభిపునితో యిట్లని రంత:
"వెదకి బొల్లేవున్న యిరువులు

చూచి

వచ్చితిమి యిట మీకు వార్తలు మేము
అచ్చట గల మహిమ లన్నియు
జెప్పెదము

ముని శిఖామణి గౌతముని
వనం బొకటి

అనియేక విస్తీర్ణ మయి యుండు
నండు

పొలుపుగా వృక్షములు పూచి
కాచియును

ఫలియించి ఫలములు పక్వమయి
యుండు

జాజి పూ పొదకింద శయనించి ధరణి
రాజుయై బొడ్డివు రంగుగా యున్న
తుమ్మెదనాదములు దొరకొని శాయ

కొమ్మలపై జేర కోవెల ధ్వనులు
చెలగి రాగములెల్ల చెల్లించి పాడ
చిలుకలన్నియు రామచిలుకలు బాడ
నెరి మయూరము లెల్ల నాట్యంబు లాడ
కోరియు శేషుండు గొడుగుగా బట్ట
చేరి యా మృగములు సేవ యొనర్ప
గోవురూపమైన యాగోపాల మూర్తి

మార్గమంతయు జూచి మళ్ళివచ్చితిమి
బాగుగా యీ వార్త ప్రౌఢత మీకు
తెలియజెప్పితి" మన తెలిసి

వారలకు

శలవిచ్చి పొమ్మని చేదండ నున్న
పరిచారకులతోడ పలికె నలనన్న
"వినుడి తలవదులను వేగంబె పంపి
గొధకొని యీ లక్ష గోపాల ధరుల

యెల్లి ప్రొద్దుట వెళ్ళ ననియేకభక్తి
బొల్లేవు వేడుకో పావలె వేగ
పైనమై బిరుదులు పడిగెల తోడ
ఆయుదంబులతోను ఆయత్త పడుడి
పదిలమై నొక కొంత బలములు

నిలిపి

కదలక మందలు కాపాడు మనుము”
అనిన రాజుకు మ్రొక్కి

ఆ పనులవారు

మనమైన తలవరుల ప్రుక్తున పిలిచి
ఆవులన్న అనుమతి నంపి రాక్షణమె
వేవురు తలవరులు వేగంబె బోయి
చెప్పంగ దొంగిరి శానలకెల్ల
‘వొప్పుగా వినరయ్య వొగి

సూరులారా

గోవిందు బసవన్నః గొళ్ళ నారన్నః
ఆవు పువ్వుల మారు! అచ్యుతుని

కేతుః

పంకజ నబ్బొళ్ళు! పైయ్యావుశేమః
శంకర భూపతి! చక్రాల చెందు!
కల్వల కనకమా! కనకము రంగః
నవ్వీర శూరుడా! నరహరి నాగు!
ఆసురేశు వైకుంఠుడన పరశురాము!
పౌసగంగ రఘువీరు! పువ్వుల మాచు!
మదన గోపాలు! మర్ల పిన్నయ్య!
సదయుడౌ వోభళ! చన్న గోపాళ!
పుల్ల భూపతి! పుల్లయ రంగు!
ముల్లోకములువున్న మురహరిపద్మ!
గాంగేయ వెంగళు! కనకము వెంగు!

బంగారు గొట్టడి! బలభద్ర రాము!
మురహరు జడదారు! ముంగర భీము!
పర పుపకారి వో పయ్యావు శంభు!”
దేవుడావుల గాయు ధర్మవర్తనుడు
కావడి కదురును కడు ఆదిగాను

పిలిచి వారలతోను ప్రియ

వాక్యములును

పలికిరి తలవరులు ప్రఖ్యాతిగాను—

‘వెరవుగా బొల్లేవును వేడుకోవలసి
ధరణీశు నలనన్న తన బలంబులకు
రేవు ప్రొద్దటివేళ నెర యాదలెల్ల
మెప్పు మీరను గూడి వెడలి

రమ్మనెను

కొంత యాదవదళము గోకులాన

నుంచి

పంతగించిన క్రియ పైనమై రండి”

అని వారికిని చెప్పి ఆ తలవరులు
వినుపింప నలనన్న విమలుడై

యుండె

అంతట సూర్యుడు అస్తాద్రి కరిగె
అంత కంతన చీకటై తోచె భువిని
కలువలు వికసించె కమలముల్

ముణిగె

కలువల రాజు వెన్నెల గాయ దొంగె
మదనుడు వేటమార్గంబుగా వెడలె
సదయుడై యున్న యా జనపాలు

దంత

కొలువులు జాలించి కొనిభక్తితోను
జలుక మొప్పుగ నాడి జలువలు గట్టి

అందుచు శివపూజ అతివేగ సల్పి
పొలుపుగా లేచి సంపూర్ణ కాంతలును
అమరంగ భోజనాలు చేసి ఆ రాత్రి
వ్రతము
క్రమమొప్ప శ్రీరామకథలెల్ల వినుచు
నడిపె నాల్గు రూములు నతిభక్తిచాత
గడిచె నంతట వేగగ్రక్కున తూర్పు
తెల్ల వాగగ చుక్క తేటగా బొడిచె
పలుచనై నక్షత్ర పంక్తియు నణిగె
కొండ తూర్పున నెక్కె కోరి

బాస్కరుడు

మందలాధీశ్వరు మరి వేగ లేచి
స్నానంబు గావించి ధవళ వస్త్రములు
నానందముగ గట్టి నలనన్న యపుడె

సరగున సంధ్య వందనము గావించి
కరమొప్ప నీమంబుగా లేచి రాజు
పొసగ భూషణములు పొందుగా బెట్టి
రసికుడై తన మరిది తను జేరి గొల్వ
కొలుపు కేతెంచియు గూర్చుండి వేగ
దళవాయి బిలిపించి ధరణీశు డనియె
“పరగిన యాదవా బలములు నేడు
వరుసతో పై నమై వారేగుదేర
త్రిజగంబు లెల్లను దిగులుకొనంగ
విజయంబు గొను రణభేరి వేయించు”
అని వారికిని జప్ప నా క్రమంబునను
మనుజనాథుని యాజ్ఞ మదిలోన దెలిసి
భీకరంబుగ రణభేరి మ్రోగించె
గోకులాపతులెల్ల గొబ్బున వినియు

కాటమరాజు తన పరివారముతో బొల్లావును దర్శింపనేగుట

తనుమీద వ్రతములు తమరంతసల్పి
అమితవై భవముల ఆయుతుపడియు
పటు భణావులతో పడిగెలతోను
కస్తూరి గంధము కనకగిన్నెలతోను
విస్తీర్ణముగనుంచి విరజాజి వన్నె
కుంకుమ జవ్వాజి కురువేరు పచ్చ
బుర్కాయి గందపొడి

పునుగు మైసాక్షి

అగరు గుగ్గిలమును అడిగా వేగ
పగడపు పల్లకి పట్టించి రాజు
అచ్చమ బంగారు అమరు పాలకిని
పచ్చవిల్లుని తండ్రి భక్తుడు యెక్కి
పచ్చల పాలకి పద్మరాఘవుడు

హెచ్చుగా అపరస యెక్కె నవ్యాళ
యరనన్న ఆ సరస యెక్కె
పాలకియు

సరస గదిలెను వారి చట్టువారి
యర్రయ్య

వేగరవె పాలకి యెక్కిరా వెనుక
బాగుగా నడిచిరి బలములు పెక్కు
సవరణములు చాల జర్లి గొడుగులును
నవనీశ్వరుని వెంట నడిచె వేవేగ
కట్టాణి ముత్యాలు గట్టిన జల్లి
పట్టు గొడుగుల గదిలె

పద్మరాఘవుడు

గురుభోతు సవరాలు కూర్చిన జల్లి

యర్ర గొడుగులతోను యరనన్న
గదిలె

వెలలేని ముత్యాల వెల్ల గొడుగులును
విలసిల్లగా గదిలె యర్రయ్య వేగ
వందిమాగధులు కైవారంబు శాయ
సందడింపుచు పరిజనములు గొలువ
శఱఖాలు గమడిలు చలగి బూరుగలు
బింకంపు నభేరీలు బిరుదు కాశెలను
రంజిల్లు వీణెలు రజిత దండెలును
గోవింద వీణెలు గొప్ప వీణెలును
భావింపరానట్టి బ్రహ్మవీణెలును
దండెలు వీణెలు తరచు కిన్నెరులు
మెండై న రావణ మేడి హస్తములు
భేరీ ధమామీలు పెద్ద గొతులును
బూరలు దారలు భోరు కలగంగ
శ్రీ విష్ణుపదములు చిత్రాన నిలపి
భావంబులో రామభక్తుడై తాజు

దీనుడై వేవేగ భేనువులున్న
కానసంబున జొచ్చి కామధేనువును
కనుగొని నప్పుడు కనుచూపుమేర
కనక పల్లకులును గ్రక్కున దిగ్గి
కాట భూపాలుండు కడువేట్కతోను
కోటి యాదవులును గోవింద యనగ
స్యసి వాచనములు చదువుచు
వేట్క

ప్రస్తుతింపుచు మంచి

బ్రాహ్మణోత్తములు
వంది బృందములు కై వారములు
శాయ

అందంద శ్రీరామ యనుచు

తాళములు

దాసుల కైతాళ దండెల ధ్వనుల
వాసిగా పాడి యాడుచు వచ్చువారు
మంతనంబున వచ్చు మంది

సందడులు

వింతగానాలించి వినియు బొలేవు
వాసన పసిబట్టి వడి వేగ లేచి
శేష పడిగెల క్రియను చవులు

నిక్కించి

నలు దిక్కులును జూచి నరనాథు

జూచి

బలువైన యా సైన్య భావంబు దలచి
గొడుగులు పడిగెలు గొప్ప

దెక్కెములు

తడబడి గొనివచ్చు దళముల జూచి
యదు కులాదిపుడని యెరిగి బొల్లేవు
మదిలోన యిట్లనియె:

‘మహిపాలు డిటకు

తనుమయ్య కలహంబు తాళియుండగను
నను వేడగా మది నాటి నేనున్న
యీ వనంబున కొచ్చె యాదవరాజు
భావింపగా మనకు పగవాడు కాడు’
అనుచు బొల్లేవును యప్పటి వలెనే
తన యిరువున చేరి తా పవ్యశించి
యుండిన కాట భూవీరాగ్రగణ్య
మండలాధీశుండు మరిది రఘుపతియు
పోయి యా బొల్లేవు పుణ్యాశ్రమమున
దాండుంగ భనుదెంచి దళములు తాను

చూచి యా వనమున చోద్య
మెన్నుచును

పూచిన యా జాజిపొద నీడనున్న

కాటమరాజు బొల్లావును అలంకరించి పూజించుట

ఆవును గనుగొని అతిభక్తితోను
ఆవులన్నయు మ్రొక్కి ఆవు
పాదములు

తిరుచూర్ణ మా నడుమ తీరుగా దీర్చి
పురమున శ్రీగంధ మొనరగా నలది
కరమొప్ప నవరత్న

పాలేటి పుదకాన బాగుగా గడిగి

కంఠహారములు

నీలాంబరుని మదిని నిలిపి

యంతటను

వన్నెగా బంగారు వనమాల పేర్లు

సన్నపు గురుమ్మగ జల్లులు వేసి

ముత్యాల పేరులు మోముపై జార

రత్నాల పేరులు రహిని మై మెరయ

శంఖు చక్రములును స్థిరముగా

మెరయ

సలలితముగ సమముగా తీర్థమెల్ల

పొండుగా వడ్డించె భుజియించి రంత

అందరు కొనియాడ నలనన్న

యిపుడు

పంకజనాభుని ప్రభలు చాలికలు

పురపున దిరిగిరా పురుగబ్బు పేర్లు

గంగడోలు దిరిగిరా ఘంటల పేర్లు

నాలుగు పాదముల నాడు టందెలును

కొమ్మున బంగారు కుప్పె ధరియించి

ధేనురూపము దాల్చు దివ్యమూర్తికిని

సాంప్రాణి ధూపంబు చయ్యనవేసి

పశుపతి నలనన్న ప్రార్థింప దొణగె:

పట్టు వస్త్రమును చేపట్టి యవ్వేశ

బట్టుగా బొల్లెపు పాదములు తుడిచి

కాటమరాజు తన కన్నుల నద్ది

వాటముగా ఆవు వరభక్తు డపుడు

స్థిరముగా ఆవుకు తిరుమణి బెట్టి

కాటమరాజు బొల్లావును తనకు యుద్ధమున సాయపడుమని

ప్రార్థించుట

“దేవ కృపాంబుధి! దేవేంద్రవినుత!

పదినూరు జింహ్వాల వణిశేషమూర్తి!

కావగా దయసేయు కరుణాసముద్ర!

సదయుడౌ మిము బొగడ జగతిపై
మాకు

కార్యంబు చేకూడె కల్గిమధ్యమున
భావంబు చేపూని పగతులనెల్ల
చంపుమీ త్రుంపుమీ సర్వేశ యీశ!
పంపుమీ మీదైన పటు కటాక్షమును
మచ్చమై సోమకు మర్దించి మగుడి
తెచ్చి వేదములిచ్చు దివ్యావతార!
కూర్మావతారమై కుధరంబు క్రింద
నిర్మల మతితోడ నిలిచిన దేవ
ధరణి పారణ్యాక్షు దట్టించి చంపి
ధరకొమ్ము నిలిపిన దాక్షిణ్యమూర్తి!
నరసింహమూర్తివై నఖదైత్యుజంపి
అరసి బాలుణ్ణి గాచినట్టి దేవుండ
యిల దానములు మూడు యౌలమి

నడిగియును

బలు చక్రమూర్తిని బదిరి మార్చితిని
కార్తవీర్యుణ్ణి బట్టి గర్వంబు నణచి
వార్తకెక్కిన యట్టి భృగువంశ

తిలక!

కయ్యాన నా దశకంఠ కంఠముల
విదళించినట్టి యో వీర శేఖరుడ!
మదగర్వమున నంటి మామను కంసు
పదపడి చంపిన బలభద్రమూర్తి!
తరుణుల మానంబు తరిమి గైకొన్న
పురములు గెలిచిన బృందావతార!
యలమి లోకములెల్ల యిట్లు రక్షింప
గలవాడ వపుదువు కలికావతార!
అంచితంబుగ నీదు అవతారమహిమ

యంచగా నలవిగాదు యవ్వరి కైన
కేశవ రూపంబు గిరి యెత్తినట్టి
నీ శరీరము నందు నిలిచివున్నదియు
పన్నుగా తగరూపు యెన్నగానట్టి
పదములు శిరములు పరియంత

మందు

ముదమొప్ప జగతి త్రిమూర్తులు నీవే!
కడువేగ నీమోము గరుడని రూపు
నడుమ జూచిన నీవు నరసింహ్య
చూపు

పక్కను జూచిన ఫణిరాజు రూపు
వెనుకను గనుకొని వివరించి చూడు
హనుమంత రూపుగా అమరి

పున్నదియు

అవనిపై నాలుగు అవతారములును
భువన భీకరుడవై వుండితివి దేవ!
యింలలోన బొల్లేవు అనియెడి పేరు
చలమున రిపులను చంపుదువయ్య
బ్రహ్మయు నీమోము భావించిచూడ
నిర్మల సుజ్ఞానులయిన నీ పొదుగు
క్షీరాబ్ధిగా అవని జనులు యెన్నుదురు
ధారుణి నీ కొమ్ము తపస్యేంద్రులెల్ల
హరిహరాదుల బోల్చి అమర

నెన్నుదురు

గౌరసాలు వరుసగా

గొనియాడచుండ

అష్ట దిక్పాలకులు అందురు పొగడ
శ్రిష్టి యెల్ల యెరుగ చెలువంద నీవు
మము బ్రోవ నుండివి మాధవమూర్తి

మిము గొల్చి యన్నాను మిము
 జూచినాను
 గొల్లరాజును నేను కోర్కె మీరగను
 పల్లవాధిపునితో పగ బెఱికి వస్త
 నా పగ లీడేర్చు నన్ను రక్షించు
 రేపు నాలుగు జాములు రేపులకాడ
 మాపు నాలుగు జాములు
 మందలకాడ

యెక్కడ పగవారు యెదురై నచోట
 ప్రుక్కున పగవారు కదలి రాకుండ
 పిల్లగొరసెల నీవు భీతి పొందించు
 వాలాన కొందర్ని వడిజుట్టి చంపు
 కొమ్మల కొందరిని కోరాడి పొడుచు
 చిమ్మగా రక్తము చీరి వెంటాడి
 జగతిలో నీ కీర్తి జనులెల్ల పొగడ
 పగ నిర్వహించుమీ పంతాన సురభి!

కాటమరాజు బొల్లావును తోడ్కొని వచ్చి తాణ్యమున నిలుపుట

యనుచు యాదవరాజు యప్పుడు
 మొక్క
 కనుగొని బొల్లేవు కడు సంతసిల్లి
 పగయెల్ల తనదిగా భావించి మదిని
 తగ మోదములతోడ దగజీశు జూచి
 అగ్గలంబుగ అమృత పూరంబు
 లొలుక
 దిగ్గున తా లేచి దేవతాసురభి
 నిలిచె,న న్నలనన్న నిమిష
 మాత్రమున
 సులలిత వైభవం బలర మోదమున
 కొమరొప్ప ముత్యాలగొడుగు బట్టింప
 రమణియ్యముగ ఆవు రంగుగా కదలె
 చామరంబులు వెల్ల చత్రములు బట్టి
 శ్రీమంతులై రాజశేఖరులు నడువ
 కాళ్ళను అందెలు-ఘల్లుఘల్లు అనుచు

తాళమానంబుగా తగు వేట్క మ్రోవ
 మనమైన శంఖములు కనక
 తప్పెటలు
 మన మృదంగంబులు కర్నచిరవులు
 వేణునాదములును వీణె నాదములు
 ప్రెణితింప తేరులు పెద్ద బూరుగలు
 ధారుణి వణకంగ తమటంబు లాడి
 చేరి యిరు గడలను చెరిగి మ్రోవంగ
 గోవురూపంబైన గోపాలమూర్తి
 ఆరూఢి ఆ తావు కట్టు లేతెంచి
 అచ్చోట యెత్తిరి అసుర మోముండి
 యెచ్చు అమున వక డేర యింపు
 సొంపలర
 పరువు దిగువన వేసి పట్టుతివాసి
 పరచిన బొల్లి ఆవు పవళించె నంత.
 ఆవుకు తాణ్యములు ఆరు యేర్పరచి

ఆవు వినగాను ఆవులన్న యిట్టనియె
“అడ్డావు కట్టయు, అమల చెలికె
తుండి లింగముకొండ, తూముల

యేరు

పుచ్చెముల పాలెము, పొమ్మనవుంట
యెచ్చువై వలుగళ్ళ యేనేవు తరుచు
యెదురుల చెరువును యెలమి

అదిగను

వదలక కాపాడ వలనయ్యె” అనుచు
ధరణీశు మ్రొక్కిన తలయెత్తి ఆవు
వరమిచ్చి పొమ్మన్న వసుధీశ్వరుండు
యరగడ్డపాటికి యెత్తి చనెనంత

.... .

తమకంబుపై నెక్కి తన మరిది తాను
కొమరొప్ప కూర్చుండి కూరిమిచేత

మరిదివంకన జూచి మండలాధిపుడు
కరుణతో పలికెను కల వాక్యములను:

“అరుదైన తాణ్యంబు ఆవుకు అమిరె
యెరువుగా తాణ్యంబు యిరువుగా జేసి
సాగలకొండ జనార్ధుని యెదుట
బాగుగా పిన్నయ్య బలములు నిలిచె
చిల్లర తాణ్యాలు శ్రీఘమేర్పరచ
వలనయ్య వో మరిది! వనర

యాదవుల

పిలువు నంపు” మటన్న ప్రియ

వాక్యములును

అలరుచు నాయుండు యాదవుల

జూచి

పనికి వారలనెల్ల పైనంబుచేసి

పద్మనాయుడు చిల్లర తాణ్యములను ఏర్పరచుట

‘మరిగుంట తాణ్యనామము ఆవులన్న
నగ్రావుల నీవు నని మొననుండి
గుర్రాల నీచెల గొంకక పొడుపు
... .. పార్థివ జలముల నీవు
మండలావులతోటి మన్నీల నెదిరి
పెండ్యాల యెద్దుల పేరుకల బలము
అండబాయక నిలిచి ఆలంబు నెదిరి
కడువేగ వేయరుల కదిసి

పొడిపించు

యడపక సంగన; అతివేగ బొమ్మ
అమిత విక్రమశాలి అల్లాడి పరశు!

కొమరొప్ప లింగాల కొండపై నుండు
(కలి) కుల ముమ్మన్న!

గడ పంజతోటి

యెలుకొండ చాలుకన

యెందుకు మాట

మునిమాడి పాలన, పోని నీ బలము
దామిసెట్టి చెరువు దాపున నుండు
సమమైన బలముల సమకూర్చి చాల
హరిశ్చంద్ర భార్గవ! అల శానతోటి
దరిమడుగు దిక్కున తగ వేడ్కనుండు
కరివదద; నీదై న కలమూకతోటి

కరియెద్దు కురువచు కడలకనుండు
రాచెర్ల కృష్ణమః రంగుగానీవు
రాచగుళ్ళపాట రమణతో నుండు
యెక్కువ మారెల్ల యెలనాగ! నేడు
చలువోప్పు నీవుండు శానలతోడ
కొప్పుకొండ నెత్తమున

కొమ్ము కసినేడ
వొప్పిన మూకతో వొనర నీవుండు"
అని యిట్లు నాయుడు

ఆడు వాక్యములు
ఓని వారు పయనమై వేగంబై పోయి
తమ తమ తాణ్యాలు తగు

మోదమునను

అమిత వైభవముల అటు నిలచిరంత
అక్షోహిణి యెద్దులు ఆదూర నిలచె
రక్షించు కాటమరాజు చేరగను
సలుగు దెద్దులతోడ చట్టు వారెరు
యలమితో నిలిచెను యర్రగడ్డపాట
కొదవ లేకుండ యా గోపవర్గంబు
యిన కులాధిపునకు యిరుగడల

కొలువ

బ్రాహ్మలు దీవించ భట్లు పొగడగను
అమ్మహిపాలుండు నలకొలువై య్యె
మండలాధిపుడైన మరీది రాఘవుడు
దండిగా యుండిరి తగు వేట్కనంత

వీరినీడు గోసంగి వీరులతో కొలువు దిరుట

అంత నా పంచముండగు

భట్టు యెన్న
వింతగా పటు పరాక్రమము వేమారు
కొనియాడ జగతిపై గోసంగి

బలుడు

ఘన బలతోన్నతుడగు గతి వీరినేడు
శివ సేవకుండగు శివ నాగమయ్య
నవుధరించిన కులనాయకోత్తముడు
వినరంతు పెదరంతు

బీర్నేని తమ్ములు

వినతి యిరుగడలను వెలసి

కొలువగను

చినగబ్బి పెదగబ్బి చెన్నసోదరులు
మనముగా బీర్నేని కదసి

కొలువగను

పరగ పాదావుల పాలన్ని ద్రావి
పెరిగిన చిన్నయ్య ప్రేమతో కొల్వ
గంట గంటల బోడిపాగ సింగిలియు
విజయ శూరులును బొగ్గండు

... ..

అడ్డకత్తియు పెళ్ళిడిదము కన్న
పొడుగుత్తి చెన్నయ్య మొదురుల

బొమ్ము

మురువైన మురుగులు ముత్తిరి
ముసులు
రొంప గందమనేడు రుద్రకోటి కొండ
కెంపుల కొమ్మినేడు కౌశంపు దింగు
వాలుక త్రియు నుసివి వరపూడినేడు
... ..
గచ్చుటరుగుల గంధ కల మబ్బినేడు
నిశ్చలవ్రతు నిమ్మ బోడయ రంగు
పెదగుత్తి పాపడు బెబ్బులి మాదు
సదయుడ చన్నమ సదరికి నేడు
గుదిపెట్టి గొండడు గుడ్డూరి పోయి
కదకంపు విట్టలి కడు పోతినేడు
కనకపిడి యాపు కారుపోతుల నాము
పినక త్రియును కారు
పెనుగొండ మాచు

అరిగ కుంభల మేడి అనమడి పోలు
సురక త్రియును చెన్న చూచు
అక్కినేడు
జమిడిపాగల బొమ్మ చోకరాల
పోతు
కొమర గిరియును కారుపైమతిమారు
వీరలు మొదలైన వీర గోసంగులు
ఆరువేలును గూడి ఆ బీరినేని
కొలువంగ సిరిదేవి కూర్మినందనుడు
కొలువగా గూర్చుండి కులభటుల
జూచి
సమర నిశ్చకుండు
సాహసోన్నతుడు
అమిత విక్రమశాలి యగు బీరినేడు
తనకైన భటులతో తానున యిట్లనియె:

కాటమరాజు తనకు రాణ్యామీయలేదని బీరినీడు చింతించుట

“వినుడి సాహసులారా:

వివరంబుగాను
మనుడైన నలనన్న కాంతిచంద్రుండు
ఆదిమూర్తి యైన ఆవుకు మొన్న
పాదచారై పోయి బాగుగా మ్రొక్కి
అనువైన రాజ్యాన ఆవును నుంచి
మనుజునాథుండును మన్నెరాజులకు
పనిబూని రాజ్యాలు బాగ యేర్పరచి
మదిలోన నలనన్న మరిచెనో నన్ను
అలనాడు మాయమ్మ అమ్మ నూకాంబ
నలనన్నకును జెప్పి నన్నప్పగించె

అన్న! నీ తమ్ముండు ఆదరంబుగను
మన్నించమని చాల మనవిగా జెప్పె
ఆమాట తప్పక ఆవులన్నయును
మామిడి జ్ఞాపకము మరిచెనో! లేక
యన్నడు యుద్ధంబు యడుగడు
యనుచు

చిన్నవాడని పంప జాలకున్నాడో!
జగదంబు యన్నడు శాయలేదనుచు
పగవారిపై నన్ను పంప కున్నాడో!
యెప్పుడు పగవారు యెదిరింప వెళ్ళు
అప్పుడంపుదమని అటు వుండెనేమో!

మనసులో మర్మంబు మనకెట్లు
దెలుసు?
రాజునంకడలె....

యా రెండు వార్తలు వేగంబె తెలిసి
ఆహాధి వక తాబ్య మడిగి వత్తాము"

బీరినేడు తన గోసంగి దళముతో కాటమరాజును దర్శింప నేగుట

శివహాస చేసియు శివునకు మ్రొక్కి
వివరమున సొమ్ములు వేట్క
ధరియించి

చెవులను ముత్యాల చొకట్ల జోళ్ళు
నవరత్న ఖచితమౌ నపరంజి పెడి
పతకము మొలనూలు బన్న
సరములును

అతితమౌ పేరులు అణి ముత్యములు
కుచ్చెల కుళ్ళాయి కులుకు నేమళము
పచ్చల కడియాలు పసి డుంగరాలు
రత్నగైన మురుగులు రత్నహారములు
బంగారు మొలతాడు బాగుగా నింప
తెలివైన మొలదట్టి తింకంబు బొట్టు
పొలుపుగా బంగారు పువ్వుల కాలు

చైరవ బలుడును బహు వీర వరుడు
సౌరుగా బిరుదులు సమర శేఖరుడు
గానుకొని మాతంగి గోత్రపాలుండు
జనులెన్నగా నుర్వి జాంబవకులుడు
వీరన్న వరపుత్ర వినుత

సాహసుడు
వీరన్న యనుపేరు పృథివిపై
పొగడ
యిగ్గవొంద అర్థనారీశ్వరు జల్లి

వీరన్న ధరియించె బిరుదు.

లన్నియును
తమరంగ గోసంగు లందరు నపుడు
తమ బిరుదులన్నియు ధరియించి

రంత
కొమరొప్పగా నంత కొత్త చల్లడము
కమనియ్యమగు చంద్రకావి దట్టిలు
చలితోలు బిరుదులు పూని కాశలును
చెలువైన సరిపెనలు చెంపగంధాలు
గాటంపు టరిగెలు గంట గాములు
నీటైన కుడిసిగలు నిలువు నామములు
సిగల పువ్వుల చెండ్లు సింహ్వా
మరిగెలును

వకకాల వరిగేటి వారుగు రుమాళ్ళు
వరలు గోసిన కత్తు తొనర వేపట్టి
కిరుచు చే కత్తులు గీరు గంధాలు
పులిచర్మములు మంచి తోడు

మంటలును
తలకొని వాల చర్మములు చక్రములు
పొగడ పచ్చలపేర్లు భుజ

జంధములును
తగిన గవ్వల పేర్లు దండ
కడియములు

యెలుగు తలాటములు వేట్క
భుజములు

యెలుగు చర్మములును యెన్నగా
కటిసి

యెడఘక బిరుదు లన్నియును
సవరించి

యెడమ చాతన కొమ్ము
యిరువొక్క వేర్లు

కోపంబు చూపును కోర మీసములు
దాసిన నవరత్న దండ కడియములు
రంగు మీరిన వన్నె రావిరేకలును

....మెడ పెను నేవళములు
వాలు గత్తులు సన్నవలిపె దుప్పట్లు
చెలువొప్ప సవరించి చెలగు

తప్పెట్లు
అప్పుడు మోయింప ఆగుభుగలు
గాను

తప్పెట ధ్వనులకు తాళమానముల
అడుగుల చిందుల నాడేటి వారు
అడుచు హరి హరాదుల

పాడుకొనుచు

వేడుక గంతులు వేసేటివారు
ఘనమైన సింహ్యాంబు గచ్చుటరి

గెలును
మొనక త్తి ఝళిపించి మురిసేటి
వారు

అడ్డకత్తులు దిప్పి అంత మెరువళ్ళు
అడ్డ బెళుకులతోన అటు వచ్చువారు
కత్తులు దిప్పుచు కరుల కై వడిసి
మత్తుగా మసలుచు మరి వచ్చువారు
మొత్తమె గుమి గూడి ముందర

నడువ

మెరసి గోసంగులు మెండుగా

నడువ

బిరుదుల నీడను బీరన్న కడిలె
గబ్బులి రంతుల కదసి కొల్లగచు
గొబ్బున నలనన్న కొలువు కేతించి
మండలాభివుడైన మహిపాలునకును
దండమొప్పగ బెట్టి ధర సాగి

మొక్కి

ముకుళితంబుగ నిలిచి ముదముతో

ననియె

బీరినీడు కాటమరాజును రాజ్యా మడుగుట

“సకల జీవాధార! సజ్జనోద్ధార!
ఖగపతి బిరుదులు గల మహారాజు
రవితేజ! యాదవ రాజన్య చంద్ర!
వివరముగ వినుడి నా

విన్నపం బొకటి

చల్లవారేవురు సాహసోన్నతులు
చల్లగరిగల వేగ సరుగున నిలిచె
బొగమపాటను బొల్లేవు యిప్పుడు
బాగుగా నిలచెను పగరుల జంప
మరియు యాదవులకు మంచి పేరైన

అరుదైన తాజ్యాలు అందరికి అమరె
ధతజీశ! మాకొక తాణ్యమేర్పరచి
పరగంగ విడమిచ్చి పంపుమీ నన్ను”
అనిన కాటమరాజు అల్లున నవ్వి
తన మదిలో నున్న దయతోడ

జలికె

“విను బీరి నాయుడా! వివరంబు

గాను

నిను బంప కార్యంబు నేడేమి గలిగె?
అమ్మ నూకాంబిక అలినాడె నిన్ను
సమ్మతంబుగా నిచ్చి చయ్యన బంపె
ఆ తరి నూకాంబ అనియె నొక

మాట

యితడు నీ తమ్ముని హితవుగా

జూచి

యితడు మన్నన జంట యితడు

శూరుండు

యితని బాహుబలంబు యెన్నుదురు

జగతి

పురుణిప మీ తండ్రి పోలురాజపుడు
చెరుకూరు కాండమున చెల్లిన వెనుక
పగవార్లు ఘండలై బలములు

గదియ

జగదాన నెదిరియు జంపి పగతులను
మడిసె నంతట

మసిలి నాయిని భార్య

కడు మసిలిమ్మన మనఘ్నణ్య కాంత
పైనమై గుండాన పడనురుకు వేళ
వై నాన యీ శిశువు వప్పించి మాకు

యిచ్చిన యీ శిశువు ఆయిన

దాదులచే

జలపింప పదములు రెండు పరువట్లు
నేర్చ

జగతిపై గోసంగి జాంబవతులుడు

పగవారిపై నితని పంపగా బోకు

నిను మొయ్య కార్యంబు నెన్నడు

గలదు

పనిగల వేళను పంపుమా యనుచు

అమ్మ చెప్పిన మాట అతిగడువ

వలదు

తమ్ములు సిద్ధిరాజు దళము లేతెంచి

చెప్పరాని విధమును చేసేటి వేళ

అప్పుడు అరజాము ఆలంబు శాయ

వచ్చెద వటు నీవు వధరిన బలము

యిచ్చు ఆ సౌద యే లగ”మ్మనిన

నలనన్నతో బీరినాయు డిట్లనియె

“తెలియ జెప్పెద రాజు లేడిగా

వినుమ

యన్నగా శత్రువుల్ యెదిరిన వేళ

వెన్నిచ్చి వచ్చుట విహితంబు గాదు

పట్టడగ వచ్చిన పగపాని కన్న

అట్టట్టు జుణుగక అటు తాళు మనక

ఘట్టిగా సత్కీర్తి గైకొనవలెను

యట్టి వానికి భువి నిదియె పద్ధతియు

పగవారి పొడగని పారిపోయ్యేది

తగవు గాదిది వీర కర్మంబు గాదు

పంతగించిన రిపుల బరీమార్చకున్న

వింతగా శత్రులు యెప్పుడు రవసి

చిన్ననాటను నుండి సిరిదేవి మమ్ము
మన్నించి పెంచిన మన్నడ బంట
పగవారు వినినను పనికి రాడనుచు
నగియేరు పురజనుల్ నను జూచి

చాల

మునుపు మీరెన్నడు ముదమొప్ప

నన్ను

ఘనముగానే జూడ కలహంబు గలిగె
యేడు తరముల పగలు యిట

రాకమున్నె

నేడు తాణ్యము మాకు నేర్పడ దెలిపి
కరుణతో శలవిచ్చి కడు

ప్రియంబునను

పరదశముపై నీవు పంపుట లెస్స

తొప్పుదావుకు తాణ్య మేర్పడ

నిలిపితివి

అప్పుడే నా తాణ్య మమర కుండినను
దక్షిణాధీశులు తర్లి వచ్చేరు
యా క్షణంబున మమ్ము యిప్పుడే
బంపు

బ్రహ్మాడి విష్ణువు పరమేశ్వరాన

బ్రహ్మ ప్రభావంబు బసవేశ్వరాన

నమ్మిన బొల్లేవు నరహరి యాన

అమ్మ నూకాంబిక ఆగుమంచి యాన

నిరుపమ గుణశాలియగు పాపయాన

యరణప్ప యాన.... ..

పల్ల జడలుచు గల భక్తిరన్నాన

బల్లిదుండగు రఘుపతి పాదమాన

అలనాడు శ్రీకృష్ణ దరిచేత పిడుగు

... .. నపాలయుని''

కాటమరాజు బీరినీనికి మంగల్లిపాడు తాణ్యమును నిర్ణయించుట

బీరన్న మాటలు ప్రేమ నాలించి
మాడుమాటాడక మహిపాలు డపుడు
కొంత యాదవ బలము గొబ్బున
పంపి

వింతగా యా కత్తి వేగ నిప్పించి
వప్పుగా ఆ కత్తి వర్ణించె రాజు

.....

“పృథివిలో నీ కత్తి పిడి జూచిరేని

కుదురుగా జనులకు కుధరమై తోచు

మొనవంక జూచిన మొనసి

శత్రులకు

ఘనమైన సింహంబు మాతమై

తోచు

ధార జూచిన కత్తి తగు

శత్రులకును

ఆరూఢి వజ్రాయుధంబుగా తోచు

పెనక జూచిన కత్తి పెంపు

తోడుతను

గొనకొన్న బలితంపు కోరమై
తోచు”

అటువంటి కరువాల మప్పుడు
పూజించి

తటుకున నలనన్న తమ్ముని కప్పుడు
కర్పూర విడియంబు కరవాల మిచ్చె
వొప్పుగా గోసంగు తొనరశూరులకు
నేర్చున విడియముల్ నెరివేగనిచ్చి
అప్పుడు భూపాలు డనియె

నంతటను

“విను వీర నాయుడా!

వివరంబుగాను

అని మొన వైరుల హతము

సేయుటకు

విరివిగా నిను గొలుచు

వీర శూరులును

పరగంగ మంగల్లిపాటను నిలుపు”

అని భీరనేనిని యా చెన్ననేని

పనిచిన రాజుకు పద్మరాఘవునికి

అప్పు డందరు మ్రొక్కి అచ్చోట బాసి

పంపుతో మంగల్లిపాటికి వచ్చి

నిగనిగ మను పట్టు నీలి గుడార్లు

పగవారి కెదురుగా పరగ యెత్తించి

చెలువొంద పట్టు జముకాశముల పైని

కొలుపుండె భీరన్న

కుల బాంధవులతో.

(అసంపూర్ణము)

భక్తిరన్న కథ

(ప్రత్యంతరము)

అవతారిక

శ్రీ కంటు మదిలోను చెలగి ప్రస్తుతి చేసి	గరిమతో దొనకొండ గంగను దలచి హరిహరాజుల కృపను యాదవ
చేకొని శ్రీహరుని చిత్రాన దలచి	పుణ్యకథయు
పంకజగర్భునకు ప్రణమిల్లి మ్రొక్కి	జగమందు వెలయంగ జనులు
పొంకముగ శారదను బుద్ధిలో దలచి	మెచ్చంగ
అతులిత కవిరాజుల అందరిని దలచి	శ్రీగిరి మల్లప్ప సేవా ధురంధరుండు
మదిలోను రేణుక మాతకు మ్రొక్కి	భక్తుడు పర్వతాన పట్టిన వ్రతము
యేకదంతుని మదిన యే	సత్యంబు చెప్పెను జనులార!
ప్రౌద్ధ దలచి	వినుడి
మాకు భాగ్యము లొసగి మహితోన	
వెలసి	

భక్తిరన్న శ్రీశైల పర్వతము మీద జపములో
నుండుట

సుక్కల పర్వతాన సూర్యుల	హేమాద్రి గిరుల నడుమ
మటము	యింద్రకిలాద్రి
యొక్కువయిన పర్వతంబు	శిశినేశ్వరంబు ¹ చెలువయిన
యేలేశ్వరంబు	మహనంది బుగ్గ
కాముని గుండంబు ఘనలింగ వీడు	అటకేశ్వరంబు ² పురహరుని
	కృపను

1. శిశినేశ్వరంబును
(పాఠాంతరము)

2. అధికేశ్వరము (పాఠాంతరము)

భూతాశకును వొయిగు	విడువక నొక కొండ విల్లుగా బట్టి
బొబ్బ లీరన్న	ప్రమది రక్షకుండు బస్య
పాతాళగంగ యా బ్రమరాంబ	తురంగుండు
మటము	అమిత విక్రమశాలి అండజమైరి
గంగలో బసువన్న మనమయిన	హస్తాన బ్రహ్మను అణచిన స్వామి
కొండ	వస్త్రాది పులితోలు వాల్యేవాటుగ
భృంగి నాట్యకుండు పుట్టలో యిరవు	నొయిచి
చాతను జింకపిల్ల శిరస్సున యింతి	కరిచర్మ పచ్చడంబు కప్పిన భోగి
మతిశాలి నందుల మటము	కక్షపాత త్రిశూలము కలిగిన జోగి
పడమరాను	మయిలావుల పాలు మరి త్రాగినట్టి
మరివేగ సారంగ మటమున నుండి	కయిలాస మేలిన కండేందు మవళి
గిరిభేది జనకుండు కేవరమున్ది	తెల్లని విభూది దేహాన పూసి
వృదురాజు వొదలుండు వురుగ	మల్లప్ప వరమున మరి వేగ బుట్టి
బూషమడు	

తరమునాటి పెద్దలు తమను ముక్తి పొందించుమని భక్తిరన్నను కోరుట

వల్లవుగా పుణ్యగురువు వనరంగ	'హతహారా రక్షింపు'మని
జపము	పలికి రంత
సేయుచుండంగ తొల్లి చనిపోయిన	తాతలు తండ్రులు తరమునాటి
పెద్దలు	పెద్దలు
వొయ్యన జపములోను వొచ్చి	మతాన బంధువులు మరి నిలచి రంత
పొడకట్టిరి	అయ్యవంక బలుగము అమ్మవంక
అయిదు రణముల చెల్లిన అయ్యలు	బలుగము
వొచ్చి	'గయిన అన్నము బెట్టి గంగ నస్తులు
జయమని భక్తినన్న జపములో	గలిపి
నిలచి	భక్తిబెట్టి తమముం ముక్తి బొందించు
ద్వారావతి నేలిన తాతలు వచ్చిరి	భక్తవచ్చులుండ! నో భక్తినన్న!

భక్తిరన్న కాశియాత్రకు పోగోరుట

ఆని జపములోను నిష్టలు జూప	కాలపేష్యము దెలశను
కనక శూలము బెణికె కప్పెర	కంటమాల గురువు
తొళికె	వల కాల పషిణి మువ్వ వల్లవుల
కక్షపాశము చెదిరెను కభండము	గురువు
తొణికె	నిలచిన పెద్దల నిష్టలు చూచి
దక్షనాది మెరిసెను ధరణి	పలికెను భక్తిరన్న ప్రమదుల గూడి
గుబ్బటిలెను	'కాశాత్ర పొయి వొచ్చేను
శిశువులు భీతిల్లి జపము చాలించి	మనులార! వుండుడ'
బసువన్న హరహప్రయాగ	శిశువులకు పయనంబు చెప్పె నావేళ
పొయ్యేటి	

భక్తిరన్న ధనకొండకు వచ్చుట

తనతోటి మహాత్ములకు తానున్న	కొమరక్క సిరిదేవి గోత్రాల
మటము	పెద్దలు
మనవేగ వొప్పగించి కదిలె	తమరంత విచారము
దొనకొండకు	తలపొయ్య సాగిరి:
మహిలోన అయితన్న	"మటము విడచి ధనముకొండకు
మాధవుం డేరేటి	మా అయ్య వొచ్చింది
పెయ్యలతిప్ప మటాన	కటకట హంత్యంబు కాకుండ
ప్రేవేళ మాయను	శిముడ!
పర్వతాన నుండి భక్తుడు పట్నానకు	జప తపములు మరచి యీ తావుకు
వొచ్చనందేను	వొచ్చింది
వారుసతో దొనకొండ వారెల్ల వినిరి	ఆపడ ముందర అయిపుట్ట కుండిని
వల్లవులు తిరుమందులు వారెల్ల	దేవపూజ విడచి మటము
వినిరి	ధిగనాథినందుకు
మల్లన రంతాయ కూటాలలోను	

భావించి ధనముకొండ పాడు

గాకుండీనః

యతీశ్వరుండు యేమో వార్త

వినకుండేను

సతుల వర్జితుండు చాలించి రాడు

పూర్వజన్మము యేమో పొడగట్ట

కుండేను

పర్వతం దిగిరాడు భక్తిరన్న యిప్పుడు

అంకసరి యేమో ఆనువాలు

తోచకుండేను

శంకరు డిక్కడికి చాలించి రాడు

తొల్లిటి వార్తలు యేమో

తోచకుండేను

పల్లజడల గురువు పట్నానకు రాడు

సిరితొండ డింటికి శిముడు వొచ్చె

నండేను

గరిమ తోడుత కంచి కైలాస మరిగె

నిటుతో పొదిలె నిరియవ్వ యింటికి

వాటముగా శిముడు వచ్చిన యంతనే

గాటముగ జొందితో కయిలాస

మరిగె

అటువలె ధనముకొండ ఆయ

గాబోలు

అన్నము గవుతమ్మను శిముచు

అడిగిన యంతనే

చెన్నుమీరగ మటము చేటుబుట్టి

పోయను

ఆరీతి దొనకొండ ఆయ గాబోలు''

సిరిదేవికి విచారము శాయగ నపుడు

మటము వొద్దను శెంకులు మరి

పట్టిరంత

కటకట విని శెంకుల నాద మందరును

నగరికి వొస్తున్నాడని నాతుల బించి

'తెగువతో మీరంత దేశాంతి

యెదుట

వుండరాదు; యిక మీరు వవ్వల్ల

చాటున

వుండు'మని పలికెను వొదిన

మరుదండ్రును

'నా అయ్య వొస్తున్నా'డని నాతి

సిరిదేవి

చయ్యన నగురంత సుద్ధి చేయించెను

భక్తిరన్న తల్లి నగరుకు వచ్చుట

దేశాంతి అయగారు దేవపూజ చేసి

జొంచేసి కాశాత పోవలె ననుచు

శిశువులు కొలిచి రాంగ శివగురువు

యప్పుడు

పషిడి షింబిన ధూదిపావాలు తొడగి

వొక్కెల్ల వీక్షాది యోగ వాగాలు

తల్లి పున్న నగరికి తా కదిలి వొచ్చెను

రాచగురువు వొచ్చి నగురు చొచ్చిన

యంతలోనె

వాసిగా శెంభుని వుడుకములు దెచ్చి

పాదార్చన జేసెను పజితి అగుమంచి
పాదార్చన శాయంగ భక్తి నన్న

శిశువులు

నాదించిరి శెంకులు నగిరి లోపులను
యాదవ పుణ్యగురువు అత్తకు తల్లికి

వీభూతి దరియించె విశ్వనాథుండు
గొబ్బున పల్లికొండ గోత్రాల పెద్దలు

అన్నలు తమ్ములు అతిభక్తి తోను
వొన్నెగా భక్తునికి వందనము చేసిరి

పురహరుడు దీవించ పులితోలు మీద

ఆరూఢి తానుండి అందరు నపుడు
కూర్చుండు మని సెలవు గురువు

తా నిచ్చె

కూర్చుండి అందరు గురువును

జూచిరి

శ్రీ శైలము మీది యోగక్షేమము

అడిగిరి

చూచి అందరితోను సుద్దులాడిన

వెనుక

భక్తిరన్న తనను కాశియాత్ర పంపుమని తల్లి నడుగుట

అత్తకు తల్లిని అతివేగ పిలుచుక
పలికెను భక్తి నన్న పజితులు గూఢి:

"నాధీశమణులార! నాతల్లి! వినరె
వారదానికి బోయి మళ్ళి వచ్చేను

తాను

యేడు తరాల పెద్దలు యోగ్యంబు

లోను

అడిగితి అన్నంబు అమ్మరో తనను

అక్కడ నుండి పొయ్యేనని వాసిని
వేసు

గ్రక్కన నీకును యీ క్రమమెల్ల

చెప్పేను

నీవున్న నగిరికి నేను వచ్చినాను

దీవించి చెరుకూరు కవిరెలు తెప్పించు

అమ్మరో! కాశాత్ర అంపవే తనను"

అని యిట్లు పలికిన ఆ కాంతరెల్ల

అందరు చిన్న పోయి అచ్చెర్యపడిరి

కాశి పోవలదని తల్లి భక్తిరన్నను బ్రతిమాలుట

"పొందుగ కాశాత్ర పొయ్యేద

నంచేను

గుండె చాలదు; కొడుకు గుబురణిచ

కపుడు

వుండును కాశాత్ర వొమ్మదు తనకు
నేడు నీవు కాశాత్ర పొయ్యెద

నంటేను

నడుము విరిగిన చంద మాయనో

కొడుక:

వుండును కాశాత్ర వొమ్మదు తమకు
నేడు నీవు కాశాత్ర పొయ్యెద

నంటేను

నోరు నిండెను కొడుక: నోరాడదు

తమకు

ప్రయాగ బొయ్యెనంటే

వో బత్తినయ్య!

వో అయ్య! నిన్నంపి యెట్లుందు

కొడుక:

నిశ్చలంగ కాశాత్ర నీవు పొయ్యెద

నంటేను

ప్రక్షము విరిగి పడ్డ విధమాయ

తమకు

చెరుకూరి కదిలెలు తెమ్మంటె కొడుక

పరువడి దుఃఖంబు పట్టంగ రాదు

నా అయ్య! నీ శెంఖు నాదంబు వింటేను

బోయలు దొనకొండ

పొడచిన ట్టాయను

నీవు వొచ్చి మఠాన నిలిచినా

వంటేను

దివినుండి దేవతలు దిగి వొచ్చి

తనుకొంటి

దనుముకొండనుండి తమ్ము దయ

జూడవలె గాక

వెసయంగ కాశాత్ర యెట్లు

పోయెద నంటివి?

వేగి లేచి మిమ్ముల కన్నుల చూడ

కుంటేను

పగులు చీకటి తనకు పట్టినట్ల

వుండెను

మమ్ముల వెడబాసి మటములు

విడచి

రమ్మని కాశినుండి జయరేకలు

వొచ్చిన

భాగ్యభూములు విడచి పట్నాలు

విడచి

జోగుల గూడి పోను వ్రాసెనా

బ్రహ్మ?

నుడుగులు తప్పిన నోము ఫలములు

తప్పక

కడువేగ గర్భాన కంటిని మిమ్ము

విడువక నోములెల్ల విధమాయ

కొడుక!

కొడుకతో: నీ ప్రాప్త

కుడువలేదాయను

నీకేం కాశిపోను నీలకంటుండ:

మాకు బుద్ధులు చెప్పుచు మా అయ్య

నీవు

మా అయ్య! పెమ్ముల తిప్ప మఠాన

నుండుమా!

గయ్యాల? కాశాల?

ప్రయోగ యాల? 4"

కడువేగ బుద్ధులు కన్నతల్లి
చప్పగాను

నడ లింగమూర్తి నవ్వి యిట్ట అనియె

కవితలు తెప్పించమని భక్తిరన్న తల్లినడుగుట

“రాజ్యభూములు చూచుక నగళ్ళు
చూచుక
తేజముతో సంపదలు ధేనువల
చూచుక
నిచలముగ యీ మాట నీకట్ల
తొజ్జికె?
మోక్షాన పొందేది ముందెరుగవై తివి
యంత రాజ్యము లేలిన
యెన్ని భూములు యేలిన
దొంతులలో దివ్య అవుట
దూర మెరుగ వై తివి
నే గలిగి మోక్షము నిలుపవలె గాక
సంగతిగ మీతోటి సాటి వారము
మేము
యిరు వంశముల వారికి
యిహపరములకు త్రోవ
గరిమతో నానుండి కలుగవలె గౌరవ
మమ్ముల కాశాత్ర పోవద్దన్న
మాటేమి తల్లి?
అమ్మరో! అయ్యలు చెల్లిన
అంకసరి వాత్ర
కవితలు వినివుండి కాశాత్రపోయి
తీర్థములు యిచటకి తెచ్చేము తల్లి!
వారలు మారు మాటలు వొద్దు
నో యమ్మ!

కవితలు తెప్పించు వో కన్నతల్లి!”
“నీవు కొడుకవు గావున నేర్చి
నేరములు
శాయ నే కర్తను గాని కవితలు
దేవు కర్తను గాను
వో అయ్య! పల్లికొండ వాడుగో!
నడుగో!”
తల్లి ఆడిన మాటలకు తలమొగ్గి
అప్పుడు
పల్లికొండను పిలచి పలికె నావేశ
దివ్యద్రిష్టి యెరిగిన దేవతామూర్తి
కావైన హతిగురువు పల్లికొండను
ఆడిగె:
“మనస్సులో దెలిసెను
మహానియ్యమూర్తి!
చనిపోయిన వారికి మనివున్న వారికి
బ్రతికించ అన్నము బెట్టు
ప్రమథుడవు నీవు
మా తావు ధ్యానము మీ తావున
గలదు
రాస్యపు మాటలు రసభంగము చేసి
బయలు పుచ్చరాదయ్య పండముల
రగుపతి!”
సందుల పుణ్యగురువు నవ్వి
యిట్టనియె

“కందర్ప గురుభ క్తః గాఢభీర్యశాలిః
అందరు విన్నది అది లెస్స గాక
సముసుక్యతము లేటికి? స్వర్గానికి
త్రోవ
చూచేటి ముచ్చటలు చుట్టాలు
బంధువులు

వినివుంటె మంచిది వినుము
వో బావ!
కవితలు తెమ్మని కరకంటు పలికెను

భక్తిరన్న కవితలుచూచి గత ఏష్యములు చెప్పుట

శివగురువు మాటలు విని తెప్పించె
కవితలు-

హరిగురువు శివగురువుకు అందించె
కవితలు

“వరుసతో అంకసరి వ్రాత
జుచినాను

పొంకముగ చిత్రభాను పోయి
యీవరకు

శాంకులేదు యాభయి యేనిమిది
యేండ్లున్నరాయె

శ్రీకూర్మమందున సింహాద్రిరాజు
చేకొని కళ్యాణాన వెలిగి పెద్దయ్య
యేనుగు నాథు కొండన

యరనూకరాజు
పూనికతో నలనూక భూనాథుండు

బెజవాడ
చెరుకూర పోలాజు చెల్లిన వెనుక

చిత్రభాను సంవత్సరము చేటు
యాదవులకు

తెలిసి కాశికి బోయె దినమున నుండి

నెలలు పద్దెనిమిది నిండుగా నుండె
అంకసరి యేడిమీద అరునెలలై

పున్నది

నెలలు పన్నెండైన నిలచి కాశిలోను
సేవించి అరునెలలు సమీపము

లెక్కను

గురుతెరిగి మాగ మాసము

గురులింగమూర్తి!

యేటి మీద అరునెలలు యీశ్వర
మహిమ

యంటనె నిజభార వినగద్దు తమకు

యేడూడు వెళ్ళిన అరునెలల లోను

దండిగా భాద్రపదము దగ్గర నుండి

మాఘానికి అరునెలలు మతమున

సరియు

దశమి యేకాదశి ద్వాదశి త్రయోదశి

చెతుర్దశి నాటి మాపు

ప్రొద్దుకూ కేటప్పుడు తల్లి ప్రొద్దు

పొడచి రాంగ

సిద్ధము అమావాస్యనాడు చారంగ
తమకు
పాడ్యమినాడు ధవముకొండకు
ప్రవేశ మవుదాము
దివినండి దేవతలు దిగివచ్చి
రనుకుంటిని”
ఆ సమయమున అయ్య వున్న
హరిశివావురము
ఆ లింగాల కొండకు యీ గంగాల
కొండకు
యిన్నూట యనలై ఆమట లెక్కను
కలని వుండి వినివుంటే కంటమాల
గురువు

శంకరుడు రాగి శాసనాల మీదను
లెఖి అంత వ్రాసుకొనెను
నీలకంటుండు
యీ లెఖి వ్రాసుకొని నిజము
కీర్తించి
పల్లికొండ-భక్తుండు భాషించుకొనిరి
యిద్దరు యెరుగుట యితరులు వినుట
బుద్ధును దెలసిన వురహారులు
యిద్దరు
భాషించి అందరు ప్రజాభణముగాను
దేశాత్రి అయగారు చెప్పె నొక మాట

పాపనూకను దయతో చూడుడని భక్తిరన్న చెప్పుట

“వో బావ! పల్లికొండ! వో యత్త!
కొమరక్క!
నా బుద్ధి వినవమ్మ నా తల్లి సిరిదేవి!
తమ్ముడు అయితన్న! దయవుంచ
వోయి!
నమ్మించి తెచ్చిన నాతి వున్నది
పాపనూక వున్నది బాంధవులార!
కాపాడుక రారె వో కన్నతల్లి!
పాపం గెలచి తెచ్చిన పాపన్న మీద
కాలిమితో అందడును దయవుంచ
రమ్మ!
ఆ గుమంచిని పాపను అమ్మరో! నీవు

వొక్క సమానముగ జూచి వుంచవే
దయను
వుసూరు మంటేను వొమ్మదు తనకు
అప్పకూతురు వని నీవు అదరించ పోకు
పాపన్ని వలపక్షము అడిగిరైన
ఆపద ముందర అయిపుట్ట కుండీనె?
పతిసతి పాపమ్మకు బ్రహ్మదేవుండు
జత గూర్చిన దనుక దయ
వుంచరమ్మ!
కొమరక్క వో యత్త! నీ కోడలి మీద
చాల దయవుంచు” మని చెప్పిన
వేళను

భక్తిరన్న కాశికి పయనమగుట

ఆవేశ భక్తిరన్న అనతిచ్చిన వెనుక
శిశువులకు భక్తిరన్నకు సిరిదేవి

యప్పుడు

పొసగంగ అన్నము బోంచెయ్య
బెడ్డెను

వొక్కరొక్కరు తమ యోగవాగాలు
గ్రక్కున పుచ్చుక కదిలిరి వేగ

కొమరక్క సిరిదేవి గోత్రాల
పెద్దలు

ప్రియముతో సిరిగిరమ్మ
పెండ్లిచవిక వద్దను

అందరిని తిరుగనంపి అయ్యవారు
కదిలెను

పందమూల పల్లికొండ బాలరాజు
అయితన్న

అందరు వొచ్చిరి అయగార్ని
గొలిచిరి

సంగట పల్లికొండ సరస అయితన్న
గంగరావుల నీడ బొంగరాల

బయలు

రంగు మీరగ నిలచి రఘుపతిని
బిలచి

“వుండుడా! ధనముకొండను
పూర్ణతముగాను

దండిగ ఆచంద్ర తారార్కముగను
యేలుడా పట్నంబు యీశ్వరు

కృపను

బాలరాజు లందరికి భయ భీతులు
కలుగును

రఘుపతి నడిపించు రాజ్యభారంబు”
అగణితముగ పల్లికొండ అయితన్న
పెద్దలు

తమ్ములు మరుదులు దణ్ణమని
మొక్కిరి

సమ్మదిగ నందరు సర్వేశ్వరునికి
వందనము జేసిరి వొచ్చిరి మగడి
బంధువుల తిరుగనంపి బత్తినయ్య
గదిలె

ముమ్మయ్య పోచయ్య ముద్దుబాల
లిద్దరు

నెమ్మిగార్గదరిగి నెమ్మిగార్గదరిగి
కందర్ప సంహారుడు కగకంతు
గొలిచి

నందుకురువ వద్దను నటవొచ్చి
లిద్దరు

అల్లుని తమ్ముని అటు బిలచి వేగ
వల్లవుల పుణ్యగురువు వొకవార్త
చెప్పెను

“యిక్కడి అక్కడి యోగక్షేమంబు
ఘక్కున బాలలార! కనివుండరోయి
దక్షణాది వార్త ధనముకొండ వార్త
నిశ్చలంగ కాశిలో నేనున్న వార్త
యీ యోగక్షేమంబు యిద్దరు

మీరు

అగతి వినివుండుడి అన్నలార!
మీరు"

చెల్లెలి కొడుకు పోచయ్యను
చిన్ని ముమ్మయ్యను

మళ్ళనంపి బత్తినన్న మరిపోయ
కాశి

బాలలు ధనముకొండ పట్టుముకు
వొచ్చిరి.

భక్తిరన్న దారిలో గల పుణ్యక్షేత్రములను దర్శించుట

కాలాంత పుణ్యండు కదిలె
త్రిపురాంతకము

చేరి సర్వేశ్వరుని సన్నుతి చేశను:
"హరహర గారీశ! అంగజవైరి
త్రిపురాలు కొట్టిన దిట్టమో స్వామి!
కృపచూడవే మమ్ము గోరాజగమన:"
అని సన్నుతించి అతివేగమన
గయలె

చెన్నమీరగ వొచ్చి చేజర్ల నిలిచె
కబోది లింగముకు కరకంతుకు
మొక్కి

సద్భక్తిగా నిలచి ప్రార్థన జేసె:
"కాశికి సరిపట్నము కావలసి నీవు
వాసిగా యిచ్చట వ్రతము
నిల్పుకొని

జపతపములు చాల శివునికి మెప్పించి
ఆ పక్షిని రక్షించి హరిహరాజులకు
మేతడేగకు శిరస్సు మెదడు

యిచ్చినావు
నూతికెక్కిన శివచక్ర కీర్తినిగాచి
నిబ్బరంగ చేజర్ల నిలచి వెలసినయట్టి

కబోదీశ్వర! కరుణించు మమ్ము!"
మర్నాడు బత్తినన్న మరి తర్లిపోయ
ధర్నాల కోటను తగువేట్కు నిలిచె
అమరేశ్వరుని జూచి హస్తముల్
మొగచి:

"ప్రమథుల పోషకుండ!
భక్తవత్సలుడ!
సమసారము యింతిని

చక్కబెట్టినావు
జముఖాశము పులితోలు చదురుగా
జేసి

కరుణించి ముక్కంటి కన్నట్టి
స్వామి
ధరణికోట అమరన్న!
దయవుంచవన్న!"

అనిస్తవత్యము చేసి అచ్చట తర్లి
మరునాడు వుండవెల్లిని
మహాఘనుడు నిలచె

వర్జించి యా పద్మవల్లభుని వేడె:
"శంఖు చక్రవతార!
జలధిశయనుండ!

పంకజ రుద్రుండ! బ్రహ్మాండ
నాయక!

లంక సంహారక! రావణవైరి!
పొంకముగ అయోధ్యపుర నివాస!
చిక్కబట్టిన దాని చెలికాడివయ్య!
బొంకించి బలునిగొట్టి భూమికొలచిన

యట్టి

సీతామనోహర! క్షీణాబ్ధిశయన!
నాతులకు ప్రియుండ! పద్మనాభుండ
శరణు!”

అనంత శయనుని వేడి అయగారు
పోయి

స్తానానకు బెజవాడ దరిజేరె గురువు
క్రిష్ణాస్తానము చేసి కీలాద్రి పర్వతాన
విష్ణుతో వెన్నంటి వేడె నావేశ:

“పెడివాన గురియించి

భక్తులనుగాచి

కైలాస మిచ్చిన ఘనుడవయ్య నీవు!
చినుకు తులమెత్తు స్రిష్టిలో

కురియించి

కనక నిక్షేపము కాజేసినావు
నిజముగ నీకీర్తి నిండి లోకాన
బెజవాడ పాలై పెంపొందినావు
నిండు వేడుకతోను నిఖిలంబు

లెరుగ

పాండవుల తపసును పండించినావు
బెజవాడ మల్లేశ్వర!

నిజమూర్తి వయ్య!”

బెజవాడ తర్లిపోయ పీతాంబరుండు
రాజమహేంద్రానకు రవణీతో

కదిలెను

గోదావరి స్తానము గురువు తా చేసి,
“మోదముతో సారంగుని మోక్షాన

బొందించి

ఆదరించిన యట్టి అమ్మవు నీవు”

గోదావరి తర్లి శ్రీకాకుళముకేతెంచి
సూర్యముకి స్తానము నేర్పుతో చేసి
వొర్జించి యా తెనుగు వల్లభుని వేడి
“యిల్లు¹⁰విరచి తాటకి చీరివొయిచిన
మేటి

వల్లభుడ! వోస్వామి! వందనము

నీకు

రాతికి ప్రాణంబు రాజేసినావు

సీతాపతి! తెలుగురాయ! శరణు

వో స్వామి!”

పరుషవేది లింగముల పయనంబు

దర్శి

కరపట్నాన నిలచి కరకంతుడు

వొచ్చి

చిలుక సముద్రాన చేసె స్తానంబు:

“బెణుకు చూపులతోడ తళకులు

గలిగి

చిలుక సముద్రవమ్మ! శరణు

వో యమ్మ”

పణతి సముద్ర దేవిని ప్రస్తుతి చేసి

మాణిక్య పట్నముకు పోయను
మహనీయ మూర్తి
మణికేశ్వరుని జూచి మరి మ్రొక్కి

నిలచి

వేడంగ సాగెను యీశ్వరుని అపుడు
“కరకుట్టు తెచ్చిన కన్నప్పను

మెచ్చి

తరుణి చంట పలికిన ధాతవు నీవు”

ప్రాకటముగ దేవుని ప్రార్థన జేసి

యేకాంబరుండు యేతెంచి వేగ

శ్రీపురుషోత్తము చారంగ వొచ్చి

ఆప్రొద్దు యింద్ర జింహ్వారుడు

గట్టించిన

యిఘవరములు యిచ్చేటి యెచ్చగున

నదిని

ఆయఘశం బనియేటి ఆ నదికి

స్తానము

చేసెను కటకాన చేరెనా గురువు

మహనదిన స్తానము మరిచేశ గురువు

బహువిధమున జగన్నాథుని ప్రార్థన

చేశను:

“పాండవుల పక్షవాది! పైమలద

వారుద: 11

పుండరీ కాక్షుండ: భూజన

రక్షకుండ:

ద్రవుపతి అభిమాన! ధనర్వవేద

భ్యాసి: 12

గోవర్ధన గిరికొండ గొడుగుగా

యెత్తిన

జీవుల రక్షించిన శ్రీహంవయ్య!

వటపత్ర శెయన! వాలిని వేసిన

యట్టి

కటుక జగన్నాథ: కరుణించ

వయ్య”

అతివేగమున కాశి ఆది మార్గమున

అతి సాగరమునకు పోయ్య అయ్య

భక్తినయ్య:

వేయుపాయలై వొచ్చి వేరులు 13

గలసిన

చయ్యన స్తానము సముద్రాన చేశను

సముద్రాల దేనిని సమకృంబు

చేశను:

“అమర సాగరమునకు అన్నింటికి

కర్తవు

కూలాట్ట సాగర: కోటిపావనేశ:

కలియుగం వారికి కన్నతల్లివి నీవు

గాంభీర్యము గలిగిన ఘనపుణ్య

నదివి

అంబుజ జలరాశి: అమ్మశరణార్థి!”

తేజు ప్రార్థన చేసి తెరువు సాగినదచి

రాజమహాలు చూచి నది సంతసించి

పయన ముస్తీదులై భక్తినయ్య తర్లి

గయలోకి పోయను కాలాంత పుణ్యండు

భార్గవ నదిన భక్తినయ్య అపుడు

స్వర్గానికి మోక్షమని స్తానంబు

చేశను

ప్రహతా పర్వత మెక్కి భక్తినయ్య

దిగెను

అతినిష్ఠ బ్రహ్మగుండాన
 ఆడె స్తానంబు
 గయ వర్జితము చేసి కాశిలో నిలచను
 ప్రయాగ చూచెను భక్తిరన్న
 అప్పుడు
 గంగాస్తానము చేశను ఘనుడు
 భక్తిరన్నయ్య

సంగతిగా యమున సరస్వతిని
 జూచెను
 ఘనమైన పుణ్యనదులను కంటమాల
 గురువు
 స్తానంబు చేశను సరగ భక్తిరన్నయ్య

భక్తిరన్న కాశి చేరి జేత్ర దేవతలను ప్రార్థించుట

ఆనంద కాశి, అతిముక్త కాశి,
 తిలారామ కాశి, శివరామ కాశి,
 భార్గవ నదిన పరుగస్తానంబు
 చేశను
 నిర్గయలో గయవాసులకు నిచ్చె
 దానంబు
 గోగయ సీతగయ రామ గయాయని
 పరుగంగ చూచి
 అంచితముగ యా ముక్తి యీశ్వరుని
 చూచి
 ప్రార్థన చేశను పరిపరి విధములను:
 “మూర్తులకు మోక్షము ముందు
 యిచ్చినావని
 వార్త చప్పంగను వాసిని నేను
 కీర్తి పొందించు అవకీర్తి లేకుండ
 నీ తీర్థ ప్రసాదము దేవ! కావలసి
 వొచ్చినాను
 వొచ్చినాను మోక్షము యిచ్చి
 ధక్షింతు”

వందనము చేశను వొల్లవుల గురువు
 అందముగ ప్రార్థన ఆయగారు
 చేశను:
 “మూషక వాహన! ముక్కంటి
 పుత్ర!
 శేష భూషణుండ! శరణార్థి నీకు!
 కొంచపు బొజ్జయు గుజ్జరి రూపు
 మంచి సజ్జనుండ! మహాఘనుడ
 వయ్య!
 వీశ్వర వారపుత్ర! వీరహోంకార!
 భూత పుణుకుల పేరు, చాత కరువాలు,
 ఘాతగా భూతాల కండించినావు
 కయిలాస మేలిన కరకంటకుండ!
 బైరవుండ! చేపట్టు పరగ శరణార్థి!”
 కాశిలో హరిచంద్ర స్తంభాలు చూచి
 వాశిగా వీరన్నను కయివారంబు
 చేసి!
 “శంకరుని శమటను జన్మించినావు
 శంకలేక ధానవుల చీలివొయినావు

కరువాశము సింగళిని కనక

త్రిశూలము

పరువాదులకు వొయిరు శరభావతార!
పీరన్న శరణార్థి!" అని సన్నుతించి
వొన్నెగా భక్తినన్న వొచ్చి

విశ్వనాథు

సతియైన అన్నపూర్ణకు సాష్టాంగ

మొక్కి

"సతులైన యింద్రాది సకియలలోను
కన్నతల్లివై నీవు కాశిలోనిలచి
పన్నుగా నున్నట్టి ప్రమథాదులకున
పిన్నలకు పెద్దలకు బీదసాదులకు
అన్నము నీపేరు అష్టదిక్పాలకులకు"

బోనం గలిపించిన పూబోణివమ్మ!

రాజీవనేత్రి! నాతల్లివి నీవు"

అన్నపూర్ణను వేడి ఆ విశ్వనాథు
సన్నుతిగా వొచ్చెను సద్భక్తితోను
విశ్వనాథుని జూచి వినుతులు చేశ
బస్సువాహన స్వామి! పరమేశ!

యీశ!

వాసిగా శివయోగి వ్రతమున బొంగి

గవిరీ మనోహరుడ! గంగాధరుండ!

శైవ్యవర్తనుండ! చిత్రకర్ణుండ!

పైనిఁడ పులితోలు ఫణిరాజుతోలు

నయశాలి కాశివిశ్వనాథుండ!

శరను!"

భక్తిరన్న కాశిలో ఏటిమీద ఆరు నెలలుండుట

అమరంగ ప్రార్థించె అయ్య

భక్తినయ్య

'స్వామి! నీ సన్నుతిన¹⁴ జాగా

విప్పించుమ'

మరివేగ నంతను మటము యేర్పాటు

ఘనవేగ విశ్వనాథుడు కల్పించ

మటము

మటము గలిపించుక మహదేవ

దేవునికి

పటుతరముగ పూజ భక్తినయ్య

సేయుచు

అక్కడ యేటిమీద ఆరునెలలు

దనుక

గ్రక్కున తతికాలము కానవొచ్చ

గనుక

ఆంకసరి సమీపము అయగారు

చూచను

శంకరుడు నాలుగు మూడు దినముల

సమీపమాయనని

16. చెలమల

సింహాద్రిరాజు సింహాద్రి సీతలకు అన్నము వేయుట

వొలరాజును చంపిన వొయిరుల	దురములో రిపులను త్రుళ్ళించి నీవు
ద్రుంచి	చంద్రాయుధాలు తాకి చెల్లితివి నీవు
కల్లరి రిపులను కండించి నరికి	సింహాద్రి వో సీత! సిరిగల కాంత!
పురువడి బాణాలు నీ పురివి ¹⁷ పై	అయ్యగూడి ప్రాణంబు వొప్పగించితివి
నాటి	హంసవలె వో తల్లి! అగ్నిలో
తరిముత్త వో తాత! ధరణిపై	మడిసివి
వారిగితివి	నిమిషంబు లోపల నీరై పోతివి
నీకు అర్థాంగ లక్ష్మి నీతిమంతురాలు	కాశిలో అన్నంబు గైకొందు మీరు
చేకొని అగ్నిలోను చెదరక మనస్సు	భూమాటి శంకరయ్య! పుణ్యాత్మ!
మండేటి మంటలలోను మడిసింది	ధీర!
వల్లమ్మ!	ధీమంతుడగు రాజు వోర చెల్లితివి
కాశిలో అన్నంబు గైకొందు మీరు	నీవు
గుండానకు యిద్దరు కుమిలి కాలితిరి!	భూమాటి శంకరమ్మ! నీ పురుషుని
శ్రీకూర్మము మీదను చెలగి దండెత్తి	కొఠకు
శ్రీవైష్ణవులగాయ సింహాద్రి రాజు	అగ్నినోములు నోమితివి అత్త!
సిందు బల్లాణుని శిరసును నరికి	శంకరమ్మ!
మూకలై వొక్కొక్కరిని మొనకట్టి	చిత్తరు ప్రతిమెవలె చిచ్చున
చంపితివి	వారిగితివి
చేకొని వారిని చెండాడి చంపితివి	కాశిలో అన్నంబు గైకొందు మీరు!
బారలకు యెదిరించి ప్రగతుల	
ద్రుంచి	

పెద్దిరాజు పెద్దమ్మలకు అన్నము వేయుట

కట కట పెద్దన్న కల్యాణము	పోరాడి రాజులను పొట్టలు చించి
పోతివి	

భక్తిరన్న కథ

గోర యుద్ధముచేసి కుంబిళ్ళు
తెగటార్చి
ఆరెమాని వీర వొయ్యాళి బయటను
అంత రాజుల వొద్ద చెల్లితివి అన్న
పెద్దన్న
పక్షులకు గాను నీ ప్రాణంబు యిచ్చి
మీ వొత్తాలు పోట్లనాటి వారిగితిరా
తండ్రి!

మాభూములకు మీరు మళ్ళిరాక తల్లి
శోభనాల గుండము సొదలు
యేర్పరచుక
మంచి గంధపు మాకులు మగువ నీ
గుండాన

కొంచాలుగా నరికి కుదురుగా చేర్చి
అందులోపల తమ అయ్యను వుంచి
యెరువై న సొమ్ములు వెలదులకు
పంచిపెట్టి

వదలక బాలల వడ్లవారికి
వొప్పగించి
దండమొప్పగ బెట్టి ధర్మసభ కెల్ల
గుండంబు లోపల గుప్పున వారిగితివి
మంటల లోపల మడి స్తివి నీవు

కంటికి రెప్పవలె కాచితివి మమ్ము
ఆరిన గుండములోను అమ్మ!
నీ రూపు
ధారుణి సభవారు తల్లడ పడగాను
గుగ్గిలపు పొగవలె గుబగుబా
యెగి స్తివి
బొగ్గు లెల్లను తామర పువ్వులై
వుండు
నా పంతము యీడేని స్తివి ననుగన్న
తల్లి!

బాలల వొప్పగి స్తివి ప్రక్యాతి గాను
భూలోకము వారెల్ల పొగిడేరు నిన్ను
కాశిలో అన్నంబు గైకొందు మీరు!
దామసాని వోమామ: సరిగడలు
నాటి

రామ రామాయని వారిగితివి
రాజువొద్ద నీవు
పొసగంగ దామసాని పోతి!
వో యత్త!

మసియై పోతివి మంటల లోను
కాశిలో అన్నము గైకొందు మీరు!

యరనూక రాజు-యరనూక సీతలకు అన్నము వేయుట

యేనుగునాథు కొండమీద యరనూక
తండ్రి!
అవనిలో రిపులను హతముగా నరికి
యెదురొమ్ము పోట్లతోను యేగితివి
తండ్రి!

పశుకూడి కలియ గాలితివి పడి
మంటలోన
రతిదేవి బోలిన రవణ యరనూక!
కాశిలో అన్నంబు గైకొందు మీరు!

పులిమొద్దుల రాఘవుండు! భూమి
గంపింప

చలమున రాజుల చంపి చెండాడి
ధిక్కురించిన రిపులను తెగటార్చి
నీవు
అక్కడ సరికల్లుగాను అయ్య వద్దను
చెల్లితివి

పులిమొద్దుల దేశమ్మ! నీ పురుషుని
కొరకు

పతిబోయి సతివుండ పరుగ
నీతిగాదనుచు
గుండము లోపల కూలితిరి మీరు
కాశిలో అన్నంబు గైకొండు మీరు!

నలనూకరాజు-నలనూక సీతలకు అన్నము వేయుట

నలనూక! వో తండ్రి: రాజుల
నురుమాడి

నీ పయినుండ వీటెలు బల్లెలు నాటి
దిగ్విదేవుని పెంటకాడ చెల్లితివి నీవు
అగ్ని నోములు నోమితివి అమ్మ!

నలనూక!
కాశిలో అన్నంబు గైకొండు మీరు!
నలనూక రాజులకు నమ్మిన ప్రధాని
విలసితముగ కీర్తులు వెలసిన
మనుడవు

పట్టపు యేనుగుల నరికి ప్రగతుల
ద్రుంచి

మట్టిగా యెదురొమ్ము గాయాలు నాటి
చట్ట మారయ్య! నీవు సరికల్లుగా
చెల్లితివి!

అద్దె నిప్పులకు ప్రాణము
వొప్పగించితివి

సట్ట మారమ్మ! సకియరో! నీవు
కాశిలో అన్నంబు గైకొండు మీరు!

భక్తిరన్న తన తండ్రి పోలురాజుకు అన్నము వేయుట

లింగమంతులకు గాను నిలచి
చెరుకూర

జంగాల వెనుక వేసుక చోడాని మీద
సమరంబు చేస్తే సరికల్లుగాను
శ్రీమంతుడ! చెరుకూర చెల్లితివి నీవు!
భక్తుల నందరిని పర్వతానకు పంపి

కత్తులపాలై పోతివి వో కన్నతండ్రి!

తిరుగ వారు చెల్లిన తిరుమందుల

మామలార!

వీరులై చెరుకూర వెలసితిరి మీరు
దండిగా గంగరేగు తావాయ మీకు

తండ్రి పోలురాజు! నీతనయుడని
నేను

కాశిలో అన్నంబు గైకొందు మీరు!

కల్లందుల మారినేడు-మారెమ్మలకు అన్నము వేయుట

జల్లికురువ వీరులై పక్కాతికెక్కిరి
కల్లందుల మారినేడ! ఘనడ!
వోమామ!

అల్ల చిచ్చుల నోమితివి ఉత్త!
మారెమ్మ!

కాశిలో అన్నంబు గైకొందు మీరు!
వాసిగా జాంభవ వామిక వొర్రనుడు
మసిలమ్మ వో పుత్ర! మాతంగి

గోత్ర!
అయిదు రజాల కైన అయ్య!
నీ రణము

వోహి కీర్తి మూర్తులు వొచ్చి
నీ నుండి
యెద్దులు గోసంగులు యాదవులు నీవు

యుద్ధంబు చేస్తిరి వీరులై వెలసితిరి
అతనికి కులసతీ అరుంధతికి సాటి
వొత్తువని యెంతురు వో యమ్మ
నిన్ను

సామజ నడుపుల తల్లి! (సార్ధి)
మారెమ్మ!

సామాద్రీ కిరియ వొచ్చి పతి
గూడుగొని

పుత్రుల వొప్పగించి పోతివి నీవు
దత్రాన నీపేరు దాచినాము తల్లి!
లింగమందు అయిపోతివి నెలత

మారెమ్మ!
కాశిలో అన్నంబు గైకొందు మీరు!

కల్లందుల పోలినేడు-చిటినూకలకు అన్నము వేయుట

రాళ్ళ దిండి బైరవరాజు కురువ వొద్ద
జలోధీరుని చంపి శానల నరికి
పోట్టునాటి కల్లందుల పోలినేడా!

చెల్లితివి

నిప్పుల లోపుల నిలచి కాలితివి
అప్పా చిటినూక! నీ అబ్బురపు
కొడుకును

చెల్లెండ్లకు వొప్పగించి చిచ్చులో
పడితివి

కలకంటి! చిటినూక! కాంతరో! నీవు
కాశిలో అన్నము గైకొందు మీరు!"

అన్నములకై బాలరాజులు చేతులు చాచుట

తరమునాటి పెద్దల తలచ భక్తి నన్న
పరుగంగ అన్నము పాళ్ళుగా చేశను
ఆకొన్న పెద్దల అందరిని బిలచి
అన్నము పెట్టగాను ఆవేశ బాలలు

ఆస్త్రాలు చాచిరి
తావు యెరిగిన బాలలు తమ నిష్టలు
చూపిరి

జొత్తువలె రక్తంబు జొబ్బటిల
కురియంగ

భక్తునికి పొడకట్టిరి బాలలు
యిద్దరును

వాలుజడలు గలిగిన వల్లవుల
భక్తి నన్న

నీళ్ళలో భక్తి నన్న నిష్టలు చూచి
మంచువలె రక్తము మామ అల్లుని
మీదను

నిలచి కురియంగ సాగెను నీళ్ళ
తోపులను

పొడిచిన పోట్ల వెంటను పోచయ్యకు
ముమ్మయ్యకు

జొడ జొడ రక్తంబు జోరున
గురిశను

“తమ్ములు మరదులు దక్షణాదిన
వుంది

నిర్మలముగ కాశితోను నీవు యెట్లు
వున్నావు?

వొద్దు ఆనంగ కాశాత వొస్తివి నీవు
యుద్ధంబు చేసింది యెరుగ కున్నావు
పల్లికొండ రఘుపతి, పద్మ

నాయుడును,

చల్లవారి బొల్లేవు, సరుగ బీరన్న,
కాటమరాజు! అయితన్న,

కరియావులరాజు

భట్టావుల వల్లభన్న, పరగ
యర్రయ్య

యా బైకోట్ల యాదవులు నీకు
యెదురుచూచేరు

శాంభవుండ! పోదా”మని చెప్పిరి
బాలలు,

“చావు యెరుగడు కాబోలు కాశి
పోయిన గురువు
అని బావ పల్లికొండ అంపితే

వొస్తామి
దాహంకొని వున్నార దక్షణాదిన
తమ్ములు

కుప్పెల తీర్థము కొంచు పదవయ్య
లెక్కవాసుక వొస్తామి యిక్కడేల
వున్నాము

కాలపక్వము వొచ్చెను పదవయ్య
నీవు”

భక్తిరన్న బాలరాజులకై దుఃఖించుట

ముమ్మయ్య పోచయ్య ముచ్చటలు
వినియు

సొమ్మసిలపోయి భక్తిరన్న శోకింప
సాగెను

అల్లునిచాత వున్న ఆస్తరేక చూచి
వల్లవు వుణ్యగురువు వొగిసి
దుక్కించి

తమ్ముని చాతనప్పు దామరపద్మము
చూచి:

“మచ్చరేకలు గలిగిన మరి ముద్దు
బాలులార:

మీ వజ్రాలు పోట్టునాటి వొరిగితిరా
శిముడ!

కాలము కురదలించెను గంగ
దయతప్పెను

నీలకంటుని సముకాన నేను యిచట
వుండగాను

యీలోను చేటువార్త యెట్లు పట్టెనో
శిముడ:

ముమ్మరముగా పోట్లు మీ
యెదురొమ్ములు నాటి

తమ్ముడ: ముమ్మయ్య! జెయ రేఖలు
దెస్తివి

బల్లెల పోట్లు మీ యెదురొమ్ములు
భారముగ నాటి

వొళ్ళున రక్తంబు వుబ్బి కురియ
గాను

దెల్లెలు కొడుకు పోచయ్య! చేటు
వార్తలు దెస్తివి

కాలమానం దెస్తిరి వో బాలలార:
మాలె కొండల వలెను మీ భుజములు
పెంచుకొని

పారేటి రక్తాన పడి వీదులాడి
ధనముకొండ వార్త దక్షణాది వార్త
అనవాలు దెస్తిరా! అన్నలార: మీరు
చెల్లిన పెద్దలకు అన్నము పెట్టగాను
అల్లుడ: పోచయ్య! అనవాలు
దెస్తివా?

చల్లంబో! అన్నము యెవరికి
పెట్టదాము?”

ప్రళాపించి భక్తిరన్న ‘సరమేళ్లరా!’
యనెను

తమ అత్తచేతి అన్నము తమ
అమ్మచేతి అన్నము

తమ్ములున్న తావుకు తా కొంచపోయి
చనిపోయిన వారికి మనివున్న వారికి
పాలేట అన్నము పెట్టేనని భక్తిరన్న
అపుడు

నల్ల చెరువు కట్టయెక్కి నిజేపము
చేశను

‘అనవాలు దెస్తిరి ఆలసించ రాదు
ధనముకొండకు పోదాము తర్లరోయి
బాలలార:

భక్తిరన్న మేఘరథముపై ధనకొండ చేరుట

బాగాప్ప ఖేచర భాగంబు బట్టి
తెల తెల వారంగ దేశాంతి వొచ్చి
వల్లవుల భక్తినన్న వాలించ రథము
నందుల కురువ వద్ద

నడలింగమూర్తి

అందముగ దిగనురికి ఆశిశువులుదాను
మల్లనంపెను రథము

మహనియ్య మూర్తి

తిలకుండు వొక కుప్పె తీర్థంబు తీసి
అనంద పురహరుని ఆ

నందీశ్వరుని

‘దీనమందారః నందీశ్వరః శరణు’
నందుల జలుకము నయమొప్పచేశను
సమంధాల శిశువుల సంకలో నిమిడి
క్రమమున భుజమున కావడి వుంచి
పరువున తల్లెను అన్న భక్తినన్న
పొటపాటి మిట్టలోను ప్రొద్దు

పుదయించను

పొటపాటి వీరన్నను భక్తినన్న

తాను

అతివేగ ప్రార్థించను అన్నభక్తినన్న
“వో వీరభద్ర! వో ఈశ్వరాపుత్ర!

కావి పట్టుకాశ కలియుగంబున నీకు
నీపేరడివాడు నీ పరపుత్రుండు
వీరన్న అనేవాడు బిరుదుగల

శవరి 20

క్షేమాన వున్నాడు శరణాపమూర్తి?
ప్రమద రక్షకుండు ప్రగ్యసే

ఘనుడు

భద్రదేశ ఆయుధాలు భద్రదేశమూర్తి!”
నంది కుప్పెల తీర్థము నమస్కరించి
వెనయంగ నొడుటను విభూది

ధరియించి

“సెలవు దయసేయు’ మని

చయ్యన కదిలెను.

పొటుబడినట్లున్న ధనకొండను చూచి భక్తిరన్న
విచారించుట

పల్లెడలు కలిగిన బడుగుల

భక్తినన్న

నల్లచెరువు కట్టయెక్కి నాదించ

శెంకు

శంగర్వులు మంచి శామంచి పూలు

శృంగారమై వుండు తీగె మల్లెలును

పొసగంగ మంచి జాజులు బొండు

మల్లెలును

పెసగంగ నేలవాలి వాడి విగసించి
వెల వెల బ్రోవుచు వెరగంది

చూచను

“బాలరాజు అయితన్న పట్నాస

లేడు గాబోలు

రాలిన పువ్వులు రాసులై వున్నవి
నాప్రాణలింగాలు ధనముకొండను

లేరు గాబోలు

జాజులు వాడి సంపెంగలు మోరిగి

వున్నావి

రాజు అయితమరాజు పట్నాస

లేడు గాబోలు”

నడలింగమూర్తి నల్లచెరువు స్తానము
తా చేశ భక్తి నన్న చయ్యన విభూడి

అంచితంబుగ గూడను అంచుగాగు

తాను

కావిధోవతులతోను కరకంటుతోను

శివలింగమూర్తి చయ్యన కదిలెను

అని చింతింపుచు ఆచోట కదిలెను

మనవేగ వల్లవుల కంటమాలగురువు

చెల్లెలు అగుమంచి కట్టించిన

సెంగల్వల బావిజూచి

“భామలు నీళ్ళు మొయ్యరు గాబోలు

భావులు పాడుద్రోచీని

క్షేమాన వున్న ధనముకొండకు చేటు

పుట్టకుండిన?”

చలగి ఆచోట తర్లి శిశువులు తాను

బాలలు బొంగరాలు అడిన గరిడి

వొద్ద నిలిచను

“రంధు లారగ బాలలు రణశూరులై

వున్నాళ్ళు²¹

బొంగరాలు ఆడుదురు బోరు

కలుగంగ

యీశ్వరుడు దయ తప్పెను

యాదవులకు అయితన్నకు”

అనుచు వివిధంబునను ఆత్మలో

తలపోసి

వెనయంగ భక్తి నన్న శిశువుల

పిలచి

‘అగుమంచి శివరాత్రి ఆయ్యగాండ్ల

కెల్లను

లింగ వస్త్రము గెలగనెట్టుకున్నది

అగణితముగ పోయి అన్నము

బోంచేసి

మగిడిర’మ్మని శిశువుల మహనియ్య

మూర్తి

అంపిన శిశువులు ఆతివేగ పోయిరి

శిశువులు జంగాలలోను గ్రమే

బోంచేసి

తేజముతో గురువు వున్న తావుకు

వొచ్చిరి

వొచ్చిన శిశువులతోను వార్తలాడు

కొనుచు

మనవేగ భక్తి నన్న వ్రావడి శిశువులకు

హనుమంతు ధరియించెను ఆయగారు
తాను

సన్నుతిగ విభూది జలకంబుతోను
వెనయంగ హనుమంతుని వేట్క

సేవించి

కాలాంత పుణ్యండు గంగ నగిరికి

వచ్చి

కావడి అటు దించి గంగను ప్రార్థించె:

“అవనిలో తమయింటి అదిలక్ష్మి

గంగ!

జలజాక్షి! పూభోజి! జమదుర్గి

రాణి! 22

భూలోక రంభపు! పూభోజి వమ్మ!

కినసి వాయిరులబట్టి గిరిరాజుపట్టి!

దొనకొండ నెలకొన్న దుర్గ

వోయమ్మ!

పావణమూర్తివి భాగీరథి! శరను!

భూమిని కల్పస్తరవుకొమ్మ!

పుత్రభోమ్మ!

పురహరుని యింతి! పుష్పాల బంతి!

కరవాలు, సింగణి కనక త్రిశూలము

సురువు కంటిమీద సుదతి నీయిల్లు

సొగుసిన మెరుపులు చూపులు గాంగ

వరషమేతు పురావాస గాంగాను

ధరగల కొండలెల్ల దంతములుగాంగ

సాగరంబు లెల్ల శక్తి! నీరూపు

భాగీరథి వై వచ్చి బ్రతికించి మంచి

మరతతో దొనకొండ గంగ

వొనరంగ

విలవేలుపు నిన్ను నమ్మి యిటు

కాశిప్రోతి

చలపట్టి బాలల చంపితివె గంగ!

యిద్దరంగమున వల్లవుల

తిరుమందుల

బద్ధిగొర్ల చేస్తవదే భాగీరథి గంగ!

కాశి తీర్థమున గంగను జలుకంబు

చేసి

నొసుటను విభూది నయమొప్ప

ధరియించి

హస్తములెత్తి మ్రొక్కి ఆయగారు

నిలచ

కస్తపడెను గంగ కరకంటుని జూచి

వక కంట రక్తము వకకంట

పుదుకము

గ్రక్కున జారంగ గంగ తానపుడు

పొలపొల కురియించె పువ్వుల వాన

కలకంటి దొనకొండ గంగ అడలంగ

శిశువులు భక్తినన్న చింతించి

కదిలెను

వెసగంగ శెంభుని గుడికి యేతెంచ

గురువు

చేతులు ముకళించి శెంభుని పూజించె:

‘అరయంగ తీర్థము అలర విభూది

పుత్రుడి పరుషంబు పులితోలు కాశ

చిత్తజ సంహారః త్రిశూల ధారః
పుణుక బేరుల (దాల్చు)

భూతనాథుండ!

గణపతి జనకుండ! కరిచర్మధరుడ!
నందినొప్ప నెక్కి నరమామసంబు
విందులు బోంచేసిన యీశ్వర!

శరణు!

పార్వతి నొకచంక, పణతి

జాన్నవి గంగను

శిరస్సున వుంచిన శివయోగి

శరణు!

శెంభుని జలకము చేసె భక్తినిన్న
శెంభుని గుడిలోను సమంధాలు

వుంచి

ఆవేశ శిశువుల అందరిని బిలబి
'శివరాత్రి సమానము సిరిదేవి సగురు
పిదరంగ బోంచేసి వేగంబె రాండి'

అతివేగ శిశువుల అందరిని బిలిచెను:
'అనలంగ: సినలంగ: హరి

శివలింగ!

రుద్రుడ: భద్రుడ: రూఢి విరూపాక్ష!
చన్నమల్లు! రామలింగ!

జనపాలనాథ!

శివయోగి: విరూపాక్ష! శిశువులార!

మీరు

శివరాత్రి జంగాలతో శ్రీగంబె పోయి
ఆరగించి ర'మ్మని అతివేగ పంపె.
అక్కడ సమంధాలు

అయ్యవద్ద నుంచి

ప్రస్కున అమ్మకూటాలకు కదిలి

వచ్చిరి జంగాలు

జంగమార్చన చేసిరి దేవినగరు

కడువేగ వచ్చిరి కరకంతుని కడకు

వాసిగా శిశువులు వచ్చిన వెళుక

భక్తిరన్న అర్ధరాత్రివేళ ధనకొండ వీధులలో భిక్షమడుగుట

నిజ్జ సమయము వేళ నీలకంతుండు
దొనకొండ పట్నము సోమవీధులూను
నానా దిక్కులులూను నాదించ శెంకు
కాంతలు మేలుకొని గ్రక్కున

వచ్చిరి

కరకంతుని ఘంట ఘణఘణ నాదించి

'తిరుమందులవార! వల్లవులవార

అలరంగ భిక్షము అయిదువులార!

తేరె

కాశినుండి రాంగాను కడుప్రొద్దు

గూకె

వాసికెక్కిన యట్టి వొణితలార!

భిక్షము

కోరి భిక్షము తెచ్చిన కోటివొక్క

ఫలము

నారీమణులార! తేరె నడనడిచి

భిక్షము

పళ్ళాన భిక్షము పరమేశ్వరునికి
అర్పించరె

తల్లులార! భిక్షము ధర్మమెరిగి
తేరమ్మ!

మగడ కోటవార! మరి నేతివార!
తెగుపతో భిక్షము తేరమ్మ మీరు
జెట్టిబోయిన వార! జెడదారి వార!
సుట్టానికి భిక్షము సూజాన తేరె!
శెంకుదార వార!

సంగమేశ్వరునివార!
పొంకముగ భిక్షము పోవరె
తేరమ్మ!

దామసానివార! దండె బోయినవార!
అలరంగ భిక్షము అమ్మలార! తేరె
సూర్యులవార! సూర్యులవార!
తెల్లవార వొచ్చను తేరమ్మ భిక్షము
ఆవ పువ్వులవార! అచ్యుతునివార!
నవ్వుత భిక్షము నాతులార! తేరె
రుద్రాక్షునివార! వో భద్రాక్షునివార
నిద్రలేచి భిక్షము నెలతులార! తేరె
కల్లందులవార! ఘనుసటవార!

తలకొని భిక్షము తనకు తేరమ్మ!

అని ఆలాక్షన చేశను అప్పుడు

భక్తినయ్య
ధనముకొండ భిక్షము తాను

అడుగసాగెను
మంటనాదురె కాని ఘనుడు

కానగరాడు
యిందిమని తమలోను యెదికేటివారు
శెంకునాదురె కాని సదాశిముడు

కానగరాడు
శోకాన అటుసిటు సోలేటివారు
ఆలాక్షనేగాని అయగారు

కానంగరాడు
అలిగి తమలోను అదిగోవారు
మాయల జంగమమ్మ కన్నతల్లిగారు
పాయక శిముడని బ్రెమిసేటివారు
దరవాదులు సొచ్చి తల్లికూటాలకు
వొచ్చి

‘సిరిదేవి! భిక్షము శీగ్రమే తేవె
కాశినుండి వొస్తినీ కన్నతల్లి! తేవె
దేశాంతి భిక్షము తేగదె నీవు’

అన్నముగలదా యని సిరిదేవి కోడండ్రను ప్రశ్నించుట

గ్రక్కున లేచి కన్నతల్లి
మేలుకొనెను:

‘వొక్కడు యీవేళ వొచ్చగాబోలు
అక్కడ శివరాత్రికి అయ్యలకు
అన్నంబు పెట్టితిని

కటకటా ఆరగింపుకు అయగారు
కడమాయగాబోలు

రచ్చపీథులవెంట రాచ అంగళ్ళ
భక్తుడు అగసాల కోమటి

బ్రాహ్మణ పంచలను

మరచి నిద్రబోయెను మహాఘనుడు
యితడు'

గురుతైన తన పెద్ద కోడలిని బిలచి
'భద్రదాక్ష తావళాల భక్తుని నల్లమేడ
రుద్రదాక్ష తావళాల రూఢి నల్లమేడ!
శివపూజ భక్తులార! శిలామంతులార!
శివభక్తి గలిగిన సిరిగల మేడ!
నిద్రమేలుకొని రావె నీరుజగంధి!
అంటుపడ్డ అన్నము అయ్యలకు
పెట్టంగరాదు

జంగమార్చన కడమాయ సకియరో!
మనకు

అల్ల సిరియాలుడుని ఘాఘసము
ఆరగించిన ఘనుడు
మల్లప్ప వొచ్చెను మాయవేషమున
ప్రాణంబు ఇడిగిన ప్రార్థన చేశను
వేడి బోనము కావించు వేగంబె
కోడల!'

భక్తుని భార్య మేడాంబ భక్తునకు అన్నము పెట్టబోవుట

అంతట మేడాంబ అత్తగూడి
పలికెను

'చింతించ నీకేల? శిముని దూరనేల?
దాచినాను తొణకని అన్నము నేను
యామార్గక అన్నము యప్పటికి
దాతునమ్మ!'
'భామా! నీవు దాచిన పనియేమి
చెప్పువె?'

'ఉత్తర కాశికి పోయిన
నీ వుత్తముడు వొచ్చునోయని
సత్యాన అన్నము దాచినాను అమ్మ!
అకొని పాలేట నుండి మా అన్నం
వొస్తురోయని
చేకొని బోనము చేసినాను మీదుగాను

పొట్టిచి దాచినాను పరమేశ్వరుని
అన!'

'సత్యమైన బోనమైతేను సఖియ
నీసాక్షి!
అనిన సంతోషించి ఆతివేగమునను
వొడ్డించి రమ్మనె వొణిత సిరిదేవి
మడియలో మేడాంబ కరకంటుని
దలచి

వొట్టి వేళ్ళ సిబ్బిలో అన్నము
వొడ్డించుకొని
పట్టు వస్త్రము అన్నముపయ
గప్పుకొని

వనజాక్షి మేడాంబ వవ్వాద్లు వెడలి
తాల్మితో శిమునికి తాగించ రాంగ

భక్తిరన్న అన్నముపై విభూతిచల్లి పోవుట

ఆ లాక్షణ చాలించి తమ
అయిదువులు దెలసి
'మెండేల చెల్లిన పెద్దలకు
మేనత్త చేతి అన్నము
కాండ్యాల చెల్లిన పెద్దలకు కన్నతల్లి
చేతి అన్నము
భామ చేతి అన్నము పాలేటికి కొంచ
పోరాదు
యేమని చెప్పుకుందు? యేమిటికి
అంసితివి తల్లి?
పోట్లు నాటిన తమ్ములు బోనము
యవరిచేతి దంటేను
మాట్లాడతావు లేదని మదియు
చింతించె గురువు
అదిమాయల గురువు అన్నము
మీదను
విభూది వేశను విజ్ఞాలు గమ్మనెను
కూడుమొలచిన అమ్మనగురు
గుగ్గిలపు వృక్షాలు కావలెను
పువ్వుల వనము గావలెనని భూదేవీ
శపియించెను
భువన శంకరుండు భక్తిరన్న తాను
వాడవాడలు గడచి వొచ్చను మగడి
గంటనాడులు సాలించి కాలాంత
పుణ్యుడు
మరివేగ శిముడు వున్న మటముకు
వొచ్చను
గురువు మళ్ళిన వెనుక కులసతి
ఘేడాంబ

అన్నము మిల్లగొంచు అత్త
సముకమాయను:
'జంగాలు మళ్ళిరి సకల ధ్యానము
దెలశను
అంటుపడ్డ అన్నము కొంచపోతివి
నీవు'
'అంటు బడ్డ అన్నముగాదు
అమ్మగారి తోడు:
లింగమాన! జంగమాన! నీలకంటుని
ఆన:
బంగారు లోపుల అన్నము
పదిలముగ దాచినాను
సంగతిగ నిష్టతోను దాచినాను అత్త
కాశాత్ర పోయిన నీవుకన్న
కుమారుడు కాబోలు
దేశాంతి అయితేను దూషించడమ్మ
పరిదేశి జంగమయితేను
పట్టుబోనంబు
శాపాన వుగ్రసముర్దులు గాంగ
సడిశాయక పోయను భూములు
చలియించి
చరియించిన జంగమయితేను
పుచ్చుకునేను బోనము
యేమి సోద్యమోగాని
యెగ్గులెన్ననమ్మ'
'పరిదేశి జంగమవుట భక్తిరన్నయ్య
అవుట
యెరుగరాదటె విభుని గురుతు
యలనాగ మేడ'

‘పొడల మెకము శాలు

కుడి యడము గట్టిన కుంజరపు

పుట్టుకుండలాలు

బొంత

జడ జడను అయిదేసి చంద్రకాంత

కప్పెర డాచాత కనకత్తి శూలము

లింగాలు

అప్పుడె మళ్ళి పోయ యెరుగనమ్మ

వొళ్ళెల్ల విభూది యోగవాగాలు

గురుతు’

అన్నపు మెతుకులను మొలకెత్తించుమని సిరిదేవి మేడాంబను పరీక్షించుట

‘సత్యమైన బోనమయితె సకియ

నీసాక్షి

రోటబోసి కాశిరోకండ్ల త్రొక్కి

తాటించి తొలచి కడిగి ద్రాళ్ళమీద

బెట్టెను

భక్తుడు అయితేను పాలించగలడు’

నీరాళ్ళమశల కాడికి అన్నము

‘వొండిన బోనము వుండునా మొలచి

నిక్షేపము చేశను

దండిగా వెదవెడితేను తెగమొలుచు

గాకను

‘నేరము సత్యము నే జూడ వలెను

చాలుబట్టి అన్నము చక్కగా

నేకొంచు బోయింది నేరమాయ

మొలచితేను

తనకు

మేలు నీ సత్యంబు మెచ్చగద్దు

అదియేమి సోద్యమో అన్నము

తమకు’

మొలచీని!’

గౌతమ సాటువ

“మధురాక్షి! వినగదె మరివొక

కథయు

పాఠ చవుడు గాకుండ పల్లంబు

గాకుండ

భక్తి జూచే కొరకు పరుగ దేవతులు

వొచ్చి

నేల మంచిదిగాని నెరియులు లేకుండ

పరుగ వెట్టుకవాగు పయిన రాకుండ

సత్యమాహ గవుతుని అన్నము

సరుగ నడిగితేను

యర్రబీళ్లు గాకుండ యేర్చ

గవుతుండు

సంతోషాన వొచ్చెను సత్యమా

గవుతుడు

కొర్ర పెడితేను యీతావున

కుప్పలుగా పండును

అచ్చమయిన కృష్ణరేకడకు

గవుతమ్మ అది కొనివచ్చెను

మఱి వరన

వెలికొండ పడమర వెలశ నొకమర్రి
వాలాయము ఆ మర్రి వర్ణమట్లు అనిన
తథమెక్కి విహరించు లాయవున్న
మర్రి

పగులెంచవొచ్చును మహా బలువయిన
మర్రి

పాదు చూచితే మర్రి పదిలమై
వుండెను

పాతాళలోనంటి పారి వుండును వేళ్లు
కొమ్మలు చూచితేను గురుతయిన
మర్రి

ఆ మర్రికి ఆకులు అపనెల్ల
యెరుగును

రమణి(ణ)తో వేదాలు
వ్రాశి(సి)నట్లు వుండెను

వెరశి(సి) యనభయి యేడు లక్షల
లెక్కను

పండ్లును కాయలు ప్రభశి²³యామర్రి
నిండిన పరుణవేది²⁴ లింగాలు వలె
నుండును

పూడలు కొమ్మలు వొప్పయిన మర్రి
వింజాద్రి²⁵మలలలోను తిరువయిన
మర్రి

సూడవేడుకయి వుండెను సొంపయిన
మర్రి

కుంజరములకు యిరువు గురుతయిన
మర్రి

పెంజర గున్నలకు పెనపాము
పిల్లలకు

అంటికి²⁶ తాయరువు అయివున్న
మర్రి

అంచితముగ రాహుచే అవిధి బెట్టు
కొరకు

భావించి పుట్టలోను ప్రభశి వున్నట్టి

దేవతామర్రికి ధీటునమర్రి

పాటించి కు ప్రతివొచ్చు యీపుట్టు
మహామేరువకు సాటి మరివొచ్చి

వెలికొండ

రాహువుకు సాటయిన శివతా

పుట్టలోను

శేషుడు తా యిరువు చేసుకొని వుండు
విషపు బాసలు పొగలుచు

కురియగాను

మట్టిగా మర్రికి కావలయి వుండును
గరుటుడు పావురాయలు కబోధి

పక్షులు

యిరువు చేసుక వాన రొంతులయి
 వుండును
 పావురాయల జోళ్లు పాయకే ప్రోద్దు
 గురుచున నుండేటి గురుతయిన మర్రి
 కోగెలలు చిలుకలు గూట కంకణాలు

పమిడి కంటెలకు యిరువు బాగయిన
 మర్రి
 భయిరవుండు దుర్గ పయి కావలయి
 వుండును

గౌతముడు మణ్ణిని నరుకబూనుట

మర్రి వొద్దికి వొచ్చి గవుతుడు మర్రి
 నిక్కిచూచి
 ఆలుచుక పక్షులు ఆపదలు పడెను
 దండిగా పక్షులతోను సమిదెలు
 పలికెను
 మర్రిగొట్టి గవుతుడు మర్రి
 పాడుచేశను
 కురచలుగానరికి గూళ్ళతో కొమ్మలు
 ఆడకాడకు నుగ్గుచేసి అగ్ని తగిలించి
 టూడిదె రాసులు నేల పోగులు చేశి
 చల్లార్చి యాబోడు చక్కగా దున్ని

‘కులగిరుల నడుమను కొర్ర పెట్టవలెను
 వెర్లుగాక పక్షులార! వేగంబె మీరు
 మర్రి విడచి పొమ్మని మరసాదె
 గవుతుడు
 ఆమాటలు విని పక్షులు అలమరుగ
 సాగెను
 మూకలయి పక్షులు ముచ్చటలాడెను
 వేకమయి పక్షులు యెలుగెత్తి
 అడిరెను
 మర్రినుండ పక్షులు మండలింప
 సాగెను

పక్షులు గౌతముని శిపించుట

‘హఠహరా’యని పక్షులు ఆ గొబ్బు
 గాను
 ‘కటకటా’యని పక్షులు కన్నీరు
 పెట్టెను
 పొట పొటా నీళ్లు వ్రాలించి పొగిలెనా
 పక్షులు
 గూళ్ళమీది పక్షులు గుబ్బటిల
 సాగెను

పిల్లల మీది పక్షులు పికపికలాయెను
 తల్లటవడి పక్షులు ధరణిపయి
 వారిగెను
 ‘అయ్యయ్యా గవుతమ్మ హత్య
 గట్టుకుంటివి
 చయ్యన విను పాల సముద్రము
 ఘోదను

వటావిక్షమనే మర్రిన వొక తరము
వుంటిమి

చేటుబట్టి ఆ మర్రి జలధిలో గలిశను
యిటువిను గవుతమ్మ యికనొక
మనిమి²⁷

ఊబోది వనమందు చల్లనయి
వుండగాను

అంబుధి దాటి యెరుకవాడు హత్య
గట్టుకునెను

శాపాన ఆ మర్రి జలధిలో గలిశను
ఆపదలేక వొకతరము అట్లోనేరటి
వుంటిమి

దేవతులు ఆ శెట్టుకు శాపంబు బెట్టిరి
దీవులు విడచి అంబోది దిశలు
యిరువు చేసుక

ఆ బెళమున వొకతరము ఆపదలేక
వుంటిమి

దేవతలు ఆ బెళముకు శాపంబు
బెట్టిరి

అవులెల్ల రాళ్ళు ఆయివుండె నాడు
వుండ యిరువులు లేకను వాన
యండలు తగిలి

వుండేమని యిక్కడికి వొస్తిమి
మేము

జగతిలో సత్యంబు శెవ్వన్రతంబు
కలిగిన మనుడవని మనపుణ్యశాలి
చలి శీమను చాల చేపట్టె నంటివి

సత్యమహ గవుతుడవని చప్పంగ
మేము

బ్రతికేమని వొచ్చి యీపిత్రాన
చేరితిమి

కృతాయుగమునాడు గీములు
యేర్పరుచుక

పుత్రమా గుణముల వుండంగ మేము
సామి దోహానకు తమమీద నీవు

గీములు యడిపించ కంకణము
గట్టుక

దేవుతుల చాత వొరము
పుచ్చుకొన్నావు

తావులు యడపించేడి ధర్మంబుగాదు
తల్లుల బిడ్డల సమజూడ వొస్తినీ
చల్లంబో గవుతమ్మ చేటు ఆయిన
పుట్టును

యేవున గవుతమ్మ నీయిల్లు
చెడిపోవును

తనకు వొచ్చిన ఆపద నీ
తలాతరమందు

భూమెల్ల యెరుగంగ పుట్టు
నీయింటను

సొంపు దప్పి నీయింటను శోక
మెడలేకను

అంప కోలంత పొగ అయి పుట్టు
ముందర

గోఅత్య బ్రహ్మత్య నీ కొడుకు
తరాన

భావించి నీ యింటను పశిరికె
పాములయి

తగులను గవుతమ్మ తప్పదు
యీమాట

యేమోయి గవుతమ్మ: యింత
పాపంబు

తొణికేది మంచిది మణికేది వేల;
పునుక గొట్టిన శిముడు పోడ

దిశానకు²⁸

అంతవారికి సకల ఆపద గలిగి
యింత పాపము నీకు యిదియేమి
మేలు?

పుణ్యభూములు విడచి పుత్రుల
వెడబాసి

వొన్నెగా నీ కొడుకు వొక్కడు
వొచ్చి

నీకటికోనలోను జపము శాయగండు
వీకెతో దేవతులకు యిందు²⁹వొప్పి

నీవు

యిటువలె నీ కొడుకు యిందువొప్పి
ముందర

పట్టదప్పి తల గొట్ట పాలయి
పోగడ్డు

జమదుగ్ని అనువానికి జెన్మించి నట్టి
కొడుకు వొక్కడు చాత కోతలు

పడిపోవును

యిడువక మీకు మా విష వాక్కులు
తగిలి

యేనుగ తొండమంత సొద వెగసు
నీయింటను

పోశముక నీ మటము పోవు
నేటితోను

పక్షిశాపము తగిలి బతుపయిన
మటము

చిచ్చుల మంటలయి శివలింగ
మటము

భగ్గు భగ్గున మండి
భస్మమయిపోను'

తెగువ చేసుక పక్షులు తిట్టె
ముందరికి

'పాపపు గవుతమ్మ పట్టు శాపంబు'
ఆపదబడి పక్షులు ఆడుమాటలు

వినియు

శాపంబు పెట్టేది తమముల చావ
తిట్టేది

'యీపట్ల మీమీద యీశ్వరుడు
దయతప్పినాడు

అలిగినాడు పక్షులార! అనుకోంగ
వొచ్చినాడు

తొలిగిపోయి పక్షులార! వెలికొండ
చేరుడి

దొంక బెట్టుగ శిముడు మీమీదగ
తోలినాడు రథము

చీకటి కోన చేరుడి శిశువులు మీరు

దీపాంత్రానకు పోండి దేవతా

పక్షులారా!

నీళ్ళుపాలు చేసుక నిమ్మలాన మీరు
గూళ్ళమలకు చేరుడి గొబ్బున పోయి
సర్వాత పక్షులారా! శిముడు దయ

తప్పినాడు

పర్వతముల చేరి పదిలాన వుండుడి
నేరము తనవల్ల లేదు నేడు

పక్షులారా!

తిరుమలగిరి చేరి క్షేమాన వుండుడి
మంటలలోను మడియ నేల

పక్షులారా!

కోర్కెతో మంతనాల కోనకు

యేతెంచుడి

యింటమని యినమనక విడిచి

పోండి మర్రి'

పక్షుల పొమ్మని పలికె గవుతమ్మ
గవుతమ్మ మాటలకు గమము

లన్నియూను

'సావుకు వెరచి యేదేశము వెళ్ళేము
వృక్షము కన్నశర్లి వినగ గవతమ్మ!

సచ్చేము మర్రితో శాపంబు నీకు

రక్షకుడు వ్రాశినాడు రార

గవతమ్మ!

పక్షుల చంపేనన్న ప్రజ్ఞనీకు చాలు
వుండేము చాలుగాని వోయి

గవుతమ్మ!

మంటలకు వెరచి యేదేశము

యెళ్ళేము

చుట్టక పోయేము చూడు గవతమ్మ!

మంటల కుములకు మీకు మావుసురు

తగిలి

తాచేకు మంటలయి తగులు

మీయింట

గట్టిగా గవుతమ్మ! పట్టు శాపంబు

మర్రి చెడ్డ కొన్నాళ్ళకు నీ మటము

చెడు గవుతమ్మ!

కొల్లు చడ్డ కొన్నాళ్ళకు నీ కోన

చెడు గవుతమ్మ!

యిరువు చెడ్డ కొన్నాళ్ళకు నీయిల్లు

చెడు గవతమ్మ!

గౌతముడు మట్టిని నరికించుట

శాపంబు బెట్టిన పక్షుల సమయ

జూతుననుచు

కోపాన గవుతమ్మ గొబ్బున వొచ్చి
మొత్తంగ సరిపించ మెరుగు పొడి

పోయిచి

సత్యమా గవుతమ్మ సరిపించ

గొడ్డండ్లు

దారలు పట్టించ తగకోట కత్తులు

పొందుగా బోటికి బోనమరించి

భండ్రవొంక గొడ్డండ్లు చేపట్టు కత్తులు

మునికొమాళ్ళ గవుతుడు మూకలు
చేసుకొని

ఘనమయిన మర్రికి కాలము నిండె
గనుక

మహావేగమున వొచ్చి మర్రి వొద్ద
నిలచి

'హర హర మహాదేవ! హర హర
శిముడ!

ధీకొని నరక'మని చలవు యిచ్చ
గవుతుడు

ధీకొని మర్రిమీద తిరుగ బాగు కొనిరి
గొదకొని మర్రి మీద గొడ్డొడ్లవారు
మద్దిరించి మర్రిమీద మాతలు చేసిరి
పుట్టలో శేషుడు బుసపెట్టు కొనుచు
చెట్టు కిందికి మడ్సుల⁸⁰

చేరిరాకుండ
మర్రి కిందికి గవుతుడు

మరి చారకుండ
అత్తు యొత్తి పడిగె ఆడించుసోగె

మునికొమాళ్ళ శేషుడు మూకలు
చేసుకొని

ధేనువ వెంటబడి తరిమినారీతి
చేరి ముని కొమాళ్ళ శేషుడేజేత

తూరిగొడ్డొడ్ల వారు తునియలుగ
నరికిరి

శేషుడు సమీశెను చేటుబుద్దెను
మర్రికి

యెసగంగ మర్రికి యిందెలు చూపిరి

బళువమున యామర్రి పడగ
నరికి రంత

కూతలు చేశి మర్రి కూలరిగ నరికిరి
అతల కుతల మయి మర్రి

అవనిపయి వొరిగెను
పండ్లతో కొమ్మలు పడె భూమి మీద

అకులు కొమ్మలు అంతింతగాను
కోట కత్తులు వారు కొంచముగ

నరికిరి
మంత్రించి వీభూతి మర్రిమీద

చల్లెను
అగ్ని తగులుపడి కాలె ఆకాశము

పోడవు
మంటలు వెగళను మింటి

పొడుగునాను
కూకుడేశ్శతో⁸¹ మర్రి కుమిలి

కుమిలి కొలెను
పొంకముగ నిప్పులు పోగులయి

వుండెను
గూళ్ళను పిల్లలు గుబ్బతిల సోగెను

దొడ్డుగా యేడ్చుచు దొరకొని
పక్షులు

వీళ్ళకు పడకాతీ చిటపటా యనుచు
యెడలేక కాలెను యేడుకోట్ల పక్షులు

పడెను మంటలోను పదికోట్ల పక్షులు
కొమ్మ కొమ్మ సందున కోటివేల

పక్షులు

ఆకు ఆకు సందున అరవయివేల

పక్షులు

కలియగాలి యామ్రుతి కణుకులయి

వుండెను

కుమ్మరామము చిచ్చవలె కుమారిల

సాగెను

చలపట్టి గవతమ్మ సమయించి మర్రి

పోటిమీద వరషము పొల్లుగురియించ

గౌతముడు తన భార్య జలకన్యను విత్తనములు తెమ్మనుట

సత్యమా గవుతుడు తన సఖియను

భిలచి

మూర్తులు మీయింట ముచ్చటలు

వినియు

విత్తనాలు తెమ్మని విచారము చేశను

జలగన్య వేగమె జమిలికాదేవి

అలరంగ దీవించి అడిగె విత్తనాలు

‘గిరిరాజ నిజరాణి! వో కీరువాణి!

పలికిన కీర్తులు ప్రభళినాడమ్మ

వార్తకెక్కినయట్టి వాణితె

జమిలికాదేవి

అన్నము గొబ్బున అడిగిరటవారు

వొన్నెగా మీ అన్న వొప్పినాడమ్మ

కొత్తపంట్ల అన్నము కోరినారు వారు

విత్తనాలు గావలెనని విచారము

చేశను

మారుమాటాడక మగువ తెమ్మనెను

వేయించిన కొట్టలను విత్తి జలకన్య పంట పండించుట

జలగన్న సత్యంబు శిముని

ముఖ్యంబు

అలవేణి తా చూడ వలెనని అపుడు

వేడిమంగళాన వేంచిన కొర్రలు

వనరంగ జలగన్నె వొడి బడబోసి

తన సత్యముచాత తరుణి మాట్లాడక

మాడిన కొర్రలు మగువతాదెచ్చి

దండిగా సతిపతి సత్యానవొచ్చి

పతి గొర్రు దున్నంగ భామ యెదబెట్టి

సత్యాన కొర్రలు చక్కగా పండెను

అమనిగ కొర్రలు అతివిప్లిగాను

నోచివుండంగ గదా యేంచినా

పండుట

నోచని వారికి వేంచినా పండవు

యాచకున్నా పండవు

‘పన్నుగా శిమునికి భక్తిపరులార!

అన్నము మొలిపించవె అతివె

మేడాంబ!’

మేడాంబ అన్నపు మేతుకులు మొలకెత్తించుట

అ తమాటలు మేడాంబ ఆలించి

వినెను

ఐ క్రితో శిముని దలచి భామతా వొచ్చి

నీరాళ్ళ ముఖికాడికి నిష్టతో బోయను

సరివి తోడుత మూడు సాళ్ళుగా

చేశను

ముగ్గురు మూర్తుల దలచి మూడు

పాళ్ళలోను

అగళితముగ అన్నము అర్చణము

చేశను

నల్లగొలుసు ఆమీద నయమొప్ప

గప్పెను

జలకము చిలకరించి సాంబ్రాణి

వేశను

కావొచ్చి నిద్రించ తరుణి మేడాంబ

సాలించి శిముడు వొచ్చి

ప్రత్యక్షమాయ

అన్నము బాళ్ళవెంట అతివిష్టిగాను

మొలచను అన్నము మూర్తుల

పంపున

యలమితో విజాలు వికసించినట్లు

గోరంట రుద్రాక్ష కొమరొప్ప తులశి

పరమేశ్వరుడు విష్ణు బ్రహ్మదేవుండు

సంతోషమందిరి సంగతిగా నపుడు

బాబల తెల్లవారె పశువులు ఆరచ

పక్షులు రాణించ భానుడు

పుదయించ

నక్షత్రములు పరిసనాయ

నలితములు యెక్కి

పయినమయి రథమెక్కి

భానుడు పుదయించ

నయమొప్ప సిరిదేవి నాతులందరును

ఆంతట లేచిరి అన్నము

ప్రథలివుండె

త్రాంతిపడి చూచిరి పాతులందరును

'నాతిరో, వో మేడ! నానోముకన్న;

నీతిమంతురాల; నీనోము యెక్కువ

సీతకు సరివొచ్చు'నని సిరిదేవి

మెచ్చను

కోడలను మెచ్చంగ కూతురు

అగుమంచి

కడువేగ పలికెను కన్నతల్లితోను:

'వోయమ్మ సిరిదేవి, వొక

విన్నపంబు

నీ కోడలదె మొలిపిచ్చింది

గురువుగాబోలు

మేడదె మొలిపించింది నీవు

మెచ్చితిపిగాక

అన్న భక్తీనన్నగాకుండె అమ్మ

సిరిదేవి;

అన్నము మొలుచున? నీవు

అంటివి గాక?

సిరిదేవి భక్తిరన్నను తన మేడకు రప్పించుట

కూతురు చెప్పిన కృప నందులనూక	ఆతావున వుండరాదని అన్న
రాత్రి భిక్షమడిగిన రక్షకుడిని	భక్తిరన్న
యక్కడనయిన	మటయేష్యముతో మరి కదిలి
వెతకి తోడకరమ్మని వేగంబె	వొచ్చను
పంపె	అమ్మవున్న నగరికి అయగారు
అతివేద కులవారి ఆ నాగినేని	వొచ్చను
భక్తిరన్నను పిలువమని పంపె	అగుమంచి మొదలయిన ఆర్థాంగ
సిరిదేవి	లక్ష్మిమి
గొబ్బున నాగినేని కూటాలు వెళ్ళి	ప్రకటితముగ యాదవ
శెంబుని గుడిలోను శిశువులు	పణతులందరును
భక్తిరన్న	శ్రీలక్ష్మి కొమరక్క సిరిదేవి
వున్నంగ చూచను వొప్పుగా నపుడు	యపుడు
దండములు బెట్టెను దగ్గరనిలచి	సమర్పణములు చేసిరి సరివేశ్వరుణికి
'సిరిదేవి పిలిచేని శిశువులార! మీరు	దిద్యరత్నాలు దాపిన త్రివాళి
వేగంబె పద'మని విన్నపము చేశను	పరిపించె
నాగినేని గూడి నడలింగమూర్తి	త్రివాళి వల్లక త్రిపురాంతకుండు
మునుపు యెరగని మూర్కుం	శిముడు కూర్చుండెను పులి చర్మము
యిండ్లకు	మీద
యెనక వొచ్చేది యేమి కారుణము?	

సిరిదేవి భక్తిరన్నను గుర్తించలేకపోవుట

కరుణతో సిరిదేవి కన్న కొమారుడు	వాళిగా అడిగెను తల్లి వొర్పించలేక
అవుట	'తన కొడుకు వొక్కడు తపస్సుల
వొర్పించ లేక వొణిత యిట్లు	గూడి
అనియె	కడువేగ వొచ్చను కానవా తండ్రి?
కాళిలో వార్తలు గయిలో వార్తలు	అమ్మరో! అతడని అనవెరతు నిన్ను

వాలాయముగ యడబాళి వుత్తర
ప్రయాగ

నేటికి యేటి మీద ఆరునెలలాయ
నేటికి రాడాయ నేనేమి చేతు!
చేటివారక్కోకాని సంతోషానికో కాని
కూడు మొలచను తండ్రి! కొడుకు

రాడాయ!

కొడుకును తలుచుకుంటేను
కుమ్మరామము చిచ్చు
తగిలించి నట్లు వుండు తనకు
వో తండ్రి

మిగులు కొడుకు రూపు నీరూపు
వొక్కచేను
గురుతింపలేను గాని కొడుకురో!
నిన్ను

నీరాడి వెలశినట్ల నిండె కన్నీరు
పట్టరాదు డుక్కంబు బక్తినన్నను
తలుచు కుంటేను

మటఫతి రాడాయ మాఅయ్య! నీవు
కనివుంటె చెప్పుమ! కడలేని
వృణ్ణము

మోక్షము కలిగేని మా అయ్య! నీకు
కల్ల బొంకులేని ఘనులయ్య మీరు
వల్లవుల గురువును వో అయ్య!
చూడవ?

పరమాత్ముడవని నిన్ను పరికింప
వెరతు

శిరస్సున ఆయిదు జడలు చిత్ర
కన్ను గద్దు
పరుషంబు సంగతుల భద్రదేశ! కాళ!
అనవెరతుగాని అయ్యరో! నీరూపు
తనయుని చూడవ? మాత్ముడవిశి²
నీవు'

అప్పుడు సిరిదేవి ఆడిన మాటలకు-
'వివేకము యరగవు వినవె వో తల్లి!
అడుగుచున్నావదె అయ్యరో! నీవు
చూడవా చూడవ యని సోదించి
అడ్డిగేవు

యక్కడ నని చూతుమమ్మ!
యడలేదు కాళిలోను
లెక్కలేని మటములు నేను యెక్కడ
చూతును

కలరు కాళిలోను మహాఘనులు
వున్నారు
వినయము యవరని వివరించ
గలము?

కాళిపట్నమనగ ఘనలింగ వీడు
దేశాంతుల తీరు తెలియంగ రాదు
జోగుల బోగుల చూడ సోద్యంబు
గగన చుక్కల నయిన కలగన
వొచ్చును

కాళిలో మత్ముల కలగనే వారు
వాళిగా కొడుకుల గన్నవారెరుగ
లేరు

పరుల వారికి మరియు

భక్తిరన్న యాల?

కొడుకులగన్న తల్లి గురుతెరుగ

కుంటేను

కడమ వారికి యాల? వో కన్నతల్లి!

కన్నతల్లివి నీవు కానవు గాక

వెనయంగ కడలవారు యెరుగుదుర

గురుతు?

మధురాయ ద్వారక మరిపెద్దరావు

వెనయంగ వెరిగింతు యలమంచి

రావు

పుట్టుపంపాద్రీ మా భూములరావు

హరియేలు పట్నము మా ఆయ్యల

రావు

నాతిపున్నారావు నా తల్లి నీరావు

త్రాంతిపడి అడిగేవు పజితిరో!

యెరుగవా?

కాశి నా రావు వో కన్నతల్లి!

భాషించి అడిగేవు పజితిరో!

యెరుగవా?

తండ్రి వున్నారావుకు

తల్లిపోవుచున్నాను

పుండ ప్రొద్దులేదు వో యమ్మ!

తనకు

అమ్మా! భిక్షము పెట్టి

అంపవే మమ్ము

తమ్ములు మరుదులు దక్షణాదిన

పున్నారు

అందరిని కన్నుల చూచి అమరపురికి

తోడుక

పొందుగా బోవలెను ప్రొద్దు లేదు

తనకు

మాయమ్మ! నీతోను మాట్లాడ

తీరదు

అయ్యను చూచేనని ఆపేక్ష కలిగేని

గ్రక్కున బోవుచున్నాను వో

కన్నతల్లి!

మక్కువతో భిక్షము మాయమ్మ!

తేనె'

యరణప్ప భక్తిరన్నను గుర్తించుట

గురుతించితేక కొమారుని గూడి

యెరుగక సిరిదేవి విచారము

కాయంగ

పొలసముద్రము యతణప్ప

పండుముల యరణప్ప

వాలాయముగ తల్లితో వొర్పించి

పలికె:

'భాషించ నీకేల? భాగ్యము

నిద్దించును

కాశి బోయిన పుత్రుని కానవా తల్లి?

సిరుసున పల్లజడలు శివయోగి

కళలు

గురుతెరుగవ? పము కుంజరపు శాలు
భస్మాంగము వొళ్ళను భైరవ కత్తి
హరియ రాజులు శిశి మెచ్చి

ఆనమాలు యిచ్చిరి

కూర్మితో కొడుకుల గురుతు

యెరుగనివారు

వెనయంగ లోకాన యెవరయిన

గలరా?

కూతురు చెప్పిన కృప నందుల నూక
భూతశమున పయిబడి పొర్లంగ

సాగెను

వాడిన చేను మీద వాన కురిసిన

యట్లు

నీడలకు పక్షులు నిండిన చందాన

కరువుకు జనులు అన్నము

కన్నచందాన

సిరిదేవి కొడుకువంక శిరస్సుయెత్తి

చూచను

కరములు ముకుళించి

కన్నకొమారునికి

దండములు బెట్టెను తల్లి సిరిదేవి

తల్లి నొదట యాభూతి దరయించ

గురువు

పొలపొల బోవుచు పుత్రుని చూచి

'కానలేను కొమార! కడు శోకమాయ

ధనముకొండను వుండి దక్షదాదిన

బాలలు

కదిలి పోయిన నుండి కడలేని

శోకము!

ముదమొప్ప కాశాత నీవు పోయిన

నుండి

వుడగదు కన్నీరు వో కొడుక!

తనకు

బాల రాజులు దండుపోయి పోయెను

దినములాయ

యేలాగు దరయింతు'నని యెలిగెత్తి

అడిలె.

పాపనూక యేది యని భక్తిరన్న తల్లిని ప్రశ్నించుట

తల్లి మనుస్సు గురువు తహ తహ

పరచి

'నీవు దుక్కింప నేటికి నేడు

వో తల్లి?

కాశ తీర్థము యిచ్చేను గ్రక్కున

రారమ్మ

కంచి అంత బలగము కన్నవారిని

జూస్తీని

వంచనా రుగలయట్టి వొదినెల జూస్తీని

అప్పల చెల్లిండ్ల అందరిని చూస్తీని

అమ్మా! నిను కనుగొంటిని అప్పల

జూస్తీని

నమ్మితి గదె పాపనాతి యేదమ్మ?
పండుములవారి బలుగాన్ని చూస్తీని
యెందున పొడగాన యేదమ్మ పాప?
వల్లవులవారి బలుగము వారుసతో

చూస్తీ

తల్లి పాప యేదమ్మ? తడువాయ

రాదు:

తిరుమందులవారి తీరెల్ల చూస్తీని
తీరుగల నాచెల్లెలు దివాణాన లేదు?
అంది మ్రొక్కినయెట్టి అప్పల

చూస్తీని

యింతి పాప యేదమ్మ?

యెంత సేపాయ:

చేరి మ్రొక్కినయెట్టి చెల్లిండ్ల చూస్తీ
గార్భపు పాపమ్మ గానరాదమ్మ?
నేతివారిని చూస్తీ, నాతుల చూస్తీ
త్రాంతి అయ్యేని చెల్లెలు పలికించు

నాతోను:

మర్ల వారిని చూస్తీని, మగువల

చూస్తీని,

పొర్లేను నా మనస్సు పొడగాన

నయితి:

చల్లవారిని చూస్తీని, సఖియల

చూస్తీని,

నలినాక్షి చెల్లెలు యేదమ్మ?

నాతులలో లేదు!

ముచ్చటలయ్యే పాపన్న ముచ్చటలు
వింటేను

దయవొచ్చు చెల్లెలిని తలచిన

యపుడె

దవ్వుగ కాశిలోను తలతు చెల్లెలిని

ఆ పొద్దు మనస్సున బాయదు

అషమయిన చెల్లెలు

తల్లిదండ్రులు లేని తన చెల్లెలమీద

వల్లములో బుద్ధి వున్నాది తమకు

యేవేళ. దేవపూజ యెలమితో చేసిన

ఆవేళ చెల్లెలు తమ ఆత్మలో

వుండును

అగుమంచిని పాపను అమ్మరో:

నిన్ను

వక్కసమానముగ చూడమంటి

నేను'

భూతేశు భక్తిరన్న పొలితి

పాపన్నను

ఆత్మలో తలపోసి అడంగసాగెను.

తెల్లముగ నరిసిన దేవసతి యరణప్ప

ఆ సమయమున భక్తిరన్న ఆడు

వాక్యములు వినియు

యెనయంగ బలికెను యిందీపరాక్షి

చంద్రశేఖరునికి చెప్పంగ సాగెను:

యరణప్ప భక్తిరన్నకు పాపనూక వృత్తాంతము చెప్పుట

‘వల్లపుల భక్తినయ్య! నీకింత
వలపొయ్యనేల?
చెల్లెలు పాపమ్మ కత చెప్పెద
వినుము —

ఆరువేల తిరుమందులు, అన్న
భక్తినన్న!
ఆరువేల వొల్లపూలు అమర

యాదవులు
పల్లికొండ రఘుపతి పలికిన వార్తలు
దెల్లెలిని మనువివ్వరాదని చెప్పిరి
బ్రాహ్మలు

పాలుగుణము ఆమావాస్య బవుళ
బుదవారమునాడు

జెన్న నక్షత్రము చెప్పంగ సాగిరి
పుట్టు బుదవారమునాడు

పట్టపగిటివేళ
పుట్టుత పాపమ్మ ఊమిదన్నింది
యెదురుగాళ్ళతోను యేక

పునికితోను
యెతుల శాపముతోను యిందీవరాక్షి
మజ్జానపు యాల మగువ జెన్మించ
ఆ పాప పుట్టిన అయిడు దినములాకు
అప్పుడు తండ్రులు అయిదు

కొండ్యాల

పాపనూకను మేడ బెట్టినందులకు భక్తిరన్న దుఃఖించుట

పాపను మేడ బెట్టినారంటె పాపపు
తల్లిమీద

చిత్తవిత్తుగ పోట్లాడి చెల్లిరి వారు
మత్తగజయానను మనుమివ్వరాదు
యిల్లిటము లివ్వవొచ్చు యిలు
వెళ్ళరాదు

యిచ్చిన వారిల్లు యిలమీద కుంగును
పుచ్చుకున్న వారిల్లు భూమందు
వెలసును

మనము యిల్లెటము మరి
యివ్వకుంచేను
కనక మేడన వుంచమనిరి కళ్యాణపు
చెల్లెలిని

ఆ మాటలకు వో అన్న భక్తినన్న!
మీ అమ్మ సిరిదేవి నీ తమ్ముడు
అయితన్న

బంగారు జలపోత పషిణి స్తంభారి
కట్టించ అయితన్న కనక మేడ
చెల్లెలికి

నెట్టుకొని పాపను నీవు
వొచ్చినదనుక
ఆరూఢిగా మేడమీద మీ అమ్మ
వుంచినాది
నేరము అందరిది యిది నీకు
చెప్పేను’

కోపంబు చేసి భక్తినన్న
గోడుగోడున అడిగెను

మంద్యయాసఁగిలోకి⁴ మంట
మండిన యట్లు
నిండుకొనె భక్తిరన్నకు నిలువెల్ల
శోకము :

'వోతల్లి! సిరిదేవి! వాక
యిన్నపంబు
చెల్లెలిని మేడబెట్టుట చేటు
యెరగరయితిరి

అప్పలు చెల్లిండ్లు అమ్మకు
విన్నవించి
చప్పరయితిరి వాకమాట వో అప్ప!
యరణప్ప!
వల్లపులవారి గోత్రాలు వాయినాన
పాడగాను

యెల్లలోకాలకు యెన్నికయ్యె
కావుననుచు
తల్లి మేడ బెట్టుట తలుచుటా యెరుగ
అందరు గలిగి చెల్లెలికి ఆపద
చేసిరి
పంతముగల యట్టి పమిడి కడియాల
చెల్లెలిని
యింత కట్టడి బ్రహ్మ యెట్లు
లిఖియించ

చేపట్టి మేడ బెట్టుట చెల్లునా మీకు
దుక్కమెంతయు లేక దోషము
అనక

వెక్కసమాయన పాప?
యేణ్యమాయనా నీకు?

వుక్కున బుట్టిన గుండెలు వురివిలో
తల్లికి!

తల్లిగూడి వకమాట తగ
చెప్పరయితిరి!
హరిగురువు పల్లికొండ అట్టె
వూరికె వుండెన?

సిరిదేవికి వకమాట చెప్పడాయన
బావ!

కాదని చెప్పడాయన కన్నతల్లికిని!
మేడమీద చెల్లెలు
మండలించకుండెన?

కొండచే తల్లి మనుసు గుండెలు
చెదరక!

కూడు మీకు యిమిడెన కృప నందుల
తల్లి?

కన్నకూతురు పొడుగు కడ
మేడమీద వుండెను
నీ కడుపు యెట్ల ధరయించు, వో
కన్నతల్లి?

పాపను గన్నతల్లి పణతి పెద్దమ్మ
వుండెను

ఆపదన్న పడుగాని అంపునా
మేడకు?

ఘనమైన చెల్లెలిని కనకమేడ
బెట్టితిరి

ధనములు నిత్యమనుకుంటివ తల్లి
సిరిదేవి?

కూటాలు నిత్యమనుకుంటివ తల్లి	మదిరాక్షిని తేరమ్మా! మగువలు
సిరిదేవి?	మీరు
కూటాలు ఒక గడియలో కుమిలి	వాశిగల చెల్లెలు మేడ దిగకుంటేను
కాలేని!	కాశితీర్థము యిచ్చి గ్రక్కున
సంపదలు నిత్యమనుకుంటివ తల్లి	రారమ్మ!
సిరిదేవి?	కాలహేష్యము యెరుగును కళ్యాణపు
సంపదలు విక గడియలో సొంపనిగి	చెల్లెలు
పోవును	పాలేట వార్తలు పాపమ్మను
భక్తి నన్న వొచ్చినాడని పాపను	అడిగిరాండి!
రమ్మనుచు	అప్పల గారవించి అతివేగ పిలచి
సత్యముగల చెల్లెలిని సమ్మతించి	అప్పల చేతికి కాశితీర్థము అందించ
మీరు	గురువు
అప్పలు చెల్లిండు అందరు బోయి	పవీణి గిన్నెలతో పట్టుకుని
పదివేల వందనములు పాపమ్మకు	కాశితీర్థము
చెప్పి	

(అసంపూర్ణము)

శాసనములు - కై ఫీయతులు

అనుబంధము VI (i)

గుండ్రపాలెము శిలాశాసనము-యాదవవంశ వర్ణనము

(నెల్లూరు మండల శాసనములు - రెండవ సంపుటము
సంపాదకులు : బట్టర్వర్త్ - వేణుగోపాల శెట్టి)

“యాదవ జల్మం వై శంపాయిండు పరీక్షిత్తు కు యిట్టనివె. అదితికి కశ్యపునకు పుట్టిన వై వస్వతుండను మనువునకు యెముండును శనెశ్వరుండును యెమునయుం దపతియుం బుట్టిరందు వై వస్వతుండను మనువువలన బ్రహ్మ ష్మత్రియ వై శ్య సూదృలై న మానవులు అనేకులు పుట్టిరి. వారికి శే(వే)న ప్రముఖులై న రాజులు యనమండృ పుట్టిరి. ఆ ముని పుత్రియైన యిలగన్య సోమపుతృందై న బుధునకు పురురవ చక్రవర్తి పుట్టె. పురురవునకు పూర్వ సికి నాయువుండు పుట్టె నాయువునకున్ స్వర్భాయుకున్ నభిషండు పుట్టి రాజ్యంబు సేశె నభిషునకున్ ప్రియ మో(మ)నునకున్ యయాది పుట్టి యనా (నే)క యాగంబులు సేసెను. యయాదికిని శుక్రుని పుత్రియైన దేవయానకున్ యదువు జన్మించెను. శీలముగల యదుకులాత్మజుండు యాత్రియగోత్రజుండు ఆ సూరూనుండనువాడు మధురా పురంబుం దనకు రాజధానిగా మాధురంబులు సూరసేనంబులనియెడి దేశంబు* లేలె పూర్వ కాలమున ఆ సూరునునికి పుతృంబు* వసుదేవుండు అచట

“రాజేంద్రవిను దొల్లి రాజలాంచ్చనంతో వేల సంఖ్యలు దై త్య విభు లుం దన్ను ఆక్రమించిన భూమి భార మానం జాలక గోరూపయై బ్రహ్మం జేరం బోయి కన్నీరు మున్నీరు రోదనం శాయ కరుణతో భావించి కమల భవుండు ధరణి నూరడం బల్కి ధాత్రియును వేల్పులు కదలిరా విష్ణునిం గాన నేంగి పురుష సూక్తంబు చదివి యద్భుత సమాధినుండి యొక మాంట విని భారీజోదృవుండు వినుండు వేల్పులును ధర్మయును నేవిన్నయెట్టి పలుకు వివ

రించెదనని ప్రీతిం బలికెం దెలియ॥ యాదవకులమున నమ్మరులు మేందినిపై
బుట్టం జనుండు మీ యంశమునన్ శ్రీ దై తుండు వసుదేవున కాదరమునం బుట్టి
భార మంతయుం బాపును॥ హరి పూజార్తం పుట్టుండు సురకన్యలు భూమి
యందు సుందరతనలై హరి కగ్రజుండై శేషుండు హరికళతోం బుట్టి భార
మంతయుం బాపును॥ అవసీశ విను ద్రోణుండను వాండు వసువులయందు
ముఖ్యుండు ధరతని భార్య ఆ వేల్పులపెద్ద ఆ ద్రోణుండు యీ నంద్ద గోప
కుండై జన్మించె ధరయ్యయ్య హరియోగమాయ యశోద నందుకుడుగాయై
జెన్మించె యల్ల ధేనవలెల్ల తుమల అంశమున జన్మించె సురతెల్ల గోరక్ష పాల
కులై జన్మించె.

“దేవకియను తొల్లి స్వాయంభుమను నంతరంబున పు స్తీయును ప్రతివ్రత
వసుదేవుండు సుతుపుణ్యుండను ప్రజాపతి రెండవ జన్మమున అదితీయుం
గన్యపుండను మూడవ జన్మమున వసుదేవదేవకి రామక్రిష్ణులు వుద్భవించిరి
అక్ష(చ్చ) రాంగనలు గోపకన్యలై వుదయించిరి. రామక్రిష్ణులు మొదలైన
సర్వయాదవులు గో గోపాలల్కు దాంపార అంత్యమున కూడ వ ర్తించి అచటం
గొన్నాళ్ళ దుర్యోధనాదులం దృంపి పాండవుల పరగ బట్టంబుగట్టి సంతోషమును
వచ్చె ద్వారకాపురికి కణ్వుమహామునుల గాంధారి శాపం వంకను మునుకొని
యన్నంగ ముప్పదియారు వర్షములు శ్రీక్రిష్ణ మొదలైన సర్వ యాదవులు
రాజ్యంబు సేసిరి శేయంగ నొక్కవాడు వుత్పాతములు వొడయెను. వుచీ శు
పంపున జాతరలు శయ్యను ద్వారవతి కదలిరి. శ్రీక్రిష్ణ యాదవులు సముదృని
కడకు జలధి తీరమున సవపానమతులై విష్ణు భోజాంతక వీరులెల్ల మునివర
నిర్దిష్టమున నిర్దిష్ట ముసలాంత్ర కృములై న ముయ్యంచు తుంగల మోందురాడి
మృతునై రి అంత తా(దా)రకుండు చని పాండవుల కెరింగించె,

“అర్జునుండు ద్వారావతికి వచ్చి వసుదేవునింగనె శ్రీక్రిష్ణ పరమమూ ర్తిం
గలసె యాదవులు దేవగణానం గలసిరి ద్వారావతి వనధి ముంచునని అక్షణమే
బాలవృద్ధులను అక్షరాంగనలను గోపాంగనలను గొంచు అర్జునుండు యంద్ర
ప్రస్థ[మున*] కుందెచ్చెను. ఆ (యా)దవ కులకరుండై న వజ్రధరునిం బట్టంబు
గట్టెను. యాదవ గోపికా పౌత్రవని నేమించి గోవులకు గోరక్షపాలకునిం జేసి
గోవులం గాపాడుమని ఘనవిరపురంబున అమృత గోవిందుని అభిషిక్తుం

జేసెను. యాదవులు అందరిని అక్కడ అక్కడ నిలిపి అర్జునుండు హస్తినా పురికిం బోయి ధర్మజుకు యెరింగించెను యాదవులు పాండవర్లు స్వర్గాదిబోగానకు బోయిన వెనుక నన్నూరు యేండ్లకు కలియుగం చొచ్చెను.

“వజ్రదేవుని పుత్రుండు దధి సంగ్గండనంగ గోపికల పౌత్రకుల వంశ కరులు జ్ఞందావనమునం బ్రదివింబెంపొంది నందవ్రజంబుకు నలినోప్పుచుండు ఆవుల మేపుత నలరి గోపకుల దైవతాచలమున రంజలుచున్న యాదవులకు దైవమెంతయు నొప్పు ఆమృత బాగేశ్వరుం డంద్దు వెలిసున్న వసుదేవ నంద నులు తొల్లి శ్రీవిష్ణుముందరం గోర్కులు మీర ప్రతిష్ఠలు శేశిరి ప్రభ మీరి వెలయ గోవిందు మనమండు వుపనంద్దు పుత్రుండ్డు అమృతాంబోజుండని ఆదేవు పేర వెలయంగ బెదెను విశదంబుగాను.

“ఆతని పుత్రుండు విజయాంబోజుండు సంతోషమున నుండ్డ జనమే జయండు యజ్ఞంబుసేయ నెల్లరాజులను రప్పించి యజ్ఞముండగంజేసె విజయాం బోజుని మెచ్చి వారణాపురంబున పట్నస్వామిగా జేసి కొంతగాలం రాజ్యంబు సేసిరి.

“కలియుగాబ్దాః సూద్రకి రాజ్యకాలమున విజయాంబోజాబ్దాః 580. కన కాంబోజాబ్దాః 490. విక్రమార్కుని కాలమున గజయాంబోజాబ్దాః 430. రాయాంబోజాబ్దాః 420 రత్నాంబోజాబ్దాః 402 వీర విజయః రాజాబ్దాః 390. శాలివాహనుని కాలమున పద్మన రాజాబ్దాః 354. శ్రీకూర్మరాజాబ్దాః 340. బోజరాజు కాలమున సింహాద్రి రాజాబ్దాః 300. చోడని కాలమున వల్లరాజాబ్దాః 195. పోలరాజాబ్దాః 82. వోరుగంట ప్రతాపుని కాలమున కాటమరాజు 32 రాజ్యంచేసి లింగాలకొండ యర్రగడ్డపాటను నలసిద్ధిరాజుంగూడి యుద్ధంబుచేసి బడుగులవారు చనిపొయ్యేనాండికి కలియుగం చొచ్చి 3985 యేండ్లాయెను. వీరుల మహత్వం ఆదిపర్వ సకలభూత సంభవ అనుశాసనిక భాగవత దశమ స్కంధ మవుసలాన వెళ్లిన శాస్త్రధర్మమిది.

“త్రిమూర్తులు కారణమున గోస్వంగ పర్వతాన తొల్లి యాంబోజ రుషి మొదలైన రుషుల సంతతిని ధేనువులున్ క్రిష్ణావతారంన గూడి దేవతలు కూడ

వర్తించిరి. ద్వాపర అంత్యమున జన్మించిరి. ఆధ (యాద) వు కులమున చంద్రనందను పురూరవ చక్రవర్తి యయాధి (తి) యదుకులోమ్మజు సూరశేను వసుదేవు పుత్రం శ్రీక్రిష్ణమర్గ క్రిష్ణదుర్గ వీరికి నడిచి డెళ్లె రెండు నియోగాలు బడుగుల వారికి చెల్లును వీరు యయాధి (తి) వంశం శాపకారణమున గోవుల రక్షింప గోరక్ష పాలకులం జేసిరి వెలసిరి గోపకులు వెయ్యవేల సంఖ్య" శ్రీ శ్రీం జేయునూ.

"అత్రియెముని సంతతి రాజులు యేలిన పట్టణ భూములు అత్రియ నైత్రపుత్రుడు భూలోక మెల్లాడి పించెను. ఆ చంద్రనందను పుత్రపురూరపుండు భూచక్రమెల్ల యేలెను. ఆ పురూరవ పుత్ర పౌత్రుండు యయాధి రాజుయై నవఖండ పృథివి యేలె. యయాధి పుత్రుండు యదువు యేరాక భూములు యేలెను. యదుకులోంత్యజు సూరశేను మధుర మాధురంబులు సూరసేనంబు లనియెడి దేశంబులు యేలెను. ఆతని ఆత్మజుండు వసుదేవు మధురా పురంబు యేలె. ఆతని బంధువు నందగోపకుండు రేవుపల్లె యేలె. వసుదేవు పుత్ర శ్రీక్రిష్ణ ద్వారవతి యేలెను. క్రిష్ణగోపి కావ పుత్రులు వజ్రధరు అమృత గోవిందు అంభోజు లాగ్గురు యింద్రప్రస్థ ఘనవీరపురి రాజ్యంబు సేశిరి.

"పద్మనాభుండు యేలె యందలి రాజ్యంబు కొంత యేలె వీరవిజయుండు యేలెను న, శ్రీ కూమ్మూర్ండేలెను అరుంటులకోన ఆమరవతి సింహ్యాద్రి యెలమంచి యేలెను. వల్లరాజులె ఆలవల్ల పురము అచట కొన్నూళ్ళు అడిదె విడేలెను. ఆలపోలురాజు ప్రతాపుని కాలమున యెదుకులాత్మజులు దనుముకొండ మందలుడ, పినయెర్ప పెదయెర్ప యేలంగ యెర్పలకు అనావిష్టి దాంకి ధేనువు లకు మేంత లేదని రాజున్ పద్మనాయుండున్ వివరించుకొని ధేనువులున్ దారు కదిలిరి. పాంకనాడు సిద్ధిరాజుకు పుల్లరి వొడంబడి భూమిచొచ్చి మేపిరి. మేపుత నలనన్న ధేనువులుందాను దక్షిణాదనువు కోటికి కదలిపోయి దనువుకో వల్లభుని దర్శించి నలనన్న ధేనువులుం దాను మరిలి దిన నిధుల మీందం గదిలివచ్చి పెన్నవెంట విడిసిరి. నలసిద్ధివారు యెద్దుల యెసిరి ఆడవుల వందను ఆండం తరుణాయ ఆడవుల వంక రంతు వడె నెల్లార ధేనువులుం దారు కదిలి యటగడ్డ పొట్ల నిలిచెను. నలసిద్ధి రాయభారి పుల్లరికి వచ్చెను. దట్టించి రాయభారిని పుల్లరి

లేదు పొమ్మనిరి. లేదు పొమ్మంటేను నెల్లూరి నలసిద్దిరాజు యజగడ్డ పాదకి యెత్తి వచ్చెను.

“స్వస్తి శ్రీ శాలివాహన శకవర్షంబులు 1170 అగునేంటి కాశయుక్తి సంవత్సర కార్తిక శు. 5 గు నెల్లూరి నలసిద్దిరాజు సర్వసన్నాహం మెరసి లింగాలకొండ యజగడ్డపాటి కూడలి సోమేశ్వరుని సందలిన నాన ఆత్రియగోత్ర యాదవ క్షత్రియ మధురాపురమందీశ్వర శ్రీ విష్ణుయోగమాయ దివ్యశ్రీ పాదక బ్రకట శాత్రవభంజన నచ్చెరువుంది పౌత్రలాయత్రవం గౌరవ పౌరవుండు ద్వారకా పురి గోపికావల్లభుని పౌత్రుండు వల్లురాజు లతని సుతులు పోలురాజు పెద్దరాజు వారిపుత్రులు మొదలైన యాదవులు నలసిద్దిం గూడి యుద్ధముసేసి మృతులైరి. యదువంశమునకు భయంబు దొలగునని త్రిమూర్తులున్ యోగమాయాదేవిని యిట్లనిరి. గోపికాజనములు గోపాలకులుంన్న పసులమందకు నేంగు భద్ర సీవు వసుదేవ నందచులకు గర్భపుత్రికవై నానావిధ సంపదలకు స్త్రాలకమై మానవులు భక్తిం గొలుతురు కానకలును బలులు నిచ్చి పద్దెనిమిది నామంబుల కొనియాడుదురు. ఇయ్యాస్తానంబులు యెరింగించ్చవుమి పితాపురి హేంకృతి దనువుకొండం బ్రత్యక్షమై పాలేటి తీరమున భాగిరతై నిలిచి భక్తునికి ప్రత్యక్షమై త్రిమూర్తుల మెప్పించి వీరమహాత్ము ఇప్పించెను. భాగీరతి దుర్గస్తానం కొండయ్య కొడుకు రామయ్య వుద్ధరించిన శాసనం”

అనుబంధము VI (ii)

స్థానిక చరిత్రలు - (18 వ సంపుటము)

రణతిక్కన వృత్తాంతము

“నల్లసిద్ధి దేవ చోళమహారాజు నెల్లూరి పట్టణమందు సింహాసనా
రూఢుడై పృథివీ సామ్రాజ్యము సేయుచుండగాను వారివద్ద రణతిక్కన్న అనే
బ్రాహ్మడు సేనాధిపతి. ఇతనికి ఖడ్గతిక్కన్న అని పేరు కలదు. అప్పుడు
యాదవ వంశోద్భవుడైన కాటమరాజు, ఇతని పిన తండ్రి పోలమరాజు, ఈ
పోలమరాజు కుమారుడు కరి ఆవులరాజు—వీరు లంకమల, పాలకొండ, నల్లమల
మొదలైన పర్వత ప్రదేశములందు అరణ్యములలో పచ్చికపట్లను తమయొక్క
విస్తారమైన గోగణమును సంరక్షణ చేసుకొంటూ నల్లసిద్ధి చోళ మహారాజుకు
పుల్లరికి గానున్న తమ మందలో పుట్టే కోడెదూడలను కొన్ని యిచ్చేటట్లున్న
వారి ధేశమందలి వుండే కసవు పచ్చికపట్లు తమ గోగ్రాసమునకు గాను ఇచ్చే
టట్లున్న నిర్ణయించుకొని కొంతసైన్యం అందలాలు ఏనుగులతో ప్రసిద్ధిగా వుండే
వారు. మరికొన్ని దినములకు [గోవులు] షామదశవల్లను-గ్రామములో ఎక్క
డెక్కడ ఉన్న సస్యాదులను-మనుష్యుల ఆంకిలిలో నిలవక మేసేది గనుక
ప్రజలు రాజుతో ఈ సంగతి విజ్ఞాపనం చేసుకొన్నయెడల “బీడు పచ్చికపట్లు
యావత్తు కాజమరాజువారిగోవులు మేపుకొనే లాగున మాటయిచ్చినాము. పైర్లు
వారు మేపుకోవలసినది కాదు; అయినా కాని మీరు పైర్లు జాగ్రత్త చేసుకొనేది”
అని శలవు యిచ్చి “మీరు పైర్లు మేపవద్దు, బీడుపచ్చిక మేపుకొనేది” అని
కాటమరాజు గారికిన్ని వ్రాసి పంపించిరి. ఇదిగాక అరణ్య ప్రదేశమందుల
కాటమరాజుగారి విస్తారమైన గోగణం తిరిగి మేస్తూ వుండేది మొదలుకొని గో
సంరక్షణార్థమై కాటమరాజువారు క్రూరమృగములను అగుపడ్డచోట వారే వధ
చేస్తూ వచ్చేవారు గనుక నున్న అరణ్యమునందు గోగణపాలకులయొక్క సమ్మ
ర్థము విస్తారమైనందున సాధారణముగా మృగములు అరణ్యమందు నిలవకపోతూ
వచ్చినందుననున్న మృగవధచేసుకొని తత్సామాన్య వృత్తివల్లను జీవనోపాయం
కనివుండే కిరాతకులకు జీవనహాని అయినందుననున్న ఆ కిరాతకులు కాటమ
రాజుయందు ద్వేషులై వుండిరి. ఇదిగాక నల్లసిద్ధిరాజుగారు వుంచుకొన్న

బోగముదాని వద్ద వక పెంపుడు చిలుక వకనాటి కాలమందు మ్యాడలోనుంచి తప్పించుకొని వచ్చి ఆరణ్యశుకములను కూడి కాటమరాజు ఆవులమందల సామీ ప్యములకు సమూహముగావచ్చి ధ్వనులుచేయగా కొన్ని గోవులు బెదరి ల్యాగలను కలగదొక్కుకొని పారిపోయినవి. అప్పుడు కాటమరాజు పినతండ్రి ఆయిన పోలమరాజు చూచి బాణము సంధానము చేసి వేసినందున ఆ బాణము సమూహములో వుండే పెంపుడు చిలుకకు తగిలి ప్రాణం విడిచెను. ఆ చిలుక కాళ్ళకు గజ్జెలు, అందెలు వుండేది పోలమరాజు చూచి యది పెంపుడుచిలుక అని నిశ్చయం చేసెను. అంతట ఆ సామీప్య మందునవున్న కిరాతకులు నల్లసిద్ధిరాజు ఉంచుకొని వున్న బోగముదానివద్దకు ఆ చిలుకను తీసుకొనిపోయి అగపర్చి “నీ చిలుక తప్పివచ్చినంతట అన్యాయంగా కాటమరాజు పినతండ్రి ఆయిన పోలమరాజు బాణప్రయోగం చేసి చంపినా”డని చెప్పినంతట అది చాలా దుఃఖితురాలై అరణ్యంలో వుండే క్రూరమృగాదులను వధ చేసేటటుగాను ప్యాటలాడుతూ వుండి కాటమరాజుగారి గోవులనున్న వధియించమని వుపదేశించెను. గనుక ఆ కిరాతకులు కాటమరాజు వద్దకు వచ్చి మేము సామాన్య మృగములను వధచేసుక జీవనం చేస్తూన్నామని మనవి చేసినంతట కాటమరాజు అనుకూలించి శలవు యిచ్చినందున ఆ కిరాతకులు ఆరణ్య మధ్యమందు మృగాదులను చంపి నట్టుగా వుండి కొన్ని గోవులను గుండుతో వధచేసిరి. ఈసమాచారములు కాటమరాజు విని చాలా ఆక్రోశముతో ఆ కిరాతకులను చంపించి తదారభ్యం నల్లసిద్ధిరాజుకు యిచ్చే పుల్లరియివ్వక నిలిపెను. అంతట నల్ల సిద్ధిరాజు పుల్లరి యివ్వమని అందుకు ఆవులమందలలో వుండే కోడెదూడలు తమకు తోలి అంపించమని వర్తమానం అంపించగా అందుకు కాటమరాజు మీ సీమలో మా ఆవుల మందలకు నిరోపాదిగా వుండినట్టయితే మీకు పుల్లరి యివ్వవలసిన కర్తవ్యం; అటుగాక మీ దేశములో వుండే కిరాతకులు మా ఆవుల మందలకు వుపద్రవంచేసి కొన్ని ఆవులను నిష్కారణంగా వధించినారు గనుక మేము పుల్లరి యివ్వవలసిన నిమిత్తం లేదని ఖండనగా వ్రాసి పంపించినందున అతివరకు మందలలో వున్న కోడెదూడలను తోలుకరమ్మని కొంత సైన్యమును నల్ల సిద్ధిరాజు పంపించినందున వారు వచ్చి కోడెలను తోలుకపోవచ్చినంతట కాటమరాజువారు వచ్చిన సైన్యమును లక్ష్యం చేయక తిరుగాకొట్టినారు. గనుక వారు తిరుగా నల్ల సిద్ధిరాజువద్దికి పోయి యావర్తమానములు ఎరుకచేసినంతట నల్ల సిద్ధిచోళ మహారాజులుంగారు

ముఖ్యసేనాధిపతి అయిన రణ తిక్కన్నతోకూడా కొంత సైన్యమును కూర్చి “కాటమరాజువారు సమాధానముగా కోడెలు ఇచ్చినట్టయితే వుత్తమం. అటుకాని పక్షమందు వారి మీద కార్య పెట్టి వున్న కోడెలు యావత్తు మళ్ళించుకర”మ్మని పంపించిరి. అదే ప్రకారం సేనాధిపతి రణతిక్కన్న వచ్చి సమాధానంగానే విహితంతో ఎప్పుడూ వచ్చే ప్రకారం మందలలో కోడెలను ఇప్పించమని కాటమరాజు వద్దకు వత్తమానం అంపించగా వారు అనుకూలించక ప్రతిఘటించి వుత్తరువు ఇచ్చినందున కార్య(ఖడ్గ)తిక్కన్న యుద్ధ సన్నద్ధుడాయెను. ఈ యత్నము విని కాటమరాజు వారున్న వారికి విహితులై నవారిని కొందరిని సహాయముగా కూర్చుకొని బలిమిగల ఆవులు మేలైన కోడెలు సహా వెంట కూర్చుకొని యుద్ధ సన్నాహమై నిలిచిరి గనుక ఉభయ పక్షముల వారికి అమోఘమైన యుద్ధ మాయెను. ఆ యుద్ధ సమయమందు కాటమరాజు వారి గోవులు యుద్ధ భూమిని వచ్చి నిలిచి యెదిరి సైన్యములో కొంతమందిని హతం చేసినవి. అంతట రణ తిక్కన కార్యం నిర్వహించ లేక తిరిగి స్థళంలోకి లేచిపోయెను. ఇంటివద్ద భోజన సమయమందు తిక్కన్న భార్య తాను స్నానం చేసే రహస్య స్థళమందు రణతిక్కన్నకు స్నానానికి నీళ్లువుంచి స్నానం చేయమని చెప్పినంతట ఆతడక్కడికి పోయి చూచి అక్కడ నాకు నీళ్లువుంచిన కారణం ఏమి అని అడిగెను. అంతట తిక్కన భార్య ప్రత్యుత్తరం ఇచ్చిన క్రమము. ఏ స్థళం అయితే నేమి, రూప భేదం వల్ల విశేషం లేదు గనుక ఇక్కడనే స్నానం చేయవచ్చును అని చెప్పినంతట తాను కార్యములో నుంచి తిరిగి వచ్చినందున భార్య యీమాట చెప్పినది అని తెలుసుకొనెను. స్నానానంతరం భోజన సమయమందు తిక్కనకు తల్లి విరిగిన పాలు వడ్డించి నందున ఆతనుచూచి విరిగిన పాలు వడ్డించిన కారణం ఏమని అడుగగా “ఈ దినమందు మన గోవులున్న మేతకు నీవు పోయిన పొలానికే పోయివచ్చినవి” అని చెప్పింది గనుక తాను కార్యములో నుంచి తిరిగి వచ్చి నందున ఇందుకు దృష్టాంతముగా తల్లి ఆ మాట చెప్పినదని గ్రహించిన వాడై భోజనానంతరమందు తిరుగా కొంత సైన్యమును కూర్చుకొని యుద్ధానికి పొయ్యేటప్పుడు తన తల్లిని భార్యను పిలిచి

“పూర్వమున ఒక భద్రాజునామీద కృతిగా వక పద్యం చెప్పవలెనని ఉద్దేశించి నాల్గు చరణములు చెప్పినాడు. అవి యేవంటే

ధైర్యంబు నీమేనఁ దగిలియుండుటఁ జేసి
 చలియించి మందరాచలము దిరిగె
 గాంభీర్యమెల్ల నీకడనె యుండుటఁ జేసి
 కాకుత్స్థుచే వార్ధిగట్టు వడియె
 అలలక్ష్మి నీయందు నలరియుండుటఁ జేసి
 హరిపోయి బలిదాన మదుగుకొనియె
 ఆకారమెల్ల నీయందు నుండుటఁ జేసి
 మరుడు ధూర్జటి కంటిమంటఁ గ్రాగె

ఈ ప్రకారంగా భట్రాజు నాల్గు చరణములు చెప్పినందున అతనికి ఎనిమిదివేల వరహాలిచ్చినాను; ఈ పద్యానకు ఇంకా నాలుగు ఎత్తుగీతలు చెప్పవలసింది; అవి చెప్పలేదు. తరువాత నాలుగు ఎత్తుగీతలు (ఎత్తుగీతి చరణములు) చెప్పి తీసుకవచ్చినపుడు ఆ భట్రాజుకు మరిన్ని నాలుగువేల వరహాలు ఇప్పించమని చెప్పినంతట ఆ ప్రకారం అంగీకరించిరి.....అంతట తిక్కన యుద్ధానకు తర్లివెళ్ళి కాటమరాజు వారి సైన్యమున కభిముఖుడై కార్యపెట్టి అఘోరమైన యుద్ధంచేసి అనేక మందిని హతంచేసి (వీరస్వర్గం పొందెను). రణతిక్కన్నకు కృతిగా చెప్పిన పద్యం సంపూర్ణమయ్యేటందుకు భట్రాజు చెప్పిన నాల్గు ఎత్తుగీతలు ఇవి :

తిక్కదండనాథ ! దేవేంద్రపురము నీ
 వరుగుటెఱిఁ గి నగము తిరుగుటడిగె
 అభీకట్టు వాసె అచ్యుతక్కట తీతె
 మరుఁడు మఱలఁ బుట్టె మగలరాజు !

ఈ ప్రకారము భట్రాజు పద్యము పూర్ణముగా నాల్గు ఎత్తుగీతలు రణతిక్కని తల్లివద్దికి పోయి చెప్పగా ఆమె బహు సంతోషవంతురాలై నా గర్భవాసమందు పుట్టిన పుత్రుడు సుపుత్రుండని రణతిక్కన పూర్వమందున చెప్పిన ప్రకారంగానే నాల్గువేల వరహాలు భట్రాజుకు ఇచ్చి మరిన్ని తగిన బహుమతులున్ను చేసెను. అంతట రణతిక్కన యొక్క భార్య తనపతి అయిన రణతి

క్కనతో సహగమనం చేసే నిమిత్తమై సచేల స్నానంచేసి అనేక దానములున్న బ్రాహ్మణకు ఇచ్చి రణభూమిని ప్రదక్షిణ నమస్కారములు చేసి తన పతి యొక్క కళేబరము గురుతు కనబడక ఉన్నందున స్వామిని ప్రార్థించి నేను పతివ్రతనై తే పతియొక్క శిరస్సు కనబడునని రణతిక్కన్నః అని నంతట ఆరణ తిక్కని శిరస్సు యుద్ధభూమిని పడివున్న కళేబరముల మధ్యనుంచి పైకి ఎగిసి పడినది గనుక ఆ శిరస్సు గుర్తుపెట్టి తీసుకవచ్చిన దానితో కూడా అనుగమనం చేసినది.”

అనుబంధము VI (iii)

పట్టపు రావి కైఫీయతు - ఖడ్గతిక్కన వృత్తాంతము

“పొత్తపినాటిసీమ మల్లదేవుడు సోమదేవుడు అనేరాజులు యేలుకుంటూ వుండగాను కాంచీపుర వరాధీశ్వరుడైన భుజబలవీర నల్లసిద్ధదేవ చోళమహారాజులు నెల్లూరి పట్టణమునందు సింహాసనస్తుడై రాజ్యం యేలుచూ వున్నప్పుడు వారివద్ద రణతిక్కన అనే ఆయన జాతిలో బ్రాహ్మడు సరదారుడై వుండేవాడు. అప్పుడు పట్టపు రావి గ్రామానకు ఉత్తరభాగమందు పినాకినీ నదికి వుత్తరము వైపునను రెండు పరుగుల దూరమునను పర్వతం వఖటి కలదు. ఆ పర్వతము యొందు సామీప్య స్తలమైన అరణ్యముల యందుండు తృణ కావ్యజల సమృద్ధిన్ని అనేక వృక్షభాయా సమృద్ధిని అయి వుండేది గనుకను ఆ స్తలము యెందు కాటమరాజు అనే యాదవరాజు తనయొక్క విస్తారమయిన గోగణమును సంరక్షణ చేసుకొంటూ ఆకొండపైన తెట్టెలు పెట్టుకొని అక్కడ నివాసము చేసుకుని వుండేవాడు. వాడు పితండ్రి కొమారుడు కరి ఆవులరాజు అనే వాడున్న వుండెను. వాళ్ళకు బిరుదు కారుణ్య రఘురాములు అని వాడితే కలదు. వాళ్ళ గోగణము సంరక్షణ చేస్తూ వుండేవారు అనేక మంది కాపరులు వుండేవారు. ఆ గోగణము మిక్కిలిన్ని వృద్ధిపొంది వుండగా యీ స్తలము యెందు వాటికి గోగ్రాసము చాలక వున్నందున నెల్లూరి నల్లసిద్ధదేవ చోళమహారాజుల వారిలో సీమ అరణ్యములు బీళ్ళు మొదలైన పచ్చికపట్టు స్తలములు యావత్తు తమ గోవులకు గ్రాసాస్పదముగా యిస్తే అందుకు ప్రతి సంవత్సరమున్ను పుల్లరి నిర్ణయించి యిస్తున్నామని కాటమరాజు వర్తమానం అంపించుకోగా నెల్లూరి సిద్ధదేవ చోళమహారాజులు చెప్పినమాట, మీ మందలలో మాసీమలో మేసినన్ని దినములలో ఆవులకు జన్మించిన కోడెదూడలు మాకు యిచ్చేటట్టు అయితే మాసీమలో గోగ్రాసముకల స్తలములు యిస్తున్నాము. గాని పుల్లరిగా పైండి నిర్ణయించుకొని యివ్వవలసినది లేదని తిరుగా వర్తమానం అంపించగా ఆమాట లకు కాటమరాజు కరి ఆవుల రాజు అనేవారు వుభయులు ఆమోదించి ఆ ప్రకారం నిర్ణయించుకుని వొడంబడికె - యిచ్చి గోగణము అంతా నెల్లూరి సీమకు

తోలించి సంరక్షణ చేసుకుంటూ మందలో పుట్టిన కోడె దూడలన్నీ నెల్లూరి రాజుకు యిచ్చి ఆవులు మాత్రము తమ స్వాధీనములో వుంచుకొని వుండిరి. ఈ ప్రకారం కొన్నిదినములు జరిగిన తరువాతను నెల్లూరి సీమలోను మహత్తు అయిన ఔమం వచ్చి వర్షం లేక పచ్చికపట్టు యెండిపోయి అరణ్యముల యందున్న కసవు లేక కాటమరాజు వారి గోసంరక్షణ అయ్యేది బహుప్రయాల సము కాగా నెల్లూరి సీమతో కపిల భావుల ఆసరాను యేరుల ఆసరాను యెక్కడెక్కడ ఆకరం చేసిన పైరువుండగా కాటమరాజు వారు గోగణమును అపైరులకు తోలుకపోయి పొలాలు మేపినారు. అందువల్ల నెల్లూరి నల్లసిద్ధదేవ చోళమహారాజుల వారికిన్ని కాటమరాజు వారికిన్ని విరోధం పుట్టి కాటమరాజు వారు తమ గోగణమును అదివరకు మందలోవున్న కోడెదూడలు సహా మళ్ళించుకొని నెల్లూరి సీమ విడచి పట్టపురావికిన్ని పినాకినీ నదికిన్ని వుత్తర భాగమందుల పైన వ్రాసిన పర్వత ప్రదేశముకు లేచి వస్తూవుండగా ఆమందలలో విస్తరించి కోడెదూడలు వుండినవి గనుకను వాటిని మళ్ళించుకు పోగలందులకు నెల్లూరి సిద్ధదేవ చోళమహారాజువారి తట్టునుంచి కొంత పొంజువచ్చి అడ్డగించుకుంటే నిలువక గహిచేసి కాటమరాజు కరి ఆవులరాజు వుభయులు గోగణముతో కూడా వచ్చి స్వస్థశమండు ప్రవేశించినారు. తరువాత నెల్లూరి సిద్ధదేవ చోళరాజుల వారి తరపునుంచి వావివద్దవుండే రణతిక్కన అనే ఆయనను కొంత సైన్యమునుకూర్చి కాటమరాజు వారి మీద యుద్ధమునకు అంపించగా వచ్చి పట్టపురావి అనే గ్రామానికి యీశాన్య భాగమున పరుగు దూరమున పినాకినీ నదికి వుత్తర భాగమందు సోమశిల అనే పట్నము నెల్లూరి సీమలోనికి అడకమై వుండేది. అక్కడ రణతిక్కనకున్న కాటమరాజు కరి ఆవుల రాజులనే యాదవ రాజులు వుభయులుకున్న చాలా యుద్ధము అయినది. (ఇక్కడ నుంచి రణతిక్కన అపజయము పొందిన వృత్తాంతము). ఖడ్గతిక్కన తిరుగా సైన్యమును గూర్చుకుని బయలు వెళ్ళి యుద్ధ సన్నద్ధుడై రాగాను కాటమరాజు, కరి ఆవులరాజు వుభయులు యీ వర్తమానం విని వారున్న యుద్ధ సన్నద్ధులై వచ్చిరి. వుభయులకున్న సోమశిల పట్నము వద్ద పినాకినీ నదీ తీరమున యుద్ధ ప్రసక్తి కాంగా కాటమరాజు వారి సైన్యమునున్న మరిన్ని వారికి సహాయంగా వచ్చిన చల్లా వారిని కూడా విరగ బొడిచి సోమశిల పట్నము గడచి పట్టపురావి అనే గ్రామముకు హమీష్యం వుత్తర భాగమందు పినాకినీ నదీతీర పర్వతమును

తిక్కన అనే ఆయన వెనుదగిలి పొడుస్తూ రాగాను అంతట తిక్కనకు దైవ బలం చాలక పోయినది గనుక ఆతన్ని కాటమరాజువారు తలకొసినారు.....

“తిక్కన కాటమరాజు గార్లకు యుద్ధమై తిక్కన పరలోక గతుడైన స్తశము యిప్పుడు పట్టపురాయి గ్రామానకు తూర్పుభాగమందున పినాకినీ నదీ తీరమందున పూర్వమందు పరశురామ దేవరకు నందన చక్రవర్తి ప్రతిష్ఠ చేసిన స్తశము. అది యిప్పుడు స్థశజ్ఞులు ఆ జాగాపేరు తిక్కన పాడు అని చెప్పు కుంటూ వున్నారు. ఆ స్థశమందు వఖరాయి మీద గుర్రమును అందుపైన వఖ సవార్ను చెక్కివున్నది. అది తిక్కన మంత్రి ప్రతిమె అని స్థశజ్ఞులు వాడుకుంటూ వున్నారు”

అనుబంధము VI (iv)

ఖడ్గతిక్కనను గూర్చిన చాటు పద్యములు

(కి. శే. చిలుకూరి వీరభద్రరావుకారి 'తిక్కన సోమయాజి'
గ్రంథమునుండి)

యుద్ధమున పరాజితడై తిక్కన పారివచ్చుటను గాంచి వీరపత్నియైన
జానమ్మ ప్రీతికుంచినట్లుగా రహస్య స్థలమున నీళ్ళ బిందెనుంచి, దానికి నులక
మంచమును చాటుపెట్టి దానిమీద పసుపు ముద్దనుంచినది. తనభార్య చెయ్యమును
చూచి తిక్కన భేదపడుచుండగా జానమ్మ భర్తనుగాంచి యెక్కసములాడినది:

క. “పగఱకు వెన్నిచ్చినచో
సగరే నిను మగతనంపు నాయరు తెందున్
ముగు రాధువార మైతిమి
వగపేటికి జలకమాడ వచ్చిన చోటన్.”

వీరమాతయైన ప్రౌలమ్మ తిక్కనకు అన్నమున విరిగిన పాలుపోసి
పరిహాసముగా నిట్టనినది:-

క. “అసదృశముగ నరివీరుల
బస మీఱగ గెలువలేక పందక్రియన్ నీ
వసి వైచి విఱిగి వచ్చిన
బసులున్నిఱిగినవి తిక్క! పాలున్నిఱిగెన్॥”

తిక్కన మరణవార్తను వినిన బంధుమిత్రాదుల పురజనులు ఆతనిని
పరిహాసించి అపచారము చేసినందులకు పశ్చాత్తాపపూరిత పరిపరి - విధముల
విలపించిరి:-

- ఉ. “వెన్నెల లేని రాత్రియు, రవిప్రభలేని దినంబు, సీరులే
కున్న సరోవరంబు, కడునొప్పగు డీపములేని యిల్లునై,
విన్నదనంబు నొందె మన విక్రమ పింహపురంబుఁ జూడఁగాఁ
బున్నమ చంద్రుఁబోలు మన ప్రాంతు తిక్కనలేమి నక్కటా!”

అనుబంధము VI (v)

సిద్ధవటుము కైఫీయతు - ఆవులపరుపు

“కాటమరాజు వారి సైన్యంలో హతశేషులైన యాదవులు యుద్ధరంగ మందు తమతో కూడా నిలిచి శత్రువులను హతం చేసిన వారియొక్క రూపములు శిలలపైన చెక్కించి [రి*] వీరులు అనే ప్రతిమలు తాలూకు మజుకూరు ‘సగిలిపాయకట్టు’ మౌంజే కుంభగిరి అనే గ్రామములోను వున్నవి. ఇదిగాక యుద్ధరంగమున ప్రాణములు వదలి సద్గతిని పొందిన గోగణముల యొక్క శిరస్సులు శృంగములతో కూడా తీసుకవచ్చి వాటికి పసుపురాచి నిత్యసాంబ్రాణి ధూపములు లుచ్చి యిండ్లలో వుంచుకొని,—యిదిగాక గోవుల ఆకృతిగా శిలల పైని చెక్కించి అవిన్ని వఖస్తశమందు వుంచి పూజలు చేస్తున్నారు. ఆ శిలలు వుంచిన స్తనానకు జనులు ఆవులమాలె అని చెప్పుకుంటున్నారు. ఆ ఆవులమాలె వద్ద పైని చెప్పిన యాదవులు ప్రతిసంవత్సరమున్ను తాళమేళములు పంబజోళ్ళు వీరతాళ్లు జమిడికెలు వురవన వద్దెళలు—యీ వాద్యములతో సంభ్రమం (సంబరం) చేస్తున్నారు. ఈ సంభ్రమానకు వారి సంబంధీకులైన వారున్న వారు కట్టించిన ఆవులమాలెయందు అభిమానం గలవారున్న యెంత యెంత దూరంలో వున్నాగాని వారిని కాటమరాజు గారి పాంగెస్తులని వాడుతున్నారు. ఆలాగంటి పాంగెస్తులు అయిన వారికి పసుపు గుడ్డను అక్షతలు కట్టి సంభ్రమం చేసే దినం నిర్ణయం చెప్పి పంపించి వార్ని పిల్వనంపించి అందరు గుంపు గూడి ఆవులమాలె వద్ద సంభ్రమం చేసేటప్పుడు పాంగెస్తులు అయిన వారిలో వారి వారికి తానకములు అనే నిర్ణయం కలదు. తానకమనగా యేమంటే వెల్ల యెద్దు తానకం, బొల్లెద్దు తానకం, బోడి యెద్దు తానకం, కరెద్దు తానకం, పైయెద్దు తానకం—ఋ ప్రకారం అనేక తానకములు అనే నిర్ణయం కలదు. తానక సౌజ్ఞ యేమంటే వెల్లెద్దు తానకం వాడు ఆవులమాలె వద్దకి వచ్చి నిలిచి వున్నప్పుడు పంబకారు అంటే పంబజోడు వాయించే వాడు వెల్లెద్దు పరాక్రమం దలచి ఆ ఆవుమేయుట నీరు త్రాగుట గంతు వేయుట అక్కడక్కడ దిరుగుట తుదను యుద్ధరంగములో చేశిన పరాక్రమము సహాగా పొగడితే ఆతానకం అను

సరించి వుండేవానికి శివం వచ్చేది కలదు. యీ ప్రకారం కొంతసేపు తానకములు పాడిన తరువాత కాటమరాజు వారి పరాక్రమమున్ను సుద్దులు అని పాడేది కలదు. యీ సంభ్రమములోను యిండ్లవద్దవుండే శృంగ సహితములైన గోశిరస్సులు తెచ్చి మాలెలో వుండేది కలదు. అందుకు శనగలు పెసలు నానవేసి శిలపైని వుండే ఆవుల ప్రతిమల కున్న దేవరావులు అనే గోశిరస్సులకున్న నై వేద్యం చెల్లించి ఆ పణ్యారం బ్రదికివున్న గోవులకు తినిపించేది కలదు. ఈ సంభ్రమం (సంబరం) పేరు ఆవులపరుపు అని వాడుకునేవారు.”

కంసుడు కథ

[విష్ణు భాగవతము]

ఇష్టదేవతా ప్రార్థనము

క. శ్రీరామ రామ యనుచును
ఏ మానవుడైనగాని యేర్పడ మదిలో
ఆ రామ విభుని దలచిన
కారాకులు డుల్లునట్లు కర్మము డుల్లున్;

క. హరి దలచిన సిరి గల్లును
హరినామ స్మరణచేత ఆపద లణుగున్
హరియన్న పాయు పాపము
హరినంత్యము నందలచిన హరిపురి గల్లున్;

శ్రీరమ్య వత్సలుడు¹

శ్రీతవత్సలుండు
వారుజనేత్రుండు వనజ గాత్రుండు
సౌందర్య వరమూర్తి శాశ్వతకీర్తి

కందర్ప జనుకుండు కనకాంబరుండు
సురవంద్య విహితండు సుభ
సమేతుండు

కరుణాంత రంగుండు కలుష

బంగుండు

లీల జగంబుల నేలినట్టి గనుడు
పాలమున్నీటిలో ప్రేవళించు వాడు²

పదహారువేల గోపశ్రీల గూడి

విదితంబుగా బూవి³ విహరించువాడు
సొరది నేలిపుడు దాసులు

[బోచువేలు

శ్రీకరంబగువాని శిరిగల వాణి⁴

జోకు శ్రీతులకు సుభమిచ్చు వాణి
నాడు వరంబిచ్చునను దాసుగాను

చేకుని కృష్ణుని చెన్నందదలచి

పరికింప శ్రీవిష్ణు భాగావతంబు

క్రమమొప్ప ద్విపదగా కావించు

వినుదా

1. 'శ్రీరమ్యవత్సుండు' 2. ప్రేవళించువాడు 3. భువి 4. శాని

శ్రీ నీలకంఠుండు శిధ్ధవర్చుండు
మనుడు విద్యల గుర్కు
గణపతిందలచి
చవతి దివసము గంగ చవతి
పుత్రుండు
సభలెన్న విఘ్నస్వామికి మ్రొక్కి
తాత యాగము కేగి తాతలమనగ
తాతను తమ్ముని తలద్రుంచినావు
యగ్గున దక్షుని యగ్గంబులోనిధను
విఘ్నంబు చేసిన విఘ్నేశ్వరుండు
గండ్రచెరుకులు చప్పిడి వుండముల్
మెసగి

తండ్ర పెండ్లికి నడిచి తండ్రకి
మ్రొక్కి
మీసంబుగల యట్టి మూషకమునెక్కి
శేషుని బొజ్జను చేర్చిన దేవ!
చెతుర్ముఖుని సతి శారద దేవికి
సాష్టాంగము మ్రొక్కి సన్నుతి చేసి
హరి హర బ్రహ్మాదుల అఖిల దేవతుల
చరణముల్ పూజించి కవి జనులకు
మ్రొక్కి

కవి వంశాదికము

శిర వరుల దయ కన్య శిరుల
గోత్రుండు
వారధి కనకబండి వంశవర్ధనుండు
కొండయ్య నందనుండు కుల
పావనుండు
అండజముఘజయ్య హరిశావ గోరె
వేయు సిరసులు రెండువేల
జింహ్వాలుగల
ఆదిశేషువు హరిని కొనియాడంగ
లేడు
తప్పులు యెన్నైన హరిదలచిన
యపుడె
వప్రీతం బన్నది వక్కచె యెరిగి

దురితములెన్నైన తుదబాయు
ననుచు
గోపాలకృష్ణమ్మ గురుతొక్కచెరిగి
నేరక చెప్పిన నేరంబులన్ని
హరి తనకు హితవన్న ఆవార్త
వినియు
నేర్చి తక్కగ బలుక నేరక నేను
హరి మరుగు జొచ్చి నే ఆనతిచ్చదను
విన్నవారదు సకల విభవమై
యుండుడి
ధనధాన్యులై ఆచంద్ర
శారార్కముగను
శ్రీ ఆదివిష్ణువు జన్మంబు లెన్న

ఆదిమి బ్రహ్మకు అలవిగా దిపుడు
కొద్దిగ నాకృతి కొనియాడి మ్రొక్కి
భక్తులకు అమృతము భాగవతమనగ

అఖిల పాపక్షయము హరియుని
భజన
విష్ణుడే కృష్ణుడు యీ కథ వినుడి:

రాక్షసులు తనకు భారముగా నున్నారని భూదేవి బ్రహ్మతో మొరపెట్టుకొనుట

అసుర బందరు రాజులై అవనిలో
బుట్టి
చేసేటి దోషములు భేదింప లేక
భూదేవి వోర్వలేకపుడు బుద్ధి
చింతించి

బాధలచే అలశి భారంబు వలశి
రక్కసుల మోయను వెక్కసం
బనుచు
వెక్కసుల మోయను కక్కసమై
తనకు

తన ఆపద కొరకు తరుణి రూపమున
కసుగొన యాబ్రహ్మ
కడకునేతెంచి

బ్రహ్మతో భూలక్ష్మి భాషించ
దొణగె:

“చెతుర్ముఖముల బ్రహ్మ!
శారదాపతివి!

భూతలంబున నాభిని పుట్టినస్వామి!
హంసవాహన సకల ఆదర్శు నీవు
నిముషంబు తనమొర నిలచి
పాలించు

పుట్టింప రక్షింప భువన భువనములు

కట కటా! అన్నిటికి కర్తవు నీవు
తనదెస తనబర్హు తన ఆపదెల్ల
విని రక్షింపకున్న వేగుడు కడకు
కృంగింతు ధరయల్ల కూలు లోకంబు
ముందర దెలశి నామొర ఆలకించు”
శారద పతియైన బ్రహ్మ కరుణించి
“ధరణి! లోకాలకును తల్లివి నీవు
నీకేమి బరువాయ నిజమాడవమ్మ!
పర్వతంబులు గిరులు పక్షులు

వృక్షములు
బరవై వున్నార బ్రహ్మరుద్రులు
సప్తసాగరములు సకల మునిరుషులు
యంత బరువయిరి నీకు యెరిగింప

వమ్మ!
యవ్వర యోగమో యెరిగింపు”
మనిన

“బ్రహ్మ! విను, వీరు తనకు
బరువు గారయ్య

యమ్మహి వీరంత యిష్టమే తనకు
బరువుగాదు వీరిమొయ్య భారమే

తనకు

బరువెల్ల చెప్పేను బ్రహ్మ! యిటు
వినుమ

పుణ్యాత్మలచాల పుట్టించక నిట్లు
కణగి పుట్టిసివి పాపఖర్ముల చాల
బాణాసుర నరక పౌండ్రక వాసుల
అరక్షణము మోయలేను ఛేదీ పతున్న
కంసుడు మహాగర్వ కాలయముడు

నాకు
సముషంబులో వాని నిర్జింపవలయు
బకుడను రాక్షస ప్రలంబుడను వాడు
వకనాడు నేమొయ్య వాపలేనయ్య

దనబరువు ఛేనుకాసుర దంత

వక్త్రండు

విని శాల్కడు మురదై త్య
వీరదానవులు

పుట్టిరి రాక్షసులు భూపారమందు
చేటుకు పాపములు శేయు చున్నారు
భూపారమున య.....

పాపాత్మలమోవ బరువాయ తనకు
అసుర లందరిని హతా హతముశేయు
దెసపాప"మని బ్రహ్మ దేవునికి
మొక్క

రాక్షసులను వధింపుమని బ్రహ్మాది దేవతలు విష్ణుమూర్తిని
ప్రార్థించుట

అనిన భూలక్ష్మితో యాబ్రహ్మ
బలికె:

"వశము గాదు వారిని వధింపు
తనకు

మసలుచు వారిని మదమణచు విష్ణు
చింత నీకేటికి? క్షితికాంత! యింత
యా పనిగాజేతు విష్ణుకు
విన్నవింతు"

కనుగొని యా బ్రహ్మ ఘనుడు తా
బలికె

అని దేవతలు బ్రహ్మ దేవుడు గూడి
వేవేగ నందరు విష్ణుపురి కరిగి
భగవంతు కనుగొని ప్రణమిల్లి
మొక్కి

పొగడి స్తుతియించిరి పుండరీకాక్షుని:
"పరఃబ్రహ్మమైనట్టి

పద్మనాభుండ:

పరికింప ఆపద బాంధవుడవు నీవు
హరి హర ముకుంద! ఆది దేవేశ!
గరుడ వాహన! కరివరద!

కారుణ్యమూర్తి!

లోక కంఠకుల గూల్చ
లోకముల్నిలుప

నీకు చెల్లునుగాక నిర్జరుల కొశమె!
వేదముల కొరకై వెదకి సోముఖుని
వాదణచి చంపిన వనజ నాభుండ!
సురలు అంబుధి తరచి సుడి

కృంగినాను

ధర కూర్మమై మ్రోచిన దాతపు నీవు
కోపించి హిరణ్యాక్షు కొట్టి చీగిన

యట్టి

దాపైన వరహావతారుడవు నీవు
కరుణించు ప్లగ్లహ్మదు గాచిన తండ్రి!
వడుగవై బలిని వసుధదాన మడిగి
అడుగున పాతాళము కణచిన దేవ!
వికళించు కారావీర్యార్జుని బట్టి
పరశురాముడవై బాహులు దృంచితివి
రామావతారమున రావణు గూల్చి

క్షేమముగై కొన్న శరణాగతుండ!

ఔతారమున దుష్టుల హతమణచిన

స్వామి!

నీవుండగాను మరి నిలచి రాక్షసులలు
బలియులై భూమేలి బాధ పెట్టగను
యిల యిసికి వేసారితిమి యందరి

దాత

స్వామి! యీ రాక్షసుల

సమయించు'' మనిన

విష్ణువు యాదవకులమున కృష్ణావతారమెత్త నిశ్చయించుట

తెలసి విష్ణు బ్రహ్మాదేవుని బిలచి:
''వాతాయము(గ యాదవకులము)ందు
కూర సేను మహారాజుకు

సుందరియైన

మారుడ యెనియేటి మగువకు నీవు
వసుదేవుడవై పుట్టు వారి గర్భమున
దేవకుడను రాజుకు దేవకి యను పేర
కోరి శారదాంబను ....

తన గర్భమునందు నాభిపుట్టితివి

నీ గర్భమునందు నేడు జన్మించు

నాడు నీకు తండ్రినై నదులు నిదులు
సాక్షిగా

నేడు నాకు తండ్రివై నేజెప్పినటుల

.... గర్భమున

కృష్ణావతారమై కీర్తి జన్మించు

సురలు గోపాల్కులు సురకాంతలు
గోపికాశ్రీలు

యరగతుండ బుట్టించు యాదవులు

గాను

వేదములు ధేన్యులుగా వెలయ

బుట్టించు

.... వెలయ బుట్టించు

శివుడు నీవు నే పడిమారి సిద్ధంబు

గాను

కొట్టి యీ రాక్షస కొట్ల నణగింతును

పరమ రహస్యమిది''యని బ్రహ్మ

కెరిగింప

సరగున భూధేవి సముఖాన నిలచి

..... అందరు జసిరి
కమల సంభవుడన్ని క్రమములచాత
అమరులు యాదవులై పుట్టిరపుడు
మన వేదములు గోగణములై పుట్టె
అనా వేగమున బ్రహ్మ ఆతడు

పడిమారి

వసుదేవుడై పుట్టె పసుమతి మీద
రశికుడుయైనట్టి రాజు గర్భమున
శారద దేవకై జన్మించ నపుడు

కంసుడు దేవకిని వసుదేవునకిచ్చి వివాహము చేయుట

గారవమున బెంచ కంసుడు చెల్లెలిని
తెలివైన చక్కని దేవకీ దేవిని
చలిగి యా వసుదేవునికిచ్చి

చేశిరి పెండ్లి

వసుదేవునకు పదియేడుగురు

వనితలు ముందు

యనగ దేవకితోను యేడ్గురు సతులు
మరిదికి చెల్లెలికి మణిభూషణాలు

అరుదైన సొమ్ములు ఆభరణములు

అర్థములు గోవులు అరణంబులిచ్చి

చీని చీనాంబరములు చీరె రవికెలును

వనితలు అనియేక వస్తువులు నిచ్చి

వంచమవాయిద్యములు పరిపరిగతుల

మించి మ్రోవగాను మేదిసీశ్వరుండు
పరివార మీరువంక కంసి కొల్వంగ
ధరణీశు కంసుండు

తగువేట్కతోను

వసుదేవు దేవకి వై భవంబులను

పశిడి రథమెక్కించి ప్రభాతిగాను

రథము కంసుడు తోల రాజితంబుగను

మధురాపురిలోన మరదిని చెల్లెలిని

పదివేల విధముల పట్న మేగించ

ముదమున దేశతలు ముచ్చట పడగ

భోరు కలుగంగ సకల

భోగములతోను

సకల సన్నాహముతో సఖియ నేగించ

దేవకి అష్టమ గర్భమున జన్మించువాడు కంసుని

వధించునని ఆకాశవాణి పలుకుట

అప్పుడు విష్ణుమాయల నాకాశవాణి
చెప్పి చేశిన పని శంఖదేదనుచు

పలికెను దివినుండి బ్రహ్మాండ
మదుర

“వోరోరి కంసుడ! వోరి

రక్కసుడ!

వోరి దూరము చూడు వుండనేరవు

నీవు

కంసుడ! ముందు కానకున్నావు

వసుధీశ! ఆకాశవాణిని నేను

చెల్లెలిని పెండ్లి చేశితివిపుడు

చెల్లెలి గర్భాన జన్మించు నొకడు

యెనిమిదోవాడు నిన్ను యేపడగించు

చెల్లుదువు ముందరి చేతిరిగియుండు

మనుడు మేనమామ గండాన బుట్టి

నిన్ను సంహరించు నిజము నామాట

సఖియకు యనమండ్రుగురు మొగ

సంతాన ఫలము

పరగ యేడ్గురు నీకు పగవారుగారు

ఆర్గురు నీ చాత హతము గాగలరు

పరిణాన యిద్దరు బ్రతకనున్నారు

కాంతకు యెనిమిదో గర్భంబునందు

అతమామను చంపే అధికుండు

బుట్టు

నిన్ను సంహరించు నిజము

నామాట”

అనియిట్లు ఆకాశవాణి బలికి

అదృశ్యమాయ

కంసుడు తన చెల్లెలిని నరుకబోవుట

అన విని కంసుండు ఆదరిపడి

బెదరి

గుండె చదరి కడుపు గుభులణచి

లేచి

పొడవు తేరున నుండి పుడమిపై

దుమికె:

“పరివార వీరులార! ప్రధానులార!

వీరు వారనకుండ వింటిరే మీరు

వాలాయముగ ఆకాశవాణి యిట్లనగ

చాలదు దైర్యంబు చాడి జెప్పంగ

చెల్లెలిని పెండ్లి శాయంగ నేనా? .. ..

చెల్లెలికి కొమాళ్ళు జన్మించనేల?

గండాన బుట్టనేలి? తనను

ఓ

ఖండించనేల?

వుండనేల దేవకి ప్రాణము

వుంచ నే వెరతు

చచ్చేంత కలగంటి సర్వధా యిపుడు

హెచ్చరికె ముందర మేలుకోవలెను”

రుడిశి ఖడ్గము దూశి రుశిపించి

కదశి

వడిశి చెల్లెలి గొప్పు వురవడి బట్టి

సిరసు తెగవేతునని చేముష్టి పూనె

చేరి నరుకగ ‘అన్నా’యని

రెండు చేతులు బట్టి

దేవకి క స్తిపడి దెసపడి మ్రొక్కె

“రావే అన్నా! మొగరాజు నీవు

దాయ చెల్లెలిని గాని పగదానిగాను

న్యాయమా చెల్లెలిని నరకంగ నీకు

ఆడబడుచు మీద ఆయుధము చాప
తోడబుట్టిన తోడు దోషమొయన్న!
సాటి రాజనుగాను సహదోడ నీకు
మాట చెప్పెద అన్న! నామనవి
వినుమ

చెల్లెండ పెండ్లిండ్లు చేశేటి అన్నలు
చాల సొమ్ములు యిచ్చి సంతోష
పరచి

అర్థములు గోవులు అరణంబులిచ్చి
చిత్తగించి పట్టుచీరె రవికెలును
కన్నుల చల్లగ జూచి కట్నాలు
యిచ్చి
వేడుకపడి అన్నలు వేగ చెల్లెండ

అత్తవారిండ్లకు అంపంగ వారు
తెలియదా చప్పంగ నీ వెరుగవ
అన్న!
యంత దయలేదు అన్న! యేమి
శేయుదును

ఆకాశవాణి మాటలు ఆవి
నిజము గావు
నీకు మ్రొక్కెద అన్న! నిజము
నామాట

మాను చంపక అన్న! మముజూడు
అన్న!
చేపట్టు అన్నా! యని రెండు
చేతులెత్తి మ్రొక్కె

తనకు పుట్టిన పిల్లలనిత్తునని వసుదేవుడు కంసునికి వాగ్దానము చేయుట

దేవకి ఆపద వసుదేవుడు జూచి
తా వచ్చి కంసునితో దయ బుట్ట
బలికె
పెండ్లికూతురి జూచి ప్రేమతో
విభుడు

“మండలాపతి! బావ! వా మనవి
వినుమ
యిచ్చి పెండ్లిచేసి యింతలోపలను
వచ్చింపగా నరుక వద్దె వోబావ!
తలకాస రాలీదు తల్లిదండ్రు బాయదు
పోలులో యిటువంటి బోర్పెంబులే?
చేతి కంఖణము బావ! చాతయున్నాది

భక్తి లేదా నొప్పి భాషికము చూడు
కట్టిన భాషికము కంఖణము తోను
కొట్టి చంపుదురె పెండ్లి కూతురునిట్లు
అందరు వినగ బలికె ఆకాశవాణి
అందుకు భయపడకు అనుమాన
ముంచకు

పుర్వీశ! షేమాన వుండవలె నీవు
పరిణాన బ్రతకవలె బావరో మేము
వసుధీశ! మేము పగవారము గాము
వేసారో తమచంప విహితంబుగాదు
తమకుగల పుత్రులు (తప్పక యిత్తు)

(బ్రతుక వలదు బావ) పగ వారు
అయితే

చక్కగా నరుకు బాలల
చంపవద్దనము

పుట్టిన బాలల పూని నీకిత్తు
వద్దనము చంపుకో వకరిని
చిక్కకుండ

నీకు పగవారు అయితే వారు తనకేల?
తనకుగగ కుమాళ్ళ తప్పక నిత్తు
మనవి విను" మని మ్రొక్కెను
మరది వసుదేవు.

మరది చెప్పిన మాట తన మనసుకు
వచ్చి

మరిదిని చెల్లెలిని మధురలో నుంచ
కొడవండ్ల అంతేళి కోరదానవుల

చుట్టు కావలి బెట్టె శూరుల నపుడు
యుడిళి కావలి బెట్టి జతనమని చెప్పె
గుట గుటమని యేటి గుడ్డ

దైత్యులను
పెట్టె కావలి వుంచ భువి పాతకుండు

దేవకి గర్భపతియగుట

కేళికా గృహములో కలశిరిద్దరును
మరియును సంతసార మార్గంబు
జరుప

కాంతకు తొలిచూలు గర్భంబు
నిలిచె

పలు బలచ బారెను పణితి ద్రేహంబు
తెల్లనై మొక కళల్ దీప్తి చేనొందె
వాకరలు మెండాయ వాంఛలు గోరె
వాసీట చేనోట వరుదలై పారె
యేవేళ పులుచుకై యింతితాగోరు
మందమాయను నడుము మున్నును
మంటిపై బారె

వదనంబు వడిలెను వాచవులు గోరె
వేడి త్రాగిన కడుపు-వింతలై
యుండు

పైయ్యద పైకొంగు పైట నిల్వదును
రొమ్మున సమదు బుట్టు రోజు
నా సఖియకు

సద్దికూడు గోరు పులిచల్ల గోరు
బాలకు అంతట ప్రబల గర్భంబు
వెక్కసంబై కడుపు వికసించునాభి
కాళ్లు చేతులు నొచ్చు గడియ
నడిచినను

అంతకంతకు నిద్ర అతిశయమై వచ్చె
మీగాళ్లు పైవాసె మిసమిస మనెను
ముదము దీపింపగా మూడవ నెలను
సుదతికి నొక కొంత చూలు

యేర్పడెను
నడుము గొప్పదై - పెద్ద నడుపులు
నడిచ

పడతికి చెక్కిళ్లు పలు బలుచ వారె
నాతి తా వైఖరి నారోప నెలను
నాతికి చనుమొనలు నల్లనై యుండె
యిరువంద దేవకికి యెనిమిదో నెలను
అరయ లోపలి శిశువు అటునిటు

బొర్రె

నెలకొని తొమ్మిది నెలలు నిండినను
పొలితి దేవకి దండి నొప్పుల బడల
ధృతకీర్తిమంతుడు తొలుత

జన్మించె

పుట్టిన బిడ్డను వసుదేవుడు కంసుని కప్పగించుట

వానిపై గడిగి పట్టు వస్త్రమున
బొదిగి

అనోవేగమున వసుదేవు
ఆడి తప్పకను

ముందుగా గలిగిన మోహంపుసుతుని

బండిగములో నెత్తుక బావకడ కేగి

వసుదేవుడు కంసుని వద్దికి తెచ్చి

కసి గండును చూపి “కంసుడః
వినుమ

నమ్మిక నీ చెల్లెలిని నరికేటి వేశ

భామను చంపంగ ఆడ్డుపడి మనవి

చెప్పితిని

ప్రీతి లేక తాముగన్న బిడ్డలందరిని

యిత్తునని పల్కితిని యిదుగోను

శిశువు

చంపుకో నుంచుకో తొలుత

తానన్నమాట

సత్యంబు దప్పక వప్పగించితి” నని

కొంపోయి కంసుని కొల్వులో నుంచె

కంసుడు మంత్రులతో నాలోచించుట

కన్నులు దెరవని నెత్తురు కందును

జూచి

తనకు తా వెరగంది దయవచ్చి పలికె

“మంత్రీ వర్గమా! బుద్ధిమంతులు

మీరు

సంతత పుణ్యులు చనువరులు

దొరలు

వీర పరివారమా! విప్రభుంగవు

లార!

సరి సమానము తనకు సాతైనవార!

ప్రజలార! దుర్గాధిపతులార! వినుడి

నిజముగ వసుదేవు నిలిపె సత్యంబు

ముందుమేర పలికిన నెత్తురు ముద్దను

తెచ్చి ..

ముందరనుంచె పుత్ర మోహము లేక
కన్న కొమారునిదెచ్చి ఖండింపు

మనుచు

చిన్నిబాలుని తన చేతికి నిచ్చె
యితనిదే సత్యంబు యితనిదే కీర్తి
యితడె సాహసఘనుడు యిందరు

వినుడి

వధియింతునా వద్దా వాపోవు వీని
మదిలోన నొక కొంత మమత

బుట్టినది''

అనిన ఆస్తానము వారందరు లేచి
''విను కంసభూపాల!

విన్నవించదము

అకాశవాణి పల్కులు అవి కల్ల
లనరాదు

వెక్కసుడైపుట్టు యెనిమిదోవాడు
నీగండమున బుట్టు నిజము .

మా మాట

వెరచి పలాకముగాని వీనికి పనిలేదు
పగవాని చంపవలె నీపగ దీరవలయు
పగలేని బాలల పాపంబు చంప''

అనుచు పుషకారపు మాటలు

అడి రొకకొంత

మొదటి ఏడ్గురి సుతులను చంపనని కంసుడు వసుదేవునకు
వాగ్దానము చేయుట

కంసుడు వినితాను కరుణించి పిలిచి
రమ్మని వసుదేవరాజు కిట్లనియె:
''అపదవేళ నీవు అడినమాటలు
తప్పవై తివి వసుదేవ! ..

మహా తగువరివి నీవు

వీని దొర్లబెంచుకో వినుమ వసుదేవ!
కన్న యేడ్గురిని బెంచుకో

కపటంబు వుంచ

యేడ్గురిని బెంచుకో యెనిమిదోవాని

కదాసారివానిదే ఖండించివేతు
గండడట వాడును గండమట తనకు
కొడుకును గని తెమ్మ కొట్టివేళదను
శిశువును తిరగనిచ్చి

నీచిత్తమందుంచి

పోషించి పెంచుకో పొ''మ్మని అంపె
కొడుకు నెత్తుకొని వచ్చి కోమలిని

గలశ

దేవకికి అర్గురు కొడుకులు పుట్టి పెరుగుట

కడ గెలచి పులిసోటి ఖండ వూడినట్లు భారంబు గడిచనని బహు విధంబులను

కోర్కెతో తొలుచారు కొడుకును
బెంచగాను
యాదేట వొకరొకడు యనయంగ

గలిగిరి

పుట్టిరి ఆర్గురు పొలతి దేవకికి
ఆర్గురు కుమాళ్ళకు అధికులపేర్లు
పేరుపేరు వరుసలపేరు బెట్టుకొనిరి
ధృతకీర్తిమంతుడు కొడుకు
తొలుచారు

మలుచూరి పుత్రుండు

మాల్కడనువాడు

బాలార్క శేనుండు భద్రశేనుండు

చక్కని రుజుయుండు

సముద్రుడనువాడు

యెక్కువగ ఆర్గురు యింతి

కుమాళ్ళు

దేవకి గన్నట్టి దివ్యరత్నములు

సరమున బెరిగిరి సకలభోగముల

రత్నఖచితమైన రావిరేఖలను

పుత్రడికందెలు పులిగోళ్ళు మెడల
అందెలు గజ్జెలు హస్తకడియములు
కుందనపు మెడనూలు

ముద్దుటుంగరములు

భూషణంబులతోను భోగములచాత

వాళిగ బెరిగిరి మామవద్ద బాయక

మేనమామను గలశి మెరిగిరల్లుండ్లు

చనువున కంసుని చదరెక్కియాడ

కంసుని తొడలపై గారవించగను

హంసలవలె అల్లుండ్లు

అటతమి నుండంగ

తనయులు యాడేరిరని

తల్లిదండ్రులును

మనస్సున వుబ్బుచు మరచి

రాపదలు

కొమ్మ తను గన్న ఆర్గురి

కొమాళ్ళ జూచి

నమ్మి సంతోషమున నుండె

అందరిని జూచి

నారదుడు కంసుని కడకు పచ్చుట

అంతట నారదముని

అమరలోకముననుండి

వర్ణించి కాషాయవస్త్రములుగట్టి

పల్లజడలు మకుటంబు పవ్విడి

జంధ్యంబు

చల్లని యా గోపచందనము నొడుట

మండలం బెరుగంగ కమండలము

బట్టి

విడువక హరికిర్రన వీణె మీటుచును

ఆడుచు పాడుచు

అమరలోకమునుండి

పుడమికి డిగ్గి మధురాపురికి నేతెంచె

కనుచూపుమేరను కనిరి నారదుని
యెదురుగ బోయి మ్రొక్కె
కంసుండు

పాచార్చనము చేశి

అర్ఘ్యపాద్యంబు లిచ్చి
సింహాసనముపై నిల్చి శావలు చేశ
వాహిని లోకాల వార్తలు నడిగె
మునికంసునికి లోకముచ్చటలు
చెప్పె

అనవి నీ కంసుండు ఆనందమందె
“యిక్కడికి స్వామి! మీరు
వేంచేయుటాకు

అక్కర యేమొ మాకది
తెల్పు”మనిన
“సరసంబు మెరయ నీ జననంబు
నీదు

మరణంబు దెల్పు సమ్మతి
వచ్చినాడ”
ననిన భయమంది యా భోజవిభుడు
మునినాథు కనుగొని మ్రొక్కి
యిట్లనియె:
“నలువంద నా జనన ప్రకారంబు
కలరూపమెల్ల చక్కగ దెల్పు”
మనిన

నారదుడు కంసుని జన్మప్రకారంబు చెప్పుట

అనవుడు యోగీంద్రు డతనితో
బలికె:

“విను కంసభూపాల!
విన్నవించదను
నీరజముఖులతో నినుగన్న తల్లి
పారియాత్రంబనే పర్వతంబునను
వెలయ వేడుకతోను

విహరింపుచున్న
చెలియకు నావేశ చెరుగు మాళినను
యువిదలందరిని వకచోట నునిచి
కువలయ దళనేత్రి కొలనులోజొచ్చి
చలరేగి స్తానము సేయుచున్నంత
బలుపరాక్రమ కళాపాండిత్యశాలి
రణభీకరుండనే రాక్షసాధిపుడు

ప్రణవించి సతిరూపు భావించి
పొగడి

చిత్తజుకారికి చిక్కి పోలేక
చిత్తంబులు పొంగి చింతించి చూచె
మనుడుగ్రసేనుని కామిని యగుట
తనదు మాయాద్రిష్టి తగ
నిశ్చయించి

వెస నుగ్రసేనుని వేషంబు దాల్చి
కుసుమకోమలియన్న కొలనటు జేరి
నలరు విల్లునికేళి నెలమి భోగింప
పట్ట నుంకించిన పంకజనయన
యిట్టట్టు సల్చి నన్నంట రాదనియె
వెలవెలబోయిన వెలదిని జూచి

“వెలరు పూవులబంతి!

వెలరుల దంతి!

పరికింపగా సతిపతులకు నెందు

మరుని పాదములాన

మరి యంటులేదు

పంతమేటికి అంటుపడిన శానిమ్ము

కంతుబారికి నోర్వకంగిలిమ్మునిన

పొలుపొందు నొకపువ్వు

పొదరింటిలోన

బలిమి పువ్వుల శయ్యపై నంటబట్టి

కలయ నాతని తమి దరగకయున్న

కనుదోయి బిగమూసి గాఢబంధమున

తన రూపమున గ్రమ్మె

ధవళాక్షిగూడి

గజిబిజి గావింప కనులెత్తి చూచి

“కూరాత్మ! దుర్మార్గ!

కుటిల దానవుడ!

చేరి నా వ్రతమెల్ల చెరచితివనిన

యా రాక్షసాధిపుడు యతివ నూరార్చి

“కారణమున్నదో కమలాయతాక్షి!

వకపుత్రు డుదయించుచున్నాడు నీకు

సకలలోకాల కసాధ్యుడు వాడు

వానిగొల్తురు రాజవర్యులందరును

వానికి దీక్షతులు

వణుకుచుండుదురు’

యని చాల నుతియించి

యతివ నూరార్చి

చనుదెంచె నంతట రాక్షస చక్రవర్తి

కావున రమణికి గర్భంబు నిలచి

నీవు గలిగితివయ్య నిఖిలేకవీర!

దానవేంద్రుండు మీ తల్లియుదక్క

నేనాటి నీ మర్మమెరుగ లెవ్వరును”

అనవిని కంసుడు అప్పుడిట్లనియె.

“మునినాథ! మరణపు ముచ్చట

దెల్పు”

కలహము ప్రయవాది ఘనుడు

నారదుడు

కలహమంటే పెండ్లి కలుగునను

వాడు

కలహము తలపెట్టె కదిలిపోవుచును

“వింత వింతలు బాలలు వీరంత

యవరు?

వింతచూడ తనకు వేడుకయ్యాని

వీరి తలిదండ్రీ యవ్వరు? యేమి

కావలె నీకు?”

“నారదముని! వినుమ నాచెల్లెలై నట్టి

కోరి దేవకి కన్న కొమాళ్ళు వీరు

ఆర్గు నా మేన అల్లుండ్లు గార?

మరిది వసుదేవుని మమత పుత్రు”

లసగ

దేవకి సుతులందరిని చంపుమని నారదుడు కంసునికి

చెప్పుట

కంసుడు చెప్పిన క్రమమంత

నినియు

అంతట నారదుండు అప్పుడిట్లనియె:

“యేమి బుద్ధి రాజు! యరగకున్నావు

నీ చెల్లెలి కడుపున జన్మించిన వారు
 పల్లదంబున నీకు పగవారు గారె
 దేవకి కొమాళ్ళు తెగటార్తురనుచు
 ఆ వివరము చెప్పెను ఆకాశవాణి
 పలికి నందుకు వీరు పగ నిజంబాయ
 చెలిమి చేశిపెంచి చెట్టు గొనుకొంటివి
 మరచితివో వళ్ళు మరచివున్నావో
 వెర్రివై వున్నావో వివరంబు లేక”
 అనిన నారదమునికి హస్తములు

మొగిచి

“కన్న యేడ్గురికి తనకు కలహంబు
 లేదు

విరసము లేదయ్య వీరికి తనకు
 గండ మట యెనిమిదో గర్భంబు

వాడు

హరషమై వున్నారు అర్గురు తనకు
 యనిమిదోవాడు యెప్పుడు బుట్టునో
 కడముట్ట నియ్యను కలిగిన యపుడె
 యాదమరువను పుట్టంగ యెనిమిదో

వాని

చిదుపలుగ నరుకుడు చేమరచి

యుండ

పగవాని చంపవలె నాపగ దీరవలయు
 తగ వీండ్లకు తనకు పగలేదు

స్వామి:

కంసుని మాటలకు నారదుడు

కల కల నవ్వి

“భూమీశ! యీ పట్ల బుద్ధి లేదాయ
 మతి దప్పెనో వెర్రిమాటలాడేవు
 చాతనై తే వంశము క్షయము

శాయ వలెను

అప్పు దీర్చవలెను హరుల పౌరి

పూర్చవలెను

అప్పు చిచ్చు పగ హతమణచ కుంటె
 చెప్పితి యివి మూడు చేటు

ముందరికి

అన్నలార్గురిని పెంచి అష్టమ గర్భ
 మందు

కన్నవారిని చంపంగ కాచేర వీరు?

తల్లి నాపద బెట్టి తమ్ముని చంపంగ
 బలము గలవారు నిన్ను బ్రతక

నిచ్చేర?

కలబంద మట్టలు నాల్గు గుమిగూడి
 యున్న

యేనుగ వంగదొక్క వెరచును

రాజు!

సకల నేర్పులు దెలసిన మహా

సరసుడవు నీవు

నీకు దెలియని బుద్ధి నిఖిలమున

గలదే?”

అని కంసునికి చెప్పి అరిగె

నారదుండు

కంసుడు వసుదేవుని మభ్యపెట్టి కుమారులను తోడి తెమ్మనుట

నారదుని మాటలు కంసునికి
నారసాలాయ

గార దాగిన చాప కై వడి బోలి
గర్భములో చె బెట్టి కలిపి నట్లాయ
గుఱులు పుట్టి అడవిలో ప్రౌఢుగూడి
నట్లాయ

“అల్లుండ్ర చాతనే హతముగా నేల?
చల్లంబో నారదుడు చెప్పినది

నిజము’

అని తలపోయుచు అంతరంగమున
కనిలి వసుదేవుని కడువేగ బిలచి
‘రావోయి నా మరడి! రాజ వశదేవ!
యేవేళ యేకాల మెట్టుండ గలదొ
చదువులు నీ సుతులు సాములు చూడ
హృదయంబు సంతోష

ముబ్బుచున్నాది

అనగ నీసుతుల ఆర్గుర్నిపుడు
వెనువెంట దోడ్కొని వేవేగ రమ్ము
ఆర్గురికి అరూఱ్ఱ అమరమిచ్చెదను
నార్గురిని తోడితెమ్ము యిది మంచి

లగ్నము

మందను వార్కి మహిదానమితు
నందులను తోడితెమ్ము నాకుపియ’

మనిన

విని మది వశదేవు విస్మయ మంది
తన దేవి నగరికి తర్లి వసుదేవు
చదరంగ మాడుచు సకియంను గూడి
వదలక యున్న తమ వనిత

కృపజూచి

‘మిక్కిలి మనమీద మీయన్న

కంసుడు

యక్కడి దయ బుద్ధి యెరుగంగ

రాదు

బాయని శత్రువులైన మన

బాలులకును

ఆయితమైనట్టి ఆరుగ్రామాలు

యిచ్చెదనన్న నేనిటు వచ్చినాను

మచ్చక నీసుతుల మగువ నాయంట

పంపిన బేకూడు బోగ బాగ్యములు

మనకు

పంపకున్నను ప్రసేహ పాతంబు

తొలుగు’

ఆటలాడుచున్న కొడుకులను దేవకి పిలిపించుట

పతి జెప్పగా విని పణితి పుష్పొంగె
సుతులు మీద ప్రేమ సొంపుదీపింప
పురవులు పుబ్బుచు పుష్పొంగి షేను

తన దేవకీదేవి దాదుల బిలచి

పరునడి సంతోషమున పరగ

నెట్లనియె;

'అంగణమణులార! అంగడివీధి
చంగలింపుచు బాలలు యే

చెంతనున్నారో
అన్నల దోడ్కొని అతివేగ రారె!
అమాట విని దాదులు

అలవేగ్రమునను
వేమారు వెతుకుచు వెలద లడుగుచును
మున్నాది దాదులు ముంగిళ్ళవెంట
కాలిచప్పుడు విని కాంతలడుగుచును
చూచుచు పిలచేరు సుదతులందరును
వీధులు అంగళ్లు వెతుకుచు రాగ
సాదనలు జేయుచు జగదీశు కంసు
వాకిట నుండంగ వార్ని కనుగొనిరి
'వోకేళ గోపాళ! వోయన్నలార!
మీ తల్లి దేవకి మిమ్ము బిలచేని
మా తండ్రి ర'న్నుని

మగువులందరును
పిలిచిన ప్రయముతో పరిపల
నవ్వుచు
వెలదుల వెంటను వేతెంచగాను

తనయులు రాకటకు తల్లితండ్రులు
చూచి

పెనుగొన్న ప్రయముతో పిలిచిన
సుతుల
తల్లిమాటలు విని తనయు లార్గురును
మల్లుమల్లున మొలగంటలు గదుల
గుప్పించి వెగయుచు

కుందెకుందెనుచు
తప్పెనని నవ్వుచు తనిమి వచ్చేటి
కొదము సింహములవంటి

కొడుకుల చూచి
యెదురేగి దేవకి మెచ్చి నవ్వుచును
'స్వామి! వచ్చితి'రని

సంతోషమునను
కోమలి యుప్పొంగి గొబ్బున నవ్వి
ముద్దుల కొమాళ్ళ జూచి

భుజముల నందుకొని
ముద్దులాడుత వొచ్చి ముదిత
కూర్చుండి

దేవకి కొడుకులను అలంకరించుట

'తడుణులార! బాలలు
దాహముగొన్నారు
వేగ దాహము తేరె! వో
పణుతులార!'
అని చెప్పినను విని అతివెలు వేగ
తేట వుతకములు తెప్పించియిచ్చిరి.

'మెప్పైన బంగారు మేడలకేగి
శిరుసులంటను నూనె శీగ్రమె తేరె'
నురికి దాదులు వేగ నుబ్బుచు బోయి
పాడుచు గిన్నెలు బామలు నూనె
వేట్కతో తెచ్చిరి వేగ శిరసంటి
జువ్వకంబు లాడించి జుషములు దీర్చిరి

జలతారు బీరాలు సన్నవలిపములు
గట్టిరి
కరమొప్ప తిలకములు కాంతలు
దీర్చిరి
పట్టు వస్త్రములు పైబార గప్పి
అన్నంబు పాయసం ఆవులపెరుగు
అన్నం బోంచేసి అస్తములు కడిగి
మొత్తలు గండము మొగిలి
పువ్వులును
తల్లి దేవకీదేవి దరియించె రత్న
పుత్రు కంటెలు పులిగోరు మెడన
అత్తరు పన్నీరు అస్తకడియములు

దరయించి రత్నాల తాళిచొకట్లు
వరచి చక్కదనము వర్ణించసాగె
'వలురాజుతో వీరు వాసవాసుతులొ
నలకూబరులొ వీరు నా
చిన్నసుతులొ
పుడురాజులొ వీరు యీ
పున్నతంబు
పుడమి నా గర్భాన పుట్టినారొ లేక '
అని యిట్లు దేవకి ఆశ్చర్యమంది
తన ద్రిష్టి కొడుకులుకు తాకెనొ
యనుచు
ద్రిష్టి బొట్టును బెట్టి దీవించ తల్లి

దేవకి కొడుకులకు బుద్ధులు చెప్పి దీవించి పంపుట

ఆర్గురి కొమాళ్ళ దేవకీదేవి
డాయంగ బిలచి
'వినరోయి కొమాళ్ళార!
వివరంబుగాను
మీ మేనమామ కొలువుకు మీరు
కదిలిపోతువున్నారు
మెచ్చి మీ మేనమామ
సీమ బూములిచ్చునో
సింహాసనమే యిస్తావున్నాడో
బొక్కిన బంగారు బోసకావుట్ల
యిస్తావున్నాడో
సామిన గుర్రాలు సవరాజములు
పెద్దలలో సొమ్ములు పెద్దగుర్రాలు
యిస్తావున్నాడో

యే రవుతును యే రాణువును
యిస్తావున్నాడో
దూరపు బూములు కోరవద్దు
కొమాళ్ళార! మీరు
లాయన అశ్వాలు కోరవద్దు
కొమాళ్ళార! మీరు
దూరపు బూములు కోరితిరై న
తల్లితండ్రులు మీరు తల్లి పోలేరు
కడుపు సోకము చింత కడతేరలేను
మల్యల పాన్పుమీద నా మనసు
యెట్లాపొందును
లాయన అశ్వాలు కోరితిరై న
గణితిబత్యము గడ్డి మన నగుర
లేకయున్నది

పరకలు మేసి పడివుండే ఆళ్ళాల
కోర'మని పలికెను

అని యిట్లు కొమాళ్ళకు బుద్ధి
మతిచెప్పెను
తన దృష్టి కొడుకుల్కు తాకెనో
యనుచు

ద్రిష్టిబొట్టును బెట్టి దీవెంచె తల్లి
కష్టడు పాపిష్టి కంసుని కొలువుకు
జాతరుకు పొట్టేళ్లు సాగినరీతి

మాతల్లి దేవకి సుతుల మరివేగ
పంపించె

తనయులు వసుదేవు శర్మిరాగాను
కంసుని కొలువుకు కదిలి
వొచ్చినాడు
కంసుని కొలువున గ్రక్కున

నిలచిరి
ఆర్దురు బాలులు చాలుగా నిలిచిరి
'సలాము మామా! సలాము' అనిరి

కంసుడు తన మేనల్లుండను పువ్వుల తోటకు తోడ్కొని
పోవుట

అంతట నారదుడు చెప్పినమాట
తన మనసుకు వొచ్చెను
అక్కు అక్కున నవ్వి 'యిప్పుడే
నా అల్లుండ్లు
అరువంచి సలాము
శాయలేకపోయిరి

చేటు యెరుగక బుద్ధి
చెడిపోతూవుండే'
అని కంసుడు బెదిరి అదిరిపడి లేచి
నారదులు చెప్పినమాటలు

నారసములై నాటె
గారదాగిన చాప కై వడి పొరెన్లు
పెదువులు కొరుకుచు పెక్కున
నవ్వుచును

చరుగుప్పున దుమికి
సమయింతు ననుచు

యెంచి యేడు అడుగులు
యెదురుగా వొచ్చి
మంచి మాటలుగాను మరదికి చెప్పి
'నీ సుతుల చదువులు సాములు
రూపరేక సముదర్యము యిటు
మాచితేసు

పాచిపట్టిన రాళ్లు పగులు జనద్రిష్టి
అనుమానపడవద్దు అవనీశు నీవు
పనసలు నిమ్మలు పాటలి
వొకుళాలు

వనములో నీడను వొప్పిన కతలు
వినవలయు వసుదేవు యిప్పుడువేగ'
అని మంచి మాటలుగాను అతనికి
చెప్పి

ధర్మసింహాసనము గుప్పున
దుమికి

తన చేతి కడ్గము వడి నందుకునెను
రత్నకంబడి తన బుజమున జేర్చెను
ఆర్గురు అల్లుండ్లు యంటపెట్టుకుని
తను వేయించిన పువ్వుల పనముకు
కదిలిరాగాను

పువ్వుల వనాంత్రముకు పువ్వుల
వనాంత్రముకు

మధురాపురి పట్నానకు సందున
గొడుగు చింతల వీరబయళ్ళకాడను
కముశునికి అతి శగును మాయను
తిరిగి మధురాపట్నము పంక
కన్నుల చూచను

తన మరిది వసుదేవరాజు రాగాను
చూచి
'రావోయి': వసుదేవ! రాజువు నీవు'
వనముల కరిగిరి వసుదేవు తాను
వనము శృంగారము యెటువల.

పున్నదంచేను
పొన్నలు పొగడలు పోకమాకులును
గెన్నేరు వగుళ్లు కారు గోగులును
మారేళ్లు నేరేళ్లు మంచి గందములు
నారి కేశములు నాగమల్యలును

పున్నాన వనములు బూరి సంపంగ
పున్నతంజై నట్టి సురపొన్న
ప్రిక్షములు
మావులు జంబీర మాలార
వనములును

గంగరేగులును వుసిరికె
చందనములు

రంగై న బూరగలు అందమైనట్టి
యేపెలు యిప్పలు యేకు పనసలును
దాపైన మంచి మందాళ ప్రిక్షములు
బద్రాక్ష సరువులు బల్లకములును
రుద్రాక్ష మాకులు రూడి శేషములు
కడలేని పరిమళ్లు నడిమి ప్రిక్షములు
పువ్వుల తోటకు పోయిన మీదట
నవ్వుచు కంసుడు నతనికిట్లనియె:
'చయ్యన వసుదేవ! చదువులు
నీవిన్న

వయ్యన నీదిష్టి వారికి తాకును
కల్లనక తాకును గడియపులిచింత
గొడుగు చింతల వీర బయటనే
కూర్చుండు పరగ వసుదేవ!'

కంసుడు బాలురను పువ్వులు కోయ నియమించుట

కఠినచిత్తుడు కంసుని కఠనసంబు
నాను

ఆర్గురి అల్లుండ్ల యంట పెట్టుకొని
తాను వేయించిన పువ్వుల వనమును

పువ్వుల వనముకు యేతెంచ
బానాయకుండు

పువ్వుల వనము దర్వాజ బోరున
ధీయించివాడు

కలపొన్న విషము కాడికి గ్రక్కున
వచ్చినాడు

కలపొన్న విషాన తనచేతి

గాండీర్యము

తనచేతి గాండీర్యము గ్రక్కున

వుంచినాడు

రత్నకంబడి బూమ్మీద పరిచినాడు

రత్నకంబడి మీద రాజు కొలువుదీరె

ఆ కంసు బూపాలు కొలువున్న

కొంత సేపుటికి

ఆర్గురి అల్లుండ్లను తను దాయ బిలచి

'వినరోయి అల్లుండ్లారా: వివరంబు

గాను

నేను వేయించిన పువ్వుల పనమున

మీకంటికి యేమి పువ్వులు కోరి

వున్నారో

కోరిన పువ్వులు గొట్టిన కోయ'

మని పలికె

ఆ వార్త విని జారలు అతికె

సంతోషమునను

చేటు యెరుగక బారరాజులు చేరిగి

వొళ్లు గట్టిరి

బొడ్డు మల్యలు చాల కోయించినాడు

చెండు మల్లెలు చాల కోయించినాడు

మంచి మల్యలు చాల కోయించినాడు

రత్నకంబడి మీద రానులు

పోయించినాడు

రాశి పువ్వులు యెత్తి చెండ్లు

కట్టించినాడు

ఆర్గురి అల్లుండ్లకు ఆరు చెండ్లు

వారి చాతలకు యిప్పించినాడు

ఆర్గురికి ఆరుపువ్వులు తోరణాలు

దరియించినాడు

తనచేతి గాండీర్యముకు పువ్వుల

చెండ్లు కట్టించినాడు

తన బుజానకు వక చెండు

కట్టించినాడు

తాను పువ్వుల తోరణాలు

దరియించినాడు

ఆరు పువ్వుల చెండ్లు వారి అస్త్రాల్కు

అందించినాడు

ఆరు పువ్వుల తోరణాలు వారి

మెడల్కు చుట్టెను

కంసుడు బాల్మరేను బంధించి నరుక బోవుట

రత్నకంబడి మీద నుండి ధిగ్గున

లేచెను

తానుకట్టి వుండేటి నలభై మూళ్లది

నల్ల పట్టు దట్టి బిర బిర యిప్పెను

దామెనుకు యాటలు తగజేర్చి నట్లు

అన్నలు చూడగాను తమ్ముల

బంధించెను

తమ్ములు చూడగాను అన్నల
బంధించెను
దడి తెరుగున ఆర్గుర్ని దాయంగ
ఫెణిచి
కడ్గము తీసుక కంసుడు కత్తి
జళిపించె
ధళ ధళ మనగ వక అల్లడ
వహించెను
పల్లడ దుమికెను పల్లడ వహించెను
జార్బండ్రొక్కి మారు బండన
నిలచెను

మార్బండ్రొక్కి జార్బండన
నిలచెను
యీ విదమున కముసుడు సాము
చేసేటి సమయంబున
అదరి బెదరి దద్దటిర్లి అటు నిల్వలేక
కాళ్లు గడగడ వణికి కడు నిల్వలేక
ఆర్గురు చూచిరి మామ మొకారబిందం
గుండె జల్లు మనె

బాలురు మేనమామను దీనముగా ప్రార్థించుట

“యేమిసేతు దయభమా! యవ్వరు
లేరు
మామరో వోమామ! వో మేనమామ!
నీ తోడబుట్టు దేవకిదేవికి తనయులు
మేము
మామ! మామీద మరియాద లేక
కత్తి వెత్తి నరుకను చెల్లనా
వో మేనమామ!
ఋత యంతర బాలల యీడేర్చి
నావు
అన్న వస్త్రము యిచ్చి ఆదరించినావు
వుగ్గు బోసేనాడు వుగ్గుపోసి సాకితివి
పాలు పోసేనాడు పాలుపోసి సాకితివి
బువ్వ దినేనాడు బువ్వబెట్టి సాకితివి

అబరణ బూషణాలు దిరియించి నావు
వో మేనమామ!
‘మామ! మామా!’ యని బాలలు
మందలింప సాగిరి
‘బ్రెంమ్మ దగ్గిర వరములు యిట్లా
తీసివా వో మేనమామ!’
నెత్తి ధరణిపై గొట్టి నేంపై వారిగిరి
కావు కావున ప్రేళాపించ సాగిరి
బాలలపుడు
‘దరియించ లేము వో మేనమామ!
నిలువు శక్యముగాదు నిముష
మిచ్చోట
పలువించి దేవన పాలుగాలేదు’

అడలుచు పుత్రులు 'హాహా దై బహా'
యనుచు

నేలలు పుణుకుచు బాలలు

బ్రెమజెందిరి

'పుడమీశ: మాకు యీ బోగంబు

చాలు

అడవులలో కేగి ఆకు అలుమైన

కుడిచి వుండెదము వోమామ! మేము

కువలయా దీశ:

తడయక విడిపించు దయ విచారించు

విరసంబు చాలించు వో మేనమామ!

గుప్పు గుప్పున రొమ్ము గమ్ముక

బాలలు

శికలువూడి వెంట్రుకలు కొట్టు

మిట్టాడి

పడి పొర్లాడుచు బాలలు మూర్చిల్లి

రపుడు

వాలు కన్నుల నీళ్లు వరుదలై పారె

మామ వున్న చందంబు కుములుచు

చూచి

కుములుచుచూచి 'గొబ్బిన యిన్నాళ్లు

మామ మముజెంచి నిటలకు

మమ్ముల

నిటలకు మమ్ముల బడిగొర్లగా

జేస్తవి

పాలు వెన్నలు తాగి బాగుగా

బెరిగి

బాల ప్రాయమున మాకు నేల

పాలాయన మామ!

యీ వసుధలో పుట్టిన హిరుగలరు

లోకముల

యన్నంగ యీపాప మెవ్వరికి లేదు

పుడమిని పలమైన బూరగ రీతి

ఆయను మా బ్రతుకు అన్యాయమే

మామ!

మామ మామా!' యని మందతిస్తు

వుండగాను

దురములో పగతుల చ్రుంచిన యట్లు

ఆ వసుదేవుని ఆర్గురి కొమాళ్ల మీద

కల్లు సారాయి నల్ల మందుతిన్న

పచ్చితురకవలె పళ్లు పట పట

కొరికి కత్తి జళిపించె

అంతట యా బాలలు కంటికి

పుట్టెడు కన్నీరు వుంచిరి

ప్రలాపించుచు బాలలు మన భాగ్య

మింతేను

పొల పొల పోవుచు పొగలి

దుక్కాన

'మేమేమి చేతుము? మా కెవకు

దిక్కు?

యవ్వరిని దూరుదుము?

యవ్వరున్నారు?

మేము నోచిన నోము మాకు సిద్ధించ

శిముడు యీరీతి చేసెనో మాకు:

తల్లిలేక తండ్రిలేక అన్యాయముగా

మాకు!

బ్రహ్మ వ్రాతకు పలుకంగ నేల?

పూర్వకాలము పుట్టిన యపుడు

మేము చేసిన పూజ తప్పునా మాకు?
పూజకు మిక్కిలి నడుచునా మాకు?
గొబ్బిన మామ! మమ్ముల యింత
బాద పెట్టనేల?

వొప్పుగా బెహ్మ దేవుడు వ్రాసిన
వ్రాలు

అతికిడవ వచ్చునా హరి హరులకైన
యదపడి యిక్కడ మేము యంత

దూరినాను

తల్లి తండ్రి వుండంగ దయ వచ్చునా
మామ!

తర్లపించంగ యవ్వరు మాపేరు
మామ!

యిట్లు వలపోవుచు బాలలు
వకరి మొకార బిడము వకరు

తప్పక చూచిరి
గుప్పు గుప్పున రొమ్ము గుడ్డుకో
సాగిరి

పొల పొల దుక్కాన ప్రళాపింప
సాగిరి:

'కాని వారము కాము మామ! కడ
వారము కాము

నీ చెల్లెలు దేవాక్షి కన్నట్టి
కొడుకులం మేము

నారదులు చెప్పిన మాటలు విని

మమ్ముల నరుకను న్యాయమా నీకు?
మాతల్లి తండ్రు రాజులకు నీసుతుల
యిద్దెలు బుద్ధులు వినవలనంటివి వో
మేనమామ!

వనము లోపలికి మమ్ముల వనర
రప్పించి

యింత శిశు అత్య శాయ ధర్మమా
నీకు!

అని గోడు గోడున దామరాకులో
నీళ్లు

తర్లడిలచినయట్లు బాలలు దరికొన
సాగిరి

'యీ ఆద్దోన అరణ్యమున మనము
దుక్కపడితేను

మనము దుక్కపడితేను మనకు
యవ్వరు దిక్కు?

పురహరుడు దయతప్పె మనకు
పూజ యింతే కాక

ఆదినారాయణుడు యీ కంసుని
సాదించి నరుకును గాక:

మనకు వశముగాదు ఆదినారాయణ
హరిన్నారాయణ'

అనే వాక్యము బాలలు ఆలాపన
కాయ గాను

కంసుడు మేనల్లుండ నాగ్గురిని వధించుట

'హరినారాయణ! హరిన్నారాయణ!
శబ్దంబు యిన్నాడు కముసుడు
అగ్రుడై మండి

కుడిమీసం వడివేసి గుడ్డు యెర్రజేసి
మీసంబు పడచిప్పి దూశ ఖడ్గంబు
సారాయి పోస్తూ గంజాయి అములు

నీరు యేమి చారని నిఖరంపు కల్లు
త్రాగి లావారి పొచ్చి తమకంటు

మించి

తూలుచు కడుపచ్చి తురక
చందమున

చెడు వెర్రకై తోడు శివమెత్తి నిప్పు
కడుద్రొక్కి సర్పంబు గరచి

తేల్లుట

కుక్కలు మొరగిన కొనగొమ్మ
నుండి

కొక్కతీపుచు గండుకోతి
చందమున

పెదవులు గొరుకుచు ఫెళ ఫెళా
మనుచు

గడ్డించి మరిలేచి ఖడ్గమంకించి
మగువ పెద్ద కుమారుని మసలక
పట్టె

'మామయ్య! మామయ్య!
మన్నించవయ్య

చేకొని మముగావ చెల్లు మామయ్య
మావంటి బాలకుల చంపితే మామ

కంసుండ

యిలమీద శానలు యేలీల కురియు
ఫలియించునా భూమి? ప్రజలు
నమ్ముదుర?

నీళ్లు మోసువారు నిరుపేదవారు
కట్టెలమ్మువారు కసువమ్మెవారు
బీదసాదలలోన మము వకరిగా

చూడవే మామ!

కాకనీవు యెక్కే సింహాసనము
యెక్కేమ మామ!

కాక నీతోటి కయ్యము చేసేమ?
అని యిట్లు బలికిన ఆపెద్ద కుమారుని
కనులుచు పదునైదు ఖణియలుగ
నరికె

ఖరవాలు ఝుళిపించి కడమ కుమాళ్ల
అరచిన యెడ్చిన అయ్యయ్యో
యనిన

మొరలు పెట్టుచు చేరి మ్రొక్కిన
గాని

పరువులు బారిన బయలు బాకినను
తడియక వెన్నంటి తగిలి పోనియ్యక
చెరుకు పిచ్చరితీతి చెలరేగి నరికె
వలపల చూపెను దాపల గరిన
ఖండించినాడు

దాపల చూపెను వలపల గరిన
ఖండించినాడు

నరికెను అర్గుర్ని నజ్జు నజ్జు గాను
త్రుళ్లేటి అల్లండ్ల తునియలుగ
నరికెను

కడగి కంసుడు రణకల్లిగా బొడిచ
పొడిచెను అర్గుర్ని పోగులు వేశ
అర్గురిని అరు గుట్టలు పెట్టెను
తనచేతి రక్త నెత్తురు గాండీర్యము
మొండ్యాల్కు తుడచ

కత్తి వరలో వేసి కంసుడు
వయ్యన కచిల

వక్కడే కదిలెను వంటిపులి వలెను

కొడుకుల చావు చూచి వసుదేవుడు దుఃఖించుట

గొడగు చింతల వీర బయళ్లనుండి
 వసుదేవరాజు గొబ్బున చూచెను
 నాగుపాంవంటి నడుము నక్కున
 విరిగెను
 'యేమందు యీశ్వరా! యేమందు
 నేను
 కంసునికి యెదురుగా కదిలిపోయి
 యిపుడు
 యేరీ తన కొమాళ్లు? అని అడిగితి నై న
 పాపాత్ము కులద్రోహి గాండీర్యము
 తోను కండించునో యనుచు
 కంసునికి ముందర మదురుకు
 పోగాను చూచి
 పాపాత్మునితోగూడ మల్య
 వనాంతానికి
 పోయిన బాలలు తిరిగి రాలేదు
 యనుచు
 వారి చావు పుట్టుక కన్నుల
 చూచే'నని
 కన్నతండ్రి వసుదేవు పువ్వల
 తోటకు కదలి వచ్చినాడు
 కలపొన్న విక్షము కాడికి కదిలి
 వచ్చినాడు
 కొడుకులు చచ్చిన గోరంపుచావు
 వసుదేవురాజు కన్నుల చూచెను
 గుప్పు గుప్పున రొమ్ము గుద్దుకో
 సాగెను

నిట్టూర్పు లూరుస్తు నేలపుణుగుచును
 అటు విటు పుణుగుచు హర హరా
 యనుచు
 చేతులు బిసుకుచు ద్రేహంబు మరచి
 'అకిల లోకేశ్వర! ఆదివిష్టుండ!
 సురులార! మునులార:
 సూర్యచంద్రులార:
 పరమేశ్వర! యిష్టు: బ్రెహ్మ
 దేవుండ!?
 అని యిట్లు వసుదేవు గోడు గోడున
 దుక్కించసాగె
 కదులుచునున్న కుమాళ్ల అందంబు
 చూచెను
 యేనుగ కుంబ స్తశములవంటి యెగు
 బుజములు చూచెను
 అంటి మాకుల వంటి పెను తొడలు
 చూచెను
 తామర రేకులవంటి కనుసోగలు
 చూచెను
 అద్దములవంటి ఆరి పాదములు
 చూచెను
 బొజ్జల మీద చెయ్యవేసి బుజ్జగించె
 కొమాళ్ల
 'యేమి సేయుదు కొమాళ్లార!
 యేమందు నేను?
 యెవ్వరిని మరుతునో యెవ్వరిని
 దలుతునో కొమాళ్లార!'

అని యిట్లు చుక్కించె ఆ రాజుగనుడు
తన దుక్కము వసుదేవు తానే

శాంత పడెను

ఆరు ఆరు పన్నెండు మొండ్యములు

తన కమిగిటజేర్చి

గోడు గోడున అడలి గ్రక్కున

విడిచి

'కనలేదు పెంచలేదు కొమాళ్లార!

మిమ్ము

పుట్టలేదు పెరగలేదు కొమాళ్లార మీరు

బూమి మీద నామనసు నిల్వలేదు

కొడుకా! మీగర్భములు మేము

కన్నుల చూడలేదు'

అని యిట్లు వసుదేవు అటు తర్లడించెను

ధరణిపైనబడి తాను లేచి నిలిచెను

జలధి తోపుల జొచ్చి స్తానంబులాడి

తడి వస్త్రాలతోను వసుదేవు తన

నగరి కేతెంచెను

దేవకీదేవి దుస్స్వప్నమును గనుట

ధర్మమార్గమున ఆవేశ దేవకీదేవి

అతివిలతోను

బావించి మల్యల పానుపు మీధ

నీరుబుగ్గవంటి కన్నులకు నిద్రెయిన

వొచ్చెను

కలుపు రేకులవంటి కన్నుల్కు

కప్పెను నిద్ర

వాలారి కన్నులకు వొచ్చెను నిద్ర

చామంచి రేకులవంటి కన్నుల్కు

చేటు నిద్ర వొచ్చెను

నిద్రించి మేలుకొనెను నిమిష

మాత్రమునను

కలగని మేలుకొనెను కాంత దేవాక్షి

దాదుల బిలచెను తరుణి దైర్యములేక

గ్రక్కున యిప్పుడు రాగమ్మ!

దాదులార! వో తరుణులార!

పుట్టింటి వారు యిచ్చిన పుణ్యపు

దాదులార!

ఆత్తవారు యిచ్చిన అవసరపు

దాదులార!

పున్నిజిబింతు లార! పూబోణు రార:

వినరమ్మ దాదులార! మీకు

విన్నవించెను

కలగన్నప్పట నుంచి కాలు

నేలబొందదు

తనకు కన్నీరు తరగదు వో

బామలార!

గుండె పగిలి కడుపులో గుభుల్న

కుడిచిని

జాము జాముకు నావొల్లు జాలి

పుట్టించె

నా కల యిప్పుడు నలినాక్షులార!

అని యిట్లు దేవకీదేవి అనిన
మాటల్కు

‘యేమి కలగంటివి? యేమి వార్త
వింటివి?

నీవు కన్నకలలు మాకు చెప్పినాను
తెలివిగా యిప్పేము తెలిసినట్లుగాను’
అని యిట్లు దాదులు అనిన మాటల్లు
కన్నకల చెప్పసాగె కాంత దేవాక్షి
‘వినరమ్మ దాదులార! వివరంబు
గాను

కుడిసంటి అమృతం కురియగ
కలగంటి

యడమ సంటి అమృతము యేరులై
పారకలగంటి

కారిన సన్నిపానము కరుడు గట్ట
కలగంటి

వో దాదులార! నేను కన్నకలలు
యవ్వరికి పడునో యెరిగింపవమ్మ!’
ఆవార్త విని దాదులు అప్పుడీట్లనెరిః
‘నీవుగన్న కలలు నీకు పడవమ్మ
యవ్వరికో పరవారికి పడును
పణతిదేవాక్షి!’

అని యిట్లు దాదులు దేవాక్షికి
కల యిప్పగాను

మృగంగా గుర్జరగామును నిని దేవకి నోగింకను

అంతట వసుదేవు తడి పస్త్రాలతోను
తన నగిరికి తర్లిరాగాను
యేనుగ పొడుగు మొగసాలకాడికి
దేవాక్షి దాదులు యెదురుగా వొచ్చిరి
‘యేరి మన కొమాళ్లు?’ అని
అడిగినంతలోనే

వసుదేవరాజు పొలపొల పొగిలిపడి
బూమిమీద
గుడ్లను కన్నీరు గోళ్ళ ముచ్చుచును
‘యేమి జెప్పుదు బామా! యేమందు
నేను!
మన కొమాళ్ళ ఆర్గురిని మీ యన్న
కముసుడు

పువ్వుల వనాత్రములోన అతముగా
నరికెను”

అని యిట్లు వసుదేవు అనిన
మాటల్కు
వసుదేవు వార్తలు దేవకీదేవి
యిన్నపడే

వసుదేవి వరిగెను కాంత దేవాక్షి
గుప్పుగుప్పున రొమ్ము గుమ్ముకొనె
యింతి

కొప్పుడి వెంట్రుకలు కొట్లు మిట్టాడ
పాయని పుత్రులపై మోహమునను
ఆవు లేగను గని అలుముకున్నట్లు

తన అన్న కంసుడు కొమాళ్ళ
నరికిన వార్తవిని
పడి పొర్లాడుచు పణితి మూర్చిల్లే
నేలలు పుణుకుచు నెలత బ్రెమజెంది
వాలుకన్నుల నీళ్ళు వరుడులై పారె
మిణుకుచు యింతి మోమెత్తి

యిట్లనియె:

‘గొబ్బిన యిన్నాళ్ళు కొడుకులార!
మిముపెంచి

కంసుడికి మిము బద్దిగొర్లగా జేసి
వకసారి ఆర్గురు వరిగిరంటేను
దుఃఖము ఆకాశమునకు

తుదముట్టదాయ

ఆర్గురు సుతులార! వోయన్నలార!
యేరీతి గడుపుదు యీ దుఃఖ

వారధి

అన్న ఆయుధానికి అయ్యలార:

మిమ్ము

గొనకొని బారిగొర్లగా జేసి

ఖర్ముడు కంసుడు తనను

ఖండించరాగ

ఆర్గురిని తన చావుకు అడ్డంబు వేసి
అలనాడు ఆకాశవాణి అన్నమాటలకు
తల్లికి ప్రాణాలు దారబోస్తే మీరు
అన్నల నరుకంగ తమ్ము

లేమంటిరో

చిన్నితమ్ముల నరుకంగ అన్న

లేమంటిరో

కని గొడాలనైతి కన్న

కొడుకులార!

తనయులార!’ యనుచు

తల్లెడలసాగె

“కట్టడి కంసుడు కరుణ

యింతయులేక

పుట్టిన బిడ్డల.....

.....యనిపించి

యారీతి కంసుడు యీదెనా పగయు

నీ పగ యీడేర నిద్రబో అన్న!”

గుప్పుగుప్పున రొమ్ము గుద్దుకునె

తల్లి

కన్న బిడ్డల దలచి కన్నీరు బెట్టె

వసుదేవుడు దేవకిని ఓదార్చుట

అనవెరచి దేవాక్షి అలమటపడగ

నంత వసుదేవుడా దేవదేవకిని

యంతయు కౌంగిట యెత్తి లాలించి

“వినుమెంత వగచిన వేవేగనిటకు

మన పుత్రులునుగారు మ తేభగమన!

మన ఖర్మ మిట్లుండె

మన కుమాడలకు

వనజాసనుడు వ్రాయువ్రాత

లిట్లుండె

మర్మమెరుంగవు మానిని నీవు

ఖర్మమెవ్వరికై నను గడపంగవలదు
ముందుచేసిన ఖర్మముల వచ్చిన
ఫలము
అనుభవించక తీరదు అజునకునై న
హరిహర బ్రహ్మాదులకునై న
కర్మంబు
పరికింపగా పరబ్రహ్మంబుకై న
చేసినవారికి చేసినంతయును
వ్రాశినాడే ముందు వనజసంభవుడు
తలపోశి చూడను తరుణులెవ్వారు
తలదండ్రు లెవ్వరు? తనయు
లెవ్వరును?
మాయసంసారము మాయతో చిక్కి

పాయని భ్రమలచే ఫలియింప దగదు
ఆకాశవాణి తానాడిన మాట
యేకాంతములు గావె యిందీవరాక్షి!
యశరీరి వాక్యములవి యన్ని
నిజము
కుసుమకోమలి! తాళుకొను మింకనేల
యెందుకు శోకంబు యిందీవరాక్షి!
చందనగంధిరో! చాలించు వగపు''
అని భామచూరార్చి అటు విలాపించి
వనజ పాణులనెల్ల వగపుచాలించి
తనయుల మొండెములు
ధరలోన మాడి
తన నివాసంబున తగయుండిరంత

ఉగ్రసేనుడు కంసుని దూషించుట

తనయుని పాపప్రతాప విస్ఫూర్తి
మనమలు చిదుపలై
మహి గూలుటాయు
పురజనులు పొక్కిపోవుట యల్ల
సరభసంబున జేరి చారులు దెలుప
విని వుగ్రసేన భూవిభుడు కోపించి
ఘరముగ కోపించి కనులెర్రసేసి:
"వోరి క్రూరాంతక! వోరి దుర్మార్గ!
వోరి కులాంతక! వోరి పాపాత్మ!
కోపించి నెత్తురుకూనల చంప
యేషాటి పౌరుషము వచ్చరా నీకు?
చిన్ని అన్నల నిట్లు చెల్లించివై చి

యన్నాళ్ళు బ్రతికేవు విరసుడ నీవు!
పెక్కురీతుల ముద్దుబెట్టుచు వచ్చు
చక్కని తండ్రుల జంపుదురటర?
ఆ చక్కనన్నల అవలీల జంప
నీ చేతు లెట్లాడె నీచమానసుడ!
కందు బాలల జంప కర్ముడవు నీవు
యెందుకు యీ ప్రాణము యాల
యీబ్రతుకు
సంపన్ను లెన్ను నా సద్వంశమురకు
తెంపుతో అపకీర్తి తెస్తవి నీవు
తనయుడవని నిన్ను
ధన్యుఁజ్ఞాఁడవలదు

తునుమాడవలె నిన్ను దుష్టవర్తనుడః
అందందు పురజనులు అందరు

నిన్ను

నిందించి తుప్పున నీమీద నుమియ

నీ రాజసంబేల? నీ భాగ్యమేల?

నీ రసగ్ధత యాల? నీ ప్రాణమేల?
పొమ్ము యక్కడనైన పోవక నీవు
నమ్మి యిక్కడవున్న

నిను గావనింక"

కంసుడు తండ్రిని బంధించుట

అనిన రాజును జూచి ఆ కంసుడలిగె
కరుకుపగ్గముల తమ తండ్రిని

కట్టివేయించ

గిరికొన్న పెద్ద సంకెండ్లు బంధించ
ఆరాజు మంత్రుల అతని

ఆవులను

చేరి నందరిని మహా చీకాకు జేశ

చలగి మధుర బెదరె

చేటుబుట్టుకొరకు

వుదరి యాదవులంత వుణ్ణంగ వెరచి

మందలు దర్శించి మగువలు దాము

యెందెందు వనవాసములకు

యేగిరంతటను

బలరాముని పూర్వజన్మ వృత్తాంతము

అంత కొన్నాళ్ళకు ఆ దేవదేవకికి
కాంతకు యేడవ గర్భంబు నిలిచి
ముందు కంసల్యకు

ముదమొప్పనంత

దశరథ రాముడు దనుజులగూల్చ

వసుమతి జన్మించ వనధిబంధనుడు

అదిలక్ష్మి సీత అమ్మవారులను

క్రొధించి రావణు కొంపోయ చరలు

అంతట రాఘవుండు ఆ వార్త

వినియు

శంఖశేక వనచర శానలుగూర్చి

హనుమంతుచే కార్యమంతయు దెలిశి

లంక ముట్టడివేశ రావణుగూల్చ

పగను యింద్రజిత్తు

బాహుబలియుండు

మొయిలులో రాముతో మొనమయి

పోరె

రామచంద్రునితో బోరె రావణు

పుత్రుండు

యింద్రజిత్తుతో పోరి

రామచంద్రుండు అలశి

గగన భాగముచుండి కప్పి

భాణములు

అందున్న విభీషణుని అడిగె
రాఘవుండు
'యెదుర్కొనె యుద్ధానికి
యవ్వదోపిడు
చదరక నాతోటి చేశ కయ్యంబు'
అడిగిన విభీషణుండు హస్తములు
మొగిచి
'వాడె రావణబంహ్మ వరమ
పుతుండు
వాడె యింద్రజిత్తు వాడె దృఢజిత్తు
నిజముగ పద్మాల్లుయేండ్లు నిద్ర
అన్నము లేని
వారి చాతనుగాని వాడు కూల'దన్న
విని రామచెంద్రుండు విచారపడుచు
ధనుర్బాణములు తమ్ముని కందించి
'నిద్ర (అన్నము) లేక నిలచినవారు
యీధర రాజులలోన యరుగను
తాను'
అడిగిన లక్ష్మణుండు అన్ననుజూచి
ఘనరాఘవునికి పొదకాంతుడై
నిలచి
"అన్న! నేనిద్ర ఆహారము లేక
వున్నాను నీ చరణములు
హృదయమందుంచి"
విని రామచెంద్రుండు వీనులుమూశ
'యన్నడు నిద్రహారము యరుగక
తమ్ముడ!
యీతెరంగున! కష్టము యాల
జేళితివి?

నాతోను చెప్పమా నాతోడునీడ;
'పర్ణశాలలో నీవు పవళించువేళ
కన్నులకు నిద్రలేక కాచితినన్న!'
'నిద్ర కంటికిలేక నీవు పద్మాల్లుగు
యేండ్లు
భద్రముగ వుంటివే పర్ణశాలలోను
పుపవాస మెటువలె వుంటివో నీవు
అపరాధమాయను ఆనతి'మ్మనిన
అనిన లక్ష్మణుండు తమ
అన్నతోననియె
"అమ్మవారికి మీకు ఆహారంబుగాను
కొమ్మలెక్కి పండ్లు కొయ్యనేబోయి
వదినెకు అన్నకు వాచవిగాను
మీదైన ఫలములు మీకు నేదెత్తు
అశిధారవ్రతముగ అడవిలో తినక
విస్తారముగ ఫలములు యిస్తా
పద్మాల్లుగు యేండ్లు
వనమున భోంచేళి వచ్చినాడనుచు
అన్నసీత మీరు ఆరగించుదురు
అడవిలో భోంచెయ్య అడగను
మిమ్ము
యడచేళి ఆరగించితే
యంగిలయ్యాననుచు
అన్న మీ ఆజ్ఞలేక ఆరగించలేదు
నన్న మీరడగరు మిమ్ము
నేనడుగ
అన్న మీపాదాల ఆదర్శన యుండి"
"అవునోయి తమ్ముడ!
అయోధ్యరామునికి

శాయరాని వుపకారము చేసి వీలాగు
నీకీ రీ జగమెల్ల నిల్పితివౌను

యిటు విను ద్వాపారయుగంబునందు
బలభద్ర రాముడవై పరగ

వసుదేవునకు

చెలువుడ! ఆన్నవై పుట్టు శేషావతార!

నీకు తమ్ముడనై నేను జన్మింతు

యెన్నెన్ని జన్మల యీ రుణము

బోదు

గోపాలకృష్ణుడనై కోరి జన్మింతు

ద్వాపారయుగమునగాని

బాపుకోలేను

నమ్ము యీ రుణము నాటికే కాని

పాటించి యిప్పుడు బాపుకోలేను''

రాములు చెప్పినట్లు లక్షణ

పిరమాళ్ళు

పరగ యీ లక్షణుండు

బలరాముడయ్యు

కయ్యమన దేవకి గర్భమున బుట్టె

దేవకి ఏడవ గర్భమును రోహిణి గర్భమునందు
చేర్చుటకై విష్ణువు యోగమాయను నియమించుట

యీ కథ అంతాయు విష్ణు తా దెలశి
యోగమాయల శక్తిని వేగ పిలిపించి

"కమలాక్షి! దేవకికాంత గర్భమున

తమినున్న శేషావతారమును

నెత్తురు ముద్దను నే జెప్పినట్లు

యెత్తుక కొంపోయి యాదవులున్న

పశువుల మాందకుబోయి పరగ

అక్కడను

వసుదేవు సతులు రేపల్లెనున్నారు

యన్నంగ దేవకి యవ్వరి నెరుగకుండ

ఘనముగ రోహిణి గర్భమున దాచు

వనిత నండుని భార్య వనర

యశోదకు

ఆడబడుచ వైయుండు అఖిలంబు

తెరుగ

వేడి కొల్తురు నిన్ను ఆదివేల్పువని

మ్రొక్కి

వోదుర్గ! భద్రకాళి! వోజయావైష్ణవి

కృష్ణవేణి! మాధవి! మాయకన్యక!

అంబిక! శారదాంబ! యీశ్వరి!

నారాయణి!

గంగా! యమునా! యని పిలిచి

కానుకలిచ్చి

కోరి తన చెల్లెలని కొల్తురు జనులు

దేవకి గర్భంబు దేవంగ నిన్ను

దేవతా గంగాదేవి నీపేరు

ఆదిమూర్తి చెల్లెలని అఖిలంబు

తెరుగ

ఆదివేల్పువని కొల్తురు

యాదవులు నిన్ను

కడువేగ దేవకి కాంత గర్భంబు
యేదోగర్భము శిశువు

యాదేరవలయు"

ఆదివిష్ణు చెప్పినట్లు ఆ యోగశక్తి
కలినమున దేవకి గర్భంబు దేలి
వాహిని కలుగంగ వాయువేగమున

రోహిణి గర్భమున రూఢిగా నుంచె
నందుని మందను ఆనందముగాను
యోగమాయ శక్తి యశోద

గర్భమున

అడబడుచైయుండె అవనెల్లయరుగ.

దేవకి అష్టమ గర్భమున పుట్టబోవు శిశువును చంపుటకై
కంసుడు కట్టాయ తపడుట

కావలి వారంత గ్రక్కునలేచి
కటకటాయని వగచి కావలి సతుచు
కటావా దేవకి గర్భము దిగెను
కడుపు దిగబడెనని కల్పడంబంది
వడివచ్చి కంసునికి వార్త

వినిపించిరి

కవకవ నవ్వి కంసుడేమనెను?

"పుట్టినప్పుడె చంపుదువాని

యాబాలను

అట్టై విరుగడాయ అదికొంత

లెస్సాయ

చిందాయ తనకు మేలు

నిందె రాకుండ

కందుబోయను తన కర్మంబు బాశ
యెప్పుడు బుట్టునో యెనిమిదోవాడు
అప్పుడే చంపుదు అని పండ్లు గీచె
గండపు బాలుడు కలిగిన యపుడె
ఖండించి యింతేసి కణికెలుసేతు

యాదమరువను పుట్టంగ

యనిమిదోవాని

చిదుపలుగ నరుకుదు చైమరచి

యుండ'

ఘనమైన రాక్షసుల కావలి వుంచ
కల్లరియేనుగును గమిడి వాకిటనుంచి
గాలిచిచ్చు అనియేటి గజముల బిలిచి
'పగవాడు జననమైతే బండిఖానలోన
వుంఘే వుంఘే యని వూరికుండక

మీరు

బలుఘీక పెట్టుడి బారరొద మీర

అల్లుడని కాయను హతము జేశదను'

గార్దభకూరుని కంసుండు బిలిచి

'గద్దరి యా బొల్లి గార్దభమ! నీవు
పదిలెమయి వుండుమా

బాల బుట్టిన యపుడే

కదశి కూయుమా

గాండ్డు గ్రాంధుమని నీవు'

కొట్టి రాక్షసుల కోటకొమ్మలనుంచ
పన్నిద్దరు మంత్రసానుల పదిలాన

బిలిచి

“పొలగంగ అంకమ్మ! బొడ్డమ్మ!

డక్కమ్మ!

పాలేటివారి తల్లి!

కొంపలమారి తిమ్మ!

యల్లావుల యల్లక్క!

యీదర గుర్వ!

కుత్రిమాచక్క! బై టగూడెపు యర్వ!

మిట్టపాలెపు కొండు! మిర్రెడ్ల సర్వ!

తోడేండ్ల శిద్దక్క! తొలుమారి నాగు!

ఆడేండ్ల మైసక్క! అరుట్ల తిప్ప!

కాంత గర్భితోనున్న కాలకూటవిషము

విషమిచ్చి పిండమును విప్పుము

సేయుడి!

విషముచే వావకున్న యిప్పుడే వాని

తలద్రుంచి తెచ్చితే తప్పక మీకు

తలయెత్తు బంగారు దానికిచ్చెదను

ప్రసూతి గాగాను బాల మెడబిసికి

శిశువనకె చంపితే సీమెల్ల యిత్తు

జతన”మని చెప్పెకు సకలనేర్పులను

శ్రీ కృష్ణ జననము

అంతట దేవకి అష్టమగర్భమున
వసుదేవు చేసిన పుణ్యవశమునగూర్చి
వసుధ భారము గడప వారి

గర్భమున

భువిలోకములెల్ల పొంగుచునుండె

వడి పారుజాతములు వరుషములు

గురియ

దేవదుందుభులు మ్రోవ దేవతులు

పొగడ

దీవించి బ్రహ్మాది దివిజులందరును

హసురలు తల్లడిల్ల అవని విలశిల్ల

శేషువు ఘణియైతి శావ గొనియాడ

మాధవుడు శ్రావణ మాసంబునందు

నడురాత్రి రోహిణి నక్షత్రమునను

పుడమిలోకము లేలు పుండరీకాక్షు

అష్టమ గర్భమున గోకులష్టమినాడు

భగవంతు వెడలెను పదహారు

మడియల వేళ

అష్టలోకములెల్ల అంగిట నిల్చి

కృష్ణుండు బుద్ధెను దుష్టుల గూల్చి

దాసుల రక్షింప ధైత్యుల భేదింప

వసుదేవు పుత్రుడై యదువంశమున

బుద్ధె

గోపాల వరులకు గోగణంబులకు

గోపాల చూడామణియై కోరిజన్మించె

ఆ సమయమున మంత్రసాను

లందరును

తాము దొమ్ములాదిరి తమ ఆశల

నొక్కిళ్ళతో బాలను నొక్కుదా

ఘనుఘ

త్రొక్కులాడుచు శిశువును తొణక
వచ్చినను
విష్టు మాయలచాత విరిగి రందరును
పట్టు వచ్చిన మంత్రసానుల

పండ్లూడదన్నె
కన్నులు నిట్ట పొడిచి కల్వడంబొంది
ముండలు చాల్చుగబడి మూర్చపోయి
రంత

కదలక మెదలక కన్నులు దెరవక
బందిగములో వళ్ళు పరవశంబయి
నోళ్ళును దెరచుక నుచికిళ్ళుగమ్మి
కళదప్పి పడిరపుడు కృష్ణమాయల
చాత

శిరివరదుడై నట్టి శ్రీకృష్ణమూర్తి
కారణమున కృష్ణుండు బందికానలో
బుద్ధై

వనజనాభుడు నీలవర్ణంబు మేను
అనువంద నాలుగు హస్తములతోను
తిన్నని తిరమణి తిరుచూర్ణము
నొదుట

కన్నులతనికి సోమ కాంతితో బుద్ధై
కట్టిన కనకాంబరములు పుట్టు

కుండలాలు
మామసు కొట్టుదామని మీది కోరల

బుద్ధై
అదిమూర్తి బుట్టిన అవార్తలన్ని
కంసునికి తెలియకుండ కప్పెను
మబ్బ

మబ్బు బుద్ధైతో నిద్ర మబ్బు
అసహనము

గుభ గుభమని వురిమె
కుంభవర్ణంబు

పిడుగులు వడిగాలి బిన్నున పిసికె
వడి కావలి వాడు ప్రాజాల కొరకు
రేరాత్రి చేకను చేపల్లెలోను
మరి యొగమాయను మాయల శక్తి
ఆ యశోద గర్భమున హరి

చెప్పి కట్టు
పశిజాల దుర్గ ఆడపడుచై పుట్టె
మధురలో కృష్ణుండు మందలో మర్గ
చెదరక ... ..
... ..
... ..
గడ గడ వణకుచు కన్నీరు బెట్టిరి

శ్రీకృష్ణుడు తల్లిదండ్రులకు విశ్వరూపము చూపుట

శ్రీకృష్ణ భగవానులు చిరునవ్వు
నవ్వి

తడబడు యా తల్లిదండ్రులజూచి
“మీరేల యెద్దేరు? మీకేల వెరపు

నా రూపు చూడుడి నను .....

— — — శంఖ చక్రములతోడ
రొడ్డయిన బంగారు దుప్పటముతోడ

బొడ్డు తాబారమీది పుత్రుని తోడ
 చెన్నుమించిన నాలుగు చేతులతోడ
 పెన్నురంబునయున్న పిన్నాపెతోడ
 కళలు గులికెడు వేయు కన్నులతోడ
 మొలక నవ్వుల వేయు మోములతోడ
 బలితంపు లఘు వేయు పదములతోడ
 తెలివైన తెల్లని తిరుగుణితోడ
 హద్దుగా నుడుట యదురాకు

వెడల్పున

దిద్దిన పచ్చ తిరిచూర్జము తోడ
 కెళవుల తనువున కీళ్ళు కీళ్ళందు
 వెస మద్ది కాయలు వ్రేలాడినట్లు
 పొసగంగ తూలెడు మహా

భువనముల తోడ

తన రూపు కృష్ణావతారమై హరియు
 తనరంగ జూపె నా తల్లిదండ్రులకు
 ఆ వసుదేవుడు జూచి హాశ్చర్య

మందె

"పావన పరమాత్మ! పాపసంహ్వారః
 కమలాక్ష గోవిందః కౌంస్తుకాభరణః
 కమలా మనోహర! గరుడా

తురంగః

క్షీరాబ్ధి శయనః రాజీవదళాక్షః
 వారిజోధర! జగద్వందీ!

వైకుంఠవాసః

శ్రీవత్సలాంభన! శేషఫణితల్పః

రావణాంతక! శౌరి! రక్షోవిదారి!

నేను గృతార్థుడనైతి స్వామి! మిము
 చూడగంటి

వోక్యపానిథి! కంసు

దొక్కింతవిన్న

యంత చేసునో బుద్ధి యేని తమ"
 కనిన

అంతట శ్రీహరి ఆరూపు మాని

మన్నించి బాలుడై మధురలోనుండె
 'తనను గొప్పోయి కిన్నత్వంబుగాను
 వనరంగ యశోద వద్దనువుంచి
 గరిమెతో చప్పుడు గాకుండ నీవు
 ఆ యశోదకు బుట్టిన యట్టి బాలికను
 వోయయ్య! తె'మ్మని వయ్యన

పలికె

అప్పుడు కంసుడు హరి చాత

జచ్చునని

తప్పదంచును భూమి దడ దడ

వణికె

సొరది కంసుని యింట నెత్తురువాస

గురిశ

కెరళి మింటను ధూమకేతువు

బొడిమె

వారదు ఋష్యాంగ వసుధ చలంగ

భోరునచంద్రుండు పొడసూపె మింట

సొరది పూవుల వాస భోరున గుదిశ

తనను రేపల్లెలో యశోదకడ దాచుమని శ్రీకృష్ణుడు తండ్రికి చెప్పుట

భక్తితో వసుదేవు బాలుణ్ణి జూచి
ముక్తి రక్షకుండని ముదమొప్ప
దెలశి

'భూతముల చంపను పుట్టితి'ననుచు
పలికెను తండ్రితో బాలకృష్ణుండు:
'త్రుంచి యా భూతకిని త్రుళ్ళడతు'
ననుచు

'అత్తమామను చంప అట్లుడనైతి
పోతరం బణచక పోనియ్య వాని
యీ మాస మీ దిన మీ ఘడియలోన
ప్రియముతో యశోద ఆడబడుచును
గన్నాది

గోపెంమ గంనట్టి⁷ కూతురిని దెచ్చి
పాపను బెంచిన పని సఫలమౌను
రాతిరే తనను కొంపోయి రేపల్లెలోన
దాదెమ్మ⁸ కంగిట దాచిరమ్మనిన⁹
వసుదేవు దేవకి వలపోసు కొనుచు
'యశోద తన బిడ్డను యాలయిచ్చిని
యీసంది దెలిసితే యిచ్చినా'

యివ్వదో'
అనిన తండ్రితోను బాలకృష్ణుడు
యిట్లనియె:

యోగమాయ యశోద గర్భమున పుట్టుట

'వసుదేవ! విను తాను వైకుంఠ
మందు

యసగ భూదేవి బ్రహ్మ వేడిరి
తనను

రక్కసుల భాదపడ రాదని వారు
దిక్కుగంమని బ్రహ్మ దేవుడు వేడె
విష్ణు స్వరూపమైతి యీ పగదీర్చన్
కృష్ణావతారమైతి దృష్టుల¹⁰ గూల్చి
అమర లోకమునందు ఆ

యోగశక్తికి తనకు

మాట పట్టుంనావి మాధవికి తనకు
అష్ట భుజముల దుర్గ అంమ''¹¹

తానైపుడై
అంనకు¹² తన ప్రాణము అడ్డము
వేతునని

నంమించి¹³ యుంన్నాడి నా
తోడునీడ
తడవేల కొంపోయి దాచి రం''

మనిన

7. గోపెమ్మ గన్నట్టి 8. దాదెమ్మ 9. రమ్మనిన 10. దుష్టులు
11. అమ్మ 12. అన్నకు 13. నమ్మించి

శ్రీకృష్ణుని మహిమచే చెరసాల తాళములు ఊడిపడుట

చోద్యపడుకొనుచు తన సుతునికై
జూచి

వేదాంత వేద్యుని వేడి యిట్టనియె:

“బందిగము తిరుగువార బలువైన

యట్టి

కొండ పొడవున

యినపకోట యున్నాది

తలుపులకు వుక్కుతాళము లున్నావి

వెళ్ళ తెరపు లేదు వెరతును తాను”

“తనను యెత్తుక తండ్రి తలుపు

తాళములకు

పనివడి తన పాద పద్మములు మోపు

వుండవు తల్పులు వూడు తాళములు”

కొడుకన్న మాటలకు గొబ్బిన

వసుదేవు

గోకులాష్టమినాడు కొడుకునెత్తుకొని

వుక్కుతల్పులకు పాదములు

వయ్యన మోపె

చిక్కు తాళములు వీడి తల్పులు

దొలగె

వసుదేవుడు గాలిగానిని తప్పించుకొనుట

శాలుని పురిటిల్లు బందిగం వెడలి

గాలిగాని చూచి గడ గడ వణికె

‘వసుదేవు నీవేల వణుకు చున్నావు?’

‘శిశువరో, నీకేమి చెప్పుదు’ ననెను

అందెంది కూయుమ యనుచు

మీమామ

గాలిగాని వాకిట కావలి యుంచ

యేలాగు కొంపోదు? నే యక్కడ

దాతు?’

‘గాలి గానికి గాల కవళంబు బెట్టు

బెల్లము చక్కెర శనగ బేడలను

మొల్లమైన గొప్ప మోరుండ లెల్ల

లంచంబుబెట్టి మాతెర్వురాకు మనుచు

పంచనున్న గాలిగాని ప్రార్థన

శేయు’

కొడుకు చెప్పిన అం ... ..

కడువేగ వక యదరు¹⁴ గంపలో బోలి

శిశువును కావుమని చెప్పెను మనవి

కార్యము కట్టుపడ్డ దనుక ఘనుడు

వసుదేవు

వెరచి యాగాలిగాని వేడి తాగదిలె

— — — — —

మేపు సందడిబడి లెస్స

మెక్కుచునుండె

తర్లిరి అచ్చోటు తండ్రియు

కొడుకు

మత్తగజములు శ్రీకృష్ణుని కోటదాటించుట

కల్లతి యా మత్త గజముల జూచి
వెనక వెనకకు వచ్చి వెరచి వసుదేవు
తనయుడు మరి నవ్వి తండ్రితో

ననెను:

‘తొడిబడి మళ్ళను తొలగ నీకేల?
మరుపకు నేనొక మాట చెప్పెదను
గజము ప్రాణము ముందు

కాచితి తాను

గజము తన ప్రాణము కాచీని నేడు
పుపకారముకు ప్రతిపుపకారమౌను
అపకారము శాయదు ఆ భద్రగజము’
వసుదేవు తాబలికె వై కుంతపతి జూచి
‘యారీతి గజములకు యేరీతి నీవు
చేరి పుపకారంబు చేసి వేలాగు?’
‘కారడవిలో తండ్రి: గజరాజు వచ్చి
వారధిలో చొచ్చి నీళ్ళుత్రాగంగ
కరిని మకరిబట్టి కదలంగనియక
తలకొడీశి ముంచ తన బలంబునను
తొండముతో చుట్టి తొణికి

యా గజము

వడ్డుకు ముసలిని¹⁵ వయ్యన యీడ్వ
ముసలి¹⁶ యేనుగను బట్టె మొర
పెట్టగాను

తీశి నీళ్ళలో ముంచ తిరుగ

యా గజమును

కరి గట్టుకు తియ్యంగ ముసలి

గువికి యీడ్వంగ

పట్టి యారీతి వెయ్యేండ్లు తన

బలమున బోరె

నీళ్ళ ప్రాణము వుంచి నిర్జీవితోను

చాల వోడి హరీయని సారె మొరపెట్టె

కరి మొర ఆలించి కరికడకు యేగి

కరి గాచి మకరిని ఖండించినాను

కరి వకరి వలెగాదు కాచీని పదుమ!

కరివరదుడు తాను కదలి రాగాను

యేనుగులు రెండు చుదురుగా వచ్చి

పిన్న పాపనికి మొక్కి ప్రియ

భక్తితోను

అప్పుడు తుండము అటు సాచి పైన

కుంభ స్థలముమీద కూర్చుండ

బెట్టుక

చప్పుడు గాకుండ సాగ నంపించ

యప్పుటి తావున యేనుగలు వుండె

శ్రీకృష్ణునకు శేషుడు తన పడగలతో గొడుగు పట్టుట

యింతలో బొల్లుగాలి యీదర బెట్టి

అంతంత మబ్బుగ్రమ్మి అంధాకారమాయ

మేఘములు వడి తీగె మెరుపులు
మెరిశ

బెడిదంపు వురుములు పిడుగుల

వలెను

శంభుని మకుటమున నుండి

జాల్వారి జారె

కుంభ ద్రవణముగాను¹⁷ కురిచ

వరషంబు

పామును వేలాడ పట్టిన విధము

భూమిని వుదకంబు బోరున బారె

విష్ణుకు దేవేంద్రుకు విశ్వాసము

గాను

పట్టించ వరషము మహాప్రళయము

గాను

అడగిరి అసురలు ముణిగిరేడేడ

కడలేని నిద్రచే కావలి మరచి

పడిరి కృష్ణడూయలపై కోకలెరుగక

గుట గుట మనువారు గురుపెట్టు

వారు

కొట్టివేసిన యట్లు గొండులలో బడిరి

వసుదేవుడు గాలి వానలో చిక్కి
ఆ సమయమున బలికె యా శిశువు

గూడి:

'మిరు పల్లమనక మించ వుదకంబు
యేరులో కుంటలో యరుగంగ రాదు

భావులో చెరువులో భావింపరాదు

అడుగు బెట్టగ రాడు అంధకారంబు'

అక్కడ తర్లకున్న ఆ బాల

యేమనెను?

'వేయు సీరసులు రెండు వేల

జింహ్వాలుగల

పడిగె శేషుడు మనకు గొడుగుబట్టిని

వివరముగ అతనితో ... ..

... .. నీ కన్నులాను

ఆమడ పొడువున అటుకాన వచ్చు

యేమి విచారములేదు యెత్తుక

పదుమ!'

అని పైనమయిరాగ అఫణిందుండు

పడిగెలు గొడుగుగా పట్టుకొని వచ్చ

శ్రీకృష్ణుని మహిమచే వసుదేవుడు యమునానదిని దాటుట

నడిప్రౌద్ధ ఆ యమునానది జారవచ్చి

గముకమౌ యాపచ్చగడ్డలు ముంచి

పాము ముక్కుతెగి పారగా చూచి

'యమున యమదూత యిక్కడ

యెదురు పడ్డాది

కంసుచే చావక కడబడి వస్త్రమి

కంసుడు యేరై యిక్కడ కాచి

వున్నాడు'

నీళ్ళకయి జాచ నా నీలవర్షుండు

బాలకృష్ణుడు తండ్రికి భయమెల్ల

దెలిపె:

'పూని తన పాదమున పుట్టిన గంగ

ననుజూచి వేట్కతోనది వుబ్బిపారె
మామను కూడను మనకు పనిలేదు
యమునకు తన పాదములు

యెదురుగా బట్టిన
అనియెదురుగా బట్టిన
హరిపాదమూలు

పలుమారు ఆయమున పాములుగ
విచ్చ
కాట్రతోవ వేర్చడెను కనక రేపల్లెకు
వాయువేగమున యేరు వసుదేవు దాటి
భయమింత లేకను రేపల్లె జొచ్చ

వసుదేవుడు శ్రీకృష్ణుని యశోద ప్రక్కలో నుంచుట

పాయక యుందురా రేపల్లెలోను
గోపకాంతలు మేల్కొని

గొలగొలలాడు
'యెటువలె సందని చుక్కడ దాతు
పట్టవెరతును ఆడబామలు నాడుగ'
'అందుకు అనుమానము అయ్యె నీకేల
పద్మనాభుడ! తన పాదపద్మములు
గడిగి

మేల్లెన గోపెమ్మ మేడల మీద
కడిగిన వుదకంబు గ్రక్కునవల్లు'

బాలకృష్ణుండనిన పాదములు గడిగి
మెల్లెనె కూటాలమీదను చల్లె

తల్పులు ముయ్యక తావు తలకను
మేడల కోటి బాంధవులు కూడి

సొక్కుబడ్డరి
కొంత యశోద గోపకాంతలూను
మతాన బాంధవులు మదిదప్ప
యుండిరి

మెల్లెనె వసుదేవు మేడలకుండాను
బాలుని గోపెమ్మ పక్కలో నుంచె

యోగమాయ శ్రీకృష్ణుని ఆక్షేపించుట

పొత్తులలో బావాయనని పొత్తులలో
బాల

యెత్తుకోంగ నవ్వి యేడ్చ రుతునను
కిసరు పొరగ రామకృష్ణుడు

పినియు
'యీ సమయమున నవ్వి
చెల్లెలా యాల యేడ్చితివి'

'అన్నా! నీ ప్రాణముకు నన్ను
అడ్డమెయ్యగాను

నవ్వితి నేనందుకు
నలినాయలాక్ష!''

'సర్వదా కంసుడు చంపడు నమ్ము
'యేమి మాటలాడేవు
యాదవచంద్ర!

కంసుడు ఆర్జునిని వక్కాసుడియలో భయపడి వచ్చి రేపల్లెలో దాగితివి
 చంపె బాధ దప్పించుకుంటిరి బలభద్రు
 అన్న! మనకు అన్నయిన నీవు
 ఆ బలభద్రుండు వాడుకు వెరచి పిన్నవారై వుంటి
 కానకుండ రోహిణి గర్భమున దాగె ఆడబడుచును వాని ఆయుధముచాత
 నీ యంత వాడవు నిజరూపు దాచి కడబడలేని కంసునికి వెరతు'

కంసుని ధిక్కరించి పలుకుమని శ్రీకృష్ణుడు యోగమాయకు చెప్పుట

చెల్లెల వెరపకుమని శంఖచక్రములు మను లక్ష సూర్యమండలం
 మోపె పొడుగు
 “కల్లరి తమ మామ ఖండించు కొరకు సూర్యుని వద్ద నీవు చుక్కవై నిలచి
 మన తండ్రి వసుదేవు మధురలో మామతో యదరించి మాట్లాడు
 నిన్ను చెల్లెలా!”
 చెల్లెలా! దేవకి చేతికిచ్చిని ‘యేమందునే అన్న! యెరిగింపు’
 యింతకన్న దెలశి యిది మామ మనిన
 కనుచు ‘ధీకొని కంసుని తిట్టు వెధరించు
 అంతంత పోరుబెట్టు అందరు వినగ వాకు నిష్ఠూరంబు వలశినట్లాడు
 కావలివారు విని కంసునికి చెప్పేరు మీ యసుర పాపాత్ముల హతము
 తీవరంబున వచ్చి దేవకిని బలచి శేయుటాకు
 పగవాని చేతికి పట్టియిమ్మనిన కంసుడ! మాయన్న కాచియున్నాడు
 వెరచి మనతల్లి వానికిచ్చిని మీ రాక్షసి వంశము రాము డాకాల
 వాని తలదన్ని వాయువేగమున శిక్షింప నున్నాడు సిద్ధమీ మాట
 కడువేగ ఆకాశ గంగవై నిలువు యీడేరుచున్నాడు పగ
 చేరువను నిల్వకు చెడుగు కంసుండు యీదుకొరకు
 ఖరవాలమున వేళిని కల్లరివాడు యేడేడు - జగములు యేలుచున్నాడు

యాదవుల ఆలమందలో గంగవై వెలయుమని శ్రీకృష్ణుడు యోగమాయకు చెప్పుట

అని చెప్పి చెల్లెల! అంభోది
బెళముల

ఆవులు యాదవులు వున్న
ఆ మందలోన

భావించి పల్లజడల బాలవై నిల్చు
వేవేగ పాలు నెయ్యి వెంగిలిసేయు
విమ్మంబు శేయుమ యా

మడియలోను

వేల్పులు కాలావులు యాకపొయ్యాని
శివపూజ దేన్వలు చిన్నబొయ్యాని'
'చేశినవారేమి శేతురోయన్న!

యాసందు దెల్పుమ యిందుకేలాగో'
"దుర్గ యిటు వినుమ! దృష్ట

గోపాల్కులు

భగ్గుభగ్గునమండి పట్టుకుందమనుచు
వురుదాళ్ళు దీసుక వూరికి వచ్చేరు
తరిమిన పాతాళమునకు చొరబడి

పొమ్ము

పారలతో గడ్డపారల త్రవ్వి
పారిపోనివ్వక పట్టవచ్చినను
తొలగిపోక యాదవులకు దొరుకు

మా చెల్లెల!

శిలప్రాణవట్టుమై వారి
చేతిలో నిల్చు

శిలగన్నయప్పుడే వారికి
శివాలు బుట్టు

కాలునేల నిల్వక కన్నీరు బెట్టేరు
వెర్లుబుట్టి యాదవులు వెరచి

వణుకుచును

ఆదిమహాశక్తి ముత్తువ అమ్మవునీవు
ఆదివేల్పువౌట యరగము మేము
అపచారులమైతిమి

అభయమిమ్మనుచు

శాంభవి కావుమని శరణు

శరణనుచు

కొట్టవచ్చిన వురుదాళ్ళు

కుప్పలుగ వేళి

కొట్టుమాతల్లి! నీ కోపంబుదీర
నినుగొట్ట వస్తామి నీ రూపు తెలియక
జాంహ్నవి కొట్టుమని చేతులెత్తేరు
కొట్టకుమీ చెల్లెల! కొట్టుమన్నయపుడె
నెట్టణమున గోపాల్కులు నెగడక

పొయ్యేరు

శక్తివై యాదవులకు

శివశక్తివైనిలచి

వరచి చూచితిరి నన్ను

వరియ వచ్చితిరి

వోరి నేచూడంగ వరుసుకోండి మీరు

వారిలో వారిని వరుసుకొమ్మనుమి

శివుడు విష్ణు బ్రహ్మపేర మూడు

సిరసులు నిల్చి

తరాతరము పావచాల తల్లివని
కొల్తురు
నాలుగు లక్షల ముప్పదిరెండువేల
యేండ్లు

కారణమున నిన్ను గంగవని
కొల్తురు"

గంగ కీర్తిని స్థిరము చేసెదనని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుట

'నమ్ముదునా అన్న!'—'నమ్ముము
చెల్లెల నీవు
అమ్మరో! వకమాట ఆనతిచ్చదను
మాయ భూతకిని చంపి
మామను దృంచి
జయముగ యా పుగ్రసేనునికి
మధుర

పట్నంబు గట్టి నా ప్రజ్ఞ యీడేర్తు
ఘట్టిగా ద్వారకి కట్టి యీడేర్తు
తూర్పుద్వారము దుర్గ నీకిత్తు
నేర్పుతో కొలుతుము మేము
యాదవులు
వికల్పములు లేని విధిమాయ చాత
శంఖ ద్వారావతి చెల్లించుకోని
ఆన్నయిన బలభద్రు ఆవులు
యాదవులు

కొన్నాళ్ళు దూర్వాసు కోనలో నుండి
దృష్ట గోపాలుకులు దూర్వాసును
జూచి
దూషింతు రాముని దృఢ మెరుగలేక
గరికెవెళ్ళరు సముక

మండము నిండి

పొంగుచు నురుగు లుప్పొంగగా జూచి
కల్లత్రాగినవాని కల్లపరతామసుచు
కలికి గోపాలుకుని కన్యగా జేశి
పోతరంబున వుక్కుపొత్తరము గట్టి
ఆవలిగా నిల్చి అడ్డతెర బన్ని
మహాత్ముడ! వో దూర్వాసు
మహామునివి నీవు

యీచిన్నది ప్రసూతి యన్నాళ్ళ
కయ్యానో
ఆడబడుచో మొగవాడో
ఆనతిమ్మనిన

ఆడిగిన దూర్వాసు హాగృడైమండి
మిమ్ము యేలినవారు మీరు
యాదవులు
నమ్ముడి వీనికి నుక్కుపొత్తర బుట్టు
ఆమ్మహ కోపమున ఆ మౌని బలికె
అమ్మలై నీరు తుంగచాత
హతము గాగలరు

చెల్లుదురు పొత్తాన శాపము దగిలి
వాలాయముగ తుంగచాత వారు
చెల్లిగాను

అరికాలు వేటుబడి ఆరముడిగి

ధర అగ్నిదేవునితో తానూను గలశి
నరులకు నాపేరు కృష్ణానది

యనిపింతు

వేర్పాటుగ నూటయేనిమిది

దివ్యతీరపతుల

అరుదైన పుణ్యరది అనిపింతు చెల్లెల
శివునిపేరు నీపేరు నిద్దంబుగాను
నవ్వుగాదు వక్కటిగ నడిపింతు

చెల్లెల!"

'వోయన్న! ముగ్గురిపేరు వక్క

నదిలోన

శాయరాదు ముగ్గురిని చెప్ప'మని

యడిగె

'అమ్మ! నీపేరు గంగాదేవి

యనిపింతు

నమ్మ నాపేరు కృష్ణానది

యనిపింతు

శక్తి పేర శివశక్తి యనిపింతు

భుక్తి ముక్తులు గలుగు

యీలోకమందు

కృష్ణవేణియన్నను కీర్తిలోకముల

బాపుదు ముగ్గురిపేర

పాపపరిహారంబౌను'

వుప్పొంగి చెల్లెలు వుబ్బుచు నవ్వె

అప్పుడు కృష్ణుండు ఆడె నొకమాట

'ఔతారము వీడుచు అష్టభార్యలను

పాండవ ఆర్జునునికి పట్నంబు గట్టి

అది యాడమండలమై అవని

విలశిల్లు

కటక జగన్నాథుడనై

కలియుగమునందు

యిటువలె దుష్టవై తన

యంటనే యుండు

పరంజ్యోతివి నీవు

పరబ్రహ్మంబు తాను

వెలతము లోకమున వేర్పాటుగాను

వలపట సీతాళ కలిశమై నావద్ద

బాయకుమీ

నీలు పాలు గలశినట్లు నీవు

నే నుందుము

చెల్లెలా! నే జెప్పినట్లు సారెకు నమ్ము

తడవాయె పొ'మ్మని తలన చే...

వసుదేవుడు యోగమాయను చెరసాలకు చేర్చుట

వడి బాల నెత్తుకొని వసుదేవు గడిలె

అరిగి యా యమున దాటి తిరిగి

చూడకను

పరువు న వసుదేవు బందిగము చొచ్చి

చప్పుడు శాయక సతికి నందించ

గువ్వున యాప్తేమ కొలది

పెంపెక్కి

ఫొదిగిపట్టుకనవుడు ఫొలితి చన్నిచ్చి

కుదులుచు వడ్డిచన్ను
 కుడిచి యేడ్చినను
 చలగి బ్రహ్మాండ మదిరె
 చంద్రుండు గ్రుంకె
 ఘనఘోక పెద్దెను గజములు యపుడు
 వినయమున గార్హము వింతగ
 గూశ

విని కావలి సతులు వీధులు బట్టిరి
 వగిరించి తలవీడ వలువలు జార
 పగబాల బుద్ధెనని పరువున వచ్చి
 'కమ్ముకమ్ముమ నీవు
 కంసభూపాల!
 అమ్మ నీళ్ళాడెను అయ్య వేంచేయు'

కంసుడు శిశువును చంప వచ్చుట

చెప్పిన కంసుడు సింహాసనంబు
 ఘుఘన పడదుమికి గుడ్లెరజేశె
 మీసంబు వడిదిప్పి దూశ ఖడ్గంబు
 వినరుచు కోపాన వింటి వింటి ననుచు
 కలిగెనా బాలుండు కలిగె పగదీర్చ
 బలరక్కసుడు నేలబందిగము చేరి
 కంసుడు చెల్లెలిని కన్నుల జూచి
 బుస లుప్పతిల్లగ పొలితి

కిట్లనియె:

'యేమి బిడ్డనుగంటి వలివేణి

తె'మ్మనెను

'అన్నరో! వో యన్న!

ఆడపడుచన్న!

కన్నాను నేవిన్న కందు నో యన్న!

పడుచు పుట్టింది మాట ప్రతిలేదు

అన్న

యవ్వరిలోది ఆడపడుచు

నిన్నేమి చేశేని?

అశాశ ఖాణి కల్లలాడింది ఖెరతు

గండంబు లేదు మొగవాడు కాడు'
 అనిన చెల్లెలితోను ఆ కంసుడు బలికె:
 'పెద్దతనములు చెప్పేవు పెదవులు
 తడిపేవు

యంత చెప్పేవు బాలను యాల

యిటు తెమ్మ!

పూని అవ్వమ గర్భమున

పుట్టినవాని

మానక చంపుదు మాట లేమిటికి?

ఆడబడుచై తేను అత్త గండంబు

నేనేల విడిచేను నేరవు తెమ్మ!

'అర్గురు మొగవారిని అన్న!

చంపితివి

మాగుమాటాడి నీకు నేమనవి

చెప్పితిని

నెత్తురుముద్దను నే బెంచుకుందు

బ్రతకనిమ్మని చెల్లెలు

బ్రతిమాలసాగె

'చెదుబుద్ధి యేటికి చెల్లెల నీకు

విడువను బాలను వినుము నామాట
 వగిశేవు ఆకాశవాణి యేమనెను
 వగవవె తనమీద వసుదేవు నీవు
 బిడ్డ ప్రాణము నీకు ప్రాయమాచ
 నటవె
 దొడ్డుగ నా ప్రాణము దోషమా నీకు?
 నను చూడు చెల్లెల! యీ నశిగందు
 యాల?
 అనినంత దేవకి అన్నకు వెరచి
 కని వెనుక చూచివ
 వెన్ను కానంగరాదు
 దిక్కుగా పుట్టింటి దివ్య జూచిన
 చాలునని

పక్కనున్న బిడ్డను పట్టమని
 యపుడు
 క్రుంగుచు కన్నీరు గ్రుక్కుచు తల్లి
 బండిగములో నుండి బైటికంగించ
 అదుకొనె కంసుడు ఆయుధము
 చాత
 పంజరము ఆడబడుచు నరక
 చట్టుతో కొట్టుదు చంపుదు ననుచు
 పట్టెను శిశువును యడమ పాదంబు
 బగను

యోగమాయ ఆకాశమున కెగిరి శ్రీకృష్ణుడు కంసుని చంపనున్నాడని చెప్పుట

విశిష కౌట్టబోగ విడదన్నె బాల
 ఆసమయమున వెగిశ ఆకాశమునకు
 కంసుడు చూడంగ కలకల నవ్వి
 అష్టశుభముల దుర్గ అమ్మ తా
 నిలచి
 ఛాతను శూలము శంఖు చక్రము
 గదయు
 శార్ఙ్గంబు బిడ్డంబు ధనురుకం
 శరము
 కరముల బట్టి ఘాతకొని యార్చి
 'మామ! బెదరక నామాట
 యిట్లు వినర!

కాళ్ళు బట్టుకోంగను గాచితిగాని
 తలవూడ దన్నుదు తమ అన్నతోడు
 మేనగోడల నీకు మేలు చేశినాను
 కోడల గాగాను కొంచి స్తిగాని
 పండ్లుడదన్నుదు యడమ
 పాదంబుతోను
 మాయన్మ శలవు యే మాత్రమైన
 కాయను నీప్రాణి కాతును తాను
 వెనక నిను చంపేవాడు వేరె
 యున్నాడు
 బాషింప నాకేల పాపాత్ముతోడ
 అసురవైరి వకచోట అడుచున్నాడు

చిక్కని రాక్షసుల చీరనున్నాడు
యక్కడ బెరుగునో

యాద మరువుకమి
అధికుండు నిను జంప ఆయుత
పడ్డాడు
వకచోట బెరుగుచు వో మామ!

యున్నాడు
నీకు చెప్పితి మామ! నిజము
నామాట
వెదక నంపి నీవు వెదకు
వో మామ!'

అని యిట్లు వినిపించి ఆ శక్తి వేగ
మనుజులొకము కేగె షహి యల్ల
వినగ

ఆకాశమున బారి ఆడివందులకు
ఆ కంసుడు ఝడశి అలమట పడెను
'వసుదేవునకు దేవకికి వారికి
పగజేసి

చెల్లెలిపై తెగి శిశుహత్య జేసి
చలమున ఆకాశవాణి చాడి చెప్పంగ
అముని నారదుండు ఆడిన బెదరి
నమ్మించి చంపితి నాబుద్ధి తప్పె
పుత్రశోకము చాత పొరలంగ నీరు
కూర్చుండ బ్రాహ్మణ గురుదోషి
తాను

వేరె పగ బుద్ధె నేనేమి శేయుదును?
చెల్లెలా! రమ్మని చేతులు బట్టి
కాలి సంకెండ్లూడ గొట్టి కడ
భారవైచ

మరదిని కౌగలించి మనుములు
చెప్పి
అలమటపడి కంసుడు

అంతఃపురంబునను
తలపోశి చింతించి తానంతటుండె

నందుడు బలరామ కృషులకు పుత్రోత్సవము చేయుట

నందనుడు కతిగెనని నందుండు వేగ
అందరూ యాదవులు ఆనందమంది
వడి వడి రేపల్లె వాడల్ల చాటి
యడతెగక గోపాల యాదవ సతులు
వారు గోపాల్కులు వాయువర్తనాల
వరుసతో కుంకుమ వసంతములాడి
కొందరు కస్తూరి కొల్లులో దించి
పసపూను జవ్వాజ పన్నీరు చాత

వాళిగ కుంకుమ వసంతములాడి
విప్రులందరిని బిలచి
వినయంబుతోను
తప్పక శోడశదానములు చేశి
బాలుణ్ణి తలగడిగి పసపు నీరార్చి
జలకముల్ పోశి జయమని పొగడిరి
గొల్లభామలు పైడి గొలుసుల
తొట్లలోన

తెల్లపట్టు పొత్తిలలోన దేవాది దేవుని
పన్నుగా దేవుని పండంగ నుంచి

చెంచితలు చెలికాని శావలు చేశి
జోలబాడ పూని జోకొట్టి రపుడు

"జో అచ్యుతానంద! జోజో ముకుంద
రార పరమానంద! రామగోవింద!

॥జో జో॥

జోస్కల జగదీశ! సూర్యసంకాశ!

శ్రీ సఖీహృదయేశ! జితదానవేశ

॥జోజో॥

శృతులు మ్రుచ్చిలి నట్టి

సోముకాసురుని

అతిమీనమై వాని హతమణచితోను

అతివేగమున బ్రహ్మాకు వేదములు

నొసగి

మతి నొసంగిన స్వామి మము నేలు

ధరణి ॥జోజో॥

ప్రమదమున భక్తులను పాలింప

దలచి

విమదాది రిపులను విదళించి నైచి

కమఠమై భూమి పొంకముగ

ధరియించి

రమణ మ్రోచిన స్వామి రార ఆలించి

॥జోజో॥

వరుసతో తన సుతుని

వధియింప బూని

పరమ బాధలుపెట్టు పాపాత్ము చుట్టి

సరసమున జఘములను చంపిన

జగర్ముట్టి

నరసింహ్యూపమై నమరిన వేశ

॥జోజో॥

జగతిలో దురితములు చెందుచును

భంగి

వగలు మించిన ధరణివరులతో

నలగి

రఘునాయక పరశురాముడవై

మెలగి

పగదీర్చుకొన్న శ్రీపతిరార చలగి

॥జోజో॥

దశరథా సుతుడవై ధరణి వర్తించి

పశుపతి విల్లిరచి పట్టిధట్టించి

వశముగా జానకి వనిత వరియించి

విశదముగ శ్రీరామ వినర కరుణించి

॥జోజో॥

అని యిట్లు జోలలు అతివెలు బాడ

వేగ నందుడు సకల వేట్కలతోను

గర్గాది భూసురుల కరుణించి పిలచి

పూజ నమస్కారంబు పురుడు

పుణ్యము దీర్చి

ప్రజలెల్ల భాగీరథికి పబ్బిములు

బెట్టిరి

పొలతి రోహిణి గన్న

పుత్రరత్నమును

బలభద్రుడను పేరు ప్రబలంగ జేశి

యెదువంశధీశుని యశోద సుతుని

పది నామముల కృష్ణభగవాను లనిరి

నామకీర్తనల్ చేశి నమస్కరించి

క్షేమాన రేపల్లె జయమున నుండె

వడివేగ రేపల్లెకు వసుదేవుడు వచ్చి
అన్ననందునితోను

అత్తిపియఁబునను
తాను ముచ్చటలాడి తనయుల జూచి
బలబ్రద్ర కృష్ణుల భక్తితో జూచి
కలియ బలికి సుతుల కనిపించుకోని

విందులు భోంచేసి నందుని నగర
అందముగ కట్నాలు అంది వేగంబె
మధురకు వేంచేసి మగువను కలశి
కలశి ముచ్చటలాడి క్రమమున
నుండె

కంసుడు బాలకృష్ణుని చంపుటకై భూతకిని పంపుట

ఆవేశ కంసుడు అసురుసురు మనుచు
భావించి తన మంత్రి

బంధువులతోను:
'వినుడి తన పాలికి విరాత్ముడైన
మరి యముడై పుట్టె మామను జంప
అల్లుడు పెరుగుచున్నాడని
ఆ యోగమాయ

తెల్లమిగ జెప్పెను తెగటార్చుననుచు
కావలశి తనకిపుడు కలిగిన వారు
సీమలో గలయట్టి శిశువులనెల్ల
చప్పన్న దేశముల సందుగొందులను
శిశువులందరిని జంపి శీగ్రమే రాండి'
అసురులకు శలవిచ్చి అఖిల
దేశములకు

'వేసారక తిరిగి విహరించి రాండి'
కంసుని మాట విని పూతన కణిగి
యిట్టనియె

'నిన్న మొన్న బుట్టిన నిశి గంధ వేగ
నిన్నేమి శాయను నేర్చును వాడు
ఆ శిశువు పనియంత ఆ పని యంత

యీ శిశువును చంపి పగ యీడేర్చి
వత్తు

వలవేసి రేపల్లె వాడ శోధించి
చాల కూర్చిన విషము తన
చన్నుల నిమిడి
యెన్ని మాయల ప్రాణము యెదురు
నెట్టుకొని

చన్నిచ్చి మాపటికి చంపి వచ్చెదను'
భూతకి ఆడిన బుద్ధులు వినియు
అంతంత కంసుడు హల్లున నవ్వె
'భూతకి! నీరూపు భూమికి వింత
భీతున నినుజూచి బిడ్డలు రారు
కుడుతురా విషములు కూర్చిన చన్ను
నీరూపు చూచిన నిర్లక వెరచి
మారు పౌలములు బట్టి మందలించెరు
చిరవెంట్రుకలు గున్న చింతవలె
శిరస్సు

దొరవుల వంటివి కాళ్ళు గాబు తొట్టి
వలె నోరు
ఫగికింప వెనగడి బద్ధలవలె పండ్లు

చారరాని యట్టి తెరనోటి కంపు
పేలురాలేటి తల పెడతట కణితి
యమరాల! నీరూపు యేమి

యెన్నుదునె?

తూములే ముక్కులు తుమ్ములే
పిడుగులు

ముక్కులో వెంట్రుకలు యేదు
ముండ్లను బోలు
చక్క బొంతల వంటివి చేతులు
కాళ్ళు

వెక్కసమైన నడుము వేలాడు
కుచములు

కరుకు యేసగనల్పు కాంత! నీమేను
కురుచని పాదాలు గుది గాళ్ళు నీకు'
ఆటువలె తనవిభుడు అడిన నప్పి

'యిటు పిను కంసుడ! యీ రూపు
మాని

విడిచి చక్కని గొల్ల వేషంబు దాల్తు
పడిమాలి తానొక్క బాలింత నాడు'

కామరూపిణి సుందరికాంత తా నాయ
పుణ్య శ్రీరూపము పూనినయట్లు
అన్ని యాభరణాలు అలంకరించ
వుల్లిపూసల పేర్లు వల్లల్ల పసుపు
కలికి కన్నుల సన్నపు కాటుక దీర్చి
కాయము పుక్కిట విడెము

కర్నముల దూది

మై వాసనరవికె మరకల చీరె
పొలితి యా భూతకి బొట్టు నొదుట
నుంచ

పిడుగులవలె చల్లపిడతలు వడిలో
కడవ నెత్తిన చల్లకాగువలె నుండె
భూతకి గొల్లరూపు పూని పుచ్చకొని
సతి పతి యదటను చల్లమ్మ సాగె
కంసుడు భూతకిని జూచి

కడుపుబ్బ నవ్వె

'నిమిషమున బాలలు నీకు చిక్కేరు
కనుగలగి పొ'మ్మని గంధవిడెమిచ్చ
అనిపెను కంసుడు అతివెను వెడచేసి

భూతకి గొల్లభామ వేషమున రేపల్లెకు వచ్చుట

భూతకి పాదముల పుట్టె రవధూళి
భూతగా మింటను కావురుగప్పె

పరువునవచ్చి రేపల్లెలో జొచ్చి
అరిగి బాలల రొద ఆలకింపుచును
గొల్లవాడలు తిరిగి గొందులు వెదకి
'చల్ల' యని భూతకి చల్లమ్మసాగె

'చల్ల గొనరో' యమ్మ చల్లగొనరమ్మ
యలమితో యీ చల్ల యచరు

త్రాగినను

తెలివినుందురు తెగులు తెంకటి లేక'
చల్లయవ్వరు గొనరు సరుకు

శాయధున్న

పిలచి యవ్వరు గొసరు పిడితెడు

చల్ల

నాతి యా గోపెమ్మ నగరుముందరను

అంతట భూతకి చల్లమ్మంగ సాగె

బంగారు తొట్టలో బాల కృష్ణుండు

దిగ్గునలేచి దివ్యజ్ఞానము జూచ

'రేపల్లె గోపికలు రేపకడ పోయి

సంపద పట్నాల చల్లమ్మి వత్తురు

పాలు పెరుగున (పొంగు)

రేపల్లె వాడ

అమృతమున రేపల్లె ఆమరావతి

యనగ

తులతూగు చున్నది తృప్తిని బొంది

యిప్పుడు రేపల్లెకు యీ క్షణమందు

యేమిటికి చల్లమ్మ యవ్వతో వచ్చ

పగలు వచ్చను తనకు పగలాయ'

ననుచు

మొయిలు ముట్టగ నేడ్చె మొదటి

పగ దీర్చ

పిట్టను యాటకాడు పిలచిన విధము

గుట్టునాడు భూతకిని రాబిలిచ

నపుడు

గజవరదుడు అసుర గజయాటకాడు

గజము పంగిణి దోలి కట్టిన యట్లు

చుట్టమో మేనత్తా సుడిసి పోగాను

యట్లు దీని చంప యవ్వరు లేరు

అంతంత రొదచేశ అంత కృష్ణుండు

బాలరొద భూతకి ఆలకింపుచును

వల్లెనె గోపెమ్మ వావారి చొచ్చ

నేరని దానిపతె నడవ నేరని యట్లు

వారచూపులు బాలను వరుసుకొని

వచ్చ

యేలు చెక్కిటబూని వెరగంది

యపుడు

కాలు నేలను చమరి కడవ తా దించి

'చిచ్చో బాల'యని శిరిముఖము

దుడిచి

'వచ్చెరా ముద్దు సేపువచ్చె చన్నులకు

ఆకలి గొన్నావ అయ్య నా తండ్రి!

పొక్కుచు ప్రేవులు పొర్లీర తనకు

వినవచ్చ నీయేడ్చు విని వస్తినీ తాను

కన్నార నీవంటి కందును తాను

బిడ్డల తల్లినిగాగ పిల్వందె వస్తీ

యాధ్వకు మీతల్లి యాల ఝుడిశీని

పాప! నీకన్న పని యొక్కు వాయెనా?

వోపోవ దయ. లేదు వో యన్న అదిర

నేజెల్ల గోపెమ్మ నెలవంటి సుతుని

బిడ్డల తల్లినిగాగ పిల్వందె వస్తీ

బుజ్జగించవమ్మ! పుచ్చుకోవమ్మ!

యెత్తుకో నీపని యంతై నగాని

భక్తిలేదటవమ్మ! నీపని బంగారుగాను

చిన్ని నాతండ్రికి చన్నివ్వవమ్మ!

తన నేల చూచేవు మీతల్లి యుండగాను

ముద్దురాదటవమ్మ! యీ ముద్రుణ్ణి

చూచిన

యెదురుగ వస్తేను నేనెత్తుకుందు'

పగచుచు దగ్గరవచ్చి తా మెచ్చి

జోలలు పాడుచు సొలయుచు

మామభూతకి కడుమాటలకు భ్రమకి

మతిదప్పి

మగువ లెవ్వరు మారు మాటాడరైర

పాలు కుడిచి బాలకృష్ణుడు భూతకిని చంపుట

మనలుచు నీరాళ్ళ మసిలి తానెక్కి

‘పడితి పడితి’ ననుచు బ్రతిమా

పశిబాకిసరని పాలిండ్లు గడిగి

సాగె

మిక్కిటిల్లుచు ముత్యాలపీట

‘కుడువకుందేను మానె విడవరా

జేర్చుకొని

చన్ను!

కోక తొడలపైన గోసిగా ద్రోచి

వడలు జోగడ బోయ వార్వలే’

అరిచాత చమిరి హరి నెత్తుకోని

ననగ

నెరులు ముఖము దుడిచి నేర్పులు

నెత్తురు మాంసము నెరి యమకలెల్ల

బలికి

పెటపెట మనగాను పీల్చి నొక

కాలకూట విషము కలిపిన చన్ను

గుటక

తొలకింద చైవుంచి తానిచ్చ చన్ను

నక్కిళ్లు గడబడి యెక్కిళ్లు బుద్దె

విషముగా దెలిశి విష్టు కోపగించి

చిక్కితినని గుడ్డు చేశ యింతేకి

వేషధారి చన్ను వెళ్ళంగ వూసె

కాళ్లు విలదన్ని గాండ్డున యెగిరి

‘వేసాల వాడ’వని వేశ పిడి చంప

పంటి గుటకతోను వరిగె నా అసుర

అడ్డపట్ల చన్ను అప్పుడు తానిచ్చ

పెటపెట కోపాన పండ్లు దా గొరికి

మాకు మేనత్తో మామసతో లేక

విల విల దన్నుక విడిచ ప్రాణములు

వకట రెంట మరియు వోపిక నుండి

వొట్ల మరచి కృష్ణా యనిన వయ్యవె

చంప వచ్చిన దాని చంపుటే

విడిచ

తెన్నయనుచు

పడెను నిజరూపున పర్వతాకారమై

తప్పు విషములు వక దవడను

కూలెనా భూతకి కూటాల నడుమ

వుంచి

నీలవర్ణుడు దానిమీద నేరనట్లడగి

చన్నులు బిగబట్టి సల్పులు బుట్ట

యుండె

చన్ను పీల్చగ గుండె ఝల్లున

గోపెమ్మ తా ఝడికి గోపకాంతలు

బగిలె

దాను

పాపని యత్తుక పరితాపమంది

ఆపద పడుకొనుచు అసురుసురు

మనుచు

'వెరవకు నాతండ్రి: వెరవకో

కొడుక:

వెరవకు కృష్ణా!'యని వెన్ను తా

జరచి

'రుడియకు నాయన్న!

రుడియకు బాల!

మాడ్వకు'మని తల్లి యదమందు

జేర్చి

'కడుపు బగిలెనో దాని కనుగాని

సుతుడు

కుడిచెనో చన్ను భీతుకుడిచెనో

తండ్రి!

పగదానినై దానికి పట్టి నీ కొడుక!

వగచుచు నుండిరా వోయన్న;

మతిదప్పి

చిన్నబోయున్నాడు చిన్ని కృష్ణుండు

నేనేమి సేతునే వో నెలతలార!'

గోపకాంత లందరు గుంపులు గూడి

'పాపడు రుడిశీని పల్లరించకమ్మ;

వకరి చేతి కృష్ణుని వకరందుకునిరి

పొక్కుచు నుండిరి పొలతు

లందరును

దగ్గర రావెరచి దాని దిట్టుచును

'ఒగ్గిబడెగా దీని బలుపెంత బలుపె

భయమాను చూడను బలిడి

పిక్కలును

యేపె మొద్దుల వంటి వింతేశి

తొడలు

యేరూపు చూచిన యేదురోమములు

అందరిది ఆడపుట్టుక అనరాదుగాని

కందువ చన్నులు దీనివి కాగులంతేశి

తొర్రినోరు గాబుతొట్టి వలె యున్నాది

పెకళి అడుగుబోయిన పెనమువలె

చెవులు

కల్లగాదు బండికమ్ము లంతేశి

బండి పేర్పుల వంటి

బజగాడిముండ;

పాడు దొరవుల వంటివి పొరగట్టిన

కన్నులు

రుడిశి అందరివట్లు రుట్లుమనె నమ్మ;

యేటి పాలుగాను దీని తల

యన్న వోయమ్మ;

చెట్టు మొలగిన రీతి కొండపుట్టు వలె

యున్నది

మాయలాడిగాని యిది మనిషియు

గాదు

అసుర గాని యిది ఆడశ్రీ గాదు

దైత గాబోలనుచు తలపొయ్యగాను

మందనుండి వచ్చ నందుడు వేగ

వైశంబె పురిజొచ్చి వచ్చి శిశువును

జూచి

కొందరిని అదలించి కొందరిని బిలిచి

కొందరిని గొట్టి కొడుకు నెత్తుకొని

'యందరు మీరుండి దీని యట్లు

చొరనిస్తరి

నందను మరచితిరె మీరందరు
 వుండి'
 కలిసిళ్ళపై గడిగి ఘనుడు యా తండ్రి
 బాలకు ద్రిష్టిదీశ పరిహారంగాను
 పెట్టించ వీభూతి కట్టించ రక్ష
 పట్టుమని తల్లి చేతికి
 పదిలమని యిచ్చ

గండ్ గొడ్గండ్ల కోటకత్తులతోను
 కీళ్ళు కీళ్ళకు నరికించ కీడు భూతకిని
 బండిన బెట్టించి పార వేయించ
 అక్కడ తర్లి నందుడు అరిగె
 మందకును
 అసుర చెల్లినవార్త అవని విలశిల్లె
 కంసుడు విని చింతాక్రాంతుడై వుండి

చిన్ని కృష్ణుడు శకటాసురుని పరిమార్చుట

కంసుడు ఆవేశ ఘనకోపమునను
 శగటాశురుని సీగ్రమే పిలిచి
 'బాలకృష్ణుని నీవు పట్టి వదియించి
 శీఘ్రమే ర'మ్మని శలవిచ్చె వానికి'
 శగటాశురుడు మచ్చర
 మెచ్చరింపుచును
 ప్రకటితంబుగ నొప్పబండియై వచ్చ
 మేదిని కృష్ణమ్మ మీదను దొల్లె
 తాచి తనకాల తన్నెనా బండి
 యిరుసును గాండ్లు పరమింతయు లేక
 నెరయు చిదుపలై నేలపై గూతె
 కూలిన బండిజూచి గోపకాంత
 లందరును
 జాలిబడి కృష్ణుని చంకబెట్టుకునిరి
 పాపనిమీద యీ బండి పారెను
 యనుచు

దాపున వున్నకాంతలు తల్లడించగను
 పరువున నాడేటి బాలలు వచ్చి
 'విరిగిన బండివార్త వినవె యశోద!
 వుయ్యా! తొట్లలోవున్న నీ కొడుకు
 గయ్యాళి యాబండి కాలబడదన్నె
 వకరంత చూస్తిమి వనర యశోద!'
 గోపెమ్మ తా బలికె గోపకాంతల
 తోడ
 'పడుచువారి మాటలు
 పాటి యటరమ్మ!
 బండియంత బరువు?
 బాలుడు యంత?
 కానక చూడని కడపటి మాటలు
 మాను'మని గోపమ్మ తన
 మందిరమునుండె

చిన్ని కృష్ణుడు తృణావర్తుని పరిమార్చుట

శగటాశురుడు చెల్లినవెనుక

మరియు కొన్నాళ్ళకు మధురలోపలను

మోరదానవుడు కింసుని

కొల్లులోనిలచి

'భూపాల కింసుడు భూతకిని

చంస్తివి

అపదబొంది తన శ్రీహత్య చేస్తివి

వేసై వెయిదూవు

వీరరాక్షసు లుండంగ

వాసిగ నీయింటి వనిత నంపితివి

ముందుగ నన్నంపక

మోసబోయినావు

యిమనైన తననంపు

యిక చూడు ముందు

తగు వేటకతో వాని తలతోను బట్టి

ప్రాణముతో దెత్తు నీ వాదాలరడకు

తృణావర్తుడ నేను శ్రుశ్శేటిబాలుని

సురగారియై వాని సుదసుక వత్తు

విడమిచ్చి పైనంబు వేగమే పంపు'

అనివ వాని విలిచి అరిగారవిచి

పునుగును గంధము పోకలాకులు

నిచ్చి

పోయిరమ్మని దారి పోషించి పంపె.

భావించి తాగదిలి బలువు రాక్షసుడు

క్రోధించి సురగారి కొండపొడుగున

దెరిగె

మాకులు తల్లడిల్లి ఆకులు రాల

మూకపికాదులు గుంది సొదిబడగ

పల్లెకు నేతెంద పగ చాటుకొనుచు

బాలుని ముద్దాడి పణితి గోపెమ్మ

మరియుచు తొడలపై ముందర

నిముడుక

కుదులు దువ్వచు చన్ను

కుడుపుచుండగను

రక్కసుడు రాగాను కృష్ణరాయలకు

దెలిశి

'యిక్కడ తొడలపై

యిమవుంటినైన

భాష్యంబుగాదు తాను బరువుగాకున్న

ద్రోణపర్వతము రీతి తల్లి తొడలపై

యుండె

ప్రాణయోగ్యయు పొంది పడవైచ

తల్లి

హలో హరుడో యా

బంహ్మడేవుడో తెలియ

మిచ్చు పింగి రిసమివ

బడ్డట్లుగానుండె

తెప్పున విడిదెను దెలిసి సురగారి

అప్పుడే హరిగొనుచు అకాశ మెగిశ

వెన్నుడు లేడని వేసినచోట

'నేనేల విడిదిలి నేరంబు చేస్తి

యిక్కడ విడిదిలి యిక్కడలేడు

యక్కడ లేడని తల్లి

అలమటపడగ

తృణావర్తుని గళము తొంగి

పోనివ్వక

తృణముగ పరిచను దుత్తుముదుగాను

అసుర తలక్రిందుగా బడి అవనిపై
చెల్లె

వసుదేవు సుతుడు వానిపైనుండె
భీతిల్లి గోపెమ్మ బిడ్డన్నిజూచి

చేతులు బిసుకుచు చిన్నికృష్ణుని
జూచి

వగచుచు గోపికె వనితె లందరును
జగదీశు నెత్తుకొని జనిరి వారంత

యశోదకు చిన్నికృష్ణుని నోటిలో సమస్తలోకములు కనబడుట

అంతఃపురంబున అంత నొకనాడు
యంతయు మోహమున

యాదవు సుతుని
నలినాక్షి ముద్దాడి నవ్వించుకొరకు
గిలిగింతలు చక్కిలిగింతలు బెట్టె
తల్లిని చక్కగ జూచి తాను కలకల

నవ్వె
చిన్ని కృష్ణుండు కడుపుబ్బ నవ్విన
యపుడె
ఆ నోటిలోపల అంబుధుల్ నదులు
మానులు గిరులు

బ్రహ్మలున్నెరులు
ద్వాదశాదిత్యులు తరులు భేదరులు
మేదినిస్తలములు మిన్నులు సురలు
చంద్రసూర్యులు జగజ్జాలముల్

దిశలు
యింద్రాది దేవత యీశ్వర అజులు
రాక్షసులు సురలు రంభాది సతులు
పక్షులు యక్షులు పన్నగ

వయ్యగములు

ద్వీపంబు లడవులు

ధ్రువు మండలంబు
ఆ పద్మాలుగు లోకములు తన

అంగిట చూపె
బ్రహ్మాండములు జూచి భ్రమసి
యా తల్లి

‘దేహములో మాయ తెలియక యుండి
విష్టు తా కృష్ణుడు విశ్వంబునందు
దృష్టముగ బుట్టె నీ దేవదేవుండు
మనుజుడై పుట్టెను యిన్ని
మాయలను’

అనుచు యశోద తన ఆత్మందువుంచి
‘నిన్ను నేనెదుగని నీచాత్మురాలః
అపరాధి అజ్ఞాన్ని హరి కావు కావు
వనజాక్షః గోవింద! వైకుంఠవాస!
వినయ భూషణ వేద వేదాంత
సనకాది యోగీంద్ర సకలదయాళః
అని సన్నుతించను అప్పుడా తల్లి
కపటబాలుడు తల్లికి అజ్ఞానము

బొందించి

శబరుడై తన చూపు చాలించి చిన్ని

బుడతడై యుండెను

ప్రౌఢమోచమున

బలరామ కృష్ణులు బాలురతో ఆటలాడుట

మనకాడు పెరిగెను మామను గొట్ట
పొత్తుల లోపల పొరలి పొరలాడు
క్రొత్తకకవలెను కూర్చుండ నేర్చె
చన్నుయిచ్చె రమ్మని తల్లి

చప్పట్లుగొట్ట

అని తల్లి చైజాప దోగేడనేర్చ
'నెయ్యిబోసేను నిలువు కృష్ణా!'

యనిన

అయ్యడ విద్యలు ఆడంగ నేర్చె
తప్పటడుగులు బెట్టి తమతల్లి

చూడంగ

అప్పుడు గునగున ఆడంగనేర్చ

ఘల్లుఘల్లున మొలఘంటలు బలుక
తల్లి వెనువెంటను తా నడవ నేర్చ
బలభద్ర కృష్ణుల భామలు బెంచిరి
నేలంటు బాసిరి నెలతలు చూడ
ఆరేండ్ల బలభద్రు అయిదేండ్ల కృష్ణు
యీరీతి పెరిగిరి యశోద నగర

రవిబోలు రత్నములు రావిరేకలును
వసుపరి మెడనూలు

వల్లభూషణములు

సంకుదండలు పాసంకుల పేర్లు
అందెలు గజ్జలు అమిరె పాదముల

యశోద సుతులు యెదిగి యీడేరిరి
బాలలు తమయీడు బాలల గూడి
భూమి ఆవులదొడ్డు పొదులు

యేర్పరచి

అముకొని బాలల ఆవుల చేసి
రభసంబుతో బసవరాయుండ తాను
రంకెలు వేయుచు రాచబాలుండు
మోకాళ్ళు చేతులు మోపుక నడిచె
'చిన్నవాండ్లు మీరు సింబోతు తాను
వెనువెంట రొదసేయు వేడుక కాడ
మీకు నే రాజును మీరు నా భటులు
నాకు మొక్కి పనులు నడిపించు

మనుచు

కూడి పణతుల పెండ్లి కూతుళ్ళ చేసి
కోడిగాలకు పెండ్లికొడుకాయె తాను
బొమ్మరిండ్లలో నిద్రబుచ్చి బాలకులు
సొమ్ములెత్తుక పోవు చోరకుడ

ననుచు

ఆటలు తలపెట్టి మొదటి ఆటలకు

మల్లె

మేదిని తానేనని మెలిగాడ సాగె
పుద్దులు బట్టించి బుద్దులు చెప్పి

గదిమి చిడుగుడులాడు పునుడు

శ్రీకృష్ణ

గచ్చకాయలాడు గండచెరలాడు

బంటులాడుచు వింత పదములునాడు

అంటుముళ్ళుదన్ని ఆలంకులాడు

మంటి చల్లులాడి మరి త్రుళ్ళి త్రుళ్ళి

కుప్పె గంతులురికి గుడిగుంచమాడు

... .. పట్టుచును

పురువడి పిల్లదీబు పుయ్యాల లూగి

గొంటుకాయలాడి గంతులేయుచును

యర్రరెక్కి తేజీని యెక్కిడుచూను

కర్ర గుర్రము నెక్కి

కల్గిరూపమున

కొమ్మన గంతులు చిరుతన

గొడియ లాడి

చిటికెన మొటికలు చేసరస మాడి

దాగిలి మూతలాడి తాను బాలలును

పుప్పరి పట్టెలాడి పుడాయంపుచును

ఆటలు తలపెట్టి ఆటునిటు చేసి

వామన గుంటలు వడ్డుబిళ్ళలాడు

ఆమనిగ కుప్పిళ్లు అచ్చనగండ్లు

సరిబేసులాడి సారెతా గె లుచు

యంత భాగ్యము చేసిరి యాదవ

బాలలు

కదసి నాతో నాడ కావణముండె

యీ వివంబున నాడి యిల్లిల్లు తిరిగి

దొరబిడ్డ నని యిండ్లలో

చొరబడ సాగె

కంతలు ద్రొక్కుచు గోపకాంతల

యిండ్లు

వంతు కలియ దిరిగె వారు వీరనక

బాలులు తా గూడి పాలు నేతులును

వారబట్టుక త్రాగి వలగ

కొంత బోసు

పచ్చి వెన్నలు దిని పాలు నెయ్

త్రాగి

పచ్చిగ తిరిగెడు పడుచులు దాను

సంగడిలు కొలువంగ సఖియల

యిండ్లు

దొంగ బాగుల డిరిగె దొరక

డెవ్వరికి

రేయును పగలును రేపల్లెలోను

అయ్యడ మగువల అభిమానములు

గానెను

గోపకాంతలు శ్రీకృష్ణుని దుడుకు పనులు యశోదకు

చెప్పుట

కాక తోడుత గోపకాంత లందరును

“యెన్ని నోములు నోమి యెన్ని

మూకలై గోపెమ్మ ముందర నిలచి

వతములు బట్టి

తమకాన గంటివే దయ్యపు సుతుని
మానముల్ గొనెను అభిమానంబు

లేద

దినగండమాయెను తెలివిగా వినుమ
దానవుడె కాని వీడు తనయుడు గాడు
చిన్నవాడటమ్మ యిన్ని చిన్నెలవాడు
యన్నడు చూడము యిటువంటి

ఝూటను

వోర్చుక యుండిమి యశోద! నీకు
వక్కడే కొడుకనుచు
కార్చిచ్చునై న మ్రింగి కదబడగలడు
విడుతుమో లేవల్లె విడుతుమో సిగ్గు
బడతడు మమ్మింత బులిగావు చేశ
పాలదగ్గనిప్పడు వెన్న

పిడత బడనిప్పడు

నిలచిన చోట మమ్ము

నిలనిప్పడమ్మ!

పొడులలో లేగల ప్రొద్దున్నె విడచి
మందలావుల పాలు అందరికి

ప్రితుకు

ప్రితుకుక త్రాగితే బ్రతుకుదుము

తల్లి

వతలు బెట్టి బోయుల వేటకల

బడద్రోచు

త్రోచిన వాడు తాను తొలగి

చక్కబోక

కసి గండంబుగ మీద కంప

యెత్తినాడు

యెత్తిన వెరచి మేము యేమనక

యున్న

అ త్తింటి కోడండ బిత్తలుగ చేశ
చేసిన మేమేమి చేతుమో తల్లి!

కసి గాటుగా మోవి కరిచ యిటు

చూడు

కరచినవాడు తా కడ తొలగిపోక

మరచి నిద్రబోగ మరి యేమో చేశ

చేసినంతట బోక దాని చాకట దెంచి

కూర్చిబాలలకు మొలపూసలకు నిచ్చు

యిచ్చినవాడు తా పురిటిల్లు జొచ్చి

పచ్చి బాలితల పట్టెనో యమ్మ!

పట్టిన రొమ్మెండి పాలు లేపనగ

కోడిగాలు చేసి కూడినాడమ్మ!

కోడలి మెడవంచి కొడుకు చూడంగ

మోరముగ కుచములు తన గోరులు

చీర

గోర చీరినవాడు కొడుకును గొట్టి

మరియుచు యిద్దరి శిమలకు ముళ్లు

వేసినాడు

వేసినంతటబోక తమ వెంగన్న జుట్టు

పడి లేగ తోకకు ముడివేసినాడు

కోడెగాలకు లేగను తోలినాడమ్మ!

పడుచువాడు కాదు బాలకృష్ణుండు

పిన్నవైసు¹⁸ వాండ్లు పిడకలేరంగ

తాను గంప యెత్తేనని దగ్గిరికి వచ్చి

కట్టిన కోకలు విడిచి కాళ్ళకు చుట్టి

చప్పట్లు గొట్టుచు సరిపెనగు నమ్మ!

మంద నుండి వస్తినని మాయలు

బన్ని

అలి ప్రక్కలో మొగని అటు పడ

జోచి

జాయిని తానేనని పడళించునమ్మ!

సర్పిప్రొద్దు నాలి మొగని సరసంబు

వినియు

వారి వారికి చెప్పి యా వాడెల్ల చాటు

మంచము తర్వాత మాటలు వినియు

పొందులు విని యిరుగు పొరుగుకు

చెప్పు

సంధ్య వేళ్ల మేము జలకమాడంగ

యెందుండి వచ్చనో వలవ లెత్తుక

పురికె

వక్కడే చూచితే వో గోపి దేవి!

యక్కడనో వుండెనో యేమి

మహిమో గాని

మాపు జలకమాడంగ నన్ను

సహగాను

యీపు దోమేసనెను వినవె యశోద!

చెరుగు మాసినాము యిక్కడ

చారకు మనిన

చెరుగు మాసిన తావు చెప్పుమని

అడుగు

గర్భిణితోనున్న కాంతల జూచి

నీకు గర్భము యెటువలె నీలిచనని

కందువ లడుగు

సంతానము లేదని సఖియ అనుకోంగ

కాంతలార! తనను పొందుడీ కలిగిని

సంతాన మనెను

మొగడు దగ్గరలేని మగువల జూచి

పగలే తనను పొందుమని పట్టి

విడువడమ్మ!

యీదేరని కాంతల యిండ్లు తా జూచి

బలిమి తేళ్ల గరిపించి పారిపోవునమ్మ!

పెండ్లిడు బిడ్డల ప్రియముతో జరచి

పెండ్లి కొడుక ననుచు పెట్టున ఘాసి

తమ యిండ్లలో చొచ్చి తలపులు

మూసి

దొమ్ములాడుచు దొంగ దొరికె

సందేసు

విడువకుడి నేనొస్తినని వీధిలో

నుండు

గడుచు కృష్ణుడు తాను కానట్లగె

యుండు

యేలాగు పోవునో యేలాగు వచ్చునో

సటకాడు తా సత్కచారివలె నుండు

జొరబడి యిండ్లలో దొరకొని చొచ్చి

పేరి పేరని మంచి పెరుగు తా త్రాగె

బిడ్డడన వచ్చునా? పసిబిడ్డడా

యితడు?

చక్కని వకవేళ్యతో సరసము లాడి

కుక్కి విరిచిపోయ కృష్ణుడో యమ్మ!

చల్ల గంగాసాని చాపట్లు పొయ్యంగ

మెల్లెనె తాపచ్చి మెక్కి వచ్చునమ్మ!

చడ్డవారమె మీకు చప్పవెరతుము గాని

కంసుడు కథ

చూరలాడ నీకేల? చూడరట నన్ను
రడ్డేల? వారిని రవ్వళాయ నేల?
పాలు వెన్నలు సకల భాగ్యంబు
గలిగి

చల్లంబో! నీకేమి చెప్పితిర కృష్ణ!
యింతట నుండి గొల్లయిండ్లకు బోకు
వేతునా చెంపలు వెన్నదిన్న దవడలు
దుండగీడ! మీ తండ్రి రానిమ్ము!

కన్నుల మిరియము బెట్టి కట్టి
కొట్టింతు'
అని వెరపించే కొరకు ఆ సుతుని
జూచి

మనసు పట్ట గొల్లమగువలు చూడ
అడికె లాయనని అందుకునె త్రాడు
నడుము బిగ్గిరె గట్టి నల్లని కృష్ణుని
మాట విచుమని తల్లి మానిరోటచు గట్టె

శ్రీకృష్ణుడు మద్దులను పడగొట్టుట

వణుకుచు వెరచు వానివలె తాను
ఝుడిసి తల్లి గొడ్డెనని జరజరనీడె
చవడి మద్దుల సందు నిరికించి
దేవకితనయుడు తన లఘువున
యిగ్గె
పెకళి కూకచేళ్ళకు పెళ్ళగిలె
మద్దులు
భూకాంతపై నొరిగె బోరు కలుగంగ
కొండలు ధ్వనులిచ్చ కుంభిణి బెదరె
నిండిన గోపికలు నిర్విణ్ణు లయిరి
మద్దులలో నున్న మరి
దివ్యపురుషులు
యిద్దరు వెడలి సర్వేశు నుతియించి
నారద ముని చెప్పినట్టి శాపమున

బోరున యడబాసి పోయిరి దివికి
పడిన చప్పుడువిని పల్లెగోపికలు
వడివచ్చి యశోదకు వైశంబె
చెప్పిరి
వెంటనే గోపెమ్మ వెతపడుకొనుచు
'కట్టి చంపుదు గదా కట్టడి
దాన'నని
కట్టిన తాడు విడిచి కడ బారవైచ
ఆటలు యింతకు వచ్చనని
చంక బెట్టుకొని
నంద గోపకులు నందుండు అందరు
బాంధవులు వగచేరు పసిబాలుని
జూచి

నందుడు రేపల్లెను విడిచి పరివారముతో బృందావనము
చేరుట

'పాపనికి యంతేసి భారముల్
గడ్డిచ

కాపాడి యే దేవుడో గండములు గాచ
ఫసిబాలుని భూతకి పట్టెను వకటి

వశముగాని బండి వడి విరిగి పడెను
సురగాలి వక్కటి సుడిసి పడగొట్టె
భారంపు మద్దులు పై బడత నుండె
నందుండ యిందుండ

న్యాయంబు గాదు
బృందావనంబునకు పోవలె మనము
వలసినట్లు తొలకరి వానలు గురిశ
పొంము యక్కడెక్కడ పూరియు
నీరు

యామారక వుదకము యంతయు
మేపు
ఆమనై యున్నాది ఆవులకు మనకు
విడిచి పోదాము మనము వీరు
వారనక'

వడి వడి రేపల్లె వాడలచాటి
యడతెగక గోపాల యాదవసతులు
వారు గోపాల్కులు వాయువర్తనాల
వరుసతో కుంకుమ వసంతములాడి
తడబడుచు కదిలెను దామెనబండ్లు
యడతెగక మంకెన యెడ్లు గుడార్లు
గొడుగులు అరిగెను కోరకావళ్లు
ఆకుల మావటీలు పోకల పెరికెలు
వీకతో పడిగెలు విండ్లు బల్లెములు
బొక్కిశల కోకలు బోనగావళ్లు
కిక్కిరిసి కదిలెను బుక్కాయి
పెట్టెలు

బలరామ కృష్ణులు బృందావనములో విహరించుట

యెనిమిదెండ్ల బలభద్రు యేదెండ్ల
కృష్ణ

గోనెల బియ్యాలు నేతి కావళ్లు
వెలలేని రథములు వేట్కతో గదిలె
పరగంగ ముత్యాల పట్టు గుడార్లు
విస్తీర్ణమైనట్టి వెల్లగుడార్లు
కొమరొప్ప చక్కని కురువేరు

పెట్టెలు
అగరు గంధము మంచి ఆరు
భూతియును

వీరణంబులు డోళ్లు విరివి కైవళ్లు
నరగలు రుంజలు నమర

స్వన్నాయులు
సన్న వీరణంబులు చెంకులపు
జయములు

కనక తప్పెట మేటికారి
కొమ్మలతో
పంచమ వాయిద్యములు మించి
మ్రోవంగ

యంచగల వేట్కతో యపుడు
నందుండు

గోపాలవరులును గోపకన్నికలు
సంపదలు ఆయమున సమీపమున
దిగెను

వేగమే దొడ్లు వేసిరి పొదులు
వారంత బృందావనముతో దిగిరి

వనములో తమయీడు వారును

కాము

దూడల గాయుచు త్రుళ్లులాడుచును
వాటముగ పిగిలి పువ్వుల బంతులు
చుట్టి
చుట్టిన పికిలి పింఛములు చుట్టును
తలను
బాలలు వుంగరపు బంతులు చేసి
యాల పదములు బాడి యెక్కిరి
వృక్షములు
క్రొతకక పిల్లన గ్రోవు లాడుచును
తూత కొమ్ములు వూది
తుదిపదముగాను
అవి వూది ఆకు తీగె వుమ్మలలూగి
సరస గోపాల జనపాలకులూను
పదాలు బాడుచు పసిబాలకూలు
మసలుచు గోపాల మనుజువర్గంబు
కోడె దూడల నెక్కి కొట్టి
తరుముచును
పొదలెక్కి పువ్వుల పొదరిండ్లు దూరి

మధురమైన పండ్లు మానెక్కి
తినుచు
దొప్పతేనెలు త్రాగి
దొమ్ములాడుచును
కుందెన గొమ్మలు గోరటాయులు
దినచు
మడుగు వడ్డున నించి మడుగులో
దుముకుచు
కుప్పించి వురుకుచు కూత
లేయుచును
అప్పుడు మచ్చము రీతి
అవతారమునను
మునిగి యీదులాడుచు
మురిశాడుకొనుచు
తొణికి బాలలముంచి
దుముకు లాడుచును

బలరాముడు వత్సాసురుని చంపుట

ఆలాగు విహరింప అంత నొక నాడు
వచ్చాసురుండు వచ్చి కంసునితోటి
యిచ్చకంబులు బలికె 'యిటు
విను రాజు
పోలు పొందు లేక భూతకి చెల్లె
క్రమమున తృణావర్తు
గాలియై పోయ
తాను వక మాయతో నేడు
ఘోషగయు

యాడేర్చి వత్తును యిమ్ము కనకు
శంభు'
ఆశచే కంసుడు అవుడిట్లనియె:
'వెన మాయరూపున యొక్కడవు
నీవు
మదమణిచి చంపేటి మరిరూపు
చూపు'మనిన
'దుండగీడు కృష్ణుండు దూడల
గాఢుగా

దూడరూపమై తాను దూడల గలసి
 పడుచువాడు కృష్ణుడు
 పట్టవచ్చినను
 వూడదన్ని శిరసు వుక్కణచి వత్తు'
 అని వచ్చాసురుడు అంపించుకోని
 తాను దూడల గలసి తర్లకయుండె
 ము తరిపి దూడయై
 ముందరుండగను
 అంతట కృష్ణమ్మకు ఆ మాయ
 దెలిశ
 హా? బలబద్ధునికి ఆ సూత్ర
 మెరిగించ

వారి పగదీర్చ వచ్చిన హనురను
 వడిసి నాలుగు కాళ్లు వకచాత బట్టి
 యడమ చాతను బట్టి యదటవున్నట్టి
 పొడుగు యలగకు గొట్టె పోయ
 ప్రాణములు
 తన్నుక తన్నుక తాను బొర్లాడి
 కన్నుల ప్రాణములు గ్రక్కునవిడిచె
 అసుర చెల్లిన బాలలు ఆర్పి
 కూయుచును
 కొసరక చప్పట్లు కొట్టి అరిగిరిని

శ్రీకృష్ణుడు బకుని సంహరించుట

వకనాడు కంసుని వుగ్రకొల్వులోను
 బకుడనే వాడు బలువు రాక్షసుడు
 'నేడు నా ప్రతిజ్ఞ నేర్చుతో వినుమ
 దూడలు బాలలు త్రుళ్ళేటి కృష్ణ
 పొలము మేపుక వాడు పొదులకు
 రాగ
 తాను కొంగరూపున తర్లనివ్వుక పట్టి
 మెల్లెనె యీకెలు దువ్వి మేరువగతిని
 అకాశమున పెదవి అవనిపై శలవి
 పరచుక తన నోరు తెరుచుక యుండి
 హరిని దూడల బాలలు అందరిని
 మ్రింగుదు
 మూఢపు బాలలు మూయ యెరుగలేరు'

బకుడు ప్రతిజ్ఞ బలికి అంపించుక
 వచ్చి
 ఆమడ పొడువున అవని మిన్నంది
 బకుడు గళము దెరిచ బెళము
 చందమున
 హరిబలములు యపుడు ఆ మాయ
 తెలియక
 బెదరక చొచ్చిరి కొండ బెళము
 రోపలను
 ఆదిమూర్తి కృష్ణమ్మకు ఆ మాయ
 దెలిశ
 కదల నివ్వక పెరిగె వాని గళము
 రోపలను

గళములో కార్చిచ్చు కాలాగ్ని
వలెను
పదిలెముగ వుండిన బకుడు తా వెరచి
వొప్పుగ గ్రక్కెను వకరిని
చిక్కకుండ
అప్పుడు కృష్ణుడు అతిధీరుడగుచు

హరి బకుని శలవులు హస్తముల
బట్టి
చేరిపోనివ్వక చలగి కృష్ణుడు
చీరి పారంగ వైచ శిష్టి పొగడంగ
గోపాలులు ఆర్చిరి కోపంబుతోను

శ్రీకృష్ణుడు పామును చంపుట

చెప్పిరి కంసునికి బకుడు
చెల్లినవార్త
బకుని తమ్ముడు అన్నపగ
యీదుకొరకు
చుక్కల పొడువున సూర్యుని
పగిది
పెనుబామును కంసుడు పెట్టెంపె
నపుడు
వాయువేగమున వింజాద్రి నడుమ
వనచరులు భూమికి వచ్చిన రీతి
పరిచను నాలుక బాటల వెంట
ఆకాశము భూమి అంటించి నోరు
భీకరంబుగ గాచి పెనుబాము
యుండె
వలలో బద్ధరీతి వారందరూను

బాలలు చూడలు పడిరి నోట్లోను
యెరిగి కృష్ణుడు వానియ (దమున
నిలిచె)
గుటగుట పాముకు గ్రుక్కిళ్ళు బుట్టె
పెట పెట యముకలు ఫెళ్ళున విరిగె
వేగమే వూపిరి వెళ్ళక మరియు
పగిలి పామువెన్ను పాయలై పోయ
వెన్నున అందరు వెళ్ళిరాగాను
వెన్నుని పేరని నెలసె కృష్ణుడు
అక్కడ నిర్వహించి అందరిని గాచ
అసుర చెల్లిన సురలు ఆనందమందె
పుష్ప వర్షములు గురిశ
పొగడి రందరును
రంభ వూర్వశి మేనకాప్పరస శ్రీలు
రంగుగా నందరు శ్రీరాముని బాడ

శ్రీకృష్ణుడు గోపాలురతో గూడి చల్లులారగించుట

నఖాసురుని జంపిన నల్లని తండ్రి
వేగమే వక కొలనుకు వేంచేయు
కృష్ణ

చూడలకు బాలలకు చూపక దీర
అక్కడ అమృతము త్రాగి అలమట
దీర్చి

వడియ బోసిన పెరుగు వాసించు
నట్టి
మీగడ పెరుగును మేలైన యట్టి
సరసమున వూరుగాయ సద్దులు
గుడిచి
హరి బంతిని గుడిచిరి ఆ బాలకూలు
వకరిచేత సద్ది వకరు భుజియించిరి
విక విక నవ్వుచు వీరు వారసక
వూరగాయల నోరు వూరించు
కొనుచు
వోరి యని కృష్ణుని వరిశాడు
కొనుచు
బాలలు అందరు హరిబంతిని గుడువ
అంభోది బిలములో అమృతము
బుట్టె
కుంచెరుగు చుట్టును కూడి రందరును

యాదవులు సురలుగా యెరిగి
మాదవుండు
మది సమ్మదమునొంది మనుజుల
గూడి
చెర్లించి త్రుళ్లంగ చెదరె దూడలును
తర్లి అవియన్ని తలచెడి పోయ
పచ్చిక మేయుచు పశువులు
గలియక
అచ్చట లేకున్న అందరు జూచి
యిది పచ్చితెమ్మరి యిట
మాడుమనుచు
యందు బోయనొ యనుచు
యీగి పొదరిండ్లు
చెల్లెక్కి కృష్ణుని చేరి పిలుచుచును
గల్లెక్కి మాచిన కానరాకున్న

బ్రహ్మదేవుడు శ్రీకృష్ణుని పరీక్షించి పరాభూతుడగుట

భావింప శారదపతియైన వాడు
దేవదేవుడు యా బ్రహ్మదేవు
డిట్టనియె:
'వేదాంత వేద్యుడో వేరె మరివకరా
యితడు మచ్చావతారుడో
మనుజుడో లేక
మాకు తెలియవు విష్ణుమహిమెలు
తరుచు'
చక్కగా యీ సంది తానూను దెలిసి

అడవిలో దూడల ఆ బాలకూల
తాను వక బెళమున దాచె నా
బ్రహ్మ
గోవిందుడా బ్రహ్మ గుణము
తా నెరిగి
భావజు జనకుడు బ్రహ్మ
నోడింప
యే యావుకు యే దూడ
యెట్లువంటి రూఫొ

ఆయాదూడల రూపు అన్నియు
తానె

యే తల్లికి యే పుత్రుడొ

యెటువంటి పిలుపొ

అంత బాలల రూపులన్నియు తానె

మునపటికన్న ఆధికమై మోహంబు

పెచ్చి

కన్నుల గప్పుక గారవమున బెంచ

ఆ ధేన్య లప్పుడు అలిమి లేగలను

పొదిగి కుడువ పాలవర్షంబు గురిశ

దాచిన దూడలకు తగిన బాలలకును

ఆపు దాపై యుండె హరియు

శ్రీకృష్ణు

బడిదప్ప కుండ బ్రతుకులు గలిగి

యాడాది వర్తించి రెరుగక మాయ

చిన్నబోయి బ్రహ్మ సిగ్గున నోడి

చిన్ని కృష్ణుని జూచి శ్రీహరి యనుచు

స్రిష్టి నిర్వహించె స్రిష్టిశుడనుచు

సాష్టాంగ మొసగి యా

సర్వేశ్వరునకు

'కావు ధర భక్తగజ వరద! నన్ను

కావవే వై కుంత ఖగపతి! నన్ను

కావు కమలనాభ! కావు నా తప్పు

నీవే ఆసిమూర్తివి నీవే సకలంబు

నీవే యుగములు నిల్చిన తండ్రి

నీవు నను మన్నించు నీలవర్ణుండ!

తెలిసి తెలయగలేను దిక్కుదేవేశ!

చలగి ప్రార్థనజేసి శారదపతియు

బాలల దూడలబ్రహ్మ తాదెచ్చి

చాల వేడి హరి నన్నుతిని¹⁹ నిలిపె

కమలనాభుడు బ్రహ్మను కరుణించి

తాను

తమ దూడలు బాలలు

తమరంత కూడి

తమ యింద్లకేతెంచి తల్లుల గలసి

యాడాది నాటి మాటలు యీ ప్రౌద్ధె

యనచు

ఆడుచు బాలలు అతివేగిరమున

తల్లిదండ్రులగలసి తమ

ముచ్చటలు చెప్పిరి

చిన్నవాండ్ర దూడల చెట్లలోపలను

మిన్నండి పెనుబాము మ్రింగెను

తమను

చిన్ని కృష్ణుడు తాను చీరి తా చంపె

అందరి తల్లులు అలమటపడుచు

కీర్తింపుచుండిరి కృష్ణరాములను

బలరాముడు ధేనుకాసురుని వధించుట

కొన్నాళ్లు యాదవకుల పుంగవులకు

వన్నెమీరగ యవనవైసులు²⁰ వచ్చి

బలభద్ర కృష్ణులు ఆట

పాయంబుతోను

కదసి గోవులచాల కాయంగ బట్టిరి
ఆ లక్ష గోపాల్కులందరు మరియు
కొలచి కాచిరి మరియు

గోగణంబులను

పనివడి చేయుచు భక్తి యాదవులు
వెనువెంట దిరుగుచు విహరించి రంత

అంత శ్రీకృష్ణుడు

అమరవల్లభుండు

వంతుకెక్కిన తాటివనముకు వచ్చి
చెప్పిన నందరు చెర్లొప్పుకొనుచు
శోధించి యావనము చొరబడి పోయి

బలరాముడా తాళ్ళపట్టి సందిళ్ళ
జలజల రాల్చుచు చెయిముట్టి తినుచు
చెర్లొంచి యా వనము చలమున

శోధించి

తర్లక ఫలములు తా మారగించిరి
దేవతులకు వెక్కసి ధేనుకాసురుడు
ఆ వనము చొరను హరిహరుల

వశమె

హరి బలభద్రుని యాదవుల నెల్ల

కరచి చంపుదు ననుచు

ధేనుకాసురుడు

గార్థవం యాపున గాంధ్రు

గాంధ్రు మనుచు

పెద్ద రంతున గుయ్య పెకళె

వృక్షములు

అదిరెను గిరులు అసుర ఆర్పిళ్ళచాత
తరిమి కరుతుననుచు దై త్యుండురాగ

పరుతెంచి బలభద్రు పట్టుకునెవాని

పదరనివ్యక సింహపరాక్రమము

చేసి

ధేనుకాసురు బట్టి విసిరె బలరాము

వాని తాటితొ గొట్ట వాపోవుచు గూరె

వాని బంధువులు ఆ వనము దిగనాడి

కనిపించుకో వెరచి కదలి

రందరును

అన్న బలరామునకు అంత

కృష్ణుండు

ఘనమైన మందుకాయ మిప్పించి

వినయంబుతోడత యింటికి బనిచి

శ్రీకృష్ణుడు కాళింగుని మర్దించుట

తన గోపకులు ఆవులు తానును వేగ

అదిజూచి మాధవుడు

కానరాని మడుగు కాళింగుమడుగు

యాదవులతోను

కాళింగు చాతను కాలాగ్ని పొగలు

'యీ విధంబున పొగలు యేమిటను

నీళ్ళతో పొగలెగసి నిలిచను 'మింట

వెగచు

మడుగు తోపల చిరుమంట

లెక్కడివి

వడిగొని కాళింగు వుండుచే నిజము

కెరలి భూచర జలచర

భేచరంబులను

బొరయుచు మడువుతో

బొరసియున్నాడు

ప్రాణికోట్లను వీడు బ్రతుకనిచ్చినె

వీని చాత జీవజంతువులు బ్రతుకు

దేలాగు?

కాళింగు మర్దింతు కాతు శరణన్న

వెళ్ళగొట్టకున్న వివరింబుగా'దని

చోరరక్కసుడై సోముఖాసురుడు

అరిగి వేదములు గొనుచు అంబుధి

కరిగె

జలములో మచ్చమై సాధించినట్లు

చెల్లించి వక కడిమిచెట్టు తా నెక్కి

కాళింగుపై ధుమికె ఘనుడు శ్రీకృష్ణ

కాళింగు డప్పుడు కడు వుగ్రమునను

విసిరి తోకనుగొట్టె విషపుకోరలను

గాసిలి కృష్ణుని కరచిన యపుడె

వజ్రదేహము కరువు వశముగాదాయ

దంతములు వదిలెను దవడలు

నొచ్చె

అంత శేష చిక్కి హరిని

చుట్టుకునెను

మెదలకుండగ పట్టి కాళింగుడవుడు

గోవిందుడని తెలియక

గోపాలపరులు

తావుదర్లి వురికి తల్లడగొనుచు

రుడిసి యా రేపల్లె చాటి వేగంబె

వడివచ్చి నందునికి వార్త వినిపించిరి

నందుండు భయపడి సందగోపకులు

శ్రీబాలగోపాల శేకరు చూడ

నాబాల గోపాలు లందరు గదలి

యదువంశము తాము యశోద వచ్చి

వెతపడుచు ఆ మడుగు వెలపట

అడల

లేగలు ఆవులు లెళ్ళింపరాదు

వగచుచు యా మడుగు వడ్డున

నిలిచి

పక్షులు వెలవెలపాటున నవుడు

వీక్షింపుచుండె నా వెన్నుని జాడ

పశు పక్షి జనముల పరగు ఘోషంబు

విశదమై యా మడుగు వెల్లివిరియంగ

దివ్యమూర్తి కృష్ణుండు దేహంబు

పెంచ

కవగొని మెలగిన కాళింగుడవుడు

నడుముపూసలు కదిలి నలినలి ఆయ

వడిబడి కాళింగు వుడిగె నచ్చటను

పద్మనాభుండు పడిగెపై ద్రొక్కె

పద్మాసనాదులు ప్రస్తుతి కాయ

త క్తధిమికి తోరిగణ తధిగణ యనుచు

ముక్తి పదమును జంద ముష్టి

పాదిముల

తాండవంబాడంగ శేషుని తరుణులు

వచ్చి

కాళింగు భార్యలు కన్నీరు బెట్టి

'శరణు ఆదిమూర్తి: శరణు విష్ణుండ:
శరణు కటాక్షణ! శరణు రక్షింపు
కావున అపరాధి కబట చిత్తులము
కావవే విషపాది భర్ములము మేము
పురుష భిక్షము బెట్టి మా పురుషుని
గాయు

పురుషోత్తమా మాకు బుద్ధి చాలదును'
వణిరాజ సతులిట్లు ప్రార్థింపగాను
ప్రాణములు గాచె నా పద్మనాభుండు
'యిప్పుడు వారధి కడకేగుడి

యిచ్చట నుండక
కోర జంతువులకు ప్రాణము

కొద్దీక యున్న
కదులు' మన్న యప్పుడె కాళింగు
సతులు

'నీ పాదములు సోకె నిహపరములు
గలిగె

స్వామి! మాకిప్పుడు వక సద్గతి
చూపు'

బాం కృష్ణుడు పాము భార్యల కనియె:
'వాలాయముగ అష్టదశ వర్ణముల

వారు

పురగంబు పేరను వుడుదాట్లు పెనసి
కోరి మిమ్ము వరుసుకుందురు

నమ్ముడి'

అని మడుగు వెళ్లి హరి తాను రాగ
గొనకొని యాదవ గోపకాట్లు
ఆటాల గోపాల అమ్మ యశోద
అప్పుడు నందుండు యెదురుగా వచ్చి
యదురుగ వచ్చి యెత్తుకునె కృష్ణుని
'అందేల పోతివి నందన! నీవు
కరిచెగా కాళింగు వెరచితివొ తండ్రి!
బారి గడచి పాముచే పద్మనాభుండ!'
మరి కుమారుని గలసి మమత

గోపెమ్మ

వగచను రోహిణి వగచ నందుండు
వగచిరి గోపాలవరులు గోపికలు

శ్రీకృష్ణుడు కార్చిచ్చును మ్రింగుట

కలసి అందరురాగ కంసమాయలను
వళేకారముగా²¹ వచ్చ కార్చిచ్చు
మంది మీదను పెనుమంటలై రాగ
చిందర వందరలై రి చెదరి

గోపాల్కులు

హరికి మొర బెట్టుచు అలమట

పడుచు

'కరుణించు వో కృష్ణ కార్చిచ్చు వచ్చ
దిక్కుమము కావవే దేవ దేవేశ!
యక్కడ యదుగ' మన్న యాదవుల
జూచి

తన గోపకుల తల్లి దండ్రులను
వెన్నుడు ఆందరిని వెరవకు మనుచు
హరి ఆకాశముకు అంటను బెరిగి

మీరి వచ్చిన కార్చిచ్చును మ్రింగె   కన్నతల్లి వారు గారవింపుచును
 నా కృష్ణుడు   భయ భీతు లేక రేపల్లెకు వచ్చిరి
 పానంబు చేశ దిక్పాలులు బొగడ
 చిన్ని కృష్ణమ్ముకు చెయ్యెత్తి
 మ్రొక్కిరి

బలరాముడు ప్రలంబాసురుని చంపుట

అనందములు ఆ వనమున ఆవులు గాయ	ఆటలు తలపెట్టె బంతు లాడుద మనుచు
ప్రళయకాలాభీల పటుశక్తి మెరసి ప్రలంబు డనేవాడు పలికె కంసుని తోటి	బంతు లాడుదామని పందెములు వేసి 'వచ్చించక యాయాట యవ్వ రోడినాను
'చలమున ధేనుకాసురుని చంపిన కృష్ణుండు	చింత బొంకగ నాల్గు చేవాట్ల మేర వంతున గెలిచిన వారి మోసేడి'
బలభద్రుడు తాను పరిణేన యుండె తన చెలికాడు ధర గూలగాను తనకు అన్నము గుడువ ధర్మమా బ్రతుక	అనుచు వుద్దీలు సయ్యన బట్టించి కినిసి అడిన ఆట గెలిచె బలభద్రు ప్రలంబు డోడెను బలభద్రు డెక్కె ఆకాశము పొడువు ఆ రక్కసుడు బెరిగి
బలభద్ర కృష్ణుల ప్రాణంబుతోను తెల్పి చెప్పినవార్ని తెత్తునా బిరుదు గోపాల వేషంబు గొబ్బున దాల్చి అంపించు'మనె తిరిగి అరిగె వెనువెంట	యెక్కడ యెదురు లేక యెత్తుక వురకంగ
తిరుగంగ ప్రలంబుడని తెలిశ కృష్ణుండు	కోపించి బలరాము వీపుననుండి దీపింప మరియును దీపులు మెరియ కాకతోడుత నెత్తురు గ్రక్కను గుద్దె అక్కడ ప్రలంబుడు అవనిపై గూలె కూలిన గోపకులు కొండకూతలు పెట్టిరి
మారి బలభద్రునికి ఆ సూత్ర మెరిగించ	
గుట్టు ప్రలంబుడు కూడి వారితోను	

యలమి సంతోషమున యెదువంశ
మంత

గోపాల్కులు విహరించిరి కొన్ని
దినములకు

రేపల్లె కేతెంచి కూడుదామనుచు

గోపికా వస్త్రాప్రహరణము

కాపాడుచు భేన్వల గాయుచు
కృష్ణుండు
వేసంగి కాలంబు వేట్కలు మీర
ఆ సతులు భ్రమయించి రంత నొక
నాడు

ముదముతో పసపార్చి ముచ్చట
పడియు

సుదతు లందరు తాము
చోద్యవేద్యముగ

తెగ వెండిన మానుల తమిని
చిగురొత్త

మగువ లందరు తాము మరి
చోద్యపడగ

వేళపాలలు యెరిగి ఆలాపమునను
కల కల గంధర్వ గానంబు గాను
వేణునాదము బట్టె విరహములు
బుట్ట

యనయంగ సుదతులు అందరు
మరియు

మోహించి యాధవ ముదిత
లందరును

మహిమల మాధవునికి మర్లుకొనిరంత
నాతులు వుబ్బుచు నదికి యేతెంచి

అంతట యమునలో అలదుర్గను
నిలిపి
వీర గంధముశాస విరుల దండలును
పరవూర్తి బోనములు పబ్బములు
చేసి

‘భూమేలు శంకరునికి
పుణ్యాంగణయై
జడ కొప్పు గృహముగా చేసిన
గంగ

గోపాలుడు విభుడుగా కోరిన కోర్కె
మాపాలిట గలిగి మది వస్తి వైన
ముత్యసరి చీరెలు ముత్యాల పోలు
ముత్యాల నివ్వాళి మురియుచు మేము
బారి కొండలుగ బారి గోరియలను
కోర్కెతో యింటింట కొమ్ము తగళ్ల
కొలుతుము మేమన్న కోర్కె లీడెర్చు
వో కృపాజల రాశి! వో తల్లి మాకు
శ్రీకృష్ణ మొగడుగా చేసి రక్షించు’
అనిమొక్కి అచ్చోట అనువైన
మడుగు

ఆనోవేగ జలక్రీడ లాడుదా మనుచు
పట్టు చీరెలు విడిచి పసపు తామలడి
కోట మేటాడుచు కొలనులో చొచ్చి

పైసేళ్లు చల్లుచు పడుచు లాకుచుచు
'వో యక్క! కృష్ణుని వలవలె'

ననుచు

మునిగీదు లాడుచు మురిశాడు

కొనుచు

యమునలో యీడుచు

హెచ్చరింపుచును

కిలకిల నవ్వుచు జలక్రీడ సల్పుచు

జలములో చెలాలిట్లు చెర్లింపుచున్న

తెలసి కృష్ణుండు తన చెలికాండ్ర

విడిచి

వడి నవ్వుచు వచ్చి వలవ లెత్తుకొని

అంగణలు గట్టినవి అవి మైల యనక

దొడ్డుగా కంగిట దొరకొని చేర్చి

మగువ లెరుగకుండ మానికడ తేగి

కానరాని గుబురు కడిమి చెట్టనగ

పొన్నయెక్కి అలదు

పొడగాన కుండ

పొన్నచెట్టు యెక్కి పొంచి తానుండె

స్తానము చాలించి సఖియ లందరును

వలువలున్న చోటికి వనితలు వచ్చిరి

యిక్కడ నున్న కోకలు యక్కడ

బోయ

యవ్వరెరుగ కుండ యెత్తుక పోయిరి

పొదరిఁడ్లలో ప్రొద్దు పొడుపు

కానరాదు

యిందెవ్వ రొచ్చిరే

యిందుముఖులార!

అందరు అన్ని ముఖములయి అటు

పారజూచిరి

మాధవుని కనుగొని మడుగులో

దుమికిరి

నిలువక కూర్చుండిరి నీళ్ల లోపలను

నెలత లందరు తాము నెరిసిగ్గుతోను

వదిగి కూర్చుండి తలవంచి సిగ్గునను

త తరపడుచు యా తరుణు

లందరును

ముక్కు మీదను వేలుమూసి

నవ్వుచును

చెక్కిట చెయి జేర్చి సిగ్గుల పడుచు

వకరి చాటుకు వకరు వదిగి

అలుకుచును

'కొమ్మలార! వినరె కొమ్మల నడుమ

నెమ్మది నున్నాడె నీలవర్ణుండు

పిన్నవాడె చూడ పొన్నపైనున్నాడు

నన్నేమి జూచెనో నల్లని హరియు'

అచ్యుతుడు చూడంగ అప్పరసశ్రీలు

కుచములు చూపక కురులు గప్పు

కొనిరి

కొమ్మనాంగణు లపుడు కొమర వైసు

శ్రీలు

తామరపాకులు దెంచి తమ రొమ్ములు

దాచిరి

అంగమొలతో నున్న అంగనామణులు

భంగపడుచు అంగ భంగములు

మూసిరి

సిగ్గు చాతను మరియు శిరసెత్త
వెరచి

మగువలందరు యా మాధవునితో
ననిరి:

‘రవ్వశాయకు కృష్ణ రాయుడ!
మమ్ము

అత్తింటి కోడండ్ల మందరము తాము
అత్తమామల చాత ఆరడి శాయకు
పుట్టింటి బిడ్డలము పుండరీకాక్ష!
యెట్లు వస్త్రమి మేము యెరిగి

యరగకను
యిల్లిటపు వారము యిలు వెళ్లరాదు
తల్లిమడుగు బిడ్డలము తమకోక

లిమ్ము
మోసపోతిమి తాము మొగి

నాండ్లమయ్య
వసుదేవ పుత్ర! మా వత్తంబు లిమ్ము!
మనుములు గుడిచేడి మావారు విన్న
వెన్నుకలకు లోనైతి

యదుకులో తముడ!
మొగవారు విన్నాను మోసంబు
తమకు

నగుబాటు శాయక
మాచీరె లియ్యవయ్య!
యిరుగు పొరుగు వారు

యీవార్త విన్న
పరాచికంబొను వో పద్మనాభ!
యాలయ్య మా పట్టుచీరె లియ్యవయ్య
నీళ్ళలో తడవాయ నిలుచుండలేము

వెళ్ళి వచ్చేమయ్య మా విపన్నము
వినుమ

చెప్పిన పని తాము చేసేము స్వామి!
బొప్పళి చీరెలిచ్చి పొమ్మనవయ్య!
వాలాయముగ రమ్మన్న వచ్చేము
కృష్ణ

చలమేల మ్రొక్కేము సన్నలేలయ్య
నిత్య నీ శావ జేతుము నీలవర్ణుండ!
శ్రీకృష్ణ వల్లభ! మా చీరె
లియ్యవయ్య

యేటికి యిట్లాడ యాలయ్య కృష్ణ!’
గోపకాంతల జూచి గోవిందుడు
నవ్వె

భామలు యీ రీతి బ్రతిమాలగాను
స్వామి పక పక నవ్వి చప్పట్లు

గొట్టె
గోవిందుడు తా బలికె గోపకాంతల
గూడి:

‘మొలబంటి నీళ్ళలో వెళ్ళి
ముదితలార! మీరు

నీలబంటి నీళ్ళలోకి శ్రీగమె రారె
మూకగా మీరంత మునువెనుక రాక
వకరి చాటుకు నొకరు వయ్యనబోక
చాటుగ వకచెయ్యి చాటుబెట్టుకోక
బట్ట బయిటికి రారె వో భామలార!
వలువలు యిచ్చేను

వాలాయముగను’
కేరుచునున్న యా కృష్ణుని జూచి

తరుణులు యిక తమకు తరము
గాదనుచు
నీళ్ళలో వెళ్ళి వచ్చిరి నెలతలువేగ
కాళ్ళు కూడబెట్టి కలికి సుందరులు
బేడిశనప్పచ్చి బెల్లముల్లపైన
చాట్లుగా చేతులు సవరించుకోని
భామలు మ్రొక్కిరి బాలకృష్ణునికి
'వంటి చాత మ్రొక్కితే వప్పుదు
తనకు
రెండ్లు వాస్తూలెత్తి మ్రొక్కుడి
వో నెలతలారా

తరుణులు యిక తమకు తరము
గాదనుచు
చేతులెత్తి మ్రొక్కి చెలియ
లందరును
పక పక నవ్వెను భావజగురుడు
విక విక నవ్వెను వెలదుల జూచి
కోకలు యిచ్చి కరుణించ
గోపకాంతలను
వలవలు ధరియించిరి వారంత వేట్క
చెలియలురేపల్లె చేరి సుఖియించిరి

శ్రీకృష్ణుడు విప్రకాంతలకు వరమిచ్చుట

అంతట చెలికాండ్లు అందరు జాము
వంతుమీరగ దేన్యలవారు
గాయుచును
గోపాల్కు లాకళ్లు గొంటిమి యనిన
అప్పుడు కృష్ణుండు యాదవుల
తనియె:
'రార్చోయి నాభ క్తు రావుల వనములో
చేరువ యాగంబు సేయుచున్నారు
మాపేరు చెప్పిన మంచి యన్నంబు
విప్రకాంతలు దెత్తురు వేంచేయు'
మనిన

పోయి యాదవులు భూసురుల
నడిగిరి
'యగ్గసిద్ధంబైన యట్టి యన్నంబు
అగ్గానులగు గొల్లలు అడుగంగరాదు

కుడువబెట్టగరాదు కుడువంగ రాదు
పొమ్మన్న వార్లు వచ్చి
పురుషోత్తముకు చెప్పిరి
చెప్పిన వారితో చెప్పె కృష్ణుండు
'విప్రుల నడుగకుడి విప్రకాంతల
నడుగుడి'
అప్పుడు నడిగిన ఆ విప్రసతులు
పప్పుకూరలు మంచి
ఫలరసాన్నములు
మెప్పుగల వస్తువులు మేలైన
పిండివంటలు
పరిమెళ్ళాన్నములు పణతు లందరును
కోరి బిందెల జేర్చి గొబ్బున లేచిరి
పుణ్య సంధ్యలు దీర్చి భూసురులంత
కణగి మధ్యాన్న కాలంబునందు

బాలలు పతులను బంధుజాలంబు
వలవదు యిటు రమ్మ వద్దన్న
వినక
వచ్చిరి కాంతలు వల్లవుల వెంట
తెచ్చిన వస్తువలు తేనె అరిటిపండ్లు
అప్పుడు కృష్ణునకు అర్పణ చేసిరి
గోపాల్కులు యాదవులు గుంపులు
గూడి

అన్నము భుజియించి
అభయ స్తమిచ్చ
అప్పుడు విప్రకాంతలు అడిగిన
వరము
కరుణతో తానిచ్చి కదిలె
మాధవుండు

ఇంద్రుని పూజింపవలదని శ్రీకృష్ణుడు యాదవులకు చెప్పట

తల్లి మందకు వచ్చి తానున్న వేళ
నందుడు మొదలై న

మందలకు వాడెవరు? మాన కేల
నతడు

మంద యాదవులు
యింద్రుని ప్రార్థించి అందరు ననిరి
'ప్రళయంబుగా తమ పశుబాలలూను
యేమి కొదవయు లేక వెలయు
మందలును

కాలమునకు కర్త కాలకంధరుడు
కాలము మేలై తె కలుగు వర్షంబు
ధారుణి పండును ధన ధాన్యమూలు
యీ రీతి పూరి నీళ్ళకు యీశ్వరుడె
కాక

అమనిగ పూరి నీరు అన్న
మమృతంబు

యింద్రునికి పనియేమి
యీ లోకమందు

షేమాన వుంటిమైన సేతుము
యాగంబు

యెందున యీదేరదు
యింద్రయాగంబు

దేవేంద్ర పబ్బము దిశలెల్ల యెరుగ
వేవేగ సేతు' మనిన విని కృష్ణుండు
నవ్వి

'చంద్రశీకరు నెరుగము యింద్రుడె
కాక'

'చంద్రశీకరుడేకాక

సతులు పురుషులు సంభ్రమంబునను
యింద్ర యాగానికి విందులు చేసి

యింద్రు డెవ్వరును?

శంకరుడు లేక కొనసాగవు పనులు
పంచ పదార్థములు పరపూర్తిగాను
కొంచరాండి మీరు గోవర్ధన గిరికి
సకల లోకారాధ్యు సర్వేశ్వరుండు
ఆకడ నున్నాడు అనుమానము లేదు
ఆదివిష్ణు యిట్లనిన యాదవ వరులు
పలికిరి యాదవులు బాలకృష్ణుని

తోటి:

వెయి వేల విధముల వేట్కతో

వచ్చి

చెయ్యెతి మ్రొక్కుచు చలగి

గోవర్ధన గిరికి

వలంపూరి తిరిగి వారు పూజించి
చాల పదార్థములు సమర్పించి వేగ
గోపెమ్మ నందుడు కోరి వేడంగ
అక్కడ కృష్ణుండు తన ఆపుల

బలచి

‘మ్రొక్కులకు కర్తను ఆదిమూర్తిని

తాను

తాను వుండంగ పరదైవము గొలువ

విహితంబు గాదు వినుడి చెప్పెదను
నేను చెప్పిన మీకు నేరంబు లేదు
యింద్ర యాగంబంత యెందు

బొందకుండ

విందులు చెరుపు’మని గోవిందుడు

శల విచ్చ

గోపాల వర్గంబు గొదకొని యార్చి

యా పదార్థము కొల్లలాడి

భుజియించిరి

యేతెంచి నారదుడు వింతయు చూచి

‘యింత యెరిగింతును యింద్రుని’

కనుచు

కొండీడు దేవేంద్రు కొలువుకు వచ్చి

‘వుండును సురరాజు! వక బెరుగ లేవు

నిన్ను తిరస్కరించి నిన్ను బోనాడి

చిన్ని కృష్ణుడు యంత చేసినా చెల్లె

పండు వంటి యగ్గము ఫలాములు

చేశ

దుండగీడు కృష్ణమ్మ దూషించ నిన్ను

ఘోరతనంబున కొల్లలాడించ’

ఇంద్రుడు కోపించి యాదవులపై రాళ్ల వాన కురిపించుట

అన్నంత దేవేంద్రుడు హాగ్రుడై

మండె

‘పుడమిన యగ్గము పూజ జరచిన

వాని

యజ్ఞంబు చెరచిన యాదవపతిని

యీ ఘడియలో కూల్చుకున్న

యింద్రుండగాను’

ప్రళయమైన మేఖముల పైనంబు

చేసి

'ప్రళయమైన పరుషము పట్టు
 పొ'మ్మనిన
 రవగాలి మేఖములు రథములు
 గదిలె
 కావురుగప్పి వానకాళ్లు దిగె మించి
 మేఖము పడమర నడిచ మోశ
 వర్షంబు
 యుగము చూపి మెరిశ
 యీశాన్యమునను
 గుభ గుభామనీ వుతిమె
 గుభులకొనగాను
 వడిగండ్లు పిడుగులు వానయు గాలి
 రణకల్లుగా గురిశ రాళ్లవానయును
 తండోపతండమై గజము తొండము
 రీతి
 కడు వర్షధారలు కల్వలై పారె
 ఫణిశేషువును వేల పట్టిన యట్లు
 బెగడెను కులగిరులు బెగడె కూర్మంబు
 బెగడెను దిక్కులు పెళ్లగిలె
 వృక్షములు
 మేరదప్పిన వానచే మేడలు గూలె
 గుట్టను మిద్దెలు గృహములు నిండి

పూళ్లన్ని నీళ్లచే పూళ్లైతి పారె
 ఘాలి వానకు చాటుకానరు ప్రజలు
 తల్లి ముఖము బిడ్డలు తమరు కానరైరి
 అన్నియు చల్లారె ఆపద పడిరి
 మృగములు పక్షులు మూర్ఖులు పోయ
 విరివిగ వారధులు వెళ్లి విరిసినయట్లు
 యేరులు కుంటలు యేకార్పమాయ
 యీతలాయ ధేన్వలకు యిదియది
 యనక
 వడి తరువు కోడెలు వరదన గలిశ
 తడసి లేగలన్ని ధరణిపై గూలె
 అంబోయని అరిచ అంబోతులెల్ల
 కుంభద్రవణముగాను కురిచ
 వర్షంబు
 లేగలు ముత్తరిపి లేగలన్నియును
 లేగలు నీళ్లతో తేలాడ సాగె
 కొంగర్లు బోయను గోపకాంతలకు
 రవి బొడుచు రవిగుంకు రాత్రి
 పగలనక
 దేవేంద్రు రాళ్లవా నేడు దినములు
 కురియింప

శ్రీకృష్ణుడు గోవర్ధనగిరి నెత్తి యాదవులను రక్షించుట

జడివాన గురియంగ ఝుడిశ
 నందుండు
 అచ్చట యాదవులు ఆపద పడిరి
 కృష్ణుని పొడగని కిన్నులైరంత

'దృష్టముగ మాపాలి దేవదేవేశ;
 వో స్వామి! యిటువంటి వాన
 యన్నడు యరుగము మేము
 ఘనుడ! వానగాదు కార్పిచ్చుగాని

కొరగాము వానచే కూలె ప్రాణములు
సురుభులు చిక్కెను సొమ్మసిలి

రంత

నిద్రాహారము లేదు నీరు వేరు లాయ
బాధ వచ్చెను కృష్ణ! బ్రతికింతు

మమ్ము

గోవుల రక్షించు గోపాల్కుల కాయు
జీవంబు నిల్పుమా జీవజంతువులకు
యేతీరున గాచేవొ యవసతి సుతుల
మాధవ! వోకృష్ణ! మమ్ము రక్షింపు
పశుపుత్ర బాంధవుల పశువులనెల్ల
కాచి రక్షింపు మని కరములు మొగిచ
మొర పెట్టగానంత మురహరుడు లేచి
'వెరవకుడి వెరవకుడి వెతయాల

మీకు నేగలిగి'

అనుచు గోవర్ధనగిరి అవలీలగాను
వెన్నుడు గొడుగుగా వేలను యెత్తె
గోవులు గోపాల్కులకు

గోపకాంతలకు

భావజగురుడు ప్రాణభయము

లేకుండ

ప్రాణి కోట్లకు యెపుడు ప్రాణములు

గాచ

వడిగండ్ల వానకు వైర వర్గము లేక

అవని పులి పిల్లలు ఆవుల గుడువ

మేకలు తోడేళ్లు మేలమాడుచును

యేకమై మృగములు యేమి

కొదవలేక

పముజులు గట్టుక ప్రాణభయము లేక
యేనుగులు సింహ్యములు యేకమై

వుండె

ఘన శరభ శార్దూల

గండభేరుండములు

తమలోన వుచిత మార్గమై తగు

వేట్కనుండె

వసుధ జీవులకు వై రమార్గము

లేకుండ

యీ రీతి కాచను యిలధరుం డపుడు

దేవకిసుతు మాయ తెలసి దేవేంద్రు

ప్రణయమైన పిడుగును పంపెను

వేగ

తురమంతుడనే పిడుగు తురుతున

వచ్చి

మెండుగా యాగిరి మీది కేతెంచి

తోరమో యా కొండ తొలుసుక రాగ

పాటించి పిడుగని పట్టి బంధించ

చర్చర బంధించ చన్నార దాని

గరిమె తోడను విశ్వకర్మ రావించి

అచ్చుతుని పేరను ఆ కోడి కత్తి

అమరేంద్రు పేరిట అటు పందివాలు

వీరభద్రుని పేర వెలయ ఖరవాలు

గోసంగి పేరను కొంగవల్గత్తి

వాసుదేవుడు యిట్లు వసుధ

సేయించ

ఇంద్రుడు శ్రీకృష్ణుని శరణువేడుట

అంతట దేవేంద్రుడు అది తాను
దెలిసి
వేవేగ రాళ్ళవాన వెలయంగ జేసి
పాక శాసనుడు సిగ్గుపడి తాను వచ్చి
ముకుళిత హస్తాదే ముందర నిలచి
'నాతప్పు కావవే వేయునామముల
తండ్రి!

నా తప్పు తెన్నకు నలినాయతాక్ష!
కల్లచేస్తినీ నిన్ను కానక నేను
కిల్లలన్నియు గాచి కరుణించు నన్ను
దశకంధరు వైరి! దశరూపు నీవు
దశరథాత్మజుడ! దయజూడు నన్ను

యాదవుడ వని నిన్ను యరగక నేను
క్రోధించి యిటువలె క్రొవ్వి చేసితిని
నీ మహిమ యెరుగక నేరంబు చేస్తే
వెరచి సురరాజు తాను వేడంగ
కృష్ణుని
కరుణించి తప్పుకాచి రక్షించి
సురరాజును బంపె స్వామి

తానవుడు
గిరియప్పటి తావున కృష్ణుండు దిందె
పరిణేన పక్షిమృగముల పంపెను
వేగ

శ్రీకృష్ణుడు వరుణుని భారినుండి నందుని రక్షించుట

వారంత బృందావనములో
చెరియింప
ఆరూఢి యాదవులు హరితాసమునకు
వకనాడు నందుండు వక్కప్రొద్దుండ
నందుండు యమునలో

స్నానమాడుచు నుండ
జలములలో షడ్జ జాడ బట్టుక వచ్చి
పల్లదంబున వచ్చి పట్టుకుని నందుని
వాడు యెత్తుకపోయి యా

వరుణపురికి

జాడగని కృష్ణుండు సయ్యన నేగి
వరుణు మదిలో నున్న వాంఛలు
దీర
కరమర్థి పూజించి గ్రక్కున వంపె
సాధించి తమ తండ్రిని సయ్యన
దెచ్చె

ముదమున గోపాలముఖ్యుడు తాను
కృష్ణుండు వనములో క్రిడింపుచుండె

రాసక్రిడ

నుండిన యాదవ నెలత లందరును
బృందావనములో నుండి మరునాడు
కందు వెన్నెలయ కమలనాభుడు
వేణునాదము జటై వెలదులు

భ్రమయ

ప్రాణపదంబైన పణతు లందరును
వనములు చిగురొత్త వారధులు

పొంగ

వనమృగములు చాల వాచనలు

గొనగ

గోపకన్యకలు మర్దుకొని మాధవునికి
అపుడు మర్దుకొని హరియంట దిరుగ
బాల యాదవ ప్రౌఢ కాంతల నెల్ల
సిలచి అన్నిరూపుల నిర్మించ కృష్ణు
వారి వారికి తగిన వైసులతోను
కోరి కృష్ణలీలలు కోర్కెలు దీర్చి
మరల బంపెను వారి మందల

కడకు

శ్రీకృష్ణుడు విద్యాధరుని శాపవిముక్తుని చేయుట

మరునాడు నందుండు మంచి

దివసమునను

అంబికె వనములో అవులు తాము
వుబ్బి జాతర శాయ పురగంబువచ్చి
పెరుబాము నందుని పెనచి పట్టుకొని
అనోవేగ మ్రొంగగా హరి తెలసి

వచ్చి

తమ తండ్రిని విడువమని

తన్నినయపుడె

పాము నందుచి విడిచి బతికితి

సనుచు

పురుష రూపమున నిలిచ పొగడి

యా కృష్ణుని

‘పురగ రూపము బోయ

వోరి యవ్వడవు నీవు:’

‘విద్యాధరుండ విను కృష్ణ! నేను
యాదవ దేవేంద్ర: వినిపింతు నీకు
అగ్నిరుషీశ్వరుల బ్రాహ్మణ

హాగ్రము తెలియక

యెగ్గు చేసితి తాను యరుగక

స్వామి!

కేకలేసి సవ్వి గేలి చేసితిని

అగ్ని రుషీశ్వరులు ఆ విప్రవరులు

పట్టపని శాపంబు పెట్టిరి వారు

పురుష రూపము బోయి భుజగము

రూపు

అవునని శపియించిరి ఆ విప్రవరులు
శెపియించిన ఘనుల శేవించి తాను
ఘనుల వేడి మోక్షగతి

అడిగితినియ్యః
అడిగిన యా రుషులు అభయస్త
మిచ్చిరి

దేవకి తనయుండు కొన్ని

దినములకు

పొమ్మన శాపము పోవు పొవ్వునిన
అటుగను పామునై మీ యయ్యను

బట్టితి

దయపర మూర్తిరో! తన్నితివి నీవు
నీ పాదము సోకె నిహపగము గలిగె
స్వామి! నా కిప్పుడు వక సద్గతి

చూపు'

వేడిన వానికి వైకుంఠ మిచ్చె.

బలరామ కృష్ణులు శంకరాసురుని వృషభాసురుని సంహరించుట

వెన్నెల గాయగా వెస నొక్కనాడు
గొల్లలు బలభద్ర గోపాలకృష్ణు

చలరేగి అందరు చెల్లింపు చుండంగ

శంక లేనట్టి శంకరాసురుడు

బొంకించి గోపకాంతల పోనివ్వక

పట్టి

కొంపోవగ మొరపెట్టిరి

గోపకాంతలంత

గోపాలమూర్తి తాను గొబ్బున వచ్చి

అప్పుడు వానికి అడ్డ మేతెంచి

రమణతో వాని శిరస్సు రక్తాన

తెంచి

కొమ్మని బలభద్రుకు గోవిందుడు

శలవిచ్చె

అంతట వృషభాసురుండను

రక్కసుండు

పోతరంబున వాడు ఆంబోతుయై

వచ్చి

కొమ్ములు భూమి గ్రుచ్చి

యెగచిమ్ముచు

ఘాతగా రంకెలు గట్టు దరవెగియ

మంది నందరిని తరిమి మందకు

రాగ

చిందర వందరలై రి చదరి

గోపకులు

'భూతంబు గాని ఆంబోతు గాదు'

అంత మొరపెట్టగా హరి తెలసి వచ్చి

కృష్ణుండు తా వచ్చి కుటిల

రాక్షసుని

బిర బిర ద్రిప్పుచు పిడివాత వాని

పుడమికి గొట్టిన పొలి పొలి ఆయ

గుండెలు యమకలు గుల గుల

క్షేమాన ఆడవులలో చేరి

లాయ

సుఖియింపుచు

విడిచెను ప్రాణములు

రామకృష్ణులు మందకు రాజులై

విషభాసురుండు

వుడిరి.

నారదుడు రామకృష్ణుల విషయము కంసున తెరిగించుట

యున్నంత నారదుడు వుబుసుపోక
నంత

అటువలె కృష్ణుండు ఆమేర బుట్టి
పట్టణానికి మేటి పణతి భూతకిని

పన్ని కలహము బెట్ట
భగవంతు డతడు

పట్టి చంపినవాడు బాం కృష్ణుండు
రాజు! నీయంతేసి రక్కసుల నెల్ల

కల్ల పల్కులు లేనివి కల్పన
శాయడు

వారిని చంపినవాడు కృష్ణుండు
కోరి నీ ప్రాణాలు కొనను

కలహము బెట్ట నారదుడు కంసుని
కడకేగి

యున్నాడు
వున్నాడు నిను బట్టి వుక్కడగించు

'యెరుగుదువో యరగవో
యాద మరచితివో

వున్నారే పల్లెను అన్న దమ్ముడును
కలలోన మరువకు నీ గండమున

అన్నియు యిటు విను ఆకాశవాణన్న
మాటలు నిజము

బుట్టిరి
బలభద్ర కృష్ణులు పగవారు నీకు'

దేవకి గర్భమున దేవదేవుడు బుట్టి
తావుదీర్చి నిన్ను దండించు ననుచు

తేటతెల్లమిగాను తెలిపి నారదుండు
పుటమెగసి తా నమరపురికి నేతెంచ

రామకృష్ణులను తోడితెమ్మని కంసుడు అక్రూరుని

రేపల్లెకు పంపుట

యతిరాజు చెప్పిన యంతనే
యుడిసి

కాకతోడుత వారిని ముక్కాకు

చేయించ

వెతపడి కంసుండు విరహంబుతోను
వసుదేవు దేవకి వైరంబు ణాని

చెడుగు కంసుడు వుగ్గసేనుని

దెప్పించి

అక్కడ తమ తల్లిదండ్రుని అక్రూర్ణ
బెట్టించ

మధురలో కంసుండు మానవుల
దెచ్చి

బంధిఖాన బెట్టించ బాధలు చేశ
తన బుద్ధిమంతుల తన ప్రధాను
తన యిష్ట బాంధవుల దాయంగ
బిలిచి

అక్రూరుడై కంసుడు అక్రూరుని
బిలిచి

'పరువున అక్రూర! రేపల్లెకు బోయి
బలు గర్వమున నున్న

బలభద్ర కృష్ణులు
చలమున తను చంప

జాలియున్నారట
తనపేరు చెప్పి అన్నదమ్ముల

నిద్దరిని
అనోవేగ నందుని యాదవులనెల్ల

తన కార్యము చెప్పి తడవు శాయక
నీవు

వెనువెంట తోడితే వేగిరంబునను
వచ్చిన తన పగవారి నందరిని
మచ్చరంబులు వుడుగ మట్టింతు
చూడు

అక్రూరు డంతట అనుమానపడుచు
'పోకున్న తను జంపి పొరిమార్చు
వీడు

చుట్టల జూచినట్లు వెట్టికి బోయినట్లు
మాట వచ్చిని కంసునితో మరుమాట
లేల?

బలభద్ర కృష్ణుల జూడ భాగ్యంబు
గలిగె

బలరాముల పాదపద్మములు
పొడగందు'

అనుచు శలవు బుచ్చుక ఆ మందకు
గదిలె

రామకృష్ణులు అశ్వరక్కసుని చంపుట

ఆ సమయమున కంసుని

ఆత్మజాంధవుండు

అశ్వరక్కసుండను వాని బిలిచి
వధియించి రమ్మన్నవాడు

అశ్వరూపున

మాయవేషము చాత మందకు వచ్చి
చొకశించిన వారు

సభ సభాముక యున్న

నొక్కి కరుతుననుచు నోరు

దెరచుకొని

రాగాను జూచను రామకృష్ణుండు
వేగమే వానికి యెదురుగావచ్చి

చూచినవాని అటు చుట్టి పట్టుకొని

కరమున చక్రంబు కడువేగ బూని

వురుపడి చై నోట్ల వుంచినయపుడె

ఫాయలుగ యిచ్చి పండ్లూరు డుల్లె

అక్కడ అశ్వరక్కసుండను వాడు దేవతలు నారదుడు దీవినుండి చూచి
చెల్లె, దేవకితనయుని దీవించిరంత

రామకృష్ణులు అక్రూరునితో మధురకు వచ్చుట

వచ్చి అక్రూరుండు వారి పొడగాంచి	అన్నయు తా గదిలె యాదవులు
పక్షముతోడుత బలభద్రకృష్ణుల	గొలువ
వేయు విధంబుల వినుతులు చేశ	కాళింది వద్దను కడు వేట్క నిలిచి
‘పరగంగ మీ పాదపద్మములు	అక్కడ స్నానముచేసి
పొడగంటి	అనుష్ఠానము దీర్చి
నిత్యఖర్మము బాశ మిమ్ము	మక్కువ అక్రూరుండు మహిమె
చూడగంటి	కీర్తించె
కృతార్థుడనై తి’నని అక్రూరుడు	రథమెక్కి బలభద్రు రామకృష్ణుండు
బలికె.	అతివేగమున మధురకు.
మ్రొక్కి కంసుడు బలికిన	హస్తమానముకు వచ్చి
ముచ్చటలన్ని	మధురలో వున్నట్టి మగువలు
అక్రూరుడు బలభద్రుకు	పురుషులు
హరికి విన్నవించె	పదివేల విఠముల ప్రార్థనలు చేసి
హరి కట్నంబు లిచ్చి అక్రూరుని	కానుక తాంబూల గంధ పుష్పములు
మన్నించి	జనులంత యిచ్చిన సంతోషమంది
కలుపు చమురులు మంచికావళ్ల	మధురలో పీఠిని మాధవుడు రాగ
నంపించి	కొదలేక చాకి తెల్లకోకలు తేగ
కలిగిన భూషణాలు కట్నాలతోను	అపుడు కృష్ణుండు అన్నియు తాను
ఆవులు లేగలు అప్పనము గొంచు	గోపాల్కుల చాత కొల్లలాడించి
వేవేగ కృష్ణుండు వెన సంతసమున	వస్త్రంబు లన్నియు వారు ధరియించి
వెన్నుడు అక్రూరుని వెంటబెట్టుకొని	

కృష్ణుడు కుబ్జును అనుగ్రహించుట

ముస్త్రీమలై యున్న తమ ముందు	మంచి పుష్పబాతులు మల్లెలు తేగ
నొక సభియ	

అచ్యుతుడు ధరియించ ఆన్నియు
తాను

మరుగుజ్జు రూపైన మగువ ఆవేశ
గారవమున కస్తూరి గంధము తేగ
కంసునికి గొంపోవ కనియు

కృష్ణుండు
మర్మముల కృష్ణ యా మగువను
జూచి

తనకు యిమ్మని అడుగ తరుణి
ధరియించ

బలరామకృష్ణులపై నిండ నలదె
పొలతి నీ మరుగుజ్జు రూపు పొమ్మని

పట్టిడువ
ఆక్షణమున అప్పరస శ్రీయై
నిలచను వేగ

ఆ రాత్రి మధురలో అష్టభోగముల
వారకాంతల వీధి వసియించి
యుండిరి

కంసుడు పూజించెడి విల్లుచు శ్రీకృష్ణుడు విరుచుట

అట యేకువను లేచి అనుష్ఠానము
దీర్చి

పటశక్తి ఆయుతపడి రందరూను
మామ వున్నట్టి ఆస్తాన
మంటపంబునకు

స్వామి వేంచేశను సహిదోడు తాను

విచిత్రమైనట్టి విల్లు కంసుండు
పూజింపుచుండెను పుడమెల్లయెరుగ

వీకె విల్లు జూచి విష్ణు తానంది

యెక్కుబెట్టగ విరిగి యేడు

తుంటలయ్యె
వింటి కావలియున్న వీరరాక్షసులు

కంటి కంటి మనుచు కాలు

ద్రువ్యుచును

విల్లు విరచినవాని వీధిలో చంపక
యాల పోనిత్తుమని వెధరించినాను

కోపించి బలరాము గోపాలకృష్ణ
యేపుతో తమను వెధరించు వారిని
కొందరిని పట్టుచు కొందరిని

గొట్టుచు

కొందరిని చంపుచు గుడులు

గ్రుచ్చుచును

వధియించ రక్తము వరదగ బారె

సదమదముగ వాండ్ల చంపిన వెనక

చెల్లంగ చిక్కిన చిల్లరిమూక

తలలు వీడగ కంసుని తావుకు

నురికె.

కంసుడు రామకృష్ణులను తన కొలువుకూటమునకు రప్పించుట

ఆ వార్త చెప్పిన హాగ్రుడై మందె
కాలాగ్ని కోపాన మనుడు తానెగిరి
మందుచు ఛాణూర మల్లుల బిలిచి
గంధ వీడ్యంబులు కట్నంబు లిచ్చి
'యిదిగోను నాకుగల పగ యీదేర్చి
మీరు

దిట్టముగ చంపిన దేశంబు లిత్తు
మల్లయుద్ధంబున గొల్లల

మడియించవలెను
మరువకుడి మీ చెయ్యి మరి

రంగమధ్యమున'

ఆయుత పరిపించి అవుడు కృష్ణుడు
తరుచై న రత్నాల తమకంబు మీద
ధర వెక్కసుడైన కంసుడు

శమకంబు చాత
వీరరక్కసుడైన కంసుడు వేగ

కొల్కుండె,
వెక్కసులైనట్టి రక్కసుల బలము

కిక్కిరిసి కొల్కువుండె

వుక్కుపొడి రాల

మన్నీలు సామంతులు మంత్రవర్గంబు
తన హత బాంధవులు డాసి

కొల్వంగ

వరుసతో యాదవవరుల రప్పించి

సరస కూర్చుండుమని చనువిచ్చె

నవుడు.

కంసుడు అట్లుండ కడు వేగిరమున

రమ్మని పిలిపించ రామకృష్ణులను

వై నాన గోపాలవరులు నందుండు

పైనమై కట్టాయిత పడిరందరూప

బలభద్ర కృష్ణుల బహుళమై

కొలువ

యిలలోన యాదవులు విష్ణుమూర్తిని

గొల్వ

గోపాలు దేతెంచ గొల్లలు దాను

మామను చూడను మాధవుడు వచ్చ

రామకృష్ణులు కువలయాపీడమను ఏనుగును చంపుట

వారు రాగాను కంసుని వాకిట యున్న
పేరై న కువలయాపీఠ మను గజము
కావలి వుంచిన క్రమమున నంత

మావంతు ఢీకొలిపె మదమునేనుగను

శలవులు కొప్పురించి చీదర ఠేగి

గోపాల కృష్ణుల కొమ్ముల గ్రుచ్చి

చంపి మట్టుదుననుచు చాపె

తుండంబు

భద్రగజమును జూచి బలభద్రు

కృష్ణ

యెదురెక్కి- గజముతో యెనియేక
పొడి
వడిచి కుంభస్థలం వప్పులుగ గుద్దె

తుండంబు తెగదీసి తునియలు చేసి
దంతములు బెరికి దవడలు చీరి
మత్తులైవున్న యా మల్లుల జూచిరి

రామకృష్ణులు చాణూర ముష్టికులను సంహరించుట

మసలుచు యా రంగమధ్యమున
నున్న
కంసుడు చాణూరుల కనునైగె చేశ
మదహత్తి ఝట్టు మరి
రంగమధ్యముగ నిలచి
చెతురు లాడుచు తొడలు చరుచుక
వచ్చి
బలభద్ర కృష్ణులపై బలిమి చూప
రంగమధ్యమున వున్న రణఝట్టు
జూచి
చాణూరునితో బోరె శ్రీచన్న కృష్ణ
బలురాముడు ముష్టికు పాల్పడి
నిలిచె
కదసి పోరాడంగ కడితెను గిరులు
కుంభిణి యిట్టట్టాయ గుద్దు లాడంగ
అంబర వీధిని అమరులు ఝడియ

పెనుగు లాడగ బూమి ఫెళ ఫెళ
అదిరె
ఆదిశేషువు వణక అంబుదులు
తొణక
కూర్మంబు బేధెల్ల కులగిరులు తర్ల
పర్వతంబులు వుర్ల ఫణిపతి చెర్ల
ధరణి ధూమంబెగయ దానవు లధర
గ్రక్కున చుక్కలు గదితప్పి రాల
జనులు తల్లడిల్ల ఝట్టుతో గదిసి
చెర్లించి కృష్ణుడు చాణూరుల బట్టి
నేర్చున వాండ్ర బట్టి నేలకు గొట్టిరి
సందుసందులు విరిగి చాణూరులకును
బొందులు విడిచి పోయ ప్రాణములు.
చాణూర ముష్టికులు చెల్లిన వెనక
చిక్కిన యా ఝట్టు చెట్లకు నురికిరి

శ్రీకృష్ణుడు కంసుని వధించుట

యట్లాగు యని ఝడిసి యాడ యిక
దాగను
ధీరుడు కంసుని గుండె దిగులన
గాను

నారాయణుడు సింహానాదంబు చేశ
గజము సింహాము జూచి కల్వరించి
నట్లు
భుజ మప్పళింపుచు బుస బుప్పటిల్లి

రాజసభ శలవిచ్చ రణరంగమునకు
గజ తురంగంబులు కాల్చలంబులును
రథములు గుర్రాలు రణవీధి యందు
పృథివి యీనిన యట్లు భువి

పిక్కటిల్ల

మూల బలము గదిశ ముహూర్త

మాత్రమున

బలభద్రుడు కృష్ణుడు భవరంబులోన
ఆలకడ చిడుగుడు లాడిన భంగి

పొర్లి బెదరిన అవుల పోలించినట్లు

వర్లి గిరుల రాళ్లు వగి జారి నట్లు

తతి వచ్చిన పైరు తగ గోసినట్లు

అతి ప్రళయమున జీపములు

హతమైన యట్లు

గజ తురంగముల గొట్టి కాల్చలంబుల

మొట్టి

గజబిజియై బలము కల్వడంబంద

కొట్టిరి శత్రువులు గుట్టలుగాను

మట్టిరి పగతుల మంటను గలియ

కొట్టిరి గజముల కుంభ స్తలములు

బగుల

విర్ర వీగుచు శత్రువుల యిలమీద

గూల్చిరి

వర్రుగ రక్తము వాగులై పార

పక్కెచాపల బోలి పరగ భూషణాలు

పెక్కాయుధంబులు చొక్కమౌ

చత్రములు

వారాశి తేలిన వైఖరి నుండె

యీ రీతి యుద్ధము యిసకక

మరియు

అనియేక యుద్ధము చేశ ఆవేశ

కదసి

దేవకితన యుండు తెలసి కోపమున

వరిమి పిడుగు వచ్చు వురవడితోను

వరికెను తమ మామ వున్న

తమకమునకు

కంసు భద్రము దూసి కంటి కంటి

ననుచు

తామంత లేచియు తర్లి రాగాను

'లేవకు మామ'యని నేర్పున కృష్ణ

అదిమూర్తి కంసుని శిరస్సుపై

హస్తము వుంచె

విదళించి కంసుని విగతుని చేశ

పశిడి తమకము చుట్టున్న

పరివారమాను

తీసి భూమికి గొట్టె తిమిరి

కృష్ణుండు

వధియించ నప్పుడు వాని పేరడగ

మదమడిగి కంసుడు మడిశ నావేశ.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

రామకృష్ణులు తల్లిదండ్రుల చెరలుబాపి ఉగ్రసేనునికి

పట్టము గట్టుట

తమ మామ కూర్చున్న తమకము

యెప్పుడు

యిమ్మహి యాదవులకు యల్లడ చేశ

రామకృష్ణులు యిచ్చిన రత్నాల
తమకము

జేమాన యాదవులు చెల్లించుకొనిరి
అన్ని దేశముల నున్న

అల ప్రజలంత
అప్పుడు సంతోషించి ఆనంద
మందిరి

ఆనంద భరితులై అమరులు మెచ్చి
కురియించిరి వారిపై కుసుమ

వర్షంబు
మెరశను వుత్తరం మిన్ను మ్రోతలు
మ్రోసె

బరువు వుడిగె నని భూమి ప్రజలు
సంతసించిరి

కంసుని సతులు కళదప్పి శోకించిరి
ప్రలాపించిరి తమ ప్రాణేశు కొరకు

బలరామ కృష్ణులు యా పణతుల
జూచి

వలదు దుఃఖింపకుడని వారి
నూరడించి

అంతట కంసునికి అన్నదమ్ములకు
కీర్తిగా పరలోక క్రియలు చేయించిరి

ఆ కంసు అగ్గచే ఆపద పడుచున్న
దేవుడు వసుదేవు దేవకీదేవిని

రామకృష్ణులు వారిని రప్పించి వేగ
తమ తల్లిదండ్రులకు దండంబు

బెట్టిరి

కలసి మెలసి వారిని గారవింపుచును

అలర సంతోషమున ఆనందమందిరి
శరణన్న యా వుగ్రసేనుని కప్పుడు

పరిపూర్తి యా మధుర పట్నంబు
యిప్పుడు

వెయ్యతి శాపము యాదవులకెల్ల
యివరాజు పట్టణము యాలవలె ననుచు

చెన్నొంద యా వుగ్రసేనుని
కప్పుడు

పనివడి యా మధుర పట్నంబు గట్టె
పాపఖర్ముడు కంసుని భాధలచాత

ఆపద పడిపోయిన మానవుల దెచ్చి
కాపాడి కృష్ణుండు కాయుచునుండె

రామకృష్ణులు నందుడు మొదలగు యాదవులను సత్కరించి రేపల్లెకు పంపుట

వినయమున నందునికి గంధ
వీడ్కంబు లిచ్చి

తనయులము మేము తల్లిదండ్రులు
మీరు

ప్రేమ పుతమోహమున పెంచితిరి
మీరు

గోపెమ్మ మొదలైన గోపకాంతలకు
అప్పుడు చెలికాండ్ర అందరిని బిలిచి

ప్రేమకట్నాలు యిచ్చి పెద్దిరికెము   వేంచేయు'డని రేపల్లెకు వీడ్కొల్పె
చేసి   వారిని

నందునితో బలికె నందనందనుడు:   శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ
'మామ యేలిన పట్నము   మంగళం మహా శ్రీ శ్రీ శ్రీ జేయును
మధురలోపలను   శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు

మేము కొన్నాళ్ళు వుండను
మేరయున్నాడి

భావనామ సంవత్సర ఆషాఢ శుద్ధ సప్తమి పూజరి పోలయ వ్రాసినది.

—:౦:—

[కాటమరాజు కథలు సర్వము సంపూర్ణము]

'భుగ్నపృష్ఠ కటి గ్రీవః
స్తబ్ధదృష్టి రథోముఖః
కష్టేన లిఖితం గ్రంథం
యత్నేన పరిపాలయేత్'